

3 1761 04251 0487

ANTHOLOGIE Z LITERATURY ČESKÉ.

DOBA STARÁ.

SPOLU S NÁKRESEM MLUVNICE STAROČESKÉ.

ZA ČÍTANKU PRO VYŠŠÍ GYMNASIA

SESTAVIL

JOSEF JIREČEK.

SVAZEK I.

DRUHÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE, 1870.

NÁKLADEM FRIDRICH A TEMPSKÉHO.

PG

4117

J43

1869

U v o d.

§. 1. Povaha staré doby literatury české.

Stará doba literatury české zavírá v sobě pravěk až do konce 14. století.

Písemnými památkami nejdávnějšími, rukopisem zelenohorským a zlomkem evangelia sv. Jana, naznačen jest dvojí směr, kterým se od prvopočátku jazyk náš slovesně vzdělával, totiž národní básnictví a písemnictví církevní. V onom vyvíjel se samorostle podle vzorův, z pokolení na pokolení přecházejících: v tomto zápasil se všemi nesnáze, které plodila novost názorův křesťanských a potřeba, připodobovati se u vyjadřování jich k jazyku cizímu a vysoce vzdělanému. Nesnáze tyto mizely ponaáhu teprv hlubším a obecnějším udomácněním křesťanstva.

Mezitím osvěta západní vždy více po vlastech našich se šířila, jednak že cizinci, zvláště řádu duchovního, u nás se usazovali, jednak že předkové naši sami se jali putovati nejen do sousedních Němec, ale až k obecným tehdá pramenům vzdělanosti do Vlach a do Francouz, což jmenovitě za 12. a 13. věku vždy hojněji se dalo.

V 13. věku dospěl jazyk náš již vyššího literárního rozvoje. Duchovní čeští jali se básně latinské obsahu náboženského v české roucho přeodívati, užívajíce při tom nejen formy, ale, pokud stačila, i také výmluvy básnictví národního. Velice na vzdělání jazyka básnického působily též překlady písem svatých. Poesie národní nepřestávala kvěsti, ano čerpala nové okrasy z poesie církevní. Kromě duchovních počaly i osoby světské podle vzorů latinských opěvovati předměty cizí.

Počátek 13. věku jest zároveň počátkem valnějšího se u nás vzrůstání jazyka a mravu německého. Dvůr královský za Václava I. stal se téměř všecken německým. Osad německých přibývalo nejprve při klášteřích, pak zakládáním obcí vesnických a městských.

Zpěvci němečtí nalezali hostinského přístřeší a štědrých odměn u dvora královského i na zámcích panských. Tím vnešeny k nám vzory nové, kterými počátkem 14. věku vzbuzeni byli činní následovníci mezi básníky českými.

Obliba v básních dle vzorův německých a latinských vzala jmenovitě od doby krále Janovy takovou převahu, že básnictví národní poustoupilo.

Karlem IV. nastala doba nová, která urodila plody, podnes k obdivu ponoukající. Pohříchu bouře náboženské za posledních let krále Václavových zarazily krásný rozkvět slovesnosti naší, uvedše ji na suchopárné pole theologických hádek a strannických sporův.

§. 2. Účinky křesťanstva východního.

Nauka křesťanská přinešena do vlastí našich z dvojí strany, od východu a od západu.

Věrosvěstové od východu, sv. bratři soluňští, zároveň s křesťanstvím a co prostředek k ukořnění jeho, jali se pěstovati jazyk slovanský, užívajíce při tom písma hlaholského. Oni přinesli do vlastí našich hotové již názvosloví slovanské pro všechny pojmy křesťanské, ježto se podnes co vzácné po nich dědictví nejen u nás, nýbrž více méně u všech kmenů slovanských udrželo. K názvům, do oné doby zasahujícím, náležejí slova: křesťan, křesť, křesťiti, bůh, duch, spasiti, trojicě, osoba, kříž, miřost, vzkřiešenie, hřiech, rozřešenie, zpověď, modlitva, stvořiti, mšě, pop, biskup, papež, čerekev, súdný deň, atd.

Jiné důležité památky z doby cyrillo-methodějské jsou staré kaple na jméno sv. Klimenta zasvěcené, píseň „Gospodine pomiluj ny“ a vodosvětí u podvečer svátku „svieček“ (sv. tří králův).

Písemná památka po době oné jest dvoulistí, písmem hlaholským popsané a modlitby bohoslužebné podle obřadu východní církve v sobě obsahující, ježto l. 1855 v knihovně metropolitanské kapitoly pražské objeveno bylo. Zlomek tento, jehož sepsání Šafařík mezi l. 862 a 950 klade, důležit jest i čechomluvy, ježto se v něm vedle tvarů slovanských vyskytají; jmenovitě jsou to: vstavné *d*: modlitva, sědiđna, světiđna; vypouštění přidechu *l*: přestavenie, zemia; rozlišné *c* a *z* m. *št* a *žd*: prosvěcb, chvaliećim, rozstvo, utvrzzenie; *a* m. *e*: udariša, kupiša, ta (*te*); *u* m. *a*: budetš; jotování nosovky *e*: się, tię, propjetš.

Bohužel, že blahodějně působení toto přetrženo bylo smrtí sv. Methoděje († 6. dubna 885), načež učennici jeho, zejména Kliment, pozdější biskup velický, Moravan Horazd, naznačený Methodějův

v arcibiskupství velehradském nástupce, Naum, Angelar, Sava a Vavřinec, vůči pronásledováním nitranského biskupa Wichinga vidouce nezbytí v Moravě a v Pannonii, odebrali se do Bulhar.

V Čechách nicméně udržovala se bohoslužba slovanská vedle latinské mnohem déleji. Sv. Ludmila dala vnuka svého Václava učiti „knihám slovanským“; dle legendy svatoprokopské kvetlo slavné učení „v slovenském jazyku“ na Vyšehradě koncem 10. věku. Z doby oné pocházejí tuším staroslovanské legendy o sv. Václavu a sv. Ludmile, které, po některých čechomluvech a po historické přesnosti obsahu soudíc, v Čechách byly sepsány.

Pěstovatelé slovanského obřadu v Čechách zůstávali ve spojení se slovanskými klášterníky v Uhrách (v Bezpremi, u Vyšegradě, v Čanadě, v Aradě, v Nitře a j.), kteří, jakož se zdá, za krále sv. Štěpána s písmem řecko-slovanským se byli seznámili. Tím během stalo se, že v klášteře sázavském, l. 1032 založeném, vzděláváno ne hlaholské, nýbrž řecko-slovanské (cyrilské) písmo. Odtamtud zajisté pochodí, podle všeliké podobnosti, cyrilské přípisky v latinském martyrologiu l. 808 psaném, nyní benediktinům rejhradským náležejícím, a cyrilská část evangelia řemešského, samému sv. Prokopu připisovaná. Vypuzením mnichův slovanských z kláštera sázavského l. 1097 odejmuta hlavní podpora obřadu a písemnictví slovanskému v Čechách. Založený l. 1347 od Karla IV. slovanský klášter v Emauzích, jehož první osadníci byli benediktini chorvatští, přivedl opět hlaholštinu na půdu českou. Benediktini emauští jazyka slovanského v obřadech sice užívali, ale jinak pěstovati počali písmem hlaholským církevní slovesnost českou. Od nich pochází jmenovitě hlaholský přepis první recense úplného českého textu písem svatých.

§. 3. Účinky křesťanstva západního.

Pěstovatelé křesťanstva podle obřadu latinského rovnou péči věnovali jazyku českému od nejdávnější doby. Z desátého století zachoval se nám rukopisný zlomek, jenž mezi řádky textu latinského obsahuje překlad staročeský některých částí evangelia svatojanského. Zlomek tento jest zbytek celého překladu sv. evangelíí. Písmo latinské i české pronáší na sobě patrně ráz písařské školy bavorské, ježto nám z četných rukopisů souvěkých, v Bavořích, v Rakousích, v Štyrsku a v Korutanech zachovaných, dostatečně znám jest. Překlad, hledíc k době, odkud pochodí, pokládati sluší za velmi dokonalý, i jest s podivením, že většina textů pozdějších k němu jakožto k praobrazu svému se táhnou, zachovávajíce až i poklesků jeho v kap. 12, 24 (ač umrelo bude — nisi mortuum fuerit).

Mimo evangelia záhy překládáno ostatní knihy písem svatých, tak že většina jich již za 13. věku byly v českém převodu hotovy. Některé z překladů těch, jako první tři knihy Mojžíšovy a žaltář, sahají podle nematných známek nad 13. věk (srov. str. 4 a 54).

Duchovního básnictví co do třídy západo-křesťanské nejstarší plod jest píseň k sv. Václavu. K ní se druží píseň „Bóh náš všemohúcí,“ jenž se obsahem svým načítě srovnává s písní staropolskou „Bo-gorodzyca dzievica.“

Legendy v řeči vázané (str. 49) náležejí k nejkrásnějším plodům umělé poesie staročeské, tak jako se nám v legendách prostomluvných, z nichž některé, jako k. p. legenda o sv. Václavu, původně na české půdě sepsány, objevuje svědectví nejen o zbožné předkův našich mysli, ale také o usilovné péči kněžstva staročeského, aby zjednali ušlechtilou duchovní zábavu lidu svému.

§. 4. Básnictví národní.

Mravy a práva, mluva a básnictví národův vespolek příbuzných velikou mají podobnost, neřku-li shodu. Příbuznost a shoda ta netrvá však déle, než pokud národové zůstávají v stavu prvotném, dokud se podle vzorův cizích vzdělávati nezačnou. Jakmile se vzájemný obchod jme šířiti, obcování větší rozmanitostí nabývati, jakmile se poměry společenské z dávné své jednoduchosti jmu vytrhovati a na místo posavadní prostoty nastoupí snaha po učenosti a obliba v duchovních výtvorech cizích: ihned mravy proměnu berou, staré obyčeje pomíjejí, vznikají práva nová, hyne i básnictví starodomácí. Proměny takové u jednoho národa téhož kmene udají se časněji, u druhého později. Chceme-li je spolu porovnávat, třeba, abychom k porovnání obrali si doby takové, ve kterých, byť se i stoletími od sebe dělily, okolnosti na obou stranách jsou podobné.

Takovým během shledáme, že se práva a obyčeje starých Čechů před 13. věkem dosti podivně shodují s právy a obyčeji nynějších Srbův tureckých. Tak zajisté i básnictví národní staročeské značnou projevuje podobnost s odvěkým básnictvím národním Srbův a Rusínův v době nynější. Klíč k úkazu tomu nalezá se v tom jediném, že Srbové a Rusíni namnoze žijí a bytují podnes asi takovým způsobem, jako předkové naši až do 13. věku. Až k Srbům a Rusínům vnikne západní vzdělanost, potká národní jich poesii též osud, jaký podstoupila staročeská a staropolská před věky.

Až do 13. věku žili u nás pěvci, podobní slepcům srbským a maloruským, kteříž odchováni jsouce zpěvy, od starodávna ústným, později i písemným podáním chráněnými, opěvovali slavné děje

národa svého. Poesie latinská a názory křesťanské nezůstaly bez účinku na útvory jejich, ano působily tak zdárně, že básnictví národní právě tím dosáhlo květu nového, jakýž se v největší spanilosti jeví ve zpěvu o pobití Tatarův.

Za krále Václava II. jal se milovník některý sbíratí národní zpěvy, a sbírky jeho se nám nevelký, ale drahocenný ostatek zachoval v rukopise kralodvorském.

Ve zpěvích národních panuje několikery rozměr. V epických jedněch jest čistě rytmický, i sleduje děj tak věrně, že vážnost i bodrost, chabost i živost jeho takořka zobrazuje proměnami svými. V druhých jest pravidelný a sice dílem desíti-, dílem osmislabičný; přestávka bývá pravidelně buď za čtvrtou, nebo za druhou i šestou slabikou.

§. 5. Poesie dle vzorův latinských.

Po větším oboru než poesie národní šířily se básně, nápodobním vzorů latinských povstale. Plody tyto liší se od poesie starodávní rýmem, jež ovšem i pozdější pěvci jako k. p. skladatel zpěvu o bitvě křešćacké, sami přijali. Na obrat zase shodují se s nimi v rozměru osmislabičném, kterýž podnes v rozpravných písniích národních jest nejobvyklejší, a ve mluvě básnické.

Mezi plody umělé poesie staročeské dle vzorův latinských znamenati jest jistý postup, podle něhož původce jejich rozdělujeme na tré škol.

K první škole náležejí skladatelé Alexandreidy a cyklu legend ze života Spasitelova; k druhé počítí lze básníky legendy svatokateřinské a skladeb, ježto obsaženy jsou v rukopise kralohradeckém a svatovítském; třetí školou zahrnujeme spisovatele legendy svatoprokopské, lvovské legendy o sv. Dorotě a j. (str. 49 sld.)

První škola připadá do 13. a počátku 14. věku; ostatní dvě kvetly v prvé polovici 14. století.

Všecky skladby dle vzorův latinských za původce měly osoby stavu duchovního; jen skladatel Alexandreidy značí se býti pěvcem světským.

§. 6. Poesie dle vzorův německých.

Dvorské básnictví německé za 13. věku, zvláště od času Václava I. s oblibou se nemíjelo u dvora královského a v sídlech panských. Pokud nyní souditi lze, nezačalo však působiti na domácí poesii českou leč za krále Jana, když se samo již chýlilo k úpadku.

Hlavní ráz českých plodů epických, do třídy této náležitých, jest rozpoutanost rozměru. Kdežto všecky plody básnictví staro-

národního a Inoucíh k němu škol básnictví umělého dle vzorův latinských vůbec projevují spořádanost a rovnoměrnost verše, shledáváme v skládaních dle vzorů německých pravý toho opak. Pro rým zanedbáváno počítati slabiky ve verších. Stejnou měrou s klesáním zevnější techniky klesá i také sám duch básnický. Epika tehdejší nebyla než rýmovaná prosa. Básníci patrně již byli většinou osoby světské a jmenovitě toulaví zpěvci. Obyčejně vzavše original německý, řídčeji latinský, dosti věrně jej překládali. Mluva básnická, kromě skrovných výminek, nic nemá společného ani s poesíí staronárodní ani s latinsko-českou. Sem patří: Tandariáš a Floribella, Štilfrid a Bruncvik, Tristram, Anselmus atd.

Původní dílo rázu tohoto jediné jest kronika Dalimilova a menší některé rozpravné básně, na způsob kroniky této zdělané.

Písně lyrické, dle vzorů německých utvořené, mají sloky, druhdy velmi umělcované. Tak k. p. Zavišovo skladání o milosti světské (*cantio de amore mundali*) sestaveno je ze tří slok o 31 verších rozmanité délky a spojitosti rýmův.

§. 7. Věk Karla IV.

Nastoupením Karla IV. na trůn český nastal nový v zemi život. Císařský dvůr, v Praze sídlící, přivaboval množství cizinců, čímž obcování Čechů se západní a polední Evropou nabývalo rozměrův vždy rozsáhlejších. Spojení s Vlachy, Francouzy a Nizozemci, již za krále Jana velmi živé, za Karla IV. k nepřirovnání se stalo živějším a důsažnějším. Založením university pražské, první ve střední Evropě, dovršilo se zvelebení Čech. Učenci hojněji než kdy před tím do země se hrnuli. Z Němce, z Polska, z Moravy, z Rakous, z Uher scházelo se žáctvo do Prahy, aby, obohativši se tu vědomostmi, vracelo se do vlasti své. Rukopisův, hlavních za tehdejší doby prostředkův vzdělávacích, snášeno do Čech ode všad vždy hojněji. Všecko to nemohlo zůstati bez velikého účinku na literaturu domácí. Císař sám pečoval o vzdělávání jazyka národního.

Z doby Karlovy pocházejí veliké sbírky legend a překlady spisů sv. otcův. Život Krista Pána, jeden z nejušlechtlejších plodův prosy české, vzdělán k poruce císařově. Pulkavova kronika k jeho rozkazu latině i česky sepsána. I právo domácím jazykem volněji pěstováno. Ku knize starého pána z Rožmberka (str. 74) přidružily se za Karla IV. řád práva zemského, statuta čili majestát císaře tohoto a j. Zábavná prosa vyvinula se v kronice trojanské a v románu o Alexandru velikém, v rozmluvách Tkadlečkových k vysoké dokonalosti. Z básní tehdejších jmenovati sluší Alanovu o mravném obnovení člověka, humoristické skládaní „Podkoní a

žák“ a četné jiné. Největší ozdobou věku Karlova jsou Štítný a Smil Flaška.

§. 8. Věk Václava IV.

Květ, kterýž za Karla IV. byl štípen, vždy bujněji rozvíjel se za nástupce jeho. V dobu Václavovu připadá hlavní činnost slovesná Tomáše Štítného a Smila Flašky z Pardubic. K nim důstojně se druží Ondřej z Dubé co spisovatel výborného výkladu na právo zemské, Vavřinec z Březové co historik, Matěj z Janova, Milič z Kroměříže, Jan Hus a četní jiní bohoslovci. Za Václava IV. různé potud překlady biblické snešeny v jeden svod.

Největší novota, která se za Václava IV. u veřejném životě ujala, jest uvedení jazyka českého do listin právních, ve kterých po sí dobu užíváno bývalo jazyka latinského a poněkud i německého. Nejstarší posud známá listina česká jest zápis Tómy ze Štítného od l. 1373.

Pohříchu, že utěšený rozvoj přetržen byl rozbroji o náboženství a válkami mnoholetými, ježto se z nich urodily.

Nákres mluvnice staročeské.

§. 1. V oboru jazyka slovanského jen při dvou řečech úplnou merou doličiti lze staršího útvaru a historického vývoje jeho, totiž při staroslovanštině, kterouž mluvili slovanští předkové nynějších Bulharův za 9. a následujících století, a při staré češtině. Ostatním řečem buď se nedostává hojnějších slovesných památek z dob, nad 15. věk zasahujících (jako chorvatštině a polštině), anebo staré památky jejich sepsány byly pod vlivem staroslovanštiny, tak že druhdy těžko rozsouditi, co jim vlastního a co ze staroslovanštiny přejatého (jako při ruštině a srbštině).

§. 2. V nákresu mluvnice staročeské, jež tuto klademe, položena za základ mluva za 13. věku předkům našim obvyklá. Nicméně vždy hleděno jednak k starším formám, jednak k pozdějšímu jich vývoji až do té doby, kde se nynější náš jazyk spisovný ustálil. Doba tato nedá se směstnati v mezích určitých, nýbrž počíná od druhé polovice 14. a trvá až do počátku 16. věku. Úkaz ten příčinu svou má v tom, že vedle mluvy obecné, v celku a v podřečích samoděk se vyvíjející, ve spisech se udržovaly tvary staroobvyklé řeči spisovné. V listinách, z konce 14. věku zachovaných zračí se nám již řeč, nynějšímu způsobu velmi blízká, a M. Jan Hus spisy svými mluvě obecné dokona bránu otevřel. Nicméně i po něm až do konce 15. věku vždy se nalezají díla, ráz starého jazyka určitě na sobě pronášející.

Hláskosloví.

§. 3. Hláskosloví dělí se na náuku o samohláskách a o souhláskách. Jedna i druhá náuk těchto hledí buď k hláskám samým o sobě, anebo k proměnám jejich, ježto původ svůj mají v hláskách sousedních.

O samohláskách.

O samohláskách samých o sobě.

§. 4. Prvotní *a*, ježto proměny neběře, at je složení slova jaké koli: *a*, *a-lě*, *pan*, *vašň*, *hlás*, *hlahoľ*, *had*, *přach*.

§. 5. *a* střídající se s *o*: paprštěk a poprštěk, pachrb, pahorek a pohorek, krápěj a kropie, rakosie a rokosie, rab a rob, řodie a stsl. řadia, řokeř a stsl. řakarb, roz- a stsl. raz-, razsocha a rozsocha.

§. 6. V nemnohých případech střídá se *a* s *e*: nem, vem, m. nám, vám, hlesnu m. hlasnu.

§. 7. Pohyblivým *e* zastoupeny stsl. lomené hlasky *ь* a *э*: deň, peň, sen, deska (dska), meč, pes, mehnu (mhnu), mezh, pecka, reť, rez, reptati, rechniti, steblo, stehno, tesken, test, temen, bečka, pekto, řež, řeb, řeknu (zařknu), břeča, řeven, lep (lpu), bez (bzu), dešř (dšřě), řev, stezka, okršřek, pachořek, syket, drnket, břesket (břesкта a břsketa).

§. 8. Nejstarších památkách vyniká toto *e* a poddružné *i* i též v případech, kde nyní *l* a *r* jsou samohláskami: Vletava, chřemcia, bred RZ., umřeřo, sředcě, prevě Ev., Vlitava, Stebečno a Stibečno, Sribin, Čřinin, Gridoň Kosm.

Za 12. věku počato klásti toto *e* a *i* proti pravidlu slovanskému (§. 92) před *l* a *r*: Plizeň a Pilzeň, Dernovicích, Virbicě, Ternovany.

Za 13. věku nastalo vysouvání tohoto *e* (*i*): brvno, Krvopřát, umřřlý, řerven, řrn, břeskt, stbřlo, břcha (Chřvati m. Chřvati), a teprv od 15. věku opět se *e* (*i*) objevuje: břevno, Křivokřát, řerven, řern atd.

§. 9. *e* zastupuje starší *o*: zmek, pazneht, poředne, tame, nikame, take, jake, kte. V několiká případech též *u*: hřechnu, sřechnu.

§. 10. *ě* zastupuje závěrné *i*: mářě ŽKl., hospodyně, velmě Šř., v Gen.: přięzně, kmetě m. přięzni, kmeti.

§. 11. Starosl. nosovka *ą* vřbec se nahrazuje řeským *u*: muž, ruku — mař, řaką. Nosovku *ę* zastupuje v řeřtině jotované *e* a *a* (§§. 25, 26, 38—41).

§. 12. Staroslovanská lomená hláska *э* po *l* zastupována prvotně řeským *e* a *i* (§. 8), asi od 12. věku též hláskou *u*: pleky RZ., mřevi Ev., Svatopřik 1115, — Svatopřuk a Svatopřuk, Chřumec Kosm., Pěkotuřciech vedle: Diřgonicích, Teřmačově (Pěkotřuky, Dřuhonice, Třumačově) 1131, Dřuhonice 1232. Sem náleží: sřuncě, řřun, řřut, řřust, sřřup. Po *r* nastoupřo *u* teprv za 15. věku: sřřhati, sřřhadřo Bibř. (m. sřřhati).

§. 13. V nemnoha případech *u* zastoupeno hláskou *o*: rozom, rozoměti ŽW., opoka, osodie Bibř., mosi Šř.

§. 14. *u* zastupuje se s *v* (*ve*, *v*): strach udeři u všě u Polany, buř v přřed buř v zař u všě pótky řiutě, u hrad u tvřdý RK., u bieleřm řušě, u přięřišněm přięři MMg., v řento u mój řařostný řas PIM., musiš s ní u hoři býti Smřtd., zařřubeno v řřubu u velikú Bibř., řp. ŘPZ. — vep LKat., uzeptali (*voze-pt.*) Al. B.

II. O samohláskách v poměru k bezprostředně sousedním hláskám.

§. 15. Proměny, jeřto se v samohláskách ne samoděk ději, hlavně přięčinu svou mají v přięděřích.

Přiędechy jsou hlásky, jeřto se na samohlásky, řidčeji na souhlásky upínají k vůři zřahozeni zvuku. V jazyku slovanském nejobecnějši přiędechy samohláskové jsou: *h*, *v*, *n* a *j*.

§. 16. Přiędech *h* za 13. věku byl v některých podřeřcích řeských velmi obecný: hu (u), hi (i), hoheň, hostaven, Herčany, Hirřice (Jiřice),

Hivan, hrzati, hrušiti (rušiti), hroh (roh), hpanie. Nejpozději se přidech tento nalezá v Bohemáři z l. 1390, psaném v podřečí vých. Moravy od Mart. ze Strážnice: hožeh, hohnišče a pod.

§. 17. Přidechu *u, v* se ve kmenech a před příponami prastaré nalezají stopy: chvrastie RK., chvorý MV., hvozď vedle Tugožd, Zágožd; Otva, Tetva, Velechva m. Ota, Teta, Velecha; pihva ŽKl. (ficus, ze stříl. figa), dratva MV. (tracta, tratta, fr. trait), stsl. pľoskva (flasca, láhev). Rovně starý jest přidech tento co spojovadlo samohlásek k zábraně hiatu: pivonie (paeonia) MV., Děvoniš (Dionysius) ŽKl., přívuzný (při-úz) EZ., pokrývati, chodívati, cházěvati atd. Sic jinak v násloví vyskytá se jen po různu: v-uonomno Mst., z-uotrokóv, k-uotci ČE. vovcě, vohrazené ŽW.

§. 18. Zobecnění přidechu *u — v* nečítá se nikterak ze starší doby než z druhé polovice 14. věku, kdež se nepochybně vlivem vlastiny, za Jana a Karla IV. Čechům zblížené,*) rozplodil nade všelikou slušnou míru. První rukopis, kdež se s přílišností touto setkáváme, jest rukopis druhdy rožmberský výkladův na evang. sv. Matouše: suoliti, svuatý, vuoda, buoží, bezmuozhý, v-uokoľ, v-uobec (odkudž nynější vůbec, vůkoľ). Po urovnání přílišnosti té ustrnulo *uo* jen co dloužidlo hlásky *o*; leč již l. 1420 naskýtají se stopy, že přešlo v *ů*: luno, kůň EOlom. *ů* obdrželo vrch teprv v 16. věku.

§. 19. Na samohlásku *u* přidech *v* působil dvojím činem. Stojě před ní, změnil ji v *y*: vykati, zvyk (uk); stojě za ní, změnil ji v *o*, po měkkých a podnebních souhláskách v *ě*: kuju — kov, kovu, pľuju — pľovu, snuju — snovati, osnova, kupuju — kupovati, ruju — rov; řiju — řěv, usiluju — usilěvati, vlačiuju — vlačěvati.**)

§. 20. Nejrozsáhlejší v češtině proměny způsobil přidech *j*, ježto nejen k zábraně hiatu vnitř slova slouží, alebrž ke všem samohláskám lne: mižu-j-u, ku-j-u, žada-j-u, kra-j-eti.

V historické době jediná hláska *o* v násloví zůstala prosta přidechu *j*, kdež místo její za 13. věku zaujímal *h* (§. 17) a od 14. zaujalo *v*: ovcě, oheň, oves (§. 18).

§. 21. Jota, ať již přidechem, ať prvotní hláskou, působí na samohlásky, přímo s ní v též slabice sloučené, přehláskou. Přehláska slove postupná, když *j* před samohláskou, zpětná, když *j* po samohlásce stojí.

§. 22. Zpětné přehlásky první stopy jeví se již za 13. věku: Čejkovicí 1228, kdežto ještě l. 1190: Čajkovicí; obličěj, obyčěj ŽKl. Kdekoli však před *aj* nebylo podnebnice nebo měkké souhlásky, tam se přehláska neujala (chovaj RK., vajcě PŽ., pošivaj Bibl.; najnižě, zajtřie) leč teprv v 16. věku.

§. 23. Postupnou přehláskou přešlo *ia* v *ie*. Ve příponách *a*-kmenův jmenných vyskytá se *ia* venkoncem v rpsu zelenohorském: Liubušia, chlemcia, Klenovicia, rozenia. Evang. sv. Jana zachovává *ia*

*) focus — fuoco, homo — uomo, bonus — buono, dolet — duole atd. již u Danteho.

**) Srovnej podobný úkaz ve vlastině: ruina — rovinare, supra — sovra, gubernare — governo, rubetum — roveto. Vlaši též *i* a *e* před *v* mění v *o*: divinare — dovinare, divitiae — dovizia, debere — dovere.

jen v jedn. i mn. N. a v mn. A.: dušia, večeria, poselnicia, znamenia; v jedn. G. již přehlásce místo dává: nebě, koncě, uglię. Listiny z l. 1184 mají: Bogušě, Zavišě. Taktěz z l. 1190: Rokytnicě, Lodinicě (ea). Nekrolog podlažický (asi z l. 1227) má *ia* a *ie* proměšmo: Budicia, Bogušia — Pietrušě, Bogušě. V RK. se *ia* jen co zbytek staršího tvaru po různu vyskytá: búria, tužšia, krútia, hořia, hnutia vedle: dušě, heľmicě, mužě, množstvie, pitie medná. MV. má obecně *ě*: cebolě, kirticě.

§. 24. Vnitř kmenů přehlasováno *ia* od 12. věku, ač vždy jen po různu a, jak se zdá, dle podřecí některých: Jeromir, Jeroš, Blěg, Morěna, Čěkan vedle současných: Jaromir, Jaroš, Blag, Moriana, Čiakan.

§. 25. Nosovku stsl. *ę* ve příponách zastupuje české *ia*: a) v 3. os. mn. přít. č.: strojiá RZ., nevidiá, vědiá, obrátiá Ev., stojá, visiá, nebojiá sě RK. b) v přičestích čin. přít. č.: maja, stoja, sgrěvaja sě, přistojacieh Ev. c) v příponách skloňovacích: bratry jejiá RZ., rízy svojiá Ev. d) v aoristě slabém: poča Mst., příja KTr., jachu Ev., vzachu LPr. Kromě těchto, skoro úplně vyčtených případů všude se nalezá *ě* (*ie*): plezně-dlě, sě, v sie-že, bědujě, naricajě, ot Liubicě, ot Mžě, jejie, jě sě, počě, počěchu RZ., imě, známě, oslě, dušě, vzě Ev.

§. 26. Vnitř kmenův vyskytá se přehláska *ie* (z *ę*) od nejdávnější doby, ač vždy jen výminkou: přěgliehati RZ., děkovati ŽKl., Myslěta 967 sld. (na mincích), Božěta 1115, Vacěta 1088, siehodžuhý, usvědža RK., oslětku Leg., inhed svú moc síze (sieže) Al.B.

§. 27. Samohláska *e*, kromě případův v §§. 6, 7, 36 a 37 vyčtených, a kromě míst, kde stažením (§. 49) povstala, v staré češtině obecně byla jotována, jako podnes v polštině a ruštině. Jotovanost tato podnes vyniká, jakmile se *e* zdlouží: žena — žienka, peku — piekaju, beru — bieraju, sedm — siedma. Nadto i v rukopisech jotace zhusta naznačována bývá: věle, mětu, měčēn. Mizení joty nejprvé objevilo se po retnicích, pak po *n*, *d* a *t*: zubech, sřlovech, střlúpech, činech, bubnech, kostech, měštěné, Tateré, liudé. Nejděle se udržela jotace po podnebnicích a sykavkách, kdež se s ní shledáváme ještě v rukopisech z druhé pol. 15. věku: žělězo, ruožě, nuošě, šěry, čělo, čěsta, sěno, zěť.

§. 28. Jotované *o* v češtině od nejdávnějších dob přehlaseno v *je*, *ě*, tytžž *e*: a) v násloví: jeseň (osep), srov. jezero, jeseň atd. b) v N. jedn.: uročišěč 1215, hořě RK., mořě, líčě ŽKl. c) v jedn. V.: vřaže, kněže, duše. d) v praesentních tvarech slovesných: peče, vedeš, třěsen, líšen.

§. 29. Přípony *-ov* a *-ěv*, *-óm* a *-ěm*, *-oma* a *-ěma*, *-ovj* a *-ěvj*, *-ovici* a *-ěvici*, *-ovati* a *-ěvati* od nejstarší doby spravovaly se povahou závěrné souhlásky kmenové, tak že ku kmenům tvrdým připojováno *-ov*, *-óm* atd., k měkkým *-ěv*, *-ěm* atd.: bogóv, lěchóv, s Čechovými, vítězovým — ptencěm, mužěm RZ., učenníkov — kňazěv Ev., vřahóv, junóv, Polanóm — mečěv, krahujcěv, jezdcěm, čělovati, mižovati RK. usilěvati, rozpačěvati atd. Nicméně dvojitosť tato nikdy nebyla provedena důsledně. Již v listinách z 11.—12. věku vyskytá se, vedle pravidelné přehlásky, druhy *o*, kde bys *ě* hledal: Vřišěvici, Jemšěvici 1130 — Dřižovici, Ganějovici 1131. Přípony *-ov*, *-óm* atd. v nepřehlasené způsobě teprv během 15. věku vrch obdržely.

§. 30. Dlouhé *ie* a *i* (*ii*) od 13. do 15. věku měnilo se na konci slova v *iej*: *jie* — *jiej*, *jejie* — *jejiej*, *najliutějiej* RK.; mn. G.: *paniej*, *myšleniej*, *ľudiej*; *chlěb jediej*, *diej* (*die*), *on s hřiešniky jiej* a *piej*, k rozuměniej EOlom. Týmž během povstalo *jej* (*eum*) z *i*, a prostomluvné: *kosejk* (*kosiek*, *kosík*), *pejssek* (*piesek*), *vozejček*, *nozejček*, *cejcha* (*ciecha* Bohm.).

§. 31. *iu* počalo porůznu již za 13. věku přecházeti v *i*: Meziřešici 1210, Meziřečie 1249, mezi, před kněni, Záboji, Sľavoji, Zbihoni RK., břicho ŽKl., tomu zradci Al. J., k mistřii, břicho, jmá zimnici, maži hľavu, chytrosti Mst. de Libošina 1318. V rukopisech ze 4. desetiletí 14. věku *i* m. *iu* vždy více přibývá, až pak v druhé pol. téhož věku *i* nejen zcela zobecnělo, alebrž až přes míru se rozhostilo. Psáno totiž, ač současně vedle pravidelných tvarův, asi do l. 1420: *hľúk šimá*, *bojiji*, *bojij*, *poručije*, *pokořiješ*, *kralijice* atd.

§. 32. V druhé polovici 13. věku nastal odpor proti jotaci, následkem čehož jota druhdy mizeti počalo i v případech, kde bytné obsaženo: *zevny*, *zevuj* (*zjev.*), *ež* (*je-že*), *učinen*, *honen*, *pamatem* ŽKl., mimo-enž LKat. Sem náleží: v nomžto Des. a pod. *Mizení* toto, které koncem 14. věku valně vzniklo, v stálém postupu trvá podnes, i jeví se v něm jedna z podstatných povah nové češtiny.

§. 33. Přídech *n* v staré češtině mnohem více byl rozšířen nežli v nynější: *sendu*, *vendu*, *snide* (*s-jide*), *sněde* (*s-jede*), mimo-něň; z něhožto roda, k nimžto hľasóm, pro něňžto úraz, pro něňžto div. Pass.

V případech těchto jotace zhusta mizívá: *snem*, *senma* EVíd., *vynem*, *snemše*. *snatek* ŽKl., *skrz-nen*, mimo-nen LKat. (§. 32).

§. 34. Na obrat zase nepřistupuje přídech *n* k zájmenu po předložkách, jichž původ jmenný ještě byl u vědomí obecném, jako po: *protiv*, *o koľo*, *v okoľ*, kromě: *protiv ima* RZ., *protiv jemu* RK., *proti jim* Al. *okolo jie* Pass., kromě jeho Kom.

III. O samohláskách v poměru k sousedním slabikám.

A. Spodoba.

§. 35. V slovanském jazyku zavíralo se prvotně každé slovo samohláskou buď plnou buď lomenou (*u* neb *o*). Lomené samohlásky ve většině řeči slovanských záhy až na slabé stopy vymizely. Stopy takové jsou v češtině k. p. *dnes* (*dъnъ-sъ*, *den-s'*), *pořáde*, *dokaváde* a pod. Nicméně bytnost lomených hlásek podnes znamenati lze při spodobě samohlásek.

Spodoba tato založena na snaze, uvěsti samohlásky téhož slova vespolek u vzájemnou shodu. V češtině provedena nejdůsledněji při hláskách jotovaných, méně důsledně při tvrdých.

§. 36. Z tvrdých samohlásek shodují se vespolek jednak *e*, jednak *o*; *Veľes* — stsl. *Voľos*, *ľebeda* — *ľoboda* (*ľobodici* 1131), *poľona* Bibl. — stsl. *pelena* (*plěna*), *ľopota* — stsl. *ľopatъ*, *rokosie*, *sľezena* a *sľezen*. *tobú*, *tobě* — *tebe*, *sobú*, *sobě*, *spůsob* — *sebe*, *spósebíti*, *kostoľa* LAp., *svoboda* vedle *stpol. šwieboda*.

Sem náleží: *sykot*, *drnkot*, *bľeskot* a *bľyskota*, místo nichž se až do prvních dob 14. věku říkalo: *syket*, *drnket*, *bľesket* (*bl̥a-sk̥a-t̥a*).

§. 37. Spodoba tvrdohlasných zvláště vyniká při tvoření slov zdvojováním kořene, kde se však s *o* shoduje druhdy též *á*: kokot, poboněk, chochoř, rarah, křakoř, hřahoř, chřácholiti, krákorati, mlámořati, prápor, plápoř, kaprad, rarah — helekati, třepetati, teteliti, řezek, čečetka, křepelicě. Srovnej též: chrapot, řoskot, troskotati; kovykati, kořysati vedle: čepieřiti, čečeřiti; havran, hovor, homolě.

§. 38. Spodoba měkkohlasných spravuje se tímto zákonem: Jestliže hned po jotovaném *a* následuje měkká souhláska (druhdy slabika: *lb*, *nb*, *pb* a pod.), anebo má-li následující slabika v sobě *i*, *ě* nebo (ať zjevné, ať skryté) *ie*, tehdy se *ia* mění v *ě*, *ie*. Pak-li následuje tvrdá souhláska (prvotně slabika: *lb*, *nb*, *pb*, *zb* atd.), anebo slabika s tvrdou samohláskou nebo s *ia*, *iu*, *io*, tehdy nejen *ia* zůstane, anobř se též *ě* změni v *ia* (*a*).

§. 39. Spodoba nejprvé zasáhla *ia* z *e* povstalé: Svatosřlav, svatociudná, svatu, Stiagřlav — světě, kněž-na, věčina RZ., otázař, peňáz — otěže, tiežeři, težii, u strěř, grieběti, opěti, čiesti Ev. Slazanie 1086. Kniázia ves, Častoň — Čiestina, Ubičest 1088.

Jiné *ia* spodobovati počato tepry koncem 12. věku: Sedličianie, Lučianie, Ďačianie 1086. Žatčianie, Žažianie 1131, Ořšianie 1180. — Borověnie 1186, Otočenie 1226, Zamřynenie 1228 atd.

§. 40. Nicméně znamenati, jak se zdá, podle podřecí, vždy jisté kolysání: po řelězu RZ. Řelěnicě 1181 — Řeliazník 1115. Řelazná 1228. Kniázěv vedle: knězi Ev. Briáčisřlav Kosm. vedle: Brěčisřlav 1100, Viacěsřlav 925—1130 vedle Viacěsřlav 1238.

Nadto přehláska od doby nejdávnější plodila zmatky (§. 24—26) a také v časování vynikají některé odchylky; jmenovitě se *ia* v aoristu slabém nepřehlasuje: třase vedle přit. č.: třiese.

Květu svého dosáhla spodoba ku konci 13. a na počátku 14. věku. Ku konci 14. věku nastalo, současně s valným mizením jotace (§. 32), tu hnutí kmenův, t. j. jotované v nich *a* pozbylo své spodobitelnosti, tak že buď *ě*, buď *a* (*ia*) zůstaly venkoncem nezměněné, ať následuje hláska jaká koli: světiti, svatí, svacená voda; třesu, třásati; pata, patě, opět, opětovati atd.

§. 41. Příklady spodoby z *e* povstalého *ia*: čado, Nesčada — sčedie, posčediti, Radčedici; učasten, sčastný, často, Častava — čiest, sčestie; dětel — dateř; hleděti — hládati; hovado — hoviedcě, hovězina; hřazř, hřazú — hřez; pojař, vzař — pojeli, vzěli; jatra — jetrník, jetrnice; jatrušě; liecěti, léč — řakati, řakavy; lichoplěsi — Stojepľasy; práso, přadu — přiesti, přěslicě; jastráb, jařáb — Jestřěbie, jeřěbina; řád, úřad, pořadati — v úředě, pořediti, Řědivoj; svadu, chvadne — sviedeš, viedniech, věditi, vědnice; řeradný — řerěditi; řátati — řětiti; řadati, řadost — řediti se, řiez, v řiezi; Sřlavata, Hroznata — Sřlavětín, Sřlavětici, Hroznětín; osřlata — osřleti.

§. 42. Příklady spodoby prvotního *ia*: bádati — pobiezěti; čas — v nečesě, po česiech; řábeř — v diebliej moci; řáp, řapátko — Tučepi, Počepici, čiepě; řeládka — řelěř; řas — řesiti; řapati — z nedojećie; řarý, řarota, řaro — jeř, jeřní; řama — Jemnicě; řavo — na jevě; řasan — Jesěnicě; řan, řanek — Jene, Jenec; úžas, řasati — úžest, přezěsiti; sřřahu, výsřaba — sřřěžiti; řába, řabovřesky — řěbník, řěblětice; řklěbiti — řklaba (řklabina).

§. 43. Příklady spodobeného *a* z *ě*: žeřář (franc. geole) — žařář, žeřud MV. — žařud, žleb, Žlebina, Žlebi — žlab, žleza — žláza, dlěto — dláto, tlěštka — dlaška.

B. Stupňování:

a) krácením.

§. 44. Krácení samohlásky místo má:

a) když slovo rozrůstá a délku u výslovu odvarovati třeba: Liutomír — Liutoměrici 1130 (leč současně: Liutomirici), Łodonicě 1190 — Łoděnicě 1224, vlačiu — vlačiuju, miesiu — měšiuju, travami, měrami.

b) když při ohýbání slovo u výslovu zbystriti třeba, jakož se jmenovitě děje v komparativech s příponami *-ši*, *-ějši*, v supinech a v imperativech: bielejší bělší bělějši, rúčí ručějši; načerati, sběrat, podpěrat, spat; vratí, běli, muti.

c) když přistupuje souhláskou zavřená nebo dlouhá přípona: měřú, travú, voljú, buřjú; měřách, travách, voliech, buřiech; bědák; Zavěšin, Buděšin, Hraběšin (Zavišia atd.), sypán — sypaný.

b) dlužením.

§. 45. Dloužení, kde nepovstalo stažením, obecně původ svůj má v přízvuku. V takových případech dlouhost obyčejně mizí, jak mile se přízvuk na jinou slabiku přenes: spáti — vyspati; bráti — zabráti; mľadnu — omľadnu; hliednu — zablednu; sľava — osľava, atd.

Zvláštního povšimnutí zasluhuje dlužení *i* v *ie*: konieček, bratřieci, piesmo, křiedlo, křiež, ježto od 13. věku se vyskytá. S tím však nesluší másti *ie* a *iye*, ježto písaři 15. věku místo každého dlouhého *i* psávali: tisíc, k opatrovaniu, prvnie páni a pod.

Totéž místo má v komparativech s příponou *-ějí*, *ě*, přísl. *ě*: lepší liepějí liepi, jarý jářějí jáři; prud(k)y průzějí, průzi; liepě, jářě, průzě.

Zajímavé jest dlužení závěrné slabiky v mn. G. dvouslabičných mužských jmen: devat - desát, do kořán (m. kořen), peniáz (dle slovenštiny).

Dloužením se nahrazuje mnohoslabičnost: čtyři - na - dcěti — čtrnáct, siemě vedle semene, tiemě vedle těmene, jméno vedle imene.

Posléze dluží se přípony některé: *-ák*, *-ín*, *-ún* atd. a otevřené předpony jmen podstatných: zá-kon, ú-nor, přie-kop, východ; řidčeji sloves: náviděti, náležeti, záviděti.

c) sevřením samohlásky.

§. 46. Samohlásky, byvše dvěma souhláskama v jedné slabice sevřeny, stupňují se pravidelně, a sice:

α) *e* (vlastní i m. stsl. *ě*) a *ě* v *o*: beru — vý-bor, sbor, bředu — brod, vedu — pó-vod, nesu — ná-nos, pletu — pđot, zveniu — zvon, zeř — zor, mer — mor, deru — nádor, steliu — stož, meliu vý-mož, řeku — rok, šedu — chod, těku — tok, hřebu — hrob. Odtud odvozují se slovesné *i*-kmeny: broditi, voditi, zořiti, stoliti, hrobiti, mořiti atd. Pakli závěrná souhláska měkká, nenastupuje stupňování: vodoteč, námel, sběř, řeč atd.

β) *i* a *ie* v *ě*: kniha — kněh, *i* — jej (§. 30), visiu — závěs, tisku — stěsk, Jaromir — Jaroměř, bieraju — výběr, miesiu — směs, tieraju — nátěr, miera — měř atd. Sem též počísti sluší: jeh-ļa (igļa), jen (in), jež (iž).

γ) *i* před jmennou příponou *j* v *o*: piju — ná-poj, biju — boj, čiju — pokoj, řiju — roj, hniju — hnoj. Odtud slovesa: pojiti, kojiti, rojiti, hnojiti.

δ) Krátké *a* se dluží a dlouhé krátí: baju — báj, staju — stáj, padati — pád, mraziti — mráz, škvařiti — škvár, sahati — sáh; brána — bran, tráva — trav, vrátiti — závrat. Podobně: ráj, háj, krát, řád, hnát, káď atd.; nicméně: had, dar, hrad, šlad a pod.

ε) *o* v *a*: hoditi — od-had, hľadati — hľad, stoju — stav, mořiu — z-mar, pļovu — s-pļav, sľovu — Viečesľav, unovati — nav; podobně: nřav, dav, atd. Odtud slovesa: staviti, mařiti, pļaviti, sľaviti, naviti atd. Též *ě* stupňuje se v *a*: vlěku — vľak, obľak, povřezu (vriesti) — povřaz.

ζ) *o* v *ó*, později (§. 18) v *uo*: bóh, svój, mój, kóň, dóľ, nóž atd. Jakmile sevření mine, hned se *o* ve své právo vrací. V češtině zákon tento, který maloruština nejdůsledněji provedla, drahně má výminek: bod, koš, roh, vor, mor, tvor atd.

η) *ě*, stč. *e* v *u*: mľěv, stľěp atd. mľuv, stľúp (§. 12).

d) výměnou samohlásky.

§. 47. Slovesné *ě*-kmeny, pokud jsou druhotvary *i*-kmenův, obměňují naproti těmto své samohlásky: naviti — návěti, raziti — rázeti, kľoniti — kľaněti, roditi — rázěti, páľiti — polěti, křiesiti — křěsati, svietiti — svitati, hrobiti — hřebati — hřbieti, vėsiti — visěti, nočiti — nikati, trápiti — trpěti, smraditi — smrděti, mřaziti — mřžěti, vráskati — vraštěti, vrátiti — vřtěti, ruditi — rdieti, zveniti — vznieti, buditi — bdieti, o-tvořiti — o-tvřieti (vriesti), hubiti — hyběti, studiti — styděti atd. Taktěž: mrakati — mrknůti, vľaziti — vľhnůti, mřaziti — mřznůti, studiti — stydnůti.

C. *Stahování.*

§. 48. Dvě stejné samohlásky, jotou vespolek spojené, stahují se v jednu dlouhou téhož hlasu:

aja = *á*: vľajati — vľáti, krásna-ja — krásná, žádajaš — žádáš.
iaja = *ía*, přehl. *ie*: božia-ja — božíá, božie, nosia-jaše — nosíáše, nosieše.

ěje = *ěe*: děje-ši — dieši, uměje-te — umiete, přiletě-ješe — přilětěieše, světě-jem — světiem, světě-jiej — světiej a pod. Toto *ie* záhy přecházeti počalo v *í*: nic se jemu to nezdí (nezdie, nezďeje) Al. B., svíceziše, proměniše RK., nadí (naděje, nadie) Hod., po žalním (žalniem) srdeččě RK., pěli psali světi (světiej) Máří. 7 rad.

iji (*ii*) = *í*: přijide — přide, sudii — sudí (mn. G.), boži-ji — boží, piji — pí, pijite — píte. Podobně: kryji — kry, kryjite — kryte.

uju = *ú*: svatu-ju — svatú, svatú-jú — svatú.

iuju = *iú*: božiu-ju — božíú, božíú-jú — božjú.

§. 49. Ze dvou rozdílných samohlásek stahují se tyto:

oja v *á*: bojati — báti, svoja — svá.

oje v *é*: mo-jeho, mo-jemu — mého, mému; oboje dvoje — obé dvě; vojevoda — vévoda.

oju v *ú*: to-jú — tú.

ėja v *ie*, *iá* podle spodoby: přejati — přieti, přát; přējať — přál, přieli; prietel, práteľ.

ěji v *í*: jářějí — jáří, světě-jí, světěj — svěťí: svoji svěťí ruce k nebesóm vzved. Pass.

ija v *ie*: bratřija — bratřie, Marija — Márie, Alexandrija — Alexandrie; děvčie ruka RZ., babie struha 1249, kozie brada, kurie noha MV., byvšie blahosť RK. Toto *ie* velmi časně přehlaseno v *í*: hrěbí, rěbrí MV., večerní tma, tuří hlava RK., třěví mój ŽKl., tekú s rěbrími Al. M., jako řěpí se držieše HDal., Máří Plk.

ije = *ie*: znamenie, kopie; piješ pije — pješ pje; lijem liješ — liem lieš, lém léš. *ie* toto velmi časně přehlaseno v *í*: Vládních, Strělcích, Svinarích list. 11.—12. věku; v Kútích 1249. Sádoví, Zaječí 1228—52, zabí Des. (zabje Dal.), zuby hřiešničí zetrěľ si, u proměněních, pospílením, posmieváním, ohavenstvím, v prorokováních ŽKl., nalezením ŽGl., v Němcích HDal.

yje = *é*: tvrďje — tvrďé.

oji = *ý*: svato-jim, svato-jich, svato-jimi — svatým, svatých, svatými.

iuje = *iú*: jed. příklad: čiuš m. čuješ.

iaje (*ėje*) = *ie*: božia-jeho — božieho.

Sprežky *ija* (píjati, bíjati), *aje* (dbaje, znamenaje), *uje* (vesľuje, psuje, poručuje) se nestahují.

D. Vysouvání.

§. 50. Setkají-li se dvě slova, z nichžto se přední touž samohláskou končí, kterou se druhé začíná, tedy se zadní vysune: pro 'nu, v žlaté sě rúcho 'dievajíc, komu sě tu 'dalo býti.

§. 51. Z rozdílných samohlásek se v tomto případě slabší vysouvá: *a—o* = *a*: a'n (a on), a'nde (a onde), na 'hľubniciu, na 'bě, vnesa 'bilie, na 'niej (na oniej).

e—u = *u*: n'ušil (ne-užil), n'upadľa, n'udatný, n'umierajú, N'utomici, N'uzer.

e—o = *o*: n'ochabiľ (neochabiľ), n'odstúpivě, n'odpočinu.

§. 52. Vnitř slova vysouvá se *e*, buď kořenné, buď z *σ* povstalé: j'mu, j'ho, chc'me, chc'te, móż'te, t'dy (tehdy), k'dy (kehdy), vs'dy (vesdy); p'kelníci (picarii) 1088, p'kelná vrata AL., n'beská vrata 7 rad. Stará čeština pohyblivé *e* důsledněji vymítala než nynější: lpem (lep), dšťe, dšťovy, dšťiti (dešť), lsknu (lesk), dscě, dskú (deska). Srov. ptaju — ptaju: jedno na to vsdy ptaj a těch miest ptaj Mst.

§. 53. V básních se druhdy vymítá *i* vnitř slova: ľac'no EZ., vľast'cě ona Al. M., u vel'ký hřiech Des., dvě stol'ci LKat. V prostomluvě se takové *i* vůbec za staré doby zachovávalo: Bľatinicě, Branišov, Do-

mažilici, Uničov, Jenišovici, Žabinicia. Nicméně čteme l. 1190 Braňsudici, 1205 Domažlicích, 1241 Prosměrici, 1244 Blatnicě a pod.

u se odmítlo v: zajtřie (zajutřie), zajtra (za jutra); dobrojtro (ynín: dobrýtro) Mst. Des. V řeči vázané podle potřeby verše kladeno: Marija a Marja, Pamfilije a Pamfilie, Jeremijáš a Jeremjáš, Ovidijuš a Ovidjuš, Emanuel a Emanvel, z Egypta a Ejpta.

E. Odsouvání.

§. 54. Předložka *iz* zachovala své *i* do 13. věku: *iz* učenník Ev., Izbud, Izvěstovicích, Izbraslav 1115 (Zbraslav 1186), Izdata 1183 (Zdata 1186), Izgorělic Kosm. prodl. (1142), *iz* Tatar přemnožství RK.

Spojka *ježe, ež* pozbývala první své části již v 13. věku, *i* psáno *ji že*, zkráceně *ž'*: tako *ž'* spade RK.

Hlásku *i* v násloví před *h*, *m*, *đ* proměněno v *j*, a toto pak již poč. 14. odsouváno: *ide—jde*, 'diechu AL., 'dú LKat.; *imě—jmě* ŽKl., *mény EZ.*, *menování Al. B.*, *ihra—jhra*, *jhrec*, *hercěm Des.*

Též spojku *i* proměňováno v *j* a u výslovu s následující slabikou stahováno: *zde j onady*, *j promlžením Al.J.*

§. 55. Závěrné *e* odsouváno: a) v *je (jest)*: to *j'* podobno k divu, že *j'* na to ustaven EZ., rozochvílo *j'* mne kázanie Št.; b) v *móže, bieše něčě*: *móz'* to znamenati SF1., *bieš'* tu také AL., *den bieš'* počal sě nachylovati NZ. 1406, *něč'* viemy, *něč'* po sčěstí Al.B. Taktéž v komparativech příslovečných: *prv'*, *viac'*, *snáz'*; c) v *sě*: *ač s'* všě země ohněm poli Al.J.

§. 56. Závěrné *i* odsouváno: a) v *jsi, si*: čemu *s'* raně rozkvetla RK.; b) v *si* (sobě): *hovějta s'* v miřosti P1M.; c) v *si*: *kaci-s'*, *kako-s'*, *neda-s'* kde LPr.; d) v *li*: *buděte-li*, *nebudetě-l'* RZ. e) v *ti*: *velech-* na trh Sat.; e) v infinitivech: *iskať pravdu RZ.*; f) v imperativech: *lib kup'* *lib nekupi Sat.*, *obratte súd*, *obratite P1M.* Taktéž závěrné *y* v 1. os. mn. přít. i polom. času a aoristu: *což vidím'* od *měsiecě Alex.*, *bychom'*, *trasechom'*, *třěsiechom'*.

§. 57. Závěrné *o* odsouváno: a) v *tako, jinako, tamo, kamo* atd. b) v *někto, nĭkto*: *nĭk't'* *nebieše Al.*

§. 58. O závěrném *ia (ie), iu (i)* v jotovaných *a*-kmenech žen. rodu: *stráž m.* *strážie* a *strážiu viz. §. 119.*

IV. O dvojhláskách.

§. 59. Dvojhláska *ě* povstala vůbec z prvotního *ai*, lat. *ae*, jakož viděti z porovnání s cizími slovy téhož původu, k. p. *airéw* — vět-iti, *airia* — věc, *airéw* — věř-iti; *caesar* — cesař, *laetum* (tempus) — léto, *laevus* — lěvý; lit. *baisus* — běs, *gaila* — žel, *mainas* — měna, *maiszas* — měch; něm. *hail* — cělý, *haim* — sém v Sěmislav, Sěmizn, stsl. *sēmija* (rodina), *hlaibs* — chléb atd. V češtině přijala dvojhláska tato venkoncep povahu jotovaného *e* (§. 27). Spodobu podniká jen ve slově *žel* — *žať*, *žalost*. Srovn. §. 99.

§. 60. Dvojhlásku *y* staří Čechové u výslovu určitě lišili od *i*. Tomu nasvědčuje psaní do 13. věku obvyklé: *Moyslan*, *Spoitimar*, *Priemuzl*, *Lutomuzle*, *Buistrice*, *Buitsov*. Tímto psaním naznačen poněkud i původ hlásky této, ježto vzešla a) z *oi, oji*: *bo-ik* — *býk*, *vo-i* — *vy*,

milo-ji — mišý, ko-jim — kým; b) z *ui*: lit. muitas — mýto, buj-voř — bývoř; týmž činem vysvětliti lze i také *y* co zástupce hlásky *u*: puch, puchlý — puch, studen — styděti, stydnúti, ruda — ryzí, hubiti — hyběti, hy(b)núti; c) z *va, ve*: kvas — kysati, kvap — kypěti, chvat — chytiti, četver — čtyři, sveř-epý — syr-ý; srov. stsl. smoky, choragy a stč. smokva, chorúhva; d) z *av* a *ov*, ač následuje-li jota: nav-ju — nyju, tav-ju — tyju, rov-ju — ryju, krov-ju — kryju.

§. 61. Dlouhé *y* nalezáme psáno co *ay* v rukop. Hodinek z konce 14. věku: svatay Jan, na tay cestě, zavřenayma očima, trayzniechu. Toto *ay* udrželo se až do 16. věku, kdež ustoupilo přehlasenému *ey* (§. 22).

§. 62. Dvojhláska *au* m. dlouhého *ú* vyskýtá se v průpovědích při Bohemáři z l. 1390 a v dotčeném rkpse Hodinek: svau rukau, v mau moc, mauka (muka). Během 15. věku *au* m. *ú* zobecnělo; koncem 16. věku vyslovovali je již co *ou*.*

O souhláskách.

I. O souhláskách samých o sobě.

§. 63. Z přidechův souhláskových jmenovati sluší v oboru staré češtiny:

d: Izdrahel, Jindřich, kodľúčiti, nozdra, mázdra, drážditi, dľažditi.

p: Łompnicě, Jampnicě List., zempný, tempný EZ.

t v náslovném *sr*: stříebro RZ., střef, středa, straka, strakatý.

Naobrat zase *s* před *tř* = *čr* staré češtině je cizí: třevie, třěvo, třémcha, třas, třevý a pod., i objevuje se teprv od 15. věku: střevie, střěvo, střémcha, střies, střiezvý. Totéž platí o přidechu *r*: mútiti, zámutek; teprv od poč. 15. věku: rmútiti, zármutek.

§. 64. Místo nynějšího *h* až asi do počátku 13. věku kladeno *g*. Tak čteme: gľava, gora RZ.; gľas, godina, jęgo, ničęgo Ev.; gostinné, grnečné, grdosť, Bogu, Boguša 1057; zagradného XVI okov 1088. Poslední památka, kde se *g* ještě venkoncem nalezá, je nekrolog podlažický z l. 1227: Groznata, Gosták, Boguňka. Ale již od l. 1180 se píše: Hľuboký, Miľhost, Havel a pod., ačkoli vždy jen porůznu vedle obecného *g*, jako se i později v listinách vedle obecného *h* udržovalo *g*.

§. 65. *Ch* jest ve slovanském jazyku útvar poměrně mladší, zhrubnutím staršího *s* (§) před tvrdými hláskami povstalý, jakož viděti z porovnání slov: plašť a pľachta, krsati a krchý, slopati, slęptati a chlopati, chleptati, lisati a lichý, junošę a jinoch, viděch a vidęste (viděšte), pošva a pochva, češrati (MV.) a čechrati, svadnúti a chvadžnúti (ŽKl.), Šlěvici 1115 a Chľovicě 1245. V češtině se *s* druhdy udrželo přes pravidlo nyní vládnoucí v příponě mn. *L*. jmen na -ěnin: Polas, Łučás, Łužás, Oľšás (12.—13. stol.) vedle: Pokraticích, Strělcích atd.**)

§. 66. Staří Čechové u výslovu hrubé ř určitě rozeznávali od

*) Znamenej: do-ufati vedle z-ufati. Též slovo Rakousi se v nejstarších rkpcch. tak psáno nalezá, že třeba čísti: Rako-usi (Rakouz u Kosmý).

***) Stará tato forma zachovala se podnes v německých tvarech některých názvů osadních, jako: Turas — Tuřany, Grussbach — Hrušovany, Forbes — Borovany, Oberses — Obřany.

měkkého *l*, kteréž opět dílem bylo zjevně jotováno, dílem samo o sobě: žáska, žahoda, viděť; — liutý, usiluju; — přítel, silný. Zjevně jotované *l* zaniklo obecným provedením přehlásky v polovici 14. věku, a místo jeho zaujalo prosté *l*. O výslovu hrubého a měkkého *l* dí M. J. Hus: „quod *l* generatur, apponendo linguam ad superius palatum, sive dentes aequaliter tenendo, sive inferiores extra protendendo; sed *l* generatur linguam in fine sub dentibus ponendo, et superiores dentes ultra inferiores protendendo.“ Zobečnění nynějšího středního *l* místo obou druhých provedeno úplně teprv během 17. a 18. věku, ačkoli se zanedbávání rozdílu mezi *l* a *ḷ* již od poč. 15. věku začíná.

§. 67. Jotované *r* začalo se co *ř* vyslovovati teprv asi od polovice 13. věku, jakož viděti ze způsobu psaní: Luko horsan 1237, Hirsitz 1251, Psrislaus 1255, Rzymov 1257, Hoteborz 1267. Mat. Verb., nekr. podlaž., cisiojan mnichovský (1258—78) mají ještě prosté *r*.

§. 68. Plyného *r* užíváno co souhlásky (slabiku netvořící) i tehda, kde se nyní klade samohláskou. Tak ve slově krvi bez výminky: veš ve krvi zbrocen RK., tekľ potok zemiú krvavě. a'nde krvaví jdú potoci Al., barva ot jejie krve svatě LKat. Tak též ve slovech trsti (počechu trsti spolu vojěvati RK.), krstiti (jakž by se krsta přichopiece Al.), umrľý, trpěti; pak ve příponách: ščědr, múdr, Petr, mistr, bratr, vietř; bratrcě, větrník, atd.

Kde v řeči vázané potřeba bylo slabiky, tam v pravopise, na poč. 14. věku obvyklém, přísouváno *i* neb *e* před *r*: bieš' tu také ober jeden. Alexander mysl omračí. co jest milosirdie drážě. přětvirdeho kopie ranú Al. Chyterný, opaterný, chaterný a pod. vyskytá se i v prostomluvě.

§. 69. Totéž platí o plyném *l*, ať měkkém ať hrubém: plvati, slza (mn. *G.*: slez), vražedník, oslnu, mysl, jabľko, pobodľ, rozmohľ, modľ, sedľ. Slabičné *l* a *ḷ*: v olej vrúci v pilnej kádi LAp., nepokojujý vietř i bľeskot LRYt.

§. 70. *m* v sedm netvořilo, v osm tvořilo slabiku: sedm sich vľadyk s udatnými sbory RK. táhniechu vóz osm koní. Al.

§. 71. Přípona *ň* slabiky netvořila leč po hrdelnicích: za mnú, za mnú, koho vy žízň trápi RK., letě jako na otržň k nim Des., a'nde po nich oheň taký Al. Taktéž: přiezň, piesň, piesně, kázň. Podobně přípona *n*: ti jako jeden blázn činie Des.

§. 72. Místo měkkého *t* kladeno v některých podřečích staročeských *c*. Jmenovitě se tak nalezá v nejstarších zlomcích Alexandreidy: cisiúe, třidcieci, stáci, hráci, ujisciľ, miľosci a pod., pak v Bohemáři: scěna, cěciva, racišče atd. Zlomky Alexandreidy psány byly v jižních Čechách, Bohemáf od Moravana M. ze Strážnice. — Naopak místo *č* kladeno *t*: těpiti, tiepati, m. čěpiti, čiepati, Břětislav m. Břěčišlav.

§. 73. V témž Bohemáři čteme *dz* za měkké *d*: odzencec, dzieľo, dziera, čehož se sice v jiných rukopisech starých žádná stopa nenalezá.

II. O skupeninách souhlásek.

§. 74. Stará čeština prokazuje jen několik případův dokonalé spodoby: pad-desát, devad-desát (pat-, devat-desát), noc-ci (noc-si, noc-siu); leč i v těchto případech neměla spodoba leč ten účinek, že

se obě stejné hlásky slily v jednu: padesát, devadesát, noci. Totéž naskytá se i v jiných případech: róst-ti — rósti, češ-ští — čeští, poddati — podati (u výslovu) a pod. Skupeninu *žž* mění stará čeština v *jž*: ožje, sežje (ožže, sežže).

§. 75. Tak řečená neúplná spodoba, t. j. vyrovnávání jemných a temných vespolek souhlásek, v staré češtině nedokonale provedena: tbáti, svatba, klatba, modlitva, honitva, sbor, sbožie, sdě, vesdy atd. Naproti tomu: kto, který.

§. 76. *rs* mění se v *ř*: trstie, trsti, krstiti, krsta asi od konce 14. věku: třtie, tříti, křtítii (§. 68).

§. 77. Ze skupenin: *ts*, *ds*, *cs*, *čs* vyvinulo se *c*: ctě, cti, cci (tstě, tsti) Bibl., dětecký, bohactvo, udactvo AL., vřadycký, vřadectvo; leckaký (ledskaký); Ctislav, Ctibor, Ctimír (Č' stislav atd.) v list. 12—13. věku, cti ctíiti atd.

Rovněž přešlo *št*, zvláště povstale z *žt* a *čt*, v *c*: tcicě (tšticě, nausea) Tristr., tcitroba (tštitroba, přesmykem: cti-, čtitroba a štitroba), kcicě (kšticě) Bibl., moci (mošti m. možti), vléci (vlešti m. vlečti).

§. 78. Skupenina *čc* pronášela se jako prosté *c*: rovece (rovečče), borece (borečče) RK.; v sklonitbě přecházela v *čt*: němečti (m. němečci). *sc* přecházelo v *st*: popstí Ev., kmetstí ľudie RK., později v *št*: popšti, kmetšti. *šč* přešlo od 15. věku v *ště*: Polscě, vojscě — Polště, vojště.

§. 79. Skupenina *šť* střídá se s *šč*: puštáse RK., Bědihošč, Ředhošč (host) 1230, věščby RZ. Bibl., ščevík EM. — Nedělišti, Gradišče 1143. Bojišti 1184, ještě, útočistě, na nasadištu ŽKl. vedle obecného *šč*: uročiščě, útočiščě, sechlé léščie atd. *šč* udrželo se až do 15. věku: sčestie, sčep, osčep, sčiepati; taktěž *stia*: Stiažlav (Šťáhľav).

§. 80. Skupenina *čř* udržela se jen potud, pokud neproniknul hlas *ř* (§. 67): Čřemošná 1181, Hoľočřevi 1186, čřep, čřesľo MV. Později se *čř* udrželo jen jako staromluv, k. p. bláto čředné ŽKl., čředník Pass., obecně však přeměnilo se v *tř*: trěvie, třiesľo ŽKl.

nr v: nřav, nřavitý udrželo se až do 14. věku; nicméně čteme již l. 1190: Mravitici.

§. 81. *zl* a *ct* přešlo v *st*: húslě, přěslia, masľ, věsl, vésti, břiesti, od kořenův: hud, přad, mad (madeo, mazati), věd, ved, břed; most, pěstún, miesti od kořenův: met (metati), pit, maľ, m. prvotních: húzlě, mazľ, vězl, vez-ti, moc-t, pěc-tún, miec-ti.

§. 82. Skupenina *zš* přešla v *žď*: drizžec 1183, zabřěžďenie, oměžďenie, rožďie, hmožďiti, od kořenův: dřěžh, březh, oměžh, rozh, mozh; *žď* pak přeměněno v *šť*: roštie, Zagošť, Tugošť, Unhošť (-hošť od: hvozď), dešť (m. dežd).

zh přešlo za 14. věku obecně v *zk*: mezk (mezľ), mozk (mozh), rózka (rozha), rozbřesk (březh); jen v několika případech v *zd*: drozd (drozh), ozd (vozď, ozh); někde konečně *h* odpadlo: bez (bezľ), oměj (pol. omęg). Sřov. §. 230.

III. O souhláskách v poměru k bezprostředně sousedním hláskám.

§. 83. Prvotně všechny souhlásky zřejmého změknutí byly schopny, jak mile přišly pod účinek joty. Záhy však retnice vlastnosti této po-

zbyly, následkem čehož nejen slyšitelná jotace i sousední samohlásky vymizela (k. p. metu, velí, beru, peru m. starších: mētu, vėlí, bėru, pėru), alebrž dalším postupem i samy retnice bytně utvrdly: hořub', koráb', řeb', obuv', črv', Kuřim' a pod., ješto se nyní skloňují s tvrdou koncovkou: holub, koráb, leb, obuv, červ, Kouřim.

Plynné *l* a *r* měkly v *l* a *ř* (§§ 66 a 67), *n* v *ň*.

§. 84. Kromě plynných a retných se všechny ostatní souhlásky působením jotace ještě dále přeobrazují. Proměnu tuto nazýváme rozlišením č. rozlichou. Měkčení a rozlišení děje se tímto pořádkem:

<i>c</i>	<i>š</i>	<i>z,</i>	<i>d</i>	<i>t,</i>	<i>h</i>	<i>ch</i> (§. 65)	<i>k</i>
<i>č</i>	<i>ś</i>	<i>ź,</i>	<i>đ</i>	<i>ť,</i>	<i>ž</i>	<i>ś</i>	<i>ć</i>
<i>č</i>	<i>š</i>	<i>ž,</i>	<i>z</i>	<i>c,</i>	<i>ž</i>	<i>š</i>	<i>č.</i>

§. 85. Sykavky pozbyly v staré češtině záhy změkklého tvaru. Jak se zdá, že již ku konci 14. věku obvyklý byl místo změkklého tvaru prostý. Konec — koncě, pařez — pařezi, božě, boziech, boží, seno, seděti, leš — lesi, lesiech atd. vyslovováno: konec, konce, pařez, pařezu, bozi, boze, seno, seděti, les, lesa atd.

Místo měkkého *ś* nastoupilo v četných případech rozlišné *š*: veš, všem, lěši, šěry, šědy, dušě (*L.* jmene: duch), v prašě, v prašiech m. veš, všem, lěsi, šěry, šědy, dušě, v prasě, v prasiech. Toto *š* nalezá se co čechomluv již v hlaholských zlomech prazských, ješto pocházejí z 10. věku.

§. 86. Vůbec již v staré češtině znamenati jest odpor proti změkklým souhláskám. Zvláště ve sklonitbě záhy, obecně pak od 15. věku, přípony změkčovací nahrazovány bývaly příponami tvrdými, k. p. *L.* duchu, bohu, jezeru; duchách, bohách, jezerách (Čechách již v list. 1131, na mezkách Bibl.); duchové, bohové atd. místo: dušě, božě; dušiech, boziech; duši, bozi.

§. 87. Případův, kdy nastupuje změkčení a kdy rozlišení, určitým zákonem zahrnouti nelze. Vůbec, ač ne bezvýminečně, položiti lze za pravidlo, že před *č*, *e* a jinými hláskami z *io* povstalými (ložě, družě! kněže! teče, trzech, mašiech, súžen, súziu, vracěvati), pak před některými příponami, jako *-b*, *-ij*, *-ia(ě)*, *-ši*, *-ský*, *-stvie* (Poněbuz, meč, boží, božia, péčia, přezši, młazši, proročský, božstvie) místo mívá rozliča, kdežto se sic jinde před jotovanými samohláskami souhlásky jen změkčují.

§. 88. Rozliča působí netoliko na souhlásku bezprostředně sousední, nýbrž i na tu, která před touto předchází: myšl — myšlen, Přemyšl, Horazd — Horažd, hmyzati č. hemzati — zmija, dřezh — zřez (střez), střiedmý — střiezlivý, hřiedlo SFl. — zřiedlo Báj., Hříp a Zříp Dal., mozh — možditi, hoř — hořtěn, Bolehoř, vlaš — vlaščí. Srov. §§. 78—82. Zákon tento, nejdůsledněji v polštině a maloruštině vyvinutý, v češtině jen obmezenou měrou působí. Od pradávna zajisté říkalo se: květ, kvieliti, hvězda m. cvět, cvěliti, zvězda. Jméno osady Šlovice čte se l. 1115: Šlěvici, a již l. 1245: Chřovici.

Pakli vymítnutím samohlásky jotované spolu se sejdou dvě souhlásky, tehdy v první z nich rozliča zcela mine, k. p. Mezilěsici — Medlešice, Mezirěčie — Medřič; smažieše — smahše RK.

IV. O souhláskách v poměru k sousedním slabikám.

§. 89. Souhlásky, rovněž jako samohlásky v témž slově zachovávají jistou shodu. Při zdvojování kořene obyčejně v obou živlech zůstává táž souhláska, anobrž proměnou jedné i druhá se mění: bla-bořati a mľamořati (LKat.), huhľati a žiužľati, žiužel (žižala), pľápoľ a pľápor. Druhy se nicméně rozpodobuje, k. p. sochor, socha (m. sosor, sosa), pľepelicia a kľepelicia, paprať a kapraď, žeřavý m. řeřavý (řeřevie), jeřáb a žeřáb m. řeřáb, kohút a kokot, poboňky a boboňky.

I kromě zdvojování kořene naskýtá spodobování souhlásek v sousedních slabikách tou měrou, aby v obou hlavní souhlásky byly buď jasné, buď temné: dřiezha — třieska, dľazha (nyní dľazka) — tľiešľka, hvizdati a svišť, rohoz a rokov. Podobně i tvrdé s tvrdými a měkké s měkkými se vyrovnávají, k. p. hoľedbatı RK. (rus. goľydba) a stsl. želědba, čepieřiti a srb. koporitı, řeřadný a řkaredý, skořapa a rus. čeřep (třep).

V. Moutění nosových se sousedními samohláskami.

§. 90. Nosové *m* a *n* moutı se spolu s předchozími samohláskami, jak mile stojí konec slova anebo když následuje jiná souhláska. Spřezky *in-im* a *en-em* přetvořují se tímto během vždy v stsl. *e*, v české *ě-ia* (§. 25, 26, 39—40): stn. svinths (fortis) — svatý, stn. svindan (schwinden) — svadnu, zingiber — zázvor a pod.; spřezky *an-am*, *on-om*, *un-um* se vnitř slova obracejí v stsl. *a*, české *u* (§. 11): Sigmund — Žihmut, Andreas — Údřek v osadním Údřc, lit. mundras, stn. muntar — múdr, lat. jam — stč. u (už, *u* nebudu súditi RZ.); v koncovkách obecně též se moutı v *u* (vezu — vezom, ruku — rankam), druhy však v *y* (ruky — rankans) anebo v *a* (nesa — nesontj).

§. 91. Jen v nejstarší češtině naskýtají se doklady, že v ní ještě *n* a *m* nezmoucené vyslovováno bývalo. Sem náležejı tvary jmen: Sventopuľk, Sventisľav, Venceslav, Vencemil, Slenzane (Slazanie), Lunžici (Lužici), Golensici (Holěšici), Lunzenicia (Luženicě), jichž se dočítáme v památkách do 9. věku sahajících; pak jména německá, ve kterých se nejstarší tvar český zachoval: Lainsitz (Lužnice), Angel (Úhľava), Hohe Mense (Vrchomezí), Chamb (Chub). Prazské hlaholské zlomky mají již *ia* co čechomľuv m. stsl. *e*: udariša, kupiša, ta (te); v slovesných památkách českých venkonce m jsou hľásky zmoucením povstale.

VI. Přesmykování souhlásek

§. 92. Plynné *l* a *r* ľnou k náslovné souhlásce: arca — rakev; stsl. alakati, lit. alkti — ľačný; stsl. aladija — ľodija; Albis — ľabě; lit. geltas — žľut; lit. kalba (řeč) — kľábositi; lit. galva — hľava; lit. pulkas — pľuk; lit. saldus — sľadek; lit. palvas, lat. fulvus a flavus — pľav; lit. szaltas — cbľaden, szaltinis (pramen) — sľatina; lit. valdyti, stn. valtān — vľásti; něm. harm — sram (stud) MV.; něm. helm — šľem.; něm. halm — sľáma; cerasus — čřešnia, třešně; εľκω — vľeku, atd.

Druhy se však *r* přesouvá za následující souhlásku: *carpinus*, pol. *grab* — *habr*, *carpio* — *kapr*.

Jen po *č* a *ž* ustálilo se pohyblivé *e* před *r* od 15. věku: čern, čert, červ, čerpati, žertva, žernov, atd. (§. 8).

§. 93. Jiného přesmykování příklady: lětorst Ev. — ratolest Bibl., mažžen RDol. — manžel, hřbitov — břitov RDol., rtuť MV. m. truf, chebz a chebď Lék. m. bezh, zábsti (zenb) — znobiti, dv'ři (dveři) — dřvi, sv'tu (svitu) — stvu, kv'tu (kvitu) — ktvu, zveniu — vznieti.

VII. Vysouvání souhlásek.

§. 94. Po předložce *ob* se v složených slovech náslovné *v* vysouvá: obid (obvid), obrátiti (obvrátiti), obrtnúti, obrtel (obvrtel), obľak (obvľak), obľok LKat. a slc. (obvľok, okno), obinu (obvinu), obinadlo, obinušf (involutrum), obruba (obvruba), obrva (obvrva), obrv (obvrv), obora (obvora), obilie (obvilie), oběť, oběcati (obvěcati), obyčej, obyčľý (obvyčej, obvyčľý), obľášť (obvlášť). Nicméně: obvedu ŽKl., obvěniti LKat., obveseliti ŽKl., obvěčena RK., obvľadati ALM.

§. 95. Z trojčlené spřežky *stl*, *stp*, *stk* atd. vymítá se od 15. věku *t*: stľúp, stpice, stkľo, stkvieti atd., nyní: slúp, špice, sklo, skvieti.

§. 96. Před slovesnou příponou *nu* se samohlásky *b*, *p*, atd. vysouvají: hynu (hybnu), šinu (šípnu, šoupnu), kynu (o těstě, kypnu), tonu (topnu), snu (spnu), trnu (trpnu), kanu (kapnu), klenu (klepnu, sklep), ľnu (ľpnu); kynu (nuo, kyvnu), převrnu (Brunc. vrtnu), prnu (prehnu), křanu (chřadnu), chronu (krotnu), uhranu (uhladnu), řinu (řitnu, řítiti), hrnu (hrtnu, srv. hrst) atd. Podobného rázu jest: první EM. m. první, hřiesti m. hřiebsti.

§. 97. V mn. lokálech jmen na -ěnin vymítá se *nie* a závěrné *a* se dlouží: Vraňach 1228 m. Vraňaniech, Dolás m. Dolaniech (srov. §. 45).

Podobným během vyložiti třeba tvary, v starém překladu Biblí se vyskytající: v zahrách, po zahrách, na podľách, na varniech, v žrniech (zahradách, podlahách, varhaniech, zrnoviech), pak osadní jmeno Zahrás (něm. Sahras) m. Zahradás. Srov. též: ve třechz tvoichz (nejst. hlah. rkp.) m. ve třeměchz tvoichz (ve vězech tvých).

§. 98. Vnitř slova se druhá slabika vysouvá: policě m. polenicě Boh., česno m. čelesno, čelesen Boh., brh LAnn. LKat. m. brloh, kněni m. kněhyni, netřesk m. nebotřesk (srov. pol. gromotrzask), kmoťr stsl. kamoťrz m. compater, slovenské: veyda, gazda m. vévoda, gospoda.

Vysouvání toto nejhustěji místo má v jmenech osobních: Sbyhnev LProk. m. Sptyihnev, Vrasľav m. Vratisľav (osad.: Vračľav), Susľav m. Sudisľav (osad.: Susľav, Cučľav), Břasľav m. Břačisľav (osad.: Břečľav), Rosľav m. Rostisľav, Kruvoj m. Krutovoj, Lumír m. Liutomír, Liubor m. Liutobor (osad.: Liboř), Strěbor m. Strězibor, Chomut m. Chotomut, Bochval m. Bohuchval, Bosľav m. Bohusľav, Boša m. Boguša.

Přípojek o cizoslovech.

§. 99. Slova cizí, v češtinu byvše přejata, podlehla hláskoslovným zákonům jejím. Čím starší přejmutí, tím dokonalejší zčeštění. Úplně

vyčtení pravidel, při tom vynikajících, jest úkolem mluvnice porovnavací
Zde jen několik případův vytkneme:

Krátké *a* přešlo obecně v *o*: pappas — pop, altare — oltář,
abbas — opat, castellum — kostel, camisia — komžě, Margareta —
Marhoř, canabis — konopie, casula — košulie. Dvojhláska *au* v *á*:
claustrum — klášter, Mauricius — Mářík.

Složka *ia* a *eo* přešly v *ě*: Fabianus — Paběn, christianus —
křtěnín; Theobald — Děpolt, Theodorich — Dětrich, Theotmar —
Dětmar, Theodo — Děda.

Ve složkách *-oma*, *-ona*, *-onia* převrátilo se *o* v *i*: Roma — Řím,
Albona — Ľabín, Scardona — Skradín, Nona — Nin, Colonia —
Kolín. Též lat. *u* přešlo v *i*: crux — kříž, jugum — igo, jho.

Ve slovech delších některé samohlásky lámány a zcela vymítány:
abbatissa — jeptiška, romana (anthesis) — rmen, humulus — chmel,
Christus — křest, krstiti, conversus — konvrš, sebastica (prunus) —
švestka, missa — mše.

Přídechy *v* a *h*, cizím slovům vlastní, zhusta vypouštěno, a na-
opak zase tam, kde jich prvotně nebylo, přidáváno: Wolfram — Oľbram,
Hoger — Ojjeř, humerale — omirál, homilia — omelie, Heinrich —
Indřich, Dionysius — Děvoniš, Israel — Izrahel; Esther — Hester,
Emmeram — Himram, Nehemias — Neemiáš. Druhdy též *j* vypou-
štěno: Josephus — Ožep.

Cizí *ph*, *f* měněno v *p*, řídčeji v *b*: Pilip, Kaipa, parižěji Ev.,
Pabeš, Paběn, Baběn List. 13. v., peniez (pfenning) MV., pihva (ficus)
ŽKl., biřmovati (firmare). V příponách *-olf* v *t*: Rudoľt, Markoľt.

Cizí *p* měněno v *b*: persica — břeskev MV., capot — kabát,
episcopus — biskup.

Cizí *s* přebrazováno v *š* a *ž*: Antonišiu, Šimoniu, Šebeštěně ŽKl.,
kuršit (corset) Al., Šebieř (Severus) Dal.; Ježuš, Ežaj (Esaias), parižěj
Ev., žehnati (signare), Žibřid (Siefried), Žibota (Siegeboto) List. 13. v.

Cizí *t* a *th* měněno v *d*: Děpolt, Dobeš (Tobias), Doma, Domata
(Thomas).

Cizí *l* obráceno u *v*: Vavřinec (Laurentius).

§. 100. Z jmen osobních cizích brávána obyčejně přední část a
k té přípony české připojováno: Benedictus — Ben-eš, Ben-eda, Ben-ěk,
Beň-ata; Clemens — Klim-ata, Klim-eš; Georgius — Juř-ík, Juř-ata;
Stephanus — Štěp-ata; Johannes — Jan-ek, Jan-ata, Jan-ota; Sigmund
— Žihmut, Žiha, Žižka, Žihota; Wilhelm — Vilík, Vil-eša; Laurentius
— Vavř-ík, Vavř-ata.

Málokdy část přední odmítáno: Demetrius — Mitr (v osad.: Mi-
trovici), Agnetis — Nětíšě, Jacobus — Kubeš, Kubata.

T v a r o s l o v í.

Skloňování.

A. Skloňování nominálné.

I. Jména podstatná a přídavná.

- §. 101. Jména dělí se dle dvojího rozřadí, totiž
- I. na kmeny otevřené, jež v sobě zahrnují:
1. *a*-kmeny tvrdé a jotované mužského rodu, pak nečetné ostatky *u*-kmenův (syn — sunus): a) vrah b) meč;
  2. *a*-kmeny tvrdé a jotované ženského (převahou) rodu: a) hřada, b) věžia;
  3. *ija-* a *i(ia)*-kmeny: a) sudija, b) kněni;
  4. *a*-kmeny tvrdé i jotované středního rodu: a) slovo, b) lícě, c) hnutie;
  5. *i*-kmeny muž. a žen. rodu: a) kmeť, b) piesň.
- II. na kmeny zavřené, obsahující v sobě:
1. kmeny na *-eň* (stsl. *y*): kameň (kamy, kamene);
  2. kmeny na *-ev* (stsl. *y*): krev (kry, krve);
  3. kmeny na *-ě*, prv. *-en*: imě (imene);
  4. kmeny na *-ě*, prv. *ent*: hřiebě (hřieběte);
  5. kmeny na *-ě*, prv. *es*: nebě (nebese);
  6. kmeny na *-i*, prv. *er*: máti (mateře).

Rozřadí první.

První třída.

§. 102.	Jedn.	Dv.	Mn.
	<i>N.</i> vrah	vrah-y	vraz-i
	<i>G.</i> vrah-a	vrah-ú	vrah, -óv
	<i>D.</i> vrah-u	vrah-oma	vrah-óm
	<i>A.</i> vrah	vrah-y	vrah-y
	<i>V.</i> vraž-e	vrah-y	vraz-i
	<i>I.</i> vrah-em	vrah-oma	vrah-y
	<i>L.</i> vraz-ě	vrah-ú	vraz-iech, -ech.
§. 103.	<i>N.</i> meč	meč-ia, -ě	meč-i
	<i>G.</i> meč-ia, -ě	meč-iú	meč, -ěv
	<i>D.</i> meč-iu	meč-ěma	meč-ěm
	<i>A.</i> meč	meč-ia, -ě	meč-ě (e)
	<i>V.</i> meč-iu, -e	meč-ia, -ě	meč-i
	<i>I.</i> meč-ěm	meč-ěma	meč-i
	<i>L.</i> meč-i	meč-iú	meč-iech, -ech.

§. 104. Záhy počato užívati jedn. *G.* m. *A.* při jmenech životných: vol'te mužia RZ., poznali tě samého Boga Ev., Spytibora zývá. zbi diva tura Rk., na velblůda. znať člověka. svého krále jieti Al.

§. 105. Rozdílu mezi jmény životnými a neživotnými ve mn. *N.* stará čeština nezná: vši údi RZ., vszkočichu hřuci, ledovití mraci, naši kroci RK., příkří plazi, boci prokláni Al. Nicméně vyskytají se porůznu mn. *A. m. N.*: mraky střěl, vzezvučaly hřasy, udeřily zvuky RK., ostrovy mnohé ŽKl. — Rozdil životných a neživotných se v skloňování ustálil teprv za 15. věku.

§. 106. Asi v pol. 13. věku začíná při *a*-kmenech vynikati užívání jednotného *D. m. L.*: na Klku List. 13. v., na jejie vrchu, v předu jede RK. (jediné dva případy), v západu, po prachu, v ledu, po slědu, na předku Al., v svém sadu, položen v rovu, v řiuju EZ., u mečiu, v spasiteliu, na stolciu ŽKl., při hřúpém zvěriu, na křížiu, v nečasu LAP., v králové domu, v skrytém trhu LKat. Při jotovaných kmenech trvala tato obměna jen v prvních dobách 14. věku.

§. 107. Asi touž dobou začíná se vyskytati při neživotných *m. jedn. G.* tvar dativní: potu s čela potra, nejmaje stavu, rúcho rozličného činu, boje sě hřadu Al., toho času, zapomně i domu EZ.

§. 108. Množný *N. a A.* přijímají druhdy příponu středních *a*-kmenů: na zelena borka, skad hořečhu mečě, tahú voje RK. Srov: „svoja voja“ v ypatievské kronice.

§. 109. Jedn. *V.* tvoří syn (*u*-kmen) na *-u*. Mimo to se *u (i)* ve *V.* vyskytá po jotě a jotovaných souhláskách: Zaboju, Slavoji RK., spasiteliu, Ondřeju, Děvonišiu ŽKl., králiu Al.; pak někdy, ač zřídka, po hrdelnicích: jnochou EZ.

Přípona jednotného *V.* byla prvotně *-o*; přehlasením přešla obecně v *ě*, a toto *ě* pozbylo prodlením času i zjevné své jotace: chrustě, paně, Jeně — chrúste, pane, Jene.

§. 110. Osobní jména ve mn. *č.* přecházejí buď zcela buď některými pády pod *i*-kmeny: mužie, kněžie, ľudie, židie (§. 135), anebo pod třetí třídu: koně, Krkonošě (název národu), Ščitarě, Žitinicě (§§. 124, 125), ot gor Krekonoší RZ., osm koní, dva na dce muží Al.

§. 111. Jména na *-ěnín* v mn. *č.* odmítají příponu *ni* a tvoří *N.* dle *i*-kmenův (§. 135): křestěnín — křestěnie, křestan. Srov. §. 97.

§. 112. Mn. *L.* tvořila tato jména (§. 111) až do 13. věku na *-ás (-ies)* s odmítnutím přípony *nie*: Lužiás, Mostčás List., u Polás. Smrtd. Srov. §. 97.

§. 113. Osadní jména, povstalá z přisvojovacích přídavných staršího tvaru, jsou v staré češtině vůbec rodu mužského i skloňují se dle vzoru meč: Chrudim, Boleslav, Jeneč, Plzeň. Tak i cizí: Jeruzalem, Betlehem a pod.

§. 114. Mužské *a*-kmeny druhdy rozšiřováno příponou *ov*, přehl. *ěv*, a od tvaru takto rozšířeného odvozováno jedn. *D.* a mn. pády, nejčastěji *G.*: věkožizných bohóv RZ., Juděv, kniazěv Ev., vrahóv, junóv, hájěv, krahujcěv, dat pokrm bohovóm, by Tatarovóm ustúpati RK. Mn. *N.* na *-ovie (-ové)* a jedn. *D.* na *-ovi* jeví se hustěji teprv za 14. věku. Nicméně: Juděvie již v Ev.

§. 115. Zvláštního připomenutí zasluhuje sklonitba jmena *prietel* (přějatelj): *Jedn.* prietel, prietelě atd. *Dv.*: prietelě, práteľoma, práteľú. *Mn.*: prietelie, práteľ, práteľóm, práteľy, prieteliech (§. 39).

Druhá třída.

§. 116. Jména sem náležitá větším jsou dílem rodu ženského; mužských se nicméně drahně mezi nimi nalezá. Jmenovitě četná jsou jména mužských osob tohoto tvaru: Sřavata, Klimata, Zavišia, štitonošia, velmožia atd.

§. 117.	Jedn	Dv.	Mn.
	<i>N.</i> hřad a	hřed-ě	hřad-y
	<i>G.</i> hřad-y	hřad-ú	hřad
	<i>D.</i> hřed-ě	hřad-ama	hřad-ám
	<i>A.</i> hřad-u (a)	hřed-ě	hřad-y
	<i>V.</i> hřad-o	hřed-ě	hřad-y
	<i>I.</i> hřad-ú	hřad-ama	hřad-ami
	<i>L.</i> hřed-ě	hřad-ú	hřad-ách.
§. 118.	<i>N.</i> věž-ia, -ě	věž-i	věž-ě (e)
	<i>G.</i> věž-ě (e)	věž-iú	věž
	<i>D.</i> věž-i	věž-ěma	věž-iem
	<i>A.</i> věž-iu (a)	věž-i	věž-ě (e)
	<i>V.</i> věž-ě	věž-i	věž-ě (e)
	<i>I.</i> věž-jú (ěja)	věž-ěma	věž-ěmi
	<i>L.</i> věž-i	věž-iú	věž-iech.

§. 119. Některé z jotovaných kmenů v nové češtině odmítají příponu *-ia* (ě): postelia, búřia, zemia, zbrojnošia, strážia, Závišia a pod., čehož se v staré češtině jen v básních (k vůli verši) roveň nalezá: slyše stráž' voľanie RK., ni-t bych stráž' tvój býti žádať Al. Stráž' kněňe královny nebeské Cis. Mn.

Naproti tomu se při slovech: šířia, délia, nížia, vyšia, dália, blížia, stářia (Leg. Kat. v. 1848 sld.), zvlášt jsou-li spojena s předložkami *v*, *vz*, přípona jednotného *A.* odmítá: v dél je spevnichu úžemi, v šíř a v šíř, vz dál na rovni RK., čtyři dcěti dní v stáť ŽKr., ne vz dál od sebe MMgd. I sic jinak se *-iu* odmítává: kratochvíl jměli Št. Totěž se děje s příponami jedn. *G.* při jmenech: pécia, mália po předložce bez: bez mál m. bez málě, bez peč m. bez péčě Št.

§. 120. Mužská jména na *-šia* a *-cia* (junošia, panošia, súdicia, rozvadcia) od konce 14. věku začala přecházeti pode vzor meč.

§. 121. Od 13. věku se při jotov. *a*-kmenech vedle pravidelného mn. *G.* vyskytá tvar na *i*: vrahy našich zemí, chovaj se junioši RK., střělnicě horských tvrzí, mých zemí Al.

§. 122. Vokativ báto (RK. Dal.) od *N.* báta.

Třetí třída.

§. 123. Sem náležejí: a) Jména, prvotně na *ija* zakončená, dílem rodu mužského: sudie, hrabie, rukojmie, třěvie, hřebie, řěpie (lappa); dílem rodu ženského souborná: bratřie, kněžie; pak: panie, Mářie, pradlie, švadlie, řanie, řodie, kropie, rolie, ledvie, Ažie, Aleksandřie, Macedonie. Všecka tato jména se nyní k jiným třídám skloňovacím pochýlila (§. 110). b) Jména na *yni* a *-úni* (§. 10): kněni (m. kněhyni), hospodyní, bohyni, bezdětkyni, Turkyňi, pěstáni; pani (KPR).

§. 124.	Jedn.	Dv.	Mn.
	NV. súd-ie	súd-i, -ie	súd-ie (e)
	G. súd-ie (e)	súd-iú	súd-i (ii)
	D. súd-i	súd-iema	súd-iem
	A. súd-iu (a)	súd-i, -ie	súd-ie (e)
	I. súd-jú (ěja)	súd-iema	súd-iemi
	L. súd-i	súd-iú	súd-iech.
§. 125.	NV. kněn-i	kněn-i, -ě	kněn-ě (e)
	G. kněn-ě (e)	kněn-iú	kněn-i
	D. kněn-i	kněn-ěma	kněn-ěm
	A. kněn-iu (a)	kněn-i, -ě	kněn-ě (e)
	I. kněn-jú (ěja)	kněn-ěma	kněn-ěmi
	L. kněn-i	kněn-iú	kněn-ěch.

§. 126. Stahováním *ija, ije* (§. 49) velmi záhy jména třídy této zasáhlo: hrěbí MV., kropí Des., třeví mój ŽKl. Proto mn. *L.* osadních jmen: Sčitorích, Svinarích, Psarích, Žitinicích 1088, Vřadnicích, Strělcích, Ratajích 1131 atd. sem počítati sluší, kdežto současně se vyskytající lokály: Voděradech, Badrech 1088, Těžalech, Vyčapech, Křadorubech, Pěkotulcích 1131 pode vzor vrah náležejí.

Čtvrtá třída.

§. 127.	Jedn.	Dv.	Mn.
	NV. slov-o	slov-ě	slov-a
	G. slov-a	slov-ú	slov
	D. slov-u	slov-oma	slov-óm
	A. slov-o	slov-ě	slov-a
	I. slov-em	slov-oma	slov-y
	L. slov-ě	slov-ú	slov-iech, -ech
§. 128.	NV. líc-ě (-io)	líc-i	líc-ia, -ě
	G. líc-ia, -ě	líc-iú	líc
	D. líc-iu	líc-ěma	líc-ěm
	A. líc-ě	líc-i	líc-ia, -ě
	I. líc-ěm	líc-ěma	líc-i, -ěmi
	L. líc-i	líc-iú	líc-ěch, -ích.
§. 129.	NV. hnut-ie (-ijo)	hnut-i	hnut-ia, -ie
	G. hnut-ia, -ie	hnut-iú	hnut-i
	D. hnut-iu	hnut-iema	hnut-iem
	A. hnut-ie	hnut-i	hnut-ia, -ie
	I. hnut-iem	hnut-iema	hnut-iemi
	L. hnut-i	hnut-iú	hnut-iech.

§. 130. Až do konce 13. věku v jedn. *L.* užíváno výhradně přípony *-i*: na gradišči, na poli 1228, u přelščení, po sčestí, při měsieci Al.B. Teprv počátkem 14. věku počato v *L.* klásti příponu dativní: v smutném líciu, v poliu Al. (ml. zlom.), v srdciu, po zbožiu EZ., v nebiu, v rozliúčeníu ŽKl., v pitiu Dal. Užívání toto brzo přetrženo přehlasením *iu* v *i*. Srov. §. 106.

§. 131. Přípona *i* v mn. *G.* jotovaných kmenův vyskytá se po-

různu již v 13. věku: pět slunců, úrody tučných polí RK., ze srdcí ČE., ač vždy vedle tvaru pravidelného: mužie bratrských srdec RK., věrných srdec LAp.

§. 132. Jméno doba nalezá se ve staré češtině druhdy v tvaru stř. rodu (dobo): toť jsou dary jeho doba 7 rad., v ta doba Bibl.

§. 133. Oko a ucho, značice údy tělesné, zvláštní mají dvojný tvar: oči, uši; očima, ušima; očiú, ušiú.

Pátá třída.

§. 134. *i*-kmeny dílem jsou mužského rodu: črv, zef, test, šoket, věchet, šupet, krapeť, kužel, úl, mol, topol, motýl (z nichž drahný počet postupem času ztvrdnutím koncovky přešel v tvrdé *a*-kmeny), mn.: děti, dílem ženského: obuv, řeb, kúpel, sól, mysl, měď, zeď, ves, obec, věc, žlč, řez, rozkoš, výheň, piesň, přiezň, otržň, žízň, svěšť (socrus), liutost, mast, puf, dveř atd.

§. 135.	Jedn.	Dv.	Mn.
	<i>N.</i> kmeť	kmet-i	kmet-ie
	<i>G.</i> kmet-i, -ě, -e	kmet-iú	kmet-í
	<i>D.</i> kmet-i	kmeť-ma	kmet-em
	<i>A.</i> kmeť	kmet-i	kmet-i
	<i>V.</i> kmet-i	kmet-i	kmet-ie
	<i>I.</i> kmet-em	kmeť-ma	kmet-mi
	<i>L.</i> kmet-i	kmet-iú	kmet-ech.
§. 136.	<i>N.</i> piesň	piesn-i	piesn-i, -ě
	<i>G.</i> piesn-i, -ě	piesn-iú	piesn-í
	<i>D.</i> piesn-i	piesň-ma	piesn-em
	<i>A.</i> piesň	piesn-i	piesn-i, -ě
	<i>V.</i> piesn-i	piesn-i	piesn-i, -ě
	<i>I.</i> piesn-iú (a)	piesň-ma	piesň-mi
	<i>L.</i> piesn-i	piesn-iú	piesn-ech.

Rozřadí druhé.

První třída.

§. 137. Jména, ježto do této třídy patřivala, v novější češtině větším dílem přešla v tvrdé *a*-kmeny mužské: kameň, kořeň, plameň, křemeň, řemeň, ječmeň, prsteň, deň atd. Sklonitba jejich rovná se vzoru kmeť, jen že v jedn. *G.* mají příponu *ě*: kameně, ječmeně, dně atd., ježto jotace své záhy pozbyla: kamene, dne atd.

Druhá třída.

§. 138. V nové češtině mnohá jména této třídy vrátila se k prvotnímu tvaru svému na *va* (§. 17): kotev — kotva, chorúhev — choruhva, ostrev — ostrva, obrv (ob-vrv) — obrva. Některá jen zůstala v prvotní své váze: cěrekev č. cierkev, krev, břev (lávka z břevna udělaná), štúdev atd. Jména tato skloňují se dle piesň, jen že v jedn.

G. vyniká tvrdé *e* (krve, cierkve) a že přípona dvojného *D.* a *I.* zní *-ema* (cierkvema), pak přípona množného *I.* *-emi* (cierkvemi).

Třetí třída.

§. 139. Imě (jmě), písmě, rámě, známě, sliemě, vémě, břiemě, siemě, tiemě, dýmě (inguen) v pádech s úplným kmenem první slabiku zkracují: ramene, slěmene, vemene, témene atd. V novější mluvě vůbec obvykly tvary, z úplného kmene za střední *a*-kmeny utvořené: jméno, písmeno, rameno atd.

Čtvrtá třída.

§. 140. Jmen této třídy se v nejstarší češtině poměrně málo nalezá: dietě, hřiebě, oslě, kniežě (princeps juvenis), družě, jalově a j. Obvyklejší byly až do 14. věku tvary na *-enec*: oslenec, mladenc (mládě), robenec (robě), jehneck jehence (jehně), atd.

Pátá třída.

§. 141. V staroslovanštině kmeny tyto zaujímaly téměř celou třídu středních *a*-kmenův: oko očese, dieľo dělese, tělo tělese, ucho ušese, koľo kolese, dřevo dřevese, čelo čelese, slovo slovese, nebě ne-bese, ložě ložese, lícě lice-se atd. Čeština záhy již nejen nominativné tvary, ale i úplné kmeny přejala za samostatná jména: slovo a sloveso, koľo a koleso atd. Jen při *nebě* lze dolíčiti celou sklonitbu staročeskou.

§. 142. K znázornění sklonitby jmen 3., 4. i 5. třídy stačí jedině paradigma:

	Jedn.	Dv.	Mn.
<i>NV.</i>	hřieb-ě	hřiebět-i	hřiebat-a
<i>G.</i>	hřiebět-e	hřiebat-ú	hřiebat
<i>D.</i>	hřiebět-i	hřiebat-oma	hřiebat-óm
<i>A.</i>	hřiebě	hřiebět-i	hřiebat-a
<i>I.</i>	hřiebět-em	hřiebat-oma	hřiebat-y
<i>L.</i>	hřiebět-i	hřiebat-ú	hřiebat-ech.

Šestá třída.

§. 143. Třída tato nečítá než tři jména: máti, dci a neti. V množném čísle obvyklejší byly předkům našim tvary, odvozené od *matera*, *dcera*, ježto i v jednotném čísle druhdy pronikají. Množného čísla od *neti* ze stě. spisů dolíčiti nelze.

	Jedn.	Dv.	Mn.
<i>NV.</i>	máti	mateř-i	(neteř-i) mater-y
<i>G.</i>	mateř-e	mateř-iú	(neter) mater
<i>D.</i>	mateř-i	mateř-ma	(neteř-em) mater-ám
<i>A.</i>	mateř	mateř-i	(neteř-e) mater-y
<i>I.</i>	mateř-jú (a)	mateř-ma	(neteř mi) mater-ami
<i>L.</i>	mateř-i	mateř-iú	(neteř-ech) mater-ách.

Nomindlní sklonitba přídavných.

§. 144. Sklonitba tato co do tvrdých kmenů děje se dle vzorů vrah, hřada, slovo, co do jotovaných dle meč, věžia, lícě.

K jotovaným kmenům náležejí též činná přičestí přít. a min. času II. a III.: nesa nesúci, želěje želějúci, chvalě chvalieci; biv, bivši, želěv želěvši, pen penši, kvet květši.

§. 145. Mimo to přeskakují jotované kmeny v muž. a střd. rodě pode vzor hnutie, v žen. pode vzor sudie: děvčie ruka RZ. pristojiaciech slug Ev. babie strúba 1249. byvšie blahosť. večerní tma. tuří hlava. na nožiciech rúciech. třetiech knih. jeleniem skokem. rúciem hlasem. protiv mečem tesajúciem. z stienóv lésniech. mravóv cinziech. na mohúciech prsiech. kniežćieciemi slovy. hořiúciema očima RK. vlastniech žiudí. ot bližniech hořě. z chužšiech Al. pět rúciech koní Alan. úfajúciech veň. s děľajúciemi zľost ŽKl.

B. Skloňování pronominálné.

§. 146. Též v skloňování pronominálném značí se dvojstrannost kmenův, tvrdých a jotovaných. K oněmno náležejí: te n, onen, jeden, kto, sám; k těmto: ji č. jen, s' č. sien, čě, náš, váš. Sklonitby smíšené jest ve š.

V staré češtině nalezájí se některé, ač slabé stopy pronominálného skloňování u přídavných: druhoho pústenníka ŽOS., odvrácenoho od sebe Št., roztrže saň velicem hněvem Brunc., v smutnom čině LKat.

Naopak zase vyvinuly se i v pronominálné sklonitbě živlové jednak nominálného, jednak složeného rázu, jež tuto hvězdičkou poznačujeme.

§. 147. Zájmeno ten.

Muž. Jedn.: NA. t' (ve t' čas), te-t, t-en, G. t-oho, D. t-omu, I. t-ěm, *tiem (tějem), L. t-om. Dv.: NA. t-a, GL. t-ú, *to-jú (mezi tojú), DI. t-ěma. Mn.: N. t-i, GL. t-ěch, D. t-ěm, A. t-y, I. t-ěmi.

Žen. Jedn.: N. t-a, G. *t-é (tojě, tojě), DL. *t-é, *t-ej (to-jiej), A. t-u (a), I. t-ú (tojú, toja). Dv.: NA. t-ě atd. Mn.: NA. t-y atd.

Stř. Jedn.: NA. t-o atd. Dv.: NA. t-ě atd. Mn.: NA. t-a atd.

§. 148. Zájmeno: sien.

Muž. Jedn.: NA. s' (s' řkúc Al.), s-ien, G. s-ieho, D. s-iemu, I. s-im, *siem, s-im (sijem), L. s-iem. Dv.: NA. s-ia, s-ie, GL. s-iú, DI. s-ima. Mn.: N. s-i. GL. s-ich, *s-iech, D. s-im, A. sie, I. s-imi.

Žen. Jedn.: N. s-ia, s-ie, G. *s-ie (sijě, sijě), DL. s-iej, s-ie, A. s-ia (a), I. s-jú (sijú, sijá). Dv.: NA. s-i atd. Mn.: NA. s-ie (e) atd.

Stř. Jedn.: NA. s-ie atd. Dv.: NA. s-i atd. Mn.: NA. s-ia. s-ie.

§. 149. Zájmeno: jen (v některých pádech kmen zdvojující).

Muž. Jedn.: N. i, ji, j-en, G. j-eho, D. j-emu, A. i, ji (pro-ji, pro-ň), jej, jen (kalich, jenž daľ mně ČE. skrze nenžto pokľad EM. mimo-enž LKat.), I. ím, jím, L. j-em (v ňomžto Des.). Dv.: NA. j-a, j-e, GL. j-ú, jej-ú, DI. íma, j-ima. Mn.: N. i, j-i, GL. ich, j-ich, jej-ich, D. ím, j-ím, A. je(e), I. ími, j-imi.

Žen. Jedn.: N. j-a, j-e, G. j-ie (je), jej-ie (o nejiež HDal), j-iej, DL. j-í (jí bě do veselie EZ), jie, j-iej. A. j-u(a), I. j-ú(a). Dv.: NA. i, ji, atd. Mn.: NA. j-e(e) atd.

Stř. Jedn.: *NA.* j-e atd. Dv.: *NA.* i, j-i atd. Mn.: *NA.* j-a, j-e atd.

Do 13. věku obecnější bylo odmítání nežli kladení joty před ná-slovným *i*; za 14. bralo převahu jotování, až pak dalším postupem ve mluvě písemné ovšem vrch obdrželo.

Ježto č. ješto stalo se asi od pol. 14. věku tvarem neohebným pro všechny rody i čísla, ba přijalo na se až povahu spojky. V 15. věku přijalo na se touž povahu jenž.

§. 150. Zájmeno veš skloňuje se na základě tvrdého kmene s příponami dvojháskou *ě* začatými: všemi, všem, všech; sic jinak spravuje se vzorem sien. Složené tvary: veš-ček, veš-ken, všě-cek, všě-chen, veš-keren skloňují v některých pádech i první svou část: vešček pľod ŽW. všiučku zemiú Dal. všiuchnu věc SedmR. všickni pahorci ŽKr. bez malé všicci Des. Složené tyto tvory se v češtině teprv od 14. věku rozhostily.

§. 151. Zájmena čě a něče mají za druhotvary *NA.* č'so, něč'so, odkudž povstalo nynější: co, něco. Ničě tvoří *G.* ničěho a nič'se (ni-čese); ničse obdrželo vrch i v *N.*

Nikdo mívá *G.* a *D.*: nikohého, nikomému; ničě: ničehého, ničemému.

§. 152. *Sám*: jedn. *G.* samoho, *D.* samomu, *I.* saměm; m n. *GL.* saměch, *D.* saměm, *I.* saměmi.

Obyčejnější však jest skloňování nominálné (mě sama ostavíte. u sebe sama Ev. tobě mutno samu RK.), a asi od pol. 14. věku i složené: mě samého ČE. jemu samému Pass.

Přeskakování pod sklonitbu nominálnou jest při zájmenech vůbec věcí obyčejnou. Sem náleží i *G.* všia (ze všia lěsa RK.)

§. 153. Kromě uvedených v §. 146 žádně se zájmeno výhradně pronominálně nesklonuje, nýbrž některá se různě dílem pod nominálné a pronominálné, dílem pod složené skloňování rozešla, jako: však, všělik, jin, mnoh, kter, něter, tolik, jelik, kolik, kterak, jinak, tak, kak, nikak, jak, nijak atd., jiná pak přijala venkonce sklonitbu složenou: mój, tvój, svój, tý, tý-že, ký, kýždo, něký, každý (-den), prokní, čí, něčí, sí-že (sij-že). Onseh (quidam) skloňuje se jen nominálně: ot onseha Jindřicha KPR.

§. 154. Znamenati sluší *si*, *s* co přírážku k zájmenům a příslovcím: iz sebe-si. k sobě-sim Ev. kto-si. kak-si. kam-si, kamos. ač-si atd.

Taktěz *se* (*sě*): ti-sě nám krušichu bohy, ti-sě nám kácechu dřeva. RK. Srovnej: ten-to, onen-no.

Se samotno značí *en*, *ecce*: se bratroma rozřesíte pravdu RZ.

a-s, *a-si*, *a-sia* č. *as'a* jsou od sien podobně tvořena jako: *a'n*, *a'na*, *a'no* od *on* atd.

C. Skloňování složené.

§. 155. Složené skloňování zakládá se na tom, že se jednotlivé pády zájmena *ji* (§. 149) co přípony přistavují buď a) ku kmeni prostému, po souhláskách závěrečnou samohláskou zouplněnému, k. p. svat-o, anebo b) ku kmeni, nominálně skloněnému. Obě části skloňovací se obecně v jednu stahují dle pravidel, v §. 48 a 49 vytknutých.

§. 156. První způsob nejjasněji se zračí při slovech: mój, tvój, s vój, dvój, obój, trój.

	Muž.	Žen.	Střed.
Jedn.	<i>N.</i> mój (mo-i) <i>G.</i> mo-jeho, mého <i>D.</i> mo-jemu, mému <i>A.</i> mój <i>I.</i> mo-jím, mým <i>L.</i> mo-jem, mém	mo-ja, má mo-jie, mé mo-jiej, mej mo-ju, mú, mo-jú, mú mo-jiej, mej	mo-je, mé mo-jeho, mého mo-jemu, mému mo-je, mé mo-jím, mým mo-jem, mém
Dv.	<i>NA.</i> mo-ja(e), má <i>GL.</i> mo-jú, mú, <i>DI.</i> mo-jima, mýma	mo-ji	mo-ji
Mn.	<i>N.</i> mo-ji (mý) <i>A.</i> mo-je, mé <i>GL.</i> mo-jich, mých	mo-je, mé mo-je, mé <i>D.</i> mo-jim, mým	mo-ja(e), má mo-ja(e), má <i>I.</i> mo-jimi, mými.

§. 157. Druhý způsob nikde venkoncem proveden není, nýbrž vždy s prvním pomíšen bývá. V následujících vzorech tvary druhého způsobu hvězdičkou poznačeny jsou.

§. 158. Kmeny tvrdé.

	Muž.	Žen.	Střed.
Jedn.	<i>N.</i> (svato-ji) svatý <i>G.</i> (svato-jeho) svatého <i>D.</i> (svato-jemu) svatému <i>A.</i> (svato-ji) svatý <i>I.</i> (svato-jím) svatým <i>L.</i> (svato-jem) svatém (světě-jem)* světiem	(svata-ja)* svatá (svaty-jie)* svaté (světě-jiej)* světiej (svatu-ju)* svatú (svatú-jú)* svatú (svato-ji) svaté (světě-jiej)* světiej	(svato-je)* svaté (svato-jeho) svatého (svato-jemu) svatému (svato-je)* svaté (svato-jím) svatým (svato-jem) svatém (světě-jem)* světiem
Dv.	<i>NA.</i> (svata-ja)* svatá <i>GL.</i> (svatú-jú)* svatú, <i>DI.</i> (svato-jima) svatýma.	(světě-ji)* světěj	(světě-ji) světěj.
Mn.	<i>N.</i> (světi-ji)* světi } <i>A.</i> (svaty-je)* svaté } <i>GL.</i> (svato-jich) svatých, <i>D.</i> (svato-jim) svatým, <i>I.</i> (svato-jimi) svatými.	(svaty-je)* svaté	(svata-ja)* svatá.

§. 159. Jednotné *L.* prvního způsobu řidčeji se vyskytají nežli podružnici jejich způsobu druhého: o světiem Václavě Pžk. o světiem Jakubě Ben. po žalmím srdečně RK. na Vysociej 1227. u veliciej česti bydliech. na vysociej stolici. v stařiej kronicě. na sušiej zemi Pass. Totěž platí σ ženském *D.*: k kaplě světiej RK. světiej Martě sě zjeviž. k veliciej prosbě Pass. pěli psali světi Máří SedmR.

§. 160. Kmeny měkké.

	Muž.	Žen.	Střed.
Jedn.	<i>N.</i> (tuři-i)* tuři <i>G.</i> (tuřia-jeho)* tuřieho <i>D.</i> (tuři-jemu) tuřiemu <i>A.</i> (tuři-i)* tuři <i>I.</i> (tuři-jím) tuřím <i>L.</i> (tuři-jem)* tuřiem	(tuřia-ja)* tuřia (tuřě-jie)* tuřie (tuři-jiej) tuřiej (tuřiu-ju)* tuřiú (tuřiú-jú)* tuřjú (tuři-ji)* tuři	(tuřě-je)* tuře (tuřia-jeho) tuřieho (tuři-jemu) tuřiemu (tuřě-je)* tuře (tuři-jím) tuřím (tuři-jem) tuřiem

	Muž.	Žen.	Střed.
Dv.	<i>NA.</i> (tuřia-ja)* tuřia	(tuři-ji)* tuři	(tuři-ji)* tuři
	<i>GL.</i> (tuřiú-jú)* tuřiú,	<i>DI.</i> (tuři-jima) tuřima	
Mn.	<i>N.</i> (tuři-ji)* tuři {	(tuře-je)* tuře	(tuřia-ja)* tuřia
	<i>A.</i> (tuře-je)* tuře {		
	<i>GL.</i> (tuři-jich) tuřích,	<i>D.</i> (tuři-jim) tuřím,	<i>I.</i> (tuři-jimi) tuřimi.

§. 161. Jednotný *G. D. L.* ženského rodu proměšně se kladou me a mej, mojie a mojiej, svaté a svatej (světiej), tuře a tuřej.

II. Číslovky.

§. 162. Číslovky nejsou než jména. Tvaroslovné zvláštnosti, jež se při nich vyskytají, původ svůj mají jediné v stahování, kterého postupem věku ovšem přibývá.

§. 163. Vedle jeden (dle ten skloňovaného) nalezá se v staré češtině ještě druhé slovo téhož významu, totiž in (v příslovci jen podnes zachované), ač jen v složení: ino-chodník (přetvor.: mimochodník Tand.), in-hed (jeden-krát; hed = hod, srov. hezký) a jen-ten (solitarius: podoben sem učiněn pelikanovi jenoten ŽKl. Srov. samo-ten).

§. 164. Dva dvě; dvě; dvěma. Oba obě; obů; oběma.

§. 165. Třie a čtyřie dílem jsou tvary souborné (trias, tetras) a skloňují se jednotným číslem dle *sudie* (zástup čtyřie hřukov četný RK. třie králův Št. třie desět jich otide k otcům RK. čtyřie uschnu v malé chvíli Dal.), dílem se co jména obecná skloňují množným číslem buď dle *kmeť*: třie, čtyřie; tří, čtyř, čtř; třem, čtyřem; tři, čtyři; třmi, čtyřmi; třech, čtyřech; buď dle *sudie*: třie, čtyřie; třiemí; třiech.

§. 166. Pět, devět, desět skloňují se dvojím kmenem, tvrdým a jotovaným; šest, sedm, osm jen jotovaným (pěšň.).

Jedn.: *N.* desět, *G.* desěti, *D.* desěti, *A.* desět a desat, *I.* desatiú (desietí), *L.* desětě (-e); dv.: *NA.* desieti a desětě (-e), *GL.* desatú, *DI.* desietma; mn: *N.* desěti, *G.* desát a desět, *D.* desětem, *A.* desěti, *I.* desaty, *L.* desětech. Ve složeních se desět větším dílem stahuje.

§. 167. Číslovky 11—19 jsou složené výrazy, v nichž se prvotně jen první část skloňovala: jeden-na-dcět Št. dva-na-dciet muží Alex. dvěma-na-dcát tisícem lidem Pass. v druhém-na-dst lěť ŽKr. druhý-na-dcět měsíc Bibl. druhého-na-dcět léta Pass. ke čtyřem-na-dste létóm ŽKr. čtvrtého-na-dcte dne Bibl. pět-na-dcět noh vz dél Pass. po pěti-na-dst stupních Bibl. páté-na-dciete léto Bibl. pátého-na-dcěte dne Bibl. devět-na-dcte tovarišův Pass. v devátých-na-sť knihách Pass. Asi od polovice 14. věku jali se skloňovati obě části: jména dvě-na-dceti apoštołów. dvoje-na-dsté pokolenie Bibl. v drahém-na-dcetem rozdělení Št. čtrtý-na-dcátý deň. v šesti-na-dceti letech. sedmého-na-dcětého léta Bibl. Počínající srůstání obou částí v jedno slovo dá se doložiti od konce 14. věku.

§. 168. Násobky desítek prvotně byly pravidelně složené výrazy: dva-dceti lét LAn. po dvě-dcatú Dal. tři-dceti peněz oběcáchu Paš. dva-dcět hřiven dachu. Dal. dřeves dva-dseť, všech dva-desět RK. ze

tří-dcát kniežat Bibl. po třech-dcětech Pulk. čtyři-dcětí dní v stář byž ŽKr. pat-desát LDor. pad-desát Alex. s pěti-dcát LKat. nad pěti-dcát rytieři Bibl. šest-desát tisiúcov. stár lét pěti-dcát, najviece šesti-dcát Alex. s sedmi-dcát dvěma otci Pulk. devat-desát LDor. devad-desát Bibl. po devěti-dcát Dal.

Již za 13. věku počíná se kladení *G.* dcát a dcief bez ohledu na první číslo: dvěma-dcát tisícem, se dvěma-dcief rytieři Bibl. dvú-dcát dní neminu ŽOS. přede třmi-dcát lét Pass. ve třech-dcát lét ŽKr.

Vedle toho však se v 14. vyskytají též tvary úplně srostité: po tři-dcětí letech. po šest-desáti Pulk.

§. 169. Řádové tvary číslovek těchto nalezáme vždy již co výrazy srostité: třidcátý, padesátý, šestdesátý. Nicméně znamenej: od dvú-dcátého léta, až do šestého-dcát léta Bibl.

§. 170. Číslovky mezi 20 a 30: sedm-mezi-dcětma lét. páté-mezi-dcětma léto Pass. v jedně-mez'-dcětma kapitole ČE. čtř-mez'-dcět'ma tisiúcov ŽKr.

V druhé polovici 14. věku začato skloňovati obě částí: prvý-mez'-dcětmý 27blz. v jednom-mez-dcětmém létě Bibl.

Posléze první část sklonitelnosti pozbyla: ote dne čtyř-mez'-dcětmého Bibl. ve dvú-mez'-dcětmém létě List. 1422. osm-mez'-dcětmého 1428.

§. 171. Z vyšších výrazů číselných jen výraz pro 500 srostl.: co-ť mzhóv pat-set možechu Alex. pat-set peněz ČE.

III. Zájmena osobní a zvratná.

§. 172.	Jedn.	Dv.	Mn.	Všech osob a čísel		
<i>N.</i> jáz	ty	va, vě	va, vě	my	vy	—
<i>G.</i> mene, mne	tebe	najú	vajú	nás	vás	sebe
<i>D.</i> mně, mi	tobě, ti	náma	váma	nám, nem	vám, vem	sobě
<i>A.</i> mě(ě)	tě(ě)	na	va	ny	vy	sě(ě)
<i>I.</i> mnú	tobú	náma	váma	námi	vámi	sobú
<i>L.</i> mně	tobě	najú	vajú	nás	vás	sobě.

Časování.

A. Rozdílnost kmenů slovesných.

§. 173. Časy a spůsoby českých sloves tvoří se pomocí rozdílných kmenův. Obecně rozeznává se kmen prostý, kmen infinitivní a kmen praesentní. Při několika slovesech přistupuje k tomu kmen aoristový.

§. 174. Kmen prostý bývá co do povahy své:

a) otevřený (samohláskou zakončený) a jedno- neb dvouslabičný: dě, bi, su; křě, smě; žělě, umě (*ě*-kmeny); děla, hřieva (*a*-kmeny); kupu, vlačiu (*u*-kmeny);

b) jotou nebo jotovanou souhláskou zavřený: boj, stoj; piš, řehc (pisj, řehtj), stelj.

c) tvrdou souhláskou zavřený: nes, pek, plet; chval, hor, súd; vin, máchn; ber, hrab; pen, mer, žed; kt'v, j'd. Zavřené kmeny prosté jsou vždy jednoslabičnými.

§. 175. Infinitivní kmen, není-li totožný s prostým, má svůj zvláštní útvar, i tvoří se od prostého:

a) příponou *u*: vin-u, machn-u (*u*-kmeny); b) příponou *a* s od-bavením jotace: skáka (skač), pisa (piš); anebo s vymítnutím pohyblivého *e* (*ě*), druhdy i prostého *e* z náslovné slabiky: žd-a (žed), br-a (ber); anebo prostě s přídechem *j*: křě-j-a, smě-j-a.

Při prostých kmenech na *u* č. *iu* připojuje se *a* pomocí přídechu *v* (§. 19) kupo-v-a, vlačě-v-a (*a*-kmeny).

c) příponou *ě*, druhdy přehlasením z *ia* povstalou: nos-ě (nos-ia), létě (let-ia) mř-ě (*ě*-kmeny, *ia*-kmeny).

d) příponou *-i*: chval-i, sud-i (*i*-kmeny).

§. 176. Praesentní kmen tvoří se od prostého:

a) příponou *o*, ježto se k otevřenému kmeni váže přídechem *j*, řidčeji *v* a *n*, a obecně *v* e přechází. Předchozí hrdelnice se před tímto *e* rozlišuje, *r* se změkčuje, a pohyblivé *e* se v náslovné slabice vymítá: nes-o, pek-o, vin-o, máchn-o, ber-o; p'no, m'ro; dě-j-o, bi-j-o, ply-j-o, ply-n-o a ply-v-o; křě-j-o; piš-o atd. = nese, peče, vine, máchne, bere, p'ne, m'ře, děje, bije, plyje, plyne, plyve, křeje, píše.

b) příponou *a*: děla-j-a, hřieva-j-a.

Jen při *i*-kmenech se praesentní kmen tvoří od infinitivního jednak příponou *i* (chvali-i), jednak příponou *o* (chvali-o, chvali-e).

§. 177. Aoristový kmen liší se od praesentního samohláskou *i*, *y* neb *e* mezi náslovné souhlásky vsutou: kvit-o, čit-o vedle praesentního ktv-o, čt-o. Tato vsutá samohláska zůstává při slovesech těchto i kmeni infinitivnímu: kvit, čit.

B. Přípony časovací.

§. 178. Přítomného času přípony, ježto se přímo ku kmeni praesentnímu připojují, jsou:

Jedn.	1. — <i>m</i>	Dv. — <i>vě</i> (<i>a</i>)	Mn. — <i>my</i>
	2. — <i>ši</i> , <i>-š</i>	— <i>ta</i> (<i>ě</i>)	— <i>te</i>
	3. —	— <i>ta</i> (<i>ě</i>)	— <i>nt</i>

Kromě 1. os. jedn. a 3. os. množné se kmenové samohlásky na mnoze dlouží (přačiu, přačiú — přáčeš, přáče atd.), a jsou-li spodobitelné, se i také spodobují: užasu — užieses.

Přípona jedn. 1. os. *-m* se v staré češtině při jedno- a více-slabičných *i*-kmenech nevyskytá zjevně leč k posledku 13. věku, ač vždy jen porůznu vedle forem zmoučených: chvalí-m, lje-m vedle: chvaliu, li-ju. Při prostých *ě*-kmenech objevuje se *-m* ještě později: želie-m, m. žělě-ju.

Sic jinak se *-m* s předchozím *o* a *a* moutí v *u* (2): bij-om — bij-u; nes-om — nes-u; hoři-om — hoři-u; hřodj-om — hřozj-u.

Přípona 3. os. mn. se též spolu s předchozí samohláskou moutí, a závěrné *t* odmítá,

a) *ii-nt* v *íá*, *ie*: chvalii-nt — chval-íá, chval-ie.

b) *jo-nt* v *jú*: bijo-nt — bij-ú; skokjo-nt — skočiú.

c) *o-nt* v *ú*: neso-nt — nes-ú, peko-nt — pekú.

§. 179. Polominulého času přípony jsou:

Jedn. 1. *ja-ch* Dv. *ja-chově*, *jachvě(a)* Mn. *ja-chomy*, *ja-chom*, *jachme*

2. *ja-še* *ja-sta(ě)*, *ja-šta(ě)* *ja-ste(šte)*

3. *ja-še* *ja-sta(ě)*, *ja-šta(ě)* *ja-chu(2)*

Charakterní *ja* se jen po závěrném *a* udržuje; sic jinak přehlasováno bývá v *je*.

Přípony tyto přivěšují se:

a) k praesentním *o*-kmenům, při čemž se *o* přehlasuje v *e*: nese-jech, bije-jech, tbaje-jech, a *eje* stahuje v *ie*: nesiech, bijiech, tbajiech.

b) k infinitivním *i*-kmenům: chvali-jech — chvaliech.

c) k prostým *-ě* kmenům: žělě-jech, smě-jech — žěliech, smiech.

d) k prostým a infinitivním *a*-kmenům i *ia*-kmenům: žáda-jach, vřaja-jach, učia-jach, nosia-jach. Spřežka *aja* stažena v *á*: žádách, vřajách; *iaja* v *íá*, a další přehláskou v *ie*: učíách, nosíách — učiech, nosiech.

§. 180. Aorist silný, Šafaříkem l. 1847 v slovanštině objevený, tvoří se na základě praesentního neb aoristového kmene zavřeného příponami:

Jedn. 1. — —	Dv. <i>e</i> — <i>vě(a)</i>	Mn. <i>o-m</i>
2. <i>e</i> —	<i>e</i> — <i>ta(ě)</i>	<i>e-te</i>
3. <i>e</i> —	<i>e</i> — <i>ta(ě)</i>	(<i>o-n</i>) - <i>ú</i> .

Čas tento vyskytá se v staré češtině silnou měrou jen co 3. osoba jednotná a množná; sic jinak se ho jen slabé stopy vyskytají. Příčinu tohoto úkazu hledati třeba v blízké aoristu tohoto srodnosti s přítomným časem a s aoristem slabým. Mimo přípony dělil se silný aorist od přítomného času zkracováním samohlásek (tieže — těže) a tytýž i vymítáním samohlásky kmenové (řeve — řve), od aoristu slabého spodobováním (těže — taže).

Příklady: Jedn. 1. os. pročez sobě tak velmi stesk Al. předjid ŽMus. nynie popad toto proměnění ŽKl. 3. os. tajno liud v hromadu zve. jde má miřá po jahody RK. potrěse se země z kořen Pass. zarve jarým turem RZ. zeřve jako medvědice Dal. velmi se užese LAp. Mn. 1. os. když jidom, nadjidom sléd ŽOS. 3. os. nalezú jednu saň Pass. pohřebú ju ve vsi Liubicě Dal. jidú na hodinu. všichni se užasú

LProk. lidé královi přijedú, odtud na Ostrvu jdú, Ostrvené se ostřehú, a na ně všickni potěhú Prid. Dal.

§. 181. Aoristu slabého přípony jsou:

Jedn. 1.	-ch D v. -chově(a), chvě(a)	Mn. -chomy, -chom, -chme
2. —	-sta(ě), šta(ě)	-ste (šte)
3. —	-sta(ě), šta(ě)	-chu(a).

i připojují se

a) buď k prostému kmeni otevřenému (bi-ch, děla-ch, žělě-ch), buď

b) k praesentnímu (nese-ch, peče-ch *), buď

c) k infinitivnímu (pisa-ch, chváli-ch, kupova-ch, bá-ch).

Spodobitelné samohlásky kmenové se v aoristu slabém nespodobují: taže-ch, třase-ch, užase-ch.

§. 182. Příznakem imperativu jest *i*, ježto se mezi prostý kmen a příponu osobovou vstavuje:

Jedn. 1. —	D v. <i>i-vě(a)</i>	Mn. <i>i-my</i>
2. <i>i</i>	<i>i-ta(ě)</i>	<i>i-te</i>
3. <i>i</i>	<i>i-ta(ě)</i>	<i>i-te.</i>

Příznakové toto *i* proměňuje se po dvojíých souhláskách (kromě *st*) v *ě*: tiehněvě, tiehněta atd. Totéž shledáváme za starší doby při slovesech infinitivního kmene na *ia*: choděte Ev. (§. 216).

Po jednotlivých souhláskách a po *st* se *i* již v nejstarší době odmítá, vyskytají se porůznu jen v jedn. čísle, při *i*-kmenech též v čísle množném: vedi a veď, ženi a žeň, pusti a pust; dověříte, rozřěšite, ustavite atd. vedle: sudte, volte, nezjarťe atd.

Po samohláskách se *i* přetvořilo v *j*: boj, suj, oprávej, vřímajte, vřájte: po *i* a *y* stažením zmizelo: bí, bíte; krý, krýte.

V kmenech o dlouhé samohláске se tato v imperativě krátí: sudi, piš, též; ve kmenech s pohyblivým *e* se toto vymítá: pen — pni, der — dri, řev — řvi.

§. 183. Přípona infinitivu *-ti* a supina *-t* připojuje se buď ku kmeni prostému, buď k infinitivnímu. V infinitivu se krátká samohláska jednoslabičných kmenův a závěrné *u* infinitivních *u*-kmenův dluží: bí-ti, vés-ti, třies-ti, kvís-ti, vinú-ti, machnú-ti, pie-ti (pen-ti); v supinu se dlouhé samohlásky krátí: bi-t, ves-t, třas-t, vinu-t, pa-t (pen-t).

§. 184. Činné přičestí přítomného času za příponu má *-ntj*, která se (kromě *i*-kmenův) ku kmeni praesentnímu přidává, zároveň s předchozí samohláskou moutí a v jedn. č. mužském své *tj* odmítá.

a) *o-ntj*, *o-ntja* = *-a*, *-úci*: nes-a, nes-úci.

b) *i-ntj*, *i-ntja* = *ě* (*ia*), *-ieci*: chvalě (chvalia), chvalieci.

c) *ia-ntj*, *io-ntj* = *ia*, přehl. *-ě*, *-iúci*: imaja(ě), imajúci; vřája(e), vřájúci.

§. 185. Činné přičestí min. času I. tvoří se příponou *-l*, *la*, *lo*. dílem k prostému, dílem k infinitivnímu kmeni přistavovanou: bi-ł, nes-ł, pia-ł (pen-ł), žělě-ł, chváli-ł, vracěva-ł.

*) Prvotní *o* nezachovalo se než v Ev: řekosta. Kromě toho v LKat.: veco (v. 1257), m. vecě.

§. 186. Činné přičestí min. času II. na *-v, -vši* nalezá se jen při kmenech otevřených: *bi-v, žělě-v, chváli-v, vinu-v, kupova-v*. Tvar *piav* (*pen-v*) je poměrně novějšího původu. Nejstarší nám známé doklady v KrT.: stav hlavu a u BHoř.: počav.

§. 187. Při zavřených kmenech tvoří se č. přičestí min. (jež pro rozdíl naznačujeme co III.) z kmene prostého příponou *-š* (v jednotném čísle muž. rodu odpadávající) a *-ši*: *nes — nesši, kvet — kvet-ši, pen — pen-ši*.

§. 188. Trpné přičestí přítomného času tvoří se příponou *-m, -ma, -mo*, která (kromě *i*-kmenův) k praesentnímu kmeni bývá přistavována: *bije-m, vřaje-m, zřie-m, skvrně-m, kupuje-m; želejem, dělajam* (*staž. želiem, dělám*); *pno-m, neso-m, vleko-m, mro-m, bero-m; chváli-m*.

§. 189. Trpné přičestí minulého času tvoří se dílem příponou *-n, -na, -no*, dílem příponou *-t, -ta, -to*, ježto se (kromě *i*-kmenův) přistavuje k týmž kmenům, od nichž utvořen slabý aorist: *dě-n, dělā-n, žělě-n, zřě-n; chválě-n; bi-t, pia-t* (*pen-t*), *vinu-t, hrá-t, mlě-t*. Před *-n, -na, -no* se samohláska *u* dluží.

C. Rozdělení sloves.

§. 190. Nejprostější rozdělení sloves českých založiti lze na tom, kolik kmenů které z nich má, a kterak se kmenův těchto v časování užívá.

I dělí se slovesa tímto činem na troje rozřadí:

- I. na dvoukmená, mající prostý a praesentní kmen;
- II. na trojkmená, mající nadto též infinitivní kmen, a
- III. na čtyřkmená, mající mimo to i zvláštní kmen aoristový.

K nim se druží čtvero sloves pětikmených.

§. 191. První rozřadí obsahuje v sobě slovesa trojí třídy:

1. třída: slovesa prostého kmene jednoslabičného a) otevřená a b) na *en, em* (postupem časování v *ě, ia* se moutící) zakončená: *su-ju, kln-u*.

2. třída: slovesa prostého kmene jednoslabičného a zavřeného: *mat-u*.

3. třída: slovesa prostého kmene víceslabičného a) na *ě, b*) na *a*: *hově-ju, úfa-ju*.

Druhé rozřadí obsahuje šestero tříd:

1. třída: slovesa infinitivního kmene na *i*: *chodi*.

2. třída: slovesa infin. kmene na *u*: *trnu*.

3. třída: slovesa prostého kmene jotovaného a infinitivního tvrdého na *a*: *ločj — loka*.

4. třída: slovesa infinitivního kmene na *a* a prostého kmene buď tvrdého zavřeného, buď otevřeného na *u* (*iu*): *řva — řev, vlačěva — vlačiu*.

5. třída: slovesa infinitivního kmene na *ia* neb *ě* a prostého tvrdého: *lětia — lět, zřě — zer*.

6. třída: slovesa infinitivního kmene na *aja, ěja, ija*: *vľaja, směja*.

Třetí rozřadí obsahuje jedinou třídu pravidelných sloves čtyřkmených, a krom toho pětikmená slovesa různosložného časování: *dāti, jiesti, viděti* a *býti*.

Rozřadí první.

První třída.

§. 192. Sem náležejí: a) znáti, zráti, státi (staju), býti, vítí, plíti, hníti, čítí, kúti, plúti, rúti (rujíe hlavu NM.), řiúti (řiujíe Hra. zaříř LKat.), čiúti, dieti (oděju, poděju); séti, pieti, řieti (řějiech, řěch: dico), atd. b) dúti (dem), ždieti (ždem), jieti (jem), klieti (klen), mieti (men), pieti (pen), tieti (ten), čietí (čen), žieti (žen) a žžieti (žhen).

§. 193. Vzor první.

Praes. kmen: *sujo*.

Přít. č.: jedn. 1. suj-u, 2. suje-š, 3. suj-e; dv. 1. suje-vě, 2. 3. suje-ta; mn. 1. suje-my, 2. suje-te, 3. suj-ú.

Polom. č.: jedn. 1. (suj-e-jech) sujiech, 2. 3. sujieše; dv. 1. sujiechově, 2. 3. sujiesta; mn. 1. sujiechom, 2. sujieste, 3. sujiechu.

Čin. příč. přít.: suj-a(ě), suj-úci.

Trp. příč. přít.: suje-m.

Prostý kmen: *su*.

Aorist slabý: jedn. 1. su-ch, 2. 3. su; dv. 1. su-chově, 2. 3. su-sta; mn. 1. su-chom, 2. su-ste, 3. su-chu.

Imperativ: jedn. 2. 3. su-j; dv. 1. su-jvě, 2. 3. su-jta; mn. 1. su-jmy, 2. 3. su-jte.

Infinitiv: sú-ti. Supinum: su-t.

Čin. příč. min. I: su-ř; II. su-v.

Trp. příč. min.: su-t (zná-n).

§. 194. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *klno*.

Přít. č.: jedn. 1. kln-u, 2. klne-š, 3. klne; dv. 1. klne-vě, 2. 3. klne-ta; mn. 1. klne-my, 2. klne-te, 3. kln-ú.

Polom. č.: jedn. 1. (klne-jech) klniech, 2. 3. klnieše; dv. 1. klniechově, 2. 3. klniesta; mn. 1. klniechom, 2. klnieste, 3. klniechu.

Čin. příč. přít.: kln-a, kln-úci.

Trp. příč. přít.: klno-m.

Prostý kmen: *klen, klě*.

Aorist slabý: jedn. 1: (klen-ch) klě-ch, 2. 3. klě; dv. 1. klě-chově, 2. klě-sta; mn. 1. klě-chom, 2. klě-ste, 3. klě-chu.

Imper.: jedn. 2. 3. kln-i; dv. 1. klň-vě, 2. 3. klň-ta; mn. 1. klň-my, 2. 3. klň-te.

Infinitiv: klie-ti. Supinum. kla-t.

Čin. příč. min. I: kla-ř, klě-li; III. klen, klen-ši.

Trp. příč. min.: kla-t, klě-ti.

Druhá třída.

§. 195. Sem náležejí slovesa: vedu, sědu (sad), bodu, padu, vládu, hudu, křadu, přadu (před), bladu (bləd), kradu; matu (mět), hnětu, skytu; nesu, žasu (žēs), třasu (třēs), pasu; vezu, hryzu, lězu, hřazu (grěz); přahu (přeg), sahu (seg), mohu, lehu, žhu, střahu (strěg), vrhu; sěku, tľuku, vlěku, teku; zabu (zěb).

§. 196. Praesentní kmen: *mato*.

Přít. č.: jedn. 1. matu, 2. miete-š, 3. miete; dv. 1. miete-vě, 2. 3. miete-ta; mn. 1. miete-my, 2. miete-te, 3. mat-ú.

Polom. č.: jedn. 1. (měte-jech) mětiech, 2. 3. mětieše atd.

Aorist silný: jedn. 1. mat, 2. 3. mēte; dv. 1. mēte-vě, 2. 3. mēte-ta; mn. 1. mato-m, 2. mēte-te 3. mět-ú.

Aorist slabý: jedn. 1. mate-ch, 2. 3. mate; dv. 1. mate-chově, 2. 3. mate-sta; mn. 1. mate-chom, 2. mate-ste, 3. mate-chu.

Čin. příč. přít.: mat-a, mat-úci.

Trp. příč. přít.: mato-m.

Trp. příč. min.: mēte-n.

Prostý kmen: *mat*.

Imper.; jedn. 2. 3. mět-i; dv. 1. mět-vě, 2. 3. mět-ta; mn. 1. mět-my, 2. 3. mět-te.

Infin.; mies-ti. Supinum: mas-t.

Čin. příč. min.: I. mat-ł, mět-li; III. mat, mět-ši.

§. 197. Zubnice *d* a *t* se před příponami infinitivu a supina rozlišují: bósti, sésti, pásti, vlásti, hústi, bliesti; hniesti, skýsti. Hrdelnice *h* a *k* se v těchto případech s *t* změždují v *c*: přieci, sieci (sah), séci (sek), vrci, léci (leh), střici (střih), střieci (střah). Znamenej mimo to: záb-s-ti, rós-ti (m. rost-ti). Srov. §§. 63, 74, 77 a 81.

§. 198. Některá slovesa třídy této, nemožouce z příčin fonetických utvořiti infinitivu od prostého kmene, utvořila jej dílem dle *a*-kmene, dílem dle (*n*)*u*-kmene. Působení těchto nových živlů se pak více méně rozšířilo, až jimi druhdy, kromě některých zbytkův, i pravidelné tvary byly vypuzeny. Sem náležejí: klepu, skubu, dľabu, tepu, ježto v stsl. ještě mají pravidelné infinitivy: klepsti, skubsti, dľobsti, tepsti; dáleji: hrabu, živu, pľyvu, divu, tľapu, střetu, suku, křiku, smeku, nuku, mlku, vyku (dievky dobře zvykú, na koních jezdit obyčú Dal.), tlesku, stesku, třesku, blesku, tisku, mihu, machu, tuchu, tahu a j. Od mnohých zachováno nyní jen čin. příč. přít.: živúci, divúci, pľynúci atd. K tomu přidej: žádúci (nežádúci cizieho žieti Smrtd., žádúci), vidúci, horúci. Ježto předpokládají tvary: žadu, vidu, horu. Tak vede též: pitom k prostému kmeni: pit-u.

§. 199. Jedu tvoří infinitiv a přičestí minulého času od kmene je: je-ti, je-v, je-ł, je-t a je-n (by na ľov jeno EZ.)

§. 200. Kmeny na *-r*: mr, dr, tr, vr časují se v indikativu a ve přičestích přítomného času dle matu (mru, mřēs atd., mrú; mra, mrúci; mrom); sic jinak se řídí vzorem z řiu. Tvary, jako: vlk zamrľý.

biechu ľudie jako zmrli. řěbřie sě jim ztrly Al. cěsty netr té ČE. drlavú koronu Leg., um rly, nevrly, atd. povstaly vysutím *ě* po *r* (dle §. 8) ze starších tvarů mřěl, trěl, třet, vřel atd.

Třetí třída.

§. 201. Sem náležejí: uměti, želěti, hověti, smieti (audere), chvieti, polěti (ardere), rúšeti, tůlěti, hľadověti, neměti, chroměti, vetšěti, atd. pak: voľati, úfati, ihrati, strhati č. strúhati, těkati, pytati a ptáti, žádati, plietati, o-doľati, chybat, starati, styskati, chmúrat, hřievati, u-mierati, chodívati, cházievati, tkáti, tbáti, znáti, atd.

§. 202. Vzor první. Při časování se *ěje* od nejstarší doby stahuje v *ie*.

Praesentní kmen: *hovějo*.

Přít. č.: jedn. 1. hověju (hovějo-m), pozd. hoviem (hovějem), 2. hovieš (hověje-ši), 3. hovie (hověje); dv. 1. hovievě (hověje-vě), 2. 3. hovieta (hověje-ta); mn. 1. hoviemy (hověje-my), 2. hoviete (hověje-te), 3. hověj-ú.

Čin. příč. přít.: hověj-ě, hověj-úci.

Trp. příč. přít.: hověje-m, staž. hoviem.

Prostý kmen: *hově*.

Aorist slabý: jedn. 1. hově-ch, 2. 3. hově; dv. 1. hově-chově, 2. 3. hově-sta; mn. 1. hově-chom, 2. hově-ste, 3. hově-chu.

Polom. č.: jedn. 1. hově-jech, hoviech, 2. 3. hově-ješe, hovieše; dv. 1. hově-jechově, hoviechově, 2. 3. hově-jesta, hoviesta; mn. 1. hově-jechomy, hoviechom, 2. hově-jeste, hovieste, 3. hově-jechu, hoviechu.

Imper.: jedn. 2. 3. hově-j; dv. 1. hověj-vě, 2. 3. hově-jta; mn. 1. hověj-jmy, 2. 3. hově-jte.

Infinitiv: hově-ti, Supinum: hově-t.

Čin. příč. min. I.: hově-ř; II. hově-v.

Trp. příč. min.: hově-n.

§. 203. Vzor druhý. Při časování se *aja* venkoncem stahuje v *á*.

Praesentní kmen: *úfaja*.

Přít. č. jedn. 1. úfaj-u (úfaja-m), pozd. úfám; 2. úfá-š, 3. úf-á; dv. 1. úfá-vě, 2. 3. úfá-ta; mn. 2. úfá-my, 2. úfá-te, 3. úfaj-ú.

Čin. příč. přít.: úfaj-a(ě), úfaj-úci.

Trp. příč. přít.: úfajam, ztaž. úfám.

Prostý kmen: *úfa*.

Aorist slabý: jedn. 1. úfa-ch, 2. 3. úfa; dv. 1. úfa-chově, 2. 3. úfa-sta; mn. 1. úfa-chom, 2. úfa-ste, 3. úfa-chu.

Polom. č.: jedn. 1. úfa-jach, uf-ách, 2. 3. úfáše; dv. 1. úfá-chově, 2. 3. úfásta; mn. 1. úfáchom, 2. úfáste, 3. úfáchu.

Imperativ: jedn. 2. 3. úfa-j; dv. 1. úfa-jva, 2. 3. úfa-jta; mn. 1. úfa-jmy, 2. 3. úfa-jte.

Infinitiv: úfa-ti, Supin.: úfa-t.

Čin. příč. min. I.: úfa-*l*; II. úfa-*v*.

Trp. příč. min.: úfa-*n*.

§. 204. *a*-kmeny časují se druhy na základě kmene: úfaje dle vzoru vřaju: úfaju, úfaješ, úfaje atd.; úfajiech, úfajieše atd. úfajem.

§. 205. Sloveso iměti časuje se na základě praesentního kmene imaja a prostého kmene imě: imá-*m*, imaj-*a* (ě); imě-*ch*, imě-*jech*, imě-*ti*, imě-*t*, imě-*l*, imě-*v*, imě-*n* (iměnie). Nicméně vyskytá se i praesentní kmen jmějo (dle vřaju): dotud lehkosti pojmeje SedmR., jmějiech č. jmiech, jmějiese č. jmiese.

Rozřadí druhé.

První třída.

§. 206. Slovesa této třídy mají dvojitý praesentní kmen, t. na *ii* a na *io*.

Od kmene na *io* odvozují se jedn. 1. a mn. 3. os. přít. času, činné a trpné přičestí přítomného a trpné minulého času (dle II. 3.). Tvary tyto, jež hvězdičkou v následujícím vzorci poznačeny jsou, různí se jmenovitě tím, že předchozí souhlásky rozlišují. Hlávka *o* se obyčejně přehlasuje; nicméně se někdy i očitě vyskytá: nezlišona, obľuzona LKat. (v. 1060, 1700).

§. 207. Praesentní kmen: *chodii* a *chodjo*, *chozjo*.

Přít. č.: jedn. 1. *chozi-*u* (*chozjo-m*) a chodí-*m* (*chodii-m*), 2. chodí-*š*, 3. chodí; dv. 1. chodí-*vě*, 2. 3. chodí-*ta*; mn. 1. chodí-*my*, 2. chodí-*te*, 3. *chozi-*ú* (*chozjo-nt*) a chodíá, chodie (*chodii-nt*).

Trp. příč. přít.: *chozě-*m*.

Trp. příč. min.: chodí-*n*, chodien (§. 45); *chozě-*n*.

Čin. příč. přít.: *choz-*ia*(ě), *choziúci.

Prostý kmen: *chod*.

Imperativ: jedn. 2. 3. chod-*i*; dv. 1. chod-*ivě*, 2. 3. chod-*ita*; mn. 1. chod-*imy*, 2. 3. chod-*ite*.

Čin. příč. min. III.: choz, chozši (květ, vychoz jsa, i setřěn bývá. přichoz jest súditi ŽKr. Při jiných *i*-kmenech přičestí tohoto doložiti nelze).

Infinitivní kmen: *chodi*.

Aorist slabý: jedn. 1. chodi-*ch*, 2. 3. chodi; dv. 1. chodi-*chově*, 2. 3. chodista; mn. 1. chodi-*chom*, 2. chodiste, 3. chodichu.

Polom. č.: jedn. 1. chod-*iech* (*chodi-jech*) 2. chodieše atd.

Infinitiv: chodi-*ti*. Supinum: chodi-*t*.

Čin. příč. přít.: chod-*ě*, chod-*ieci*.

Čin. příč. min.: I. chodí-*l*; II. chodí-*v*.

Trp. příč. přít.: chodi-*m*.

Druhá třída.

§. 208. Slovesa této třídy dělí se na dvě. Všecka končí se na *n* v prostém kmeni, ale některá před toto *n* kladou ještě druhou souhlásku, jiná hned samohlásku.

U těchto je *n* zřídka kdy prvotným, jako u p. *zpomanu*; častěji bývá zástupcem přídechu *j*: *vinu* (*viju*), *plynu* (*plyju*), *tanu* (*taju*), *pľanu* (*pľaju*) atd.; nejčastěji před *n* prvotní souhláska vymítnuta: *dunu* (*duchnu*), *sunu* (*suvnu*), *manu* (*machnu*; i *manu* rukavem LKat.), *minu* (*mihnu*) atd. Srov. §. 96.

Slovesa o dvojité souhlásce, jako: *máchnu*, *táhnu*, *puknu*, *nuknu*, *křiknu* atd., jsou venkoncem druhotvory jednoslabičných dvoukmených sloves (§. 198). Tím se při nich vysvětluje pronikání forem I. rozř. 2. tř.: *trhľ*, *trh(ši)*, *tržen*, m. novověkých: *trhnul*, *trhnul*, *trhnul*.

§. 209. Praesentní kmen: *trna* (trpn).

Přít. č.: jedn. 1. *trn-u*, 2. *trne-š*, 3. *trne*; dv. 1. *trne-vě*, 2. 3. *trne-ta*; mn. 1. *trne-my*, 2. *trne-te*, 3. *trn-ú*.

Polom. č. jedn. 1. *trniech* (*trne-jech*), 2. 3. *trnieše* atd.

Aorist silný: jedn. 1. *trn*, 2. 3. *trne*; dv. 1. *trne-vě*, 2. 3. *trne-ta*; mn. 1. *trno-m*, 2. *trne-te*, 3. *trn-ú*.

Čin. příč. přít.: *trn-a*, *trn-úci*.

Trp. příč. přít.: *trno-m*.

Prostý kmen: *trn*.

Imper.: jedn. 2. 3. *trn-i*; dv. 1. *trň-vě*, *trn-ěvě*, 2. 3. *trň-ta*, *trn-ěta*; mn. 1. *trň-my*, *trn-ěmy*, 2. 3. *trň-te*, *trn-ěte*.

Infinitivní kmen: *trnu*.

Aorist slabý: jedn. 1. *trnu-ch*, 2. 3. *trnu*; dv. 1. *trnu-chově*, 2. 3. *trnu-sta*; mn. 1. *trnu-chom*, 2. *trnu-ste*, 3. *trnu-chu*.

Infinitiv: *trnú-ti*. Supinum: *trnu-t*.

Čin. příč. min. I.: *trnu-ľ*; II. *trnu-v*.

Trp. příč. min.: *trnu-t*.

Třetí třída.

§. 210. Slovesa sem náležející jsou poddružnými sloves I. 3. b. (*úfaju*), mezi něž, zvláště v novější době, zhusta přecházejí. Srov. též II. 1. Šliu (*šešeš*, *šeše* atd.) *sláti*, *koliu kláti*, *veseliu veselati*, *mľamoliu mľamoľati*, *odoliu odoľati*, *pľapoliu pľapoľati*, *vikliu vikľati*; *vrťliu vrťrati*, *ořliu orati*; *stóniu stonati*; *kľopociu kľopotati*, *řehciu, kľokci*, *měciu, repci*, *skřehci*, *třepeciu*; *hľozliu hľodat*; *řziu řhāti*, *lziu* č. *ližliu lzāti* č. *lizati*, *mažliu mazati*; *pišliu pisati*, *mišliu misati* (*evanescere*), *plešliu plesati*, *tešliu tesati*; *tyčliu týkati* č. *týcati*, *mačliu macati* č. *makati*, *řečliu řiekati*, *mrčliu mrkati*, *pyčliu pykati*; *bľyšćliu bľyskati*, *styšćliu styskati*, *iščliu iskati*, *pryšćliu pryskati*; *dřieždiu dřiežhati* (*řndere*),

hviždiu hvízdati; kúpiu kúpati, zobiu zobati; dřěmiu dřiemati, hřbiu hřebati, spiu spáti č. sipati, mľuviu mľúvati atd.

§. 211. Praesentní kmen: *ločjo*.

Přít. č.: jedn. 1. loč-iu, 2. loče-š, 3. loče; dv. 1. loče-vě, 2. 3. loče-ta; mn. 1. loče-my, 2. loče-te, 3. loč-iú.

Čin. příč. přít.: loč-ia(ě), ločiúci.

Trp. příč. přít.: ločě-m; min.: ločě-n.

Prostý kmen: *loč*.

Imper.: jedn. 2. 3. loč-i; dv. 1. ločvě, 2. 3. ločta; mn. 1. ločmy, 2. 3. ločte.

Infinitivní kmen: *loka*.

Aorist slabý: jedn. 1. loka-ch, 2. 3. loka; dv. 1. loka-chově, 2. 3. loka-sta; mn. 1. loka-chom, 2. loka-ste, 3. loka-chu.

Polom. čas: jedn. 1. lokách (loka-jach), 2. 3. lokáše atd.

Infinitiv: loka-ti. Supinum: loka-t.

Čin. příč. min. I.: loka-ł; II. loka-v.

Trp. příč. min.: loká-n.

Čtvrtá třída.

§. 212. Slovesa čtvrté třídy jsou dvojího způsobu, jelikož prostý kmen mají buď souhláskou, buď na *u* (*iu*) zakončený: 1. per-u, der-u, ber-u; 2. miř-u-ju, kupu-ju, poručiu-ju, svlačiu-ju. Slovesa na *iu* asi od polovice 14. věku závěrně své *iu* začali přehlasovati v *i*: poručí-ji, stačí-ji, boji-ji atd., kterýžto úkaz, jak se zdá, jen spisovné mluvě vlastní a nikdy výhradně nezobecnělý, brzo se přezil. V třetím desetiletí 15. věku již se čte vůbec: poručuji, bojuji atd.

§. 213. Vzor první. Ze sloves, sem náležitých: beru, deru, peru, žeru, řhu, cpu, ssu, řvu, štvu, žvu atd., dvě, t. zvatí a řvátí, mají dvojí kmen praesentní zov-o, řev-o a zv-o, řv-o. V starší češtině užívalo se širšího kmene k tvoření indikativu a přičestí přítomného, pak indikativu polom. času; kmene pak kratšího k tvoření silného aoristu a druhotvarného čin. příč. přítomného.

a) Praesentní kmen: *řevo*.

Přít. č.: jedn. 1. řev-u, 2. řeve-š, 3. řeve; dv. 1. řeve-vě, 2. 3. řeve-ta; mn. 1. řeve-my, 2. řeve-te, 3. řev-ú.

Polom. č.: jedn. 1. řev-iech, 2. 3. řev-ieše atd. (ŽKlem.)

Čin. příč. přít. 1.: řev-a, řev-úci.

Trp. příč. přít.: řevo-m.

b) Praesentní kmen: *řvo*.

Aorist silný: jedn. 1. řev, 2. 3. řve; dv. 1. řve-vě, 2. 3. řve-ta; mn. 1. řvo-m, 2. řve-te, 3. řv-ú.

Čin. příč. přít. 2.: řv-a, řv-úci.

Kmen prostý: řev, řv.

Imperativ: jedn. 2. 3. řv-i; dv. 1. řvě-vě, 2. 3. řve-ta; mn. 1. řvě-my, 2. 3. řv-ěte.

Infinitivní kmen: řva.

(Časování jako v předchozí třídě: řoka.)

§. 214. Vzor druhý.

Praesentní kmen: vlačiuje.

Přít. č.: jedn. 1. vlačiuj-u, vlačij-u, 2. vlačiuje-š, 3. vlačiuje; dv. 1. vlačuje-vě, 2. 3. vlačiuje-ta; mn. 1. vlačiuje-my, 2. vlačiuje-te, 3. vlačiuj-ú.

Čin. příč. přít.: vlačiuj-a(ě), (vlačij-e), vlačiuj-úci.

Trp. příč. přít.: vlačiuje-m.

Prostý kmen: vlačiu.

Imper.: jedn. 2. 3. vlačiu-j, vlači-j; dv. 1. vlačiu-jvě, 2. 3. vlačiu-jta; mn. 1. vlačiu-jmy, 2. 3. vlačiu-jte.

Infinitivní kmen: vlačěva.

(Časování jako při: řoka, řva.)

Pátá třída.

§. 215. Slovesa této třídy stojí na středokratech mezi I. rozř. 3. tř. a (hověti) a II. rozř. 1. a 3. tř. (choditi, řokati). Od těchto dělí se jmenovitě tím, že se v něm souhlásky před časovacími příponami zůstávají nerozlišené, k. p. sědiu, sědě-n, sedě-m atd. (Srov. §. 206.) V novější češtině buď přešla v indikativu a činném přičestí přít. času pod vzor choditi, v infinitivu i v přičestích minulých pod vzor želěti, anebo docela ustoupila jednak *i*-kmenům, jednak *ě*-kmenům. Náleží sem a) slovesa s infinitivním kmenem na *ia*: báju bája; vadiu vadia, sědiu sědia, chodiu chodia, věciú věcia, letiú lětia, obúziú obúzia, mrziú mrzia, slziú slzia, hrziú hrzia (hinnire), tvrziú tvrzia, sáziú sázia, hořiú hořia, kúřiú kúřia, nosiú nosia, držiú držia, ráziú rázia, vzbytiú vzbytčia (abundo), mlěiú mlěia, učiú učia, koněiú koněcia, slyšiú slyšia, slyšiú slyšia, myšliú myslia, křěščiú křěstia, tryščiú tryščia (patrare: což-t se jest tryščało Paš.), voniú voňa, plniú plnia, činiú činia. b) slovesa s infinitivním kmenem na *ě* a praesentním kmenem buď jotovaným: zřieti škvřieti (liqueferi, srov. škvařiti liquefacere, a srb. kvariti = kaziti), vznieti, bdieti, lpieti, chtieti, mlieti atd.; anebo tvrdým: mřieti, dřieti, vřieti, střieti, třieti atd.

§. 216. Vzor první.

Praesentní kmen: lětio.

Přít. č.: jedn. 1. lět-iu, 2. lětie-š, 3. lětie; dv. 1. lětie-vě, 2. 3. lětie-ta; mn. 1. lětie-my, 2. lětie-te, 3. lět-iú.

Čin. příč. přít.: lét-ia(ě), lét-iúci.

Trp. příč. přít.: létě-m.

Prostý kmen: *lět*.

Imper.: jedn. 2. 3. lét-i; dv. 1. lét-ěvě, 2. 3. lét-ěta; mn. 1. lét-ěmy, 2. 3. lét-ěte.

Infinitivní kmen: *létia*.

Aorist slabý: jedn. 1. létě-ch (letia-ch), 2. 3. létě; dv. 1. létě-chově, 2. 3. létě-sta; mn. 1. létě-chom, 2. létě-ste, 3. létěchu.

Polom. č.: jedn. 1. lětiách (létia-jách), lětiech; 2. 3. lětiáše, lětieše; dv. 1. lětiáchově, lětiechově, 2. 3. lětiásta, lětiesta; mn. 1. lětiáchomy, lětiechom, 2. lětiáste, lětieste, 3. lětiáchu, lětiechu.

Infinitiv: létě-ti. Supin. lěta-t.

Čin. příč. min. I: lěta-ŕ, létě-li; II lěta-v, létě-vši.

Trp. příč. min.: lěta-n, lětie-ni.

§. 217. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *zřio*.

Přít. č.: jedn. 1. zř-iu, 2. zřie-š, 3. zřie; dv. 1. zřie-vě, 2. 3. zřie-ta; mn. 1. zřie-my, 2. zřie-te, 3. zřie (zř-iú).

Čin. příč. přít.: zř-ia(ě), zř-ieci.

Trp. příč. přít.: zřie-m (zřejm, §. 30).

Prostý kmen: *zř*, *zř*.

Imperativ: jedn. 2. 3. zř-i; dv. 1. zř-ěvě, 2. 3. zř-ěta; mn. 1. zř-ěmy, 2. 3. zř-ěte.

Infinitivní kmen: *zřě*.

Aorist slabý: jedn. 1. zřě-ch, 2. 3. zřě; dv. 1. zřě-chově, 2. 3. zřě-sta; mn. 1. zřě-chom, 2. zřě-ste, 3. zřě-chu.

Polom. čas: jedn. 1. zřiech (zřě-jech), 2. 3. zřieše atd.

Infinitiv: zřie-ti. Supin.: zřě-t.

Čin. příč. min. I: zřě-ŕ; II. zřě-v.

Trp. příč. min.: zřě-n.

§. 218. Infin. *ě*-kmeny s tvrdým kmenem praesentním časují se co do indikativu a přičestí přítomného času dle matu (§. 200); sic jinak zcela dle zřiu.

Šestá třída.

§. 219. Slovesa této třídy, s prostým kmenem na *a(o)* nebo *ě(i)*, stahují v infinitivním kmeni *oja* a *aja* v *á*, *ěja* a *ija* v *ie* č. *íá* (dle spodoby), dalším postupem v *í*: bajati (sobě sú báli na cestě. sobě báti

prázdných řečí Hus.), bojati a stojati (v indik. a příč. přítomného času dle *i*-kmenů), vřajati, kajati, přajati, tajati; vějati, dějati, zijati, lijati, smějati, sějati, přějati, nadějati, hřejati, krějati atd.

§. 220. Vzor první.

Praesentní kmen: *vřajo*.

Přít. č.: jedn. 1. vřaj-u, 2. vřaje-š, 3. vřaje; dv. 1. vřaje-vě, 2. 3. vřaje-ta; mn. 1. vřaje-my, 2. vřaje-te, 3. vřaj-ú.

Polom. č. (mladšího tvaru): jedn. 1. vřajiech (vřaje-jech), 2. 3. vřajieše atd.

Čin. příč. přít.: vřaj-a(ě), vřaj-úci.

Trp. příč. přít.: vřaje-m.

Prostý kmen: *vřa*.

Imperativ: jedn. 2. 3. vřa-j, dv. 1. vřa-jvě, 2. 3. vřaj-ta; mn. 1. vřa-jmy, 2. 3. vřa-jte.

Infinitivní kmen: *vřaja, vřá*.

Aorist slabý: jedn. 1. vřaja-ch, vřách, 2. 3. vřá; dv. 1. vřá-chově, 2. 3. vřá-sta; mn. 1. vřá-chom, 2. vřá-ste, 3. vřáchu.

Polom. čas (staršího tvaru): jedn. 1. vřajách (vřaja-jach), 2. 3. vřajáše; atd.

Infin.: vřá-ti. Supinum: vřaja-t, vřá-t.

Čin. příč. min. I.: vřá-ř; II. vřá-v.

Trp. příč. min.: vřá-n.

§. 221. Vzor druhý.

Praesentní kmen: *smějo* a prostý: *smě*.

(Časování jako při vřajo, vřa).

Infinitivní kmen: *směja* — *smá*, *směje* — *smie*.

Aorist slabý: jedn. 1. směja-ch, smá-ch, 2. 3. smie; dv. 1. smá-chově, 2. 3. smá-sta; mn. 1. smá-chom, 2. smie-ste, 3. smáchu.

Infinitiv: smie-ti. Supinum: směja-t, smá-t.

Čin. příč. min. I.: smá-ř, smie-li; II. smá-v, smie-vši.

Trp. příč. min.: smá-n, smie-ni.

Rozřadí třetí.

Čtyrkmená slovesa.

§. 222. Sloves sem náležitých není než několik. Zvláštnost jejich jest, že pro aoristy a infinitiv mají kmen sesílený samohláskou, jízto v kmeni praesentním není. Úkaz tento připomíná na stupňování v staroslov. slabém aoristě staršího tvaru: *cvis*, *čis*, *bas*, *věs*, *něs* od kmenů: *cvzt*, *čet*, *bod*, *ved*, *nes*.

Česká pravidelná slovesa o čtyřech kmenech jsou: *jdu*, *brdu*,

čtu, řku, hřbu, stvu (sv'tu), ktvu (kv'tu) a spu s aoristovými kmeny: jido, bředo, čito, řeko, hřebo, svito, kvito, sypo.

§. 223. Praesentní kmen: *ktvo* (*kv'to*).

Přít. č.: jedn. 1. ktv-u, 2. ktve-š, 3. ktve; dv. 1. ktve-vě, 2. 3. ktve-ta; mn. 1. ktve-my, 2. ktve-te, 3. ktv-ú.

Polom. č.: jedn. 1. ktviech (ktve-jech), 2. 3. ktvieše; dv. 1. ktviechově, 2. 3. ktviesta; mn. 1. ktviechom, 2. ktvieste, 3. ktviechu.

Čin. příč. přít.: ktv-a, ktv-úci.

Trp. příč. přít.: ktvo-m.

Prostý kmen: *ktv* (*kv't*).

Imperativ: jedn. 2. 3. ktv-i; dv. 1. ktvě-vě, 2. 3. ktvě-ta; mn. 1. ktvě-my, 2. 3. ktvě-te.

Infinitivní kmen: *kvit* (zkráceně: květ, kvet).

Infinitiv: kvís-ti. Supinum: kvěš-t.

Čin. příč. min. I.: květ-ł kvet-ł; II. květ kvet, květ-ši kvet-ši.

Aoristový kmen: *kvito*.

Aorist silný: jedn. 1. květ, 2. 3. květe; dv. 1. květe-vě, 2. 3. květe-ta; mn. 1. květo-m, 2. květe-te, 3. květ-ú.

Aorist slabý: jedn. 1. kvite-ch, 2. 3. kvite; dv. 1. kvite-chově, 2. 3. kvite-sta; mn. 1. kvite-chom, 2. kvite-sta, 3. kvite-chu.

Příč. trp. min.: kvite-n.

§. 224. Přít. č.: idu jdu; ideš jdeš atd.; polom. č.: idiech, jdiech, idieše jdieše atd.; čin. příč. přít.: ida jda; aor. sil.: id jid, ide jde, idevě jdevě, ideta jdeta, idom jidom, idete jdete, idú jidú, jdú; aor. slabý: jidech, jide, jidechově, jidesta, jidechom, jideste, jidechu; inf.: jí-ti (od kmene ji, srov. lat. i-re); čin. příč. m.: še-ł m. šed-ł (odšedli svého dětátka Dev.R.); šed (jotováním m. chod).

§. 225. Přít. č.: brdu, čtu, řku, hřbu, stvu, spu.

Polom. č.: brdiech, čtiech, řciech, hřbiech, stviech, spiech.

Čin. příč. přít.: brda, čta, řka, hřba, stva, spa; -úci.

Trp. příč. př.: brdom, čtom, řkom, hřbom, stvom, spom.

Imper.: brdi, čti, řci, hřbi, stvi, spi.

Aor. sil.: břed, čet, řek, hřeb, svet, sep.

Aor. sl.: bředech, čitech, řěcích, hřebech, svitech, sypech.

Infin.: břiesti, čisti, řeci, hřiesti, (stvieti), (sypati).

Čin. příč. m. I.: bředł, četł, řekł, hřebł, svetł *), (sypał).

Trp. příč. m.: bředen, (čten), řečen, hřeben, sviten, (sypán).

*) ež ta róže tak osvetla BKrešč.

Pětikmená slovesa.

§. 226. Pětikmená slovesa jsou: dáti, jiesti, věděti, býti. Časování jejich není osnováno na pevném pravidle, nýbrž stýkají se při něm druhdy v jednom a témž čase rozličné kmeny.

§. 227. Dáti má kmeny: *da*, *daja*, *dad*, *dadi* a *dado*.

Přít. č.: jedn. 1. dá-m (*daja*-m), 2. da-si (*dad*-ši, *daz*-ši, *das*-ši), 3. das-f (*dad*-f); dv. 1. dá-vě (*daja*-vě), 2. 3. das-ta (*dad*-ta); mn. 1. dá-my (*daja*-my), das-te (*dad*-te), 3. dad-iá, -ie (*dadi*-nt).

Polom. č. (kmen: *da*): dách (*da*-jach), dáše atd.; kmen: *dado*: dadiech (*dade*-jech), dadieše atd.

Aorist slabý (kmen: *da*): da-ch, da atd.; (kmen: *dado*): da-de-ch, dade atd.

Imper.: (kmen: *da*): da-j, da-jvě, da-jta atd.

Infinitiv: das-ti (*dad*-ti), dá-ti (*da*-ti).

Supinum: das-t, da-t.

Příč. přít.: (km. *dado*): dad-a, dad-úci; *dado*-m.

Příč. min.: (km. *da*): da-ł, da-v, da-n.

§. 128. Jiesti má kmeny: *je*, *jejo* (jedio*), *jedi* (jedj), *jed*, *jedo*.

Přít. č.: jedn. 1. jie-m (*jeje*-m), 2. je-si (*jed*-ši), 3. jes-t (*jed*-t); dv. 1. jie-vě (*jeje*-vě), 2. 3. jes-ta (*jed*-ta); mn. 1. jie-my (*jeje*-my), 2. jes-te (*jed*-te), 3. jed-iá, -ie (*jedi*-nt).

Polom. č. (kmen: *jedo*): jediech (*jede*-jech) atd.

Aorist slabý (kmen: *jedo*): jede-ch atd.; (kmen: *je*): jech, je atd. (sně-ch, po-je).

Imperativ (kmen: *jedj*): jedn. 2. 3. jez; dv. 1. jez-vě, 2. 3. jez-ta; mn. 1. jez-my, 2. 3. jez-te.

Infin.: jies-ti (*jed*-ti). Supin.: jas-t.

Příč. přít. (kmen: *jedo*): jed-a, jed-úci; *jedo*-m.

Příč. min. (kmen: *jed*): jed-ł; jed, jed-ši; (kmen: *jedo*): jede-n.

§. 129. Věděti má kmeny: *vějo* (*vedjo*), *vědi* (*vědj*), *vědě*, *věd*, *vědo*.

Přít. č.: jedn. 1. vie-m (*věje*-m), 2. vě-si (*věd*-ši), vie-š, 3. věs-t (*věd*-t), vie; dv. 1. vie-vě (*věje*-vě), 2. 3. vě-sta (*věd*-ta) vie-ta; mn. 1. vie-my (*věje*-my), 2. věs-te (*věd*-te), vie-te, 3. věd-iá, -ie (*vědi*-nt).

Přít. č. media (jediný to zbytek rodu tohoto v jazyku slovan-ském): jedn. 1. vědě, vědi (§. 231).

Polom. č. (km. *vědo*): vědiech (*věde*-jech).

Aorist slabý (km. *vědě*): vědě-ch atd.

Imper. (kmen: *vědj*): jedn. 2. 3. věz; dv. 1. věz-vě, 2. 3. věz-ta; mn. 1. věz-my, 2. 3. věz-te.

Infin.: vies-ti (*věd*-ti) jáz chciu zviesti RK.) a vědě-ti.

Supin.: věs-t, vědě-t.

Příč. přít. (km. *vědo*): věd-a, věd-úci; vědo-m.

Příč. min. (km. *vědě*): vědě-ł; vědě-v; vědě-n; (km. *věd*): věs-t

*) Příčinou vzniku kmene *jejo* z *jedjo*, *vějo* z *vědjo* třeba ukázati k. p. k jménu Bohačadja, jenž l. 1205 přichází ve formě Bogačeje a v NPodl. ve formě: Bogačaja. Srov. též: dětel a jetel, Jevičko a Děvičky (13. v.), Jetřich a Dietrich atd.

(vzakuje jim tu řeč věstů. věz to věstě Al. jakž jest všady zvěsto EZ. stezky jsú mu zvěsty Smrtd).

§. 230. Sloveso býti časuje se na základě kmenův: *jes*, *bě*, *by*, *buď*, *budo*.

a) Kmen: *jes*. Přít. č.: jedn. 1. *jes-um* Ev., *jes-m*, *jsem*, *sem*, 2. *je-si* (*jes-ši*), *jsi*, *si*, 3. *jes-ti*, *jes-t*, *je*; dv. 1. *jes-vě*, *svě*, 2. 3. *jes-ta*, *sta*; mn. 1. *jes-my*, *jsmy*, *smy*, 2. *jes-te*, *jste*, *ste*, 3. (*jes-ú*), *jsú*, *sú*.

Čin. přič. přít.: *js-a*, *js-úci*.

b) Kmen: *bě*. Aorist slabý: jedn. 1. *bě-ch*, 2. 3. *bě atd*.

Polom. č.: jedn. 1. *bě-jech*, *bieše*, 2. 3. *bě-ješe*; dv. 1. *bě-jechově*, *biechvě*, 2. 3. *bě-jesta*, *biesta*; mn. 1. *bě-jechomy*, *biechom*, *biechme*, 2. *bě-jeste*, *bieste*, 3. *bě-jechu*, *biechu*.

c) Kmen: *by*. Aorist slabý: jedn. 1. *by-ch*, 2. *by-si*, *by*, 3. *by*; dv. 1. *by-chvě*, 2. 3. *by-sta*; mn. 1. *by-chomy*, 2. *by-ste*, 3. *bychu*.

Infin.: *bý-ti*. Supin.: *by-t*.

Čin. přič. min. I.; *by-t*; II. *by-v*.

d) Kmen: *budo*. Přít. č.: jedn. 1. *bud-u*, 2. *bude-š*, 3. *bude*; dv. 1. *bude-vě*, 2. 3. *bude-ta*; mn. 1. *bude-my*, 2. *bude-te*, 3. *bud-ú*.

Polom. č.: *budiech* (*bude-jech*), *budieše atd*.

Aorist silný: jedn. 1. *bud*, 2. 3. *bude*; dv. 1. *bude-vě*, 2. 3. *bude-ta*; mn. 1. *budo-m*, 2. *bude-te*, 3. *bud-ú*.

Přič. přít.: *bud-a*, *bud-úci*; min.: *bude-n* (město *dobudeno bude Mill*).

e) Kmen: *buď*. Imperativ: jedn. *bud-i*; dv. 1. *bud-ěvě*, *buďvě*. 2. 3. *buděta*, *buďta*; mn. 1. *bud-ěmy*, *buďmy*, 2. 3. *bud-ěte*, *buďte*.

§. 231. Posléze připomenouti sluší tvary kusé:

a) *čiúš*, *čúš*, *číš* jest 2. os. přít. č. slovesa *čiuti* (ve smyslu slyšení) m. *čiuje-š*: *čiúš* o jednom rozě kozľu. Bessus, *čiúš-to*, s Narbazonom Al. syn tvój od tří lět, *čiúš*, třicátého JMI. ten, *čiúš*, jenž na se nepomní. *to-čiúš* to o tom dni súdném EZ. *číš* o Prokopovi. *To-čiúš* přešlo v *točíš*, *točíž*. Nynější totiž pochodí od *to-f* již: aby mu je tam někde zjednal, to již 200 kop. Vil. z Pern.

b) *věď*, *veď* m. *vědi* (§. 229): *vědi*, ž' tvá moc všěcko móže LAnn. *veď*, přijde-ť ten deň Pass. ona jest, *veď*, byla mé všě utěšenie Tkadl. Tak se užívá i *vědě*: *jáz*, *vědě*, *vzpychli(u)* v Hospodinu (*ego vero*). a'ni ti *sú*, *vědě*, *obsědli zemiú ŽW*.

c) *praj* m. *praj-ú* (*dicunt*) *nevyskýtá* se leč až v 15. věku.

Obecné poznámky.

§. 232. Slovesa I. 1. a II. 6. na *i* a *ija* (*ěja*) přebíhají co do časování druhdy pode vzor *hověti*. Tak zajisté čteme: *liem*, *lieš*, *lie atd.*, *hniem*, *piem*, *priem* (*přiju*, *contestor*), *biem*, *diem*, *smiem atd*. Dotčená slovesa i mezi sebou zhusta přeskakují: *lí-ti* a *lija-ti* č. *lieti*, *die-ti* a *děja-ti*, *sé-ti* a *seja-ti* a pod.

Slovesa I. 1. a II. 6. na *a* přecházíávají pode vzor *úfati*: znám a *znaju*, *tbám* a *tbaju*, *tkám* a *tkaju*, *ne-chám* a *ne-chaju*, *plám* a *plaju*, *zrám* a *zraju*.

O přecházení jiných sloves viz §§. 198, 205, 208, 210 a 215.

Některá ta slovesa mají formy i na *a* i na *ě*, jako k. p. *z da-ju* a

zdě-ju (videor, somnio): tak se mi zděje. zdieše mi se v-tej hodině. zdie mi se v noční hodinu. však se jemu nic to nezdí (zděje, zdie) Al. zdějí se jim dvorná Des. — to-t se mi jest ve sně zdálo Al.

§. 233. Vůbec je přecházení sloves od jednoho vzoru pode druhý v staré češtině dosti obecným, a tak veliká jest ohebnost sloves staročeských, že druhdy do všech skoro tříd prvních dvou rozřadí se rozcházejí, k. p. křiku, křičěju, křikaju, křičiu, křiknu, křikuju, křičiuju; žhnu (žžieti), žhu (žieci), žhnu (žehnúti), žéhaju a pod. Vedle hořiu, hrziu, rušiu čteme hořěju, hrzěju, rušěju. Vedle kážiu a kázaju vyskytá se kaziu (zbožný-t se kazí hubeným Des.) Vedle spiu, spiúci čteme spím, spieci, vedle buřiúci čteme buřieci atd.

Druhdy se jedno a též sloveso v největší blízkosti brzo tak brzo onak časuje: Tak ve zpěvu o boji s Karlem Vel.: tamo dobúří pomsta, vietr búří, vojsky búrie a hned vedle toho: buřiúcie nebe, búriúciu řeku, kdežto v Čestm.: buřiecie klády. V rkp. Zel.: vadíta vedle: rozvaděm, rozvaděn.

Tvoření slov.

(Z nauky o tvoření slov položeny sem jen takové kusy, kterými se rázněji poznačuje rozdíl staré od novověké češtiny).

A. Jména podstatná.

§. 234. Jména podstatná s příponou *-h* a *-ha*, ježto s předchozím *z* přešla později v *-sk*, *-ska*, *-štk*a, řidčeji v *zd* a *žd*; druhý *h* prostě odpadlo anebo se přesmyklo: mezh (mezek), mozh (mozek), březh (roz-břesk), řuzh (řusk, srov. řuskati se stsl. luzgati), pazh (paz, pažď), bezh (bez, chebz, chr. bazg), ozh (ozd, hvozd v pivováře a osk v oskominy — řaskominy i v osadním Oskobrhy), vizh (hvižd, hluchý ořech, srov. rus. vizg, vizžu), drozh (drozd, pol. drozg); dřiezha (třieska, stsl. drezga, les), rozha (růstka), dľazha (dľaska, tľieštka), miezha (mizka, miza), lemiezha (leměz = trám), drozha (troska, srb. druzgati), hromazha (hromazditi).

V některých případech *h* se zaměnilo s *j*, a naopak: oměj (acónitum, pol. omeg), klj (klij). Srov. §. 82.

§. 235. Přípona *-ěz* (sourodná s něm. *-ing* a litevským *-ingas*): vítěz (withing), kněz (stsl. kņęęz, n. kuning, lit. kuningas), peniez (Pfennig), vřětěz (pol. wręęciąz), robotěz, vrtověz (houžev), Slěz (Siling), leměz, Jatvěz (Jazyg), Strítěz (v osadním Strítěž).

§. 236. Přípony *-ec* mnohem častěji, nežli nyní, užíváno: družec, milec, tvořec, pasec, ostnec, hľasec, dubec, telec; osobní: Komolec, řadec, Holec, atd. osadní: Topělec, Babinec, Dobřikovec. Zvláště znamenati sluší jména, kde před *-ec* předchází *-dř* anebo *tř*: mudřec, bratřec, řotřec, chytřec, chrabřec, ve kterých v pádech nepřímých *r* zůstává neslabičným: mudrcě, bratrci, řotrcěm, chytrciech; pak: jhřec — jhrcě, jehnec — jehencě.

§. 237. Podobně i přípona středního rodu *-cě* obvyklejší je staré nežli nové češtině: okencě, plátencě, sukencě, vincě. Též žen. rodu: žizncě, myslcě, piesncě.

§. 238. Přípona *-enec* byla k naznačování mladat až do polovice 14. věku daleko obyejnější nežli *-ě*, *-ěte*: ptenec, ptačenec, štěnec, ježenec, kozlenec, oslenec, vlčenec, hoľubenec, lišenec, mľadenec (mládě, dítě) atd. Nicméně od pradávna vždy: hřiebě, dietě. (§. 140).

§. 239. I přípony *-icě* (ženského, tyťž mužského a středního rodu) užíváno hustěji nežli nyní: vdovicě, bratřicě, vlasticě, zemiceč, chudinicě; panošicě; oděnicě (k mému oděnici Des.); osobní: Baticě, Bratřicě, Budicě, Černicě, Milicě. Sem náležejí jména řek a osad, ježto po řekách jsou prozvány: Bystřicě, Trstěnicě, Lužnicě, Slůpnicě.

§. 240. Přípona otečná *-ic*: Buz-ic a Buzo-v-ic (Buz, Buzek, od něhož Buzčěhrad, Buštěhrad), Mnětici (Mnata), Stadici (Stad), Izvěstovici (Izvěst, Zvěst), Rakusici (Rako-us, Rakús), Žělidědici (Žěliděd), Malějovici (Malěj), Jažlovicě (Jažěl, Jagaillo), Kajišěvici (Kajich), Kocelovici (Kocel).

§. 241. Přípona *-ň*: bázň, otržň, tieskň, trýžň, žizň, přiezň, kázň, piesň, kdež *ň* neslabično; nicméně: o heň.

§. 242. Přípona *-né*: plzně RZ. vodně ŽKl. povodně RK. Viedně (že-t jie nejmá Viedně ni Praha) Mst. sukně LPr.

§. 243. Přípona *-ěnin*, mn. *-ianie*, *-ěnie* (§. 39): měščěnin, Mýtěnin, Chrudiměnin, Poličěnin, Říměnin, Hřečěnin; Slazanie, Slězěnie, Otočěnie, Zamlyněnie, Vrbičěnie, Olešničěnie; Milžěnie, Milčěnie, Děčěnie.

§. 244. Přípona *-yni*, *-yně*: Čechyni, bohyni, rekyni, hospodyn; zvláště v jmenech osadních: Boharyně (Bohárna), Ruzyně (Rusň), Tuchyně (Tuchyn), Rтынě (Hertín), Nesuchyně, Ołтынě, Reksyně, Vełyně, Cetyně, ježto odvozeny jsou od jmen osobních: Bohar, Rúz, Tuch, Ret, Nesuch, Ołt, Rek, Veľa, Ceta.

§. 245. Jiné přípony osadních jmen jednotných jsou: *-iv*: Veliv, Třebiv, Želivo; *-ev*: Hořatev, Dobřev; *-vl(e)*: Vidovle, Litovl, Třebovl; *-sěš*: Uročišěš, Hradišěš. Největší počet osadních jednotných jsou přídavná osvojovací.

§. 246. Kromě množných osadních, dle §§. 239 a 243 utvořených, četná jsou jiná, ježto prvotně byla jmény obecnými, naznačujícími zaměstnání, přezývky, povahy, rod a pod.: Kovaři, Vinaři, Mydlovaři, Dehtari, Mohylníci, Kladorubi, Pnětluči, Pěkotluči, Koněprusi (broditelé koní); Soběhřibi, Soběbřiši, Nemytci, Přestavci (jenž přestali býti vlkodlaky), Nasěvrci (na sebe vrkající), Neosvěteli (nynější Nůstle u Prahy); Konojedi, Kozojedi, Korohłodi, Mlěkosrbi (střebající mléko); Hořohłavi, Nebovidi, Podě-úsi, Podě-bradi, Všechłapi, Všetati (všickni zloději); Motoli, Dúdlěbi, Srbi, Chrvati, Lěmuzi, Něhuši, Zdici (Zdikové).

§. 247. Osobních jmen přípony vůbec totožné jsou s příponami jmen obecných, jelikož obojí prvotně významem nikterak se nelišily. Prodlením času nicméně některé přípony po výtce jmenům osobním zůstaly vlastní.

-aj a *-ěj*: pošivaj (pošivač), rataj, milěj (mílec); Malěj, Božěj, Vlastěj, Uněj, Horažděj, Přisněj, Raděj, Želěj, Pořej, Bratřej.

-ava: Dobrava, Hodava, Žiznava, Mladava, Svatava. Srovnej touž příponu při jmenech řek: Vltava, Sázava, Oskava.

-m: Błazim, Brazdim, Chrudim, Kúřim, Vidim, Vadim, Łúřim, Šiřem, Sezema, Sutom, Neutom, Zavlekom, Rakom, Nahorám. Všecka jména tato jsou trpná přičestí přít. času.

-an, *-ana*: Bojan, Čakan, Radovan, Ždan, Kochan, Dobran, Křižana, Čekana, Květana, — většinou trpná přičestí min. času.

-na: Błážna, Božna, Radna, Ratna.

-on, *-ona*; později *-oň*, *onia(ě)*: Bratron, Sestron, Brzon, Třebon, Mimon, Svaton, Pravona, Mižona; Hněvoň, Výhoň, Věstoň, Květonia, Kvasonia.

-un, *-una*: Bohun, Mižun, Perun, Radun, Maruna, Bohuna.

-ěn, *-ěna*: Vracěn, Odolěn, Krščen, Kvasěn, Dušěn, Dobřěn, Seštrěna, Bratřěna, Krasena, Modlena, Soběna, — většinou též trpná přičestí min. času.

-ák, *-ek*, *-ík*, *-ok*: Hosták, Łsták; Bořek, Častek, Držek, Liutek, Pařek, Mysľek; batík (batiěk, brach), Božík, Zdik, Sobík, Těšik, Šlavník; Mysľok, Divok.

-ka: Bělka, Črnka, Ładka, Vlčenska, Nedělka, Sobotka, Zorka, Sudka.

-ut, *-uta*: Błahut, Lichut, Borut, Střěľut; Bohuta, Bořiuta.

-*ata*: Hrožnata, Žiznata, Vrbata, Třebata, Žablata, Chlumata, Nešťata, Ostřata, Zrůnata, Oslata, Těfata, Hořata. Přípony *-ut* (at) a *-ata* (*-eta*) nejsou než tvrdé druhotvary činných přičestí přít. času: pera perúci — Perut; hořě hořieci — Hořata.

-*ota*: Radota, Miřota, Mladota.

-*šě* (*šia*), *-š*: panošě, junošě, Hrabišě, Zavišě, Vratišě, Bohušě, Bratrušě, Jatrušě, Liubušě, Mokošě, Svojšě; Dědoš, Dobroš, Svatoš, Srpoš, Ruboš, Mařuš, Raduš.

-*sa*: Hněvsa, Hlavsa, Tluksa, Třebesa, Vlksa.

-*ch*, *-cha*, *-chna*: Kajich, Dětoch, Dobřech, Miřuch, Mysloch, Božech, Ostřech; Bratrucha, Petrucha, Milicha, Vojicha, Božecha; Svatochna, Božechna, Radochna. *-ch*, *-cha* jest druhotvar přípony *-š*, *-šě* (§. 65).

§. 248. Veliká část jmen osobních mužských utvořena tím, že k jménu obecnímu přistavena přípona *-a*: hněv — Hněva, radost — Radosta, bolest — Bolesta, host — Hosta, podiv — Podiva, ot — Ota Otvá, veřes — Veřesa Veřechva (§. 17), anebo že závěrná měkká souhláska otvrzena: mysl — Mysl, Přemysl, host — Host, Bolěhost, radost — Radost, žizň — Žizn, Sěmižizn.

§. 249. Souborná jména tvoří se trojím činem:

a) jotováním kmene: bratř, kněž, nestateč, obuv, postať. Podobně tvoří se jména významu odtažitého: byť, liuť, odol, rozpač, rozkladř, roveň atd., jichž nejdrahněji v LKat.

b) příponou *-ija*, *-ie*: bratřija — bratřie, kněžija — kněžie.

c) příponou *-ije(o)*, *-ie*: sčedie (čado), roždie (rozha), sitie, rokytie, dubie, březie, bučie, trstie, pněvie, kamenie, listie, třie (trias), čtyřie (tetras).

Přípona *-ie* místo mívá i také při jmenech jednotných (§. 123).

§. 250. Četná jména podstatná vyskytají se ve dvojím tvaru, v tvrdém i v měkkém: zvěř i zvěř, sbor i sboř, tvar i tvař, věhřasa, věhřas(a) i věhřas(i), san i saň, lěs(a) i lěs(i), hrob(a) i hrob(i), čas(a) i čas(i), pařez(a) i pařez(i), žiužel i žiužala, krás(a) i krásia.

Sem náležejí též dvojtvary: miřost a miřoščě, radost a radoščě.

§. 251. S předložkami skládají se jména podstatná dvojím činem, jelikož jednak jméno nezměněno zůstává, jednak další příponu přibírá. Prvního rázu jsou: vtip (tiepati, s-tiepati = štípati), rozpak, pokoj, otvor; druhého: posoka, poprava, posleđa, zátoň, pověšť, výpověď, osudie, orudie atd. Osobní i osadní: Bezděd, Bezděk, Záboj, Příbor, Přerov, Zábřeh.

Taktéž se záporným *ne*: nežit, nemřuvně, neposeda, nestyda; Nečsta, Nebraska, Nemír, Neužír, Neutom, Nemysl.

§. 252. Poměr prostorový, druhdy i dobový, naznačuje se výrazy, složenými druhým činem, t. s příponou *-ija*, *-ie*: podřubie, povětřie, zajutřie, úžlěbie, zástolie, zádomie, zápětie (za patú), záľabie, zámořie, náměstie, návsie, rozhranie, sůmezie, sůhradie (společný plot), sůkromie (spolu skrytě), úměstie; bezživotie, bezpravie, bezpokojie. Sem náležejí též: podkanclěřie, podkonie, podbiskupie atd., pak pořúľtie, pořúnočie, meziúřěčie, mezimostie. Dáleji názvy osadní: Nizbořie, Obřiezstvie (okolí břehu), Opolie, Podolie, Podbořie, Předklášterie, Sůbořie, Úsobie, Vendolie, Zatýnie, Zářěčie. Nyní namnoze přípona

umleta : súpěrie — súpěř, Meziříečie — Meziřeč, Záhradie — Záhrad, zádušie — záduš atd.

§. 253. Jména podstatná, povstala složením podstatného co druhého člena s podstatným, přídavným, zájmenem neb číslovkou co členem předním: koľovrat, vojevoda, zeměžluč, koželuh, světloňošie, pěsnotvořec, světoplozie, Vlašlavoboječ; lichomžuv, živočiuch, běľboh, černo-
boh, běľpuch, zlatózvón, lichoplěš, blahodobie, blahozvučie, veleslavie, svémysl, svěhlavost (svojemysl, svojhľavost); všehrd; tříenožie, čtvero-
hranáč.

Nejčtetnější složeniny jsou v jmenech osobních, kdež první člen namnoze zachovává i prvotní pád svůj, k. p. jd. *N.* Bohdaľ, Bohďan, Mojmír, Svěcest (svojecest); *G.* Domasľav, Domamír, Daliamír, Bohačedě; *D.* Poliurad, Voděrad, Bohutěch, Bohusľav, Bratumiľ, Bohuvólě, Sěmimysl, Sěmizizn, Hostirad, Soběsľav; *A.* Všesľav; *L.* Bozětěch; mn. *G.* Stransľava, Vojtěch, Vojmír, Hostmiľ, *I.* Liudmibora. Pozdější dobon místo přípony pádové zobecněla na mnoze hláska *o* nebo *i*: Bohoslav, Bratromil, Sěmomysl, Dalimiľ.

Přídavná tvrdá co přední člen pojí se s členem druhým hláskou *o*: Jarohněv, Liutochľěb, Liutohněv, Dľuhovoj, Samorod, Svatosľav, Kru-tovoj atd. Přídavná měkká pojí se hláskou *ě*: Velěsľav, Velěmiľ, Br-zětěch. Příslovce zůstávají nezměněna: Viacěsľav, Viecěmiľ, Vyšěsľav, Zděsľav.

Tvary, jako: Běľěhrad, Vyšěhrad, Cárihrad a pod. jsou rázu po-zdnějšího. Prvotně se v nich oba členy skloňovaly: Běľhrad, Běľahrada, Běľuhradu, Běľěhradě.

§. 254. Slovesa, jsouc přední částí složeného jména, obecně mají tvar kmene infinitivního: k. p. čie-ti (če): Načěpľuk, Načěrat, Počeděľ; jie-ti (je): Zajakuři; tie-ti (te): Stagľav, Utěchvost; brá-ti: Zbramír, Zbrasľav; chotě-ti: Chotěsľav, Chotěbor; bolě-ti: Bolěmír, Bolěsľav, Bolěľut; bý-ti: Zbysľav, Přibysľav; bí-ti: Pobikozľi, Bivoj; chvati-ti: Chvatirubi; hubi-ti: hubi-len; kazi-ti: kazi-svět, Kazimír; měti-ti: Měti-kaľ; múti-ti: Mutimír; kali-ti: Kalivoda atd.

§. 255. Osobní jména složená vůbec jsou prvotnější, nesložená pak od nich odvozena, k. p. Jaroslav je základní název, od něhož odmítnutím druhého člena a přibráním k přednímu členu přípon v §. 247 dotčených odvozeny jsou tvary: Jaroš, Jařěj, Jařen, Jarun, Jarek, Jařik a pod.

B. Jména přídavná.

§. 256. V starém jazyku z přídavných osvojovacích nejobecnější byla ta, ježto povstala připojením ku kmeni podstatnému zájmeně *i*. *ja, je*: Oľomut — Oľomuc (hrad), Lichut — Lichucia (ves), Bľahut — Bľahucě (polě). Jednotná jména osadní, na měkké nebo rozlišné hlásky zakončená, v podstatě své vůbec jsou takovými přídavnými, při nichž vždy přimysliti sluší: hrad, dvůr a p.: Přemyšľ (Přemyslův hrad), Kno-viz (Pňovidův dvůr), Svěraz (Svěradův dvůr), Plzeň (Plznův hrad), Chru-dim (Chrudimův hrad), Bolěsľav (Bolesľavův hrad), Hospřiz (Hostpřidův dvůr), Hostůň, Hostivař, Hudeč, Choceň, Choteč, Liubaň, Liutomysľ, Liubeň, Liuteň, Maleš, Mečězřř, Třeboň, Ješintboř atd.

§. 257. Přisvojovací na *-ov, -ova, -ovo* poměrně později dosáhla

nyňější své rozšířenésti. Viděti to zvláště při jmenech osadních na -ov, která dokazatelně jsou původu mladšího, nežli tvary, v předešlém §: uvedené: Kniurev (Kniřův dvorec), Modlibohov, Mladějov, Malějov, Neplachov.

§. 258. Od jmen, na *a* a *ia* (*ě*) zakončených, odvozováno přisvojovací venkoncelem příponou *-in*, *-ina*, *-ino*: palma — palmiu, pastucha — pastušin, atd. Osadní jména na *-in* jsou v podstatě své přídavnými tohoto rázu: Ostrětín (Ostrátův dvůr), Slavětín (Slavatův hrad), Hospozín, Hradenín, Jitčín, Komonín, Kojetín, Křivošín, Otvín, Liubín, Liubošín, Liutětín, Žirotín, Radotín, Mravín, Nořín, Kosořín, Velechvíu, Živonín*).

§. 259. Přípony *-ský* užíváno od starých Čechův v případech, kde nyní jiné přípony místo mají: lěsský (lesní), polský (polní), rolský (rolní), obrazský, jestojský (skutečný), člověčský, veličský (srdeč veličsky zageháše ŽKr.), tělesský, pesský.

§. 260. Příponu *ny* nalezáme v staré češtině ve slovech, kde nyní buď *y* nebo jiná přípona obvykla: liutný, krutný, jarný, tvrdný, mladý, chlapný, otný.

§. 261. Přípony přídavných, staré češtině zvláští: *-ivný*: vojivný; *-itký*: militký, malitký, novitký; *-uji*: hodují (přiměrný, přihodný); *-ichný*: malichný, mladichný; *-ajný*: hostajný (hostomilý).

Přípony *-vý*, *-ivý* v neobyčejném nyní složení: střezvý; žiezivý, obsěživý, přápolivý, hadlivý, chodlivý, trpědlivý, spaslivý.

§. 262. Přípona *-rý*: dobrý (z-dobiti), chytrý (prvotně ve smyslu: kvapný, chytiti = kvapiti, srb.), štedrý (štediti), chrabrý (chrabiti, strabiti = zotaviti, kdež se *t* zdá býti vsuvkou), kyprý (kypěti), bodrý (buditi), mokrý (močiti), přiekrý (priečiti), ostrý (ost, oset, osten), múdrý (stsl. mađrā, srov. stněm. muntar a lit. mundras), bystrý (zdá se býti druhotvar slova: ostrý).

§. 263. Přídavná složená s předložkami: bezduchý, bezmohý, bezhlavý, nebohý, svéhlavý; posošný, útajný, únosný, poručný, probytečný. Zvláštnost staré češtiny jsou přídavná s předponou *na-*: nadivno vám sluchu RK. činieše nasilně vážně. by nasilně veseľa LKat. kak nadivné jest jmě tvě Pass. nadobný mladenček ŽKr.

§. 264. Přídavná složená

a) z dvou přídavných: lhostajný, lěpotvorný, jarobujný, vysokorostlý, velěbystrý, velěšlavný, šedošerý, široširý.

b) z podstatného a přídavného: zlatopieský, stříebropěný, hlasonosný, hrózonosný, siehodlůhý, masožravý, blahodějný.

§. 265. Komparativ tvoří se trojím činem:

a) zájmenou příponou *-i*, *-iá*, *-ie* od přídavných tvrdě zakončených: krutí, krutíá, krutie; líubí, líubíá, líubie; níží, blíží, tíší, snází, mlází, dráží, blází, jáří, chuzí, méní, liepí, pruzí, výší, hlúbí, priezí (před), čiešti (častý);

b) příponou *-ějí*, *-ějíá(ie)*, *-ějie*: jářejí, jářejíá, jářejie; hlúbějí, hlúbějíá, hlúbějie; liútějí, slázějí, poslědnějí, silnějí, stříezvějí.

*) Zdloužení hlásky *i* v příponě osadních jmen na *-in* je čistě fonetické.

V obou těchto případech se u dvouslabičných přídavných krátká samohláska přední slabiky, ač je-li tato otevřena, zdluhuje (§. 45).

c) příponou *-ši* č. *-ějši*: mladší č. mlajší, sňazší č. sňajší, snazší, dražší, dražější, jařější, kratší, hlubší, ředší.

V případě tomto se dlouhá samohláska první slabiky krátí.

Príslovce: níže, průzě (prudký), snázě, hlúbě, blázě, čiešče (čieště), posliezě, radije č. raděje, prvě atd. jsou nom. komparativy stř. rodu.

§. 266. Superlativ tvoří se představením předpony *naj-* před komparativ: najniží, najnižěji, najnižší. Předpona *naj-* není než dvojný genitiv *najú*, i znamená tedy najniží tolik co: nás dvou nižší. *Najú* přešlo v *naj* právě jako k. j. *zaju* v *zajutra*, *zajutrie* v *zaj*: *zajtra*, *zajtrie*.

Druhdy se *naj-* předkládá i pozitivu, ač jestli tento smysl superlativu bytně v sobě tají: *najprvní*, *najprvo*, *najvrchní*, *najposlední*.

Jiné tvary superlativu jsou: přě zmilitký, přě drahý, všěštrašivo, v šetichúnko.

C. Číslovky a slovesa.

§. 267. Postupy, jakým se vytvořili číslovky a s jakým se při slovesech potkáváme v staré češtině, s dostatek naznačen jest v tvarosloví.

D. Príslovce.

§. 268. Príslovce vůbec nejsou než znehybělé tvary jmen a sloves.

Jmenného původu jsou: nálichem, náliš, přieliš (lich); paky, pak, opak (paký = zlý, převrácený); opěti, opět, zpět, zpátky (pata); na přěky, přěk, přieč, pryč (přiek, příkrý, přičiti); lě, a-lě, s čímž souvisí i: na-li, na-li-ť (lě-živ = sotva živ); sotva, sotně (sotiti); v stříeciú, vstřieč (střiecia, stsl. sřešta = potkání); lzě (L. od leh, lehký); vělě, vělím, vělimi, velmě, velmi (vělí); záhé, zážě (záhý = časný); zážě (zad); jednož, jediněž (subito, jedínú (semel); v ješiuť (ješitný); vzhóru (vz-horu); došov' (k došoví); inhed (na jeden hod; hed srov. s hez-ký m. hodký) atd.

§. 269. Príslovce zájmenná: dues (d'ne-s §. 35); noc-siu, noc-si, noc-ci (hac nocte); jutro-s, večero-s, lěto-s (hoc mane, hac vespera, hoc anno); věť čas (illico); v-niúž (sicut) t. j. v níž míru, v kterou míru; mezi tojú (mezi tím); v ta doba (tunc); doníž, doniež, doniúž, doněvadž (donec) t. j. do niež doby; asi, asia, as'a (§. 154); a'nde (a onde); poně (quasi) t. j. po ně, po které.

§. 270. Príslovce slovesná: hormo, lětmo, mimo, skočmo, valmo, darmo, okročmo m. hořimo, lětimo, mijimo atd. Taktěz: kromě (L. ot: krom = kryjem); řap (maní, imper. od řapiti, maníú I. od: mania, srov. na-manúti).

E. Předložky.

§. 271. Zvláštní staré češtině předložky jsou: iz (ze); vz, vze (vz-chlumeč, vze skaľu, vz hotově. Al.); dlě (L. jmene deľ, srov. na dlech u Jošta z Rožmberka), jenž se vždy klade za jméno: sebe-dlě.

dceř-dlě, rozenia-dlě; podobně se váže druhy i miesto: budeš Jana mne-miesto sobě za syna jmiati. Paš.; meziu (vlastně meziú, t. dvojný *L.* jména mezě, rovněž jako poú); utr (též *L. m.* utri, stsl. atri. srov. lat. inter); přě (pro): ničě neby prosto přě pohany, jeden přě druhého RK. (srov. staropolské prze: prze Pana Boga, a české prostonárodní: přebůh! ach, bože přebože!); kožkoł, chłuma, pokraj násep, vřch lba atd.

F. Spojky.

§. 272. ač (a-čě), čě (co), čěmu, či; at (a ti); ježe, jež, ež, že; leč (lě-čě); proněž, pročěž; poněvadž, doněvadž; neže (než); né (nisi), né-brž, ale-brž, a-brž (brží); za (zda-li); nech (ne-chati, ne-chajati = nedbati) atd.

G. Mezislovce.

§. 273. á; é, éti, ét; hé, hej, hoj; aj, ajta, ajhle, aj tof, aj zři; hyn (tamto); vet (en); se (eće).

Vysvětlení slov zastaralých.

(Ke každému slovu připsán jedině ten význam, v němž se ho v některém článku Anthologie této užívá. Významův jiných a těch, které samy sebou i z nynější mluvy jsou povědomy, opuštěno.)

a, ale, než.

ač, ač.

achská země. U Waltera čte se:

Solus ab Inachiis declinat lumina terris effrenus Macedo.

as'a, *a sia*, aspoň.

azda, zdalíž, což.

báseň, bájka.

báta, bratr.

bažiti se (baž se na ně strach),

řítiti se na někoho.

bedlný, bedlivý.

bělučí, běloučký.

Berim, Verona.

běs, zlý bůžek pohanský, jehož jméno v dobách křesťanských přenešeno na ďábla. *běsniti*, zuřiti.

běs polední, *daemonium meridianum*, ďábelství polední (rána morová, jenž usmrcuje v čas polední).

bez něho jest, jest po něm veta.

bezbydlí, exilium.

bezčíslný, infinitus.

bezděčiti, mocí někoho, mimo vůli jeho nutiti.

bobtati, vlhkostí se nadýmami, boptnati.

bradaticia, bradatá široká sekera.

braň, zbraň.

břeskný, břískavý.

brda vltoréčná, vrchy české nad Příbramí ležící, ježto posud *Brda* slovou.

břictný, břítký.

brněti, trnouti.

brojiti se, rojiti, hemžiti se.

broň, kůň bílý, bělouš.

brotiti, červeniti, káletí.

brže (komp. od *brzo*), rychleji.

bystřina dšďeva, potůček, kterým voda při silném dešti stékává.

calta, koláč.

čerekev, církev.

četka, plíšek.

časovati, ukazovati dobu a hodinu.

čě, co.

čěpka, čepice.

češi lidí, hrdinové udatní.

čich, smysl.

čin, způsob.

číslem přeglédati, počítati.

čítedlnost, smysl.

dačjý, dánský.

dědina, statek, dědičný pozemek.

děditi někomu, věnovati za vlastní.

desky, dsky dřevěné, na kterých staří předkové naši mětami řezanými, čeho pamatovati bylo třeba, zaznamenávali.

dlia, podlaha, půda (srovn. *dlaň* a *moz. tla*). *n a dli* = na podlahu.

dlě (sebe-dle), pro.

dli i na překy, na dél i na příč.

dobrodružstvo, udatnost rytířská.

Donat, grammatika latinská *Donatova*, kteréž se za středověku obecně ve školách užívalo.

donedž, *donidž*, *doňadž*, dokud.

dověsti právem, dokázati před soudem.

drásta, mrva, tříščka.

drážia, drahocenná věc.

drbiti, museti.

dřevný, starý, dřevní.

dřiezha, tříščka.

droby, střeva.

družec, bližní.

drvo, strom. *dřievie*, stromoví.

dšďevjý, deštový.

dšďiti, přešti.

dúbravina, les dubový.
duchovenství, bohobojuosť, náboženství.
dumíti, dechnouti, flare.
dvořák, dvořan.

é, aj, mezislovce, jenž znamená žádost, toužení.
ež, že.

jabřadka, roub, výhon, mladá větev.
jadati, hloubati, skoumati.
jarý, *jarný*, křepký, prudký, hněvivý. *ja r o t a*, křepkosť, hněv, prudkosť.

jaríti, hněvati.

jáz, já.

jeda že, sotva že.

jeket, jekot.

jeř, *jerný*, jaro, jarný.

jež, *ež*, že.

ješūt (v ješut), na zmar.

ješitný, marný. *ješitnosť*, marnosť.

jhřec, hráč.

jistec, vlastní dlužník, za něhož druhý kdo se zaručil.

Juliak, Jülich.

hadlivý, hanlivý, potupný.

hemzati, hemžiti se;

hemze rostúc, roste, jen se hemží.

heslo, titul.

hleziu, hledím.

htuk, oddíl vojska.

hoditi se koho, udeřiti, vrhnouti se na koho.

hodný, působný k čemu.

hojiti se, bujněti. *Viece drahých divón v síle vidě*, v kráse *se hojiece* = Viděla více věcí podivuhodných, ježto v síle a kráse bujněly.

holedbati se, chvástati se.

kon, stadium.

hora, les (Ruk. Kr.)

hosпода, pán.

hospodní, panský, pánův.

hosť, cizinec.

hrabivý, loupežný, rapax.

hřada, trám.

hrádek, městečko.

hrália, oštěp, lancea.

hřbieti, pochovávatí.

hřiedžo, hrdlo.

hromazditi, hromážditi.

hronu v. *chronu*.

hrot, železce na šípů, kopí atd.

hrzati, ržati, řehtati (o koni).

hubený, bídný. *hubenství*, bída, nuzota, miseria.

húževnosť, skouposť přílišná.

hvižďalka, nástroj hvízdací.

hyn, hle tam.

hyzditi, haněti.

chám, *kám*, chán.

chtap sedlák poddaný.

chlápě, sedláče.

chlipati, bujněti, lascivire.

chmúratí se, mračiti se.

chod, krok.

choroziti se, bouřiti, chvítí se. *Od tud chorúhev*, *chorúhva*.

chovačka, chůva.

chovateľný, schránlivý, hospodárny.

chronúti, zasténati, klesnouti myslí.

chvati: nebuď *chvati* ke komu pro jeho zlost = nebuď náhlý v soudu proti někomu pro zlou mysl a zlé činy jeho.

chvrastie, chrastí.

chybati, pochybati.

inhed, ihned.

kaký, jaký. *kakosť*, jakosť.

Karlova hora, Monte Carlo, východně od Lukky.

kázati, trestati.

kehdy, když.

klamák, šejdř.

klanicia, dřevo u vozu, které brání, aby řebřiny nepadly na kola.

kľuk (nikoliv *kľuk*), střela. *Srov. kľuka*, *kľika*.

kmeť, starší zemský (Zel. Ruk.)

kněz, kníže. *kněžský*, knížecí. *kněžství*, knížectví. *kněni* (kněžyni), žena knížecí. *kněžna*.

dcera knížecí. kněžic, syn knížecí.
kokot, kohout.
koliti, kláti.
kolba, souboj bez brnění, rozdílný od turnaje, jenž se v odění rytířském odbyval.
kosatý vůz, vůz, na němž kosa přídělány, *currus falcatus*.
kostel, církev.
kostelní, církevní.
krl, ocas. (Srovn. srbské *krlja*, *caudex*).
kropieř (*croppiera*), pochva, kterou se hřbet koním přikrýval.
krumfešt (*Grundfeste*), základ.
krupý, hrubý, neokrouchaný.
krušiti, rozbíjeti.
krzno, svrchní šat.
kvieti, kvěsti.
kumpletní hodina, hora *completorii*, čas poslední modlitby večerní.
ký, který.

ladný, lesklý, krásný.
láje, smečka psů.
lap, na zdařbůh, bez rozmyslu.
laziti, lézti.
lě, asi (týmž způsobem, kterým se ale užívá za *a si*).
léci, lehnouti.
lěch, řád šlechty staročeské.
Leodie, Lodi.
lěkovati, hověti, lahoditi.
licoměrník, farisej.
ličiti při, při věsti.
lichý, špatný; té cti nebuď lišší = nebuď špatnější nežli čest ta, která se bojí přílišné hrdosti.
 lišiti, zbaviti.
liši, lišci.
liubicia, milá žena.
liubiti, milovati.
ľubie, loubí, podloubí.
ľučiti, z luku stříletí, měřiti, směřovati.
ľučka, louč.
ľuk u sedla, *Bogen am Sattel*.
ľeati, lízati.

malichnýj, malitký, malý.
měhoděk, díky tobě.
měch, pytel.
mělía, mēlčina.
měna, proměna.
mestnýj, mstný, mstě sloužící.
mezł (*mzha*), mezek.
mħla, mlha.
Mħla, údolí *Nebbia*.
mieniti, míniti.
miłost, láska. *miłostnýj*, oblíbený.
młastiti, młaskati.
młat, kladivo bojovné.
młatebna, humno,
modłta, modlitba.
Mořěna, bohyně smrti a zimy.
mozł, tuk v kostech, *medulla*.
mrcha, mrtvola lidská.
mrkavýj, tmavý, soumravný.
mrzkost, ohavnost.
mūtiti, kaliti, rmoutiti.
mýto, vysekaný les, mýtina.

náboženstvie, nábožnost.
nacłopati sě, nalokati se.
nádcha, rýma.
nadžidu, najdu.
nadobnýj, pěkný.
náhłýj, náhle.
nálež, vynešení soudní.
nálichá, pokrytec.
nali, *nali-t*, rychle, honem,
nánosek, část přilbice nos přikryvající.
nápad, dědičné právo, dědictví.
naprawiti, způsobiti.
naricati, nařikati.
národ, pokolení.
návistiti, navštíviti.
né, nisi.
nebožčik, ubožák.
neduřiti, churavěti.
některakýj, nějaký, jeden.
nepohoda, nesnáze.
neprázdeň, zaneprázdnění, *negotium*.
nepřítelivýj, kdo se nerad přátelsky chová.
neroda: do *nerody* — do omrzení.
neroditi, nechtěti.

neřád, nepořádek. neřádný, co
proti řádu jest.
nesměra, nemírnost.
nestateč, nestatečnost, nestálost, sou-
bor nestatečných.
něterý, některý.
nezbaven, neslabý, statný.
nici, dolů obrácený tváří, skloněný.
ničē, nic.
niestěj, prsk, průchod do kamen.
nikake, nikterak.
nikte, nikdo.
noha, stopa (míra).
nožny, nožnicē, pošva na nůž.
nрав, mrav.

obak, nicméně, předce.
obapol, s obou stran.
obdržeti, uchvátiti, zmocniti se koho.
oběcati, slíbiti.
obeženie, tvář, conspectus.
obih, hojnost.
oblaciněti, laciným, nevážným se
státi.
obložiti se čeho, oddati se čemu.
obloženie, zahálka.
oblud, klam.
obořiti, sbořiti.
obora (příč. od oboru), oboře se
na koho.
obora světa, vesmír.
obúžeti, osočovati.
obvěniti, nevěstě nad věno jistou
summu peněz zapsati.
obvetšeti, ostařeti, starým, vetchým
se státi.
obyčej, způsob, mrav.
oděnie, zbroj, arma.
odňavadž, odkudž.
odpovědiati, odepřiti.
odtasiti, odseknouti.
odtušenie, oddech, ulehčení.
ohľubnicia, roubení u studně.
ohňáč, pyrops.
ochechulia, nestvůra, syrena.
ochotiti, ochotny činiti.
ojnicia, voj u vozu.
okľiúčiti, obkľiúčiti.
okojiti se čemu, upokojiti se něčím.
okol, oplocený prostor k turnaji.

omýtiti, ošiditi.
opak, naopak.
opáčiti, opakovati.
oplakati, zmýti, abluere.
opluniti se, planým se státi.
oprava, vláda.
oř, orš, kůň jezdecký (srov. staro-
něm. hors).
orudovnicia, orodovnice.
oružie, zbraň, tela.
oskřieknúti se, okřiknouti se.
os, osa, náprava u vozu.
oslěditi, ostaviti.
osľnúti, oslepnouti.
osmysľný, rozumný.
ostati něco, ostaviti.
ostúpati, meškati se.
osudie, nádoba.
osvěta, lesk, osvětlení.
osypati se, okopati se náspy.
otehnúti, na stranu ohnouti.
oten, otcovský.
otevřenie, zjevení.
otjatý, vytržený myslí.
otnadže, odkud.
otrap, otrapa, soužení.
otrutiti se, odraziti se, svězti se po
něčem.
ozrač, ozračstvo, rozkošná nádhera.
Ožep, Josef.

pahuba, záhuba.
pachrb, pahrbek.
paky, pak.
panárod, potomstvo.
panošia, šlechtic nižší než rytíř, slu-
žebník rodu šlechtického.
Papia, Pavia.
parob, otrok.
partéka, krajíc.
pateř, otčenáš.
pěčný, milostný, pěkný, libostný.
pelia (pel, pyl), prach.
Pergam, Bergamo.
peský, psovský, pessimus.
pěsnotvořec, básník.
Picignitov hrad, Pizzighettone.
Pistoř, Pistoja.
pláň, planý strom.
plát, náprsné brnění.

- plek, pluk, rodina* (Zel. ruk.)
plekno, meč.
pleška, plíšek, peníz malé ceny.
plet, tělesenství.
plieti (pelu) se, hnáti se. Srov. peluji.
plnění, placení.
plznýj, učitečný.
poběsti, odolati, zniknouti. Ktožto bude v zlém poběda = kdož zlému odolá?
poběha, útěk.
počestnosť, ctnost.
podkonie, štolba.
podtlačiti, conculcare, šlapati po něčem.
pognati, pohnati, obeslati k soudu.
 p ó h o n, obesláni, pohnání před soud.
pochotnýj, libý, utěšený.
poklad, věc svěřená, depositum.
pokniučrenstvie, pokrytectví.
polský, polní.
pomieniti, zaměřiti.
poměra, rozměr, dimensio.
pomlva něčeho, rozmlouvání o něčem.
ponebie, patro.
ponuka, ponuknutí, pobudka.
pop, kněz.
poprava, soud. p o p r a v c i e, soudce.
popraviti se, spraviti se.
pořieci se, prohoditi v řeči.
porobnýj, otrocký, nevolný.
poslěda, Nachtrab, zadní voj.
posluch, poslušenství.
posoka, potrava.
postaten, pomocný.
postavec, tkanina.
potaz, porada. potáza ti se, poraditi se.
potěšiti se, vyvelebiti se.
potknúti se, pochybiti, brknouti.
potřebovati, žádati.
požehnati někoho, rozloučiti se s kým.
požitýj, starý.
požičiti, půjčiti.
práv, křiv býti, býti v právu, býti v nepravu.
pravda, právo, opp. křivda.
- pravdozvěsten, právo zvěstující.*
právo, přirozený způsob.
předati (doslovně dle lat. tradere), zraditi.
předměstie (str. 99), Malá strana pražská se tu předměstím míní.
před se, opp. za se, v před, nazad.
přek, na přěky, na vzdory. dlí i na přěky, podél i na přič.
prieč, přič, přímo ven, pryč.
přetrávití někoho, převýšiti někoho drahou stravou.
převážni, odvážný, zoufalý.
přežesiti, předěsiti.
prielbice, helm.
prieč, na přič. Srovn. přěk.
přístroj, apparatus.
přěta, vzdor, hrozba. přětu vzdávati, Trotz bieten.
přětiti, hroziti.
přiekaz, přiekaza, překážka.
prijemcie (susceptor), ochránce.
prijieti, nevěděch se, co přijieti = nevěděl sem, čeho se chopiti, co voliti.
přirok, hana.
přirozenie, krevní přátelstvo.
přirozenýj, urozený.
přísežnik, spiklý, conjurator.
přispáreti (durativum slovesa přispořiti), množiti.
přístupnýj, shodný.
prnúti, prchnouti, kvapiti.
probost (praepositus, probost), představený.
prociutiti, procítnouti, probuditi se.
prodlenie, prodloužení.
prohukliti, temnými slovy proněsti.
prokni, každý.
proněžto, pročez.
prorada, zrádce.
prostýj (zróst), přímý.
protičeli, ta strana síně nějaké, která naproti čelní jest obrácena.
prúžě (prud), rychleji, prudčeji.
prsosiny, řemeny náprsné.
prvenec, prvorozenec.
prvospie, čas prvního spaní.
prijštiti, vzprijštiti se, vzhůru se

vzedmouti, supati, prskati, frkati
(o koni).

psoten, mizerný.

ptenec (ptačenec), ptáče.

puklieř, kulatý štít vypouklý.

pústky, chýše pustá.

řád, pořádek, stav.

radný, radu vedoucí, rozšafný, ple-
nus consilii.

ratiště, držadlo u kopí.

Regia, Reggio.

řehola (regula), pravidlo.

reta! (z něm. rette), volání na pomoc.

řěřevie, uhlí žeřavé.

řiza, dlouhý šat.

rob, chlapec. *robě*, děcko. *ro be-
nec*, mladík.

rodný, germanus.

rok, čas, lhůta.

rota, houf válečný.

rov, hrob.

rovné, slušné. *ro ve ň*, rovina.

roven, rovný komu.

rozpač, pochybnost, zoufalost.

rozprnutí, rozptýliti, rozprášiti.

rozom, rozum.

rozřešiti, rozhodnouti.

rozčepiti, rozštípnouti.

rozvojití se, rozšířiti se vojskem.

rozvláti, *rozvlajati*, zvltni.

rúči, rychlý. *rúcest*, rychlost.

ruju se, rvu se.

ruoženy, růžový.

ryčný, hlučný.

rydanie (furor), prchlivost.

rydati (fremere), bouřiti se.

sada, *sědě*, *seď*, nyní.

sadu, sednou.

san (m.), *saň* (f.), ďrak.

shoriti, shromážditi, sebrati.

Saraceni, anachronismem užíváno
v Alexandreidě o Peršanech.

Taktéž slovou tam pohaný.

sbrocěn krví, sčerveněn. Viz brotiti.

sbrojia, množství.

sdieti, učiniti.

sdrůžně, ve spolku, tovaryšsky.

se, hle.

seď v. sada.

sědě v. sada.

sichodlůhý, sáhodlouhý.

sieň (str. 103, ř. 16), aula, vlastně
by mělo státi dvůr.

sieti se, stkvěti se.

sipati, uspávati od snu (spnu).
jako lípati od lnu (lpnu).

skliudanie, spis, sepsání.

skliudný, pokojný, pokoje milovný.

skorý, rychlý. v skořě, v brzce.

skřehčeti, křehťati, skřehotati.

skřek, křik veliký. skřečník,
křikloun.

skrušenie (contritio), litost veliká.

skutiti, způsobiti, učiniti.

slon, kost slonová, ebur.

slovo dobré, sláva.

smahu, parnem vysušuji.

smiera, pravá míra v něčem.

smítiti, zakaliti, zarmoutiti.

smysl, rozum. *smyslný*, rozumný.

snabdieti, pozorovati.

snieti se, sjeti se.

soptati, vychrlovati.

sotně, sotva.

sotva, *na sotvách*, v posledním ta-
žení.

spačiti, zpátečným učiniti.

spalnier (spaliera), odění rytířské.

spáti, *naspati*, sypati, nasypati.

spieti, sepnouti.

spieliti, spēchati, píliti.

spile, žert. *spileti*, žertovati.

spotuwěk, osoba téhož s někým věku,
vrstevník.

spanlivost, ospalost.

spas, ochrance. bozi spasy, bo-
hové ochranci. *spasati* koho,
osvoboditi, zprostiti od někoho.

spišovati, spíží, stravou opatřiti.

spustiti (vinu), odpustiti.

sršeti, utíkatí.

ssěsti, sesednouti.

starosta, starší, představený.

starosty (Aeltern), rodiče.

steku se, srazím se s někým.

stěžiti, stěhovati.

stkle, sklo.

stlúp, sloup.

*stoľ, stolec, trůn, stoliti, stolo-
vati, trůniti.*

stonánie, nářek, vzdychání.

stopějia, šlepěj.

stradánie, utrpení.

strana, část.

stred, strdi, čistý med.

*stríeti, šířiti. Vaši dědové nepokoj
sú veždy střeli. (Al.)*

střetnutí, potkati.

*stvoriti, učiniti. stvor, stvoření,
spůsob, útvar.*

styděj, začěť se styděti třeba.

*suchopýr, rostlina zápeřník, erio-
phorum.*

svátosti skřín, archa úmluvy.

svatociudný, svatočistý.

svadnutí, vadnutí.

svěřenícia, jitřní hvězda.

svěřepý, divoký.

svět, rada.

svieziti, svéziti, lapiti.

svrchovaný, nejvyš, dokonalý.

šal (Schall), zvuk.

škudla, plísek.

šnakati, chmatati.

štěnc, mládě, štěně.

šuma, les.

tália, zástava, pignus.

*tázanie (podle tázanie súditi), po-
rada. Srov. potaz.*

těci, hnáti se, běžeti.

temnicia, žalář.

tepělý, ztepilý, štíhlý.

terč, štít.

Tervis, Treviso.

tieskeň, těskeň, tiseň.

točenka, točená čepice.

traky, trakař.

třas, strach.

trpný, shodný, bezesporný.

trpočiti, pohybovati, huáti.

trst, trsti, třtina.

*trud, veliká práce. trudný, tra-
pný, lěžkomyslný.*

tryzeň, otrapa.

*třepačka, hadr k vytřepávání pra-
chu koním (nadávka podkoním).*

třieda, turnus.

tresktati, trestati.

tstie, tchyně.

tučia, mračno.

túl, toulec, pharetra.

túr, Auerochs, bos urus.

turné, turnaj.

Tuškany, Toskana.

túžiti na koho, žalovati.

*tvář, střecha válečná, k ochraně
bojovníkův způsobená, testudo.*

tvrdný, pevný, tvrdý.

u, už (Ruk. Zel).

udněni, rozbřesk.

úfati, doufati.

uhlaviti, hlavu někomu setnouti.

uhlavné, hlavní město.

uhoditi se, hoditi se.

uličenie, confrontatio.

úkludný, pokojný, pokoje milovný.

úkruch, kus.

ulizti (uliznouti) se, pousmáti se.

*uložiti se, ponížiti se. uloženie,
složeni.*

um, rozum. umný, obratný.

unaviti, usmrtiti.

uný, mladý.

uobuv, obuv.

upěchati, utřkati. Srov. spēchati.

úporný, urputný.

úřitný, obromný.

usipati, ze spaní se probíráti.

ústavný, stálý a jednostejný.

ustrnutí, vězet zůstati.

uteci, ucválati, uběhnouti.

utěžiti, získati. vyhrati.

utr, vnitř.

útroba, vnitřek.

úž, houžev.

úžest, úžas.

vácha v. vášeň.

válěti, bojovati.

varyto, nástroj hudební.

vášeň, vácha, povaha, affectus.

vášnosť, vášnivost.

vaz, ulmus minor.

vazač, zavazovač ran.

v čilě, nyní.

vdešenie, vdechnutí, vnuknutí.
věč, věčně, vždy.
Vědi, vzdušní běsové.
vědro, Schöpfeimer.
věhlas, rozum, opatrnost.
věhlasný, rozumný, opatrný.
věkožizný, věčně živý.
velbiti, velebiti.
vělě, *vělm*, velmi. *vě lí*, veliký.
veličenie, vynášení se.
vet, hle vezmi.
vetchý, starý, stářím sosláblý, mdlý.
větrník, plachta lodní.
věziti, u vězení držeti.
viec, *věc*, již (srov. polské *więc*).
viera, důvěra.
vilnosť, nezbednost.
vítěz, hrdina.
vítězové věšťby, vědomosti vítězův.
 Vítěz zde = vědomec (staroněm. *Withing*). V legendě o sv. Kateřině dáno Sybille přijmí „vítězská.“
vlaďej, ryby, ježto se jedním vytažením síti naloví.
vládyka, starosta rodiny; později nižší stupeň šlechty české, rytíř.
vlast, země, krajina.
vlásti, vládnouti.
vletorěčný, undifluus.
vnaditi se, učiti se po vnaďe jíti.
 vnaďný pes, pes učený myslivecký.
vnočiti, vraziti na koho.
vnořiti (se), vkrásti se.
vniůž, *vniž*, jako.
vodně, povodeň.
vojen, bojovník. *v o j i v n ý*, bojovný.
vražstvo, nepřátelství.
vrhcáb, kámen jeden, jakýmiž se na vrhcábnici hraje. vrhcáby hráti = *alea ludere*.
vrch, témě, vrch lba.
vrstevný tovařiš, soudruh rovného stavu.
vrš, úřad, povolání.
vrtrati, reptati.
vsědající (*ascensor*), jezdec.
vstapeň, stupeň.
vtanúti, vnuknouti.

vterý, druhý.
vybosti (s koni), vybodnouti koně k úprku.
vykoďlúčiti, odloučiti, vybrakovati.
vylúčiti, vyniklý, zdařilý.
vynidu, vyjdu, vyjdu.
výpravcie, vybavitel.
výše jmiati jeden druhého v pokořě, pokorně myslí jsouce, aby jeden každý bližního svého výše nežli sebe vážil.
vyvaditi, sprostiti dluhu.
vyvríti láji, vypustiti psy. Srov. *zavřiti*.
vytknu, vyrazím.
vz, na, proti.
vzdieti, dáti jméno.
vzjetřiti se, rozjítřiti se.
vznimati, vzpírati se (o koních).
vznojiti, rozpařiti, rozehráti.
vzpranie, oprění; nedá mně na ničem *vzpranie* = nedá, abych se kde opřel.
vzpřieci, vzepřiti.
vzruditi se, zarmoutiti, zakaliti se.
vztrěštěti, roztrískati se.
vzvrtný, odbojný, vzpurný.
vzvázati (*anbinden*), boj začíti.
vzvláčeti, obláčeti, oblikati.
za, *zda*, *zdaž*.
zabytý, bláznivý, bouřlivý.
zabyti se, zapomenouti se.
zadniti (*zadenu*), zacpati.
záhé, časně.
zahřiezi, utopiti.
zachod, západ, opp. *vzchod*.
zákon, řehole klášterská.
zaměšiti se, rozlítani se, pobouřiti se. Srov. pol. *mięszać*.
zamřlý, hladomřivý.
zamútiti, zarmoutiti. *z á m u t e k* *zármutek*.
zapierati se, opírati se.
zapolěti, zapáliti se.
zapoviedati, rozkazovati.
zapřětiti, zahraditi.
zápusť, vojsko.
zářia, gloria; jenž čest rozdává v světlych zářiech = jenž osla-

vuje svaté v nebesích skvělými zářemi.
zasě, nazpět (za sebe).
zatkati, zacpati.
zatratiť se, ztratiti se, zmizeti.
zatruditi se, těžkými myšlenkami se naplniti.
zavítý, potutedný.
zbitec, padlý v boji.
zboř, zběr, chorus.
zdjeti, dělati, konati.
zdravie pěj anežlu, vztahuje se na počátečné slovo modliteb „salve.“
zeřivý, zuřivý.
zeskrz, veskrz, vesměs.
zhluk, hluk, shromáždění lidu.
zjařiti se, rozhněvati se.
zjednati, srovnati.
zkřaniti, zkřehnouti, ztrnouti.
zličiti se (lícě), skutečně se státi.
zlúdití, bláznivým, bláhovým býti.
zmek, dle pověry duch, jenž se v způsobě mokrého ptáka uka-

zuje a peníze lidem přináší; ďábel.
zmija, had.
znoj, pot.
zořivý, vážné myslí.
zostati čeho, nechati, zůstaviti.
zpara, parno.
zplozuju, ochraňuji.
způsobcie, původce.
zpravovati koho — pomlouvati.
zručiti se, viditedlným býti.
zřiedlný, zřiemý, patrný, viditelný.
ztracenec, do klatby daný.
ztrava, útrata. ztravný, hodovný.
zviesti, zvědětí.
zžéci, spáliti.

žák (diaconus), student.
žásati se, žasnouti.
ždátí, čekati.
žediti se, žizniti, toužiti po čem.
ženima, postranná žena.
žirný, tučný, úrodný.
žizň, život, hojnost.
žleč, žluč.

Opravy k mlurnici.

§. 8, ř. 2. chlemcia,
 „ 12, „ 6. strhadžo
 „ 20, „ 5. a 6. (§. 16), (§. 17).
 „ 46, „ η) stlúp
 „ 56, „ 3. budetě
 „ 58, „ 2. Viz §. 119.
 „ 82, „ 8. §. 234.
 „ 86, „ 2. záhy porúžnu,
 „ 89, „ 8. naskýtá se
 „ 93, „ 1. lětorosl.
 „ 96, „ 1. souhlásky *b*, *p*, atd.

§. 97, ř. 5. žrnoviech
 „ 111, „ 2. křěšfan.
 „ 126, „ 1. Stahování
 „ 126, „ 3. Ščitarich
 „ 140, „ 2. jaľově
 „ 151, „ 4. Nikto
 „ 152, „ 4. a zvlášť asi od polovice
 „ 159, „ 1. prvého způsobu častěji se vyskytají
 „ 167, „ 10. čtvrtý-na-dcátý

Vysvětlení zkratkův.

- Al., Alex. = Alexandreis.
 Al. B. = Alex. rkp. budějovického.
 Al. J. = Alex. rkp. jindřichohradeckého.
 Al. M. = Alex. rkp. musejního.
 Alan. = Alan, o mravném obnovení člověka.
 Báj. = Bájka o lišce a džbanu.
 Ben. (BHoř.) = Beneš z Hořovic.
 Bibl. = Bibli z l. 1417 (rkp. olom., Č. Č. M. 1864).
 BKrešč. = Zpěv o bitvě u Kreščaku.
 Bohm. (Boh.) = Bohemář, slovník z l. 1390.
 Brunc. = Kronika o Bruncvikovi.
 Cis. mn. = Cisioján mnichovský z l. 1258—1278.
 ČE. = Čtení z evangelií zimního času.
 Dal. = Dalimilova kronika.
 Des. = Desatero kázání božích.
 Dev. R. = Devatero radostí P. Marie (Starobylá skládanie III.)
 EM. = Evangelium sv. Matouše (homiliář rožmberský).
 EOlom. = Evangeliář olomoucký z l. 1421.
 Ev. = Evang. sv. Jana (nejstarší zlomek).
 EVíd. = Evangeliář vídeňský.
 EZ. = Epické zlomky (o Jidášovi a Pilátovi).
 HDal. = Kroniky Dalimilovy zlomek Hanušův.
 hlah. = hlaholsky.
 Hod. = Hodinky z konce 14. věku.
 Hra. = Hra o božím hrobě.
 JMI. = Ježíšovo mládí.
 Kom. = Komenský.
 Kosm. = Kosmas (rukopisu lipského z l. 1150).
 Kosm. prodl. = Prodlužitelé Kosmovy kroniky.
 KPR. = Kniha starého pána z Rožmberku.
 KTr. (KrT.) = Kronika trojanská.
 LAnn. = Legenda o sv. Anně.
 LAp. = Legenda o XII. apoštolech.
 lat. = latinsky.
 LDor. = Legenda o sv. Dorotě.
 LLDor. = Lvovská legenda o sv. Dorotě (Č. Č. M. 1859).
 Leg. = Legendy veršované (kromě výslovně vytčených).
 Lék. = Lékařské knihy (Jádro a pod.)
 List. = Listiny latinské s českými slovy.
 lit. = litevsky.
 LKat. = Legenda o sv. Kateřině.
 LPr. = Legenda o sv. Prokopu.
 LRyt. = Legenda o 10.000 rytířích.
 MMg. = Leg. o Máří Magdaleně (St. skld. II.).
 Mst. = Mastičkář.
 MV. = Mater Verborum.
 NM. = Nanebevzetí Panny Marie (St. skld. II.).

- NPodl. = Nekrolog podlažický, do 1227 psaný.
 NZ. 1406 = Nový zákon z l. 1406 (mikulovský).
 Pass. = Passionál musejního rps.
 Paš. = Pašije (St. skld. III.).
 Plk. (Pulk.) = Pulkava.
 PlM. = Pláč Marie (St. skld. III).
 pol. = polsky.
 Příd. Dal. = Přídavky k Dalimilově kronice.
 PŽ. = Podkoní a žák.
 7rad. = Sedmero radostí P. Marie (St. skld. II.).
 RDol. = Rukopis dolanský (v čís. bibl. olomucké, Č. Č. M. 1861).
 RK. = Rkp. kralodvorský.
 rus. = rusky.
 RZ. = Rukopis zelenohorský.
 ŘPZ = Řád práva zemského.
 Sat. = Satyry o řemeslnících.
 Sedm R. = Sedmero radostí P. Marie (St. skld. II.)
 SFl. = Smil Flaška.
 Smrtd. = Báseň o smrtedlnosti (St. skld. I.).
 srb. = srbsky.
 stč. = staročesky.
 stn. = staroněmecky.
 stpol. = staropolsky.
 stsl. = staroslovansky.
 Št. = Štítý.
 Tand. = Tandariáš.
 Tkadl. = Tkadleček.
 Vil. z Pern. = Viléma z Pernštejna dopisy (Palackého Archiv.)
 ŽGl. ŽMus. = Žaltář glossovaný v českém museum.
 ŽKl. = Žaltář klementinský v čís. bibliotéce pražské.
 ŽKr. = Život Krista Pána.
 ŽOS. = Život otců svatých.
 ŽW. = Žaltář witemberský.

I.

Rukopis zelenohorský.

Nejstarší této památky jazyka českého zachovaly se jen čtyři listy, které léta 1817 na zámku Zelené Hoře blíž Nepomuk nalezeny a museu českému zaslány byly, kdež se nyní chovají. Text se dělí na dvě. Napřed stojí konec zpěvu, jehož, jak se zdá, předmětem byl spor nějaký o právo rodinné. Potom následuje zpěv o rozepři mezi dvěma bratry, syny Klenovými z rodu Tetvy Popelova, jenž byl přišel do vlasti naší s zástupy Čechův, a tudíž k prvním osadníkům slovanským náležel. Klen vládl župami příležitostmi k šumavskému hvozdu nad řekami Otavou a Radbuzou. Když zemřel, svadili se synové jeho o dědictví. Starší, Chrudoš, odvolává se na způsob u některých kmenův německých obvyklý, tvrdil, že jemu jakožto prvorozeni přísluší všechna pozůstalost, načemž bratr mladší, Štahlav, popřestati nechtěl. Rozepře vznešena byla na kněžnu Libuši, která sídlila na Vyšehradě, držíc vrchní vládu nad veškerou zemí českou. Kněžna k rozsudku obeslala pány zemské (kmety, lechy a vládky), a jmenovitě župany libického, dobroslavského, krkonošského, sedlického, brdského, sázavského a mežského. Když se všickni na Vyšehrad sebrali a k soudu usedli, předložila jim Libuše spor synův Klenových i navrhla dvojí výpověď: buďteť oba Klenovici dědictvím vládnou společně, anebo ať se rovným dílem o ně rozdělí. Sněmovníci, rozmyslivše výpovědi kněžniny a porokovavše o nich, zůstali natom, aby oba bratří společně vládli jménem otcovským. Chrudoš, vida, že domnělého práva svého jest odsouzen, rozhorlil se, až kněžnu přede vším sněmem pohaněl. Libuše, tak příkře jsouc pohaněna, vstala i ohlásila, že jim nechce již souditi svády; ať si vyvolí muže, který by s přisností mužskou věci jejich řídil. Sněmovníci však nemínili odporu Chrudošovu místo dáti, aniž ustoupili od rozsudku založeného na starodávném právé národním. Vyřknutím práva toho končil se bezpochyby zpěv ten rovně předešlému, z něhož se nám, jak svrchu dotčeno, zachránil jen ostatek, též takový výrok práva v sobě zavírající.

Libuřin soud.

- Aj Vletavo, čě mutiši vodu?
 čě mutiši vodu strěbropěnu?
 za tě liuta rozvľajáše buria,
 sesypavši tučiu šira neba,
 5 opľakavši gľavy gor zelených,
 vyplakavši zľatopieskú glinu?
 Kako bych jáz vody nemutiľa,
 kegdy sě vadíta rodna bratry,
 rodna bratry o dědiny otné?
 10 Vadíta sě kruto meziu sobú
 liutý Chrudoř na Otavě krivě,
 na Otavě krivě zľatonosně,
 Stiaľlav chraber na Radbuzě chľadně,
 oba bratry, oba Klenovicia,
 15 roda stara Tetvy Popeľova,
 jen-že přide s pleky s Čechovými
 v sie-že žirné vľasti přes tri řeky.
 Priletieše družná vľastovicia,
 priletieše ot Otavy krivy,
 20 sede na okence rozľožito
 v Liubuřině otně zľatě siedľě,
 siedľě otně, světě Vyšegradě,
 bědujě i naricajě mutno.
 Kdy sie sľyšě jejú rodná sestra,
 25 rodná sestra v Liubuřině dvorě:
 sprosi kněžnu utr Vyšegradě
 na popravu ustaviti pravdu,
 i pognati bratry jejia oba,
 i súditi ima po zákonu.
- 30 Káže kněžna vypraviti pošľy
 po Svatosľav ot Liubicě bielé,
 iděže sú dúbřaviny uné,
 po Liutobor s Dobrosľavska chľemcia,
 iděže Orliciu Labě pije,
 35 po Ratibor ot gor Krekonoši,
 iděže Trut pogubi saň liutu,
 po Radovan ot Kamena mosta,
 po Jarožir ot bred vľetorečňých,
 po Strězibor ot Sázavy ľadny,
 40 po Samorod se Mžě strěbronosné,
 po všě kmeti, ľěchy i vľádyky,
 i po Chrudoř i po Stiaľlav bratry,
 rozvaděma o dědiny otné.

Kda sě sněchu ľěši i vľádyky,
 45 v Vyšegradě,

prokní stúpi rozenia-dľe svégo:
 stúpi kněžna v bělestvúci rizě,
 stúpi na stoľ oten v slavně sněmě;
 (pristupistě) dvě věgľasně děvě
 5 vyučeně věščbám vítězovým:
 u jednej sú desky pravdodatné,
 u vtorej meč krivdy kárajúci,
 protiv ima pľameň pravdozvěsten,
 i pod ima svatociudna voda.

- 10 Počě kněžna s otna zľata stoľa:
 Moji kmetie, ľeši i vládyky!
 se bratroma rozrěšite pravdu,
 ja-že vadíta sě o dědiny,
 o dědiny otné meziu sobú.
 15 Po zákonu věkožizných bogóv
 budeta im oba v jedno vľásti,
 či sě rozdělíta rovnú měřú.
 Moji kmetie, ľeši i vládyky!
 rozrěšite moje výpovědi,
 20 budetě-li u vás po rozumu;
 nebudetě-l' u vás po rozumu,
 ustavite ima nový nález,
 ký by smieril rozvaděna bratry.

Kľaniechu sě ľeši i vládyky,
 25 i počěchu ticho govoriti,
 govoriti ticho meziu sobú,
 i chvályti výpovědi jejie.

- Vsta Liutobor s Dobrosľavska chlemcia,
 jě sě tako sľovo govoriti:
 30 Slavná kněžno s otna zľata stoľa!
 výpovědi tvoje rozmysľiechom:
 seber' gľasy po národu svému.

I sebrastě gľasy děvě súdně,
 sbierastě je u osudie svaté,
 35 i dastě je ľechóm provoľati.

- Vsta Radoyan ot Kamena mosta,
 jě sě gľasy čísľem přegľedati,
 i věčinu provoľati v národ,
 v národ k rozsúzeniu na sněm sboren:
 40 Oba rodna bratry Klenovicia,
 roda stara Tetvy Popeľova,
 jen-že přide s pleky s Čechovými
 v sie-že žirné vľásti přěs tri rěky,
 smierita sě tako o dědiny:
 45 buděta im oba v jedno vľásti.

Vstanu Chrudoš ot Otavy krivy,
 žleč sě jemu rozli po utrobě,
 triasechu sě liutostiú vši údi,
 machnu rukú, zarve jarým túrem:
 5 Gorě ptenciem, k nim-že zmiija vnori,
 gorě mužiem, im-že žena vlade!
 mužiu vlásti mužiem zapodobno:
 prevenciu dědinu dáti pravda.

Vsta Liubušia s otna zřata stoľa,
 10 vecě: Kmetie, lěši i vládyky!
 slyšeste zdě poganěnie moje:
 sudte sami po zákonu pravdu,
 u nebudu vám súditi svády;
 vol'te mužia meziu sobú rovna,
 15 ký by vládl vám po želězu:
 děvčie ruka na vy k vládě sřaba.

II.

Nejstarší části překladu písem svatých.

Předkové naši od sv. bratří solunských spolu s učením křesťanským přijali též překlad slovanský kněh obřadních a těch aspoň částek písmá svatého, kterých ke službám božím nevyhnutelně bylo potřebl. Když sv. Method zemřel (885) a učennici jeho do Bulhar odešli, mizelo užívání jazyka slovanského ve službách božích a tím zároveň hynula vážnost kněh slovanských. Jediný zlomek, který nám po tisíci letech z doby oné vytonul, jsou dva listy písmá hlaholského od prof. Konstantina Höflera v knihovně kapituly pražské objevené a od P. J. Šafařika objasněné. Obsah jejich jsou modlitby obřadní, psané sice slovansky, ale formami českými dosti značně protkané.

Zatím v době pradávne jali se sami kněži čeští překládati písmá svatá. Překladu evangelií v X. století psaného uchránily se jediné z evangelia sv. Jana zlomky kapitol 12, 13, 16, 17 a 18. Porovnáním rukopisův evangelií ze XIV. a XV. století vychází však na jevo, že všechny spočívají na jednom prvotním překladu, jehož nejstarší část právě jsou dotčené zlomky svatojanské. Brzo po evangeliích jistě přeloženy byly i epištoly a žaltář. Starých rukopisův epištol nemáme, ale v kodexu olomoucké bibliotheky od l. 1421 patrně jsou přepsány z rukopisu do XIII. století sahajícího. Nejstarší přepisy a spolu rozdílné překlady žaltáře jsou klemenťinský a wittenberský, onen z konce XIII., tento z počátku XIV. století.

Z knéh nového zákona.

Z evangelium sv. Jana.

(Z nejstaršího zlomku.)

(Z rukopisu olomouckého od l. 1421.)

Kap. XII.

20. Biechu bo poganié něterí iz nich, iže vstupichu, abychu se poklonili v deň slaven. — A biechu pohané někteří z těch, jenž přišli byli, aby se modlili v dni slavném.
21. Siže pristupichu k Pilippu, jenže bě ot Bethsajdy Galileč, i prosichu jej, rěkúce: Paně, chcemy Ježuš viděti. — A ti přistúpivše k Philippovi, který bieše ot Bethsajdy Galilejské, i prosichu jeho, řkúce: Pane, chcemy Ježíše viděti.
22. Ide Pilipp i rěče Andrěju, Andrěj paky i Pilipp rěkosta Ježušiu. — Přijide Philipp i vecě Ondrějovi, Ondrěj opěť a Philipp pověděchu Ježíšovi.
23. Ježuš otvecě ima, rěka: Príde godina, ať oslaví se syn člověč. — A Ježíš odpověděl jim, řka: Přišla hodina, aby oslaven byl syn člověčí.
24. Věru věru praviu vám, ač zreno žitno, padše v zemi, umřeło bude, sie samo ostanet; ač-li umřeło bude, vělě pľoda přinese. — Věru věru pravím vám, ač zrno obilné, padna v zemi, umřlo bude, ono samo ostane; pakli mrtvo bude, veliký pľod přinese.
25. Kto lubí dušiu svoju, přěda ju; i kto nenávidí dušě svojě v siem světě, v život věčen strěže ju. — Ktož miluje duši svú, ztratí ji; a ktož nenávidí dušě svej na tomto světě, v život věčný strěže jiej.
26. Ač kto mně slúží, mene sleduj; i iděže jesum jáz, tuť i sluga mój bude; ač kto mne poslúží, počestí jej otec mój. — Ač kto mně slúží, mne následuj; a kdežť jsem já, tuť i sluha mój bude; ač kto mně slúžiti bude, poctíť jeho otec mój.
27. Nynie dušia moja smučěna jesti; i čě rěku: Otče, spasi mě iz tej godiny? A proto prídech v tu godinu. — Nynie dušie moje zamúčena jest; a čso diem: Otče, spas mě z tejto hodiny? Ale proto sem přišel v tuto hodinu.
28. Otče, oslaví svoje imě. Príde že gľas s nebě: I oslavich i opěti oslaviu. — Otče, osvět jméno tvé. Přišel tehdy hľas s nebe, řka: I osvětil sem a opěť osvětim.

Kap. XVII.

1. Sie mlevi Ježuš, i pozdvíženými očima v nebě rěče: Otče, príde godina; oslaví syn svój, ať syn tvój oslaví tě. — Pozdvih Ježíš oči v nebe vecě: Otče, přišla hodina, oslav syna tvého, aby syn tvój oslavil tě.
2. Jakože dať jesi jemu vládu pleti, aby všě, ježe dať jesi jemu, dať jim život věčen. — Jakož si dať jemu moc všeho tělesenství, ať by všemu, ježto dať jemu, dať život věčný.

3. Sieže jest život věčen, abychu poznali tě samého Boga věrna, i jehože poslal jesi Ježu Christa. — A toť jest život věčný, aby poznali tě samého Boha pravého, a jehož si poslal Jesu Krista.
4. Jáz tě oslavich na zemi; dieľo dokonach, ježe daľ jesi mně k činěniu. — Já sem tě oslavil na zemi; dieľo dokonal, jenž si mi daľ abych učinil.
5. I nynie oslavi mě ty, otče, u sebe sama oslavú, juže imějech, převě neže-li svět bieše, u tebe. — A nynie oslaviž ty mě, otče, u tebe samého oslaveniem, kteréž sem měl, prvé než svět byl, u tebe.

Z kněh starého zákona.

Chvalozpěv Mojžišův. (Exod. kap. 15.)

(Při žaltáři klementinském.)

1. Zpíevajme Hospodinu, nebo slavně vzvelbil se jest; kón i vsědajúcieho svrhľ jest u mořě.
2. Síľa má i chváľa má Hospodin, učiněň jest mně ve zdravie; tento Bóh mój, a velbiti budu jej: Bóh otce mého a povýšiu jeho.
3. Hospodin jako muž bojujúci, všemohúcie jmě jeho.
4. Vozy krále Faraona a zápusť jeho zavrhl u mořě: vzvolená kniežata jeho potopeni sú u moři u červeném.
5. Propasti přikryľy sú je; sešli sú v hľubokost jakožto kameň.
6. Pravicě tvá, Hospodine, vzvelbena jest v silnosti: pravicě tvá, Hospodine, zabiľa jest nepřietelě.
7. A ve množstviu chváľy sadiľ si protivníky mé; posadiľ si hněv tvój, jenž je jest pozřěľ jakžto pazdeřie.
8. A v duchu rozliučěnie tvého sebraľy sú se vody: stáľa vodnie tekúcie, sebraľy sú se propasti u prostřědce mořě.
9. Řekl nepřietel: Stihati budu a popadnu a rozděľiu ľúpež, naplněná bude duše má: vytrhnu meč mój a zabie je ruka má.
10. Dunuľ duch tvój a přikryľo je jest mořě, potopeni sú jako oľovo u vodách ľutých.
11. Kto rovný tobě v silnostech, Hospodine? kto rovný tobě, velebný v svatosti, hrozný a chvalitedlný a činiúci divy?
12. Prostřěľ si ruku tvú i pozřěľa je země.
13. Vódcie jsi byľ u miľosrdiu tvém ľudu, jenž si vykúpiľ: i nesľ si jej v silnosti tvej ku přiebytku svatému tvému.
14. Vzešli sú ľudie i rozhněvali sú se: bolesti obdrželi bydľiúci u vlasti Filistim.
15. Tehdy zamúčěna sú kniežata edomská, moci krále Moab obdržal Třas: zkrňanuli sú všickni bydľiúci v zemi kanaanskej.
16. Baž se na ně strach a baž u velikosti ramene tvého: buďte nehnutelni jako kameň, donedž nemine ľud tvój, Hospodine, donedž nemine ľud tvój tento, jimž si vládl.
17. Uvedeš je a sadiťi je budeš na hořě dědičstva tvého, přetvrdého bydľa tvého, jež si děľal, Hospodine, svatyňu tvú, jež (tvrdilě) sta rucě tvoji.
18. Hospodin kralovaľ u věk a nadto!

19. I všel jest Faraon s vozy a s konníky svými u moře, i svedl na ně Hospodin vody mořské: ale synové vidući Boha chodili sú po suše u prostřed jeho.

Z žaltáře klementinského.

Žalm CX.

1. Jenž bydlí u pomoci Najvyššieho, v obraně Boha nebeského bydliti bude.
2. Die Hospodinu: Příjemcie můj jsi ty a útočiště mé; Bóh můj, ufati budu v něm.
3. Nebo on mne jest vyslobodil z osidla lovcích a ot slova ostrého.
4. Plécima svýma zasloní tobě i pod perutmi jeho ufati budu.
5. Štitem obklíčí tě pravda jeho: nebudeš se báti ot bázni nočnie.
6. Ot strěly létúcie ve dne, ot potřěby přichodúcie ve tmách, ot běhu a běsa polednieho.
7. Padnú ot strany tvé tisiúc a deset tisiúcov ot pravicě tvé: ale k tobě se nepřiblíží.
8. Nebo jistě očima svýma uznamenáš a otpřatu hřiešných uzříš.
9. Nebo ty jsi, Hospodine, naděje má, převysoko uložil si útočiště tve.
10. Nepřistúpi k tobě zlost, a bičování nepřiblíží se stanu tvému.
11. Nebo angelóm svým prikázal je o tobě, aby ostříehali tebe ve všech tvých cestách.
12. Na rukú nositi budú tě, aby snad neurazil o kameň nohy tvé.
13. Nad hadem aspídem a basiliskem choditi budeš a podtlačíš lva a drak sana.
14. Nebo u mě ufał jest, vysvoboziu jej, obraniu jej, nebo jest poznal jmě mé.
15. Volati bude ke mně a jáz uslyšiu jej: s ním jsem v zámutcě, vyprostim jej a oslavim jej.
16. Prodlenie dnów naplniu jej a ukážiu jemu zdravie mé.

Z žaltáře wittenberského.

Žalm VI.

1. O Hospodine, ne v rydání tvém třeskei mě, ani v hněvě tvém kaž mě.
2. Smituj se nade mnú, Hospodine, nebo nemocen jsem; uzdrav mě, Hospodine, nebo smuceny sú všechny kosti mé.
3. Duše má zamucena jest velmi; a ty Hospodine, i dokudže?
4. Obrati, Hospodine, i zprosti dušiu mú; spasena mě učin pro miłosrdie tvé.
5. Nebo nenie v smrti, kdo by pomněl na tě; a u peklě pak kto se bude zpoviedati tobě?
6. Usiloval sem v stonání mém, zmyju na každú noc ložě mé; slzami mými posteliu mú uvlažiu.
7. Smuceno jest ot rydanie oko mé, obvetšel sem meziu všemi nepřáteľy mými.

8. Otejděte ote mne všicni, již hledáte nespravedlnosti; neb uslyšať Hospodin hlas pláčě mého.
9. Uslyšať Hospodin prosbu mú, Hospodin modlitbu mú příjať.
10. Ustyďte se i zamuťte se náhlě všicni nepřietelé moji; obratťte se i zastyďte se velmi brzo.

III.

Rukopis kralodvorský.

Z větší sbírky zpěvův staronárodních, ku konci XIII. století sněšené, zachovalo se dvanácte celých pergamenových listův v komoře pod kostelní věží v Králové dvoře, kdež dne 16. září 1817 při návštěvě Václ. Hanky mimo některé rukopisy latinské mezi starou zbraní a jinou vetešinou na jevo vynešeny byly. Převzácný tento ostatek obsahuje čtrnácte zpěvů, a sice šest epických, šest lyrických a dvě lyricko-epických. Zpěvy epické podle věku, ve kterém byly prvotně složeny, asi takto seřaditi lze.

1. Boj s vojsky Karla Vel. L. 805 vtrhlo vojsko franské do Čech, opanovalo značnou část země i jalo se křestanství mocně uvozovati. Pohanští Čechové, sebravše se k ponuknutí Záboje, bojovníka i pěvce, v lesích, když se dosti silnými býti pocítili, udeřili pod správou Záboje a Slavoje (Slavivoje) na Franky, a zabivše vůdce jejich Ludvika (Luděka), ze země je vypudili. Děj tento podle vši podobnosti opěvá se v nadepsaném zpěvu. Jméno Karla Velikého jeví se tu ve formě Kral, ve kteréž přenešeno bylo u Čechův, Jihoslovanův, Uhrův a Polákův na panovníka vůbec, tak jako jméno Cæsarovo přešlo během věkův u Němcův a Slovanů v obecný název císaře (Kaiser), zkráceně cáře (csáře).

2. Přemožení Vlastislava Čestimírem. Vlastislav (zkráceně Vlaslav), kníže Lučanův, pod jehož vládu slušely župy v poříčí Ohře ležící, spojil se s Kruvojem (Krutovojem), jenž knížeti prazskému věrností byl zavázán, i hubili spolu mečem i ohněm krajiny Neklanovy. Čestimír, vůdce Neklanův, dobyl nejprvé hradu Kruvojova, Kruvoje utratil, jatého od něho Vojmíra s dcerou vysvobodil, a pak táhl na Vlastislava, jehož silnější vojsko zdařeným úskokem válečným přemohl. I Vlastislav v boji padl. Bitva tato mezi Lučany a Pražany stala se na poli turském severozápadně od Prahy v první polovici IX. století. Podle Kosmova vypravování zhyňul v ní i Čestimír. ¹⁾

* Kosmovo vypravování u vzdělání Hájkově viz v Čít. pro III. třídu niž. gymn. (str. 84.)

Tyto dva zpěvy jakož i zpěv o jinoši padlém a jelenu nemají rozměru jednorozměrného, rovněž jako dumy čili hrdinské poesie Malorusův. Nedostatek tento nahrazen jest rytmem volným sice a na oko nepravidelným, který však velmi jest výrazný a, přiléhajíc takorča ke všem obrátům děje, znamenitě živost celého vypravování zvyšuje.

3. O pobití Polanův v Praze l. 1004, zpěv necelý, jelikož se z něho jen asi poslední třetina zachovala. Boleslav Chabřý, kníže polské, zmocnil se l. 1003 Čech, jav a oslepiv krutého Boleslava III. Ale nakrátko bylo panství polskému. Bratři jatého Boleslava, Jarmír a Oldřich, vtrhli do země s pomocí německou i spojili se tu s Čechy, kteří panovníkům domácím i za vlády polské zůstali věrní. Přední mezi nimi byl Výhoň Dub. Hrad pražský, jež Poláci drželi, opanovali Češi lští vojenskou a přinutili Poláky k rychlému útěku. Vítězstvím tímto navrácen byl stolec knížecí Jarmirovi.

4. O pobití Sasíkův. V létě r. 1203, když se Přemysl Otakar I. odebral k císaři Otě, aby za krále byl korunován, vtrhlo vojsko míšenského markrabí Dětricha do severních Čech, pálic a pleníc. Nesnázi touto hnut postavil se Beneš syn Hermanův, jeden z předkův rodu Waldšteinského a župan krajiny tamní, v čelo lidu sedlského a Sasíky pod Hrubou Skalou porazil.

5. O pobití Tatarův l. 1241. Obsah zpěvu toho jest světoznámé tažení Tatarův do Evropy a pobití jich na Moravě l. 1241.

6. Zpěv o sedání. Sedání bylo boj dvou osob, koňmo, s rozličnými zbraněmi, jako dřevci čili ostěpy, meči, kyji a pod. provozovaný, rozdílný od klání čili turnaje, ve kterém soubojníci v zástupech boj podstupovali.

Zpěvy 3—6, jakož i zpěv o násilníku Zbyhoni mají rozměr jednorozměrný, v čemž jediné shodují se s epickými písněmi Srbův. Jiné shody tu není. Jmenovitě scházejí zpěvům českým ony obrazné úvody, které v srbských tak velice jsou oblíbeny. I stále poetické výrazy ve zpěvích českých skoro docela se liší od výrazův takových ve zpěvích srbských a maloruských.

Veliká naproti tomu jest shoda písní lyrických kr. rp. s písněmi srbskými i rusinskými, což patrně svědčí nejen o velikém stáří jejich, ale i o tom, že vlastně jsou to písně národní, tak národní jako ty, kteréž posud mezi lidem našim kolují. Původem tím hlavně se dělí písně lyrické od epických, kteréž patrně skládány byly od pěvcův cvičených, podobných slepcům rusinským a srbským. Jednoho pěvce takového, „ký slovy i pěniem bieše pohýbaľ Vy-

šehrad a vše vlasti,“ Lumíra (Lubomíra), výslovně připomíná zpěv o Záboji i Slavoji.

Skladby epické bývaly při průvodu nástroje hudebního (varty) hlasem modulovaným přednášeny čili, jak se tehdá říkalo, pěny od pěvcův, naproti tomu písně lyrické (ku kterým v příčině této náleží i zpěv o pobití Sasíků) zpívány. Pěné skladby nemají slok, i liší se tím značně od písní k zpívání upravených.

Boj s vojsky Karla Velikého.

I.

- Z črna lěsa vystupuje skała,
na skaľu vystúpi silný Záboj,
obziera krajiny na vše strany,
zamúti se ot kľajin ote všech,
5 i zastena pláčem hoľubínym.
Sedě dľúho i dľúho se mútě,
i vzbopí se vz hóru jako jelen,
doľov lěsem, lěsem dľúhopustým
bystro spěcháše, ot mužě k mužiu,
10 ot silna k silnu po všickej vlasti.
Krátká slova ke všem skryto řeče,
pokľoni se bohóm, odsud k druhu spěcha.
I minu deň prvý i minu deň vterý,
i kdaž za třětiem ľuna v noci bieše,
15 sněchu se mužie sěmo v lěs črn.
K nim zdě Záboj, otvede je v úvaľ
v ponižený úvaľ hľubokého lěsa.
Stúpi Záboj najnižejě doľov,
vzě varyto zvučno.
20 „Mužie bratrských srdec i jiskrěných zraków,
vám pěju najniží z doľa:
piesň ide z srdcě mého
z srdcě najnižejě pohruzěna v hoři.
Otčik zaide k otcem,
25 ostavi v dědině dietky svoje i svoje liubicě,
i neřěče nikomu:
báto, ty mľuvi k nim oteckými slovy.
I priide ciuzí úsilno v dědinu
i ciuzimi slovy zapovida;
30 i kak se zdje v ciuzej vlasti ot jutra po večěr,
tako bě se zdjeti dietkám i ženám;
i jedinu družiu nám iměti
po púti všiej z Vesny po Moranu.
I vyháně z hájev vše krahuje,
35 i kací bozi v ciuzej vlasti,
takým se kľaněti zdě,
i im oběcati obět.

- I nesmiechu sě bítí v čelo před bohy,
 ni v súmrky jim dávati jiesti.
 Kamo otčík dáváše krmě bohóm,
 kamo k něm hlásat chodiváše,
 5 posěkachu všě drva,
 i rozhrušichu všě bohy.”
- „Aj, ty Záboju, ty pješ srdcě k srdciu
 piesňu z středa hořě.
 Jako Lumir, ký slovy i pěniem
 10 bieše pohýbal Vyšehrad i všě vlasti,
 tako ty mě i vsiu bratrě!
 Pěvcě dobra miľujú bozi:
 pěj, tobě ot nich dáno v srdcě proti vrahóm!”
 Zřě Záboj na Sľavojeva
- 15 zapolěna zraky,
 i pěniem dálě srdce jímáše:
 „Dva syny, jejú hlasy
 přecházěsta v mužska,
 vycházievasta v lěs.
- 20 Tamo mečem i mľatem i ošcepem
 učista páži,
 tamo pokrysta, i vracěsta sě rozkošem.
 Kehdy pážě jejú bieše dorostľa,
 i jejú umy proti vrahóm,
- 25 i doróstachu druzí bratrěici:
 ajta vsi vyrazichu vz vrahy,
 i by krutosť jich búriúcie nebě,
 i v dědiny vráti sě byvsie bľahosť.”
 Aj skočichu vsicci v dóľ k Záboju,
- 30 i tiščechu jej v přěsilna páži,
 i s prsú na prsy vsi kľadechu rucě,
 věhľasno dávachu sľova k sľovóm.
 I přicházieše noc přěd jutro,
 aj, vystúpichu z úvaľa,
- 35 rózno vezdě ke všěm dřěvóm,
 ke všěm stranám brachu sě lěsem.

II.

- I minu deň, i minu deň vterý,
 i po třětiem dni kehdy sě zatemniše noc,
 bra sě Záboj v lěs,
 40 lěsem za Zábojem sbori:
 i bra sě Sľavoj v lěs,
 lěsem za Sľavojem sbori.
 Všiak imě vieru k vojevodě,
 všiak srdcě úporno Kraliu,
 45 všiak zbraň bystru na Kral.
 „Aj Sľavoji bratrě,
 tamo k modru vrchu!

vrch ten po všech po krajinách:
tamo zaměřímy chody!
Ot vrchu k ranému slunciu,
tamo lés temen:

5 Tamo si podámy rucě!
I nynie beř sě lisími skoky,
i jáz tako poidu tudy!"

„Aj, Záboji bratrě,
čěmu naše braň

10 ima tepruv ot vrcha
soptati krutosť?
Otsavad buřmy
protiv Kralěvým vrahóm!"

„Sřavoji bratrě!

15 kdaž hada potřieti chcěši,
na hřavu najjistějě:
tamo hřava jeho!"

Rozstúpi sě mužstvo lěsem,
rozstúpi sě v pravo, v ľěvo:

20 tudy taže Zábojevým sřovem,
onamo sřovem prudka Sřavoje,
hřubínami lěsów k modru vrchu.
I kehdy bieše pět sřuncí,
podasta si přěsilně rucě,

25 i prozřěsta lisíma zrakoma
na Kralěvy voje.

„Sraziti nám drbí Ľuděk,
voje své pod jednu ranu."'

„Aj, Ľuděče!

30 ty si parob nad paroby Kralie!
Ty r'ci svěmu ukrutniku,
že dýmem jest nám velěnie jeho."

Rozliuti sě Ľuděk,
rúciem hřasem svoľa své voje;

35 podnebesie bě plno osvěty od sřuncě,
v osvětě plno břska z Kralěvých vojev,
hotovi všicei nohú v krok i rukú v braň
Ľuděkova-dľě sřova.

„Aj, Sřavoji bratrě,

40 tudy spěj lisími skoky,
jáz poidu v sřřieciu jim v čělo."

I vyrazi Záboj v přěd jako krupobitie,
i vyrazi Sřavoj v bok jim jako krupobitie.

„Aj bratrě!

45 ti se nám krušichu bohy
ti se nám kácěchu dřěva
i pľášichu krahuje z lěsów:
bozi nám vícěstvie dajú!"

Aj prudkost vyrazi Ľuděkem
50 z čětných vrahów protiv Záboju;

- i vyrazi Zábój,
 hořícíma očima v Ľuděk zlobivo měři:
 dub protiv dubu
 zřieti ze všeho ľesa!
- 5 Zábój hna protiv Ľuděku
 nade vše voje:
 Ľuděk uderi silným mečem,
 přetě tři kózě v ščitě;
 i uderi Zábój mľatem,
- 10 otkoči hbitý Ľuděk,
 v dřevo vrazi mľat,
 i skoti se dřevo na voj,
 i třiedesět jich otide k otcem.
 I zliuti se Ľuděk:
- 15 „„Aj, ty zhovadiľý,
 ty veliká potvoro hadov!
 mečem se potykaj se mnú.““
 I maše Zábój mečem,
 kus ščita vrahú otrazi:
- 20 i tasi Ľuděk,
 meč se smeče po koženě ščitě.
 I zapolěsta se oba k ranám,
 ranami vše po sobě stesasta,
 i vše koľem zbrocěsta krviú,
- 25 i krviú zbrocěchu je mužie
 koľkoľ jejú vezdě v přěliutej seči.
 Sľunce přěide poľedně,
 i oťpoľedně juž na pól k večeru,
 i váľeno ješěčě,
- 30 ni sěmo ni tamo ustúpeno,
 i váľeno zdě,
 i váľeno tamo ot Sľavoje.
 „Aj, ty vraže, běs v tě!
 Čěmu ty našiú krev piješi?“
- 35 I chopi Zábój svój mľat,
 i otkoči Ľuděk:
 napřěže mľat Zábój výš vz hóru,
 i vrže po vrazě:
 letě mľat, rozskoči se ščit,
- 40 za ščitem se rozskočista
 Ľuděkova prsy.
 I uľeče se dušě težka mľata,
 i mľat i dušiu vyrazi
 i zanese pět siehóv u vojsku.
- 45 Strach vrahóm vyrazi z hrdľ skřěky
 radost vzevzně z ust
 vojnóv Zábójevých,
 i zajiskři z radostnú zrakú.

III.

- „Aj, bratře!
 bozi ny vícěstviem dařichu!
 Rozstúpi se vás jeden hluk v pravo i v ľevo,
 ze všech údolí sěmo svedte koně,
 5 koni řehci vešken ľes.”
- „Záboji bratře, ty udatý lve!
 neupúščeť búřif u vrahy.”
- Ajta otvrže Záboj ščit,
 i v rucě mľatem, i v druhěj mečem,
 10 tako i v přieč prorážě drahy u vraziech.
 I by upěti vrahóm,
 i by ustúpati vrahóm:
 Tras je hnáše z bojišče,
 Strach z hrdľ jich vyrážě skřěky,
 15 koni řehcě vešken ľes.
- „Vz hóru na koně!
 s koni na vrahy přese všě vľasti!
 Rúci koni nes'te v patách
 za nimi našiú krutosť!”
- 20 I vzkočichu hľuci vz rúcie koně,
 i skok na skok po vraziech se hnachu,
 ranú na ranú soptichu krutú krutosť.
 I mįjechu rovně,
 i hory, i ľesy:
- 25 v pravo i v ľevo
 všě ubieha v zad!
 Hučě divá řeka
 vlna za vlnú se valě,
 hučechu vši voji,
- 30 skok na skok všě se hnáše
 přes buřiućiu řeku.
 Vody uchvatichu množstvie ciuzichľ,
 i přenesechu své zvěsty
 na druhý břeh.
- 35 I po krajinách vezdě v šíř i v šíř
 liutý ostřiež rozepě
 svoji křiedľě, svoji dľúzě,
 bystro ľeta za ptactvem:
 Zábojevi voji rozehnachu se v šíř,
- 40 vezdě po vľastech hnáchu liuto po vraziech,
 vezdě srážiechu je i stúpáchu koni.
 Nociú pod ľunú za nimi liuto,
 dněm pod sluncěm za nimi liuto,
 i opěti temnú nociú,
- 45 i po noci šedým jutrem.
 Hučě divá řeka
 vlna za vlnú se valě,
 hučechu vši voji,

- skok na skok vše se hnáše
přes buřící řeku.
Vody uchvátichu množstvie cizích,
i přenesechu své zvěsty
5 na druhý břeh.
„Tamo k šedým horám:
tamo dobúří naše pomsta!“
„Aj, Záboji bratřě!
Juž nám nedaleko hory,
10 a juž hluček vrahov,
i ti žalostivo prosie.“
„Vratno krajinú,
tudy ty, jáz tudy
vyhubit vše Kralěvo!“
15 Víetr búří přes vlasti,
vojsky búrie přes vlasti:
v pravo i v lévo
vezdě šíru sílu vojsky
v radostném hluče.
20 „Aj, bratřie, aj šerý vrch,
bozi ny tamo vícěstviem dařichu;
tamo i věle duš tēká
sěmo tamo po dřeviech,
jich bojí se ptactvo i pľachý zvěř,
25 jedno sovy nebojá se.
Tamo k vrchu pohřebat mrch
i dat pokrm bohovóm,
i tamo bohóm spasám
dat množstvie oběti,
30 a jim hľasat miľých slov,
i jim oružie pobitých vrahov!“

Zpěv o jinoši padlém a jelenu.*)

Běháše jelen po horách, po vlasti poskakova, po horách, po dolinách krásna parohy nosi, 5 krasnýma parohoma hustý lěs proráže, po lěse skákáše hbitými nohami. Ajta junoše 10 po horách chodíva, dolinami chodíva v liuté boje,	hrdu braň na sobě nosíva, braniú mocnú rozráže vrahov shľuky. Nenie juž junoše v horách: podskoči naň zdě ľstivo liutý vrah! zaměši zraky zľobú zapolěna, uderi těžným mľatem u prsy: zevzněchu mutno žalostni lěsi. Vyrazi z junoše

*) Srovnej Anthol. III. str. 290 (sv. Jiří).

dušiu dušiciu,
sie vyletē
pěkným táhlým hrdlem,
z hrdla krasnýma rtoma!

5 Aj tu ležē:
teplá krev za dušiciu teče,
za otlětlú,
syrá země vřelú krev pije,
i by v každej děvě
10 po žalném srdeccē.

Ležē junošē
v chladnej zemi,
na junošē roste
dubec dub,

rozkláda sē v suky
šír i šír.

Chazieva jelen
s krasnýma rohoma,
skáčē na nožiciech rúciech,
vz hóru v listie
piena táblé hrdžo.

Slětujú se tľupy
bystrých krahujcěv
ze všia lěsa na sien dub,
pokrakujú na dubē všicci:
„Pade junošē zľobú vraha,
junošē pľakachu všē děvy!“

Přemožení Vlastislava Čestimírem.

I.

Nekľan káže vstáti k vojně,
káže kniežeciami slovy proti Vľasľavu.

Vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na kniežecie slova proti Vľasľavu.

5 Holedbáše sē Vľasľav kněz vícestviem
nad Nekľanem, nad slavným knězem;
púšťáše meč i oheň v krajiny Nekľaniny,
i hľasáše nad hrabivými meči svojich vojnóv
pohaněnie Nekľanu.

10 „V boj, Čstmířē, vedi mé sbory!
Hadlivě ny pozývá nadutý Vľasľav.“

I vsta Čstmír i vzradovā sē,
radostně sně svůj ščit črn dvú zubú,
i sně se šcitem i mľat, i nepronikavý heľm;

15 pode všē drva vľožíe oběti bohóm.

Bujno zvoláše Čstmír na voje,
v skořē voje v řady idú.

.I tažechu přēd sluncem záhé,
i tažechu přēs veš deň i po slunci,

20 tamo k pachrbu.

Ajta sē valē dým po dědinách,
i po dědinách stenanie žaľostivých hľasóv.

„Kto sežže dědiny?
i kto rozplaka vašē hľasy?

25 kto? Vľasľav?

poslědnie budi jeho vražstvo!
Pomstu i pahubu voji moji naň nesú.“

Otvecěchu vojevodē Čstmíru:

„Kruvoj, Kruvoj škarědý otehnāše stáda,
30 i sdieše hořē v dědinách ohněm i mečem;
všē, čē plzno bieše, potřē jeho zľoba krutā,
i zajē vojevodu nám.“

I zazli sĕ Āstmír na Kruvoj
z širokú prsú zĽoba sĕ mu rozevřĕ
po vřĕch po údiech.

„Vojíni!“ — vecĕ

5 „z jutra záhé rozpálímy krutosť všiu;
pohovte zemdlĕným údóm!“

II.

Stojá hory v pravo,
stojá hory v ľĕvo,
na jich vrcholi na vysokej
10 zirá jasné slunĕčko.

Horami zdĕ otsud,
horami tam odtud tahú voje,
bitvu v sobĕ nesú.

„Aj, tamo k hradu, k hradu na skalĕ,
15 tamĕ, kdĕ Kruvoj vĕzí Vojmír i jeho ľĕpú dceř,
jež zajĕ v hustĕ ľĕsĕ, tamo pod řĕdú skalú,
i pohanĕ NekĽan knĕz.

Kruvoj NekĽanu obĕĕ vieru, i podáše vĕrnú ruku:
obak Ľasem tiem i rukú tú uvádieše biedu na ľud!

20 Aj, vz horu k vyššu hradu,
aj k hradu, voji, tecte!“

I zamĕřichu sĕ voji,
i hrnuchú sĕ k hradu
po sloviech udatna Āstmíra

25 jako ledovití mraci.

Pokrychu sĕ přĕdní, řĕĕit na řĕĕit,
zadni zapierachu sĕ na kopie
i v drva v přieĕ zasazená za drva;
i výř nad vrřinu ľĕsa drnkachu meĕi jich v hrad,
30 běsnichu protiv meĕĕm z hrada tesajúciem.

Řváše na hradĕ Kruvoj řvániem býka,
řváše chrabrosť v svoje ljudi,
i meĕ jeho padáše u Pražany
vňuž drvo se skaĽy.

35 A jako po horách mnohĕ silných dubův:
tako ke hradu sĕ shĽuĕĕ NekĽanových vojnův.

Velĕ Āstmír z zad udeřiti na hrad,
velĕ s přĕda přĕřkoĕiti hradbu.

Ajta, drva vysokorostĽá v hustotĕ pod skalú

40 přikĽonichu k pevnej hradbě,
po drviech by sĕ válĕly klády nad Ľlavami vojem.

Aj, pod nimi z přĕda postavi sĕ silných muž k muži,
sĕ týkachu druh druhu širokýma plecĕma;
drva vĽořichu na rámĕ,

45 přieĕ i v dĕl je spevnichu úžemi,
i podstavichu sebe-dĽĕ dřĕvce,
i vřskoĕichu muži na sie drva,

rozložichu kopie po ramenú,
spěchu územi.

Vzskoči řad třetíech na vteré,
čtvrtých na třetíe,

5 i pátých až k vrchu ku hradovu,

s kad hořechu meče,

s kad sypěchu střěly,

s kad se řútichu búřiecie klády.

Aj, prúd Pražan jarno přese zdi teče,

10 zachváti všiu sílu v tvrdě hradě.

„Vstup, Vojmíře! vstup s milú svú dcerú,
pokroči z věže, ven vz rané bľaho, tamo na skaľu;
na skalě uzriješ krváceti Kruvoj pod sekyrú mestnú.”

Vznide Vojmír v bľahodějně jutro,

15 vznide se svú dcerú lépotvornú,

i zřě krváceti vrah svój Kruvoj.

I posľa Čstmír kořist vratno liudem,
s kořistú vracie se lěpá děva.

III.

I chtieše Vojmír oběť vzdáti bohóm,
20 v siemže miestě, v siemže kročě sluncě.

„Vz hóru, Vojmíře!” vecě mu Čstimír,

„naši kroci chvátajú vícězit nad Vľasľavem;
prodli v službě bohóm!

Bozi chtějú stepati Vľasľav.

25 Kehdy slunce dokročí poľedně,

jest nám dokročiti na sie miesto,

kďě vícěstvie hľas vojsk našich vzhľasá.

Vet ti zbraně vraha tvěho, pojdi!”

Vzradova se Vojmír vělevěle,

30 vzvoľa s skaľy bľasem v lěšě hľučným,

z mocna hrdľa voľa k bohóm tako,

i vztrásu se drva šira lěsa:

„Nezjařte se, bozi, svěmu služě,

ež nepáli oběť v dnešniem slunci!”

35 „Dľužna oběť bohóm, vecě Čestmír,

a nynie nám na vrahy pospěti.

Nynie ty vsedni na rúćie koně,

proletni lěsy jeleniem skokem

tamo v dubravu;

40 tam s cěsty skaľa bohóm zmilená,

na jejie vrchu obětuj bohóm,

bohóm svým spásám.

za vícěstvie v zadech, za vícěstvie v přěďě.

Neže se poznaje, že slunce pokročí na tvrdosti nebes,
 stúpíš tamo na miesto;
 a neže slunce postúpi vterým krokom
 i krokom třetím nad vršiny ľesné,
 5 dojdú i voje tamo, kde oběť tvoje pověje v slúpiech dýmu,
 i pokoří se vše vojska tudy idúce.”

I vsede Vojmír na rúcie koně,
 proletě ľesy jeleniem skokem
 tamo v dubravu na drahu k skalě;
 10 na vrše skaľy zanieti oběť
 bohóm svým spásám
 za vícěstvie v zadech, za vícěstvie v přědě.
 Jim oběťova kravicu bújnu,
 srsť červená po nie se ľsknieše;
 15 jaľovku siu kúpi ot pastuchy
 v úvalě tam u vysokej travě,
 dada za nú kóň i s uzdu.

Pľapolaše oběť;
 i bližieše se voj k úvalu,
 20 i z úvala vz hóru v dubravu
 voji, ozvučeni hľukem,
 idú po jednom, oružie nesúce.
 Prokní, ida koľ oběti, bohóm slávu hľasáše,
 i zacházeje, zezvučě nemeškáše.
 25 I kehdy docházieše poslěda vojev,
 vzskoči Vojmír na svůj rúci komoň,
 tučné kýty i plecě naloži šestí jezdcěm za voji.

IV.

I jdieše vojska všiemi kroky sluncě
 až pod poľednie slunce;
 30 tamo na rovni očekáváše je vojivný Vľasľav.
 Ot ľesa k ľesu stáše jeho síľa,
 síľa stáše pěťkrát věčšie Pražan;
 jako z mračen z niej vznikáše jeket,
 ľápie psóv přěmnoha množstvie.

35 „Trudno nám válěti s těmi vrahy,
 kyj paliciu málokdy zadrží.“
 Tako Vojmír. Na če-že Čstmír vecě:

„Věhľasno to v súkromí mľuviti,
 věhľasno se ľotovati na vše.
 40 Čěmu čělo protiv skalě vzpřieci?
 ľiška obľudí túr jarohľavý.
 Zdě ny viděti Vľasľavu s hory:
 rúčě doľov koľkoľ vrcha sieho,
 by vzad byli, kto u přědě biechu:
 45 opač chody tako doľem hory.”

A sie sdješe Vojmír i sdješe Čstmír;
 i hrnu sě vojska koľkoľ hory,
 i hrnu sě vojska devětikrát.
 Tako vrahóm rozmnožichu svá čísla,
 5 tako vrahóm rozmnožichu jich strachy.
 Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí,
 by sě lsknuľ braň jich v zracě vrahóm;
 i by leskem naplněma hora.

Nalit vyrazi Čstmír se zástupem,
 10 zástup sien bě čtyřie hľukóv četný;
 s niem ze stienóv ľěsniech vyrazi Třas,
 Třas osede četné voje vrahóm:
 Vzad! vzad! — Strach i jim by ze všia ľěsa;
 rozprnu sě řady sěmo tamo.

15 Vojmír vnoči na ně chrabrú rukú,
 i zastúpi úvaľ na vzchod na pól,
 v bok sě stavi protivu Vľasľavu.

Aj, řičě ľěs řvániecm iz úvaľa,
 jak by hory s horami váľěľy
 20 i všě drva v sebe rozľámaľy.

I vyskoči Vľasľav protiv Čstmíru,
 i vyrazi Čstmír proti Vľasľavu
 v ľiutú sěč; ranú, opěť ranú
 srazi Vľasľav doľóv.

25 Vľasľav strašno po zemi sě koti,
 i v bok, i v zad, vstátí nemožieše:
 Morěna jej sipáše v noc črnu.
 Kypieše krev ze silna Vľasľava,
 po zeleně travě v syru zemiu teče;
 30 aj, a vyjde dušia z řvúciej huby,
 vyletě na drvo a po drviech
 sěmo tamo, doniž mrtev neľžěn.

Ulekú sě u Vľasľava jsúcí,
 upěchú vz hóru na stráň otsud,
 35 skryto před Čstmírovým videm,
 před Čstmírem Vľasľavobojcem.

Zevzni vícěstvie k Nekľaniu radostnu uchu,
 i zrači sě kořisť Nekľaniu radostnu oku.

Pobití Polanů v Praze l. 1004.

(Kněz Oľdřich bra) sě v črn ľěs
 tamo, kamo sě vľádyky sněchu,

sedm sich vládyk s udatnými sbory.
 Výhoň Dub tamo s niem snahú chváta
 se všiu chasú svojú temnem nočným;
 sie chasa mu bieše na sto chľapóp,
 5 všech sto jmieše v nožnách břitné meče,
 k mečëm všech sto jmieše mocná pažě,
 k Výhoňu v útrobách statnú vieru.
 Dostúpichu mýta středem lěsa,
 podachu si koľem pravě rucě,
 10 tichými slovesy hovořichu.

Noc se převalíše přes pólnoci,
 pokročíše k jutru šedošěru.
 Ajta vecě Výhoň kněziu Oľďfě:
 „Hoj poslyš ty, věleslavný kněže!
 15 Bóh ti bujarost da u všě údy,
 Bóh ti da věhľasy v bujnú hľavu;
 ty ny vedi proti zlym Polanóm!
 Po tvém slově pójdem, v pravo, v ľěvo,
 buď v přěd, buď v zad, u všě pótky liuté
 20 Vz hóru! vzmužte chrabost bujných srdec!“

Ajta kněz vzě prapor v mocnú ruku:
 „Za mnú, za mnú, chrabro na Polany,
 na Polany, vrahy našich zemí!“
 Hrněše se za niem osm vládyk,
 25 s vládykami třie sta pól sta vojnów,
 vojnów přěudatných, tamo kdě bě
 množstvie Polan rozvalěno ve sně.

Na vršě, kdě stáchu pokraj lěsa:
 aj, všia Praha mlčie v jutřním spaní,
 30 Vltava se kúřie v raniej pařě,
 za Prahú se promodrujú vrši,
 za vrchy vzhod šedý projasňuje.
 S hory doľów. Ticho, všětichúnko.
 V tichej Pražě chytro pokrychu se,
 35 oružie všě krzny zahalichu.

Ide pastucha po šěřém jutřě,
 hľása branu otvořiti vz hóru.
 Slyšě stráž' voľanie pastušino,
 otvoři mu bránu přes přiekopy.
 40 Vznide pastýř na most, hľasno trúbí;
 vzkoči kněz na most, sedm vládyk za niem!
 prokní cváľa se všiem se svým liudem.
 Udeřichu rány bubny hromné,
 vyrazichu zvuky trúby hľučné;
 45 chorúhvy tu sbori na most vraziá,
 veš most otřása se pod jich davem:
 strach udeři u všie u Polany.

Aj, Polenié oružie chvátajú,
 aj vládyky sěčné rány sěkú;
 Polenié to skáčiú sěmo tamo,
 davem trěiú ku bráně přickopy,
 5 dālě, dālě před udatnú sěčiú.

Aj, vícěstvie jesti Bohem dáno!
 Vstane jedno slunce po všiem nebi,
 vstane Jarmír nad všiú zemiú opěť.
 Roznosi sě radost po všiej Pražě,
 10 roznosi sě radost koľkoľ Prahy,
 rozletnu sě radost po všiej zemi,
 po všiej zemi ot radostnej Prahy.

Pobití Tatarův l. 1241.

I.

Zvěstuju vám pověst věleslavnú
 o velikých pótkách, liutých bojech;
 nastojte i veš svůj um sbierajte,
 nastojte, i nadivno vám sluchu!
 5 Ve vlasti, kdě Ołomúc vévodí,
 jesti tamo hora nevysoká,
 nevysoká, Hostajnov jiej imě;
 máti božia divy tamo tvoří.
 Dłúho vlasti naše v mífě biechu,
 10 dłúho obih mezi liudem ktvieše;
 né ot vzhoda v zemiech búria vstáše,
 vstáše dceřě-dle taterska cháma,
 juž křěstěňští liudie pro kamenie,
 pro perły i pro złato zabili.
 15 Lěpá Kubłajevna jako đuna
 uslyšě, že vlasti na zachodě,
 v siech-že vlastech liuda mnoho žive,
 otpravi sě poznat pravóv ciuziech.
 Na nohy tu skoči junóv desěť
 20 i dvě děvě ku próvodu jejje;
 nahrnuchu, čeho třeba bieše,
 i vsědachu vši na rúčie konč,
 i brachu sě, kamo slunce spēje.
 Jako zořia po jutřě sě sěje,
 25 kehdy nad mrkavy šumy vznide:
 tako sě dci Kubłajeva cháma
 rozenú i strojnú krású sieše.
 Obvlečena bě všia v złatohlavě,
 hrdlo, ňadra rozhalena jmieše,
 30 věněna kameniem i perłami.
 Diviechu sě Němci krásě také,

záviděchu bohatstvo jej vělím,
 střězechu jiej púti jiejie drahu,
 vypadnuchu na ňu mezi dřěvy,
 zabichu ju, i pobrachu sbožie.

II.

5 Když sie slyšě Kubľaj chám taterský,
 če se sta se dcerú jeho drahú:
 sebra voje se všiech vľasti valných,
 těže s voji, kamo slunce spěje.

Slyšěchu to králi na zachodě,
 10 ež chám spěje na ľudné jich vľasti;
 srotichu se druhý ke druhému,
 i sebrachu přěvelikú vojsku,
 i tažechu polem protiv jemu.
 Na rovni se valnej položichu,
 15 položichu, i cháma zdě ždachu.

Kubľaj káže všiem svým čarodějem,
 hadacěm, hvězdářem, kúzelníkóm,
 aby zvěstovali, uhodnúce,
 kteraký by konec boj jměľ vzieti.

20 Sebrachu se nalit čaroději,
 hadači, hvězdári, kúzelníci,
 na dvě straně koľo rozstúpichu,
 i na dli trest črnú položichu
 i ju na dvě pólě rozčepichu:
 25 prvej pólě Kubľaj imě vzděchu,
 vterěj pólě králi imě vzděchu,
 vetchými slovesy nad sím vzpěchu.
 Počechu trsti spolu vojevati,
 i trest Kubľajeva svíčěžiše.

30 Vzradova se množstvie všěho liuda,
 prokní teče rúce koněm svojim,
 i do řad se voje postavichu.

Křěstěné ni světi neiměchu,
 a hnachu bez uma v řady pohan,
 35 s takú pýchú, jakú sílu jmiechu.

Tu se prvý boj v hromadu srazi:
 stfěľy dšěchichu jako přievaľ s mrakóv,
 oščepóv ľom jako rachot hroma,
 bľsket mečěv jako oheň búrie.

40 Obě straně jarobujnú síľu
 druhu družě postúpatí bráni.

Pohany juž množstvie křěstfan hnáše,
 i juž by jim byli odolěli,
 by nepřišli čaroději v nově,

45 přinesúce ty trsti rozčepeně.
 Tateré se věle zapolěchu,
 na křěstany liuto vyrazichu;

tako krupo je po sobě hnachu,
 že je jak zvěř pľachý rozprnuchu.
 Tu ščit ležě, tu heľmice drahá,
 tu kón vleče v strěmnech vojevodu,
 5 tu sien ješiatno v Tatory teče,
 a'nde miľosrdie pro Bóh prosi.

Tako Tateré sě rozvojichu,
 vz krěšťany daň četnú položichu.
 dvě králěvstvě sobě podmanichu:
 10 starý Kyjev i Novýhrad prostran.

III.

V skořě roznosi sě hoře v zemiech,
 po všiech vľastech liud sbierati stanú;
 postavichu čtyřie valné voje,
 obnovichu vražstvie s Tatařiny.

15 Tateré sě hnachu v pravú stranu.
 Jak mrak černý, kehdy ledem hrozí
 posúti úrody tučných polí:
 tako by roj sľyšán ot daleka.

Nalít Uhřie v setniny sě shľukú,
 20 nalít oruženi s nimi strětnú;
 a v ješiat by chrabrost, udatenstvie,
 v ješiat všie jich drzostné vzpieranie:
 srazúce Tateré strědem v řady,
 rozprnuchu všě jich voje četné,
 25 poplenichu všě, če v zemi bieše.

Ostúpi naděja všě krěšťany,
 i by hoře hořia všieho věčšie;
 vzmodlichu sě Bohu žalostivo,
 by je spasal sích Tatar zľostivých:
 30 „Vstaň, ó Hospodine! v hněvě svojem,
 sprost ny vrahóv, sprost ny stihajúciech;
 potľáčiti chtějú dušiu naši,
 okľučúce ny vňuž vľci ovce!”

Prvý boj nám ztracen, ztracen vterý;
 35 Tateré sě v Polscě rozľožichu,
 bliže bliž poplenichu všě vľasti,
 dodrachu sě liuto k Oľomúciu.
 Bieda vstane tužšia po krajinách,
 niče neby prosto přě pohany.

IV.

40 Váľeno den, váľeno den vterý,
 vícěstvie sě nikamo nekľoni.

Ajta rozmnožie sě Tatar množstvie,
 jak sě množie večernie tma v jeseň,
 i u povodňu sích Tatar liutých

kolebáše se voj křesťan středem,
úsilno se drúce k šiemu chľumku,
na němž máti božia divy tvoří.

- „Vz hóru, bratři! vz hóru!” voľa Vněšlav,
5 udeři svým mečem na ščit stříbrn,
i chorúhvu výš nad hlavú toči.
Vše se vzmuži, vše v Tatary vnoči;
srazichu se v jednu sílu silnu,
vyrazichu jako oheň z země
10 tamo k chľumku iz Tatar přemnožstvie.
Zpátečnými kroky chľumkem vz hóru;
na podchľumí v šíř se rozstúpichu,
k spodu súžichu se v ostru hranu,
v pravo v ľevo pokrychu se ščity,
15 vz ramena vložichu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třetí.
Mraky střěl tu s hory na Tatary.

- V tom temná noc posuľa všiu zemi,
rozvali se k zemi i k oblakóm,
20 i zapřeti zraky zapolená
i křesťan i Tatar protiv sobě.
V hustě tmě křesťené náspy vrhú,
náspy zakopané koľkoľ vrcha.

V.

- Když na vzhodě jutro počínáše,
25 pozdvíže se vešken tábor vrahóv.
Tábor sien bě strašný: koľkoľ chľuma,
až do nedozírama daleka,
na rúčích tu koniech vňuz hemžechu,
nosúce na kopiech napichané
30 hlavy křesťan vz výš k chámovu stanu.
Shľučě se tu množstvie v jednu sílu,
zaměřichu všicci v jednu stranu
i mknuchu se prudko vz chľumek vz hóru,
i vzúpichu skřěkem všestrašivo,
35 ež se hory doľy rozléhały.
Křesťené na náspech všudy stáchu,
máti božia dodáše jim chrabrost,
napínáchu rúce tuhy luky
i mácháchu silno ostré meče:
40 i by Tatarovóm ustúpati.
I vzjetři se národ Tatar liutých,
zaměši se chám jich krutým hněvem;
v třie prúdy se rozstúpi veš tábor,
i hnachu třmi prúdy liuto vz chľumek.
45 Křesťené skácěchu dřěves dvadsět,
všiech dvadesět, če jich tamo stáše,
přivalichu klády pokraj náspe.

Juž juž Tateré sě v náspy hnachu,
 skříekem řvúce až do oblak strašno,
 juž sě jechu náspy rozkotati:
 i svalichu s násep klády mocné,
 5 sie smačkachu Tatary jak črvy,
 sdrtichu je ješče vz dál na rovni.
 I by bojeváno dlúho kruto,
 až noc temná konec bojem zdieše.

Pro Bóh! aj nastojte! slávný Vněslav,
 10 slávný Vněslav srazem s násep šípem!

Krutý žel tu teskné srdce rváše,
 trapná žízň utrobu kruto smáhše,
 sprahlým hrdlem lzali rosnú travu.

VI.

Večer tich tu projde na noc chladnu,
 15 noc sě proměníše v jutro šero;
 i v táboře Tatar kliudno bieše.

Deň sě rozhořieva na poledně:
 křestěné padachu trapnú žízňú,
 vypražená ústa otvierachu,
 20 pěvše chrapavě k materi božiej.
 K niej svá umdlá zraky obracěchu,
 žalostivo rukama lomichu,
 ot země do oblak teskno zrěchu.

„Nevzmožno nám délě žízňú tráti,
 25 nevzmožno nám pro žízň vojevati;
 komu zdravie, komu drah živótek,
 tomu v Taterech miłosti ždáti.”

Tako řechu jedni, tako druží.
 „Trapněje zhynúti žízňú mečia;
 30 v porobě nám bude vody dosti.
 Za mnú, kto tak smyslie!“ — vecě Věstoň —
 „za mnú, za mnú, koho vy žízň trápí!“

Tu Vratislav jak túr jarý skočí,
 Věstoňa za silně paži chvati,
 35 die: „Prorado! skvrno křestan věčná!
 v záhubu chceš vrci dobré liudi?”

Ot Boha na miłost ždáti chvalno,
 ne v porobě ot svěřpých Tatar!
 Neroďte, bratřie, spěti v pahubu:
 40 přetrpěchom najliutějiej vedro,
 Bóh ny siliť v rozháratě póldně:
 Bóh nám sešle pomoc ufajúcím.
 Zastyďte sě, mužie, takých řeči,
 ač sě hrdinami zváti chcete.

45 Pohynem-li žízňú na siem chlúmcě,
 smřt sie bude Bohem zaměřena;
 vzdámy-li sě mečem našich vrabóv,

sami vražbu nad sobú spáchámy.
 Mrzkosť jest poroba Hospodinu,
 hriech v porobu samochtiec dát šiju.
 Za mnú podte, mužie, kto tak smyslie,
 5 za mnú, před stolec materě božiej!

Ide za niem množstvie k' kaplě světěj:
 „Vstaň, ó Hospodine! v hněvě svojem,
 i povyš ny v krajinách nad vrahy;
 vyslyš hlasy k tobě voľajúcie!
 10 Okliučeni smy liutými vrahy,
 vyprost ny z osidľ krutých Tatar,
 i daj svľazenie utrobám našim;
 hľasonosnú oběť tobě vzdámy.

Potři v zemiech našich nepřátele,
 15 sbľad je u věk a věky věkoma!“
 Ajhle na vznojeném nebi mráček!
 Vzdujú větři, zahučie hrom strašný,
 chmúráše se tučia po všiem nebi,
 bľsky rázráz bijú v stany Tatar.
 20 Hojný přievaľ prameň chľumský zživí.

VII.

Minu búria: Voje v řady hrnú:
 ze všiech vľastí, ze všech krajin země
 k Oľomúciu chorúhvy jich vějú;
 těžcí meči po bociech jim visiá,
 25 plní túli na pleciech jim řehciú,
 jasní helmi jim na bujných hľavách,
 i pod nimi rúci koni skačiú.
 Vzezvučaly hlasy rohóv ľesních,
 udeřily zvnky bubnóv břeskňých.
 30 Naliť srázajevě straně obě:
 podvihaje se mħľa ote pracha,
 i by pótká krutá posľednějie:
 vznide chřest i drnket ostrých mečev,
 vznide syket kalených střěľ strašný,
 35 řom oščepóv, rachel kopí bystrých.
 I by klánie, i by porúbánie,
 i by řkánie, i by radovánie;
 krev se valě jak bystriny dščevy,
 mrch tu ležieše jak v ľesě dřievie:
 40 siemu hľava na dvě rozčepena,
 siemu srubeně stě rucě obě,
 sien se kotie s ořě přě druhého,
 i sien zeřivý své vrahy mľátí
 jak po skaľách liutá búria dřěva,
 45 i siemu Tatařin ucho střeize.
 Uh! by ryk, stenánie řařostivo!
 Křěstěné počěchu utiekati,
 Tateré je liutým davem hnáti.

Ajta! Jaroslav jak orež letě:
 tvrdú ocel na mohúcěch prsiech
 pod oceliú chrabrost, udatenstvie,
 pod helmiciú velebyster věhłas;
 5 jarota mu z žhavú zrakú pláše.
 Rozkacen hna jako lev dražlivý,
 když mu teplú krev sě uda zřieti,
 kehdy nastřělen za ľovcem žene:
 tako vzliuti sě, vz Tatory trěi;

10 Čěšie za niem jako krupobitie.

Vrazi kruto na Kubłajevicia,
 i by pótka ovšem věleliutá:
 srazista sě oba oščepoma,
 zľomista je oba velím praskem.

15 Jaroslav, veš ve krvi s ořem sbrocěn,
 mečem Kubłajevicia zachváti,
 ot ramene šúrem kyčliu protče,
 tako ž' spade bezduch mezi mrchy,
 zarachocě nad niem túlec s ľukem.

20 Uleče sě veš ľud Tatar ľutých,
 otmetáše dřevce sěhodľuhé,
 palováše tu, kto teci može,
 tamo, otkad slunce časno vstává:
 i by prosta Hana Tatar vrahov.

Zpěv o sedání.

Znamenajte staří, mladí
 o pótkách i o sedání.

Bieše druhdy kněz záľabský,
 kněz slavný, bohatý, dobrý;
 ten imieše dceř jedinu,
 sobě i všiem miľú věle.
 Ta dci na div sličná bieše:
 těľa urostľého krásně;
 lícě jmieše ovšem bielé,
 na líciech ruměnci ktviechu;
 oči jako nebě jasně,
 i po jejiej bieľej šiji
 vľasi zľatoskvúci vějú
 u prstencích skadeřěni.

Aj, druhdy kněz káže posľu,
 by sě páni všieci sněli
 na hrad na hody veliké.

I kdaž bě deň ustavený,
 sněchu sě sěm všieci páni
 z dalných zemí, z dalných vľastí
 na hrad kněziu na sie hody.
 Vzezni hľahoľ trub i kotľov.

Páni ku kněziu sě hrnú,
 pokľonichu sě tu kněziu
 i knieni i lěpej dceři;
 za přědluhé stoľy sedú,
 5 prokní rozenie-dľě svěho.
 Nosichu jedenie divá,
 i nosichu pitie medná;
 i by hodovanie hľučné,
 i by hodovanie slavné.

10 Rozstúpi sě síľa v údech,
 rozstúpi sě bodrost v myslech.

V ta doby kněz vecě pánóm:
 „Mužie! nebudi vás tajno,
 z kakých příčin ste sě sněli:
 15 statní mužie! jáz chciu zviesti,
 kací z vás mi najplznějí.
 V mířě válku múdro žďáti:
 věždy nám súsědie Němci.“

Die kněz. Přětrže sě ticho;
 20 ot stoľov tu vstachu páni,
 pokľonichu sě tu kněziu
 i knieni i lěpej dceři.

Kotly, trúby slyšet znova.

Vše se ku sedáníu strojí
tu před hradem v širé lúce.
Vz výši, na pavlači krásné,
sedě kněz se starostami,
sedě knieni s zemankami
i Liudišě s děvicemi.

I káže kněz zemanóm svým:

„Kto chtie prví na sedanie,
ty jáz kněz sám ustanoviu.”

I káže kněz na Strěbora,
Strěbor Liudislava zývá.

Vsedasta oba na koně,
vzěsta dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dřúho spoļu zápasista,
ež dřevce oba zlamasta;
i tak uondána běsta,
oba z drahy vystúpista.
Zevzně hlahoľ trub i kotľóv.

I káže kněz zemanóm svým:

„Kto chtie vterí na sedanie,
aby knieni stanovíla.”

Knieni na Srpošě káže,
Srpoš Spytibora zývá.

Vsedasta oba na koně,
vzěsta dřevce ostrú hrotú.

I hna Srpoš v Spytibora,
vysadí jej z tvrda sedla,
sám se s koně rúce vrže.

Oba dobysta tu meciú,
ráz po rázě v černá ščity,
jiskry vzprchú z černú ščitú,
Spytibor Srpošě sěče,
Srpoš v chladnu zemiú pade.

I oba jsta unavena,
oba z drahy vystúpista.

Zevzně hlahoľ trub i kotľóv.

I káže kněz zemanóm svým:

„Kto chtie třetí na sedanie,
by Liudišě stanovíla.”

Kněžna na Liubora káže,
Liubor Bolemíra zývá.

Vsedasta oba na koně,
vzěsta dřevce ostrú hrotú,
rúce v ohradu se hnasta,

protiv sobě zaměřista,
srazista se oščěpoma:
Bolemír se s koně koti,
ščit daleko mu zaletě;

5 otnesú jej chľapi z dráhy.
Zevzně hlahoľ trub i kotľóv.

Liubor na Rubošě zývá:

Ruboš rúce na kóň vzskočí,
prudko na Liubora žene;

10 Liubor kopie mečem přetě,
křěpcě v heľm mu vrazi ránu;

Ruboš vazem s koně spade;
otnesú jej chľapi z drahy.

Vzezni hlahoľ trub i kotľóv.

15 Liubor na zemany zývá:

„Kto se chtějú se mnú bítí,
těm v ohradu sěmo jeti!”

I by hovor mezi pány;

Liubor na ohradě ždáše.

20 Vytče Zdeslav dřúhé dřevce,

i na dřevci tuřie hlava;

vzskočí na oř jarobujný,
hrdivými slovy vecě:

„Praděd mój zbi diva túra,

25 otčík zahna Němcěv sbory:
zkusí Liubor chrabrosť moju!”

I tu protiv sobě hnasta,

hľavama v sebe vrazista,
aj oba s koňú spadesta;

30 rúce zdě meče dobysta,

opěšalá zápasista,

křěpcě mečema máchasta,

koľ se rozleháchu rázy.

Liubor se k němu přibočí,

35 mečem kruto v heľm mu sěče,

heľm se rozskočí v dva kusy;

mečem v meč udeří ránu,

i meč vzletě za ohradu:

Zdeslav se na zemiú vrže.

40 Zevzni hlahoľ trub i kotľóv.

Okliúci Liubora panstvo,

i vede jej přede knězě,

před knieni i před Liudišiu:

Liudišia mu věnec stavi,

45 věnec z dubového listie.

Zevzně hlahoľ trub i kotľóv.

Písne lyrické.*)

Kytice.

Věje větříček
s kniežeckých lésóv:
běže zmlitká
ku potoku,
5 nabiera vody
v kovaná vědra.

Po vodě k děvě
kyticě plyje,
kyticě vonná
10 z viol a róží.

I je se děvə
kyticiu lovit,
spade, ach spade
v chladnú vodiciu!
15 Kdabych věděla,
kyticě krásná!
kto tebe v kyprú
zemiciu sáže:
tomu bych dała
20 prstenek zlatý.

Kdabych věděla,
kyticě krásná!
kto tebe lýkem
hebúčkým sváza:
25 tomu bych dała
jehliciu z vlasóv.

Kdabych věděla,
kyticě krásná!
kto tě po chladnej
30 vodici pusti:
tomu bych dała
vienek svůj s hlavy.

Růže.

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
5 usvědevši opadla?

Večer sědiech, dľúho sědiech, 15
do kuropěnie sědiech,

nie doždáti nemožiech,
všie dřiezhy, ľúčky sežžiech.

Usnuh. Snieše mi se ve sně,
jakoby mně, nebožčě,
5 na pravej rucě s prsta
svlekl se zlatý prstenek,
smekl se drahý kamenek:
kamenek nenadjiech —
10 zmlitka se nedožděch!

Zarmoucená.

Ach vy lěsi, tmaví lěsi,
lěsi miletínští!
čemu vy se zelenáte
v zimě, v létě rovno?
5 Ráda bych jáz neplākala,
nemútiža srdcě:
a řekněte, dobří ľudie,
ktoby neplākał zdě?
Kdě mój otčik, otčik milý?
10 zahřeben v rovečcě;
kdě moje máti, dobrá máti?
travka na niej roste;
ni mi bratra, ni mi sestry,
junošiu mi vzěchu!

Skřivánek.

Pleje děvə konopie
u panského sada;
pytáše jiež skřivanek,
pro čě žalostiva?
5 „Kak bych mohla ráda býť,
malitký skřivanče,
Otvedechu zmlitka
u kamený hrádek.
Kdybych perce iměla,
10 pisała bych listek,
ty, malitký skřivanče,
ty by s niem tam leciał.
Nenie perce, nenie blanky,
bych pisała listek:
15 pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju.”

*) Srovnej v Anthol. III. str. 288 „Suchý topol” a „Sirotek.”

IV.

Alexandreis.

Epos tento zachoval se nám jen z části, tak že máme posud jen první tři zpěvy celé, zlomky zpěvu IV, V, VI, VII a IX a kromě toho několik částí ve dvou od sebe rozdílných recensích. Básník počíná omluvou, jestliby v čem pochybil, ukazuje na přísloví Šalomounovo XXX. 18, 19. V prvním zpěvu jedná o mladých letech Alexandrových, o výpravě do Řecka, o plavbě do Malé Asie, o zastávce u ssutin trojanských, kdež Alexander vypravuje sen svůj o velikém knězi židovském. V zpěvu druhém opěvují se poselstva Dariova k Alexandrovi a naopak, roztěti divných kol v Sardech, tažení Dariovo, počátek bitvy u Issu; v třetím konec bitvy této, milostivé nakládání Alexandrovo s rodinou Dariovou, vzetí Tyru, tažení do Egypta a Libye, nové přípravy Dariovy, úžas Řekův z zatmění měsíce, tažení k Arbelům. Čtvrtý zpěv obsahuje o smrti ženy krále Daria a o marných mezi ním i Alexandrem poselstvích, o přípravách k bitvě, o promluvě Alexandra k vojsku a o přivedení jateho hrabě medského (Patrona). Pátého zpěvu obsah jest bitva a Arbel, porady Medův, rozdávání kořisti Macedoncům a vstoupení Alexandra do Babylona. V šestém zpěvu se líčí rozmarilost Alexandrova v Babyloně, výprava do země Uxiův, spálení Persepoli, zrada Bessa a Nabarzana na Dariovi a věrnost Patronova. Sedmý zpěv vypravuje o poslední době a smrti Dariově, o setkání se s ním Polystrata, a přivezení mrtvolky k Alexandrovi. V osmém zpěvu dokládá se o přemožení Hyrkanův a setkání s amazonami, o smrti Philoty a Bessa, o boji se Skythy. Devátým zpěvem uvozuje se výprava do Indie a válka s Porem. V desátém zpěvu oslavuje se Alexandrova plavba po moři a posléze smrt jeho.

Básník český měl před sebou latinskou *Alexandreidu*, složenou od M. Filipa Gualthera ab Insulis (Lille,) řečeného de Castellione (Châtillon), kterýž kvetl v druhé polovici XII. věku. Originálu tohoto nenásledoval však věrně, nýbrž v přísném toho slova smyslu obsah jeho přebánil, tu přidáváje, onde ujímáje, tu šíře, onde zkracuje, tu děje staré (jako k. p. o Troji) rozpráváje, onde na věci souvěké narážaje. *)

*) K vůli porovnání a druhdy i lehčímu porozumění přidali sme porůznu souznámá místa latinské *Alexandreidy*.

Básník náš náležel mezi pěvce; jevíť se z celého spůsobu jeho zřetelně táž povaha básnického líčení, s jakou se potkáváme v zpěvích staronárodních. Žil za času Václava I.; aspoň důvody značné vedou k tomu, že báseň svou skládal za posledních let krále tohoto, asi mezi l. 1240 a 1253.

Rozměr v Alexandreidě týž jest jako ve zpěvu o sedání, totiž verš osmislabičný s přestávkou po čtvrté slabice, ačkoli příčinou rýmu již nedosti pravidelně šetřenou. Zajímavý jest spůsob, jak básník obecné pravdy vplétá. Podává je totiž obyčejně ve třech verších společným rýmem v jedno spojených, což v běhu básně tím příjemnější přestávky spůsobuje, čím stručněji a jadrněji každá z pravd těch jest vyřknuta.

(Z rukopisu svatovitského.)

Ze zpěvu I.

Úvod.

Jenž ze jmene byl věhlasný,
jehož rozum byl tak jasný,
že j'mu bylo všecko známo
v zemi, v moři, v hvězdách tamo;
ten pak čteru věc vyčíta,
jež před jeho smyslem skryta:
„Kak mám,“ pravě, „srdce radné,
však mám tři věci nesnadné,
a pak ovšem čtvrté věci
smyslem nemohu dosieci:
Kdež se čtun u vodách plázi
a kdež had po skažách lazi,
kdež oreľ vstúpi v oblaky:
kto má tako světlá zraky,
by mohl ty cesty poznati.
onde se každá potrati?
Jakž ta trojie věc pomine,
tako jejich slěd pohyne.
Ty tři cesty znáti pilno,
ale že ovšem úsilno;
cestu člověka mľadého
znát v rozkoši chovaľého,
z toho myslíu věždy blázniu,
ni jie kdy cěľ posúziu.”

A kehdyž ten v něčem blúdi,
jenž smyslem všeľ nad vše ljudi,
ač se kde v mých sloviech potknu,
spad mne proň v tom nic nedotknú;
neb sem před ním tako malý,

jakž přede lvem zvěř ustaľý,
před sluncem voštěná sviečka,
neb před mořem měľká řiečka.

Však sem to z mľadosti sľýchaľ,
5 jehož sem se vždy ustýchaľ:
tu mysl majú mnozí ľudie,
že tak brzo zľě posúdie.
Jedni proto nepochválie,
že jmajúc smysľa u malě,
10 nerozumějúc skládanie,
ciuzie slova brzo vzhanie.
Druzi také, jež nepřějú,
ti se snad světlě nevsmějú,
vóbec mých slov snad pochválie;
15 a jakož odstúpie dálě,
což najhoršieho vědie,
o mých sloviech propovědie.
Ti priezň jmajú na vezření
a srdce vždy zľoby micni;
20 obľicej majú pokojný
a myslce vždy žadá vojny.
To se všě bez diva děje:
ktož kak umie, ten tak pěje;
krt v dobrých ľukách rád ryje,
25 *vlk na ovce rád vždy vyje:*
závistivý z zľoby tyje.

A však ač v čem moje slova
zblúdie, priezň jest vždy hotova,
cožby sprostného viděľa,
30 by to svým plášťem zastřeľa.
Proto ktož chce, ten pochváľí,
neprietel ten se otdáľí.

Jáz na ty jistě nechciu tbáti,
 chciu zjavně věděti dáti
 tým všem, kteříž po čsti stojie,
 nečestných sě nic neboje,
 5 o králi, čsti sieho světa,
 jenž v ty časy by osvěta.

Rod i mladost Alexandra Vel.

Král Filip byl v zemi hřecké
 muž slovutný ve čsti světské;
 po svém právu jmieše ženu,
 10 v loži ve čsti porozenú,
 Olympias tak sľovieše,
 ovšem divné krásy bieše.
 Po všě časy toho králě,
 jež pokojní ľudie chválie,
 15 hřecká země v mirě stáše,
 nepřátel sě nic nebáše.
 Tehdy přide čstná hodina,
 králová porodi syna.
 Aleksander vzděchu jemu.

20 By syn rob králěvi čstnému;
 nebo by juž na tej době,
 jakož mu třeba po sobě
 bieše ostaviti hlavu
 svej dědině na opravu.
 25 Krátký čas toho vynide,
 až král Filip s světa snide.
 Kněz Aleksander v tu dobu
 spade v velikú sirobu;
 otčika juž nejmějieše,
 30 matky také nevidieše:
 jedno jmieše mistra svého
 najvěčšieho světa sieho,
 jemuž jej byl král poručil,
 by jej čsti, múdrosti učil.
 35 Jmieše v sobě smysl mladý,
 n'umě sobě dáti rady.

Nepřietelie všudy vstachu,
 svoji o něm nepotbachu:
 tak sě země zhubi všěcka,
 40 jež prvě bieše plnečka.
 Neby dost od bližniech hoře,
 až i s oné strany moře
 král Darius lidí vysľa,
 že tuto zemiú bez čisľa
 45 zbavichu každého dobra.
 Ktož co može, ten to pobra,
 a což ciuzí nepojechu,

to všě po nich svoji vzěchu.
*Ktožto bude v zľém poběda?
 nenie juž, kto co pověda,
 jedno každý: hoře, běda!*

Juž země v porobě stáše
 a za moře daň dáváše;
 neb ten bieše ješče dietě,
 v jehož jie státi osvětě,
 nevěda co zdieti sobě
 v tej strasti a v tej porobě.
*Tak vždy bývá v takú dobu:
 kehdy hlava vstóně mľlobú,
 údi sotně vládnú sobú.*

Těch lět země velmi zhynu,
 až knězičě mladost minu,
 až smysľa viacě přistúpi.
 Kdež z dětinných lět vystúpi,
 urozumě dobrě tomu,
 zľo v porobě býti komu.
 Snad možeš tak juž jmieti
 druhé lěto po desieti,
 uzřě, ž' země porobena,
 všěho dobrého zbavena,
 počě k sobě sám mľviti,
 řka: „Ach kda jest tomu býti,
 jakžbych já svůj kón okročil,
 svého vraha krvi utočil
 silnú ranú mého mečě:
 tepruv byľbych tu bez péčě!“
 To mľvieš hrozně ľkaje,
 na svú žalost spominaje.
 Jakžto lvový štěnc pravě,
 jenž ješče nenie na stavě,
 a jenž ješče netvrđ v nohy,
 ni mu došel zúbek mnohý,¹⁾
 uzřě někde stádo voľov,
 však počě k nim s hory doľov,
 nemoha té moci jmieti;
 stana i počne tam chtieti;
 což neskoná, na něž mieni,
 však to pokáže v svém chtěni.

Rada Aristotelova.

Tehdy mistr, sľyšav řeč takú,
 vida v něm moc nejednakú:
 „Viziu, vecě, mój knězičě,

1) Nec pede firmus adhuc, nec dentibus
 asper aduncis.

že juž dosti znáš česti líce.

Dobrého jsi založenie,
nic ti tak silného nenie,
by toho nemohľ dosieci,

5 ač budeš mé rady stříeci.

Poslúchaj mne tuto sada,
to-t jest moje prvnie rada:

Jměj dvór svój po kněžskej vnaďě,
své šlechtice jměj v svej radě,

10 chovaj se obojetníkóv,
hospodnie česti proradníkóv.

Ti toho jsú obyčeje:

oko se jich veždy směje,
jazyk jmajú vnuž smě v sobě,

15 jenž seče straně na obě.

Z chłapského řáda nikoli
ijednoho v čest nevoli;
nebo chłap, když jest povýšen,
nesnadně bude utišen;

20 že kolo najviecě skřípá,
malý had najviecě sipá,
a chłapě najviecě chłípá.

Kterýž potok voden bude,
ten se vždy viecě zabude,

25 než která hluboká řeka,
ježto širocě vytieká:

takéž chłap když obohacie,
když sedí, daní neplatě,
dobře znav, však nepozná tě. ¹⁾

30 A však ktož má dobré nrawy,
kto-liž jest tvé viery pravý:
nebo ače pokolenie

některý zbožného nenie:

však jsú dóstojni čestnosti,

35 kdyžto tbajú o múdrosti;
neb najvěčšie šlechta tu je,
kdež smysl nrawy okrašluje. ²⁾

Šlechtný šcep bývá z pláni,
když se starý peň opláni:

40 tak z chuzšiech bývajú páni.

A pakli se kdy to uda
osazovat tobě súda:

pro dar nepřevraciuj práva,
jakž juž pohřiechu se stává;
*kterúž stranu peniez súdí,
druhá se na prázdno truí,
nejeden se tiem oblúdí.*

Před zástupem první bývaj,
svých se lidí nepokřývaj;
a když toto uzřie tvoji,
tu rád každý tobě sstojí.

*Když pastýř před vlkem srší,
toho se stádo rozprší,
ten jest nehodný své vrší.*

Potom, mój kněžiče! věz to:
ač dobudeš které město,
dobytek, poklad vybera,
všěcky svoje lidí sbera,
odpłacíž každému milě
podle skutkóv a úsilie.

Juž ti všiucku radu kraciu,
v jedno slovo se navraciu:
miłosrden buď k nevinnému,
najviecě k člověku svému.

*Chovaj tvrdě moje slova,
bude-t služba vždy hotova,
a ve česti veždy obnova.*⁴⁾

On tu radu přijie milě,
vstúpi srdce ke vši silě;
neb jakožto s mistrem stáše,
tako se mu jistě zdáše,
ž' nenie v světě jedna strana,
by mu nebyla poddána;
neb obrové srdce jmieše,
kakžkoli dětátko bieše.

*Trn se z mladu ostrě pučí,
sám se vnaďi štěncem rúčí:
šlechta se vždy ke česti lučí.*

Výprava do Řecka.

Jest Korintus město dávné,
vší ve česti velmi úpravné,
k hrěckej zemi jako hlava,
že se v něm děje poprava. ¹⁾
Jakož svědčí písmo svaté,
bylo to město proklaté;

¹⁾ Consultor procerum servos contemne
bilingues et nequam, nec quos hu-
miles natura jacere praecipit, exalta;
nam, qui pluvialibus undis intumuit
torrens, fuit acrior amne perenni.
Sic partis opibus et honoris culmine
servus in dominum surgens, trucu-
lentior aspide surda.

²⁾ Nobilitas sola est, animum quae mo-
ribus ornat.

³⁾ Urbs . . . quam regum firma volun-
tas sanxerat, ut regni caput et me-
tropolis esset.

ale svatý Paveľ potom
pojmeľ mnoho truda o tom,
jakž tu kacierstvo zatratil,
po Božě ľudí obrátil.

5 Tehdy Aleksander knieže,
s svým sě rytierstvom potieže;
osypati sě tu káza,
v vše kráľevstvo sě uváza.

A když jeho osypachu,
10 vši okoľo něho stachu:
ale všako ti najbližě
požitě rytierstvo, jiže
všiu zemskú věc opráviechu,
a již jeho radú biechu; ¹⁾

15 ti bydliechu u pokoju,
ž' sě juž nehodiechu k boju.
Po těch stáchu máľem dálě,
v stranu podľě svěho kráľě,
junošě, rytierstvo mľadé,
20 jimiž ješčě mľadost vľade;
ti, což n'učinie múdrostú,
to oblepšie svú rychľosťú.

A však před starými těmi
i také mľadšími všemi

25 Aristoteles sedieše,
jenž t'dy kráľěv mistr bieše,
svěho mistrstva užívaje,
břečtanový věnec jmaje.

Ten jmějieše na znamenie,
30 že po něm věčšieho nenie;
*jakž sě břečtan vždy zelená,
tak j'ho múdrost povýšená
nebude viac polepšena.*

V ten čas tací dnové biechu,
35 v nichžto vše osenie ktviechu;
žito, víno, dřěvo, tráva,
každé podľě svěho práva.

T'dy kráľ meziu nimi stoje,
vzezřev na rytierstvo svoje,
40 nesnad bych mohľ vylíčiti,
jakž tiem počě vesel býti;
a však také ljudi jmieše,
pro něž drz býti musieše.
Jedné biechu vši té vólě;
45 jakž kdy vynidú na pole,

dobřě by zato přísáhľ,
že bratrův zástup vytáhl.

A jakž jej rada nauči,
zástupy lepším poruči;
tak, jenž zástup oprávieše,
z těch ze všech jeden nebieše,
by nebyľ stár lět pěti dcat,
nebo najviečě šesti dcat,
jakož jich starosty biechu,
kehdyž k boji pojediechu.
By kto tehdy patřil na ně,
zajisté přísáhľby za ně:
ne rytierškú jsú postavú,
ale vši kněžskú úpravú. ²⁾

K tomu chciu dopovědieti:
jmieše tisiúcov tři dcěti,
a to vše pěšieho liuda,
ježto nehledáchu kliuda;
každý těch oružie jmiechu,
hráliu, meč, pukľeř nesiechu,
a železný kľobuk k tomu,
hľavu štreha jako v domu,
kabát tvrdý nebo pláty:
mnohý proto došel ztráty! ³⁾

Vzetí Athén.

V ten deň, Aleksander kdyže
na vojnu sě s mociú zdvize,
vše sě hrěcká země vzhrozí.
A však jedno sě chorozi
město, chtě sě mu přiečiti,
svú hrđostú vz něho býti.
Aténe sě to vzýváše,
u vel'kej sě moci znáše,
v liudiech, v pokľadiech, v tvrdosti
a ve všiej velikej čstnosti,
Aleksander když ty řeči
zvvedě, ž' mu sě město přiečí,
ni sě s kým o tom potáza:

²⁾ Ductor princepsque cohortis nullus erat, qui non sexagenarius esset, usque adeo, positus ut si quis cominus armis... praefectos equitum non crederet, immo senatum.

³⁾ Quibus arma sudes et daga bipennis... gladiusque et vitæ prodigus arcus, lunatique orbes, et praevia mortis arundo. Pectora thorace et cervix securo galero.

¹⁾ Stat procerum medius, stipat latus ejus utrumque cavitates veneranda patrum mitisque senectus.

inbed v tom miestě rozkáza,
aby se hotovi jměli,
jakžby náhlě k městu jeli.
Ne tak brzo král rozkáza,
5 až se voj před městem zkáza.
*Snadno k tomu ponúcieti,
ktože co sám bude chtieti:
ač i s škodú, však tam jeti.*

- Voj se počě hotovati
10 a chtě města dobývati;
tu spade strach liudi na všě.
Stařejší se potázavše,
řechu: „Dostúpím' všie škody,
neprijmem'-li své hospody;
15 *úsilno se vz vodu bráti
a se ostnovi spierati:
najviece vz hospodu státi.*”
Protož tuto radu vzemše,
králě s miľostú přijemše;
20 dobychu včěně tvrdosti,
by n'opáčil jich hrdosti.

Dobyti a vyvráćení Théb.

- Když se s tím městem umíri,
posla ottud pošly čtyři
k městu, jemuz Téba diechu,
25 jež také u něho biechu,
aby jej milě přijeli,
nebo j'mu otověděli.
Viz, kak byl to liud nesmierný
a svej hospodě nevěrný,
30 ježto pošly svého králě,
nepomeškavše na malé,
kázachu živý zahřiesti,
nedavše posečstva zněsti!
Králě řeč dojde taká,
35 těch poslów rodina vzplaka;
vecě král: „Bóh sešli ránu
na mne, ač to zapomanu!”
V tej řeči nic neumnoži,
před tím městem se položí;
40 káza se všem hotovati,
a chtě město dobývati.
To město by v takej mysli,
brániti se j'mu pomysli;
a kehdyž k šturmu potekú,
45 v městě se všickni ulekú;
a najviece pro ten skutek,
z něhož král jmějieše smutek,
bychu všichni bez naděje,

že se jim všě hoře zděje.
Tu se v tu dobu šturm počě;
juž ze všech stran tváři točie,
pod nimiž tu pěščem státi,
jimž zeď bylo podebrati. ¹⁾
Nepřietel všudy ostúpi;
ktož se kdě na zdi vykupi,
ot toho pak střelci biechu,
jakž vyzřeti nedadiechu.
By křik u městě veliký,
podař by se rád všeliký:
ale toho časa nenie,
by oč měli pomľuvenie;
*neb když v čem bude povada,
ani potaz, ani rada,
nenie, kto čáky přidada.*

Za malečko pomeškachu,
až zeď všudy podebrachu.
Tak biechu strachu poddáni,
přemohú je bez všie brani.
By prostranna všudy čěsta,
ktož kady chtě, jde do města:
kdež koli kto koho potka,
tu nejmá před niem živótka.
Všěm bě strachy srdce zhnílo,
rádoby se dietě skrylo:
a když kto kamo přiběhne,
tu nepřietelě dostiehne.
Tehdy město zažbú všudy,
nepřietel sta zde j onudy:
a ktož kde z ohně uteče,
ten obak upadne v meče;
a ktož se mečov ukradne,
ten všelik v oheň upadne.
Povědieti všěcko zprosta:
jeden člověk živ neosta;
nebo jakož zděli biechu,
takovúz otplatu vziechu.
*Zloba zlym se vždy obráti,
dobré s' dobrým vždy otplati,
ktož zlé miení, ten vždy ztratí.*

Příprava proti Peršanům a plavba.

Po zrušení toho města,
když všě bezpokojie přesta,

¹⁾ Ut tuti lateant, alii testudinis instar
ictibus arcendis junctis umbonibus
instant.

pomeškav rok veľmi malý,
káža by sĕ hotovali.

Přistání v Malé Asii.

Juž bějiechu pominuli
ottad, jakž na moře vzplūli,
časi jednoho měsiečĕ,
nebo k tomu málem viečĕ,
až ten, jenž koráb opravie,
zběže, tu řeč králu pravĕ,
že již achské země znáti,
tu kdež bylo jim přistáti. ¹⁾
By králĕva radost vělie,
spade u voj tu veselie,
až vypraviti nemohu,
kakú vzdachu chválu Bohu.
Tehdyž král v koráby vesla,
káža všĕm přijieti vesla;
což hnáti vietr nemožieše,
vesly dopomoci chtieše.

A chtĕ sĕ za moře bráti,
netolik s tiem bojevati,
5 jenž jeho zemiu ochudił;
ale tak sĕ bieše vzbudił,
všĕm králĕm vzdávaje přĕtu,
a což kniežat na všĕm svĕtu.
Zatien sebra všĕ své voje

10 i všĕliké ljudi svoje;
a kteříž kak nedospĕli,
nebo k vojně neumĕli,
těm poruči města, hrady
v svej zemi zde i onady.

15 V tu dobu bě již dospĕlo
o korábiech všĕcko dieło;
jakož, cožĕ třĕba stravy
i všĕlikaké úpravy,

to všĕ při mořském by břĕžĕ,
20 v korábiech na kotvách vězĕ.

Král káža kotvy vynieti
a větrníky všĕ rozpieti;
vztrĕsĕ sĕ vietr ovšĕm časný
a by ten deň velmi jasný.

25 A když pojidú korábi,
nejeden svú mysl osłabi,
jenž pro kořist rád jeł z domu;
by bylo lzĕ opĕt tomu

30 přijal by to za sien svĕtek.

A třĕba jim bieše toho,
že, kakž jich bě velmi mnoho,
ze sta jeden sĕ nevráti,
a to každý život ztrati.

35 Neb zajisté když ot břĕhu
v šířiu korábi potĕhú,
zprostřechu hlás až pod zoře,
snad na své budúcie hoře.

*Človĕk veždy na všĕ siehne,
40 dobrĕho spieše pobĕhne,
a ve zlĕm jsa, pak sĕ nehne.*

Každý, jakož ti sem pravil,
rádby sĕ té cĕsty zbavił
pro své diety i rodinu:

45 jediný král v tu hodinu
tam sĕ přieč obrátił bieše,
jakž o tom všĕm netbajieše,
kromĕ jedna žádost jeho:
poznaf nepřietelĕ svého.

Ne tak brzo vesł dosĕhú,
až biechu bliže při břĕhu.
By ot břĕha pĕlanĕ taká,
jakžby mohł dovrci z praka.
Král sĕ v svej radosti vzchopĕ
vzchyti podlĕ sebe kopie,
mociú takĕho vítĕzĕ
vrže, až ustrnu v břĕžĕ. ²⁾

V tu dobu stachu na mĕlĕ
dvĕ stĕ korábóv dospĕlĕ,
jež vši naplnĕni hojnĕ,
což která potřĕba vojně.
Tu sĕ na břĕh požožichu,
stanovišĕe své rozbichu,
pokrmivše dosti sebe;
a jakž sĕ omračĕ nebe,
sotně mohú dočekati,
kdyžby bylo léci spáti.
Tak biechu trudem shynuli,
ž' běchu dlúho v moře plūli;
nebo když človĕk ustane
a postáti sĕ dostane,
dĕti ni domu zpomane.

¹⁾ „Achské země“ vzniklo nedorozumĕním lat. verši: Solus ab Inachiis declinat lumina terris efreus Macedo.

²⁾ Tantum aberat classis portus statione, lapillum quantum funda potest celeri transmittere iactu: eminus emissa Pellaeus arundine terram vulnerat hostilem.

Popis Asie.

- Třetíe sieho světa strana,
Azija jest jmenována;
tu stranu ot slunce vzhoda
oceanu moře voda,
5 i otnadže vzhodí v zoře,
obteče poednie moře.
Ot nás ju dělí hluboká
prostřednieho moře stoka,
toho moře, po němž plovú
10 pútníci k božímu rovu.
Ot pólnoci ju zatieká
ta najslovútnějšíe řeka,
i jenž Meotydes slove,
ta ju také i proplove.¹⁾
15 To nám ľudie vyznávají,
jenže v tej straně bývajú,
ž' sú v niej vlasti nejednaké,
v nichž jesti bohatstvo všaké.
Dvakrát leta kvú osenie,
20 jehož v těchto zemiech nenie;
a nic se v nich nedostává,
jimž živa člověcie hlava.
Což kamenie výborného,
nebo zláta předraheho,
25 jež moře neb země plodi,
to všěcko ottad přichodí:
ryzie zláto z Arabije,
drahé kamenie z Indije.
Všě sám sobě člověk draží,
30 *sám jsa nad všě zláto dráží,*
však pro ně česť dušiu váží.
To mi také z písma známo,
ež bylo v tej straně tamo
Babylon město veliké,
35 v němž bě bohatstvo všěliké.
Tu se kdas obři sebrali,
když sú se potopy báli,
věžiu činiti počechu,
na niežto bydlěti chtiechu,
40 ačby se kdy Bóh rozhněval,
poslať na svět dřievni přieval,

jakož to jest byl učiniť,
když proti j'mu ľud zaviniť.
Těch obróv myšlenie divné
Bohu by velmi protivné;
o to se snadno potáza:
všem se jim rozjiti káza,
dav každému hlahoľ jiný.
A to se sta té hodiny:
jež prvě řeč jednu jmiechu,
druh druhu nerozumiechu..
Dva a sedm desát jich bylo,
tolikož řeči přibylo;
a protož Babylon sľove
proměna řeči obrové.
Jesti také v tejže straně
všěho světa vnuž rozhranie,
Jeruzalem, město dávné,
pro božiu smrt ovšem sľavné.
Tu pro ny náš Tvořec miľý,
poniživ své svaté síly,
ráciľ za ny smrt podjieti,
nechtě dáblu moci přieti.
Chtěť-li bych to všě zde kľásti,
co v tej straně měst i vlasti,
dotad ti bych řeč rozvľaciľ;
až by se snad i rozpačiľ.²⁾
Protož tu řeči ukraciu,
v své pravenie se navraciu.

Alexander u Troje.

Již čas bieše protiv zoři,
když bývá křik ptačie zboři,³⁾
kdažto se noc se dněm dělí,
a když slunce na svět spielí.
Aleksander, vzveda zraky,
vezřě na zoře oblaky;
uzřev deň, jako se leče,
vstana, rúče se obleče.
Šed, i sta na jednej hoře,
obežřě tu vlast ot moře;
potom se v zemi obráti,
poče města shledovati.

¹⁾ Tertia pars mundi, . . . haec Asia est, vasto quam gurgite solis ab ortu terminat oceanus, et ab austro tendit in arcton. A borea Tanais simul et Maeotidis unda claudit, ab Europa nostrum discriminat aequor.

²⁾ Totque Asiae partes, quas si meus exaret omnes, aut seriem scindet stilus aut fastidia gignet.

³⁾ Jamque sub aurora volucrum garrire parabat et lucem tenui praecedere lingua susurro.

Kam se koli obrátieše,
tu na vŕe strany vidieše,
kdežo vlna, žita ktviechu,
kdež ktorá ťoviŕe biechu.
5 Zrŕev vŕady, dŕy i na prŕky,
uzrŕe, a'nde silnŕe rŕky,
z nich teče ŗirocŕe voda,
a mocnŕa v nich rybopŕoda.
Vida to, velmi se ŗzŕada,

10 vzmŕlvi tak k svŕm lviudem sada:
„Zrŕete na vŕe strany v polŕe,
kakŕa v tŕehto zemiech vŕlŕe:
zde krŕlovstvo, zde chciu jmieti,
a vŕm chciu svŕe zemŕe prŕieti!”

15 To sdŕev, kŕza vojem vŕtŕti,
do Cilicije se brŕti;
posŕa k mŕstŕm i na hrady
a k tvrzem zde i onady.
A jakž ho nŕhlŕe zvŕdŕechu,
20 tak jej s miŕostŕu prŕiechu.
Tehdy se v tu vŕlast uvŕe,
hlŕbŕe tam predŕe potŕe.

Uda se j'mu jeti tady,
kdežo jsŕ trojskŕe ohrady:
25 jeŕe jedinkŕe znamenie
tu kdežo leži kamenie.

Ach srdce ŕlovŕeie bŕudnŕe!
ach zamyŕlenie nekliudnŕe!
ež pro jednu smrtnŕu ženu,
30 jmŕla krŕsu prŕemoženŕ,
veŕkeren se svŕt byŕ zbudil,
desŕt lŕt se vojnŕu trudiŕ:
až i v jedenadsŕtŕe lŕto,
kak mi zpominati zlŕe to!

35 ŕstnŕe mŕsto Troje dobyto.
Tu bez ŕisŕa lviudŕ zbito,
jakož rŕedkŕy kto hostaven,
stŕr i mŕŕad života zbaven;
naposlŕd mŕsto sežzeno.

40 To takŕe pŕsmo vykŕdŕdŕa,
ž' toho mŕsta ŕstnŕa ohrada
desŕt lŕt plnŕe hoŕŕla;
ŗkoda jest, takŕeho dieŕa
tak ž' se jest staŕo ruŕenie!

45 Juž se vraciu v svŕe pravenie.
Jakož se juž napŕŕd pravŕ,
Aleksander tu se stavi.

V tu dobu, jenž s nŕm tu biechu,
takŕ zŕhubu uzrŕechu,
50 neby jeden tu nepyŕe,

a ŕŕlostŕu ŕomŕe rucŕe,
vidŕc na vŕtŕezskŕy roviech
o jich skutciech, o jich sŕoviech,
kdež na kameni vyryto, 1)
kdež vŕŕemu svŕtu neskrŕyto.
Řekŕ: „Dojdem' brzo strasti,
veŕli smy v neznŕmŕe vŕlasti,
z nich se viec nevypravŕmŕ,
až se života zbavŕmŕ.”

Krŕl usŕŕyŕav rŕeŕ svŕy ch lviudŕ,
vecŕ: „Proč vŕs smysŕ v tom bŕdŕi?
nikdy nenie ŕsti dŕstojen,
kto chŕe byti vŕdy pokojen.
Doŕadž konŕ nepokuŕiu,
pŕciu vŕdy naň jmieti muŕiu;
ten se takŕež zkazi stŕniem,
jakož ŕstŕm osedŕlŕniem:
takŕež jest i každy ŕlovŕek,
jmŕ-li pokojnŕy tento vŕk.
Pokoje se tak obŕoží,
až snad v lŕnosti umoŕi;
protož mŕ srdce tam spŕje,
kdež mi se bohŕdŕa ŕest zdŕje.
Jedno chŕete-I pohovŕeti,
chciu vŕm nŕco povŕdŕieti,
pronŕž jmŕm vŕŕekku nadŕju,
že tam k nepŕieteliu vŕspŕju.”

„Kdŕa mi mŕj otŕik pohynu,
zdŕ mi se v noŕnŕu hodinu.
Mysliech leže sŕm jedinŕ,
neŕiuje se nikte jinŕ,
coby byŕo sobŕe zdŕieti.
Nevŕdŕech se co prŕijieti:
vrahŕm-li se otŕperati,
ŕili tak v porobŕ stŕti.
Tak mi mysŕce v obŕm stŕŕe;
ktož tu biechu, každy spŕŕe.” 2)
Mysliech, jakžto ptŕk nekterŕy,
jenž sobŕe nedojme viery,
kdyžo sobŕe ptŕa pokoje,
kdeby chovaŕ dietky svoje,
nesmŕje ŕap hnŕezda skŕŕŕsti,

1) Tot bellatorum busta pererrat, quos tamen accusant titulis epigrammata certis.

2) Solus eram: socios laxabat inertia somni, at mea pervigiles urebant peccata curae: incertus, hostes sequerer, patriamve tuerer.

boje s' všeliké nápasti,
 aby hniezda vietr n'obořil,
 neb se had k dětem nevořil;
 letě d'ľúho v ľesě, v poli,
 5 až snad někde miesto zvoli.
 Tak mi se uda uzřieti,
 a'nde se tako prosvieti,
 jakžto když bude z hromu bľesk;
 proněž sobě tak velmi stesk,
 10 až zapomanuch sám sebe.
 I vezřěch: Nalif i s nebe
 jeden krásný člověk stúpi,
 jenž ke mně bliže přistúpi;
 vřecka na něm čestnost bieše,
 15 a tak divné rúcho jmieše,
 jakž mi se nezda nikaké,
 by kdy člověk vida také.
 To sem také viďaľ právé,
 jež jmějieše na svoj hlavě
 20 korunu z zlata světlého
 a z kamenie přědrahého.
 Nemoh j'mu jmene zvěďeti;
 jedno to mohu spomněti,
 což mu bě na čelě psáno,
 25 jež mi viděti nedáno.
 Když jeho chtiech potázati,
 on prvě svú řeč uchvati:
 Vynidľ, vecě, z kraje svého,
 podám-tľ vsiu čest světa sieho;
 30 a kehdy mě uzřieš potom,
 nemysl zľého ľudu o tom.
 T'dy jak brzo to pověďe,
 kam se podě, živ nevěďe;
 ale jakž se přič obrati,
 35 všě se ta svěťlost zatradi.
 V tomž tvrda jest má naděje,
 což jest mľuviľ, ž' mi se zděje."
 To se v krátce vřecko zľiči
 ta řeč, juž jim král vľiči:
 40 že, kehdy se uda jemu
 přijeti k Jeruzalému,
 tu jej ten potka tělesně,
 jehož bieše viďaľ ve sně,
 s takým znameniem velikým,
 45 s židóv zástupem všelikým;
 a jakož jej náhlě potka,
 pade přěd ním velmi z krotka.
 Tomu se diviti jechu
 ti všickni. Jiže s ním biechu.
 50 A když mu tu čest prokázala,

vojem do stanóv rozkáza;
 šed do města s mátem ľudí,
 miľostivě všě pokľudi,
 a jakž jej ten muž nauči,
 tak se tu Bohu poruči.
 Dav prvě přiezni stvrzenie,
 vzem s miľostí otpuřčenie,
 kázala vojem ottud vřtáti,
 chtě se k nepřáteľóm bráti.

Ze zpěvu II.

Dariovo tažení.

Jest tu bliz Eufrates řeka,
 jež, sľyřiu, z ráje vytieká,
 u niež král Darius voje
 sebra na své bezpokoje.
 Vzvěďev, že ten bliž přitahá,
 jenž na jeho vsiu čest sahá,
 hnu se s vojnú s toho miesta,
 kadyž mu upřiemá cesta
 proti Aleksandru jiti.
 By-tľ se událo tu býti,
 coby tu usľyšaľ hrózy,
 když se hnuchu ottud vozi!
 a co by také usľyšaľ
 z šalmějí, z bubnóv brozný šaľ!
 Nejednu tu komoň hržaľ,
 svú podkovú cěst potvrzaľ,
 když se vznímaľ, ľomě zuby;
 nejedny zubrové trúby
 v skaľách své prostřěly hľasy:
 jakž se zdáše, by v ty časy
 všěcky se skaľy bořily,
 taký biechu křik stvořily;
 taký jdieše zvuk pod zořě,
 vňužby se trásľ svět i moře.
 Tak se bě vypravil hrdě
 vsiu věciú silně i tvrdě.
 Přěd zástupem právé v čelě,
 v němž pohanská viera vělie,
 táhniechu vóz osmi koní,
 a ti biechu všickni broni;
 na tom vozě zľatá skřině,
 v niľ ležieše jich svatyně:
 oheň, proňž, podľě jich viery,
 pop mievaľ časté ofery.
 S obú stranú toho voza,
 kdež jich viera i všě hróza,
 jedieše dvanadsěť muží,

jichž každý tej skřini slúži,
a každý imě řeč jinú,
rúcho rozličného činu.

Pohanstvo tak zato jmajú,

5 že ti ľudie n'umierajú, ¹⁾

rkúce, ž' sú na věky živi:
a však sú v tej vierě křivi;
neb řeky, moře, vše splyne,
což na světě, všechno mine,

10 *kromě slov božiech jediné.*

Za tím vozem bliz jediechu,

jež rodina králiu biechu
dva dcěti tisiúcov plně,
již všicci v hedvábnej vlně

15 biechu u předrahém rúšě,
jakž takým kniežatóm sľušie.

Ti všickni biechu na předku:

sám král jedieše v prostředku,

jenž pro veliké bohaestvo,

20 pro rozkoš i pro ozračstvo,

na zlatém vozě sědieše,

ten pro blesk vešken hořieše.

Nad vozem pro létňú zparu, ²⁾

proti slunečnému varu

25 orlicě bě pověšena,

jež bě chytrě vymyšlena,

aby pod nů horkost stydľa;

ta jmějieše zlatá křídla.

Podlě voza paky biechu,

30 jenž sě vždy králě držiechu,

jeho bližnie přirozenie,

královského pokolenie,

dvě stě junoš výbornějšich,

svú šlechtú přirozenějšich.

35 Málo dále pak před těmi

královskými junošěmi,

desět tisiúcev v zástupě

jezdiechu vši v jednom stľupě:

to vše výborní rytieři.

40 Těch komoňstvo pod kropieři,

ratiště jich postřiebřěna

a kopie vše pozlačěna.

Ješčě kromě toho všěho,

jmějieše liuda pěšieho

45 dvakrát tisiúcev tři dcěti:

ti biechu nato pojeti,
aby pro těch lidí hrózu,
neprotřěl sě nikte k vozu.

Bě obyčej časa toho,

jako že doma nikoho
svě čelědi n'ostavěli, ³⁾

ženy, děti, vše pojeli;

a bieše král vzaľ v tu dobu

matku, ženu, děti s sobú;

a coľ mzhóv patset možiechu,

to s ním pokľada nesiechu.

Za tím lehčejší ľud přide,

jenž množstviem z čisľa vynide.

Řeč Dariova a planý poplach.

Juž bliz sebe stáchu dvoje,

hřecké i pohanské voje,

čakajúce s obú stranú

druhého dně světlost ranú;

neb jim bě věděti dáno,

že, jakž jutřě bude ráno,

jeda ž' sě slunce prosvietí,

tu sě spoľu vojem snieti

i dojiti byľo boje.

Tehdy král Darius stoji

k svým vojem při jednej hořě

vzmľuvi u vělí pokořě,

jakož ktož tu bieše taký,

leč bohat i chud i vsáký,

jeho řeč pokornú sľyšě,

a'n k nim mľuvi velmi tišě,

neby tak srdcě tvrdě,

by nepoliutoval jeho.

„Sľyšte, vecě, čstní otěci,

všie šlechtu předei, dědiei!

každý vás svú šlechtu vzvěda,

vzpomeň si na svého děda,

z kakého's pošeľ poroda.

Nenie tak tvrda přihoda,

by té nemohľ podržěti,

chcěš-li svú šlechtu pomnieti.

Kak jest spačiti dostojna,

jež sě nynie děje, vojna,

¹⁾ Quos immortales mentitur opinio vulgi.

²⁾ Desuper ardeatis fervorem temperat
aestus fictilis aurata pendens Iovis
armiger ala.

³⁾ Moris erat persis ducibus tunc tem-
poris, omnem ducere in arma domum.

*kdežto jest sluha vz hospodu,
vňuž mľadý zvěř pľove vz vodu,
neb i poslež' vezme škodu. 1)*

Takež to bláznivé robě,
5 jež mě vzbúzie proti sobě;
na něhož nalehu tako,
jakž mne nezbude nikako.

Co je vzpáchał, sami vizte,
jež protivno jest zajisté;
10 i vás každý div se tomu,
kehdyž se kto přiečí komu,
jehož sú se mocní králi
i mocná kniežata báli.

Vzpomeňtež, že jste svobodni,
15 a tito hostie nehodni.
U viere sobě vši stójte
i mému se snu okojte,
nebo se ten, ač Bóh ráčí,
po mej čsti na jevě zzračí.

20 Viděch ve své hřecké stany,
jež sú nám bohdá poddáni,
a'nde po nich oheň taký,
ot země až pod oblaky;
a jich král stáše přede mnú,
25 chtě cosi mľuviti se mnú,
a na něm zlaté okovy
a plášť z aksamita nový,
i posta přede mnú máto; 2)
toť mi se jest ve sně zdálo.

30 Ješčě viac lepsiho vědě,
ježto vám potom povědě."
On tak ješčě mľuvě stojí,
až přiteče z hřeckých vojí
poseľ, pravě ty noviny,

35 že juž všě hřecké hrdiny
s svým králem i svú všíú mociú
zasě bězie dněm i nociú
kromě cesty v hory, skaľy.

By křik u vojiech nemaľý,
40 a'nde se všickni veselie

a koně přidati velie.

A jakž jim koně přidachu
a přes řeku se přebrachu
kromě rozmyšľenie všěho,
netbajúc na krále svého,
což mohú vybosti s koni,
to bez cesty každý honi,
chtě po nich prvě uteci,
mniece, by běželi Hřeci.

Kam tvá, kraliu, moc pospiechá,
kdež ti nebude do smiecha?
kam tak nevěhľasně běžíš?
kamo takú sbroju stěžíš?
za mniš, by tamo utěžaľ?
za mniš, ž'by před tobú běžaľ,
jehož jest jediná péče,
by ty nezbyľ jeho mečě?

První setkání.

Juž bliz Saraceni biechu
k městu, jemuz Issus diechu,
v němž král hřecký tehdy bieše,
když s svými vojny ležieše.
Tehdy hřecká strážě pozna,
že pohanstva sbroje hrozna:
a snadno bieše poznati,
komuz bylo nato tbatí;
neb jich bě mnoho bez čisľa,
každý žena bez rozmysľa;
a kadyže koli hnachu,
jakžto mľha bieše ot prachu.

Sehna jezdec strážě náhľý,
pravě, ž' pohaní přitáhli.
Tu křik sprostřechu veliký,
oděnie chcě rád všeliký,
a jakž který panošě sľove,
tako j'ho pán jeho zove:
on Radvana, sien Mladotu,
a sien Jana, on Radotu.
On spalnieť juž na se vleče,
a sien potřebuje mečě.

Na 'nom již želěza brnie,
sien tepruv usipá, brně;
některý již vzpíná pláty,
a sien juž drží štit zlatý:
onen juž sedí na koni,
sien dospěv oř, juž prohoni.
Druh druhu koně přidává
pödlě vojenského práva.

1) Heredes superum, Persae, gens unica bello cui genus a prisci descendit origine Beli, . . . solvite corda metu: pudor est, pugnam vocari dedecet, in dominum cum servus abutitur armis.

2) Ardere in somnis Macetum tentoria vidi, vesanumque ducem, ritu Baby-loni: amictum purpureo luxu, sub-entem mœnibus urbis ad me perlatum, dehinc evanescere raptum.

- Za malý čas pohovĕchu,
 až vsi zajedno dospĕchu;
 však najprvĕ král by dospĕľ,
 a ktož mohľ, ten po nĕm pospĕľ.
- 5 V tu dobu spožu s' potkachu,
 spořiedivše vsiu svú drahu.
 Král hrĕcký najprvĕ vzvaza
 a všĕm svým tĕže rozkáza;
 rytierstvo sĕ o nĕm shrnu,
- 10 tu k nepřáateľóm poprnu.
 Jakžto koli vlk zamrľý,
 jenž pro hľad otvĕsi krli,
 za nímž ľační šťenci tekú,
 hladem sotně nohy vlekú,
- 15 potekú za ním mľasťiece,
 prijiesti sĕ rádi chcece.
 A kdež uzřie stádo v poli,
 vysunúc sĕ na nĕ z dóli:
 kakž vlku přibude síly
- 20 a šťenci mu budú čili;
 a jakž sĕ k stádu připrne,
 každé skotĕ strachy strne;
 nesmiĕti sĕ bude hnúti,
 ani kamo pobĕhnúti. ¹⁾
- 25 Jakož vlcie činie stádu,
 tak Hrĕci v pohany spadú.
 Král pohanský by tiem vzružen,
 uzřĕv to, že jest obľužen,
 otstúpi ho všĕ nadĕje,
- 30 nevĕdieše, co živ zdĕje.
 Tak sĕ bĕ hrozně ustrašil
 a k tomu vešken ľud sľpašil;
 počĕ sĕ stavĕť ochotně,
 že strachy mľuvieše sotně.
- 35 *Náhlost sĕ ni čemu hodí;
 ktož sĕ s krotkostiú obchodí,
 nad nepřáateľy vĕvodí.*
- Juž na špici právě stáše
 král hrĕcký, kdež boje č'káše,
 40 zpořiediv každého k tomu,
 v kterém křídlĕ býti komu,
 a sám přĕd zástupem v čelĕ,

k bojovi hotov dospĕľe.
 Podľĕ něho s pravĕ strany
 biechu vítĕzi s zemany:
 syn Parmenióv Nikanor
 a jeho bratr Polykanor,
 za tiem Koenos, Ptolemæus,
 Perdikkas, Klitus, Tydæus,
 to všĕchno junošĕ mľadá,
 a každý zástupem vľade.
 Po tĕch pak na ľĕvej stranĕ,
 kdež počátek každej ránĕ,
 Parmenio bĕ postaven
 požitý muž, však nezhaven:
 za tiem jeho syn Philota,
 to pak bieše lepšie rota:
 tu bĕ Antigon, Kraterus
 a po tĕch vítĕz Severus;
 jakž ti praviu, to ti běchu,
 jižto zástupy vľádniechu.

Tehdy král kopie dosáhna,
 malečko ořĕ povztáhna
 své šľechticĕ upomanu,
 zřĕ na onu i siu stranu,
 chtĕ poznati jich útrobu,
 kto s ním mieni kak v tu dobu:
 neb co které srdce mieni,
 v ktorej vóli, neb ve chtĕní,
 to všĕ znáti na vezřĕní.
 Pány prosbú ochociuje
 a chuzším dary sľubuje.
 Za tiem malečko postojie,
 prvĕ než dojedú boje:
 „Ktož ste, vecĕ, sĕm pozváni,
 chuzšie panošstvo i páni!
 Vaši dědovĕ i přĕdci, —
 rozliční jsú na to svĕdci, —
 sú nepokoj veždy střĕli,
 pro něžto sú i čĕst vzĕli:
 a jakž sú byli dědovĕ,
 takež buďte i vnukovĕ,
 každý na svó j rod spomana!
 Dnes vám jest čĕst v rucĕ dána,
 ač jedno budete chtieti,
 svú šľechtu i rod pomnieti.
 Dnes jest juž čas přišĕť toho,
 jehož sem žádaľ přĕmnoho;
 dnes nepokoj bude kracĕn
 a vás každý pobohacĕn:
 mnĕ dobrého sľova přĕjte
 a sobĕ všĕ zbožie jmĕjte!

¹⁾ Sic ruit in prædam ieiuna fauce lycæon, cuius opem sicco mendicat ab ubere pendens vagitus prolis, tandemque impegit in agros cædis amica fames, vacuis concepta sub antris. Stat pecus attonitum, quod non fugere audet.

- Patří každý na 'ny voje,
kakt, se uzlativše, stojie!
Snad sú se na jhru vybrali,
a ne proto, by boj brali?
5 Vizte, kak jich z'ato hoří,
pro něžto dnes budú v hoří;
kdyžto pro kořist je vztlačie
a koňmi je nahy vztlačie!
Kakt stojie sebe širocě!
10 viziu, že jsú na poskocě.
Což m'uviu, dobře poznáte,
až skrze jich štity zlaté
železná kopie proskočie,
a jich srdcě krve utočie.
15 Ješcě bych k vám m'luviť viecě,
ale strach, ž' potiehnú k řecě;
pospěšimyz, juž ti sršie,
dřieve než se pryč rozpršie."
Řka tak, i kopie navrže:
20 spade v nepřáteley bržě,
než kdy kameň vrhú z praka.
Taký křik i hróza taká
by u vojiech stranú obú,
jakož se zdáše v tu dobu,
25 by se juž veš svět obořil,
taký se tu křik bě stvořil:
a'nde koni v těskně řehciú,
meči ot oděnie skřehciú
a'nde z lučišť n'jedna strěľa
30 vynide i z samostřěľa.
Nikdy s přievaľa jednoho
nespadne kropí tak mnoho!

Ze zpěvu III.

Popsání boje.

- Juž bě trub nic neslyšeti,
pro prach nebě neviděti.
35 Tehdy na prvniem pohnání,
kdež lepší stáchu pohani,
kdežto se koruchvy stkviechu,
kdež se štity zlatem lskniechu,
tam se král hřecký oboři,
40 vznímaje se na svém oři,
patře, by se čstný nahodiť,
jehož by se kopiem hodil. 1)

1) Torquet equum Macedo, qua confertissima regum auro scuta micant, ubi plurima gemma superbis scintillat ga-

Sta se jemu čstná přihoda:
potka jej syrský vévoda,
Aretas bě jmenovaný,
nejlepší meziu pohany;
ten jmieše na heľmé kameň
pyrop, jenž svieti vňuž plameň.
Ten potka krále hřeckého,
prvu ranú kopie svého
prostřed šcíta se ho hodi,
zetře kopie, však n'uškodi.
Král se mu brzo oplati,
rychlě živótka ukrati;
neb jakož jej rychlě potka,
neimě před ním živótka:
šcít, pláty, brnie j'mu protče,
on spade, kóň se mu potče,
v samém srdci kopie překľa;
ten prvý jide do pekľa.

Tehdy se zástup zaměši.
Běchu v vojště liuti češi,
a'nde Ptolemæus s Klitem
i sien i on s zlatým šcitem. 2)
Jakžto dva lvy hladovita,
nebo dva vlky nesyta
prostřed stáda ovčě svzie:
takěž ona dva vítězě
na koho se obrátita,
živótka mu ukratita.
Neb když Klitus s Androphilem,
sien i on na oři čilém
bodeta na se kopíma,
vznidú dřiezhy meziu nima;
zatiem se potkasta sama
koňma, prsma i hlavama,
a jakž se druh s druhem srazi,
spadesta koňma přes vazy.
Tak se tvrdě sešla běsta,
jakž za umřľa ležesta,
nemohúcě vlásti sobú
z otrapa velikú mďlobú.
Ihned Klitus v tu hodinu,
jakž mážo ho mďloba minu,

leis. Quaerentique duces, quem primo vulnere dignum obruat, objicitur Syriae praefectus Aretes.

2) Densantur cunei Clitus et Ptolemæus, in armis conspicui, tanta levitate feruntur in hostes, in tauros quantum geminos rapit ira leones.

dřieve se než on opravě,
přístupě mu blíže k hlavě:
prvė nežli se nadvíže,
hlavu jemu mečem strážě.

5 By boj tvrdý s každé strany
meziu Hřěky i pohany,
až Mazaeus pohan vytče,
proti nepřáteleóm křičě.

Ten na prvniem svém potkání

10 pět Hřěków do smrti rani:
o jednoho kopie překla,
v druha nůz do pěsti vekla,
třetího mečem uhľavi,
čtvrtého mľatem unavi,

15 na páteho se navráti,
toho i s koněm převráti.

Tu seč když uzřě Philota,
by j'mu liúto svých života;
na Mazaea tam pomieni,

20 a'n se stkvie v zlatém oděni;
prvė nežli u něho by,
desět pohan mľatem pobi.
Ot těch se tam přič obrátě,

vítězsky svůj meč vychvátě,
25 tu se mu jich šest naměři,

ti všickni biechu rytieři;
ti jej ve zlý čas potkachu,
Philotasov meč poznachu.
Nedľúho o nich ostúpa,

30 až do jilec meč v nich skúpa,
a v sedmém meče otehma:
tu jej pohanstvo obehna.
Jakžto koli vepř divoký,

jenžto má široké skoky,

35 když naň vyvrú rychľú ľaju
někde v ľuzě nebo v háju;
bude-li n'učena ľaje,
stane vepř, ničė netbaje;
ač který pes k němu vnoči,

40 vezma ránu i otkoči:

pakli naň vyvrú psy vнадné,
ľovec jej jako ukradne.

Takěž vítězě onoho
potka Saracenstva mnoho.

45 V ten čas budieše bez něho,
by nebyľo otcě jeho.

Ten s Kraterem a s Volkonem,
s Ceriosem, s Antigonem,
přispěchu brzo k Philotě.

50 Z druhé strany tu bliz stáše

bratr Philotov, jenž koiň bráše,
seka liudi zde j onady;
naň vytče junoch mľadý,
jemuž Endinius diechu.

Zlý mu čas přide pohřiechu!

neb jakž potka Nikanora,
na krátce sobú obora,
kopiem jemu ščit obrazi,
však ho ničė nepokazi;
tak se mdlě otruti kopie.

Jakžto kehdyž z bůřě kropie
někde na tvrdý dóm spadne:
tak ono dietě neradné
Nikanoru se otruti.¹⁾

Hněvy se Nikanor smuti:

beze všeho pomeškánie
pusti meč po ľevej straně,
počen ot oka ľevého
připusti až do druhého.

Juž bieše neznati trávy
z liudi tu pro potok krvavý;
juž každý dól krviu natekľ,
a druhé se prach krviu spekľ:
a však viecě s oné strany,
odňadžto sekli pohany.²⁾

By zástup pohanský řiedek,
obráti se tľěm v přědek.

Za malý čas přič poběhú
tam k eufrateskému břěhu;
kakž jich koli mnoho byľo,
však k seči jich máľo zbyľo.

Macedonský král to vida,
tako se j'mu hořě přida.

Uzřěvše to také Hřěci,
vsěkú je i zbodú v pleci;
kdež meč i nejedna střěľa,
kdež ležie ubita těľa,
tudy hnachu bez rozpači.

Bojiště pō bitvě.

Ach, co se tu čstných těľ stlačí!
Kam se kdo obrátí koli,

¹⁾ Obviate Echinus, clipeumque Nicanoris
ictu provocat, ut laterem tecti vaga
veris in ortu grando ferire solet, sed
respuit aeris iram tuta domus.

²⁾ Jam madet herba lateus, terramque
cadavera celant, arva natant sanie, re-
pletur sanguine valles: largus utrim-
que cruor, sed maior inebriat agros
Persarum strages.

byly zbitcív hory doly :
 ne jeden umřel bez časa,
 on juž leží, nohú třasa,
 druhý juž ležě umierá,
 5 a sien ješčě dušiu zbierá;
 některého koňmi tlačie,
 a po sien se drobi vlačie;
 onen leží zbitú hlavú,
 a sien mra vřal zuby v travu;
 10 on leží zabit ot mřata,
 a siemu pak hřava stata;
 on se ješčě živ obracie,
 a sien juž mra krviú vracie;
 onomu krev z srdcě teče,
 15 sieho kón po sobě vleče;
 onomu ufata ruka,
 sien se sotně drží řuka;
 za ostrohu visí mnohý,
 a mnohému sřaty nohy;
 20 mnohý ješčě čtveřmo lazi,
 a druží juž ležie nazí.
 Nikdy ote dně prvého,
 až snad i do dně súdného,
 ani bude, ni jest byřa,
 25 jakož tu by, zbitých síla. ¹⁾

Konečný útěk Peršanů.

Ješčě stachu boj berúce,
 o poběžě nevěduce,
 v jednom křídle pohan mářo,
 jenž bieše ješčě ostařo;
 30 ti pro česř svých žen i děti
 nechtiechu rádi běžeti.
*Vietr protivný všě rozvěje,
 řap se který skutek děje
 když lepšie nenie naděje.*
 35 Tak se sta tomu ostatku,
 jemuž dě se ku převratku;
 neb juž s koně král jich zboden,

jenž toho bieše nehoden,
 by se kryř kda v pěšiej zbroji;
 ni o něm juž tbajú svoji,
 až pak Auson rytieř jeho
 ssede jemu s koně svého;
 ten ho přěs řeku přěnese,
 do Babylona ponese.
 Udatstvo se v strach proměni,
 ktož kam vie, ten tam pomieni.
 Všeliká se nemoc vzbudi,
 kdežto se hřava zatrudí,
 tu zemdlějú všickni údi: ²⁾
 takež jich čsti by na malé,
 kehdyž pomdlie moc jich králě.
 A když juž přiběhú k řečě,
 tu k nim nalehú najviečě,
 najvěčšiu tu vzěchu škodu:
 jakž je v pleci vsěkú, vzbodú,
 tako, ač kto zbude mečě,
 ten vsāk v řeku na smřř teče;
 některý by rád zbyř řěky,
 a vsāk tam jeti bezděky:
 nebo ač se lekne vody,
 vsāk veždy nezbyti škody.
 Ach nelžě věděti brodu
 nebo kde mělčejšiu vodu:
 mnoho tisiúc, by přěpluli,
 jež hanebně tu ztonuli!
 Druh druha se tona řapa,
 na tisiúc stran každý tápa
 a ne jeden sobě styště,
 pod nímžto kón tona prýště;
 a'nde druh druha dosěha,
 chtě se rád dobrati břěha.
 Kaká škoda, sami vizte!
 i zdá mi se to zajistě:
 co těch lidí nepoběžě,
 tu ztonú v hřubokém břězě.
 A vsāk se jich dosti obra,
 v nichž čstné srdce i mysl dobra.
 Na dobrodružstvo pomniece,
 hanebně sniti nechtiece,
 boj na samém břězě vzěchu,
 ti čstnějě obak umřěchu;
 nebo snad neby bez toho,
 by Hřěkov nezbili mnoho.

¹⁾ Seminatus in Persas leti genus omne,
 cruentas excutiens Bellona manus:
 gemit ille recluso gutture, traiecto
 iacet ille per ilia ferro: hunc sudis
 excerebrat, hunc fundit funda vel
 arcus: ille vomit saniem, fractis cer-
 vicibus, illi intestina cadunt, alium
 sibi vindicat ensis: hic obit, ille obiit:
 hic palpitat, ille quiescit.

²⁾ Cumque caput nutat, turbari membra
 necesse est.

Kořistění Řekův.

Juž bě liud i koni stali,
 ježto běchu bojevali;
 úsilím vešken liud vznojen
 i každý meč krviú napojen,
 5 jenže jest krviú popľuľ tako,
 ž' nemóž v nožnicě nikako.
 Tehdy všě mečě povrhú,
 tam sě meziu kořist vrhú.
 Ktoby mohl tolik počisti,
 10 jelikož vzěchu kořisti!
 Když juž kořist tako skládú
 všěcknu na jednu hromadu,
 tu král sám daři každého,
 podľě dóstojenstvie jeho.
 15 Tu kořist vzkładú na koně,
 každý kón pojide stoně;
 vztřestěchu osi i koľa,
 nebo jim kořist odoľa;
 každý měch, tľumok natľačen,
 20 a vřak čľověk veždy ľačen;
 všě těľo, bera, ustaľo:
 a vřak sě zda jeřtě máľo!
 Braniem ruka jakžto zbita,
 vřak berúcie vždy nesyta;
 25 a když nejmiechu več bráti,
 počěchu za ňadra kľásti.¹⁾
 Div, čľověče, kak sě trudiř
 i kak sobú sám v tom zľudiř:
 pro zbožie svóľ život vážě,
 30 i to, což jest věľim drážě,
 svú duřiu deň za dněm topiř!
 Pro zbožie sě na smřt vřchopiř,
 běžiř v oheň i u vody,
 nestřěha sě jedně škody,
 35 a vždy zbožie chtě nabyti,
 jehož musíř obak zbyti,
 neb jest tvóľ živótek kratek.
 Viz kak jest svěť tento vřatek:
 dnes snad chodiř zdráv i jasen,

¹⁾ It celer et portas partitur partibus
 aquis victor opes: onerantur equi,
 gemit axis avarus. Iam satur est,
 aurumque vomit summo tenus ore
 sacculus, et nexus refugit, spernitque
 ligari: fessa ligando manus non est
 satiata legendo, quin caligae patu-
 lique sinus turgerē docentur.

jutřě budeř snad uhasen!
viz, což na ľudiech dobudeř,
jakož umřeř, ž' všěho zbudeř,
s horami sě nepřěbudeř.

Zatmění měsíce.

Pokáza sě svieřenice,
 jakžto z jutra domovnice,
 potom pak i měsieć vznide:
 inhed mu v svěťľosti snide,
 tako sě proměni ovřem,
 že by tma po svěťě po všěm.
 To sě jeřčě často stává,
 že j'ho svěťľost proměňává:
 i mľuvie to sprostni dědi,
 by jej tehdy jedli Vědi,
 (suchopýr po tmě přaducě.²⁾)
 Tehdy sě veř liud zamúti,
 řka: „Co sě nad námi skuti?
 Tato tma jest přikľad toho,
 že nás umřě zajtra mnoho.
 Toho ny král náš dopraví,
 ž' ny našich životóv zbaví.
 Podejmem' škodu nemaľu
 všěcko jednomu na chvaľu.
 Aj kto nám jest to poruciľ,
 by sě nás každý proň mućiľ?
 Lěpě jest sám umra za ny,
 než to hoře spadne na ny!

Král usľyřav řeč svých lidí,
 uzřěv, ž' sě zľě o něm kľudi,
 niče sě tiem neustrařě:
 „Co jsú, vecě, řeči vařě?
 proniuž čtete moju vinu?
 Každá věć jmá svú hodinu,
 j kak ju stvořitel ustaviľ.
 Kto jest vám takú věć praviľ,
 by to bylo zľě znamenie
 u měsieci proměňenie?
 Mistři o tom dobřě vědie,
 kak sě všickni časi řiedie,
 j kakž je Bóh ostaviľ, tako
 ž' sě neproměnie jinako.”

Tak pověďě Aleksander.
 T'dy přistúpě Aristander,
 jenž bieře mistr veliký:

²⁾ Vstavky z rkp. jindřichohrad.

- „„Slyšte, vecě, vás všeliký!
nedržte se v tom obluda.
Jest stvořitel všeho liuda,
i vše věci světa sieho.
5 Tož jest ustavenie jeho,
ot najprvnieho počátka;
v tom nenie ničě převrátka:
słunce, měsiec i planety
ot počátka všemi léty
10 vždy se držie svého běha,
jako řeky svého břeha;
ač kdy zlý dešť na zem spadne,
neb se kde město propadne,
nebo mor vstúpi na ljudi,
15 nebo se kde válka vzbudi:
jakž první deň ustaveno,
tak nebude proměněno.
(Ustavenie liubo Bohu,
jemuž Vědi v žeň nemohú. *)
20 Viztež, proč ti se to stává,
ež se měsiec proměňává.
Některdy když tak přiběhne,
že když rohem hor dosiehne
a pod zemiú juž pomiení:
25 v tu dobu se vždy promění.
Svědčie také mistři umní,
že se j'mu světłosti umní,
když přistúpi k słunciu bliže.
I mluvie tak mistři ti-že:
30 jakž pochodně svietí viecě,
nežli při niej maľá sviecě:
takéž jak se (měsiec)słuncem sejme,
słuncě j'mu světłost otejme.
Nic ti v tom jiného nenie.
35 Jedno imějte znamenie,
že když se měsiec omračí,
ťdy se pohan česť potlačí;
a když se słunce pobledie,
ťdy Hřeci svú škodu vyzvědie.
40 Jmějtež, vecě, všickni zato,
že jest pobleděľ měsiec na to:
jakož jistě to vidite,
tak tento boj obdržíte.””
To povědě ten starosta;
45 i bieše to vše řeč prosta,
neb to dolíčichu sami
starých králův příhodami.

Tiemž přesta zlé umyšlenie
z tak radného promlúvenie,
tiemž zavrhu všěcky strachy.
Ktož byľ počal býti pľachý,
ten přesta vše dřievnie řeči,
jsa juž hotov ke všiej seči.

Ze zpěvu VI.

Žalostění Dariovo.

(Z rukop. budějovského.)

Měsieciu se ťda vzníti
a słunciu pod zemiú sníti,
a vojska šľa v stanovišče.
Zde pak čstný kmeť sobě stýšče,
sědí, sám svých stanův střěha,
a'nde j'ho každý poběha,
kdež sám sobú vzimaß radu
svých posłedních dní v západu. *)
Takž přebieraje řeč mnohú,
sědí mdlý král, vzdyšě k Bohu,
a řka: „Mocný hospodine,
jehož čtěníe nic nemine,
ani kto móż řap co moci,
k němuž tvě nenie pomoci:
čím sem, Bože, se dopustil,
žej's na mě težcě přepustil
tak rozličných pohub ztráty,
ž' sem člověk vše čsti otjatý,
ni jmám miesta mezi mými?
Jež sem vzplodil dary svými,
ti mi nepřejúce zdravie,
strojie smřf mej starej hlavě.
A ten mój nevěrný slůba,
jehož sem otjal ot pluha,
ten na mě mečě pobrusil
a chtě, by ho mnú pokusil.
Která, Bože, moje vina?
Či sem byľ v čem právo mina,
že pro mne kto zbyľ dědiny
bez práva nebo bez viny,
a já súd kdy v čem převrátil,
by proto kto zbožie ztratil?
Či sem kdy komu povolil,

*) Vstavky z rkp. jindřichohrad.

*) Clauserat infelix tentoria, solus apud
se de se consilians.

- aby kto proň svú krev proliť?
 Či sem ten byľ, na němž ktos by
 své pokorné n'úžil prosby
 při kterém právé neb súdě?
 5 a jáz byľ co křivě súdě,
 mimo právo dary bera,
 i pľakala vdova která,
 zbyvši pro mě svého mužě,
 jenžto mi byľ věrně slůžě,
 10 a mnú, nepomniece na to,
 bylo jí zbožie otjato?
 Či se staľo kda dědiciu,
 by pro mě stál v smutném liciu,
 svého zbožie jsa vyveden?
 15 Buď těch vieců, nebo jeden,
- což jest bylo mých zem obců,
 vystupte na mě žalobcie;
 a jáz, což se neopraviu,
 v tom se s právem své čsti zbaviu,
 ž' sem byľ nečstně život veda!
 Proč mi živu býti tehda?
 Buďž inhed Bessus udaten,
 i ten, jenž mu jest postaten,
 ten s ním přida, viecéž nedli
 tiem, což sú zľa na mě zvedli.
 Pakli sem byľ pravdy bráně,
 držav svůj lid v věrnej schráně,
 nebyv ni v čemž myslíu křivú,
 proč mi t'dy nebyti živu?

V.

Legendy v řeči vázané.

Nejstarší legendy české původem svým sahají do XIII. věku. Obsahem jejich jest život Spasitelův a osoby i děje, s tím související. Nezachovaly se nám z nich leč kusé zbytky, kteréž nicméně dostatečným jsou svědectvím o skvělém nadání původcově. Zbytky tyto jsou: 1. zlomek kapituly prazské o Jachymovi a Anně, rodičích nejblahoslavenější Panny, 2. zlomek v homiliári Štítného o slavném příjezdu Páně do Jeruzalema před velikou nocí, 3. zlomek D. Kynského o utrpení Páně, 4. zlomek musejní o tom, co se událo po seslání sv. Ducha, posléze 5. zlomek Duričův a Šafaříkův o působení a smrti apoštolův a předních učenníkův. K zbytkům těmto přidružují se zlomky legend o Jidášovi a Pilátovi, známé pod názvem básní dějepravných. Všecky tyto památky spolu s Alexandreidou zdají se, jako právem dí Šafařík, plody jedné básnické školy (nerci-li jednoho mistra), jednoho věku, stejného ducha a stejné techniky. Původce jejich náležel k pěvcům staronárodním; odváživ se na vzdělávání předmětů cizokrajných, stal se zakladatelem umělé poesie staročeské.

K jiné pozdější škole čtou se skladatelé legendy o 10.000 rytířích, stockholmské o sv. Kateřině, jakož i rozdílných skládání náboženských, kteréž obsaženy jsou v rukopise kralohradeckém a svatovitském (Sedmero a devatero radostí, pak nanebevzetí Panny Marie, Maria Magdalena a j.) Sem patří i pěkná legenda prazská o sv. Dorotě. Ve všech plodech těchto šetřena sice rovnoměrnost verše, ale v technice básnické patrný se již úpadek projevuje.

K třetí škole přičísti sluší původce legendy o sv. Prokopu, Ježíšova mláďi, pašije dle sv. Matouše, legendy lvovské o sv. Dorotě atd., ve kterých všech již i rovnoměrnost verše puštěna.

Vjezd Krista Pána do Jeruzalema.

(Z cyklu o životě Spasitelové.)

Viz člověče bohobojný, božie miľosti dóstojný, velikého miľosrdie, kak-t jest syn boží nehrdě 5 brať se dnes k Jeruzalému, vládna nehem, mořem, zemiú; kak-t se jest velmi pokořil, jenž, co kde jest, všecko stvořil: jmaje ve všem všiu moc stáží, 10 nic netbaľ na světskú chváľu; jsa král nade všemi králi, jehož vše stvořenie chváľí, jehož se vše moc neskrýľa, by v čem j'mu potřeba byľa: 15 ľudmi, koňmi, drahým rúchem, čožby jedno chtěl, posľuchem všeby byľo j'mu hotovo, kdyby řekl jediné slovo! Čili nemohľ jmieti koně. 20 jenžby pošel, uzdu zvoně, a'na zlatými cetkami zproložena i gemmami? Či-li j' nemohľ jmieti sedľa, na němžby se drahost svedľa, 25 z niež bývá ľudem znamenie zbožie, z drahého kamenie, kdež s pochvami, prsosiny, podľ své drahé příčiny dávajú jako posoku 30 ľubosti ľudskému oku? Či-l' nemohľ té moci jmieti, by byľ chtěl zástupně jeti, jmaje mnoho ľuda s sobú, se vsiú kráľovskú ozdobú: 35 pod nachem, v zlatej koruně,	drže sceptr, sedě na tróně, podľ mocných kráľev nrava, jakž se pro světskú česť stává? ež ni stříebro, ani zlato bývá draho vložít nato. Ale ty, náš Tvorče miľý, jmaje všemohúcie sily, netbaľ's na dražě ostrozě na tvě boží světě nozě, jimažby koně pobáďal! Sbožný, kto se j' tomu nadáľ, že's vše moha, nechťěl moci; chtě nám sprostenstviem pomoci, jezdil's na oslenci lichém v obyčejí prostě tichém, i jeľ's na smř dobrovolně, moha vše moci odolně. O božie miľosti tvrďná, a tvrďnosti miľosrdná! rozprostřeľa's svú moc divně: i mušiu to řeci pilně: sám-li's miľost, či's miľostiv, ež's se miľosti nezhostiv? I řku brž, ež's miľost sama, pošľa z najvyššieho chráma k nám, z sieni svatě Trojicě, porodem čisté děvicě; a jsa tak čstný, tak veliký, chtěl jsi máľ býti všeliký, přijaľ jsi tvář tvého stvora. Kaká j', Bože, tvá pokora! který-l' tobě s námi zvyčej, ež si vzaľ sľúhy obľičej, hledaje svých ovec zbyľých, z dávných časov zabľúďilých!

Sv. Marek.

(Z legendy o apoštolech a učennících Páně.)

Svatý Marek časa svého
trpěl mnoho protivného,

bydlě u Penthanapoli.
Potom přišloj j'mu tu k vůli,

Ž' chtěł do Alexandrie jíti.
 A když sě j'mu t' uda býti,
 svú krviú mnoho duš pokúpi,
 že sebravše sě biskupi
 5 toho liutého pohanstva,
 minuvše moc svého panstva,
 vlačeli jeho po městu,
 vsady krviú kropiece čěstu,
 a'n obač, coj j'mu toho-dlě
 10 dał dušiu, Bohu sě modlě.
 Potom pak, chtěvše j'ho sžěci,
 mohli věkem přeč uteci
 pro strach veliké hřimoty,
 pro búriu hrozné blyskoty,
 15 jież sě byli tako leki,

jakž každý, jamž mohł, utekli.
 Tuž j'ho pohřebli křestěnié.
 Potom paky Benátčenié,
 tělo jeho otdad vzemše
 a s velikú čěstiú přijemše,
 do Benátek je přenesli;
 pronež sú více prohlesli
 jeho kostoža drahotú,
 a najviše svátost pro tu,
 jież sě jim mnoho dostává,
 že, ktož z nich na moři pľavá,
 ač jest kde v kterém nečasu,
 vzdada prosbu svého hlasu,
 v kterejž koli práci bude,
 té jeho pomociú zbude.

Obráčení zázračné sv. Kateřiny.

(Z legendy štockholmské.)

Když všichni ľudie zesnuchu,
 všichni ohňové potuchú:
 t'dy jiej brzo na mysl vznide,
 ež do svej komňaty vnide
 5 i zasvěti sviečku jasnu.
 Vyněmši tu deščku krásnu,*)
 i postavi ju před sobú,
 nevzliutova rukú obú,
 tepúci sě k srdciú jima,
 10 svýma jasnýma očima
 hořčě pľaćiúci i slzlivě,
 prosieci tej panny živě,
 aby sě nerozpačila,
 jie ukázati ráčila
 15 svého synáčka milého.
 Tu tak z srdečka čilého
 čini sobě mnoho nůžě,
 řkúc: „Ne k choti, ale k služě
 by mě příjał nebožičku.”
 20 Po jejie bělúciú líčků
 slzy potóčkem sě valiechu,
 jejie oči sě kaliechu
 ve krvi velikú žalostí.
 Když bieš' rozličnú žádostí

mnoho pľakała v tej vážě,
 tehdy padši na podłazě,
 i usnu z těžkého truda.
 V ten čas sě viděti uda
 jiej jedno viděnie divné,
 krásné a velmi poživné.
 V tom viděni sě jej zdáše,
 ež na jednej řúčě spáše,
 na velikej i širokej
 vsiú rozkošiú nepřírokej.
 Ta bieš' lětiú travú světla,
 tak rozmľadla i rozkvetla
 nejednú bohatú krasú,
 jak sě jiej zdáše v tom času,
 by podlě světskej poruky
 kraššie pasěky i řuky
 nevidala, jakž je živa,
 ni viac rozkošného diva.
 Uzřě z těch drahých úhledí,
 a'nde na stolici sědi
 Marija ta světla panna,
 jież matka jest svatá Anna.
 Drží svého jednáčka,
 Christa, milého synáčka,

*) Kterou sv. Kateřině poustevník byl daroval:
 na té běšta dlě ukazy
 psána dva pěkna obrazy,
 obraz svatej Marie z čina,
 a'na nese svého syna.

kochajúc jej myslíú čirú.

A nad jeho pleckú miľú
šijka bieleá sviatí l'sknúci,
jako lilium bĕľúci

5 l'skne kdy z najsvĕtlejšie ľasky.

A jeho žádúcie vľasky
svietie, všie poskvrny nahé,
jako ryzie zľato drahé
l'skne nad jiné zľato drážiú.

10 V tĕch vľasiech nad jeho páziú
zataĕceli sĕ pupeñci
jakožto zľatí prsteñci,
zdĕľtani od pomyšlenie.

Tĕžku žalost rozmyšlenie

15 na svĕm srdeĕku plodieše:
což okoľo nie chodieše,
však nemože nikdĕ z vrátka
v tvaři uzřĕti dĕťátka;
neb sĕ bieše obliĕejem

20 drahým (dietĕcim zvyĕĕjem)
k matĕĕ tak bliz přichýľižo,
jak sĕ nikdĕž nesmiližo,
by sĕ kdy ozřĕťo zasĕ,
než vždý s matkú zřĕšta na sĕ.

25 Tehdy Marija ľaskavá,
všĕch smutných útĕcha pravá
i smiercie v každú hodinu,
vecĕ: „Ó mój miľý synu,
ozři sĕ, a ľĕ jedinu.

30 Viem, ež vieš hyn Kateřinu,
a'na v krási smutná chodí,
na svĕm srdci žalost plodí,
z daleka nahlĕdajúci,
tĕ vidĕti žadájúci.

35 Neroď sĕ jiej, synu, krýti,
však-ť chcĕ ráda tvá choť býti
v služebnej žadosti, to vieš.

Proĕ k něj něĕeho nepovieš?”

On vecĕ: „Když toho žadá,
nechaj ať jde k radciu svĕmu,
pústenníku, služĕ k mému,
a tu přiu jemu poručí,
a ĕemuž ju ten nauĕí,
ať to ĕiní bez přĕstanie.
Pak-ť sĕ vrátieĕ rozkochanĕ
na mé líci bude zřieti,
a cožkoli bude ĕhtieti,
k němuž jemie prosba trzie,
to všeco na mnĕ obdrzie.
Kromĕ poviem-ť v tej hodinĕ,
že-ť ju vědĕ v jednej vinĕ:
tĕ-ť jiej nelžĕ jinak zbyti
než-ť ji musí vodú smýti.”

Tu řĕĕ když juž ovšem ĕĕĕ
domľuvi, inhed dospĕľĕ,
pustiv jako křiedľĕ z sebe,
i vletĕ na horu nebe,
pojĕm matku svú bez liuti.

Inhed z toho sna prociuti
Kateřina z smyslej váhy,
vstavši vz hóru z tej podľahy,
na niež spaľa, pamĕť jmajúc,
to všĕ snažně zpomienajúĕ,
co vidĕľa i sľyšaľa,
v tej otrapi, z niež doždála.
Bieš' teskna v sobĕ přĕmnoho
s hroznú svú žadostiú toho,
by sĕ deň přibližil v skořĕ.
A jakž brzo vnidu zořĕ,
tak všĕ rúcho na sĕ vzemši,
panny, svĕ sľuhy, pojĕmši,
jide k tomu pústenníku
k šlechĕtnĕmu učĕnníku.

Přímľuva maĕenníkův.

(Z legendy o 10.000 rytířích rukop. lvovského.)

Ješĕĕ tebe, Ježu Kriste,
prosím', synu dievky ĕisté,
raĕ zbaviti naše sľuhy
všĕho hořĕ i všiej túhy.

6 Budú-li kdy v kterých bojiech,
zľých přihodách neb v turnajiech,
nebo v kterĕm zľĕm potkáni,

nebo v dobrovolném kláni:
nedaj, by kdy nepřietelie
přĕmohli je na jich tĕľĕ,
na jich ĕstnosti, na jich zboží
nepřĕpúšĕĕj, synu boží,
ani ve vsi, ani v mĕšťĕ,
ani v vodách, ani v ĕĕstĕ.

Veždě je, Bože, ostřiehaj,
mierného veselie jim daj,
jakžto svých služ dobřě chovaj. —

Ježu Kriste, živý chlebe,
5 ješče viac prosímy tebe,
budú-li naše mučenie
v svém domu jmieti na stěně,
mastiú neb črnidľem psáno,
aneb z dřeva vyřezáno,

anebo snad v kameň vryto,
neb v knihách neb v skřini skryto,
rač býti stráž' toho domu
i ot ohně i ot hromu.
Pošliž anděla svatého,
'nheed v ten dóm z kraleovstva svého,
by ho strěhl ot všeho zľého,
i ot smutka rozličného.

Růže sv. Doroty.

(Z menší legendy o světici této.)

Když dievka na smrt kračieše,
Teofilus zasmiev sě,
zemský písař, k nie vecě:
„Kam to jiti chcěš?“ —
5 „Do zahrádky do rozkošné,
v niež ovocě rozličné,
jabľka, kvietie i růžě
budu česati.

Radujúc sě s chotěm svým,
10 s Ježu Kristem nebeským,
po němž vďdy túžím.”

Teofilus spilně vecě:
„Pošliž nám sěm ovocě,
kterěz roste v zahrádcě
15 u tvého panicě.”

Sľiúbivši jemu posľati,
počě-t za všě prositi
Boha, za ty, ktož jejie
pomnie umučenie.

20 Byť nebyli otlůčeni
té nebeské korony
ti, ktož sľúžie jie.

Usľyšán jest hľas nebeský:
„Podiž ke mně, má choti!
25 ve všem usľyšána,
co si prosila.”

Když pod meč hlavy nachýli,
zjevi-t sě tu chvíli

děťátko kadeřavé,
nachem oděné,
nesa v košíku ovocě:
tři jabľka a tři růžě,
února měsiečě.

Jehožto snažně poprosi,
řkúc: „Nes to Teofilovi,
k němužto bez meškánie
zděj to posekstvíe.”

Když dietě do sieni kroči,
v niež Teofilus psal listy,
nesa v košíku ovocě,
tak k němu vecě:

„To-t Dorota, sestra má,
ovocě-t jest posľala,
ješto-t jest sľiúbila.”

Uzřev to Teofilus, kričie:
„Věřim v tě, Ježu Kriste!
že jsi ty syn živého
Boha pravého.

Pro kohožto cná Dorota
nevinně jest dnes stata:
prosím, dievko, já hřiešný
tvě věčné přiezni.

Rač mi milost uprositi,
bych já mohľ k tvému choti
s tobú dojiti!”

Mladost sv. Prokopa.

(Z legendy o témž svatém.)

Prokop ot dětinstvie svého
by chování velmi čstného:
po Božě tvorci túžieše,
světšćú sľávu potupieše;

počě sě čstnostmi trpytěti,
veliké přednosti jmieti
meziu spoľuvěky svými.
Obcováše mravy čstnými:

- veždy se Boha bojieše,
 svoje rodiťele ctieše;
 rozkoši miesta nedáše,
 veždy u pokoře stáše;
 5 a jak zriech na jeho tělě,
 tak běš' sbožný v mysli cělě.
 Vidúce to roditeli,
 jakého synáčka jměli,
 vzachu meziu sobú radu,
 10 chtiec jej sláti k Vyšehradu,
 k mistru na slovo vzatému,
 by jej učil čteniu všemu,
 kdež slavné učenie bieše,
 v slovenském jazyku ktvieše.
 15 Tu Prokop v učenie lóně
 čítal vždy s snahú v zákoně;
 a kehdy tu v krátkém časě
 tomu písmu nauči se,
 mistři se tomu diviechu,
 20 meziu sobú tak mľuviechu:
 Prokop dobrě v písmě dospěl,
 a ve čsti i v kázni prospěl.
 Neb nikdy prázden nebieše,
 nebo na modlitvě, nebo v knihách
 tak se učil velmi milě,
 netbaľ ijedné kratochvilě.
 Divné ovšem pokory bieše,
 ež juž každý to mľuvieše:
 Tento Prokop tako jest tich,
 juž jakoby byl ovšem mnich.
 Nikdy neviděli, by smál,
 ani kdy s dietkami več jhrál;
 jedno pěl hodiny nebo páteře,
 někde súkromě, nebo v kóře.
 Počechu se kanovníci diviti,
 a řkúc: Co chcěmy učiniti?
 vidímy člověka dobrého
 a ke všiej čsti podobného.
 Juž-t jest dobrě na tej době;
 přitovařišmy ho k sobě
 pro jeho pokorné poníženie.
 Snidú se vyšehrazská knězie,
 byvše všichni v tej radě
 v kapitolě na Vyšehradě,
 vzvolichu jej služebnikem,
 u svatého Petra kanovníkem.
 Nerád tomu svatý Prokop bieše,
 Neb tohoto světa nenávidieše.
 čtieše;

VI.

Překlad úplný písem sv.

Všecky části písem sv. v překladu českém sebrány jsou v jeden svod teprv za Václava IV. Z té zajisté doby zachovalo se nám šestero rukopisů, totiž leskovecký (v Drážďanech), litoměřicko-vratislavský (z l. 1411—14), emauský, písmem hlaholským psaný (z l. 1416), olomoucký (z l. 1417), mikulovský a švédské králové Kristiny, nyní ve Vatikánu chovaný. Překlad sám není dílo ani jednoho věku, ani jednoho původce, nýbrž chová v sobě slovesné památky aspoň ze tří století a práci asi sedmnácti spisovatelův. Knihy Mojžíšovy, žaltář, Tobiašovy, Jobovy, Josue, Ruth, soudcův, Judith, Esther, přísloví, eklesiastik, kazatel, píseň Šalomounova, Esdrášovy knihy, paralipomenon byly, co do prvotní osnovy, již za XIII. věku hotovy. Totéž znamenati sluší o evangeliích, čteních z epištol a o zjevení (tajnici) sv. Jana. Knihy moudrosti, královské, prorokův a machabejské, jakož i epištolý v celku a skutky apoštolské přeloženy teprv za XIV. století.

Snášení v jeden svod vykonáno bylo mechanicky, t. j. písaři

přijali do rukopisů svých překlady jednotlivých kněh, jak je právě našli. Vlastní sporádání čili recensí textu biblického stala se teprvé na samém počátku XV. věku. Původce její přehledl celou bibli českou, srovnáváje ji se starou dobrou bibli latinskou. Při tom nejen, kde co třeba bylo, zopravoval, alebrž i jazyk, seč moha, propiloval a urovnal. Nejstarší, ač neúplný text redakcí této uchránil se v rukopise z l. 1406, náležejícím kapitole sv. Václava v Mikulově. *)

Potopa.

(Z prvních kněh Mojžíšových kap. 7—8.)

I by potopa těch dní čtyři dcěti dní a čtyři dcěti nocí na zemi. A rozmnoživše se vody, i vzdvihú koráb ot země vz hóru; neb se v náblě rozvodnichu a naplnichu vešken svrcek země. A tak koráb pľýváše na vodách, a vody biechu velmi veliké nad zemiú. I prikryty běchu 5 všěcky najvyššie hory pode vším neběm, i byla jest voda pat na dceť žoket nade všě najvyššie hory, ježto bieše prikryla. I zhynu všě stvořenie, což se hýbáše na zemi, ptačie, zvierěctie, hovadské, i všě pľaziecie věci, ježto se pľazie na zemi. I všickni ľudie, i všěchno, v němžto jest bylo vdešenie živné na zemi, zemřělo jest. I shľadi Boh všiucku 10 věc živú, ježto bieše na zemi, ot člověka až do dobytčete; tak žiúželi jako ptačstvo nebeské zahľazeno by všě s země. Než jedno sám Noe osta a ti, kteříž biechu s ním v korábě. I zatopily sú byly vody zemi pól druhého sta dní. Pak Hospodin vzpomanu na Noe, i na všě zvierata, i na dobytek, jenžto biechu s ním v korábě, i vzvede duch 15 svůj nad zemiú, i umenši se vod. A studnicě bezedné a nebeská okna se zavřechu, a dštievé z nebe přestachu. I vrátichu se vody z země jdúcie, a vraciujúcie se, a je se jich ubývati po sto a po pěti dcat dní. I ustanovi se koráb sedmý měsieć, sedmý meziu dcěťma deň toho měsieće, na horách armenských. A tak vždy vody s země pľoviechu a 20 ubýváše jich až do měsieće desátého. Nebo desátého měsieće prvý deň vynikú vrchové hor. A když bé po čtyřech dcěťech dní, otevřev Noe okencě, ježto bieše v korábě, vypusti havran, jenž vycházieše a vracováše se. I nevrátí se k němu zasě, doniúž vody neoschly na zemi. Potom po něm vypusti hoľub, aby viděľ, juž-li vody přestały na zemi. 25 Jenž nenaleze, kdeby otpočinuľa noha jeho, i vrátí se k němu zasě v koráb; neb ještě vody biechu po vše zemi. A'n ztah ruku svú, popade jej, a popad jej, i vsadí jej zasě v koráb. Potom po osmi dní opěť hoľubek vysadí z korába, jenž se vrátí k večeru, nesa větviću olivovú s zeleným listim v svojú ústú. Tehda Noe porozumě, ež sú 30 vody přestały na zemi. I opěť čakav druhých osm dní, i vysľa hoľubek, jenž se vieć nevrátí k němu. A prodřev Noe střechu korábovú, i uzřě, ež jest již osákľa země. Druhého měsieće sedmého meziu dcěťma dne

*) Vynátky, jež tuto klademe, vzaty jsou z rukopisu olomouckého z l. 1417. Mluva v nich však námi poopravena v starší formu, jak asi byla v prvotní osnově za XIII. věku. Proměny, námi tím úmyslem předsevzaté, naznačili sme položitým písmem.

proschla jest země. I promluvi Hospodin k Noe, a řka: Vyjdi z koráby ty a tvá žena, synové tvoji a ženy synův tvých s tobú. A všechna zvířata, ješto jsou s tobú, všelikého tvaru, tak ptačieho jako zvířetciého, i všelikých žiůžal, ješto se po zemi pľazie, vypustte a choďte na zemi: 5 rosťte a pľodte se na nie. Tehdy Noe vyjde a synové jeho, a jeho žena s ženami synův jeho s ním. A všechna zvířata s ním, i dobytek i žiůželi, ješto se pľazie po zemi podľ svého porozenie, vyjdechu z koráby. I tak uděľa Noe oltář Hospodinu, a vzem ze všeho dobytka i ptačstva čistého, obětova obět na oltári. Povoňev Hospodin voně chutné, i řeče 10 k němu: Juž-t viac nepokľnu země pro ľudi; neb smysl i myšlenie jich tělestné a jich tělestných srdce pochyľo se jest ke zľému z jich mladosti. Protož více neporaziu všie duše živné, jako běch učinil. Ale po všě dni země sětie i žětie, studeno i vedro, zima a lěto, deň a noc nikdy neotpočinú.

Přechod přes rudé moře.

(Z druhé knihy Mojžišovy kap. 14.)

Povědieno jest kralěvi Egyptských, ež by ľud (israhelský) utekl. I by proměněno srdcě Pharaonovo i sľuh jeho na ľud, i vecěchu: Co 5 chtěchom učiniti, ež pustichom Israhel, aby nám nesľužil! Tehdy sevře vóz, a veš ľud svůj pojě s sobú. I vzě tři sta vozův výborných, cožkoli 5 v Egyptě vozův bieše, a vévody všěho vojska. I zatvrdi Hospodin srdcě Pharaonovo krále egyptského, i stihal jest syny israhelské, ale oni vyšli běchu v rucě vysoké. A když stiháchu Egyptští sľěd přědidúcích, nalezechu je v staniach nad mořem: všickni jezdcí a vozí Pharaonovi i vešken zástup bieše v Phihahiroth proti Beelsephon. A když se bě 10 přibľížil Pharao, vzdvihše oči synové israhelští, vidiechu Egyptské po sobě, i vzbáchu se velmi, i vzvoľachu k Hospodinu, a vecěchu k Mojžišěvi: Snad nebieše hrobův v Egyptě: protož ty vzě ny, abychom zemřeli na púšti? Co to chtě učiniti, aby ny vyvedľ z Egypta? Avšak jest byla tato řeč, južto mľuviechom tobě v Egyptě, a řkúce: Beři se ot nás, at 15 sľúžimy Egyptským? Nebo mnohem lěpě jest zľúžiti jim, než zemřěti na púšti. I vecě Mojžieš k ľudu: Nerodte se bati: stójte a vizte všeliké divy božie, ješto učiniti jmá dnes: nebo Egyptské, jež nynie vidíte onde, viac jich neuzřiete na věky. Nebo Hospodin bude bojovati za ny, a vy budete mlčeti. I řeče Hospodin k Mojžiešěvi: Co voľáš ke mně? Mľuvi 20 synóm israhelským, aby šli přěd se. A ty pak vzdvihni prut svůj a vztiehni ruku svú nad moře, a rozděli je, at by šli synové israhelští u prostřědcě moře po suchu. A jáz pak zatvzriu srdcě Egyptských, aby vy stihali, a osľaven budu na Pharaonovi i na všem zástupě jeho. I budú-t věděti Egyptští, ež-ť jsem jáz Hospodin Bóh, když osľaven budu na Pharao- 25 novi a na voziech a na jezdcích jeho. I vzdvih se angeľ boží, jenž přědchodieše stany, i jide po nich, a s ním spoľu sľúp obľakový, prvních nechav, i jide dálě i sta na zad meziu stany Egyptských a meziu stany Israhelských. I bieše obľak temný, a osvěciuje noc, tak ež k sobě v hromadu vešken čas noční přibľížiti se nemožiechu. A když bieše Moj- 30 žieš ztáhľ ruku na moře, otjal jest Hospodin to (moře) viením větra velmi náhľého, a vrúciého přěs cěľu noc, i obrátil v suchu. I roz-

děla se jest voda. I vešli sú synové israhelští po prostředčě moře suchého: a rozděla se jest voda a stáše jako zeď na pravici jich a na levici. A honiece je Egyptští, *widechu* po nich, všickni jezci Pharaonovi, vozové jeho i jezci po prostřed moře. A juž bieše 5 přišlo jutřnie bděníe, a jednož-t vzezřev Hospodin na stany egyptské skrzě slúp ohenný a obřakový, i zabí vojsko jich i podvráti koža vozov, i vnešena bychu v hlubinu. Protož vecěchu Egyptští: Utecmy před Israhelskými; neboť Hospodin bojuje za ně proti nám. I vecě Hospodin k Mojžiešěvi: Ztiahni ruku na moře, ať se vrátie vody na 10 Egyptské, na vozy i na jezdcě jich. A když bieše Mojžieš ztáhř ruku proti moři, vrátilo se jest zasě u břeh na dřevnie miesto, a utiekajšcie Egyptské utkachu vody, i uvinu je Hospodin u prostředčě vln. A vrátivše se vody, i přiklopichu vozy i jezdcě, i všěcky zástupy Pharaonovy, jižto honiece Israhelské vešli běchu v moře: ani zajisté z nich 15 osta i jeden. Ale synové Israhelští přejidechu prostředkem suchého moře, a vody jim biechu jako zeď na pravo i na levo. I zprosti toho dně Hospodin Israhele z ruky egyptské. I viděchu mrtvé Egyptské na březě mořském, a ruku velikú, južto ukáza proti nim Hospodin, i bá se ľud Hospodina, i věrichu Hospodinu a Mojžiešěvi služě jeho.

Ohledání zaslíbené země.

(Z čtvrtých kněh Mojžišových kap. 13—14.)

Vzdviže se ľud s miesta Aseroth, i rozbichu stany na púšti Pharan, a tu jest mluvil Hospodin k Mojžiešěvi, a řka: Pošli mužev několik, jižto by spatřili zemiú chanaanskú, južto daju synóm israhelským, z každého rodu jednoho z vévod. I učini Mojžieš, jakož bě Hospodin 5 přikázať. I povoľa Ozee a Josue syna Nunova, i vecě k nima: „Vzejděta na poředniu stranu, a když přijdeta k horám, opatřita zemi, kteraká jest a ľud v nie jenž bydlí, jest-li silný čili mdlý, jest-li mařý, čili mnohý, a ta země jest-li dobrá čili zlá, města kteraká, ozděná-li čili beze zdi, dědina užitečná-li čili neužitečná, jest-li s lěsy čili bez 10 lěsov. Posilte se a přineste nám ovotcě z té země.“ A bieše čas, když juž zrali hroznové možiechu se zobati. A když vešla běšta, špehovašta zemiú ot púště Sin až do Roob, jdúcě do Emath. I vznidešta až k poředniu a přijdešta do Hebron. A šedšě až do potoka hroznového, utržešta ratolest s hroznem svým, i nesešta na žrdi jedva dva 15 mužě. A jablek zrnatých i fikov z toho miesta nabrašta, jenžto jest nazváno potok hroznový, protože hrozen ottavaď sta přinesla syny israhelská. I vrátišta se spehěřě té země po čtyřech dětech dní, všěchny kraje zchodivšě. I přijdešta k Mojžiešěvi a k Aronovi, i ke všěmu sboru synov israhelských na púšti Pharan, ježto jest v Kades. I mluviła sta 20 k nim i ke všěmu množštvu, pokazašta ovotcě z té země a ješta se rozprávěti, řkúc: „Přišla sva do země, do niež ty bieše poslať na, jenžto zavěrně plove mlěkem a strdiú, jakož to po tomto ovotci může se poznati; ale bydlitele přěsilné má, a města veliká ozděná.“ Zatiem Kalef krotě vrtránie ľudské, ježto se vznímáše proti Mojžiešěvi, vecě: „Vzejděm', aby chom osědli zemiú, nebo móžem' ju obdržěti.“ Ale jiní, jižto 25 běchu s ním, mluviechu, řkúc: „„Nikakež k tomu ľudu nemóžemy vniti;

neb silněji nás jest.“ I hyzdiechu zemi, južno *běchu* spatřili, před syny israhelskými, řkúce: „Země, južno smy zchodili, žhtá (hřtá) bydlitele své; ľud, ježž smy spatřili, úřitné postavy jest. Tu viděchom některé potvory synův Enathových z plemene obrového, jimžto přirovnání kobylyk 5 se zdáchom.“

Proto vzúpěv vešken zástup, plákaše cělú noc, a vrtráchu proti Mojžiesěvi a Aronovi všickni synové israhelští: „Ach, bychomr byli zemřeli v Egyptě, a ne na této púšti zplanělé! Auvech, bychomr byli zemřeli, dřievě než *ny* uvede Hospodin do této země, v niež padnemy ot 10 meče, i děti naši uvedeny budú u vězenie. Mnoho lépe nám vrátiti se do Egypta!“ I vecě jeden k druhému: „Ustavmy sobě vévodu, a vratmy se do Egypta.“ To uslyšav Mojžies a Aron, padešta nici na zemi, přede vším množstvím synův israhelských. Tehdy Iosue syn Nunův a Kaleph syn Gephonův, ještě běšta zchodiša zemi, rozedřiešta rúcho 15 své a ke všemu množstvíu synův israhelských mŕviešta, řkúce: „Země, južno smy obešli, velmi dobrá jest. Bude-li miłostiv Hospodin, uvede *ny* v níu a poddá nám dědinu mlékem i strdiú plovúciú. Neroďte vztvrnni býti proti Hospodinu, ani se bojte ľudá země této, neb jako chľeb můžeme je pohľtiti. Otešľa jest ot nich všěcka obrana, a s námi Hospodin jest: ne- 20 roďte se strachovati.“ A když vzvoľa všěcko množstvie a kamením chtiechu je obřítiti, zjevi se chváľa Hospodinova nad střechú zaslúbenie, a to viděchu všickni synové israhelští. I vecě Hospodin k Mojžiesěvi, řka: „I dokud tento ľud vešken tupiti mě bude? dokud nevěřfte mně ve všěch diviech, ješto sem činil před nimi? Proto raniú je šelmú a zahľaziú je, ale tě 25 učiniú kniezem nad velikým ľudem i silnějším, než jest tento. — A však všickni ľudie, jižto sú viděli velesľavenstvie mé i znamenie má, ješto sem činil v Egyptě i na púšti, a pokúšeli sú mne juž desěkrát a neposľušni *běchu* hľasa mého, neuzřie země, južno zapřisažech otcóm jich, a ižádný z nich, jižto sú tupili mě, neohľadá jie. Ale sľuhu *mú* 30 Kalepha, jenž pln jest jiného duchu a následovásě mne, uvedu v níu, južno jest obeš, a siemě jeho vľásti jiú bude. Neboť Amalechitšti a Chananejšti přebývajú na podolech: zajutra hněte stany a vratte se na púštiu po cěstě mořě rudného.“ I mŕvi Hopodin k Mojžiesěvi a k Aronovi, a řka: „Dokavad množstvie toto přezľé vrtrá proti mně? Žaloby 35 synův israhelských sľyšaľ sem. Proto pověz jim: živ jsem já, praví Hospodin, jakož ste mŕvili, a já sľyšiú, takež učiniú vám. Na této púšti lehnú mrchy vašě. Všichni, jižto ste zečtení ote dvú deatú ľet a nad to, a vrtrali ste proti mně, nevejdete do země, nad niúžto vzdvižech ruku *mú*, chťě, byšte v niej přebývali, kromě Kalepha syna Ge- 40 phonova a Iosue syna Nunova. Ale robenci vaší, o nichž mŕvieste řkúce, že budú nepřáteľóm za plěň, uvedu, aby viděli zemi, ješto se jest vám nelubiľa; ale vašě mrchy lehnú na púšti. Synové vaší tuľari budú za čtyři dcěti ľet, a ponesú vilnosť vašiu, doniudž nezhyňú mrchy otec na púšti podľě čísla čtyř deat dnův, v nichžto ste spatřovali zemi; 45 rok za deň počten bude. A čtyři dcěti ľet vezmete (za) nepravosti vašě a vzešte pomstu *mú*; neb jakž pověděch, tak učiniú všěmu množstvíu to- muto přezľému, ješto jest povstaľo proti mně: na púšti této zhyne a zemřě.“ Protož všichni mužie, jižto bieše vysľal Mojžies k opotřeniú země, a kteříž, vrátivše se, pripravichu k vrtrániú všěcko množ- 50 stvie, hyzdiece zemi, by byľa zľá, zemřechu a zbiti bychu před obli-

čejem Hospodinovým. Ale Iosue a Kaleph ostała sta živa ze všech, jižto běchu vyšli k ohledáníu země.

Vyvrácení Jericha.

(Z knihy Josue, kap. 5-6.)

I ostachu synové israhelští v Galgalis i učinichu přieštie (phase) čtvrtý na dcátý deň měsiečě k večeru v opolí k Jericho, i jediechu z obilie zemskeho, a druhý deň přesné chléby. — Ale Jericho bieše zavřieno i obhrazeno pro strach synów israhelských, jakž ižádný nesmějše vyjítí ani vjíti. I povědě Hospodin k Iosue: „To-t poddach v tvú ruku Jericho i krále jeho i všěcky silné mužě. Obchoďte město všickni bojovníci jednu přes deň, a tak učiníte za šest dní. Ale sedmého dně popové, vezmúce sedm trub, jichžto užívajú v miłostivé lěto, i pójdú před skřiniú zaslúbenie; i obejdete sedmkrát město, a popi potrubie v trúby. A když zavzní zvuk trubný delší i proměnný, v uši vaši vzvučě, vzkřičí veš ľud vožáním převelikým, i zdi městcké ze dna se převrátie, i vejdú všickni upřie mo s miesta, kdež sú stáli.” Proto svořav Iosue syn Nunów popy, i vecě k nim: „Vezmète skřiniu zaslúbenie, a jiných popów sedm, vezmúce sedm trub lěta miłostivého, pójdú před skřiniú Hospodinová.” I také povědě k líudu: „Jděte a obchoďte město v oděni, pocházejúc před skřiniú Hospodinová.” A když Iosue slova dokona, sedm popów v sedm trub vztrúbichu před skřiniú zaslúbenie Hospodinova, a veš ľud napřed jdieše v oděni, a ostatek zástupa při skřini jdieše, a všickni v trúby trúbiechu. Neb bieše prikázal Iosue líudu, a řka: „Nebudete vožati, ani slyšán bude hlas váš, ani žádná řeč z ústú vašíú vyjde, donadž neprijde deň, v němžto vám poviem: vožajte a křičte!” I obchodieše skřině Hospodinova město, jednu přes deň, a vracováše se do stanów i stáše tu. A když Iosue v noci povsta, vzdvižechu popi skřiniu Hospodinovu a sedm z nich sedm trub, jichžto v miłostivé lěto požíváchu, i jdiechu před skřiniú Hospodinová, jdúce a trúbiece. A oděný ľud jdieše před nimi, a ostatek líuda jdieše za skřiniú, v trúby trúbě. I objidechu město druhého dně a vrátichu se do stanów. A tak učinichu za šest dní. Ale sedmého dně na udnění povstavše obchodiechu město, jakož ujednáno bieše, sedmkrát. A když v sedmém obešti popi v trúby vztrúbichu, vecě Josue ke všěmu Israheliu: „Vzkřičte, neboť jest Hospodin poddal nám město; a buď toto město proklaté i všecko, což jest v něm, před Hospodinem. Jedina Raab ostaň živa, zlá dcí, se všěmi, ktož s níú v domě jsú; neboť jest skryła pošly, jěžto smy poškali. Ale vy se chovajte, abyšte toho všěho nedotýkali, což vám zapovědieno, a nebudete vinni tú věciú, a všickni stanové israhelští (ne)budú v hřiěšě smúćeni. Ale cožkoli zláta nebo stříebra bude, i orudie měděného i železného, Hospodinu posvěćeno jest a položeno v pokłady jeho.” Protož když vešken ľud vožáše a trúby vzvúćiechu, a ten zvuk prijide v uši všěho množstvie, inhed zdi se převrátichu. I vjide každý miestem, proti jemuž stáše. I obrdržechu město, i zbichu všecko, což v něm bieše, ot mužě až do ženy, ot mladencě až do kmetě; i voły, i ovce, i osly mečem zbichu. Ale dvěma mužěma, jěžto speheřě biešta vyslána, vecě Iosue: „Vejděta v dóm ženy zlé dceřě a vyvedíta

ju a všecko, což jest jejie, jakož sta jej přísahú utvrdíla." A všedšě ta mľadcě, vyvedešta Raab a otcě i mateř jejie, i bratřiu, i všecko nádobie, i všecky přívuzné jejie; a kromě stanów israhelských kázachu jim býti. Ale všecko město, i což v něm *bě* nalezeno, zapálichu.

Poražení Madianitů od Gedeona.

(Z knihy soudcův kap. 6—7.)

- Řeče Gedeon k Hospodinovi: Uzdravíš-li skrzě mů ruku *lůd* israhelský, jakož mľuvíř si, položiu-ř tuto rúno na mľatebně: bude-li rosa na samom rúně, a po všie zemi sucho, viděti budu, že skrzě mů ruku, jakožto si mľuvíř, zproříš Israhele. I sta sě tak. A vstav v noci, a 5 vyžďav rúno, vědercě rosy naplní. I *řěče* opěř k Hospodinu: Nehněvaj sě ryďanie tvě proti mně, ač tebe ještě jedínú pokusiu, znamenie hledaje na rúně. Prořiu, aby samo rúno sucho bylo, a všecka země rosú svľazena. I uřiní Bóh té noci, jakož *bě* požáďal, i *by* sucho samo rúno a rosa po všie zemi.
- 10 Protož Gedeon, v noci povstav a veřken *lůd* s ním, přijide k studnici, ježto sľove Arad. A biechu stanové madianřtí s údolí pólnočnieľ pahorka vysokého. I *řěče* Hospodin k Gedeonovi: Mnohý s tobú jest *lůd*, a nebude podďán Madian v rucě jeho, by sě nechľubiř proti mně Israel, a řka: Mými síľami vysvobozen jsem. Mľuvíř k *lůdu* a 15 všěľm sľyřšiućim kař: Ktož jest strařšiući a neudatný, vrať sě. I otjidechu s hory galaadské, a vráťilo sě jest *lůda* dva mezíu dcielma tisiúći muží a jedno desěť tisiúćev osta. I *řěče* Hospodin k Gedeonovi: Jeřtě *lůd* mnohý jest. Veď jej k vodám, at tu jeho pokusiu, a o kterém pověďě tobě, aby s tobú jřšěľ, ten pójde, a kterémuž nedaju, ten sě vráťi.
- 20 A kdyř sjide *lůd* k vodám, pověďě Hospodin k Gedeonovi: Kteříř rukú a jazykem vzhlećiući vody, jako sú obyķli psi chlemtati, vykodľučíš je róžno. Ale kteří, kolěna skľonieće, budú píti, na druzě straně budú. A tak *by* čísľo těch, jižto, v ústa mećiuće vodu, chlemtáchu, tři sta muží; ale jině všecko množstvie, kleķše na kolěnú, pijiechu. I *řěče*
- 25 Hospodin k Gedeonovi: Ve třěch stech muží, jižto chlemtáchu vody, vysvobozíu *vy* a podďaju v ruku tvú Madian. Ale jině všecko množstvie vrať sě do svěho doma. A tak vzem na to čísľo ztravy i trůby, všěľmu jiněľmu množstvíu otjiti káza do svých stanów a sám se třmi sty na válku sě otda.
- 30 Ale stanové Madian biechu z doľa v úvalě. Těž noci pověďě Hospodin k něľmu: Vstaň a sejdi do stanów; nebo podďadech je v ruku tvú. Pakľi sám jiti strachuješ sě, sejdi s tobú Phara pacholék tvój. A kdyř usľyříš, co mľuvie, tehdy sě posilníta rucě tvoji, a bezpečneje k nepřáťeřským stanóm sejdeř. Proto snide on a Phara, pacholék jeho,
- 35 na stranu stanów, kdež bieše oděncová strážě. Ale Madian, a Amalech, i všieħni *lůdie* se vzhoda sľuncě róžno ležiechu v úvalě jako množstvie kobylek: a velbľúdov bez čísľa bieše, jako piesek, jenž leží na břěžě mořském. A kdyř přijide Gedeon, rozprávieše něķterý sen svěľmu bliźnieľmu, a tiemto činem pravieše, jakž jest viděľ, a řka: Viděħ sen, i 40 zdáše mi sě jako u popele počeny chľěb z jećmene (sváľěny) do stanów madianských jřsedše. A kdyř přijide k stanu, otruti jej i přěvráťi, a

zbořen s zemiú srovna sě. Odpovědě ten, k komuž mluvieše: Nenie jiné, jediné meč Gedeonův syna Joas, mužě israhelského: nebo Hospodin poddade v ruku jeho Madian a vŕecky stany jeho. A když uslyšě Gedeon sen i vypravenie jeho, pokloniv sě Hospodinu, vráti sě do stanův 5 israhelských, a řka: Vstaňte, neboť Hospodin poddade v ruce naše stany madianské. I rozdělí tři sta na tři čiesti, i da trúby v jich ruce a ľahvice prázdné, a svěťlo prostrěd ľahvic, a řeče k nim: Co uzřite mě činiecě, též učiňte; vejduť v stranu stanův, a což učiniu jáz, též vy. A když zvučí trúba v ruce mé, a vy okoľo stanův vztrubte a vzkřičte 10 Hospodinu a Gedeonovi. I vjide Gedeon a tři sta muží, jižto s ěním biechu, v stranu stanův, na počátce póľnočnieho bděnie, a vzbudivše strážné, počěchu v trúby trúbiti a třieskati ľahvicemi meziu sobú. A když okoľo stanův na třech miestech hľučiechu a vědra zbichu, držiechu v ľevé ruce pochodně a u pravici trúby zvučiecie, i voľáchu: Meč Hospodinův 15 a Gedeonův! stojiece všickni na svém miestě okoľo stanův nepřáteľských. A tak všickni stanové smútiachu sě, a křičiece a hľučiece poběžiechu. A nic méně tři sta muží v trúby hľučiec nepřestachu. I vesľa Hospodin meč ve vŕecky stany, a sěchiechu sě jeden druha, běžiec až do Bethsa, a po březi ot Belmehula až do Tebbath. I dade Hospodin vícěstvie 20 ľudu israhelskému ten deň. I pošľa Gedeon po všie hořě Efraimově, a řka: Sejděte u potkánie Madianovi a zaľožte vody až do Bethbery a Jordana. I voľáše veš Efraim a obľoží vody i Jordan až do Bethbery. A popadená dva mužě madianská, Oreba a Zeba, zabí na hořě Oreb, ale Zeba v lisici Zeb. A stihali sú Madian, hľavy Orebovu a Zebovu 25 nesúce k Gedeonovi, přěš řeku jordanskú.

Naděje v blažené doby Mesiášovy.

(Z pror. Isaiášova kap. 35.)

Veseliti sě bude púšťe a bezcěstie, a radovati sě bude samosť, a ktvieti bude jako lilium. Pľodieci pľoditi bude, a radovati sě bude, veseľa jsúci, a chváliec: chváľa Libana hory dána jest jie, krása Kar-meľa hory a Saron, oni budú viděti chváľu božiu a krásu Boha našeho. 5 Posil'te rukú svěšenú a kolěnú mdľú posil'te. Řečte: Strašľiví, posil'te sě a nerodte sě báti; aj toť Bóh váš pomstu přivede odplacenie: Bóh, tenť přijde a spasí vy. Tehdy sě otevruť oči slěpých, a uši hľuchých sě rozstúpie. Tehda skákati bude belhavý jako jelen a otevřě sě jazyk němých: neb rozdělily sú sě na púšti vody a řeky na púšti. A ta, 10 kteráž bieše suchá, v jezero, a žiezivá v studnicě vodné. V odpočivadlech, v nichžto sú sani bydleli, vzejde zelenosť trstie i sítie. A bude tu stezka, a cěsta, a cěsta svatá nazvána bude. Nepójde přěs niu poškvrněný, a to bude nám upřierná cěsta, tak aby blázni nebľúdili po nie. Nebude tu lev, a zľý zvěř tu nevzejde po nie, ani bude nalezen 15 tu. I choditi budú, jižto vysvobozeni budú; a vykúpení ot Hospodina obrátie sě i přijdu do Sion s chvaľu: a veselie věčné na jich hľavy; radosť a veselie obdržie, a uteče bolesť i stonanie.

Návrat mladého Tobiáša.

(Z knihy Tobiášovy, kap. 10—11).

Když Dobeš pro svú svatbu pozdieše vrátiť sa domov, otec jeho Dobeš, za syna *péču* imaje, mluvieše, a rka: „I hádáte-li, proč mój syn tak dlúho mešká, anebo proč jeho tam tak dlúho držíe? A snad Gabelus umře, i nenie, kto jemu peněz vydada.“ I počě se velmi zamucěvati, i jeho hospodyně Anna. I plakašta oba, *ež* se jejich syn v určený deň domov nevrátí. — Zatiem Raguel zětě svého ponucieše, a rka: „Prošiu tebe, pobuďi zde, a jáz pošla pošliu k tvému otciu, vzkazujě jemu o tvém zdraví.“ K němužto Dobeš vecě: „Já vědě, *ež* otec mój a máti má dni počítata, za mě *péču* imajúc a velmi se mútiec.“ A 10 když Raguel prosieše *svój* zět Dobeš, aby ještě ostał, nikakež přeprositi nemože. Poručiv jemu svú dceř Sárnu, a dav jemu *połovicíu* všeho svého statka, pustí jej k otciu jiti domov.

Když tak zase jdúc, *přijidechu* na jedno miesto, ježto slove Charan, ješto *bieše* na *poły* cěsty proti městu Ninive, v stranu jednoho na dcět 15 dně vz dál, povědě aneł Dobešěvi, a rka: „„Bratře mój Dobešiu, vieš, kak's doma ostavił otcě svého. Proto vidí-li-t se podobno, pře-
jdeďva napřed, a hospodyně tvá, s *čelediú* a s dobytkem z nenáňa
jdúc, přijidú po nás.““ A když to by Dobešěvi *lúbo*, vecě k němu arch-
aneł: „„Vezmi s sobú žluči oně ryby; bude-t jie potřeba.““ Tehda 20 Dobeš, vzem žluč, pojide před se cěstú. A jeho matka na každý deň na jednu horu vcházieše, zdaby kde mohla z daleka svého syna za-
zřeti domov jdúcě. A když jednu hlédáše, na všě strany patřie, uzřě
z daleka a ihned *pozna*, *ež* syn jejie jde. Proněžto ihned domov spěšně
přišedši, k svému hospodáriu povědě, a řkúci: „Aj toť *juž* *najú* syn
25 domov jde.“ Zatiem archaneł k Dobešěvi na cěstě vecě: „„*Netiehneš*
v dóm *vníti*, *až* ihned učiníš poklonu Hospodinu Bohu svému. A jemu
poděkujě *přístupí* k otcí svému, a jeho milě počelujě, pomaziž jeho
oči *rybiú* žlučiú. I přineseš s sobú radost velikú; neb netiehneš *toho*
učiniti, *až* tvój otec viděti bude, a tvému *přístiu* velmi se obraduje.““ 30
Zatiem Dobešěv psik, jenž *bieše* s ním na cěstu běžal, jako v posekství
ocasem mávajě, radujě se domov *přiběže*. V ta doba vzhopě se otec
jeho nevidomý, v nožné prsty se urázejě, podav ruku *vódciu*, poběže
proti synu svému. A tu se *přitulivši* on i matka jeho, počěšta ra-
doštěmi plakati. A tu Bohu poděkovavše a pokornú poklonu učinivše,
35 *społu* *sedechu*. Tehdy Dobeš syn, vzem žluči rybie, pomaza otcovú
očiú, a ihned na *mały* čas, jako na *pól* hodiny, pomeškav, počě bělmo
s *očiú* jako mazdra vajeňná scházěti. Južto ujem Dobeš strže s oči
jeho, a ihned zrak *přijem* *vidieše*. I počěchu Boha chváliti, on,
i jeho hospodyně Anna, i všickni, jižto jeho slepotu viděchu. A zvláště
40 sám svatý Dobeš mluvieše: „Chváľtu tobě vzdávaju, Hospodine všemo-
húci; neb ty mne na čas *pokáza* a ty mě uzdravi a aj, *juž* *viziu*
Dobeš, *syn mój*.“ Potom po sedmi dní Sara, mladého Dobešě hospo-
dyně, s *čelediú*, i s dobytkem, i s velblúdy, i s velikými penězi po
něm domov *přijide*, i s těmi penězi, ješto od Gabela *běchu* vzěli. I
45 počě mladý Dobeš *otciu* a *materi* všecko pořad rozpravovati, co mu
ješt dobrého Bóh na tej cěstě učinil.

Velebení všemohoucnosti boží.

(Z knihy Job, kap. 38—41.)

Kde's byl tehdy, kdy sem kladl základ zemský? Ukaž mi, až máš rozum. Kto jest položil jejie mieru, znáš-li jeho? nebo kto jest ztáhl nit měrú około jie? A na čem jsú utvrzeni jejie podstavci? Nebo kto jest spustil kameň uheľný, když sú mě spolu chváliły hvězdy
 5 jitrnie a zpievali všickni synové boží? Kto jest zavřel dveřmi moře, když se jest vyřinuło z země širejšie, když sem jáz ustavił obľak krytie jeho, a mrákavú jako plėnkami obinuł sem je? Obkliúčil sem je svými mezemi, a zastavił sem dveřmi i závorú, a rka: Potudto vyjdeš, a nepójdeš dálé, a tuto zrušíš své vlny. Zdali's po svém urozeni rozkazo-
 10 vał udnėniu a ukázał zoři jejie miesto? Zdali's držał krajiny zemské, a vypudil si nemilostivé snažně z nie? Zdali's chodil v hľubokost mořskú, a v každé si hľubine chodil i byl? Zdali jsú otevřiena vrata smrtedlna tobě, a dvěre temné si viděl? Zdali si znamenał širokost zemskú? Ukaž mi, znáš-li, na které cestě světľost přebývá, a kde jest
 15 miesto všech temností, a kde jsú jich mezě, a rozuměj stezkám domu jeho. Věděl-li si, kdy se urodíš, a znał-li si číslo svých dnův? Zdali si šel ku pokľadóm sněžným, a pokľady krupné opatřil si, ješto sem založil na čas svého nepřietelě, a ke dni války i boje? Kterú cestú se rozsypá světľost, a vedro se dělí po zemi? Kto jest dał rúciemu
 20 přievaľu jeho běhy, a hľučnému hromu cestu, aby dał dešć na zemiu i na púštiu, kdež člověka nenie, kdež ižádný smrtedlný nepřebývá, a rozvlažiuje dúbavu i hvozď, aby z sebe vyvedł zelené bylie? Kto jest dštěvý otec? a kto jest urodil křopě rosné? A z čieho jest břiucha vyšel led? a mráz z nebě kto jest urodil? Ku podobenstvu kamene
 25 vody se utvrzujú, a svrcek hľubokých vod se stavuje. Můžeš-li spolu snieti bľyskové hvězdy, ješto slovú šćetky, nebo okoľek těch hvězd, to- čiuš koľa, můžeš-li obořiti? Zdali ty vyvodíš denniciu svým časem, a zvěřitedlnici kážeš povstati nad syny člověčími? Zdali si poznał řád nebeský, a jeho počet učiníš na zemi? Zdali zvýšíš svůj hlas až do
 30 mlhy, a potopa vodná zakryje tě? Zdali ty sešleš bľyskoty, a'ny tě ctiece řkú sobě: Hotovy jsmy? Kto jest položil v třeviech ľudských dómysl? a kto jest dał kokotu rozum? Kto vypraví nebeský počet, a zpievaniu nebeskému kto káže usnutí? Kdy se jest zakľádał prach na zemi, a hrúdie se spojěvało? Zdali otejmeš ľvici plėn, a dušiu
 35 jejie štėnec naplníš, když ležie v jeskyniech a v pelešech, tajiece se? Kto jest pripravil havranu pokrm jeho, když jeho ptačenci voľajú k Bohu, úpějuce proto, že nemajú pokrma?

Zdali si poznał čas rozenie cápieho na skaľách, anebo znamenáš ľaně březie? Skľoniece se, pľod svůj rodie řevúce, a potom jich telcú
 40 otlúćie se na pastvu: otejdúce ot nich, nevrátie se k nim. Kto jest propustil divokého osľa svobodna, a púto jeho oťpał kto? Jemuž sem já dał dóm na púšti a přiebytek jeho v zemi křušicěvé. Pohrdał jest množstvím městckým; křiku celnikového neuslyší. Opatřiuje hory své pastvy, a dúbavu všelikú ohľadá. Zdali chce jednorožec tobě slúžiti
 45 a ostati u tvých jesli? Zdali pojmeš v uvidľa jednorožec k své roli, aby zdrobil hrúdie v úvaliech po tobě? Zdali ufáš v jeho velikú síťu,

a ostavíš jemu úsilie tvé? Zdali jemu věříš, *ež* tvá semena vrátí tobě a do tvého humna svezé?

- Péro štrusové podobno jest péru rariovému a jastrábovému. Když nechá svých vajec na zemi, tehdy snad je u prachu ohřeješ, a'n jich zapomíne, že noha móż' je ztlačiti, nebo zvěř polský zdávi? Neb jest nemilostivý byl k svým synóm, jakoby jeho nebyli. Darma jest usilěval bez nůžě všelikého strachu, neb jej zbaví Bóh smysla a neda jemu rozuma. A když bude čas, vysoko *svoji* křídě znese, opravujě (deridet) koně i toho, ktož na něm sedí.
- 10 Zdali přidáš síly konů, nebo přičiníš řehtanie jeho hrdla? Zdali jeho nezbudíš, jako kobylky? Sláva chříepů jeho hróza. Zemiu kopytem hrabe veselě a směle, a proti oděnému běží, netbahě stracha a nepohne se před mečem, a'no na něm vzvěkce tůl, kopie se tluče a štit železný; a'n porěhcíuje, hložě zemiu, netbahě zvzuka trubačévého. Když uslyší
- 15 vzvuk trubný, die: A! Zdaleka počíuje boj, ochvěnie kniežetcie (ducum) a štěbet vojska.

- Zdali tvú múdrostiú pernatie jastráb a ztahuje svoji křídě proti poředni? Zdali pro tvé kázanie znese se oreľ, a ne na snadných miestech ustavi své hniezdo? V skalí přebývá a v rozsědinách, po 20 horách bydlí, tu kdež jest nelžě přistúpiti. Odtud sobě hledá pokrma a zdaleka jeho oči patřita. Ptačenci jeho chlepciú krev: a kde koli bude mrcha, tu ihned se přiblíží.

- Zdali učiníš mé právo zlámané (irritum facies iudicium), a mě potupíš, a sám mi se zpraviš? A jmáš-li ruku jak Bóh, a podobným 25 hlasem hřmíš? Oblecš se v krásu a na výsosť se zdvihni, a buď slavný i lěpý, obleka se v své rúcho. Rozpraší pyšníky v svém hněvě, a všelikého purného poniží; vzeří na všechny pyšné a potupí je; potři nemilostivé na jich miestě; skry je spolu u prašě, a jich tváři pohříží v jámě: tehdyť já poznaju, že tě může spasiti tvá pravice.

- 30 To-t Vehemot, jehož sem učinil s tobú, bude jiesti sěno jako vól. Síla jeho v jeho ledvinách, a moc jeho u pupcě jeho bříucha. Zavine svůj ocas jako břěčtan, hnáti jeho jako cievky měděné, zaušnicě jeho jako škuďly železné. On jest počátek božích cěst; jenž jest jeho učinil, opáše jej mečem svým. Hory nesú jemu bylinu: všěcka zvířata polská 35 hrajú tu. Pod stienem spí na tajném loži, v miestech vlašných začlo-níujú stieni stien jeho. Obklíučilo jej jest vrbie potočné. Aj vystřěbe řěku, a nebudú se diviti: a má své ufanie, *ež* by Jordan vplýnul v jeho ústa. Před jeho očima, jako udiciú, pořapí jeho, a sochory provrtá chříepi jeho.

- 40 Zdali moci budeš vyvleci leviathan udiciú, a provlečeš jazyk jeho prostraňkem a (kruhem) projmeš líci jeho? Zdali rozmnoží svú prosbu k tobě, a bude s tobú měkce mľuviti? Zdali s tobú učiní smlůvu, aby jeho přijal za věčný robotník? Zdali jeho oklamáš jako ptaček a přiviežeš jeho k svým robotnicům? Zsěkajú-li jej přietelie a rozdělíe 45 jeho kupci? Zdali naplníš sieti rybie kožiú jeho, a posadu rybnú hlavú jeho? Vloží naú svú ruku: vzpomíenajú válku, a nic viece nemľuvi. Aj toť jeho naděje obměšká jeho, a spadne, a'no všickni vidie.

- Ne jako ukrutný vzbuziu jeho: nebo kto se může protiviti tváři mé? A kto mi jest co napřed daľ, abych jemu vrátil? Všěcko, což 50 jest pod nebem, to jest mé. Neotpustiú jemu pro jeho pokorná slova.

k prosbě přichýlená. Kto odkryje tvář z oděva jeho, a v jeho ústa kto přijde? dvéři obličejeho jeho kto otevře? V okoľčě jeho zubův jeho hróza. Tělo jeho jako štitové sliti a spojení z lupin, ješto sě samy v sobě trů; nebo jedna s druhú jest sstavena, aby dýchánie skrzě ně neprošlo; jedna sě druhé přidrží, a nikdy sě nerozlúćie, drziece sě. Kýchánie v jeho ústú ohnivé, a oči jeho jako oboćie na udnění (palpebrae diluculi). Z ústú jeho vycházějú pochodně, jako hlavně zažženě. Z chřepiů jeho vycházie dým jako z hrncě zažženého. Dýchánie jeho rozněćiuje řěrevie, a plameň z ústú jeho sopcě. Na jeho hrdlě ostane jeho síla, a jeho tvář přědběhne chudoba. Údové jeho těla přidrzie sě sebe: a pošle proti jemu blyskoty, i nebudú neseny na jiné miesto. Srdcě jeho sě zapeklí jako kameň, a stvrdí sě jako kovářěvý nako- vadlen. Když bude zdvižen, vzbójie sě angelie, a leknúc sě očistie sě. Když jej přistihne meč, nesstojí ani s kopím ani v plátech; nebo domní sě, by bylo železo jako plěvy, a meď jako hniľé dřěvo. Nezapudí jeho střelec; v strniště sú sě jemu obrátili kamenové prakoví; a jako strniště vyzývá kľadivo, a posmievá sě tomu, jenž střěže s kopím. Pod ním budú poprslici sluneční, a rozstele sobě zľato jako bláto. Káže vzkľo- ktati hľubokosti mořské jako hrnciu, a jako drahé masti když vrú. Po něm sě bude bšťěti jeho stezka; domní sě, že sě jest hľubokost mořská sstarala. Nenie na zemi ižádná moc, by sě přirovnaľa jemu, jenž jest tak učiněn, aby sě ižádného nebál. Všelikú věc vysokú vidí, neb jest on král nade všěmi syny pyšnými.

Výběr pověstí (přísloví) Šalomúnových.

Nežásaj sě nahľé hrózy, ani kdy na tě spadne násilie nemiľosti- vých; neb Hospodin bude podľě tvěho boku, ostřiehaje nozě tvě, aby nebyľ poľapen. — Jdi k mravenci, lěni hubenće, a snabděj jeho cěst, a naući sě múdrosti. — Šesterá jest věc, jiežto nenávidí Hospodin, a sedmá mrzí jeho dušiu: oči vzyvýšeně; jazyk žživý; rucě, jiežto prole- váta nevinnú krev; srdce, ješto skládá peské myšlenie; nozě rúćá, jiežto běžita ke zľemu; ten, ktož mľuví řěž, svědek křivý, i ten, ktož rozsievá mezi bratřiu svádu. — Strach boží nenávidí zľého: púru a pýchu, a zľú cěstu, a ústoma dvojého jazyka hrdá. — Ktož sě přidrží křivé řeći, ten pašě větry, a ten stihá létajúćie ptáky. — Závažie křivé mrzkost jest přěd Hospodinem, ale váha pravá volě jeho. — Spravedlný z núzě vyproštěn bude, a bude vdán hřiešný miesto něho. — Kdež nenie vládařě, zhyne obec. — Zľě bude smucen, ktož sě ru- kuje ciuzieho, a ktož sě střěže osídľa, bezpečen bude. — Dušě, která bľahá Hospodina, rozťľustie, a ktož zapojuje, sám bude zapojen. — Ktož ufá v své zbožie, spadne; ale spravedlní jako zelený list ovoce vydadie. — Lěpi jest chudý, potřebiciu jmajě, nežli slavný, nejmajě chleba. — Mrzká jest věc přěd Hospodinem rty řživá, ale ktož věrně ćinie, ľubie sě jemu. — Ktož ostřiehá ústú svojú, ostřiehá dušě své, a ktož nenie opatrný v své mľuvě, poćiuje nehodu. — Naděje, která sě mdlí, mući dušiu. — Dómyslný všecko učiní s potazem. — Žáďost, když sě doplní, kochá dušiu. — Svých cěst navolí sě bľázen, a nad ním bude muž dobrý. — Ve všem dobrém skutcě bude žizň, a kdež mnoho kľevet, tudiež často chudoba. — Odpověď měkká ruší hněv: řeć tvrdá

- vzbuzuje hněv. — Lépě jest pozvati přítele na zele s miłosrdím, než na tučný telec s nenávistiú. — Počátek dobré cesty činiti pravdu. — Lépě jest maličko s pravdú, nežli mnohé užitky s křivdú. — Lépě se pokoriti s tichými, nežli plén děliti s pyšnými. — Člověk převrácený
 5 vzbuzuje svádu, a klevetivý vadí kniežata. — Ktož vzhrdá chudým, rúhá se jeho stvořitelu. — Veselá mysl činí kvůcí věk: duch smutný kosti suší. — Ktož skrovní svú řeč, učený a múdry jest. — Rty bláznova pleteta se v svár, a ústa jeho svádu vzbúzieta. — Bláznovstvie člověcie podvrtnuje jeho kroky, a proti Bohu vře svým umem. — Když vinného
 10 bičujú, blázen tiem múdrěji bývá. — Pro studeno lění nechtěl orati; protož létě bude žebrati, a nebude jemu dáno. — Výše zláta a stříbra jest dobrá sláva. — Vystrčí ot sebe klamáka, i přestanúť všěcky svády a rozniecenie. — Oči Hospodinově ostřieháta umění. — Nepřeroruj starých mezí, ješto-ť sú uložili předci tvoji. — Nevzťahni svú očiu
 15 k tomu zbožiu, jehožto nemóžeš jmieti; neb sobě učině křidlé jako oreľ, i vzletí až do nebe. — Neroď bývati na kvasiech opilcůvých, ani obžercůvých. — Když letí tvój nepřitel, neraduj se hronutiu, ani se veselí srdce tvé tomu. — Což sta vidělě tvoji oči, nepronos toho brzo v svádě. — Plekno, meč, ostrá strěľa, takýž jest člověk, jenž mluví proti svému
 20 bližniemu křivé svědectvie. — Bude-li lačen tvój nepřitel, nakrmí jej; pakli bude žieziti, daj jemu vody píti: tak řeřevie sespeš na jeho hlavu. — Když zhynú drva, potuchne oheň: když nebude klevetníka, svárové se utišie. — Těžká jest křemenicě a važný jest piesek: ale hněv bláznov obého těžší. — Lěpi jest súsěd podlé, nežli bratr daleko. — Oko,
 25 kterěz klamá otcem svým a hrdá rodem své mateře, vyštíepie je havrani z potokóv a snědie je *orlenci* (ptačata orličie). — Troje věc jest mi nesnadna, o čtvrté ovšem nevědě: cesty orlové pod nebem, cesty hadové po skáli, cesty korábové prostřed moře, a cesty mužě v jeho jinoství.

Sedmero pečeti knihy beránkovy.

(Z Tajnice sv. Jana kap. 5–6.)

Potom viděch v pravé ruce toho, jenž na stoličce sědieše, knihy psané, i vnitř i vně sedmi pečeti znamenáné. A viděch, a'n otevřě beránek jednu z těch pečeti, i uslyšěch jednoho z těch čtyř zvěřev jako hřasem hromovým tak řkúce: Poď a viz. I uzřech, a'no kón bílý. A
 5 ten, ješto na něm sědieše, jmějieše lučičstě, i by jemu dána koruna, i vyjide, jenž přemohł jest (exivit vincens), aby svítěžil.¹⁾ A tak když otevřě pečěť druhú, i uslyšěch druhý zvěř tak řkúce: Poď a viz. I vyjide jiný kón ryzí, a ten, ješto na něm sědieše, dáno mu jest, aby vynesł pokoj z země, aby se spolu zbili, a dán jemu jest meč veliký. A kdyžto
 10 otevřě pečěť třetí, uslyšěch třetí zvěř tak řkúce: Poď a viz. I uzřech nalit kón černý: a ten, ješto na něm sědieše, jmějieše v své ruce závažie. A uslyšěch jako hřas z prostředka těch čtyř zvěřev řkúce: Dvojú libru pšenice za jeden peniez, a tři dvojité miery ječmene za jeden

Různočení některá z N. Z. tetovského: ¹⁾ i vynide vítěziv, aby svítězil.

peniez, a vína i oleje neurážejte. A když otevře pečeť čtvrtú, uslyšech hlas čtvrtého zvěřě tak řkúcě: Pod a viz. I uzřech nalít kón bledý, a ten, ješto na něm sedieše, jmě jemu smrf, a pekło jdieše po niem. I by jemu dána moc nad čtyřmi čiesfmi světa, aby zabił ¹⁾ 5 mečem, hladem a smrtí a zvěřiu zemskú. A když otevře pátú pečeť, uzřech vzespod oltarě dušě pro slovo božie zabité a pro svědectvie Jezukristovo, ješto jmějiechu. A voláchu hlasem velikým, a řkúce: Dokad, Hospodine svatý a pravý, nesúdiš a nepomstíš krve naše, a nepomstíš *ny* nad těmi, jižto na zemi bydlie. I dachu jim každé štołu bieľú, 10 a jim jest řečeno, aby otopčinuľy ješte na maľý čas, dokud se nena- plní čas vašeho služebného tovarišstva, a těch vašich bratří, jižto ješte zabiti jmajú byti jako i vy. I uzřech, když otevře pečeť šestú, potřese se velmi země všěcka, ²⁾ a sluncě by črno jako pytel žiněný, a měsiec vešken by jako krev, a hvězdy s nebes spadachu na zemi, 15 právě takež, jakžto fíkové první velici s dřěva padajú, když jimi vietr hne. ³⁾ A nebě jide přěč jako knihy zavínuté ⁴⁾: a všěcky hory i ostrovové s svého miesta se po hnuchu. A králi, i všechna *kněžie*, i bohatí i silní, a všěliký sľuha i soběvolný skrychu se v jeskyniech a v horných skaľách: a tu jsúc, řkú horám a skaľám: Padněte na *ny* 20 a skryte *ny* ot tváři toho, jenž sedí na stolici, a ot hněva beránka; neb juž jest přišel deň veliký jich hněva: kdo jest ten, jenž před ním ostatí moci bude?

VII.

Duchovní písne.

Nejstarší duchovní píseň česká, která zbožným podáním až po naši dobu se zachovala, jest „Hospodine pomiluj *ny*,“ nepochybný to zbytek z doby, kdy sv. Cyrill a Methoděj ve vlastech našich rozšivali símě učení křesťanského. K ní přidružuje se píseň k sv. Václavu, nedlouho po smrti svatého knížete českého povstala. Obě zachovaly se v prepisech teprvé z druhé polovice XIV. stol. spolu s jinými písneři duchovními, ješto dle latinských hymnův vzdělány jsou.

Hospodine pomiluj *ny*.

žizň a mír v zemi.

Krleš, Krleš, Krleš.

Hospodine, pomiluj *ny*!

K sv. Václavu.

Ježu Kriste, pomiluj *ny*!

Svatý Václave!

Ty spase všeho míra!

věvodo české země,

spasiž *ny*, i uslyšiž

kněže náš!

5 Hospodine, hľasy naše!

pros za *ny* Boha,

Daj nám všem, Hospodine,

svatého Ducha. Kyrieleison!

¹⁾ hubil — ²⁾ a aj země hnutie stalo se jest veliké — ³⁾ když se od větru velikého hýbá — ⁴⁾ knihy zavité.

Nebeský jest dvorstvo krásné: Pomoci tvé žádány:
 blážě tomu, ktož tam pójde smiluj se nad námi;
 v život věčný, utěš smutné,
 oheň jasný otveď vše zlé,
 5 svatého Ducha. Kyrieleison! svatý Václave! Kyrieleison!

Z písně k Panně Marii: „O přeslavná Matko boží.“

- Vznikla's na útěchu, růžě,
 všemu světu matko božie
 z Jesse svatého kořene
 Maria slavná ze jmene,
 5 naše naděje přemilá!
 Ty's nebeská všecka síla,
 ty's rozkoš bydla rajskeho,
 ty's chrám krále nebeskeho,
 ty's svatého Ducha schrána,
 10 ty's s počátka přečišťána
 sieň svatě Trojicě slavná.
 Ty's králová svých sluh spravná,
 ty's květ čistoty panenske,
 ty's veselie vše nebeské,
 15 ty's radost andělských kórov,
 ty's svatosť nebeských sborov,
 ty's útěcha všeho stvoření,
 ty's všech smutných utěšení,
 ty's pracných z nůž výpravcie,
 20 ty's všech chudých šedrá dárcie,
 ty's nematná cesta bludných,
 ty's zdravie všech lidí trudných;
 ty's ustařých moc i síla,
 ty's zůfalých miřost milá,
 25 ty's svých sluh miřostná matka,
 ty zploziuješ nebožátka,
 ty's hřiešných naděje prava,
 ty's sklep čistý čstného nrava
 ty jsi všie čsti první kořeň.
 30 Tobú nám všem ráj otvořen,
 tobú nám věčná smřt sňata,
 tobú dáblu moc odjata.
 Ty's veřken svět obživila,
 jenž bieš' Eva umořila,
 35 ty's hřiešných orudovnicě
 a nelěnie spomocnicě
 těm všem, jižto slůžie tobě.
 K těm vořáš, zovúe je k sobě
 ve svú rozkoš i v své bydlo,
 40 pod svú pařiu, pod své křídlo;
 nebo's ty miřosti plna.
- Ó Maria miřosrdna,
 ó božieho Syna matko,
 vzpoměň na mě, nebožátko.
 Má naděje přeřadúcie,
 vzeřri na mé slzy horúcie,
 viz smutného srdce řkanie,
 uslyš prosbu, daj řadanie
 pro tvých svatých sedm radostí
 a pro slavných pěť řalostí,
 jenž si obé na siem světě
 jměřa pro své svatě dieť.
 Uslyš mě přieliš hřiešného,
 pomoz zbyťi hřiecha mého,
 vzdvihnúe ruče k svému synu
 popros, ať mi spustí vinu,
 a utěš dobrotivě.
 Pro svú miřost miřostivě
 daj mi se hřiechov chovati,
 dopuřčených se kajati,
 přidadúe srdciu skruřenie,
 bych tak želeě šhřeřenie,
 vyslůžil na tvé miřosti,
 bych tě v nebeskej radosti
 u skončenie vidual svého
 v krásě obliceje tvého,
 v němžto kocháš svého syna.
 V tvúf jest rukú má vše vina;
 toběť ni v čemž tvé děřátko
 neotpovie, řčastná matka,
 pro tvú řalost, již si měřa,
 když jej na křięi viděřa
 a'n krviú brocěň a jmá rány
 v rukú, v nohú, bok prokřaný,
 a'n neličen a veř siný,
 a'n bičován a bez viny,
 a'n rozťiežen trudně różno.
 Avech! až mně zato hržno
 ež tě tak napominaju,
 snad tvú miřost rozhněvaju,
 obnovujeř takú řalost;
 ale pro tvú svatú radost,

juž na svém skončení jměla,
 když's svého syna uzřela
 při sobě v nebeskej moci,
 rač mi z mých hřiechův pomoci,
 5 ze vše nůžě i z žalostí.
 Pro tvých svatých sedm radostí

při mých potřebách rač býti
 a k mej smrti rač přijíti,
 miřostivá matko božie,
 má útěcho, mé vše sbožie,
 mé veselie, má radosti,
 mého srdce věč žádosti.

VIII.

Dalimilova kronika.

Kdo by byl skladatelem veršovaných letopisů českých, pod jménem kroniky Dalimilovy čili boleslavské známých, určitě nelze. Tolik se jen za jisto klade, že jej mezi zemanstvem českým za posledních Přemyslovců až po dobu krále Jana hledati sluší. První zprávy, kdež se očitým svědkem býti osvědčuje, sahají do l. 1282, poslední pak jsou z l. 1314.

Kronika Dalimilova co básnické skládání hrubě ceny nemá; jevíť je v ní nejen nedostatek básnického názoru, ale i také nekázaná rozpásanost veršů, jejichž jsoucnost ničím jiným než rýmem naznačena není.

Text nalezá se dílem v zlomcích souvěkých, dílem v přepisech XV. věku. Tiskem vydána byla l. 1620, 1786 z 1851. Do němčiny přeložena dvakrát již za XIV. a XV. století, jednou veršem, podruhé prostomluvou.

Osazení Čechův.

V srbském jazyku jest země,
 jiezto Chrvaty jest imě.
 V tej zemi bějiesě lěch,
 jemuž jmě dějieschu Čech:
 5 ten mužobojstva sě dočini,
 pro něž svú zemiu proviní.
 Ten Čech jmějiesě bratrův šest,
 pro něž jmějiesě moc i čest,
 a ot nich mnoho čelědi.
 10 Jež jedné noci oslědi,
 i vybra sě se všěmi z země,
 jiez bieše Chrvaty imě.
 I bra sě lěsem do lěsa,
 dědky své na plecíu nesa.
 15 A když džúho lěsem jide,
 k velikému hvozdu přijide,
 stešče sě čelědi jeho;
 i vecě Čech: „Běda skutka mého!

že jste pro mě v tejto nůzi,
 a jsú vaši domové — hustí řuzi.“
 I vecě Čech k svému sboru:
 „Podejděm' pod tuto horu,
 dětem, skotu otopčinem',
 a snad sě tu s túhú minem.“
 Pak zajtra, u pravé zořě,
 by Čech sám sedm na té hořě,
 s niež všiucku zemiú ohleda,
 a dále jim jíti neda,
 řka: „Jmámy zemiú po své vóli,
 budú nám zdě plní stoli
 zvěři, ptákův, ryb, včel dosti,
 ot nepřáteř dosť tvrdosti.
 Jakby sě na púšči stažo,
 kdežby nic nepřekážažo?“
 Ale že s té hory zřěchu,
 protož té hoře Zříp vzděchu.

- Prvě chléba nejmějchu,
maso a ryby jediechu;
téhož léta žuh zkopachu,
druhého rádl'em zorachu.
- 5 Že jich starostě Čech děchu,
proň té zemi Čechy vzděchu.
Ti ľudie převěrní biechu,
své sbožie obecno jmiechu;
komuž sě nedostanieše,
- u druha jako své jmieše.
Súdieie nikdy nejmějchu,
nebo sobě nekradiechu;
pakli sě kde stala sváda,
u starších budieše rada,
aby právo učinili
a pravému polepšili.
I minu lét velmi mnoho,
ž' sě držiechu obyčeje toho.

Zavraždění sv. Václava od Boleslava líého.

- Bratr jeho jě sě jemu záviděti,
i myslě, kakoby mohł zemiu obdržeti.
Nemoha jemu jinak učiniti škody,
pozva jeho do Boleslavě na hody.
- 5 Křest svému synu zamysli,
a jmajě velikú žłobu na myslí.
A když u bratra kněz Václav přebýváše,
jeden bohabojuň panošě kón osedłaný jemu dáváše,
řka: „Skočě na kón, žeň přeč v skořě,
- 10 dobydlíš sě u svého bratra hořě.
Juž tě chce tvój bratr zabiti,
aby mohł sám v zemi knězem býti.”
K tomu jemu kněz odpovědě:
„Jáz to, báto, dobře vědě.
- 15 Z té viery děkuju tvé miłosti,
ale juž sem był živ i přielíš dosti.
Když pro Bóh nemohu ničs jiného trpěti,
asia tu smrt pro Tvórcę mého chciú milě přijieti.”
„Vypijmy tu čiešiu na čest Michału svatému,
20 aby naše dušě přinesł ku královstvu nebeskému.”
(A tu čiešiu on mienieše,
o nějež syn boží młuvieše:
,Móžete-li z té čiešě píti.)
„Juž čas mně jest všiučku vypiti.”
- 25 Řek to, počě otpuščenie bráti,
řka: „Viec mi vás zde jest neviděti.”
Vstav na modlitvu k cěrekvi jdieše,
a tu Boleslav s svými jeho strěžieše.
Když kněz Václav uzřě bratra svého,
- 30 počě jemu děkovati z kvasu cnieho.
Tehdy jemu Boleslav vecě,
potrhná z nožnic mečě:
„Báto, jáz tobě vždy rád slůžiu,
a nynie takto ti poslůžiu;
- 35 bude tuto konec tvým řečem.”
I da jemu vrch žba mečem.
Taká hróza Boleslava pojě,

- že ledva bratru kožě doję;
 však utě ucho svatému Václavovi,
 a inhed vypade meč z ruky Boleslavovy.
 Svatý kněz, vzem meč, jě sě mluviti,
 5 řka: „,Bratr! to-t bych mohł otplatiti;
 ale tolikot mi jest mój Tvořec mił,
 že bych tvé krve pro veš svět neprolił.”
 Řka to, meč bratru vráti,
 i kleče u cierkve na prazě.
 10 Boleslav, sě ku bratru přirazě,
 jě sě na liudi vołati,
 a ž' by j'ho zabiti chtěl, jě sě žałowati.
 Když u cierkve na prazě klečieše
 a svú dušiu u boží rucě poručieše,
 15 Hněvsa a jeho bratřie přiskočichu
 a tu svatú dušiu s tělem rozděllichu.
 To sě sta ot narozenie syna božieho
 lěta po devieti set, po dvú stú, po dvú deatú osmého.

IX.

Básně dějepisné.

Poesie staronárodní žádná se nám ze XIV. věku nezachovala památka. Vešlo zajisté v obecnou oblibu skládání umělé, ježto se dílem příkladem první školy básnické, dílem příkladem Dalimilovým řídilo. K plodům první třídy náleží zpěv o bitvě kreščacké, dne 26. srpna 1346 svedené, v níž slepý král Jan padl, bojuje co spojenec krále franského. Ráz třídy druhé nesou na sobě zpěvy o klání Rudolticův a Věnkovicův, o Matěji z Trenčína, o Vilému Zajíci z Valdeka, o Plichtě z Žerotína a j.

Nepřátelské klání (l. 1315).

- Lěta od narozenie syna božieho
 po tisiuci po třech stech po desieti pátého
 pro mužebojstvo sta sě súd neslychaný,
 ni v české zemi vídaný:
 5 Rudołt z Košic zabi panošiu Věnkovi súsědu svému,
 proto Věněk zabi syna jemu;
 pak Rudołt zabi Věnkovi syna.
 I by to tak veliká vina,
 že jie nemože ijeden uložiti,
 10 až jima musichu okoł v hradě učiniti:
 šest a šest dobře oděných,
 a na jednostajných koniech
 proti sobě v okoł vjeli,

- a tak je v okolě zavřeli.
 Rudořtovici jmějiechu na oděni sukně zelené,
 a Věňkovici črvené.
 Rudořtici prvě dobřě sě jměli,
 5 ale smysleti nechtěli,
 že když porazili kterého,
 nechali choditi jeho;
 a ten, jenž pěš chodieše,
 najviece jim škodieše.
 10 Ale Věňkovici když kterého srazili,
 inhed jeho ku podaniu připudili.
 Tak Věňkovici i ziskachu,
 Rudořtovici sě jim na miřost dachu.
 A kakožkoli nepřietelský boj liutý byl,
 15 však ijeden z nich života nezbyř;
 a všakř sú sobě oděnie zpodjřmali,
 a nepřietelsky sě skřali.

Bitva u Kreščaku.

- „Klimberče mladý! diem-ř krátčě: bez rozpači, jako kluk,
 pomni, ř' jmě dobrého otcě,
 jehož nikdo zřým neviniř
 a mnoho dobrého činiř;
 5 a sám's také rytieř směřý,
 mladý, dobrý druh dospěřý;
 vědě, že mne neodvedeř,
 než ufám-ř, že mne dovedeř,
 kdež pokusiu svého meče.“
 10 K králiu vecě: „Nejměřž pěčeř!
 tvě slovo, jak's řekl, zůstane
 a sě tak liubost tvá stane;
 popros Boha za svú duřiu,
 bod oř: v ten čas sobě tuřiu
 15 tam, kde sě juř jako známí
 jeliř v súdný den shledámy!'
 Jakž to vecě, tak sie zdrže.
 Pan Henrich sě po něm zdviže;
 s ním sě na harc podř toho
 20 dobré družiny da mnoho,
 jeho hesřa vořajuce
 v srdci tuto mysl jmajuce,
 žeř nelže podř hospody
 dojiti smřtedlně škody.
 25 Nepřietelie sobě steskú,
 když supově křidřlě břeskú;
 pod nimař ten rytieř drahý,
 křičieše své hesřo: „z Prahy“!
 i hna v nepřáteřský hřuk
 bez rozpači, jako kluk,
 přěpruceř rozmáchav ony
 přěřádúcie zřatozvony,
 jimař oř upomienáše,
 na němžto sě vzpodjřmáše,
 děřajě rytieřské skutky
 svým nepřáteřlóm pro smutky,
 dávajě jim hrozně rány,
 skrzě tvrdě hůfce brány
 čině ořem i sám sobú,
 neliutuje rukú obú,
 jimař zabyř kvapieše:
 co kde jima pořapieše,
 to všecko byřo skaženo,
 ssěčeno i rozraženo.
 Jeho dobrodružstva zřieco
 snařichu sě tu vřdy viece
 ti všickni, ktoř podř něho
 byli, hledajuce jeho.
 Srazichu sě s nepřáteřy
 svými rytieřskými děřy,
 obcházejúc sě uctivě,
 noři, meči paměťlivě
 sekúc, bodúc ze všie sířy,
 z ořov ostrohami žiřy
 derúce, bodúce na ně,
 chtieco sobě dobyti pľaně
 a k lepři sě bráti spěšě.
 Tu črvená Róže kvieše,

jmajúc rubinovo stkvënie,
 jádro jejie podľe chtënie
 z arabského zláta stkvieše,
 pod niúž rytieš së držiëše,
 5 husté cësty v vraziëch činë.
 Toš náležie čstné hrdinë:
 nevyhýbiec së nikomu
 vždy së bera k miestu tomu,
 kdežby ten skutek ukázaš,
 10 ačby o nëm kto otázaš,
 by to bylo u pamëti,
 i to mohli povëdiati
 dobri ľudie bez príroka,
 na každý čas, rok od roka,
 15 ež ta Róže tak osvetla,
 jakž při Lvu vždy vërnë kvetla.
 Tu svietieše zlaté Kožo,
 pod nímž nebieše u požo
 mladému dobrému druhu
 20 zpodjieti tak práciu tuhú,
 kak Klimberku šľechetnému,
 v svëm životë udatnému,
 jenž netbajë nic o škodë

vërnë slúžil svë hospodë,
 pomnë na otcë, na dëda.
 Nepřátelóm bieše bëda:
 každého, kam së obrátil,
 biš, sekl, bodš, v hlavy mlátil.

A pan Vaškún z Bořëšina
 vëda, ež boj čstná novina,
 da nejednu prudkú ránu,
 vždy së boda po svëm pánu.
 Z Rožďalovic Ješek mladý
 podľe svë rytiešské vnady
 v dobrých činiech nemeškáše,
 vždy së po svëm pánu bráše.
 Dvoje křídľe podľe vólë,
 pól zlatë a pól sokolë,
 pod tëma dva vľastná bratry
 tu té Fleminkové chatry
 porazišta velmi mnoho.
 Všichni hnachu v huf protivný,
 druh nad druhu viece silný,
 nelutujúc smrtné škody,
 stojiec podľe svë hospody.

X.

Aesopické básně.

Ze staré doby došla nás jediná veršovaná bajka æsopická, původně česky sepsaná, v rukopise z počátku XIV. století; nelze však pochybovati, že tento způsob básni předkům našim velmi byl oblíbený. Rady zvířat, vyvinuvše se u nás bez cizích vzorův, nejsou nic jiného než volnější a širší užití základní myšlenky bajek v poesii didaktické. I v Tkadlečku jsou bajky některé.

Bájka o lišce a čbánu.

Liška jednu běhajúci,
 jiesti sobë hledajúci,
 ubëže do jednëch pústek,
 a'no v nich jediný chrústek.
 5 Vecë: Povëz mi to, chrústë,
 čie jsú toto chýšë pusté?
 On jieš tako odpovëdë,
 řka: Jáz-t sám nevëdë;
 teprv sem jedno přišëš sëm,
 10 nejmám ničë činít s tïem.
 Liška počë së točiti,

by mohla co uhoniti;
 točivši së sëmó i tam,
 i ubëže k pustým kamnám;
 a když së v niejšťëji vtoči,
 inhed v kamnách čbána zoči.
 Vecë: Dobrý večer, čbánë;
 kak së jmáš, mój mišý panë?
 Čbán lišcë ničë nevecë;
 a'na vzemši jej na plecë,
 potëšči së s ním ven z pústek.
 Tu ju potka onen chrústek,

- vecě: Liška, co to neseš,
že nohami jedva pleteš?
Ona vecě: Nesu čbána,
mého miľostného pána.
- 5 Zdáše se jiej nésti těžek;
vznesši jej na jeden bříezek,
i pusti jej doľov opak,
řkúc: Jázt tobě učiniu tak.
Vecě: Pojdiž doľov čbáně,
10 těžek's mi nésti, mój paně!
Čbán se doľov s hory pokoti,
liška se po něm běziec upoti.
Vecě: Čbáně, proč běžiš prudcě?
přesadiš mi skoro srdcě!
- 15 A když čbán na rovni bieše,
viec se kotit nemožieše.
Vecě liška: Kde jdeš, čbáně?
zdali's ustaž, miľý paně?
pakli nechceš se mnú jíti,
20 jáz chciu tobě učiniti,
že pójdeš se mnú bez děky,
kdež se nevrátiš na věky.
Přivázavši čbán k-uocasu,
vecě: Jáz tě tam donesu,
25 budeš úpít na své hoře,
přavajě jak prostrěd moře.
A když přiběže k studnici,
běda lišcě hubenici!
mnieše okľamajúc čbána,
30 nalit se obľúdi sama.
Vecě: Čbáně, ké se modlíš!
Zľého's úmysle, že tiem dlíš.
Ona nic nepomeškavši,
čbán k-uocasu přivázavši,
35 vzleze vz hóru na 'hľubniciu,
pusti čbána v studniciu,
řka: Když se nechceš modliti,
jáz tě musím utopiti.
- Čbán počě svrchu pľavati,
počě liška naň voľati,
řkúc čbánu: Brzo viz o sobě,
južt jest velmi zľe o tobě;
raziu-ť, pokoř mi se jedinu
a otpustím-ť všiu tvú vinu.
Čbánu lzě mľuvit nebieše,
nebo z hlíny slepen bieše.
T'dy se liška rozhněvavši,
čbána u vodu vrazilvi,
vecě: Južt dosti hoviech tobě,
co's uhoniľ, jměj to sobě!
Čbán se počě zalievati,
vody se veň nalievati,
lišky k sobě potáhati,
liška s' počě ottáhati.
Vecě liška: Ne tak, čbáně,
jázť spíleju, miľý paně!
Tehdy čbán počě bobtati,
vody se veň nalievati,
hľúbě se pohřezievati.
Liška počě vždy voľati:
Běda, co mi se chce státi!
miľý čbáně! otpust mi to,
a jáz tobě sľubuju to,
žeť nechciu tobě škoditi,
rač mě nebožku živiti.
Ona toho řec' netaže,
až ju čbán k sobě přitaže;
ona se v studniciu vrže,
inhed ji čbán na dno vtrže;
tu jiej neda viec vzniknúti,
musí bez děk utonúti.
Tak se liška přemúďřila,
svój život marně ztratila;
ot čbána z hlíny slepeného
zbyľa liška života svého.

XI.

Petr z Rožmberka.

Petr, syn Jindřicha z Rožmberka, po učení a pobožnosti dychtiv, v věku mladosti oblíboval sobě život duchovní. Po smrti otce svého l. 1310 vládárství domu svého ujal, a l. 1316 za manželku sobě zasnoubil královnu Fiolu, jinak Alžbětu, kněžnu těšínskou, vdovu pozůstalou po králi Václavovi III., která mu však druhého

roku zemřela. Pan Petr, s králem Janem takto jsa zpřízněn, věrně mu sloužil. Jmenovitě od l. 1318 zastával úřad nejvyššího komornictví, ve kterém až rok před svou smrtí setrval. V tu dobu (1318—40) sepsal anebo sepsati dal soustavné snešení o řízení soudním, jakéž tehda při soudu zemském platné bylo. Pohříchu se převzácná tato památka práva slovanského nezachovala celá. Nejstarší rukopis jest z l. 1360. Pan Petr provázival krále Jana na válečných výpravách do Francie i do Vlach, a ve sporech jeho s pány českými smírcem býval. V únoru l. 1346 složiv úřad komornický a vládarství domu svého, sám se do kláštera vyšebrodského, kdež i mladá leta byl trávil, k duchovnímu stavu navrátil a tam dne 14. října 1347 život svůj dokonal.

O stavování.

Měščené nejmajú právo staviti pro dluh pána ani jeho lidí v jiné hospodě, né v svém domu: proto, kdaž mu směť věřiti, tehdy jedno dobývaj jeho viec právem. Ale v svém domu hostě svého móż staviti v tom, což protrávil, jehož mu nevěřil: proto, zda by host protrávě, si chtěł přeč vyníti bez hospodářovy vôle. Pakli mu věří v svém domu, viec nelžě staviti, v němž věřil.

Vládyky nemož staviti na tržišči, kromě domu, doňduž nesede; ale nedědinného móż staviti na tržišči.

Tkáče, když právo ztratí nestáním, tehda móż jej staviti, kdež 10 jej přemóż kolivěk, tak v městě jako na cestě, nebo všady ¹⁾.

XII.

Život Krista Pána.

Jedna z nejkrásnějších ozdob literatury české XIV. století jest Život Krista Pána, jenž se celý zachoval v rukopise cis. bibl. pražské. Spisovatel jeho, řeholník řádu kazatelského, užil k dílu svému starších českých sepsání o jednotlivých dobách života Spasitelova, legendy o sv. Jachymu a Anně, jakož i o Panně Marii, pak sám překlad evangelií. Vše to spojil v jeden pěkný celek tím úmyslem, aby osobám stavu rytířského zjednal zajímavé a užitečné čtení. Podobá se velice, že k dílu tomu přistoupil z rozkazu císaře Karla IV., z jehož doby i rukopis pochází.

¹⁾ Staviti — zatknouti, arrestare. Věřiti — na úvěr dáti. Tkáč — člověk běhlý. Nestání — nedostavení se před soud, když kdo obeslán či pohnán. Vládyka nedědinný — nemající usedlosti vlastní.

Předmluva.

Podle starých mudrcův pověděnie, což jest lidu na světě bylo kdy neb bude, všickni v svém člověčství svú žádost jmají podle trojiego dobrého zřiezenu. Neb jest některé dobré užitečné, některé ctné, některé rozkošné. A nevždy se sjednávají. Neb jsú někteří, jižto vždy po cti stojiec na úžitek a na rozkoš nic netbají. A jsú někteří, jižto vši myslí pro tělesný úžitek i ve dne i v noci pracují a na čest a na rozkoš málo tbají. A také jsú někteří, jižto v rozkoši bydliec ani úžitka ani cti hledají. Z těch ze všech ti lidé jsú najlépe Bohem podarováni, jižto své tělesenství smyslem ohrazující, toho trojiego dobrého tak se skrovně přidržíe, jakžto vždy Jesu Krista i jeho miľú matku Mariji na paměti jmajíc na věky s Bohem přebývati žádají. Neb jako praví sv. Bernhardus, to vždy sľušie na paměti jmieti, jehožto svět vždy velí zapomenúti. A to se najvíce na ty chýlí, jižto v rytieřském stavu bydliec, rytieřské cti hesľo nesúc, svým se tělesným protivníkóm mocně brániece, ot Boha múdrost jmajíc, však toho na sobe znáti nechtie, ež pro toho světa neprázdeň často Boha i svého spasenie zapominají. A nadto, ktož by jim o Boze a o svatých četľ nebo pravil, toho mrzkost jmají, a netolik ot toho sami běžie, ale i jiným překážejí, toho nevěduc, což jest Ježíš ve čtení řekl, mľuvě k Bohu Otcí: Skryľ si, točič zatajil, sv. písma dostojenství před mudrci světa tohoto a zjevil si malichným, točič těm, jižto pokorným srdcem o Boze a o sv. písme rádi sľyšiec na paměť berú. Neb nic ctnějšiego, nic rozkošnějšiego, nic užitečnějšiego duši nenie než Boha na paměti jmieti a skrze to k tomu se vždy pripraviti, kde jmá člověk po tomto krátkém světě na věky přebývati.

Ale jež jest paměť člověčie u prodlení časa k zapomuěni hotova, protož já, predikatorového zákona nedostojný duchovní, jaľ sem se po to dieľo, počen psáti o počátku našeho spasenie. Najprvé o narození Marije matky božie i o všech jejie přieběžiech, v kterých časiach co jest činiľa, kde-li jest bydlia, které by obyčeje jměľa ot jejie dětinstvie až do syna božiego porozenie. Ale jež jest prorok Isaiáš o jejiej svaté miľosti prorokovaľ a řka: Vynde prut z kořene Jesse a květ z kořene jeho vzende: proto inhed o tom nebeském květu podle toho píši, kak jest ot toho přesľavného prutu pošel Bóh a člověk pravý, kak-li se je na tomto světě podle dávného proročstvie s lidmi obcházal, i o jeho svaté krvi proliti a na nebasa vstúpení a Ducha svatého apoštoľóm sesľání. A to sem umysliľ s pomocí Ducha svatého pořád psáti, aby u budúciech časiach bohobojní křestěné na těchto knihách četúc, v Jesu Kristu se kochajíe, Boha chválili, jeho miľej matce česť i chválu vzdávajíc, za toho, jenž jest to kázal česky psáti, Boha prosili a s ní se všickni Bohu dostali věky věkóm.

Obětování Ježíše v chrámě jerusalemském.

Když podle starého zákona ustavenie, jakžto piše sv. Ľukaš evangelista, přišel čtyřidecátý den, tehda Matka božie a svatý Ožep vzemše děťátko, i šli do Jerusalema, aby to svaté děťátko do božiego chrámu vněsúce Bohu Otcí ofěrovali. Protož podle starého zákona ustavenie kúpvíše

dvě hrdlice nebo dvě hoľubenc podľe chudých lidí ofěry; neb bohatí za své prvorozené děti beránek ofěrováchu a chudí hrdličky nebo hoľubence, a protož snad evangelista o beránku ve čtení nepíše, ale o hrdlicích a o hoľubencích, neb to chudých ofěra bieše.

5 Tehda sv. Simeon, kmet pravedlný a Boha bojící, jenž bieše od sva-
tého Ducha odpovědění jměl, ež před svú smrtí svýma očima Syna bo-
žieho jměl viděti, po tom slibu túže, jakž to sv. Augustin píše, bez pře-
stánie vzdychaľ a takto v svém srdci řka: „É, budu-li já tak šťastný i
Bohu zaslúžilý, ež byšta moji staře žádostivě oči obezřeľ mého Spasitele
10 v tělesnství! É, přijde-li kdy ten čas, ež by mě nalezľ můj Spasitel
ješe živa na světě jsúce, aby mě nalezlo svaté narozenie v tom túžeb-
ném vzdychání!“

V túž hodinu, v nížto Matka božie a svatý Ožep s nebeským dietě-
tem k chrámu se božiemu přibližovašta, vnanuľ Duch svatý v srdce sv.
15 Simeonovi, aby na pospěch vstana i šeľ do božieho chráma. A jakž tam
brzo přišeľ, tak inhed proročským duchem to nebeské dětátko poznal a
inhed na svú kolenú pad na zemi a jemu se pomodliľ. Tehda iphed, jakž
to jednomu sv. otci zjevono jest, dětátko čtyři dceti dní v stár osmyslným
vzezřením dospěľého věku postavy sv. Simeonovi mile ulíz se v oči vze-
20 zřeľ a inhed na svú se miľú matku ozřev, jiej se tíše pokloniv, ruky sv.
Simeonovi podaľ, jakžto by řieci chtěľ: „Aj toť, kmeti svatý, jehožto's
dávno na Boze žádaľ, po němžto's túžebně vzdychaľ, ježto-t jest mým
duchem slíbeno, vezma mě na svoji ruce, ohledaž.“ Tehda sv. Simeon, to
nebeské dietě na svoji ruce vzem, Bohu s požeňnáním chváľu vzdav inhed
25 prořekľ a řka: „Aj juž teď púščieš sľuhu svého Hospodine podle sľova
tvého u pokoj; neb sta juž viděle oči moji spasenie tvé, jež si učinil
před obličejem všeho lida, světľost k zjevění národóm i k slávě osady
tvé Israhel.“ A v túž hodinu jest prorokovaľ sv. Simeon o tého miľého
dietetě umučení a o velikej žaľosti matky božie, ež jiej bylo nato hleděti,
30 a'no jejie miľý syn, na svatem kříži trudně rozpat, pro všeho světa hřiešné
svú svatú krev prolévaje. A protož jest inhed tu sv. Simeon k Matce
božieľ prorocky řekľ: „Tvú vľastní duši, točíz tvé přežaľostivé srdce,
prokrojí meč ostrý.“

Zatím přišedši svatá Anna prorokyni, tomu se svatému dietěti ná-
35 božně poklonivši, jaľa se o něm prorocky mľuviti, a řkúci: „Toť jest
spasitedlné dietě, ježto jest juž na utěsenie všemu světu přišlo. A juž
se jest naplniľo, co jest byľ nebeský stvořitel skrze své svaté proroky
světu sľibiľ. A blaze mýma očima, to přesvaté dietě viděvše.“

Ty tak přeznamenité řeči Matka božie sľýšieci na mysl bráše, v svém
40 srdci přemyšľející, a přesľavný diek Bohu vzdáváše. A inhed Matka božie
přistúpivši k sv. Simeonovi dětátko z jeho rukú vzaľa. A tož divně,
když je chtieše vzieti, ruky jiej podaľo to svaté dětátko, jakoby se k nie
vrátiti žádaľo.

Zatím se zřiedivše pojídú k oltári. Ta dva svatá kmeti napřed, svatý
45 Ožep a svatý Simeon, držiecí se za ruce, s jasným náboženstvím v srdci
se radující, k oltári pojidešta, Boha chváľieci a řkúci svatého Davida pro-
ročstvie: „Věrný Hospodin ve všech svých sľoviech a svatý ve všech skut-
ciech! Vykúpenie posľal Hospodin lidu svému! Aj toť jest náš Hospodin,
na věky věkóm. Přijeli smy Hospodine miľosrdie tvé prostřed chrámu
50 tvého.“ Za tím pojide Marie Matka božie, nesúci na svú svatú rukú všeho

světa krále, andělského pána, nebeského královstvie věčného Otce. A jdieše podle nie svatá Anna prorokyni, velikými radoščemi od srdce sľadkosti prohuljíc, Ducha svatého Boha chváliec i děkujíc.

Ó kak to jest bylo u málosti lidí krásné zřiezenie a slovútné přihľadanie! Čtvero jich ku oltári s děfátkem jdieše, avšak jsú byly mezi nimi všech věkóv národy. Byly děti, byly dievky, byly ženy, byli staří, byli mľadí, aby se prorocřstvie naplnilo, jezto jest bylo dávno řečeno: „Mľadí i děvice, staří s mľajšími chvalte Hospodina.“

A když tak ku oltári přijídú, tehda Matka božie s velikým náboženstvom poklekši obětovala svého miľého syna Bohu Otci a taktó řkúc: „Přijmi, všemohúci Hospodine Bože Otče, tuto mú oběť mého prvorozeného syna, jehožto's ráčil pro svú bezóisťú miľost na tento svět seslati a mě, kakžkoli nedóstojnú, jeho matkú učiniti.“ To řeķši Matka božie, na oltári toho svatého dietěte ponechavši, stojecí a jinými před oltářem v jeho svatú tvář mile hledáše, vidúci, a'n na oltári sedí a na svú matku a na ty, jezto před oltářem stáchu, osmyslnú tváři hledí.

Zatím knězie přizváni, a tu podle obyčeje zákona starého jako chudého člověka dietě skrze ofěru pěti peněz vyplaceno. A v túž hodinu Matka božie, přistúpivši s jasnú myslí, děfátko sněmši, dva ptáky hrdlici neb hořuby od sv. Ožepa vzemši, nábožně poklekši, oči svoji světě k nebesóm vzvedši, vece: „Přijmi, miľosrdný Hospodine, tuto ofěru, jizto tobě toto malé děfátko naše, tvój miľý syn, dnes najprvě ofěruje.“ A když ona tu klečiec nábožným srdcem mľuvieše, tehda to svatě děfátko Ježíš svoji ručiččě k svýma ušima přichýliv, oči k nebesóm vzvedľ, a kakžkoli ješče nemľuviľ, — neb jen čtyři dcěti dní v stár byl, — matce pomohľ na oltár ofěrovati. Potom tu ofěru dospěvše, Matka božie a sv. Ožep s děfátkem z Jerusalema vyšli, i šli k světě Aľžbětě, jakž jest byla Matka božie zamysľiľa, prvě než by z toho kraje vyšľa, aby svatě Aľžběty navšćieviľa a sv. Jana Krstitele syna jejie ohľědaľa. A když tam k světě Aľžbětě Matka božie přišľa, velmi se mile uzřele, utěšený sobě hod učinile a v tú svatú děfátkú veliké utěšenie jměle. Tu se také tě dvě svatě defatcě, Ježíš a sv. Jan, mile uzřěsta, a divným činem sv. Jan, kakžkoli mľadé dietě jsa, počestně se k Ježíšovi jako k svému hospodě jmějieše.

Vzkříšeni Lazara.

Když Ježíš za řekú Jordanem byl, roznhemohľ se v svém domu sv. Łazař, bratr sv. Marty a sv. Mařie Magdaleny. A to jest byla ta Maria, jezto mazaľa Hospodinu drahú mastí nohy, a svými vlasy otierala. Ač sv. Marta a sv. Maria Magdalena běsta ochotně posľa Spasitelovi posľale a řkúc: Łazař, bratr náš, jehožto miľuješ, nemocen jest: ale nic viece jemu nevzkázale. A to proto, jakžto někteří chtie, k sobě jeho nepozvale, ež sta tě dvě sestře dobře věděle, ež Ježíš velikú nepřiežň jmá od Židóv, i bále sta se, aby se jemu nic nepřihodiľo. To poseřstvie Ježíš usľyšav, k tomu posľovi řeķľ: Nemoc ta nenie na smřť, ale pro chválu boží, aby se osľaviľ syn boží skrze něho. Ač miľováše Ježíš Martu a sestru jejie Mariji Magdalenu a sv. Łazaře, jakž brzo usľyšal, ež jest nemocen, poostaľ tu ješče dva dni na tom miestě. A potom řeķľ učennikóm svým: Poďte

opět do židovské vlasti. K němužto apoštoli řechu: Rabi, točíž mistře, ve t' čas tebe hledachu Židé, chtiec tě kamenovati, a ty opět tam chceš jíti? K tomu Ježíš odpovéděl a řka: Však dva na dceť hodin jest za deň. Bude-li kto ve dne choditi, nepotkne se: pakli bude v noci choditi, 5 potkne se, nebo světlost v něm nenie. To řek povéděl k nim a řka: Łazar, prietel náš spí, a já tam jdu, abych jeho ze snu probudil. K tomu světi apoštoli řechu: Hospodine, spí-li, zdráv bude. Ale Ježíš jest o jeho smrti mienil, ale oni mněli, by on o spaní snu řekl. Tehda jim Ježíš zjevně povéděl a řka: Łazar umřel jest, a jest mi to libo pro vy, abyšte 10 věřili, ež sem já tam v tu dobu nebyl. Ale pojďmy k němu. V tu dobu sv. Tomáš k svým druhým učenníkóm vece: Pojďmy i my, umřemyz s nim. A tak přišed Ježíš, nalezl jeho, a'n juž čtyři dni v rově. A bieše Bethania vzdál ot Jeruzalema pól páta na dste běhových honów, to jest pól čtvrtý vláské míle.

15 A mnozí z Židów běchu přišli k světě Magdaleně a jich bratru Łazarovi. A když svatá Marta uslyšala, a'no se Ježíš blíží, vyšla proti němu; ale Maria Magdalena v domu sedieše. A to bylo u pátek dvě neděli před božím umčením. V tu dobu sv. Marta Ježíšovi řekla: Hospodine, by ty byl zde, bratr by můj nebyl umřel: ale to jistě vědě, což požádáš na 20 Boze, dá tobě Bóh. K niežto Ježíš vece: Vstane bratr tvój z mrtvých. Marta k němu vece: Vědě, ež vstane tehdy, ježto všichni z mrtvých vstanú, v den súdný. K niežto Ježíš vece: Já jsem z mrtvých vstanie a živúci život; ktož u mě uvěří, ač by umřel, bude živ, a všeliký, jenž jest živ, a věří u mě, neumře na věky. Věříš-li v to? K němužto ona 25 vece: Ovšem Hospodine, já sem věřila, ež jsi ty Kristus syn Boží, jenžto si na tento svět přišel.

A to řekši sv. Marta, odšedši zavořala sestry své, sv. Mařie Magdaleny, jako pod tajemstvím, a řkúc: Mistr přišel a zove tě k sobě. A jakž to ona uslyšala, brzo vstavši k němu vyšla. A ješče Ježíš nebieše přišel 30 na hrádek, ale byl na tom miestě, ješto jeho sv. Marta utkala. A Židé, jižto běchu s svatú Maří Magdalenú v domu ostali, těšiece ji, jakž uzřeli, a'na spěšně vstavši vyšla, vyběhli za ní a řkúce: Najspieše ona k rovu jde plakat.

A když Maria na to miesto přišla, ješto bieše Ježíš, uzřevši jeho, 35 padla k jeho svatým nohám a řkúc: Hospodine, by ty byl zde, nebyl by umřel bratrec můj. Tehdy Ježíš, jakž ji uzřel plačíc a také Židy, jižto s ní běchu přišli, plačíce, chronul duchem a zarmútil se sám i řekl: Kde sta jeho položili? K tomu oni řechu: Hospodine pojď viz! A v tu dobu zasližl Ježíš. Tehda Židé, jižto tu biechu, řechu sami mezi sebú: Aj, 40 kak jeho jest miřovař. A někteří řechu: I nemohl jest tento, jenžto jest slepému oči otevřel, učiniti, aby tento neumierař?

Tehdy Ježíš opět, chronuv sám v sobě, přišel k rovu. A bieše podle obyčeje židovského rov jeskyně kamenem přivalená. Tehdy Ježíš vece: 45 Otvalte kameň. K tomu Marta sestra toho, jenž byl umřel, vece: Hospodine, juž smrdí, neb jsú čtyři dni, jakožto v rovu leží. Znamenaj, kak sta jej tě sestře velmi miřovale, ež sta, nechtiec, by jeho smrad zašel, kamene otvaliti bránile. Ale však Ježíš kameň otvaliti kázav, k Martě vece: Však sem tobě řekl, budeš-li věřiti, uzříš chválu boží. V tu dobu otvalichu kameň a Ježíš pozdvih očí svú k nebesóm, vece: Otče, 50 chválu tobě vzdávaji, ež's mě slyšal. A já sem to dobře věděl, ež mě

vždy slyšíš. Ale pro lid, jenž tuto okolo stojí, řekl sem, aby uvěřili, ež si ty mě poslať. To když řekl Ježíš, zavoľal velikým hlasem a řka: Łazari, poď ven! A inhed z mrtvých vstaľ, jenž bieše umřeľ, a jmě-
 5 jieše noze a ruce podle starého obyčje svázaně, a tvář jeho rúchú
 5 obvázána. Tehdy k nim Ježíš vece: Rozvěžte jeho, ať pryč jde. A
 zatiem mnoho Židův, ježto běchu přišli k svěťe Maří Magdaleně, když
 viděli, co byľ učinil Ježíš, uvěřili v něho.

Ale někteří z nich, přišedše k licoměrníkóm, pověděli jim vše
 pořád, co byľ Ježíš učiniľ. Tehdy se židovské starosty spoľu sebravše,
 10 s nimižto bieše Kaifáš biskup třídy toho léta, radu o Ježíšově smrti
 vzeli a řkúce: Vidíme, a'no ten člověk vsecky lidi vede po sobě i táhne.
 Neslušie nám toho déle trpěti. Tu se Kaifáš přimľuviľ a řka: Lepí
 jest jeden člověk senda, než by vešker lid zahynuľ. Jichžto řestnú
 radu Ježíš věda, postúpiľ před nimi nedaleko odtad do jednoho města,
 15 ježto słove Efrem, a tu přebýv, vrátil se do Bethanie v sobotu před
 květnú neděli méně než pól míle od města Jeruzalema. O tom píše
 sv. Jan evangelista a řka: Před šesti dní před hodem velikú nocú
 přišeľ Ježíš do Bethanie, tu ješto bieše sv. Łazara vzkriesil, a tu jemu
 jest večere učiněna opěť v domu Šimona maľomocného. Jakžto chtie
 20 někteří mistři, na tej večeri Maria Magdalena vliľa na jeho svatú hlavu
 libru drahé masti. Jakžto jest dřievě učiniľa pro svých hřiechův skru-
 šenie: takež tuto učiniľa jest pro miľosrdné, ježto jest jměľa k Jesu
 Kristu, náboženstvie.

A na tej večeri byľ Łazař a mnozí z daleka hostie, jižto běchu
 25 přišli, mnozí, aby Ježíše ohledali, druží chtiec Łazaře o diviech onoho
 světa tázati. Zatiem počechu knězie židovská mysliti, kak by Łazaře
 zabili, neb mnozí proň ot židovské viery odstúpajíc na křesťanskú se
 vieru obracováchu, i věřili v Ješše. Proněžto licoměrnici řekli sami
 k sobě: Vidíte, ež nic neprospievámy. Aj foť vešken svěť po něm jde.

Zjevení-se dvěma učenníkům v Emaus.

Čtvrté se zjeviľ Hospodin dvěma učenníkoma, a'na jdeta do jednoho
 hrádku, jenž słovieše Emaus. A když tak po cestě jdúce mezi sobú
 mľuviešta o těch Ježíšových přieběziech, ježto se byľy těch dní při-
 5 hodili, tehda Ježíš přibľiživ se k nima, pojide po cestě s nima a oči
 5 její tak se boží mocí držiešta, jakžto jeho poznati nemožešta. K nimažto
 Ježíš vece: Které jsú to pověsti, o nichžto spoľu jdúce mľuvíta a tak
 truchľa jsta? Jemužto jeden z ní jménem Kleofáš odpověď a řka:
 A zda jsi ty sám pútník v Jeruzalemě, ež nevieš, co se jest tam nynie
 v těchto dněch přihodiľo? K nimažto on vece: Co se jest staľo?
 10 K tomu oni řečešta o Ježíši z Nazarena, jenžto jest byľ prorok mocný
 v řeči i v skutecieh před Bohem i před lidmi, kak sú jeho židovské
 starosty, knězie a kniežata naše dali na smřť a ukřižovali jeho. A my
 se nadějechom, by on měľ vykúpati národ israhelský. A nad to nade
 vše dnes jest tomu třetí den, jakž sú se ty věci staľy, a tak sú nás
 15 některé ženy z našich přezesily, ježto byľy před svítáním u hrobu,
 ježto nenalezše jeho těľa v hrobě, přišly k nám a řkúce, ež sú an-
 děľské viděnie viděly, a ty pravie, by byľ živ. To někteří z našich

uslyševše, vstavše k hrobu šli, a tak našli, jakžto sú ženy byly pověděly, ale v hrobě jeho nenalezli. A když to odmluvišta, tehda k nima Ježíš vece: Ó hlúpého smysla lidé a pozdní srdcem k věření ve všech věcech, ježto sú proroci mřuvili! Však jest tak musíť trpěti Kristus a tak vníti v svú chvaľu. A počen ot Mojžieše a ote všech prorokův, vypravováše jima písmo o sobě psané. A tak mřuviece přiblížili se k tomu hrádku, jenžto slove Emaus, a tu se Ježíš pořeķl, jako by chtěľ dále jiti. Tehda ona počesta nutiti jeho, a řkúci: Ostaň s náma, neb jest již nad večer. Tehda Ježíš seľ na hospodu s nima, a'na jeho ješče nic neznáta. A když tak spolu sediechu, jakž brzo Ježíš vzem chléb požeňnaľ a uľomiv i podaľ jima: a inhed sta prozřeľa a na tom miestě jeho poznaľa. A on inhed před nima zmsaľ. Tehda ona spolu mezi sebu vecesta: A zdali naše srdce v naji nehořaľo jest v tu hodinu, kdyžto s náma jda po cestě mřuvieše a písmo náma vypravováše? A 15 v túž hodinu vstavši do Jeruzalema šľa a tu našla jeden na dceť apoštoľov, a'ni se spolu sešli, a ty, jižto s nimi biechu, a'ni mezi sebu pomřuvaji, a řkúc: Zajisté vstaľ z mřtvých Hospodin a zjeviľ se sv. Petru apoštoľu. Tehda ta dva učenníky počesta také praviti, kak se jima na cestě přihodiľo a kak sta jeho poznaľa, když jima chleba 20 uľomiv podaľ.

XIII.

Překlady z literatury učitelův církevních.

Uslechtilost a vysoká vzdělanost jazyka Štítného, jakož i ta okolnost, že velmi hojně a plyným překladem cituje místa ze spisův sv. otcův a jiných učitelův církevních, vede bezděky k tomu, že výborný náš Tóma, když se spisovati jal, mimo zčeštění písma sv. našel i překlady spisův oněch a že na nich hlavně vzdělal nejen ducha, ale i řeč svou. A v skutku zachovalo se nám několik děl toho způsobu, která z veliké části původem svým sahají v prvnější léta Karla IV. Nemineme se daleko s pravdou, přijmouce za pravé, že překlady spisův oněch jsou jedny z prvních ovocí duchovního hnutí, založením university pražské ve vlasti naší způsobeného. Jsouť tyto:

Soliloquia (samomluvenie) sv. Augustina, nepravě Štítnému připisovaná.

Homilie sv. otcův na evangelium sv. Matouše. Větší počet homilií těch jest od sv. Jana Zlatoustého a Tomáše z Aquina; mimo to jsou tu některé od Origena, Bedy, sv. Řehoře a j., ano jedna od samého Karla IV.

Prologové a některé menší spisy sv. Jeronyma.

Knihy tak řečené sv. Jeronyma, totiž listové sv. Eusebia, Augustina a Cyrilla o životě, dívech a skonání sv. Jeronyma.

Soustavná sbírka prŕpovĕdi ze sv. otcŕv spolu s texty latinskŕmi (v rukopise kláštera kartuského v Dolanech, nyní v univ. bibliothece olomoucké).

Sem pŕipočisti sluší i knihy mravní Alberta Velikého, pŕeložené v polovici XIV. století.

I. Ze Samomluv sv. Augustina.

Kap. VI. Všemohŕcie tvá ruka vŕdy jednostajná stvoŕila v nebesiech andĕly a ěrvky v zemi. Nenie v onĕch proto vŕší ani v tĕchto nižší. Neb jakož ižádná ruka andĕla, takéž ižádná nemohla by stvoŕiti ěrvka. Jakož žádná nebĕ, takéž ižádná najmenšieho listku na dŕevĕ.

5 Jakož ižádná tĕla, takéž ižádná nemŕž učiniti jedinĕho vŕasa bĕla neb ěrna. Ale všemohŕcie ruka tvá, jež vŕše jednostajně mŕž! Nenie jieĕ snáze stvoŕiti ěrvka než andĕla, ani snáze mŕž rozprostŕiet i listka než nebĕ, ani lehĕje jieĕ, by vŕlas spŕosobiĕla než tĕlo, ani jieĕ tieže ustaviti zemi na vodách než vody na zemi. Ale vŕše, coŕkolivĕk chtĕĕ, učiniĕ

10 to, jakž chtĕĕ, v nebi i v zemi i ve vŕšech propastech, a mĕ mezi vŕším, jakož jest umĕĕ a chtĕĕ. Mohla, Hospodine, ruka tvá mĕ kamenem aneb ptákem aneb hadem neb kterŕžkoli oĕchulí stvoŕiti, a vĕĕla i chtĕĕla, pŕoĕ já ne kamenem, ne ptákem neb nĕkterŕ oĕchulí jsem; neb tak spŕosobiĕla dobrota tvá a k tomu, aby to spŕosobiĕla, ijedno mĕ

15 zasĕŕzenie nepŕĕdeŕlo.

Kap. XXI. Aj jiŕž sem sĕ vyznal tobĕ, chvĕĕlo života mého. Jmĕjiech nadĕji nĕkdy v mej síle, jeŕto obak nebieŕe síla. A kdyŕ tak chtiech bĕžeti, tu stach, a kdyŕ najviec mniech, bych stĕĕ, tu najviec padech. A tak viece bych zasĕ než pŕedsĕ. A to, jeŕto mniech, bych

20 dosĕĕ jeho, dĕle sĕ ote mne vzdĕli. A tak v ĕasteĕ pŕichodĕ moc tvŕ znamenaje poznĕvĕm jiŕ, že's mĕ osvietiĕ, že coŕ sem mnĕĕ najviec, bych sĕm sebŕ mohĕ, tu sem vŕdy najmĕĕ mohĕ. Āsto sem řekĕ: Ono učini, toto dokonĕm, a potom nebudieŕe ani seho ani onoho. Aĕ chtĕnie byĕlo, ale moci nebyĕlo. Pakli sem mohĕ, ale nechtĕĕ sem tehdy; neb sem

25 ufaĕ v svŕ moc. Ale jiŕž vyznĕvĕm sĕ, Hospodine, Bože Otĕĕ nebĕ i zemĕ, že ne v síle bude mocen muŕ, aby sĕ nehonosila pŕed tobŕ blĕznivĕ smĕĕlost vŕelikĕho stvoru.

Z kap. XXIX. Poznal sem tĕ pravĕho jedinĕho Boha a jehoŕ si poslaĕ Jesu Krista. Bieŕe ĕas, jeŕto neznajiech tebe. Ē hoŕe toho ĕasu,

30 jeŕto neznajiech tebe, hoŕe slepŕty tĕ, jeŕto nevidiech tebe, hoŕe hĕuchoty tĕ, jeŕto neslyŕiech tebe. Slepŕy a hĕuchŕy po krásnŕch vĕcech, jeŕto's učiniĕ, já zŕeŕzenŕy jda chĕpach sĕ jich a se mnŕ ty bieŕe, a já nebiech s tebŕ: a ty vĕci dŕŕiechu mĕ daleko od tebe, jeŕto by nebyĕly, kdyby v tobĕ nebyĕly. Osvietiĕ si mĕ svĕĕlostí a uzŕeĕ sem tĕ a

35 miĕoval sem tĕ. Neb žádnŕy tebe nemiĕuje, jen ktoŕ tĕ vidí, a žádnŕy tebe nevidí, jen ktoŕ tĕ miĕuje. Pozdĕ sem tĕ miĕoval, tak dávnĕ krásu: hoŕe ĕasu toho, jeŕto sem tebe nemiĕoval. Dĕkuji tobĕ, má svĕĕlostí, že's osvietiĕ mĕ a poznĕĕ sem tĕ. Poznal sem tĕ, samĕho Boha jedinĕho a pravĕho stvoŕitele mého. Poznal sem tĕ stvoŕitelem nebĕ i

40 zemĕ, vidomŕch vĕcí vŕšech i nevidomŕch, pána jedinĕho, pravĕho, vŕše-

mohúcieho, nesmrtdelného, jehož nelžě viděti, nelžě vypsati, jenž sě neskoná, věčného, k němuž nelžě přistúpiti, jehož nelžě obchopiti ani zjadati, neproměnného, nekonečného, jenž jsi počátek všech stvořených věcí, skržeňž všecky věci sú učiněny, skržeňž sú všichni elementi, 5 jehož veleslavenstvie, jakož počátka nemělo, nikdy takéž nehyne i na věky.

Z kap. XXX. Tak sem tě poznał, mój poznavací, tak sem poznał tě. Poznał sem tě věrú, již si mi vdechł. Světłosti má, světlo mú oči, Hospodine Bože mój, naděje všech krajin země, radosti, jenž obveseluješ mładosť mú, a to dobré, jenž podpieráš mú starost. V tobě, v tobě 10 Hospodine veselie sě všecky mé kosti. Hospodine, kto jest rovně tobě? kto jest mezi bohy roven tobě, Hospodine? ne jehož sta ruce člověčí učinile: ne tak, jenž jest člověka učinil. Všichni bohové pohanšci — běsové, ale Hospodin jest nebesa učinil: Hospodin on jest. Ti bohové sú nebě i země neučinili: nechť zhynú z nebě i z země. Bóh, jenž 15 stvořil nebě i zemi, chvalte jej nebě i země.

Pozdě sem tě poznał, pravé světlo, pozdě sem tě poznał; neb veliký bieše obłak a temný před očima mé statečnosti, tak že slunce nemožiech viděti spravedlnosti a světla pravdy. Obalen biech ve tmy; syn temnosti mlšovach tmy, nebo neznajiech tvého světla. Biech slep a 20 mlšovach slepotu a po tmách do jiných tēmností jdiech. I kto mě odtud vyvedł, jen ty?

Z kap. XXXII. Ó tak jest slavné královstvie, v němž Hospodine kralují s tebú všichni svatí, súc světlem oblečeni jako rúchem, jmajíc koruny z drahého kamenie na svých hłavách. Ó královstvie 25 blahoslavenstvie věčného, kdež ty Hospodine, naděje svatých a koruna jich chvály, před jich očima jsi obličejem k obličejí, všudy obveselije v tvém pokoji, jenž vycházie nad každý smysł. Tu radost neskonaná, veselie bez smutka, zdravie bez bolesti, život bez práce, světlo bez tmy, život bez smrti, všechno dobré beze všeho zlého. 30 Tam mładosť nikdy sě nesstará, tam krása nikdy sě nezmění, tam mlžost nikdy sě nepotuchne, tam zdravie nikdy nezhyne, tam radosti nikdy neubude. Tam bolesti ijedné nečiti, tam stonanie ijednoho neslyšeti, tam nesličného nikděž neviděti. Tam veselie vždy mají, tam nebojie sě ničeho zlého, nebo tam mají největšie dobré, ješto jest vždy viděti tvář 35 pána všech šlechtností.

II. Z kněh mravních Alberta Velikého.

Úvod.

Svatý Jan Złatoústý, vykládaje čtenie svatého Matúše, i die takto: Jsú někteří lidé otráčení, podobní k licoměrníkóm pokrytým. Nebo ti, cožkolivěk vidie, vše ve zlé obrátie, a zle súdie. Nebo čini-li kto co pokory-dle, dějí: pokrytec jest. Ač kto pro młžobu sebe posiliti chce, 5 dějí: žakotný jest. Pakli jest trpělivý a dobrotivý v ztravě, dějí: ztravný jest. Čini-li spravedlnosti-dle, dějí: hněvivý jest; pakli bude pokorný, dějí: blázen jest; jest-li múdry, dějí: pyšný jest, a jest-li kázaně vesel, dějí: zavilý jest; a jest-li pak nábožný, dějí: nepřietelivý nebo nepřívětivý jest, chodí jako odjatý. Jest-li přívětivý, dějí: jest světský a ješitný. 10 Chce-li pak kto býti zořivý, dějí: truchlý jest; jest-li tichý, dějí: ne-

veselý jest. Mají-li lidé milost k němu, dějí: pochlebný jest. Hledá-li spasení lidského a spasení svého co-dle činí, dějí: chlubný jest; nebo chůby hledá a pro své veličenie činí. Jest-li nábožný a Bohu rád slůží, dějí: neudatný jest, a jako odjatý chodí, nebo: nálicha jest, dějí. Slušie nám znamenati, že některé vášně jsú zlí obyčejové, že budú tak velmi podobny k dobrým, a jsúce zly, jakož již nynie tohoto času úpornú mysl počítají za spravedlnost, nesličné tovařistvo za šlechetné obcovanie, ješitenstvie za duchovnie veselie. Leniemu dějí: chytrý jest, neztráví se přielišnú ztravú. Za šlechetnosť a čistotu přielišné okrášlenie sebe mají. Ktož přieliš mnoho čeledi má a té hrdě chová, dějí: ctně se má. Ktož dává co svého marně nebo ješitně, toho mají za štědrého; žakomému na zboží dějí: chovatedlný jest, a nazývají jej všickni strýcem; ktož stojí, upra svú mysl, tomu dějí: ustavičný jest. Pokniřenstvie za svatosť, a licoměrnost za náboženstvie mají, aby totiž Boha miľující zdáli se; ktožkolivěk netbá na to, což zlého činí přieliš, ten sľove trpělivý a dobrotivý. Ten, ježto jest přetvrdý na súdě, ten sľove pravý popravce; ten, ježto nesmie tresktati žádného neb zlého staviti, ten pokorný; a ktož jest ješitný, tomu dějí: ctný jest; netbanlivý, ten sľove dobrotivý. Znamenajž, že těmito činy nezaskúží žádný věčné mzdy. Také jsú někteří mravi na některém člověku, že jest jako od přirozenie pokorný nebo dobrotivý, nebo skrovný, štědrý, litostivý, pokojný a také tichý; těmito také věcmi žádný nezaskúží věčné mzdy ani odpľaty, donidž miľosti božie člověk nemá. Ale když člověk má boží miľost v sobě, tehdy všim od Boha odpľatu vysľuží. Také jsú některé vášně dobré i dobří mravové, ale pak mají je za zlé vášně, jakožto někteří bľázni spravedlnost nazývají hroznosť a litnosť; nebo bude-li kto maličko spravedlný, dějí: mstí se; činí-li kto pro náboženstvie, dějí: chvály hledá ješitně; nebo ješťe nějak jinak to obrátie. A chce-li kto zořivý býti, dějí: hořké mysli jest a trpkého srdce. Učiní-li kto co pro pravú miľost, dějí: pro závist nebo pro nenáviděnie, a'no pro miľost a pro ľasku to se staľo; ježto jest jistě pro Bóh a dobrým úmysľem, to oni jinak obrátie ve zlé, a jiného ješťe mnoho k tomu přičinie.

XIV.

Legendsy prosaické.

Četnějši legend veršovaných jsou životy svatých, psané prosou. Tu především jmenovati sluší velké dvě sbírky, totiž *Passional* a *Životy i řeči Otcův egyptských*, přeložené anebo vzdělané z latiny. Nejstarší rukopis *Passionalu* (*Legenda aurea Jacobi de Voragine*) zasahuje do polovice XIV. století. Rukopisové *Životův* a *řeči Otcův egyptských* jsou mladší; dilo samo však jistě v XIV. století, ne-li ješťe dávněji, prvotně bylo sepsáno.

Životy svatých jednotlivých hojně se vyskytají porůznu v rukopisech starých, zvláště při sbírkách modliteb. Zde stačí připomenouti jen ty, které samostatné spisy tvoří, jako *Život Adamův*, jenž později v překladu novějším přijat byl do duchovního románu

podé jménem Solferna známého, život Jakuba, Josefa ægyptského a manželky jeho Aseneth, poručení dvanácti patriarch synův Jakubových, životy sv. Alžběty, Panny Marie, sv. Františka z Assisi a j.

I. Z Passionu.

Život svatého Václava.

Když tomu všemohúcie miľost chtěla božie, aby se viera křestanská spoře rozmnožila, Svatopľuk, moravský král, od svatého Cyrilla, moravského arcibiskupa, svatý křest jest přijal; a potom když bratr svatého Cyrilla, jménem Metudius, po jeho skončení miesto něho moravským biskupem byl učiněn, tehda české slovútné knieže, jménem Bořivoj, a jeho bohobojná kněžna, svatá Ludmiľa, v tom městě, ježto Velehrad sľove, tu ježto tehdy moravského arcibiskupstvie stolec a sľáva bieše, v kostele svatého Víta od bľáženého arcibiskupa Metudia, oba svatý křest sta přijala. V těch časiach to české knieže Bořivoj měl jest dva syny, jeden sľůž Spitigneus, a druhý Vratisľav. Tehda Spitigneus nemnoho na světě přebyv umřel, a Vratisľav po něm v Čechách kniežetem ostaľ. Potom to slovútné knieže Vratisľav s svú kněžnú, ježto jmě bylo Dragomiř, měl dva syny, svatého Václava a nemiľostivého Bolesľava; a když Vratisľav knieže s pravým srdcem křestanskú vieru miľováše, na to jeho kněžna Drahomiř nic netbala, ale pohanských modľ vždy se přidržieše.

Potom po těch časiach to šlechtné knieže Vratisľav svého syna, svatého Václava, tiem úmysľem, aby potom českým kniežetem byl, svatej Ludmile jeho chovati poručil, skončal, a jeho kněžna Dragomiř v druhého syna Bolesľava se uvázavši, ku pohanským modľam jeho všemi činy vedieše. Ale ten předrahý květ, první v českej zemi v svatej viere vzkvetlý, svatá Ludmiľa vnuka svatého Václava, svatému čtení podle křestanské viery jeho učieci, chováše. Tehda miľostivý utěšitel Duch svatý tak toho dietěte srdce vnitřním vdešením byl rozpáľil, ež jeho svatá učenie jako světlé jiskry od něho jdúc se stviechu, a jeho osvícené promľuvenie jako pľovúcie stredi sľadce od jeho svatých úst pocházieše. Proněžto skrže jeho svatého sľova snažné kázanie všeačka česká země sľavně jest osvícena, netolik sľovem, ale i rozličným příkľadem; neb se tak o jeho svaté miľosti piše, ež jest byl přečistého života, tělesenstvie své bez poskrvny choval, a vždy žádaje, kakby pro Jesu Krista svú krev proľil. Proněžto spravedlnosť svaté viery - ne tajně, ale zjevně kázáše, vždy se Bohu nábožně modľil, bedlivě ve dne i v noci Boha následuje ve všech svatých skutciach, v aľmužnách, u miľosrdí i u pokoře nad jiné své rovně znamenitě prospieval. Těch časuov ta závistivá Drahomiř, nemiľostivá pohanka, žádajíc nad svú tsti svatú Ludmiľú kněžstvo české země obdržeti, dva šeredná násilniky, jimažto jměna byla Tuman a Guman, do Tetína na hrad posľa, aby tam jevše, věrnú boží sľužebnici, svatú Ludmiľu, zahubiľa. A tak se i staľo, od tú dvú jest udávena, a ta svatá duše od nebes vzata.

Potom ta nemiľostivá pohanka Drahomiř jaľa se křestanóv nená-

viděti a jim mnoho zlého činiti; ale syn jejie, svatý Václav, vieru křesťanskú, jakž jeho byla svatá Ludmila, babka jeho, naučila, tvrdě držíeše, navracije zase jí rozeňalé křesťany, a jim miřostivě v jich potřebách pomáhaje. Tu také zvlášči pokoru činieše, ež opřatky tajně 5 speka, a z hroznuov víno svými rukama vydavuje, k božiej službě po kosteliech dávaeše. Často také drva a jinú potřebu chudým vdovám, pracným rozličným sirým lidem tajně v noci nosieše.

Těch časov kúřimské knieže, vida božieho slúhy velikú pokoru, a jeho na svej mysli potupenie nesa, jať se kněžství české země roz- 10 ličně překážeti i veliké násilie činiti, tak ež musil svatý Václav s velikú vojskú proti němu táhnúti, nedada své země více hubiti. Jehožto zástup knieže kúřimské potupiv, s svým zástupem proti němu také na pole vyjel, a s ním se k boji zamľuviľ. Jemužto svatý Václav po posľu vzkázał a řka: Když žádaš nad mým kněžstvím vévoditi, co tě toho 15 potřeba, aby ti u boji zbiti byli, nad nimižto chceš panovati? Jáť tvých lidí krve prolitie nežádaji; jest-li-t se mnú boj lib, nade mnú nad saměm svítěze, panuj nade všemi mými; pakliť já tě přemohu, ale ať tvoji pod mú moc slúšeji. Tomu poseľství knieže kúřimské vesele povolil, by ta smľúva byla s-uobí stranú otvrzena, tak jakžby nikte jima pomá- 20 hati nesměľ. Jakžto se jest i staľo. A když tě kniežetě proti sobě na sedanie jdiesta, a obě vojště na tom přihledání stásta, v tu hodinu anděli s nebes stúpivše, nad svatým se Václavem vznášiechu, a kříž stkvúci před jeho svatú tváři se bľstieše. To kúřimské knieže uzřev, před svatým Václavem na zemi padľ, prose, aby mu ráčil svoj hněv od- 25 pustiti. Jemužto svatý Václav vece: Vrať se domov s pokojem a měj na svém dosti; jáť tvého nežádaji.

Potom po malých časiach svatý Václav, aby k ciesařovu dvoru jel, byl pozván. A když tam přijel, od ciesaře i ode všech kniežat ctně přijat, a tu u pilných ciesařových radách nade vše jiné u múdrosti poznán. A 30 když jednoho jitra v ciesařovu radu pozván, a pro velikú práci, jižto zvlášče Bohu se modle nesľ, rozličně se truil, v radu přijieti zapozdil: tehda ciesař s kniežaty, mně, by se pro svú hrdost přijieti oblenil, to byl tak způsobil: kdyžby svatý Václav v radu přiešľ, aby ho nikte povstáním nepoctil. A však jakž brzo svatý Václav v radu přiešľ, 35 uzřev ciesař, a'no jeho světí anděli vedú, a kříž zľatý jemu se na čele stkví: inhed, před ním se všemi kniežety padna, jemu se pokořil, slibuje jemu, což by na něm poprosil neb kázał, na tom by byl usľšan. Tehda svatý Václav ruky svatého Víta na ciesařovi poprosil, a inhed jemu ciesař mile daľ. Potom sv. Václav s tím drahým darem do pražského 40 města přijev, kostel ve jmě svatého Víta učinil, a za tím po toho svatého otce, řezenského biskupa, jenž těch časov nad českú zemi biskupového dóstojenstvie moc mějieše, poslaľ, prose, aby se přijieti neoblenil, ale přijeda kostel svatého Víta posvětil. Jemužto řezenský biskup odvzkázał a řka: Azda mne, synu miľý, potřebuješ? Věz to, ež 45 ten kostel, jehož posvěcenie žádaš, tenť kostel, jehož sem buožím zjevením viděľ, povýšen bude v dóstojenstvie arcibiskupstvie, stolec i hlava duchovnie tvé země. A však, aby se tvá prosba i vuole naplnila a tvoaj kostel byl posvěcen, rád to chci způsobiti.

Co j' potom svatý Václav pro Jesu Krista pokorných a miřosrdných 50 skutkuov činil, o tom jest mnoho psáno; zvlášče, když jednoho času

sv. Václav v noci, a'no snieh a led veliký, s svým starým sluhú, jenž slúľ svatý Podivoj, jemužto vše tajenstvie i náboženstvie svatého Václava známo byľo, k kosteľu bos jdieše, tehda ten svatý Podivoj, kakžkoli v-uobovi jda, však veliké zimy trpěti nemožieše. Jemužto svatý Václav
 5 vece: Podivoji, vizi to, že-t jest zima, stúpaj u mé stopěje. A jakž poče v jeho svaté stopěje stúpati, tak se jemu nohy shřieľy, tak jež nepoče nic zimy čiti; a ty jisté svatého Václava stopěje, ež po zmrzľém blátě chodě, své svaté nohy obraňováše, vseckny krvavy biechu. To také svatý Václav z zvláščieho miľosrdie činiľ, ež pohanské a porobné děti
 10 kupuje, k svatému krstu pripravuje, Bohu je dědiľ; boje se také, aby ižádného člověka krev nevinně nebyľa odsúzena, vše šibenice a žaláře obořiti kazaľ. Ten také dar vláščí od Boha jměľ, ež proročsky u budúcích časiach mnohé věci převěďeľ, a znamenitě zjeveno mu byľo, aby těľa své babky, svaté Ludmiľy, na jiné miesto přenesenie učiniľ. A
 15 tak se jest staľo, ež potom viděni svatý Václav celé těľo svaté Ludmiľy v Tětíně nalez, do Prahy přinesľ, a v klášteře svatého Jiřie, tu ježto i dnes hřbí, poctivě položil.

Potom svatý Václav žádaje věcí nebeských, všech tělesných věcí sobě za nic nenesa, poslaľ své pošly k svatému papežovi, proše, aby
 20 mohľ, svému bratru Bolesľavovi kněžstvie vzdada, v zákon svatého Benedikta vniti. Ale proti tomu bratr Bolesľav jeho svatým činóm závidě, tělesných věcí žádaje, nebeských netbaje, chtieše rád, by kterým činem mohľ kněžstvie české země dojiti; proněžto svatého Václava, bratra svého, na jedny hody ľstivým zámysľem do Bolesľavě pozvaľ. Tehda
 25 svatý Václav smrt svú převěďeľ, nevinný jako ovčička, dobrovolně se věsti přepustiľ, a to s velikú radostí učiniľ: neb toho bieše dávno žádaľ, aby pro svatú vieru svú krev proliľ. A když na těch hodech svatý Václav s svými rytieři na večěři sedieše, propověďe k nim a řka: Zajtra u vigiliľ rajského probošta svatého Michaľa kalich utrpenie pro
 30 mého miľého Hospodina píti budu, aby svatý Michaľ duši mú Hospodinu oběťovaľ. A vy také tuto se mnú jasně píte a hodujte; neb již od toho času vína s vámi viec píti nebudu této úrody. To řek svatý Václav, od večěre vstaľ, Bohu poděkovav skrúšeným srdcem se nábožně zpoviedaľ, a tu žalostivě za své i za svých bližních hřiechy zapľakav,
 35 na modlitvy se přes prvospí oddaľ; a potom nábožně na jitřní vstav, pravě svěťľucie slunce, ježto duši osvěćije, těľo krále nebeského přijal.

A když tak svatý Václav nebeské svěťľosti oděním se ohradiv, po tmě jdieše, nemiľostivý bratr jeho Bolesľav s vražedľným úmysľem ze tmy naň vystúpiľ, a tu, hřiešná temnost proti svěťej svěťľosti, bratra
 40 svatého Václava nemiľostivě raniľ. Pro něžto raněnie ten sám zľý Bolesľav letěľ, nejmaje moci nad sluhú božím: ale svatý Václav chtě dobrovolně oběť svú vzdáti Bohu, a duši svú, točis tělesenstvie své dáti pro miľého Jesu Krista, vezma bratra svého meč, jemu vrátiľ, a řka: Vóle tvá buď v tvú rukú. Proto se zľý Bolesľav nic ne-
 45 obměkčil; ale s svými nemiľostivými lidmi opěť se naň obořiv, svého bratra, svatého Václava zabiľ a ta svatá duše slavně do nebes s svatými anděľy vnešena. Potom ta svatá krev, ježto byľa na stěnu střeliľa, jako voľajíc na vražedľného bratra, dlúhé časy ižádným řemesľem setřieti nemožiena.

50 Potom skrze svatého Václava Buoh zřiemě divy v Čechách i

v jiných vlastech činil; a zvlášť v tu hodinu, v nížto svätý Václav svú krev proliť, zjeviť se Spasitel, na križi pñe, králi dácskému, a taktó k němu mluví: Chceš-li svých hriechóv odpúšćenie u mne obdržeti, učiniť kosteľ ve jmě mého milého mučenníka svatého Václava. Z toho
 5 vidění král se probrav, kosteľ krásný ve jmě svatého Václava učiniv, sľovútně nadaľ; a tu jeho svaté jmě, jako i v Āechách, u velice chvále jmají až do dnešního dne. V těch také časiach ta prezľá svaté viery nenávistnice Drahomiř pohanka, svatého Václava máte, všech nevěrných mater zľostný příklad, jež svoj krvi se protiviec, svatého Václava, svého
 10 syna, smrt byla zjednaľa, proto božím přepušćením před pražským hradem, jako ona prokletá mužě Datan a Abiron, se jest propadľa. A ta propast jest zriemě známa všem až do dnešního dne; a ti také ohavní vražedlného Bolesľava pomocníci rozličnú boží ranú všickni sú hanebně sešli.

II. Ze života Adamova.

Smrt Adamova.

Když jest byl učiněn Adam v devieti stech a ve třidceti letech, věda, že dnové života jeho skonávají se, řekl jest k Evě: Kaž, ať se shromáždie ke mně všickni synové moji, abych mluvil s nimi a po-
 žehnal jim, prvě než umru. I shromáždění sú na tři strany před
 5 obezřenie jeho, před modlitebnicí, kdežto modlieváše se, a bieše jich v počtu sto tisícóv a pět tisícóv kromě žen a dětí. A když se běchu sebrali všickni, jedněm hlasem řekli sú: Co jest tobě, otče náš, že si kázal nám se sjíti? a proč ležiš na ľuozí? Odpověďel jest Adam a řekl jest: Synové moji, mněť zle jest bolestmi. I řekli sú všickni synové
 10 jeho: Co jest to, milý otče, zle se mieti bolestmi? Tehdy syn jeho Seth řekl jest: Pane, zdali-ť se co zachtěľo ovoce rajského, z kteréhož jedieše, a zamútiv se, ležiš snad proto? Pověz mi, a jáť puojdu k branám rajským a buduť plakati v tesknosti veliké, prose Pána Boha. A snad usľyší mě, a pošleť angeľa svého, aby mi přinesľ z dřeva toho ovoce,
 15 kteréhož ty žadáš. I řekl jest Adam k Evě: Vstaň a jdi s synem mým Sethem k branám rajským a naspěte sobě prachu na hlavy své, a padnúc prostřete se na zemi a kvěľte v obezřeni Páně. Snadť se smiľuje nad námi, i pošleť angeľa svého k dřevu života, z kteréhož teče olej miľosrdnstvie, a dáť nám z něho maličko, abyšte pomazali mě jím, a odpočinuť od těchto
 20 bolestí, kterýmiž nyníe hynu.

I šli sú Seth a máte jeho k branám rajským, jakož jim byl při-
 kázal Adam. A když sú přišli Eva a Seth k rajským branám, vzeli sú prachu z země, a nasypali sú na hlavy své, a padli sú na zemi, i počeli sú plakati ľkáním velikým, prosiece Hospodina, aby jim daľ oleje miľo-
 25 srdnstvie z dřeva života. A když sú se již oni tak modľili a prosili Hospodina mnoho hodin, aj, angeľ boží Michal zjeviť se jest jim, a řka: Jáť k vám posľan sem od Boha. Sethe, ľlověče boží, neroď sľzeti pro olej dřeva miľosrdnstvie, aby jím pomazal otce svého Adama pro bolesti těľa jeho. Pravimť zajisté tobě, že niľádným obyčejem nebudeš mieti
 30 jeho jedné v poslední den, když se dokoná ľet pět tisícóv a dvě stě bez jednoho od prvnieho dne stvořenie světa. Neľť tehdy přijde na

zemi najvyšší Kristus syn boží, vzkřesit těla Adamova otce tvého, a tehdy křiesiti bude těla mrtvých. A on Kristus syn boží, přijda křtšen bude v Jordaně, a když vyjde z vody, tehdyt pomáže olejem miłosrdenstvie od pokolenie do pokolenie těch, kteříž obživeni sú z vody a z Ducha svatého u věčný život. A tehdy, kdy sstúpí syn boží, najvyšší Kristus, a uvedeť zase otce tvého Adama do ráje k dřevu oleje miłosrdenstvie.

Inhed odšel jest anež od něho. A vrátiv se opět k němu, i přinesl ratoliestku se třmi lístky ułomenú z dřeva vědění zlého a dobrého, pro kteréž Adam bieše vyhnán z ráje, i dať jest Michał archanež ji Sethovi, řka: To přineseš otcí svému k obvłažení a k utěšení těla jeho. Pospěš a nemeškaj a jdi k otcí svému, nebť se jest naplnil čas života jeho. Po šesti dnech vyjdeť duše jeho z těla jeho, a uzříš divné věci veliké na nebi i na zemi i na světlech nebeských. To řek Michał a odšel jest.

I navrátili sú se Eva a Seth, vzemše s sebou ratoliestku a vonné věci, totiž narduš a šafran a skořici. I stało se jest, když sú šli, Seth jdieše přes vodu jordanskú, a aj, ratolest, kteréž jemu byl dať anež, upadla jemu prostřed řeky, a bieše řeka převelmi prudka. A když sú přišli Seth a máte jeho k Adamovi, pověděli sú jemu všechny věci, kteréž se jim byly přihodiły na cestě, a kterakú odpověď dať jest jim anež. I řekl jest Adam synu svému Sethovi: Zdali mi jest anež nic neposlať? I zamútiv se Seth a lekl se, že nebieše nalezl toho, což mu byl anež poslať. I řekl jest otcí svému: Otče milý, toliko jediné ratoliestky se třmi listky poslať jest tobě, kteréžto upadla mi jest prostřed jordanské řeky. Jemužto odpověďev vece: Jdi synu můj a na témž místě, kdež jest upadla, nalezneš ji, prvě než umru, a požehnát tobě duše má. A navrátiv se Seth k řece jordanské, nalezl jest ratolest v prostřed řeky, jenž se nikdež s místa byla nebnuža. A zradoval se jest Seth a vzav ji přinesl otcí svému. Kterýžto když jest přijal a uzreł, vzradoval se jest radostí velikú a řekl jest: Aj, smrt a obživenie mé!*) I prosil jest všech synów svých, aby vsadili tu ratolest v hłavy jeho hrobu.

A tak potom po šesti dnech přišla jest smrt, jakož byl předpověď Michał archanež. A aj, zatměloť se slunce a měsíc a hvězdy za sedm dní. Seth objal jest tělo otce svého a plákaše pláčem velikým srdečným nad ním a všichni synové jeho pláči přehořkými slziechu. A aj, Michał archanež zjevil se jest, stoje v hłavách Adamových, a řekl jest Sethovi: Vstaň s těla otce svého. Tehdy Seth viděl jest ruku boží vztaženu a držieci Adama. A dať jest jeho Hospodin Michałovi a řka: Buď v stráží tvé až do dne obrany do let posledních, v kterýchžto obrátím já žkání jeho v radost, a tehdyt sede na truoně toho, kterýžto svedl jest jeho. A řekl jest opět Pán Buoh k Michałovi a Urielovi: Přineste mi rúchy kmentové a rozestřete na Adama, a jiné rúchy na Abele syna jeho, a pochovajtež Adama i syna jeho. I šli sú všickni moci angelské napřed, a posvěceno jest usnutie smrti jeho. A po-

*) Narází se tu na pověst, že ze stromu, v nějž ratolest ta vzrostla, uděláu byl svatý kříž.

chovali sú Adama a Abele Michaľ a Uriel, angelie boží, u bran ráje, na tom mieste, jenž slove príchodné. A to sú viděli jediné Seth, a máťe jeho, a nižádný jiný. I řekli sú k nim Michaľ a Uriel, angelie boží: Jakož ste viděli, tak pochovávejtež mrtvé své. A dokonavše, odešli sú ot nich.
 5 A Seth vsadiť jest ratolest dřeva toho u hlavy hrobu Adamova, jakož zato prosil bieše.

XV.

Básně mravoučné.

Mravoučných básní zachovalo se dosti mnoho ze XIV. století. Jsou dílem původní, dílem z latiny vzdělány. I cena jejich velmi jest rozličná. Zde jmenovati sluší veršovaný výklad desatera božích přikázání, Spor duše s tělem, Pravdu, O postavách a mravích lidských, Řeči jinocha mladého i kmetě starého, O bohatci, O smrtedlnosti. Allegorická báseň o mravném obnovení člověka, prvotně sepsaná od Alana z Rysselu († 1203) ze všech jest největší.

Z básně o mravném obnovení člověka.

Vůz Věhlasnosti.

Věhlasnost poče mysliti,
 kakby mohla tam přijiti
 před stvořitele mocného,
 krále nad králi svatého.
 5 Kehdyž v tom myšlení bieše,
 sedm dievek panen jmějieše;
 těm vzkáza své miřování,
 po ně posla bez meškání.
 Jakž dievky brzo přijidú,
 10 všecky v hromadu sě snidú,
 káza jim vóz udělati,
 jenžby přes skalie i vody,
 i přes moře bez všie škody,
 přes oheň, obľaky také,
 15 i přes nebe všelikaké
 ve mžení oka hotově,
 v svej okrase, v svej obnově,
 vezl ji bez pomeškání.
 To by jejie přikázání.
 20 Uslyševše panny toto,
 smľuvivše sě rovně o to,
 pořád spolu sě zjednachu
 a ten vóz pripravovachu.

Na těch pannách rúcho krásné,
 z teleciech kozek věhlasné,
 na němž čistota jest psána,
 vše pořádně vykládána.

Grammatika aj pojide
 v krásném rúše i vynide,
 majíc prut ve pravej ruce,
 Donat držiec v levej ruce.
 Učit ľatině mľuviti,
 všeckoť písmo vyložiti.
 Tot jest také vyličení,
 všech dietek prvé učenie.
 Jeť sě prve mistrovati
 a o věčšie dospievati.

Dialektika pak druhá,
 jenž jest jiných panen sľuha,
 churavá a k tomu bledá,
 a však velmi ostře hlédá.
 Roztrativši svoje vlasy,
 nad jiné majíc věhlasy,
 tak pojide velmi hrdě,
 postavujíc svú řeč tvrdě.
 V pravej ruce hoľub jmieše,
 v levej ruce had držieše.
 To jest byľo na znamenie
 pravdy z křivdú uličenie.

Počet sě k tomu ostřiti,
chtiec klanici učiniti.

Retorika tretie vstavši,
a sě právě ohledavši,
5 počet překrásně mluviti,
chtiec vše řeči oslaviti.
Tať svým rozumem ojnici,
okrásni také klanici,
že byšta tak krásně v sobě,
10 mchoděk Retorika tobě,

Čtvrtá pak Aritmetika:
jakož u vodě je ščika,
že vše břehy rúče zběhá,
takéž ona z svého běha
15 vše hvězdy i piesek mořský,
blíz i v dálnost, veš list horský
rúče přečte, bez meškánie.
Toť jest jejie ukázanie:
prvéť koło pripravila,
20 z mramora je učinila.

Geometrija jest pátá,
té sě všecka miera chvátá;
ta zemi, nebesa všaké,
širokost, dalekost také
25 umie rúče přeměřiti,
v které mieře co má býti.
Tať druhé koło stvořila,
z oceli je upravařila.

Šestá Musika pojide,
30 s hrdú myslí tam přijide,
v pravej ruce struny majíc,
v levej ruce křídlem hrajíc;
umief všech hłasov proměny,
nízké, rovné, vyššie měny;
35 po všech hłasiech umie jíti,
všecky piesně utvořiti.
Tať jest tretie koło sliša,
z ořova je ustavřila.

Astronomija pak bieše
40 sedmá panna ta sľovieše,
zřatě koło v rukú majíc
a v tom všecky hvězdy znajíc;
měsiec, sľunce i řplanety,
v kterém čase neb podletí
45 svój běh mají skonávati,
toť vše umie ukázati.
Čtvrté koło osnovařa
z ryzieho zřata skovařa.

Když již vše hotovo bieše,
což k tomu vozu sľušieše,
Jednota přijide časně,
i spoji ten vóz věhřasně,
jakž mu býti, jej učini.
Rozum sě k tomu přičini,
přivede pět rúčiech koní,
jenž ni vrani, ani broni,
běchu v svém stvoru nenovi,
k tomu vozu přihotovi.

Prvý kón Viděnie sľove,
ten prudkostí jako pľove,
přes moře i také skalie,
třeba-li tisíc mil vzdálie;
nikděž nohy neomočí,
aniť trávy kde potřačí;
běžíf jako pták létaje,
neustaneť cestú hraje.
K tomu sě ten vóz uhođí,
pracevánief mu neškodí.

Druhý kón to jest Sľyšenie,
toho voza osľavenie,
tenť má také ručest mnohú,
neomočíť nikděž nohu,
leč přes moře, leč přes vody;
k tomuť vozu sě přihodí.

Třetí kón toť jest Voněnie,
čtvrtý sľove Pokušenie,
pátý kón toť jest Dotčenie,
toho voza oblíbenie.

Toť vše rúčí koni biechu,
k tomu vozu sě hodiechu.
Když tu vše hotovo bieše,
Rozum, jsa podkonie, chtieše
koně u vóz zapřáhati:
počechuť je aj žehnati
všecky cnosti, jenž tu biechu,
Věhřasnosti pověděchu
a řkúc: Hospodin tě žehnaj!
tvú cestu sěm tam požehnaj,
by sě po tvej vůli zdálo,
což žadámy, byť sě stało.
Druha druhu sě vzlíbachu,
a všecky ji požehnachu.
Věhřasnost sě na vóz mrščí,
Rozum pak koní pomrščí;
rúčet ot jich očí zřpanú,
majíc cestu aj prostrannú.

Z básně o smrtelnosti.

S m r t.

Vie vše země i vše vřasti,
vie vše lesy i vše chrasti;
nikomu jie nelze zkrásti,
nepremóže náklad masti.
5 Vie vše města i vše hrady,
vše kláštery i osady,
uteci jie nelze kady,
dobře jie jest známo všady.
V Uhřiech, v Němciech, u Moravě,
10 v Čechách, u Polás, v Litavě
obecno jie jest vše právě:
kdež zavítá, nelze zdravě.
Po všech zemích mezi městy
schodiľa jest všechny cesty,

i vše stezky jsú jie zvěsty:
tak jest chytrá, sám to věz ty.
Smrt má velmi ostrá zraky,
vidí jima pod obľaky,
shrabe pyšné vše dvořáky,
všechny knězie i vše žáky.
Smrt n'otputí nikomému,
ni starému ni mladému,
bohatému ni chudému,
múdrému ani sprostému.
Vše měščany i sedľáky,
vše mľynáře i rybáky
vyľoví je jako raky,
naveze nás plny traky.

Ze sporu duše s tělem.

T ě l o.

D u š e.

Miřá duše, zda jsi řačna,
že mě činiš tak rozpačna?
Jáz mám hrady,
múdré rady,
5 dosti bohaté ohrady.
Jmám dědin i pľatov mnoho:
miřá duše, pošľyš toho!
Jáz mocný pán,
co chci, to jmám,
10 nikomémuž se nepoddám.
Věz to, žeľ jsem vítěz pravý;
řci črtu, ať se se mnú dáví,
nebo seče:
vzříš, a'nľ vleče
15 po sobě sečené plece!
Tot já razi, duše, tobě,
buď rozpačna sama v sobě:
otkud jedeš,
zľú řeč vedeš;
20 zda's liřek piřa, co bledeš?
Tvá řeč, tať mě velmi směši!
tomuľ se mé srdce těši:
očko jasné
líce krásné,
25 mé vše mysli převěhľasné.

Sľyšeč Samsona silného,
Achille převítězného;
Sauľ, Jonatan,
David, Nathan,
každý od smrti pomatán.
Pyrrha co udatnějšieho?
Aboľona nic kraššieho:
kto svú krású
ve všem času
vrovná se k jednomu vľasu?
Hester, Bersabé, Elena,
Judyt, Rachel, krásná žena,
pořľa Dida
i Dalida;
vše smrt na hromadu zkyda.
Kam se děľ nužič chudého?
včera byľ, dnes nenie jeho!
Zle se mele,
smrt se pele,
pojďeť v náš smrdutá pele.
Vrat se k smysľu, těľo rúci,
nežť se ot tebe otľúci;
vzděľ klekánie
i vzdychánie,
za své hřiechy čiň pokánie!

T ě l o.

Co se lekáš, duše moje?

zda se bojíš nepokoje?

však vieš cele,

že v mém těle

5 všeckna jest múdrosť dospěle.

Nadarmo se, duše, blázníš,

že mě nemúdrosti kázníš:

vše zpívání,

múdré psání

10 mej se múdrej hlavě klanie.

D u š e.

Slychal-lis Aristotele

a Horáce i Virgile?

Jich ctná slova

i dnes nova:

15 kéž se jich kto smrti schova!

Augustin, Jan, Beda, Řehoř,

Jeronym, Bernart i Ambrož

sami psali,

písmo znali:

20 kéž sú se smrti chovali!

T ě l o.

Chceš-liť, nad vrch já povědě,

což k tobě najlépe vědě:

řecit směji,

ž' mám naději,

když y svej kráse pobleději.

Známt lékařov chytrých dosti,

jicht mě múdrosť dobře sprostí;

z jich léčení

ctného říčení

bude mých dnov provlečení.

D u š e.

Petr mohucký kam se děť,

mistr, jenž lékařstvie vědět?

Jiní mnozí

jako bozi

sloviechu, však smrt vše zmoří.

V čemž ty tedě máš naději?

to já povědieti směji:

hlino hřiešná,

jsi všetečna,

však k spasení nespěšna.

XVI.

Podkoní a žák.

Ze staré doby zachovalo se nám několik skládání neposlední ceny, ješto jsou vzácnými památníky bystré soudnosti a peprného vtípu předkův našich. Sem náležejí satiry o řemeslnících, o postavě a mravech lidských, o sedmimězcítma bláznů, o pravdě, svár vody s vínem a j. Z nich nejvíce vyniká skládání o podkoním a žáku, v němž se způsobem nad míru humoristickým líčí veselá bída dvou stavů, jenž se co do nesnáží a strážní života rovněž jako co do čilé a bezstarostné mysli nemnoho od sebe rozlišovaly. Podkoní byl služebníkem na dvořích zemanských, jehož práci zvláště při opatrování konstva užíváno. Představeným jeho byl vladař, t. j. správce hospodářský. Podkonictví bylo ve službě panské středním stupněm mezi úkolem r y n ě ř e, nosiče zbroje, a úkolem střelce, zbrojného průvodce pána svého. Chudé studentstvo živilo se za XIV. věku žebrotou: mladší musivali obházet vsi i města a snašet, co k životu bylo potřeba, zvláště v postě, o posvíceních, o sv. Martině. Co vykoledovali, o to se s nimi starší, ač ne vždy způsobem spravedlivým, dělivali.

- Příhodich se jednu k tomu,
kdež nalezech v jednom domu,
právě také v tůž hodinu
dva, jenž přišla pohostinu.
- 5 Oba právě bez meškánie
dasta mi miľé vítánie;
a já přiblíživ se k nima,
posadich se mezi nima,
jakož často v krčmě bývá,
10 křičieć: „Paní, nali piva!“
Jechomť se v odplatu ctíťi,
podávajíc sobě píťi.
Poslúchajtež tuto právé,
poviemť vám o jich postavě.
- 15 Z těch jeden člověk bieš' mľadý,
nejmějieše známku brady;
na němž sukně šerá, umlená,
a k tomu kukľa zelená,
ta také zedraná bieše;
20 mošnu na hrdle jmějieše,
v nižby vľožil, což mu třeba,
mním, že knihy, také chlěba;
a deštky jmieše u pasa,
jakž je vidiech toho časa,
25 i jinú k tomu přípravu:
všef bieše škoľskú postavú.
Druhý ten se starší zdáše,
vždy sedě, brádku súkáše;
na němž kabátec úzký, krátký,
30 a dosti zedrané šátky;
okasaľý tak bě dvorně.
K tomuť bieše obut v škorně;
tyť biechu drahně povetšeľy,
a však okoľo děr ceľy,
35 skrze něž viděťi nohy,
a také bieše vpaľ ostrohy;
točenuk jmieše na hľavě,
tak jakž jej sezřech právé:
jistěť mi se dvořák zdieše,
40 hřbelce za pasem jmějieše.
- Ten mľuvieše hrdě sedě,
na své špice (u škorní) pyšně hledě,
a řka: „Nenie v světě toho,
ani kto má zbožie mnoho,
45 bych chtěľ jeho zbožie vzieti,
dvora se odpovědieti;
neb tu toľik útěšenie:
V světě ten ijeden nenie,
ktožby dvořenie okusiľ,
50 věčněť by dvořit nemusil.

Ktož o lepšiem bydľu praví,
každý se ve ľži ostaviť.“
Dotud mľuvě, ústa trudi,
až i žáka na se vzbudi.

Ten mu k tomu odpověďe
a řka: „Já to dobře věďe,
a tomu já také věři,
že páni i také rytieři
tiť u dvora dobrú mají,
i bohati, to já znaji:
ale ubožátka chudi
div že se jim neostudi
pro zľe bydľo jich dvořenie,
neb již většie psoty nenie;
tiť se chodieć psotú kľonie.
A nadto pak vy, podkonie,
vy ze všech najhoršie máte,
kromě že se v tom neznáte;
byšťe se chtěľi poznati,
svú psotu popsati dáťi,
což vy jie máte, podkonie:
v světě většie psoty nenie,
než vy trpíte dobrovolně.
Ale naše bydľo školnie,
toť já tobě pravi hole:
tu je ve všem pravá zvolie
i od pitie i od jedenie;
v ničemž nedostatka nenie,
myť netrpimy nikdy hľadu.
Když již tovařiše sadú,
tuť já dosáhnu úkrucha;
nenie partěka tak sucha,
bych ji nerozmočil jichú,
tiem lekuje svému břichu.
I budemy dobře syti,
k tomu máme dosti píťi,
pitie ctněho do nerody.
Častokrátě také vody
napijemy se pro zdravie,
neb jest velmi dobrá hľavě.
Ba od stravyť se mámy pyšně:
masa, kur dosti přielišně,
toť na každé posviećenie
v ničemž nedostatka nenie;
když to koli u nás bývá,
mámy přieliš dosti piva.
Ale vám miesto sniedané
dadie poliček zaránně;
však jste jedno ránně syti,
bývajice vždycky biti;

miesto jedenie oběda
kyjevá rána prisédá.“

A když žák přesta mluvenie,
dvořák vece: „Toho nenie!“

5 okřiče se naň hněvivě,
a řka: „Žáku, mluviš křivě,
bychom byli hladoviti
u dvora, a kyjem biti.

Ach přehubená partéko!

10 j co jest tobě řeči této
o nás paniciech mluviť třeba,
sám nejsa nikdy syt chleba?
Co dobrého do vás, žáci?

Však jste hubení žebráci,
15 jenž tečete dóm od domu,
hekajiece a chtiec tomu,
by vám dali jichy mastné.
Auvech, vaše bydlo strastné!
tuť dadie partéku rženú

20 a s tiem vás pesky vyženu;
pakli již na vaše ščestie
vám dadie v některém miestě
jichy nemastné a málo,
vey, kak se vám dobře stało!

25 již se vše zdálo po vóli,
s tiem pak běžite do školy,
a to s velmi dobrú myslí,
mniec, byšte na hody přišli.
Tuť vás pak starší omýtie,

30 i chléb i jichu vám vzchytie,
budúť se nad vámi mstiti
hněvy, nejsúc dobre syti.
Ach, toť vám psota nehovie!
Slychaťt sem dávné příslovie,

35 žeť žákóm draho vařenie;
protož ty nechaj sváření
se mnú; nebť já také vědě
praviti o vašej biedě,
což vy jie jmáte, žáci.

40 Ale my panici dvořáci,
když my již za stołem sedem,
’nhed na se žučemy chlebem;
myť nic nešetřimy toho,
neb ho mámy prieliš mnoho.

45 Tuť nám dadie jísti dosti;
pakli že pro jiné hosti
nás kuchaři zapomanú,
inhed já od stoła vstanu
i běžím tam sám k kuchyni,

50 dadieť mi dosti zvěřiny;

pakli nenie, ale kaše,
tot jest vše útěcha naše,
žeť jie ukydá druh druha,
a tudy nás mine túha.
Někdy se vřadař v mě vpeři,
a mě svú holí udeři
v plecí nebo v hlavu ranú:
inhed já odběhnu v stranu.
Když pak bude po večeri,
co nás koli dvorské sběři,
béremy se dořóv s hradu,
a netrpiece v ničemž hladu.
Ale vy žáci ubožátka,
ach, že vás zrodila matka!“

Netáže toho dořieci,
žák se chtieše hněvy stéci,
a řka: „Vy podkonie hubení!
však ste vy tak zahubeni,
u vás sú zakrsały kosti,
pro psotu nemohúc rósti.
To jest vždy dosti znamenie,
žeť horšieho bydla nenie,
než vy je jmáte, třepačky.
Ale já když sedím s žácky,
bez chľúby-t chci povědieti:
tuť jsú mnohé městské děti,
jenž jsú také pod mú stráží,
tyť já všecky metľú káži,
a sám se pak bitie zhojim;
v svátek se ho nic nebojim.
A když pak přijde čas postný,
mně vděčný a velmi radostný,
o němž jest dlúhé pravenie,
co mám tehdy utěšenie!
Když já již budu na poli,
a’no všecko po mej vóli;
neviem niče o chudobě,
jsa sám dobrovolen sobě.
Jakžkoli přijidu ke vsi,
až inhed bojuji se psy,
a’n každý přeč běže skolí,
a já jej raniľ svú holí.
Jakž mě náhle sedlky zočie,
miľostivěť ke mně skočie,
neučiniet k tomu leně:
padnú na svoji koleně,
tuť mé obrázky ceľuji
a mě dařiti sľubují,
tepúce se v prsy náramně,
tiežiec, cobych ráciľ? na mně.“

Ját je za vajce poproši;
 a'nat inhed běží k koši,
 i po všech se hřadách zplazí,
 a kde které hniezdo, zlazí,
 5 ve všech kútíech pilně hledá,
 mněť vzdy práznu jiti nedá.
 Pak odtad pójdu s radostí,
 a nabrav již vajec dosti;
 a kdež se naměte slepice,
 10 hus, nebo která kačice,
 když já ji popadnu koli,
 tej jest vzdy jiti do škoły;
 a sedlák se chce hořem vztéci,
 však mi nesmie ničie říci,
 15 ani protivného slova,
 boje s' póhonu do Pasova."
 Dvořák se rozhněva z toho,
 a řka: „Misero nevlídná;
 k čemu tobě ta věc nesklídná?
 20 Však ty za plešku nestojiš,
 nebs huben; metžy se bojíš,
 a jsi živ na světě sotně,
 obcházeje se robotně.
 Ty se robotně obchodiš,
 25 k tomu ve zlych šatech chodiš;
 toť hanba nenie v škořském běhu.
 Kterak pak o tvém noclehu?
 ty ležieš na kamnách nynie;
 ale až bude ondy zimě,
 30 inhed se o to s tebu svadie
 a na kamna-t viec nedadie.
 Ještě bude tobě blaze,
 dadie-li-t léci na podlaze;
 tu ležíš zle a dosti neměkce,
 35 zimú se třasa a zuby ščekce,
 a k tomu vstávánie ranné.
 Když se pak na tě dostane
 všecka škořská pracná třieda,
 teprv tobě bude bieda!
 40 Tu tobě vše způsobiti:
 škořu mésti i ztopiti,
 ničehož nic neminúti.
 A kde pak odpočinúti,
 a léhaje velmi tvrdě?
 45 Ale jáť se mám od toho hrdě.
 By ty viděl mú posteli,
 když já sobě slámy nasteli!
 tuť já ležím u pokoji.
 Někdy také pospím v hnoji;
 50 toho já nečiním pro jiné,

kromě když dščem zmoknu jedině,
 by mé rúcho zsechlo k jitru;
 toť já vstana pěkně vytru,
 chtě by na mně stálo čistě.
 Tot já pravi k tobě jistě,
 žeť se mne chłapi bojie;
 kadyž chodě, nebo stoje,
 pokorněť se mi klanějí,
 vežde: Vítaj paniče! dějí.
 Sedláci přeđe mnou sršie,
 i také slepice pršie,
 s nimiž já mám hroznú útěchu:
 kteréž dosáhnu do měchu,
 tať se viec nepozná zase,
 sniemť ji s tovařiši v kvase.
 Tot také pravi neskrytě,
 žeť nemám péče na bitie.
 Na tomfbych já mohł přisieci,
 že v tomto celém měsieci
 nejsem já bit pro mú vinu,
 kromě vyjmúce jedínú;
 leč kdy z klamu po hřavici,
 neb za vrch, nebo po líci.
 V tom já ničie pána nevini,
 neb on to vše z klamu činí.
 Mám pána po vsej svej vůli:
 dáť mi, což poprosím koli;
 máť mi nový kabát dáti,
 netáhnu j'ho jedné zedratí.
 Což mi se pak nedostává?
 když mi jedno hlava zdráva,
 však netrpím psoty viece.
 Ale vzdy pravdu praviece:
 já z mřadu na svej hřavici
 nosil sem těžkú přielbici,
 doniž sem ryněřem byl;
 ale již sem té psoty zbył.
 V tomť se pochłubiti mohu,
 a z toho děkuji Bohu,
 žeť sem tak velmi povýšen:
 všem žákóm mohu býti pyšen!
 Sám však znamenaj cti této:
 jsem podkoním sedmé léto,
 a k tomú mám dobřú naději,
 a to jistě říci směji:
 netáhneť pán dľuhóv zbyti,
 měť chce střelcem učiniti!
 pakť neponesu tľumoka,
 auo samostřieł u boka,
 a k tomu pak škorně čistá,

na niež haklikón na tři sta.
Kdež budu v neznámém kraji,
měť vezdě za pána mají.
Protož, hubený sagitáři!

5 i kacif jsú tvoji sváři?

proti mně viac nerod mluvíti,
neb-ť jest věčně ve psi býti;
vám jest přisúzena psota,
byšte ji měli do života.“

10 Žáku to bieše protivno,
vece: „Jesť mi velmi divno,
hrdú řeč slyše od tebe;
i zda sám již neznáš sebe?

Vy třepačky ubožátka,

15 toť vám nikdy nenie svátka.

Však's ty hubená satrapa,
čím chceš lepší býti chlápá?
na každý den hnój kydaje
a k lepšímu čáky nemaje.

20 Však ty se nevrovnaš žáku,
neb my mámy lepší čáku,
ne jako vy chlapi hlúpi.

Z žákovť bývají biskupi,
komuž toho Bóh popřeje,
v něž jest má dobrá naděje.

25 Prodlí-ť mi bóh mého zdravie:

až bude o světěm Václavě,
ježtoť již daleko nenie,
prijmuť já prvé svěcenie;

30 ihned sobě pleš proholi,
a kto mi překazi koli,
tomu bude nelze zbýti,

vždyť mu jest pohnánu býti;
zaplatíť mi to dosti draze,
pojeť se mnú calet v Praze.
Protož nebožtíku lichý,
razi-ť to, ostav se pýchy
a se mnú nechaj svářeníe;
však vidíš, že statka nenie.
Ješče-ť nad to věrně pravi:
chceš-li prodlit svému zdraví,
nebudiz viac dvorskú chasú,
tak snad prodlíš svého času;
jinak zhyneš na životě,
nebť nenie konce vašej psotě,
anižť jesti lepší čáka.
Protož razi u sedláka
přistati v dobrej dědině,
zda tě tady psota mine.“

A když žák svú řeč vyličí,
tu se dvořák ihned vztyčí,
hněvivě naň třasa hlavú,
hroze jemu rukú pravú,
řka: „Jižť neprezřím toho déle,
byť pak bylo i v kostele!“

To řek, ruku naň opřeže,
a žák ho k sobě za vrch dosieže,
k tomu jej v hlavu udeří;
tak se druh v druhu vpeří.
Nechť se dívati tomu,
i brach se přeč z toho domu,
a'na se za vrch vláčita:
rujtaž se, dokud ráčita!

XVII.

Přibík Pulkava z Hradenína.

Jako všickni v dějinách velicí mužové byl i Karel IV. zvlášt-
ním milovníkem dějepisu. O tom mimo vzdělanou od něho legendu
o sv. Václavu svědčí i vlastní životopis, ježž asi l. 1363 latinským
jazykem sepsal ku poučení potomkům svým na obou trůnech, če-
ském i římském. Počna od narození svého psal děje své až do
l. 1341, když král Jan, poručiv jemu Čechy, sám jel do Francie.
Neznámý spisovatel dovedl pak dílo to až po l. 1346, totiž po vy-
volení Karla IV. za krále římského. Druhý veledůležitý spis,
jenž ne sice od Karla IV. samého, ale z rozkazu a s účinnou po-
mocí jeho latině byl sepsán, jest kronika Pulkavova. Karel IV.

všecky kroniky, kterých se koli v klášteřích a na hradech panských dohledati mohl, sněsti kázal, sám pilně je pročítal, srovnával a z nich pak kroniku rozsáhlou a spolehlivou sepsati dal. Muž, na něhož práci tu vzložil, byl Příbík Pulkava z Hradenína, syn prý Dluhovojův, o jehož životě pohříchu nic není známo.

Obě díla, životopis i kroniku, kázal císař přeložiti na jazyk český. Překlad kroniky sám Pulkava vykonal, a o životopisu domýšleti se lze ne bezdůvodně, že též od něho byl zčeštěn.

I. Z kroniky Pulkavovy.

Královna Eliška, poslední Přemyslovna.

Jindřich Korutanský, když králem byl volen českým, pět let svého spravování zemí českou vládl. Ale za svého vládnutí málo neb nic dobrého učinil. Ano však Hora ani dřív před tím, ani budoucích časův nikdy lepších úžitkův nedávala na stříbře; proněžto, kakž kolivěk bez-
 5 číslné zbožie odtavad jměl, ani sobě ani zemi nic dobrého neučinil, ani pokoje zjednal lidu svému. Ten jistý Jindřich návodem některých měšťan pražských i horských u Praze veliký dvůr svořal; k němužto když se páni sjeli, ten Jindřich přenešlechtný, radů a návodem naveden jsa těch měšťan, pány jest zjímal, mezi nimižto někteří byli sú zbiti. A tak se
 10 jest dvůr jeho hanebně dokonal. A když ti páni u vězení byli, po některém času bez vědění svého kniežete s měšťany sú se smluvili, a některý přiezní svatebnú se zavázali. Nebo pan z Lichtenburka dceru Jakubovu od Věže pojal jest byl, a dcera Jindřichova staršieho z Lipého synu Ruthartovu oddána měla býti. A tak těmi věcemi i jinými zavá-
 15 zavše se v přiezeň ti měštěné, jakž před tím k vězení jim dopomohli, takéž k zproštění jich snažni byli. Proněžto stalo se jest tak, že páni potom tomu jistému Jindřichovi nikakž nechťeli dvořiti a dověřiti, ani k jeho dvoróm jezdití více; né ani za krále chtěli mieti jeho, a s tím tak srdečně mysliec jeho ven vypuditi, proti němu těžké války búriechu.
 20 A když se to tak po tři léta dálo v zemi, tento jistý Jindřich markrabie míšeňského prosil jest, aby jemu na pomoc přijeľ, slibuje jemu dobrý žoľd dáti. Jenž jest s pěti sty heľmów přijeľ do Prahy, a tak mezi tím Jindřichem a mezi pány byly veliké války.

Mezi těmi příběhy bál se jest Korutanský, a by se jemu skrze
 25 Elišku, krále Václavovu dceru, něco nepřihodiľo nechutného, chtěl předjíti; a tak i zjednal to, chtě tu dievku za jednoho pána jménem Bergov dáti, jenž tehdy s jeho strany bieše. a jemu slůžicieše, slibuje jemu dobré věno dáti. A když to ta dievka zvěděla, smutna jsúci násilně velmi před tím Jindřichem, jenž zemí vládnieše, tehdy mľuviľa, a řkúci takto: „Chceš-li
 30 mě spravedlivě vdáti podle práva, nečiň mne pohoršenějšie v mém pokolení, a neponižuj mého rodu; ale tak se mnú učii, jakož na mój rod slúšie. A nebo nechaj-ľ v zákon vejdu a Bohu mému slůžím, jenž to ráda chci učiniti. Naďto pak učiniš-li co jiného na potupenie mému rodu, věz to jistě, že-ľ tvój nepřietel zjevny jsem.“ On ta slova od nie usľyšav,
 35 nastojieše o to silně, aby ona jeho chtění povolila. Tehdy dievka to

uslyševši a na něm tomu porozuměvši, že on nato tiskne, takto mu jest odpověděla: „Poněvadž tak špatnú mě chceš učiniti, a mé pokolenie vždy potupiti myslíš: věz to také zajisté, že-ť vždy chci na to mysliti velmi snažně, abych tě ven z země vyklidila a přeč vypudila.” A když
 5 ona tu řeč vymluvi, káza ji jieti a v Praze poctivě držeti. Toto jisté té dievky jetie bez rozmysla byla jest jistá příčina jeho ven z země vyhnanie.

Proněžto léto božie 1308 tato dievka, když jest za chvíli v tom vězení byla smutna, a však, ač byla léty mláda, však o to mūdře myslila
 10 a snažně, kterak by mohla toho vězenie prázdna a svobodna býti. Takž pak zatiem čas i miesto uhledavši sobě, s jedniem knězem starým, kaplanem otce svého, Berengariem, poradivši se, tento čin vymysliła a nalezla k sprostění svému: aby v noci k jedné bráně, jenžto, jakž ona byla způsobila, měla otevřiena býti, přišla, tu kdež probošt vyšehradský
 15 jie samě druhé s koňmi velmi pilně čekał. A tak s tiem v ten určený čas tato panna Elška s jednú dievkú a s tiemto starým knězem šlecht-ným, stráží svým, v noci z vězenie zdvihli se k bráně, a přišedši, nalezla ji otevřenu a koně skrze probošta přichystány. Proněžto inbed vsedši na ty koně, úprkem se vzdvihla do Nimburka. A když u městě byla, svožala k sobě všecky měšťany, i mluvila s nimi těmito slovy mūdře
 20 velmi, a řkúc: „Viete-li vy to, že otec mój, když ještě živ byl, z tohoto městěčka město jest hrazené učinil, a tak jeho i vás povýšil? Aj toť, sestře mé poctivě a dóstojně sta vdaně, a ještě já jediná, sirotek ostavši, nechtěla sem Jindřichovi tomuto vévodě povoliti, jenž jako chtě pohyzditi
 25 rodu mého, vdáti mě jest chtěl za pána jednoho; a já sem nechtěla k tomu svoliti, a potom sem až do tohoto času proto u vězení nemilostivě držána. A tak sem z toho vězenie k vám utekla, vaše viere a vaše pomoci doufajíc.” A tak jim všecku příhodu svú rozpraviła.

To když sú měštěné uslyšeli, kakž koli lekli se a smutni byli pro
 30 ten jich svár: však i pro sirobu této dievky i pro jejieho otce, mnoho dobrého jenž jim učinil bieše, v svú obranu mile ji přijeli a slíbili jie ode všie núze brániti a vši sílu pro ni státi. To když dievka uslyšala, z toho jim snažně poděkovala.

A když páni zemští zvěděli, že jest dievka z vězenie utekla, k nie
 35 sú se sjeli a o tom, kterak by toho Jindřicha vyhnali, radu o to vzeli. S tiem tak proti němu věčšie války nežli dřieve pozdvihli, a tak se všech stran vši mocí překážeti se jemu jeli. A v tom veliké vojsko lidu shromáždivše ku Praze přitrhli a na toho Jindřicha, jenž u Praze bieše, tehdy
 40 hradem mezi pány a mezi lidmi toho Jindřicha boj byl veliký; né taká tieskeň bieše mezi vojskem, že mnozí i s koňmi i s oděním do přiekopův padachu u předměstie. Najposledy sú pak páni boj obdrželi, a těchto mnoho zbili a druhé zjímali, a třetí na hrad utekli k svému pánu, jenž na věži sedieše a na tuto na zlu příhodu hlédáše. Proněžto tato jistá
 45 dievka s pomoci panskú těžké války proti tomuto Jindřichovi pozdvihla jest, a o jeho vypuzenie z země mnoho nocí a mnohým myšlením myslila jest na každý den.

Proněžto toho léta páni s túto dievkú Elžbětú snažili se velmi
 50 snažně, aby toho Jindřicha ven vypudili. A s tiem tak jednostajně ura-divše se, syna Jindřichova cesařova říšského, sedmého tiem jménem,

jmenovaného z Licmburka, Jana, jenž jediný syn jemu bieše, této dievce umyslili za muže vzieti a za něho ji vdáti. Po té jisté radě a po tom výmyslu, znamenití páni čeští s túto dievkú Elškú byli do Říše posláni k ciesari, královstvie české jemu vzdávajice a synu jeho Janovi s túto 5 jistú dievkú Elškú. Jichžto prosbám i jich vzdání Jindřich, slavný říšský král, povolil jim té smlůvy, aby se tak stało, dav jim syna svého, jakož sú žádali. Proněžto páni poslali k Alžbětě, tyto jí noviny věděti dávajice; jenžto pojemši s sebu pány věčšie, do Spýry města, v němžto tehdy král 10 bieše, vesele jest přijela. Jižto král Jindřich říšský velmi poctivě jest přijal, a tak syna svého jediného Jana, jenž ve čtrnádsti letech v stáří bieše, za ni jest oddal, a Elška v šestinádsti letech jest byla. Tu pak po tom oddání svatbu velmi velikú a bohatú jměli.

To když se tak stało, král říšský syna svého Jana mocí svú slavně v zemi českú uvedl jest; a tak oba, i syna svého i Elšku, se pány če- 15 skými a s Petrem arcibiskupem mohučským, s Bertoldem hrabí z Hennemberka, s purkrabí normberským i s mnohými jinými pány německými poslal, aby toho Jindřicha Korutanského z země ven vypudili. A s tím když vtrhli do Čech, ihned udatně Prahu oblehli; a když několiko dnův 20 leželi, Elška pro svú velikú múdrost mnohé měšťany jmějiese u městě, jenž jí velmi přejiechu, a tento Jindřich pro své bláznovstvie a ukrutnost mnohé nepřátele; takž jest ona i hledala o tom tajně, aby brány jie mohly odevrieny býti. Takž pak zatím i zjednała to, že jednoho dne na úsvitě brána jim byla odevriena, tak že sú všickni do města vjeli 30 beze vsie překazy.

Proněžto léto božie 1310 lidé Jindřichovi i měštěné, jenž sú se jeho nadrželi, osadivše špitál na Malé straně u svatě Márie, tam byli utekli; ale ihned toho dne krále Janovi lidé jeho dobyli. Takž pak toho 30 měsiece prosince poradiv se tento Jindřich, o pól noci vzdvihl se jest do Korutan s svú ženú, točiz jako bezpečenstvie jmaje od krále i od králové. To když se stało, že Prahu, ježto hlava jest, jměli, vsecka jiná města i hradové jim sú se poddali beze vsie odpory.

II. Ze života císaře Karla IV.

Z dějů ve Vlaších.

Spiknutí vlaských knížat.

Času toho, jehožto běh ostał s pánem Ludvíkem z Sabaudie v Itálii, učinichu svázanie a smlůvu tajemně proti mně a proti otcí mému Robert 5 král apulský, Florenští, náměstek hrabě Ac vládař medioľanský, a vládař berúnský, jenž v ty časy držieše Padev, Terviš, Vincencii, feltrenské a bellunské města; vládař mantuanský, jenž dříve bieše nám slíbil věren 10 býti, a vládař ferarský. I rozděllichu mezi sebu tajemně města ta, ježto já je drzech. A tak všickni v náhle, majice zrady tajemně v městech, dříve než nám odpovéděchu, řítiechu se na nás, a my na ně v ty časy žádného strachu nejmějichom, neb sú nám byli slíbili a přísáhli nám i listy 15 svými potvrdili, že chtie věrně mně a otcí mému pomáhati. A tak vjede Bérúnský do Brixie, Medioľanský obleže Pergam, a doby jeho velmi brzo; Papienští zpěčili se proti nám, a přijechu panstvie sobě, to věz, ti z Bakkarie, jimžto sme vice ufali nežli žádným jiným v tom městě. A všickni

ti svázavše se aneb smlúvivše se, učinichu silnú válku se všech stran proti nám. Než pan Ludvík z Sabaudie, poručník náš a obrancie, dobře mohl převědětí některá nebezpečenstvie: ale nepříčinil svého snaženstvie. I vyjede z vlasti, nás ostaviv v tesknosti. Než pak tu měšténé z Parmy, řečení z Črvených, a ti z Fuliana, a ti Manfredští, a ti z Regie, a ti z Dobrotivých, z Mutiny a měšťané z Kremony řečení z Punconov starých, a páni Šimon a Filip z Pistoře. a ten ježto bieše vládař v Luce, příjechu věrně a příčinichu všecku svú radu a pomoc jakž mohli, jakžto také dále světleje vypravuje se.

Vítězství u San Felice.

Tehdy drieveřečení přísežníci učinichu silné vojsko před městem naším Mutinú i ležechu tu šest neděl, a po šesti neděliech, když poplenichu biskupstvie a hrabstvie mutinského a Regii měst, tažechu odtavad a položichu moc svú a vojsko před hradem svatého Ščastného, mutinského biskupstvie. A když tu vojsko dlúho leže, umlúvili ti s hradu s nimi, když by v měsieci, to věz, až do dne svaté Kateřiny (neb měsieci měl toho dne minúti) nebylo by jim pomoženo skrze nás, že by jim hrad chtěli vzdáti. Tehdy Parmenští, Kremonští, Mutinští a z Regie to uslyševše, sebrali moc svú i přitažechu k nám řkúce: „Pane! braňme se zkažení našemu, drieve než nás ovšem zabľadie.“ Tehda vzemše radu, vyjidechom na pole a stany rozbichom, a z města parmenského den svaté Kateřiny přijidechme tam, jehožto dne hrad měli vzdáti v ruce nepřátelště; a tak o poledni s tisíce a dvěma stoma heľmy a šesti tisíci pěších proti našim nepřáteľom, jichžto dobře tak mnoho nebo vice bieše, boj zdvižechme. A trval ten boj od poledne až do západu slunce; a s obú stranú běchu zbití jakžto všickni oři a někteří koni, a běchme již téměř přemoženi, a oř, na němžto sedechme, také byl pod námi zabit. A zdviženi našimi, tak stojiece a hlediece, že sme již byli téměř se rozpačili, vzezrechme, a'n tůž hodinu nepřietelie naši jechu se utiekati s svými korúhvami, a najprvé Mantuanští, potom mnozí po nich sú táhli. A tak skrze miľost boží vítězstvie sme obdrželi nad našimi nepřáteľy; osm set heľmův na běhu zjímachme, a pět tisícův pěších zahubichme; a tak skrze to vítězstvie vysvobozen byl hrad svatého Ščastného. V tom boji přijeli sme se dvěma stoma mužův hrdinných rytieřské duostojenstvie.

Druhého dne vrátichme se s velikým veselím do Mutiny s kořistí a s vězni, a rozpustivše lid náš, vrátichme se do Parmy, neb tu náš dvuor tehdy držechom. Potom tažechme do Luky, ježto jest v Tuškanech, a zjednachme válku proti Florenským, i vzdělachme hrad krásný s městem z dmi ohrazeným na vrchu hory, jenž jest vzdálí deset mil od Luky, proti údolí Mhľa tak řečenému, a převzděchme jemu jméno Hora Karlova. A potom vrátichme se do Parmy, poručivše vládařstvie panu Šimonovi z Pistoře, jenž drieve od nás tu dobře vládl, a městce Barče na našich nepřáteliech byl dobyl, a mnoho jiného dobrého v svém vládařství byl učinil. Když pak do Parmy přijedechme, biechme obtieženi od našich i nepřáteľ se všech stran přesilně: ale zimy ukrutnost nám byla prospěšna, neb tak se byla velmi rozmohľa, že žádný na poli ostáti nemohl.

Obležení Kremony a ztráta hradu Pavie.

Opět téhož léta, v letniciach, sebra otec náš veliké vojsko i posla nás napřed do města kremonského z Parmy přes Pád s pěti sty heľmy, kteréžto já poslach před hrad Picignitov, jenž bieše se zdvihl proti nám a proti městu svého biskupstvie kremonskému, přísluhuje Papienským a 5 Mediolanským; a my zuostachme v Kremoně jedva se dvacieti heľmy. Tehdy v náhle rozslichu se nepřietelie, a přibýváše jich čisla na každý den, tak že ti, ježto biechu před hradem, ohradichu se priekopy, pomoci naši čekajíce. Toho času v náhle Mantuanští a Ferarští pustili lodie své po Pádu před Kremonu, a potopichu vsecky lodie v Pádu krajiny kremonské, tak že otec náš se vším svým lidem nemože nám přijeti na pomoc ani poslati kterého posla, nebo vseckny lodie a mlýny biechu potopili. A my sami v kremonském městě jsúce tak s maľým lidem, biechme v strachu ztracenie města a lidu na každý den pro širokosť města, nebo 10 těch časuov město pro války bieše jakžto pusto.

15 A když biechme u velikém smutku, nebo ani otec nám, ani my otci, ani který z nás tēm, ježto ležiechu před hradem, mozechme pomoci: sta se pak sváda mezi nepřátele našimi, ježto město dřieveřečené bēchu oblehli na té řece Pádu, tak že, bivše se mezi sebú, vrátil se každý z nich k svému vlastniemu. To zvěděv otec náš, přitaže z Parmy s svým 20 vojskem po té řece Pádu, i přikáza vytáhnúti lodie ze dna řeky a tak přeplavil se v mále do města kremonského. A druhý den shromáždivše vojsko, tazechme na pomoc tēm, ježto biechu před hradem Picignitovým. A tak sme byli skrze miľosť boží rozsileni, že sme silnější byli všech našich nepřátele; nebo nás bylo v čisle tří tisíce heľmovníkuov.

25 A když potom urozumēchme, že před tím hradem nic neprospievachme, chtēchme táhnúti na pomoc hradu papienskému. To převēdēvše nepřietelie naši, poslachu rádcie své a řstivē s otcem našim jednali, a s ním přimērie uložili tiem činem, aby s pole táhl a hrad papienský za tiem přimēřím špižovaľ, ubezpečujice, že jim skrze nepřátele nebude 30 překáženo, řstivē krásnými slovy a pochlebnými mnoho jemu slibujice. A tak tazechme s pole, lid náš po městech a po přiebytciech jich rozdēlichom. Potom nepřietelie přimērie nebo slibuov nezdrzechu, a tak ztracen by hrad papienský; neb sú nedopustili nepřietelie jeho špižovati, jak sú byli šlibili. A tak otec náš s svým lidem pro jich po- 35 chlebná slova a řstivē sliby v penězích a v stravě hynuli; a když zima přijide, nemozechu ležeti na poli. A tak zrači ono příslovie: I ško- diľo jest prodlenie hotovým.

Příjezd Karlův do Čech.

Přijidechme do Čech, v nichžto sme nebyli jedenádstē let. A již několik let před námi matka naše, řečená Elška, byla umřela. A za jejieho života sestra naše druhorozená, dcera jejie, jménem Dobrotivá, poslána byla do Francie a vdána za Jana, syna prvorozeného Filipova krále franského, jehožto sestru, jménem Blancku, jmējiechme za ženu. 5 Ale třetie sestra naše a poslednie, jménem Anna, bieše u té dřevnie sestry v Francii v ty časy. A tak když přijidechme do Čech, nenaji-

dechme ani otce, ani matere, ani bratra, ani sestry, ani žiadného známého. Reči také české ovšem sme byli zapomenuli, jízto potom zase sme se naučili, tak že sme mľuvili a rozumeli jakžto jiný Čech. Z božie pak miľosti netoliko česky, ale vlasky*), Ľombardsky, německy a latiniě 5 tak mľuviti, psáti a čisti sme umeli, že jeden jazyk z těch jakožto druhý ku psaní, mľuvení, ke čtení a k rozumění nám byl hotov. Toho času otec náš taže do hrabstvie Ľucemburského pro jednu válku, jízto držíeše s kniežetem brabanským, on a jeho tovarišstvo, to věz leodienský biskup, juliacenský markrabě a hrabě gerlenský, a mnozí jiní. I poručí 10 nám moc svú bez sebe v Čechách.

Kterěžto královstvie byli sme našli tak opuštěno, že ani jednoho hradu nenalezli sme svobodného, ježto by nebyl zastaven se všim zbožim královským; tak že sme nemeli kde bydliti, jedno v domiech 15 městských jakžto jiný měštěnin. A hrad pražský tak byl opuštěn a zkažen i zrušen; nebo od času krále Přemysla všečen položen byl až na zemi. Na kterémžto miestě sieň velikú a krásnú s velikými náklady vzděláti sme kázali, jakžto dnešni den zjevno jest ohledujícím. Toho času poslachme po naši ženu, neb ještě bieše v Ľucemburce.

Těch pak také časov dať nám byl otec náš markrabstvie moravské, a toho hesla poživachme. Uzřevši pak obec česká šlechetných 20 mužov, že sme byli z starého pokolenie králov českých, miľujíc nás, dachu nám pomoc, abychme nabyli hraduov a zbožie královstvie. Tehdy s velikými náklady a s úsilimi nabychme najprv Hrádku, Týřova, Lichtemburka, Lutic, Hradce, Pieska, Nečtin, Zbiroha, Tachova a Trutnova v Čechách; v Moravě pak Lukova, Telče, Veverie, olomúckého, 25 brněnského a znojemského hraduov, a mnohá jiná zbožie, ježto byla zastavena a odľučena od královstvie. A jmějechme mnoho sluh hotových a urozených, a prospieváše královstvie den ode dne; i miľováše nás obec dobrých, a zlí, bojiece se, varováchu se zľého, a spravdnosti 30 dosti bieše v království. Nebo šlechtici téměř všichni běchu se zčinili násilníci, ani sú se báli krále, jakžto sľušaľo; nebo královstvie byli mezi sebú rozdělili. A tak sme drželi vládařstvie, královstvie polepšujice den ode dne za dvě létě.

Válka polská.

Ludvík Bavořic, jenž se ciesařem nazýváše, s králem uherským, s králem krakovským, s vévodú rakuským a s kniežetem svidnickým silně svázanie na krále Jana českého a na Karľa markrabi moravského učinichu; a ti všickni dřievřečenému králi Janovi a Karľovi markrabi 5 moravskému v jednom témdni svými listy odpovéděchu, chtiece je podstúpiti a jakžto nad svými úblavnými nepřáteľy se mstiti. Jichžto novin král Jan užasľ se, sľovútné své posľy, totiž pana Mikuláše z Licemburka, svého zvláštnieho rádcí, a pána Jindřicha z Nyemburka, svého najvyššieho písaře, posľa k Ludvíkovi, aby s nim se sjeľ k některému 10 roku na smířenie aneb na uľoženie příměrie mezi nimi. Jenž sprostně

*) Vlasky (gallice) znamená zde jazyk francouský.

a tu leže, veliký diel země poplení a předměstie zkazi. Tehdy Kazimír, král krakovský, vzkáza králi Janovi, aby množstvie lidu nebezpečnostvie ušlo, by s ním se sám a sám v jizbě zavřel; a kdo by tu druhého přemohl, aby nad ním svůj úmysl měl. Ale proto že král 5 Jan tehdy ovšem. bieše oslnuľ, vzkázaľ jemu, aby se oslepiti kázaľ, tehdy v rovném odění velmi rád chtěl by s ním sedati. Potom ihned ku prosbě Kazimírově, krále krakovského, mezi nimi bylo příměrie uloženo za tři neděle; za kterýmžto příměrim všecky nepřiezně byly zjednány, a tak aby Karel markrabie moravský desieti tisícov hřiven 10 stříbra čistého, ježto jemu kdys král Kazimír byl půjčil, prázdnen propuštěn byl a ovšem svoboden těch peněz. A tak zhašena byla mezi nimi příčina té vši války, a mír a pokoj ułożen a potvrzen. V kterémžto míru potvrzenie všecka ta kniežata, ježto dřieve králi Janovi a Karľovi, markrabi moravskému, byli odpověděli, v tom smíření byli sú 15 jednostajně přimieněni.

XVIII.

Ludvik Tkadleček.

„Já-t jsem tkadlec učeným řádem: bez dřevce, bez rámu a bez železa tkáti uměji. Člunek můj, jimžto osnuji, jest z ptačie vlny; přieze má z rozličných zvířat oděvu jest; rosa, jež roli mú skropuje, nenie obecná voda, ani sama v sobě, ale jest s obecnú vodú smiešena, jížto v svú potřebu jednak nahoru jednak doľov i sěm i tam kropěje podávám. A jsem z české země hřavú a nohama odevšad. Jméno mé pravé jest zbito a otkáno z osmi slov abecedniech, k němuž sem vydán a vysazen.“ Tolik skladatel Rozmluvy mezi žalobníkem a nešťěstím o sobě pověděl. Žil v Hradci nad Labem, při dvoře ovdovělé královny Alžběty, v polovici XIV. století, za „dobrého, věru dobrého Karľa ciesaře, v ty časy krále českého.“ Tkadleček viní Nešťěstí, že ho rozloučilo od „choti“ navždy. Nešťěstí se proti nářkům těmto brání. Skladatel ukazuje velikou zčetlost sv. písma i sv. otcův; zhusta se dokládá Aristotela, Platona, Cicerona, Boecia a j. Jazyk jeho jest plynný a jadrný.

Nešťěstí žalobníku přimlúvá.

Vlk byv jednu nemocen, a velmi stonaľ; než chtě zdrav býti, slíbil v nemoci masa nejísti do smrti. A zhojiv se a byv zase zdrav, nemoha jednu sobě nic uhoniti u veliké vodě k snědku, pojide ku potoku, hledaje ryb, a oseľ se mu nahodi, bředa skrz potok, od mlýna 5 pytel múky na sobě nesa. Vlk mu vece: ‚Pomáhajž Bóh, milá vyzinko! ó co sem tebe dnes celý den hledaľ, až sem se s tebú i potkaľ.‘ Oseľ

jemu vece: „Milý vlče! já-t sem oseľ, zvierē hlúpe a robotné, a nejsem-t vyzinka.“ Vlk mu vece: „A zdali's neslychaľ, že liška v lesiech, myš v dúpēti a ryba u vodē ráda bývá; já-t masa veď nejsem, jedno to, což jest u vodē. Tys vždy vyzina aneb sumovina.“ Oseľ jemu vece: 5 „Mýlieš se a zle's se zeptaľ.“ Vlk vece: „Prav tu řeč tomu, kdož-t ryb nezná. Ty jsi vždy rybové maso, já-t tě vždy sniem; mľuv sobē sē i tam, což-t já znám, to-t já znám.“

Tkadlečku, slyš řeč a znamenaj úmysľ, kam se chýli. Ty nás ta- kúžto řeči právě potýkáš, leda ty nás proti sobē zbudilš a popudilš k pro- 10 tivné řeči, a z té aby s námi v svár všeľ a s námi se svadilš a s námi zašeľ. Tkadlečku, vlku-t jest to divno nebyťo, neb-t jest byl hladovit a byl jest zvěř nerozumná; ale tě nic k tomu nenutie, že na ny voľáš a na ny kakúsi řeči protivnú vyjieždieš a kakýms písmem chtě nás po- tupiti. A k tomu jmáš pět smysľov dobrých, že podle těch nejsi tak 15 hlúp, aby nevědeľ, co jmáš mľuviti a lépe sebú kam zatočiti, než vlk svú přirozenú hlúpostí. A však, ač-t jest vlk dobře vědeľ, že jest to oseľ, než ať by měl podobnú přiečinu, jako by to z nevědomie učinil, přezdeľ osľu vyzina, aby jej vždy snēdľ. Též ty dobře a úplně po naše řeči slyšieš a sám to vieš bez nás, dřieve nás, že-t sme právi a 20 ty křiv. Avšak nás vždy ješče proti sobē jako vlk osľa popúzieš a chceš nás dřieve času otsúdití na zatracenie a ny Boha otľúčiti, jakožto súdcie neboli ten, jemuž právo jest poručeno. Ba by ty to učinilš z té miery jakož jest, a ne z žádného utrhanie, přijali bychom to od tebe. Ale vieš-li co jest, pravie-t mudřec, to což na kom vidieš neb o kom 25 co nepočestného uzřieš neb uslyšieš, nebuď kvapen toho v hněvu a v nechuti ohľasiti. Častokrát člověk z hněvu vypovie na druhého, ješto jemu samému potom žel bývá.

Dále slyš, Tkadlečku, neuvazuj se v rychtářství ani o to stój velmi, by súdci byl, leč-t poručeno bude a k tomu leč zavoľán budeš. 30 Ale ješče netoliko pro zavoľanie, ale pro nic o to nestój, leč se čiješ, že svú čstností a svú dobrotú svého svědomie a podle spravedlivosti pře- moci móžeš zľosti své přirozené vnitř, a řeči pochlebných odoľati budeš moci, a darov za práva nebrati ani jich tbatí, a tak učiniti, aby se najvěčšieho súdcie v tom nelekaľ, když přijde hněvivě súdit vešken 35 svět a tě zdajšieho súdcie.

Slyš ješče, Tkadlečku, nebývaj súdci, neuměje rozeznati pravdu a křivdu. Nebuď vlkem a nebuď sobē sám, nebuď proti sobē sám, prv neodsuzuj žádného bez ortele pro svój zisk; nečim se mněje, ale věda, a to, což činieš, učin právě a daj se v tom znáti, nechoď ku 40 potoku v kút; to což činieš, to sám vez, že dobře činieš; nebuď chvati ke komu pro jeho zľost, jakož's člověk jako jiný a ty ješče nevieš sám, kam se děješ.

Chceš nás zatratiti, a my bez tvé pomoci stvořeni. Slyš pilně, Tkadlečku, buď to pak, že my i pro tvé řeči zahynúti jmáme, jakož o 45 nás pravieš, as'ať se v nic obratiemy, jakož sme z ničehož pošli, nic také trpēti nebudem, súdu na se a proti sobē nečekámy; neb to zde zjednámy, k čemu sme vydáni. Počtu nám nebude potřebie učiniti; neb což kde zjednámy, to jest zjeveno a ohľasito. Než ty se varuj spra- vedlivého počtu a chovaj se a pilně se měj na pamēti, aby dosti učinilš a 50 lépe nežli vlk slibu svému, aby nebyťo potkán spravedlivostí, nebude-li

při tobě a při tvém počtu miřosti; neb pětí hrubými kusy potkán budeš a pětí těžkými břemeny. Jest-li že z nich počtu prostranného neučiníš, tobě bude více nežli nám hoře.

První kus, jenž tě obtiežie, ten-t bude těžkost všech tvých mar-
5 ných činów, což's jich zde na světě vedl, z nichžto počet kus od kusu učiniti musieš. Druhý-t bude hróza a strach od žalobníków, jenž na tě pro tvé zlé skutky žalovati budú, a netoliko zlí andělie, totižto ztraceni duchové, ale i dobří na tě vořati budú. Třetí kus těžký tobě bude zřost, nenávisť a hněv od těch, jenž proti tobě svědčiti budú. Čtvrtý
10 kus a těžké břiemě ortel a vyrčenie nemilostivé bez miřosrdenstvie od súdcie najvyššieho. Páté břiemě, jenž ho pak snad i bez snadu prázen na věky nebudeš, to-t jest a bude věčné zatracenie, jenž bude tobě pro zlé vyčtenie a pro nepořádný počet a pro zlé vyčítanie.

Nuž, chytrý Tkadlečku, suď sám, klň nás, zavrz nás; hled co tě
15 tak potkati má. Než co-t jest nám pak do toho, buď tobě jakž buď, zde nebo tam, vořaj neb mlč, klň jak chceš, buď práv neb křiv: my pro tvé vořanie ni pro tvé zámutki, ni pro tvé přimřuvanie toho necháme, bychom tobě nepravili pravdu.

Nářek ztrápeného.

Sirotko některý dobrý člověk jen as'a někdy pro Bóh odchová, vychová, až k letóm jej přivede: mne žádný za sirotka přijeti nechce. Ztracence a vypověděného někdy král, kníže neb pán zasě na miřost vezme anebo jinému pánu prikáže, jenžto jest jist sebú bez bázni: ale
5 já nebožčík z těch všech kusów žádné cesty nemám, jížto bych došel k mé radosti, k mé útěše, k mému odušení, k mému vnitřnímu utišení a k mému srdečnému veselí. Všickni lidé v mých letech i v starších z jednoho veselie jdú v druhé, z jedné kratochviele k druhé, ve vši svobodnosti vesele přebývají, ve všem veselí se nade všeken smutek
10 zapálie: ale já již stojím jako oseř podrobený a hlúpý pod břemenem v blátném a hlubokém údolí, nahoru sobě pomoci nemohu. Ach mé přesmutné zpomienanie mé útěchy! ach a vždy ach, kolikrát sobě pomyslím slovo ono! Kto mi dá peřie jako hořubu, bych vzletěl a odpocinuř? Ale všudy-t sebú sěm i tam točím, pokoje hledaje, toho dojiti
15 nemohu. To sem již na sobě shledař ono slovo prorokovo: Ve všech věcech sem pokoje hledař, ale ve všech věcech sem došel práce a bolesti. Již-t sem pohřiechu pohostinu všady, kudy-t se obráci. Tesknost, práce a žařost, ta-t mne sobě má jakž chce. Svobodenstvie žádného nemám, duřno mi všudy, oddechnúti volně nesmiem. Častokrát vzdychati muři; a zdechna, i pláči; vzpláče přestati nemohu. Mám posmievané od lehkých a utrřavých zřých lidí. Siroba ta mne již pravú mocí v kút tiskne; siroba ta mne od známosti odvozuje; siroba ta-t mnú již zřetedlně vláadne; siroba ta-t se již po domácku u mne shniezdila; siroba ta-t mně nedá na ničem vzpranie; siroba ta ze mne své
25 posměchy činí; siroba ta-t mne všemi zamúcenými časy dařila; siroba ta-t mi jako svému vlastníemu mocně na vše strany rozkazuje z práva; siroba ta-t mne již z země vyžene, z mé přirozené vlasti hanebně vypudí, z mého dědictvie, jímž bych sobě k starosti byl pomohř, vyvede,

odvede, vzdálí i otstrčí: všeho opustě, všeho dobrého ostana, všeho nechaje, muši sirobě folkovati jejím rozkázaniem, vždy sě pohostinu tľáci. Den ode dne sě tľám, žádný mne nepřivine, dřieve času starček ze mne bude. Hory vysoké pro sirobu ohledati muši, doľy hľuboké opľazi 5 ziti budu musiti pro nelitostivú sirobu, vody prudké přebřiesti, mosty nepevné přejiti, lesy temné pustľé, neobyčejné vlasti, neznámé lidi nejisti, a vše pro sirobu a v sirobě pro tě, Nesčestie, shledati a opatřiti musím. A přateľ svých tak přirozených jakožto prací a rozumem dobytých, jež sobě více než přirozené přateľy sem vážiľ, vždycky těch 10 opustiti musím, těch poběhnúti musím, těch sě jako pro pravú sirobu pokryti musím, a vše tebu, Nesčestie! A ty ničím dobrým obdařeno nejsi jedno protivností, nechutí, smutkem a bědú, pľáčem a tiem, aby lidi smucovalo.

XIX.

Ondřej z Dubé.

Mimo knihu starého pána (Petra) z Rožmberka (str. 74) zachovaly se nám ještě tři památky práva českého z XIV. věku, totiž řád práva zemského, prvotně český, a statuta č. majestát císaře Karla IV. (Majestas Carolina), pak páně Ondřeje z Dubé výklad na právo zemské, králi Václavu IV. připsaný.

Za Jana, Karla IV. a Václava IV. zastávali úřad nejvyššího sudí dva Ondřejové z Dubé erbu Odřivous, otec a syn, onen od l. 1343 do l. 1361, tento odtud až do l. 1394. Ondřej mladší byl pánem na Zlenicích, kterýžto hrad spolu s rodním hradem Dubou stál druhdy na Sázavě blíže Komorního Hrádku. Zemřel l. 1412. Výklad na právo zemské sepsal okolo l. 1400, byv ku práci té, jakož sám dí, tím pobuzen, „aby ta ctná paměť a zemský řád s ním, starým člověkem, neminuľa; nebo mněľ, že jest málo pánův českých, by pomněli, co sú jich otcové měli za právo.“

Z výkladu na právo zemské.

Právo zemské české jest dávno nalezeno, ještě ot pohanstvie, a najviece ot Přemysľa oráče, a ot těch pánův, kteříž sú té chvíle byli. A toho jest jistý důvod: neb mnoho obyčejův pohanských v něm jest držáno, jako očista železem horúcím, aneb uvrženie na vodu. A ten 5 obyčej stáľ bez přietřzi až do císaře Karľa, a do kněze arcibiskupa Arnošta prvého pražského; ten jest císař, s plnú radú arcibiskupa i všech pánův a zeman, ten obyčej zrušil.

To zemské právo, tak jakž jest pod českú korunu, na tré se dělí. Jedno jest, ježto upřiemo na kráľovu stolicu hľedí, jímžto jest kráľ ot pánův zdávna nadán, ku polepšeni jeho dostojenstvie; to jest *súd*

dvorský, ježto také své úředníky a dsky má; o němžto tuto psáti nechci, neb o to nejsem tázán. A ten úrad se dělí ot zemského svobodného súdu, neb jinak k tomu lidi pohonie, a jinak k svobodnému, i jiní jsú obyčejí. Panským také povolením města, klášteri i rozliční 5 služebníci sú rozličně ot súdu zemského vyňati, o němž o všem tuto mlčím.

Druhé právo jest *duchovnie*, v němž způsob právy duchovními pod mocí arcibiskupovú jde; o němž tuto také mlčeti chci.

Ale o třetiém, točiz *o zemském právu* svobodném, tuto chci psáti, že jest to právo v svém ustavení tak bylo i býti má svobodné, že 10 ižádny člověk, počnúc ot krále až do tkáčete, nemohł se toho práva vydrietí neb zniknutí pro ižádnú věc. A najvíce o dědinu svobodnú každý mohł připraven býti právem před pány, a na jich súdu a nálezu dosti jmiati, tolik jedno vyjmúce svobodstvie královo.

A proto sľove právo svobodné, neb ty časy dřevnie nález panský 15 moc měl proti člověku každému, a byl držán. A ktož proti práva obyčejí otbijejí neb othonie právo, kdokoli to učinil, toho sú páni mstili velmi skutečně; ale tyto časy mstie jedno řečí, a skutci jsú mrtvi. Dřevnie časy; ktož před úradem sľovem neb řečí zavinił, ihned u věži sazen byl: a ktož své braň obnažił, ruka jemu byla ufata; ktož 20 ranił neb skutkem udeřił, hlava jemu na prahu, kdež právo bylo, ihned stata. A to ten dobrý ciesar Karel své časy věrně do smrti vedł. Proto bylo právo svobodné, nebo jeho ruka svobodná brániła; ale již jest robotné, neb právo vedúc, náklady činiec, pomoci a obrany ot práva nemaji; buď toho Bohu žel a dobrým lidem!

Na právu svobodném o každú věc, buď o dědinu, o dľuh, o škodu, 25 nepřízeň, mord, násilie, únos neb očkoli, každý člověk jmá dosti jmiati, jiných všech věcí neb pomst nechaje, pod pokutú čsti, viery a vyhnanie z země za zhúbci a za zloděje zemského, a pod ztracením svého statku všeho i nápadu, jakožto panský obecný nález svědčí 30 a ve dskách zemských popsán jest. Ale pohřiechu již mnozí, práva nechavše, jinak svú vůli vedú. Proč to? jedno, že vina pomsty nej má; a kdež vina lehce sejde, tu-t ráda vôle zľá panuje, nad nížby vždy pomsta měla býti.

Ktož pak chce svého dobytí právem tím svobodným zemským, a 35 z panského počestného řádu nevyjíti, ten má takto učiniti. O každú věc neb nehodu, což se jemu ot jeho děje protivníka, jdi v Praze v ten dvór, kdež dsky zemské a stolice úředníkov pražských jsú, a tu písaře nalezne, jenž ty věci potřebné jedná, a také starostu komorničieho, jenžto je jakožto posly všie země vydává. A tu podle jich 40 rady k své potřebě, jakž tvá pravda záleží, žádej komornika na pónon. Ten hned bude dán; a ty pónon vlož ve dsky k roku, kterýž tobě písař povie, a pak na ten rok stój a učii tak, jakž budeš naučen, řečníka sobě dobuda. A bude-li-t rok tvého svědčenie jaľový, to jest kromě rokův, na nichž žaloby prochodie: ale podle naučenie rok sobě oprá- 45 víš k těm rokóm, v nichž žaloby jdú. A tu pak na ty roky kaž ot sebe žaľovati, jakž tvá pře záleží.

Ale podle příčiny mnohých vin, mnoho jest žaľob jiných a jiných, a také pónonové rozliční. To chci ihned, počna ot pónonu do svědčenie, a ot svědčenie do žaľoby, a ot žaľoby do pře ztracenie aneb 50 do přísahy, pořád psáti, podle mého maľého smysľa, což sem o tom

slyšal, vidal a svú rukú psal; a prosím, by mi bylo tolik věreno, dokudž naučení lepšieho nebude.

Panský nález za starých pánov velmi držán byl: a prvěby se musilo mnoho zlého státi, než to, což páni sú nalezli, by předse nešlo. 5 A také panský nález tak mocný byl, že ot něho žádný se otvoľati nemohl, ani kdy komu dopuštěno. Kromě slyšal sem, že o česť sú se někteří, jako pan Mikeš z Potenštajna za ciesaře Karla, na říšské volence se otvoľal; ale snad jest bylo proto, že jest jemu cesař a páni přáli. Ale to právo této země nikdy nebylo, by o kterou 10 věc který zeměnin mohl panského nálezu zniknutí. Protož i dnes jmělby jich nález pevně držán býti, a úředníci větší i menší jmají, což pány bude otsúzeno, svými úřady pomocni býti; a najviec purkrabie pražský, jenž hól moci královů nade vši zemí drží.

Často také v rovných přech páni jiné a jiné nalezají; a to bývá bez 15 jich viny, ale vinú stran. Neb častokrát svú pravdu jedna strana řečí podobnú a výmluvnú přede pány vyvede, tak že jiej to k zisku panským nálezem pójde; a častokrát také druhá strana, túž aneb podobnú k tej pravdu jmajíc, v svejřečí a v svém líčení nevýmľuvně přede pány povede, sama se meškajíc, že páni o túž při jiej ke 20 ztrátě naleznú; tak že z toho vychodí, že často pravý ztratí a křivý zistě. Neb v každém právě tomu, ktož své věci jest opatren a bdí, právo jest pomocno, a ktož své pravdy netbá, právo jemu také nerádo spomáhá. Onen smyslem a snažností zistě, a druhý nedomyslem a leností ztratí. A protož sám sobě řaj ztrativ, a onen sám sobě děkuj 25 ziskav. V tom kusu páni svými nálezny ničímž nejsú vinni.

Protož také páni dřieve svých nálezův nikdy nepřepustili ve dsky zemské klásti, nechtiec tiem haněni býti, že o jednu i túž věc, neb velmi podobnú, jiné a jiné nálezny činili.

Co pánův jest třeba k nálezu? Čím viece, tiem lépe; ale podle 30 starého práva dvanáct, mimo úřad, aneb najmeně sedm, většie položice; ale to jest o věci póhonné. Ale o ty věci, kteréž jdú o zemské dobré, jmělby všickni rodové býti podle starého práva, lečby kto svú volí nechtěl, neb pro nemoc, neb pro nepřiezeň, neb pro službu nemohl. A toby vždy každý měl ohraditi přede pány, podle starého práva; 35 pakliby neohradil, než to svú hrdoostí vedľ častokrát, a najviec přes léta zemská, tehdaby nebyľ hoden svého miesta, ani potom potazu panského vynositi. Ale to ostavuji u panské volí; neb nerádi páni přietel přietele pro posilu hlasu zbavi; protož o to dále mlčeti chci.

Když pán s potazem, přijma rozkázanie sudieho, po pániech jde, 40 a páni jej učiti budú: v tom, ač se rozdělíe, po většie straně jmá jíti. Pakli se rovně počtem rozdělíe: tehda k kteréž straně přistúpí úřad větší, to jmá před se jíti, a písar jmá opatren býti v tej róznicí, věda koho psáti a koho nechati. Také nejma žádný pán na sudě v potaz vstáti, leč jemu sudí káže aneb otpustí.

Může-li po panském nálezu strana připuštěna býti k otpoře? Pravím, 45 že nemá připuštěna býti, když se otsúzenie dopustí; neboby konce nikdy nebylo, a panský nález držán má býti bez otpory. Protož písar buď v tom opatren.

XX.

Spisové o věcech řeckých a římských.

Studium klassické literatury není u nás starší druhé polovice XV. století. Za dob dávnějších znáno sice některé spisy Ciceronovy, Senekovy a j., ale překládati je nikdo se neodvážil. Nicméně nescházelo ani tehdá spisů, z nichž i laik, latině neumějící, jakých takých vědomostí, ovšem i bájek, o věcech řeckých a římských nabyti mohl. Sem náleží spis o životu a řečích starých básníkův a mudrcův, z latiny přeložený,*) pak historie obecná Vavřince z Březové, historie scholastická Petra Comnestora, historie císařská Beneše z Hořovic (Martimiani). Ku konci doby staré překládáno spisy mravoučné, kterých pro hojné příklady z historie řecké a římské též do třídy této počítati lze, jako spis o čtyřech stěžejných ctnostech (de quatuor virtutibus cardinalibus: prudentia, temperantia, fortitudine, justitia), čtyry knihy Albertanovy o rozličných ctnostech a j.

I. Ze života a řečí starých básníkův a mudrcův.

Thales.

Thales, mudřec asijský, jakož praví Laertius, z cizích rodičův posel jest. Ten v Athenách přebýváše a první mudřec nazván jest, pro něhožto sedmi jiným „mudrci“ říkáchu. O přirození a běhu hvězdném on první učieše, proněžto velikost slunce a měsíce vypsal jest. Ten první všech mudrcův poznal jest a řekl, že duše jsou nesmrtné. On cežého roku časy rozdělil jest ve čtyři sta, v šedesát a v pět dnův. Ten jednoho času kúpil jest vlačej ot rybářův, a vytažena jest zlatá kra. O to stať se jest svár mezi nimi; neb rybáři praviechu, že vlačej ryb prodali sú, on jistieše, že vlačej štěstí kúpil jest. Protož pro takovou neslýchanú novinu a pro množstvie zlata přišel jest súd ten před vešken lid města toho a podáno jest na Apollona mudrce, aby se podle jeho vyrčenie stało o tom zlatu. I řekl Apollo: Tomu buď zlatu dáno, ktož jest najmúdrejší a najčestnostnější. To uslyševše, dali sú dsku zlatú Thaletovi mudrci. Ten nechť vzieti, kázal ji dáti Manubiášovi; ten pak kázal ji dáti Pittakusovi, a ihned ten poslal ji jinému. A tak všickni mudrci striedali se jí, až naposledy dostała se Solonovi.

Tento Thales byl jest chudý: s múdrostí toliko a s učením se obieraje, ižádné péče neměl o pěnízích. Protož řekl jest: Dobývati peněz a umění múdrostí spoľu nižádný nemož.

*) Týž spis v XVI. století nově vzdělal Lomnický (Anth. II. st. 264).

Tyto jsú jeho řeči:

Najlepšie stvořenie jest svět, neb jest účinek boží; najvětšie stvořenie jest město, neb vsecky věci schráni; najrychlejšíe stvořenie rozum, nebo vsudy zbíehá; najmúďřejšíe věc jest čas, neb vsecky věci nalezá.

5 — Otázán jsa, co jest člověku nesnadného, řekl: Samému sě poznati. — Otázán, kterak kto mohl by nešťestie sněsti, řekl: Bude-li moci strpěti nepřátele. — Otázán jsa, kto by byl šťastný, řekl: Ktož zdráv jest na těle, čist na duši. — Otázán, kterak by kto mohl spravedlivě živ býti, řekl: Činí-li to sám, což jiným velí činiti.

10 A umřel jest Thales, když byl v sedmdesáti letech a v osmi, a byl za časův Achaz krále židovského.

Demosthenes.

Demosthenes mudřec v Athenách přebýval. Ten jsa velmi učení, však jest prvně litery pojmenovati nemohl, ale častým oblamováním jazyku svého potom mimo vsecky najjasněje vsecky litery vyřekal jest. Také jměl jest řeč zajiekavú, kterúžto velikým obyčianím proměnil

5 v prostú řeč, tak že mimo vsecky jiné jměl výmluvnosť najprostrannější.

Když za těch časův dva člověky hostinská dařa sta penieze schovati ženě jedné pod úmluvú takovú, aby jednomu bez druhého pokladu nevydávala, po malém času přišed jeden vyklamal vsecky penieze, řka, že tovariš jeho umřel jest, a pobrav penieze od ženy, brał sě jest přeč. 10 Potom přišed druhý, požádal peněz svých a nemoha jmieti, pövořal ženy té před súdci. Ale ona vidúci, že jest zklamána, zúfavši sobě, chtěla sě oběsiti. Tehdy Demosthenes, vida ženu truchlivu a žstí podtrženu, přijal na sě jejie při a jejiemu protivniku odpověděl: „Tato žena hotova jest vedle úmluvy učiniti, a tak ničímž není tobě vinna. Nebo jakož sám 15 vyznáváš, že těch peněz nemá dáti jednomu bez druhého, protož když oba přijdeta, tehda budeta moci ji z svého pokladu upomienati.“ A tak múdrostí jeho zproštěna jest těžké přihody.

Když jednoho času Filip král macedonský oblehl město Atheny, a vzkázal jim po svém poslu do města, řka: že ot města chci otlehnúti, 20 jestliže desět najmúďřejších vydadie jemu z města svého. Tehda Demosthenes, jsa v jich radě, báseň takovúto vymyslił sobě, řka: „Vlcie vzkázali pastýřóm, aby s nimi vstúpili u přiezeň. A když sú rokovali, tehdy vlcie požádali ot pastuch, aby najprvé vydali jim psy své. Tehdy vlcie, otjemše moc pastýřóm a pilné obráncie štáda jich, teprv braли sú do 25 bytek volně, kterýž sě jim líbil, ze všeho štáda. Též Filip král učinil by lidu vašemu, když by mudřce a starce jměl v moci své.“ To uslyševše Athenští, svolili sú radě jeho, a tak jest město zproštěno z moci Filippovy.

Když posłové těch lidí, ježto slovu Molossi, přišli sú do Athen 30 před súdci, aby při rozsúdił mezi nimi a mezi Filippem, králem macedonským, a když řečníci strany jich mřlúvili sú a Demosthenes s druhé strany líčil při Filippovu: tehdy posłové Molosští nazajtríe prosili Demosthena, aby proti nim nemřlúvil, zapřativše jemu, jakž jest požádal. A když před súdci s obú stranú měli konec vzieti a všichni athenští starší 35 vzkázali Demosthenovi, prosiee, aby dovedł při Filippovu: ale on pořekł

sě nemocen býti. Leže na posteli své řekl jest poslóm: „Taková nemoc napadla mě, že mluvíti nemohu proti Molosským.“ K němuž jeden z poslów vece: „Neškodí-t ta nemoc, jakož pravíš, ale pro žakomstvie nedužíš!“ A to potom sám na se k své chvále zjevil jest. Nebo když 5 pře dokonána jest, Demosthenes otázal Aristidona, mnoho-li vzal jest ot řečňovanie? Odpověděl, jako chlubě se, že vzal jednu hřivnu za práci svú. Demosthenes řekl: „Ale já vzal sem více, abych mlčel.“ Tiem obyčejem Demosthenes potupil jest úřad řečníkóv, jenž lovie peníze řečí i mlčením.

10 Demosthenes, chtě moudrost svú a výmluvnost oznámíti lidem, dobyl na se rúcha drahého, věda, že zlatohlav a oděv stkvostný činí lidi vzácné. A když ohlásil se u výmluvnosti múdré, opustil jest zlatohlav a sprostnú kytli vzvlekl na se ku potřebě své, rka: „Já oděv podstatě mé chci přirovnati více, než bych skrze okrasu rúcha vymyšleného 15 chtěl se okázati to, což nejsem.“

Když jeden mládec nadobný řekl Demosthenovi: „Já oběsil bych se, by mne tak jako tebe nenáviděli,“ odpověděl: „A když by všichni mne jako tě miřovali, též učinil bych.“

Tato jest jeho moudrost:

20 Přítel u protivenství nemóž býti poznán, leč prvě v sčestí byl jest účasten přiezni.

Xenokrates.

Xenokrates mudřec byl jest učedník Plátov. Ten, jakož svědčí A. Gellius, skrze moudrost takú moc zvedl sobě, že súdieie jeho řečem věřili sú beze všech přísah.

Ten jednomu blekotnému řekl jest: „Slyš mnoho, mluv málo; 5 neb ot přirozenie jedna ústa, ale uši dvě vzali sme.“ Když jeden zlořečič jemu, šed ot něho, řekl jest: „Jakož ty jazykem tvým, též já ušima svýma vládnú.“

Alexander Xenokratovi poslal padesát hřiven. Tehdy mudřec poslóm prostý a chudý oběd učinil jest. A nazajtřie otieží poslówé ho, 10 komu káže peníze přijieti. Odpověděl jim: „I zdali z včerajšieho jiedla nesrozuměli ste, že-t nepotřebuji peněz?“ A vida, že z jeho řeči poslówé zamútili se, kázał ot nich peníze vzieti, nechtě pohrdati jich poseřstvím a darem Alexandrovým. Kterézto peníze rozdělil mezi ty, ježto múdrostem se učiechu.

II. Ze spisu o čtyřech stěžejných ctnostech.

O spravedlnosti.

Předkové staří tak velikú péči jměli sú při obecném dobrém, že úžitky cizie vážiechu více, nežli své vlastnie. Jakož svědčí sv. Augustin o jednom králíku, jenž sluš Markus Atilius, kterýžto bojoval na moři s Karthaginskými, a přemožen jsa vzat jest do jich vlasti. Potom, 5 příjemše slib ot něho, poslali do Říma, aby Říměné propustili vězně Karthaginských, žeby oni chtěli propustiti všecky, kteréž by měli

z Říma. Markus, vrátiv se do Říma, žádost Karthaginenských zvěstoval měšťanóm, a oni vecechu Markovi, aby jim k tomu sám poradil. Markus odpověděl: „Nezdá mi se užitečné býti, byste učinili tož, což žádají Karthaginensští, proto že Říměné, kteříž sú zjímáni, jsú nestateční k boji: 5 jedni mládci a jiní přestarali, z nichžto já jsem jeden. Ale kteréž vy jmáte Karthaginenských u vězení, jsú silní, múdří a najurozenější.“ A když známi a přátelie držiechu ho k tomu, aby Karthaginenským nastavěl se, k nim vece: „Nejsem Říměnin od toho času, jakž jsem v moci Karthaginenských.“ A proto i manželku svú, jenž ho objeti chtěla, od- 10 strčil, chtě raději postaviti se do vězenie, nežli slibem oklamati nepřátely a přísahu přerušiti, věda, že do vymyšlených a překrutných muk má jeti. A když se postavil Karthaginenským, na jednom úzkém dřevě postaven jest, v němžto na vše strany hřebíkov ostrých bylo nabitó, pro kteréžto nemohl se na nižádnú stranu bez těžkého zbdenie 15 pohnúti, a tak v těch mukách umřel jest.

Píše se též o jednom králi athenienském, jenž služ Kodrus, kterýžto vida, a'no silní nepřítelie osadili jeho královstvie, a nemoha jim odolati, utekl se k modle Apollonově a otázal jie, která strana u boji svítěží? I vzał jest odpověď takovúto: že ti vítězstvie obdrzie, jichžto 20 král bude zabit. A když ta odpověď přišla ku králi, jenž byl nepřítel Kodrovi, přikázal vojsku svému, aby nezabíjeli u boji krále athenienského. Tehdy věda Kodrus, že země jeho nemož u pokoji býti, jediné leč by on zabit byl od nepřátel, složil s sebe oděv královský, a vzał na se rúcho sprostné. A šed k nepřátelóm, jež byl na vojnu zbudil, 25 od nich zabit jest. Po jehožto smrti lid jeho nad nepřátely svítěžil jest. Tak chtěl jest raději sám umřieti, aby lidé jeho živi zůstali, než by živ byl ostał a jeho přemoženi byli. Pěkné zajisté a chutné jest spravedlivým a ctným kniežatóm pro svú vlašť a za svój lid umřieti: nebo nižádný nevydává se na smř bez naděje úžitku velikého.

30 K témuž čte se v jedněch knihách římských, že jednoho času Říměné velmi mřiechu a druhého léta znamenie hrozné hořicieho ohně ukázalo se prostřed města. Tehdy zlí lidé praviechu, že peklo žádá jednoho člověka. Tehdy Markus Kurcius pro miłost své vlašti, jsúc oděním on i kuoň ozdobný, skočil jest i s koněm do té jeskyně, a tu 35 zavřela se inhed země. Tak chtěl jest sám umřieti, aby všecko město od nebezpečnstvie bylo zproštěno.

XXI.

Kronika trojanská.

Čtení předkům našim velmi oblíbené byl román známý pode jménem Kroniky trojanské. Prvotně byl sepsán řecky. Latinský jej vzdělal l. 1287 Messáňan Guido z Columny. Z Guidonova spisu učiněn byl dvojí překlad český, jeden volnější, druhý doslovný. Onen jest starší, pocházeje, ač není-li starší, z prvé polovice XIV. století, i vyniká plynouou řečí, květným slohem a obraty, které připomínají na básně staronárodní a Alexandreidu. Mladší překlad

stal se l. 1411 k rozkázání mincmistra krále Václavova, Petra Zmrzlika; překladatel držel se, jak sám dí, slovo od slova textu Guidonova. Starší překlad zachoval se v dosti četných prepisech z XV. století, ano byl již l. 1468 a 1488 vytištěn. Z překladu mladšího nežbyl než zlomek, jež bibl. Mučkovský v Krakově na deskách polské knihy nalezl.

(Z překladu staršího.)

Boj Trojanských s Řeky a první oboření Troje.

Když slunce své jasnosti paprsky po zemi rozprostře a tmy noční zapuďi, hlučná pověst krále trojanského dojde o příjezdě valném Hřekóv; pro něž všem rytieřóm i panošem k boji hodným i měšťanom káza býti rychle hotovu. A zriediv vojska v roty s velikú opatrností, a 5 na koně vsedavše, táhnú z města s myslí zmužilú, a nevědu tajných záloh od města blízkých, kvapie ku břehóm. Tehdy Hřekové, jimižto biechu břehové statečně osazení, vidúce vojska mnohých oděnców, naručesť se k boji strojie, a však s nemaľú úžestí. A tak vévoda Nestor prvý s svými potka se udatně. A když nastá boj náramně lítý, ľomoz 10 ratišti a ľoskot mečov by hrozný; padají terče, rušie se prieľbice; mnoho s obú stranú zbitých, mnoho by i raněných; krev barví červeně zemi: než k ostatku množstvie trojanské přemáha, neb sám vévoda Nestor s svými bojováše. Tehdy král Kastor, muž přeudatný, hned s velikým množství svých rytieřów a panoší vehna do boje proti Tro- 15 janským. Křik by hrozný v krutém s obú stranú bojování. Než Trojanští padají, nemohúce sněsti úprku silného čerstvých mužów. Tehdy král Laumedon, obyčejem lva v hněviech řevúcieho, ten svým udatenství ony-ť kole, ony-ť seče, ony s koní sražie a na úrazu i záhubu Hřeków tišče, bráně svých. A to vidúce Trojanští od svého krále re- 20 kovstvie, silně na Hřeky tisknú, raniece i tepúce bez miľosti; a když tak kvapie Trojanští, tiem hľučněje klesají, duše púšťějice. A tak Hřekové když počnú v bojování mdletí, a mnohé z sebe tratiti, tehdy král Pollux, vida z daleka Hřeków trud silný, s svým rytieřstvem číľým přiľhna k boji a na Trojanské ukrutně se oboři, mnohé zbi a mnohé 25 smrtedlně raněné s koňów srazi. Tu král Laumedon máľo vyhnuv z boje, vida, a'n jeho lidé trudně bojují, boje se škodnějšie příľhody, a protoľ hrózami a prosbami pokřiče na své, aby máľo zasě postúpili, a v jednu rotu káza se jim sběhnúti.

A v ta doba vévoda Nestor, uhlédav Laumedonta krále, a zvěděv, 30 že on jest, povrhľ kopie, úprkem otda se k němu, všeho nechav. A král to vida, udatně s kopím hna proti němu; a tak oba koňské boky krutě svierajice, náramným během se stečešta. Ale Nestorovi rytieři krále Laumedonta kopie meči svedú, že Nestora neuhodi; ale Nestor kopím svým na štit kralów silně uhodi a jej na dvě rozrazi, kterúžto 35 ranú král Laumedon hrubě jsa zakľán, spade s koně. Ale aniž se pádu ani rány užas, hned se vz hóru z země vzhochpi, a dobyv meče, priteče pěškami na Nestora s zmužilú směľostí. Ale jeden mládenec, rytieř

trojanský, jménem Cedar, kterýž to léto byl k rytierství pasován, jakž uzře krále svého opěšalého v takém nebezpečnosti statečně bojující, jakožto pánu svému poddaný a věrný, zastydév se, velice se rozhorli, a sevřev kón ostrohama a kopie uchytнув, prudce na vévodu Nestora 5 přiřna, a kopím raniv jej na prsích, s koně ho svrže před nohy krále svého. A král, vida Nestora před sebu ležiece na zemi, mečem svým silně naň a často tepa, srazi nánosek s jeho přielbice a jej v tvář velmi rani. A v tu chvíli by Nestor zabit od krále, neb truden byl a krev jeho bieše ušľa náramně; ale Hřekóv jeho množstvie na pomoc 10 jemu přiřnavše, na krále Laumedonta se obořichu. A kakžkoli tu množi z Hřekóv zahynuchu, a však Nestora vévodu svého od noh králových odtrhše, na kón jemu pomožechu. Pak král Kastor vida, že Cedar, rytier trojanský, Nestora sbodł s koně, žádaje toho pomstiti, u veliké horlivosti hna na Cedara; ale dříve, nežli k němu dokłopota, jeden 15 Trojanský, Sekuridam řečený, téhož Cedara přítel přirozený, vsunuv se mezi ně a úprkem pravým hnav na krále Kastora, zláma oň kopie, však neraniv jeho. Ale Kastor svým kopím Sekuridama v bok silně uhodi a smrtelně pobode. A to vida Cedar, že jeho přítel tak raněn, v hrozné horlivosti žádaje mstiti jeho, s mečem vytrženým udatně žene 20 na krále Kastora, a zmužile seka, najprvé štít srazi, a u přielbice nánosek odtasiv, smrtedlně jej v tvář rani a s koně srazi, a kón násilím uchvatna, jednomu svému da chovati, hanebnými slovy Kastora haněje pro ranění přítele svého Sekuridama. A když Kastor král opěše a Trojanští usilovachu jej mezi sebu uchvátiti, proti nim se udatnú silú 25 bránieše; ale sám mezi tolik nemohł odołati. A tak by by v tu chvíli jat, by był král Pollux na pomoc jemu nepospiešil, maje s sebu sedm set rytieróv udatných. A tak hnav na hłuk, kterýž se brojieše około krále Kastora, velikú mocí bojuje, hłuk rozrazi, raně, tepa i porážeje; a tak bratra svého vysvobodi z jich rukú.

30 A pak král Pollux v náramně horlivosti na jednoho Trojanského hna, Gliach jménem, sebrav všecky své síly, a jej smrtedlně rani, že s koně spade. A ten Gliach bieše syn krále karthaginského a sestřenec krále Laumedonta, z jeho sestry vlastnie narozený. A to vida Laumedon, velice zpłaka, sestřence svého přehanebně smrti želeje. A u velikých tesknostech své všecky svořav, napomína žalostně, aby na pomoc 35 jeho sestřence zmužilú silú povstali. A když zatrúbi v svú trúbu, na sedm tisícóv rytieróv sta před ním, a jeho rozkázáním hnavše proti Hřekóm, nelitostivě je tepiechu, raniechu a mordováchu rukama udatnýmá, tak že musichu Hřekové utiekati; kteréžto stíhali sú Trojanští, 40 ústavně tepěje, až na břehóv končiny.

A v ta doby był by král Laumedon konečně svítězil; ale že zatím král Telamon, král Peleus, Jason a Herkuleš do města Troje úkladně byli vtekli a vskočili, a muže silnějšíe v něm zbili, a Telamonem králem osadivše, vystrojili se svým Hřekóm na pomoc k boji. 45 Mezitím jeden z Troje, jsa raněn náramně, přiřna k králi, jemužto v sloviech płačtivých a lkání tesklivém vypravil dobytí i zkažení města jeho Troje od Hřekóv nepřátel jeho. Protož král Laumedon to uslyšav, tesklivě poče vzdychání častá opakovati, a trúbením své trúby svořav své všecky, nechav Hřekóv na březe již přemožených, taže 50 k městu. A když nedaleko bieše odjeł s svým vojskem, uzří zdaleka ve-

liký dieľ nepriateľ svých jedúc z mesta, a že kvapie proti nemu bojovne v rotách ľudu rytierskeho; a ohľad sa za se, a aj nalit vojska hrecká od neho premožená po ňom pospiechajú; užas sa veľmi, nevede, čo by měl učiniti, jsa medzi silnými nepriateľy s obú stranú. Co ďale? Počne se boj prehrozný lýtý, ale ovšem nerovný; neb Hřekové ďaleko byli Trojanské přesilili ľudu množstvom. Padajú Trojanští ranění i zbití, a bez meškánia přítěže Herkuleš, muž udatný a přesilný, s rytieri svými, sedě na oři silném kropieřem ostřeném, smrtedlnými ranami ľudi poráží a pluky rytierské rozráží nepřátelské. A když jeho moci nemožiechu sněsti Trojanští, z cesty jemu se vyhýbajíc a padajíce před ním, zahubeni sú. Potom proti Laumedontovi králi, zavřev jeho, hněvivě se zdvize úprkem na něho; jehož dohnav, silně jej uchopí i zabi, a stav hlavu s těla jeho, mezi své s hrdošti uvrže. A to viduce Trojanští, plačí, jsúce svého krále zbaveni takú smrtí, jimžto ižádná naděje nenie zóstavena, aby k svým ženám i statkóm do svého města byli navráćeni, aniž čijí, by kam měli útočiště neb pomoc kterou nalezti. A tak padajú sěm i tam nebožátka, a druzí pole opustiece, běžie, kamž kto vida, utíkajíce, tak však, že ti, kteříž sú z toho boje utekli, musili sú ďaleký cíl jmieti od Troje, zachování svému útočiště. A tak té vojně i tomu boji smrtedlnému by skonánie.

20 A tu obořivše Hřekové město trojanské ze dna, se vším sbořím tu pobraným vstúpie na své lodie, a opustivše břehy trojanské a plátna rozpenše, v libém povětří a u velikém veselí dny i nocmi šťastně plóvúce, vrátichu se do hrecké země. A tak raduje se všechna země hrecká náramným veselím z jich slavného vítězstvie i přielišného obohacenie, a bohóm svým hojně oběti a pocty časté činie, jakožto svým pomocníkóm v té válce a vojně.

Popis nové Troje.

Když bieše král Priamus s ženú i s dětmi i s ľidmi svými v obležení jednoho hradu velmi tvrdého, přijide jemu ta žalostná i hrozná novina o zabiti otce jeho Laumedonta, krále trojanského, i rytierstva i ľudu jeho, o zboření Troje města krásného, a o sestře jeho, Exiona řčené, že jest vzata od krále Telamona za ženimu. Užase se Priamus toho rozpravenie, a přielišnú žalostí jsa teskliv, ústavnými slzami žalostivé bľasy s svými věrnými vydáva; a hned káže všem býti hotovu, a opustě toho hradu obleženie, rychle táhne se vším vojskem k Troji. A když k nie přijide, a uzře ji z kořen vyvrácenú, a váže škody své i svých, velmi jest plakaľ, a za tři dni v té trval jest žalosti. Ale po třech dnech sám se k rozumu navrátiv, věda, že ižádnú žalostí škody nebývají navráćeny, ale přispářeny, mnoho s myslí svú i s věrnými svými přejměv vážných potazóv, ustanovi, aby to město zase vzděľaľ, a tak rozšířil i zveličil i utvrdil, aby se ižádné moci nepřátelské nebálo, a že by mohlo všem nepřátelóm statečně silno býti.

A tak svoľav i shledav mistrných a vtipných kamenníkov, zedníkóv, tesařóv i jiných rozličných dělníkov převeliké množstvie z mnohých zemí i vľastí, a káza rum vešken vyčistiti, a na témž miestě město ďaleko většie, širšie i delšie zaľožiti ve jmě boha Neptunus řčeného, a týmž jménem, jakožto i dřieve, Troja káza jme-

novati. A bieše to mesto vz déli pět dní púti, a tolikéž vz šieři, tak že ani před ustavením ani po ustavení toho města nečte se, by které mesto tak veliké kde bylo ustaveno, a tak výborným a pevným i opatrným zřízeností ustavením. Neb najprvé ohrazeno jest zdi 5 přetlustú, žoket čtyřidceti a dvou stú z výši, z kamene tesaného, jichžto svrček vešken ozdoben bieše rozličných barev mramorem, že mižo jest bylo na ně se všech stran pohleděti. A v té zdi věží přemnoho, vždy věže nedaleko bieše jedna od druhé, jichžto výsosť patdesáte žoket nad zdi bieše vyzdvížena. A však jmějieše toliko 10 šest bran ve vše ohradě, jichžto jedna služa Dardanides, druhá Tymbrea, třetie Helias, čtvrtá Cechas, pátá Trojana a šestá Antenorides. A každá z těch bran bieše brannýma dvěma věžema osazena a rytými obrazy mramorovými okrášlena, jichžto každá svou krású přátelóm libé dáváše vcházení, a nepřáteleóm hrozné přistúpedie 15 okazováše. Pak okožo všech zdi bieše roveň všady přcutěšená a prostranná, trávníky rozkošnými a kvietím výborným i rozličným ozdobená, okožo niežto všady biechu přiekopové hľuboci, široci a vyzdění. Pak v těch zdech, totiž v té preveliké a tvrdé ohradě, bez čisťa bylo vzděľáno krásných a rozličných domov měšťanóm ku 20 přibytku, jichžto mesto bylo ozdobeno množstvím ulicemi prostrannými a dlúhými, tak že s obú stranú každé ulice biechu zděľány žúbie sklenuté u předdomí, aby v čas dštie neb nechvíle mohľ každý jíti, kamž by chtěľ po městě, such a po suše. A v tom městě bylo tak vysoké stavenie, že nebyľ dóm v něm šedesáti žoktów nižší, a 25 všichni domové ozdobeni s předu rytinami obrazów rozličných, lidských i zvířecích. A po těch ulicích zděľána biechu bydľa a stavadľa všelikterakým řemeslníkóm.

A pak skrze mesto řeka veliká, bystrá, čistá a rybná tečieše, jmající přiekop mramorem vyzděný, jiežto jméno bieše Xantus, a po 30 březích s obú stranú mľýnów přemnoho vtipně ustavených. A z té řeky po trubách mosazných bieše vedena voda do všech ulic, v nichžto biechu studnice mramorem vyděľané, do nichž voda ústavně tečieše ku potřebě všem bydlitelóm a přebývajícím města trojanského. Pak do toho města král Priamus všeho svého kráľovstvie lid uvede k osazení mesta tak velikého, jimžto rozda domy hodné vedle dštojnosti, 35 povahy i stavu každého. I by mesto velmi lidné, urozenými lidmi ozdobené i také vtipnými.

A protož v tom městě vymyšleny sú divné a rozličné hry k kratochvilnosti lidské. Tuť jest zajisté vymyšlena ta hra šachová 40 divné opatrnosti; tu hra vrhcábnie, dvou neb tří kostek náhodným metáním vedená; tu i jiné všeliké kostěčné; tu chvalná i haněcie skláďanie zamyšlena sú vtipných řečí, kakžkoli druzí pravie, že chvalná skláďanie zamyšlena sú dřieve v ostrově sicilském; tuť jest také mnoho her osobných zamyšleno, jimižto těľa lidská rozličným hýbá- 45 ním, běháním i skákáním rychľostí navykají ke všem skutkóm i pracem rytieřským, s velikú tém, ježto je páchají, libostí a kratochvíli, i všem přihľedajícím.

Pak král Priamus ustavi sobě dóm na vysoké skále, se všech stran přieliš příkré, v miestě vyľučilém, překrásný, vše ozdoby plný, 50 pěti set žoktów z výši, kromě okolních hustě ustavených věží, jichžto

výsost k oblakóm saháše, z nichžto všetky súsedné vókoľ krajiny mohly býti opatřeny. A toho všeho hradu zdi biechu mramory rozličných barev divně zdělaný a rytinami obraznými ryčně ozdobeny, že každému divadlo z sebe přeutěšené vydávaly. A toho domu okna křišťáľem vydělaná v zlatě osazeném; sieň pak na tom hradu dlůhá a prostranná čistým mramorem vyzděna; ale sklenutie jejie bieše z dřievie a z prken ubľazených cedrových a vazových, zľatými škudľami opažených. A všickni vnitř bokové stkviechu sě drahým malováním divných obrazův. A v hľavách té sienie bieše stolice kráľovská, přediivným mistrovským řemesľem z sľonových kostí, z zľata a z cedrového dřievie ustavená, k niežto bieše sedm stupňův z aľabastru a z drahého kamenie uděľáno, po nichž bieše vzchod na tu stolicu k seděni; před nižto stáše stůľ drahý, týmž dieľem stvořený, a pak na každém boce velmi dlůzí stoľové a ľavice aľabastrové k seděni čeledi kráľovské. A u protičelí bieše ustaven oľtář 15 safierový, k němužto bieše stupňův dvadeceti z aľabastru a z ametystu a jiného kamenie drahého. Na kterémžto oľtári stáše obraz vešken zľatý, z zľata čistého slitý, patnáci ľoket z výšie, a mnohým i rozličným drahým kamením okrášľený boha řečeného Jupiter, v kterémžto kráľ Priamus jmějieše veliké doufanie, žeby jim jměľ býti zachován v dlůhém 20 zdraví i štěstí se všemi svými i to město před každým nepřateľ násilím.

XXII.

Román o Alexandru Velikém.

Pseudokallisthenův román o Alexandru Velikém přeložen byl ve XIV. století, zachoval se však rovně jako kronika trojanská v prepisech z XV. teprv století. Jakkoli dílo to přeplněno jest bájkami přediivnými, nicméně pro pěknou řeč a živě vypravování přičisti je sluší k lepším plodům staré doby.

Výprava proti Porovi králi indickému.

Alexander, shromáždiv všeckna vojska macedonská a perská, přikázał jest, aby proti Porovi králi indickému brani pozdvihli a mužsky s ním bojovali. A vytrhl jest s nimi do Indie, i táhli sú po zemi pusté a prostranné a přes řeky hľuboké a cesty vodnaté. I poče truden býti Alexander i rytieři jeho, tak že již jich umové vikľáchu pro velikú tesknost. A protož všeckna vojska reptachu, řkúce: „Jměli sme natom dosti mieti, že sme země perské dobyli a Dariáše přemohli, jenž od nás dani braľ. Co více pracujem, hledajice Indie dobývati, v niežto hovada litá bydlie, a zapomanámy své země, v niežto všeho dobrého 10 nazbyt? Ale tento Alexander nic jiného nežádá, než aby vešken svět sobě podrobil; nebo bojové a války jsú krmě srdce jeho, tak že, by malý čas u pokoji pobyl, jakožto člověk bez pokrmu by hned zahynuľ. A protož nechajme jeho zde a my sě do Macedonie vratme. A on s Perskými at jede, kam chce.“

Uslyšav to Alexander, káza všemu vojsku odpočinúti a on vnide na najvyššie miesto i vece k nim: „Vy Perščí na jednu stranu stupte a vy Macedonščí a Hřekové na druhú stranu, aby se rozdělili.” I napomína Alexander Macedonské a Hřeky, aby s nim ostali, mluvě takto: 5 „Rytierstvo najsilnějšíe, Macedonščí, slyšte slova má! Že Perščí, dosavad protivníci byše, podstúpili sú jho na sích pracích, již mě samého chcete tuto nechati, a zase do vaše vlasti chcete se bráti. Neviete-li, když biechu zamuceny duše vaše pro slova Dariášova, že sem vás posiloval svú radú, a byli ste posilněni? A opět, když biechom trhli na pole, 10 majíce bojovati s našimi nepřátely, já sem sám stál první a počal sem pobitie? A zdali sem pro vaše zdravie nejeť jakožto poseť k Dariášovi a vydal sem se sám za vás ve mnohých příhodách a tryznych? Vězte zajisté, že jakož sem dosavad svítězovať, též u potomně s bohův spomocí svítězím. Pak-li chcete sami Macedonščí vrátiti se, já-ť se nikoli 15 nevrátím.”

A když to vypovědě Alexander, všeka kniežata macedonská i Hřekové stydiechu se a miłosti žádali sú a řkúce: „Najvětší ciesari, život náš v tvú rukú jest položen: kamžkolvěk se obrátieš, budem-ť tebe následovati. Bychom-ť pak měli zemřieti, tebe nikoli neopustieme.” 20 Hnuv vojskem svým Alexander, vtrhľ jest dále do Indie na skónanie měsiece črvna. A tu jeho potkali poslové Pora krále indického, dávajíce jemu list takové vznikci:

„Porus král indický Alexandrovi, kterýžto łotrjuje, všech měst dobýváje, rozkazujíce prikazujem. I poněvadž jsi smrtedlný, pročs proti 25 bohu nesmrtedlnému směř's učiniti? Bláznovstvie łapilo jest tě a smysl tvój. Poněvadž máš v oce kładě a nevidieš nás, snad nás mnieš podobny ku Perským, kteréžto si svému panství podrobil? S měkkými si zajisté bojoval! A že si je přemohľ, mnieš, by naši výsosť své miłosti podrobil. A to se ovšem stane, když by se bohové lidem poddali 30 a země výsosti nebeské byla předložena. Neb jsme my nesmrtedlní, netoliko lidé, ale i bohové našemu jměnu posľuhují. Zdali nevieš, když Dionysius Bacchus, jenž jest svobodný otec řečen, bieše vtrhľ do Indie vojensky, ale obrátiv plece před Indickými utekľ jest, nemoha jich síle odoľati? Dřieve zajisté nežli Xerxes kralovaľ 35 v Persidii, Macedonščí Indickým sú úroky vydávali. Ale že bieše neužitečna jich země a králi nebyla miľa, zhrzeli sú jí Indičci; neb každý múdry viece žádá širokých zboží nežli úzkých. A protož prikazujem-ť, aby se do své země vrátil. A kdež nemóžeš panovati, žádost a pilnost odtud otľož.”

40 Když ten list přijide před Alexandra, káza jej přede všemi čísti. Ale rytieři, uslyševše list, steskli sú sobě velice. Jimžto vece Alexander: „Mužie udatní, rytieři moji milí! umové vaši nezamucujte se pro slova listu Porova. I zdali nepamatujete, kterak Dariáš zpupně pýchú mluvieše? Pravdu-ť vám pravím, že všickni Indiené *) jmají obyčej 45 s hovady s lítými a s saněmi a s levharty a s jinými hovady jedovatými bojovati, a poňvadž řiedko od lidí bývají mordováni, v svú divokú síťu ufají.”

*) Rps. má Litviné.

Nato káza odepsati list takto: ‚Kráľ nad králi a pán panujících Alexander, syn boha Amona, Olympiady kráľovny, kráľovi Porovi vzkazujeme. Obostřil si smysly naše a ďal's nám udateustvie, abychom bojovali proti tobě. Neb si řekľ, že Macedonie jest pusta a jaľova a 5 plna nedostatkov, ale indická země všie sladkosti jest přeplna a užitečna, a tiem's nás posilniľ, abychom vši snažností s tebú váleli, abychom tvé země dobyli, kterou si řekľ všeho dobrého naplněnú hojně. A jenž trpieme my chudobu, vašeho bohactvie velice dosieci žádáme. Ale že si řekľ, že netoliko lidem i bohóm panuješ najvyššiem, ale s tebú ne 10 jako s bohem, ale jakožto s člověkem barbarským mienieme bojovati, jenž jsi pln chlúby a marné chváľy. Neb jediného boha právé vešken svět nemohľ by sněsti.‘

Přečet list Porus Alexandrov, rozhněvaľ se jest velmi, a sebrav množstvie rytieřstva a sľonov, jimižto Indičci mají obyčej s nimi bojo- 15 vati, vytáhl jest proti Alexandrovi polem. A bieše vojsko Porovo velmi veliké, neb jmějieše čtrnácte tisícov vozov kosatých, a jízdných tři sta tisícov, a pěších dvě stě tisícov, a sľonov jmějieše čtyři sta, na jichžto chřbetiech biechu věže dřevěné vysoké, a v každé věži třidceti oděncov stáše hotovi k boji.

20 Uzřevše to Macedonšci a Peršci množstvie vojska Porova, ztrnuvše zamutichu se velmi, ne tak pro množstvie lidu, jakožto sľonov. Avšak s-uob stranu sjednavše se, veliká vojska stachu.

Tehdy Alexander, vsed na svůj kuoň Bucifaľ, přede všemi svými rytieři v-uoděni stáše, a řka Medským a Perským, aby najprvé počeli 25 boj s sľony, a on s Macedonskými a s Hřeky stáše hotov, pilně ku potkání jsa připraven. Ale Peršci a Medšci tak velice ot sľonov biechu biti a poražování, že nikoli nesmiechu se před sľony ukázati. Než Alexander bieše dřieve můdře o nepřáteliech vymysliľ, jenž bieše kázaľ učiniti mnoho obrazuov a soch dutých měděných i kázaľ je na vozy 30 železné vsaditi a do nich uhlie žeřavého nasúti a dobře dýmati, aby se rozpáliły. I přikáza je vésti proti sľonom. A když ty obrazy uzřechu sľonové, mniece, by lidé byli, ľapáchu je pysky svými, aby je zahubili. A hned velikú horkostí sú své pysky zžehli, a obrátivše se, nikoli sú se nevrátili k bojování.

35 A když vidiechu lidi oděné, utiekáchu, bojiece se, aby svých pyskov o ně nezžehli. Uzřev to Porus, zamutiľ se velmi. Peršci mnoho sú Indických sstřieleli. A tak se velmi tepiechu, že s obú stranu množstvie lidu bylo poraženo, tak že za dvadeceti hodin*) ustavně jest boj trvaľ. V kterémžto boji Peršci a Medšci velikú mľlobú padachu a mřechu. A uzřev to Alexander, rozhněvaľ se velmi. A sedě na koni 40 svém Bucifaľovi, i vjede v boj s Macedonskými a s Hřeky. A hned s Alexandrem všickni úprkem vjedechu v boj a udatně počechu bojovati. A hned Indičci počechu hynúti. Kteréžto uzřev Porus, že jeho hynú, obrátiv plece poče utiekati, a oni je stiháchu a tepiechu. Sešlo jest zajisté v tom pobiti lidu Porova tři sta tisícov, ale Alexandrova lidu 45 sešlo jest devadesáte tisícov a šest ticicov.

Alexander, rozbiv tu své stany, obětoval jest oběti bohóm vítězné a přikáza Perské a Indické pochovati, raněné zľěčiti. Ale jiný den

*) Rps. má dní.

doby města Porova a uváza se v ně a všed do domu Porova, nalezl jest tu tak veliké poklady, ježto nejsou k viere podobny. Tři sta slúpov zlatých připravených s makovičkami zlatými, a na nich vinici zlatú, na niežto listie zlaté bieše. A na té vinici biechu hroznové křišťáloví, 5 druzi perľoví, tretí smaragdoví, čtvrtí ohňáčoví, jako by od přirozenie byli vsazení. Ale stěny domu toho královského biechu zlatými plechy připraveny, kteréžto sekajíce Macedonščí a Hřekové, na prst jsú tluscí byli. A biechu ty stěny okrášleny perľami, karbunkuzy a ametysty. Ale 10 dvěre domu toho biechu sloňové, trámové ebanščí, a komory dřevěné z dřievie cypřešového biechu ustaveny. A na sieni domu toho biechu ščepové mezi slúpy zlatě ustaveni, na jichžto větvi rozličná plemena ptačie biechu a každý pták bieše zmalován podle barvy přirozené, ale pyskové jich a nehtové z ryzieho zlata biechu uděľány. A ti ptačkové, kterakkoli chtieše Porus král aby zpievali, skrze pėsnotvorce zpievanie 15 zpieváchu, vedle svého přirozenie. A nalezte také v tom domu orudie zlatého přemnoho a drahého kamenie ze všeho plemene. Ale málo stříbra tu nalezte: to vše zlato ryzie bieše.

Zahynutí Porovo.

Alexander přitřze k městu, kdežto Porus s vojskem sebraným ležieše. A jmějieše Porus lidu oděného čtyři sta tisícov. Tehdy Alexander zjednav roty, stáše na koni svém Bucifaľovi a vytek přede všemi, káza u vojenské trúby trúbiti. I sjedešta se obě vojsce v hromadu a 5 počešta mužsky bojovati. I padachu velice Indiččí v boji. A když uzře Porus, a'no jeho hynú, staľ jest přede všemi a voľaľ jest hlasem velikým a řka: „Alexandře, nesľušie-t ciesaři tak nadarmo zahubiti lidu svého, ale sám sebu má boj počieti a dokonati. Stój ty a lid tvój s jedné strany a mój s druhé strany, a my sama bojujva. Jestliže mě 10 přemóžeš, lid mój buď tobě poddán; pakli ty v mú rukú zahyneš, lid tvój buď k mému lidu přivinut.“ A to jest proto řekľ, tupě Alexandrova postavu; neb Alexandrova postava bieše tři ľoktív, ale Porus ufaje u výsosť těľa svého, jenž bieše pěti ľoket dľuhý. A hned k tomu svoli Alexander, že hned přestašta bojovati obě straně a vojsce, a oba 15 krále mezi sebu bojovašta. Ale rytieři Porovi velikými hlasy počechu voľati, aby se pomněľ král Porus. A on usľyšev křik ot svých rytieřov, obrátiľ se jest k nim, co by to bylo. A hned Alexander přiskočiv oběma rukama mečem udeři v hlavu jeho a hned jeho zabi. Ale uzřevše to Indiččí, počechu s Macedonskými ukrutně bojovati. Jimžto vece Alexander: „Biednici, jenž po smrti krále svého usilujete bojovati! I zdali 20 nevieťte, že kdež správcie nenie, že vešken lid bude roztržen? Odpovědčechu jemu Indiččí a řkúce: „Lépe jest nám mužsky bojovati a na poli zemřieti, nežli viděti záhubu lidu našeho, abychom i zbožie i vľasti byli obľúpeni.“ Jimžto vece Alexander: „Boj váš přestaň a v svobodu 25 do svých bydeľ se vraťte veseli; neb zajisté žádného bezpravie nebudete trpěti, neb ste mužsky bojovali.“ Tehdy Indiččí, povrhše braň svú, počechu Alexandra jako boha chválti. Ale Alexander rozbiv tu stany, učini oběti vítězné bohóm i přikáza, aby těľa všech zabitych byla pochována. Ale krále Pora počestivě sám pochoval.

Alexander na hoře diamantové.

Alexander, hnuv vojskem, přibra se na kraj té cesty, tak že ne-
 može dále jeti, neb biechu na přěky hory vysoké a skalie příkré ja-
 kožto zdi. A uzřevše cestu jinú, přijedecha na roveň, i jedechu cestú
 na poľnoci patnácte dní. A opustiv cestu počatú, poče se napravo chý-
 5 liti a jezdě dní devadesáte, přijidechu k jedné hoře diamantové, v je-
 jiemžto březe uzřechu, a'no hroznové visiechu z divných pereľ. A jmě-
 jieše ta hora dva tisíce a pět set stupňův safirových, jimižto bieše
 vchod na tu horu. A tu kázał rozbiti stany.

Ale jiný den učiniv Alexander oběti vítězné a vzem s sebou dva-
 10 nádste kniežat svých, jide po stupních na tu horu. A když jest byl na
 vrchu, nalezl jest tu sieň překrásnú, jenž jmějieše dvanácte dvěří a
 sedmdesáte oken. A dvěře všie i okna z ryzieho zřata uděľány biechu.
 A biešta tu dva chrámy zřatá z ryzieho zřata.

A všed Alexander a jeho kniežata do té sieni, nalezechu člověka
 15 ležícíeho na zřatém řoži a v zřatohřavovém rúše. A bieše ten člověk
 veliký a krásný, jehožto vřasy na hřavě i na bradě jako najčistší snieħ
 bieľé. Jehožto když uzře Alexander a jeho kniežata, klekše počechu se
 jemu křaněti. A vece ten stařec: „Alexandře, ty opatřieš ty věci, ježtoť
 jest tělesný člověk izádný neopatřil, a usřyšieš to, ježtoť jest nikdy
 20 toho člověk nesřyřaľ.“ Jemužto odpověď Alexander a řka: „Ó pře-
 břahosřavený muži, i kterak ty mě znáš?“ A on vece jemu: „Prvě
 nežli bieše prikřyla povodeň tvář zemskú, znal sem tě a tvě činy.
 I zdali chceš zvěďeti posvátých stromuov sřunce a měsiece, jenž bu-
 25 ducie věci zvěstují a pravie?“ Usřyřav to Alexander, napľněn jsa ra-
 dostí velikú, vece: „Ovšem, pane, řádám je viděti.“ A hned ten stařec
 vece jim: „Sřožite obuv s noh svých a prsteny s rukú a poďte po mně.“
 Ale Alexander káza svým kniežatóm povstati, a sřoživ obuv a prsteny
 s rukú, i vece jim: „Poďte po mně, Ptolomee a Perdikkase a Antioche,
 moji najmilejši, a vy druži tu ostaňte a mne čekajte.“

I počechu choditi po tom lese, jenž bieše u veliké ohradě. A
 biechu tu stromové vysocí sto noh z výři, a biechu podobni k bobko-
 vému dřieví, a z nich teče kadidľo a balšám přešćedře. Potom cho-
 diece po tom lese, uzřechu strom jeden převysoký, jenž nejmějieše ani
 listie ani ovoce, a sedieše na něm veliký pták, jmaje na hřavě korunu
 35 zřatú pávovú, a řaľočky ozdobená ryziem zřatem, a okoľo hrdľa obrúček
 zřatý, a na chřbětě modřý bieše a ocas z ruoženého peřie. A když jeho
 uzře Alexander, divieše se spůsobě jeho. I vece stařec Alexandřovi:
 „Tento pták, jehož vidieš, jestiť Fěnix, jenž jest jediný na světě.“

A tak jidúce po tom lese, přijidechu k těm stromóm sřunce a
 40 měsiece. Vece jemu stařec: „Vzhľadni vz hóru a o čemžkoli chceš
 zvěďeti na své mysli, zvieš. Ale zjevně neroď mľuviti.“ A ti stromové
 vysocí biechu velmi. Strom sřunečný jmějieše listie jako ryzie zřato
 zarděťé a stkvúcie, a strom měsiečný jmějieše listie sřiebrné, jasné.
 I vece Alexander starcovi: „Kterým jazykem dadie mi odpověď?“ Vece
 45 jemu stařec: „Strom sřunečný indickú řeči počíná a hřeckú skonává,
 ale strom měsiečný hřeckú počíná a indickú skonává.“ Tehdy Ale-
 xander, polibiv strom, v svém srdci poče mysliti, vrátí-li se s vítěz-
 stviem do Macedonie. Tehdy strom sřunečný indickú řeči odpověď: „Ty's

skrotitel světa a pán všech národuov, ale otcového královstvie po vše časy neuzrieš. Celý rok živ budeš a osm mesícov, a jemuž najviec ufáš, dá-t napitie smrtedlné.“ Ale Alexander na své mysli vece: „Pověz mi, přebłahosłavený strome, kto mě má otrávití a zahubiti?“ Odpovědě 5 strom: „Bude-li-t zjeven muž ten, ježto-t tvé skutky zruší, ty jeho zabieš a setřeš, a tak by mé řeči potuchly.“ V ta doby vece stařec Alexandrovi: „Neroď se viece trudití, ani otázek o budúcie věci činiti, ale vrafme se zase.“ Tehdy jide zase Alexander a kniežata jeho, a 10 přakał jest hořce pro tak krátký čas života svého a kniežata s ním

A když sú přišli k tomu paláci, kdežto jiná kniežata jeho čekáchu, obuli sú se zase. I řekl jest stařec Alexandrovi: „Vrat se zase, neb již nenie ižádnému pójčeno tak daleko jiti. Dále již nejezd, ale drž se na puožnoci, neb ješče nemóžeš přes mnoho měst a zemí jeti.“ A to řka 15 šeł jest do sieni, ale Alexander s kniežaty svými sešli sú dořov a přišli sú ku vojsku.

XXIII.

Million Marka Pavlova.

Marek Pavlův, čili po vlasku Marco Polo, nar. l. 1259, vybral se co jinoch do Tatarska, kde otec jeho Mikuláš a strýc Matouš u velikého chána Kublaje, od l. 1256 panovavšího, ve službách zůstávali. Mladý Benatčan zalibil se chánovi, i stal se postoupně členem státní jeho raddy, správce financí, vyslancem a vládařem v Jan-tseu-fu. L. 1295 vrátil se do vlasti. Ve válce tehdejší Benatčanův proti Janovským chopil se zbraně, byl však v bitvě u Korčuly (8. září 1298) zajat a do Janova odveden. Tam v zajetí pomoci Rusticiana Pisanského učinil popis cest a zkušeností svých, jenž proslul pode jménem „il Millione.“ Po uzavřeném míru vrátil se Marek l. 1299 do Benatek, kdež asi l. 1323 život dokonal.

Million záhy přeložen do češtiny. Překlad zajímavý jest zvláštnostmi různorečí moravského, ježto se v rukopise, v Letovicích sepsaném, vyskytají (k. p. vysokými, s kterém, kde é m. ý), jmenovitě pak tím, že skladatel jeho patrně znal zpěv o pobití Tatarův l. 1241, jelikož v líčení čárův k uhodnutí výsledků boje podstatně se odchýlil od textu latinsko-vlaského a věrně sledoval vypravování, ježto ve zpěvu se nalezá, anobř i dva celé verše („aby pověděli uhodnuce, kteraký by konec jejich boj měl vzieti“) ze zpěvu v rozklad svůj vetkal.

O vlasti Manji (jižní Číně) a o milosti a spravedlnosti.

U velikej vlasti Manji byl král jeden jménem Fakfur (Fanzor), mocný a přebohatý, aniž bylo toho času které knieže větší, kromě kám, než on; království jeho silné bylo, a měli je za nedobyté, a žádný se oň pokusiti nesměl. A protož ten král i vešken lid jeho neměli obyčeje k odění. Každé město v tej zemi bylo jest okopáno přiekopami hlubokými, vody plnými a ty přiekopy tak široké byly, jako móż z lučišče vystřeliti. Koní neměli, neb se žádného nebáli. Král ten jiného nic nečinil ani co jměl za kratochvil, než aby rozkošně jedl a pil a dobré bydlo jměl. Panicov jměl do tisíc, a poctivě bydlel velmi.

10 Pokoj, spravedlnost a miłosrdenství velmi miľováše, neb ve všem jeho království veliký pokoj biesše, a žádný svého bližnieho na ničemž uraziti nesměl; neb král všem spravedlnost choval. Často řemeslniči krámové přes ceľú noc otevřieni stáli, a žádný do nich vjiti nesměl, ani kterej škody učiniti; všickni počestní lidé i ve dne i v noci po všem království

15 bezpečni beze všeho úrazu, kamž kto chtěl, jdiechu. Byl také ten král litostivý a miłosrdný ke všem, ktož který nedostatek jmějiechu. Na všaký rok sbierati kázał dietky od mater svých zavřzené do dvadset tisíc, a ty všickny svými náklady čstně chovati kázał; neb v tej zemi jest obyčej, že matery dietky své zamietají, když jim nejmají pokrmu

20 dáti, aby jiné, vezmúce je, odchovały. A ty dietky, kteréžto král sbieráše, rozdáva je bohatým království svého, jenž děti svých nejmajice, aby je sobě za syny volili, aneb když dorostły, vdával je k manželstvu a dobrú jim potrebu dával.

Kterak kám dobyl vlasti Manji.

Léta od narozenie božieho tisícieho dvústého šedesátého osmého, veliký kám Kubľaj království Manji tiemto obyčejem sobě podrobil. Poslal tam jednoho svých kniežat, jménem Bajam-Chinsam, našim jazykem Bajam jako by řekl sto ok, jakžto Chinsam sto ok jmaje, i dal jemu veliký zástup jiezdných i pěších a mnoho ľodí, aby se brali do

5 tej vlasti Manji. A tak najprvĕ došed prvého města Kajjangui (Jan-tseu-fu) otázał měščan, chtěli-li by jemu hoľdovati? A když oni odpověděli, že nechtie, on to uslyšav, žádného jim protivenství neučinil. Vjel k druhému městu a tu jemu takéž odpověděli, že nechtie jeho poslušni býti. Odtud šel k třetiemu, potom k čtvrtému až k pátému,

10 a ode všech jednostajně odpověď vzał jest, že nechtie veň sľušeti. Nic se jest nebál za sebú nepřáteľských měst nechati a dále jeti, neb vojsko s sebú veliké jměl a velmi dobré; neb s sebú jmějieše muže velmi udatné bojovníky, a veliký kám jiné vojsko po něm poslal velmi veliké. A tak přitřhl k šestému městu s velikú síľu, a moci jeho

15 dobyl, a tak jeda pořad, dvanáste měst v krátkém času dobyl. I zžasnú se srdce mužov království Manji. A Bajam k královskému a k největšiemu městu Kvinsaj (Hang-tseu-fu) přitáhl, a tu své vojsko zřikuje u toho města. Tehdy král tej země Manji, jenž tu svůj dvór drzieše, uslyšav udatnosť a síľu Tatarov, velmi se lekne, a tak vseda na ľodie,

20 s velikým zástupem beře se do někakých ostrovov nedobyťých, jmaje s sebú ľodí na tisíc; a to město Kvinsaj královně v strážii poručii, a

ostavi jie tu lidu veliké množství. A královna, ve všech věcech opatrně se jmajíc, s svými pány k obraně zemské pilna biěše. A když slyšieše, že knieže vojska taterského sľove Bajam-Chinsam, inhed všeccka ztrne; neb sľýchaľa od svých hvězdárův a mudrcův, že toho města Kvinsaj 5 žádný nikdy nemož dobytí, než ktož by sto ok měl. A to se ovšem nepodobno zdálo, by který člověk mohl býti, ježto by jměl sto ok, protož se žádného nebála. A tak přivoľavši knieže taterské vojsky, „Bajam“, poznavše jeho příjmie, kralovství i město jemu dobrovolně a svobodně podda. Uslyševše to všickna města kralovství Manji, k při- 10 kázání velikého káma ku poslušenství přistúpili, kromě města Scianfu (Siang-gang-fu), jenž tři léta k jeho poslušenství přistúpiti nechtěli. A královna braľa se k dvoru velikého káma, od něhož byla s velikú čtí přijata. A král, muž její, Fakfur, jenž se byl braľ do těch ostrovův, doněvadž je živ byl, odtud se vrátiti nechtěl, až tam i umřel.

Kterak město Siampchu praky dobyto.

Západ slunce jest krajina jedna v tej vlasti Manji, jenž sľove Najngui, bohatá a krásná velmi, kdežto mnoho postavcův dělají od zlata a hedvábie. Také tu obilie i všeho jiného k jedení a k pití dosti jest. Tu nalezáme město Scianfu, jenž pod svým panstvím má dvanádst jiných 5 měst. To město tři léta u válce stálo, v nichžto jeho dobytí nemohli Tatarové, kdyžto sú byli dobyli tej vlasti Manji; neb k němu vojsko přiteci nemohlo, jedno z tej strany na puoľnoci; neb se všech stran jezera hluboká byla, po nichžto ľodie k němu přijeti i odjeti mohľy, a tak na ztravě nemohlo jmieti nedostatky. Uslyšav to král kám, zamutil 10 se velmi; i událo se bylo tehdy panu Mikuľášovi otcí mému a panu Matúšovi bratru jeho a mně Markovi s nimi na kralovu dvoru býti. A tak my spolu přistúpivše před krále, řekli smy jemu, že chcem' prakův naděľati, jimižto město ovšem dobudeno bude; neb oni nejmějiechu obyčeje k prakům v těch krajinách. I jměli smy s sebu své tesaře kře- 15 stanské, jenž nám udělachu tři praky velmi dobré, z nichžto každý mohl vrci kamenem za tři sta liber těžkým. A ty praky vľoživše na ľodie, posľal král do vojsky, a když biechu před městem Scianfu zdvi- ženi, první kamen, ježto na město uvržen byl, padľ na jeden dóm v městě i urazil veliký dieľ toho domu. Uzřevše to Tatarové, jenž biechu 20 u vojsce, diviechu se velmi: a ti, jenž v městě biechu, velikým strachem bojiece se, aby jim všeho města praky nezkažili a jich všech nezbili Tatarie aneb domové bojiece se, inhed sú se dali velikému kámovi a pod jeho poslušenství přišli.

XXIV.

Tomáš ze Štítného.

Nejznamenitějši prosaik staré doby, jehož spisové vřdy zůstanou přední ozdobou literatury české, jest Tomáš ze Štítného. Narodil se asi l. 1325 na otcovské tvrzi, Štítné jménem, která leží

severně od Jindřichova Hradce. Vychován byv od rodičů nábožných, ztrávil mladá léta svá v Praze, vzdělávaje se na nově založeném učení pražském a s horlivostí poslouchaje kázání velikých tehdá řečníkův duchovních. Známost osobní s muži výtečnými, kteří za let Karlových a prvních Václavových úsilovně pracovali o zvelebení mravů a kázně, zachovával a pěstoval i do mužských a kmetských let svých. Sám to připomíná o M. Matouši z Krakova, o M. Vojtěchovi, o M. Albrechtovi z Vřesova (ab Ericino), o M. Matěji z Janova, o Konrádu Waldhauserovi, jmenovitě pak o Janu Miličovi z Kroměžíře. Co získal z úst učitelův a kazatelů, z obcování s přátely svými, z bedlivého čtení jmenovitě učitelův církevních, to, odebrav se na tvrz svou, po svém způsobu vzdělával k poučení dětí svých. Později teprve jal se díla svá spisovati tak, aby se hodila většímu obecenstvu, tak že se nejedněch nalezají dvě recense, jedna jako první návržení, druhá jako zevrubné přepracování. Tak k. p. „rozmluvy nábožné“ v rukopise pařížském podávají text ještě poněkud obhroublý, kdežto se nám v rukopise budišinském již v plné své ušlechtilé dokonalosti představují. Činnost Štítného nalezala dosti nepřízně mezi muži, kterým nebylo po chuti, aby učení, posud latinou zahalované, mělo učiněno býti přístupné lidu obecnému. Všelijak hleděli Štítného osočovati, vytýkajíce mu i to, že, mistrem nejso, smí psáti o věcech mistrům prý jen příslušných. On však, jsa sobě povědom, že dobře jedná, dbal utrhačných jazykův tím méně, ješto mužové, na něž o tom úsudek přede všemi příslušel, spisování jeho schvalovali. „I já to znám, ež mistr nejsem,“ dí v homiliích, „ale mistrův sem se v tom nepokřývaš. Věděl mistr Vojtěch, ež já píši, arcibiskupovi sem ukazovaš, korektor věděl od dávna, M. František, zvláští jeden papežových. Chválili to, ješto píši; ižádný mi z nich nebránil. A at řku, ač nemůdre, jako bych se, nejso hoden, chtěl vrovnatí velikému: zdali j' mistr byl sv. Bernart? Ó by mnozí znamenali, co se praví, a netbali, kto to praví, a'no i po mrzutém žlebu často teče čistá voda.“

Pěkně a pravdivě charakterisuje Štítného spisovatel Počátkův církevního rozdvojení v Čechách, řka takto: „Štítný byl křesťanský filosof v plném toho slova smyslu. Četní a rozsáhlí spisové jeho pohybují se veskrze na poli náboženském; označení jsou znakem oné filosofie, která ve smyslu sv. Augustina ne od Boha svádí, ale k Bohu přivodí, poněvadž se snaží chápati pravd božích rozumem potud, pokud právě rozum lidský stačí; dýše v nich duch té skromné moudrosti, kteráž naplňuje mysl ne hloubavou nevrlostí, nýbrž bodrou smířenlivostí.“

Štítňý zemřel okolo r. 1400.

Spisové Štítňého dílem jsou původní, dílem přeložení z latiny. K prvním náležejí: Knihy šestery o obecných věcech křesťanských (vyd. od Erbena 1852), Řeči besední, složené ze dvou dílův: z rozmlouvání duše s svědomím a z rozmluv nábožných, Homilie na neděle a svátky. Překlady Štítňého jsou: O sedmi vstupních stavu duchovního (bosáka Davida), o boji hříchův proti ctnostem (sv. Augustina), Zjevení sv. Brigidy (dominikána Regniarda), o přípravě srdce (Hugona), o sedmi chodbách (sv. Bonaventury), výklad na knihy moudrosti (Roberta Holkota), o stavu člověka vnitřního a o čtveru zlém (Richarda a Scto. Victore), výklad Páteře a na Zdravas Maria. K těm se druží některé menší spisky, o nichž nelze říci bezpečně, zda-li jsou překlady či samostatné práce, jako: o hříších, o šlechtetnostech, o čtyřech šlechtetnostech, o sedmi šlechtetnostech proti sedmi úhlavním hříchům, o sedmi dářích Ducha svatého, o sedmeru blahoslavenství, o desateru božím příkázání, o dvanácti radách, o dřevu moudrosti, o korábu Noemově atd.

I. Z knihy sv. Augustina: „O bojování hříchův s šlechtetnostmi.“

O milování tohoto a onoho světa.

Milování světa die takto: I co kraššieho, co ctnějšieho, co-li mōž býti rozkošnějšieho, co libějšieho, než což zde před sebu v tomto světě vidíme? Ó kak jest divně nebe obchránilo veš svět, kak divně jest okrášlen svět povětřiem a pochtným světlem slunečným! A také že 5 měsiec se tak divně mění, a'no jeho ve t' čas přibývá, ve t' čas ubývá. Kak jest divná rozličnosť hvězd a divný jich běh, a kterak je země utěšená v rozličném kvietí a v chuti ovoce rozličného, v rozkošné kráse žuk, potokův, dubrav krásných a v hájovém chladu, v květu sadovém, v procházení v čirých polích, a'no tráva jako hemže rostúc, a'no se 10 obilie valmo z zemí valí, a'no vinné koření tak rozkošně okoľo sebe své jabřadky rozpustilo. Maľá-liž útěcha v rozličných ptákův zpievání a v divném zpořiezení peřie krásného pávového i jiných rozličných ptákův, a v jich prudkém a hbitém létání i sěm tam poskakování? Maľá-liž kratochvíl v řoviech s sokoľy, s jastřáby, s krahujci, s ohaři, 15 s chrty, s vyžlaty, v běhu komonstva a v křepkosti i v skociach zvierat rozličných, a'nde ono hbitá, ono prudká, ono křepká? A maľá-li jest útěcha v krásném stavení, v sieniech veseľých a zepsaných malováním přerozkošným? A tak i o jiném utěšení tohoto světa.

Ale milování bydľa nebeského odpoviedá řka: Když-t se tak líbí 20 krása a sličnosť zdejšieho světa, jiež jest nikakež nelze tráti, ó kak-t by se jměľa libiti krása a sličnosť onoho světa, jež věč tráti bude! Ktož jie dojde, věc s ní ostane. A že j' prorozkošná tam krása, dobře tomu mōžem' porozuměti tiem: Když jsú mnohé útěchy a tak krásné věci v tomto bezbydli: což pak tam jsú krásné a utěšené, kdež jest

bydlo věčné! Když má žaťár tento tolik libých věcí v tomto bezbydlí: co jich pak má sieň nebeská! Když jsou také rozkošné věci, jimiž daruje přátely i nepřátely své Hospodin zajedno: čím pak jsou rozkošnější, jimiž jen své zvolené přátely daruje! Když tolik útěchy jest 5 v tomto času, kdež jest čas pracování: co j' pak tam v onej věčnosti, kdež jest čas hodování! A protož spust s myslí miľost tohoto světa, kdež ižádný nenie tak šťastný, by neztratil toho, což najviec miľuje, a počni miľovati radost onoho světa, v němž každý jest tak šťasten, že věč to bude jmieti, což by najraději.

10 Pakli by rad zvěděľ, co j' tam, pověděľ-t jest prorok i svatý Paveľ, že j' tam ta rozkoš a ta radost, jakěž jest ani oko vídalo ani ucho slýčalo ani kdy člověku v srdci takáž přicházela, jakúž jest Buoľ připravil těm, ježto jej miľují. K tomu sčestí vzdycháše, a jmaje mnoho sbožie světa tohoto, David, a řka: I co jest, bych nejměl na 15 nebesiech, a čemu mi jest to bez tebe býti na zemi? A pravieše také, kakžkoli mnoho jmějieše kráľových krmí: Nasytím se, když se zjevně tvá chváľa ukáže. A opěť: Žedí se duše má k Bohu živému, jako ten, jenž by rád piľ. I kdy přijdu a ukáži se před obličejem božím? A opěť: É hoře, kak se jest prodlilo mé bezbydlie! Protož sv. Paveľ i 20 žádaše, by rozľúče se s těľem, i byľ s Kristem.

II. Z knihy bratra Davida bosáka o sedmi vstupních.

• O pokoře.

Pokora jest dobrovolné mysli poníženie z opatření své křehkosti i jiných svých nedostatkův. Pravi sv. Bernart: Pokora jest ta šlechtnost, již člověk, pravě se poznaje, obľacinie sám sobě. Dvoje věc nás napomíná, abychom pokorni byli: jedna, když znamenáme, co jsmý; 5 druhá, když znamenáme, co nejsmy.

Když znamenáme, co jsmý, musíme pokorni býti; neb jsme v sobě nestateč, ale od Boha jsme to, což jsme. A protož nemůžem' tiem hrdi býti; neb cizí mocí, múdrostí i dobrotú to jest, což jsme, a ou sám má z toho chváľu, jímž jsme to, cožkoli jsme. A ta pokora jest svatých 10 a pokorných i dostojných lidí, ježto čím jsou větší, tiem se viece pokořie a z toho, což jmají dobrého, ne sobě, ale Bohu chváľu vzdávají. Zľodějštvem jest vinen ten, ktož sobě co zstavi toho, čímž vládne, bez vuole pána svého, a pravi Hospodin skrze proroka jednoho: Chváľy své jinému nedám. Rád nám dá prospěch v dobrém, ale z toho chváľu 15 ostaviľ jest sobě.

To, což se kto čím honosí, jímžto nenie, činí jako blázen, když se mní múdrým a žebrák kráľem. Treskaľ Buoľ skrze sv. Jana muze jednoho takto, řka: Praviš „jsem bohat a nenie mi ničehož potřebie;“ a zda-l' nevieš, že jsi huben a psoten, chud, slep a nah? Tak nás Ho- 20 spodin osvěcije, když sme slepi se zrodili, nevidúc pravdy: blátem oči pomazuje, z něhož sme učiněni. A tak najprv sami se počněm' poznávati a potom toho, jenž nás jest osvietil, a věřieć veň, jemu se modľiti. Ten z bláťa zrak přijme, ktož, znamenaje svú nestatečnosť, pokoren bude.

Trojí pokoru máme jmieti, točíz v sobě, k bližniemu a k Bohu 25 jmáme býti pokorni.

V sobě, znamenajíc svú křehkost a nestatečnost v nedostatcích přirozených tělesných i duchovních i v těch, že svú vinú vždy se tiehneme ke zlému. Protož to pomniec, budem pokorni, řeč, odpověď, i všecky obyčeje pokorné jmajíc, táhnúc se k tomu, abychom i v sprostných věcech pohodlie učinili těm, s nimiž jsmy, posluhujíc jim, pomniec na to, že Syn boží nepřiseř, aby jemu slúžili, ale aby on slúžil. A tak i nohy ráčil svým mlažším umývati, abychom my též činili, na rovném rúse a pokrmu dosti jmajíc.

K bližním jmáme býti pokorni, nesúdicie jich drže, ale ctie je 10 z viery a jmajíc je nad se. Neb což dobrého jest v kom, toho druhý nevšeho vidí, ale své zlé každý vidí v sobě, chce-li. Protož bez fašše móż jeden druhého lepším mnieti, než jest sám, aneb že by snad lepší byl, by jemu tíž darové byli dáni. Tak praví sv. Paveł: V pokoře jmajíc výše jeden druhého, mezi sobú počest činie jeden druhému, a 15 pokorně, ač co potká od někoho protivného, přetpiec.

I jsú z bližních jedni nám rovni, druzí vyšší, třetí poddáni. Protož co j' řečeno nynie, to j' mezi rovnými rozuměti. A kak slušie pokornu býti k vyšším, sv. Paveł k dřevniemu dvě rozkazuje a řka: Poslušni 20 buďte svých starost a jim poddáni. „Poslúchati“ jest naplniti přikázanie, ale „býti poddánu“ jest pokornú myslí býti pod nimi jako pod božími pošly v tom, což nenie proti Bohu. Kak by pak k nižším byl pokoren, znamenaj, co-t praví sv. Paveł: Učiněni smy maými mezi vámi právě jako ty ženy, ježto svými prsmi chovají svých dietek. A tak Kristus také praví: Já jsem mezi vámi jako ten, jenž slúží. A také jest psáno: 25 Vódcí's jich učiněn, budiž mezi nimi jako z nich jeden. A podle toho trojiego pověděnie každý, ktož vláadne druhými, jmá najprv býti jako z nich jeden v pokrmu, v rúse, v práci, leč by zvláščie potřeba jiné kázala aneb nemúdrá poddaných hrdost. A také býti jmá jako malitký mezi nimi na své myslí, nemně, by oni proň byli, ale že on jest pro 30 ně, a že pro se i pro ně má vydati počet Bohu. Jmá také býti jako ten, jenž slúží mezi nimi, dobrotivě je veda a jich trpě nedómysly a přiekład jim dobrý dávaje.

K Bohu jmáme pokorni býti, najprv abychom pomniec, že j' on náš Buoh a náš pán i súdicie náš, vždy poddáni byli a poslušni, a 35 pak-li kde pohýřime, abychom se inhed káli. A druhé pokorni jmáme býti proti Bohu, trpiec pokorně, což na ny přepustí, nevtříc, ale rozumějíc, že jsme dóstojni trpěti. A třetie abychom hrdi nebyli z jeho dobrodinie, ale znali to, že ne pro naše zasřúzenie, ale z své dobroty sprostně činí nám dobře, a miřovař nás dřieve, nežli my jej, i zvolí i 40 poznal nás a spravedlny a svaty nás činí. Protož jmáme jemu dieku snažně a pokorně vzdáti a nemnieti, bychom co jměli z sebe; neb jakož David praví, on jest učinil ny, ale ne my se sami.

Kakžkoli z toho dómyslný mohł by znamenati vstupně pokory; avšak aby zřiednějši byly, znamenaj tři vstupně jejie. První jest, aby 45 rozuměl člověk své křehkosti a jiným svým nedóstatkóm a nekřamař sám sebu, hledaje daremnie chľuby. Pak-li bude liba počest, sám na se oskřiekni se, veda, že tebe zmek ponúká k tomu a ty pak chceš jemu již uvěřiti, a veda, že nic nejmaš svého, jen což od Boha a doniž Bóh chce a nic dále. Praví David: Synové lidšci, i proč miřujete ješitnost 50 a hledáte řzi?

Mohl-t jest nás dobre Buoh učiniti anděľóm rovny, ale chtěl jest, abychom pokorú došli chvály věčné. A protož také Bóh miřý, když všecy zeskrz hřiechy nám odpustí na křstu, pokuty za hřiech přirozený zde na světě nám nesejme, abychom vždy jmajíc na paměti své hubeňstvo, pokorni byli a nevzpýchali. Jako náš otec první, netbav božieho přikázanie, i upadl v hřiech a v pokutu hřiecha i se vším svým panárodem, pro nějžto i dnes všichni jsme v práci.

Druhý vstupeň pokory móž slúti, když netolik sám sobě člověk jest ľacin v svých činiech, ale i od jiných trpí pokorně, když ho pokorně vážie. A proto že pravdu miřuje a sám sebe tú obľaštní miřostí nemiřuje, chtěl by, kdy by to jiným nebylo škodno, aby všichni viděli jeho položenie, aby nemněli jej lepším, než jest. Neb praví sv. Řehoř: Jakož pyšní hledají čsti, takéž často pokorní, když na ně netbají, radují se. Ten vstupeň vysoký jest a velmi málo jest jich na něm. A protož nenie to div, že nemáme jiných šlechetností, když té, ježto jest máti a pěstún jich, v sobě nevidíme. Proč by to bylo, že by ten, jenž jest bohat v miřosrdenství a jenž jest svého syna pro ny poslal k smrti, otec nebeský, ostaviř nás tak chudy v šlechetnostech, kdy bychom jich hledali snažně a v pokoře? Ale vidí Hospodin, že nemáme pokory, i nedá nám jiných šlechetností, abychom nepadli tieže. Neb vyššiemu stavení hľubšieho krumfeštu jest třeba, a tepělé dřevo, nebude-li jmieti hľubokého kořenu, spieše vietr vyvrátí. Protož ktož chce rád dosieci šlechetností velikých, ten se najprv hľuboce upokoře, uľož; neb jakež-t se Buoh protiví pyšným, takež-t své dary dáva pokorným.

Třetí vstupeň pokory jest, když kto i u velikých božích dařiech pokoru zdržie v velikém dostojenství a to vše, což jmají, ne k své obracují ale k toho chvále, od něhož pocházie všecy dobré. Tu jest pokoru jměla Matka svatá, ež vidúc, že j' ze všeho světa vybrána jedina, aby byla boží matkú, však pokorně jeho služebnicí se jmenuje, řkúc: Vezřeř na poníženie služebnice své. Tu pokoru jměl jest Kristus, že jsa roven Otci Bohu, jako by v tom ponížil sebe, že j' ráčil člověkem býti a smřt přijieti ukrutnú. Tej pokoře učil jest své apostoľy, řka jim: Učte se ote mne, neboť jsem sklidný a pokorného srdce. Tu pokoru jmají andělie i všichni svatí v kráľevství nebeském, že jsúc plni všeho dobrého a všie čsti najvyššie, však ijednoho hnutie pýchy nemají z toho, a tiem jsú pokornější v sobě, čím jsú vyšši v Boze. Ta pokora jest lidí svrchovaných, ježto čím jsú větši, tiem pokornější ve všem, v rozumiech, v řeči, v žádostech i ve všech činiech svých. Neb ač ten se pokoří, ježto nemá čím hrd býti, ale to má, zač by se styděl: kakž koli dobra jest pokora, však nenie k divu podobna. A když by syn sedľáka některého nechtěl slúti syn kráľov, dobrá jest sprostnosť, aneb chudý, když nechce slúti bohatým: avšak nenie to div. Ale když ten, jenž má chválu od jiných a jehož v čest mají, jemuž pochlebují, jest při sobě, nezajda v chľúbu, a zná se, že je to vše dar boží: to-t jest zde na tomto světě divná a řiedko vídaná pokora. Ano mistr pohanský Seneka praví, že nic nesnadněšieho tomu, ktož chce v skrovnosti býti, točíz ve všech činiech svých vhod sdržeti se, neupřieliše ani mnoha ani mála, než pochlebenství se vystřieci.

III. Z homílií.

Řeč v úterý po velice noci.

Hod tento zpievajú na nešpoře u křstitedlnice, vyjdúc z kóru, „ež když lid izrahelský vyšel z Egypta, rod Jakubów z lidu chatrného, ukázala j' se židovská svátost a moc lidu izrahelského. Moře uzřeło a utekło, a Jordan obrátil se jest zase.“ A když kostel připomíná hod 5 velikonoční starého zákona, v němž jest lid boží vyšel z Egypta v prolití krve beránka bez poškvurny, ježto j' nám znamenalo, ež v prolití nevinné krve Pána našeho Krista budem vyvedeni z ďabeřské moci, a duše svatých otców z pekelných temnic: chci vám také něco říeci o tom.

Ale aby lépe tomu srozuměli, co-ť bych pravił, najprv znamenajte, 10 ež když lid židovký rozplodil se v egyptskej zemi, súžen těžkými robotami, vołał k Bohu a Buoh je divně a mocně vyvedł odtud, ukázav, ež jest lid jeho. A když šli odtud, bylo skoro před nimi moře. A když k moři přišli, a'no je honie, stihajíc jich, nepřítelie, Mojžieš kázanim božím udeřil v ně prutem, a moře se rozstúpilo; a ježto jim, donidž 15 před nimi, bylo k strachu a ku přiekaze, tu jim pak bylo ku pomoci; neb i s pravé i s levé strany stáło jako zeď rozstúpiv se, a oni prošli je suchú nohú. A když nepřítelie po nich vešli, sliho se na ně moře a stopiło všecky. A když sú je tak za sebu jměli, ježto j' jim bylo 20 dřieve ku přiekazie, by se bylo nerozstúpilo, to jim bylo k bezpečenstvu, když za nimi bylo. Ó kak jim jest mohło veseło býti, když se j' stal s nimi tak znamenitý div, až sú, v zastupiech jdúc, zpievali, řkúce: „Zpievajme Hospodinu slavně, neb-ť vzveličen jest.“ Potom dał jim Hospodin zákon psaný a rozkázal jim skřini svátosti učiniti. A mnoho 25 přejměvše rozličných pótek, jdúc po púšti, pak k Jordanu přišli a tu opět znamenitý druhý div stal se s nimi, ež Jordan vz hóru se obrátil zase hořejší stranu a tak se vysoko vzprýštil, ež z daleka bylo viděti, a'n jako jedna veliká vzrostł hora. A dolejší strana dolów sběhła v moře. A tak Židé, lid izrahelský, vešli v svatú zemi skrze Jordan tak rozdělený. A kázal jim Buoh dva na dseř velikých kamenów vyněsti 30 z Jordana a na březe postaviti, a jiných dva na dseř leckdes vezmúc aby v Jordan vnesli, aby ten div vždy v paměti jim byl a ta miłost a pomoc božie. A takto jim byl přikázal Bóh jiti přes Jordan, aby knězie, vezmúc skřini svátosti, šli k Jordanu a lid šel za ní a jmaje ji před sebu dva tisíc łoket. A jakž knězie s tú skřini svátosti vstúpili v Jordan 35 a jen nohy omočili, tak dolejší strany Jordana ubyło, ježto v moře vtekła, a hořejšie stála rostúc a prýštiec se vz hóru. A tak oschło, kdež knězie stáli. A když opět vstúpili hlúbe a nohy omočili, takéž se stáło, až i stáli tu, kdež byla najhlúbšie řeka. Tak vždy pomału postúpajíc, až všecka dolejší strana vtekła v moře a hořejšie se zase 40 obrátila a vz hóru vzprýštila. Tuž stáli knězie s skřini svátosti, až vešken lid přešel a každý rod, jakž jich dva na dseř bylo, vnesł v Jordan svůj kamen a jiný z Jordana vynesł. A tak vešli do svaté země.

Tof vzpomínaje David, die v žaltári: „Když Izrahel šel z Egypta, rod Jakubów z lidu chatrného, Židów svátost se ukázala a moc lidu 45 izrahelského. Moře viděło a utekło, a Jordan se obrátil zase.“

Když svatý kosterl vzpomíná to, co j' se tělesně dalo moci boží k utěšení lidu jeho, jakž ste slyšeli v tej pověsti, vezmëm' z toho nekaký podobný duchovní rozum k utěšení duchovníemu. A to-ť se k tomu připodobnává. Co j' Egypt, ježto temnosť slove, než dosti slepý a temný 5 běh světa tohoto obyčeje, v němž lid izrahelský, točič ježto vidie Boha, má súzenie? Vidúc, co j' pravda, i býti v slepotě podle obyčeje tohoto světa, súzenie-ť jest svědomí dobrému. Ale budem'-li voľati k Hospodinu, vyvede-ť nás z toho Pán, ež ostanúc žádosti světa slepého, pójdem', potáhne' se k životu duchovníemu, kdež bychom svobodně stú- 10 žili Bohu. A jakož se j' to stało s Židy tělesně a znamenitě, ež se j' jim tak moře rozstúpilo a Jordan se obrátil zase, než sú vešli v tu zemi svatú: takež duchovně to dvě se stane s tiem, ktož vyjde svú žádostí z světa a potáhne se k životu pravě duchovníemu, a donidž to obě divně s ním se nestane, dotud nenie ještě pravě v pokojném du- 15 chovenství. Najprv-ť jest vyjiti z světského obyčeje, a to-ť nám těžko bude, donidž před námi jest priekazno moře; neb obyčej hřiechów bude nás stihati až k moři, jakož sú Egyptští stihali až v moře lid židovský. Ale nerozpačíme-li se, pomóz' nám Buoh; rozstúpi se moře a ti naši zlí svěťští obyčeji v tom budú moři zahľazeni. A tak bude nám moře 20 pomocno, když je projdem', ješto j' nám bylo ku priekaze, donidž jest před námi bylo. Moře j' hořké a zabyľé, i móžem' jim rozuměti bážň světskú, žalost, hněv i cožkoli takového, ježto j' teskné a hořké. Donidž kto má to moře před sebú, ež se bojí žalosti světské, túhy po světu, tesknosti, brzo se rozhněvá, závidí: dotud nesmie z Egypta, leká se toho 25 moře, nevie, kudy by mohľ minúti je. Ač již vyjde a počne se táhnúti k duchovenství, však s rozpačí a strachem, by neprietelie nepostihli a neuvedli zase do Egypta, točič dřevní svěťští obyčeji by opěť v svět neuvedli zase a v túž slepotu, v níž jest byl dřieve. Ale ktož vyjda i jde před se bez rozpačí, v Buoh ufaje v najpilnější potrebu, když bude 30 všeačka žádost jeho voľati k božie pomoci: rozstúpi se moře; neb udeří v ně prutem súdu božieho, jakož Buoh kázaľ, točič, jmaje súd božie upriemé spraviednosti na paměti, rozstúpi se před ním bážň světská, hněv, teskność, žalost i cožkoli takového, ježto bylo ku priekaze hnúti se z světského obyčeje, a pójde skrze to, a'no jemu obapoľ to jako zeď 35 ku pomoci i s levé i s pravé strany.

A když pak tu žalost zľého přemóz a ztopí jako nepřáteľy dřevnie světské obyčeje, ež již nebude se báti, nebude se strachovati ztráty světských věcí, nebude pro světské škody nebo kterězkoľi světské nelibé pótky teskniti sobě, již to moře jmá zase ku pomoci a bezpečstvu, 40 žalostě jen, co j' dřieve obmeškaľ dobrého. S kým se j' ten div vľášti božie moci nestaľ ještě, ež jest tak neprošeľ tohoto moře a jmá před sebú, ještě se mútē pro světské věci, lekaje škod světských, ač-ť jest vyšeľ žádostí z světa, nepomóz-li-ť Hospodin jemu skrze to moře, popadnú-ť jej nepřietelie, jeho dřevní obyčeje, a uveduť zase do Egypta.

Druhý div o Jordanu ne ihned se stane, když vyjde kto z světa 45 na boží cestu, počna se táhnúti k duchovenství. Jakož Židé, vyšeďše z Egypta i moře přešedše, prvě manny jedli, zákon psaný od Boha vzeli, mnoho pracovali, často bojovali, rozličné jmievali pótky; a také ne ihned spoľkem ale ponaáhľu sešla doľov v moře doľejšie strana 50 Jordana a hořejšie se přýstiľa, rostúc vz hóru zase: takež-ť bývá du-

chovně tento div druhý. Když již člověk vším úmyslem z světa vyjde a i moře již projde, jakž ste slyšeli, ještě nejednú úmyslem pohne tam nebo sém. Nežli se jemu obrátí tak Jordan zase, musí trpěti pokušení a bojovati protiv světské žádosti a tělesnej, a tak pozná v rozličných 5 příhodách své hubeňstvo a nestatečnost věci světských a miľost boží. Tuž teprv k Jordanu přijde a rozdělí se Jordan jemu, ež hořejšie strana obrátí se zase vz hóru, odňavadž jde, a dolejší stavi se v moři.

Jordan miľost znamenává: neb jakož jest Jordan silná řeka a sladkú má vodu, takéž v miľosti j' sladká pochotnosť, a silná j' miľost 10 jako i smřt. Smřt vše sberě a miľost vše snese. Ale ktož chce k životu pravě duchovníemu, musí divně miľost rozděliti. Jako j' Jordan rozdělen prvě, než vešli Židé v svatú zemi: musí člověk poznati se, poznati všech stvořených věci nedokonanie a poznati Boha, jenž plnost jest dobrého všeho. Tuž teprv bude mdleti jemu miľost a 15 misati k světským věcem a k Bohu rósti. A čímž člověk dómyslněje a hľube spatři to, kak jest Pán Buoř vše dobré jeho a kak jsou nestatečné vsecky v sobě věci světské a kak jsou k dobrému věcnému mnohé přiekazny, ktož se jim poddá miľostí: jako by s skříní svátosti hľube hľubež v Jordan vstúpil. Neb to spatřovanie božské velebnosti a světské 20 nestatečnosti jest v člověciem srdci jako svátost v oné skříní, s níž když hľube hľubež v Jordan knězie postúpali, dolejší strany ubývalo a hořejšie rostla vz hóru. Takež tak móż hľuboce velikú boží moc člověk spatřovati a nestatečnost věci světských, až by se tak miľost i rozdělila, jako j' se byl před onú skříní svátosti rozdělil Jordan, ež 25 by miľost k světským věcem vždy misala, až by v hořkost sběhla, v žaľost se obrátic, že j' se ještě ně v čem s nimi obierati, ještě jich ovšem nebyti prázdnu, a nic by libosti neostaľo k světským věcem. A miľost k Bohu by se zase k němu obrátila, od něhož jde, a vz hóru rostla, až by se té veliké hoře, ježto Krista znamenává, vrovňavaľa, 30 jenž nás tak miľovaľ, ež mnoho nepohody trpěľ za ny, až i smřt těžkú. Takež takový člověk byl by hotov i umřieti proň. A taká miľost z daleka by zřiedlna byla, jako j' bylo z daleka viděti Jordan, když tak byl vzrostľ vz hóru.

Donidž kto tak miľostí nerozdělí, ač ne sám svú silú, ale s darem 35 božie miľosti, dotud-ť nenie v pravém ještě duhovenství. Ale jakož ne ihned spoľkem ale ponenáhľu Jordan tak se rozdělil, takež izádný se ani do sebe ani do jiného nerozpakuj, ač-ť ihned brzo velikým nenie. Tu kdež jest najvyš, z nízka ihned nelze j' vstúpiti izádnému, ale ponenáhľu ubývá miľosti k světským věcem a k Bohu roste.

I to j' se staľo, ež když Židé prošli tak Jordan, kázaľ jim Bóř, 40 aby každý rod, jakož jich dva na dseť bylo, vnesľ kamen svóř v Jordan, aby tam potonuľ a zahřezľ, a z Jordana aby vynesľ a na březe postavil k tej paměti, ež sú tak divně byli Jordan prošli. Takež ktož tak vejde v duchovní úmysľ svým pilným myslí přemietaniem o 45 chovnich nebeských věcech a o světských, tak rozděle miľost, jakž ste slyšeli, má vněsti v tu miľost dva na dseť kamenov a potopiti v ni, a jiných dva na dseť vyněsti z nie a znamenitě postaviti. Tiem kamenim móżem znamenati tvrďost neb pevnost a těžkost, jakož ty věci má do sebe kamen. A ta těžkost neb tvrďost móż i ve zľém i v dobrém býti. 50 Protož zľú tvrďost, ješto j' kto tvrď ve zľém protiv dobrému hnutí, má

duchovní člověk v tej miľosti zatopiti, skrze niľ jest všel v ducho-
venstvie, kdyľ mu jest k Bohu se byla obratila a vsecka sešla k svēt-
ským věcem. A z té miľosti jmá vynesti jako dobré kamenie, aby byl
peven v dobrém, těžek a tvrd v pokušení, sebú nedada hnúti od do-
brého, aby v stálosti dokonáľ počaté dobré.

IV. Ze zjevení sv. Brigity.

O jednom květu, jeľto jměl pět listův.

Požehnané buď jméno tvé, synu; čest buď tvému člověčenství nad
to nade vše, což jest stvořeno; chvála buď božství tvému, jeľto jest
i s člověčenstvím tvým jeden Buoh.

I vece syn Boží: Matko, ty jsi podobna k květu, jeľto jest rostl
v maľém údolí, u něhoľ bieše pět hor vysokých. A ten květ zrostl ze
tří kořenův priemým svým prutem beze všech sukův. A ten květ jměl
pět listův plných všie pochotnosti. A to údolie s ním vyrostlo nad těchto
pět hor a listové květu toho rozšířili se nade vsecku nebeskú výsost
a nade vsecky anděľské kuory. Ty jsi to údolie pro svú pokoru, jeľto's
ji jměla mimo jiné. Ta jest zrostla nad pět hor. Jedna hora byl Mojzieš,
jeľto jest zákon ustavený mému lidu jměl jako obkličěn v své hrsti:
ale ty si jeho naplnila, neb's jměla v svém náruči obkličena pána zá-
kona všelikého ustaveného. Druhá hora byl Eliáš, jeľto jest tak svat
byl, že i s tělem i s duší vzat jest v svaté miesto: ale ty vyššie jeho,
neb ty si v svém těle i v duši vzata nade vsecky anděľské kuory k svému
synu do jeho trónu, s nímľ přebývá tvé čisté tělo. Třetie hora byla
jest síla Sampsonova, síla, jeľto ji jest měl nade vsecky lidi, avšak
jej črt svú ľstí přemohl: ale ty si svú síkú črta přemohla, protoľ jsi
silnějšie Sampsona. Čtvrtá hora byl David, jeľto jest byl podle srdce
mého, avšak upadl v hřiech: ale ty jsi byla vše podle mé vuole a nikdy
si nezhrěšila. Pátá hora byl Šalomún, jeľto jest byl pln múdrosti, avšak
se zbľznil: ale ty si byla plna múdrosti a nikdy si nebyla nemúdra
ani okľamána, protoľ ty jsi výše Šalomúna.

A ze tří kořenův jest tvój květ vyšeľ; neb's ty od své mladosti
měla rozom Boha, a miľost, a poslušenstvie. Z těch tří kořenův vyrostl
prut beze všech sukův, točíľ vuole tvá, jeľto se nikdy nikam nepochy-
liľa jedno k mé vuoli.

A ten květ jměl pět listův, jeľto sú zrostly nade vsecky anděľské
kuory. Ty jsi jistě ten květ, jehoľ jeden list jest počestnosť tvá, jeľto
jest tak veliká, že andělie moji, jeľto jsú v tak veliké počestnosti, zřiec
na tvú počestnosť, vidie ji nad sebú. Druhý list jest miľosrdenstvie tvé,
jeľto jest bylo tak veliké, že kdyľ si viděla hubeňstvo všech duší,
jměla's nad nimi slitování, a velikú's na svém srdci muku trpěľa při
mém umučení a v mé smrti. Andělie plni jsú miľosrdenstvie, ale bo-
lesti netrpie nikdy; ale ty v tom slitování, jeľto si jměla nad hubenstvím
duší lidských, radši si chtěľa tu všicku bolest trpěti pro mú smrt, než
by byla jie prázdna. V tom jest tvé miľosrdenstvie nad anděľské.
Třetí list jest tichost tvá. Tuť také jmají andělie, nebť všem dobrého
přeji: ale ty před svú smrtí, jsúc v těle, jměla's vuoli jako andělie a

všem's dobře učinila, ani ještě odpovieš komu, ktož by smyslně prosil sobě potřebného. Čtvrtý list jest krása tvá. Andělie znamenávají jeden druhého a všech duší krásu a všech těl, a divie se v tom múdrosti božie: ale tvé duše krásu vidie nade všecko stvoření a tvého těla počestnosť nade všechny lidi. Pátý list byl kochání tvé v miľosti božie; nebť jest jedno Buoh byl tvá útěcha. A tak ani andělie jmají v čem svého kochanie jedno v Boze: ale však plamen tvé miľosti svaté, ježto se ty jí kocháš v Boze, výše táhne nade všechny anděly.

A tak ten květ byl pln sladkosti, že tě všicku vzał v svůj duch Buoh Otec; neb nade všechny slíbila's se jemu.

Aj kterak jest to údolie svým květem nade všechny povýšeno andělské kuory, tvé tělo s tvú svatú duší!

V. Z rozmlouvání duše s svědomím.

Dobrodiní božská.

Svědomí. Ó má miľá duše, což učiníva Pánu a Bohu našemu, od něhož sva tolik dobrého vzała? Neb jest nejměľ natom dosti, aby též dary dobré s jinými náma daľ, ale také v nají zľém, že j' zvláščným miľovníkem, mőzeva poznati.

Duše. Ty's mi daľ, Hospodine, abych tě poznaľ a nad mnohé jiné o tvém tajemství rozuměľ tvým otevřením. Jiné mé vrstevné tovariše ve tmě nevěděnie si ostaviť a mne's nad ně tvého daru světlo vliť. Ty's mně daľ smysl hbitý k rozumu, pohodnutí snadný, paměť drživú, prospěch v skutciech, miľost před těmi, s nimiž sem se obieraľ, a v počatých věcech i v snaženství mém prospěšenství, utěšenie v protivenství, opatrnosť v prospěšenství. A kam se koli obrátiech, všudy mě tvé miľosti dar a tvé miľosrdenství předešlo. A často's mi, když mi se zdáše, bych již zahynuľ, spomohľ a vyprostih's mě, když blůdiech. Jako kdes jinde se uzři, že jsem, a jako bych v kterakéms objeti miľování vnitř byl držán, a nevědě, co jest to, ježto mě drži; avšak abych to hledaľ neztracuje, vši snažnosť toho hledám. Usiluje kteraks ľahodně mysľ, aby neodstúpilo od nie to, jehož objeti žádá, a jako by v tom všech svých žádostí konec nalezľa, nevymľuvně se veselí, nic již více nehledajíc, než vždy tak ostati žádajíc. Jistě toľ jest Hospodin můj, jenž mě živí. Ale přišeľ nevidomě, přišeľ tajně, přišeľ, aby se dotekľ mne, ale ne abych já viděľ jej. Přišeľ, ne aby vešken se vliť, ale aby okusiti sebe daľ; ne aby naplniľ, ale aby táhľ žádost k sobě. Předjiezdník kakés své miľosti ukazuje, ale ne plnosť své svatosti. A toľ jest, ježto zvlášče pří-
sľušie k daróm, jež posieľa ženich svoj choti dřieve, než sám k niej přijde. Takež on, jenž věčně se dá k vidění a ku poznávání v životě budúciem, zde někak, aby poznaľa duše, kak jest sladký, okusiti sebe dáva.

Svědomí. Protož mnoho máš miľovati Boha svého, jenž-ť jest tolik ukázaľ dobroděnie. Ale aby v jeho miľování přapoľáním více se rozzeľhľ, znamenaj pilně, jsú-li která jiná dobroděnie, mimo ta, ježto sú tobě dřieve pověděna, kterážto-ť daľ zvlášče, a všech buď vděčen.

Duše. Velmi bych jměľ Boha svého miľovati, jenž mě stvořil.

A tak sem vzal od něho, abych byl a abych člověk byl. Neb veliký jest rozdíel mezi mnú a zvířetem. Vzál sem postavu těla a v tom těle rozdělení čitelností sem vzal: oči, abych viděl, uši, abych slyšal, chříepi, abych voňal, ruce, abych šmakał, jazyk v ústech, abych chuť čil, 5 nohy, abych chodil. A vzal sem od něho všecko zdravie života svého. Veliká-t jest věc i to také, že k těm mým čitelnostem utěšení a k libosti každému oblaště stvořil mnohé věci, ježto krásně svietie, zvukem ľahodně vznie, rozkošně vonějí, sladkú chuť a pochtunú dávaji a ježto dotčením rozkoš činie. A protoť jest múdrosť našeho Stvořitele tak roz-
 10 ličné kakové věci v tělesných věcech uložila, aby každá člověčie čitel-
 dnosť zvláště nalezla utěšenie. Neb jiné pochopí zrak, jiné vonenie, jiné dotčenie, jiné sluch a jiné chuť, ježto jest v ústech. Zrak pase krásu barev, a rozkoš zpievanie těší sluch; voně rozličné chříepi poží-
 15 vata, a chuti sladké a libé kteréžkoli dasny a jazyk vzkúšie. A kto móż
 20 všecku rozkoš čitelností vypraviti, jež jsou tak mnohé ve všech věcech,
 že když by kto samu o sobě každú znamenał takovú věc. mněl by, by
 jen pro ni ten úd, jež ji pochopiti móż, byl stvořen. Mnoho rozkoší
 v rozličných barvách očima a rozličností zvuku a hľasov ušima: ne
 jedna barva oko těší, ani jediný hľas ucho, ale mnoho rozličných barev
 25 oko a rozličných hľasov ucho. A opěť i co-t se zdá, ježto je jako naj-
 věčšie věc, sladkých a utěšených věcí pomľuva, již sobě lidé svú vůli
 zjevují, minulé věci rozprávějí, ty, kteréž jsou, ukazují a budúcie po-
 viedaji a tajné zjevují, tak že kdy by toho pohodlie, točiz řeči, lidé
 30 neměli, život jich k skotskému byl by podoben. Což bych pak všech
 25 hľasov rozličnosť vzpomínał. jichž jest tak mnoho, že paměť jich nemóż
 přeběhnúti snadně, ježto vše slúžie sluchu a k jeho rozkoši sú stvo-
 řeny. A takež jest o voni. Neb jinak kadidlo, a jinak rozličné kvietie
 své voně chuť dáva. A takež chuť okúšenie v ústech neb dotčenie roz-
 ličná svá jmají utěšenie, ježto k jich rozkoši sú stvořena, jež každý sám
 30 dobře móż znamenati po dřevních věcech.

Veliká věc jest také i to, že zdravé a čilě údý stvořil mi Buoh
 můj, abych v nich nejměl bolesti a jiným byl bēden a mrzek. A také
 sem ješče více ot Boha vzal, točiz mysl, ježto by mohľa rozuměti
 a popadnúti pravdu, ježto by mohľa pravé od nepravého rozeznati a
 35 znamenati Stvořitele, a chváliti jej, a přidržeti se jeho. A také to mám
 za veliké dobroděnie, že v taký čas a mezi takými lidmi abych se na-
 rodil, chtěl Buoh můj, skrze něž bych k jeho viere a k svátosti kostelnie
 přišel. Hľedaj, kak bez počta mnohu lidem toho jest nedáno, ježto sem
 já vzal jeho darem: s nimiž spolu bych byl, týmž právem byl bych
 40 zahynul. Oni sú zóstaveni spraviednosti a já sem pozván jeho miľostí.

Také to znamenám, že j' to jeho dar, že sem byl odchován od
 mých starost, že mne jest oheň nesžehl, že mne jest voda neutopila,
 že mne zvěř neroztrhala, že sem odněkud upadením nezhyнул, že sem
 až do tohoto věku v jeho viere, v dobréj vůli uchován.

45 A tak, Hospodine Bože můj, velikú's mně miľosť ukázał. A když
 ve všech tvých skutciech jsi divný, však se divnějši zdáš v miľosti
 tvého slitování. Neb žádného nezavržeš, žádným nepohrzieš, ani-t s kým
 protivno býti, jedno ač komu nesmyslnému jest protivno s tobú býti.
 Sú-t také i tito daři tvoji, Hospodine, mně od tebe miľostivě požičeni,
 50 že's mě často, a já v nebezpečenství, vyprostil, ani's kdy mými hřiechy

kakžkolivěk psotnými mohł přemožen býti. Já tebe zapomněł, a ty's mě o sobě upamatoval, abych na tě vzpoměnuł. Odvrácenoho od sebe odvołał si zasě, a když k tobě jdiech, miłostivě si mě přijal; když kajiech sě, odpustił's mi netolik ty hřiechy, jichž sem sě dopustił, ale také i ty, jichž sem sě tvú obranú nedopustił. Cožkoli zlého tvú obranú sem sě nedopustił, to vše zato mám jmieti, že's mi odpustił. Neb jakož sem ve mnohé hřiechy upadł, takéž bych velím u věčšie upadł, kdyby ty mne byl nevystřiehl a neuchoval. A trojím činem pomním, že's od hřiechu mě uchoval: to jest příčiny k hřiechu odtržením, a dáním síly, jíž bych sě hřiechu mohł obrániti, a také že's mi dał zvláščí nemiłost k některým hřiechóm. Ve mnohé hřiechy, vědě, že bych byl padł, bych byl jměl kterou k nim příčinu, ale boží miłostí to mi jest často odjato. Ve mnohé také jednak sem padł, hnut jsa těžkým pokušením, ale sílu's mi dał Hospodine, abych přemoci mohł svú žádost a pokušenje, jež na mě přišlo, abych nepovolił. Od některých pak hřiechóv tak mě daleko tvé slitování učiniło Hospodine, že jsú mi až stydci byli, ani mě jich které trápiło pokušenje.

VI. Z rozmluv nábožných.

Úvod.

(Z rukopisu pařížského.)

„Otěž otce svého, povie-t, svých starších vztěž a ukázie-t.“ Buoh miłosrdný chtěł jest v svém písmě starého zákona napsána jmieti tato slova, chtě, aby skrze ně i v budúcích časech ptali sě lidé na něho a na dávnie skutky jeho od starších a učených. Nebo kterak bychom 5 vieře křesťanské rozuměli, kdybychom jie od svých starost a od učených nebyli naučeni? A z toho známy, že chce Pán Buoh k rozumu pravdy často jedny skrze druhé přivěsti, aby skrze to všechen pořád v jeho království byl; nebo Buoh zpořiedił jest młazšie i staršie, hłupějšie i rozumnějšie, aby jedni skrze druhé pravdě a múdrosti naučeni byli, a 10 učení a starší aby v tom usilujice s mładými, za to čsti a odplaty nebeské zaslužili, oznamujice jim velebnost boží a divné skutky jeho a táhnúce srdce jich od marností tohoto světa a podněcujice je v miłování Boha jich. A mładší také, aby své odplaty zaslužili, jmají rádi mile slyšeti a tázati z miłosti od múdrých starších o svém Boze, aby 15 v nich vždy známost božie rostla, a ve všech věcech miłost k jeho velebnosti. A ktož budú učení, budú se stkvieti jako hvězdy, ježto mnohé naučie spravedlnosti. Nebo múdrý, slyše učenie božie, múdrejí bude.

Také písmo die, že cizí oheň popadá lidi neučené a nemúdré. Oheň cizí jest miłost zlá k světu a k jeho marnosti. Protož ty slepé 20 lidi najspieš popadne ten oheň, ježto nejsou tomu naučeni, aby svého Boha v známosti jměli. Poněvadž statečného a pravého dobrého neznají, obrátie srdce své k nestatečné marnosti tohoto světa; nebo duše lidská nemóz prázdna býti miłování. Pustiec (jedno) od sebe, ale musí něco vždy miłovati. Protož, nezná-li člověk Boha, obrátí srdce své k stvoření, a k marnosti tohoto světa, a rozličnému šeredství svého těla, a 25 jmá v tom libost nepravú. Ale když kto svorně jednostajnú pravdu o

svém Boze slyší a srozumie jie, tak se v něm pravda rozmáhá, a miľost pravá z srdce k Bohu se obrátí, a v té se srdce upokojí.

Protož toto psanie tiem obyčejem pójde, jako by děti otce tázali o poznání Boha a o křestanské pravdě, a otec jim odpoviedá a zpravuje je v tom, o čem jeho tieží děti, a to pro snazšie srozuměnie některých tajných věcí a potřebných k spasení.

(Z rukopisu budišinského.)

O tom, co jest Buoh, a skrze co jmá poznán býti.

Děti. Miľý tatíku! když-t nám tázati tebe, rádi bychom, co j' Buoh, srozuměli.

Otec. Ó dietky! krátké, ale daleké a převysoké učinili ste otázanie. Nedá-t se mýliti rozum, ež Buoh jest; vše-t stvořenie volá, ež Buoh stvořitel jest, neb nic se jest samo neučinilo. Protož všeliký lid pohanský, židovský, křestanský, kacieři i filosofi, jmají něco za Buoh; ale co j' Buoh, toho smysl člověčí neobsiehne. Protož řkú-t, ež Buoh jest nevypravná věc svrchovaná, jehož nic lepšího, nic blaženějšího, nic velebnějšího nemóž býti pomyšleno, ani tak dobré, tak blažené, tak velebné; neb v tom vcházie nad každú mysl, nad každý smysl angeľský i člověčí, vždy jest nad to výbornější, nežli móž kto pověděti neb pomysliti. A tak, co Buoh nenie, naleznete; ale co jest, toho nemóžeme dosáhnúti. Neb kakž kto móž největší velebnost pomysliti, vždy-t jest nad to: vejdi člověk, jakž móž', k srdci vysokému: nad to-t Buoh povýšen bude. Proto-t sú mnozí blůdové pohanští vyšli i kacieřští, ež v svých úmyslech vymysliec sobě Boha takto neb takto, řekli, by to Buoh byl. A'no j' to smysl, svůj nesmysl znáti a nerozum, ež nám jest nelze zřieti v jasnost slavného božstvie a v ten kakýs blesk duchovní toho kakéhos vnitřního světla, v němžto jest Buoh, k němuž nelze přistúpiti. Ale v pokoře zaslužijme, silnu držiec a pravu křestanskú vieru, ež opatřime Boha svého skrze Krista Pána našeho, když budeta nám až dočista srdečně oči učištěně v onom u věčném královstvu jeho; ač však hřiech nás do konce neoslepí, ež bychom, čehož Buoh nedaj! pročkoli Boha zapomněli, nade vše jeho u viere pravé nemilujíc. A tak die písmo: Neuvěříte-li, nesrozumíte.

Protož, dietky, o té tak vysoké věci s bázni a s strachem a s skrovností sľušie mysliti i mľuviti, a velmi snažným uchem v nábožném srdci a s miľostí, ne z všetečstva, poslůhati; neb nenie blůdu nebezpečnějšího, nežli v tom, co j' Buoh, zabľúdití; to za Buoh vzieti, ježto nenie; nic těžšího, než té tak svrchované věci rozumem dosieci; nic také užitečnĕje nemóž býti nalezeno, než co kto věrně, pravě, bez blůdu móž poznati o slavném Bohu. A protož ktož má s kým bezpečně o takých věcech rozmľuvati v boží miľosti neb čistí, učiň; jakož i S. Augustin die o sobě v knihách o svaté Trojici, řka: „Neoblením-t se, kdež chybám, tázati, aniž-t se styděti budu, kdež bych poblůdil, dáti se pravdě naučiti. A takež, kdož mě slyší, neb čte mé knihy, kdež jest jist se mnú, tu drž se mnú; kdež chybá, točíz kdež pozná, že j' blůdil dřieve, jinak mněv, než jest, vrať se ke mně;

a kdež mój blud pozná, naved' mě. A tak jděm' spolu cestú miřosti, k tomu vždy táhnúc, o němž písmo die: „Hledajte vždy tváři jeho“ a t. d.

Kterak skrze Boha všeliká věc, a bez něho nic jest učiněno, a což jest Buoh, kudy najbliž k jeho poznání přijíti.

Děti. A tak jest Buoh obecn v řeči, a tak jest dalek, aby, co jest, poznán nemoh' býti?

Otec. To-ť tak ovšem. O němž mluvíme, jehož vieme, ež jest, ani se dá mylíti rozum, by nebylo Boha: v své jsa zavřen velebností, 5 vyběhl jest vši věci nad náš rozum, ež, co by Buoh byl, nedosiehnem'. A tak řekl jest Buoh skrze proroka: Jakož zvýšena sú nebesa od země, takéž sú vzvýšeny mé cesty od cest vašich, a myšlenie má od myšlení vašich. A však miřosrdný Pán Hospodin, jemuž jest rozkoš býti s syny lidskými, aby oni v něm rozkoš jměli a kochánie spasitedlná, praviť a 10 ukazovaľ lidem, co jest: ne by v plně lidé, co jest, stihnúti mohli, ale, jakož sem řekl, kratochvil jměli a útěchu, kochajíc se v myšlení o něm, hledajíc dojiti jeho a, marná myšlenie odhoniće, myslic o Bohu sie, toto i ono, a v jeho se miřosti rozchutnávajíc.

A tak v té kratochvili hledajíc spolu, co by Buoh byl; zname- 15 najme ono slovo, ježto řekl Buoh Mojžiešovi, když jej poslať k lidu židovskému. A on otázaľ, řka: „A kto's ty, Pane? Kak lidu odpověď, otieže-li: kto jest ten, ježto j' tě k nám poslať?“ „Já jsem, ježto jsem — tak dieš lidu — ten, jenž jest poslať mne k vám.“ Die k tomu sv. Bernhart: Aniz jest které slovo, by mohlo lépe býti přichýleno k té 20 věčnosti, ježto Buoh jest, než jest; neb dieš-li Boha velikým, dobrým, blaženým, múdrým, neb což koli dieš do něho takového, vše móż v tom býti rozumieno, když dieš, ježto jest; neb co j' jemu býti, to vše býti; a kdy by i sto přidaľ takých věcí, nechybil by se s tiem, když dieš, ježto jest. Dieš-li co k tomu, nic's nepřičiniť; a pakli 25 nedieš, nic's neujať. Neb jediný sám Buoh jest právě bez proměny kteréžkoli: vždy týž, vždy též, vždy tudiež a vždy takež sám v sobě. O jiné ijedné věci, ježto on nenie, nemož býti řečeno v plně pravdě: jest; neb kromě něho nenie ižádná věc bez pohnutie a bez proměny sama v sobě. A tak Buoh jest, a bez Boha nic; neb jakož on sám 30 nenie bez sebe, takež bez něho nic býti nemož. On sobě jest: on všemu jest. A tak kak's jediný on jest, jenž své býti sám, i to, ež jsú skrzeň jiné všecy věci, jest. Buoh také jest počátek všeho.

Mnohé věci slová a jsú jiných věcí počátkové; ale i ty své počátky od prvniich jmají, až tak vždy dojde, ež každý počátek v jiné 35 věci, ježto Buoh nenie; aneb, ať řku: všichni ti počátkové počátek svůj jmají od tohoto počátku prvnieho, ježto j' bez počátku, vždy sám v sobě, bez proměny i bez pohnutie, vždy jsa. Neb kdyby někdy nebyľ, kak by to daľ sobě, aby byl a býti počaľ? A tak Buoh jest pravý počátek všeho, ježto j' se nepočaľ, a od něho vše jmá své počátky, a s nímž 40 nic nenie od věčnosti, ani co jemu mine, a co znova má přijiti jemu, z něhož vše, skrzeňž vše, v němž vše: z něhož vše, ne jako ze semene, ale jako ze stvořitele; skrzeňž vše, tak ež nikte jiný nenie, ježto by

kromě něho co učinil kakžkoli. Buoh činí, skrze kohož co kdy ráci; ale ten účinek viece jest skrze Buoh, než skrze toho, ježto činí. V něm jest vše, ne tak jako něco bude v miestě; ale v moci jest jeho to vše, což jest. Darma hledají filosofi, z čeho jest počátek světa; nebyťo j' 5 Bohu potrebie toho, z něhož by svět učinil, když chtě, bez něhož by nemohl sám svú moci počieti světa, anebo toho sobě nestvořiti z ničehož, z něhož by pak svět zpôsobil. Ale sám svú moci, aneb z své moci, skrze svú múdrost, rovnú sobě v své dobrotě, aby dať účastnosť sebe i stvoření, učinil jest vše a zpořiediť a drží, z ničehož stvořiv.

Co a kterak Buoh skrze svú moc činí.

Děti. É tatíku! pověz nám o každém o tom, a najprvě, v čem se dívati božie moci?

Otec. Chcete-li v paměť všemohúci boží moc přivesti sobě, znamenajte, kak jest to veliká věc: vše z ničehož učiniti! Který to móz 5 smysl osieci? Maťa-li j' moc, i najmenší věc z ničehož učiniti? Zdá-li-ť se to neveliké moci, pomysl, co j' nic, a co jest něco: kak-ť jest to od sebe předaleko! A když by to byla veliká moc, ježto by i jedínú věc, a najmenší, mohla z ničehož učiniti: kak jest velice tu moc vážiti, ježto j' tak velikú věc, a tak mnoho věcí, a z ničehož, učiniťa! Pomysl, 10 maťa-li jest obora světa všeho i s nebesy vidomými, ježto je vidí tělesné oko, ježto vše tělo: co pak jest nadto ono nebe krišťálové! aneb ono, ježto slove nebe hnutie prvnieho! Nemluvim-ť ještě o tom blaženém nebi angeľských kóróv, ale o nižších, o tělesných. Pakli chce kto pomysliť o počtu, co j' stvořeného: zečti hvězdy, zečti rozličná zvierať pokolenie, 15 ježto jmají duši živú, každé podle rodu svého: ono lidé, ono lvové, ono koni, ono skot, ono zvěř polská, ono myši, ono ptáci, ono ryby, ono chrústi, ono múchy, ono žíželi. A co j' těch rozličných proměn, a co hlav každého pokolenie! Ktož zná všecko neb slychať, co j' ono jiného, a ono jiného pokolenie? a co j' všech lidí počet a jich vlasóv? co j' 20 pieska? A tak o všem jiném bezčíslných věcí, ježto j' v nich bezčíslný počet: v počtu, v mierě i u váze, v šíři i u výši, v dřúhosti i v hľubokosti. Divíš se, ež nemóžeš těch věcí stvořených stihnúti? div se viece té velebné moci, ježto j' mohla to vše, a z ničehož, učiniti! Tak s rozumem mysliť o stvoření, pochop jest a přístupek, boží velebnost 25 poznávati, a díviec se jie, chváľu jie vzdáti, a v pokoře a v bázni býti pod moci tak všemohúci.

Tuto, kterak jeho múdrost jmáme znamenati v stvoření božiem.

Děti. Kakž pak jmáme v stvoření znamenati múdrost boží?

Otec. Múdrost božie jest nám v krásě a v ozdobe stvoření uká-zána; tu ji móžem' spatřiti. A jakožkoli mnohými a rozličnými činy jest krása a sličnosť v stvoření dokonána; však zvláště záležie ve čtvěre 5 věcí. Jedno jest, když slušně bude na svém miestě; druhé, když slušné má své pohnutie; třetie, když jmá sobě slušnú formu neb tvárnost;

čtvrté, když má slušnou barvu, aneb což buď takového, ježto v tom bývá libosť čichóm, neb ježto bude tiem dobré něco; to-ť miením, ježto latině qualitas slove, i neumiem česky vyřieci toho. To-ť když jest slušně v čem, také činí krásu; a když dobře, učiní dobrou věc, v niež jest.

5 Ktožkoli chtěl by se s rozumem dívati stvoření obory světa všeho, to by čtvero v něm upatřil; a potom chtěl-li by obrátiti se a hnúti myslí k Stvořiteli, nevelna miľostí neřádně k stvoření, poznať by velikú múdrosť boží; neb by sezřěl, že j' nad smysl jeho, by to vše mohl obmysliti; poznať by, ež nenie konce múdrosti božie, jenž jest ten
10 pořád zpořiediľ v svém stvoření a tu slušnosť. Chutno-ť jest o tom přemietati a kratochvílno. Protož pravieše v žaltári David: „Libosť neměl tebe, Hospodine, v tom, co's učinil, a v skutciech rukú tvú roz-žehám se.“ Člověk nemúdrý nepozná toho, a blážnový nesrozumie.

Svět tento jest jako obecné všem kniehy kakés, ježto sú psány
15 boží rukú, t. mocí boží a múdrosti; a každé stvoření obľášť jest jako slovece těch kněh, ježto jsú k ukázaní moci jeho a múdrosti. A jakož bývá, ež neučený, uzře knihy, vidí slovece psána, ale nerozumie, co které mieni: takož člověk nemúdrý, ježto jen jde podle obyčeje hlúpe zvěři a myslí k Bohu nepřiloží, vidí nynější postavu v zřejmém stvoření, ale,
20 co j' proč, tomu nerozumie. Ale duchovní člověk, ježto vše móż roz-súdití, v té sličnosti, ježto j' v stvoření zřejma, vnitř sezří, kak jest divná a veliká múdrosť božie, ježto j' vše to tak ozdobně zpořiediľa. Protož všem-ť jsú divní skutci boží: nemúdrí divie se jen vnější krásie a sličnosti stvoření krásného, a tu k tomu miľostí velnú: a kto j'
25 múdrý, skrze to, ježto vně vidí, hluboce obmyslí božskú múdrosť. Jakož v jedněch týchž kniehách jeden chválí, že jsú pěkné, dobře připravené; druhý ež jest v nich dobré písmo; třetí chválí vnitřní rozum, ježto j' v tom písmu.

Protož-ť dobré jest, dívati se tomu, ež jest Buoħ tak mnohé věci
30 zpořiediľ krásně a tak slušně; ale tomu i dobré jest, ježto umie vnější krásu božskú obrátiti k úžitku duchovnímu, ež nevelne miľostí k stvoření, krásně a slušně zpořiezenému, ale od stvoření k Stvořiteli, ježto j' to tak řádně vyvedľ, obrátí miľosť. Na to-ť vzbúzie písmo myslí naše: abychom divné skutky božie znamenali; abychom, diviec se ve
35 všem múdrosti božie, chválili Boha v činiech jeho. Tak die žaltárník: „Myslí sem přemietal ve všech tvých skutciech, a v tom, ježto sta tvoji ruce učinile, beru rozumem.“ A velí rozličnému stvoření, i nerozumnému, chváliti Boha, ježto nemóž znáti Boha; ale to mieni, ež člověk, vida a opatře a pilně znamenaje všeliké stvoření a všeliký pořád
40 v něm, má mysl obrátiti k božie chvále, ježto j' všeho krásného naj-kráššieho krásu, a tak divná, ež k nie přirovnávajíc všelikú krásu, i krásu by se nezdála; neb nade vše j' krásy múdrosť jeho.

Co jest kde a kterak múdrosť božie svět a, což v něm jest, zpořiediľa, ustaviľa, a zvláště o planetách nebeských a o devieti kruziech.

Děti. Vieme také, ež jest nelze chvály božie vypraviti; což koli móže kto rieci o Bohu, vždy nedorčeno. A však nesľušie mlčeti as' a

toho, ježto móż o něm býti povědjeno; neb die sv. Augustín: „Běda těm, ježto mlčie o tobě!“ Kakžkoli také to praví, ež mľuvní sú oněměli, mieně snad, ež nemohú i mľuvní vypraviti všeho, ježto j' v tom chvála moci, múdrosti i dobroty božie; anebo snad, že j' Bóh tak veliká velebnost, ež i nevymľuvný proto sľove, ež vždy jest nad to, než móż kterým sľovem povědien býti. Proněž die sv. Augustín: „Nenalezaji toho jména v řeči, ježto by mi mohľo tolik v srdce vľožiti, co mé srdce darem jeho drží o něm.“

Otec. Ó dietky! k vysokým řečem vzbúziete mě. Miľost mě nutí: ten zná, která, ježto j' daľ ji; mlčeti-ť nechci. Běch řeķľ tam napřed, ež ve čtveřech věcech bude krása a sľičnosť některé věci dokonána. Najprv, aby sľušně a hodně byla na svém miestě. To j' očitě. Jměj kto nos velmi sľičný, nebude-li-ť na svém miestě, nebude-ť sľušeti. A také, aby co mohľo býti sľušně a hodně na svém miestě, musí všech 15 svých stran sľozenie hodně jmieti a pevně, a aby přistupně ty strany sľoženy byly. Znamenajtež všickú pokorú světa všeho, jak jest hodně uľožen vešken stvor na svém miestě, jak pevně, jak sľušně přišľy strany k stranám. A čím to lépe móżte a vtipněje znamenati, jak jest u veliké múdrosti svět zpóriezen, tiem věčši příčinu budete jmieti, nevymľuvné božie múdrosti diviti se.

Viztež, kak dalekým úmysľem, kak divnú múdrosti vešken kruh všeho stvoru spojen spožu, a kak sľušně, tak přistupně a tak trpně, ež i velmě nepodobné strany k sobě jsú v jedné oboře stvoru všeho; a netolik nepodobné k sobě, ale také i protivné. Podobna-li věc k sobě 25 tělesné přirozenie a duchovné? Těľa nebeská, jakož sľunce, měsieć, hvězdy, a ta nebesa, v nichž jsú hvězdy, podobna-li jsú k těľóm zdejšieho přirozenie, jakož jest země, voda, povětřie, oheň, ježto čtyři sľovú elementi? Ona-ť jsú těľa ovšem jiného, než tato těľa, přirozenie; avšak jsú těľa, nejsou duchové a mezi filosofy sľovú pátý byt. Tomu, ježto 30 sem řeķľ „byt,“ oni říekají essentia. A zdali také oheň nenie protiven vodě, a voda ohni? A však múdrost božie všecko to spojila v svět jeden, a do vóle jeho nezboří jedno druhého; a vše jsa tak v tom pořádu, jakož vše uľožil ten řemeslník múdry, potřebu činí všemu, což se urodí na tomto světě, a dáva život. Kto by se nedivil božie múdrosti tak veliké v uľožení všech stran světa všeho.

Aj kak-ť jsú trpna nebesa najvyššie. Ona, ježto stojie, nehnú se, neběžie, a vše tělesné sú obkľičila, jako vajce skořipina, všudy vuokoľ, svrchu i vezpod! Ale nad tiem-ť jest ono duchovné, sľavné nebe, ježto „pľamenné“ sľove a po řecku „empyreum.“ Nemľuvím-ť o tom. A pak, 40 kdež jest najdál ode všech stran toho nebe, o němž sem řeč počal, v pravém prostředku, tu jest hrubá země, na niežto my jsme; a ta j' také múdrosti boží tak utvrzena, ež se nehne, vždy stojí, tvrdí, netočí se. A okoľo země vody běžie, jakož vidíte; povětřie nad tím také běží, ve t' čas dma odtadto, jakož jest to nedarmo zjednaľa božská múdrost. 45 Ohnivý kruh jest nad povětřiem všudy v okoľ, a ten také běží a točí se; pak nad tiem nebe jedno, v němž měsieć jest; pak druhé nad tiem, v němž jest Merkurius; třetie opěť nad tiem, v tom jest Venus; v čtvrtém nahoru nebi, tu jest Sľunce vzľoženo; v pátém Mars, ten sváry vzbúzie, války a boje; v šestém jest ten planeta, ježto dobrotu vľévá v srdce, 50 a k smľuvám a ku přieznivé miľosti táhne, a dobrá činí léta, obměkčije

tvrdosť Saturnovu a studenosť, a Marsovo horké a suché zapálenie ob-
 vlašuje; a tak jest medzi dvoma krutými téma planetoma. V sedmém
 nebi jest pak ten Saturnus, a v osmém nebi sú obecně všechny jiné
 hvězdy, ježto s nimi v okolí vždy běží. Mně sem dříve, by to osmé
 5 nebe těch hvězd mnoha, ježto lpe v něm, bylo prvního běhu kruh,
 ježto jiné kruhy nižšie s sebou trpočí vokoľ protiv jich běhu, tak, ež
 průze je svým během trpočí, nežli jdú oni svým; ale naučen sem potom,
 ež jest nad tím osmým hvězdivým nebem deváté, ježto tak běží naj-
 průze; a nad tím tepru to nebe křišťálové, ježto stojí bez po-
 10 hnutie, mezi nímž a mezi zemí svůj běh jmají jiné věci. A o tom nebi
 křišťálovém vzemňuje se písmo svaté; ale hvězdáři nic neřkú o něm.

Aj té múdrosti! kaká je jest vše k svému miestu přivedeno! A kto
 stačí, by vše vypravil a vše obmyslil? Protož jen žaltářník, zře na moře,
 pokřikl, řka: „Divné uloženie moře! divný u výsosti Hospodin!“ A die
 15 opět: „Všecko's uložil u múdrosti!“

A zdali i to neukazuje božie múdrosti v tom uložení a v jeden
 svět tento zřejmý sjednání tak protivných věcí spolu, v elementiech i
 ve hvězdách nebo v planetách, ježto sú to vše strany tohoto zřejmého
 světa, že j' tak vše dobře obmysleno a tak slušně? Aby strana jedna
 20 druhé nebořila, jmají ty protivné věci sobě opět mezi sebou věc některú
 v prostřed, ježto by s oniem i s oniem v něčem podobnost jměly a
 přezň, aby to protivné k sobě skrze toto bylo připojeno a v přezni
 bylo, tím jsa smířeno, ježto k onomu tiemto, a tiemto k-uonomu má
 podobnost. Takež netolik trpno, ale i krásno bude to spojené v tak
 25 mnohých proměnách a v tak slušně zpořizených.

Aj, kaká j' těžkosť a hrubosť země a nešvárnosť protiv jiným stranám
 světa! A jest najniž, a nad ní ušlechtlejší elementí, až nebes kruhové:
 oni jako ponebie výšež, výšež! A co j' v tom, ježto nenie známo lidem!
 Až pak ono vrúcie miľosti, ježto slove „plamenné nebe“, ne pro žhavosť
 30 horka ohnivého, ale ež plá vrúci miľostí, v němž sú pořady andělských
 duchův, v němž jest bydló svatých, a to plně královstvo nebeské v ra-
 dosti a u vidění Boha. A nad to nade vše, neřku miestem, neb i ve
 všem všudy jest i nade vším i pode vším, jest Buoh, divný spůsobcie i
 stvořitel toho všeho.

35 I to-t jest slušno znamenati, v kaké múdrosti zpořiedil Buoh časy:
 ne vždy den, ne vždy noc; po noci den, ježto k dieľu vzbudí a svietí,
 po dni noc, aby ustali v práci odpočinuli. Delší den, když jest věčšie
 potřeba toho, a noc delší, když jest méně dělati třeba. A také i v tom
 učinil Buoh proměny, aby někdy byl déli den noci, někdy kratčí; a
 40 někdy aby obě sobě rovno bylo, aby, bylo-li by vždy jednostajné, tesk-
 nosti lidem neučinilo; neb sie i ono činí libosť. A tak opět jeř, léto,
 podzim, zima; ti zvlášti časové čtyři měnie postavu tohoto světa. Teplem
 jerným počne se svět obnovovati, létem bude jako v své síle, a na
 podzim bude jako uzráv starati se, až zima jako zahubí a přemóž svět;
 45 ale opět znova božím spůsobem bude vše opět obnoveno.

Pakli jest daleké to, ježto j' tak božie miľosť zpořiedila aneb jeho
 múdrost, a nemóž kto vysokého nebe obmysliti uloženie: ale znamenaj
 údy těla svého. Neb nazván-t jest člověk v písmě „svět menší“; protož
 v spojení člověciem také jest znáti boží múdrost. Aj, když jiné tvaři
 50 nerozumné pohnuty sú k zemi obličejí, člověk jmá prostý zróst a tvář

svú vz hóru, aby bylo nad jiné tiem ukázáno. Člověčie dostojenstvo, a ež jmá svú mysl vz hóru táhnúti k nebeským věcem, nejen k zemi, jako zvěř hlúpá, ježto j' tělem i obličejem k zemi pochýlena. Aj, kaká j' proměna v tom, což záleží v hlavě, a v tom, což v nohách, a kak-ť jest 5 každé hodně v svém místě ustaveno! Nohy držie najnižšie miesto, aby nesly a držely tělo všecko; hlava najvyššie, aby vše tělo vedľa, z daleka očima upatřie, ušima uslyšiec hodné neb nehodné, aby to pak rozum potkať hodně; ruce v prostřed masa, ježto by se držaťo siľy 10 některé skrze kost některú kakt jmají dierky sobě pripravene božim spôsobem; kakt tu kosti vyrostly z masa a vymkly, kde j' třeba toho, jakož do zubov vidíme, a jinde jsú skryté; kakt jest vše maso koží obkličeno, aby jmělo vnitř svój pokoj před úrazem protivných věcí své uslechtiľosti, ježto by hrubosti nestrpěľa; až i nehty dať, jako heľmy, 15 Buoh každému prstu. A kdo-ť by vše mohľ počisti strany i vnitřnie těľa člověčieho, neb i jiného, kak jest vše opatrnú boží múdrostí zpořiezeno, a každá má sobě hodné miesto!

VII. Z knih šesterých o obecných věcech křestanských.

V řádkám.

Jest vľáští úrad rytieřského stavu, zvláště před násilim brániti kněží, vdov, sirotočiv; pravdu křestanskú ploditi kudyž mohúe v svém vľádání, a tupiti křivdu, a sdružně býti s svým tovarištvem, jmajíc miľost k Bohu najprv a pro Buoh ke všem lidem; a tu miľost ukazovati, s kým se 5 kto obiera, každému, jelikž umie aneb móž, ale vždy tak, aby v něm zľosti nemilovať. A ktož jest taký rytieř boží, tomu nenie těžko trpěti s sebu svých rovní aneb vyšších sebe. Neb jakž kto chce najdostojnějším slúti, tak hotova závist, a'no ji črt vrtá v srdce: uzří-li koho chuzšieho a snad podle světa urozenějšieho, a'no pro jeho starších za- 10 slúženie čstie jej nadeň: počne-ť jiem smiech pobíjeti, a pakli-ť bude moci kde jemu nechuf ukázati, v svém kvasu obľáště, zpravuje jěj, velmě jej ľacino váže, to-ť rád učiní. A takéž chudý urozený, když Boha nejmá na paměti a dme jej pýcha, žeby sám rád slúľ najdostojnějším, uzře, že bohaté čstie lépe než jej, ježto snad nejsú tak jako on urození: 15 vsvědi se závistí, nechťe se nato rozmysliť, že j' Buoh onomu toho popřaľ nynie, ježto j' jemu neb předkóm jeho přaľ dřieve; i vztiskne se protiv vóli boží, práve jako proti ostnu. A takež kteřížkoli lidé slúžební, ježto vždy chtie nepořádně býti ve čsti mimo jiné, nechťeli by, by to kto jměľ, jehož oni nejmají. A tak i hospodě nevěrní budú, ač 20 ne jiným, ale tiem, že by nechťeli, by jiný tiem se hodiľ své hospodě, jímž se oni hoditi nemohú. A jest-li-ť to viera, kdož radše hospodě škody přejí, než by jemu slúžiti viděli sebe hodnějšieho? Kdy by kto, jakž by najsnažněje mohľ a nejlép uměľ, býti hoden v svém stavu tak se snažiľ, a což by mohľ jiný lépe nadeň aneb uměľ, by to rád viděľ: 25 to by viera byľa, jako j' v těle našem, že levá ruka nic nezavidí, že j' pravá hbitějšie. A stav rytieřský má v obci svatého křestanstvie týž úrad, jakož v těle našem ruce jmáta.

Z té pýchy to také jest mezi vládyčstvom a rytieřstvom, že druh
 druha chce pretrávití aneb rúchem prepýchati. Dosti by ku počsti natom
 bylo, že by, špatně živ nejsa, húževnosti do sebe neukázal tak v rúše
 jako v ztravě, podle dóstojenstvie svého stavu, nad nižšie sebe a podle
 5 rovných. Ale když ta žádost jest v srdci, že nad své rovně vždy tiehne,
 tu krojem novým, tu útratú velikú, tu čeledí četnú, nechtě býti rovně
 s lidmi pořád, co j' to než pych a závisť? To-li k rytieřství slušie, tak
 dlhú nositi čiepký, tak rozličnými řemeny uvázati, ež pro ně nemóž
 rytieř býti hotov postihnúti aneb uteci, aneb leží-li, vstáti spěšně? Pakli
 10 kto drahostí rúcha svého, neb ztravú, neb čeledí velikú chce bohatějšie
 prepýchati aneb rovně: nenie to řád spôsobem božím. Jakož sedláci a
 sedlky nejmají se vrovhati rúchem, ztravú neb čeledí neb kterúžkolivěk
 taková věcí vládykám: tak vládyky i s ženami svými nejmají se pánóm
 vrovhati chtieti, ani kniežatóm páni. Ale vídáme často pány, a'ni pokor-
 15 nějšie jsú postavy než vládyky; a každého pak vie Buoh srdce. Bych
 pak mnoho o rúšiech nemluvił, na krátce to-ť jest mój úmysľ: ež rúcha
 jsú často znamenie člověcie mysli; protož písmo hyzdí rúcha hrdá, že
 j' znamenie a podnět hrdosti a smiřstva.

Také v nedostatečném rúchu móž býti hřiech dvojím činem: jedniem,
 20 když kto leností neb húževností netbá, aby se těm přirovnal, s nimiž
 jest jednoho řádu a s nimiž bydlí; druhým, když kto pro zdejší chváľtu
 nechodí v drahém rúše podle svých rovní, aby jej chválili lidé, že j'
 dobrý bohobojný člověk. Ale kdy by kto proto chodil v sprostném rúchu,
 aby v sobě krotil smiřstvo a hrdost, neb aby daremně mnoho na se
 25 nenakládal pro boží bázň: ten by dobře činil, když by jen podle toho,
 jakož jest s jinými lidmi, obyčejem svým dalece z miery nevycházal. A
 tak jakož ve všem, takež v rúše vše v hod dobro.

Nad jiné chtieti rúcha drahá aneb kraj jmieti, jistě nemóž bez
 hřiecha býti. A také přieliš se sprostně jmieti, ež by snad skrz to pod-
 30 daní jeho netbali naň, nenie dobré. Neb lidé podle obeeného nedo-
 statku, jakž koho vidie, tak jej jmají. A též-ť jest o všech těch věcech,
 z nichž lidé jmievají čest světskú. Neb po zdejší čsti má státi člověk
 podle svého stavu skrovně, ne protiv pravdě, jako i po sboží, ne proto,
 by v tom se chtěl kochati, ale aby tiem byl úžitek jiný. A však velmě
 35 opatren má býti, aby, chtě se slíbiti lidem, nebył pohaněn Bohem; nebť
 to bývá, ktož chce býti přítel tohoto světa, ežł bude neprietel boží.

O kratochvíli pak rytieřské rád bych psal něco: ale tak se j'
 rozmohla zľosť lidská a potuchla mezi nimi miľosť, ež věru neumiem
 k tomu niče říeci. Neb počnúc kratochvil úmysľem dobrým, lidé spieše
 40 proměnie ve zľé úmysľ nežli v dobré, a neřku namiesie hrdosti, ale
 spôsobie tak, ež vše bude hrdost pravá, jakož to vídáme v tancích
 aneb v kolbě. Protož sám se suď každý; neuměji-ť dobře mľuviti o těch
 kratochvíliech světských.

O turnejích vědě, že práva pravie, ež ta škodná kratochvil nejma
 45 slúti i kratochvil. Protož kostel jest turneje zapověděł. A sejde-li kto
 v turneji aneb potom, tu úraz vezma, ač zpověď a tělo božie bude dáno
 jemu ku pokání, však pohřebu u svatých nejma jmieti, ež jest nedržal
 kostelnieho ustavenie. A to j' proto kostel zapověděł, neb tu lidé takú
 hrdost ukazují a s takým nákladem, pro něž mnohý ztratí to vše, což
 50 jma, a nejeden tu smř vezme. A žeť jest pak kolba tak zľá věc aneb

horšie ako turnej, koľ chce znamenati, môž uzrieti; neb väčšie j' tu hrdosť ani j' tak potrebná, jako by byl turnej, by zapovedien nebyl. Neb v turneji srozumie člověk, kak by se u boji správném svého miesta držal, ale v kolbě i jednoho kruha oděnie nenie, by byl k boji užitečen.

5 Protož dobré by bylo rytieřstvu křesťanskému, držeti kostelnie poslušensťvie a tak kratochvíliti, ješto by nebyla kratochvíl škodna, a také myslí k ní ovšem nepřikládajíc, jako ku přielišné v žoviech myslivosti mnozí přikládajíc.

A na krátce: v svých kratochvíliech jmáte vždy nějakého užitka
10 hledati, bez tak přielišné hrdosti, přivykajíc jiezdě, hebkosti, křepkosti, ne pro panie a panny, ale proto, aby hotoví byli u potřebu a umělí. Neb na vy sľušie bojovati podle Boha boj spravedlný. A boj spravedlný jest s svú hospodu, když pravú nese hospoda válku. A pakli by byl hospoda křiv: když zevně nenie protiv kosteľu, tak že j' jeho kosteľ
15 neodsúdiľ, a jeho sľuhy neb rytieřstvo nevědie-li jej křiva, pomáhajíc jemu, nebudú křivi, né brž křivi by byli, nepomáhajíc jemu. A by-t se zdáľ hospoda křiv, leč by ovšem jistě věděľ, že j' křiv v té při, ješte máš to obmysliti, že j' spieše práv; neb snad jest tu něco tajného v tom, jehož tobě hospoda nenie dľužen povědieti. A protož, koľ by nerádi
20 nesli válek křivých, sľušie jim hledati spravedlných hospod a bohobojných, dřieve než je zajde válka, a střieci se těch, jimiž nemož doúfati, by rádi po pravdě stáli.

O těch pak válkách, ješto mezi sebou zde v zemi vládyčstvo jmievá, tak rozumiem: že náhlú věc mož každý v náhle odehnati sobě škodnú,
25 a brániti se násilí, i svých lidí. Ale jakž mož jmieti rozmysl, tak má své pravdy dověsti najprv právem, a doveda právem, tuž teprv jmá, mož-li, mocí dotisknúti. Aneb jmá své nehody túžiti zde v Čechách kráľovi. A odpusti-li-t kráľ váletí, i právem nedoveda, jsi-li práv, váletí móžeš. Ale s tiem, ješto v témž právě sedí, ješto i ty, sám svú
30 mocí s úkľadem váletí nejmás; čemuž by tehdy bylo právo anebo kráľ?

A také-t to věděti sľušie, že koľ, jsa křiv, nese válku s druhým, dľužen-t jest onomu navrátiti všecky škody, což-t jich jest vzaľ i s svými lidmi; a také i svým lidem, což by skrze to ztratili. Ale ten, koľ nese válku, jsa práv, což na onom dobude podle práva, vše jest jeho. A pakli
35 s niem ztratie i jeho lidé, nenie jim dľužen navrátiti; neb sbožie i život s svým pánem pro jeho pravdu vážiti jmají; ale však což by mohl, to by jim lepšiti bylo sľušné.

A tak vládyčstvo i rytieřstvo buďte opatrní, aby došli k tomu pátemu kóru anděľskému, ješto jsú stáli u pravdě boží; a těch padľých
40 anděľov nenásledujte, ani povolijte jich řestným radám, jimižt vás táhnú, aby pychem padli a hrdosti od pravé pravdy, jen sami svú čest zdejší miľujice. A že více s světem jdete v-uokoľ, než jiní lidé, a jakož nesnadno, koľ se obierá s smožú, by se jí nezlepil, tak nesnadno j' světem se obierati a od něho se nezšerediti: protož sľyšte rádi slovo boží, a
45 jakož jste vtipni k světským věcem, tak buďte vtipni, kudy by došli té pořádné miľosti k Bohu i k jiným lidem. Neb dojdete-li jie, ta-t vám ukáže, kudy máte do nebes přijiti a kak jmáte svůj úřad vésti k užitku jiným, aby došli k těm anděľóm, ješto sú stáli podle vóle božie v svém duostojensťvi u věčné chvále.

XXV.

Smil Flaška z Pardubic a z Richmburka.

Jako v XIII. století z panstva českého vyšel básník Alexandreidy, tak XIV. věku opět spatřujeme pána českého, an si dobývá předního místa mezi básníky souvěkými. Smil Flaška, syn Vilémův, narodil se asi l. 1350. V rodině, jež Čechům dala prvního arcibiskupa a Karlovi IV. osvíceného pomocníka ve všem, co koli vedlo k zvelebení obecného blahobytu, nelze pochybovati, že vychování mladého dědice velmi bylo pečlivé. Smil užil i nauky, které rozkvetlá již tehda universita Karlova podávala, a dosáhl stupně bakalářského. Po smrti otcově (1390) ujal statky rodinné, mezi nimiž Pardubice a Richmburk hlavně vynikají. Nehrubě milý byl stav věci českých v dobách těchto. Král Václav IV. ukrutností svou a bezohledným rušením starého pořádku zemského sám dal příčinu k rozbrojům l. 1393, ve kterých se Smil přidržel strany markraběte Jošta. Když prostřednictvím krále Sigmunda uherského (1396) úklid a mír do země navrácen byl, dostalo se Smilovi nejvyššího písařství zemského, které však jen dvě léta zastával, dokud totiž Václav nad protivníky svými opět vrchu neobdržel. Teprve l. 1399, když pokoj zase byl obnoven, mohl se Smil uvázati v úřad svůj, ve kterémž pak setrval až do smrti. L. 1402 jat byl král Václav od bratra svého Sigmunda a uvězen ve Vídni, a nové bouře v zemi nastaly. Zajatého krále nejtoužeji držela se Kutná hora, tak že Sigmund ku konci roku 1402 branou rukou k městu tomu přitáhl a jeho dobyl. V jedné bitce, které ani příštího roku neustávaly, padl Smil mezi Horou a Čáslavi v den sv. Hippolyta (13. srpna 1403) v plných letech mužských.

„Rozum, múdrosť a opatrnú výmluvnosť“ jeho co „jednoho z prvých někdy a v zemi české předních pánův“ po stu letech Viktorin ze Všehrd s úctou připomíná, a Lupáč ještě později ze starých pamětí zaznamenal o Smilovi, že byl pán pobožný a šlechtný, od lidu vůbec vážený a milovaný. O tom však, kdyby i jiné paměti nebylo, nejvýmluvnější svědky zůstavil Smil sám ve svých spisech, ježto jsou:

Nová rada, báseň allegorická zvláštního způsobu, rovně rozdílného od bájek aesopických jako od germanských zvířeckých bájí, kterýž se v starší literatuře naší ještě jednou vyskytuje. Obsah nové rady zkrátka jest tento: Mladý král lev, nastoupiv vládu své říše, obeslal všeska zvířata, žádaje na každém rady.

Strídavě, jednou pták, podruhé čtvernožec, vyplňují vůli královu. Rady jejich vztahují se dílem k zevnějšímu způsobu života, dílem k správě zemské, nejvíce pak k povaze mravní. Jelikož každé zvíře podle své přirozené povahy mluví, doličeno to, co se skladateli pravým býti vidělo, trefně i protivami a odpory, čímž báseň veliké živosti a rozmanitosti nabývá.

Rada otce synovi jest naučení, jež otec, starý rytíř, dává synu svému, jak by se v stavu rytířském se ctí zachovati měl.

Sbirka nejstarší přísloví českých.

Kromě toho Smilovi, ač bez podstatného důvodu, připisují mravokárnou báseň: Svár vody s vínem a humoristické skládání: Podkonie a žák. Onano báseň liší se od způsobu Flaškova, tato ukazuje se býti starší nežli z doby, ve které pan Smil skládaním se zanášel. I způsob a výklad jest jiný, než s jakým se v plodech paně Smilových potkáváme.

Novou radu latině vzdělal pro krále Ludvíka biskup olomoucký Jan Dúbrava pode jménem Theriobulia (tišt. v Krakově 1521). Do němčiny tůž báseň spolu s druhými plody paně Smilovými přeložil J. Wenzig (1855).

I. Z nové rady.

Král lev ten času jednoho
byl rozeslal posłów mnoho
po svá kniežata i pány,
po všech krajích, na vše strany,
5 po zvěř veliký i malý,
aby před ním všichni stali.

Když se již sebrali běchu,
co by kázał, nevěděchu.
Tehdy král lev rukú kynu,
10 chtě jim zjevit svú příčinu,
proč se jim kázał sebrati
a všem v okoľ sebe státi.
Vece-ť: Słyštež, moji milí!
viem, že ste mi věrni byli,
15 i otcí mému do skončenie.
Ve všech zemiech tajno nenie,
že-ť s vaší radú i pomoci
veš svět byl pod jeho moci.
Téhož-ť vám, páni, úfaji,
20 jakož vás v té mieře znaji.
Kniežata, páni, rytieři,
vám, vši obci, dobre věři.
Vidíte, že jsem král mladý,
protož proši vaše rady.

Radiž každý, jakž kto stojí,
k řádu zemskému, k pokoji;
což-ť jest mé čstné, také vaše.

Jelen.

Inhed jelen podje řeči,
řka: Můj králi! nestroj seči;
kdež můžeš, jednaj pokoje,
to-ť tobě předobře stoje.
Také rač zlych nemiľovat,
nad nimi vždy popravovat,
nad nevěrnými zľoději;
za pravdu tobě riec' směji,
nedaj činit jim násilie.
S dobrými ochotně mile
přebývaj, vina je k sobě.
To-ť já věrně pravi tobě:
vešken svět ten o to stojí,
chtě rád bydliti v pokoji.
Mnohý bydlieti neumie,
o pokoji nerozumie:
pokojný stav promieň,
i bude toho pykati,

viac sa zase nevráti.

Ktož čstného stavu dobude,
blázen jest, ač jeho zbude
dobrovolně bez přiekazy.

- 5 Králi, tvé miřosti razi:
pamatuj rád své předchozie,
kterak panovali v Boze,
Bohu, lidem jsúce mili,
dobrú paměť ostavili;
10 jich kroniky přemietaje,
na dobré se skutky ptaje,
túž šlepějí by rád chodiř,
dobrým nikdy neuškodiř;
nad zlými popravuj kruté,
15 ať dobrých lidí nemútie.
Tady dojdeš čsti i sbožie
a potom miřosti božie,
jiezto každý věrný žádá.
To-t tobě, králi, má rada.

P á v.

- 20 Rytieř páv ten tudiež stáše,
na krále mile hlédáše.
Potom pak dle téhož práva
prijide třieda na páva.
Tento radí z smysla ctného,
25 řka: Já-t nevědě jiného
poraditi tvej miřosti,
než: podle své velebnosti,
králi, choď vždy v krásném rúše.
To ti, králi, dobře sľušie,
30 v krásném rúše se kochaje,
libosť toho v srdci jmaje,
že's tak povýšen nad lidi;
každý-t se tebe ustydí,
mušie tě v čest více jmieti,
35 zdaleka na tě hleděti,
vysoce tě v mysli váže,
jakž tvé duostojenstvie káže.
Přemietajž u mysli vážně,
a o to stój srdcem snažně,
40 aby se vnitř sviťel ctností,
jakž podle tvé šlechtnosti.

K ó ň.

Potom kóň mľuviř svobodně,
řka: Mľuviř jest páv podobně.
Odievaj se vždy bohatě,

neb to, králi, sľušie na tě.
Také tobě pravi cele,
k tomu se jměj vždy vesele:
tanec, turnej, časté kľanie,
szova krásné panny, panie.
Ať se tiem tvé srdce kojí,
když se sjedú páni tvoji,
připraviece se bohatě,
mnohý chtě zhořeti v zlatě,
táhnúc pod svými kľienoty:
ať se silně sběhnú roty.
Tu mnohý na tom potkání
sletěnie se neobráni,
a tak těžce bude ztláčen:
proto nebudiř rozpačen!
Kdež tak se rytieřsky sberú,
tepúc se, i v tvář se sderú,
křičieci: reta! reta! v hľuku,
nejednoho-t dobře ztlukú,
opáčivše se na ruby,
k tomu j'mu vytepu zuby.
Tu-t mnozí svú vůli zdějí
v takém rytieřském turneji,
svých srdcí vůli napasú,
ktož jsú koli při tom kvasu.
Po tom ať tvé srdce stojí:
rytieřstvie-t nechce pokoji.
Inhed potom bez meškánie,
kdežto stojie panny, panie,
buď hotov býť na tom poli,
kdežto tvé rytieřstvo kolí.
Všady sľyšeti trubače,
mnohý křiči na vazače,
aby j'mu dař dřevo rúče,
sahá kopie bez kotúče,
až-t se strach dívati tomu,
nebo třieská jakžto z hromu.

T e t ř e v.

Tetřev podle svého řádu
také vyda králi radu,
a řka: Králi! tobě-t razi,
chceš-li býti bez přiekazy,
nebývaj tu, kdež jest lidno;
ale vždy, kdež jest úklidno:
v skaľách, v horách — ne na poli,
tudiež budeš živ po vůli;
prostřed lesów — ne na kraji,
tu-t se tě řiedko doptají.

Veverek.

Králi! poslúchajž mé rady,
 a hromazď sobě pokľady:
 mravence jměj ku príkladu,
 kterak se on bojí hľadu;
 5 jsa přemaličkého těľa,
 těžké dieľo snažně děľá.
 Protož, králi, tobě pravi,
 dokudž jsí v síle a v zdraví,
 k tomu dobuď pokľad sobě,
 10 (nebt já věrně razi tobě)
 jímžto tvá duše omľadne,
 jehož zľoděj neukradne;
 před rzí, moli jest bezpečný
 ten nebeský pokľad věčný.

Špaček.

15 Špaček rozumnými slovy
 takto řka mľuvi kráľovi:
 Pomni výsosť svého stavu,
 že's lidem vydán za hľavu;
 nad lidmi tobě moc dána,
 20 aby tě jměli za pána
 nad jiné v tomto životě.
 Protož nebuď rád v samotě;
 kdež-t se udá býti koli,
 v domu, v městě neb na poli,
 25 aby vždy vzděľ mocnú rukú,
 nikdy nebývaj bez hľuku.
 Ať se tiem tvé srdce kojí,
 kdež se tvá družina brojí,
 kniežata, rytieři, páni
 30 v okoľ tebe na vše strany.
 V nichžto jměj svoje pokľady,
 jimiž města, tvrdé hrady
 přemóžeš, kadyž potiehneš,
 tak čsti i sbožie dosiehneš.
 35 Totof, králi, pravím také:
 sľyš rád řeči všelikaké
 v piesnech i v každém pravení,
 nač se které slovo miení.

Ry s.

Rysové-t obyčej mají,
 40 vše v jednu štěpěj stúpají,
 velmi jsú povolni sobě:
 i já, králi, pravi tobě,

by napřed nešeľ nikoli,
 budto k šturmu neb na poli.
 Tak jednaj, ať lidé tvoji
 každý na svém miestě stojí,
 jakž kto šikován v své rotě.
 Když tak lid jmáš v té jednotě,
 s rovným lidem jsa tak pilen,
 nepřáteleóm budeš silen.
 Pakli-t běžie nepřietelie,
 ty inhed nemeškaj déle,
 rychle se po nich pozdvihni,
 bez meškánie je postihni,
 a to, kdež-t jest v širém poli.
 Do lesa nehoň nikoli,
 stihaj jedno na tři skoky,
 nebo vieš, že-t les široký;
 v lese nebo v hustém chvoji
 nevieš, kde-t nepřietel stojí,
 by se náhle nevytasil
 a tvého šiku nezrušil;
 protož drž se v tom mé rady,
 aby škody nevzaľ tady.
 Jmějž také to na paměti:
 sľušie tomu rozuměti,
 aby z svého všeho chtěnie
 pilně děľal své spasenie,
 pustě marnú všicknu psotu,
 chvátal k věčnému životu,
 kdežto všichni věrní spějí
 miľostí, věrú, nadějí.
 Těmi třmi skoky bez zľosti
 dosiehneš božie miľosti.

Skřivánek.

Skřivánek jasně vesele
 vece: Králi, pravi-t cele,
 buď vždy myslí ustavičné;
 neb žádnému nenie sľičné,
 ktož svú myslí nic nevládne,
 pro maľú věc v zaľ upadne,
 pro ztrátu neb rovnú škodu
 nebo protivnú příhodu
 když mu nenie vše po vóli;
 toho ty nečiň nikoli.
 Pakli ráčiš přehověti,
 chci-t o tom viac povědieti.
*Svět jest toho založenie,
 v němž nic ustavného neni,
 časové-t se vždy v něm měnie.*

- Ti-ť vědie, kaké-ť jest ceně,
 v tomto ktož bydlí životě,
 kterak poddán mnohé psotě;
 ač kdy kto sčestie nabude,
 5 blažen jest; ač jeho zbude,
 ač se mu kamos ukradne,
 nesčestie zase připadne.
 Svět v sobě jest pravá vojna,
 řiedko v něm chvíle pokojna:
 10 jasný čas a potom mračný.
 Protož nechti být rozpačný,
 by pro dešť, bláto neb mrazy,
 neb které jiné přiekazy
 chtěl smuten a truchel býti.
 15 Nelze toho nikda zbýti
 žádnému zde v tomto těle.
 Protož jměj se vždy vesele,
 takéž v noci nebo ve dne
 buď ústavně myslí jedné;
 20 nechajž-ť svět se jak chce měni,
 ty měj vždy ustavičení,
 v světě naděje nekłada.
 To-ť, králi, tobě má rada.

Kolčava.

- Potom se dosta kolčavě,
 25 tato dosti múdre rozprávie,
 řkúc: Pravi ti jistě, králi!
 že častokrát lidé malí
 v mnohých příhodách jsú pľatni,
 úkladni jsú, k tomu udatni;
 30 čehož nepřemohú moci,
 smysly-ť jmají ku pomoci,
 že-ť tomu vždy odoľajú,
 často-ť silné přemáhají.
 Mnohý poznán jest v chytrosti,
 35 ač se jest opozdil zrósti;
 protož jmá-ť od přirozenie
 múdrost, chytrost i uměnie.
 Protož sľušie rozuměti,

kterak koho jmáš v česť jmieti:
 ne, jakž vidiš, na postavě,
 ale uptaje se pravě;
 když čstnost neb moc zviesť do koho,
 tak jej jměj v česť podle toho.

Slavík.

Slavíček ochotně mile
 vece: Králi! buď tvá pile,
 aby jměl zpěvavé ptáky,
 k tomu přemistrné zpěváky,
 jmaje v tom své utěšenie,
 róznych hlasov proměnenie,
 ježto-ť každý vz vľášť svú notú
 rovná se s druhým v jednotu.
 Rád sľyš i hlasý ľahodné,
 jimiž tvé srdce omľadne,
 k tomu tvé vse přirozenie;
 neb jest to zdravé prodlenie:
 piščece, hudece, k tomu jmaje
 od strun všelikaké stroje.
 Tiem se tvá hľava posilí,
 jmaje takú kratochvíli
 od výborných hudeb hlasu;
 najviec podletnieho času,
 ježto obžievá vse kořenie,
 veselí se vse stvořenie,
 když již máj v rozličném kvietí
 draze vesken svět osvietí;
 již pověťrie vsady hľadké,
 v tom sľyšeti hlasý sladké
 ve dne, v noci a v svitanie,
 od ptáčkov milé zpievanie
 v lese, v háji neb na poli:
 v tom jměj útěchu k svej vůli.
 Také to čiň takú měřú,
 aby Bohu s pravú věřú
 chválu daľ, jeho stvořenie,
 také v tom jměl utěšenie.

II. Z rady otce synovi.

- Já jsem skrže božie dary
 čľověk již tak velmi starý,
 že-ť práce již nést nemohu;
 protož z toho mocnu Bohu
 5 děkuji-ť dľúze na krátce,

k tomu jeho dobré matce,
 že-ť sem se tak krásně zstaral,
 jakž mě nikte neukáral
 ke čsti za najmenší vľas.
 Synu, dajž Bóh dobrý čas

věsti život na tej stopě!

Já-t tobě dnes meč i kopie
vzdávaji-t u věrné vieře,
zda bych na tobě rytieře

5 dochoval z svého plemene
od tak dobré matky jmene,
již si jměl ve čsti bohatě;
protož ijeden přírok na tě
nesahá v tvých mladých letech:

10 jedno sám čstí nebuď vetech!

Mé-t jest vše plné žádanie,
by to věrné požehnanie
na tě z mého srdce prošlo,
jenž od otce mile pošlo.

15 Toť má prvni rada, synu:
jměj Boha každú hodinu
v srdci, v ustavičné moci,
pokorně, ve dne i v noci.

Jeho milú matku pomni,
20 jeho svatých muk se domni,
by-t vždy před očima byly:
pomniž na to, synu milý!

Také angeľu pěj „Zdravie,“
poklož na každý den pravě,
25 jenžto-t dán ku pravdě tobě.
Svatých ku pomoci sobě
chovaj na všelikých skutciech,
i nebudeš v častých smutciech.

Jměj na srdci to súkromie,
30 by tě tvé čisté svědomie
vedľo od hřiecha tak bedlně,
jakž by neshřešil smrtedlně;
nebo-t hřiech mysl, život krátí,
novú-t hanbú se odpátí.

35 S tiem drže, všeho do budeš:
sboží, sčestí jmieti budeš,
svým všem nepřateľom silen,
budeš-li toho s věrú pilen.

Ještě-t více razi k tomu:
40 co promľuviš, slibiš komu,
s pravú věrú, bez omyľa,
by-t z úst tvých vždy pravda byla.

K lidem všady plnú věrú
čiň, jakž by, vládna svú měrú,
45 podle sbožie tak sľibovaľ,
jakž by vždy svú vieru schovaľ.

Kleветných řečí nemiľuj,
po zľých kľamiech neusiluj,
by se k tomu dieľu nutiľ,
50 jímž by dobré lidi mütíľ,

i sám nebyľ vesel proto;
protož nestój srdcem o to.

Neškodná spíle při smiechu
často dobrým čstným útěchu
činí, že-t jich srdce mladí,
to-t izžádnému nevadí:
ale škodnú, ľstivú řečí
mnohým přijde k marné seči.

Buď spravedliv ke všem lidem,
se susedy buď úkliden;
nežádaje jejich sbožie
bez práva a děky božie.

Vyššieho nad se čsti z práva
pro toho, jenž čest rozdává
v svěťľých i v širokých záriech,
na svěťe v bohatých dařiech.

Rovnému buď na vše roven,
chudšiemu na mysl skroven;
řečí, skutkem, priezňi k tomu,
nebuď skúp nikda v svém domu.
Jakož by se tobě málo
od koho rovného dálo,
nejměj naň mysl tak tuhé:
přežri jemu prvé, druhé,
šesťdesátkrát z své dobroty.
Nechce-li-t pak tvej ochoty
v tom schovati pro své zľosti:
ohradě své šlechetnosti,
k j'ho přateľom toho pile,
braň svého, k životu chýle.

Po čstném sboží stój, chtě dobytí:
čstným-t jest sbožiem čsti nabyti,
na svěťe dobrého slova;
čstným jest sbožiem chváľa nova.

Buď štědrý, jakž na tě sľušie,
pro skúpost nezmaruj duše,
pro štědrost nezahň také:
smiera dóstojna čsti vřaké.

K svým chudým přateľom mile
bývaj štědr v obľáščie pile,
věrú navisti jich núzi;
to-t jsú čstni šlechetni dľuzi.

Odplacť těm, ktož věrně skľúžie,
po tvé čsti srdečně túžie,
chtiec tě rádi výše vzněsti,
než tvá moc móž tě dověsti.
K těm nebuď své ruky tvrdý.

Synu, by přielišně hrdý
chtěľ býti k lidem svú volí,
toho-t nerazi nikoli.

Nebo ktož jest přieliš pyšný,
 vysoké myslí přielišný,
 ten-ť lidem nemóž miř býti,
 by-ť udacstvím mohł projíti
 5 vřecky valné seči skrze;
 však svú hrdostí omrzie
 každému na každú stranu.
 Takměř na velikém pánu
 přielišná hrdost zle stojí,
 10 neb-ť se ho česť sama bojí,
 mniec, by-ť jie chtěť v líce dáti;
 té ty v tom neroď hněvati.
 Buď pokoren k lidem vřady;
 ač by měř města i hrady,
 15 protož tej česti nebud lišši.
 Čím tebe Buoħ viec povýši,
 tiem buď pokornějí viece,
 ať by jiní na tě zřiece
 vinuli se k tobě spoře,
 20 vidúc tě v také pokoře;
 v niej tě Buoħ ke česti zvelebí.

Miřostivě s svú čeledí
 přebývaj, což jie jmáš s věrú;
 netrať jich jistě nesměrú.
 25 Buď rád veseľ mezi nimi,
 oni s tebú a ty s nimi.
 Svě hospodě věren buď,

pro jeho česť tak se trud,
 jakož by sám své cti chráně,
 by byl proň v nejedné ráně.

Buď své chudině miřostiv,
 v jejich vinách nebud žlostiv,
 by je sám tak těžce súdiľ,
 od statkův hnaľ, tak ochudiľ;
 od jich těžkého strádanie
 nad právo jměj smiřovanie.
 Neroď duše v tom tupiti;
 svój-ť jest snaden odsúdiiti
 k tvej vůli samému tobě;
 neb-ť nemóž pomoci sobě,
 ač by se velmi práv činiľ.
 Král jest řařomún múdry byl
 pravdy práva nalezanie:
 však súdiľ podle tázanie.

Budiř miřostiv nad právo;
 bude-ť to tvě duři zdravo,
 i tvej česti také k pomoci.
 Přijdeš-li kdy k také moci,
 tuto radu již zachovám:
 by sirotkóm, chudým vdovám
 pravdy spravedlivě mile
 pomáhať i byl toho pile,
 i všem chudým s právem tēze,
 ač to kdy na tobě lezie.

III. Z přísloví.

Starý hřiech činí novú hanbu. — Straka ze kře, a dvě v keř. —
 Nehrad se přotem, ale hradť se přátely. — Boje se chřestu, nechoď
 v les. — Nechvátaj masa, až zelié zjies. — Miřý! nestřilej stúpú v nebe.
 — Komu třeba uhlie, hledaj u popele. — Viz za se; před sebu užřiš.
 5 — Syt chleba neodhoď, a teplť jsa, rúcha. — Sobě řába rusa, sobě srna
 řysa, sobě vlk ostronos, sobě jeřek kadeřav. — Živá hřava křobúka
 dobude. — Neumieš rukavicí zatkati, ale budeš tkáti pľáštěm. — Pozdě
 s čbánkem po vodu, a'no se hřiedlo utrhlo. — Den za dnem, a léto za
 létem. — Bláznivá řeč nejma múdré odpovědi. — Dotud vlk nosí, až
 10 samého ponesú. — Snadno v pustém lese hvízdati. — Bitému psu jedno
 hól ukaž. — Kam vrána letí, tam jie kvákati. — Čije kosa kámen. —
 Okolo močidľa chodě neujdeš nádchy. — Kdy jeden na vóz nakládá a
 dva s vozu, nebrzo ho nakladú. — Proto jmá kovář kleště, aby se
 nezžehľ. — Nes česnek, kam chceš, česnek i bude. — By vedľ osla do
 15 Pařiže, komoň z něho nebude. — Kolik hřlav, tolik i smysřov; kolik
 chytrcov, tolik mudrcov. — Kto chce brzo pánem býti, bude dřúho
 panoří. — Nejednomu mysl na koně, a paty u popele. — S cizieho
 jest prostřed moře ssěsti. — Když se řýka derú, nu na ně s dětmi.
 — I kokot na svém smetiřti udaten. — Kopáš družci hrob, sám se

veň vložíš. — Každému svoje Poděbrady. — Ne jeden den Praha ustavena. — Lepší pták v ruce, než dva letiace. — Kón do koně, rek do reka, muž do muže. — Ze zlého dřuhu dobrá i sláma vziati. — Staré zbožie činí novú šlechtu. — Toho jsú ptačenci, ktož je prvě vyběre.

⁵ — Zlý nevie, čím se dobrý obchodí. — Zmek močidža nezuostane, ani žába. — Vidíš v ciziem oce drástu, a v svém břevna nevidíš. — Ktož má kořáče, ten družbu nalezne. — Jeden nevie, co druhého v škorní hněte. — Oheň bez podněta nehoří. — Neboť koně z krěmy, ale do krěmy. — Lepší mlčenec než voľanec. — Zvieš, kam pěníce noseš sedá. — Všech her nebuď pastýřem. — Nekupuj koně ušima, ale očima.

¹⁰ — Jidech v les, chtě nabrati hub: mně húby, i nabrach třiesk; mně perník, i podšev sněch. — Peniez pán, chmel hrdina, oves komoň. — Popraviš se jako pes v chrústech. — Sám sobě hude, sám sobě veseľ bude. — Z drobných ptačkův nejlepší hus.

XXVI.

Vavřinec z Březové.

Vavřinec z Březové, syn rodu vládyckého (nar. asi l. 1370), oddav se na učení, dosáhl na universitě pražské l. 1394 mistrství svobodných umění. V l. 1392 a 1406 připomíná se farářem v Lounech. Později stal se dvořanem krále Václava, kterémuž sloužil tuším až do smrti jeho. Za dvořanění svého sepsal několik děl českých. Králi samému složil snář, vyprav, co o snech ve spisech mudrcův indických, perských i aegyptských nejvážnějšího, „aby prý panovatel jeho, dosiehna toho známostí, budúcích věcí jistotu mohl poznati.“ Králi známosti ty nehrubě prospěly; nicméně snář Vavřincův až do XVI. století býval hledanou knihou. — Z němčiny přeložil popis cest, jež Angličan Sir John Maundevile (Mandevilla) v letech 1332—5 po Asii konal, dílo plné báchorek podivných, ale za svého věku a dlouho potom velmi oblíbené, jakož o tom i četná vydání česká svědčí. Důležitější než tato díla, ačkoliv se s nimi co do vplétání bájek podle chuti tehdejší poněkud shoduje, jest kronika světa. Pohřichu zachovaly se nám z ní jen dvě kusé části: první obsahuje dobu od stvoření světa až po Daniele proroka, druhá od l. 3 po nar. P. až po rok 678. U vypravování dějův nejstarších držel se skladatel bible, maje před sebou staročeský překlad, oplývající archaismy. Zdali to dílo zahrnovalo i také děje pozdějšího středověku, rozhodnouti nelze; zdá se však, že spis „o slávě Čechův, Bohemův a Slovákův,“ o kterém se Hájek z Libočan zmiňuje, nebyl nic jiného nežli prodloužení kroniky, nyní ztracené. Kroniku světa sepsal Vavřinec k požádání komorníka krále Václavova, Jana z Eisenberku, jakož sám dí, sebrav ji

z kronik křesťanských, z židovských a pohanských „s robotnú pilnosť a pilnú robotnosť, aby českého jazyku zveličená obec v ní čtúci moc, múdrosť a dobrotu božskú svätleje v skutciach poznaľa.“ V bouřích po smrti krále Václava, jenž mu l. 1413 jistě důchody byl připsal, Vavřinec nečinným nebyl, ačkoli jméno jeho nikde nevyniká až po l. 1427, kdež jej nalezáme mezi čelnými odpůrci knížete Sigmunda Korybuta. Tehda, jsa jakož se podobá kancléřem Nového města, přeložil z latinské řeči v českou privilegia novoměstská, jichž originály nedlouho potom ve sporech Novoměstských se Staroměstskými l. 1434 přišly nazmar. Překlady tyto l. 1437 na zprávu jeho císař Sigmund potvrdil. V pozdějších letech Vavřinec sepsal nejdůležitější své dílo jazykem latinským, totiž popsání dějův, jichž z části byl očitým svědkem, od l. 1414—22. Kdy zemřel, známo není.

I. Z kroniky světa.

Nemrot, Belus, Ninus a Semiramis.

Nemrot, obr desiaty loktův vz výši, vnuk Chámov a syn Chusov, ustavil město převeliké čtverohranaté vedle věže Babel, kteráž byla čtyř tisícův kročejů vz výši, a v šír tak náramně veliká, že výši nebylo dobře mimo šír rozeznati. A učinil v tom městě sto bran mosazných litých. 5 Skrze to město pľuďa řeka rajska jménem Eufrates. V tom městě Nemrot první kraloval, podrobiv pod moc svú svého národu lidi. A pravie Židé, že jeho k tomu kralování hnuľa rada Jonikova, prietela jeho, jenž byl syn Noe, třetie léto po potopě jemu narozený a pln múdrosti, zvláště umenie hvězdárského, jemužto Nemrota naučil, zvěstuje jemu o čtveru 10 království, o chvále, česti i jich zboží, a že z pokolení Chámova jmají počieti kralovati na světě. A tak Nemrot, chtě panstvie své rozmnožiti, Assura synu Samova s jeho pokoleniem chtieše pod svú moc podmaniti. Ale on, že sľyčal, které zlořečenstvie byl vydal děd jeho Noe na Cháma děda Nemrotova, nechtěl pod něho sľušet, i brať se od něho do země kaldejské.

Nemrot, jsa již mocným králem v Babyľoni, chytrú řečí i mocí svúj lid i jiný přibežděl, aby oheň za Buoh jměli a jemu se kľaněli, a řka: „Naši předci vodú sú zahynuli, a oheň jest jí ovšem v přirozených kakostech protivný; neb voda jest studená a mokrá, ale oheň 20 suchý a horký, a tak vodu svú vlastni mocí hubí. Sľušie-t se jemu kľanieti jakožto našeho záhubcie nepřieteli a záhubci.“ A tak všecka Babyľonie a potom i všecka kaldejská země, ten bľud za pravdu přijemše, jiné všecky modľy bohem svým, ohněm, páľili. Po mnohých letech staľo se, že v Egyptě jmějiejchu modľu Běľovu, obraz zľatý převeliký, 25 a koruna na něm zľatá. A když zvěděli knězie té modľy, že Kaldejští páľie mocí všecky modľy a že jich modle též chtie učiniti: sľoživše korunu zľatú s hľavy té modľy, i učinie hrnec podobný k té koruně a jej vešken zvrťajice, ty diery voskem napľnie a pozľatie, i nalejľ pln vody.

Tehda Kaldejský, do Egypta prítrže, okoľo té modly oheň veliký učini, a inhed vosk se rozpľynu a voda se vyřinuc z hrnce anebo z koruny vsecken oheň uhasi. A Kaldejští to uzřevše mniechu, že by se to staľo mocí té modly, aby buoh jich byl pohaněn a potupen, i berú se přiř 5 s hanbú. A tak modľa egyptská chytrostí kněžskú jest zachována, a potom Kaldejští nsmiechu se o ni pokusiti.

Po Nemrotovi by králem Belus, jeho vnuk. Ten, chtě své královstvie rozmnožiti, s mocnú rukú vytrhľ do země syrské a dieľ jie sobě podrobil. A tu se počaľo královstvie assyrské. A kralovaľ šedesát a 10 pět let. Po smrti Belově Ninus syn jeho kralovaše a mocnú rukú obdržaľ zemi syrskou, a miesto úhľavné rozmnožil, že bylo tři dni púti na vse strany vz déli, a nazvaľ je po svém jméně Niniven. Ten Ninus pobil a přemohľ cháma a jeho vsecky kniehy spáľil, jenž kralovaše v perské zemi a sľuľ Zoroastres, jenž najprvé nalezľ kúzedlné uměnie 15 a na čtrnádsti sľúpiech, sedmi mosazných a sedmi cihelných popsaľ. né brž vyryľ sedmero svobodných umění, věda, že svět má pohynúti vodú i ohněm, aby před vodú ostaľy mosazné a před ohněm cihelné. To sedmero umění nebv tak široce a jasně, jako nynie popsáno jmáme, ale počátky jich a řehoľy některé, jenž to uměnie vlastně, ač ne plně, 20 oznamovaľy.

Ninus, že prieliš otce svého miľovaľ a od něho byl miľován, po smrti jeho sobě k utěšení kazaľ uděľati drahý a krásný obraz jeho v krásné koruně a rúše, i postaviľ jej prostřed města babyľonského le na rynku neb na tržišti. Jemuž na však den se modľieše aneb kľanieše, až 25 i oběti činieše. A tak jej u velikú svobodu obdařil, že ktožkoli k tomu obrazu se utekľ, buďž vinen kterýmžkoli prohřešením, inhed jemu bylo vsecko odpuštěno a nikdy zľým nezpomínáno. Proněžto lid té krajiny poče před tím obrazem klekati, jemu se modľiti a oběti činiti, až čert v ten obraz i vstúpil a mnohé divy činiľ. A odtud přišli obrazové modľy 30 všeliké pohanské; neb každý otce neb přieteľe umřěho, aby jeho jměľ vlastní památku a té se těšil, kazaľ sobě podobiznu jeho z stříbra neb z mosazi sľiti nebo z kamene nebo z dřeva vytesati. A jakožto od Syrských nazván ten byl obraz Belus, též každá vlast podle proměny jazyku svého nazývaľa modľu svú; neb někteří nazývali Běl, druzí Beel, 35 třetí Baal, čtvrtí Balaim. Až i Židé takým modľám po svém jazyku hanebná jmě převzděli jsú, jako Beelfogor, točič modľa ohavenstvie, Beelzebub, buoh múchový; neb když k těch modľ ctí a chvále hovada a bravery chtěli obětovati, tu je zařezovali a tak mnoho tu krve bylo proľváno, pro něž múchy se brojily.

40 Pak po smrti Ninově Semiramis jeho žena kralovaľa, jenž jest město babyľonské ozdobiľa, jeho vsecky ulice mramorem kazaľa podľážiti, chrámy z zľata a stříbra zděľati, a mezi zdmi a domy rozličná zvieřata vzchovaľa, aby byla k ľovóm hotova. Ta jest mnohé boje i války vítězné vedľa, indickou zemi a múřeninskú pod svú moc podmaniľa. Ta kralovaľa 45 dvě a čtyři decti let.

Domician, Nerva, Trojan.

Léta osmdesátého Domicianus počaľ ciesařovati a ciesařovaľ třinácte let. Ten jest byl bratr Titov. Počav ctně panovati, potom

sě hříechy ohyzdil; neb urozená kniežata a kmeti římské zhubiť a své sestřence. A kázal pánem a bohem se nazývati a na Kapitoli obrazy své zlaté a stříbrné udělati. Za jeho času byla pohroma druhá na křesťany. Sv. Jana apoštoľa kázal v oleji vařiti a potom jej vypověděl do 5 ostrova Patmos. Umučen a stat byl sv. Dionysius s svými tovariši.

Za časov Domiciana udělán byl chrám všem bohóm převeliký v Římě. Neb když perské královstvie chtělo se z ruky římské vysvoboditi, tehda Římené, přivoľavše Marka Agrippa knieže rytieřské, kázali, aby na Perské s vojskem trhl. A tu noc ukáže se jemu krásná žena 10 ve snách, a řkúc: „Slibíš-li ustaviti chrám všem bohóm, že svítězíš nad Perskými. Já-t jsem Cibeľe máte všech bohów.“ A on nazajtrie povie kmetóm římským, a oni i s ním slíbie to učiniti, i vyšlí jeho. A když po svítězení vrátí se, tehda kmetie římsťi kází prst a rum na jedno 15 a široko, jakož umienili, bude nasuto, kází okoľo toho rumu zdi děľati a na ten rum sklenuti a potom voľají, aby rum ven nosili a ktož by tu co nalezl, aby jeho bylo. A tak bude ten chrám brzo vyprázdňen. V němž pak v okoľ zastavěli obrazy bohów všech zemí, a obraz Jupiterov u prostřed jich, a'n drží zvonec. A když se která země zprotivila Ří- 20 manóm, inhed modľa jich týľ obrátila k Jupiterovu obrazu, a Jupiter inhed zazvonil. A knězie toho chrámu inhed to kmetóm a ciesařovi zvěstovali, a oni na tu zemi vojsko poslali. A to bylo čary zosnováno.

Léta od narozenie božieho devadesátého Kliment z Říma rodem by biskupem římským, a byl jím devěť let a dva měsiece a dní deset, 25 veliké divy čině ve jmě Pána Krista. Pak stat i u moře uvržen vedle Chersony, jehožto tělu Buoh v moři kosteľ mramorový ustavil.

Léta od n. b. devadesátého osmého Nerva počal ciesařovati v Římě a ciesařoval jeden rok a čtyři měsiece. Ten by muž múdry a šlechetný. Což Domician z ukrutnosti učinil, tento dobrotú navrátil; neb i sv. Janu 30 z pústi Patmos kázal se vrátiti a jiné vypověděné navrátil.

Léta od n. b. devadesátého a devátého Trojanus počal ciesařovati v Římě a ciesařoval bez jednoho dvadceti let, muž čstný a spravedlivý a štědrý. Ten však třetí pohromu učinil nad křesťany. A tak trpěl smrt sv. Ignacius, učedník sv. Jana apoštoľa. Eustachius, knieže rytieřské 35 Trojanov, divně obráčen na vieru křesťanskú a mnoho trpěl pro jméno božie. Za času Trojana ten všech bohów chrám v Římě od hromu byl porušen, ale zase potom vzděľán. Za něho Plinius, skľadatel múdry, slo- vuten byl, a ten múdrostí svú pohromu nad křesťany staviť.

Atila.

Atila král uherský, když s bratrem svým uherské a dalmatské královstvie spravováše, toho bratra zahubi a sebrav vojsko převeliké, usilováše o římské ciesařstvie. Ale s Římany biechu Francúzi i Bur- gundský a Sasici a téměř vešken lid od západu slunce. A když se na 5 pole ta vojska přemocná sebrachu, na prvém potkání král burgundský by poražen. A potom tak lítě a udatně bylo bojováno, že s-uobú stranú zbito jest sto a sedmdesáte tisícov lidí. A tak veliké bylo krve pro- litie, že na tom poli bieše malitký potóček, ten od krve tak se roz-

množil, že mrchy lidské i koňské plavil. Tehda Atilla jako přemožený do Uher se vrátí. A sebrav vojsko větší, i těže do Vlach, a najprvé Aquileje dobyt, všechna jiná města obdrže. Pak ku prosbě veliké Lva papeže vrátí se do Uher a tu umře. A té noci, jakož umřel, Martinianus císař, jenž tehdy v Konstantinopoli bydlieše, viděl ve snách, že žučíště Atillovo se zlámao, a po tom srozuměl, že umřel.

Sedmero svobodných umění.

Jména těch umění jsou tato: první slove slovořečné, jenž učí slova znáti, poznána lépe skládati, složeným rozuměti. Druhé slove krasořečné, jenž učí slova umění dřevního v krásnost řeči uvěsti. Třetí slove umění rozumné, jenž učí v prosté i v krásné řeči pravdu od krivdy rozeznati. Čtvrté slove zeměměřná, jenž učí vysokosti, hlubokosti, širokosti i váhy všech hmotných věcí pravě vyměřiti. Páté umění jest počtenie, jenž učí počísti všeliké věci. Šesté jest hvězdářství, jenž učí během hvězd srozuměti a vedle jich sjetie neb vzdálenie budoucí věci nemylně zvěstovati. Sedmé jest zpěvatedlné, 10 jenž učí váhy hlasův rozeznati a je pozorně skládati.

Z cestopisu Sir Johna Maundevila.

Sicilie.

Sicilie jest veliká země a drží v okolí dobře půl čtvrtá sta mil, a ležíť mezi mořem benátským a janovským. A ta moře ochycují vláskou zemí. A jde jedna zátoka z nich, jenž jest jedno osm mil lampartských vz šíři a obsahuje Kalabrii a Sicilii.

- 5 V Sicilii jest mnoho neznámých věcí, jichžto jinde není. Neb tu jest zahrada, kterážto rozličné ovoce přináší, a ta ustavně kvete, zimě i létě, tak že s jedněch štěpův ovoce berú, a druzí teprv zakvietají, a dřívě nežli odekvú, až druzí kvíestí počnú. A tak na každú chvíli vždy někteří štěpové kvú v té zahradě.
- 10 Také jest v Sicilii hora, ježto slove Aetna. Ta ustavně v sobě hoří, a plamenie z ní sopečí, a nemohú býti uhašeni. Také jsou v té zemi hory, ježto slovu Aeolie, a jsou sedm mil vz dáli, kteréžto ustavně plamenem hoří, a ten plamen se v rozličné barvy proměňuje. Po nich se tí lidé umějí spravovati v proměnách povětří. Take seznají, kdy zima 15 nebo horko, sucho nebo mokro, jasno nebo mračno má býti. A jest těch hor devět, a slovu také Vlkanie.

O mrtvém moři.

Na mrtvém moři a v okolí jeho jsou rozličné věci divné, jichžto jinde není. Neb ta voda jest nečistá a nelibá, a pole, kteréž jí zmočeno bude, ihned bude jažovo. To moře slove proto moře mrtvé, neb nepřijme aniž se hýbá jako jiná voda, a nic živého v sobě nestrpí, ani lucerny osvie-

cené na sobě nésti může. A jesti-ť pěti set a osmdesáti honův vz dělí a pól druhého sta vz šíři. A stojí-ť jako řúže nebo jezero, a nemůže jeho ani člověk ani které hovado píti.

Na tom miestě byla jest prvě suchá země, a bylo tu pět měst, 5 totiž Sodoma, Gomora, Seboim, Adama, Segor, kteréžto Pán Bóh pro šeradnost hřiechův podvrátil jest. Ale to páté město Segor, to jest povstało, i zóstało jest jediným krajem u vodě; neb byl Loth za ně prosil Pána Boha zvlášče. Ale potom také jest propadło, ale ne tak hřuboko. Neb když ješče jest jasno, mohú vidieny býti zdi, něco vynika- 10 jíce nad vodu. Nad tím městem na hoře přebýval jest Loth. Vedle té hory na pravé ruce tu Lothova žena proměnila se v slúp solný, kterýžto i po dnes stojí, a jmá-ť chuť krušcovú.

O horách libanských.

V horách libanských leží drahně měst a lidí. A na jednom kraji 5 těch hor teče jedna voda ustavně, ale jí ižádný nemůže viděti leč v sobotu. Protož sľove Sabatina, totiž sobotka. Také v těch horách jest jedna voda, kteráž to na každú noc z země se vyřine a zstydne a bude 5 ledem, a netáhne slunce vzníti, až jí nelze viděti, neb v zemi vsákne.

Také jest viděti na vrchu těch hor město, jenž sľove Tripole, v němžto jest mnoho křesťanův. Pak z Tripole přijdú do Peruch města, u něhožto svatý Jiříe saň zabil, a netoliko dceru tohoto krále, ale i všecky lidí a zemi smrti zbažil.

XXVII.

Staročeské rozprávky.

Pohádky a pověsti, které podnes mezi lidem kolují, dílem jsou původu prastarého. Ale těmto výtvorům obraznosti národní teprvé za našich dob dostalo se té cti, že skoumatelé, poznavše jich důležitost, je sbírají a vydávají. Za starších dob nehrubě si jich všímáno. Zato v staročeské literatuře nalezáme povídky, kteréž způsobem vypravovacím jasně upominají na chod a obraty, u vypravování pohádek nyní obvyklé. Povídky ty, kterým staří převzděli rozprávky, jsou původu a účele velmi rozdílného. Sloužívalyť dílem kazatelům k doličování náuk mravních, jsouce vyňaty ze sbírek, ve středověku pod obecným názvem Gesta Romanorum známých; dílem vyvinuly se ústním podáním z legend podle chuti lidu všelijak zpřeměněných; dílem pak pocházejí z rozličných cyklův pověstí, které, povstavše na východě, prostředkem latiny rozšířily se ke všechněm skoro novověkým národům. Že rozprávkami takovými bavival se tehda i obecný lid, o tom bez odporu svědčí nejedna z nynějších pohádek, která k nim jako k původu svému hledí.

Větší sbírka Gest římských zachovala se nám ze staré doby v rukopisech univ. bibliotheky a Musea v Praze, kdež se nacházejí i částky povídkového románu o sedmi mudrcích. Ke každé rozprávce připojen tam i mravní výklad. Jiná menší sbírka přidána jest k jednomu rukopisu cí. bibl. olomoucké. Několik rozprávek obsahuje též duchovní román o Barlaamu a Josafatovi. I veršem bývaly vzdělávány, jakož jich několik nalezáme vetkáno do satyry o řemeslnících a do naučné básně o desateru božích přikázání, ježto obě do první polovice XIV. stol. náležejí.

I. Z básně o desateru božích přikázání.

Bezedený pitec.

Bieše jeden jhrec opiľý,
všem dobrým ľudem nemiľý.
Ten jide před svého krále,
a svým se řemesťem chválě
5 a řka: „Věz mú chytrost, králiu!
dávaju-ť svůj život v taliu:
nevypiem-li-ť pitie tvého
v tvej pivnici najlepšieho
vieče, než jiných tři dcěti,
10 kaži mi mú hlavu stieti.“
Kráľ toho káza zkusiti,
móz-li to chľap učiniti:
a'n to chľap učini snadně,
nesta vína niče na dně,
15 a'n chľap vse víno vyľoka,
jehož by měl čstný do roka.
Kráľ, rozhněvav se, povědě:
,Oběste chľapa na hřědě,
ať mu provaz hrdľo stiehne,
20 k mému pitiu viac nesiehne!

Lstivý soused.

O jednom vám zľém susedě
25 drahnú pověstku povědě,
ježto myslieše chudého
k škodě pripraviti svého
suseda; jenž přišed k němu,
tato slova vecě jemu:
30 „Usľyš, susedě, prosbu mú,
otpusť mi v svém domu,
ať postavím ľahvici dvě
oleje, a naplně je.

Súsěd chudý, nevěda ľsti,
tomu bohateciu otpusti.
Tehdy ten ľahviciu plnú
zadniv, a druhú neplnú,
jsa úmysľa velmi zľého,
schova u súsěda svého.
Potom tento po pól rocě
chudému súsědu vecě:
,Nedostatky, súsědě, jmám,
vrať mi mój olej, ať prodám.'
A když ľahviciu othradi,
inhd se s súsědem svadi.
I počě naň žalovati,
chtě j'mu sbožice ztratiti,
a řka: ‚Zľého's obyčeje!
ukradľ si mého oleje.'
I bieše v tom městě dobrý
jeden čľovek, čstný i múdrý,
ten nevinným pomáháše
a dobrú radu dávaše;
ten nevinu jeho zvědě
a to popravciu povědě:
,Jáz chciú pravý súd vydati.
Kaž olejiu tuto státi,
ať čistý olej skydajú
a kvasnicě ohľedajú:
bude-li-ť v sudě neplném
tolik kvasnic jako v plném,
vězte, že-ť jest olej kraden
ottud, kdežto byľ postaven;
pak-li-ť jest méně v neplném
sudě kvasnic, než u plném,
vězte, že-ť jest zľě žalovaľ,
súsěda ľstivě obúzaľ.“

II. Ze sbírky pražské Gest římských.

Hudec a skřečník.

Tiberius cesař v Římě kralováše, jenž přieliš sladký hlas milováše. Tehdy přihodilo se jednú, když byl na lov jeť, uslyšal některaký hlas velmi sladký, a tak se jemu zdálo, že nikdy tak sladkého hlasu neslyšal. A po tom hlasu sám jedinký jeť, a když k tomu miestu při jeť, uzřel některakú vodu dlúhú a širokú, vedle niežto některaký chudý sedieše, huda na své húsličky, z nichžto sladký hlas pocháziese. I vece jemu cesař: „Milý, pověz mi, kterak jest to, že z těch húsliček tak sladký hlas vycháziese?“ Tehdy on odpověd: „Pane, tři dceti let tuto sem bydlíš a Buoh mi dať takú miľosť, kdyžkoli v struny udeřím, inhed sladký hlas z nich vynde, že ryby tuto ke mně přijdú, jimiž já i má čeleď do sie chvíle živili smy se; ale pohřiechu před sím v maľých dnech z druhé strany tejto vody vycháziese některaký skřečník s hvizďalkú a tak velice sladce hvizďe, že ryby, nechajíce mne, i jdú k němu.“ Vece k němu cesař: „Aj teď v měsici svém jmám zlatú udici, vezmi ji sobe a přivěz ji k dlúhému prutu, udeřiz v húsličky a takť ten jistý skřečník s hanbú odejde.“ Tehdy ten jistý chudý rybář učinil podle rozkázanie cesařova. Přivázav k dlúhému prutu udici, jať se hústí, a inhed ryby z tej vody jakžto dřieve k němu běžiechu a on je ven udici metáše. Uslyšav to skřečník i uzřev, s hanbú odseť, a ten jistý chudý rybář až do smrti bez přiekazu v tej vodě ryby žovieše.

Tři hádanky.

Bieše některaký král, jenž jmějiese dcerku krásnú, kteráž bieše slíbiľa, že nechce za žádného muže jiti, leč by tyto tři věci věděl, uměl a mohl: najprvé aby věděl, na koliko noh jsú čtyři elementa vz déli, vz šíři a vz hlúbí; druhé aby uměl proměnití jeden vietr v druhý, to jest, puoľnoční v východní; třetí aby mohl nésti řeřevie v svém ľuoně při nahém těle bez úrazu.

Král otec jejie, zvědév ten sľib, kázal voľati po všem kráľovstvě, že ktožkoli, chudý neb bohatý, ty by tři věci věděl, uměl a mohl, aby jeho dcerku za ženu sobe pojať. A když se to proneslo, mnozí k tomu dvoru jezdiechu, pokúšejíce se o to; ale ižádný nemohl tomu nie učiniti.

Bieše v tu chvíli některaký rytieř v dalekých krajinách. Když takú pověšť uslyše, inhed brať se k tomu dvoru, vzem s sebú jednoho panoši a jeden kuoň velmi vášnivý. A když tam přijede, ode všech mile a počestně přivítán jsa, vece k králi: „Aj já sem přijel, abych tvú dceru sobe za ženu vzať.“ Vece k němu král: „I ovšem učiníš-li tu trojí věc, která jest provoľána, má dcetvá žena bude.“ Vece rytieř: „Hotov jsem.“ Tehdy král: „Najprvé pověz mi, na koliko noh vz déli, vz šíři i vz hlúbí jsú čtyři elementa, to jest, země, voda, pověťrie a oheň.“ Uslyšav to rytieř, vzem mieru jať se měřiti panoši svého ot hlavy až do pat přese všecko tělo. Učiniv to vece králi: „Aj pane, již jmáš prvé dovedeno. Věř mi, že v dlúhosti i v širokosti čtyř elementov nenie více nežli sedm noh a v hlubokosti ledva jest puoľdruhé nohy.“ Vece král: „Co

ta miera príležitosti ke čtyrom elementom?“ Odpověď rytíř: „Zajisté, pane, každý člověk jest stvořen ze čtyř elementů; protož když sem svého panoši změřil vedle všech poměr, změřil sem i čtyři elementa.“ Vece král: „Dosti's podobně vyvedl; již vyved druhé.“ Vece rytíř: „Rád.“

5 A ihned zavořav svého panoši, vece k němu: „Přiveď mi můj kuoň vášnivý a vzteklý.“ A když byl přiveden, tehdy ten jistý rytíř tomu koni dal některaký nápoj a prachu jemu v chřípě nasypal. Inhed ten jistý kuoň krotek jako ovce stál a zdrav byl. A když se to stało, rytíř toho jistého koně hlavu na východ slunce obrátil, i vece králi: „Aj toť viet

10 puoňoci obrátil se na východ slunce.“ Vece král: „Co jest to k větru?“ Vece rytíř: „Zda Tvá Milost toho nevie, že život každého hovada nic jiného nenie nežli vietř? Dokud můj kuoň vzteklost s vášností jměl, větrem puoňočním přebýval, nebo všecko zlé zjevuje se ot puoňoci; ale nyní skrze tento nápoj i skrze prach uzdraven jest a hlavu drží

15 na východ slunce a tepru se hodí beze všie práce.“ „Vece král: Dosti's podobně druhé zjednal; nemeškaj třetieho dokonati.“ Tehdy on přede všemi nabrav v své ruce horúcieho řeřevie a v své ľuono sypal, a tak po sieni i sěm i tam chodil a jeho tělo nic netrpieše. Vece král: „Kudy to přichodí, že oheň tebe nepálí?“ Odpověď: „Nenie to z mé moci, ale

20 že jmám při sobě v miešku některaký kámen. Ktožkoli jej u sebe čistě nosí, ani ot ohně ani ot vody muož uražen býti.“ I ukáza jej králi. A král inhed s velikú radostí a slavností svú dceru jemu za ženu dal, a on jmaje ji, s ní počestně v miľosti až do smrti přebýval.

O černém koni, psu, sokolu a černé troubě.

Za času, když Symmachus v Římě kralováše, bieše některaký rytíř

25 jménem Lenucius, jenž jmějieše svú zemi, kterážto k zemi kralově přílezieše. Symmachus, velmi jie žádaje, mnoho myslieše, kterak by jie došel. I zavořal před se toho jistého rytieře i řekl jemu: „Jeď a dobuď mi koně černého, psa černého, sokoľa černého a trúby černej, tak abych to všecko měl do téhodne; a nedobudeš-li toho všeho v osmi dnech,

30 bez svej země budeš.“ Uslyšav to rytíř, zamutil se velmi; neb ovšem nerozuměl tomu, kte by těch věcí a takých tak v náhle dobyl. Přišed k svej ženě, kterážto Matce božiej velmi ráda služieše, jaľ se toho všeho velmi žalostně praviti. Uslyševši ona, vece k němu: „Jdi najprvě, všeho nechaje, k svému zpovědníkovi a zpoviedaj se věrně a pravě, co's kdy

35 učinil, a když to učiníš s pravú věrú, Buoh-t muoze znamenitě pomoci.“ A tak se stało.

Šel ten jistý rytíř a zpoviedal se věrně a pravě. Potom udáło se jemu jeti jednú cestú rovnú jako k některakému lesu. Projieďdeje se přijede k vrchu, nad niemžto sedieše starý muž, maje huol v svej ruce.

40 I otáza toho jistého rytieře: „„Kam jedeš?““ Tehdy on vece: „„Pane, z kosteľa jedu, a kam jedu, sám neviem.““ Vece k němu stařec: „„Vezmi tuto huol a jeď túto cestú a nehýbaj se ani na pravú ani na levú ruku. A uzřieš zdaleka jeden hrad černý, a když tam přijedeš k tomu hradu, přikaž jim takúto řečí a řka: Ten, jenž jest pán tejto holi, vám přika-

45 zuje, abyšte mi černý kóň, psa černého, sokoľa černého a trúbu černú dali. A když to všecko budeš mieti, budú-li tebe pobiezeti, a chtiec, aby k nim nahoru jeľ, nechod, ani psa pušcej ani sokoľovi daj létati, ale

vezmi trúbu na hrdlo, sokoľa na levú ruku, kôň a psa na pravú ruku, príjdiž sĕm ke mnĕ a vrat mi mú huol; neb-ť tebe tuto dočekám." Tehdy ten jistý rytieř, vzem tu huol, jeľ až do tretieho dne. A tak třeti den uzřeľ hrad zdaleka črný, a když tam přijeľ, uzřeľ, a'no čtyři 5 muzie dobre ve všem železi odĕní vyšli proti němu a řkúce: „Pane, vítaj. Rač nahoru jeti a pokrm vzieti." Tehdy on: „Nikakež na hrad nepo- jedu, ale pán tejto holi prikazuje vám, abyšte mi dali črný kôň, črného psa, črného sokoľa a črnú trúbu.“ Uslyševše tu řeč, vecechu: „Musíme toho pána poslušni býti." A inhed bez meškánie dali jemu, což žádaľ, 10 i vecechu jemu: „Milý, vsed' na tento kuoň a v trúbu potrub." Odpověď rytieř: „Ani toho ani onoho neučiním.“ A tak vzem trúbu na hrdlo a sokoľa na levú ruku a kuoň se psem na pravú ruku, i vrátil sĕ k tomu jistému starci a huol jemu vrativ, podĕkovaľ. A inhed ten jistý stařec, jakž od něho huol vzaľ, zhynuľ jemu s oči. A ten jistý rytieř 15 odtud braľ sĕ k dvoru královu a přišeľ tam, všecko to, což jemu král byľ rozkázaľ, aby jemu pod miľostí dobyľ, s sebú maje. A když král zvěděľ, že ten jistý rytieř přijeľ a všecky ty věci s sebú přinesľ i přivezľ, vzradovaľ sĕ velmi. A tak sedĕ uslyšaľ inhed v zápĕti, a'no psi ščekají. Otázaľ sĕ, co by to byľo. Vecechu jemu sľhu yeho: „Jelen 20 běží a psi po něm.“ Vece ten jistý král: „Přiveďte mi ten jistý kôň črný a sokoľa i trúbu i psa." A když jemu přivedli, vsedľ naň a uzřev jelena jaľ sĕ trúbiti, ubod v kuoň, a jelen vzdvih hľavu úprkem běžaľ do propasti, a král na tom koni i se psem i s sokoľem i s trúbú běžaľ po nich a viac sĕ nevrátil.

III. Ze sbírky Olomoucké.

O rytířích, jenžto zemi svatou bránili.

Jeden knĕz dobrý na den božieho narozenie jdieše do jednoho kosteľa, aby mši slúžil. A když poče mši slúžiti, i uzřeľ nevýmluvný zástup odĕný biělým rúchem, a'ni přišli do toho kosteľa a počeli zpievati piesničku: Dnes neporušená Panna Maria Pána Boha nám porodila. 5 A přistúpiv jeden z toho zástupu k tomu knĕzi, vece: „Prosíme tebe, aby nám ráciľ dáti těľo božie." A když pacholíka nejmĕjieše žádného ani žákuov, ježto by mu pomohli té mše slúžiti, tehdy ten zástup počeľ velmi slavnĕ zpievati. A jdúce k ofĕře počeli obĕtovati každý zľatý peniez, jmající na sobĕ obraz angeľský. A když jim podaľ těľa božieho, 10 otázaľ jednoho z nich: „Odkavad jste vy všickni tak jasným rúchem ozdobení?" A on jemu odpověďeľ: „Všickni jsme rytieři a křížem Kristovým sme znamenáni. Zemĕ svatĕ sme bránili a sme zbiti a dostali sme sĕ do očistce. A tento den sme očistĕni, přijemše z tvých rukú těľo krále nebeského, a do královstvie nebeského sĕ beřeme."

O jednom pohanu, jenž, byv pokřtěn, ke zdraví se navrátil.

Čte sĕ v knihách jedné starĕ history: Než sĕ jeden pohan obrátil na vieru křesťanskú, to sĕ jemu zdáše velmi za nepodobné, že sĕ kře-

stané kříži klanějí, na němžto jest Pan Kristus tak ukrutně umřel. A když se bieše roznemohl až k smrti, tak že jako na sotvách ležieše a od nížádného lékaře nemožieše uzdraven býti: tehdy v té nemoci viděl, a'no světi andělie i jiní světi v nebeském království klanějí se kříži 5 božiemu na oltáři, a praviece jemu, že jinak nikoli nemož uzdraven býti, jediné leč se bude tomu pánu, kterýž ukřižován jest pro hříšné lidi, klaněti. A když jako procítiv z toho viděnie, poče se tomu kříži božiemu klaněti. A inhed jest uzdraven od své nemoci.

IV. Z románu o Barlaamu a Josafatovi.

Lovec a slavík.

Byl jeden popadl slavíčka a když jej chtieše zabiti, i byla dána řeč tomu ptáčku, i vece: „Co budeš tiem lepší, že mě zabieš? Syt mnú nebudeš. Ale pustíš-li mě, dám-t troje naučenie, kterěz budeš-li zachovávat, užitečné-t bude.“ A on slfbi pustiti ptáčka toho, jestliže mu co 5 potřebného povie. I vece ptáček: „Jednomu tě tomuto naučím, aby nikdy nezelel ztracené věci. Druhé tomuto: nehledaj toho, jehož dosieci nelze. Třetiemu tomuto: nevěř tomu, ježto jest k viře nepodobné. Pomniž, aby to zachoval.“ A když ten pustil ptáčka toho, ptáček, aby zkusil, jest-li poslušen člověk ten rady jeho, poletuje vysoce, poče říci: „Ó 10 kterak's zlíu radu měl, že's mě pustil! kterak's veliký ztratil poklad! Jest ve mně kamen drahý jako štrosové vajece tak veliký.“ A tento uslyše to, i smuti se velmi a poče ľuditi ptáčka, zdali by jeho kudy dosáhl. I vece ptáček: „Již-t vidím, že's blázen a mého's nebyl poslušen naučenie. Rad si ote mě slyšal, ale's úžitku z toho nevzal. Řekl-t sem, aby 15 nezelel ztracené věci, jenž nemuož býti navrácena, a vidím, že's se ty smutil a lituješ toho srdečně, že's mě pustil. Však-t sem řekl: nehledaj toho dosieci, čehož jest nelze dosieci; ty hledáš popadnutí mě, a já vysoko leci a umiem se ostřiehati. Řekl-t sem, aby nevěřil nepodobnému, a ty's uvěřil, by ve mně byl kamen tak veliký jako štrosové vajece, a 20 já vešken nejsem jako to vajece.“

Tři přátelé.

Jest každý podoben, ktož svět mižuje, jednomu, ježto jest jměl tři přietele. Na jednoho tbał velmi málo, jedné že jej nazýval přietelem. Druhého viece mižoval a viece proň činił. A třetieho najviece. I přihodiło se, že ten jmějieše před krále jiti a jemu počet učiniti, i netrval 5 sobě, by mohl z toho vyjiti. A tak poče mysliti, by mohl jmieti některú pomoc. I vece k onomu přieteli, jehož najviece mižováše: „Vieš, přieteli, kterak sem tě mižoval nelstivě, nade všecko sem tvú přiezeň zachovával. Již-t mi jest pomoci třeba: pověz mi, jakovú jmám k tobě naději mieti? I odpověď jemu ten přietel: „Jiné-t jmám přáteřy, s nimiž musím vesel 10 býti, nemohu-t s tebu práce mieti; s těmito-t mi bude zuostati. Než dám-t plátna k pohřebu, aby tě přikryli po smrti, aby nah nebył; jiné naděje nejměj do mne.“

Tento smutiv se, i jide k jinému přieteli a vece jemu: „Mižý

prieteli, miloval-t sem te a pilen sem byl tebe; protoz prosim tebe, budiž mi v mé nuzi a potrebě pomocen a pověz mi, jakovú jmám naději do tebe jmiati.' Ten také jemu odpověděl: „Nejsem-t prázden, bych-t mohl dluho s tebu býti. Jmám-t mnoho svých věcí jednati.
 5 Avšak tě odprovodim k vratóm a hnedky se zase vrátiti musím a opatrovati svých věcí doma.“

A ten ubohý tepruv pozna, kterak jest měl daremní naději v těch přáteliech, a že jest to vše daremní práci vedl, co jest pro ně činił. A tak jsa v tesknosti, i jide k onomu třetiemu prieteli, jehož nebýval tak
 10 pilen, i poče mu říci: ‚Velmi-t strašlivě mluvim k tobě, miły prieteli; neb-t sem nikdy nebył pilen tebe a tvé libosti. Řečí sem tě měl za prietele, ale pohříechu skutkem sem izádné přiezne neokazoval. Avšak proto teď sem přišel, jmaje doufanie v tobě, neb mě núze připudiła a nenalezł sem v jiných přáteliech žádné naděje. Tebe prosím, muožeš-li,
 15 aspoň ty mi dopomož' A ten jemu s dobrú myslí odpověděl: „Miły prieteli, v děk mi jest to velmi, že mě jmáš za prietele a že jmáš doufanie ve mně; chci-t rád pilen býti v tvé potrebě. Neboj se. Já-t puojdu před tebu před krále a pomohu-t a nalezu-t miłosť před králem“. Tehdy ten súžený, radost smiesiv s žalostí, i poče říci: ‚Hoře mi jest!
 20 Čehož jmám prvě želeť: toho-li, že sem k oném přátelóm svým jměl takové doufanie veliké a to nadarmo, čili že sem tomuto prieteli svému nikdy neukazoval přiezni, jakož slušalo?'

Opatrný král.

Slýchal sem, že bylo jedno město veliké a v tom městě jměli měšťané ten obyčej, že vzeli cizieho člověka, ježto nevěděł nic jich práv, a toho králem nad sebu ustanovili. A ten mohl jako pán, což by jedno chtěl, učiniti až do roka, a po roce, když se on nenadál a mněl,
 5 by mělo trvati jeho panstvie, povstanúc měšťané proti němu, svlekúc jej z rúcha královského, i vodili naha po všem městě. Pak ho tak v chudobě poslali do jednoho ostrova dalekého, kdežto musíł trpěti v chudobě veliké nedostatky. Avšak ten král nikdy se nanadál, by z té
 10 I přihodi se, že by vzat podle toho obyčeje v to panstvie nějaký muž múdry, a ten, poněvadž jest byl vzat do toho dobrého bydla, jehož se on nikdy nenadál, poče pilen býti, aby užitečně spravoval své panstvie. I poče se ptáti na lid toho města a na obyčej jeho. I pověděl jemu jeden, jenž bieše rada jeho, kteraký jmají tí měšťané obyčej a kterak
 15 s svými králi po roce nakládají. I porozuměl tomu, že to panstvie jeho nemuož trvati, a dokudž vládl, sđal před sebu veliké poklady do onoho ostrova, do kteréhož jměl sám v krátkém času poslán býti. A když ten rok vyjde, též jemu učinichu jako jiným. A tento, že byl před sebu mnoho poslal, jměl dobré bydlo, kdež jiní v chudobě byli, ježto před
 20 sebu nic neposlali.

V. Z kroniky o sedmi mudrcích.

Věrný pes.

Bieše některaký rytieř udatný, jenž jednoho syna jmějieše, a tak jej miřoval, až jemu tři chovačky zjednař bieše: prvá aby jeho krmiřa, druhá aby jej myřa, třetí aby jej povjēja. K tomu také jmějieše jednoho vyřelce a jednoho sokořa, jenž velmi také miřováše. Ale ten 5 jistý vyřelec takúto cnost do sebe jmějieše, že když která zvěř uhoniř, držař ji bez škody, až i jeho pán přiřeř. Druhě, když pán jeho měř kam na vojnu jeti a jměř boj obdržeti, tehdy ten jistý vyřelec před svým pánem, když chtěř na kuoň vsěsti, učiniř tři neb čtyři skoky, na znamenie, že pánu jeho dobře se zvede. Pakli jměřo se jemu zle 10 zvěsti, tehdy ten jistý vyřelec, když pán jeho jměř na kuoň vsěsti, chopě se ocasu koňského, jař se výti. A tak skrze ta dvě znamenie věděř, když jmá na vojnu jeti a když nic.

Stařo se, že ten jistý rytieř jeř k turnému, ostaviv toho vyřelce doma. V jeden čas potom přiřodiřo se, že ony tři chovačky vyřly 15 z domu a dietě samého na sieni nechařly a toho jistého vyřelce podle koliebky ostaviřly, a sokoř na bidle sedieše. V tu chvíli přiřeř had na sieň a upřimo chtieše k koliebce, aby dietě zahubiř. Uzřev to sokoř, trhř se a uděřiř na psa, jako by řeķř: Vstaň a nespí a pomoz dietěti. Inhed pes, vztyčiv se, jař se spořu na hada bítí; ale had velmi toho jistého 20 psa ukusiř, že mnoho krve z něho vyřřo okolo všie koliebky po zemi. Až dotud bili se, že vždy vyřelec hada zahubiř. A koliebku mezitiem, tepúce se, přeřrátili, ale dietěti se na zdraví nic škodného nestařo. Učiniřv to pes, řed k stěně lehř a své rány lízař.

Potom brzo přiřřly ty jisté chovačky. Uzřevše, a'no koliebka pře- 25 vrácena a krev okořo koliebky a psa krvavého, mněřly, by dietě zahubeno bylo. Neopatrivše, kterak se stařo, dařly se na běh, a když ven beřiechu, panie je střeřta a vecě jim: „I co pářete? kam chcete?“ Odpověděchu: „Ó miřá panie, běda nám i tobě! Ten pes, jakož jeho pán miřuje, dietě tvě zahubiř, a všiecka země ve krvi jest okořo koliebky.“ Uslyřevři to 30 panie, leķři se padřa k zemi přačici a křičieci: „Běda mně, běda mně, co sobě učiním! Zbavena sem jedinkého syna!“ V tu chvíli pán jeřie, dřieveřečený rytieř, domuov přiřeř, a když panie vždy ustavičně křičieše otázař ji, proč by tak velmi přakařa. Tehdy ona: „Ó miřý pane, běda mně i tobě! Tvój pes miřostný našeho syna miřého a jedinkého zahubiř 35 a byn u stěny leři, nacřopav se krve syna našeho.“ Uslyřav to ten jistý rytieř od své ženy, unáhliv se a všed na sieň, uzřev psa svého miřostného, a'n naň skáče, jakož to dřieve obyčej měř, vytrhř svůj meč a jednu ranú jemu hřavu sřař. Učiniřv to řeř k koliebce i s svú ženú, chtě věděti, kterak by se stařo. Pozdřih koliebky uzři, a'no dietěti nic 40 nenie, ale hada velikého zabitého vedle kolěbky naleřř. A tak po těch znameních pozna, že by pes, bráně dietěte, toho hada zabiř, i jme se s velikým křikem křičeti, zedrav na sobě řúcho, řka: „Běda mně, že pro řeč ženy svej psa miřostného bez viny sem zahubiř!“ A inhed své kopie na trě přeraziř a potom bosú nohú k bořiemu hrobu řeř a tam 45 v dobrém svój život skonař.

O b s a h.

	Str.
Úvod	III
Nákres mluvnice staročeské spolu s vysvětlením slov méně známých . . .	X
I. Rukopis zelenohorský	1
II. Nejstarší části překladu písem svatých	4
Z evangelium sv. Jana	5
Chvalozpěv Mojžíšův	6
Žalm CX. z žaltáře klementinského	7
Žalm VI. z žaltáře wittenberského	7
III. Rukopis kralodvorský	8
Boj s vojsky Karla Velikého	10
Zpěv o jinoši padlém a jelenu	15
Přemožení Vlastislava Čestimírem	16
Pobití Polanů v Praze l. 1004	20
Pobití Tatarů l. 1241	22
Zpěv o sedání	28
Písně lyrické: Kytice, Růže, Zarmoucená, Skřívánek	30
IV. Alexandreis	31
Ze zpěvu prvního. Úvod	32
Rod i mladost Alexandra Vel.	33
Rada Aristotelova	33
Výprava do Recka	34
Vzetí Athén	35
Dobytí a vyvrácení Theb	36
Příprava proti Persánům a plavba	36
Přistání v Malé Asii	37
Popis Asie	38
Alexander u Troje	38
Ze zpěvu II. Dariovo tažení	40
Reč Dariova a planý poplach	41
První setkání	42
Ze zpěvu III. Popsání boje	44
Bojiště po bitvě	45
Konečný útěk Persánův	46
Kořistění Řekův	47
Zatmění měsíce	47
Ze zpěvu VI. Zalostění Dariovo	48
V. Legendy v řeči vázané	49
Vjezd Krista Pána do Jeruzaléma	50
Sv. Marek	50
Obrácení zázračné sv. Kateřiny	51
Přímluva mučenníkův	52
Růže sv. Doroty	53
Mladost sv. Prokopa	53
VI. Překlad úplný písem sv.	54
Potopa	55

	Str.
Přechod přes rudé moře	56
Ohledání zaslíbené země	57
Vyvrácení Jericha	59
Poražení Madianitů od Gedeona	60
Naděje v blažené doby Mesiášovy	61
Návrat mladého Tobiáše	62
Velebení všemohoucnosti boží	63
Vyběr pověstí (příslovi) Salomúnových	65
Sedmero pečeti knihy beránkovy	66
VII. Duchovní písně	67
Hospodine, pomiluj ny	67
K sv. Václavu	67
Z písně k P. Marii „Ó přestavná Matko boží“	68
VIII. Dalimilova kronika	69
Osazení Čechův	69
Zavraždění sv. Václava	70
IX. Básně dějepisné	71
Nepřátelské klání l. 1315	71
Bitva u Kreščaku	72
X. Aesopické básně	73
Bájka o lišce a čbánu	73
XI. Petr z Rožmberka	74
O stavování	75
XII. Život Krista Pána	75
Predmluva	76
Obětování Ježíše v chrámě jerusalemském	76
Vzkříšení Lazara	78
Zjevení se dvěma učenníkům u Emaus	80
XIII. Překlady z literatury učitelův církevních	81
I. Ze samomluv sv. Augustina	82
II. Z kněh mravních Alberta Vel. Úvod	83
XIV. Legendy prosaické	84
I. Z Passionálu. Život sv. Václava	85
II. Ze života Adamova. Smrt Adamova	89
XV. Básně mravoučné	90
Z básně o mravném obnovení člověka. Vůz věhlasnosti	90
Z básně o smrtedlnosti. Smrt	92
Ze sporu duše s tělem	92
XVI. Podkoní a zák	93
XVII. Přibík Pulkava z Hradenína	97
I. Z kroniky Pulkavovy. Královna Eliška, poslední Přemyslovna	98
II. Ze života cis. Karla IV. Z dějů ve Vlaších. Spiknutí vláckých knížat	100
Vítězství u San Felice	101
Obležení Kremony a ztráta hradu Pavie	102
Příjezd Karlův do Čech	103
Válka polská	103
XVIII. Ludvík Tkadléček	105
Neštěstí žalobníku přimlouvá	105
Nářek ztrápeného	107
XIX. Ondřej z Dubě	108
Z výkladu na právo zemské	108
XX. Spisové o věcech řeckých a římských	111
I. Ze života a řečí starých básníkův a mudrcův. Thales	111
Demosthenes	112
Xenokrates	113
II. Ze spisu o čtyřech stěžejných ctnostech. O spravedlnosti	113
XXI. Kronika trojanská	114
Boj Trojanských s Řeky a první oboření Troje	115
Popis nové Troje	117
XXII. Román o Alexandru Velikém	119
Výprava proti Porovi králi indickému	119

	Str.
Zahynutí Porovo	122
Alexander na hoře diamantové	123
XXIII. Million Marka Pavlova	124
O vlasti Manji	125
Kterak kám dobyl vlasti Manji	125
Kterak město Siampchu praky dobyto	126
XXIV. Tomáš ze Štítného	126
I. Z knihy sv. Augustina „o bojování hříechův s šlechtnostmi“. — O milování tohoto světa	128
II. Z knihy bratra Davida bosáka o sedmi vstupních. — O pokoře	129
III. Z homilií. — Řeč v úterý po velice noci	132
IV. Ze zjevení sv. Brigity. — O jednom květu, jenž jměl pět listův	135
V. Z rozmlouvání duše s svědomím. — Dobrodiní božská	136
VI. Z rozmluv nábožných. — Úvod	138
O tom, co jest Buoh	139
Kterak skrze Boha všeliká věc	140
Co a kterak Buoh skrze svú moc činí	141
Kterak jeho mudrost znamenati v stvoření	141
Co jest kde a kterak múdrost božie svět ustavila	142
VII. Z knih šesterých o obecných věcech křestanských. — Vladykám	145
XXV. Smil Flaška z Pardubic a z Řichmburka	148
I. Z nové rady	149
II. Z rady otce synovi	152
III. Z přísloví	154
XXVI. Vavřínc z Březové	155
Z kroniky světa. Nemrot, Belus, Ninus a Semiramis.	156
Domician, Nerva, Trajan	157
Atila	158
Sedmero svobodných umění	159
Z cestopisu Sir Johna Maundevila	159
Sicilie. O mrtvém moři	159
O horách libanských	160
XXVII. Staročeské rozpravky	160
I. Z básně o desateru božích přikázání. Bezedný pitec	161
Lstivý soused	161
II. Ze sbírky pražské Gest římských. Hudec a skřečník	162
Tři hádanky	162
O černém koni, psu, sokolu a černé troubě	163
III. Ze sbírky olomoucké. O rytířích, jenžto zemi svou bránili	164
O jednom pohanu, jenž byv pokřtěn ke zdraví se navrátil	164
IV. Z románu o Barlaamu a Josafatovi. Lovec a slavík	165
Tři přátelé	165
Opatrný král	166
V. Z kroniky o sedmi mudrcích. Věrný pes	167

O p r a v y.

- str. 3 ř. 9 čti : i pod nima
" 16 " 10 " : po žalném
" 21 " 40 " : deň
" 24 " 43 " : večerní
" 27 po ř. 45 vlož: siemu v srdcé po jilcé meč vtasí,
" 29 ř. 21 čti : tuří hlava
" 34 " 31 " : tako se j'mu
" 35 " 6 " : potěže
" 35 " 24 " : młazšími
" 38 " 30 " : Juž čas
" 98. O Pulkavovi známo nyní, že, stav se mistrem svobodných umění (magister artium), nejprvé sloužil co písař arcibiskupovi pražskému, potom spravoval školu kollegiatní u sv. Jiljí v Praze, a držel faru chudenickou. Zemřel l. 1380.

ANTHOLOGIE

Z LITERATURY ČESKÉ

DOBY STŘEDNÍ.

ZA ČÍTANKU PRO VYŠŠÍ GYMNASIA

SESTAVIL

JOSEF JIREČEK.

SVAZEK II.

DRUHÉ VYDÁNÍ.

V PRAZE 1869.

NÁKLADEM FRIDRICH A TEMPSKÉHO.

ALPHABET

120 001 7 301 000 114 7 4 1 5

120 001 7 301 000 114 7 4 1 5

120 001 7 301 000 114 7 4 1 5

120 001 7 301 000 114 7 4 1 5

Ú V O D.

§. 1. Povaha střední doby literatury české.

Střední doba literatury české zahrnuje v sobě XV., XVI., XVII. a začátek XVIII. století. Písemnictvo tehdejší tvoří celek samostatný, vnitř souvislý, od literatury starší i novější rovně oddělený, v němž zřetelně rozeznati lze vznik, horování a úpadek.

Povaha doby té zakládá se na těchto hlavně věcech:

1. V ní vyvinul se nynější jazyk spisovný. Kdežto spisovatelé nejbližše předcházející, vzdělavše se co do jazyka na starých knihách, užívali forem obci lidu scuvěkého již neobvyklých: vyniká krátce před l. 1400 snaha uvésti do písma mluvu obecnou. Znamenati to nejprvé v listech a ve spisech právnických. Jan Milič a M. Jan Hus byli první spisovatelé, kteříž, chtějíce působiti na mysl lidu obecného, úmyslně zanechali posavadního způsobu učencův. Nicméně ještě až do druhé polovice XV. století nalezáme časování staré nejen maně, ale i dosti důsledně zachovávané, jako k. p. v starých letopisech a historických básních až po Ladislava krále, ano porůznu ještě u Tovačovského. Proměna, kterou jazyk v samé této době podnikl, záleží hlavně v tom, že *ie* přešlo v *í*, *ó* v *uo*, *ú* v *au* a *ý* v *ay*. Než již na začátku XVI. stol. měniti se počalo *uo* v *ú*, *ay* v *ey*, a ku konci téhož věku začali již *au* vyslovovati jako *ou*. Rozdíl mezi *l* a *ḷ* z mluvy obecné zmizel asi v druhé polovici XVII. stol.

2. Literatura česká od konce XV. věku nejvíceji vzdělávala se dle vzorův latinských. Ušlechtilá prosa staročeská, jenž ve spisech Štítného dosáhla největšího květu, přišla bezmála v zapomenutí. Jazyk český přispůsobován syntakticky k latinskému, což z počátku tak hrubě se dalo, že průpovědem českým druhdy jinak rozuměti nelze, leč přimyslíme-li si text latinský (Konáč). Zato později zásluhou Veleoslavínovou čeština takového skrze latinu dosáhla ušlechtění, že dlouho potomstvu zůstane nedostihlým vzorem.

Vplyv německého jazyka na jazyk český v době střední počíná od toho času, co novověrci jali se obíratí spisy německých reformátorů. Nicméně přestával hlavně na přibírání slov; teprvé od počátku XVII. znamenati hojnější vazby syntaktické k německým nápodobené, zvláště u spisovatelů podobojích, kteří vzdělání svého nabývali ve Wittemberku a jinde v Německu. I polština měla některý účinek. Mnozství kněží polských pobývalo v Čechách; obcování Čech s Polskem za Vladislava II., jmenovitě pak za Maxmiliana II. a Rudolfa II. velmi bylo živé. K tomu přispělo od léta 1548 i rozšíření Jednoty bratrské do Polska.

3. V střední době vyvinula se jen prosa česká; poesie naproti tomu kromě nemnohých výminek zůstávala ladem.

§. 2. Čas po bojích husitských.

Válka husitská podlomila krásný květ vzdělanosti Karlem IV. štípený. Mnobo sice psáno i tehda jazykem českým, ale nebyly to než hádky sektárské, mírnější tak říkáje způsob šíleného boje, kterým praotcové naši krásné své vlasti hubili. Školy domácí větším dílem zanikly; v síních university pražské místo učených přednášek rozléhal se hluk sporův náboženských. Školy za hranicemi Čechům byly zavřeny. Barbarství a pohrdání uslechtiljším vzděláním bylo následek tohoto stavu věcí.

Když různice poněkud ochabovati začaly, nastala z touhy po upokojení duchovním potřeba spisů rozjímavých. Tož hle příčina, proč v druhé polovici XV. století tak hojně dílem skládáno a překládáno, dílem ze starých rukopisův přepisováno knihy mystické.

Historie pěstována jen různým spisováním dějův souvěkých. Větší dílo v tom oboru jest Židkova Správozna. Spustlost formy, s kterou se v ní potkáváme, smutným jest obrazem tehdejší rozervanosti mysli.

Poesie jen z počátku objevuje se v plodech jemnějších, ježto jako ohlas doby staré doznívají; později přestávala na satyrických výlevech a písniích duchovních.

Nejzdařnější jsou listy a spisy, ježto se nám zachovaly z péra několika statníků, většinou katolíkův, jako Oldřicha z Rožmberka, Kašpara Šlika, Prokopa z Rabšteina, Alše Holického z Šternberka, Jošta z Rožmberka biskupa vřatislavského, Viléma z Pernšteina, Ctibora Tovačovského z Cimburka a j.

Rovnou měrou vynikají zápisové právníctí a potřeb veřejného života se dotýkající.

Náuku lékarskou pěstováno překládáním výtečných tehdá spisův latinských, jakož jsou díla Rhasesova, Salicetova a j.

O věcech válečnických psáno od Jana Hájka z Hodětína, Jana Žižky a Václava Vlčka z Čenova.

§. 3. První humanisté.

Z Italie v XV. století začalo se šířiti zalíbení v literatuře staro-klässické do zemí severních. Uhry, zůstavše v nepřetrženém pokojném spojení s církví římskou a s Italií, předstihly v tom Čechy. Janus Pannonius, slavný básník, později biskup pětikostelský, první uvedl musy z Vlach do Uher, kdež našly ochotného a mocného maecena v Matyáši Korvinovi. Bibliotheka krále uherského držela tehdá přední místo mezi sbírkami spisův klässických za Alpami. V Budíně utvořila se učená společnost (Danubiana) k pěstování klässických nauk, která, přenešena byvši později skrze Konrada Celtesa do Vídně, spojovala v sobě nejznamenitější učence z Čech, Rakous i Uher.

V Čechách současně sice s návratem J. Pannonia z Vlach začal Řehoř Prazský (1462) čísti o latinských klässicích na universitě prazské, a Jan z Rabšteina, ztráviv několik let při dvoře papežském, výtečné vzdělání klässické domů přinesl: ale myslí Čechův nehrubě byly přístupny snahám z Italie přicházejícím, a Jiří Poděbradský příliš byl zanepřázdňen zápasem o upevnění trůnu, aby jim byl mohl býti takovou podporou jako sok jeho uherský. Teprvé když katolictvo za Vladislava II. v zemi poněkud se zmohlo, nastala i studium klässickým doba příznivější. Vzešla tehdá hvězda první velikosti, Bohuslav z Lobkovic, vedle něhož stkvěli se Jan Šlechta ze Všehrd, Augustin Olomoucký, biskup Stanislav Thurzů a jiní.

Čerstvý tento vzlet klässických studií nemohl se minouti s účinkem na literaturu domácí. I povstali v skutku mužové, kteří celou duší ponořili se do krás starořímských i řeckých, a snažně usilovali ozdobiti jimi jazyk svůj materský. Řehoř Hrubý z Jelení, Viktorin ze Všehrd, Václav Písecký, Jan Češka, Oldřich Velenský z Mnichova, Mik. Konáč z Hodištkova spisy svými naznačili cestu, kterou po nich veliká většina spisovatelův kráčela.

§. 4. Časové Ferdinanda I. a Maxmiliana II.

Ferdinand I. mocnou rukou uchopil se vlády a po nedlouhých letech podařilo se mu uvésti pořádek do věcí zemských, který více než po století býval nevidaným hostem. Působení na literaturu nemohlo

minouti. Vášeň byly upoutány a volně mohlo se přistoupiti ke vzdělávání pěkných náuk.

Žili tehdá ještě i působili někteří z řady prvních humanistův. Jmenovitě připadá krásnější doba Konáčova v léta Ferdinanda I. K němu přidružili se Bart. Písař, Briek z Zlicka, M. Černobýl, Burian z Kornic a j. Ale poněvadž na universitě od úmrtí Řehoře Pražského (1485) studium klassické zaniklo, všickni tedy, kdo se mu oddati chtěli, buď na soukromém cvičení přestávati anebo vně země pro ně choditi museli: obávati se bylo, aby s vymřením prvních nadšených vzdělavatelův klassické učenosti i ona sama nezahynula. Teprvé l. 1542 začal opět o řeckých a latinských klassicích čísti Matouš Collinus. Vedením jeho a pod ochranou slavného mæcena Jana Hodějovského z Hodějova zmohla se k novému rozkvětu poesie latinská. K tomuto obnovování náuk velice přispěla i akademie jesuitská, l. 1555 od Ferdinanda I. v Praze založená. Jesuité u vyučování uvedli pevnou soustavu, čímž daleko stkvělejších prospěchů dosáhli, nežli posavad v českých školách vídati bylo. I literatura domácí opět se zmáhati počala. Za pozdějších let Ferdinandových prosluli co humanisté: Sixt z Ottersdorfu, Zigmund z Puchova, Martin Kuthen ze Šprinsberka, Pr. Lupáč z Hlavačova, Pavel Kristián z Koldína, Jan Mirotický, Pavel Vorličný, Thadeáš Hájek, a. j.

Vedle směru humanistického počal rázně vystupovati směr prostonárodní, t. j. spisovatelé jali se vzdělávati jazyk obecný bez pomoci latiny. Již vedle prvních humanistů stkvěl se v tom ohledu Jan Hasišteinský z Lobkovic, jehož cestopis i naučení otcovská náležejí k nejkrásnějším plodům staročeským. V témž duchu psal i druhý Lobkovic, Jan Popel. Dáleji tu jmenovati sluší Tomáše Bavorského, českého to Skargu, a Oldřicha Přefáta z Vlkanova. Nade všechny vyniknul Václav Hájek z Libočan. Čtením starších památek historických a sbíráním pověstí mezi lidem živoucích osvojil sobě sloh dějepisný opravdu národní a proto dílo jeho, jakkoli sice všelijak vadné, vždy zůstane vzácným úkazem doby své.

Za Ferdinanda I. hlavní ráz literatury byl katolický. Sektáři jen ze zákampí vypouštěli polemické spisy své, rozšiřující je ukrytě mezi jednověrci svými. Teprvé za Maximiliana II. nastala v tom poněkud proměna.

§. 5. Počátkové literatury jesuitské.

Císař Ferdinand poslal do Říma 12 mládenců, aby se tam za kněze vzdělali a, vrátíce se domů, proti učením scestným působili. Většina mládenců těch vstoupila do řádu jesuitského. Vrátivše se

jali se pracovati na úkolu sobě vykázaném. Tento byl počátek je-
suitů českých, kteří učeností rovně se stkvěli jako snahou o pě-
stování jazyka domácího. Sbírajíce rukopisy staročeské, na nich
sloh svůj cvičili. Tím jest, že se jazyk jejich značně liší od huma-
nistův i od prostonárodních. První a nejznamenitější z nich byl
Václav Šturm, slavný odpůrce Bratří českých. Vedle něho a po
něm psali česky Balt. Hostounský († 1600), Ondř. Modestin
(† 1601), Jak. Colens († 1623), pak Š. Berlička, jehož spisy jasně
svědčí, že se vzdělal v Polsku při slavném kazateli polském P. Skar-
govi. Adam z Vinoře jakožto vychovanec Šturmův též sem náleží.

§. 6. Literatura bratrská.

Bratří čeští až do polovice XVI. století zůstávali věrni zásadě
své, zavrhujíce vzdělání vyšší a ve spisech svých obmezující se na
předměty náboženské. Muži učenější mezi nimi, jako k. p. B. Lukáš
Pražský, nemohouce odolati obecnému tomu smýšlení, bezděky jemu
se poddávali. Jen historie v Jednotě pěstována se zvláštním úsilím
i zdarem, v kteréžto příčině vedle Mik. Slanského a j. zvláště vyniká
M. Červenka; později Blahoslav a J. Jafet. První, který s vzděla-
ností neobyčejnou a vůlí vytrvalou musám otevřel přístup do škol
bratrských, byl Jan Blahoslav. Překládaje nový zákon, jal se studo-
vati staré překlady biblické, porovnávati konstrukcí české s jino-
jazyčnými, ustanovovati, co duchu češtiny přiměřeno, co odporno.
Výsledek skoumání těchto složil v grammatice své, jejíž studium
přivedlo mezi bratří onu snahu po přesnosti a leposti jazyka, kte-
rouž později tak velice vynikali. Blahoslav byl původem, že při-
stoupeno k překladu biblí bratrské v Kralicích. Rovnaje a tříbě
písně duchovní, ustanovil pravidla prosodie české, ačkoli v básnění
sám nevelmi byl šťasten. Po Blahoslavovi prosluli Jiří Strýc co
básnický překladatel žalmů, Matěj Cyrus a Pavel Slovák co překla-
datelé cestopisu Leryova, Matouš Konečný co vzdělavatel nauk obec-
ných. Druhý z Bratří, jenž v některém ohledu Blahoslavovi se
rovná, v jiném nad něj velice předčí. Amos Komenský, přežil léta
literární své činnosti větším dílem již v cizině.

§. 7. Směry praktické.

Veliké pozornosti hodni jsou spisové čeští, potřebám prakti-
ckým sloužící. Sem předně patří díla právnická. V tom oboru
znamenití byli Ctibor Tovačovský, Viktorin ze Všehrd, Brikeš
z Zlicka, Oldřich z Prostiboře, Wolf s Vřesovic, Pavel Kristián

z Koldína, Jakub Menšík z Menšteina a j. Při Všehrdovi pozoru hodné jest, že vzdělal ryzí staročeský jazyk právnícký způsobem klassickým. Koldín právnímu jazyku jest tím, kým Veleslavín literatuře vůbec. O lékařství a zvláště rostlinářství psali dva Janové Černí, jeden z Prahy, druhý z Jevíčka, slavněji nad ně Thadeáš Hájek a Huber z Riesenbachu. O hospodářství jednají spisové Jošta z Rožmberka, Černobýla, Brtvína z Ploškovic, Jana Dobřenského z Dobřenic slohem nad míru jadrným, vlastním a stručným. V mluvnictví Blahoslava předcházeli Beneš Optát, Petr Gzel a Václav Filomates; gramatiky české pozdější psány sou latině, jakož vůbec všecko vyučování tehdá od škol nejnižších až do nejvyšších bylo latinské. Česky se vyučovalo jen ve školách bratrských.

§. 8. Rozkvět literatury za Rudolfa II.

Středem literatury české za doby císaře Rudolfa II. jest Daniel Adam z Veleslavína. Vzdělav se na vzorech latinských, uživ i pokrokův bratrských, docílil toho, že prosu českou povznesl na nejvyšší stupeň uhlazenosti a vnitřní dokonalosti. Četná jsou díla jeho: nicméně činnost jeho nezavírala se v nich. Přátelskými svazky spojen jsa se všemi učenci souvěkými, k pracování je pobádal, práce jejich opravoval, s nimi společně k dílům přisedal a o vydání spisův jejich se staral. Případla činnost jeho v dobu velmi šťastnou. Rudolf II. svolával do Prahy učence odevšad, dvůr jeho nahrazoval takořka universitu. Vně byl pokoj více méně obecný, vnitřní bouře ještě nebyly nastaly. Vedle Veleslavína spatřujeme tu Bavora Rodovského, Hubera z Riesenbachu, Jana Kocína z Kocinétu, Matouše Hosia, Václ. Plácela, Vavřince Benediktího, Abrahama z Günterrodu: brzo po něm Jiříka Závětu a Pěčka Smiřického. Menší ceny jsou spisové Václ. Dobřenského, Trojana Nigella a jiných. K humanistům Rudolfínským přičísti sluší i Žerotína, u něhož, cokoli jest dokonalého v jazyku spisovatelů bratrských, prstonárodních i humanistův, takořka v jeden krásný celek splynulo.

Jako za Ferdinanda I. a Maxmiliána II. vedle humanistův zmáhal se směr prstonárodní, tak bylo i za Rudolfa II. Rvačovský a Lomnický psali o věcech mravoučných, Paprocký o historických a krasomluvných, Marek Bydžovský skládal děje souvěké, Václ. Březan pracoval o historii vymřelého tehdá rodu Rožmberského, Vaclav Budovec vystoupil proti mohamedanismu, Mikuláš Dačický z Heslova zůstavil zápisky o dějích českých a zvláště kutnohorských, Harant z Polžic, M. Hysrle z Chodů, Vratislav z Mitrovic, Fridrich z Donína prosluli co cestopisci.

§. 9. Osudy a přičiny nezdaru poesie české.

Jak blahodějně bylo působení humanismu na vzdělání prosy české, tak záhubné bylo poesii. Básnictví latinské udusilo poesii domácí právě tím, že samo tak vysoko se povzneslo. Jest věru ku podivu, kterak básníci, jichž básně latinské dosti mile plynou, jak náhle začnou básnití po česku, samou rozvlácností všecken půvab s výtvorů svých stírají. O tom, že by se jazyk náš podvoliti mohl pravidlům prosodie klassických jazykův, teprvé Blahoslav jasného nabyl přesvědčení, ale k praktickému jich užití ani on nedospěl. Nicméně již ve výtvorech Benešovského zřetelně se ukazuje, jak přísnější forma může působiti i na úpravnost obsahu. Ještě ráznější toho důkazové jsou časoměrné skladby Benediktiho a Komenského.

Za časů Vladislava II. vynikli sice někteří básníci, jenž se způsobem svým druží k veršovcům starší doby, jako Hynek vévoda Münsterberský, skladatelé rady zviat a naučení Ludvíka z Pernšteina; později Konáč s dosti pěkným zdarem následoval vzory německé a vlaské: než nadějně počátky tyto zůstaly o samotě. Paprocký snažil se uvésti do Čech poesii polskou, ale sám nemaje hrubě povolání básnického, nemnoho pořídil. Rýmaře Lomnického mezi básníky počítati nelze. Básně Jana Grilla jména toho sotva zasluhují; naproti tomu syn jeho Matyáš jedinou básní projevil nadání tak zdárné, až litovati jest, že na dráze šťastně nastoupené po prvním kroku poustal.

Poesie duchovní zmohla se nad míru sice, ale plody její zůstaly na stupni nevysokém. Jediní žalmové Strýcovi, Medunovi, Benešovského, Benediktiho a Komenského jsou tu milou výjimkou. Mezi katolickými skladateli vyniká nejvíce Berlička.

§. 10. Účinky bouřek českých.

Bouře, které od prvních let XVII. století veškerým řádem církevním i státním v Čechách otrásati počaly, nehrubě byly příznivy krásným uměním. Od léta 1609 asi nevyskytuje se žádné dílo české, které by vnitřní cenou nad obyčejnou míru valně vynikalo. Polemika opět nejhojněji zastoupena, jako za doby husitské. Podobojí, sjednotivše se s luterany, Bratří, připojivše se k kalvinistům, vysílali vždy hustěji syny své na university německé. Podnikatelé protestantští z Německa s velikým prospěchem zřizovali školy v Praze a jinde v zemi. Universita pražská, odevzdána byvši pod správu podobojích, přes ctihodné úsilí jednotlivých mužův nemohla se nikterak povznésti k staré své slávě. Jazyk český v obecném životě hynul, o čemž výmluvně svědčí snešení sněmovní k ochraně

jeho vydaná. Ve spisech správnost jazyka hrubě zanedbávána. Proměnám, které se tím v literatuře připravovaly, učiněna přítrž vítězstvím na Bílé hoře 1620.

Nejbližší následek děje toho byl, že původové a účastníci bouře byli ztrestáni. Pohřichu byli mezi nimi i mužové o literaturu zasloužili, kterých osud tím většího politování jest hoden, jelikož, strženi byvše proudem, zapomněli se nad věrou otcovskou i nad dokázanou prvé domu panovnickému věrností, jako Harant a Závěta. Mnoho rodin českých i německých, nechtějících přestoupiti k staré církvi, opustilo zemi. Osudu toho neznikl zcela ani sám Karel z Žerotína, vzdor věrnosti poddanské.

Vystěhovalci nepřestali dělití se a nevrážiti na se ani na cizí půdě. Podobojí příkře stáli proti Bratřím a stíhali se vespolek jízlivými spisy. Nejznamenitější mezi nimi z podobojích byl Pavel Skala, z bratří Komenský.

§. 11. Příčiny úpadku literatury.

Po odchodu jinověrcův zůstali v zemi katolíci, mezi nimiž muži plní statečně vůle. Veliká část šlechty české zůstala věrná císaři i katolictví. Duchovenstvo a jmenovitě jesuité, ačkoli spisy starší hubili, z počátku nicméně vždy jen o to usilovali, aby vlastní činností na poli literatury české vykážali jí směr v náboženském smyslu nový, přísně katolický. I není pochyby, že by se literatura, kdyby pokojnější doby nastaly, brzo zase byla zotavila. Ale pochodeň, l. 1618 v Čechách rozžatá, podnítila válku i dlouhotrvalou i ukrutnou, jejíž nejhroznější záhuby právě zasáhly Čechy a Moravu. Pokojné zaneprazdňování pro ustavičné vpády nepřátel bylo nemožné naprosto; země byla tak vydrancována, že i nejbohatší panstvo nařikati počínalo na úplné schuzení. Válka 30letá tak zmořila Čechy i Moravu, že nebylo viděti než pustá pole, vypálené vsi a položbořená města. Obyvatelstvo ztenčeno měrou neslýchanou. Po válce této následovala s malými přestávkami celá řada pohrom; brzo zůfila vojna v okolí, brzo země naše byly dějištěm krvavých zápasů. Teprve mír hubertsburský 1763 přinesl pokoj stálejší.

Vedle obecného znuzení země shrnovalo se několikero jiných překážek zdravého rozvoje literárního. První byla nedůvěra k starším spisům z příčin náboženských, tak že nastal nedostatek vzorů, dle kterých by se spisovatelé mohli vzdělávati. Činnost souvěkých spisovatelů již pro nesnáze zevnější nemohla býti tak vydatná, aby potřebám lidu mohla s dostatkem vyhověti. K tomu přišla v druhé polovici XVII. věku z Vlach zkáza i na jazyk latinský. Starým

klassikům dáno výhost; místo nich uvedeno do škol divné stvůry zkaženého vkusu, jenž se značily slohem bombastickým a barbarsky tvořenými slovy. Balbin († 1688) mezi jesuity byl poslední dobrý latiník. Zkáza tato neobmezila se jen na latinu, nýbrž podlela jí i čeština. Něco podobného dalo se sice i v sousedních literaturách, jako v uherské a polské, okolo začátku XVIII. století; ale literatury tyto v příznivějších okolnostech brzo zase okřály. K tomu přistoupilo konečně hojné osazení nových osadníků z ciziny, mezi nimiž poněmhu i život literární vzkvétati začal. Hrabě Frant. Špork ke vzdělání a rozšíření jazyka německého v Čechách prostředkem literatury nad jiné byl činným.

Kterak se při takovém stavu věcí vzkřísiti mohlo písemnictvo české!

§. 12. Spisovatelé po 1620 v Čechách a na Moravě.

Přes všecky tyto nesnáze byla činnost literární předce dosti znamenitá. Přední a nejúčinnější spisovatel český v dobách třidceti-leté války byl Vilém hrabě Slavata. Historické dílo jeho, ač tiskem nevyšlo, udržovalo takořka literární spojení mezi panstvem českým. Slavata totiž po částech posílal je ke čtení přátelům svým, jako Jaroslavovi z Martinic, Fridrichovi z Talmberka, Hendrichovi z Kolovrat a j., kteří je pak mnohonásobně opisovati dávali, tak že se nám sotva kterého jiného díla tolik přepisův zachovalo. Neméně důležité bylo samo dopisování Slavatovo. Druhý znamenitý pán, jenž psal česky, byl Heřman hrabě Černín.

Ostatní spisovatelé byli větším dílem kněží. Mezi četnými spisovateli z řádu jesuitského vyniká nejvíce Jiří Plachý jak hojností spisův tak správností jazyka. Felix Kadlinský dobyl si jednoho z neposledních míst mezi básníky českými. Jan Barner překlady spisů náboženských a hospodářských dostihl spisovatelův XVI. věku. Matěj Štýr působil spisy náboženskými a mluvnickými; založením dědictví svatováclavského (1669) zůstavil sobě trvalou blahodějnou památku. Spolu s Konstanciem a Barnerem pracoval na textu bible svatováclavské. Leopold Fabricius proslul co kazatel český, Jan Kořinek († 1680) co dějepisec Kutné Hory.

Křižovník Beckovský, vydavatel a prodlužitel kroniky Hájkovy, náleží k spisovatelům lepšího zrna, ačkoli jazyk jeho, porovnáme-li jej jen s češtinou biskupa Pešiny, znatedlně již poklesl. Ještě pokleslejší jest čeština ve spisech historických kanovníka Hammeršmida († 1737) a jiných.

O dějích českých za 30leté války psali ze světských J. N. Zatočil a V. Kozmanecký co očití svědkové, ač tento pěkněji.

Poesie zastoupena Zdoroslavičkem Kadlinského, kancionály Štýra, Koniáše a j. a některými básněmi dle časoměrné prosodie dosti šťastně složenými.

§. 13. Spisovatelé téhož věku na Slovensku.

Slováci, jež před l. 1600 mezi spisovateli našimi nalzáme, vsickni skoro žili v Čechách nebo na Moravě. Na Slovensku zajisté pro stálý válečný stav příčinou blízkého sousedství tureckého a pro navyklost latinskému jazyku se literatuře národní dařiti nemohlo. Teprvé na začátku XVII. století nastala doba příznivější, k čemuž značné pobuzení přišlo od vystěhovalcův českých po létu 1620. Písemnictvo slovenské odtud až do konce doby střední zavírá se hlavně ve spisech náboženských. I poesie nepovznesla se hrubě nad duchovní píseň. Středíště její mezi evangeliky byla Cithara Třanovského, l. 1635 poprvé a potom velmi často se značnými přídávky vydávaná. Co skladatele písní jmenovati sluší Eliáše Lániho († 1617), Štěp. Pilařka, jenž osudy své v tatarském zajetí veršem popsal, Sam. Hruškovice († 1748), Dan. Kermana († 1740), jenž zdařile veršoval dle prosodie časoměrné. Matěj Běl, Mat. Markovic a j. psali prosou, Pavel Doležal grammatickými pracemi proslul.

Mezi katolickými Slováky nejvíce vyniká minorita Benignus Smrtník a nejmenovaný pavlán, jehož překlad velikého díla o svatých otcích posud rukopisem leží.

I.

Jan Milič z Kroměžřie.

„Toť přápořáše silný duch z něho v božie miřosti! Mnoho'j tu vydal ohňových řlov!“ Možno-li kratčejí a rázněji označiti povahu slavného kazatele, jakož těmito několika řlovy řtítný učinil o Miliči?

L. 1360 povolal císař Karel IV., chtěje duřhovenřtvo české k větří horlivosti pastýřské pobuditi, Konrada Waldhausera z Rakous do Prahy. Příklad výtečného muže tohoto tak mocně hnul Miličem, tehdá kanovníkem prazským, místokanclerím královským a držitelem statku Tmaně, že opustiv všecka důřstojenřtví svá a statek svůj na dobré skutky obrátiv, dal se jedině v kázání řlova božího. Ztrávil některý čas v Horřově Týně, aby nabył žádoucího cviku ve správě duřhovní, jal se l. 1364 kázati nejprvé v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. Neobyčejná výmluvnost a ohnivě nadřšení náboženské v krátce mu zjednaly jednak přizeň lidu, jednak hněv těch, ježto řečmi jeho nemile byli dotčeni. Učení o blížkém přišti Antikristově zavdalo nepřátelům jeho přičinu k žalobám. Milič, odvolav se k papeži, vydal se do Řima (1369). Navrátiv se po řtastném věci své vyřizení do Prahy, pokračoval v snahách svých o zvelebení mravnosti obecné. Zvlářtní péči obracel na vzdělání mladého kněžřtva. Nové žaloby vzeřly, a opět bylo se Miličovi utéci k stolici papežřské. V Avignoně dostalo se mu přivětivého uvitání, ale, prvé nežli pře jeho doličena, přišla na neunaveného horlitele nemoc, kterěz, jřa již u vysokém věku, dne 29. června 1374 podlehl. Působení jeho zůřstavilo v Čechách trvalé následky. Mladří duřhovenřtvo, od něho vyučené, neřtalo v duřhu jeho pracovati o mravní uřlečtění v národu česčém.

Milič sepsal obsáhlou postillu jazykem latinským. Česká jeho díla jsou: řeči nedělní, v rukopise, drubdy dolanskému klášteru Kartuzianův náleževřím, nyní v cis. bibliothece olomoučké

chovaném, obsažené*), a „knížky o zarmúceních velikých cierkve svaté,“ jichž nejstarší známý rukopis v knihovně mikulovské se nalezá; tištěny jsou l. 1523 a 1542.

Z řečí nedělních.

Úvod k řeči na hod svatodušní.

Dnešní den jest patdesátý den od božieho vzkříšenie a nazván jest hod letničný neb letnice. Nebo jakžto židé od veliky noci patdesátý den měli své letnice: takéž i my nyní máme. A jakžto lid izraelský patdesátý den od obětovanie velikonočnieho beránka, ježto světili v Egyptě, odtud chodili až do božie hory tak řečené Oreb neb k hoře Sinaj a tu sú vzali zákon: takéž patdesátý den od veliky noci dán jest Duch svatý učedníkóm v svrchniem pokoji jich, kdežto přebývali, ježto byl David učinil.

Bylo dáno prikázanie na letnice, jakož se píše v knihách Levitici, aby nový chléb byl obětován skrze znamenie, že nový zákon ten den nám měl dán býti skrze Ducha svatého. A jakožto patdesáté léto bývá léto milostivé, v němžto bývá všem hriechóm odpúšenie, všem psancóm k milosti navrácenie, aby se v své dědictvie mohl každý svobodně uvázati: takéž patdesátý den po božiem vzkříšení dán jest Duch svatý apoštolóm, i každému věrnému, ktož jest od veliky noci až do dnešnieho dne jeho v náboženství čekal, bude dán. Protož Kristus, jakož sv. Jan praví, kdyžto po svém vstúpení chtěl také znamenie a div učiniti, desátý den, již sedě na pravici božie, aby svú moc na nebi i na zemi ukázal, kázal znamenitě a zjevně vstúpti Duchu svatému na apoštolý v ohnivém popršku, že přede všemi mluvíli sú ohňovými jazyky. Protož toho divu a znamenie nemohli snadně židé potupiti a haněti; neb tu se bieše sebralo mnoho hostí a veliké množstvie všech jazykóm a všeho národu, jenž bieše pod nebem, k slavnému dni, jenž slyšiechu apoštolý mluvíce jich jazyky, a divili se tomu velmi. Se bieše v třetí hodinu, neb vieru svaté Trojice kázachu, jakož smy na jitrní zpívali tři antiphony a tři žalmy, že svatý Duch trojie učinil s apoštolý: vetché obnovil, obnovené potvrdil, potvrzené poslat, aby jiné obracovali. V prvém začeti tak se die: Učiněn jest brzký zvuk s nebes. V druhém začeti takto die: Potvrď Bože toho, jenž si nám učinil. V třetiem: Vypusť ducha svého, obnovi tvář země. Toť v těch třech antiphonách prosí církev svatá, aby vetché obnovil svú milostí, a obnovených, totiž učiščených od hriechu, potvrdil a potvrzeným aby dal ducha svatého, aby mohli jiné obracovati. Nebo Duch svatý dvoji věc učinit: odpúšenie hriechóm a divový znamenie. Protož ty tři antiphony skonávají se dvěma chvátoma neb dvěma alleluja, a jsú vzhodu podobného a téhož skonanie osmého, že osmero blahoslavenství pocházie svatým Duchem. Protož dnešní sv. máe počíná se níze a pokorně a vzhodí vysoko takto: Duch svatý

*) O rukopise tom viz Č. Č. Musen 1861, str. 270. Zevrubným prohlednutím shledali jsme, že kázání ta nejsou nicí než Millicova. Přepis statí o lakomství vzat z rukopisu mikulovského.

naplnil zemi, točiz kostel, jenž jest svět všech zemí. Jakožto nics nemóž býti kromě světa, než vždy musie býti v světu, buď živo nebo mrtvo cožkolvěk: takéž všeliká duše bez daru Ducha svatého. A to, což drží svět, všecko má uměnie jeho hlasu, točiz on zná všickny jazyky, kterú myslí neb kterým uměniem mluvil by; nebo jest mistr nade všeckny mistry a od něhožto všeckno mistrovstvo pošlo jest.

Z knížek o zarmúceních velikých cierkve svaté.

O lakomství.

Lakomstvie jest neřádna žádost k jmění i sboží, a jako die sv. Pavel, že lakomstvie jest modlám slúženie. Nebo neřádni milovníci zbožie tu pilnost a milost a starost přidávají k stvoření, kterúž by měli Bohu dávat; a tak jsú dábelníci a modloslužebníci, jesto vice vážie zemi než nebe, a penieze vice nežli Boha.

A tento hriech trápi člověka najprvé pro tělesnú potrebu, táhna pod ni člověka, aby jakožto potřebných věcí sobě dobýval, a o ně stál i usiloval, pečoval i robotoval, a proto aby je rozmnožoval, jich choval i pilně ostriehal, a skúpe aby jich požíval a jich se pevně přidržal.

A po tom poznáš lakomcě, když se jemu který den nic nedostane a nic neziště, tedy sobě stýská, tuť se fresuje, laje, peskuje, po kútiech běhá i sém i tam, a řka: „Co mám jiesti aneb píti, a co mám čeledi dáti, a'n vdy chtie píti a jiesti?“ A tak se rozpomínaje, vdy se rmútie a hryzá v svém svědomí, a vdy die, že nemá nic; neb toho nepočítá, co do pokladnice vloží, nebo to již dáblóm obětuje, a tak již to nenie jeho, ale dáblvo. A proto také slove dábelník. A také pro ty věci na smrtedlné posteli oněmují a nemohú mluvit, nebo dábel nedá ukázati pokladov, a také že chudinu lúpie se všech stran a utiskují.

Ale proti tomu má člověk pamatovati, kterak jest Pán Bóh šcedrý, a šcedře se jest nám vydal, a vždy se vydává. I kterak tedy úředník jeho má býti državý, poněvadž pán jeho jest šcedrý? kterak má hubené věci proti němu chovati, a'n jemu tak veliké a tak drahé věci dáva?

Druhé trápi člověka lakomstvie, aby dobýval pod spósobú dobroty, to jest, aby měl, odkudby nuzným pomáhal. A proto druhdy vydávají se na neřádna dobývání sbožie, a dobudúc, neřádne jeho požívají, rozkošně jeho odbývají, na rozkoše a na svúvoli je nakládají. A někdy, chtiec mieti, musie věrovati, istivě cizieho zadierati, falešně prodávati. Ale tuto má člověk znamenati, co zlého sobě učiní, kterýž i pro dobré po sboží stojí; co tu bude neřádneho pečování, co dobrého zmeškání, co zlého dokonání a bezpravie lidem učinění!

Třetie lakomstvie trápi člověka jako pod řádnú šcedrotú, jako kdy pro některé osoby laskavé činí kto náklady ne tak potřebné, jako nakládaje na jiedlo jim, neb hodování, neb ctění nepotřebné nebo neřádne rozdávání.

II.

Prostonárodní písně.

Prostonárodní musa mivala u nás za staré i střední doby četné milovníky touž měrou, jako nyní. Důkazem toho jsou sbírky rukopisné a narážky na písně vůbec známé, ježto se ve spisech tehdejších porůznu vyskytají.

Vedle vlastní poesie lidu vyvinuly se záhy básnické plody, ježto umělým způsobem, namnoze i podle vzorův cizích, tvořeny jsouce, okrasy své z písní prostonárodních sobě vypůjčovaly a právě tím snázeji mezi lid dráhu si razily.

Živel satyrický odedávna vynikal i v této třídě básnictví českého; děje XV. věku rozplozování jeho zvláště byly příhodny. Strany tehdejší, čím příkřeji proti sobě stály, tím více nacházely podnětův k úštěpkům na protivníky, a s ochotou uchopovaly se lehkokřídle písně, aby slaboty a poklesky odpůrcův v obec lidu rozpustily. Prostředku toho neoštilali se ani přívrženci starého řádu, ani zastavatelé novot.

Větší sbírky písní, takto spořizovaných, nalezají se v rukopisech bohatého archivu třeboňského, kapituly olomoucké atd. Dosti úplně jich snůšky vydali Hanka a Fejfalik v Č. Č. M. a v aktech cis. akademie věd I. 1862.

P o p ě v k y.

Bych nečekat radosti,
Umřel bych od žalosti.

Spomoz, milý Hospodine,
Ať nám viera nezahyne;
Paklit ji kdo mezi námi zruší,
Nesmiluj se Buoh nad jeho duší.

Ach má přenešťastná jiezda,
Vyhnała vrána sokolíka z hniezda!
Buď to Bohu žalováno,
Žeť jest chrtu od věžníka
Otpuštění dáno.

Bych měl to, což nemám,
Dať bych zato, což mám;
A čehož já nemám,
Nedám zato, což mám.

Co nás mrzí, to se nás drží,
Co milo nám, to nechce k nám.

Kleветníkovi.

Ktož v tvár pěkně, a odejda štekne,
 Trhaje pověst, ten, ktožkoli, jest
 Jako žravý pes i včera i dnes.
 Tomu my, chťiece, prikazujem, by viečo
 Nechodil k nám, ač jest i znám.
 Pakli viec přijdeš, ot nás nevyjdeš,
 Leč na špalku tvú hádačku,
 Když lehneš, odrbá dobie březový les.

Ptačí hody.

V Strachotíně hájku, tuť biechom veseli,
 Ptáčkové zpieváchu za dvě neděli;
 Který zpieváše lépe na patnáctém létě?
 Sívka a lelek.
 Hrdlička, jirička, pěnkava, zezhulka
 Tuť sú hody měly.
 Drozdíek v háji zpieváše s slavičkem,
 Vzhledajíce na se, zpievašta tiem déle;
 A stehliček s střízkiem, s militkým papúškem
 Tuť sú radost měly.
 A kalandr jasné ten zpieval tak krásně
 V tom hájku zeleném.
 Ale již zaletěli ptáčkové od nás;
 Nemohli zde ostati pro studený čas.
 S kým mám chvíle krátiti,
 Ptáčkuov nemajíc, zmilitkých nevidajíc?
 Čížek na oslíčku: „Vyzriž, pacholičku,
 Pověz, co tu jest?“

Píseň veselé chudiny.

Již jest zima přišla, slyšte odraní!
 Kterak ste dlúho spali, a šatu nenie.
 V létě spáchu, nie nedbáchu, co v zimě bude:
 Ach hrozný trude, a šatky chudé!

Snieh prší zhusta, to zlé znamenie;
 Pláštěk, kabál zedraný, nohavic nenie.
 Zlý vietr věje, zlá naděje! Sychravice jdú
 Jedna za druhú, činie nám túhu.

Zle nám kukly skrájeli, kusa jich nenie;
 Co sme psoty naseli, toť jest vše plené.
 Smutno srdce, snopa čtvrtce; kterak učiniti?
 Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Neb jest dařitel šleďrý, komu ráčí dáti,
Nelze na něm vyláti ani vyhněvati.
Komu ráčí, nerozpáčí, dá mu všeho dosti
Vedle své milosti, vedle ochotnosti.

Milí chudí, těšme se, radost se nám stala:
Šatky s nás opršely, hlavička obličala.
Milí chudí, núze pudí; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Pójdeme-li do krčmy, kážem sobě naliti:
A kterak jest nechutno z suché číše píti!
Truchel pěsec, lačen měsec; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

Zastavíme základ vše, zbroje netřeba;
Pójdeme na trh, kúpíme chleba.
Draho cenie, peněz nenie; kterak učiniti?
Sobě odtušiti, Bohu poručiti.

V pátek naše hody úkrop studené vody;
Kyselice, šťáva, se vším špatná zřava.
Budú ryby, nenie chyby — v Dunaji, v moři.
Lepšie než úhoři, dražšie než úhoři!

A když bude v sobotu, budem mieti lopotu;
A v neděli ráno v žaludku prostranno.
Sedem k stolu chudí spolu, kážem sobě dáti
Vietru posniedati, potom obědvati.

Ti kuchaři naši nám vařie ze mhty kaši,
Ze tmy zvěřinu, ve snách jeleninu;
Náton paří, trdlo vaří, chtějíc hosti ctíti,
Krmí učiniti; nechť sú třeba-li zbiti!

Nechajíc pyšných krmí, milujme zelé,
Tvaroh, krúpy, jelito, mléko kyselé;
A zaspice, kapalice, s mákem valdyně,
Uzenie, dyně, hrách na oktíně.

Mistr Lepič, moudrý hrncič.

Slýchal-li, kto práv při viere,
Také divy od hrnciere,
Jakož tento
Múdrý, jenžto
Nazývá se Lepič? věz to:

Slepil velmi malú latku
Dať z nie dosti všemu sňalku
Angelskému
I rajskému,
Vedle toho i zemskému.

„Viz, kterým jí darem dari!
 Šesterá věc v jedné tváři:
 Víno s medem,
 Mléko s stredem
 A smetana s bílým chlebem.”

„Dať jí jedné dievce vlásti,
 Ťka: „Krmíš každého zvlásti,
 Tak starého
 I mladého,
 Velikého i malého.”

„Jež sem zvat, tiť nechtie přij'ti:
 Vynda, kaž všem vóbec vníti,
 Nemocnému,
 Belhavému,
 Slepému i počestnému.”

„Nemocné trudné na stranu
 Sázej, krměci smetanú,
 Biedné medem,
 Slepé stredem,
 Daj počestným vína s chlebem.”

III.

M. Jan Hus.

Hlavní a trvalý výsledek činnosti Husovy na poli jazyka českého záleží v tom, že v literatuře dal výhost starší mluvě spisovné, která, přejata byvši z XIII. věku, až po XV. století obecně v spisech českých bývala užívána, nahradiv ji venkoncem spůsoby a tvary tehdejší obecné mluvy české. Veliké hnutí národní, novotami Husovými způsobené, značně k tomu přispělo, aby rozdíl podřeční, ježto se po vlastech našich co pozůstatky rozličných kmenův slovanských, prvotně spolu s vlastními Čechy osedlých, jako Chorvatův, Lučanův, Lémuzův, Doudlebův atd., až po XIV. věk udržovaly, u větší, rychlejší a rozsáhlejší než před tím míře ustoupily společné jednotě jazyka. V tomto smyslu Husa za upravitelē nynějšího spisovného jazyka našeho pokládati lze. Mimo to jest on tvůrcem i pravopisu, podnes nejen u nás, ale i u Jihoslovanů obvyklého. Co spisovatel, hledíc i jen k formální straně spisův jeho, čestně se řadí k předchůdcům svým, Miličovi a Štitnému. Vedle toho nelze zamlčeti, že náboženské snahy Husovy literaturu naši, jenž zvláště od doby Karla IV. v tak utěšené a mnohoslibné rozmanitosti vzkvétati počala, uvedly

v suchopárnou jednostrannost, ježto se volnému a zdárnému rozvoji nauk a krásného umění nanejvýš stala záhubnou.*) Celé století minulo, nežli se obnovenému vzdělávání slovesnosti staro-klassické podařilo, škodlivé účinky tohoto stavu věci aspoň částečně ulahoditi.

Jan Hus narodil se l. 1369 v Husinci, studoval v Praze, l. 1393 stal se bakalářem a l. 1396 mistrem svobodného umění, l. 1394 bakalářem theologie. L. 1398 začal co professor působiti na universitě Karlově a l. 1402 co kazatel v kapli bellemské. L. 1408 vzešly příčinou spisů Viklefových rozepře Husovy s arcibiskupem, ježto nepřestávaly, až l. 1412 pro kázání o odpustcích dán byl do klatby. Tu opustiv Prahu, pobýval z počátku na Kozim Hrádku blíže Tábora, potom na hradě Krakovci v Rakovničtě. Na obou místech pokračoval v kázání směrem v Praze počatým. L. 1414 odebral se pod listem bezpečným císaře Zigmunda k církevnímu sboru do Kostnice, kdež jat a vězen, souzen i co kacíř odsouzen byv, dne 6. července 1415 smrt upálením podstoupil.

Sebrání českých spisů M. J. Husi vydáno l. 1865—68 péčí K. J. Erbena.

O brání odmrťi neb nápadův odumrlých věcí.

Pan Bůh rač tvú žádost v dobrém naplniti skrze zaslúžení pána našeho Jezu Krista!

Milý příteli! Žádáš, abych Tě zpravil, kterak máš se mieti, aby v brání odmrťi nepochybil, duše nepoškrvnil, Boha nerozhněval, království věčného neztratil a zatracenie těla i duše nezaslúžil. Chválím tvú žádost; neb má pochop v slovu pána Jezu Krista, jenž die skrze sv. Marka v 8. kapitole: Což platno jest člověku, žeby vešken svět získal a své duši by škodu trpěl? anebo kterou dá odměnu člověk za duši svú? Jakoby řekl milý Spasitel: Nic nenie platno člověku, ačby vešken svět získal, a duši své lakomstvím uškodil, jenž jest lepší a dražšie, nežli všechno zboží světa toho. — A že v brání odmrťi aneb nápadův veliké se přidrží lakomství, protož mají věrní křesťané pilně patřiti, aby lakomství se vystříehali, bližním milosrdní byli, věčného zboží neztratili a potom u věčná muka neupadli.

Dvě straně jsta při nápadiech: jedna brátí, druhá nebratí. Prvé strany ktož se přidrží, brzy padne; a druhú ktož drží, ten nezablúdí.

Blúdí v odmrtech a nápadiech, jedné ač nezřiezeně odmrťi vzal by, aneb že nedá svobody svým lidem, aby mohli své prodati, aneb přátelóm odkázati za živa a chudým rozdávatí; neb také, vezma zboží, lehce je utratí, neb dá něco na kostel, aby Boha té kořistí účastna

*) Viz o tom úsudek Palackého (Anthologie z III. novověké str. 156.)

učinil. Protož já to znamenaje radím, aby se každý pán strany jistějšie držel, a chce-li kto dokonanie s těmi nápady učiniti, tehdy nebeť jich.

Ale snad die někto: Když nižádného prietele nemá mój člověk, komuž má býti to zbožice? Krátká odpověď: Komuž on dá své, toho bude.

Ale dieš: Ač umře, nedada nižádnému? Chceš-li vždy dokonanie dobře učiniti, rozdajž chudým, nejprvé dluhy zplatě, jsú-li kteří. Když tak učiníš, jistě nezablúdiš. Neb to zbožice jest jeho úsilé, a on jest pán toho zbožice, a ty, pane, byl si aneb jsi jedné jeho obránce a súdce, a zato beřeš platy a službu, a v núzi veliké k uobraně móžeš skrovnú pomoc vzieti. Neb jinak, by všecko tvé mělo býti, co sedláci tvoji mají, tehdy by ves, již za tři sta kúpiš, musel snad za tisíc kúpiti. Protož kupující vsi hledie na plat, ale ne na nábytky lidí, jedné tak, aby mohli dobře plat dávatí pánu, jenž má panovati, tupě zlé, mstě nad nimi, velebě dobré, zbraňuje jich, zákon boží veda, dávaje každému, co na něho slušie, a požívaje zbožice vedle božieho prikázanie. Věrně! ktož tak panstvie vede, tenf na věky nezahyne; neb tak do skonanie stoje zachová božie prikázanie, pro něž mieti bude věčný život.

Ale že máto lidí nalezám, kteří by tak úplně se otmrtí a nápadov varovali, a písma sv. nenalezám, by velelo tak bráti odmrti, jakož berú: protož nesmiem *) raditi, kdy mají bráti a kdy nebrati.

A ze všech příhod ku brání neužri jistějšie, než když poddaci člověk die: Kamť pán obrátí mój statek, tam buď! A také když poddaný umře bez poručenstvie, nemaje nižádného prietele. A to má zvěděno býti vzjevným ohlášením v súdech a v trzích neb v kostelech. A tak oblašují ti, kteříž nechtie lakomstvím svého zbožie i své duše naprzniti.

Ale ta zpráva lakomým jest velmě protivná, ač jest viece, nežli k odmrti, k spasení i k zboží prospěšna; neb milý Pán Buoh dává věrným svým také i zde prospěch, jakož písmo svědčí. Protož kto nechce lakomstvím své duše poškrvniti a chce Pánu Bohu se líbiti, duši spasiti a řádem vedle Boha i zde prospěch mieti, ten drž ty zprávy již řečené. Neb písmo sv. volá na pomstu těch, kteříž křivě berú lidem jich statečky, a zvláště na ty, kteříž ustavují sobě práva, aby lid svůj dřeli. Na ty kvielí Pán Buoh skrze Izaiáše, ika: Běda, kteří ustavují zákony neb práva křivá, a písíce nespravedlivost!

Psáno jest v zákoně božiem v IV. knihách Numeri: Dcery Salfatovy staly sú před Mojžiesem a před Eleazarem knězem, a prede všemi kniežaty lidu, a řekly sú: Otec náš umřel jest, a nemel jest synov; daj nám dědictvie mezi přirozenými otce našeho. A aj, Mojžies, spravedlivý súdce a vuodce i knieže lidu, nechopil se lakomě odmrti neb nápadu, aniž jest všetečně súdil, ale podal jest přě těch dievek osirelých k súdu božiemu. A řekl jest Buoh k němu: Spravedlivé věci žádají dcery Salfatovy; daj jim dědictvie mezi příbuznými otce jich, ať po něm v dědictvie vstúpie. A chtě Pán Buoh, aby ten zákon byl držien po všechny časy, die dále: A k synóm izrahelským mluviti budeš takto: „Člověk když umře bez syna, ke dcereč jeho pójde dědictvie; pakli dcerky nebude mieti, ale bude mieti vstúpece v dědictvie bratří svú;

*) neosměluji se.

pakli by bratři neměl, dáte dědictvie bratři otce jeho; a pakli by ani strýcív neměl, dáno bude dědictvie těm, kteříž jemu najpříbuznější jsou. A bude to synóm izrahelským svaté, neb stvrzené zákonem věčným.”

Aj, slyšís zákon boží, jež jest sám vydal, zákon svatý, ne krivý; zákon věčný, ne vedle vuole lidské proměnědný; zákon zjevný, ne k rozumu zastieněný!

Rozuměl tomu zákonu sv. Řehoř. Protož jako papež v svých knihách, jenž slovú Registrum, die: „Poznali sme, že některým poddacím lidem, neb poddaným, rodiči jich, točís otec, máte, neb děd, neb bába, nebývají dopuštění k dědictví, ale jich zbožičko, neb jich věci, ku požitku kostelníemu přitaženy bývají. O kteréžto věci usúdili sme, aby přátelé mrúcích, kteříž v vladařství kostelním jsou, jako dědicové po nich v zbožie vstúpití měli, aniž co z statku mrtvých buď utrženo neb uято. Pakli by dietky malé po sobě ostavili, dokavad by k letóm takým nepřišly, aby statek svůj spravovati mohly, osoby neb lidé buďte vyvolení opatrní, jimž jich přátel věci dány neb poručeny mají býti k uostřehání.” Tak mluví sv. Řehoř.

Pak sv. Augustin v omeli*) neb v obecném kázání na slova sv. Lukáše: „Nic více, než co ustaveno jest vám, nečíte” die takto: „Bývá netrpědná, to jest překrutná věc, když nuzitelé nůze shromaždují, hřiechóm svým hřiechy přidovují, to jest, že lsti své a lúpeže požitky nazývají, když lúpež vnesena bude v komoru. A to ještě přidávají svým hřiechóm, že kteréž nuznějšíe a bez obrany vidie, ty radějšě nuzie neb pudie, a mnějí, žeby požitky obecné sklamali, kdyžby domív nezklamali sirotčích, tak že, kterých sirotkóv otec před dvěma dnoma snad byl jest přítel neb tovariš, neb bratr, i až smrt zajde, jeho dietky mají jako neznámé, biedné a psotné, a vdova, bude-li která, aneb krivdami bude pužena, aby muže pojala, aneb bude-li chtieti v úmysle čistoty ostati, dadúci dary, v statečku neb zbožici jedva ostane. Protož těmi lstemi naplnili sú miešky své. Vidíte je vesely, zásobny, a a'ni kostelu dávají a Bohu děkují, jakoby od něho ti peníze jim dáni byli, i tiem také hřešiece, že lúpežóv svých Boha chtějí býti účastna.” Takť mluví sv. Augustin.

Již máš dóvod z božieho zákona a z řečí velikú dvú svatú, že odmrli slušejí na najbližšie přátely, a že jsou nuzitelé neb násilníci chudých sirotkóv a vdov, kteříž je od zbožie mrtvých přátelóv táhnú.

Toto ty pamatuje, měj na svém dosti, nehledaj z úmrí kořisti, buď chudým milosrdný, aby došel milosrdenstvie!

Z výkladu desatera božího přikázání.

0 lichvě.

Věz, že lichva hřešná některá jest zjevná, a některá prikrytá. A móż se nesčislými obyčejí dieti, tak, že kdyžkolivěk přes jistinu, neb přes to, zač stojí prodaná věc neb půjčená, více kto vezme pod kterýmkolivěk chytrým prikrytím neb kterou výmluvú, dávaje neb pójčeje

*) homilla.

na rok*) peněz neb jiných věcí, a netoliko chtě mieti více peněz, ale buď to služba, neb dieło, neb jiedlo: sýr, hus, prasě, víno, pivo, neb slepice, kuře, neb jiný vzatek časný, zúmysta za pójčenie umieněný. Neb ač se stúšie, aby dlužník rád sě dobrým oplatił dobrodějci, avšak úmysl vzětie časné věci přes jistinu uhasuje odplatu. Protož dobří lidé pójčejí nuzným, nežádajíc jiné odplaty, než lásky božie a bližnieho. A dá-li co dlužník z vděčnosti, tehdy nechtie vzieti; pakli vezmú, tehdy to učinie, aby dlužníka nezamútili, ale ovšem ještě více jemu dali, než jest on dal.

Znamenajž, že na zástavách bývá lichva paterým obyčejem: Prvé, když kto zbere obilé neb jiné požitky přes jistinu. Druhé, když kto požívá zastavené věci, jako rúcha neb zbožie. Třetie, když dobytčie, jako kóů neb voľa, prielišně robí, více než nájem platí. Čtvrté, když sě žíví lichevník ztravú dlužníka. Páté, když pro prodlenie žádá více nad jistinu.

Pak chytrá neb přikrytá lichva leze trojím obyčejem: Prvé když lichevník kúpí laciněje, než za to, zač stojí, a tak, aby ten, jenž jest prodal, moht, kdy chce, vyplatiti za též. Druhé, když kupec kúpí kterou věc draže, než za hotové platí, a to pro času prodlenie. A třetie, když obilé neb jiná věc bude kúpena laciněje než platí, protože kupec penieze má hotové.

Pak třetie lichva jest, když dlužník zavieže sě, aby stál k obyčejí, a po tom zavázaní požádá ten, jenž jest pójčil, něco, jenž stojí za ty penieze, a to ze zlého obyčejie. U příkladě: Pójčí Petr Pavlovi kopy a zavieže ho, aby vedle obecného běhu dal jemu obilé tiem laciněje; neb tak mají obyčej.

Čtvrtá lichva jest, když kto pójčí peněz na zisk, tak aby byl účasten zisku a ne ztráty. A k té lichvě náleží lichva, jíž kto pójčí dobytčete jinému k požitku, tak aby jemu neumřelo, ale aby on mět zisk. V té lichvě jsú, kteří krávy najimají tak, aby škody, umřela-li by kráva, nevzeli. Také jsú v té lichvě, jenž ustavují nesmrtdelné krávy, jimíž obecně chtie Boha účastna učiniti.**)

Pátá lichva jest, když pod jménem pokuty mieni ten, jenž pójčil jest peněz neb co prodal, aby to dvě neb více vzal, když by dlužník na den určený nezaplatił; neb aby, co jest zaval, ztratił.

Šestá lichva jest, když pro zisk kto die, že nemá peněz, ale že má obilé neb jinú věc prodajnú svého přietele neb súsěda, a to obilé neb tu věc že chce prodati. A tak sám neb skrže jiného navede, že nuzný kúpí draže, než platí obecně. A když kupič penieze zaručí neb ujistí, tehdy pójčí sám svých peněz skrže jiného. A v této chytrosti jsú mnozí kupci, jenž na škodu prodávají. Věduce nuzného, prodají jemu kúpi: kořenie, vosk, sukno neb jinú věc, a na témž miestě ihned několiko kop ztrati ubožec, a ten prodavač sám kúpí za hotové; neb má tovařiše, jenž jemu dohodí, od něhož opěť zase kúpí, a potom opěť prodá, tak že jednu věc mnohokrát prodá a vždy zistě, že druhdy ta věc úplně jemu darmo přijde.

*) na dobu sročenou, smlavenou.

***) t. ř. železné krávy, z nichž důchod kostelu přikázán.

A táto ľstivá lichva ľupí veľmĕ obec, neb jeden bohatý lichovník zasáhna i prodává, jakož chce; neb maje mnoho penĕz, zadrží, pokud chce, kúpi. A tiem hyne Praha, že niekoľiko lakomých boháčov, jakož chlie, tak v kúpi cenu posadie; neb, že sami z jiných zemí vozie a nesú, prodadie, jakož chlie, rkúć, že kúpĕ neprijde a že jie málo jest. A vzkáží svým tovarišom do Benátek a jinam, aby jim psali, že draho jest v Benátkách, a když odpíši jim, tehdy ukazují jiným, aby je zstrašili a k trhu je popudili. A kto móž vypsati jich chytrosti a lichvy, jimiž dušĕ své tupie a lidi ľupie?

A každá lichva taká má založenie v tom, že lichovník má se nemilosrdnĕ k tomu, jemuž na lichvu dáva, pójčie neb prodává, né i každý, jenž v kúpi prodávaje sklamává bližnieho nĕkakým obyčejem lichvy; neb tak bete nespravdivĕ více nad to, než ta věć stojí, neb v pravdĕ platí. Protož nebrzo kto bude trhovcem, by nebyl lichovníkem.

A věz že trhovec slove, jenž trhem hledá zisku, kupuje na zisk a prodávaje; ale ten neslove trhovec, jenž svú věć prodá, aby sobĕ jiné potřeby dobyl, netbaje zisku. A tak řemeslníci, oráči a jiní, prodávajie obilĕ, dieťo, nábytky a jiné věci, nestovú trhovci. A již, pohřiechu, Čechové veľmĕ se od dieľa táhnú k trhu, aby brzy byli boháti a nedĕľali, a lehce byli živi; a tak ot dobrĕho obchodu, jež Bóh přikázal, dali sú se na nejistý.

Často volá Bóh, aby lidé nelichvili. Jako v knize Ezdry die: Lichev od bratrí svých nažádajte! A David die, že ten bude oľpočivati na hoře boží, to věz v nebeskĕm kráľovstvĕ, kterýž penĕz svých nedával na lichvu. A opĕť, vypisuje Bóh muže spravdivĕho, skrze Ezechiele die: že živ bude, aĕ na lichvu nepójčí, ani více vezme. A také Pán Ježíš, aby toho písma potvrdil, lichovníkóm stoly převracel a penieze rozsypal a z chrámu je vymrskal; a o těch ješĕ nepraví pismo, by byli zjevnĕ lichvili, aĕ sú brali požitky nad jistinu.

Ale proti tomu písmu lichovníci takto mluvie: Každý pán svých penĕz neb jinĕho zbožie má moc, aby rozmnožil k svĕmu požitku své zbožie; proč by tehdy trhovec nerozmnožil, poňavadž z přirozenie hovádko, i zrno, i dřevó plod svój množí? Tu jest odpovĕď, že to vše jest pravda; ale z toho nedoveďe nižádny, by slušelo človĕku lichviti.

Ale slýchám ješĕ tento dóvod: Petr neb Jan má sto kop, a móž do roka utĕžeti, kupĕ, druhých sto, aneb buďto ménĕ; proč by tehdy Pavlovi nepójčil s desieti kop do roka, a'n v tom učini velikĕ milosrdenstvie Pavlovi, že Pavel tĕmi penĕzi z dluhóv se vypraví a utĕží, že dosti bude mieti i s dětmi do své smrti? Také mnozí mají sirotky v poručenství, a ti mají z nalezenie lidského ne umenšovati, ale prispořiti siroťkóm; proč by pak ti nedali penĕz na rok, aby tĕm siroťkóm se zbožie rozmnožilo? Opĕť die prodavaĕ: Já bych prodada za hotové utĕžel mnoho, a když dám na dluh, zmeškám zisk a mám práci, dobýváje; proč bych pak nemohl dáti dráže bez hřiechu na počekánie?

Krátĕcĕ odpoviedám, že pro božie zapovĕďenie, jež přestúpiti nemóž nižádny dóvod vyvesti, by mohlo bez hřiechu býti. Protož chce-li Petr Pavlovi a poruĕník siroťkovi dobře učiniti, prispoř jemu bez lichvy; a chce-li prodavaĕ zisk mieti pravý, uvĕř na dluh bližnieму, tak daďa, jako za peniez hotový, nežádaje více vzieti, jako velí Pán Ježíš, řka: Pójčejte, nic více nežádajice, to věz tělestného.

A neklamaj se nízádný tím dóvodom, rka: Já jemu učiním dobre, protož hriechu nemám. Neb tím dóvodom vymluvíl by se Jidáš i knězie z smrti Kristovy, rkúc: My sme učinili Kristovi dobre i křestanóm, neb sme učinili jemu smrt, již jest Ježíš zveleben, a lid od zatracenie vykúpen. A to jest pravda; což jim tehdy uškodito? Jistě to, že sú dobré spôsobili, ale zle. Protož chce-li kto mieti odplatu, činiž dobré dobre.

IV.

Petr Chelčický.

Duchovní původce Jedno'y bratří českých v nejedné věci byl podoben Šlitnému. Narodiv se okolo l. 1390, studoval v mládi na vysokých školách pražských, leč jen krátký čas, tak že nedosáhl ani učeného gradu ani dostatečné známosti jazyka latinského. Zdá se, že zamýšlev dáti se do kláštera, sveden byl s úmyslu toho tehdejšími církevními spory. Pozdější svůj věk trávil soukromi a tiše ve vsi Chelčicích u Vodňan, odkudž mu i jméno dáno. Nebyl ani pánem té vsi ani poddaným v ni, ale bezpochyby zemanem skrovného statku. Spisové jeho zdají se všichni psáni býti mezi l. 1433 a 1443. Nejznačnější z nich jsou Postilla a Síť viry. Zemřel okolo l. 1460.*)

O svědectví.

Když má pravé svědectvie býti před Bohem, jest nám potřebie, abychom věděli to, co jest svědectvie, abychom nebyli tháři proti pravdě. Ale dvoje jest viděnie, podle něhož svědectvie móż vydáno býti: jedno jest tělestné, zevnitř což očima vidíme, a druhé vnitř v rozumu pravé světlo. A kdyžby podle toho svědectvie šlo, móż býti pravé, kdyžby byla láska boží v člověku; ale nenie-li lásky božie, jistě ono viděnie dvoje nebude platno, a nepójde svědectvie pravě. Nebo když má svědectvie vydati o bližniem anebo o jeho věcech, a má-li býti pravé, tehdy musí jistotu mieti o tom taková, že jest nebo viděl anebo slyšel od něho něco takového. Když bude mieti jistotu z jeho skutkův nebo z obyčejův, aneb z řeči — skrze činěnie, slyšenie neb viděnie, tehdy se má ujistiti proto jeho úmyslův a jeho pokušenie, náhlosti poraženie, zatměnie jeho, aby to rozsúdit v rozumu, z kteréhož jest úmysla onen co učinil, nebo promluvil, neb snad něco ustavičně vede, a kteraké kdy hnutie k čemu mieti bude, z pokušenie-li čili ze zlosti ty věci činí. A když to vše pozná pravě v rozumu i zevnitř očima uzří, tehdy móż pravé svědectvie vydati o svém bližniem jiným, podle úmyslův váže jeho skutky zevnitřnie, aneb podle samých skutkův zevnitřních móż říci:

*) Viz Palackého Dějiny české, díl IV, částka 1. str. 408-423.

„takto lento jest učinil a toto jest mluvil.“ A podle této jisté jistoty bude pravé svědectvie, ale má-li ten člověk, kterýž vydává svědectvie pravdu a lásku v sobě.

Ne každé věci, kteréž jest jist člověk, že jest se tak stala, můž právě pravě praviti. Nebo mnohé se věci dějí marné a lehké, nemúdré, a bude-li kto druhému praviti o nich, což to platno bude, že to praví? Ač se jest to stalo tak, avšak nenie k úžitku tomu, jemuž mluví, ani jemu samému. Protož, ač to samo v sobě pravé jest, že se jest tak stalo, ale toho, aby on je pravil, nic jest třeba nebyto. Protož bez pravdy praví tuto pravdu, a tak nemóž, by jeho svědectvie pravé bylo. A takových věcí plno jest mezi lidmi, ježto některak pravdu pravie, a (předce) lživí svědkové jsú.

Ale toto jest horšie, když jsú puotky o některé věci mezi lidmi, tak že se srdce raní hněvem, a bude horká a nechutná (mysl) jedna proti druhým, a v tom potkají se řečmi potupnými, počítajíc křivdu neb škodu jeden proti druhému. A z toho mnoho křivého svědectvie vyjde z obú stranú. Neb když jest to srdce raněno hněvem, nemá v sobě pravého rozsúzenie v rozumu, aby poznal pravě tu křivdu, kteráž se jemu děje od bližnieho. Neboť hněv oslepuje rozum, že nemóž pravého súdu učiniti o ničemž. Neb se také mítuje velmi; protož lituje sebe a lahodí sobě, a tiem poráží v sobě pravý súd, a tu již nenie pravé lásky k druhému. Protož, jsa oslepen, nerozsúdí pravě pádu bližnieho svého, ani úmyslov jeho; ale že se mítuje a těžce svú křivdu váží, a v tom nemaje pravé lásky k němu, neslituje se nad ním, ale ukrutně bude jeho súditi v srdci svém, rozkládaje křivdy, kteréž proti němu učinil druhý, anebo řeči se jemu protivil, a váží sobě to těžce, že jemu neměť tak mluviti. A s tiem srdcem nepokojným a nepokorným, nelaskavým jme se štědre žalovati jiným na toho, že je mu křiv, a že jemu tak řečť jest, a haněť jeho. Protož tu se mnoho křivého svědectvie vymuluví z toho srdce nelaskavého; neb tu mluví to, ješto by nesnadno dovedl, by tak onomu v srdci bylo, ač jest něco učinil, nebo provinil, aneb promluvil. Ale tento, jsa oslepen hněvem a nemaje v sobě pravého rozsúzenie v rozumu, aby poznal rozum jeho (protivníkóv) ani křehkosti jeho, súdí; protož daleko sahá jemu v srdce jinak, nežli jest onen mienil. Protož zle vykládá jeho řeči a skutky.

A z toho srdce nepokojného to všecko pojde, a bude tu mnoho utrhanie a potupenie a ohyzděnie a lživého svědectvie; neb tu lásky nenie. Nebo kdyžby láska byla, mohť by se slitovati jeden nad druhým. Ač by v pravdě poznal to, že jest onen velmi křiv, ale želeť by pádu jeho a nemúdrosti, a ne všudy oblašovail jeho hriechy jiným na potupu a na hanbu jemu.

A když pak pravě se ujistíme toho, kterak jest onen zle učinil, budeme-li tak praviti jeho pád a neslitujem se nad ním, ještě vždy křiví svědkové ostanem. Neb toho Pan Bóh nepřikazuje, abychem, vidúce hriech bližnieho svého, oblašovali naň jeho viny, ale slitovali se nad ním, a pomohli jemu z toho pádu. Pakli budem utrhati, lživé svědectvie vydáváme o něm, a horší ostanem nežli onen.

Jiným obyčejem mnoho se děje lživého svědectvie. Když kto koho neřádně mítuje, ten nemóž o něm pravého svědectvie vydati. Protož nemúdrě chválí jeho ve všem, a neváží na něm nic bludóv jeho, leč

něco zjevně velmi nestužného učiní, ježto se nemóz říci, by dobré bylo; ale omluví to ještě, a bude jemu lehčiti. A což menších bludův, těch nevází na tom, koho miluje, a vždy by bez miery chválil jeho ve všem. A v tom chválení a omlouvání mnoho svědectvie lživého vymluví o něm, jsa tak oslepen milostí; neb ta milost lahodí a nemá v sobě sídu pravdy.

Těž jest, když sě sám tělešně miluje člověk, tehdy sám sobě se líbí. Protož vždy se chce vymluviti, aby zlým neostał, a ve všem se brání; neb chce za dobrého jmien býti. A jinak mnoho vypravuje o svých skutcích a o své dobrotě, mnoho krivého svědectvie o sobě vymluví.

Pakli se přieliš slepě pokoří, budeť se vždy najhorším pokládati, a tu bude mnoho lží svědčiti; neb nevie za jistú věc, on-li jest najhorší, čili kto jiný. A když povie jinak, nežli jest před Bohem ta věc, vždyť jesti lhářem; tudy se také lhářem okáže, když sám o sobě svědčí, že jest najhorší. Když jiní jemu co řku: „V tomto zle činíš,“ tehdy se ihned hněvá a vymlúvá. Protož postavu podobnú ukázati a úmyslův pravých nemieti, jest svědectvie krivé mluviti.

V.

Zpěvy dějepravné.

Že se staronárodními pěvci historické u nás básnictví nevzalo za své, věc vůbec jest známá. Po každém značném ději našli se skladatelé, ježto pamět jeho u verše uvedli. Doba bojů husitských dosvědčuje toho touž měrou, jako i pozdější léta XV. a XVI. věku. Zvláště způsobu Dalimilova hojně následováno.

Píseň o Štemberkovi.

Račte poslúchati, co vám chci zpíeval,
 Coť jest se nedávno stało v Mělníku!
 Sebrali se spolu páni měšténé,
 A tuť sú se spolu pilně radili
 A o Štemberkovi zradu skládali,
 Kterak by Štemberka života zbavili.
 A když sú se pilně spolu radili,
 Ihned Štemberkovi před se kázali.
 „Poslúchaj Štemberku, co mluvie páni!
 Račiz posluchati, milý Štemberku,
 Co pravie páni měšténé z Mělníku,
 Ač chceš-li zuostať při svém životu.“
 A když Štemberk jest to slovo uslyšal,
 Ihned služebníku kuoň sedlať kázat:
 „Sedťaj, Machu, koně, budeva vsedať.
 A když Štemberk na svooj kuoň vyskoči,
 Před pány měšťany pěkně se zaločí:
 „Buoh vy rač žehnati, milí měšténé!“

„Rač tě Buoh žehnati, milý Štemberku,
 Pospiechaj, Štemberku, z města Mělníku,
 Ač chceš-li zůstatí při svém životu!“
 A když Štemberk z brány jedieše
 Jeho pěkná Anička v okenci stojieše,
 Tak velmi srdečně jest zaplakala.
 „Rač tě Buoh žehnati, má milá Aničko!“
 „Žehnaj tě milý Buoh, muoj milý Štemberku!
 Komuž's mne poručil, smutnú dievčičku?“
 A když Štemberk v pole jedieše
 Ihned koníkovi čelo protrieše,
 A své samostriely oba napnieše.
 Tuť sú sě sebrali všickni měštěné
 A o Štemberkovi zradu skládali,
 Kterak by Štemberka života zbavili.
 Jediný z nich vece: „Poslyšte páni!
 Vyjedte ven za ním, jměte jej v poli,
 A cele vám, pravím, přijdeť bez hanby.“
 A když sú Štemberka v poli viděli,
 Za ním sú měštěné hlasem volali:
 „Postój, počkaj na nás, Štemberku milý!
 A nestrielej na nás, milý Štemberku!
 Však jsme my páni měštěné z Mělníku,
 Však jsme my páni měštěné z Mělníku!“
 „Když jste vy páni měštěné z Mělníku,
 Slibujete-li mně mému životu,
 A já na vás věru stříleť nebudu!“
 „My tobě slibujem, vieru zastavujem,
 Že tvému životu nic neučiníme,
 Že tvému životu nic neučiníme!“
 Jediný sedláček ten orat v stráni,
 A všecko poslúchal, co mluvie páni:
 „A hlédajte, páni, by ste mu zdržali!“
 „Neběhaj, Machu, muoj milý brachu,
 A neboj sě sedmi pánuov strachu;
 Však jest náma jindy tieže bývalo!
 Jeden, Kačeruv syn, ten s koně skoči,
 Utne Štemberkovi obě ruce noze,
 A zželiž, pod glejtem, muoj milý Bože!
 Když Štemberka do města nesechu,
 Proti němu panny panie vyjdechu:
 „„Vítaj nám, Štemberku, náš stúho věrný!““
 „A já vám děkuji, panenky i panie!
 Jediných sedm pánuov učini hnánie,
 Ti sú mne na svú česť i vieru vzali.
 Ti sú mne na svú česť i vieru vzali.
 A tak sú hanebně mne osekali.
 A zželiž se tobě, náš z Prahy králi!
 Všeckoť já toto mám pro pěknú Aničku,
 Ježto mi jest dala perlovu tkaničku.

Za toť jí složím svú milú hlavičku.
 A protož pravím starému mladému:
 Kto kolivěk vládne v poli sám sebu
 Nedávej se žádný na takú vieru!*)

Bitva varnenská l. 1444.

Od božieho narozenie po tisíc let,
 Po čtyrech stech letech a po čtyridceti
 I po čtyrech uherský král,
 Král Vladislav vojsko sebral.

I přibral se na pohany až do moře,
 Tu kdež pohané ležiechu velmi silně,
 I počal se jest modliti
 Pánu Bohu velmi pilně.

„Hospodine všemohúcí, pomituj ny,
 Rač nám dáti zvítěziti nad pohany,
 Ať nedějí, chlubicci se:

„Přemohli sme nad křesťany.“

„Ku pomoci poprosíme božie matky,
 Ať nám ráčí uprositi na dětátku,
 Bychom mohli poraziti
 Ty pohany na počátku.“

I pokřikl jest na své vojsko velmi tiše:
 „Ctní rytieři i panoše této říše,
 Pomni každý na svoji česť
 A bijme se pro Ježíše!“

Všickni páni přivolili k jeho slovu,
 Ctní rytieři i panoše všichni spolu,
 Jak nejmenší tak největší,
 Což jich bylo ve všem sboru.

Vytočil se král Vladislav s svoji moci,
 Mnoho tisíc set pohanův tu porazil;
 Mitý Bože, pozdrav jeho
 Popřej jemu etnej manželky!

Ať by ona vždy rodila krásné syny,
 Jižto by nám uherskú zemi**) bránili,
 Spravedlivost, křesťanský řád
 Po všem světě rozplodili.

V ten úterý po svatém Martině bylo,
 Jehož se jest veliké pobitie stalo
 Mezi ciesařem pohanským
 A mezi králem uherským.

*) Text co do strany metrické všelijak jest porušen, i snažili sme se, šetřic při tom pravidel v té příčině platných, abychom jej aspoň hrubších vad pozbavili.

**) Rkp. má „tu českú zemi,“ ale to patrně libovolná změna přepisovačova. Zpěv náš skládan byl podle veliké podobnosti v Uhrách a sice krátce po nešťastné bitvě, dokud ještě smrt králova nebyla zjištěna. O bránění Uher syny krále Vladislavovými dobře se mohlo mluviti, ale nikoliv o obraně Čech, k nimž král ten v žádném nebyl svazku.

Všickni páni věrně stáli vedle krále.
Neb sú sě bili přes celý den tak velmě,
Počínajíce od jitra,
Až je zašla veliká tma.

Vše pobitie obdržal jest krát Vladislav.
Nebo jest do samé noci na placu stál,
Až sě poslední pohané
Rozpudili, kto věděl kam.

A v tom boji uražen král na svoji tvár,
Která rána jemu chvála buď před králi,
Neb jest statečně bojoval
Jako ctný rek mezi pány.

A v tom boji zahynul jest Bátor István*)
Který držal jest korúhev, dědičný pán.
Mítý Bože, rač posaditi
Duši jeho v nebesích sám.

Tuť sú také zahynuli biskupi dva,
Neb sú statečně honili jako lvi dva;
Jeden byl biskup agerský,**)
A druhý byl varadinský.

Mnoho jiné ctné družiny tu jich sešlo,
Neb sú bojovali pro to drahé hesto
Pro Ježíše! Jemu chvála,
Buď na věky jemu dána.

VI.

Staří letopisové čeští.

Léta 1829 vydala kr. učená společnost česká jakožto díl třetí Scriptorum rerum bohemicarum paměti, které v rozličných rukopisech a od rozličných spisovatelův z doby od l. 1378 do 1527 se zachovaly. Letopisové tito obyčejně nazýváni byli pokračováním v kronice Beneše z Hořovic aneb i v kronice Pulkavově. Fr. Palacký s velikou pilností v jedno je snesl a chronologickým řádem sestavil (524 str. v 8°). „Jakkoli chudé a místy nedosta-
tečné“, dí o nich, „jsou zprávy kronik těchto, pohlédneme-li na hojnost, velikost a důležitost dějů ve vlasti za věku onoho náramně zbouřené: předce nemalé anobrž hlavní šetrnosti zasluhují nade všechny jiné kroniky věku tohoto. Nepokrytě zajisté a ovšem beze lsti vypravují o velikých pohromách na vlast naši po smrti krále Václava IV. skrze odpadnutí od řádův světských i du-

*) Rkp. má Beltheryspán m. Bátor István (Štěpán).

***) Jager, Erlau, Agria. Rukopis omylem má: uberský; v souvěkých spisech českých čte se všude: agerský.

chovnic a skrze zbouřeni vášni lidu obecného uvedených, stavice tím dosti živý krvavé anarchie obraz, jehož pohled čím více mysl věrného vlastence skormucuje, tím více cítili mu dáva štěstí zřízené vlády zemské, pod kterouž jemu žiti dopráno.”

Smrt a pohřeb krále Ladislava (1457).

Stalo se tu neděli po sv. Alžbětě, že král Ladislav křtil*) dítě na hradě u sv. Václava panu Zdenkovi z Konopiště s panem Jiřikem správcí a s jinými kmotry. A tu neděli, když bude k večeruom, tehdy král jide s hradu do Prahy a hned jeho hlava zaboli. A nazajtrie vyvrhle se jemu dvě hlize a on jich tajil, i kázal k sobě svým lékařuom. I dali jemu lékařstvie a najposléze púšťeli jemu krev. A tak leže ve mdlobách tento krásný mládenec, zhasť jest jako jasná sviece když temnosti osvěcuje, a jako veslo kdy by od lodí na hluboké vodě ztratil, a jako huol podpory všech klecavých; neb když se najlépe Čechové nadáchu země zvelebenie, po jeho pak smrti sta se jejie zahubenie. A prvě nežli král umřel, prosit pana Jiřika správce a to s dobrou myslí a pamětí, poručuje jemu zemi českú k vládnutí, aby sirotkuom a vdovám pravdy pomáhal a nedal jich utisknutí a křivdy učinili.

Pak nazajtrie ve čtvrtek ten celý den ležat král v domu na marách; a šli sú lidé ten celý den, ohledující krále mrtvého, a byl veliký dav a pláč v lidech. Pak nazajtrie v pátek den sv. Kateřiny hned po kázání šli sú na processí. A najprv řemeslníci s svieecemi, a potom žáci a mniši, a potom rektor universitatis s mistry a študenty svými, a po nich vedli deset koní přikrytých sukmem černým i s ryněři**), a potom šli kněží prazští v komžech, a za nimi šel mistr Jan Rokycana volený arcibiskup prazský v černém ornátě, a potom šli rytieri královi všichni v černém rúše jako mniši, a každý z nich nesť sviece černú v rukú. A potom nesli krále Ladislava na marách konšelé staroměstští pod zlatohlavem, a páni čeští a rakúští šli okoto mar. A ležat král pod zlatohlavem na marách odkrytý tváří, že jeho mohť každý opatřiti. A potom šel obecní lid nesčíslný. A tu byl tak veliký křik a pláč od lidi takový, jakož někdy veliký pláč byl, když umřel Karel ciesař starý. A jakož s velikú radostí a se ctí, s trubači a hudebníky přijali sú jeho, když do Prahy přijel, a s velikým veselím jednu branú: tak druhú branú provodili jeho s velikým pláčem a s žalostí. A tak staroměstští provodili jeho až na Matú stranu a potom malostranští provodili jeho na Hradčany; a pak na Hradčanech kapitula hradská přijali sú krále s žáky svými a tu sú krále sami vzevše nesli. A pochován v hrobě děda svého ciesaře Karla v kostele sv. Víta v kuore matky boží, kdežto i podnes korúhve jeho zemí nad jeho hrobem visie, s velikú žalostí všech pánuov českých od malého až do velikého, a zvláště pana správce. A tu sú penieze dávali každému, kto jest chtěl k ofěre jiti; ale lidé chudí, berúce penieze od Němcuov, mnozí schovávali sobě. A pak po

*) byl kmotrem křestným.

**) ryněř, ber Reiner, sluha meé pánu nosící neb vůbec provodící pána.

těch mšech královu pečeť a majestát zlámali sú a zrušili; meče dlúho nemohli zlomiti, kterýž meč nesúce před králem mrtvým ostrý, koncem k zemi sú jej sklonili; jabko také a berlu, to jest sceptrum, sú zlámali, zrušili a dokonce vsecky ty věci zkazili. Ba i praporec s korúhvami zvez pan správce s erbem českým, obšed třikrát okolo hrobu, jest neodpustil, ale povrhl to na zemi i zedrať; k tomu ještě i jiných zemí korúhve s jich erby také jest zšápal a nohami tlačil. A Němci, na všecko na to hlediece, dali sú se u veliký pláč, a litujíce toho, že se jich krále korúhvem tak stało. Při jehožto pochovávání mistr Rokycana učinil kázanie nad mrtvým králem z kněh Bonaventury na hradě, ač se to nelíbilo kanovníkuom; neb jest jeden z nich Václav doktor řekl: „Mistře, prestaň; však již dosti jest toho kázanie.“ Potom pan Jiřík správce a páni čeští, vsedavše na koně, i jeli do svých hospod k obědu ve XXII. hodinu. A to se stało v pátek den sv. Kateřiny v zimě.

Tažení k Ostromeči nad Vltavou (1471).

Ostromeč zámek byl těch časov pustý za čtrnácte let, a páni Šternberci osadili jej a zbudovali zdi střechami prkenými a zdělali ponekud náspy a některaké příkopy a záseky, a osadivše lidmi, z toho zámku škody veliké činili v tom kraji, brali, lúpili, jímali, šacovali, dobytek zajímali, dřev ku Praze plaviti nedali, vybirajíce cío z voru po dvou groších bielych. A to trvalo za drahný čas, že se již pánuom i zemanuom mnohým v tom kraji stýskalo i sedlákuom, až někteří se holdovati musili; a někteří zemané s nimi díť měli a u nich tam bývali na zámku. O to potomně sněm držán byl, aby ten zámek byl obležen a, ač nebylo ode všech svoleno, však proto vždy se to stało a to tímto spůsobem. Že zámek ten v místě velmi nepřístupném stojí, i neobehnali ho, ale některá místa skalnatá osadivše, opodál bašty a příkopy zdělali, tak že na zámek ani z zámku přibytí nemohli. A retunk jim dáti jich strana vždy chtěla, a nestalo se. I nebylo žádné jednoty a svornosti v zemi české, než zrádcuov vsudy dosti se našlo, a úradové někteří sešli byli i král.

I byl toho času purkrabíem prazským pan Jan řečený Jenec z Janovic a na Petršpurce. Ten shromáždív něco lidu k Ostromeči, i přikázal všem zemanuom hned od Brandeysa až za dvě míle od Prahy, to okolé k Říčanuom až i k Jitovému, aby se k němu všickni sjeli v den určitý, že chce šturm pustiti na Ostromeč s nimi. I neučinil toho ani jeden z nich. A on rozhněvav se proto, že jeho neuposlechli, i učinil jim zájem všem v tom podkraji prazském všelikých stád i koní, leč někteří s koňmi ujeli do lesuov. A když ten dobytek byl shromážděn v tom kraji Kundratic a Nového Hradu, tehdy ti páni, zemané i svými lidmi běželi ku Praze, mluviece Pražanuom, aby jim v tom radni a pomocni byli; jestliže by pak toho zlého dopustili chtěli, že vy Pražané za několik let k žádnému dobytku nebudete moci přijíti, a tak nejen toliko vám, ale i jiným městuom muože zlym posláženo býti; protož čas jest to opatřiti, ne pro nás, ale pro tato města prazská.

Pak páni novoměstští, obestavše se na rathauz, i rychle vyšli špehére. kam on pan purkrabie s tím dobyt看em měří; a když urozuměli, že konečně skrze Prahu hnáti chce, káží najprv brány osaditi, aby

žádný nevyšel a nepronesl, co se v městě děje. Pan Jenec pak ustanoví setníky a desátníky nad tím dobyt看em zajatým, aby pořádně jeden po druhém v haufích rozdílných hnán býti mohli, jeden od druhého opodál, tak aby se dobytek nesmíšil. I obrátil první hauf od Kundratic, a druhý hauf od Nového Hradu. A tak ten dobytek obrátil ku Praze k Vyšehradu pořádně, když ještě na polích konopě a prosa byla a hodina dne již dobře po nešpořích (než dne nepomniem kterého, neb sem ještě pachole byl). I jeť před těmi stády opodál pan purkrabie, nemaje mnoho jízdy a koní v té své jízdě. A když se s Vyšehradu spauštl šikem, tehdy purkmistr se pány konšely a s některými obecními (a byli tu i z urozených lidí někteří) potkali se s ním před domem Rozvodovým. Počestně jej přivítajice, pozdravenie učinili, jako tomu, jenž miesto královské auřadem držel. A po dokonání pozdravenie přistúpice k otázce pokojnými slovy, lážiece jeho, co by to činil anebo z které příčiny takový zájem, což těmto městuom prazským nemuože než veliká škoda býti a nedostatek a svízeľ chudým lidem. A on jim předložit auřad svojo a kterak by o to péči měl, což na něm vystačiti by mohlo, s radú dobrú, a že i životem svým nelitoval by nasaditi, jakož teď jsem chtěl při tomto zámku učiniti, kterýž jest na škodu všemu tomuto kraji; chtěl sem to zlé přetrhnúti, pomoci od těchto krajuov žádaje i prikazuje, aby hotovi byli ke dni určitému. A i vás, páni Pražané, sem žádal, kdež psanie vaše mám povolné sobě v té věci, však skutkem se toho nestalo. Tu sú jemu páni děkovanie učinili širokými slovy z takového jich opatrovanie i péče jeho, tohoto přitom dokládajice, jestliže by toto dočinit, což započal, že by to těmto městuom bez velikých a nenabytých škod býti nemohlo. A budeme-li od záhubci země takové škody podnikati, od přátel pak také druhau stranau, což muož již horšieho býti? Pak, milý pane, my vždycky jsme hotovi nápomoci býti; protož nikoli nedopustíme vám toho účinku dokonati pro záhubu naši. Však jestliže by pak kto neposlušný nalezen byl, však jináč trestán musel by býti bez takových škod těchto měst. A dobytek již byl pod Slovaný zastaven. A pan purkrabie vždy velel předse hnáti, a páni vždy o to s ním v odporu byli, mluviece k němu: Milý pane, jestli nám té škody přieti neráčíš, uhoďme o to mezi sebou přátelsky; neb by tato věc jináč přátelská býti nemohla; jináč chcete-li se postaviti zejtra bohda do slunce na rathauze našem, chcem s vámi o tom narovnatí přátelsky a, tu sobě ruce dađúc, v pokoji dobrém zuostati; ale dobytka nepropustíme. Pan purkrabie vždy předse mocí hnáti velí ten dobytek. A v tom zejde pokřik od těch zeman i lidí a pláč, že se ten dobytek předce žene; a toť rezníci, z masných krámuov vyskočivše, i zastavie dobytek tu před novoměstským rathauzem. Tehdy ti, jenž byli nad tím dobyt看em ustanoveni setníci a desátníci, počnú jim odpierati a oni je bítí a s koni házeti; a Chodovská pani Machna, vyňavši meč jednomu tomu drábu, mnoho jich ubila a rezníci ještě viec. A tu ten dobytek zase od sedlákuov a jich pánuov nazpátek se hnat, tak že bez mála plničký rynek toho dobytka byl, až i padal jeden na druhý a ovce též. A tak řvanie a bečenie veliké a brozné bylo. A tu ktož svojo dobytek znať, brali sobě. Tu celičkú noc žádného pokoje nebylo, a každý k svému přišel; než ovec něco nemnoho najiti se nemohlo. Pak ten pan purkrabie nazajttrie postavít se na rathauze novoměstském ráno do slunce a přátelsky se o to rozešli.

VII.

Mikuláš Kompator z Kumštátu.

Mikuláš Kompator, od jinud neznámý, vyskytuje se v polovici XV. století co překladatel latinského spisu *Lamentatio ss. patrum in limbo*, jakož vysvitá z připisku ku konci souvěkého rukopisu cis. bibliotheky pražské, ježto zní: „Skonávají se knížky z daru milosti buoží, jenž slovú lament aneboližto pláč Otcuov svatých, kteréžto čtauce Pánu Bohu chválu vzdávajíte. Ode mne Mikuláše Kompatora z Kumštátu léta Páně MCCCCLI. Chvála, jasnost i dik činění, čest, moc i síla Buohu našemu na věky věkuov amen.“ Spis tento Čechům starým velmi oblíbený tiskem vydán byl poprvé od Jana Straněnského 1572, potom v XVI. století ještě čtyřikrát, v XVII. a v XVIII. po dvakrát. Obsahuje volání sv. otcův z předpekli, přitom poselství prorokův k Hospodinu o spasení člověčenstva. Spravedlnost, Milosrdenství, Pravda a Pokojnost boží jeví se tu co zvláštní osoby. Volání otcův po spasení vybrána z kněh prorokův a nejvíce ze žalmův.

Z Lamentu Otcův svatých.

Čtyři ctnosti hledají vykupitele.

Ty čtyři ctnosti (Spravedlnost, Milosrdenství, Pravda a Pokojnost) anebo panenky, jsouce v svornosti a přízni jakožto sestřičky milé, natom sú se svolily, aby jedny na nebi a druhé na zemi mezi lidmi toho muže*) hledaly, dvě a dvě spolu. A protož Spravedlnost zvolí sobě Milosrdenství za družičku, a říká: Sestřičko má milá, ty jsi má, tebeť sem já sobě za družičku zvolila. Protož chceš-li, sestřičko má, líbí-li se tobě, pohledajme my zde spolu mezi anděly — nebť jsú oni spravedliví a k smrti zavázáni nejsú jako lidé, — zda by který mezi nimi byl hodný a dostatečný nalezen, ten saud vyplniti a tudy svět vykaupti. I přivolilo jest Milosrdenství buoží k Spravedlnosti, a říká: „S tebou jsem já také již vždycky, sestřičko má milá. Jáť sem tě též sobě zvolila.“ Protož zuostaly ty dvě ctnosti spolu v nebi, aby hledaly mezi anděly. Ale Pravda a Pokojnost ty sú se spolu braly na zem, aby též hledaly mezi lidmi. David pak trval jest vně před svatyní buoží, očekáváje slova milosti a spasení Buožího, pro kteréž byl vyslán od otcuov svatých z temnosti.

Tehdy Spravedlnost a Milosrdenství, procházejíc spolu v nebi všecky kuory andělské, ptaly se v nich všech anděluov, říkáce k nim: Bratři milí, povězte nám, kdo dá z huory syonské spasení lidu izrahel-

*) jenž by člověčenstvo vykauptil.

skému, totiž aby jej vykúpil? Jestli kto ten medzi vámi, oznamte nám. Odpovedli jim zase andělé a rekli: Sestry milé, pláte se jistě na velikú věc buoží, hledajíce, kto by měl svět vykúpiti. Ale abyšte věděly, že bratr nevykúpí, ale vykúpí člověk. Tehdy Spravedlnost slyšieci, že člověk vykúpiti má, pohleděla jest také s nebe na zemi, pohleděla na všechny syny lidské, chůieci viděti, který by to byl člověk, o němž andělé praví, že by měl svět vykúpiti. I dí k Milosrdenství: Sestřičko má, teď sme slyšaly od anděluov, že by člověk vykúpiti měl. Já sem teď pilně na zemi pohleděla na všechny syny lidské a žádného sem spravedlivého uhlédati nemohla, aby kto ten saud a tu výpověď vyplniti mohl a svět vykúpiti. Protož darenní by byla práce naše tam za sestřičkami našimi pracovati. Ale odpočinme a počekajme jich zde; však nás tajno nebude, nahodí-liť se jim kto takový. Ale viemť já to jistotně, že nic nenajdu. Odpovědělo Milosrdenstvie buoží k ní: Sestřičko má milá, nevažme sobě té práce, ale sstupmež také doluov a pomozmež sobě toho vseckny vespolek, spasitele světa hledati, aby Hospodin, vida tuto naši práci společnú a snažnú, i nahodil jeho nám. Nežť on nechce, abychuom prázdnily, ale přikázal jest nám piliti a hledati. Tehdy přivolila jest také Spravedlnost k řeči Milosrdenstvie a rekla: Sestřičko milá, dobráť jest to rada tvá. Chci já také tobě v tom dobrém povolna býti.

I stalo se jest pak, když sú tyto dvě ctnosti, totiž Spravedlnost a Milosrdenstvie, také sstupovaly na zem, ai toť Pravda pošla jest z země a Pokojnost s ní, a'ny se berau zase tau cestau do nebe, nenalezše žádného z lidí, jenž by mohl svět vykúpiti. I jdúce z země potkaly se s těmito, jenž také s nebe sstupovaly na zem na též cestě. I jdúce k sobě ty čtyři ctnosti, ai toť Milosrdenstvie a Pravda potkaly sú se, Spravedlnost také a Pokojnost, též také polkavše sě na té cestě, libaly se a vítaly jakožto sestřičky milé a velmi rády tu se shledaly; neb se již byly od dávna nevidaly, proto, neb velmi za dlhý čas po cestách těch běhaly sú a pracovaly, hledajíce světa spasitele. Tehdy Spravedlnost a Milosrdenstvie, kteréž v nebi hledaly, učinily sú otázku na těchto druhých ikúce: Sestřičky milé, hledaly ste, který jesti to člověk, jenž živ bude a neužří smrti, to jest, který by nebyl zavázán k smrti, jenž má svět vykúpiti. Hledaly ste jeho a našly-li, zvěstujte nám. Odpověděly zase Pravda a Pokojnost: Sestřičky milé! Jistě hledajíce hledaly sme velmi pilně všudy po vsi zemi; a žádného sme spravedlivého a nevinného najíti nemohly, ba ani dítěte, jehožto život jest toliko jednoho dne na světě. Ale všickni sú se odchýlili a neužitečni jsú všickni. Tehdy Spravedlnost a Milosrdenstvie zamútiťvše se řekly jsú: I kdež tehdy muže naleznúti takového budem moci, a kde jeho brž hledati máme? Neb my sme také již všudy v nebi mezi všemi anděly ptaly byly, by kto mezi nimi dostatečný tu výpověď na se vzíti a svět vykúpiti, a oni řekli nám, že člověk má vykúpiti. A protož sme my též také teď doluov sešly, abychuom vám hledati pomohly. Ale poněvadž ho v nebi mezi anděly není, ani také mezi lidmi na zemi, i což sobě nebohé zdíti máme, když toho spasitele světa najíti nemuožem? A tak sú se byly zamútiťly všechny ty sestry.

VIII.

M. Pavel Židek.

Učený podivín tento narodil se l. 1413 v Praze z rodičů židovských, kterým za věku dětského ukraden a pak u viře pod oboji vychován jest. Studia svá konal v Praze, ve Vídni, v Padue a v Bononii. Přestoupiv k vyznání pod jednou, vysvěcen byl v Řezně na knězství. L. 1442 přijat do počtu mistrův na učení prazském. Šest let později musil pro náboženský směr svůj opustiti Prahu, načež pobýval v Krakově a ve Vratislavi. Ve Vratislavi pro stranění k Rokycanovi uvězen byv, utekl do Prahy l. 1453; když však se mu ituto po přání nevedlo, odešel opět do Krakova a tam znova od biskupa Zbihněva Olešnického u vazbu vzat jest. Od l. 1455 žil v Praze v bidě a psotě.*) Zemřel brzo po smrti krále Jiřího.

České spisy jeho, ježto se podnes zachovaly, jsou: „Správozna,“ králi Jiřímu sepsaná, a „kronika.“ V onéno uči krále, jak by co panovník měl jednati a co člověk žiti; tato jest snůška pravých i smyšlených věci, jak spisovateli právě byly vhod a vděk. Mimo to složil Židek velikou encyklopedii, „liber viginti artium,“ ohromný to foliant, ježto se v knihovně krakovské chová, od lidu polského obecně pokládán za dílo pověstného čaroděje Tvardovského.

Z předmluvy při „Správozně“ ku králi Jiřímu.

Buoh prvě, nežli se Vaše Jasnost narodila, předeznať jest cesty Vaše, které z svobodné vuole Vaší puojdú; předeznať jest, že Vaše Velebnost má vstúpiti na vysokost královskú, a tomu, aby Tvá Milost s brzkú pomocí mohla toho sobě řádně dovesti, obdaril jest osobu Vaši rozumem přejasným, výmluvností, dobrotivostí, spuosobnú tvárností a jinými mnohými dary nebeskými i tělesnými, v kterých — bez pochlebenství mluvi — okolnie země neměly vyššieho ani rovného. Ten Pán mocný a velebný, který sám zná, koho má na stolice, předcházející jiné u vysokosti, vyzdvihnúti, anebo koho s nich srazili, ten jest Vaši Jasnost z řádu panského, jako slunce nad hvězdy, v královské vysoce na počátku vyzdvihl duostojenství, a kometa i hvězdy aramuan chtivosti mluvíly sú k velikému Vaši Jasnosti vyzdvížení.

*) „Žádný kníže V. Mstl nedrží . . . , žádný doktor, jediné já samotný jako čáp po mnohých ostať, ano mi křídla osekány, abych létati nemohl, ani ven z země vyletětí. — Bída, psota mne tře, ani V. Mst. ani žádný jiný ve všem království kterým milosrdenstvím mé srdce obvláží.“ A podobné výlevy zhusta ve „Správozně“ se vyskytají.

By byla Vaše Jasnost těmi cestami kráčela, které sem byl Vaše Velebnosti v mých velikých knihách sepsal, a jmenovitě by byla hned Vaše Velebnost služby boží množila, kostely dělala anebo ohyzdně zbořenou opravovala, platy kněžské, mnišské, jeptišské, doktorské, mistrovské z ruků nepravě božské věci držících vytrhovála, a arcibiskupa a kněží, kartausy, bosáky a jiné nábožné lidi, skrze kterých nábožnú modlitbu jistú máme naději, že králóm, kniežatóm, zemím i všem lidem hriešným přicházie od nejvyššieho Pána požehnání i vše dobré, by Vaše Jasnost ty lidi v své kostely byla ustavovala, kostel sv. Václava na hradě dělala a sv. Petra na Vyšehradě, hrob sv. Václava a dědicuov českých zlatem, stříbrem, drahým kamením ozdobovala, vysoké lidi k sobě táhla a jich rady poslouchala, papeže milovala a kněží, jich i ciesaře poslouchala a kleteb jich se bála, volence i kniežata duchovní i světské vždycky na svém dvoře při sobě měla, platuov božských nezapisovala, kněžím Rokycanovým búriti nedala a pokoj více než válku*) milovala; byl by Pán Buoh na věky zpevnil korunu na Vaše hlavě i synuov Vašich; byla by Vaše Jasnost seděta se vším královstvím u veselosti pokoje, v hojnosti zlata, stříbra i drahého kamenie, v sytosti chleba i masa i v pití vína rozličného; radoval by se kupček, veza u pokoji do Prahy potřebné věci i ven vyvozuje; radovali by se měšťané, panny, vdovy i paní v svém múdrém králi, jsúc skrze něho ode všech ostnuov duše i těla osvobozeni; radoval by se v Pánu Bohu a v králi Jiřím sedláček, dělaje vesele v pokoji a potu tváři své zemi, který nynie s dietkami tká na krále Jiřiho; jsa vypálen a zahuben, jedť by, nemaje snad ani chleba; radovali by se Římané, všecka vlaská země, Benátčané, vídeňský sbor i Normberčané z krále Jiřiho, by byl pokoj, jakož se jest počal, umět zachovati, kúpě jich aby svobodně šty, před túpežníky opatřiti; nekřičela by krev Abelova na zemi, již v mnoho tisících na zemi vylitá; bylo by lépe oděnie skvělé a meč žerúcí prospělo v komorách mlče, nežli hřmot čině na lidech; zámkové bran městských lepší pevností byli by stvořeni, kdyby v jich kostelích vesetá služba dáta se milému Pánu Bohu a svatým jeho, a zámkové i železa jich zerzavěli by byli, ažby ani vrata ani šraňky nemohli otvierati. Nebe i země bylo by prálo králi Jiřimu, a množství lidu i z krajín mořských bylo by se hrnulo k Vaše Velebnosti!

IX.

Jošt z Rožmberka.

Jošt, druhý syn pana Oldřicha z Rožmberka († 1462), narodil se l. 1430. V letech dvaceti posvěcen byl na knězství i dostal probošství kostela hradu pražského; byl i mistrem strakonickým křížovníkův sv. Jana Jerusalemského (maltézův). L. 1457

*) Židek tu co ideál svůj líčí stav, jaký byl za Karla IV.; toho zajisté on mezi panovníky všemi nejvýšeji pokládal.

vyvolen byl biskupem vratislavským, kteréhožto roku též mladší bratr jeho Jan, vladař domu rožmberského, dosáhl nejvyššího hejtmanství ve Slezsku. Po smrti krále Ladislava s jinými Slezáky vzpěchoval se Jiřího za pána poznávati, pokudž od stolice římské na království potvrzen nebyl. Potom se krále přidržel až do I. 1465. Roku toho zapsalo se panstvo Jiřímu odporné v jednotu na Zelené hoře, ku kteréž se i Jošt přidružil. Jednota zelenohorská veřejně povstala proti králi, mezitím (1566) od papeže v klatbu danému. Jošt, ačkoli věrně se snažil, aby různice ty ke krve prolévání nevedly, do boje vtržen byl, stoje v něm proti vlastnímu bratru Janovi, jenž byl při straně krále Jiřího. Příjív vedení vojska slezského, poražen byl od Viktorina, nejstaršího syna krále, pod Münsterberkem. Hořem nad tím umřel v Nise 15. prosince 1467. Tělo jeho pohřbeno ve Vratislavi v kostele sv. Jana křtitele.

Jošt byl výmluvný kazatel; českým i latinským jazykem častá kázání mival. L. 1461, když na zelený čtvrtek na hradě prazském kázal proti přijímání pod obojí způsobou, strhla se proti němu taková bouře lidu prazského, že za králem do Kutné hory ujeti musil. Jazyka německého dostatečně povědom nebyl, tak že ve Vratislavi na kázáních vždy jen jazyka latinského užíval. Znameníť bystrota mysli jeví se ve všem, cokoli z péra jeho nám se dochovalo. Spisův jeho tři zachoval Václav Koranda v rukopise svém, totiž: třináct šprochův vajovských (Waidssprüche) i s odpovědí na ně od jakéhosi Klimy z Prudovic, spis o spravedlnosti a nespravedlnosti a podání králi Jiřímu o potřebě, aby s národem českým k církvi římské se připojil.

Ze šprochův vajovských.

Ježek má bodliny a svině štětiny, zlosyn najde zlosyny a dobrý nebude bez družiny. Kmen má větve a větve ratolesti a řetěz články; snadno splésti, těžko rozplésti, lehkó smiesti, nésnadno rozdělití.

Nenie nemůdřejšieho, než kto můdře mluví a zle činí, dobré zná a zlé dělá, a kto jinak saudí a jinak činí.

Nie spieše neoklamá než potakač, ukladač, licoměrník, a ten naj-
škodlivější, komu se najvíc věří. Milostníci, pochlebníci, kořistníci zavodie lidi také častokrát i můdře.

Přirozenie, navyčenie, zarpucenie odvodí od pravdy poznánie a od poznalé zachovánie.

Rozmyslený hněv jedny straší, druhé tuží; náhlý ruší od lidí ná-
ději, k lidem přistúpi a dávno dobývané rychle kazí jméno dobré.

Kto se ničehož nebojí, jest blázen; kto všeho, jest nemůdřý, a kto se v obém nepotřebně zjeví, jest neopatrný.

Kto má prátele za mauchy, jest rozpačný, a kto nepřátele za lvy, jest strašlivý; ktož pak má prátele za lvy, jest srdnatý, a nepřátele za mauchy, jest převažný: a miera ve všem nejlepšíe.

Múdrý zčestie na nezčestie nesadí; smluví se raději podobně než svadí.

Zčestie zavodí v nezčestie. Múdrý na vrchu zastaví; neb s druhé strany bývá příkreje k dolu.

Zčestie se trausí, nezčestie se spe.

Nic nezčastnějšího, než komu nížádná múdrot ani pilnost ani statečnost nemóž prospěti budúcky, a kto byl v zčestie, ztratě je, rozpomíná se na ně.

Ohně nelze upáliti, vody utopiti a větru zadusiti, a pravdě zahynúti.

Z podání králi Jiřímu.

Nestane-li to královstvie v jednotě obecné cierkve svatě a římské, tehdá strach, že se na něm naplní čtenie, kteréžto die, že každé královstvie v sobě rozděleně zahyne. A to by se pohriechu naplnilo, kdy bychom se toho dopustili, abychom se v sobě rozděléc, neiku na dvě, ale na několikero se odmiešejíc, sami se Čechové hubili a kazili.

Skrze takovú ruoznici stalo*) by obcovanie Čechuov se všemi jinými křesťanskými zeměmi, v svátostech přijímání, v službě boží, v kupectví, v rytířských jézdách po dobrodružství, po službách, v spřízněních, v saudech, v poselstvích a v jiných rozličných a mnohých věcech.

Ačkolivěk Pán Buoh vším vládne, však dobře se jest vystřehati příhodami jiných; neb takové věci na dlech**) sú na dobré nevyházely, aniž což násilného jest věčného. Aneb která jest památka Žižkova a všech jiných násilníkuov než v hanbě a zlořečenství a věčném zatracení?

Lépe jest zbožných a slušných cest hledati než v také zmatky vstúpiti; neb kto by začeli, Buoh ví, dočekali-li by konce. A na to-li by na dlech přišlo, co oni chtěie neb nechtie, kto to vie? neb stálost pravdy a neustupnost křivdy tvrdé boje mievají. Když křivda s nepravostí bojuje, tehdá obě neostojí. A komu duše a česť nenie prodajná, tenf na to bude pomnieti, že pravdě nelze zahynúti.

Bud' jakž bud', však to vieme, že trápenie dáva rozum, protivienstvie zkušuje lidí jako oheň zlata a trpělivost v protivienstvích přinášie věčné odpočinutie a život věčný.

X.

Clibor Tovačovský z Cimburka.

Otec jeho, Jan z Cimburka, byl hejtmanem markrabství moravského za nezletilosti krále Ladislava: Clibor zastával týž nej-

*) přestalo.

**) na děl, konečně.

vyšší v zemi úřad za králův Jiřího, Matyáše a Vladislava II. Oba vynikali politickou moudrostí a horlivou láskou k vlasti. Ctibor (nar. l. 1430) činnost svou veřejnou počal pod očima otce svého. První úřad, kterýž zastával, bylo sudství dvorské za krále Jiřího, kterémuž věrným byl zastavatelem, když se na Moravě jedna část panstva ku králi Matyášovi uherskému obracela. Král Jiří před ukončením boje umřel (23. bř. 1471). Ctibor téhož a následujícího roku zastával nejvyšší kancléřství v Čechách a zároveň, již od l. 1469, nejvyšší hejtmanství na Moravě. V červnu 1471 vypraven byl s jinými pány do Krakova, aby oznámili polskému královi Vladislavovi, že vyvolen jest králem českým. Když boj s Matyášem i za Vladislava se prodloužil a všeliký pořádek v zemi tím hynul, stavové moravští chopili se téhož prostředku jako čeští a vyvolili pět ředitelův zemských, kteříž by až do konečného srovnání věci obecné spravovali. Mezi těmito pěti byl i Ctibor. Mírem olomouckým (1478) postoupena Morava, Slezsko s Lužicemi Matyášovi, kdežto Vladislav podržel jen Čechy. Tak zemím dlouhou válkou zhubeným navrácen pokoj. Jeden z prvních skutkův panovníckých krále Matyášových bylo narovnání dávné rúznice mezi pány zemskými, nižší šlechtou a stavem městským o práva a svobody* politické, v čemž Ctibor přední měl úcastenství (1480). Téhož roku ustanoveno bylo působením Ctiborovým, aby ve dsky zemské moravské budoucně vklady se dály jazykem českým. Vúbec stavové moravští velice se tehda přičiňovali, aby řád zemský posud jen na obyčejích starodávních založený dostal pevnějšího základu psaným právem. K tomu konci požádali Ctibora, aby „tak jakž se pamatuje a svědom jest obyčejův a zvyklosti starodávních, které sú se za našich předkův zachovávały a v skutku dáły, kteréž on očima svýma viděl a při nich osobně bývaľ,” paměť svou jim sepsal. Žádosti této vyhověl. Uživ nejen svých, ale i od otce přejatých paměti, asi l. 1481 sestavil „k n i h u t o v a ě o v s k o u” tak řečenou. Pan Ctibor za mladších let (1467) pokusil se též o větší dílo básnické: (Hádání pravdy a lži tišť. 1539). Jest to allegorie na oblíbené tehda thema, totiž spor mezi církví římskou a husity, prosou bibliickou sepsaná.*) Mimo tato díla zachovaly se po panu Ctiborovi listy, v kterých se jeví patrné stopy „libé výmluvnosti, kterou vlasť jeho velebigala druhdy.” Zemřel dne 26. června 1494.

*) Viz úsudek Palackého (Anthologie z lit. novověké str. 159.)

Z Hádanie pravdy a lži.

Milosrdenství těší zarmoncenou Pravdu.

Roztahši své ruce najsvrchovanějšie Milosrdenstvie, objata jest smutnú Pravdu, i poče ji těšiti, řkúci: Jak sobě činiš, sestro milá? Kam's rozum dala? Náhle, nečiu toho! Z čehož's jiné kárala a trestala, proč se sama toho dopúštíš? Pomui se, co činiš! Daj rozum, a ne žalost sobě. Slyš radu mú, srdce upřímného.

To si ty činila, mnohých ruku ustalých posilňovala si, pochybujících potvrzovala si řečí tvú a kolena třesúcích zpodpírala. Kde jest tvá bázeň, síla tvá, trpělivost tvá, svrchování cest tvých? Rozpomeň se, prosím tebe, kdo jest kdy nevinný zhyňu, anebo kde sú praví zahlazeni? Ale velmi více viděla sem ty jisté, kteříž činí nepravost a rozsievají bolesti, že ti z dopuštění božieho hynú a shlazeni sú duchem hněvu božieho. Řvání lvové, hlas lvíce a zuby štěncův lvových stroškotáni sú.

Ke mně zajisté promluveno jest slovo skryté, a to jakožto krádežem přijato jest ucho mé. Bylo šeptání jeho v hróze vidění nočního, kdyžto dříemota trápí lidi. Lékání drželo mne v hrózu, i všecky kosti mé přestrašeny sú, když duch přítomna mne dojde, pro jehožto hlas vejdú vzhuoru vlasy těla mého.

A stoje jeden, jehožto tváři neznám, ani obličej před mýma očima, od něhožto uslyšen hlas, jakožto povětríe tiché, řkúc: „Zdali člověk neb kdo se vrovná Bohu, spravedliv učiněn bude? neb nad svého stvořitele jasnější bude muž? A'no ti, kdož jemu slúží, nejsou ustaviční, a'ň mezi svými angely nalezt jest zlosti mnohem více, než mezi těmi, kdož bydlí v domích hliněných a kamených, ježto mají založení zemské; nebo ti zhyňú jako rúcho od moła, od jitra až do večera budú podtínáni, proto že z nich žádný nesrozumí, i zhyňú na věky. Protož povolaj, jest-li, kdoby tobě odpověděl, a k některému Svatých se obrat.“

Blahoslavený člověk, jehož naděje Buoh. Protož tání božieho nezamietaj; nebo on raní i uléčí, ztepe i ruce jeho uzdraví. Z šesti zámutkův vysvobodí tě, a v sedmém nedotkne se tebe. Před bičem jazyka budeš skryta, a biedy se nebudeš báti, když přijde zpuštění tvé; v hladu budeš se smáti, a zvířat zemských nebudeš se báti.

Protož utěš se, a nermuť se, a zapomeň ikání svého, a pozdvihni se. Nebo smutek nenie léčen žalostí, ale pokorú a dobrotivostí, a sjednáním vuole své s vuolí boží. A pomysl, zdali by to v lepší obrátila; nebo zbudití muož Pán ještě ducha muže spravedlivého, jakož jest zbudil duch Daniele v dětinství jeho, aby vysvobozena byla krev nevinná.

Nuže nuže, vstaniž, vstaniž, a posad se na polštáři tomto, ať s tebou o to více rozmluvím a tebe se vytleži.

O dskách zemských.

Přenášení desk.

Po vzdání sůdu král neb hajtman a páni nikam se tu nerozjedú, než hned pošlí do kapitoly k kněžím, aby dsky zemské úředníkóm zemským vydány byly. A kněžie jmají žáky s několika sviecami jmieti, a když tam pan komorník s jinými úředníky přijde, u sklepu, kdež se chovají dsky, státi. A pan komorník, sudí, písař zemský na voze jeti jmají, a menší úředníci podle nich pěšky jíti aneb na koniech, trubače jmajíc při vozu. A vstúpiec do sklepu komorník, sudí a písař s několika komorníky, a tu před nimi ohledají, jsú-li pečeti celé i truhla, a když tak najdú nepohnuté, ven truhlu přinesú. A úředníci menší ji vezmúce, před úřadem vyšším nesú, a před nimi sviece, až na vuož vstavie. A na truhlu pan komorník vsede, meč vytržený nahý na ramenú drže. Sudí s písařem proti němu a jiní, komuž se rozkáže, s menšími úředníky pěšky a na koniech okolo vozu. A pan komorník má zákóm něteo dáti spropiti, a tak z lehky kázati jeti, aby ti, kteří pěšky jdú, s vážností šli, a trubačóm trúbiti káže, až před klášter sv. Michala.

A tu když budú přivezeny, jmá pan hajtman i páni i všichni zemané proti nim vyjítí až ke dveřuoem před kostel. A s voza je vezmúce menší úředníci, jmají je nésti před panem hajtmanem a panem komorníkem a pány až do šrankuov, kteří k tomu jmají zvlášční býti hned připraveni rozkázáním pana komorníka. A tu na stuol k tomu připravený jmají býti postaveny, a okolo šrankuov páni státi a zemané. A pan komorník s sudím, pana hajtmana toliko v šranciech při sobě jmajíce, opět přede všemi pečeti ohledati, jest-li celé, okázati, a potom odvarující pečeti, každý svým klíčem úředník otevra zámek, dsky vynieti jmají a okázati.

Při dskách kto v šranciech býti jmají:

Napřed pan komorník, sudí, písař zemský, menší úředníci, písař pro hledání, ač by k tomu bylo jeho potřebie jmieti, ale aby také přísahu učinil. A z těch žádný nej má u sebe jmieti žádného nože ani skriptulára ani kalamáre neb črnidla krom písař zemský; ten jmieti muož a jmá črnidlo a péro pro vpisování do desk. A jest-li nový komorník, jmá dsky s svým erbem nové spuosity, kdežto písař zemský jmá je v rukú jmieti a, což hodného a pan komorník rozkáže, v ně vpisovati.

Z které příčiny dsky psány počaty český.

Léta buožieho MCCCCLXXX najprvé v Olomúci, když právo a súd zasazen jest, za úřadu pana Václava z Boskovic a v Brně pana Viléma z Pernšteina, těch pánuov komorníkuov, s volí pana hajtmana a pánuov i vší země začali sú se v jich dsky nové českú řečí vkladové vpisovati; neb prvé latinsky vpisováno bylo. A k tomu páni pro obec

i pány komorníky svolili, pro menší práci a lepší rozum těm, kteříž latině nerozumějí: neb mnozí latinu k svému rozumu vykládají: aby prostý rozum český stál.

Zavřenie desk.

Potom po všem (t. j. po vkladech do desk učiněných) pan komorník a sudí káže zemskému písaři neb jinému nad hlas přede všemi čiesti dsky po knihách starších pořád. A přitom jmají seděti úředníci aniž odtud odcházeti až do dokonání. A to proto, že dsky všem známy býti jmají a před žádným netajny. A bude-li komu co potřebie a se toho dotkne a svého užitečného co uslyší, káže písaři posečkati a sobě podruhé čiesti, XI grošuv dađa širokých. A tak až do konce vŕecky dsky vyčteny býti jmají, to což vymazáno není. "Také ve dsky nemá nic pokútně kladeno býti, a natom jich největšie moc jest, že do nich zjevně jde a svobodně vŕecko.

A když již dsky přečtú, kteréž více než co jiného vázie a jako rkúc všeho práva konec a všech jistot jistota — kromě dobrovolné smlúvy a svolenie toho, ktož sebe mocen jest: to jmá právo i dsky rušiti — pan komorník, sudí a písař zemský vlozie dsky v truhlu a zapečetie každý úředník svú pečetí zámek svůj, a s poctivostí zase na to miesto, kdež je vzall, dovezú. A každý úředník klíč svůj při sobě chová, aniž jeden bez druhého ani všickni spolu k nim jíti mají, ani co jednati, bez vuole krále, markrabie, hajtmána a pánuov.

XI.

Hynek vévoda Münsterberský.

Hynek, jinak Jindřich mladší, z Poděbrad a z Kunštátu byl třetí syn Jiřího Poděbradského a Johanny Rožmitálské. Narodil se dne 18. máje 1452 v Praze. L. 1463 vyzdvižen byl od císaře Fridricha, spolu s bratry Viktorinem a Jindřichem starším, za kníze říšské, hrabě kladské a vévodu münsterberského. Po smrti krále Jiřího (1471) připadly mu za podíl otcovský Poděbrady a Kostomlaty. V boji o korunu českou, kterýž spolu vedli králové Matyáš Korvin a Vladislav II., stranil Hynek králi uherskému. L. 1473 vyvolen byl na sněmu benešovském spolu se třemi jinými pány za ředitele zemského s plnou moci, aby až do zavedení pořádku zákonního vŕecky potřebnosti obecní v Čechách řídili. L. 1476 vyslán byl od krále Matyáše do Apulie, aby mu nevěstu Blaženu přivezl. Na sjezdu brněnském l. 1478, když jednána smlouva mezi oběma králi, spatřujeme mezi radami Matyášovými i Hynka, jenž tehda s Vladislavem zvláštní umluvou se srovnal. I později účastnil se činně v záležitostech zemských.

Hynkovo obyčejné sídlo byly Poděbrady. Za manželku měl Annu, dceru Viléma vévody saského. Jediná dcera jeho Anna vdala se za Jindřicha z Hradce. V pozdějších, jak se zdá, letech jal se obíratí pracemi literárními. Básnické plody jeho ukazují na vzory německé a některé v skutku nejsou nic jiného než volné překlady se zbirky Kláry Hätzlerové. Mimo to buď sám přeložil nebo přeložiti dal Fucheria Karnotenského historii o tažení křižovém do Palestiny l. 1099. Hynek umřel, nedosáhnuv ani 40 let, dne 10. července 1491 na Poděbradech, odkudž mrtvé tělo jeho převezeno do Kladska a tam v rodinné hrobce v klášteře františkánském pochováno.

Nesnáze hospodářovy.

Budu-li dobrý statek na zemi míti,
hned stokrát větší práci mám.
A kterak to, ihned oznámím vám:
že ktož má na zemi statek veliký,
ten musí míti dobytek všeliký,
a všecko hospodárství napraviti,
a sám ke všemu ruku přičiniti;
neb nepřihlédá-li sám k svému,
by měl velmi mnoho, nevystačí jemu.
A protož velikým statkem starostí neubude:
kdež při chudobě jedna, tu jich deset bude.
Ještěť chci více pověditi:
Musíš děvky a pacholky míti,
a nebudú-liť věrni tobě,
tiť nepomohú jediné sobě.
Pak když chci s pole voziti
a obilé dobrým požití,
musím jim podle jich vôle platiti,
ač nechci na poli obilé shnojiti.
Jestliže jemu mzdy máto podám,
hned s ním nesmluvím, to jistě znám;
než daj jemu, co on bude chtíti,
a ihned chce obžinky míti.
K tomu pluh, vozy, brány,
ty ať sú dobře okovány;
k tomu přípravy také,
kteréz míti chce všelijaké.
A když jemu to všecko zjednám,
proto toho vždy jisto nemám,
aby on dělal, kdy dělati má;
než tak všeho ležeti nechá
a, chce-li, vóli (má) větší nežli já.
Dím-li co o tom, tehdy se hned hněvá;
a již teprův nebude dělati,

by to všechno mělo shnítí neb se zlámati.
 K tomu počne hned reptati
 a mně ještě vinu dávati,
 řka: Kterak jsú i vozu kola mdlá,
 naložím-li naň mnoho, že se zlámá.
 Tužl mu musím, co sám káže, jednati,
 bych se měl i hned spadati.
 Tuť natom dosti nebude:
 o pluh nová sváda opět bude,
 pravě: Však do toho nic nenie,
 a v branách žádného hřebu nenie;
 jestliže toho hned mi nezjednáš,
 pójduť ode všeho, to shledáš.
 A jemu's dobré všechno zjednat býť,
 jedno že on jest to svévolně zkazil.
 Ihned mi jiným pánem brozí,
 nezjednám-li, co káže, hned pryč běží.
 A jestli že jemu z hněvu slovo diem,
 on mi jich deset, to jistě viem.
 I musím já všech řečí nechati,
 ač chci, aby chtěl něco dělati,
 i jemu rád zjednati, což káže.
 Tužl napraví pluh i oře,
 tak jakž sám chce, a ne jako já.
 Potom hned záplaty žádá
 a řka: Pane, rač mi zaplatiti,
 chceš-li ať budu slúžiti;
 pakli mi hned nezaplatíš,
 však nebudu dělati, to ty zviš;
 nebo musím sobě šaty zjednati,
 abych měl v čem potancovati.
 Tuž já musím pěkně prositi,
 nechci-li jeho na sebe zbúriti,
 řka, že jemu brzo peníze zjednám.
 Tuť před ním chvílku pokoj mám.

Potom opět přijde pohonič ke mně,
 pravě: Já nemohu poháněti,
 chci nyní doma poseděti.
 A já jemu diem: Mítý, proč
 búříš velmi, ano snad není oč?
 I co se nemám búriti,
 a já nemám v čem pohoniti:
 však košile ani kytle nemám,
 k tomu zlámat sem ostruhu, pohled sám;
 a to mi máš z práva zjednati,
 chceš-li, ať budu předse dělati.
 A také rozmrskal sem všecken bič,
 nezjednáš-li mi co třeba, pójdu pryč.
 Tehdy cožkoli mluv já,

nezjednám-li co on chce, nic netbá;
 než zjednám-li, tehdy dětá,
 a nezjednám-li jemu, tehdy nechá.

Potom mi děvka počne přimlúvati:
 A ty mi nic nedáváš, kterak mám dělati?
 a k tomu kusa střevíc nemám,
 a sukni zedranú, pohled' sám.
 Protož račiž mi košili kúpiti,
 sic věru musím pryč ujíti.
 A hned přijde děvka druhá,
 ihned se také přec' trhá,
 řkúc: nekúpíš-li mi sukna sedm loket,
 budeš nová sváda opět;
 a máš-li mi kúpiti, kupiž dobrého,
 nebo pójdu pryč a budu u jiného.

A tak všickni dětaji,
 by měl i dobytek zemřiti, nic netbají.
 Pane zjednaj nám piva, ať žiezni nezemřeme,
 chceš-li ať pryč neutebeme.
 A nikdy nemáme co jésti,
 že se musíme hladem třiesti;
 soli nemáme, ani masa žádného,
 a chleba sotně do dne zajířejšieho.
 I zda nás chceš hladem zmoriti?
 Chceš-li ať děláme, musíš nám dobré bydlo činiti.
 A bych já zpíval jako slavík,
 nezjednám-li, co chtěie, jsem již nebožtík.

XII.

Čtverohranáč a bájky Ezopovy.

Biskup Cyrill Guidenonský,*) básník korunovaný, jenž asi v polovici patnáctého věku živ byl, sepsal sbírku bájek a podobností, která pod názvy: „Speculum sapientiae“, „Quadripartitus apologeticus“, „Apologorum libri quatuor“ přes všecku rozvláčnost a fíntěnost slohu rychle značného došla rozšíření. Na český jazyk dvakrát byla přeložena. První překlad, učiněný na sklonku XV. věku, uchoval se v rukopise nadepsaném: Čtverohranáč čili knihy čtverohrané. Druhý zpořídil a l. 1515 vydal Konáč pod titulem: Zrcadlo múdrosti sv. Crhy biskupa.

*) Guidone jest malé městečko v jižní Itálii, krajně Capitanata řečené.

Jméno „Cyrill“ zavdalo příčinu ke mnohým spletkům. Někteří je četli na Cyrilla Alexandrinského nebo Jeruzalemského, jiní — mezi nimi i Balbin — na sv. Cyrilla, apoštola slovanského. Teprv Dobrovský ukázal k pravému původci.*)

Bájky Ezopovy, přeložené též v XV. věku, jaké obliby u lidu českého docházely, viděti z četných vydání, ježto, počínaje l. 1480, až do l. 1791 sedmkráté obnoveny byly. Všude k Ezopovým přimiseň bájky i jiných skladatelův.

Z Čtverohranáče.

Myš a hlemýžď.

Myš jedno sem i tam běhající po pivnici, s hlemýžděm se potkala, kterýž těžkým stúpaním chodíeše. Jehožto hodné těžkosti ihned bláznivá myš posmievati se jala a poruhající se jemu rekla jest: Proč, bratře milý, tak velikú rychlostí pospiechaje chodíš? Tehdy hlemýžď, zavrtěv hlavú, posmievaje se posmévající k pravdě jest odpověděl: Jáť také chodím, nebť sem obtiežen svým oděním. Tehdy mys: Bláznovstvie zajisté jest, tak veliké břiemě všudy nositi. A on: Ano jest bláznové, že ty se sama neoděješ; ale většief jest bláznovstvie, ktožť, nejša před nepřátely bezpečen, i skáče a běhá sem i tam. Jáť zajisté s velikú opatrností z přirozenie kóže břemenem všudy jsa oděn, dóm zeď tarčí sámť sobě naleznu, když potřeba tomu připadne, a neběhámť sem i tam, prose sobě pomoci. Ale ty, že jsi hladká a lehká, že oděnie nemáš, kdyžť se s tebu potká neprietel, maje paznohty ostré, sem i tam zmámena jsúc hledáš pomoci běhající. Druhý předběhna tě neprietel, zdáví tě, nenalezneš-li, kde by se rychle ukryla. Což tehdy se veselíš, že máš hebkosť neboli hladkosť smrtedlnú? Znamenaj pilně, že lehkosť větrův častokrát plavce u hlubokosti potopí a kuon bojovný, leč jest břemenem obtiežen, jinak nebezpečně do nepřátel skočí. Moře voda, lehkostí vln mořských plna jsúc, vždy se vuokol točí, a země svú těžkosť odpocívá. Lehké périe vánim větruov bez odpocívánie vždy se točí. Protož, bratře milý, měj ty sobě své lehkosti būri, a mně ostaň mého břemene odpocínutie. Líbíť mi se zajisté všudy nositi chutné jho obrany, a mieti vždycky s sebu břiemě lehké života mého zachovánie. A to povědév, šed pryč, posméváče svého smiech obrátil jest v pláč.

Z bájek Ezopových a jiných.

O vlcih, o ovcih a o psích.

Vlci a ovce spolu váleli a žádná strana svého ustúpiti nechtěla. Však ovce bylo mnoho, a psy měly na pomoc. I poslali vlci posly své k ovcih, žádající miru a pokoje. Pokoje sú došli, a s obú stranú

*) O českých překladech viz Rozbor staročeské literatury 1845, str. 18 slid.

prísahú vysoce se zavázali: však pod vymienkú, aby najlepší priateli, strážni, byli v rukojemstvie toho priateľstvie zastaveni. A tak sprostné ovce zastavily psy své v rukojemstvie, od ktorýchžto mely ochraňovány býti, a vlei zastavili ovcím svá vlčata. A tak ten pokoj prísahú a rukojmiami jest ztvrzen. Potom pak brzo, když se ten pokoj stal a krátky čas držán byt, počata ta vlčata skučeti a teskniti. Slysiece to stari vlei, domnievali se, žeby se jim od ovei krivda dáta; i shromáždivse se, s mocí prišli a ovce vinili, žeby pokoj na jejich dětech zrusity. I rozirhavše ovce, beze vsie překážky je sežrali; neb sú ovce pomocníky své a ochránce od sebe preč vydaly.

Protož hled každý priateľ sobě zachovati.

Mravenec a holubice.

Mravenec, jsa žiezniv, stúpil do studnice, a pramenem jsa zachvácen, počal se zmietať a tonúti. Vidúci to holubice, s dřeva ratolest ulomila a do studnice ji uvrhla, na ktorúž vyšed mravenec, pri životě zachován jest. — Ptáčnik pak rozlecoval vějice, aby tu holubici polapil. Vida to mravenec, ptáčnika v nohu uštípl, a on rozhněvav se, udeřil vějicemi o zemi, a k tomu holubici zplašit a preč ji zahnat.

Báseň znamená, že dobrodinecóm máme se dobrým odpřácti.

Hlemejžd a orel.

Hlemejžd prosit oria, aby ho učit létati. Orel ho napomienal, žeby to daleko bylo od prirodzenie jeho. Hlemejžd ještě mnohem vice ho prosil. I vzal jej orel mezi pazúry a nahoru s ním vyletěv, doľou ho pustil.

Báseň znamená mnohé, když se o něco nemožného pokúšejí a múdrejších rady v tom uposlechnúti nechtějce, často k škodě přicházejí.

XIII.

Rada zvířat.

Rada zvířat jest báseň obsahu didaktického. Spůsob její nejviceji podobá se k Nové radě pana Smila Flašky z Pardubic. Od bájek děli se tím, že zvířata v ni nejednají ani mezi sebou rozmlouvají jako v básních Ezopových, ale jedno po druhém k člověku jakožto pánu svému přistupujíc, toliko podle povahy své zvířeci jeho učí jakožto učitel, jemu radi a výstrahu dáva jakožto přítel. Rada zvířat obsahuje dvě knihy: v první mluví zvířata čtvernohá, jako lev, medvěd, vlk, pes atd., v druhé ptáci, orel, jestřáb, luňák, atd. Každému naučení, ježto v rýmovaných verších zvířata dávají, předeslán jest popis povahy zvířete, jehož se řeč uvozuje, a rozjímání mravoučné. Dále přidány jsou prů-

povídky dvouveršové, obsahující naučení z povahy zvířat vzaté. Báseň tato sepsána jest na začátku XVI. století. Tištěna byla poprvé l. 1528 v Plzni, 1578 v Praze, potřetí vydána od Dobrovského l. 1814.

Přirozenost psa.

Pes potřebný jest k ostraze domovní, buď v městě buď ve vsi; neb on svým štekáním dobytek zachová a zloděje zažene a vždycky věrně pánu svému slouží. Dí Kolumella: Který jest větší milovník pána svého nežli pes? kdo věrnější na cestě tovaryš? který strážce najspravedlivější? který ponocný bedlivější? který jest mstitel ustavičnější nežli sám pes? Neb pro pána svého i hrdlo ztratí. A jsa bit od pána, nemstí se.

Učí tebe člověče, aby Stvořiteli pánu svému věrně sloužil a příkázání jeho zachovával. Nebo blahoslavený věrný služebník, kteréhož pán, když přijde, najde, a'n tak činí, jakž mu přikázáno.

Pes k člověku.

Vlk uteče a přistoupí pes,
 Řka: Dočkám-li se také řeči dnes?
 Těžko mi zde tak dlouho státi,
 Div že se velikým hořem nezvrátí,
 Ano vlk dlouho vymlouvá,
 Na mne divné žaloby shledává.
 Věz člověče, pane milý muoj,
 Žet jest vlk hlavní nepřítel tvooj;
 Smíříš-li ty se mnau hltavého vlka,
 Věz, že mnohá škoda tebe potká.
 Neostaneť krávy žádné na dvoře,
 Ani slanin ani plecí na komoře,
 Ani ovce ani kozy v chlévě;
 Najdeť vlk i v marštali hříbě,
 Shledáť, kde jest které prase,
 Všecko sžere a nevrátí nic zase.
 Vyslídí, kde jest která hus,
 Neostaneť z ní ani křídta kus.
 Vše s kostmi i s pérím sžere
 A nikdy se dosti nenabeře.
 Jáť mívám na mále dosti,
 Když ty mi vyvržeš s stolu kosti.
 Zato já tobě věrně sloužim,
 Že i nočního času nezaležim.
 Ty najeda se s čeládkau ležíš,
 A mne častokrát hladem moríš:
 Však já vždy proto štekám
 A tvého dobrého věrně hlídám.
 Aby vlk neb zloděj nížádný
 Nepřišel v duom tvooj, jáť jsem strážný.

Hlad, zimu trpě i všecku psotu.
 To vše snáším pro tvau robotu.
 Aniž mám také kde poležeti
 A svým kostem pohověti,
 Leč v hnoji anebo v slámě.
 Všecka se psota zbeře na mne:
 Mauchy, blechy i protivní komáři
 Štípajíc hrají okolo mé tváři.
 Tak mne bída a velická psota zmoří,
 Že téměř nebudu podoben k zvěři,
 Ač jsem pak tobě velmi věren
 Jakožto ze vši zvěři jeden.
 Já se pro tvé dobré snažně zasadím
 A pro tvau věc častokrát brdlo ztratím,
 Tvrdé kamení i kyjování trpím:
 Proto tebe žádnau měrau neopustím.
 Ano i od tebe pána svého
 Trpívám auzkosti a bezpraví mnoho,
 Že mne netoliko hladem moríš,
 Ale druhdy kyjem nemilostivě hladíš.
 A když slaužím do své starosti,
 Nemáš nade mnau žádné lítosti:
 Za mau práci a službu věrnú
 Vyháníš mne z svého domu.
 A ač mi činíš jistě mnoho zlého,
 Proto já se nad tebau nemstím toho,
 Ale za tvé zlé mně činění
 Dávám, člověče, toto naučení:
 Buď vždycky věren pánu svému,
 Najvíc Bohu, stvořiteli světa mocnému,
 Až do hrdla zastaň všemohaucnost jeho,
 Vydaj život i krev svau podle něho,
 Přijímaj jeho laskavé trestání
 A služ jemu vždycky bez přestání.
 Vyslaužíš, to věř, hojnau odplatu
 V budaucím věčném životu:
 Lepší nežli ty mně zde činíš
 A za dobré všim zlým platíš.

Člověk k psu.

Známťe, pse, muoj věrný slauho,
 Cos mi teď vymlauvat dosti dlatuho,
 Že ty mně vždycky věrně slaužíš,
 A málo na mne vyslaužíš.
 Čeif to věrně nahradití,
 Když bude aspoň po tvé smrti;
 V lauzi neb v blátě prostřed cesty
 Učiním tobě pohřeb počestný.

XIV.

Řehoř Hrubý z Jelení.

Měštěnin pražský vzácného rodu patrického. Nabyv klassického vzdělání na školách cizích, jmenovitě vlaských, usadil se v Praze, kdež při dvoře krále Vladislava II. rozličné úřady zastával. I manželka jeho, vynikajíc rozumnosti a mravův počestnosti, zvláštní požívala důvěry u královny, jsouc stálou téměř průvodkyni její. Společenské postavení toto zvláště bylo vhod muži plnému upřímné snahy o zvelebení vlasti, kteráž co do vzdělání duchovního velice byla poklesla následkem válek husitských. Z Italie tehdá zasvítala záře učnosti staroklassické, i nescházelo mužův, kteří horlivě usilovali, aby nové toto světlo rozbřesko se i nad zeměmi našimi: Jan Pannonius a Jan Vitěz v Uhrách, Conrad Celtes v Rakousích, Stanislav Thurzó a Augustin Olomúcký na Moravě, Jan Šlechta ze Všehrd, Jan Balbus, Bohuslav z Lobkovic v Čechách. Kdežto však učenci tito nejen vzdělání ale i také jazyk starých Řimanův mezi krajany štipiti se snažili, obral sobě Řehoř Hrubý za úkol, aby dle vzorův staroklassických ušlechtil a zvelebil jazyk domácí. V snaze této nebyl osamělý; k těmž zajisté cíli pracovali i Vikt. Kornel ze Všehrd, Oldřich Velenský z Mnichova, Mikuláš Konáč, Jan Česka a j.

Řehoř obíral se skoro výhradně překládáním. Nejoblíbenější spisovatelé jeho byli Jan Jovian Pontanus, kancléř Ferdinanda krále neapolského († 1503), jehož knihy o statečnosti (1820), o poslušenství, o dobročinnosti, o králi, rozmlouvání jenž slove Charon atd., a František Petrarca, slavný básník vlaský († 1374), jehož díla o lékařství proti štěstí i neštěstí (1501), o pravé moudrosti (1551), o bídě a závisti atd. do češtiny přeložil. Ze spisův Ciceronových převedl Laelia de amicitia a Paradoxa (kusové hodni podivení 1818, 1853), z Erazmových chválu bláznovství (1820), od Bohuslava z Lobkovic list k Petrovi z Rožmberka (1818), od Ant. Campana o spravování úřadův (1513.) Ze spisův sv. otcův zčeštil sv. Jana Zlatoústého knihu „že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe“ (1500, 1828), pak řeči sv. Řehoře, kterák v štěstí i neštěstí míti se máme, a sv. Basilia o závisti atd. Jediná samostatnější práce jest napomenutí k Pražanům, čeho potřebí jest k válce, v němž užito řeči Ciceronovy pro lege Manilia. Díla Řehoře Hrubého jen z malé části jsou tištěna; většina jich chová se v ruko-

pisecch cis. bibliotheky prazské. Letopočty k jednotlivým spisům přidané znamenají, kdy byly tištěny.

Důkazem, jak velice ctíl Řehoř studia klassická, jsou znamenité náklady, které vedl nato, aby syn jeho Zigmund v nich se zdokonalil. I stal se Zigmund skutečně jedním z předních pěstovatelův literatury řecké i latinské, ale bohužel nalezal v cizině, v Basileji, pohodlnější sídlo k pracem svým nežli ve vlasti bouřemi rozkolébané. Řehoř umřel dne 7. března 1514.

1. Napomenutí k Pražanům.

1514. 1010

Poněvadž se nyní, páni milí, pro spravedlnost svú a pro obranu její chystáte a strojíte k válce, račtež věděti, že držie lidé učení a takových věcí svědomí, že najvíce mohú v válce ty věci, kteréž sú tuto položeny, totiž: množstvie vojákuov, mužnost, vtip hajtmanský a štěstie, kteréž, ačkoli mnoho muože ve všech věcech lidských, však najvíce v válce. A to i písmo svaté svědčí. Kteríž pak pravie, že penieze jsú síla nebo moc války, ti najčistší věc oznamují. Archidamus Lacedaemonský, když se ho tovarišie jeho tázali, jak by bylo mnoho peněz potřebie k vedení války, odpověděl, „že válka počtu nehledí,“ tiem dávaje znáti, že ktož najvíce má peněz k válce, že ten najspíše válku provede. A Marek Tullius drží, že hajtman vojska tyto čtyři věci z potřeby do sebe mieti musí, totiž: uměnie válečné, mužnost, vzácnost, štěstie. Mnozí k tomu přidávají tulo pátú věc jakožto najmocnější, totiž velmi velikú zlata hromadu. A bez toho všecky jiné věci pokládají za mdlé a za nedostačné; neb bez peněz velmi znamenité věci nemohú se snadně dieti. I toto jest věc dobrého hajtmána, čehož by dovésti mocí nemohl, aby toho penězy dovedl. A tak jest i král Matyáš činit. Má také druhdy znamenité věci hajtman chytrostí a zheyralostí provoditi a má Lysandra v tom následovati, kterýž říekával, aby tu knože lišcie přišel, kdež knože lvova nemuože dosáhnúti. A ktos při té věci toto propověděl: Čehož nemuožeš mocí dovésti, o to se pokus chytrostí. Má také to v tajnosti veliké býti, což má hajtman činiti. A protož i toto se jemu od Vegecia dáva naučenie: Co má, prý, býti, rad se o to s mnohými; ale což máš učiniti, s velmi říedkými a nebo radči sám s sebú. A proto jest chválen onen Metellus, římský znamenitý hajtman, kterýž, když se ho kto tázal, co bude činiti, odpověděl mu takto: Bych držel, že by oděv tento muoj vědět o mé radě, spálit bych jej. A z té příčiny Římané mezi jinými praporci i ten praporec měli, na kterémž byl Minotaurus; nebo, jakož on byl zavřien v najtajnějším miestě labyrinthu, tak má hajtmánova rada nebo úmysl vždycky tajný býti. A to jest najpilněje zachovával Václav Vlček, Čech a hajtman za tohoto věku najznamenitější a nejlepší. Řiekával jest Paulus Aemilius římský hajtman znamenitý, že dobrý hajtman nikdy nemá bitvy svěsti, leč by to učinili musíť anebo leč by měl k tomu přístup výborný velmi. A tak jest činieval hajtman krále Matyáše Tetaur, také Čech, a tiem mnoho dobrého nejednú pánu svému učinit.

Vojsko pak bez dobrého hajtmána jest tělo bez duše; tak o tom smysle i pišie v válkách rozumní mužie. A více druhdy muože pro-

věsti dobrý hajtman nežli velmi veliké vojsko; a protož když Scipio Aemilianus Numantinské k utiekání před ním bitvú svú s nimi připudil a oni, utiekajíce před ním, s hněvem velikým mezi sebou a s kuknáním na toto se tázali, proč tak před Římany utiekají, kteréž sú před tiem několikrát přemohli a honili: tehdy ktos z Numantinských takto řekl: Ovce nyní takověž jsú jako prvé, ale jiného mají než prvé pastýře, totiž takoví jsú jako prvé římsí vojáci, ale jiného mají hajtmána. A tak jest toto jisté, což jest v pravdě napsáno od múdřých, že takéž jest vojsko, jakýž jest hajtman. A protož je hodna věděnie a pamatování řeč Chabrioova, kterýž takto říkávat: Hroznější jest hauf jelenuov, když má vuodce lva, nežli hauf lvuov, maje vuodce jelena.

A teyž říkávat, že jest tato povaha výborného hajtmána: vyzvěděti a znáti věci nepřátel a rady jich. A to bývá najlépe skrze najvěrnějšíe a najopatrnějšíe špěhére. A takoví zjednání nebo spuosobeni bývají štědrostí a penězi. A ta sama věc často dává vítězství nad nepřátely. Kterúžto štědrostí císař Julius učinit sobě dráby náramně poslušné a věrné.

A o poslušnosti vojákúv máte řeč širokú Pontanovu v kněhách jeho „o poslušnosti“ při konci, na kterémž vojákém poslušnosti všecko vítězství najvíce a prvotně záleží: jakož tam budete Vaše Milosti o tom čítavati.

A poněvadž mnoho nébrž všecko války provedenie jest na hajtmána výborném: výborného Vašim Milostem hajtmána římského velikého Pompeja ku příkladu teď vypíši z řeči Cicerovy, smysl z nie vynma toliko a slov téměř nechaje. Počnu pak od těchto slov jeho, kteréž sú již napřed o hajtmána postavena.

„Já takto držím, že v výborném hajtmána tyto čtyři věci musie býti, totiž uměnie válečné, mužnost, vzácnost, štěstie. Kto jest pak nad velikého Pompeja byl v tom umělejší, anebo kto jest měl a mohl býti? Kterýž Pompejus hned z školy a z kázně dětinské v největší válku a jenž s najbojovnějšími byla nepřátely, do vojska otce svého a v kázeň vojákúv přišel; kterýž při konci svého dětinstvie byl vojákem hajtmána nejvyššího a s počátku svého jinoštvie učiněn jest hajtmánem největšího vojska; kterýž častěji vojskem svým svozovat bitvu s nepřátely, nežli ktožkoli jiný mieval ji s nepřítelem svým; více vedl válek nežli jich jiní čli; více zemí opanoval, nežli jich jiní k spravování žádali; ježto jest došel uměnie válečného ne cizími naučeními ale svými hajtmanstvími; ne válkami těžkými ale vítězstvími, ne holdy ale vítězeními. Neb která by mohla býti válka, v kteréž by ho štěstie obce římské nevyvíčilo? Jisté mnohé rozličné války netoliko jest vedl ale i provedl, a to s mnohými i rozličnými nepřátely. A ty věci oznamují, že žádné věci nenie zkušené v uměnie válečném, aby jie ten muž nevěděl. Jíž pak mužnosti Pompejově která řeč muože rovná nalezena býti? Aníž jsú toliko tyto hajtmanovi ctnosti, kteréž se obecně vypravují, totiž práce v jednáních, statečnost v nebezpečnostvích, snažnost v činění, spěšnost v konání, rada v opatrování: ale ty ctnosti tak jsú velmi veliké v tom muži, že nebyto tak velikých ve všech jiných hajtmaních, kteréž smy buďto viděli buďto o nich stýchali. Svědčí to země vlašská, kteráž, jakož to Lucius Sylla též vítěz vyznat, jeho mužnosti a pomocí jest vysvobozena z cizie moci. Svědčí to země sicilská

i jiné mnohé země, v kterýchž jest znamenité věci a velmi veliké i těžké i nesnadné i náramně nebezpečné provodil. Nu to jest ta divná a k viere nepodobná mužnosť hajtmanská.

Co pak jiné cnosti, kteréž sem napřed počal byl vypravovati, jak veliké a jak mnohé jsú v něm! Neb nemá se toliko válečné mužnosti v hajtmanu výborném a dokonalém hleděti, ale mnohé jsú ctnosti a věci, ježto jsú služebnice a družky té znamenité mužnosti. A najprv velmi veliké musejí býti nevinnosti hajtmané, totiž, aby žádnému sami neškodili z těch, kterýmž nemají škoditi, ani jiným dopúšťeli škoditi. Potom mají býti velmi veliké zdrželivosti, velmi veliké viery, velmi veliké povľovnosti, velmi velikého vtípu, velmi veliké lítosti. A ty všeccky věci jak veliké jsú, pohľadny v Pompejovi; neb jsú všeccky náramně veliké. Ale ty lépe spatřímy z přirovnánie odporného jiných hajtmanuov, nežli bychom je sic mohli poznati a jim vyrozuměti. Neb kterého hajtmána muožemy za nětco položiti, v jehožto vojstě prodává se setnicvie? kterak ten hajtman bude o nětco mysliti velice nebo znamenité užitečného obecnímu dobrému, kterýž vezma peníze z pokladnice obecní na vedenie války, ty nebo vně k svému panování pro žádost cti obrácie, nebo doma jich nechá k svému zisku pro ľakomstvie? A vaše toto pro tu věc mumľanie dáva znáti, že viete, kteří sú to hajtmané činili. Já pak žádného nejmenuji, a protož se žádný na mne nemuože hněvati, leč ten, kterýž by sám na se to prvé chtěl proněsti. A tak skrže to hajtmanuov ľakomstvie jak velmi veliké biedy a psoty, kdežkoli táhnú, vaše vojska trpie, kto toho nevie? Spomeňte na ta táhnutie s vojsky, kteráž tato léta bývala od našich hajtmanuov v Vlašiech skrže vsi a městečka měšťanuov římských, a potom lépe porozumiete, co se v jiných zemiech, kteréž jsú pod panováním vaším, od nich děje. Hádajte, více-li tato léta vojákuov vašich moci zkaženo jest měst nepřátelských či přátelských, když sú na nich v zimnie časy bývali, protože na poli pro zimu nemohli ležeti? Neb nemuožet k zdrželivosti přivěsti svých vojákuov ten hajtman, kterýž sám nenie zdrželivý; ani muože býti přísným a upriemým súdci ten, ktož nechce přísně a upriemě súzen býti od jiných. I podivím se tomuto muži Pompejovi, že tak velmi převyšuje v tom jiné hajtmány; že jeho vojska haufové tak do Azii přitáhli, že netoliko ruka jich ale ani šľepěje nohy neuškodila nie žádnému z svých ani těm, s kterýmiž sú pokoj měli. Jak pak v zimnie časy na městech lezie, slyšíte o tom vždycky řeči a máte listy, kteříž se k vám odtud přinášeji. Všecko on sám nakládá na své vojáky: žádnému se neděje moc pod ním, a by pak kto chtěl co takového učiniti, nedopaušíte mu se. Neb sú předkové naši tomuto chtěli, aby vojákuov našich přes zimu na městech lezenie bylo ne pro ľakomstvie ale pro jich polehčenie a zdravie.

Nu opět pošetrte, jaká jest jeho zdrželivost i v jiných věcech. Odkud mniete, že tak velmi veliká jeho spěšnost a tak náramná a k viere nepodobná plavenie rychlost pošla jest? Neb nepřenesli sú ho tak rychle do najdalsích zemí ani výborní plavci, ani nějaká nesľýchaná správa plavenie, ani nějakí větrové: ale ty sú ho věci nezdržovaly, kteréž jiné hajtmány zdržují, totiž, že ani ľakomstvie ho od umieněného plavenie neodvolalo k ľúpeži nějaké, ani zľá žádost neb chľipnost k rozkoši, ani veselé miesto k kochání, ani znamenité město k ohľedání, ani

ta velká jeho práce k odpočívání, naposledy ani korúhve a malované tabule a jiné takové okrasy měst řeckých, kteréž jiní hajtmané brali, kterýchž on nechtěl ani viděti. A protož nyní všickni na těch místech na Gnea Pompeja hledie ne jako na člověka poslaného z tohoto města, ale jako na příštího s nebe. A nyní teprův počínají věřiti, že jsou někdy byli v Římě lidé takové zdržlivosti, ješto jest se to již zdálo národóm k pravdě nepodobné a nepravě o nich v kniehy vepsané. Nynie panování našeho blesk těm národóm se svietí a nyní národové rozomějí, že ne bez příčiny predkové těch tehdáž, když Římané mievali tak zdržlivé úředníky, radši chtěli měšťanóm římským poddáni býti nežli jiným panovati. Již pak tak snadný jest každému k němu přístup, tak svobodně každý mu vypravuje ty, kteréž se mu dějí, krivdy, s napravením jich, že on, ačkoli převyšuje všecky pány a správce hodností, však povtovností a dobrotivostí zdá se býti roven lidem najnižším. Již pak jak mnoho muože radú, mluvenie svého vážností a hojností, kto to vypraví? A v tom samém jeho mluvení jest jakés zvláštnie hajtmána duostojenství. A to ste na tomto místě vy Římané sami často na něm poznali. Vieru pak jak zachováva k tovarišóm našim, poněvadž ji všickni naši nepřátelé za najsvětější pokládají? Milostivostí pak jest tak veliké, že těžko jest toto povědieti: více-li se báli nepřátelé mužnosti jeho proti němu bojující, čili milovali jeho tichost, již od něho přemožení jsúce.

A že vzácnost velmi mnoho muože v vedení války a v hajtmanství nad vojáky, jistě žádný o tom nepochybuje. A i tú věci velmi mnoho muože ten hajtman jistý. Neb že velmi mnoho na tomto jest při vedení války, co tovarišie, co nepřátelé naši smysle o našich hajtmanech, kto to nevie? Poněvadž viemy, že lidmi v tak velikých věcech k tomu, aby některú věc buďto potupovali, buďto se jie báli, buďto v nenávisti ji měli, buďto milovali, neméně hýbe domněnie a řeč pověsti, nežli která jiná věc jistá. A které jest kdy po všem světě jméno znamenitější a rozhlášenější bylo nežli Pompejovo, a čie věci dále od něho dalým věcem jsou rovné? O kterém ste kdy člověku vy, ješto to největší vzácnost činí, tak mnohé a tak znamenité chváty vydali súdy svými? A protož již více o tom mluvití nebudu, ani toho jiných příklady potvrdím, jak mnoho Pompejova vzácnost muože v válce.

Od toho Pompeja všech věcí znamenitých ať se berú příkladové, kterýž ten den, v kterýž jest od vás udělán hajtmanem v válku mořskou, tak hned velmi lacino bylo obilé po tak velmi velikém drahu a po tak velikém v něm nedostatku, že stěžkem by mohlo tak lacino býti za největší úrody a v největším a najdelším pokoji.

Již pak na ostatku má se povědieti o štěstí, kteréhož žádný sám od sebe nemuože mieti. Já mám zato, že ste Najvětšiemu Fabiovi, Marcellovi, Scipionovi, Mariovi a jiným velikým hajtmanóm netoliko pro mužnost jich ale i pro štěstie, kteréž sú oni měli, hajtmanství často dávali a vojska porúčeli. Neb bylo jest některým vysokým mužóm jakés k jich velikosti a slávě a k věcem dobře činěným přidáno od Boha štěstie. O tomto pak muži mohu toto povědieti, že v jeho moci bylo položeno štěstie.“ A tu je široce vypravuje Cicero. A takové že jest měl Žizka, i čte se o tom i lidé rozprávějí staří.

Takového nebo k tomu nápodobného kdy byste mohli mieti hajtmána v potrebu svú spravedlivú a vedle Boha, držel bych já o vás

dobře a tak, že byste i sobě i této vsi zemi i všemu tomuto království a snad i všemu zvláště římské církve křesťanstvu něčto dobrého mohli provést. A to mluvím vedle běhu lidského. Než takt jest, kdy by to jistě bylo ze čtenie a z apoštolského učenie, že křesťanům váleť jest možné a slušné bez božieho rozhněvanie; nebo když by Buoň ráčil někoho k tomu zbuditi, aby hájil jeho pravdy nebo spravdnosti lidské, skrze kterúz lid světa tohoto trvati a státi muože v pokoji (ješto jest to Bohu věc velmi libá a křesťanům velmi potřebná): všecky by ty věci Pompejovy do něho vlit, tak že by on všeho takového více dovovoval, nežli ten Pompejus veliký. Takt činit Buoň i za starého zákona vuodeim nebo hajtmanům lidu izrahelského, kteréž jest nad nimi k obraně jich sám vyzdvihoval.

Byl sem cos o tom i o jiných mnohých věcech a rozličných z jakés horlivosti počal psáti pro obranu spravdnivých a pro vysvobozenie chudiny z ukrutného tyranstvie a z služby věčného vězenie, a mienil sem Vaším Milostem také to oddati. Ale jsa přestrašen té věci velikostí a nesnadností a svědomím svým poněkud bázní boží napraveným, zrušil sem to a zkazil, tohoto jistě najvíce se boje, aby toho meče, kterýž bych já dal k obraně dobrých a zvláště chudiny všie boho-bojně, kdež jest kolí, neužíval někto někdy, ač ne ovšem ale poněkud, k své pýše a k svému lakomství a tak k většímu sůzení chudiny; jakož to bývá. A jistě všeho i nejlepšího my lidé zlí a zlými navyklostmi zkažení vždycky radči zle užívámy nežli dobře. Neb to zlé užívánie větší nám rozkoš činí nežli dobré. A také neviem, kde a kterak by se mohł ten naleznúti, kterýž by toho uměl a mohł dobře, totiž napřed ke cti a k chvále boží a potom k dobrému svých bližních užívati, nestoje tiem nebo skrze to o žádnú svú čest, ani o kořist nebo o své zbohacenie a zvelebenie. Bude-liť Buoň kdy ráčiti, muožeť dobře takového člověka s takovými věcmi a povahami zbuditi bez toho mého při tom tupého vypisovánie a bez mé všeliké přitom viny. A také sem najvíce pro toto nechal toho, že mně nikoli to v hlavu nemuože jíti, by mohli křesťané váleť; než takt držím, že všecka jich zde věc jest ne na bránění, ne na bitvě, ale na trpělivosti. A o tom dále v svém místě široce se něco napíše.

Ačkoli co sem tu napsal o hajtmanu dobrém a těch věcech, kteréž k válce příležití, najvíce sem to učinil z této příčiny: dopustil-li by kdy Buoň válku v této zemi, aby chudinka a zvláště sedláckové ubozí jakúz takúz závěť a ochranu měli pod takovým hajtmanem, jakého bych já chtěl mieti vedle toho vypsánie ještě s nějakú odplatí od Boha, kdy bych tiem svým sepsáním co k tomu poslužil, což jest užitečného a prospěšného chudině k jich ochraně; jakož jistě, kdy by byl hajtman tomu Pompejovi podobný, nedal by chudiny hubiti.

2. Z knih Petrarchových o lékařství proti štěstí i neštěstí.

O škodě vzaté.

Zařost. Zbožie mi všecko ukrutné štěstie odjalo.

Rozum. Neučinilo jest tobě bezpravie; své tě vzalo. Ale starodávnie jest to a známá nevděčnost, že nato, což se vám dává, nepo-

mniete, ale nato toliko, čož se vám odjíma, pamatujete. A protož riedké sú vaše vděčnosti a vtažné, ale horlivé sú a časté vaše žaloby.

Ž. Nešťestie ukrutné také i potrebné věci života mi odjato.

R. Potrebných věcí odjeti žádný nemuž, poněvadž to v pravdě potřebné není, bez čehož muože každý dobře živ býti; ale pravím dobře, ne rozkošně, ne pyšně nebo stkvostně, ale opatrně, ale střídmě, ale pozitivě. A nad těmi věcmi, že nemá žádné moci, ač jest hrdé, štěstie praviti bude. A zajisté, poněvadž všim, což jest ho kdežkoli, zlatem ani vši drahého kamenie okrasú ani všelikých věcí hojností lakomství nemuž nasyceno býti, — velmi malými věcmi, by jich pak neměť, ale kterýchž lehkým jazyka nebo ruky uměním muožeš dobytí, odjata bývá nebo ukrocena potřeba přirozená. Tak ctnosti na mále dosti jest, hřích pak na ničem nemá dosti.

Ž. Živnosti a oděvu potřebného lakomé štěstie dáti mi nechce.

R. Od jinud toho žádaj. Šlechtnost myslí štědrejšie než štěstie jest. Ničehož neodpírá, jediné toho, což by, když by toho dopustila, uškodilo a což by, když by toho odepřela, prospělo. Nicť neodjíma, jediné to, což mieti škodlivé jest a ztratiti užitečné. Neodtahuje, neokřikuje se, nekrčí ruky, nevrastí četa, nevyzdvíhá pyšně obočí, žádným nepohrzie, žádného neopauštie, žádného neoklamává, není ukrutná, nehnevá se, nemění se, jednostajná vždycky a všudy jest, jediné že více a více jsúci kořtována, den ode dne sladčejšie jest a z blízka spařena bývá pěknějšie. Protož, aby byl pravě bohatý, o tu stuoj; neodženeť tebe od svých věřejí, aniž tebu pohrdati bude, ačkoli potrápí tě. Jestíť přístup k nie ponajprv nesnadný, potom jiné všecko jest rovné, utěšené, snadné. Když jedínú šlechtností myslí dojdeš, nebudeš číti chudoby.

Ž. Oblúpilo mě nešťestie ze všech mých dobrých věcí, totiž z statku mého.

R. Mýlíš se domněním, kteréž jest ztě obecné všech lidí. Neb zajisté nejsou to dobré věci. A nechť toho dopustím, ať jsou dobré: nejsou tvé, ale žes o nich držel obyčejem chaterných lidí, že jsou tvé. A divím se, jestliže ještě nerozumieš, že jsou cizie.

Ž. Nešťestie mě nahého nechato a nuzného.

R. Šlechtnost myslí tě oděje, leč nebudeš chtieti, a obohatí, leč snad sobě více vážíš zlato a zlatohlav nežli krásný šlechtné myslí oděv. To jestli že by učinil, tehdy bych tě nuzného a nahého nazval.

Ž. Proti moci nešťestie a proti núze tesknostem žádným dostatečně nemohu odolati řemeslem.

R. Co se tomu divíš? Všecko to tvé řemeslo a ta zbroj, kteréž se myslíš brániti, jest v moci nepřitele tvého, totiž nešťestie. Nešťestie meč tvooj za rukověť drží, a proti tobě jeho ostrie obráceno jest. Jestliže hledáš rady, toho nechaje, čii něco jiného. K uměním těm přičii svú mysl, nad kterýmiž štěstie moci nemá. Nebýváť bohatstvím dobytá myslí šlechtnost; ale šlechtností se bohatství dobývá. Šlechtnost myslí sama proti všelikému nešťestí i proti chudobě jest uměnie nejlepší. Četti-li si o tom, kterak na břeh rodský v tápání jsa Aristippus vyvržen, sám nahý a nic nemaje z těch věcí, kteréž i dáti i odejeti muože štěstie, když byl novými miesty, jakož to bývá, pojat a vsudy około hleděť, událo mu se na jakás země vyměřování pohleděti. Zvoťav, potěšit jest

svých tovarišiuov a kázal jim, aby dobré mysli byli, a rekl: „že sme nepriplúli k pustým miestuom, že vidí šľepėje lidské.“ Odtud všed do města, upiemo do toho miesta, kdež sú se v umění literním cvičili, žet jest. A tu múdrymi hádaními najprvé podivenie, potom přátelstvie od znamenitějších měšťan a daruov zaslúžil. Za něž jest netoliko sobě ale i tovarišiuom svým pokrm a oděv a na cestu potřebné věci zjednal. A když sú měli od něho tovarišie jeho odjiti, tázali se ho, co by domuov vzkázati chtěl? Toto jedno kázal svým oznámiti, aby toho zbožie synuom dobývali, kteréž v tápání nemuože zahynúti a kteréhož ani mořská ani městská ani válečná búrka neodjímá. Jistě velmi znamenitá to jest řeč.

Ž. Domu svého, čeledi, přátel přirozených a všech okras jsa zbaven, co budu činiti, kam se obrátím?

R. K tomu zboží se obrať, kteréžť pobráno býti nemuož, kteréž tě všudy bohatého a okrášleného učiní a hauf služebníkův dá. A žet, jakož tomu rozumiem, musí k paměti přivedeno býti to, což jest Theofrastus pověděl. A to povědění jeho takto znie: Učený sám ze všech lidí ani jest mezi ciziemi cizi ani, ztratě čeled' svú a své přirozené přátele, jest zbaven přátel, ale v každém městě jest měšťenín a nesnadné neštěstie příhody hez strachu muože potupiti. Ten pak, ktož mnie, že jest ne uměním ale štěstie pomocmi ohrazen, jda po plzkých cestách, ne v slátém ale v netrvanlivém trápi se životě.

Ž. Chudší jsem než kdy prvě.

R. Dobřet jest; budeš i pokornější nežli kdy prvě, volnějši, svobodnějši. Neradí nic nosie ti, kteříž na horu chodievají. Nebudeš mieti zvyklého zbožie, nebudeš také mieti zvyklých myši a zlodějuov a zpurných služebníkuov; i také těch nepravých přáteluov, kterýchž hojně lidé bohatí mievají a kteříž za bohatými chodie a jich se přidržie, polizačuov a pochlebníkuov a vše té zběti domácie, kteráž by se tobě smála a posmievala a tě utrhaním hlodala. Dále jestliže ztracené zbožie k těm, kterýchž zbyl, teskostem přirovnáš, ziskem to, žes je ztratil, nazuoveš. A jistě nechť zamlčím bezpečnosti, pokory, strážlivosti, odpočinutie, střidmosti, chudoby tovarišek: by pak žádné jiné věci dobré s sebou nepřinášela, nežli tu, se haufuov falešných pochlebníkuov a ukrutenstvie hrdých služebníkuov zbavuje, dosti veliká to příčina byla jest, pro kterouž by měla býti netoliko strpiena ale i žádána, abrž také i přivolána chudoba. Ale již natom dosti buď! Neb více nařiekáš než toho zaslúžila tvá ta věc. Kterémužto tvému nařikání divit bych se, kdy bych byl toho dávno v všech neseznal, že žádného těžšieho, žádného častějšíšieho nenie nařikanie. Takť nic nenie mezi lidmi nenávisnějšíšieho a nic lepšíšieho nežli chudoba.

Ž. Chud jsem v tomto životě.

R. Budeš veselý na smrti. Žádný jest tak chudý, živ jsa, nebyl, aby na smrti chudšim býti nechtl.

3. Z knihy Pontánovy o statečnosti válečné neb rekovské, též domácí neb křestanské.

O snášení ztráty úřadu.

Že velmi ti, ježto obce spravují, poctivosti nebo cti sobě vážie a že mnoho o těch, kteříž jsú na úřadech, smýšlejí lidé: protož musí zá-

rmutek ten, ktorýz pricházia pro nedojitie nebo neobdrženie úradu, i veľký býti i těžký. Neb rmúti človeka lehkost a těžko mu jest to, že sú mu jiní predloženi nebo že si lidé jiných více nežli jeho vážie. Ale má nás těšiti i svědomie naše, že sme toho úradu zdáli se býti hodni, i lidu nestátost a mnohokrát nepravé domýšlenie nebo zdanie, a že lid nebo obec jest, jakož Horatius praví, šelma mnohohlavá. K tomu toto, že mnozí a znamenití muži, pohrdajíce úrady, v život zvláštní nebo snukromý se dali. S jakú stálostí Calo snášel dvoje od úradu odstránenie? s jakú Lælius, muž i múdry i dobrý? s jakú také Publius Nasica, muž výborný a od kmetuov římských schválený? Cicero praví, že jest bylo u Fannia napsáno, že Publius Rutilius bratra svého od úradu odstránenie s tak tesklivú snášel myslí, že proto umřel. Ó jak jest to mdlý a velmi špatný byl člověk! Ale Dioklecian císař tak jest velmi pohrdat lidskými věcmi, že se zbavil dobrovolně římského císařstvie. Když sú ho Římané zase k němu pobízeli a v něj uvěsti chtěli: pojav s sebou ty posty, kteréž sú byli Římané k němu postali, do své zahrady, takto jim odpověděl, že jest prosit, aby na jeho lociku pohleděli, kteréž jest i svú rukú nasál i ji ošetřoval. A tím povědéním oznámil toto, že více sobě vážit ten život pokojný a úklidný nežli navrácenie v císařstvie. Sylla, ačkoli jest byl náramně žádostivý cti, předece najvyšší úrad římský dobrovolně s sebe a před časem stožil. A i on byl od úradu súdcova odstrčen. O Augustovi císaři píše, že jest nejednú přemýšlel o tom, aby obci římské opět navrátil panování, a ustavičně žádal toho, jako píše Seneka, aby mohl pokoj mieti a spravování toho svého prázden býti.

Což tedy toho v člověku dobrém neb dobře spraveném nebude moci docílit rozum, čehož dovodí čas neb sylost? Protož netoliko trpělivě má snášieno býti toto odstránenie nebo nedojitie, ale máme také druhdy nepřijímati těch úraduov, kteréž se nám dávají, abychem někdy mohli sami sobě živi býti. Aníž má hyzděn býti ten život, kterýž se vede daleko od úraduov a od jednáni obecních, poněvadž, jakož Horatius praví, nebyl ten zle živ, kterýž se neznamenitym narodit a neznamenitym umřel. Netoliko milovníci múdrosti a cti, ježto sú se k učení literárnímu oddali, ale i mnozí správce měst ten sobě život rozumně zvolili, aby podál od měst a od jednáni obecních věcí na dědinách bydleli. A v ten čas, totiž, když sú byli na dědině, neviem, by nebyli i slavnější i divnější všem nežli tehdaž, když sú na úradech byli a na lavicích súdných sedali a v radách obecních bývali.

4. Předmluva na překlad knihy sv. Jana Zlatoústého, „že žádný nemůž urazen býti od jiného než sám od sebe.“

Řehoř Hrubý z Jelenie urozenému a statečnému panu Mikulášovi z Černčie pozdravenie!

Znaje Vaši, pane Mikuláši milý, dobrotivost, kteréž každému a zvláště dobrému okazujete, a že o pravú múdrost a dobrotu první a největší péči máte: tuto řeč sv. Jana Zlatoústého pracně nyní ode mne z latinského jazyku v český vyložení raděje sem Vám nežli komu

jinému oddal a poslal. Kteráž, jakož titul její napřed položený okazuje, oznamuje to a toto dovozuje, že žádný nemuoz uražen býti od jiného než sám od sebe a že nic člověku nemuoze uškoditi, neškodí-li sobě sám.

Divná věc a rozumu každého dosti odporná! Neb když jest tak: proč sú zámkové na vysokých horách nebo vrších pevně vzdělání? proč tvrze a města vały, zdmi a věžemi ohrazena? proč děla mnohá a rozličná, prakové velicí s velikými švaňky*)? proč oděnie a braň všelikterá, poněvadž žádný člověka nemuoze uraziti ani mu co muoze uškoditi než toliko on sám sobě? A ty všechny věci nahore jmenované ne proto jsú, abychom sami před sebou bezpečni byli: ale abychom těch, jenžto nám uškoditi a nás uraziti chtějí, lsti a moci snážeje se mohli uvarovati. Nadarmo tedy to všecko jest, což sú lidé k obraně své, aby uražení býti nemohli, vymyslili a nalezli.

Jak pak to možné jest, že žádný uražen nemuoze býti od jiného než sám od sebe, přečtúc tuto řeč Zlatoustého budete moci porozuměti. Snadnáť jistě obrana proti tomu jest, a kterúz každý, zdravý i nemocný, silný i mdlý, chudý i bohatý, beze všeho nákladu, beze všie svého statku ujmy muoze mieti.

Kterúžto řeč také i proto jsem raděi a zvlášť nynie přeložil, že někteří urození a mocní, bohatí a silní a ježto zámky a tvrze své mají, mně chudému a mdlému a toho všeho, což oni mají a čímž se chlubie, zbavenému všelikterak hledie uškoditi darmo a bez hodné příčiny: aby každý, ktož tu řeč Zlatoustého čísti bude, znať a věděl, i Vy, že já od nich uražen žádnú věcí a nikterakž nemohu býti, neurazím-li se sám, a že mi, by pak mocnější byli, ničiemž nic nemohú uškoditi, neškodím-li já sobě sám. Budiž z toho Bohu věčná chvála.

I abyste mohli té řeči Zlatoustého lepší a gruntovní mieti rozum, toho potřebné jest Vám věděti, že skrze „moc mysli“ anebo „mužnost“ Zlatoustý nic jiného nerozumie než jakús sílu mysli velikú, přirozeně od Boha Adamovi otcí našemu danú, kterúz moc nebo mužnost, ač jest velmi skrze hřiech Adamov zemdlena, každý člověk od přirozenie má, kdy by jie jediné chtěť k dobrému užívati. A té moci, ač také v mysli mnohých skrze zanedbání a hřiech utuchne, ale však skrze pomoc milosti božie a skrze práci ustavičnú a trvanlivú každý muoze nabyti a dojíti. A moc ta nic jiného nenie než všeliká ctnost, jakož lidé obyčejně mluvieci říkávají: ctnostný člověk, to jest, mocné a silné v dobrém mysli. A ctnost nic jiného nenie než moc jakás mysli nebo duše, již se hřiech, kterýž odporný jest ctnosti, od duše zahání anebo již se hřiech přemáhá. Jako ctnost pokora: ta dusí a přemáhá v srdci hřiech paychy a hrdosti, a při každé ctnosti jest ctnost trpělivost a, ať výše a dokonaleje poviem, všeliká ctnost jest trpělivost. A o tom šířeje a dostatečně píše Lactantius Firmianus.

A ktož tu ctnost, to jest, trpělivost má, přede všemi zlými a protivnými věcmi a hřiechy jest bezpečen. Rozuměj tak, že mu mysli vášně zté nebo hnutie jakážkolivěk zlá nic nemohú uškoditi. A o té ctnosti, to jest, trpělivosti Zlatoustý mluví. A ktož té moci mysli zbaven jest,

*) švaňk = kolo přemítací, Schwungrad.

v každú zlost a v hriech nebo nepravost vženú ho vášně myslí zlé a přemohú jej. A proti žádné protivné a odporné věci jakézkoli, buď světské neb tělesné, buď vidomé nebo nevidomé, žádný takový bez klésky škodlivé a bez úrazu smrtedlného neostojí, a každá jím a zvláště nenadála pohne protivná věc, nébrž velmi ho zbúrí a v nepravosti daleko zavede.

A zase, jakož sem toho prvé dotekl, ktož trpělivostí jest odien a ohrazen, roven jest oné skále tvrdé, která žádnými mořskými vlnobitími nikdá se nemuož pohnúti.

A kdež koli v té řeči Zlatoušého neb mužnost neb moc neb šlechtnost myslí neb ctnost neb dobrotu najdete, nechci, byste skrze to co jiného rozuměli nežli tu moc myslí, to jest, trpělivost, o kteréž sem nahore mluvil. A toto ještě vězte, v tomto mém vykládání že mužnost, moc, šlechtnost myslí, ctnost, dobrota vše jedno jest a jedno miesto druhého se klade. Dobře-li sem pak přeložil čili zle, jiným to rozeznati porúčím, kteříž jazyku latinskému lépe nežli já rozumějí a kteříž znají, jak má jeden jazyk v druhý překládán býti.

Jestliže bych však kde v čem chybil, prosím, nechť mi odpustie, úmysl dobrý muoj více nežli to mé nedostatečné přeložení váziece. Neb ne tím úmyslem tu práci (an mne k nie žádný nehnał, žádný nenabízet) na se sám dobrovolně sem vzal, abych dospělost svú v jazyku latinském a výmluvnost v řeči české a okrasu chlubně okázal — nechť se tím chlubie, kteříž toho hojně mají, u mne toho obojiego velmi málo jest — ale proto sem to učinil, aby také ti, kteříž latinského jazyku neumějí, nějaký aspoú rozum té řeči svatého Jana Zlatoušého, čítúc ji jazykem českým, mohli vzieti a mieti, a aby toho úžitku znamenitého, od Boha všem věrným daného a skrze toho učitele najprvé samým Rekuom a potom od jiného i Latiníkuom na světlo vneseného, také i Čechové zbaveni nebyli.

Málo mi dáno, protož mátem těžím, chtěje více své dosti i v tom učiníti, za práci nic jiného nežádaje než ode všech dobrých a napřed od Vás vděčnosti a potom od Boha, jsem-li však hoden aneb zastúžil-li sem, jakéž takéž odplaty. Vale. Anno Domini nostri Jesu Christi MCCCCXCVII.

XV.

Viktorin Kornel ze Všehrd.

Mezi obnoviteli klassické literatury v Čechách za času krále Vladislava II. přede všemi se skvějí Bohuslav z Lobkovic a Viktorin Kornel ze Všehrd.

Prima Bohuslaus, Cornelius allera lux est:

Sidera nos alii sed sine luce sumus!

di souvěký básnik. Kdežto však Bohuslav zatoužil po slávě parnassu latinského, obrátil Viktorin snahy své ke zvelebení jazyka českého.

Viktorin byl syn souseda chrudimského příjmím Janůška a manželky jeho Barbory. Studia svá konal na vysokých školách prazských, kdež povýšen byv l. 1483 dne 30. ledna děkanem Janem Pacovským za mistra svobodných umění, čísti se jal o filosofii. Již rok potom (1484) vyvolen byl za děkana fakulty artistské. Nedlouho však na universitě pobyl, i obrátil se k soudnímu řečnictví, ve kterémž výmluvnosti svou tak velice vynikal, že Bohuslav z Lobkovic o něm napsal:

*Tvým vedením do krajin krasořečnost přišla severních,
Vlasti naší vznešená osvěto, peycho a cti!*

L. 1493 stal se Viktorin mistopisařem desk zemských. V tomto úřadě setrval až do l. 1497. Asi 1495 povýšen byl od krále Vladislava II. do stavu vládyckého, i počal se psáti „ze Všehrd“, čímž vešel v erbovní streycovství s rody Šlechtův a Vlčihrdel ze Všehrd. Ve svazcích přátelských stál Viktorin s Řehořem Jelenským, se Ctiborem Tovačovským z Cimburka, s Janem Šlechtou ze Všehrd, se Zdeňkem Kostkou z Postupic a jinými výtečnými muži věku svého. Zvláště veliká byla přízeň jeho s Bohuslavem z Lobkovic; pohřichu, sám Viktorin šeredným paškvilem l. 1493 dal příčinu k rozdvojení takovému, že vřelé přátelství proměnilo se v hořké nesmiřitelné protivnictví.

Hlavní dílo Všehrdovo jsou knihy devatery o praviech a súdiech i o dskách země české (vydané l. 1841). Spisovati je počal l. 1495 a, ačkoli již asi l. 1500 byly dokonány, nechtěl jich předce vůbec vydati, všelijak je opravuje a Horatiova nonum prematur in annum bedlivě šetře; „neb úmysl můj,“ dí k pánům z Postupic, „byl jest tento, aby toto mé jakézkoli sepsanie ne prvé než po mé smrti neb po devieti letech, jakož Horatius radi, mezi lidí vůbec vešlo.“ Posléze l. 1508 odvážil se je připsati samému králi Vladislavovi II. L. 1495 přeložil sv. Jana Zlatoústého knihu o napravení padlého (vyd. 1495, 1501 a 1820); l. 1501 vydal sv. Cypriana list k Donatovi o potupení světa a výklad na modlitbu Páně (druhé vyd. 1828).

Viktorin ze Všehrd zemřel l. 1520 dne 21. září v domě svém na Újezdě v Praze.

1. Z knéh devaterých o práviech, súdiach i o dskách země české.

Staročeský sand zemský.

(II. 1.)

Na velikém a najznamenitějším súdu zemském najprvé v majestátu svém přede všemi a nade všemi seděti má český král; pod JKMstí úředníci najvyšší, kteříž z práva beze všech odporův v tom súdu od starodávna sú sedali a sedati mají: najvyšší purkrabie, najvyšší komorník, najvyšší sudí královstvie českého. A ti takto a tiemto řádem sedají: Najprvé najvyšší purkrabie pod nohami na stupniech majestátu KMstí sedá, a vstane-li kdy z majestátu svého král a z súdu odejde, móż na miesto královské najvyšší purkrabie vsěsti. Pakliby král v zemi české nebyť, než v jiné zemi anebo v jiném království, vždycky v majestátu JKMstí najvyšší purkrabie sedá, leč by koho jiného král JMst na místě svém správci ustanovit a zemi komu jednomu poručit jako správci, ne jako hajmanu. Nebo buď hajtman kdožkoli buď, s místa majestátu královského purkrabí najvyšším hnůti nemůže. Než správce, když by byl rádně ode všie země přijat, tehdy již ten na místě JMstí sedá, a purkrabie na svém místě, jakož prvé povědieno jest. Tak Jiřík z Kunštátu, jsa správci učiněn od slavné paměti Ľadislava uherského a českého krále a od země přijat, na místě JMstí sedal jest, a Zdeněk z Konopiště, najvyšší purkrabie, pod ním na prvé ukázaném místě.

U majestátu JKMstí po levé ruce sedá najvyšší komorník, podle něho najvyšší sudí. Najvyšší pak písař královstvie českého, ten při úřednicích menších na stolici, kteréž kathedra říekají, kdež jsou dsky, bývá. To ač nikde psáno není, ale zachovávaným obyčejem a drženiem starodávním se provodí.

Po těch třech úřednicích má sedati dvanácte pánův, mužův k tomu hodných a na cti zachovalých. A ti za těmito pány úředníky někteří po levé, a někteří s druhé strany po pravé ruce JKMstí sedati mají.

Jiný z pánův úředník zemský žádný práva sedati dle svého úřadu na súdu zemském nemá; než sedá-li kto, úřad zemský máje, jako hofmistr zemský nebo maršálek nebo truksas nebo šenk nebo kuchmistr najvyšší, sedá jakožto jiný pán k tomu od JKMstí volený, ale ne dle úřadu svého.

A žádný z jiných úředníkův, kromě těch tří svrchupsaných, místa svého v laviciích zvláštneho nemá; než kde bude posazen, tu sedaj.

Po pániech má sedati osm osob z vládyk, také hodných, na cti zachovalých, z kterýchžto osmi čtyři po levé straně za pány a čtyři po pravé sedati mají.

A ty vŕecky pány i vládyky král JMst sám má voliti a vybrati v ten súd, jiný žádný, aniž se tu kto třetí vprošovati neb vkupovati může, aby hodnějším rozumem, věrú, spravedlností a známostí práv nehodni místa nezaneprazdňovali.

Těž úředníky většie i menšie JMKská, kteréž ráci a k tomu hodné zná, saditi sám na zemské úřady má.

O výbornosti starých práv českých.

(III. 18, IX. 1, II. 30.)

Ne jedné, ne dvojice nebo trojice, ale nečíslné, dokonalé a ustavičné chvály jsú hodni starí Čechové, spravdnosti, práv a obecného zemského dobrého prielišni milovníci, ktoríž sú téměř nad lidský rozum i nade všelikú múdrosť lidskú tak spravdnivá, tak dokonatá práva vyhľadati, vymysliťi, vydati a snad i vypsati, kdy by ztracena byla, uměli a k věčnosti utvrditi chtěli, kteráž, ač již ne v knihách a psaní zvláštniem spoločně, ale v obyčejí a v paměti lidské, v náleziach starých a ve dskách rozdielně a poróznu tak dlúho trvají. Aníž mně o tom často a dlúho přemýšlejícíemu jiného co na mysl přicházíe, než to, že sú Bohem a Duchem svatým práva země české od starých kniežat a Čechův vyhľadána. K kterémužto rozumu skrze to najvíce přiveden bývám, že cožkoli ne z Boha než z lidí pocházíe, brzo padá, hyne a žádným obyčejem dlúho státi nemůže; ale což z Boha jest, trvá, stojí a vždycky se víee rozšírjuje a rozmáhá. Jakož toto jest při právě země české skutečně shledáno, že netoliko tolik věkův, tak jakž sú nalezena, trvají a stojie, ale také se beze všeho proměnění a ujímání až do těchto časův v své jednostajnosti držíe a skutečně zachovávají. Ale což z lidí jest, to se najprvé často mění a nikdy dlúho a jednostajně nemóž státi. Z té příčiny s velikú vážností měli by Čechové předky své, prvníe kniežata, krále a Čechy staré sobě připomienati, je, jakož jsú hodni, netoliko chváliti ale zároveň s svatými ctíti, kteříž sú jim netoliko země a cti dobyli a ji sú obránili, ale také sú ji mužností svú rozšírili, rozmnožili, a nad to nade všecko, aby v nie mezi sebou pokojně dědici jich a budoucí Čechové k věčnosti, dokudž svět stane, živi býti mohli, najspravdnivějšíemi právy a súdem sú ji ohradili. A jak sú spravdnivě počátek a základ právóm našli, tak sú jim potřebně, tak dokonale i užitečně i vreh i makovici vymysliťi, aby konec počátku v dokonalosti roven byl.

Nevprošují se ani vkupují v úřady úředníci budoucí, než vedle hodnosti těm se úřady dávají, ktož se k nim najlépe hodie. Těz i daróm, počlám, spolčóm v přech a trhóm skrytým žádného miesta nikdež nenie; než všecko všudy a ve všem řádem, spravdností, pravdú a právem jde. Dóvod toho o onom mlčení, o tomto chválení všech lidí. Aníž se bohatému proti chudému v čem nakládá, než všem napořád bez proměny právo a súd rovně a jednostajně jde, aníž se na chudého moci sahá od kterých úředníkův; neb ti sami toho nad jinými, ktož by moc činili, popravují, a kdy by se sami o to pokúšeli, těžšíemi by pomstami nad nimi měto mšteno býti než nad jinými. Neb jim úřadové nato dáni sú, aby moc všelikú zastavovali, ne sami jie pod prikrytíem úřadův svých činili, kteréž by, bez úřadu jsúce, tak provoditi ani směli ani mohli. Nato sú zajisté úřady přijali i přísahu činili, aby dobrých a nevinných beze všeho rozdielu bránili a zlé aby skrocovali; ne aby nevinným a chudým škodili, ale aby jim v úřadích svých slúžili, poněvadž úřad nic jiného nenie než služebnost všech vóbec. Neboj se žádný najchudší, byl na koho moci saháno bylo; než každého k súdu spravdnivému a k stýšení stavějí, každému vinu dávají prvníe a, aby odmluval a otpíeral, k svobodnému stýšení připústějí, než naši pomstu uvodie;

každý svého žalobníka prvé vidí, žalobu slyší, odpoviedá, otpierá, súzen bývá a odsúzen, a teprv pokutován nebo za spravdivého zóštaven. Bez žalobníka osobního a přítomného, bez viny zřetelně okázané a v pravdě dóvody světlými provedené, bez póhonu, bez obestání na žádného netoliko nesahají pomstú, ale také žádného nesúdie. Tak dalece jest, aby na koho mocí svú sahali, poněvadž zlodějóm, vražedníkóm, mordéróm, žháróm, paličóm i jiným zločincóm slyšenie prejí a prvé je k slyšeni spravdivému připústějí, nežli by na ně pomstami sáhli. Neb není obyčej Čechóm jako někdy Římanóm, aby koho bez slyšenie odsuzovali, leč by prvé ten, ktož obžalován jest, osobnie a přítomné měl žalobníky a miesto k obraně aby přijal k očistěni vin, kteréž by se jemu od nich dávaly. A to u všech lidí, i u Turków, za právo se drží.*)

Vědie také úředníci a všickni súde, jak veliká nepravost jest, jak těžký jim posměch a přielišná hanba jich, když by na koho mocí sáhnuce jej do vězenie dali a, nic naň uvěsti nemohúce jakožto na nevinného, potom jej jako spravdivého pustiti nemusili; vědie, že ne na toho, než sami na sebe hanbu, posměch, nepravost a všelikú potupu uvodie k věčnosti; neb jestliže vinen není, proč naň sahají: pak-li jest vinen býti, proč jej bez pomsty pústějí?

Má každému prvé svobodné slyšenie dáno býti a právem má k sídu připraven býti, a pak teprv, když jeho vina světle a v pravdě poznána bude, má naň jakožto na vinného moc práva puštěna býti; jinak nie.

Jiné však jest, kdy by kto v zřetelném a v skutečném účinku nestušném nebo v zločinstvu byl postizen: a ještě i ten má vedle práva, by v zlodějství, v mordu nebo v jakémžkoli zločinstvu postizen skutečně byl, k slyšeni spravdivému připuštěn býti. Než k znešení lidí zlých a k tajnému obžalování a skrytému neb z domněnie nemá na žádného obyvatele země české žádnú mocí práva, žádným právem saháno býti; neb kdy by to bylo, k čemu by práva, k čemu by súdové otevřeni byli?

Také se tu spiknutie žádného dvú, tří nebo několika neboj, aby skrze to byl kto odsúzen, buď práv nebo nepráv, kriv nebo spravdiv; než bez všeho osob přijímání každému spravdivý súd jde. Též stužebníka čiehožkoli jako nestužebníka, též neprietele čiehožkoli jako prietele súdie. Těch mrzkých a více než nespravdivých zmatkóv v řádných súdiech nenajdeš, ani přiezně ani nepřiezně, než vedle upriemnosti a pravdy, spravdivnosti, vedle práv, vedle přísah, vedle nálezóv obecných a zvláštních súdové spravdiví všem bez rozdielu se dějí.

Každý v mysli a v zlých obyčejiech nenakažený dobrý človek chválí a až k nebi, jakož hodno jest, stovy i chvatami vyzdvíhá a toho, aby tak dlúho trvalo, žádá a k sídu rád, když potřeba káže, bez strachu pristúpá, o súdiech k své spravdivnosti a nevině, o práviech, o svědomí*). o deskách, o úředniciech dobrú a jistú nádeji máje.

*) I. j. takové právo se v Čechách zachovává ke všem lidem, nejen domácím, ale i cizím, by byli i Turci.

**) svědectví.

Aniž tu také jakého od koho návěštie slušie hlavy nebo ruky hnutiem neb čiemžkoli čekati. Nic více, než jako by na obrazy malované, řezané, tesané neb lité hleděl, v kterých netoliko návěštie žádného ale ani hnutie, leč k potazu, neužríš. Tak dalece jest, aby se tu kto smiel ¹⁾, jeden s druhým nětco šeptal nebo dřimal; neb ne osoby tu, než pře súdie podle při spravedlnosti neb nespravedlnosti a průvodov ²⁾; ne podle přezně, nepřátelství, hněvu, závisti nebo jiného jakéhožkoli myslí nakažení rozsudkové se dějí. Všem právo rovné, súdové všem jednotajní, všecky pod pöhony ³⁾. Bez pöhonu žádného nesúdie, bez slyšenie a osobnie přítomnosti žádného neodsuzují, ani jednu stranu toliko než obě vždycky, a co osobně nebo skrže poručníky ⁴⁾ přítomné slyšie, to v paměti a před oběma vždycky majíce.

Ale že slušie skrovně chváliti a mnohem skrovněje hyzditi, jiným toho k chválení místa nechávám. Však, bych sto jazykóv měl a tolikéž úst, železny hlas a měděně perie, nemohl bych ani vymluviti ani vypsati, jaké jsú chvály hodni Čechové starí, kteříž sú tak spravedlivá, tak dostatečná a tak potřebná sobě i dědicóm svým práva vymyslili.

2. Z přípisův.

Pochvala pánům z Postupic.

Pro obecné a zemské i pána svého krále Jeho Milostí dobré nikdy ste Vaše Milostí nákladov, útrat, statkóv i zboží svých nelitovali; kolikrát jest toho potřebie bylo, pro dobré zemské a pána svého krále v zřetelná nebezpečenství život i hrdlo, vně i v zemi a doma, svobodně ste vydávali, země brániece a meze jejíe a hranice k rozmnožení slávy její a cti Vaší rozšiřujícíe. Vedle zemských práv vždycky se zachovajíc, v ničem proti nim nevystupujícíe, země ste se a pána svého věrně a stále i mužně po všecky časy držeti ráčili, na žádného moc jakkoli velikú, ani na sítu jakžkoli nepřemoženú se ohledajíc, k žádným slibóm, k žádným daróm očí svých neobracujícíe; tuhému nepříteli zemskému a velmi mocnému téměř v hrdle seděvše, v tom ste nepohnuté stáli, že sú ani odstupujícíeh příkladové VMstmi s úmyslu Vašeho hnúti nemohli. Ač sú nejednú rozliční puntové a zápisové a závazkové v zemi české se postranně daly: však ste VMstí v žádné puntováníe, v žádné zápisu, ani v které závazky nikdy s žádným jiti neráčili, než při pánu svém, při zemi a při práviech zemských s svú škodú a hrdla nebezpečenstvíem nepohnuti stojícíe, čest a dobré obecníe pána svého všem úžitkóm zvláštním, všem škodám domácím, všem nebezpečenstvíem vždycky předkládajícíe, předky své sobě v tom za příklad vzavše, kteříž pro své viery zachováníe a mužnost zaslúžili v radách královských býti, a pro čest a hodnost svú velikými a téměř najpřednějšíemi úřady v zemi české sú darováni a uctěni, místa sobě přednie mužnostmi ⁵⁾ svými ohradivše. Na kteréžto předky VMstí hledíe jako v zrcadla, co slušie a co neslušie, dostatečně sezřieti móžte, od domácích rodu svého příkladov k cizím očí svoje obraceti potřebi nemajíc; neb sú ti nikdy proti zemi,

1) smál. 2) důkazův. 3) žaloby. 4) zástupce. 5) virtutibus.

nikdy proti pánu svému nebývali, než vedle země vždycky, vedle pánov svých vždycky nepohnutě stojíce, ač sú proto statku nemálo ztratili, však sú cti sobě, VMstem a potomním svým ne málo než mnohem více dobyli, kterúžto VMstem sú za největšie zbožie a bohatstvie nechali a zóstavili.

Kterýchžto předkóv Vašieh že v tom nelenivě následujete, z té příčiny se cti a slávy VMstem neumenšuje, než den ode dne více a více přibývá a přibývati bohdá (buď komu libo nebo žel) bude. Již o spravedlnosti, kterúz ste ke všem svobodně zachovávali přivykli, o té spravedlnosti a mocnosti VMstí lépe jest mlčeti nežli co máto povědieti. Máto se od lidí cizích i domácích slyší, aby na VMstí žalovali pro bezprávné neb vymyšlené nátky, poněvadž i viny spravedlivě propadené milostivě všem všecky odpúštěti ráčíte, ne ze škod lidí a poddaných svých sobě, než z svých škod poddaným svým úžitky přivodíte. Přívětivost VMstí všecky lidi dobré k sobě obracie a táhne, stálá upříemnost, vně nelstivá než viery plná ochotnost, snadnost brani, mužná litost všech dobrých nevinných, kterýmž se krívda, nátk, moc, bezpravie neb úklad děje. Přísnost spravedlivá všecky zlé káže pod mocí VMstí postavené: tudy se jest státo, že sú všickni dobří po zboží VMstí opatrností a radú dostatečně ohrazeni, tak poddaní VMstí jako všickni jiní domácí i cizozemci; že po gruntech VMstí vždycky každý pcestný svobodně ve dne i v noci beze vsie braně jakéžkolivěk zbožie vésti neb nésti, hnáti a, jako říekají, zlato na hlavě nésti a jeti, beze vsie škody své a nebezpečenstvie i pronésti móže. Toho dóvod jest dnem i nocí zkušenie vezdejšie ustavičné.

Co VMstem v myslí jest, to se i v slovích nalezá, a čehož v myslí nenie, to se ani v slovích neokazuje. Nenie tu, aby se jiné na hotově v jazyku mělo, jiné v zavěnení srdce a myslí se chovalo, což jest u jiných nejedněch za múdrot a za uměnie najvyššie přijato, kteríž jako Plautus mluví, jednu rukú chleba podávají a v druhé kámen držie, a kdy by tak mluvili, jak myslie, zdálo by se jim, že sú zhlúpěli. Dobře činiti komužkoli móžete, neškoditi žádnému doma, VMstí jest.

Bych měl sílu a velikomocnost, stálost, vieru, držemnost, miernost, i při všech skutcích VMstí i mluvenie svobodu, také štědrost a jiné mužnosti vypravovali, času by mi se spieše a slov než účinkóv VMstí znamenitých, cti plných a chvály hodných, nedostáto.

XVI.

Václav Písecký.

Syn Ješka Hladiče, měštana piseckého, nar. l. 1483. Vzdělání vyššieho nabyt na universitě prazské, kdež l. 1501 přijal bakalárství a l. 1505 hodnost mistrskou svobodných uměni, načež sám na fakultě filosofické čisti počal. L. 1508 vyvolen byl za děkana též fakulty. Přátelských svazkův užival s Janem Šlechtou, kterýž, vida zvláštni jeho vlohy, vedl k tomu, aby se k zdokonalení v naukách klassických odebral do Italie. Václav, nemaje

dostatečného jmění, nemohl se toho odvážili, až se mu v tom propůjčil Řehoř Hrubý, vyvoliv jej za průvodce syna svého. S vychovancem svým odebral se Václav do Vlach, jmenovitě do Padue a Bononie. Zde hlavně študoval řečtinu, porovnáváje se zvláštěm zalíbením formy řecké s českými. Přeložil řeč Isokratovu k Demonikovi, kterou z Vlach s pěkným přepisem poslal Řehoři Jelenkému. Vpád Francouzů přetrhl pobyt na universitách, načež se Václav obrátil do Benátek, kdež podlehl moru l. 1511.

Překlad jeho vydal Řehoř z Jelení l. 1512. Později vyšel tiskem 1558 (v Prostějově), 1586 (v Praze u D. Adama z Vele-slavína, kterýž češtinu Piseckého popravil), 1801 (od Krameriusa), 1818 (od Nejedlého), konečně 1853 (od Václ. Rozuma v I. dílu biblioteky staročeské).

List Řehoři Hrubému z Jelení.

Václav Pisecký Řehořovi Hrubému pozdravenie vzkazuje.

Není mne tajno, pane Řehoři, že i mnozí i rozliční se ku přátelům dary posielají, vedle rozdielné lidí anebo chuti anebo povahy, někdy také možnosti a zaslúžení. Tak krále mohútným pánuom netoliko drahé žatstvo, ale i zámky znamenité za dar vídány dávati, protože i onino s to mohau snadně býti, a tito snad toho zaslúžili. Tak dobré koně tēm, kteříž je sobě velmi váží, tak rozličné ptactvo tēm, kteříž po něm stojí, v slušném daru se někdy posielá, když k libosti a chuti lidské výborně se přirovnává. Týmž během i kniehy darovány čteme, a nepříliš za marný a nevděčný dárek. Neb jest tak toho, kterýž brať, jako toho, kterýž dar dával, povaha k tomu a náchylnost dobře příležela. Jistě i hrst vody, s ochotností onomu králi (Artaxersovi) od chudého člověka podané, za dar tak prošla, že jest s možností tak chaterného člověka dobře se srovnávala.

Já pak, pochtěv Tobě, příteli mému, něco také za dar poslati, ani vedle bohatství mého, kteréhož nemám, ani vedle slušnosti, kterážby k Tobě příslušela, ne vedle zaslúžení tvého, ale podle mé povahy, tudiež i možnosti toto Tobě, cožkoli jest, jakéžkoli jest, s ochotností aspoň a rád posielám. Ačkoli, když sem prohlédat ne k mému toliko učení, ale i k té, kteráž Ty máš, chuti, nemohl sem nic příhodnějšího nyní nad toto poslati. Neb poněvadž učení mé nyní v řečtině jest: Tvé pak usilování již od dávných časuov jest při zvelebení a množení českého jazyka, vidělo mi se dosti za slušné, abych tuto řeč Isokrata onoho, u Rekuov ve výmluvnosti velmi znamenitého a utěšeného, z jazyka řeckého nyní v česko přeloženú Tobě, jazyka českého milovníku a mstiteli*), oddal. To sem pak učinil ne tím úmyslem, jakoby Ty těchto Isokrat-ských potřebovat napomenutí, ale aby porozuměti mohl, jak rozdielní a

*) v index.

jak mnohem užitečnější jsou řečníci řečtí nad latinské, zvláště k napravení mravů, což mládencům jest nejpotřebnější. Neb že jsou výmluvnější, nepotřebí mně o tom mluvit, poněvadž i Latínci sami v tom jim postupují. Aby také znal, v jakých mudrcích Zigmund Tvojoj již čítati může, s jakým netoliko při výmluvnosti, ale i při etnostech prospěchem: učinil sem toto. A z přední téměř příčiny, abych se týmž během při učení mém cvičil, jako někdy i Krassus, i Cicero, i Plinius po tom činil, a Kvintilian tak radí. Přes to abych zkusil, zdali český jazyk tak hojný jest, aby bez žebroty buďto německého šverkání, buďto latinského proměšování sám od sebe tauž věc vymluviti mohl, kterauž by i Řekové vypsali.

Seznamenal sem pak, že netoliko latinské pomoci nepotřebuje (o němčině mlčím, s kterauž nic nemám činiti), ale poněkud ji vyvýšiti může. Tak někde jest náchylnější k lahodnosti řecké a k lepotě nežli latinský, že při mnohých v mluvení ozdobách, při lepém slov skládání, když jazyk latinský řeckého aneb prostě nemůže, aneb s těžkostí a velmi nesnadně následuje: tu jazyk český tauž lahodou a jednostajnou téměř krátkostí všecko vysloviti může. Ačkoli znám, co jest již jazyk latinský v ozdobě a co český, ani mne tajno není, že tento pilností lidskou již jest ušlechtilejší než náš český: ale mluvím o přirození a způsobu obojího jazyka, tak o tom drže, že, kdyby též pilnosti při okrašlování svého jazyka prvější Čechové byli užívali, anebo nynější ještě toho hleděli jako někdy Římané, jazyk český, co se tkne světlosti, řecké lahody, lepoty, nad to i ozdoby i slov skládání, byt by nad latinský v tom mnohem i šťastnější i hojnější.

Abych pak nemožil řeči při věcech jiných, necht je z toho jedno za duvod toto, že toho, čemuž Řekové *omiocatalexin* říkají, Čechové pak mohli by říci „podobné skonání“, latina, jsúci *cos* hrubšího, nerada trpí, čeština pak, též jako řečtina, velmi tím osladčuje a libé činí mluvení. K tomu *rythmen*, což Čechové „rým“ jmenují, latina prostě nenávidí, ale čeština s řečtinou netoliko tím řeč svú ozdobuje, ale i lahodnou činí.

Při kterémž ozdobování Isokrates tento tak veliké a tak ustavičné užíval pilnosti, že se i útržky přílišného usilování neuvaroval. Neb i Philonikus i Jeroným Mudřec v tom ho jako nešaují, ač při jiném ho vychváliti nemohú.

Pro tyto tehdy příčiny, ač jsou ještě i jiné velmi mnohé, rád sem na sebe práci tu vzal, abych tuto řeč Isokratovu, kterauž nějakého Demonika, a skrze něho všecky mládence k etnostem napomíná, vedle mé možnosti, jestli že ne tak ozdobně, jak sám jest v sobě, — neb to není možné — aspoň věrně v češtinu přeložil a Tobě za znamení a závďavek našeho přátelství oddal, kterauž že vděčně přijmeš, nepochybují. Neb i to snad za dar nějaký může pojíti, zvláště že jest skutek řečníka takového, kteréhož řeči, jakož mluví Dionysius Alikarnasský, kromě toho, že jsou výmluvnosti i velmi utěšené i libé, jsou sami dostatečné těm, kterizby města rádi spravovali chtěli.

Přijmiž tehdy toto, ne tak pro mne, kterýž sem vyložil, jako pro toho, kterýž jest složil, za jakýž takýž dárek, ačkoli mnozí se nalezají, kteriz se snad tomu smějí. Ale však za prvnějších časův netoliko páni aneb vnuodce nějakí, ale i králové i císaři velmi toho šauovali,

když ne bohatstvím a marnau pýchau, ale šlechetností, ale uměním jiné vyvyšovali chtěli, což jest onen nade vším téměř světem vítězitel Alexander Aristotelésovi, učiteli svému, psáti se nestyděl.

Mně pak dosti za práci bude, jestliže kto z Čechuov toto, cožkoli jest, jakéžkoli jest, někdy aspoň přečte.

Měj se dobře! Píšif k Tobě během přátelským, zanechav ráčení, Milosti a vámkání: neb mi se to samému nelíbí.

Z překladu spisu Isokratova.

Ačkoliv při mnohých věcech, najmilejší Démoniče, shledati můžeme, jak rozdílnú dobří lidé mysl mají od té povahy, kteréž zlí lidé užívají: však společné obcovanie obojích najzřeteldněje to okazuje. Při kterémžto zlí tu zachovávají povahu, že přítomné toliko přátely šanují, dobří pak i podal od sebe rozlúčené milují. Nadto zlých spolčenie velmi brzce se dělí, ale dobrých přátelstvie ani věčně se nezmění. Já pak za slušné maje, aby ti, kteříž po dobré pověsti stojie a cti sobě něco osobovati chtějí, dobrých, ale ne zlých, byli následovníci: tento spis muoj za dar k Tobě poslati umienit sem, kterýž by byl za jistý duvod mého k tobě přátelstvie a znamenie toho, kteréž s otcem tvým Hipponikem jmieval sem, obcovanie. Příležiti zajisté to výborně dětem, aby jako statku tak i přátelstvie otcovského dědicové byli, zvláště když vidím, že i štěstie úmyslu mému jest nápomocno, i čas nynější velmi dobře se k tomu trefuje. Neb v tu chvíli, když ty po učení stojíš, já jiné učiti počínám; když ty ještě po múdrosti stojíš, já ty, kteříž k múdrování jsú náchylni, cvičím.

Kterižkoli tehdy řeči ty spisují, jimiž by přátely své k něčemu napomínali, skutek zajisté dobrý před sebu mají; ale však ne około toho, což jest při múdrování výborné, se obierají. Ti pak, kteříž mládencuom vnuknutie dávají, ne čím by se v ozdobjnom toliko řečňování cvičili, ale skrze kteréž by v mraviech šlechetnější byli, tiem mi se zdají užitečnější býti svým učedníkóm, že onino toliko je k výmluvnosti samé povykají, ale títo mravy jich k lepšímu napravují.

Protož my, ne abychom tě k řečňování ponaukali, ale raděje ku polepšení života napomenuli: umienili smy nějakú radu sepsati, vedle kteréž poznati by mohli, po kterých věcech slušie mládencuom dychtiti, kterých se skutkuov zdalovati, s jakými lidmi obcovati a kterým během život svooj řiediti. Neb kteriž koli takovou v životě svém cestau kráčeli, ti toliko právě etnosti dosáhnúti mohli, nad kterúž žádné zbožie ani vzácnějšíe ani stálejšíe naléztí se nemuože: ne krása, kteráž nebo s léty mijie nebo nemocí scházie; ne zbožie, kteréž zlých raděje nežli dobrých skutkuov jest podpať, když hojností rozpustilost strojí a k neslušným rozkošem mládence popauzie; ani síta, kteráž s opatrností zajisté prospěšná, ale bez nie jest velmi škodlivá a, jakž tělu těch, kteříž jie jakýmžkoli cvičením hledie, jest k ozdobje, tak k opatrování a řiezení duše jest k nemalé škodě. Ale etnost, kterýmžkoli právě v mysli se vkoření, ta sama se s člověkem zstará; kteráž mnohem lepšíe jest nad bohatstvie, užitečnějšíe nad jakžkoli vzácné urozenie; ta sama, což jiným se vidí nepodobné, činí podobné; ta před tiem, což lidu obecnému zdá

se strašlivé, směle dostojí, kteráž lénivost potupuje, ale užitečnú práci vychvaluje. Abychom pak snadně tomu porozuměli, vezměmy sobě za příklad Herkulesovy nesnáze, k tomu také i Theseovy práce. Ti zajisté svými účinky tak slovučné cti sobě dobyli, že věčnú památku svých dobrých skutkuov potomně pozuostavili. Ačkoli když i otce svého život ku paměti sobě přivedeš, domácí a velmi pěkný příklad mieti muožeš tohoto mého napomínání. Kterýž tak život svůj spravoval, ne aby, oddada se na rozpustilosti tělesné, ctnosti zanedbával, ale tělo své ku práci podroboval, myslí pak svou při nebezpečenství udatně se mieval; zbožie nemitoval, ale tak svého statku užíval duochoduov jako ten, ježto měl umrieti, tak své opatroval dědictvie, jako by měl věčně živ býti; ani chaterně svooj obhajoval život, ale dosti stkvostně i duokladně*), s přátely jsa kvasitedlný, kteréž skrze ctnosti s sebau spriezněné více sobě vážil nežli přirozené, znaje dobře, že jest což stáležšieho v přátelství přirozenie nežli právo, mravové nežli rod, vyvolenie než přinucenie.

XVII.

Mikuláš Konáč z Hodíšťkova.

Mikuláš Konáč, řečený též Konáček, latině Finitor, za mladých let byl pisařem hor viniěných, později knihtiskařem. Tiskárnu měl v domě „u štěstí“ u Matky Boží nad lúzi (in lacu), pak od l. 1522 „u bílého lva“. První jeho spis jest překlad středověkého románu Beroaldova „Gviskard a Gissimunda“ (1507); první kniha, kterouž i přeložil i vytiskl, překlad dvou rozmlouvání Lucíanových: Charon a Palinurus, Terpsion a Pluto (léhož roku). L. 1510 vydal překlad kroniky české Eneáše Sylvia (pozdějšieho papeže Pia II.) s obrazy nad míru hrubě do dřeva řezanými. Z tiskárny Konáčovy a práci jeho vyšly l. 1515 první noviny jazykem českým o sjezdu cis. Maxmiliána I. s bratry královskými Zigmundem polským a Vladislavem uherskočeským ve Vídni, dva spisy proti Jednotě bratří českých a Zrcadlo sv. Crhy, rok potom překlad Eneáše Sylviova spisku „O štěstí i divný i užitečný sen.“

V odměnu za zásluhy své o literaturu českou povýšen byl l. 1516 do stavu vládyckého i přijal predikát „z Hodišťkova“, narážaje tím na jméno slavného mæcéna svého Jana Hodějovského z Hodějova. Zanechav tiskárny, stal se l. 1523 místosudim dvorským. Při Vltavě vystavěl si tuskulum, jež Skrovnětinem nazval. Z té doby počítá se proměna v pracích jeho literárních. Kdežto ve starších spisech velice zápasí s jazykem,

*) nákladně.

snaze se, co latině psáno, vyjádřiti po česku: nyní již zjevný jest pokrok co ovoce dlouhého cviku. V řadu těchto dokonalejších plodův náleží: Pravidlo lidského života (1528, 1600). Jsou to knihy tak nazvané Keliáh a Dimnah původně indické, odtud do jiných jazykův přeložené, v novější pak literatuře pode jménem bájek Bidpajových známé. Kniha o hořekování a nařikání spravedlnosti, královny a pani všech ctnosti, od Konáče původně sepsaná, „opus“, jakž Balbin dí, „eruditione divina et humana plenissimum.“ Spravedlnost prochází tu všechny stavy a, pravých ctitelův nikde nenalezajíc, nad tím hořekuje. Hra rykmy a písněmi sepsaná Judith vdovy, přeložená z němčiny, a Hra pěkných průpovědek od Boccaccia. Tyto tři poslední spisy l. 1547 vydal po smrti Konáčově Bohuslav z Hodějova, připsav je strýci svému Janovi, kterémuž je sám Konáč připsím od l. 1545 byl věnoval. Konáč umřel dne 3. dubna 1546 i pochován na Malé straně v Praze u sv. Jakuba v zahradách.

1. Z překladu kroniky české Aeneáše Silvia (Pia II.)

O Přemyslovi, třetím knížeti českém.

Libuše na sněmu, když přítomné množství viděla: „Ját vám, dí, Čechové, jakož ženám obyčej jest, panovala; žádnému sem, což jeho bylo, nebrala; máteř jste měli, ne paní. Ale vám jest mé spravování nevděčné. Obyčejem lidského vtípu se mnú nakládáte: nicť se dlúho nelíbí člověku: mitostivého a spravedlivého kniežete žádají lidé více nežli snášejí. Buďtež tehdy mého saudu prázdni. Muže, kterýž by nad vámi panoval a kterýž by podle svého zdání hlavy vaše súdil, jakož ste žádali, dám. Jdětež, kuoň muoj biely osedlajte a, na pole široké přivedúce, svobodného a prostého tu nechte, jdúce po něm, kamž by koli šel. Poběhneť kuoň nedaleko a potom se před mužem zastaví, a'n na stole železném jie. Tenť mně manželem bude, vám kniežetem.“ Příjemná řeč sněmu byla. Puštěn jest kuoň, deset tisíc kročejí zběhl, potom u řeky Bieliny před voráčem se zastavil, jménem Přemyslem. Jdúce po něm panstvo a lid obecný, když stojícího koně a k voráči se lisajícího viděli, přistúpivše blíže: „Zdráv buď dobrý muži, řekli, kteréhož nám bohové dali kniežetem. Vypřež voly a, vsedna na kuoň, s námi pojedť. Libuše tě mužem, česká země kniežetem žádá!“

Pole vorati, stáda pásati, lodí spravovati, tkáti, šiti, stavěti mnozí, že neumějí, pravie: purgmistrství v městech vésti, králem býti, lidom a národóm panovati (ješto to přenesnadné jest) žádný nepraví, aby jemu to od přirození dáno nebylo, a ať mnozí budto nenávisť práce budto milostí prázdnoty od podávaných království se zdržovali: Premysl, ačkoli sedlský, posly dobrotivě přijal a že učiniti chce žádost jejich, odpověděl.

Takováť jest smrteľným panovanie žiadost; žiadny sebe kráľovstvie nehodným nepraví.

Vypreženi volové (jakož básnivá jest každá starost) vyzdvížení v povětrí býti se praví a v jeskyni převysoké skály se skryli a nikdy potom viděni nebyli. Osten pak, kterýmž volové bodeni byli, v zemi vstrčený hned rozkvetl a tři léskové větve vydal, z nichžto dvě hned uschly, třetí v strom vysoký téhož kmene zrostla. Nepřijímám k sobě té věci v jistotě; u kronikáruo to vybledáno buď. Viděl sem však mezi privilejimi kráľovstvie list Karla ciesaře římského čtvrtého, ciesaře Zigmunda otce, v němž se to za pravé pokládá, a té vsi obyvatelé, v kteréz se to státi praví, svobodú se darují, aniž více daní dávati nuceni bývají nežli vořechuo téhož stromu matú mierku. Ale aniž mi Karel vieru činí.

Přemysl tehdy, uslyšav poselstvie, obrátiv radlici, chléb a sýr položiv, jako by cestu velikú činiti měl, pokrm přijal. Ta věc úmyslu Čechuo posilnila, stuoť železný, o kterémž Libuše byla předpověděla, na radlici poznavše. Bojíce se, okoľo něho, když jedl, stáli; když pojedl, na kuoň vsadili a pospiešiti rozkázali. Na té cestě, co by chtěl osten rozkvetlý, otázali se, proč by hned dvě větvi uschly. On, kterýž uměniem věststvie se síkvel, že by se jemu tři synové naroditi měli, řekl, z nichž by dva před léty zhytna, třetí by ušlechtilý plod vydal. A kdy by byl všecko pole před povoláním zvorat, že by rod jeho po meči věčně kraloval. Ale poněvadž by před časem k němu přišli, ta naděje odjata jest. Otázán jsa, proč by střevice z dubových kuor učiněné s sebu nesl: K chování, odpověděl na Vyšehradě a k okazování potomním, aby znali vsiěkni prvního, kto jest mezi Čechy kniežetstvie přijal, že jest z rolie byl povolán, a aby nepýchal, kterýž by z poníženého štěstie k kráľovství vstúpil. Schování střevice dlúho mezi Čechy nábožně ostřiháni byli a od kněží chrámu vyšehradského před krále nošeni, když příprava korunování vynášina byla.

Když na Vyšehrad přijel Přemysl, náramnú přízni lidu a poctivosti přijat jest a Libuši sobě manželsky pojal. Aniž dlúho meškal, pražské město přiekopem a zdí obehnal. O kteréhožto jméno když ruoznice byla, rozkázala Libuše, s kterýmž by se řemesníkuo najprv potkali, otázati se toho, co by dělat a od prvního slova jeho nazvatí město. Otázán jsa tesar jeden, práh dělali odpověděl, a odtud městu dáno jest jméno. Ale proměnivše slovo, potomeci Praha říkají. Potom práva ustanovena sú, kterýchžto Čechové dlúhý čas užívajíce, vlast v pokoji a v prázdnoti jsúci, zbožím se rozmnožila. A Libuše hrad Libice ustavěla nedaleko od Łabe řeky, kterýžto jte po smrti hrobem byl. Kterážto když umřela, kniežetstvie na samého Přemysla spadlo, kteréz za života ženy své radú její najviece spravoval. Ženská mocnost, kteráž za nie mnoho mohla, pominula jest.

2. Z pravidla lidského života.

1. Byl nějaký stužebník u jednoho krále, jemuž dáváno na každý den k jeho živnosti z kuchyně kráľovské jídlo a nádobka medu. On snídal vaření a med schovával v jednom saudku, zavěšeném nad hlavau ťože svého, až by byl plný, ješto byl med velmi drah těch dní. Jednoho

pak dne, když jest ležel na svém loži, pozdvih hlavy uzrel med visící nad hlavau. Zpomenuv, že medu přiskakuje, řekl jest v srdci svém: Až bude saudek tento plný, prodám jej za jednu hřivnu stříbra, za kteréž sobě koupím deset ovec, a ty když ve čtyřech letech se rozmnoží, bude jich čtyři sta. Tehdy za každé čtyři ovce koupím krávu aneb vola a k tomu dědinu; pak i krávy se rozmnoží telci a jatovicemi. Telcuov nechám sobě k dělání dědiny. Krom toho, co uživu mléčným a vlnau, rozplodí se dríve druhých pěti let stáda má tak velmi, že budu míti veliké zboží, a budau mne všickni míti za bohatého a poctivého. Ustavím sobě pak veliká a krásná stavenie nade všecky mé sausedy a přátely, tak že všickni o mém bohatství mluviti budau a mi poctivost činiti. Zdalíž to nebude utěšená věc? Potom pojmu ženu dobrau, urozenau, kteráž mi i syna urodí urozeného, šťastného i Bohu libezného. I bude ruosti v učení a ctinosti, a zůstavím sobě skrze něj dobrau paměť po své smrti. Ano trestati ho budu na každý den, jestli že by se mému protivil učení, a nebude-li mne poslušen, budu ho práti tauto holí. I zdvihl huol, jako by ho bil, uhodil v saudek medový a rozbil jej, i vytekł med na hlavu jeho.

2. Času zimního jedné noci přestudené vyšla liška, aby sobě pokrm spuosobila. Když přišla k turyni*) jedné, uslyšela jest kohautu na stromu zpievati. I pospíšivši otázala se ho: Kohaute, proč zpieváš v této temné a studené noci? Odpověděl kohaut: Oznamuji den, kterýž od přirozenie čiji hned přijíti a všem ho mým zpěvem zvěstuji. Řekla liška: Z toho znám, že něco prorocvie božího máš. I slyše to kohaut, zradoval se jest a opět počal zpievati. Liška pak hned počala tancovati pod stromem a skákati, a když se kohaut optal, proč by skákala, odpověděla: Vidím tě múdrého zpievati, i hodněť já mám plesati, ješto s radujícími se radovati máme. A dále die: Ó kohúte, knieže všeho placiva! netoliko obdařen si, aby v pověťři, ale také na zemi jako prorok své prorocvie všemu stvoření zemskému zvěstoval. Ó najšťastnější! neb nade všecky tebe přirozenie ozdobilo. Sstupiž, abych s tebú v tovarištvie vešla, a pakli toho příti neráčíš, nechať aspoň políbím korunu tvé slavné hlavy, abych mohla říci: Políbila sem hlavu najmúdrějšího kohúta, kterýž nese korunu sám ze všech ptákuov. I slyše to kohút sstúpil jest, duověře pochlebenství liščímu, i schýlil hlavu lišce, kteráž uchvátivši, snědla kohúta a hlad svojoj odehnala. I řekla: Hle, nalezla sem múdrého beze vsi opatrnosti.

3. Některaký holub, maje hniezdo na vysokém stromu, když odchovával své mladé, přicházela jest k němu liška a stávajíc pod stromem pohruožky činita, dokudž jí svých holubátek nesmetał pro zachování vlastního života. To vida vrabec, obýváje proti holubu, přistúpil k němu řka: Radím tobě, když se vrátí ona a mluviti bude taková slova tobě, odpověziž jí: Učiň jakž chceš; nebo budeš-li chtíti vstaupiti ke mně, já hned odletím, vezma mladé s sebu. S tím vrabec odešel. Po čase přišla zase liška volajíc na holuba podle obyčeje a holub jí odpovídal, jakož mu vrabec poradil. I tázala se liška: Poviš-li mi, kto jest tobě tak radil, nechámť holubátek tvých. Řekl holub: Věziž, že vrabec, kterýž bydlí u řeky, tu mi dal radu. Liška, nechavši holuba, šla jest k vrabci

*) Dvůr, statek (praedium).

a vece: Když na tvář ti vítr věje, kde schováváš hlavu svou? A on: K svému zadku. Dí liška: Když pak větrové na tebe odevšud vějí, kdež tebdáž skrýváš hlavu svou? Pověděť vrabec: Pod křídly svými. A ona opět: Kterakž to muožeš učiniti? Zdá mi se, že pravdy nemluvíš; ale umíš-li to spusobiti, podobného tobě sem neviděla. Tehdy vrabec, chtěje jí to ukázati, schoval hlavu pod křídla, a liška ho uchvátíla řkúci: Uměl si hořubovi raditi, a ne sám sobě — i sežrala ho.

4. Byl nějaký myslivec, kterýžto když vyšet jeden den s svou kuší a střelbú na lov do lesa, nedaleko od města potkat jelena. I postřeliv jej, zabil ho a, vzav jej, vracoval se do domu svého s ním. Když byl na cestě, potkal se s ním divoký vepř a, oddav se naň, chtěl ho zahubiti. Myslivec vida to, složiv jelena s ramenú svých, střelil na vepře a uhořil ho v srdce. Vepř pak z přílišné raněnie bolesti oddal se na člověka a rozedřev svými zuby břicho jemu, usmrtil jej. Potom když tudy šel vlk, uzřel vepře, jelena a člověka umřlé, i zradoval se jest, mluvě v srdci svém: Mámt jistě schovati všecko toto, jež sem nalezl, aby mi se chované hodilo pro časy potřebné, aniž chci dnes okusiti čeho; ale dosti budu mieti nyní pohloze těřivý kuše této. I přistúpiv ke kuši, počal hřodati těřivu, kteráž se spustivši, v náhlosti ho udeřila a zahubila.

Nenie dobře, vřdycky hromazditi zbořie a neuřivati ho.

5. V domě nějakého sprostného muže bydlel had. Zdálof se muži i ženě jeho, že jest veliké štěstie, když had s nimi bydlí, a to také za obyčej té vlasti bylo. V jednu pak neděli muž poslat čeled svou s ženú do kostela a sám zuostal na luožku, neb ho hlava bolela. Když bylo ticho v domu, had vyšet z diery, ohlédaje se vuokot. Muž pak nechal dveři nedovřených proti ohni, a had vida, že řádného doma nebylo, včinił ocas do hrnce, v němž vařila žena jídlo u ohně a napustiv jedu, odšel do diery své. To když hospodář uzřel, vstal jest a zakopal hrnce s týmž vařením do země, aby řádný od toho jídla nemocen nebyl. Když pak přišla hodina uložená, že had hledal pokrmu, kterýž žena často jemu dávala, toť hle muž s motykau stál u diery, čekaje vyjiti hadova. Paměťliv jsa na účinek svůj, zdvihl had hlavu a około hleďel, i poznav, že muž chtěl ho udeřiti, utekl a z domu se vystěhoval.

Po několik dneh žena domřavala muži, aby se s hadem smřil a nenávisť svú odložil. K čemuž jest muž svolil. I šel k diere a zavolał hada, pravě, že se chce s ním smřiti. Ale had řekl: Nikdá nebude napraveno mezi námi přátelstvie naše; neb když zpomeněš na účinek můj, kterak sem jedu k otrávení tvému a čeledi tvé do hrnce napustil; též když já zpomenu, jak si ty s motykú k udeření mne čekal beze vši lítosti: ihned nebude moci státi přízeň mezi náma, a protož lépe jest, aby každý sám bez druhého obýval.

6. Byl jeden chudý kupec, kterýž měl tisíc liber železa, a když chtěl odjiti přes pole, složil železo u nějakého známého svého, aby mu schoval, i odšel. A když se vrátil po času, požádal železa od přitele svého. Kterémuž odpověďel: Položil sem železo tvé v jednom kautě domu i snědly je myši. Ale on prodal jest železo a peníze projedl a utratil. I řekl jest kupec: Nikdá sme neslyšeli, aby na světě bylo zvíře, kteréž by lámalo železo, a nyní pak snědly je myši. Ale však nic nedbám, když jedině Buoh tebe od nich uchovat a neučinily tobě nic

ziého. On pak radosten jsa tú řeči, kterúž slyšel od něho, prosil, aby s ním jedl ten den a položil čas přijítí svého. Když pak odcházel od něho kupec, vymysliv chytrost, vzal pachole jeho, jež ukryt v domu jednoho známého. A když se vrátil k obědu, řekl ten, kterýž ztratil syna: Viděl-li syna mého? Jemuž on odpověděl: Dnes před tvým domem viděl sem ptáka havrana, kterýž uchvátil pachole: nevím však, byl-li syn tvůj. Otec pak, když to uslyšel, zvolal a mluvil lidem tu přítomným: Slyšeli-li ste kdy to, že havrani uchvacují děti? I odpovědév kupec řekl: Takt jest; země, jejíž myši sniedají tisíc liber železa, hodnat jest, aby její ptáci brali děti. Ale ten, jenž jest vzal železo, porozuměl tomu i řekl: Vrať mi syna mého, a já vrátím tobě železo tvé. Což se i stalo.

3. Z Judit.

Actus secundus scena V.

Israhel, Sara, Malchos, Rachel, Abdon, Osias.

Israhel: Ach Bože mocný, popatřiž s výsosti
 A neodvracuj od nás své milosti;
 Viz, kterak se již od žízně trápíme,
 A že sme tebe rozhněvali, víme.
 Nestojte, jak sme uvedeni v hoře!
 Lituj toho a suď ty to sám, Bože.
 Pokoje ste s Assyrskými nechtěli,
 A že je k vuoli připravíte, mněli:
 Již toho budem litovati mrúce;
 Neb známe, že jest nás Buoh dat v jich ruce,
 Ješto žádné pomoci již nemáme.
 Že před jich očima zhyne, to známe,
 Od žízně takové příliš těžkosti,
 A strach také meče jich ukrutnosti.
 Ale zvolajte rychle lid v hromadu,
 Zdali bychom jakú nalezli radu,
 Holofernovi se na milost dali,
 Jeho za životy naše žádali.
 Nebí by lépe bylo tak živu býti,
 Nežli ztrápeným od žízně zemřítí
 Neb se dáti ukrutně zamordovati;
 Lépe bylo by nám jim se poddati,
 Raději než mordovati viděti
 Od nepřátele ukrutně ženy, děti.
 Ach nestojte, auveh, my bídní lidé!
 A nebyli bídnější nikdá židé,
 Ani jest to kdy slýcháno od věkuov;
 Nepřiházelo se to našim předkuom.
 Běda nám opovrženému lidu,
 Kterakú na nás dopustil Buoh bídu.
 Že to pak pro naše hříchy trpíme
 A pro výstupek z správedlnosti, víme.

Bychom Holofernovi město dali,
Zda bychom tak při svých hrdlech zuostali
A nebyli od meče z mordováni:

Sára. Toť jest vpravdě zdání mé, milí páni.
Že již zhynúti máme, milý Bože,
A uvadnutí bez vody tak skuore,
Mohlo to býti, jinak předse vzíti,
Té bídy ujíti.

Kdy bychom města tak nezavírali,
Co nese věc ta, pilně znamenali,
Byla by voda v městě, a nehoda
Minulá škoda.

Malchos. Není-liž žalostivá ach naše příhoda,
Ale příliš tesklivá, ale věru zhoda;
Neb sme již prohřešili, těžce provinili,
Odstúpivše od řádu, přišli sme ku pádu.
Nelze než město dáti již nepřátelům v moc
Aneb k Tomu volati našemu za pomoc,
Zdali by se slitoval nad námi v bídosti,
Vysvobození nám dal, pohledě s výsosti.

Rachel. Věčný Bože, buď tůženo,
Že tvé stvoření tak sůženo!
Vodu musí kupovati,
Strach jest horšího čekati;
A na to muože přijíti,
Že jí i tak nebudem míti,
A tak žizní usvadneme,
Potom od meče padneme.
Takový jest nedostatek,
Želej, Bože, nebožátek.

Abdon. Pane Bože, víme, že sme zhřešili
S otcí svými a těžce provinili,
Z zúfalství bohuom eizím sme stůžili,
Tak tebe těžce k hněvu popudili:
Ale však se k tobě zas utíkáme,
Tebe za milost a pomoc žádáme;
Neb ty si vždycky milosrdný pán,
Protož, ó Bože, budiž milostiv nám.
Tresci ty nás sám, neb se v hříších známe,
Z kterýchž se tvé milosti vyznáváme,
A nepoddávaj nás v ruce pohanské,
Ať se nerůhají tobě a řkúce:
Hle, kteraký jest to Buoh izdrahelský?
Mocnější Nabochodonozor syrský.

Oziáš pláče. Ach moji milí přátelé, já povím,
Mějte strpení za pět dní; neb to vím,
Že pomoc v ten čas od Boha poznáme,
Když ho srdečně všickni požádáme;
Neb se snad nám lépe tak muože státi,
Nežli bychom uměli požádati.

Pakli nás ta naděje mine, chybí,
Učiníme tak, kterakž se nám zlíbí.

Actus quintus scena penultima.

Chvalo zpěv Juditin.

Chvaltež již Pána Boha bubnujíte,
Traubíce, chvalte ho i zpívajíte,
Kterýž jest svú přenesmírnú mocí
Lid svuoj zprostil nepřátel této noci.
A novú písničku jemu zpívajte,
Veselí jsauce, radostí plesajte,
Tak vzývajíte svaté jméno jeho,
Pána, jenž skroucuje pýchu každého.
A pravte, že jesti jméno jeho Pán,
Protože lidu svému pomáhá sám.
Muože od nepřátel vysvoboditi,
Mocný jest též všecky pyšné skroliti.
Neb Assur silně přitáhl od puolnoci
Z těch hor studených s velikú svú mocí.
Jeho síle vody nevystačily,
Mnohé země také mu těsné byly.
Ten brozil, že chce zemi mú spáliti
A nižádného na ní neživiti,
Pravě, že pořád bude mordovati
A žádného živa nechtěje nechati.
Ale sám Pán Buož nás ten všemohúci
Předivně skrolil jeho žádost vrúci,
Dav jej v ruce jedné chaterné ženy,
Aby znali, že každý jest ničemný
Člověk smrtedlný, červ, dým, také pára:
Aby mu vždy byla vzdávána chvála.
Já sem mdlá velmi mocného zabiła,
Pěkností svú i hlavy ho zbavila.
Rauch sem smutné vdovské proměnila
A v světské oplzlé se připravila;
Tváři své drahú mastí pomazala,
Zdali bych ho tak čistě oklamala;
Vlasy také pěkně sem ozdobiła,
A tak sem srdce jeho oslepila.
Naposledy pak toho sem dovedla,
Stávši mu hlavu, z světa sem jej svedla.
Protož se mají čeho obávati
Perští, Medští a očekávati;
Též Nabochodonozor ten pyšný král,
Slušné jest, aby se, že člověk jest, znal.
Pokorní pak také opovržení
Příklad mohú míti, pravé naučení,
Že Buož pokorným vždycky milost dává,
Nad nimi ruku drží, jim spomáhává.

Pacholata syrské mordovala
 A je co hovada před sebau hnala.
 Takť se stává těm, kteříž v moc úfají,
 Nad živým Bohem se zapomínají.
 Žeť bývají tak z země vyhlazeni,
 Od Pána Boha k hanbě přivedeni.
 A protož mu všickni chválu vzdávajme,
 Vítězitelem jeho vyznávajme.
 Všickni spolu též radostí plesajme
 A vesele novú píseň zpívajme:

Bože, otče nebeský, králi najmocnější,
 Tys svooj lid izraelský, tobě najmilejší,
 Ráčit vysvoboditi z těžkého trápení,
 Od nepřátel zprostiti, dav jim potěšení.

Neb žádný odolati nemuože tvé moci,
 Ani co vykonati, mysle ve dne v noci.
 Musit vždy poddán býti, ustúpiti svého,
 Nechce-li pádu míti, zahynutí zlého.

Neb skály, hory, moře tvú moc poznávají,
 Náš všemohúcí Bože, tebe vyznávají.
 Všecko také stvoření tobě chválu vzdává,
 Bez tebe ničímž není, samého Boha má.
 U tebe přijímání osob nižádného
 Není a vybírání; přijímáš každého,
 Kohož upřímného znáš, jenž chodí v sprostnosti,
 Tomu svú milost dáváš, zprošťuješ těžkosti.

Obět pak vzácná není bez spravedlnosti;
 Neprospívá modlení, nebude-li ctnosti,
 Pokoje, víry svaté, lásky a svornosti,
 Milosrdenství také: marné to vše dosí.

Neprospívá poznání Boha jediného
 Jistě bez milování z srdce upřímného,
 Ani krásné mluvení, zákona dospělost:
 Nebude-liť plnění, všeckoť jest nepravost.

Chceme-li, ať nám pomáhá Pán Buoh v zarmúcení,
 Úrodná léta dává, uchová trápení,
 Nepřítel, moru, hladu: choďme v spravedlnosti.
 A tak ujdeme pádu, trápení, těžkosti.

4. Ze Hry pěkných přípovědek.

Když Chudoba na rozcestí seděla
 A rozličné věci na myslí měla,
 Zvláště o přílišné světa marnosti
 A nevymluvné lidské nepravosti
 Sama s sebau sedící rozmlauvala,
 Pravioci, že výborně udělala,
 Opustivši svět a jeho marnosti,
 Všecka se oddala bohomyslnosti.
 A když tak sama s sebau rozmlauvala:

Tudy náhodau paní Štěstí šla,
 Nádherně příliš pyšně připravená
 Jako bohyně ta Diana slavná.
 Kteráž, berúce se krásně v tu dobu,
 V nenadále tu užřevši Chudobu,
 Hned se jest jí přezchytrale zasmála
 A, to učinivši, předse se brata.

Chudoba povstavši:

Pročež mi se, bláznice, posmíváš?
 A proč ze mne sprostné své žertičky máš?
 Nemuožeš-liž předse cesty konati
 A mne při pokoji tuto nechati?

Štěstí.

Divím se tvé takové churavosti,
 A žes slepá, prašivá, žlutá dosti,
 V té kytlici sedíš tuto ztrhané,
 Napoly nahé divím se odrané etc.

5. Z hořekování spravedlnosti.

0 sedmeru svobodných umění.

Že by svobodná umění velmi užitečna byla k učení mládencuov a potřebni jich spusobové, žádný zdravé mysli nepochybuje. Kterýchž sedm v počtu jest a v dva spusoby se dělí. Neb první troje prvotné umění slove neb první učení základové, totiž grammatika literná, dialektika pravdomluvná, retorika křattomluvná. Ale čtvero jiné, totiž hvězdářské, zpěvacké, početnářské a měrické, učitedlné slove; neb skrze jistá ukazování učí.

Slovau pak ta sedmera umění svobodná z trojí příčiny. První, aby se dělila od jiných nesvobodných, jako od řemeslných a jiných služebných umění, kteráž proto jsau nesvobodná, že se řídí k tětu, ale duši a rozum zle spusobují. Ona pak svobodná prvotně řídí se k duši, kteráž spusobnú činí k užívání a obírání s etnostmi mravnými a rozumnými neb k užívání najdokonalejší etnosti, kteráž jest šťastnost. Z čehož domyšlena býti muože jiná najvlastnější příčina, proč slovau umění svobodná, totiž, že člověk podle nich a skrze ně vzdělává se podle rozumu k výbornému konci, jako k obírání s etnostmi mravnými a rozumnými neb k obírání dokonalé šťastnosti, kteráž jest přemýšlující. Kdož pak takových věcí vyhledávají, přirozeně jsau svobodní, že nejsau služební, poněvadž rozum mají; a protož právě umění ta svobodná slovau. Pravím však, že užitečné i chvalitebné jest, zanepraždňovati se někdy svobodným uměním, jichžto poznání řídí k obírání povýšenějších učení až do jistého cíle. Ale ustavičně obíratí se s nimi, mnohokrát škodné jest; neb ustavičné pílení jich odtahuje neb naprosto neb z strany od užívání etnosti mravní. Ale třetí příčina jest, proč svobodná slovau, že svobodných, to jest, schopných a cvičných mysli hledají, protože vtipné

o příčinách věci učí a o těch mnohokrát, kteréž od rozumu daleké jsau. Jiná příčina jest, že za starodávna toliko svobodní, to jest urození, učili se v nich, ale obecní a neurození učivali se řemesťom pro dospělost dělání. Neb tělesná díla více náleží obecním, prázdnot pak a učení zšlechtilým, podle Hugona.

Ale již o prvním umění, totiž grammaticce, a o druhém dialektice mluvíti budeme; o retorice pak potom hned oznámíme. Slovíť tedy ta tři umění prvotinná, neb při prvních liter počátcích záleží, ještě skrze ně neb o srovnávání řeči neb o ozdobe neb také o pravdě a fašši v řeči vyhledáváno bývá. První tedy grammatika od liter, podle Alfarabia, jméno vzata, kteráž matka jest jiných umění. Byla jest pak příčina a způsob nalezení jejího, že, když lidé nepořádně a podle své vuole bez umění mluvili, z toho přicházelo, že nedobře zdání svá vyslovovati, ale i nedobře postýchající rozuměti mohli. A protož pečovali múdří ty nespůsoby odjít i vydali správný mluvení způsob, jednosvorný zajisté a pořádný, aby všecka zdání lidská, též i všecka učení skrze to umění příhodněji a svobodněji poznána a naučena byla.

Ale ačkoli užitečné a potřebné umění grammatiky bylo, kterýmž by však způsobem mezi uměními se počítalo, mnozí pochybovali, proto že grammatika toliko mluvení správné řeči dává, ale řeč pomíjí, umění pak jest zuostávajících věcí. Přidaj i to, že toto umění cvičiti jazyk, ne mysl umí, ani rozum spravovati, ale rty, a tak bude, že ne pro sebe, ale pro jiné nalezeno jest, a protož přístroj umění raději nežli umění, podle některých, slauti muože.

Loika druhé jest svobodné umění, kteréž rozumné slove, neboť ono vypravovati, otazovati, odpovídati, pravé věci od falešných rozeznávají a duovtipně hádati se učí. Potřebné jistě a užitečné umění, neb podle Hugona skrze ně duovtipnými námětky tejná pravda nalezena bývá! Příčina pak nalezení jeho velmi náramně potřebná byla; neb když by fysikóm mnohá nastávala domnívání a odpornosti, uložili sau maudří o způsobu hadrování umění vydati; neb sau viděli, že by nemohlo se snadně dojíti k jistotě některého umění bez dospělosti hádání. K naučení toho umění Šatomaun, všech najmúďřejší, v příslovích napomíná, když nás pobízí, abychom rozuměli řečem opatrnosti a zchytalostem slov, též také podobenstvím a zatemněné řeči i pověděním maudrých, spolu i pohádkám: kteréž všecky věci (jakož Jeroným dí) loikáršov a řečníkuov jsau. Ale i Augustin proto mezi jiným uměním loiku vychvaluje, že cvičnější a ostřejší činí vtipy.

Ale jistě, jestliže se dialektiky úžitek, jestliže konec spatruje, ovšem najdeme, že raději vtip marně trápí nežli užitečně ostří. Neb jestliže i spoluhadajícího přemuožeš, ne úžitku, ale slov listí dosáhneš. Protož Rehoř dí: Loikárské hádání co jiného jest nežli slovy se hadrovati a posluchače převraceti? nebť zle užívají toho umění mnozí, když úfáním křiku slov pravdě se protiví. Také kdožkoli tím učením se obíráš, musíš svárlivě mluvíti, cožkoli provésti nemuožeš. Neb (jakož dí Augustin) potvrzování beže od člověka, cožkoli nemívá se z pravdy. Ale i to pravé jest, že často přílišným hadrováním potracena bývá, když se vyhledává, pravda; což dosti bolestné jest, že to, což ku pomahání pravdy ustanoveno jest, to k zatemnění a zakrývání jí lidskú práci najpílněje se

vyhledává. Protož Augustin praví, že jest zlé umění hádání a chlipnost krykování *), kteréž varovati se napomíná.

Retorika třetí jest svobodných umění, tak jmenovaná jako ozdoba mluvení, podle Alfarabia. Neb jakož se skrze grammatiku dobře mluví učíme, tak skrze retoriku to ozdobně vypravili, což sme se naučili. Z kteréž věci největší příčina jejího nalezení se běře, podle Hugona. Jestli tedy toho umění největší síla — náramná chvála.

Neb, jakož dí Seneka, veliká věc jest výmluvnost, ani se ještě komu přihodilo, aby vši dosáhl: dosti šťastný jest, kdož v některé straně její přijat jest. Ta jistě ozdoba jest jiných umění, neb (jakož mluví Kasiodorus) cožkoli v jiném učení se začíná, od tohoto pod okrasau se vynáší. Protož se v Eklesiastiku píše: Trauba a žaltář činí lahodné znění, a nad obé jazyk sladší. A opět: Plást strdi — slova zřízená. A opět napsáno jest, že maudrý v slovích svých potvory ukrotil. Ale jistě umění to mnohé sklamáva, když své následovníky mluví učí a vyučuje lahodné slova stavěti, neužitečně smyslití. A když se slov lahodnost hledá, pravá v řeči maudrost potracena bývá. A ó by taková dnes byla lidí práce k dobře a blahoslaveně živu býti, kteráká ozdobně dobře a pořádně mluví! Protož Firmianus Lactancius: ó by tak mnozí dobře činili, kterak mnozí dobře mluví!

Mathematská pak umění, totiž naučitedlná, slovú, že skrze jistá okazování mírnosti ustavičně učí. Ta umění filosof k metaphysice přičítá, a s ní se srovnávají; neb též směřují k mírnosti ustavičné, než rozdílné. Ale že té mírnosti spůsob rozličný jest, neb aspoň čtverý, a protož čtvero jest umění mathematské. První a najznamenitější jest při vyměřování všech nebeských těl v sobě a mezi sebou skrze dělení a míry jedněch k druhým. Jiný jest spůsob podle slyšení při zvucích a hlasích; neb lidská drzost, vidúci v zvucích potěšení, vyhledávala příčinu toho, aby sobě mohla takové kratochvílení skrze umění činiti a spůsobiti, jakož Boecius v prvních Musicæ: Protož učila spůsob hlasuov pod jednu svornost a znění zvukuo spojovati, a pod jednu mírnost počtu přivoditi; a tu mírnost zvukuo jmenujeme muzikau. Třetí spůsob při počítání náleží a ten nazván jest arithmetica, to jest, moc počtu; neb záleží při spůsobu početním a vlastnosti jeho, jakož dí Isidorus. To jistě umění veliké moci jest; neb žádného z jiných umění nepotřebuje, ale jiná jeho velmi potřebují, jakož mluví Boecius. Čtvrtý pak spůsob záleží při míře, kterýž slove geometria, to jest míra země, kteráž počátek měla, podle Alfarabia, v Egyptě. Neb když po rozvodnění Nilu řeky dědiny všecky přivezly se **) bahnem, k tomu aby zase dědiny neomylně rozděleny byly, počali zemi měrami rozměřovati a dělití, aby tak jisté hranice a meze byly zřízeny v dědinách. Od takového tedy najprvního měření země umění toto jméno vzalo, kteréž geometria slove. Ale potom tak rostlo vyhledávání jeho, až přišlo k lineám cirkulárně a trihranatým přístrojuom i k jiným figurám téhož umění.

Hvězdářství tedy první jest umění naučitedlné a kteréž staří mathesim jmenovali a je za užitečné a zkušené měli; neb (jakož Polykratus dí) přirození je uvodí, rozum zkušuje, užitečnost a zkušenost

*) altercatio. **) zaneseny byly.

schvaluje; kdož ho následují, pilní jsou nebeských věcí, aby předzvězovali o jedné každé věci, kteréž se pod měsíční kaulí zavírají. Užitečné jistě k předzvědění přirozených skutečností; neb ono o hnutí, velikosti a rozdílnosti hvězd učí; neboť odvolává lidí od toho tmavého a hrubého povětří a k hořejšímu tomu a najsvětlejšímu nebeskému domu tolika světly okrášlenému oči i mysl přivodí; neboť jest utěšené, nepohnutelné obrazy hvězd rozeznávají a bludné na svých místech a jmenech vyznamenávají, jich také spojování, též slunce a měsíce zatmívání daleko prvé předpovídají a předzvězovají. Z čehož mnohých užitek docházíme a z nemalých nebezpečností a škod se vyvinujeme. Také nemá pochybováno býti, že z hnutí nebeských těl mnohé budoucích věcí příhody záleží, zvláště kteréž z naší dobré vůle nepocházejí. A protož podle naučení svatých nemají viněni býti, kteříž přirozené skutečnosti hvězd a planet znají a předpovídají; neboť i v prvních Mojžíšových se čte, že osvěty nebeské proto spusobeny jsou, aby byly za znamení časů, dní a let; a tak z toho se uznává povýšenost a užitečnost toho umění.

Ale zpěvactví druhé jest učitedlné umění, kteréžto, jakož sem pověděl, svornost zvuku a množství spusobů jejich v některaké rovnosti hlasu srovnává. To jistě umění toto u Řeků v veliké vždycky poctivosti bylo, aniž kdo zdál se v svobodném umění učený býti, leč by v zpívání proběhlý byl. Kterakú pak moc Plato svornému zvučení dal, z toho se uznává, což v Timeu pokládá. Neboť mluví, že najmocnější z umění jest muzika, jehožto znění moc jest k ukročení bolestí duší lidských a k obveselování jich, též i k umenšování všech jejich smyslů trápení. A tak veliká jest zpěváků a píšťáků atd. v pohybování duší síla, aby je přinucovala pohybovati těly svými také k poskakování neobyčejným, jimiž hnutí vnitřní se změnují. Také skrze svorné znění mílost pobožného přemýšlování a božských umění naučení nemalou pomoc mívají, podle Alfarabia. Přidaj divné mluvení, že i v boji koně muzické zvučení zbuzuje, mořské také vepře i jiná zvířata obveseluje. Tomu se Sokrates naučil a mládencům jemu se učiti kázal, ne pro zbuzování k chlípnosti, ale pro hnutí duše podle pravidla a rozumu spravení; neb jakož nekaždý hlas, ale toliko, kterýž dobře zní, lahodnost zvuku činí, tak i hnutí duše nekaždé, ale kteréž rozumu náleží, k pravému života zvučení přísluší, rozmáhá jeho chvály, že netoliko těšitedlné ale užitečné jest, kterýmžto nedím duchové se lidí obživují, ale přístroj jest k dobrým a pravým lidským mravům, jehožto mocí zlí duchové skrocováni bývají. Ale co více: muzika mysl od pečování zproštuje a některakým rozveselováním k veselí božskému myslí lidské zbuzuje. Protož prorok dí: Rozveselíš se rtové moji, když zpívati budu tobě.

Početnářské pak a měrické jsou poslední naučitedlná umění a potřebná náramně i v svatém písmě velmi schválená; neboť napsáno jest: Všecky věci učinil si v počtu, váze a v míře; neb bez počtu nic činiti nemůžeme. A jakož mluví Isidorus: Odejmi počet od věcí a všecky zahynou; ani by se dělili lidé od hovad a od jiných zvířat, kteráž počítati neumějí. A též o měřicství. Neb bez váhy také a míry ani by dědictví ani města byla.

Ale pravím, ta umění, ač by koli užitečná a potřebná byla, ne však lidi přivodí a spravují k mravům ani k šťastnosti věčné; nebo co prospívá věci velikosti a zevnitřní spusoby poznati, samého sebe pak vnitř-

ních způsobů neznati? Co opět, kterak veliký jest svět, rozuměti, ale kterak veliký byl by jeho stvořitel, nerozuměti?

XVIII.

Jan Černý.

Vlastní bratr Br. Lukáše Prazského, upravitel Jednoty bratrské co do stránky theologické († 1527). Na universitě prazské dosáhl stupně mistrského. Léta 1480 byl na Rěčkově koleji; tam zajisté téhož roku před hromnicemi dokonil latině „knihu výkladův na traktát devátý slavného a vysoce vznešeného lékaře Rasisa,“ kteráž asi po stu letech od Mikuláše Vrány, souseda litomyšlského do češtiny byla přeložena. Černý, usadiv se před l. 1496 v Litomyšli, záhy nabyl veliké zkušenosti lékařské, i snažil se, aby vědomosti své i prostředkem spisův uvedl mezi krajany. Na začátku XVI. století jal se podle rostlináře, od mohuckého doktora Kauby (1459) vydaného, skládati herbář, „rozličných mudrcův, lékařův, starých i nových, užívaje a skrze ustavičnou práci zkušenosti mnohých věcí maje.“ Ten nejprve v prepisech byl rozšiřován, až jej l. 1517 Mikuláš Klaudian, lékař boleslavský, v Nornberce, uče se tam tehda umění tiskarskému, u Jeronýma Höltzela vytisknouti dal pod titulem: *Knieha lékařská, kteráž slove herbář aneb zelinář velmi užitečná, z mnohých kněh latinských i z skutečných prací vybraná.* (Fol. listů 137.) Byliny, látky živočišné a minerální kladou se tu pořadem abecedním, aloem počínajíc a žitem končíc. Každá jest dřevorezbu vyobrazena. Ku konci přidáno o vodách pálených rozličných sepsání. O herbáři Černého vynáší Th. Hájek tento úsudek: „O starém herbáři českém nechci luto mnoho psáti ani tím se zaneprazdňovati, kde a kterak jest v jmeních i v kladení bylin znamenitě pochybil, připisovav jedno jméno mnoho jiným, jako by jedna bylina byly, an sobě znamenitě rozdílne a v moci odporné jsau. Z čehož se srozumívá, že jest těch a takových bylin očitě sám nespátroval, než toliko po zdání svém vymalovali rozkazoval.“ L. 1512 byl Černý usedlým v Prostějově; tehda zajisté připsán mu od Augustina Olomouckého list latinský „*contra perfidiam Vadensium*“. L. 1520, když zůřil mor po Čechách, složil Černý spis o nemocech morních, kterýž prodlením XVI. století trojiho vydání došel. Mimo to psal některé spisky náboženské ve smyslu Jednoty bratrské.

Z Herbáře.

Čapie hniezdo, latině slove *Daucus asininus*, německý *Wildmores*. Roste při lesích a na miestech slunečných; listie má podobné k vlaskému kopru a kořen z déli i tlúští jako prst, a z kořene průtek zdéli lokte roste, a svrchu má květy bielé, v uokolku svém jako jednak chedbí. A mezi tím bielým květem nalezá se poruoznu květ brunátný maličký jako semeno horčičné. Potom se zběhne jako hniezdečko, v němžto semičko vonné chlupaté bývá. A toliko listie a květ i semeno v lékařství se požievá, a najviece semeno.

Čapí nos česky, latině *Pes columbinus* anebo *Acus muscati*, německy *Storchenschnabel*. Dvojí jest: jeden lesní květu červeného jako neplného kariofilatu; druhý polní na trávnících roste, květu blankytného, velikého. Listí vuobau okrúhlé, střihané velmi a kořen vuobau počervenatý, trpký; ratolesti tenké s hrboliky řídkými. Po květu zrna čtyři anebo pět zrn spojených v šešelince; z prostředka jich jako nuosek vycházie.

Dřava byla, německy *Himmelschlüssel*, latině *Herba paralysis*, anebo bylina svatého Petra. Někteří jí tiekají bukvice biela pro podobenstvie svraskalosti a širokosti listu jejího. Rozdielna jest v tom, že má listie pobělavé a širší a na zemi je pokládá. Prútek pauštie zhuoru jednopiední, a svrchu požlutlé květy v chomáčku nese k zemi skloněné. Kořen má kosmatý, bělejší, nežli bukvice červená má. Jakž snieh sejde, tak ihned ktve.

Den a noc česky, latině *Parietaria* neb *Vitriola*, německy *Tag und Nacht*, ješto tú bylinú sklenice čistí. Dvoje jest: jedna lesnie roste v lesích i v hájích mezi drieviem a krčiem. Listie má neveliké trojehrané. Prautky pauštie puollokietnie s listím zeleným, a k vrchu listie drobnějšíe temné modrosti vydává. Přitom kvietie žluté neveliké obdlúžné k zemi skloněné vypauštie.

Domáci druhá roste na zdech a na střechách, listie má ostře špičaté jako vrba, prautiečko pauštie dvojepiednie, počervenaté, květ požlutlé bělosti, a při ratolestech, kdež listy pocházejí, jsú jako hrozenkové maličeí, u každého listu jedno. A že v stěnách roste, slove *Parietaria*, bylina stěničná. Semeno ostře má.

Devětsil*) česky, latině *Herba victorialis* anebo *Herba puerilis*, německy *Neunkraft*. V lesích roste a srpna měsíce ktve, kořen má jako šafránovú cibulku, mnohými jsa oděn sukničkami, devíti neb viece; v prostředku těch sukniček cibulka biela stádká a zespod kořinky drobné pauštie na ruozno. Listie má jako tráva veliká ostrice dtuhé, prut jednolokietní s listím a při vrchu květy pořádkem zhuoru, jasné brunátnosti, obdlúžné střihanosti; z prostředka bielé chměříčko vydává.

Z rány nečistoty odjiemá. Dětem stítati do kolébky s úročníkem, nebo mayti dietě zachovává od zlých tehnutí babských i jiných strasti a činí, aby bez pláče spalo; a to pravé bude, když by dítě časem nakrmila a neprepařa příliš a mléko dobře uvarila.

*) Kapitula o devětsilu celá tuto položena; jinde jen popis rostliny, užívání pak lékarské opušteno.

Někteří sobě tu bylinu s střelovým kořenem strojí a při sobě nosí, aby se žádné střelby nebáli. Dána jest-li je ta moc shuory, ať toho zkusí v bitvě. A protož říkají jí bylina vítězná.

Lilium convallium. V lesích roste, listie má hladké, světlé zelenosti, široké jako jitrocel, ale tenší a hladší. Prautky puoldruhépiední pauštie a okolo kvietičko jako džbánečky na nitkách bílé a vonné visí. Tau vuoní má moc posilňovati srdce.

Podražec, latině *Aristológia*, německy *Holwurz* aneb *Osterluzi*. Jeden okružlého kořene, druhý dlúhého. Okružtý má listí hladké střihané, prautek piední, okolo něho na některém svrchu kvietičko pobrunátné a na jiném bílé, a slove samice. Kořen okruhlý žlutý. Dlúhý má listie jako psoser polní jako srdce, prautek loketní, listie okolo při uzliciech; u listu kvietičko trubičky požlutlé, potom jablčka šerá nese, plná semen tleskatých širokých a hranatých. A roste po polích a na zahradách.

První při lesiech, semíčko má drobné lsknavé černosti. Velmi z jara ihned ktve, po svatém Filipu nektve. Druhý v létě ktve při svatém Vítě a jest silné vuoně.

XIX.

Jan Hasišteinský z Lobkovic na Kadani.

Nejstarší syn Mikuláše II. Hasišteinského z Lobkovic a Žofie Plichtovny ze Žerotina, bratr slavného učence a básníka latinského Bohuslava. Narodil se asi l. 1450. Zpráv širších o životě jeho posud se nedostává. L. 1493 vydal se z Kadaně spolu s panem Jelřichem z Gutšteina na pouť k božimu hrobu a jiným svatým místům v Palestině. Ačkoliv tato pouť nejvíce z pobožného úmyslu předsevzata byla, všimal sobě pán všeho, co se mu kde znamenitějšího nahodilo, plodin zemských, živností, obchodu, měst, památek, vzácnosti, obyčejův národních, zřízení obcí atd., i pozůstavil nám písemné paměti cesty své jazykem českým, které sepsal okolo r. 1505. Čelakovský vydal je pod názvem původním: *Putování vys. uroz. pana Jana z Lobkovic a na Hasišteině l. P. 1493 do Jerusalema vykonané (1834 v České včele).*

Mimo to sepsal pan Jan l. 1504 synu svému Jaroslavovi *Zpravu a naučení*, zajímavou nejen obsahem svým, ale také proto, že jí šlechta česká na počátku XVI. věku zhusta z téhož úmyslu, jakož původce byl učinil, synům svým prepisovati dávala. Takový prepis dal k. p. Baltazar Tentaur z Telova, za krále Matyáše hejtman slezský, třem synům svým sdělati. *)

*) Tetaurův prepis vydán od Fr. Sušila v kalendáři „Moravanu.“

Oba spisové páně Janovi vynikají prostoduchým vypravováním a češtinou, jakož Jungmann právem dí, zlatého věku hodnou. Pan Jan zemřel dne 8. srpna 1517, i pochován v Kadani v klášteře, ježž byl založil.

1. Ze Zprávy a naučení synu Jaroslavovi.

Přípis.

Synu milý, pomni nato, co sem já byl, co jsem, a nač mi jest přišlo, a nač mi ještě přijíti má, že umřítí musím, a v prsf a popet že obrácen budu a jako v nic. A též tobě rovně nato přijde a přijíti musí, ač snad skrže svůj mladý a nedokonalý rozum nato tak daleko nyní nemyslíš a na budaucí věc, nač přijíti má, nepomníš. Protož poslauchaj rady mé, otce svého, a toto mé napomenutí často čti a jeho následuj a přichyl k němu pilně uši své a naktoň srdce své, často je rozjímaje na mysli své. Neb pro svůj mladost ne všemu tak dokonale nyní rozumíš, aby to vše, co jest dobře činiti a co zle, seznaťi mohť dostatečně, nejsa ještě a nemaje v sobě právě utvrzeného celého rozumu a smyslu, aby dokonale věděl, co tvého dobrého jest, aby to činil, a co tobě škodného jest, aby se toho činiti vystříhal a varoval. Nebo jakožto nemůže se dokonale spatiťi cesta ptáka letícího v oblacích a v povětří, aneb ryby plující v moři: též rovně cesty mladého člověka v mladosti jeho nemůže žádný seznaťi, kam se nachýlí aneb obrátí, k dobrému-li čili k zlému. A pohříchu vedle písma vždy každý člověk od přirození víc jest nakloněn k zlému nežli k dobrému, a každý mladý radše činí zle a nešlechtně nežli ctně a dobře, maje vůli, když se netresce od rodičův svých, že z lásky otcovské a mateřské, cožkoli činí a před se vezme, toho jemu všeho dopouštíjí a povolují. Nébrž druhdy rodičové i k tomu se smějí, když co děti zle a nešlechtně mluví aneb činí aneb lají, majíce jako řkúc z toho radost a potěšení. A tak potom takové děti, tak schované v zlosti a nekázané, navyknau toho z mladosti; i když zrostau, to pak potom z obyčeje předse činí, mníce, že jest tak velmi dobře a najlépe. A tak potom nejsauce z mládí trestány, dosáhnauce více let, i v jiné nešlechtnosti se dávají, a čím dále, v větší: totiž v sváry, ve hru, v ozralství, v zlodějství i v jiné, anť druhdy potom i rodiče své, jenž ho zplodili na svět, je v lehkosti má, laje jim i brzy je i tepe, když mu po jeho vůli není a že mu hned nejsú hotoví, když co rozkáže, a že mu nedají na jeho kosečnau hru anebo jinau, co chce a kdy chce míti. A hled' potom, co dále z toho takového: takovým zlostem navyktý, nemaje oč bráti, dá se v zlodějství, v laupež, v mordy na silnicích i v jiné nešlechtnosti, a otec a máť, litující syna, v tom chtí teprv trestati — ano již pozdě a čas trestání již minul. Neb jako prut mladistvý se napraví z mládí z křivolačiny, že rovně růsti bude: též rovně děti z mládí častým trestáním — metlau se napraví a od zlého odvedau, že dobří budau. Neb kdož miluje děti své, ten je káže, a když jich netresce, ten jich nemítuje. Ó bláznovství, kdož z mládí děti netresce, neb taková časem žalost nad nimi uhlídávají!

Protož, synu milý, toto sepsání tobě dávám, aby se jím spravoval,

jako otec tobě to přikazuje a prose jako přítel, mimo kteréhož na světě lepšího míti nemůžeš aniž máš a snad míti nebudeš takového, aby rady mé poslauchaje v tom tak činil a tak se v tom zachovával a tímto spísem se spravoval, často v něj nahlédaje jako v zrcadlo. Neb jakž člověk v zrcadle uzří na své tváři nejmenší zmazání a tudy, poznaje místo zmazání, ví, kdež je smýti má: též tuto v tomto sepsání najdeš jako v zrcadle, co by smýti měl s sebe, aby toho se varoval a toho nečinil, totižto zlého, hanebného a tvé cti škodného; a též zase dobré, ctné a šlechtné také tuto najdeš, aby to činil. Ačkoli snad tobě ne všecko toto mé sepsání bude příjemno: to budiž tvému nerozumu a tvé mladosti připsáno. Také vím jistě, že netoliko tobě samému se libiti nebude, ale že i ne všem jiným tvým bláznivým mladým radám (jichž se časem také dotýká) se vše to libiti bude; neb časem proti nim bude a jest. Ale já nato nic nedbám; neb vedle přirození, že jsem otec tvůj, víc jsem povinen tobě jako synu svému pravdu praviti a před tebou pravdy netajiti, nežli těm tvým pochlebňíkům pochlebovati a pravdy před nimi tajiti a nepraviti, ješto sami, by se chtěli rozumem pravým spraviti, za pravdu by mi dáti museli. Než dá-liť Pán Bůh všemohúcí a popřeje zdraví a let i dokonalého rozumu dojíti, čehož, budeš-li chtíti dobrý a ctnostný býti, s pravú věru bych rád přál: tu sám poznáš v tom mé otcovské upřímné srdce k sobě, a žeť sem, pravdu pravě, tě jako syna miloval, k dobrému tě napomínaje, aby činil, a od zlého a tobě škodného tě vystříhaje, aby to činiti se varoval. Bojím se, synu milý, že po mé smrti budeš míti mnoho rad takových, jako je měl švakr tvůj, pan Jan Mašovský (z Kolovrat), po svého otce smrti.

Vidíš a znáš, jakž jest svět; spravuj se rozumem, a rad dobrých a upřímných, jenžť dobře a počestně radí, poslauchaj: ale rad, jenžť radí pro svůj úžitek a pro své dobré, těch se varuj. Neb taková netoliko radí, aby tebe sami užívali, ale k tomu taková náhončí i jiným nahánějí, komuž dobrého přejí, a k tomu svau radau, člověka mladého vidúce, vedau, aby i těm dával, a potom naposledy z toho takového, kdo takových jich rad poslauchá, i sami posměch budau míti. A taková, kdož tak tomu radí, nejsau dobří jeho rádce, než slušněje mohau býti jmenováni jeho zrádce.

0 poddaných lidech, kterak se k nim míti máš.

Buď milostivý svým poddaným, chceš-li, aby Pán Bůh milostiv byl tobě; neb neodpustíš-li ty jim jich viny, také tobě Pán Bůh tvých vin neodpustí. Neb říkáme v páteři: „Odpust nám naše viny, jakož my odpauštíme vinníkům svým.“ Tu sami, pějíce páteř, se v to podvolujeme říkajíce: „Odpust nám, jakož my odpauštíme.“ I neodpustíme-li my našim vinníkům jich vin, také nám naše viny od Pána Boha nebudau odpuštěny.

Slyš rád každého též, chudého i bohatého, v jeho potřebě a jemu k spravedlnosti dopomoz anebo dopomoci kaž těm, jimž to učinili přísluší, a skrze to lásku od lidí a prosbu ku Pánu Bohu míti budeš za tvé dlouhé zdraví a ve všem štěstí.

Proviní-li chudý člověk tvůj co nepřilíš velikého proti tobě, odpusť mu jednu i druhú; učiní-li po třetí, i tu buď milostiv; neb leh-

čejší počet vedle písma jest učiniti z přílišného milosrdenství než z přílišné spravedlnosti. Leč by veliká věc byla a že by hrdlo spravedlivě propadlo, tehdy měj se k němu, jako naň sluší.

Nakládej pěkně s lidmi poddanými a nečih jim křivdy; ať tě raději chválí, než by tě před jinými hyzdili a tudy tě jim ostudili, že někdo, maje úmysl se za tě stěhovati, to o tobě slyše, i nechal by.

Ale však proto měj je v hrůze, ať se tebe bojí jako pána svého, tebe poslušni jsauce a žádné lehkosti tobě nečiníce.

Zlé lidi nepostušné, hráče, ožralé, svárlivé, marnotratné kaž vazbau a jim toho neodpaustěj; neb takové věci, kdež toho vůli mají, obecně zlý konec berau, a děti takových, jenž takové obyčeje do sebe mají a činí, ve psí bývají.

Nebud' příliš poddaným svým v kvasích obyčejen, aby sobě tebe v lehkost nevzali a tebe potom, ať jsi pán jich, jako za nic neměli; neb sem takové lidí také znať, že s svými sedláky rádi v krčmách kvasili a, ožerauce se chlapi, že pány své za vrch smýkali.

0 saudu svých poddaných.

Čih spravedlivý rozsudek svým poddaným i každému, když v saudě sedáš — to boží prikázání.

V saudě sedě nehleď osob, ani na bohatého ani na chudého, ani přízně ani nepřizně, ani darův, jenž saudec oslepují a spravedlivost potupují; čih spravedlivý saud každému rovně, jednomu jako druhému.

Neodsuzuj žádného a nečih práva jednoho proti druhému, dokudž druhé strany jemu odporné neustýšíš; neb dí písmo: „Sudte spravedlivě, synové lidští, a stýšte druhau stranu.“

2. Z Putování.

Dubavník (Ragusa) a pomoří albánské.

Dubavník leží od Leziny 120 mil vlašských. V témž městě jest mnoho čistých kostelův a klášterův, a mají svého arcibiskupa. Zvláště mi se líbit klášter bosácký sv. Františka čistě udělaný, jenž má pěkné zahrady, v nichž jsau rozličná ovoce, pomorančí a víno. Také též město mají svého knížete, jemuž počestnost všecku ukazují jakožto pánu svému; ale knížetství jeho netrvá než čtyři neděle, jako zde v Čechách purkmistrství, a když ten čas vyjde, volí sobě jiné kníže. Avšak to kníže nesmí nic učiniti bez rady pánův centulánův, kteří mu k radě přidání sau. Mají v témž městě nákladně vystavený dům radní a tu ten každý, kdož knížetem jest, musí býti ve dne i v noci, až vyjde čas čtyř neděl, aby jeho každý tu nalezl, kdož by jeho potřeboval, a tu mu se dává jísti a píti na obecní náklad.

Město Dubavník jest velmi pevné, a hluboké příkopy od země dvénásob má okolo sebe, vyzděné tesaným kamenem. Jsau pak dobře veliké a vysoko s klenutými domy zdělané, leží na vysoké skále skoro všecko v moři, a když k městu do přístavu plovau, jest na levé ruce bašta a okolo ní příkopy široké a hluboké, tesaným kamenem vyzděné. Bašta ta jest veliká jako nějaký hrádek a pilně jí páni dubavničtí

osazují, čehož se jim pro blízkost turecké země veliká potřeba býti vidí. Osazování té bašty děje se od pánův centulánův, kdežto vždy jeden pod večer na ni jíti musí a tu ležeti přes celau noc a potom nazejtří až do západu slunce ten celý den tu býti; však nikdy dva dni po sobě. K tomu ustanoví sám kníže vždy jednoho z pánův centulánův, když v samý večer k němu se sejdau, a ten, kdo má rozkaz knížecí, beze všeho vymlouvání předse jíti musí hned odtud, aniž mu daří se v jeho domě staviti, aby co prvé rozkázal. Také jda na tu baštu, s žádným mluviti ani se zastaviti nesmí, pro bázeň Turkův, aby ta bašta od někoho zrazena nebyla. A ten každý nesmí dříve dolův, leč kníže na jeho místo jiného pošle; ale v ten čas, dokudž jest nahoře, má dosti jisti a píti. Sice okolo města od země jsau všudy bašty pevné z tesaného kamene dělané a příkopy okolo nich hluboké i široké, jakož ná před o tom pověděno jest.

Hned za samými příkopy nad městem jest hora podluhováta, velmi vysoká a příkrá, z níž teče pramen veliký a při něm stojí mlýny vždy jeden po druhém, tak že ta voda v žlabích s jednoho na druhý teče.

Město Dubravnik jest velmi pevné i nedobyté, dokudž jisti a píti co mají a dokudž se brániti chtějí; nebo úzkost jest mezi tau horau nad městem a příkopy městskými, že u něho s vojskem žádného položení není; jedno dvě cestě jdau k němu pobočné z turecké země. Také mi jistě praveno, že císař turecký toho města velmi požívá; neb mu ná před dávají 15 tisíc zlatých daně a to proto, že jsau všudy bezpečni po jeho panství všickni kupei z téhož města, když po svých kupectvích jezdí.

Sedláci turečtí téměř každý den tu bývají s obilím, na trh na oslech je nosíce a tu zase kupující, což jim třeba jest. Také více císař turecký téhož města požívá; neb před městem jest domeček a tu Dubravničtí mají svého úředníka, kterýž od Turkův, cožkoli tu v městě kaupí, z toho clo vybírá. Přitom však úředníku jsta dva písaři přísežná, jeden jich pánův dubravnických a druhý císařův, jenž všecko popisují, co zejména každý den od koho cla vezmau, a potom se o to dělí. I praveno mi za jisto, že se dostává každému z nich na jeho díl na 14 tisíc zlatých a druhdy víc. Tak ohledavše ten den částku města, jeli sme zase na naši galeji.

Ve čtvrtek ráno (13. června) vezli sme se na barkách ke mši do kostela Matky boží. Odtud sme poslali ke knížeti, prosíce jej, aby nám kázal svatosti okázati, kteréz v témž kostele tu v kapli se nalezejí; načež kníže rozkázal jest a poslal některé z rad svých k nám, jenž by nám je okazovali. Tu nám kněžimi ná před ukázán kus veliký kříže Pána Krista, jako na půl lokte zdělí, na dva prsty zšíří a dobře prstu ztluští ve stříbre pozlacený. Potom nám ukázali trublici křišťátovou, snad lokte zdělí a půl lokte na výš, v níž byla raucha bílá a hrubá, jako by evlink po bílém groši byl, a pravili nám že jest to ta raucha, v níž byla Panna Maria synáčka svého obvinula, když jej obětovala do chrámu vedle obyčeje zákona starého. Přitom nám také pravili za jisto duchovní i světští, kteří tu s námi byli, že táž raucha v trublici sama se časem svým rozvíjí různu a sama se zase v hromadu svine. Více nám ukázali hlavu sv. Blažeje i jeho hnáty, vše v stříbre okováno a pozlaceno. Sv. Blažeje lělo leží tu celé v témž městě. Kterýžto svatý jest jich Dubravničan patron a dědic jako sv. Václav nás Čechův. Také v truhle té, kdež ty svatosti jsau, jest mnoho jiných okovaných v stříbre.

Když sme to ohledali, přihodilo se, že, jdouce k hospodě zase já a moji tovariši, brali sme se mimo samé kniže, an sedí s některými radami svými před tím dvorem, kdež své obydlí měl, a tu přistaupivše před něho, byli sme velmi pěkně a ochotně přivítáni, načež sme jemu od nás všech dali poděkovati vlasky, že nám dal ty svatosti ohledati. Tu potom kázal se nás ptáti, z které země jsme, a my jemu dali pověditi, že jsme Čechové a poddaní krále pána našeho, jenž jest král český a uherský. Potom pojal nás do svého dvoru, i šli sme s ním do jednoho pokoje a tu sme s ním seděli. I kázal ledacos se na mne ptáti jednomu Vlachu z rady své, kterýž latině uměl, o králi pánu našem; i o čem mi bylo vědomo, to sem pravil. Potom sme s týmž knížetem šli do jiného pokoje a tu nám učinil kolací vedle obyčeje vlaského. Stůl byl sice pěkně přikryt, ale nadál sem se hojnějšímu jídlu; nebyť nic jiného než konfekty a jakés pegáčky jako preclíky, a k tomu malvazí. Když sme konečně požehnali téhož knížete, poslal jest s námi dva pány z rad svých skrze město, kteří nás provodili až k moři, kdež nám byl dal kniže připraviti sám svou barku s koberci k dovezení nás na galeji. Za námi pak poslal několik láhví velikých opletených s malvazím, k tomu konfektův několik krabic, svíc voskových bílých a lecjakés jiné věci.

My pak přišedše k moři a požehnavše týchž pánův s námi vyslaných, plauili sme ke galeji naší. A tu hned potom vyjeli sme z přístavu dubravnického a nechali sme na pravé ruce snad vlaskou míli ostrov, jemuž říkají Kočka, na němž klášter stojí. Toho dne měli sme výborný vítr, a na levé ruce byly nám stále hory veliké, vše k Dalmácii náležející.

To království Dalmácie z práva sice přísluší ke království uherskému; ale větší díl ho turecký císař drží, což na zemi jest; a což při moři, to páni Benátčané. Má ta krajina vinice i obilí v podhoří tom, kteréž se táhne od Dubravniku až snad 60 neb 70 mil vlaských, patříc vždy ještě pánům dubravnickým; ale potom hned počíná země, již říkají Albánia a kterau i s některými místy při břehu mořském drží císař turecký. Benátčané drží tu také některá města při též břehu mořském, jako: Budua, Kotar, Antivari, Dulcigno, Durazzo a j. Město Durazzo jest dosti veliké, a leží jedno 18 mil vlaských od Skutera (Skadru), jenž jest hrad a město velmi pěkné a pevné na ostrovu ustavené. Císař turecký starý, tohoto nynějšího otec, dlouhý čas, jako sem zpraven, jeho dobýval a několikrát k němu hnáti dal, ale nikoli jeho dobytí nemohl; neb pravé divy, co sau v něm stateční lidé byli, jenž mnoho tisíc Turkův zbili, když k městu hnali, tak že císař s hanbau od nich musil odtrhnouti. Ale potom po některém času smluvau toho všeho ostrovu a města i hradu témuž císaři postaupili sau Benátčané na ten způsob, aby kupci jejich po všech zemích do určeného času a do jmenovitých let obchody své a kupectví bezpečně vésti mohli. Při tom však postupování vedle smlauvy mohli sau ti všickni obyvatelé města Skutera tu při svých statcích zůstati a císař jich měl při jich víře nechati; ale nechťž žádný z nich tu déle býti a všickni táhli do Benátek, všech statkův svých, krom co s sebau nésti mohli, se odváživše pro víru křesťanskou. Tu páni Benátčané pro takovou jich stálost u víře a že se Turkům tak statečně bránili v obležení, dali jim živnost jinou v Benátkách, onomu víc, onomu mén, každému vedle stavu jeho.

Porážka Charvatův od Turkův.

V pondělí (23. září) o nešpoitích připlauli sme k městu Zadru. Tu nám praveny zlé noviny, kterak nešlechtní zbaubce křesťanstva, Turci, porazili Charvaty na hlavu a množství jich zbili i zjímali, což se stalo patnáctý den před naším příjezdem na den sv. Gorgona (9. září). I přihodilo se tímto způsobem, že jeden hajtman císaře tureckého, jménem Hadrem-baše, sebrav se s nejlepšími Turky, maje asi 10 tisíc jízdného lidu, táhl jest přes hory do Charvat a tudy dále do země krále římského k městu Lublani v Karneolii. V té vsi krajině pobravše sílu lidí, muže, ženy, panny i pacholata přeč s sebau hnali. Hrabie, páni i rytířstvo charvatské, sebravše se, táhli jim v předstihy na ty hory, kudy Turci do země vtrhli, a tu se sčekávali. I měli sau, jakož toho zpraven sem, na tři tisíce koní a pěsích asi na osm tisíc, mezi kterýmižto byli hrabie někteří a páni znamenití, totižto bán charvatský, bán z Jajec z bosenské země a jiní. Krále pak římského hajtman ve Štyrště Jakub Cakl jménem poslat k nim, aby sčekali a nic nepočínali až do jeho příjezdu, že také táhne jim na pomoc s několikonácti sty koňmi a s některým tisícem pěšimi. Ale oni Charvati toho učiniti nechťeli, než chtěje raděje sami čest vítězství míti, a nadějice se témuž, ješto před několika léty na týchž horách snad dvakráte Turky porazili, lehce sobě jich vážili a do boje se chystali. Zvěděvše pak Turci o nich, nářed vězně ty vsecky zjimané v té jízdě sehnali do jednoho dolu a, což bylo zmužitých k brani, všem hlavy stínali, bojíce se, když by se s Charvaty bili, aby jim ku pomoci nepřiskočili. Potom zřídívše své haufy, pustili jeden v honce k horám, kde již Charvati čekali, a na tři tisíce Turkův na koních přeplavilo se okolo luhův přes nějakau řeku nevelikau, jimž bylo poručeno, když by Charvati jich honce honili, aby pominauce se s nimi, ihned se zadu v ně vskočili. Charvati však o takové záloze ničeho nevědauce, neb jich v luzích těch viděti nemohli, a uztevše honce Turky, hned s hor táhli proti nim do polí a do rovnan. Tu začali spolu harc a, směsivše se, bili se krutě, že některé sto Turkův zbito; načež Turci přehli a utíkali na svau zálohu. Charvati hned po nich táhli, majíce dobrou naději po dobrém počátku; ale v tom obě záloze turecké, jedni s předu a druzi se zadu v ně skočivše, bili je, až je na hlavu porazili. Pravit mi o tom jeden dobrý urozený člověk, kterýž sem do Zadru byl přijel, žalostivě sobě veda, že v té bitvě ztratil vlastního bratra i šest strýcův přirozených, ano že sám byl na bojišti a viděl ta zbitá těla, ješto skoro za míli zděli ležala jako snopové hustě, že by z jednoho těla na druhé kráčetí mohl. Doložit též, že tentokráte málo kterým hlavy stínali, ale téměř všem nosy uřezali a ty s sebau nesli přeč pro lehkost; neb jim císař od každé hlavy dává zlatý, což se i stává, když který uříznutým nepříteli noseem vykázati se může. Zbito v té bitvě mnoho urozených rytířův, mezi nimiž také hrabě Ivan z Cetiny, syn bána charvatského, na sedmdesát kněží a mnichův, a sic na 10 tisíc jiného lidu. Zjímáno pak na patnácte set lidí, mnoho dobrých a urozených rytířů, i také sám bán charvatský, pak bán bosenský z Jajec a hrabata Mikuláš a Vilém z N. — Tak po té nešťastné porážce celá téměř země zpustla a jest vyhubena; neb vsiekni lidé veřejně na Turky táhli, leč kdož pro starost a pro mladost nemohli, domnívajíce se jistě je porazili, jako se prvé několikrát

jim stało v témž místě. Vypravoval také týž člověk, že taková nestýchaná žalost a pláč tam panuje, že by se mohlo najzkamenějšímu srdci zželeli jich nebožátek, že mnohý otec a máte ztratili své všechny syny i dcery, — synové zbiti a dcery přeč vedeny; množství žen ovdověto, tak že v druhé vsi najdeš nejméně šest vdov s malými dítkami, a muži všecko zbiti a zjímáni. I neviděli sau nikdá za lidské paměti od zbroje tak připravených Turkův, jako sau ti byli, rovně jako křesťané majíce pancíře, oboječky zadní i přední, kusy i lebky na sobě; a bitva tato počala na den sv. Gorgona tři hodiny před polednem v krajině jedné charvatské, jíž říkají Krbava, u zámku řečeného Udvinec, šedesáte mil vlaských od Zadru a našich mil českých jedno dvanácte. Bůh račiž tyto lidi potěšiti!

XX.

Vilém z Pernšteina.

Pan Vilém z Pernšteina narodil se okolo l. 1435 z otce Jana, nejvyššího někdy komorníka cudy brněnské a matky Bohunky z Lomnice a z Mezíříčí. Co výtečný šlechtic již l. 1459 v slavném turnaji v Brně před císařem Fridrichem IV. a králem Jiřím první chválu sobě získal. L. 1475, po smrti otce svého Jana i staršího bratra Zigmunda, ujal se správy dědičných statkův rodu svého, jež moudrým hospodařením a přikupováním brzo tak rozmnožil, že velikostí jmění svého nejen všechny tehdejší české a moravské pány, ale i mnohá cizí knížata převýšil. Když l. 1507 oba syny své, Jana a Vojtěcha, o své statky podělil, dostaly se mladšímu Vojtěchovi Pardubice i hora kunětická, Litice, Potenštejn, Rychnov a Brandeys nad Orlicí, Landškroun a Landšperk v Čechách, staršímu pak Janovi Pernštejn, Louka, Plumlov s Prostějovem, Tovačov, Přerov, Helfenstein s Lipníkem a Hranice na Moravě. Nadto ještě zůstavil sobě otec k dalšímu rozdílu panství Hlubokou, Třebíč, Sádku a jiné menší statky, jež později přikoupením Bydžova, Kunštátu a j. v. opět ještě rozmnožil. Bohatství to nesmírné! Od l. 1475 do 1486 byl Vilém z Pernšteina komorníkem cudy brněnské, od l. 1487 do 1514 nejvyšším hofmistrem království českého. Ušlechtilému a horlivému vlastenectví jeho děkovali měly Čechy za památnou smlouvu svatováclavskou l. 1517, kteráž dlouhotrvalým a krvavým rozbrojům mezi stavy českými konec učinila. Když pak l. 1520 nové podobné půtky povstávaly, snažil se opět pan Vilém utišiti je: ale, nedosáhnuv ještě cíle svého, umřel u vysokém stáří na Pardubicích dne 8. dubna 1521.

Psaní jeho, kteréž Palacký v I. a II. dílu Archivu Českého

(počtem 143) vydal, jsou nejen předůležitý pramen historický, ale zároveň vzácná památka staročeské jadrnosti a statečnosti, i slušno jest, aby jim v historii literatury náležité místo bylo vykázáno.

Z dopisův.

1. Panu Ladislavovi ze Šternberka, nejv. kancléři: opět ve přátelství svém se osvědčuje, vede náfek o splecích obecních ve království českém, a prosí také u dokonání trhu počatého s panem Janem z Rožmberka, mistrem strakonickým, t. j. řádu johannitského.

V Pardubicích, 26. apr. 1520.

S. s. v. u. p., p. 1) a bratře můj milý! Zdraví i všeho dobrého věrně bych Vám přál, tak jakž byste sami ráčili.

Přátelství, kteréž jest se drahně let začalo, Pánu Bohu doufám, že mi dá v něm tak s Vámi dotrvati. Neb nemyslím s žádným v takové přátelství, dokud jsem živ, vjíti, byť Vás pak Pán Bůh i prvé smrti uchovati neráčil, jehož milý Pán Bůh rač ostříci. Věřím a nepochybuji v ničem o Vašem přátelství k sobě a, by mi kdo co pravil, by vlastní syn můj byl, v pravdě mi rač věřiti, že bych před Vámi netajil.

Což se pak těch spletkův dotýče, škaredi jsau a jsau škodni našemu pánu, jsau škodni našemu království a jsau škodni i nám všem. 2)

Ale rač nato pomysliti, od které chvíle ti spleťci jsau a co pod těmi spletky se vždycky jednalo: našich-li pánův dobré a tohoto království, čili lidé jiného podtím obmýšleli svého? Však jste toho tak dobře svědomi a lépe než já, i těch všech věcí. A v těch ve všech časech, můžete-li co užitečného najíti, jak sau se ti spleťci začali: pánům našim a tomuto království dobrého, zdá mi se, že málo najdete. Než to najdete, že lidé hanebně a šeredně o své statky přicházejí, chudé vdovy a chudí sirotci k svým spravedlnostem nemohau přicházeti, plačí; pak jistě broznýt jest to pláč! Při dskách, 3) při auřednicích zachovává-li se tak, jak by se mělo od starodávna zachovávat, to rač rozvážiti. A v pravdě Vám píši, rač mi toho věřiti, že jest hanebná šeredná věc, a jest i s hříchem, aby to měli lidé trpěti a takových věcí k konci sobě nepřivěsti.

Shledání Vaše se mnau, můj milý pane bratře, příliš mně bude vděčné; než nemohu choditi vždy.

Což se pána strakonického dotýče, z práce Vám velmi děkuji a vši práci i jináč rád odptacovati chei, pokudž jedné možnost má můž stačiti. Račiz dokonati ten trh 4); již já ničím nehýbám, než toliko abych od mého byl opatřen. A peníze ty, Vojtěchovi 5) já již psáti budu, aby mu je tam někde zjednal, neb na Hlubokau pojede: to již 200 kop gr. nyní aneb na míšensko 400 kop, a druhých 200 kop že mu dám, bu-

1) Službu svau vzkazují, urozený pane, pane.

2) Rozbroje se tu miní, kteréž za času krále Ludvíka v Čechách panovaly k veliké záhubě zemské, až jim Ferdinand I. teprv konec učinil.

3) zemských. 4) kaupí. 5) synu svému.

de-li Pán Bůh ráčiti, na svatý Havel aneb dvě neděle po tom. A Vojtěchovi píši, aby mu zato slíbil. Pakli chce listu, udělám mu i list, jestliže na slibu nechce míti dosti.

A prosím Vás, milý pane bratře, hned tu smlauvu spište mezi námi, jak smluvíte, a zapečete ji svau pečetí a pošlete mi ji po Vojtěchovi jednu a jemu dejte druhau. Ex Pardubic, feria Vta post Georgii.

2. Panu Václavovi Košateckému z Kolovrat: touží mu o stavu obecných věcí v království českém.

V Pardubicích, 18. mart. 1521.

S. s. v. u. p., p. kmoře a příteli můj milý! Jistě mi rač také věřiti, že bych Vám dobrého práť; a dokonce také věřím, nic nepochybuje, že mi také přejete.

Napominání toto, kteréž mi ráčíš činiti, není toliko přátelské, ale jest otcovské, kdež já za velký vděk i za užitečnou věc je sobě od Vás přijímám a děkuji a více děkovati nemohu.

Což se nesvornosti v této zemi dotýče, Pán Bůh zná, nerci skutkem, ale ani myšlením nejsem toho žádná příčina. Ale ty nesvornosti odnikud sau se nezarodily a nezrůstly nežli z lakomství přílišného. Hledajíce lidé, aby k statkům přicházeli, na nic se nerozmýšlejí, než aby měli; nic na královské dobré ani na obecné nemyslí. A přitom toho hledajíce, vždy sobě nějakou rotu *) zjednali, pod tím aby své věci provodili. Změniž to Pán Bůh všemohaucí a rač napraviti z nás každého zvláště v těch nedostatecích, kteříž jsau proti obecnému dobrému a k zkáze tomuto království.

A jistě mi rač věřiti: tak jakž lidé své obmýšlejí a nic jiného, nechž jest jaké chce jednání, nebudau lidé z toho vyvedeni, leč král, maje lidi a rady rozumné při sobě a nestranné, v každau věc nahledne, která se dáta a děje až do sít chvíle, a ty věci vedle spravedlnosti rovnati ráčí a napravovati. Jinák to nemůž býti nikterak srovnáno, vedle zdání mého. Jakož já jiné víry nemám, pokudž mi jest vědomo, než že král meškati nebude příjezdem; Vy račte toho proto tak nechati. Co se osoby mé dotýče, můj milý pane kmoře! kdy bych jaký úžitek já sebau znal tomuto království, rač tím jist býti, nerci jednati pomoci, ale pro dobré tohoto království a pro poctivé směl bych se toho odvážiti, a i krev svau vedle zřízené věci odvážil bych se proliti vedle jiných. A cožkolivěk nyníčko ti sjezdové jsau, já se bojím, že spíše se v nich spletkův příčiní, než co jiného zjedná. Pán z Rosenberka jest maudrý pán: pomáhejž mu Pán Bůh, aby on v to uměl trefiti; já bych mu toho práť. Než o sobě neumím já toho smysliti tím způsobem bez krále a bez rad k tomu zřízených. Než toto o sobě smýšlím, že by mnau ten úžitek byl podobný ku paně Smečenského **) auřadu nyní spravování.

Což se přátelství dotýče synův mých k Vám, rač tím jist býti a nato se bezpečiti, že je k tomu povedu a přivedu, že Vám budau službau svau přátelskau přátelství ukazovati jakožto pánu staršímu. Neb to od Vás známy k sobě, že jste náš celý přítel.

*) stranu. **) Hynek Bořita z Martinic, nejv. sudí.

Můj milý pane kmotře! víno by Vám poslali dávno, ale nemohau pro cesty. Než letní víno dobré bude; a jinéhož sám nemám žádného než to, kteréž mi se urodilo, a dosti máto.

A žaluji Vám, můj milý pane kmotře! nemám se vždy dobře na svém zdraví. A čas jest toho také. Mějtež se dobře! Ex Pardubie, fer. II. post dominicam Judica 1521.

XXI.

Jan Češka.

Pan Vilém z Pernšteina poručil, aby k dobrému dítek jeho z hlubokých mudrcův řeckých a římských hojná sbírka propovědi a menších výňatkův sestavena byla. Z této větší sbírky učinil potom Jan Češka, kněz pod oboji a pěstoun v domě pernšteinském, menší snůšku v řeči české, šelře co nejvíce a s obzvláštní pilnosti čistoty, přesnosti a jadrnosti přirozeného jazyka, ostatně pak s původním textem svých spisovatelův svobodněji, nežli pravidla překladatelův dopouštějí, zacházeje, přidávaje, ujimaje a míšeje slova jejich často vedle libosti a soudnosti své. Spis tento poprvé vydán l. 1529 v Plzni (později vyšla ještě tři vydání, poslední l. 1844). Dokončiv úkol svůj vychovatelský, stal se Češka kazatelem kaple betlemské, a l. 1531 povolán za člena konsistoře pod oboji. V letech čtyřicátých opět byl na stalcích pernšteinských, i potřebován mnohonásob v jednáních, Jednoty bratrské a pana Bohuše Kostky († 1544) se týkajících. Rok jeho úmrtí znám není.

O přátelství pravém.

(Z Cicerona.)

Nic fidšihó pod nebem není než pravé přátelství; a zato mám, že ta řídkost pravého přátelství drahost a vážnost učinila. Neb ty věci musí drahé býti, kterýmž obecnost váhy neodjala. Jakož dva kovy rozdílná jsau, kteříž na barvě nesau podobenství zlata, totiž měď a mosaz, a těm obecnost lacinost dala: tak mnoho jest přátelství mezi lidmi, ale nedokonalého, kteréž k malému větru šěstí pohybuje se a trhá. Pravé a věrné přátelství pádu nezná; nikdy se nehýbe, nikdy se nemění, pevné a utvrzené jest; a to nikdy nemůže býti než mezi dobrými lidmi. Zlí ač se někdy zdají přátelé býti, jedno slovo protivné s přátelství je srazí. Proč? Neb jak sau lehce v ně a bez vážnosti vstoupili, tak z lehké příčiny z něho vypadají. Neříkej tomu „příteli“, komuž tolikéž nesmíš věřiti jako sám sobě. Nebo to jest pravý přítel, s kýmž by směl o všecky své věci tak svobodně a odkrytě mluviti jako sám s sebou,

a on zase též. Již jest tu nedokonalé přátelství, čeho by příteli svěřiti se nesměl.

Ale že někteří z maudrých lidí ptají se nato, odkud by pravé přátelství pocházelo: někteří praví, že z milosti, a někteří, ze zkušení. Lépe poslední než první; neb milost věc lehká jest a utěkavá, a co z ní pojde, též nestálé a vrtkavé jest. Ale zkušení, to má v sobě vážnost, dokonalost a rozum. Kohož sobě pravým zkušením za přítele vezmeš, tenť může trvanliv býti. Dokudž nezkusíš, nepočítej za přítele; můžeš tě i milovati, ale přítelem nebyti. Mnohoť milost můž, ale mnohem více pravé a věrné přátelství; nic mu snadného není, nic těžkého. Utěšená zajisté věc míti takového přítele, jehož by přítomností tak mohl vesel býti jako sám svou. Dobře povědíno jest, že přítel jest druhý Já a přátelství jedna duše ve dvou tělech přebývající. A protož, poněvadž v pravém přátelství jest jednota mysli i úmyslův, nesnadno se rozdělí, žádným neštěstím neumensuje se a až do brobu nepohnuté trvá. — Než přátelství obecné, to s štěstím zniká a neštěstím zaniká. Neveleb se mnohými přátely, ale měj shovění; obrátí-li se štěstí zpátkem, toť ukáže, mnoho-lis přátel měl. Žádná věc lépe nesaudí o přátelích než neštěstí. Vidali sme některé lidi u velikém štěstí položené, že v zástupích přátely počítali: též tudíž, když je málo štěstí poopustilo, ledva samodruhého poznali sme.

Nevěrné přátelství, kteréž lidé k sobě mají pro nějaký úžitek, aniž můž stát býti; neb dosáhne-li úžitku, pro kterýž tobě přítelem byl, a jiného od tebe nečeká, přátelství zmařeno jest.

Dobrovolná věc má býti přátelství a samo sobě za odplatu. Kdož tobě a tvé osobě jest přítelem, buďť vždycky, by pak nic neměl; pakliť jest kdo přítelem pro zboží, jestliže ho zbudeš, hnedť nebude; nebo čemu on jest přítelem byl, to si ztratil, a přátelství jeho s ním odešlo. A protož čím více bohatší a vzácnější jsi, tím méně můžeš věděti o pravých přátelích; neb pro tak veliké množství krivých přátel, by kdo i pravý byl, nemůžeš poznati, leč jeho někdy neštěstí neb protivenství okáže. Kdožť tehdáž takový zůstane, jakový prvé byl, toť pravý přítel jest.

Jestě něco více a výše chci o věrném a pravém přátelství pověditi. By někdy přihodilo se, aby přítel tvůj v některau věc přišel a jí se dopustil, jesto by neslušna byla, nemá se tvé přátelství změnití proti němu, než jeho v tom litovati a, můžeš-li, i pomoci radau neb nákladem. Nebo kdož pro cizí pád přátelství opustí, ten tomu podobný jest, který v štěstí přítelem jest, v neštěstí nepřitelem. Nejvýše pak přítel má suezšen a strpen býti, by pak něco proti osobě tvé učinil z nechtění neb z nerozumu. Kdo sobě tuto řeč, kterauž hned povím, v úmysl vezme, nikdy se nad přítelem nerozpačí aneb nad kýmžkoli jiným, a toto jest: Učiní-liť kdokoli jakau věc proti tobě, pomysl nato, ten, kdož to učinil, přítel-li jest čili nepřítel. Jest-liť přítel a máš ho za pravého přítele, učinilť jest nerad, nevěda, by to proti tobě býti mělo aneb tebe by měl uraziti. Pak-liť jest nepřítel, účinku jeho nic se nediv; neboť jest učinit to, co učiniti měl; vsáť nepřítel natom jest, ať by to učinil, což by cti neb statku škodilo: ale přítel, učiní-liť co, hledíť to opravití vsí snažností; než nepřítel, by pak co dobre náhodau učinil, hledíť to zkaziti, a učiní-liť co zle, hledíť to všemi obyčeji ještě v horší uvéstí.

Toto pak nejhorší nepřátelství jest, které pod pláštěm přátelství chodí; zjevného se uvarovati můžeš, tajného nikoli.

O chvále dokonalé z ctnosti.

(Z Juvenala, Horatia a t. d.)

Pokudž člověk živ jest, nemůž míti dokonalé chvály; nebo chvála protivníka má závist, bez kteréžto žádný nikda člověk živ nebyl; a čím člověk lepší, čím maudřejší, proti tomu schopnější jest závist. Protož dobře onen mudřec pověděl, že o dobrotě člověka všelikého sama smrt a hrob úsudek činí. Jedno proto, že v čem člověk umře, to již změněno býti nemůž. Druhé proto, že po smrti všeliká závist klesá; neb závist dále se nevztahuje než po ten cíl smrti. Již by to přílišné bláznovství bylo, kdo by umrlému záviděl. A tak po smrti již žádnému lidská závist nepřekáží i z toho nekazí pověsti, kdo jí sobě před smrtí zastauží; ale živému člověku jest věc nepodobná, pověst bez úrazu zachovati. Jestli člověku podobné, aby se všem zachoval, tehdy jest také podobné, aby pověst zachoval. Pohleďme na první slavné muže, kteříž nyní ode všech národův v vážnosti se mají, jak za svého věku mnohé závisti a mnohá posměvání trpěli sau. Nemohli tak maudře co pověditi, hned se našel tomu odporce, hned nasměvač hotov byl k zkažení. Ale že samy věci pravé bývaly, nic jim protivníci uškoditi nemohli. Tu má povahu lidská závist, aby se po živých vozila, jízto nelze se žádnému ukryti; ačť zjevně neškodí, ale tajného jedu nádobu chová.

Augustus císař zato jednu chvíli měl, že žádného nepřítel zavisníka nemá; neb byl natom svůj úmysl postavil, aby se žádnému neztracoval. Nalil pak tím, že chtěl všem dobře činiti, více nepřátelství na sebe zbaufil, nežli jeho prvé měl, dokudž ne všem dobře činil. On když jednomu darování učinil hodnější nežli druhému, hned sobě z něho nepřítel učinil, ještě jinak, kdy by nápadu také k daru neměl, nebyl by nepřítel. A tak mysl člověk jak mysl, bez závidění zde a bez nepřátel nebudeš.

Než kdo chce slavnau pověst činův svých zachovati, hledíž ji na ctnostech založiti. Ale proto nečekej, aby ucho tvé o ní poctivé htásání uslyšelo, leč od pochlebníkův, jichž saud o tvé dobrotě dotud pěkný bude, dokudž ruka tvá jim sypati bude; jakž ruka ustane, hned se také těch pochlebníkův ústa na ruby obrátí. Než budeš-li hoden od potomkův zpomínán býti, tu teprv, když shniješ, živ býti počneš. Neumis-li sám co maudrého psáti, ale buď maudře, totiž i dobře, živ, ať jiní o tobě píš. Neb všeliký, kdož dobře živ jest, maudře živ jest; a kdo zle živ jest, bláznově živ jest. Protož hodná věc všelikému člověku dlouhé cti a zpomínání žádajícímu, o to se starati, aby jméno a skutkův svých pamět písemně po sobě zůstavil; rozprávkať mine, stavení se zboří, písmo vždycky zůstane: jedno zvetchne, jiné se napíše. Není té povahy písmo jako stavení, aby vždy poslední prvnímu i jméno i chválu odjímało. Což ty ustavíš, dokud jsi ty živ, dotud tvé stavení stave a, jakž ty odejdeš a jinému tvé stavení libiti se nebude a on je zbořě jinak přestaví: již ne tvé stavení, ale toho, kdož je po tobě ustaví, stauti bude. Ale ne takové knihy jsau, ani ti, kterýchž památka v knihách stojí; byt je ne-

vím kdo přepisoval, ne jeho, ale tvé knihy nazvány budou, jestliže si je sám skládal; ani písařova čest bude, slavné a velebné skutky přepisovati, než tvá, kterýž si je činil. Co bychom věděli, co sau za lidi byli první všickni velikých zemí a měst zakladatelé, kdy by tak nedbalí byli o pamět jména svého jako jsau nynějšího věku lidé, jimžto básnička všeliké písmo zdá se. Žalostná, nébrž příliš truchlá věc všelikému člověku, ale zvláště pánu velikému, tak z tohoto světa sjíti, aby nikdy zpomínán nebyl leč od samých pamětí smrtedlných, kteréž ve stu neb ve dvou stú letech zmizují a u věčné zapomenutí přicházejí.

V tom nejlepší stránku má etnost, že sama sobě za budoucího ohlasi-tele jest; by všickni mlčeli, by žádný nic nepsal, etnostný život nemůž trpěti zahynutí. Ale já tuto o těch mluvím, jimž ve mnohých ústech býti rozkoš jest a prstem okazování a sobě divění za slávu se pokládá. I etnost také na mnohých místech krásnými a ozdobenými i lahodnými písmi příjemněji v pamět vešla jest. Protož někteří z mudroův krasomluvných a vysokohledných, jimžto poety říkáme, trojí smrt zde na zemi vyměřili: první, když se těto s duší rozdělí; druhau, když hrob vetchosti sejde a zkažen bude, i všecko to, což nákladem tvým učiněno jest, zruší se: tu již druhau smrt trpěti budeš; třetí smrt lidem přichází, když nějakou příhodau rozličnau aneb budoucích nedbalstvím a léností nejdelší pamět, totiž knižná neb psaná, zahyne, když jméno i skutkové spolu zahynau. Tu již třetí a poslední smrt zakusíš, tak že již věčně ničím zpomínán nebudeš. A protož nejbezpečnější život jest, kterémuž etnost to úfání dává; neb smrtedlných lidí smrtedlné jsau věci: etnost věčná jest, kteráž nepochybnau věčnost porozuje. Ač v smrtedlném životě činěna jest, proto nesmrtedlnau odplatu každému ctiteli svému přinese.

XXII.

Oldřich Velenský z Mnichova.

Mezi muži, kteříž na začátku XVI. století jazyk český dle vzorův klassických vzdělávati se snažili, neposlední byl Oldřich Velenský, zeman stavu rytířského, vrstevník Konáčův co do spisovatelství i knihtiskarství. Před l. 1518 býval v Praze, l. 1519 a 1521 přenesl se do Bělé u Mladé Boleslavi i zřídil tam vlastní tiskárnu. Léta 1522 vrátil se zase do Prahy na Staré město. Zanechav později, jak se zdá, tiskarství, přebýval v Benátkách za pana Fridricha z Donína (asi 1530). V ten čas tu správcim bratrským byl Jan Augusta, jehož Velenský byl i posluchačem i odpůrcem. Potom jméno Velenského mizi, tak sice, že po dvou až třech desetiletích pokládán byl za osobu smyšlenou. Byl muž učený; psal latině i česky. I v jeho, jako v Konáčově češtině patrně jest přílišné nápodobování latiny. Překlad spisu Lactantia Firmiana o pravé poctě boží s rozpravou Senekovou o hněvu, kterýž l. 1518 u Klaudiána vyšel, dle domněni našeho, Velenskému

přičisti sluši. L. 1519 vytiskl překlad svůj spisu Erazmova o rytíři křesťanském, l. 1520 překlad žalob Lucianových. L. 1531 složil knihu o moru (lišť. 1538).

Ze Senekova spisu De ira.

O hněvu.

Někteří z maudrých mužův řekli sau, že hněv jest krátké bláznovství; neb (rozhněvaný) též také sám sebe mocen není, krásy své zapominá a na přátelstvo nepomní. Nebo jakož při blázních znamená jistá bývají směť a horlivý obličej, smutné čelo a zasmušilá tvář, rychlý krok, nepokojné ruce, barva změněná, časté a rychlé vzdychání: tak i hněvivých ta jsau znamení, zapálí se a zardějí se oči, krev hoří od vnitřností srdečných přijdauci, tvář všecku polí, rtové se třesau, zuby štěkoí, vlasové povstanau. řeč utatá a pro krátkost promluvení nerozumná, krikání, poraňbání a rukama metání a nohama o zemi bití, a všecko tělo splašené a veliké pohružky z hněvu činící, mrzká a hrozná tvář. Nebudeš moci věděti, více-li je ohavný ten hřích čili škaredý. Jiné věci mohau skryty býti a tajně krmeny, ale hněv se pronáší i na tvář přichází a, čím jest větší, tím zjevněji kypí.

Ale dí někdo: Což tehdy není potřeba trestání? Nébrž jest, ale to čisté a s rozumem; nebť ono neškodí, ale léčí pod způsobem uskození. Takéť já otůži, hněv mocnější-li jest než rozum čili mdlejší? Jestliže mocnější, kterakž tehdy rozum bude jemu moci uložiti míru, poněvadž uposlechnauti nemají obyčeje nežli mdlejší věci silnějších; pakli jest hněv mdlejší, můžt tehdy rozum bez něho dostatečný býti k řízení všech věcí, anižť žádá pomoci od mdlejšího. Neboť nikdy ctnosti nemá hřích pomáhati; neb ona má dosti sama na sobě.

Ale, dí Aristoteles, hněv potřeben jest, anižto bez něho můžt vybojováno býti, jediné leč on naplní mysl a duch rozpálí, a požíváno má býti jeho ne jakožto vévody, ale jako rytíře. Ale to není pravé. Nebo jestliže uposlechně rozumu, že tam půjde, kamž bude veden, již nebude hněvem, jehož vlastní jest věc zpaura; pakli neposlauchá, nestojí tu, kde jest jemu rozkázáno, ale podle své žádosti a prchlivosti běhá, neužitečný jsa rozumu jako rytíř, který na místě sobě ukázaném nestojí. Protož jestliže dá sobě rozkázati, jiným jménem má jmenován býti, neb již přestane býti hněvem, který plachý a nesrokrocný jest; pakli nedopustí sobě rozkázati, škodlivý jest, aniž mezi pomocmi má počten býti. A tak aneboť hněvem není, aneboť jest neužitečný. Nebo jestliže kdo trestání činí, nejsa pomsty žádostivý, ale proto, že potřebí jest, nemá ten mezi hněvivými počten býti. A tuť bude užitečný rytíř, ještoť umí rady poslechnauti. Nebo žádosti tak jsau zlí služebníci jako i vůdce.

Protož rozum nikdy nepřijme sobě ku pomoci neopatrných a násilných hnutí, při nichž on žádné moci nemá, jichžto nikdy skrotiti nemůžt, leč by proti nim rovné a podobné věci postavil, jako proti hněvu bázeň, proti neumětosti neb hlauposti lakomau žádost a proti nestatečnosti hněv. Odstup to zlé od ctnosti, aby se rozum někdy k hříchům utíkal. Nemohlať by tu mysl věrného odpočinutí přijíti; musíť se křátiti a

vlnami znášeti, kteráž svým zlým chce bezpečna býti, kteráž nemůž býti silná jediné leč se hněvá, maudrá a vtipná jediné leč lakomě žádá, pokojná jediné leč se bojí, a tak aby musila v ukrutnosti nějaké živa býti a žádosti některé přijíti v službu. A což není hanba, ctností v službu hříchův pustiti? I co jest potřebí hněvu, když totéž učiní rozum? Třeba-li jest lovcí hněvati se na zvěr? Sokrates služebníku svému byl řekl: Zbil bych tě, bych se nehněval. Sokrates nesměl se hněvu poručiti. Protož k trestání blaudících a hřešících trestatele hněvivého není potřebí. Nebo poněvadž hněv jest hřích myslí, není potřebí trestati hříchův, ale hřešícího.

Jestli že by dobré bylo hněv, tehdy nejdokonalejší každý mět by jej, ano pak nejhněvivější bývají nemluvuata a staří a nemocní. Ale díš-li, ó Theofraste, že nemůž býti, by dobrý člověk nehněvat se na zlé: tímto obyčejem, čím kdo lepší, tím hněvivější bude, ješto zpět má býti, aby dobrý byl libý a, rozvázán jsa od žádostí, aby žádného v nenávisti neměl. A hřešící proč by v nenávisti jmíni byli, poněvadž blud vede je v jich hřích? Není to maudrého, hřešící v nenávisti míti; jinak sám se v nenávisti míti musí. Pomyslí nato, kterak mnoho proti dobrým mravům činí a kterak mnoho odpuštění žádá zato, což činí, a tak bude se hněvati i na se. Nebo saudec spravedlivý nemá jiného úsudku činiti při své nežli při cizí. Neb kdo jest ten, ješto by se hněval na toho, kohož léčí? I zdali aud svůj v nenávisti má někdo, když jej sobě káže utíti: není hněv, ale jest bídné léčení. Vzteklé psy zabíjime, ukrutného a plachého voľa tepeme, hovada nakažená, aby jiných nepoškrvnila, železem hojime: není to hněv, ale jest rozum, od zdravého neužitečné odděliti.

XXIII.

Jošt z Rožmberka.

Pan Jošt, třetí syn Voka vladaře domu rožmberského a Markety z Guttenšteina, narodil se na zámku Krumlově l. 1488 dne 31. července. V pacholetství svém byl dán na Lešno a tam se učil spolu s dětmi pana Jana Holického ze Šternberka. Správa domu rožmberského přešla naň l. 1531; kterouž na sebe přijav, se vsi bedlivostí rozvážlivě vedl. Hned téhož roku vypravil se sám osobně k válečnému tažení do Uher, k němuž značnou pomocí vojenskou na lidech a potřebách přispěl. L. 1539 v těžký neduh nějakého smrtedlného ranění neb uřezání, neznámo jakým původem, upadl a, drahný čas ležev, běh života svého dne 15. října t. l. dokonal. Tělo jeho v klášteře vyšebrodském pochováno. Zanechal po sobě dva syny, Viléma a Petra Voka, s nimiž rod rožmberský vymřel.

Pan Jošt byl milovník štěparství. Složiv knížku o štěpování

pěkně soustavně na rozdily rozvrženou, připsal ji synu svému Petrovi Vokovi. Tiskem vydána byla l. 1598 u Buriana Valdy.*)

Z knihy o štěpování.

Kterých raubův k jakým pláním užívati.

Mnozí pokaušejí se na rozličném dřevě rozličnými rauby štěpovati, jako na vrbě, na lípě neb na jiném dřevě, ježto jest nepříhodné k raubům, a tak práci častokrát neužitečnou mají. Nejlépe pak jest štěpovati jabloně rauby jabloňovými, hrušky hruškovými, slivy švestkovými. Na hlohu nedaří se nic lépe než nyšpule, a jest ovoce dobré a lékařské, kdož jeho umí požívat, když uzrá a uleží se jako hnilice. Můžeš také štěpovati na kdauli breskve, a jest ovoce velmi rozkošné, ale zploditi nesnadné. Však podle přístoví dávního nic nemůže člověku bez práce přijíti; protož i při štěpování nemusí člověk práce litovati, chce-li co zdárného v své zahradě míti.

Štěpování bez raubův.

Jest jedno štěpování velmi vtipné a snadné takto: Dubna měsíce, když již štěpové počnou vlhkost v sobě míti a mizku, tehdy přijda k jabloni neb k hrušce, vyhledaj na tom štěpu větev, na kteréž se již zelená očka vypučila; pak okolo těch oček pospodu i svrchu s dobré stéblo zšíř okružích kůru a hledj opatrně, aby tak kůrka od dřeva odevstala tak s očkem. A když se hýbati bude, nesnímaj jí hned dolů, ale dojda k jinému štěpu, na kterémž chceš to očko neb více jich štěpovati, vyhledaj na něm větvici rovně tak tlustau, sejmiž s ní tak velikau kůru, jak veliké očko s kůrkau připravené máš, a to očko s předešlé větve sejma, vstrč na druhau větev do místa připraveného a viz ať se kůra s korau dobře srovná, aby se úplně dotýkala. Potom obvaž tenkým lýkem pilně, aby voda tam nemohla zacházeti. Z těch oček v první léto vyskočí větvičky; v druhé léto pustí květ, a ten sejmi, neb jest k ovoci ještě mdlý; v třetí pak léto poneseť květ i ovoce. A tak můžeš na jedné hrušce rozličné hrušky štěpovati, tolikéž na jabloni jablka rozličná, ano i na plání můžeš tolikéž učiniti.

O šafránu.

O šafránu neb šafranicí potřebné jest také zprávu míti, aby tudy lidé mohli k volnější živnosti přijíti: neb mnozí na něj velké náklady činí a neumějí s ním, jak náleží, zacházeti, protož i své naděje při něm zbaveni bývají. Jest ovšem věc čistá, utěšená a půžitelná a ničímž naprosto země s menší prací člověk nemůže užiti, kdo s ním umí vůkol jíti a komuž Pán Bůh ráci na něm štěstí popřítí.

*) Část štěpárenská v knížce Petra Hubačka Kolinského (vyd. ve Vídni 1859) není než přepis z díla páne Joštova.

Kdo by znovu semena neb hlávek chtěl koupiti, hled, aby nekupoval semena pobrunátnilého; neb to jest již nakažené a stěžka ostojí. Leč by jemu byla země velmi líbezná, tu na rok neb dvě léta potrvá a potom zahyne. Ale hled semena, kteréž má na sobě kůži neb chlaupky bílé. Toť jest zdravé símě, kteréž k sázení svobodně koupiti můžeš.

Semeno když by již saditi měl, hledej jemu zemi při vršku neb v rovině, ať naň slunce co může nejvíce vzhází a ať není při mokře; neb kde jest jemu vlhko, tu on sobě nelibuje a snadno vyhyne. Také ať není samý písek s hlinau. Než kdeť jest auvar, tuť on sobě libuje.

Máš-li hnůj třeskový,*) tím zemi k šafránu pohnoj; pakli toho nemáš, hled jiného dobrého. Ale bylo by nejlépe, aby, čistě vyhnoje, nasít jiného obilí a potom po roce neb po dvou letech šafrán tu sázel, zvláště kdy by svá semena měl.

XXIV.

Žalozpěv o smrti krále Ludvíka.

Žalozpěv tento skládán byl po bitvě muháčské, dokud ještě Ferdinand na království české volen nebyl, tedy mezi 29. srpnem a 24. říjnem 1526. K objasnění obsahu toto budiž připomenuto.

Na podzim l. 1524 se strana starých podobojích proti přívržencům nově vynikajícího učení Lutherova zmocnila vlády v Praze. V čele onéno stál M. Jan Pašek z Vratu spolu s řezníkem Zigmundem čili Zikou Vaničkovíc, v čele těchto Jan Hlavsa z Liboslavě. Požívaje ochrany kancléře uherského a arcibiskupa ostráhomského, Lad. Salkána, ježto byl jeden z předních rádcův králových, provozoval Pašek se stranou svou vládu neobmezenou téměř v Praze, nic nedbaje rozkazův královských, kterýmiž mu mírnost k protivné straně byla nařizována. V červnu 1525 přinucen byl Salkán vzdáti se kancléřství, a král, přesvědčiv se o zporném jednání Paškovečův, přestal rady jeho u věcech českých poslouchati i jal se kloniti vždy rozhodněji k Hlavsovi. Toť bylo příčinou, že Paškovci, když se v době nejnebezpečnější jednalo o rychlou pomoc králi proti Turkům, všelijak s výpravou vojska měst českých odkládali, až pak bylo pozdě. Skladatel žalozpěvu našeho náležel ke straně Hlavsově.

Truchlivá píseň o zahynutí krále Ludvíka.

(S vypuštěním některých slok.)

Kdo jste milovníci věrní pána svého
Z Auher i z Moravy, království českého,
Politujtež smrti tak hanebné jeho!

*) ze třtin.

Nikda nestýcháno, aby tak který král,
 Jsa od svých opuštěn, mrzce se z světa bral;
 Neb příčiny žádné svým jest k tomu nedal,
 Než stal, žádal, prosil všudy po svém panství,
 By mu pomoc dali na lidi pohanské,
 Že mu chtí odjiti království uherské.
 Tu důvěrnost maje ke všem svým poďdaným,
 Že ho neopustí, tak jakž jemu přitkli,
 A on, což jim slíbil, smrtí zapečetil.
 Svůj život naložil, chtě rád brániti svých,
 Máto ku pomoci nalez věrných milých,
 Neb zdržáni byli mnozí od nevěrných!
 Jak nemá líto být pána tak věrného,
 A'n pro nás nasadit i života svého,
 Chtě nás rád brániti od národu zlého!
 Ač jest v své mladosti spravovat neumět,
 Však ten arcibiskup s jinými jest vinen,
 Kteří sú jím vládli víc nežli on jimi!
 Dotud jemu přáli, dokudž sami vládli,
 A když je seznával, v nenávisť jej vzali,
 V Auhřích, v Čechách skutkem toho dokázali.
 Co slat i psat do Čech, na to nic nedbali,
 Pražané za krále Ziku — Paška vzali,
 Jeho víc než pána svého postúchali.
 Ku pomoci králi věrná města, páni
 Lidi i peníze rytíři postali,
 Ale Pašek s Zikau velmi dlúho spali.
 Najprvé nad Bohem, nad svými súsedy,
 Třetí nad svým pánem toho učinili,
 By Uhróm třech křížuo v napřed nic nedali.
 Kterak's o to, Pašku, velmi usiloval,
 I do Uher chrochce, chtě, by rozkazoval
 V Čechách po všech městech, až's i jednušky *) hrál.
 Jiná mnohá města sobě srozuměta,
 Že's v stranu uměřit, při tobě nesláta,
 Ale samým pánem svým se spravovala.
 Vepřek faukať, chročtal, oni nic nedbali,
 „Mátoť na čest pomní!“ spolu rozmlúvali;
 Co ten před se běře, tomu se zasmáli.
 Když's tak brzo, Pašku, své žoldnéře shledal,
 Které's na nevinné sausedy byl sebral,
 Kterak's tu nemeškať, když's najprv kraloval!
 Po všech zemích v-uokol tvé rytierství vědí;
 Tohoť se nezpyče Praha, pokud stojí.
 Hoden's pasování, leč provazu neni!
 Tak ste šikovali i s svými radami,
 Aby pán váš s svými byl zhuoru bradami;
 Znajíť rady vaše, kteréž se shledaly.

*) Ke straně pod jednou, k jednuškám, se plichtil.

A kteří z hlavatých ta místa držali,
By Pražanóm jináč z nich rozkazovali,
Vy pak skrze prsty na všecko hleděli.*)

A tak pána svého za nic sú neměli,
Vidúc jej mladého, i neposlúchali:
To-liž jest ta věrnost, kterauž slibovali?

Než arcibiskupa za hlavní stúp měli,
K němu časté posly aneb listy stali,
To, což sú začali, aby dokonali.

Pán Buoh všemohaucí mocně to roztrhal,
Ěst jich umínitú jako mocný poznal,
Staup, naňž založili, v podvrácení jim dal.

A z toho nenávisť k svému pánu vzali,
Že jim nepomáhal, tak jakž oni chtěli:
Kterak sú pak jemu pomoc dáti měli?

Již se chtějí z toho tudy očistiti;
Že jim krále líto, kázali slúžiti
Mši za něj po smrti a pohřeb činiti.

A tak řechy! vachy! krkavci zpievali,
Někteří se smáli a riedeí plakali,
Slz'mi upřímnými by krále želeli.

Kdo ste milovníci zemského dobrého,
Přičiňtež se snažně o krále jiného,
Nebo již prvniego nemáte živého!

XXV.

Bartoloměj Písař.

První dějepisec český, jenž od nedbalé ledabylosti krony-kárské odstoupiv, vypravuje věci tak, jakož se dle přirozeného spojení svého udály, byl Bartoloměj od sv. Jilji přijmím Písař (Scriptor) čili, jakž obecněji bývá jmenován, Bartoš Písař. Spisem o pozdvížení jedněch proti druhým v obci pražské l. 1524—1530 seznamuje nás s během různých prazských, které počaly vítězstvím strany Paškovy, až do uvedení pořádku různým dostoupením Ferdinanda I. Bartoš stál při straně Hlavsové i musil jako všickni stejně smýšlející, ač o rok později (1525), opustiti Prahu. „Byl jsem“, di Bartoš sám, „za jednoho měšlěnina v starém městě prazském v letech zmužidých, veda svou živnost s manželkou a dětmi svými pokojně, jako na poctivého a zachovalého člověka náleželo a slušelo. A však nemohlo mi též jako

*) Narážka na Lva z Rožmítálu, tou dobou nejvyššího purkrabí. Smysl: Vy, kteří co správce v zemi postaveni jsouce, Pražanům náležitě rozkazovali ste měli, vy ste na všecko nepořádné jich chování shovívavě hleděli.

jiným nic postačili ani zachování chvalitebné rodičův mých ani mne samého, jsa zplozen od nich v tom městě. A já Bartoš Písař musil sem naposledy podle jiných to břímě nésti, jsa vypovědin z města v plném roce teprv po té baurce a tam vně trvati a zapomenauti se nad manželkau, nad dětmi svými, nad přátely i nade všim statkem svým za čtyři léta pořád zběhďá. A nebylo proti tomu žádného lékařství ve všech lékarnách leč naděje božího smilování“. Naděje tato teprv se vyplnila, když král Paškovu panství konec učinil (1528). Musil však Bartoš před konšely a administratory spolu s jinými státi a, když s sebe všecky nářky svedl, přijat a připuštěn byl v máji 1530 opět do společnosti měšťanské. Usadiv se nyní opět v rodišti, jal se spisovati paměti své, kteréž v XVI. věku do latiny přeloženy*), rozličným spisovatelům (Sobkovi, Konáčovi a j.) připisovány a konečně l. 1851 péčí Erbenovou vydány byly.

Bartoš byl pláteníkem, maje v kotcích vlastní svůj sklep čili krám, kdež manželka jeho sedávajíc plátno prodávala. Okolo l. 1518 stal se písařem při úradě hor viničných, ale zůstav jim, pak se podobá, jen některý rok, provozoval potom pisarství vedle živnosti své plátenické, zanášej se netoliko spisováním listin k potřebám soukromým na způsob nynějšího notárství, ale i také přepisováním knéh. Tak l. 1519 přepsal knihu práva pražského, kterýžto přepis se nyní v Chrudimi chová. Zemřel počátkem máje l. 1535.

Z paměti o baurce pražské.

Volení a korunování Ferdinanda I.

(IV. 1. 11.)

Když se již po zemi české a jinde v křesťanství všudy vůkol o konečném zabynutí tak žalostivém jako potupném krále Ludvíka i o jeho pohřbu a opanování také Budína od Turkův i o nedbánlivosti Uhrův i jiných lidí pověst rozhlašovala: tehdy pan Lev nejvyšší purkrabě pražský a jiní stavu panského, rytířského a městského, znajíce pilnau potřebu toho býti, na předešlé rozdily, nevole a různice společné musili se zapomenauti a z jednotejné vůle potožili sobě sněm na hradě pražském ten pátek po sv. Františku. Pražané dali také volati biřicem, že se dává glejt všem stavům bezpečný k tomuto jednání.

A když se k tomu sjeli všickni tři stavové, tehdy jak takž smí-

*) Latinského překladu užíval při spisování svém Slavata. Neznaje pak pravého jména skladatelova, nazývá jej prostě „českým historikem.“ (Slavat. paměti I. str. 16.)

řivše se povrchně jedni s druhými, jednali o zemské dobré i o budoucího krále. V středu pak, sedmého dne před sv. Havlem, pohřeb a služby činili kněží hradští i pražští dolejší za duši krále Ludvíka, s úpravami k tomu vymyšlenými, s zvoněním a s zpíváním. Pražští také z navyklosti předkův svých víc než z milosti, aby pořádku neminuli, to činili.

A v úterý, na den sv. Severina, volenci byli ze všech tří stavův vybráni nato, aby volili a snesli se na místě vsí země o krále a pána nového, z každého stavu osm osob, z panského, rytířského i městského. A téhož dne dána jest jim přísaha, každému stavu obzvláště, ráno v kaple sv. Václava. A tu přitom snesli se a dokonali, pustivše hlas o arciknížeti Ferdinandovi rakauském. Nazejtří v sněmu přede vším sněmem ho za krále a pána dědičného voleného země české zjevně a konečně vyhlásili. A Te Deum laudamus hned zvonili a zpívali po vsi Praze.

O tom králi a pánu Ferdinandovi byla pověst, že jest milovník spravedlnosti, maje křivdu v nenávisti. A protož mnohým Čechům těžko bylo o něm slyšeti, zvláště těm, kterýmž spravedlnost i všecken rád dobrý v nelibosti byl; ale dobrým, šlechtným a spravedlnosti žízivým byl velmi vděčný, proto že již nesměli mnozí hlavy pozdvihnouti pro přílišnou nespravedlnost těch, kteříž moc nad nimi měli. Neb sau byli tomu mnozí přivykli, aby měli pána takového, kterýž by jim tak rozkazoval, aby činili, kdy by chtěli a co by chtěli, beze vsí překážky, a aby toliko měl slovo královské bez moci a bez skutečnosti, jakož pak tím způsobem země česká příliš hladem spravedlnosti jest vymořena a zemdlena byla. A tak tomuto králi a pánu dať Pan Bůh, aby nesl meč k chvále dobrým a ku potupě lidem nepravým.

Když po volení krále Ferdinanda na království české čas se přibližoval, aby k korunování do země pospíšit: tak se stalo, že z Vídně na cestu časem vánočním vyjel s kněžnou Annau mauželkau svau. Ale páni, rytířstvo a města země české, podle zůstání na sněmu obecném, kterýž sobě byli položili na den nového léta, když se psáti počalo 1527, vyjeli proti němu k Jihlavě na pomezí moravské, osoby k tomu volené ze všech tří stavův. A tudíž přísahu učinil královskau vsí zemi v středu čtvrtý den před hromnicemi. Potom v úterý na den sv. Háty, čtvrtý den po hromnicích, do Prahy přinešen jest a přijet s manželkau svau na hrad pražský u večer po západu slunce.

A potom těch dní před korunováním v pátek na den stolování sv. Petra, vzešla nesnáze mezi stavy, panským a rytířským, podobná k první za krále Ludvíka, o nesení před králem při korunování žezlo, jabtko zlaté a meč. A téhož dne král saud osadit oběma stranám a slyšel je, při kterémž každá strana svau při vysoce lčila a provozovala. A vystýšav obě strany dostatečně, odložil jim do jitra. A tak v sobotu král, nechťe, aby se ta věc meškata prodléváním dalším, za prostředek poručil oznámiti jim: „aby na ten čas mečem jemu službu při témž korunování stav rytířský činili skrze osobu, kterauž by z sebe volili, totiž aby meč před ním nesl, a to aby beze vsí ujmy bylo spravedlností kteréžkoli strany; a potom do času sv. Jiří nejprv příštího, že chce mezi nimi spravedlivým saudem konec učiniti, odložít.“

V neděli pak, na den sv. Matěje apoštola božího, byl korunován na hradě pražském, maje počet věku svého 25 let. A v pondělí nazejtří potom korunována jest také kněžna Anna. A podle toho vyrčení krá-

lovského meč před králem a královnou od jednoho z rytířstva jest nesen. A těch dní při ostatku masopustu na hradě i dole v Praze na náměstí staroměstském turnaj kratochvíl strojí král i honby na Hradčanech. A na tom sněmu položeném na hradě o masopustě král vyzdvihl všechny zápisy postranné mocně mezi všemi stavy, ač by byli kteří mezi nimi učiněni.

A na den středopostí, čtvrtý den po zvěstování Matky boží, král vyjel k Moravě a k Slezům o jisté potřeby a aby se též uvázal v ty země náležející k koruně české.

Rozdělení jednoty měst pražských.

(IV. 23.)

Král, jsa pán spravedlivý, uznamenav s radami svými, že nikterakž správcevo toho města v rád jemu jíti nechťi a že ho z boku rozličnými skoky zajíždějí, a nadto z té jednoty měst pražských že nic jemu potěšeného ani obecného dobrého nahoru vzrostu nemá pro přílišnou pýchu a nepoddanost jich, též jako za krále Ludvíka švakra jeho: i umyslil jim na žádost jich radu obnoviti konšelskou, v obou však městech, na Starém i na Novém městě, tak, aby jim tu jednotu, v kterauž sau velmi úfali, zase rozdělit na způsob první v rozdílné právo; neb bezpochyby to povědění Aristotelesovo, že každá jednospolnost silnější a mocnější bývá, nežli když jest rozdělena, sobě ku paměti privodit. A protož sjel jest dolův s zámku s množstvím znamenitým dvořanův svých, v středu nazejtří po narození Matky boží léhož l. 1528, na staroměstskou radnici a dal přísahu skrze pana Adama z Hradce, nejvyššího kancléře království českého, osobám vybraným podle usazení lidského šlechtným. Kdežto z té staré rady nenechal než tři osoby. A nechťe se ještě proti žádnému přísně a mstitedlně postaviti, moha a moc maje to slušně učinili: víc rozumem než vášnivou myslí se v tom spravoval, aby raději milost jeho královskou nežli zřivost všickni cítili a sobě vážili, bez zlého užívání, a jej aby takovými barvami falešnými víc nechťacholili. A tak tudy někteří drakové silní pro pýchu dolův hodně strčeni sau, aby poznali, že mají krále pána svého a nadto výše Boha nebeského nad sebou mocnějšího, nežli jsau oni.

To dokonav v Starém městě, jeť jest na Nové město na druhou radnici. A ti měšťané toho města vyšli proti němu poctivě u velikém počtu do ulice s praporci, vítajíce ho a chválíce Boha s zpíváním, že je má od těch silných hlaváčův staroměstských, jistých některých původův rozličného zlého, vytrhnauti, přiznávajíce se všickni hlasitě, že žádným jiným člověkem nechťi se spravovati nežli Jeho Milostí Královskou. Potom učinil tu též, že jest dal přísahu na konšelství osobám hodným a pokojným k tomu vybraným.

Takového rozdvojení nic nebyli vděčni mnozí Staroměstští; neb jim jich koraheev již klesala. A když o tom prvé převzděli, co se má státi: vystali z sebe téhož dne ráno k králi veliký počet měšťanův, žádajíce, jako by to neustupně míti chtěli, aby jim tau jednotau nehýbal, tvrdíce, že obec všechna při ní stojí a státi míní. Dáno jim za odpověď: že tak

král mítí chce, aby byla dvoje rada a dvoje právo, jako prvé bývalo, a že jim věří, že se v tom postuálně zachovají, jako na věrné poddané sluší. Přitom jim rozkázal čísti nález krále Vladislava, aby na budaucí časy nestáli o takovou jednotu těch měst. A tu on potvrdit toho nálezu, přidav k tomu: „Jestliže by to kdo jednal aneb se přimlával k té jednotě, aby takový statek a hrdlo ztratil; než že chce k prvnímu způsobu přivést obě města.“ Jakož se tak stalo. A tehdaž hned processí, kterauz sau sobě kněží pražští každého roku dne památného té jednoty byli založili, zmizela jim a pomínutá.

Ta jednota, kterauz sau sobě bez vůle královské upevňovali, mohla by byla státi a snad by i král k ní povolití mohl, kdy by jí byli k tomu konci tím úmyslem rozumně a rádně užívali, tak jakž příčiny slušné k tomu spojení je vedly, totiž kdy by v tom neobmýšleli než dobré, poctivé a užitečné krále pána svého i toho města; a kteříž sau rozdílové a různice někdy veliké s kyselostmi o mnohé věci mezi nimi v obou městech vznikaly, aby to přestalo, tak aby byli jako jeden člověk za obyvatele jednoho města učiněni. Ale poněvadž sau zle a neřádne té jednoty užívali, s ubližením králům pánům svým, a zvláště že sau tu bauřku tuto vypsanou svévolně a pysně zdvihli proti svým spotuměšťanům nespravedlivě a lstivě, v sílu a moc svou již úfajice a naposledy proti králi pánu svému, předešlému i nynějšimu, často odporne se stavějice, jako by se jim zprotiviti chtěli, k žádnému srovnání přátelskému povolni se dátí nechtěli naleznauti, ale na své přílišné pýše neustupně stáli, pro kterauz nejvíc tu jednotu zmrhali: protož, čehož sau hledali, to sau našli. A to šlo vše třmi neb čtyřmi osobami hlavatějšími a nejvíc Paškem, kteříž sau sobě tu obec obojího města v uzdu pojali, že již nesměli hlav svých volně pozdvihnauti bez jich vůle. A tím jsauce příliš myslí pozdvížené, vystali, jakož dolčeno jest, k králi z sebe téhož dne veliký počet měšťanův s pysným poselstvím, s pohružkami, s krivau řečí smíšeným, pravice: že obec všecka při té jednotě stojí a státi miní. Ješto, když na Novém městě přísaha byla dávana osobám, tehdy s velikau radostí začali sobě obec všecka Te Deum laudamus, jichžto bylo spolu víc než na tři tisíce, podle zprávy. A protož to poselství nepotkalo se s skutkem. A od toho dne mnohem větší díl lidí netoliko y Novém i v starém městě s potěšením znovu na nohy se postavili a z těžkých paut se dobývali, chválíce Boha, že již sau zase k svobodě první navracení, aby sami s sebou i také s přátely milými mohli rozmláuvati, složice s sebe první bázeň.

A naposledy Novoměstští začali sobě píseň tuto:

Veselýt nám den nastal,

V němž císař Karel z mrtvých vstal atd.

při přítomnosti ještě královské ku potěšení jemu. I z té příčiny, pro uvarování budaucího horšího, král neobrátil se na ty, ani ještě na mnohem znamenitější pohružky s krve proléváním, od jednoho mocného sluby jich k králi vynesené, tu jednotu jest jim zdvihl a v nic obrátil mocí svou na budaucí časy. A ti drakové silní, a jeden z nich najsilnější, sau setřini s svou pýchau. A tak to spiknutí jest roztrháno, ne jedno ale několikero. Budiž z toho Pán Bůh pochválen, kterýž jest předivný v skutcích svých: časem zarmucuje a časem obveseluje své věrné!

XXVI.

Brikci z Zlicka.

Rodiště Brikciho jest Kouřim, hlavní dle pověsti osada starodávního Zlicka, kteréžto jméno, když l. 1529 povýšen byl do stavu vládyckého, za predikát přijal. Studia svá konal na vysokých školách prazských, kdež se l. 1508 stal bakalářem, l. 1513 mistrem svobodných umění a potom professorem. Opustiv universitu, usadil se co měšťan v Praze. L. 1518, když Staré a Nové město prazské v jednotu byly uvedeny, vyvolen do společné rady obecní. L. 1521 vysláno bylo králi Ludvíkovi na pomoc proti Turkům stavovské vojsko, které však, prvé než do Uher došlo, dostalo návštějí, že sultan zemi hubiti přestal, a tudíž se na návrat dalo. Ve výpravě této velel Pražanům Brikci. V různých, které se mezitím v Praze připravovaly, přidržel se strany Hlavsovy, s kterouž pak, když se l. 1524 Paškovci dostali na vrch, uvězen i vypovězen byl. U vyhnanství, jež v Kutné Hoře trávil, spolu s Hlavsou nejusilovněji se přičiňoval, aby Hlavsovcům Praha opět brány své otevřela. S Hlavsou byl opětovně v Budině u dvora královského, i podařilo se jim vymoci rozkazy příznivé. Ale Pašek směl vzdorovati i zřejmě vůli králově, a stav věci nezměnil se leč po vyvolení Ferdinanda I., když král po marných rozkazích, aby vypovězenci do obce přijati byli, l. 1528 jednotu měst prazských zrušiv, vládě Paškově mocně konec učinil. Brikci stal se potom písařem soudu komorního. Zemřel dne 16. listopadu 1543. Za vyhnanství svého sestavil práva městská, kteráž Ferdinandovi I. připsána a l. 1536 v Litomyšli vytištěna byla. Dvě léta předtím (1534) vydal první schematismus koruny české t. Titulář stavu duchovního i světského v Čechách, na Moravě i ve Slezsku, l. 1540 *Sententias philosophicas* t. j. naučení mudrcův o spravování a saudech lidských, l. 1542 Miličovy knížky o zarmauce-ních cirkve. Mezi muži, ježto Hájka z Libočan k sepsání kroniky české nejvíce povzbudili a jemu ve sbírání pramenův radni a pomocni byli, nejhrořlivějším byl Brikci, kterýž dílo Hájkovo i předmluvou opatřil (1541).

Z naučení mudrcův.

Smyslové mudrcův, odkudžto i práva pošta sau, k správě konšetské velmi potřební.

Správce sau tebe ustanovili: nechtěj se vyvyšovati, budiž jedním mezi nimi jakožto jeden z nich, péči o nich měj a rozvažuj, které věci jsau poddaným užitečné.

Čím větším jsi, tím sebe více ve všem ponižuj.

Spravujících veliká jest moc.

Saudce, nepravé saudě, zaslauží všeho zlého.

Počátek úmyslu svého dlouho rozvažuj.

Po vyhledání saudivosti následovati má.

Není tu podezření, kterého saudce není prodajné slyšení.

První spravedlnost jest, aby od sebe správce začínal, proto, aby se poddaní jeho ostaychali, poněvadž by ho sobě podobného nalézti nemohli.

Obžalovaný nižádné se viny neobává, kdyžto poznává, an takovůž vinu saudce má.

Kdožkoli co ustanoví, an toho druhá strana nestyší, by pak spravedlivú věc uložit, však proto za spravedlivého nikdá držán nebude.

Saudce, kterýž kazí nešlechtnosti příčiny, poznán bývá, že jest služebník boží: ale kterýž zanedbává, nepřitelem jest božím.

Tuť bývají praví saudové, kdež saudce nesuzují nižádní strachové.

Saudce nepravý od prosby chudého ucho své odvrací; jsa nakažený dary, zastává nespravedlivú při.

Spravedlnost jest královna všech ctností, a však to jest najspravedlivější, odplaty za spravedlnost nehledati.

Když práva mlčí, hříchové nemohú mlčeti.

Práva obecní jistá jsau lidského života potěšení, mocných uzda, nemocných pomoc.

Bez spravedlnosti nemožné jest v městě přebývání.

Mnoho přemayslej o tom, co máš mluviti, aby snad potom mluvě nemohl toho odvolati.

V saudivosti nikdá bez milosrdenství nesedávej.

Řeč marná jest marného svědomí duvod.

Božská pomoc pomáhá těm, kdož křivdu trpí.

Což s sebau lidé mluví, nežádaj nikdá věděti a, což k tobě nenáleží, nechtěj se nato vpytavati.

Za spravedlivost žádné odplaty neočekávají.

Zjevujet na se zlý skutek, kdož před saudem utíká.

O zluu příhodu cizí úst svých nechtěj poškvřňovati.

Prohřešení těch, kteříž sauzeni býti mají, i po znameních se poznávají.

Bezpečněji jest malými penězi něco obdržeti, nežli v pochybný saud se vydati.

Ten musí pykati, kdo kvapí súditi.

U chudého jako i bohatého při rozvažuj a ne osobu.

Dobrotivost i také zlobivost v saudivosti bludícího činí člověka.

Svých skutkuov žádný při jiném podobných netupí; nebo při-

rození jest lidské mysli, že toho nechce tak mstiti, v čem se zná sama vystúpiti.

Komuž jest spravedlnost poručena, toho zlými skutky pověst nemá býti zhyzděna; jináč od něho nemuož se žádati, čehož se uznává při něm nebyti.

Truchlivá i jako jatá jsau pod porušeným soudcem práva.

Obecní milost z toho se zapaluje, když vyvýšenost správce mírnosti a obyčejí spravedlivými lid sobě nachýlený činí.

Protivníkuom tvým, kteříž by sic dobří byli, v tom, což do sebe poctivého mají, nemáš utrhovati, a též přátel tvých, což by do sebe zlého měli, nemáš chváliti; a tak jednoho každého, nepatře k osobě, ale patře k věci, máš souditi.

Trpěti nespravedlnost, auraz nésti jest.

Stáva království jest, když by se vyhledali soudce výborní.

My proto sme správce a práva od starších našich přijali, aby ni-žádný nebyl sám mstitелеm své bolesti a častými vavstupky sobě aby se neoplacovali.

Jako ze všech zvířat člověk jest výborné a dokonaté, užívaje práva: tak zase člověk najhorší zvíře jest, od práva a od spravedlnosti oddělené.

Nikdá nemuož býti spravedlivým, kdo jest bláznový, ani také kdo muož býti múdrý, kdožkoli jest nespravedlivý.

Prisnější buď soudem než řečí, životem než tváří.

Ten právě život lidský jest, kterýž pořadem práva se spravuje; neb hovadský spuosob jest, jak se trefí, živu býti, kterážto když na ně lícejí, žádné opatrnosti nemají.

Žádného proti spravedlnosti nezastávaj v saudu.

Nechť tebe nečiní pyšného poctivost, ale ať převyšuje pokora auřadnú povýšenost; neb kdež bude pokora, tuť bude múdrost a, kde paycha, tu bayvá potupování.

Tím více hled' býti pokorau zřetelným, čím více jsi vysokostí auřadu povýšeným.

Práva, kteréhož si duostojenstvím dosáhł, střídmě užívaj.

Vystříhaj se poctivostí, kterýchž by bez hřichu nemohł obdržeti.

Všecky věci, kteréž vyhledáváš, spravedlivě rozsúditi máš.

Jest velmi nebezpečné, někoho souditi všetečně.

Hled' tak jiným milostiv býti, jak by sám chtěl, ať by tobě mi-lostivi byli. A tak jiné suď, jak by sám sauzen býti chtěl.

Nepokausej se lidským soudem potupovali to, čehož jest Buoh svému poznostavit rozeznání.

Zhrzej dary, ať se skrze ně spravedlnost neruší.

Podobný jest, kdož ke zlému povolí, tomu, kdož to zlé činí.

Aby tvá mysl byla múdrá, trojiho času šetřiti má: na minulé věci pamatovati, přítomné slušně řídití a ku potomním budúcím prohlédati.

Spravedlnost jest náchylnost mysli, aby, šetře úžitku obecního, jednomu každému udělil, což jest jeho.

Saud, kterýž jiným ukládáš, tentýž sám trpěti budeš; nebo tím soudem sauzen budeš, jakým jiné rozsuzuješ.

Z spravedlivého saudu časného úžitku nehledaj, a vložené na se péče s pokorau snásej.

Přípis králi Ferdinandovi I. při právech městských.

K velikému lidskému podivení jistě jest, najmilostivější králi, tak veliká a snažná o obecné dobré, netoliko světské ale i duchovní, VKMtí pilnost a péče a na všechny strany zření v tom ve všem, což netoliko těmto královstvím VKMtí poddaným, ale což by vši říši křesťanské k dobrému, ku pokoji a k rozmnožení služiti a hoditi se mohlo, ještě taková jistě věc bez zřetelného a zvláštního daru milosti a múdrosti od Pána Boha všemohúcího při VKMtí býti nemuož. Čehož důvod i ten jest: neb povinnost důstojenství královského, jakož Isokrates mudréc králi Nikoklesovi vypsá, ta jest, že o to král každý péci mieti má, aby království své ku pádu neb neřádu náchylné vyzdvihl, aneb v dobrém způsobu zastíženě zachoval, anebo z malého i nízkého větší a chvalitebnější učinil. A Justinianus císař přidává věc králóm náležící, aby krajina, kterúz spravují, v pokoji osířehána a zachována byla. Ješto to vše vidíme i tomu všickni rozumíme, že při VKMtí obmyšlování jest. Nýbrž i z toho se poznává, že VKMt znamená, že žádné království bez spravedlivosti v pokoji zachováno býti nemuož pro křivdy a útlisky i jiné těžkosti mezi lidmi případné, a že královská moc z mocnosti práv pochop má, a na větším díle spravování poddaných na právu spravedlivém že záleží, a že jsau práva lidská útočisté, naděje a potěšení, mdlých pomoc a mocných uzda, čímžto každá krajina nejvíce stojí a pokoj se v ní a spravedlivost drží: i ráčila jest VKMt hned brzo po korunování svém v tomto království právy a řády toto království opatřiti, i při napravování práv osobau svau se pány a vládkami království tohoto seděti. Nynie pak teď, maje péci o stavu městském, poněvadž v žádné obci bez práva nemožné jest přebývati: ráčila jest i práva městóm náležitá, jimiž se v tomto království na větším díle spravují, dopustiti imprimovati a na to majestát dáti, aby se lidé tudy věděli čím spravovati, zlého a nespravedlivého vystřici a dobrého i spravedlnosti se přidržeti, a aby žádný mimo řád práva nebyl sám mstitelém své těžkosti. Neb mudrci píší, že národ neb město bez práva jest jako lodí bez vesla a těto bez duše; nebo kdež práva mlčie, hříchové mlčeti nemohau; a jinde, že ten právě život lidský jest, kterýž se právem spravuje, kdežto zlí strachem trestání a dobří pomocí práva lepšími bývají. A poněvadž pak taková potřeba a úžitek jest práv, tehdy práva všem vůbec i každému uměti a mieti jest potřebné. Nebo právo zatajené jest lidem osídlo skryté. A protož staří, jakž history svědčí, na tabulích napsaná lidem vůbec zjevně přibíjeli. A proč brž tajiti by se to měto, což všem obecně věděti náleží? Neb slušelo-li je prvé každému prepisovati, takéť je imprimovati sluší. Ano sám rozum ukazuje, že nesmyslná jest věc, přebývati v městě a neznati jich řádu a práva, čím jest on jinému a čím zase jiný jemu povinen, a též kterým právem z křivdy by sobě pomoci a čest, hrdlo neb statek obhájeti mohl, a také kterým právem jiným by škoditi neměl. A tak právo bude k obcování mezi lidmi učiněno a jedno znamenité a potřebné umění, kteréž jiná umění ozdobuje. Neb takměť každého dne příhody přicházejí, kteréž rozumem a spravedlivým právem spraviti se musejí.

A z toho jest světle znáti, ačkoli všem právo uměti potřebí jest, avšak jako zákon kněžím tak právo konšelóm jakožto nějaké pravidlo

a obecná k spravování řehoľa, najviece uměti a vždycky je v paměti mieti náleží.

A protož, najmilostivější králi, já což teď tu chválím, k tomu sem byl mysl svú přiložil a práva tato městská obecná z latiny do češtiny nemáý čas, za onoho nevinného neštěstí mého, nemaje co činiti, nad tím sedě s pilností sem vyložil, zřídil a sregistroval. To teď VKMtí jakožto práv všech vrchnímu obhájci, kterémuž přední s největší péče práv býti má, a zvlášť pak, poněvadž jste VKMtí těch práv vůbec k vyhlášení a imprimování milostivé své povolení dáti ráčili: já jakožto služebník pánu svému milostivému, z čížto přízně a milosti jsem to, což a čím učiněn sem, dedikuji, připisuji, přivlastňuji, daruji a jako konsekruji, abyste VKMtí, kterýž toho příčinu býti ráčíte, proti neupřímným lidem týchž práv obhájce a mým pánem milostivým býti ráčili.

Protož, cožkoli toto a jakákoli práce má jest, by pak se co v nedostatku, což lidem vlastní věc jest, našlo, což by se nemělo najíti: já věřím i zato prosím, poněvadž sem to podle možnosti své, naděje se v tom poddaných VKMtí úžitku a prospěchu, učinit dobrým úmyslem, — kterýž i od Pána Boha zavržen nebývá, — že to také ode mne, poníženého služebníka svého, milostivú vděčností přijíti a v dobré obrátiti ráčíte. Dajž se VKMtí Pán Bůh všemohúcí po všecky časy dobře a zdravě na těle na duši míti, a v kralování a ve všem spravování i jednání, a té pilnosti ten prospěch, aby se VKMtí všudy a při všech věcech podle žádosti a přání VKMtí šťastně a prospěšně dalo ku potěšení a k odplatě budúci, předkem VKMtí i všem poddaným VKMtí k úžitku.

XXVII.

Burian Sobek z Kornic.

Burian byl nejmladší ze čtyř synův Mikuláše Sobka, pána na Lipce v kraji chrudimském. Oddav se na učení na universitě wittenberské, dosáhl stupně doktorského, zároveň pak za pobytu tamního nejen s učením Lutherovým se seznámil, ale vešel v přátelské svazky i se samým reformatorem německým. Podle jednoho výrazu, jehož v překladu svém jakéhos spisu Lutherova užil, přezván byl doktorem Špikem. Navrátiv se z učení, stal se kancléřem obce prazské. V této hodnosti byl l. 1523 spolu s jinými Pražany vypraven do videnského Nového města, když se tam odbývala schůze a porada mezi králem Ludvikem a arciknížetem Ferdinandem příčinou nebezpečenství tureckého. V rozmlíškách prazských přidržoval se Burian strany Hlavsovy, i není pochyby, že přátelům svým platné a velké služby konal. Když zajisté Paškovci vrch obdrželi, nepřestali na tom, aby jej prostě uvězili, nýbrž kázali jej sama třetího tak tuze držeti, že s nikým ze svých známých obcovati nesměl. Počátkem května 1525 ukončilo se utrpení jeho tím, že z Prahy byl vypovězen. Kde od

té doby pobýval, známo není. L. 1539 shledáváme se s ním v Olomouci, kdež touž dobou dokončil překlad kroniky Karionovy. Po dvou letech (1541) vytištěno dílo toto v Litomyšli od výtěčného kněhtiskáře Alexandra Aujezdského; tiskem tímto počíná se řada kněh českých, v nichž dvojího l důsledně užíváno. *) Poslední zpráva, kterou o Burianovi máme, připadá k l. 1544; stalof se tehdá rozdělení statkův otcovských, jež od l. 1513 bratři Sobkové nedilně byli drželi; Burian odbyt přitom hotovými penězi.

Z kroniky Karionovy.

O válkách žalostivých měst těch mocných gréckých.

Grékové po porážce Perských mocnější a nezbednější učiněni byli; neb častokrát za velikým štěstím pýcha a smělost chodievá. A takž za času té monarchý veliké a dlouhé boje a války mezi sebou mievali, kterýmižto potom všecka Grécia z gruntu zahynula a v nic přišla, tak že odevrieno bylo a svobodno každému, kdož jedině chtět, do nie vpadatí. Ano na místo utěšených pořádkuo a zpráv, kterýchž v obcech svých užievali, všecka ohavnost a zkáza dobrých mravuo uvedena. A koho by v slitování nepřivedlo tak žalostivých věcí čtenie, že tolik a tak zlých i škodných věcí a tak dlouhých a ukrutných válek vzrostlo mezi nimi z příčin zhoľa ničemných? Jistě příkladové tito jsau netoliko ku podivení ale i k výstraze, kteřížby lidi mohli přestrašiti a napomenúti, aby tak snadně pro ledajakaus příčinu, nébrž lečby nejvyšší potřeba toho byla, války nezdvihali, poněvadž teď mezi Gréky z malé příčiny válka povstala, a potom nižádným obyčejem a prostředky ukrocena býti nemohla, až potom cizí národové do Grécí vpadše obojí stranu potřeli.

Pak všech těch válek vypisovali tuto sem neuložil; neb o nich dostatečně od Tucydida a Xenofonta vypsáno jest; než jedině to mimo jiné připomenu, jaký pád město athénské v těch válkách vzało, a jaké žalostivé věci na ně přišly, jakž to město se v moc nepřátetuom dostalo, a zase kterak některých dobrých lidí rozumem, mierností a trpělivostí k prvniemu spuosobu navraceno bylo. Nebo jakž drzost a nezbednost pád městu a spuosobu jeho byla přinesla, tak zase trpělivost a lichost mravuo je vyzdvihla.

Počátek válek zhoľa cizí a ne jejich příčina byla, kteréž se snadně mohli Athénští vyvarovati. Korintští byli nepřátelé Koreyrských. Ti Koreyrští pomoci žádali od Athénských, a tiem snáze to obdrželi, že Athénští, kteříž již mocní na moři byli, naději měli, že skrz sprieznění s Koreyrskými, kterýchž také veliká moc na moři byla, budau moci páni vše Grécí býti. Zase Korintští u Lacedaemonských pomoci hledali, a tak roztržena byla Grécia. Lacedaemonští pak k Perským se přivinau, od kterýchž pomoc penězi i potravami měli, a přitom Perští isti a chytrosti

*) Viz rozpravu o rozličné povaze hlásky l v češtině. (Č. Č. M. 1867. str. 217.)

užívali, aby se Lacedaemonští nevelmi zmocňovali. A trvály ty války, jak Xenofon vypisuje, XXVIII let, od času Longimana až do Artaxersa Mnemona. A mnohá jiná města v těch válkách biedně zhytnuta, a naprosto divná proměna štěstie zjevně v příkladech těch válek se spatruje. Neb za hajtmána Alcibiada Athénských těžce porázení Lacedaemonští léta XXIV. a též i XXV. léta, tak že již žádné naděje nebylo, aby kdy k prvnímu způsobu a moci povstati mohli. Ale hned na druhý rok změnila se hra těch vrchcábuo. Neb když Alcibiades skrze závist některých zlých lidí z města vyhnán byl, porázení sau Athénští od Lysandra u města Aegospotami, kdež při počátku té války podivný všem zázrak ukázal se. Vidien zajisté byl veliký oheň v povětří, a to za dní LXXV. Potom veliká skála sbuory do města spadla. Po té bitvě mocně a těžce obleženo město athénské; množství lidu hladem pomřelo. Však na své mysli zatvrdlí a neustupní, když jim podáváno, aby se poddali, a to takovou měrau, aby věže a bašty a jiné ohrady města zbotili, nechťeli na ten způsob pokoje přijieti, anébrž vuobec všem věděti dali a zapověděli, aby žádný k mieru s nepřátely neradil, pod hrdlem, jakž se nedávno teď před dvěma léty v Florenci přihodilo. Po pěti měsících hladem přinuceni Athénští posly do vojska nepřátelského vypravili o pokoj žádajiece, o kterémž když rozjímáno bylo v radě všech společníkuov a pomocníkuov, Korintští a Thebanští k tomu vedli, aby naprosto z gruntu město Athény vyvráceno bylo, a ze všeho jejich panství aby obecná pastviště byla. Lacedaemonští toho nelibovali, za nepoctivau věc držiece, kdyby se nade všemi dobrodieními zapomenúti měli, kterýmž jest to město všecku Grécii relovalo proti Meďským a Perským; k tomu že vyvrácenie toho tak přeslavného města nemůž bez veliké a k viere nepodobné škody vsie Grécii býti. Neb o Grécii pravováno, že dvě má oči, z těch jedno že jest Sparta a druhé Athény; protož varovati se jest, aby Grécia nebyla učiněna jednooká. A takž naposledy zúostáno na tom, aby nebořiece Athén, zdi toliko a věže povalili, a jistá správa, jak by se držeti měli a chovati, aby jim vyměřena byla. A pokoj s obú stran aby zachován byl. Přistaupili k tomu Athénští rádi, a vyvráceny zdi s velikým triumfem, totiž vítězstviem veselým, s traubením a tancováním. Lodí, což jich měli, něco spáleno a ostatek pobráno. Přihodilo se to při konci XXVII. léta, kteréhož ta žalostivá válka trvala ještě. Mezi tím však proto obávali se jediného Alcibiada Lacedaemonští, kterýž byl k Perským ujel po vyhnání svém z města. Protož žádali Lacedaemonští Perských, aby Alcibiada zabilí, což sau Perští úkladně učinili, ačkoli přijali Alcibiada právem hostinským a on sobě na viere Perských všecku byl naději založil. Ale tak se mezi lidmi přihází, že kamž se štěstie obrátí, tam i láska a přízeň lidí. Protož zajisté potřebí varovati se tomu, komuž se již nedaří, i od nevěry také přátel. A zvláště nad kýmž již lidé sobě těžkají pro nějakú jeho zvláštní hodnost. Ten Alcibiades mimo jiné zběhlý byl v věcech válečných, ale myslí nepokojné, a kterýž pokoje někdy mezi Athénskými a Lacedaemonskými učiněného počátečně rušitel byl a ve vsie Grécii tolik takových a tak rozličných žaleno a fortelno užívat, že i vůbec již to mluvievali, kdy by se byli dva Alcibiadové v Grécii narodili, že by všecka z gruntu musila padnúti. Ale takoví obmyslové a způsobové dluho státi nemohau ani prospievati, a protož i ten také konec života svého Alcibiades vzal.

A ačkoli již tu války měst mezi sebou konec vzaly, však záhuba ta hrozná a pád města Athén tu teprův se začal. Neb když město athénské plné mužuo svárlivých a rotných bylo, ustanoveno od Lacedaemonských mužuo XXX, kteréž tyrany jmenovali; kterýmž moc dána jest, aby bez práva, bez saudu nad těmi rotníky a buřiči pomsty na hrdliech jejich činili. A aby žádný nějakým sročením proti té moci vystavené nemohl a nesměl povstati, veliký počet lidu zbrojného na zámku postavili.

XXVIII.

Nejmenovaný Františkán.

Žil ještě v polovici XVI. století, ale byl tehdá již stařec věkem sešlý; paměť i způsob češtiny jeho daleko sahalý nazpět do století XV. K žádosti Jindřicha ze Švamberka a na Zvíkově sepsal mu charakteristiku praděda jeho, Bohuslava ze Švamberka, jednoho z nejpamátnejších Čechův druhé polovice XV. století, a báby Magdaleny z Šellenberka, manželky Křištofa ze Švamberka. „A tyto věci sem já VMti přirekľ sepsati“ dí ku konci, „a tomu sem již dosti učinil a o jiném nevím; neb i tato maľá věc mi s těžkosti přijde v mé starosti. A již znám, že všecken mdlím a odnikud nižádného posilnění nemám; a nevím, kterak miľý Buoħ ráčil to na mé osobě učiniti, že vždy mněji, hledíc na osobu, že bych mocnější a silnější měl býti než jsem. Ale již srdečná bolest mne často nadpadá, že leckdes omdlím a po chvíli okřeji; i bojím se, že někdy jako svíce uhasnu.“ Mimo tyto dvě charakteristiky, které v Čas. Č. M. 1830 tištěny jsou, zanechal tž spisovatel ještě dva spisy, jeden: „o chvalách svatě panny Kateřiny“, druhý pod titulem: „Naučení, může-li býti kaupeni pľatu bez hřichu a bez lichvy.“

Pan Bohuslav z Svamberka.

Pan Bohuslav byl rodu švamberského, muž slušné výsosti, všecken hnátovitý a v ramenách a v plecech rozšířený, prsí vysazených a silných, v obličejí přísný a v zezření hrozný, vlasův šedivých, v řeči skrovný a však pravdomluvný, v slibu věrný a drželivý. Tak sem jeho vyznamenal, když sem několikrát s ním byl. Dobrým byl milostivý, ale zlým hrozný a mstitedlný; v oděni byl statečný a vítězství žádostivý; mnohým byl strašný a hrozný, a zvláště kacíróm; neb jest byl pravě kladivo na kacire. Jednoho času těžce se byl rostonal, i dal se oholiti a, upokořiv se Pánu Bohu, vstěhoval se do Plzně, aby tam pilněji Pánu Bohu stůžil, nemaje takového roztrzení jako na zámcích; a tu pobyl nemnoho, dáváje svatě almužny. Ale potom mnozí lidé

urození, když do Plzně přijeli, všichni ho navštěvovali a netoliko roztržení jemu činili, ale také u velikú útratu jeho přivedli. A protož se odtud vystěhoval a na zámcích svých jako prvé přebýval; a však ani v tom nebyl bez ústípkua mezi lidmi, jakož obyčej lidský jest, že podle nakaženého svého přirození i dobré obrátí ve zlé a každý, v čem sám jest, i do jiných má domněnie a tak soudí. Ale muž v své ctnosti trvalý a stálý netbal na lidské řeči, znaje dobře, že slova s větrem pomínú a hřích jim vždy zuostane, a což dobrého kdo dobrým úmyslem učiní, za to od Boha odplatu vezme. A jakož jest přísloví, že kdo není věrný Bohu, nebude věrný ani člověku: tento pak pán, poněvadž byl stálý u víře křesťanské, tím slauže Bohu, byl stálý u věrnosti královské, tím slauže člověku. Neb když král uherský Matyáš návodem a radú některých zrádcí z Čech (jakož někteří z nich byli čtvrceni) úklad nebo pikel učinit o králi českém Vladislavovi a již drahně zámkův měl v Čechách: rozličnými chytrostmi a podvody šel na pána Švamberka Bohuslava, aby k též zradě povolil a některého zámku postúpit jemu, aby tudy dokonat, co jest umínil; i nemoha nižádnú lahodnú řeči ani slíby jeho od věrnosti odvésti, protož takovú lest na něm uložil, aby pozvali jeho do Budějovic a tu aby ho jali a do Budína přivezli. A tak se jest stalo, že jel do Budějovic, a tu byl jat a nesen do Uher. Tu nižádného neměl s sebou než jednoho věrného služebníka, který pilně vše znamenat, co mu se dalo tu. Pak bylo známo králi i všemu království, že ten rytíř statečný pro tu stálú víru a věrnú stálost netoliko hlad, žízeň, vězenie a jiné nehody trpěl, ale také chtěl natom umřítí. Neb byl psal do Čech na své zámky všem úředníkóm, aby zámkův pilní byli a žádného nepúštěli, a by pak listové jménem jeho složení přišli, aby jim nevěřili a jednoho halére aby za něho nedávali. A tak v tom vězení byl až do toho času, když se spolu sjeli král český s uherským v Olomúci a tu se smluvili a o některá města tu odměnu brali; a on v tom také byl propuštěn. Znat je dobře, že jest lépe pro pravdu muky podstaupiti, než pro lest a zrádu k statku a zboží přijítí, a lépe se ctí něco svého ztratiti a méně mítí, než beze cti mnoho pokladov dosáhnúti. A tak on při cti, při zdraví, při statku zuostal a, trpě pro spravedlnost, v nebi odplaty neztratil. A kohož milý Buh chce sobě mítí, vdy dopustí na něho více neštěstie nežli štěstie. Též i na tohoto svého věrného dopúštěl mnoho neštěstí. Pan Bohuslav, učiniv všecko před smrtí, což slušie na věrného křesťana při všech svátostech, skonat všecku práci a odšel, opustiv svět, a pochován jest podle předkův svých na Boru. Dajž jim milý Buh věčné odpočívánie mezi svatými svými. Amen.

XXIX.

Ludvíka z Pernšteina naučení rodičům.

Utěšený spisek tento obsahu k vychování a k náboženským věcem směřujícího založen jest na té naivné myšlence, že maličký Ludvík z Pernšteina sám své rodiče prosí a poučuje, jak by jej věsti měli nejen v prvním mládi, ale i v jinošství a v letech

k samostatnosti dospívajících. Kdo by dílka toho, jež M. Millauer v Příteli mládeže l. 1824, správněji pak Jar. Vrtátko v Č. Č. M. 1864 vydal, spisovatelem byl, posud neznámo.

O hoštění přátel.

Žádám, otče, že mi neráčíš za zlé mieti,
a mne ráčíš vyslyšeti.
Postúpíš-li mi které schrány k bytu,
a hosté do domu ke mně že se vyskytú,
ve vsi kratochvíli ať jim dostojím,
slušně nakrmím a napojím.
Ale tomu, prosím, nedopúšťěj dostáti,
abych měl s kým škodně o peníze hráti.
Nebť mnozí umějí dozraté uklátiti
a hospodáře častau pobídkau usaditi,
a tuť na něm vyhrati hledí,
co by on měl dáti do roka čeledi.
Škodná-tě to věc a nelibá,
zdariž Pán Buoh, ať mne v tom chyba!
Račíž mne naučiti hostinské ctnosti,
ať jich počtím v šlechetnosti,
v jídle a pití účastnost přední aby měli,
pokudž nás k tomu Pán Buoh nadělí.
Rozprávky naše při dobrém kvasu
ať jsú nářed o Pánu Bohu příkladem času;
v jeho příkázání abychom chodili
žádajíc jemu býti najvíec mili.
Dále pak v rozličné kratochvíli
můžeme sobě býti bez škody mili.
Jakáť jest to věc o peníze hráti!
Zdaliž nemuož lepší kratochvíl nastati?
Ale čísti předkuov zachovánie,
pokudž ukáže v kronikách sepsánie,
nebo rozkázati na lautnu hudci zříkati,
nebo zpěvákuov ponuknuto buď zpievati.
Bude-liť pak skočuov a zápasníkuov píle,
i necht i ti příčiní kratochvíle.
A by pak i dva páry kolcuov spustil,
toho všeho aby raději dopustil,
nežby v svém domě k hriechu
měl škodně hráti i ku posměchu.
Neb ve jhře muož každý znáti,
žeť nemohú vsickni vyhrávati.
Ktož prohrají, tiť se hněvají,
a proto na sobě toho znáti dají;
a tuť již ďáblové radostí pleší,
že takový proti Pánu Bohu dvakrát hřeší.

A ktož vyhrávají, tiť jsou veseli,
ale jistě té radosti v Bohu nevzeli.
Všickni neujdu před Bohem šrámu,
ktož prohrají, i ktož při zisku ostanú.

Raději rač vésti jako své dietě,
kterak mám býti živ na světě,
nejprv Pána Boha v paměti maje,
což mé osobě přísluší, dobře znaje,
čím zasluhovati lásky u pána svého
a v jaké lásce míti sebe vyššího,
a přítel jak mám dobývati,
a jak dobytých pilně zachovati!

O společníku.

Vždy prosebně připomínám,
ať v tom nejsem zapomínám,
rač svú múdrostí vésti mne k tomu,
ať vždycky mám muže v svém domu,
kterýž by se Pána Boha bál;
na jeho radu abych spoléhal
s ním častá rozmlúvámie mieval,
on mé obyčeje aby uvoďil v proměnu,
horšie za lepšíe dávae v směnu,
nezacházeje se mnú v chrty ani v jestráby,
též v karty, flusa*) ani vrhcáby.
Z plností rozkoší aby mnú hýbal,
jestliže bych se v ně bez studu vydal.
Ne takový buď, aby byl světské vtipnosti,
ale ten, kterýž by byl z božské múdrosti,
aby mne vedl napřed v bázeň boží,
odkud se všecky dobré věci složí.
Potom ať mi oznamuje řád světských výsosti
podle vyšších i nižších znamenitostí,
jak mám k komu a s kým vjíti v zachování,
jakž se kde uzná potřebné seznámie.
O služebníky ať přijmu radu zdravú,
v jakú s nimi mám uveden býti povahu,
já abych jich užíval v svých potřebách,
a oni aby mi platni byli ve službách.
Neb statek skrze služebníky dobyt i ohájen bývá,
a zase skrze služebníky též ztracenie mívá.
Též ať radú nebývám opuštěn,
jestli že bych s kým z neštěstie v svádu byl spuštěn.
Postupaje po múdré radě,
ať spravedlnosti hledám při každé svádě.

*) Flus, hazardní hra v karty, na počátku XVI. věku v Čechách rozšířená.

v Pána Boha a v spravedlnost úfaje
 více, než tisíc koní na ptacu maje.
 Byl-li bych proti komu hněvem trápen,
 ať počítí svádu nebývám kvapen,
 bych pak dva i tři štusy vytrpěl,
 leč bych o tom dobrú naději měl,
 že podle spravedlnosti i světského práva
 každý dobrý mne v pravdě zastává.
 Ač mnoho bylo by o tom mluviti,
 jakého naučení k tomu měl bych dojíti,
 co vojenský rád má za úpravu,
 slyšíc při tom rozumnú zprávu,
 jak zámkuov slušie nepřáteluum hájiti,
 a v jakém řádu na poli se zastaviti,
 a jakého lidu třeba k tomu:
 nevěházie-liť i to na mysl někomu,
 aby to sepsal ku potřebě a strojně;
 nebť při řídkých bývá toho hojně.

XXX.

Mikuláš Černobýl (Artemisius).

Narodil se v Žatci l. 1495. Studia vyšší konal ve Wittemberku, kdež l. 1518 dosáhl hodnosti mistrské. Navrátiv se do otčiny, zanášel se vyučováním mládeže, za nedlouho však vstoupil ve službu rodinné své obce. Nejprve se stal písařem, později volen k úřadu konšelskému. Jan Rosin, který památku Černobýlovu dlouhou básní latinskou oslavil, velebí jej pro přísné šetření spravedlnosti, pro ochraňování vdov a sirotkův, pro horlivou snažnost o dobré občani. Dle svědectví Veleslavinova byl muž výmluvný, zrostu vysokého a spanilého. Zpouřou luzy žatecké proti Židům výmluvností svou bez krve prolévání přitlumil. Když koruna česká po nešťastném zahynutí krále Ludvíka u Moháče osiřela a stavové čeští o nového krále sněm položili, zvolen byl Černobýl mezi oněch osm osob ze stavu městského, kteří spolu se pány a rytíři k též věci obranými rozjímati měli, kdo by za krále měl přijat býti. I volen byl Ferdinand I. arcikníže rakouský, manžel Anny sestry krále Ludvíkovy. Do poselství k novému králi do Vídne vypravenému vzat byl i Černobýl. Později až do l. 1547 jméno jeho v dějinách veřejných nevyniká; zanášel se kromě úřadu pracemi slovesnými. L. 1538 sepsal dílo historické neznámého nyní obsahu. V též asi době složil „Zprávu pánům, kterak statek svůj a úředníky své řídití, též také úředník kterak se

jedenkaždý při svém úřadě zachovati má.“ Spis tento k vytištění přišel teprve l. 1587 skrze A. z Veleslavina. Starší léta Černo-
 býlova ztrpčena byla vypovězením z země, které naň listem krá-
 lovským z příčin nedosti známých v létě 1547 vzloženo bylo.
 Brzo však přimluvou přátel, jmenovitě Matouše Kolinského, Jana
 Hodějovského a j., dosáhl milosti královy zase; neboť již l. 1549
 opět jej spatřujeme na sněmě mezi osobami z kraje žateckého.
 Zemřel v rodišti svém dne 14. února 1556.

Zpráva pánu.

Předně každý pán má míti čistou dobrou veselou mysl a svú kra-
 tochvil vésti a kvasy své s dobrými lidmi. Svým pak časem má na
 obecné dobré mysliti, o zemskou věc se raditi, krále pána svého dobré
 věci obměšleti, pokoj dobrý jednati, hněvy, sváry krotiti, lidi mítiti a
 ze zlého k dobrému vésti.

Má pán býti schopný k slyšení, ale zpozditý a nesnadný k uvě-
 ření: a což kde uslyší, aby to prvé s pilností rozvážit, pravda-li při
 té řeči čili klam, aneb škodi-li komu a co obměšlí, není-li ten, kdož
 mluví, pochlebník. Nebo každý pochlebník jest škůdce panský a po-
 dobný bývá k kocauru, kterýž s předu líže a s zadu drápe. Těch a
 takových mají se páni varovati a od svých dvorův je jako zhaubce
 přeč hnáti.

Sluší také pánu, aby nebyl k svým služebníkům a k svým lidem
 příliš tvrdý; než ve všech věcech aby míru zachovával a, což na něm
 jest, se všemi pokoj měl, přílišného hněvu nedada zřetelně na sobě
 znáti. Nebo to maudrému náleží, jakž to i u Pythagory mudrce shle-
 dáno, že učedníci jeho nikdá na něm žádného hněvu poznati nemohli.
 Nebo veliká jest věc, nedati se hněvu přemoci ani nad sebau panovati,
 poněvadž hněv jest žádost pomsty i všeho zlého. A protož, když se pán
 kolí rozhněvá, má hněv svůj ihned skrotiti a potom to rozvážiti, veliká-li
 čili malá příčina hněvu jeho byla.

Má také každý pán býti milosrdný a jako pastýř a správce stáda
 lidí svých s pilností opatrovati, nedati jim zaháleti, k robotnému životu
 vésti a ke vsi poddanosti. Sám také má nejprvé hledati království
 božího a chváty jeho, a tak ráčí mu Pán Buh dáti pomoc ve všech
 věcech.

Každý pán má s rozmyslem odpovědi rozumné dávatí jednomu
 každému, chudému i bohatému; a což komu přikne aneb slíbí, již toho
 aby neměnil pro nižádnou věc. By mu pak to potom i protimyslné
 bylo, splň, aby nebyl podezřelý v slibu nalezen. Neb lépe jest nic ne-
 přiríkati a neslibovati, kdy by nemínil učiniti neb dáti, nežli mnoho př-
 íknauti a neplniti.

A jakaužkoli věc má pán před sebau, hled' jí prvé bedlivě s radau
 svau uvážiti, k jakému ji konci přivéstí muože, aby toho potom nezelel.
 A protož má o to s pilností jednati, aby sobě upřímné dobré zachovalé
 lidi k radě zřídil, kteříž by, vidauce a znajíce na pánu něco noslušného,

pěknými rozumnými řeči a příklady starých mudrcův pána od toho odvedli a napravili.

Sluší také každému pánu střídmost v jídle a v pití zachovati.

Maje již pán dobré rozumné a zachovalé úředníky, poruč jednomu každému podle povahy jeho, co, pokud a jak spravovati má s pilností, aby jeden každý, což mu náleží, opatrovat a pánu nic jiného nemtuvil, nepravil a nežaťoval, než samu toliko pravdu vždycky oznamoval.

Těž s jedním každým úředníkem aby se častý počet dělal a vyšší k nižším aby dohlédali, což uznají škodného, to aby jim ukazovali a slovy je napravovali.

XXXI.

Václav Hájek z Libočan.

Nemnoho jest spisovatelův, jichž jméno by tak obecně bylo známo jako Hájkovo. Až po Dobnera, kterýž kroniku jeho důkladnou kritikou probral a, co v ni báječného, odmísl, pokládán býval Hájek za vzor historika českého, ačkoli již za starší doby nejedni se našli, ježto jej pravě oceniti uměli. Pohnutky k osnově hájek, jimiž od Hájka jmenovitě nejstarší věk český jest protkán, nejtrefněji vysvětluje Daniel Adam z Veleslavína, řka, že, přimísil-li Hájek do kroniky české básnivé a neužitečné rozprávky, tovaryše v tom má neposledního jména historiky řecké i latinské Diodora, Herodota a Livia. I není pochyby, že Hájek ke příkladům takovým, zvláště k Liviovi, zření měl. Jakkoliv pak mnoho přemnoho nepodstatného do díla svého přijal, té mu však nikdo zásluhy neodepře, že hlavně skrze ne zachovalo a rozmohlo se zalíbení, jež lid český v dějinách domácích má. Těž co vzdělatele prosy dějepisné Hájka si vážiti sluší.

Hájek pocházel z rodu vládyckého. Stav se knězem, spravoval po šest let kostely telinské, potom faru rožmitálskou a od l. 1525 děkanství karlšteinské. Následkem mrzutosti s purkrabyní tamní a jinými osobami, zdá se, že se l. 1533 vzdal prebendy této, a uvázav se v kazatelství u kostela sv. Tomáše na Malé straně, docela se oddal spisování kroniky české. Pobídnuti k tomu dostalo se mu, jak sám vypravuje, od pánův Jindř. Berků z Dubé, Jana Hodějovského, Petra Bohdaneckého z Hodkova a Briekého z Zlicka, kteříž mu nejen při shromažďování kněh a kronik, ale i také v tom byli nápomocni, že mu dopuštěno z desk zemských výpisy činiti. Když po šestileté práci dílo bylo hotovo, dovolil Ferdinand I. vytištění jeho, prvé však je ode tří k tomu zřízených pánův (Jana z Lobkovic, Jana Hodějovského a Heřm.

Sedleckého z Dubu) přehlednouti a ode všeho, co by v něm nepořádného našli, očistiti dal. Nicméně roznesly se pověsti, jakoby spis Hájkův straně podobojí k ublížení složen byl, a nejen konsistoř strany této, ale i městská rada pražská o to se zasazovali, aby s vytištění sešlo. Horší nehoda potkala Hájka tím, že v požáru l. 1541, 2. června, kterým i dsky zemské na zmar přišly, shořela i část hotových už výtisků. Posléze nastaly mrzuté spory s nakladatelem, Václ. Halašem z Radimovic, v kterých po delším ostouzení Hájkovi za právo dáno.

Kromě kroniky vydal Hájek dva menší spisky, popis požáru l. 1541 a zlatou bibli l. 1543. Pak obnovil co do jazyku Solferna, jenž l. 1553 od S. z Ottersdorfu k vytištění přišel. L. 1547 vyplnilo se dávné přání jeho: byl přijat do kapitoly staroboleslavské, kdež v brzce se stal děkanem a proboštem. Co probošt uveřejnil l. 1550 snář Vavřince z Březové. *) Pozdní svá léta trávil opět v Praze a sice v klášteře panenském u sv. Anny (nynější tiskárně Haasovské), kdež i posledního dne se dožil (19. března 1553). Pochován jest v kapli kostela klášterského.

Kronika Hájkova vyšla po druhé l. 1819 nákladem J. F. ryt. z Schönfeldu. Překlad německý od Jana Sandela dočkal se trojého vydání: 1596 v Praze, 1697 v Norمبرku a 1718 v Lipsku.

Z kroniky české.

Horymír.

Některí z vládyk sjeli sa u se k knížeti Křezomystovi, předkládajíce jemu veliký nedostatek chleběv v té zemi, kterýž nepřišel odjinud než z toho, že se mnozí po stříbru a zlatu, jeho pod zemí hledajíce, obrátili a polí orati že zanebávají. I žádali sú knížete, aby všem kovkopům prikázal toho díla a zvláště okolo Příbrami a Jilového, Písku a Susice zanechat. Kniže, vyslyšav žádost svých poddaných, povědal, že to chce rád učiniti; ale po jich odjezdu, rozváživ, že ten nedostatek chleběv jeho osobě není velmi na škodu, hlad ten že se jeho málo dotýká, také přílišnou žádostí zlata a stříbra jsa veden, žádost svých vládyk dal v zapomenutí. Kteríž očekávající, skůro-li kniže své přirčení skutkem vyplní, nemálo teskliví byli, a zvláště Horymír, muž statečný a velmi opatrný, kterýž měl své sedění mezi městem Beraunem a Příbrami pod horami, jenž slovau Ausiny, na hradě řečeném Neumětel, a ten byl toho největší původ, aby chleběv nebyl nedostatek a díla podzemní zastavena i přetržena aby byla.

Když to, co se jednalo roku předešlého na Vyšehradě, od kovkopův zvědíno bylo, a že jest Horymír Neumětelský největší toho, aby na

*) Anth. ze staré lit. str. 117.

horách zlatých a stříbrných děláno nebylo, původ byl, vzali k němu velikú nechuť. Času toho jarního spótu sú se sešli, mezi sebou rozvažujíc, kterak by pomstu nad Horymířem učinili. Někteří jej zabiti chtěli, jiní radili, aby jej jmúce, chléb jemu do úst cpali, až by jej tím chlebem zadávili. Po mnohém rokování natom zůstali, aby naň mocně táhli a jej jali. Horymíř, kterýž se také rozličnými věštbami spravoval, taková věc tajna nebyla. Uhlédav zdaleka, ano nemalý počet kovkopův k jeho hradu se přibližuje, vsedl na svůj přerýchlý kůň, kterémuž říkal Šemík, a ujel před nimi. Tu oni, uhlédavše, že Horymíř utíká, rychle k jeho dvoru pospíšili a tu hned brahy, jinak stohy obilné, rozmetali a, což nejvíce mohli snopův unésti, to pobrali a ostatek ohněm spálili, pravíce: Poněvadž se jest Horymíř bál hladu, nechť jej trpí. Když sau pak oni odešli, Horymíř se zase navrátil, o to na každý den smaysleje, aby nad těmi kovkopy, svými žháři, pomstu učinil. Uhlédav čas příhodný, v jednu noc vsedl na svůj kůň, velmi rychle do Příbrami přijel a kovkopům jich baudy i domy spálil, a kteréž našel, ty mečem zbit a doły jich s svými pomocníky, duchy nočními, zaválet. A toho dne ranním jítrem před knížete se, jako by o tom nic nevěděl, na Vyšehradě postavil. Kovkopové knížecí hned bez odtahův poslali, žalující na Horymíře, a přitom žádali, aby kníže, sbera lid na rychlost, poslal jej k Neuměteli a tu aby Horymíř pro takový skutek jíti kázal. Křezomysl, maje Horymíře při sobě, optal se jeho, proč jest takovau jemu škodu a protimyslnost zúmýslnau učiniti směl? Kterýž odpověděl: Ctný kníže, co tito oznamují a žalují, však to není k pravdě podobné, a to v tom: Že bych já oné noci, před včerejším dnem minulé, mezi Příbrami a Lázem měl několik osob zabiti, kterakž bych já to sám mohl učiniti? Druhé, že bych dolův mnoho stříbrných zametal a velikým kamením zaválet, rozvaž, prosím, mohl-li sem já to svú osobau všecko za jednu noc udělati? Nadto pak, poněvadž ty si sám mne hned po té noci velmi ráno před sebau viděl, jest-li to pravda, toho považ, co oni o mne mluví.

Křezomysl kníže, žalostiv jsa pro stříbrné doły, kázal Horymíře do jednoho sklepu zavřítí. A povolat vládyk starších, co se přihodilo, to jim oznámil. V tom přišlo veliké množství kovkopův těch, jimž se ta škoda stala, a na kníže volající, za pomstu prosili. Kníže, posadiv se s vládkami, tu při a na Horymíře žalobu pořádně slyšal. Horymíř, jsa tu také postaven, týmiž slovy jako prvé pravil se tím vším nebyti vinen. Kníže stál na omylu: vládyky toho, co se stalo, vděčni byli, ale kovkopové volali před knížetem, křičíce na mordéře, na paliče i na záhubei knížecí pokladnice; ustavičně, aby byt ohněm spálen vedle předešlého zřízení a nálezu knížecího, prosili. Vládyky se zaň snažně přimlúvali, a poněvadž nic není naň toho, co se žaluje, ukázáno, aby při hrdle byt zůstaven, žádali.

Kníže, jsa veden takomstvím a těch dolův stříbrných více než lidí zmordovaných želeje, tento nález učinit: Poněvadž mnozí na Horymíře žalují, mnozí také svědomí, že sú jej při tom skutku, an páli a morduje, viděli, dávají: má smrt trpěti. Ale poněvadž jest mně ohněm škodu učinit, to já jemu promijím a odpauším, tak aby nebyl ohněm spálen; pro mordy toliko, kteréž tu učinit svým mečem, týmž mečem má jemu hlava slata býti.

Horymíř, znaje, že jest hrdla odsúzen, tu stoje před knížetem a

vládkami, tuto řeč učinil: Ctný kníže, již vidím a znám, že sem tvým saudem odsauzen. Než té jsem naděje, že bohové jinak súditi budú. A poněvadž mi živu býti nelze, zato toliko prosím, popřej mi dříve toho než umru, ať na můj milý kůň vsedu a maličkú chvíli se na něm po tomto hradě projedu; potom učíš se mnú, cožkoliv chceš. Kníže zasmál se tomu a, kázav dvéře hradové dobře zavřítí a strážnými osaditi, dopustil jemu, aby šel a, svůj kůň osedlaje a meč k sobě připáše, svou kratochvil sobě učinil. Kterýž, všed do maršale (tak jakž zpráva potom od maršalérův byla) něco s svým koněm mluvil a, osedlav jej, ven vyvedl a, vsed naň, zavayskať. Tot kůň počal se velmi čerstvě obracetí a skoky veliké činiti. Kníže, s vládkami z oken vyhlédaje, počal se velmi diviti. Když podruhé Horymír zavayskať, kůň pod ním od jedné brány hradové až k druhé skok učiniť. Po třetí zavayskať, řekl: Nuže, Šemíku, vzhůru! a kůň jemu odpovědět: „Pane, drž se!“ a v tom učinil skok přes všecky zdi hradové až na druhú stranu řeky Vhlavy. Kníže s vládkami na druhú stranu pohleďať, ano Horymír na svém Šemíku k Radotínu pospíchá.

Po takovém divu všickni vládky, zemané i služebníci, kteříž tu přítomni byli, za Horymíre se k knížeti, snažně milosti prosíce, přimlúvali. Kníže na Neumětel za Horymírem poslať, aby se bezpečně navrátil, že jest mu všecka vina odpustěna. Kterýž, když přijel na Vyšehrad, knížeti svému se pokořil a, co jest na Příbrami kovkopům i z jakých příčin učinil, oznámil. Kníže se otázal na jeho kůň, a on odpověďal: Kníže milostivý, tam doma u mne velmi teskliv stojí; neb tím skokem nemírným sobě na svém zdraví velikú škodu učiniť. Pojedu a pospíším, abych jej opatřit. Když pak domův se navrátil, Šemík jemu, že živ býti nemůž, oznámil a přítom jeho jako pána svého žádal, aby, když umře, nedal ho ptákům ani zvířatům jisti, ale aby jej dal před vraty dvoru svého pohřebiti. A on Horymír tak učiniť.

Vladislav v Uhrách (1164).

Po smrti Geizy krále uherského Uhří, sjevše se spolu, volili sobě za krále Štěpána, syna jeho v mladém věku. I byl jest pozůstat po někdy Belovi Slepém, králi uherském, jenž byl před Geizú, syn, také jméno maje Štěpán. Ten, žádostiv jsa království uherského a nápad znaje po svém otci, umnit toho krále voleného, syna Geizova, vyhnati z království. A sebrav vojsko, poslať k císaři řeckému Emanuelovi do Konstantinopole, v tom žádaje jeho pomoci. To uslyšavši Tendella, manželka někdy Geizova a matě nového krále uherského, velmi se ulekla a, svolavši pány některé, v radu s nimi vešla. I postali sú posly od krále uherského a od pánův uherských k králi Vladislavovi, žádajice od něho proti Štěpánovi synu Belovu a proti Emanuelovi řeckému císaři pomoci. Král český, povolav do Prahy pánův a zemanův i vládk, rad svých, s nimi se o to radil, má-li to učiniti čili nic. Kteříž rekli jemu: Jak nesluší králi uherskému krále českého ustanovovati, tak není slušné králi českému krále uherského tam potvrzovati; však jednu řeč umějí, nechť se sami smlauvají. Král odpověďal: Však já jeho jim nechci ustanovovati, a bych chtěl, nebylo by mi to slušné, a také toho na mne

oni nežádají; ale vidí mi se za slušné, abych jemu i jim na jich žádost pomoc učinil.

To uslyšav lid obecný, vzkřikli sů všickni: Hotovi jsme táhnauti s králem naším, kamžkoli rozkáže, by pak chtěl táhnauti i za moře. To slyšíce starší z vládyk, i dali k tomu své povolení. Král, šebrau lid, táhl s lidem českým a syn jeho s druhým vojskem lidu moravského, a tak dvěma vojsky vtrhše do uherské země, i položil se Vladislav s Čechy u Vacova a Fridrich s Moravany u řeky, kteráž slove Hron. Štěpán král uherský, jsa u velikém strachu, ujel a položil se i se všemi Uhry s oné strany řeky Tisy. Ale když uslyšal, že by ta dvě vojska nebyla jemu na odpor, ale že sau přitáhla jemu na pomoc: rád to uslyšal. Ale Uhři počali se velmi plašiti, pravíce králi svému: Nebudeme-li od Řekův přemoženi, ale budem naposledy od Čechův z mordováni. Král uherský mladý a v nově volený, vzav naučení od pánův uherských, králi českému poslal veliké dary a s nimi pány své znamenité, aby jej jako hostě do uherské země privítali a tu aby na něm a z řeči jeho vyrozuměli, jakým jest úmyslem přijel do jich země. Vladislav, přijav dary veliké, rozkázal králi uherskému učiniti poděkování a přitom, že jemu chce s lidem svým učiniti pomoc proti králi řeckému, to aby jemu oznámili. Štěpán král, to slyše, radoval se. Císař řecký, uslyšav, že by král český s svým lidem českým a moravským přitáhl mocně na pomoc Štěpánovi králi, a zprávu maje o slavných skutečích českých i o tom, co se dalo od nich při Mediolánu i jinde, nemálo se ulekl. A však, aby se tím dostatečně ujistil, — měl u svého dvoru jednoho Čecha znamenitého, jemuž jméno bylo Rokyta, kterýž byl někdy dvořenín Konrádův knížete moravského a, jeda po dobrodružství, přijel až k císaři řeckému a pro své etné skutky byl té poctivosti došel, že měl místo mezi prvními dvořany, — toho poslal k králi českému, aby jeho žádal od něho, aby pro tu známost a přízeň, kterauž spolu, jedúce na paut do Jeruzaléma měli, proti němu nebývat. Rokyta, když to s králem mluvil, pilně vojsko shleđoval, chtě dobře spatřiti jeho velikost. Vladislav pověděti císaři řeckému rozkázal, že by chtěl rád s ním dobré zachovati přátelství, ale že on Štěpána, krále uherského řádně voleného nikterakž v jeho spravedlivosti slušně opustiti nemůž; neb to jestli že by učinil, že by i on sám císař jemu toho nechválil.

Rokyta, navrátiv se, oznamoval to, co slyšal od Vladislava, císaři a přitom doložil, netoliko on král český tu osobně že jest přijel, ale i syn jeho Fridrich, a oba že sů přitáhli králi Štěpánovi a Uhrům na pomoc, majíce veliká dva haufy lidu českého a moravského výborného a k bitvě hotového a nepřemoženého. V tom hned král a syn jeho položili sů se svým lidem nedaleko od vojska císařova, jako by zitra chtěli s ním bitvu míti. Císař, rozváziv slova Rokyty posla svého, hned té noci zpátkem se obrátil a přes Dunaj s svými haufy se přeplavil, nechav tu vojska Štěpánova, syna Belova, kterémuž měl pomoc učiniti. Štěpán, to vida, velikým byl naplněn strachem a, nechav bitvy, kterak mohl nejspěšněji s svým lidem pryč běžal. Čechové, to uslyšavše, za ním pospíšili a dohonivše se, jich bili a mordovali a vzali jim kořibev a kořisti rozličných nabrali. A navrátivše se do stanův uherských, což tam nalezli, všecko pobravše, do svého vojska přestěhovali.

Král český tím nemálo byl potěšen a rozkázal u prostřed stanův

uherských své všechny korahve roztáhnouti. Císař řecký to vida, nemálo se podivil a hned své poslat pošty poctivé k Vladislavovi, králi českému, jeho žádaje, aby s ním pokoj zachoval, omlouvaje se, že jest on pro bitvu do Uher neprijet, než aby mezi těmi strayci Štěpány pokoj učinit, a že chtěl prositi, aby Štěpán syn Geizův Štěpánovi synu Belovu nějaký díl, jakž sám chce, země uherské oddělil.

Toho času Daniel biskup, jsa v Praze, na každý pátek za krále a lid jeho snažně postiti se rozkázal a sám s kněžimi za téhož krále a jeho bojovníky ustavičně se Pánu Bohu modlit; též i královna, s svými pannami na každý den Pánu Bohu se kořeci, volala, žádajíc za zdraví a vítězství manžetu svému.

To pak poselství, kteréž král od císaře přijal, králi uherskému a radám jeho oznámil, kteříž rozváživše všecko, to mocně jemu Vladislavovi a radám jeho poručili. A on král narovnáni mezi nimi učinit, tak že oba Štěpánové toho pochválili a to vděčně přijali. Při tom času hned bez meškání král Vladislav poslal k císaři Emanuelovi Martina člověka velmi učeného, jenž byl z rodu Gervazia, vyšehradského probošta, s některými radami svými. Jehož císař poctivě přijal a znamenitě daroval: takové pozdravení a přitelské zakazování, pravě, že od krále českého milostivě a vděčně přijímá a týmž jemu že se odplatiti i nadto větším chce. Rady a páni poslové, navrátivše se, to vše pořad skrze Martina králi svému oznámili. Císař pak, chle větší a dokonalejší přátelství s králem českým míti, poslal k němu pošty své poctivé, žádaje, aby za vnuka jeho, to jest, Petra syna Jindřichova, dána byla vnuka jeho, to jest, dcera Fridrichova syna Vladislavova. Král, poradiv se o to s svým synem a s jinými svými radami, k tomu svolil. A to jest hned zapsáno a pečeti stvrzeno. Toho císař jsa velmi vděčen, na znamení té vděčnosti poslal Vladislavovi veliké dary a manželce jeho králové české, což mohť najrychleji, do Čech poslat několik vozův damaškův a aksamitův a zlatohlavův, také hotových ornátův a kapí i jiných ozdob kostelních z perel a z drahého kamení, kteréžto věci od múdrých šacovány byly na sto tisíc zlatých.

Tu král Vladislav, smluviv císaře řeckého s králem uherským, pokojně a přátelsky se rozžehnali a rozjeli. Král pak český šel s králem uherským k jeho matěři, manželce někdy Geizy krále uherského, a u ní slavně hodoval. A po vykonání toho všeho králová stará, rozžehnavající se s Vladislavem, dala jemu veliké dary, tak že ty dary králové na mnoho vozích za králem Vladislavem do Čech vezli. A tak když se král radostně s svými Čechy do Prahy navracoval, biskup Daniel až do Českého Brodu proti němu vyjel a také i králová až do vsi, kteráž slove Kyje. Kněží a žáci vyšli až do Mezihorí, krále svého vítajíce. Král, uchýliv se od Vyšehradu, nejprvé všel do kostela sv. Víta a Václava i jiných dědicův a tu Pánu Bohu veliké děkování činil, že se on i lid jeho navrátíl do Čech ve zdraví. Potom také všel do kostela sv. Petra na Vyšehradě.

K tomu času mnoho vládyk a zemanův sjelo se do Prahy a na Vyšehrad, kteříž, milostivě a laskavě pána svého krále Vladislava vítajíce, jeho zdraví a šťastnému navrácení radovali se. A tak z toho bylo potěšení a radost všem Čechům, že jich bojovníci a přátelé ve zdraví se navrátili.

Opatovický poklad.

Císař Karel, pojav s sebou okolo třiceti svých dvoranův, vyjel z Prahy, pravě, že chce jeti na projíždku. I jel až do Králové Hradce a, když tam přijel, tu byl ctěn od měšťanův poctivě. Nazajtrá pak ráno, vstav a pojav s sebou dva věrná komorníky, jiným všem sebe tu v městě čekati rozkázal. I jel až do kláštera jednoho na půl druhé míle od Hradce a ten slul Opatovice, aby klášter starodávni a jako najvzácnější mezi jinými řádu svatého Benedikta ohledal. A na té cestě rozkázal oběma komorníkům, aby ho žádný z nich císařem nejmenoval, ani, kto by on byl, žádnému nepravil. Oni se tak zachovati slíbili. A když vjel do kláštera, pozdraviv opata a bratrův, za stůl se posadil, a oni, vidouce poctivú postavu, poctivost mu činili. A když chtěli obědvati, toho hosti za stůl s opatem posadili a opat jako muž uctivý krájel a kladl jemu na talíř. A když bylo po vykonání obědu, řekl opat: Milý dobrý muži, prosím Tebe, oznam mi, které jest tvé jméno? A on odpověděl: Rád to učiním, ale však prvé prosím, milý otče, pojd' se mnú do kostela, pojmi s sebou dva nejstarší bratry z tvého konventu, kterýmž nejvíce věříš. A on tak učinil. Pojav hosti za ruku, uvedl je do kostela a, poklečavše malú chvíli, řekl Karel: Kněže opate poctivý, jakož jsi žádostiv byl věděti mé jméno, i oznamuji před těmito otcí mými milými a tvými bratry, že jsem já Karel, císař římský a král český, pán vás. I řekl opat: Ó najslavnější císaři a pane náš, zdalíž já tvé osoby neznám? ale však sám sem sobě nevěřit a to z té příčiny, když při tobě žádného služebníkův znamenitých sem neviděl. A snad chtěl tomu Pán Bůh, abych tebe dokonale nepoznal. I řekl císař: Služebníkův sem v městě Hradci zanechal a do tohoto kláštera jich s sebou pojíti nechť proto, abych mohl s vámi, otcové milí, snáze a volněji něco v tajnosti rozmluviti. A obrátiv se k opatovi, řekl: Otče, tito-li jsú bratři nejstarší a najvěrnější tajných věcí sekretáři v tvém klášteře? A on řekl: Ti jsú. I řekl císař: Milí otcové, již vám tuto na božím místě oznámím příčinu příjezdu mého do tohoto kláštera. Zpráva mne došla z domnění lidského, že byste vy při tomto klášteře měli míti veliký poklad na stříbre i zlatě z daru Pána Boha všemohúcího; protož jestli to tak jest, vám věřím, že toho přede mnú jako před svým pánem a obráncí nezatajíte, a já vám přiríkám pod svú věru císařskou, že vám nic toho nechei vzíti ani skrze sebe ani skrze žádného jiného, ani nato sáhnúti žádným vymyšleným obyčejem, toliko ať nato pohledím. A oni po takové řeči stáli, jako by se ulekli. I řekl opat: Slavný císaři, tvé milosti prosíme, popřej nám se nato maličko poraditi. A odstúpivše od něho, dlúhau chvíli se radili, a navrátivše se k němu, řekl opat: Pane náš milostivý! jakož se pláti ráci Tvá Velebnost na poklad obecní kláštera tohoto, i ráciž věděti, že jest bratrův v klášteře tomto na tento čas padesát a pět, a žádný z nich o tom nic neví. Jest ovšem nějaký poklad, o kterémž já a tito dva bratři vědomost máme a žádný jiný, a když by mne Pán Bůh nechoval aneb kterého z bratrův těchto dvú, jinému se na to místo oznámí. A tak žádný větší počet o něm vědomosti nemá než tři osoby, totiž opat a dva nejstarší z konventu. A my sme takovými těžkými závazky zavázáni, abychom žádnému, kde jest ten poklad položen, nepravili ani ústy ani jakým znamením. Nad to jest

k němu velmi těžký přístup i Vaší Milosti nenáležitý. I řekl císař: Připustte mne čtvrtého k té věře, chci učiniti týž závazek jako i vy, že toho pokladu žádnému nikdy neoznámím. A oni, opět poradivše se, řekli: Pane náš milostivý, jistě není nám náležitě to učiniti a také není náležitě to před Tvú Milostí zatajiti. Protož ze dvého jedno chceme učiniti: nebo Vám to místo, kde jest ten poklad, chceme oznámiti a jeho neukázati, aneb chceme Vám jej ukázati a, kde jest, neoznamovati. I pomysliv císař, řekl: Nechť naň pohledím; dosti budu míti natom. A oni řekli: Chceš-li jej viděti, musíš se tak, jakž my tobě rozkážem, zachovati. A on odpovédět: Otcové milí, můj život jest v vašich rukau; což mi rozkážete, to učiním. A oni, pojavše jej za ruku, uvedli jej do jednoho velikého sklepu cihlami dlaženého a tu osvětili dvě veliké svíce voskové a, vzavše kuktu, strčili ji na císaře opak. A vyzdvihše několik cihel, odkryli nějakú díru do země, i lezli do země po řebříku napřed velmi hluboko a císař v kukle za nimi. A když na dno přišli, obrátili císaře několikrát sem i tam, aby paměť ztratil, i vedli jej nějakau štolau tak daleko, jako by mohlo býti za dvoje hony, a tu vzavše s něho kuktu, ukázali jemu veliký loch plný kruhův stříbra litého. Odtud vedli jej málo dále, i okázali jemu opět loch v hlině vybraný a v něm zlata kruhův velmi velikých jako bez míry i váhy. Ještě jej uvedli do třetího lochu, v kterémž byli rozliční zlatí křížové, paciškálové s drahým kamením a jiných mnoho klenotův rozličných. I řekl opat císaři: Pane náš, tyto pokladové tvoji jsú a tobě i tvým budúcím se chovají; protož vezmiž sobě tuto, což se koli tobě líbí. A on řekl: Nedajž mi toho Pán Bůh, abych měl co vzíti z pokladův kostelních. Odpovéděl opat: Aníž by to slušné bylo, aby Ty měl z tohoto místa vyjíti a něco pro paměť sebú nevynešti. I vzav jeden krásný prsten, v němž byl veliký světlý a nad míru drahý diamant, který spravedlivě císaři míti náležel, dal jej do jeho ruky, a on přijal jej vděčně. A s tím hned zase se obrátili a opět naň kukta vložena, a tak císařem jako prvé, aby paměť ztratil, zatočeno. A když zase vylezli až do toho sklepu, odtud císař vsed, poklekl před velikým oltářem Panny Marie a Pánu Bohu se pomodliv, řekl: Otcové milí! z této povolnosti a že ste se ke mně věrně a pravě zachovali a ten poklad ukázali, vám děkuji a vás se ptám, mohu-li já to svým milým a věrným přátelům, že sem takový a tak znamenitý poklad pod zemí viděl v mém království, oznámiti? Ale však, bych chtěl praviti, v kterém jest místě, toho nevím a na to se ptáti nechci. Také jeho po druhé viděti nejsem žádostiv a nedajž mi toho Pán Bůh, abych se měl naň potahovati. A oni řekli: Učin, cožkoli ráčí Tvá Velebnost jako pán náš milostivý.

A s tím hned s nimi se rozžehnal a řka: Toto jistě vězte, že tento prsten a dar od vás mně daný u mne jest v takové vážnosti, že nesojde a sjeti nemá s mého prstu až do mé smrti. Nato když pohřben budu, chci tomu a dožádám se toho na mých věrných, aby byl na mém prstu zanechán a se mnú pohřben. Jakož pak jest na prstu jeho v hrobě až do dnešního dne. A vsed na svůj kůň, k Hradci se obrátil.

I ptali se někteří znamenitější jeho dvořané komorníkův, kde sú s císařem jezdili, a oni pravili: Do kláštera opatovického; tu císař obědval a po obědě, vsed s opatem a s dvěma starými mnichy do kostela dlouho se tam (vedle svého obyčeje) Pánu Bohu modlil. Potom

pak před svú smrtí eisar některým svým věrným radám, kterak jest veliký pod zemí poklad u kláštera opatovického (ale že neví a nato se ptáti nechce, v kterém místě) vidět a, ukazuje ten krásný prsten a drahý diamant, pravil, že mu tu od opata a od těch bratří dán. Potom taková věc po letech padesáti a šesti také na jevo vyšla, že nějaký Jan, jenž byl na ten čas v držení Heřmanova Městce, chtěl tomu pokladu, kázat opata toho kláštera ukrutně mučiti.

XXXII.

Duchovní písně.

Poesie duchovní ode dávna měla pěstovatele mezi předky našimi. Čím dále se vracíme do minulosti, tím ji nalezáme jemnější a vznešenější. Doba sporů náboženských rozhojnila sice počet básníkův náboženských nad míru, ale nebylo mezi nimi skoro žádného, který by vynikal onou opravdovou vroucností citu, která nám v písních duchovních XIV. a starších věkův tak velice lahodí. Plody jejich větším dílem nejsou nic jiného než rýmovaní výkladové učení náboženských. Zpřemítáme-li rozsáhlé tehdejší kancionály, málokdy se potkáme s výtvořem uslechtiljším, který by obsahem básnicky provedeným dojímal. Jediná skoro výjimka jsou poetické převody žalmův anebo latinských písní starocirkevních. Nicméně zachovaly se nám z oněch bouřných věkův některé přeladěné kvítky, dílem v kancionálech, dílem v podání zbožného lidu. Mnohé z nich jsou snad dědicství z doby pradávné, dokud ještě myslí předkův našich nebyly roztrženy rozepřemi o víru: podoby však, v jakové je nyní nalezáme, nabyly jistě teprve v době XVI. a XVII. věku. *)

Vykupitel.

„Pust' naše hlasy před trůn tvé milosti,
A vyslyš otce z hluboké temnosti!
Ukaž rameno tvé síly a moci,
Ať se zarmoutí vsieckni pekelníci.“

V tom na výsosti uslyšeno lkání,
Adama, Evy smutné narikání,
Bylo hledáno v nebi, kdo by ten byl,
Který by hříchem lid jatý vykupil.

*) Velikou o tyto duchovní písně zásluhu má J. Vl. Kamaryt, kterýž je sebral a r. 1831—2 vydal. Ze sbírky jeho vyňato jest patero následujících básní. První z nich „Vykupitel“ patrně jest zlomek, upomínající obsahem svým na Lament otcův svatých. (Viz str. 22.)

Nebyl nalezen mezi Cherubiny,
Mezi Mocnostmi, ani Serafíny,
Který by mohl Adama výstupek
V nebi vymazat — potěšit smutek.

To vidauc Slovo Otce nebeského,
S trůnu sstaupilo diamantového;
Berlu, korunu i drahé odění
Odvrhnauc, řeklo k velkému divení:

„Vyslyš, Otče, syna jednorozeného,
Přede všemi věky z tebe zplozeného:
Já chci být smírcem, také prostředníkem
Mezi tvým Božstvím a padlým hříšníkem.”

Otec nebeský, vida syna svého
Před celým nebem tak poníženého,
Řekl: „Synáčku, mně v podstatě rovný,
Budeš velice v světě ponížený.

Ježž nemůž nebe, země pochopiti,
Ježž nemůž anděl žádný zpytovatí,
Ježž nemůž slunce ani obvinauti,
Ježž nemůž měsíc září svau zastříti:

Nebudeš mítí místečka v Bellémě,
A opustí tě izraelské plémě;
Mezi své vlastní ačkolivěk přijdeš,
Však messiášem stauti jim nebudeš.”

Nato odpověděl synáček zas boží,
Jenz rozsívát chtěl nám nebeské zboží:
„Otče můj milý! mé jest potěšení,
Mezi lidskými na světě být syny.”

Na vstaupení Páně.

Vstup na nebe
Sám od sebe,
Vítěziteli Kriste!
Otevř nebe
Jak pro sebe,
Tak i pro nás, ó Kriste!

Neopust nás,
Neodluč nás,
Děti jsme, tys otec nás!
My vzdycháme,
Pospícháme,
K tobě, Spasiteli nás!

Zhůru, zhůru,
 Lítej zhůru,
 Duše má, k Bohu svému,
 Vejdi v nebe,
 Jež pro tebe
 Stvořil Bůh, dej mu sebe!

S v a t o d u š n í.

Svatodušní holubičko,
 Neprodlévej,
 U nás si zhotov hnízdečko
 A k nám lítej!

Lítej, lítej, holubičko
 Všecka bílá!
 Ej jak stkví se tvoje líčko,
 Všecka's milá.

Potopa se utišila,
 Vody sběhly:
 Zlost naše se vysušila,
 Hříchy stekly.

Ach přilítni s olivovou
 Ratolestí,
 Obvesel nás s vínovanou
 Zeleností.

Oliva buď potěšení
 Hříchův našich,
 Jakož i buď nadělení
 Darův božích.

Ať nám znamená pokoje
 Oliva jest,
 Ať od nás zažene boje
 A všecku lest.

Holubička k nám, Čechové,
 Již již letí
 Všecka bílá, bílí lvové,
 Mějte štěstí!

Na nebevzetí nejsvětější Panny Marie.

Kam se ubíráš do oblaků,
 Maria nejsvětější?
 V překrásném andělském průvodu,
 Královno nejslavnější!

Ty si v slunci oblečena,
 Rozličností ozdobena,
 Měsíc máš pod nohama svýma,
 Hvězdy jsou tvá koruna.

Kdo můž tu slávu vysloviti,
 S kterau's do nebe vzata!
 Kdo můž tu radost pochopiti,
 S kterau's v nebe přijata!
 Všecko plno potěšení
 Nese tobě pozdravení;
 Všecko tě jakožto svou paní
 A královnu velebí.

Vitá tě nebeský Otec
 Jakožto svou dcerušku;
 Vitá tě tvůj milý synáček
 Svou přemilau matičku;
 Vitá tebe i Duch svatý
 Svou zamilovanou choti:
 Přijali tě do věčných stanů
 Neposkvrněnou pannu!

Sv. kříž.

Pozdraven buď, svatý kříži!
 Na němž krásné ovoce,
 Na němž Pán Ježíš umírá,
 Syn nebeského otce.

Pozdraven buď svatý kříži!
 Tvá ratolest se mění:
 Ježíš na tobě umírá
 Voláje velkau žízni.

Pozdraven buď, svatý kříži!
 S tebe slyším smutný hlas
 Volá Ježíš: Dokonán jest
 Na tom světě tento čas!

Pozdraven buď, svatý kříži!
 Tys naše potěšení:
 Práví Ježíš: Vezmi kříž svůj,
 Následuj mne na zemi!

Pozdraven buď, svatý kříži!
 Ty jsi veliká síta:
 Pod tebou se země trásla,
 Vůle boží v tom byla.

Pozdraven buď svatý kříži!
 Ty si velmi vyzdvižen:
 Ukážeš se na obloze
 Spatříme tě v saundný den!

XXXIII.

Jan Popel z Lobkovic.

Narodil se l. 1490 z otce Ladislava z Lobkovic, pána na Chlumci. V mládí nabyt vzdělání velmi pečlivého a hned téměř „v věku dětinském práce poctivé a lidem prospěšné vykonávati přivykl.“ Činnost jeho veřejná počíná se s l. 1538, kdež se stal sudím dvorským. L. 1539 sám třetí zřízen byl od Ferdinanda I., aby na kronice Hájkové k tisku tehda přiřícené „s pilnosti poseděli a ji bedlivě přehlédli.“ L. 1541 postoupil za nejvyššího sudi zemského, v kterémžto úřadě setrvav až do l. 1554, stal se nejvyšším hofmistrem. Důkazem důvěry, kterou k němu Ferdinand I. choval, jest, že mu důležitá řízení ve správě zemské nejednou byla svěřována. L. 1544 odebiraje se do Uher na Turka a zanechav královnu Annu na místě svém v Praze, připojil ji král mimo jiné Jana z Lobkovic za radu; l. 1556 když za podobným úmyslem místodržící arcikníže Ferdinand Prahu opustil, ustanoven Jan z Lobkovic s jinými některými pány na místě královském, aby na hradě prazském až do dalšího poručení po- byli a všecky věci spravovali. V pozdních letech života svého zaměstnával se pan Jan pracemi literárními směru náboženského. Přeložil Erazmovu knihu o dobrém a křesťanském hoto- vení se k smrti, ku kteréž připojil Napomenutí pobožné a křesťanské ke všem lidem, aby, jsauce na světě, na věci budaucí se rozpomínali, z učitelův pisem svatých vy- brané. Oba spisy, jazykem výborným složené, vydali Jiřík Melantrich a Sixt z Ottersdorfa l. 1563 a 1564, potřetí Faustin Procházka l. 1786. I manželka páně Janova, Anna z Kolovrat, oblibovala sobě v knihách. Z poručení a rozkazu jejího vytištěn l. 1562 od B. Netolického český překlad sv. Augustinovy Ruko- věti, jež sama předmluvou opatřila a manželu svému připsala. Jan z Lobkovic, dosah věku nestorského (79 let), skonak dne 14. června 1569 na zámku v Libochovicích a pochován jest u sv. Vítu na hradě prazském. Mimo zděděný po otcí Chlumec ná- ležely mu statky Točník, Zbiroh, Libochovice, Hazmburk a j.

Z napomenutí pobožného a křesťanského ke všem lidem.

V pravdě jednomu každému potřebí jest toho, aby zde jsa na tomto světě, život hledět vésti pobožný, hleděl jej ztrávití v lichosti, v svatosti i také v trpělivosti; neb sv. Jan Zlatoušlý trpělivost pokládá býti matkou vši síly, mužnosti a křesťanské udatnosti. Jednoho každého z nás Pán Kristus na tomto světě najal na vinici svau, abychom pracovali až právě do večera. Protož, dokudž můžeme a času nám se dostává, hledme na též vinici vedro, horko, zimu, větry a jiné rozličné sloty podnikati; hledme tauž vinici kopati a zdělávati; hledme hřivnau nám svěřenau těžiti a našim bližním v potřebách se propůjčovati, jim posluhovati i dary nám od Boha svěřenými s nimi se sdělovati.

Život zajisté náš zde na tomto světě přirovnává se rolí. To hledme dobře vypravovati, zvorávati i zdělávati písmý starého i nového zákona. Potom pak rozsívějme na něm dobré a hojné semeno, to jest, čistotu slova božího. A to naše rolé oplemte a ohradme se všech stran plotem, to jest, vyučením křesťanským, modlitbau a postem svatým, aby do téhož rolé a tak obmezeného pole žádná lítá zvěř, to jest, zlí nepřátelé vskočiti nemohli. Nevažme sobě té práce, aniž sobě s ní přistyskujme; neb se nám jistá předkládá naděje budaucího hojného úžitku, kteréhož účastni budeme, když i víno z vinice sebereme i obilé sežaté do stodoly shromáždíme. Kdež zajisté bývají půtky a nebezpečenství, tu také bývají darové; kde bojové, tu i poctivosti; kde rytířství, tu i pasování. A protož zmužile sobě počínejme a, posilnice srdcí našich, hotovi budme se všemi potřebami k zvelebení tak dobře vinice jako i rolé toho našeho, to jest, duše naší. Tu hledme zdělávati, o ní péči a starost míti, hledme ji v pravé víře, v lásce a v naději utvrzovati.

Šelť v tom také pilně i nepřítelé svého, jestliže se o to pokauší, chtěje srdce tvé raniti zlou a převrácenau žádostí, a pokaušel-li by se o to, aby mysl tvau urazil mrzutým a šeredným myšlením. Pamatuť tomu se zavrci pavézou víry a proti takovému zlému a nestydatému vnuknutí ľebky naděje nasaditi. I pochopě meč duchovní, kterýž jest slovo boží, oboř se s ním na svého nepřítelé a s ním se zmužile potkej. Nebývej strašlivý a bázlivý, ale smělý a udatný. Buď vždycky ve všech svých věcech strídmy, strízlivý i trpělivý. Také bázeň boží v svém srdci měj, aby z pole neutekl jako dráb a nesmělý voják a jako dělník lénivý z pole a vinice, a tak přišel netoliko o mzdu ale také i o korunu. Nebo tvá práce, tvé usilování i tvé díto na poli i na vinici a tvé toto s nepřítelém tvým potkání jesti velmi na krátce, to jest, tvůj život na tomto světě nebude na dlauze, než saud života tvého dlauze a velmi daleko se protáhne. Máš zde na tomto světě tvého života i všech tvých skutkův diváky svaté angely, duchy ty přečisté, tak jakž písmo o tom vypravuje: divadlo (řka) učiněni sme světu, angelům i lidem. Ti když uzří, že ty nepřítelé svého přemáháš a nad ním již vítězství dosahuješ, budau se radovati i veseliti v skutcích tvých udatných a slavných i také v tvé spanilé zmužilosti. Pakli tě uhlédají přemoženého a od nepřítelé tvého podmaněného, odejdu a odeberau se z divadla toho, jsauce smutni a nemohauce se pro zármutek nato více dívati.

A protož chop se braně, to jest, bázně Páně; nebo bázeň Páně jesti meč na obě straně ostrý, všecky žádosti zlé odúnajic.

XXXIV.

Jan Jevičský Černý.

Jan Černý, rodem z Jevička, měštěnin v Zábřezě, přeložil l. 1556 Jeronyma Braunschveyka Štrasburského „Knihy o pravém umění destilování aneb vod pálení“. Spis tento dělí se na dvě části, z nichž první vlastně jedná o překapování a nádobi k tomu potřebném, druhá pak o bylinách, některých látkách živočišných i chemických vlastnostech jejich. Překlad Černého, l. 1559 v Olomouci vydaný, vzácným jest důkazem, že v XVI. věku i na Moravě prosti měšťané menších měst pracemi vědeckými zaměstnávají se byli uvykli.

O názvosloví bylinářském.

Nebud' vás tajno, že nevidělo mi se příliš mnoho zbytečných defnicí a vyjadřování při každé bylině, odkud která jména svého puovod neb počátek vzala, aneb proč se která tak latině neb německy, některé také i recky a arabsky jmenují, klásti, ješto ty věci prostým lidem jazyku českého, kteříž jiných řečí neumějí, k žádnému úžitku a prospěchu nejsau. Chtěje zbytečností poodložiti, uminil sem toliko každé byliny jména prvotně česky větším písmem na vrchu položiti a hned pod tím proti sobě, kterak se táž zelina latině a německy jmenuje buďto jedním jménem aneb více (neb se některé v jiné a jiné krajině jináče a rozdílně jmenují). A to proto, jestli by kdo které byliny neznal a jí potřeboval, aby se mohl doptati, majíc jména latinská, na doktorích a lékařích, aneb česky a německy na babách a těch, kteří koření znají, na trhy nosí a prodávají. Neb, by pak třebaš s celým herbářem někdo po poli, lukách a lesích chodil, malého a téměř žádného by úžitku sobě takovými těch jmen puovody nedosáhl. K tomu také učinil sem to z té příčiny, že mnoho herbářův na světlo vychází, v kterýchž sami doktoři a učení o některé byliny jako v zápas chodí, a jak by která nejvlastněji jmenována býti měla (neb ji jeden takto a druhý jináče jmenuje), ještě až do té chvíle srovnati se nemohau. Jakož pak i Otto Brunfelsius v svém herbáři latinském i německém jiným doktoróm a lékařóm nemalau příčinu dává, žádostiv toho jsa, aby to, což od dávního času zplundrováno a jinak cizoložně pokřtěno, zase k prvnímu spuosobu a heslu vayborných starých řeckých a latinských lékařův, kteréž on zejména vyčítá, navraceno, napraveno a přivedeno býti mohlo. Kdež pak nepochybuji, že každý z nich s svým uměním a vtípem nebude chtěti nejzadnější býti, ale, což kdo při sobě míti bude, že to na plac vyjítí musí. A tak bezpochyby těch herbářův latinských i německých nemáo na světlo vyjde, že nedeme věděti, v kterém prvé čísti. Pak bylo-li by již co toho od koho napraveno a gruntovně na světlo vydáno, proč by také i to přijato býti nemělo? Ale s těžkostí od toho lidé, čemuž navřeli — zvláště pak prosti a neučení lékaři — odvedeni budau.

I nechť se o tu kápi Řekové a Latinici, jakž nejlépe mohau, ha-

druhi a vadí: vždyť se nám také něco dostane. Totiž, jestliže oni na gruntovní a pravá jména bylin a koření přijdau, hned budau rozuměti jistým spisům starých zkušených lékařův, k čemu kterých zelin neb kořenův a k jakým nemocem a nedostatkuom užívali a potřebovali. Kterážto vše skrze jich tak bedlivé vyhledávání a z jedné řeči v druhau tulmačování a překládání i k nám — bude-li vuole boží — bude se moci dostati.

My na tento čas při těchto našich českých jmenech, pokudž se to gruntovněji nevyhledá, zůstaňme. Však nebrání se žádnému, aby neměl všelijakých bylin podle spůsobu krajiny své jináče, než tuto poznamenáno, jmenovati aneb sobě připsati. Anobrž i při tom bylo by potřebí, jestliže by herbář český měl kdy dokonále na světlo vydán býti (jakož sem srozuměl, že aumysl mají jej tisknauti), aby rozličnosti jmen českých při každé bylině neb koření (poněvadž se některá jináče v Čechách a jinak v Moravě jmenují) podle řeckých a latinských jmen, ano i, mohlo-li by to býti, polská jména poznamenány byly. Však ne takž, jakž je každá bába podle zdání svého křtí, ale tak, jakž se v dobré napravených a nařízených apatečkách aneb od zkušených lékařův jmenují.

XXXV.

Paměti turecké Mich. Konstantinovice z Ostrvice.

Předkové naši velké mivali zalibeni ve spisech o tehdejším úhlavním nepříteli křesťanstva. O tom, mimo četné noviny o bojích s Turky, svědčí hlavně řada kronik tureckých během XVI. století vydaných. Ottersdorfové přeložili kroniku tureckou Pavla Jovia (1540), spis Georgevičův o začátku tureckého cisarství během desíti let nalezl dva překladatele, Jana Bessa (Moravusa) l. 1567 a Jana Mirotického l. 1576; Dan. Adam z Veleslavina a Jan Kocin vydali l. 1594 po česku Löwenklauovu kroniku tureckou spolu s třemi menšími spisky Busbekovými o věcech tureckých, ano Václav Budovec z Budova sepsal zvláštní knihu proti Koranu (Antialkoran 1614).

Nejstarší větší spis o Turcích jsou paměti Michala Konstantinovice. Po vzeti Cárihradu obrátil se sultán Mahomed do Srbska, i dobyl rodiště Michalova, hradu Ostrvice (1454). V létě r. 1455 obehnal Nové Brdo a vzal je pod smluvou, ale smlouvy nezdržev, chlapce, kteří tam byli, vzal sobě za jeničáře. „Já také“, di Konstatinovic, „v tom městě byl sem zajat sám třeti s bratřimi svými. Kdežto nás v jednom haufě hnali Turci ti, kterýmž sme byli poručeni: kdyžkoli do lesův neb hor sme přišli, tu sme vždy mysli, abychom ty Turky zbili a sami mezi horami ušli; ale mřadost naše nedařa nám toho učiniti. Však proto já sám dvanáctý ušel sem jim v noci do jedné vsi. Potom pak nás honida

všecka krajina a dohonivši nás svázali, bili a vlikli za koňmi, až div že v nás duše zůstala. Potom pak slibili za nás jiní a dva bratři moji, že se toho více nedopustíme, a tak nás vedli pokojně až za moře.“ Přišel Konstantinovic mezi jeničary, byl l. 1456 pod Bělehradem, l. 1458—62 při dobývání Moree a Trapezuntu, při výpravě na Usen-hassana, na Vlada-Drakula valaského, konečně při vzeti Jajec a Bosny na jaře 1463. Z Bosny když se Mahomed odebral, nechal Konstantinovice na zámku Zvečeji blíže Jajec. Na podzim téhož roku přitrhl však král Matyáš uherský do Bosny, Jajec a pak i Zvečeje dobyl, a Konst. chválil Pána Boha, že tak se cti mezi křesťany se navrátil. Král Matyáš zajatý v Bosně Turky přivedl v triumfu na způsob římský do Budina. Konstantinovic dostal se pak do Polska i přijat tam byl do stavu rytířského. Zvyknuv v nové vlasti, sepsal mezi l. 1506 a 1516 příhody a zkušenosti své, mezi Turky nabyté, jazykem polským, načež brzo do češtiny byly přeloženy.

Překlad český byl s počátku v prepisech rozšiřován, až Alexandr Aujezdský, knihtiskař v Litomyšli, části jeho, tak jakž porůznu byly, sebral a, na mnoha místech češtinu spraviv, l. 1565 a podruhé l. 1581 v Litomyšli vydal (Historia neb kronika turecká), připojiv k ní děje Jiřího Kastrioty Škanderbega z něm. přeložené. Dílo toto má tu zvláštnost do sebe, že český překlad obsahuje mnoho polonismův, polský pak originál, vedle některých srbských slov, ještě víceji bohemismův. Čemuž se však není co diviti; neboť není téměř památky staropolské do polovice XVI. století, která by českými slovy a obraty více méně nebyla protkána.

0 bitvě varnenské.

Král Vladislav slavné paměti měl příměří s císařem tureckým za sedm let. Znajíce to páni duchovní i světští, že se královské velebnosti prvé šťastně zvedlo proti pohanům, i namítvili krále nato, aby příměří Turkům zdržáno nebylo. Také hvězdáři, na hvězdách hledajíce a pochlebné víno pijíce, rytířstvo a Jankul, správce jsa království uherského, jenž byl otec krále Matyáše slavné paměti, ubezpečili krále nato, že se mu dobře a šťastně povede proti pohanům. I počal se král Vladislav na Turky chystati. Léta božího 1444 učinil poselství k despotovi, aby také hotov byl. Despot Jiří to poselství uslyšav, velmi se zarmoutil, i poslal přítele svého Dimitera Krajkovice, pána znamenitého, k králi Vladislavovi Jeho Milosti v ta slova: „Králi milostivý, jáť sem se ubezpečil na první řeč, jakož ste pak VMst se mnau naposledy zůstali, že bez mé rady proti pohanům nic nechečete počínati. I nevím, jak ste se nad tím zapomněli. Také nevím, či rady poslaucháte, že tak velmi na pohany pospícháte bez potreby. Račtež věděti, že já nikoli nemohu býti hotov;

nebo dobře víte, že sem se v zahubenú zemi uvázal a musím některé hrady znovu stavěti i špiží opatřiti. Protož pokorně žádám, abyste vojny tak nyní zanechali až do jiného času; nebo se chystám VMsti ke cti i k dobrému k tomu času padesát tisícův mužův připraviti a mé staré hrdlo vedle VMsti na pohany vážiti. A ještě vězte, čímkoli budu moci z mého pokladu VMsti pomoci, některé sto tisícův k onomu času přichystati; ale nyní nemohu tomu nic učiniti. A VMsti radím, nechte té vojny nyní. Cheť Vaším otcem býti, jakož sem i prvé byl, a k tomu s boží pomocí přivesti, že budete moci nad pohany zvítěziti." Uslyšav to král Vladislav, chtěl jeho rady uposlechnouti. Ale Jankul veyvoda, stoje vedle Královské Velebnosti, utekl se k poslům s řečí, prvé než mu král rozkázal a zasmáv se řekl: Pane Dimitere, pán tvůj již na sucho vynesl. Odpověděl jemu Dimiter: Pane Jankule, věz jistě, že pán můj věrně a právě radí, a na tebe též neteče. Poněvadž se KMsti toho nezdá učiniti, buď Pánu Bohu poručeno. A tak král tuto odpověď k despotovi po Dimiteru vzkázal: Jestliže na tu vojnu pojedu, chei se u vás prvé na Smederově staviti, však ne ve mnoze, a tu chei sám s vámi o všecky věci rozmluviti. Tak se to poselství dalo.

Despot, vyslyšav to poselství, počal se na krále chystati, jakožto na Královskou Velebnost náleží: stany čisté a výborné, a zvláště jeden stan neveliký, ale výborně čistý, a druhý byl vnitř obrazy, perlami a zlatem krumplovaný, koně čisté a jiné věci, kteréž k darům sluší. Potom král Vladislav se vši svau moci přitáhl k Bělehradu, aby se pievezl přes Dunaj, a z Bělehradu přijel k despotovi do Smederova, i ležel před Smederovem na větře, *) maje dobrou vůli, až se všecko vojsko přes Dunaj převezlo. I táhli a položili se nedaleko od Smederova. Potom král Vladislav, darován jsa od despota svrchu psanými dary, k tomu ještě dal mu despot padesát tisíc dukátův, prose ho žalostivě, aby s tím jel domův a té vojny nechal. Jankul, přitom jsa, řekl k despotovi: Nemíníme ležeti, ale chceme na pohany táhnouti.

Pohleděv král na despota a despot zase na krále žalostivě, vidouce oba, že jináč nemůže býti než podle řeči Jankulovy, tak se požeňnavše rozjeli se. Nebo Jankul více vládl než král a více sobě království přát nežli komu jinému; protož záviděl toho, že král s despotem dobře byl. A odtud hnuv se král Vladislav, táhl dolův podle Dunaje k jednomu městu, jenž slove Bdyn. **) To město dal byl vzebrati a vypáliti. Odtud pak táhl velmi daleko skrze Turky, až přitáhli na jedno pole, jenž slove Varvo, blízko černého moře.

Cisár Morat turecký také tam přitáhl, a sjevše se obě strany, počala se bitva. Nejprvé patnáct tisíc Turkův v bitém odění potýkalo se. Také v zelených kaftaních byli, zlaté a stříbrné řetězy na koních majíce. Tu bylo nač se podívati, od zlata, stříbra, perel, kamení drahého dosti. Bylo Turkův s lidmi zámořskými na sto tisícův. Křesťanského vojska bylo okolo čtyřiceti tisícův jizdy krom lidu pěšího z Polsky, z Čech a z Moravy.

Té porážky tři příčiny byly, a všechny zrádné od samých křesťanův. První, že měšťané januenští, byvše při moti, tu kdež jest moře

*) pol. m. pod širým nebem. **) Vidin, starosl. Вѣдынъ.

pokojné a k převožování příhodné, převezli Turkovi lidu blízko deset tisícův, vzavše od každého člověka po zlatém. Druhá, že František kardinál benátský, maje brániti přívozu, nedobře ho bránil, a neobrániv, křesťanům veystrahy v čas nedal. Třetí, křesťané uslyšavše moc tureckau velkau býti, že chtěli ustaupiti, jako král i kardinál Julian, na místo obrannější; ale Jankuť od toho je odvedl. Též když jízdní turečtí poraženi již byli, a král potom na jencáře uderit, Jankuť krále neretoval, ale od něho přeč ujet.

Křesťanům se na počátku bylo šťastně a dobře vedlo, též druhý i třetí den, až sú jízdní pohanští všickni poraženi, že jedno císař sám s jencáři svými na placu zůstal. Vidauce jencáři, že jest zle, vyhledali sobě jedno místo pod horami mezi nějakými roklemi neb veymoły hlubokými a mezi vřesem velikým, proto, aby nepřátelé toho nemohli znamenati, že by nějaký příkop před nimi byl. Položili se mezi těmi roklemi, a rokle dali sobě vřesem přikryti. A nechavše těch příkopův, dali se nápodobně k běhu, jako by utíkati chtěli do hor, mezi sebou císaře Morata držíce, aby jim neujet. To uhlédav Jankuť, i namluvit krále Vladislava nato, aby na ně s svým haufem táhl, nebo sau prý jízdní poraženi, aby čest získal, a tak svau radau právě krále zmrhal proto, aby sám v království rozkazoval. Tehdy král hned bez meškání táhl upřímo na ně. Spustivše kapaliny a dřevce své vznesše*), připravili se spěšně. Chvátajíce k nim, chtěli je koňmi potlačiti a rozraziti, vidauce, že jsau všecko pěši. A tak chvátajíce vaľem třeli jedni za druhými, aby spíše dorazili. A tak náramným pospícháním ta jistá rokle byla plná jízdnými zarovnána. Potom vyskočivše jencáři na ně, bili je a mordovali, jak sami chtěli. Král Vladislav tu zůstal v té rokli. Jankuť veyvoda, maje s sebou deset tisíc lidu, táhl zase zpátkem beze vsi překážky; nebo pohané byli na hlavu poraženi a nebyl, kdo by ho honil.

Císař turecký z toho vítězství byl více smuten než vesel, pravě, že by nerad podruhé takové bitvy vyhral. O králi Vladislavovi křesťané nic nevěděli, by v příkopě zůstal. Také mnoho pánův a služebníkův tu na tom místě zjímali, a jencáři ty, kteříž do příkopův padali, rozvláčeli jedny tam druhé sem, šaty z nich svláčejíce. Tehdy jeden jencářin, na krále přišed, nevěděl, by král byl, jménem Kukrychhart. Ten uhlédav tak čistú zbroj a na kapalinu péří a záponu čistau, nťal mu hlavu a nesl ji s péřím i s kapalinem před císaře. Vrhši ji před něj, řekl: Šťastný pane, teď hlava nepřítele nějakého znamenitého vašeho! Císař hned postal pro vězně, kteříž zjímání byli, aby pověděli, či by to hlava byla. A byli tu také někteří komorníci království mezi těmi vězni, i pťal se jich, či by to hlava byla. Odpověděli mu: Zajisté hlava krále Vladislava, pána našeho, jest. Někteří služebníci, uhlédavše hlavu královskau, velikau žalostí plakali a křičeli. Tehdy císař hned na tom místě velikau radostí dal všem vězňům hlavy stinati, a hlavu královskú vyůav z kapalinu, dal ji odřiti, také rozličným vonným kořením, bavlnau

*) V tisku od l. 1565 chybně položeno: zapadaje za kapaliny a dříví své vzavše. Polský text má: zapusciswszy kapalinu a drzewa swe nagorę podnieeszcy. Kapalinu = železný klobouk.

kůži vycpati a naplniti, aby se nezkazila. Dal jí také vlasy rozčesati a barvou ozdobiti, že tak byla připravena, jako by živá byla. I kázal jí vstřítí na dřevo, po všech svých městech nositi a volati, že mu dal Pán Bůh svého nepřítele přemoci. A ti, kteříž tu hlavu nosili, tak byli darováni od pánův a měšťanův, že se každému po několika stech zlatých dostalo.

Tak se ten nešťastný boj dokonal. Potom příjev císař Morat do Drenapole, poslal tu hlavu žoldánovi a toho jenčarína, kterýž byl hlavu tu přinesl, udělal znamenitým veyvodau, a dal mu koní i peněz dosti, tak že velikým pánem byl. A jiných mnoho podle toho darováno jest.

XXXVI.

Jan Brtvín z Ploškovic.

Jan Brtvín sepsal v čtvrtém desetiletí XVI. věku knížku na dvě stránky rozdělenou, z nichž první jedná o způsobu a životu křesťanském, „kterak by člověk sám sebe, přitom i jiné vésti měl, zvláště pak ti, kteříž nad jinými v světě panují,“ druhá o hospodářství, jmenovitě o spravování panství, povinnostech hejtmana, úředníkův a služebníkův panských, o držení soudův mezi lidem poddaným, o přihlédání pánově. Spis tento vydán byl třikrát, l. 1535, 1540 (u B. Netolického) a 1587 (u D. A. z Vele-slavína). O osobnosti a okolnostech spisovatele posud nic místného známo není.

O rybníkářství.

O fišmistru a jeho povinnosti. Fišmistr má býti velmi bedlivý, k rybníkům časně přihlédati a s pilností je opatrovati; neb to není malá věc. Předkem vyzvěděti má, kde jsau jací rybníci a jsau-li spravení, jakž by náleželo; pakli by který opravy potřeboval, aby se to spravilo buď při hrázi, na tarasu aneb v splavě, voda aby se volně držeti mohla, vlnami také na hrázi aby se škoda nedělala. A zvláště opatřiti to, aby ryby doň ani proti vodě ucházeti nemohly.

Maje tak již rybníky, jakž sluší, spravené, starej se hned o plod, kterýmž by je, když čas přijde, nasazovati měl. Jsau-li jací rybníčkové, v nichž by plod obžívati mohl, daj do nich kaprův dobrých mladistvých, jakž se do kterého co vsaditi může, a sázej je po trikrát, zdá-liť se. První díl při sv. Jiří, druhý díl dvě neděle potom a třetí díl po sv. Duše. Neb nezdarí-liť se jedni, zdarí se druzí, třetí. A nechť se sázejí, když měsíce přibývá, v den tichý a jasný. Potom když se kapři trau, nechť se jich pohlídá, aby pokradeni nebyli. A kterýž plod roční jest, ten nechť se na výtah do jiných rybníčkův, kteříž by najmělčejší a najvýhrevnější byli, dává; neb tu se najsipse vytáhnau; jediné jimi neza-hušuj.

K násadám pak plod ať se loví měsícův dubna a března v den jasný a tichý, a to pěkně povlovně ať se vláčí, z nevůdku také pěkně ven do kádi ať se dává a vyčítá potom do voznic; nechť se nepřesazuje a voznice ať vždy vody plné jsau. A když se do rybníkův z voznic dávati má, nechť se vazba na razsochy v rybníce roztáhne při kraji a plod na túž vazbu pěkně v každém rybníce, co se do kterého sází, ať se dává; do plachty, dva proti sobě držíc, z voznic ať se paustí, a tak pomalu týž plod sám aby s té vazby do rybníka sešel. Když by zas povyčerstvěl, spustť vazbu s jedné sošky doľů, a nechť toho plodu jeden pohlídá, dokudž by do rybníka nevěšel, aby ho ptáci neroznášeli. Do velikých pak rybníkův ať se dobrý plod tříletý dává a ne hlavatý, kterýž by růsti mohl a od vln aby nehynul. Štik také některau kopu prostředních aneb štičat něco, i drůbeže, jestli by se který rybník neměl sám čim nasazovati, ať se do nich dává.

Dohlédání k rybníkům. Již pak šismistr, maje rybníky všechny spravené a nasazané, mējž také o to pilnost, jak je máš opatrovati, aby se k úžitku přivéstí mohly. A maje na pomoc jednoho holomka z rozkázání auředníkova, ty vždycky aby v jednu stranu šel a holomek v druhau. A po každém přívalu hned k splavům a k zájezkům přihlídej a pilen toho pobuď. Neb v novau vodu rády ryby zhůru proti vodě jdau a přes zájezky vyskakují, někdy také i splavy doľů běží, neb podmoly ledakdes se udělají. Trefuje se také, že druhdy rozkážeš holomkům k opatření tam aneb jinam jíti, a oni půjdau do krčmy, a skrze to mohla by se škoda znamenitá na rybách aneb na rybnících státi. Protož, rozkáže, hned za nimi jeď aneb jdi a, neučiní-li tak jak se jim rozkáže, hned ať sau trestáni; potom bedlivější budau. A tak úředník i šismistr od pána domluvy aneb něčeho těžšího uvarovati se moci budú.

Nádobí k rybníkům. Jest také šismistru potřebí o všelijaké rybníčné potřeby v čas se postarati a zvláště, což k lovení náleží, aby všecko pohotově bylo, ne teprva, když by se lovití mělo, aby se s tímto neb s oním shledával. Tyto věci ať vždycky jsau před rukama, jako děber mírný, jakýž od starodávna býval; potom nevod veliký i malý, valky, kesery, kádi, děbery, přeběračky, korčáky, łopaty, reyče, plachty a koše, lodí také. Neb toho všeho při lovení potřeba bývá. K tomu voznic několik s vozy vždycky pohotově při lovení býti má pro potřeby zvláště domácí. Pakli by přitom přičem jaký nedostatek byl, prvě to všecko přehlédej a zvlášť vazby. Jest-li kandel domácí — pakli není, nakup — a dej nití nadělati; těch ať vždycky raději zbývá, nežli se nedostává. A maje od toho jednoho z holomkův, kterýž by všechny vazby dělati uměl, nad službu mu veyš přidávaj, ať ty věci dělá a tvrdí, jakž potřeba káže, a jiné též ať je spraviti dá. Item dáti několik koží hovězích naschvál koželuhu dobře vydělati a potom ševci dobrému kázati z nich škorní lovcům nadělati, aby pro zimu, když se loví, u vodě trvati mohli.

Nahánění vod. Kteríž rybníci nejsau mělkého dna a živau vodu na se mají, ti se na zimu v míru pro vysušení krajův vypaustěti mohau a z jara zase nahnati s dostatkem. Než letním časem není užitečné, když jsú ryby v pastvách, vodu na ně hnáti, aby ryby proti vodě nevyvstaly. A kdož to chce předjiti, má z jara tím více vody napraviti.

Łovení ryb. Při łovení rybníkův tento způsob zachován býti má. Nejprvé, než se rybník spustí, má se podtrubí opatřiti a částicemi neb dochem obraditi, aby ryby doľů ucházeti nemohly. A sprauha má se dobře vypraviti, aby voda volně odpadati mohla, a jsau-li jaké pod rybníkem votavy, lidem oznámiti, aby sobě časně sklídili, aby jim voda škody neudělala. Potom teprv ať se rybník spustí, jakož toho nejvíce v podzimku bývá.

A když rybník již teče, potřebí jest k němu a zvlášť k podtrubí často přihlédati, aby se na rybách škoda nedála. Také za času dáti sobě nevody i jiná nádobí na rybník svézti, aby pohotově byla, a lidem v městech aneb v městečkách přisedicím oznámiti, kdy by se ryby łoviti měly, aby o tom věděli. A nechť by pohotově košové aneb vazby, kdež přístupno jest, u kraje byly na hrázi aneb dole kádi, aby se z nevoda do košů aneb na vazby ryby dávaly a z košův teprv do kádi a z kádi do voznic, tak jakž obyčej jest.

Než římistr ať łovce rozumně spravuje, jak vřáběti a łoviti mají, aby se rybám neublížovalo. A byli-li by mezi těmi rybami jací výměťkové, nechť se vymítají, potom do jiného rybníka, vyčtauc je, nechť dávají. Do trauby nechť nějakou bání pro ucházení ryb vstaví aneb okolo trauby částicemi ať ostaví.

Rybník když se stoví, hned nevody a jiné vazby ať se vyperau a vysuší; též kádi i jiné nádobí všecko pěkně do sucha nechť se sveze a sklídí, škorně łovecké vymažíc zase se schovají, a rybník přes zimu aneb přes léto ať se suší, vedle vůle páně.

XXXVII.

Zigmund z Puchova.

Král Ferdinand I. s Janem z Puchova, arcibiskupství kostela pražského administrátorem (1542—1552), nejednou míval rozmlouvání, „totiž aby se národu českému kosmografia, kniha o položeni všeho světa a o všech národech, sebrała a sepsala, aby národ český slavný a jiní všickni v jazyku se s nim srovnávající asi tudy v věcech domácích i válečných správnější a vycvičenější byli učiněni, poněvadž jest učeni svobodná na větším dile národ český potupil, od cesty předkuov svých daleko odstaupil a na obyčeje cizé, zlé, barbarské s hanbau svau velikau a budúci zkázau jistau se vydal.“ Jan z Puchova, sám žádosti králově vyhověti nemoha, jednal o to se synem bratra svého Florianu na Chraštanech, Zigmundem mladším z Puchova čili Zikou Puchovským, kterýž za několik let první díl dokonal, ač „k takové práci veliké v svých letech mladých shledal sebe v rozumu velmi nedostatečného a nedospělého, zvlášť nemaje k tomu opatření náležitého a dostatečného.“ Kosmografia podle díla Münsterova, cis. Karlovi V. věnovaného, vzdělaná vyšla l. 1554 v Praze i jest

největší a nejlustší kniha česká, která kdy tištěna byla. Obsahuje 901 list in folio. Ozdobena jest mnohými na dřevě řezanými obrazy a iniciálkami. Později chtěl Zigmund náš sepsati kroniku českou, i jal se k tomu spolu s Lupáčem sbírat materialie, ale, jakož di Petr Kodicill z Tulechova, „nemajice fedruňku, čas jim ušel a příhodnost psaní s nim; oni pak v tom zemřeli a tak kronika s nimi pohřbena.“ Zemřel Zigmund okolo l. 1584, a s nim i rod Puchovských vyhynul.

Srovnání Hannibala s Scipionem.

Jest potřebi. abychem Scipionovy a Hannibalovy činy a skutky a ty věci, které k domácímu životu a obcování náleží, krátce srovnali.

Předkem pak budeme-li na věci válečné patřiti, najdeme, že obadva největší, nejvácnější, nejsprávnější a nejběhlejší vůdcové a válečníci byli, netoliko pak věku svého, nad nějž aurodnějšího a hojnějšího v lidech válečných nikdy nebylo, ale také, kteří věku předešlého jakkoli nejjudatnější a nejsprávnější byli válečníci, tito jim rovni jsau. Tomu se pak nejvic diviti sluší, že nejmocnější protivníky a nepřátele v své vlasti doma majíce, kteří se všem jich radám a předsevzetím na odpor stavěli a je kaziti usilovali, tak veliké věci, v cizích zemích válíce a bojujíce, na sobě zdržovati a vyvozovati mohli. At jiných věci pomínu, jak se Publiovi Scipionovi Fabius Maximus a jiní přední v městě Římě na odpor stavěli, a však jakou jest snažností k tomu přivedl, že do Afriky byt poslán, aby proti Kartaginenským válku předsezval: Hannibal pak jak velikého a znamenitého protivníka kníže Hannona z strany odporné měl.

Protož obadva, doma i vně mnohé těžkosti přemohše, ne nějakou všetečností šťastnou, jakž se mnohým přibází, než uměním, vtipem, radou věci veliké, paměti věčné hodné provozovali. Však Hannibalově zůrivosti mnozi se vydiviti nemohau, kterýžto města Saguntu dobyv, že od tak daleka do země vláské směl přitáhnauti, tak veliká vojska pěších a jízdných s sebou vésti a nejmocnější obec římskou, kteréž se předkové jeho nemálo strašili, válkou obtěžovati a tak mnoho římských haufův, konšelův, knížat a správcův pobiv, u města Římu s svým vojskem se položiti, mnohé krále, daleké národy k válce proti Římanům pozdvihovati. Kdo těchto takových a k těm podobných věcí dovede, za nejběhlejšího a nejjudatnějšího válečníka a vůdce držán má býti. Jiní pak k Scipionovi se obracujíce, nejveys ho vychvalují, kterýž čtyry nejurozenější správce a čtyry vojska v Hispaný přemohl a pobit, a nejslovutnějšího krále poraziv jal. K tomu v věčné paměti zůstane ta znamenitá a veliká bitva o panství všeho světa s Hannibalem svedená, v kteréž Hannibal od Scipiona jest přemožen a poražen. Poněvadž jest Fabius veliké chváty došel, že od Hannibale nebyl přemožen: co pak díme o Afrikánovi, kterýž jest nejsprávnějšího a nejběhlejšího válečníka velikým bojem přemohl a válku nejtěžší vykonal a k konci přivedl?

Scipio obyčej měl upřímně a polem zjevným s nepřátele se potýkati: Hannibal proti tomu všelikých záloh, lstí a sklamávání proti ne-

příteli svému zvykl užívatí, a protož ho všickni řečtí i latinští škribenti chytrým správci jmenují a nazývají.

Někteří také Hannibale proto chvály hodného býti saudí, že vojsko své z rozličných národův shromážděné ten všecken čas, dokud s Římany válet a bojoval, v takové jednomyslnosti a svornosti spravoval, že nikdy žádné různice mezi nimi v ležení nevzniklo a nepovstalo. Proti tomu jiní Hannibale tupí, že na hlavu Římany poraziv, velmi lénivě vítězství tak velikého užíval, že v Apulii a Kampanii tak velmi svůj lid válečný rozkošemi pokazil, že se potomně ti býti nezdáli, kteří Římany u řeky Trebie, u jezera trasimenského a města Cannae řečeného přemohli a porazili. Tyto věci všickni škribenti na něm tupíce, velice přitom jeho nevěru a tyranství zlořečí. Ať jiného mlčením pominu, jak veliká a nelidská ukrutnost to byla, když povolav před se manželky a dítek muže jednoho arpinatského, všecky za živa spáliti kázal! Co o těch dím, kteréžto, bera se z Itálie, v chrámě Junony bohyně lacinienské, zmodovati rozkázal? Ale Scipio, ač sluší-li skriptorům více než nepřítelům a útržkám jejich věřiti, byl takový vůdce a správce, kterýž ve všech věcech pravý mír a prostředek zachovával. A netoliko v válce byl udatný, ale po vítězství také milostivý. Protož se to častokrát přiházelo, že nepřátelé jeho udatnost a statečnost, a přemožení od něho jeho míšrdenství, víru pak národové jiní shledávali.

Obadva v svobodném umění vyučení a lidé učené milovali; neb praví, jako Afrikanus s Enniusem, tak Hannibal s Ozillusem Lacedaemonským tovaryšsky obcovat, přidávaje k tomu, že Hannibal netoliko v jazyku řeckém zběhlý byl, ale také v tom tak veliké a znamenité chvály došel, že historý o věcech a činech Manlia Vulsona jazykem řeckým sepsal. Marcus Tullius Cicero v knihách de oratore praví, že Hannibal v městě Efezu jednoho doktora peripatetického učení, v škole čtícího o povinnosti správce a knížete válečného a o všech vojenských způsobích obšírně učícího, poslauchał. Potom jsa zeplán, co by o tom mudrci držel a saudil, měl řeči, ač nedokonale odpověditi, že mnohé bláznivé starce viděl, ale který by více nad Formiona bláznil, že žádného neviděl, tím na vyrozumění dávaje, že tak velice o věcech válečných vypravoval a nikdy se jich nedotýkal.

Obadva výmluvní byli, zvláště Hannibal odpovědek smyslých a ostrých byl. Když času některého Antiochus, maje proti lidu římskému válet, s svým vojskem, ne tak od odění jako od zlata a stříbra ozdobným, do pole vytrhl, Hannibale se zeptal, jak by mu se vojsko jeho líbilo, kterýž řekl: „Dosti tak, ó krali, ač nepřátelé ještě lakomější jsau.“

To se v pravdě řeči může, že Hannibal věci největších dokazoval, ale obci své velmi škodlivých; neb byl příčina nejhorší a nejukrutnější války a vsi vlasti své zkázy. Scipio proti tomu obec ochránil, vlast v celosti zachoval a římské panství rozšířil, rozmnožil, že kteří sobě ty věci k paměti přivozovali, město římské nevďěčným nazývali, kteréž jest raději Afrikána, svého vysvoboditele, od sebe pustilo, nežli by vzteklost osob některých bylo potlačito. Já také města takového vděčným jmenovati nechci, kteréž tak nedbánilivě nejslovutnějšího a nejvzácnějšího, k tomu nevinného muže potupu a pohanění neslo, aniž ho tak tupiti mohu, jaké bych je potupy hodné býti saudil, kdy by byl Scipio mečem takové klivdy své nad ním mstíti chtěl. Ale však senátorové římsí Ti-

beriovi Gracchovi, kterýž při Scipionův na se vzal a spravedlivosti jich hájit, velice děkovali, a lid obecný, opustiv své starší a přední, kteří Scipiona viniti chtěli, do všech chrámův v městě Scipionův následovali a tím dokázali, jakou sa k němu přízeň měli a jak veliké chvály a poctivosti Scipionův rod hodný býti saudili. Z takových příčin budeme-li chtíti město nevděčně usauditi, nemusíme ho za tak nevděčně v památce na dobrodiní jemu učiněné držeti, jako že v trestání takové krivdy velmi bylo lénivé a nespěšné, znáti.

Ale Scipio, muž myslí udatné a veliké, lehce sobě nepřítel svých nepřízně váže, libilo mu se raději z města ustaupiti než skrz domácí různice město k zkáze přivesti. Nedomníval se za slušné, aby jako Coriolanus, Alcibiades a jiní mnozí z předkův starých proti vlasti své válku zdvihl a cizích národův nejmočnějších králův proti ní pozdvihovat, aby na jich pomoci se spustě, násilí na město uvedl, kteréž tak slavnými triumfy a znamenitými laupežemi ozdobil a obohatil. Neb jak velmi obci římské prospěl a ji upevnil, snadno se z toho porozuměti může, když nejdůstojnější jméno královské — císařské tehdy ještě nebylo — od národův hispanských na se vložené s sebe složit a když se na lid římský hněval, když ho ustavičným nad sebou diktátorem a konšetem ustanoviti chtěli, když nedať sobě obrazův v sněmích obecních a v nejvyšším chrámě řečeném Capitolium stavěti, kteréžto všecky věci času potomního na Císaře (Cæsara) od služebníkův jeho, kterýž Pompeja přemohl a porazil, sa přeneseny. Protož ty a takové vlastní ctnosti jsú Afrikánovi nejvyšší a největší chvály jeho mírností a zdrželivostí.

Abychom sumau všecky věci o nich oznámili, tito dva nejstovtnější a nejvzácnější vůdcové ne tak domácími ctnostmi, kterýmiž Scipio Hannibale vysoce převyšoval, jak zběhlostí válečnou, udatnými slavnými a statečnými činy sobě rovni jsú.

Smrti jejich společného jakéhosi života obcování ukazují podobenství, že obadva krom svých vlastí životy své skonali, ač Scipio nebyl od své obce jako Hannibal odsauzen a potupen, ale dobrovolně vlasti své se zbavil a jinde umřel.

0 ledu stvrdlém.

Ač led tento stvrdlý a nikda nerozpuštědlný není kámen ani kov, však jasností a stkvělostí nemnoho se dělí od křišťálu pulerovaného. A takový led nejvíce se nachází k polední na horách nejvyšších, kteréž sněžné slovau, a není vlastně podle způsobu přirození svého sníh ani led, ale jest led stvrdlý, kterýž se na vrchu hor nikda nerozpauští, ale ode dvou neb od tří tisíc let led ten na svrchku hor leží, kterýž audolí naplnit a v kámen se téměř obrátil. A spadne-li kdy kus jaký dolův, za dlouhý čas trvati bude, než se horkostí slunečnou v vodu promění. Tento led má přirození takové, že se sám od sebe čistí a puleruje, že ani země ani písek ani kámen velký neb malý aneb jiná nějaká materia žádná v něm nezůstává, ale učištuje se jako křišťál. Na mnohých místech má hlubokost velikau a mnohokrát se na veliké díry trhá a puká, z čehož pocestným a myslivcům veliké přichází nebezpečenství, zvláště když zpukliny takové sněhem přikryty bývají. Někde tyto díry a pukliny

tak hluboké jsau, že čtyry sta největších láter nevystačí, a místem se pro velikau hlubokost stihnauti měrau nemůže.

A když se časem letním tento led trhá a rozstupuje, tak hrozný z toho hřmot pochází, nejináč než jako by se všecka země trhala. Lovci obyčej mají do takových rozpučin zvěř letního času věšeti, aby se nezsmradila, ale do času dotrvala. Obyvatelé tohoto ledu užívají v nemocech smrtedlných místo lékařství, totiž k zastavení auplavice a k shlázení febry; neb věcem odporným spomáhá se věcmi odpornými a protivnými. Praví také, že ta voda, která se z toho ledu dělá, když se rozpustí, k mnohým věcem jest užitečná a rozličným neduhům spomáhá. Času letního jest příliš studená, kalná a barvy popelové, rovně tak jako by s mnohým popelem smíšena byla, a vsudy z audolí velikými potoky se preysťí. V některých místech s vysokých skal dolův teče. Zvláště mezi Agaunem a Oktodurem veliký potok s skal vysokého padá, že se nato hrozno dívati. Tento led jest věc tak studená, že když ho kausek co vejce do konvice vína horkého plné vundáš, to víno všecko bude velmi studené. Z lidí starých učených někteří také zmínku čini o tomto ledu, zvláště poeta Silius, kterýž se stkvěl času Tita a Vespasiána.

0 rozvodňování a nmenšování neb ubývání řeky jménem Nilus.

Sama jediná řeka Nilus času toho roste, když jiných řek ubývá. Přibývati jí počíná, když slunce nejbliž u nás bývá, a takové rozvodňování trvá až do aequinoctiálu, to jest, když den a noc jednostejní jsau. A to jest čas ten, když slunce na raka vchází, okolo desátého dne před svatým Janem. Tu se rozvodňování to počíná a čím dál vždycky se víc rozmáhá, až když slunce bude v prostředku lva, tu největší bývá a po všem Egyptě se rozlívá a zemi svlažuje; neb tam deště žádného nepršívá. A když slunce na pannu přijde, zase vody ubývá, rovně jako prvé jí přibývalo, tak že dne stého, když slunce z váhy schází, k své prvnější míře a běhu přijde. Toto rozvodnění tak velikau aurodnost a snadnost orání přináší, že, když osejí, v krátkém času aužitek hojný velmi bez všelikého nákladu a škody mívají. V jiných zemích velikau práci a nákladem zemi orají a sejí: sami toliko Egyptští s malau prací a nákladem chatrným úžitku velikého docházejí. Vinice týmž způsobem také svlažené vína hojnost dávají. Země, kde se neore než dobytčovi k pastvám se zůstává, tak mnoho trávy a bylin vydává, že ovce dvakrát do roka plodí a vlnu dvakrát dávají. Jest pak země egyptská napořád rovná a protož, když rozvodnění přijde, města, městečka, vsi, na pahrbeích pro uvarování vody postavená, rovně co ostrovové jménem Cyklades v mori ležící se zdají. Hovada zemská a zvěř polní všecka, kteráž času rozvodnění tohoto na polích zůstanau, ztopí se; než když na místa vyšší utíkají, tedy zůstávají. Sedláci také tehdy všecken svůj dobytek doma chovají a obroku sobě předtím dosti nachystají. Lid obecný, času tohoto žádných prací nemaje, zvláště na zemi, na zahálení se oddá, toliko jí a pí a dobrau vůli má. Že pak někdy toto rozvodnění na velikau těžkost a starost obyvatelům bývalo, králové egyptští v městě Memphis dali přistrojiti nějaká instrumenta, po nichž se změřiti může, jak veliké rozvodnění i také léto jak aurodné bude. Nilus růsti počíná nova měsíce po vjití slunce na raka

a nepřestává růsti až slunce přijde na poly aneb na konec znamení lva; tehdy vody pomalu zase ubývá, dokudž slunci nepřijde znamení váhy. Tu Nilus zase břehy svými zavřín bude a země schne. Strabo píše, že voda času letního více než čtyřiceti dní po vší zemi v Egyptě stojí a potom, rovně jako jí přibývalo, tak také pomalu zase schází. V šedesáti dnech všeckna země osákne a uschne a, čím spíš uschne, tím spíš se zvorá a oseje. Znamení let hojných z rozvodnění Nila takto sau shledána. Když v nehlubších místech země egyptské Nilus šestnácti loket zvýší vystoupí aneb se rozvodní, bývá tehdy mírné a dobré rozvodnění, a protož se roku toho veliká očekává země aurodnost. Jestli že pak menší rozvodnění bude, nemůže se svažiti všecka země, z čehož obyvatelům škoda přichází. Vystaupí-li pak voda výše než šestnácti loket, to také zemi zase škodí a to proto, že v místech hlubších tak brzo nebude moci vyschnouti. A když rozvodnění bývá menší, než země potřebuje, sedlstí lidé vycházejí, příkopy dělají a vodu v nich zdržují, potom ji po žlábcích na ta pole přivozují, jichž Nilus svažiti nemohť. Když pak rozvodnění bývá toliko dvanácti neb třinácti loket, toho roku Egyptští hladu očekávají. Jestliže pak čtrnácti loket vzhůru vystaupí, nemáo se těšit sedláci, a mnohým veselejší bývají, když rozvodnění vysokost patnácti loket nacházejí, tím jisti jsauce, že hojnau žeň budau míti. A když k těm patnácti ještě jeden loket přistupuje, to jich pak již nejvš potěšuje. Tu když voda sejde a země oschne, okolo dvanáctého dne měsíce října, osívají pole až do prvního dne měsíce listopadu, a potom máje měsíce žnuu. Nilus, když se rozvodní, má odporné a protivné jiným řekám přirození. Neb Reyn a Dunaj času rozvodnění svého dobrá roli a pole kazí, dobré dno odnímá a zlé na to místo dává, tuk plodných nedělá, než bláto přináší morní, ješto Nilus tomu na odpor činí; neb když se rozlije na zem písčovatou, tučnost a velikau aurodu jí dává.

XXXVIII.

Sixt z Ottersdorfa.

Narodil se v Rakovnice asi l. 1500—2. Odbyv obyčejná tehdy studia v Praze, vydal se několik let do ciziny, chtěje se přiučiti jazyku řeckému. Po návratu přijal l. 1534 bakalárství, načež, dada universitě výhost, obrátil se k činnosti praktické. L. 1537 spatřujeme jej co úředníka zádušního, nedlouho potom co pisaře radního na Starém městě, l. 1542—45 co správce důchodův obecních. Mezitim užíval prázdně své k pracem slovesným. Přeložil spolu s bratrem svým Ambrožem, jenž později působil co prokurator markrabství moravského a l. 1555 život císaře Karla IV. *) spolu s řádem korunovačním vydal (zemř. asi l. 1560), historii tureckou Pavla Jovia, i věnoval překlad tento, l. 1540 vyti-

*) Viz Anthologii ze staročeské lit. str. 67.

štěný, mladým arciknížatům Maximilianovi a Ferdinandovi, ježto se tou dobou od Jana Horáka z Milešovy učili češtině. L. 1543 stihly Sixta první nepřijemnosti příčinou lehdejších rozdílův náboženských, ale podařilo se mu z nářků těchto tak skvěle před Ferdinandem I. se vyvésti, že opět mezi obecní starši povolán, anobř za kancléře staroměstského povýšen byl. *) V této hodnosti spatřujeme jej v březnu 1546 mezi osobami, od stavův českých s plnou mocí do Vratislavi vypravenými, kdež Ferdinand I. zasedl k soudu, aby porovnal rozepře stavův českých se slezskými o zemské hejtmanství v Slezsku a s knížaty lehnickými o dědičnou smlouvu, kterouž tito bez přivolení krále s kurfiřtem brandeburským byli zavřeli. Brzo však následovaly rozmišky v Čechách samých, ve kterých Sixt neposlední měl účastenství. Ku konci r. 1546 vypukla válka proti spolku šmalkaldskému. Stavové čeští vzpěchovali se pomáhati králi, anobř proti němu zápisy mezi sebou činili. Když pak po bitvě mühlberské Ferdinand I. do Prahy se vrátil, přišlo hoře na odbojné pány. V červenci 1547 uvězen byl i Sixt; nicméně bez jiné pokuty než vazby, strachu přestálého a ztracení úřadu již v září zase na svobodu puštěn. Od té doby živil se obchodem se sukny a obíral spisovatelstvím. Ještě l. 1547 vydal překlad Hammoniova života Krista Pána, l. 1549 přehled putování sv. Pavla a překlad Synonym sv. Isidora, kterýž pro výbornost svou později 1551, 1607 a 1820 znova tištěn byl. Mezitím spisoval paměti své z osudných let 1546 a 1547, kteréž ve změněné podobě Zimmermann vydal ve spise „Příběhové království českého za Ferdinanda I.“ (1820) a Slavata ve své historické vypravování velkal. Nevzdaloval se ani veřejné činnosti. Léta 1557 obrán byl s některými jinými právníky, aby se uvázal v napravení zřízení zemského; ještě činnější byl v bězích l. 1575, kdež za jednoho z 15 defensorův nad řádem náboženským vyvolen jest. Spisování v pozdějších letech podložil; nicméně vydal l. 1553 obnovený od Václava Hájka z Libočan text Solferna a l. 1563 i 1564 podvkrát knihu pana Jana st. z Lobkovic o přípravě k smrti. Asi 1567 podařilo se mu opět usaditi se v úrad. Stal se radou soudu purkrabského pod nejv. purkrabím Vilémem z Rožmberka, v kterémžto postavení až do smrti velmi platné služby konal. Umřel u vysokém věku dne 25. srpna 1583; tělo jeho pochováno u sv. Benedikta v Praze.

Jaké vážnosti u spoluměšťanův požíval, jeví se z toho, že

*) Viz u M. Červenky popis rozmluvy této.

jemu ke cti l. 1573 ražen byl památný peniz. Tomáš Mitis jmenuje jej mužem výmluvným, Jan Blahoslav nejlepším Čechem (t. znatelem češtiny) ze všech tehdejších prazských doktorův a mistrův; ale nejlépe vylíčil jej Adam z Veleslavina, řka: „že byl muž netoliko učený ale i pobožný; nabyv velikého umění, že dlaným zkušeniím dosáhl mandrosti, ale podle toho že nebyl prázděn kázně a mravův počestnosti. Báł se Pána Boha, ctil svau vrchnost, milovał vřast, pečovał o dobré obecné, žadaje potomkům svým vřasti zanechati v lepším spůsobu, než ji sám od předkův byl prijał.“

Z kněh památných o l. 1546 a 1547.

Smrt královny Anny.

Na zejtrí hned, ten čtvrtek po sv. Pavlu na víru obrázení (27. ledna 1547), ztratili sme my Čechové paní a matku naši milostivau. totiž Její Milost královnu uherskau, českau atd., pána našeho milostivého a někdy nejjasnějšího knížete a pána, pana Vladislava uherského, českého krále dceru, pravú království českého dědičku, kterážto pracující k porodu dcerky po sobě pozůstavila a sama se od nás pryč do onoho věčného a potěšitelnějšího přibytku odebrala.

Onať jest byla pravá matka všech chudých a potřebných lidí, kterýmžto almužnami svatými pomoe činívala, a ty, ješto jim o statky a o hrdla mnohdykrátě běželo, milostivau svau přimlúvau při JMsti Kr. pánu a manželu svém ochránita. Pracující již k smrti a vidauc, že se s tímto světem rozdělití má, požádala, aby JMst Kr. k ní přijíti ráčil. Tu, jakž na ten čas o tom široká pověst šla — JMst Kr. srdnatě prosila i s pláčem žadala, aby pana Opitu, jinak Peřinu, z Malačina z vězení, do kteréhož jest z rozkázání JMsti Kr. byl dán, ráčil rozkázati zase vypustiti, a jemu vinu zase odpustiti a prominauti. Tolikéž i jiným. Prosie i zato, aby JMst Kr. k národu českému svau milostí ráčil náchylen býti, připomínající JMsti Kr. služby věrné, kteréž sau Čechové JMsti Kr. slavné paměti králi Vladislavovi, panu otci Její Msti a pánu svému, činívali, a kteréž až posavad JMsti činiti nepřestávají. A tak více se starati a pracovati ráčila o dobré budaucí národu českého než o své vlastní zdraví. A protož, Čechové, vězte, že ste ne paní, ale pravú matku svú ztratili!

Po všem království českém a nejvíce pak v Praze všickni dobří té ctné šlechtné královny smrti litovali a znamenitau žalost a zármutek měli. Jejíž tělo v neděli hned přísti okolo hodiny dvanácté na hrade pražském v kúru, při hrobu někdy císaře Karla slavné paměti, s poctivostí a velikým nákladem, jakž se na takovau ctnú a šlechtnú královnu a paní, z rodu tak znamenitého pošlú, slušelo a náleželo, a s velikým pláčem pochováno jest. Neb sám JMst Kr. s synem svým Ferdinandem arciknížetem rakauským a s Jich Mstmi arcikněžnami dcerkami svými v černém oděvu jíti a k hrobu je doprovoditi ráčil. Páni čeští a rakaustí při témž pohřbu byli a před marami sceptrum a jablko a jiné

k tomu náležející věci nesli. A všudy všecko černým sukmem v kostele i v pokojích královských obestřeno bylo.

Pán Bůh rač býti duši její milostiv; neb se jest jistě Pána Boha v svém životě bála a jemu na modlitbách svých ustavičně staužila.

Ze Synonym sv. Isidora.

O mírnosti v mluvení. Cožkoli mluvíti budeš, hled, aby to všecko vážnost a posluchačům užitečnost přinášelo. Řeč tvá ať jest beze vší úhony a prospěšná posluchačům. Už se tomu, aby to mluvil, ne což by se tobě líbilo a zdálo, ale což by náleželo a užitečné bylo. Rozvaž zdravě u sebe, co by měl mluvíti a co by měl zamlčeti. I v mluvení i v mlčení rozsáfnosti užívaj. Prvé zdravě v své mysli sobě předlož, co by promluvíti měl, aby, když by již promluvil, zase toho odvolati nežádal, ano také již by nemohl. Hled, aby tě jazyk tvůj ku pádu nepřivedl, jazyk tvůj tě nezradil. Odejmi příčinu tomu, kterýž tobě — aby tě v něčem polapil — osidla připravil. Neotvíraj úst svých, aby tě neuhonil; nemluv, aby tě neutovil, aby tě nepostřelil, aby sobě toho nepoznámel. v čem by tě potom prozradil. Vždycky sobě raději oblibuj mlčení. Polož stráž ústům svým a rty své sekrýtem zapečeť. Jazyk svůj závorau založ. Šetř k mluvení času slušného: vyhledávaj příhodný čas k mluvení. Viz a znaj, kterého času mluvíti by měl a kterého mlčeti. Dotud, dokudž tebe neotíží se, vždycky mlč: nemluv prvé než vyslyšíš. K otázce ústa svá otvíraje, mluv krátce a skrovně. Vystříhaj se dlouhého a bezpotřebného mluvení, aby zbytečným tlacháním v nebezpečenství nepřišel; neb mnohé a bezpotřebné mluvení nebývá bez hříchu. Řeka rozvodněná rychle zachvacuje a pojímá v se babno i bláto; velicí nad míru větrové bouřku na moři a nebezpečenství vzbuzují; přílišní a náhlí přivalové škodu přinášejí: člověk mluvný a příliš žvavý nemaudrost svou pronáší. Maudrý krátce mluví. Umění učí lidi skrovně mluvíti. Mluvíti dlouze a obsírně*) jestiž bláznovství: hlas nesmyslného jestiž v rozmnožení řeči. A protož i v řeči i v slovu míru zachovaj. Slova tvá ať vždycky jsau při střidmosti a skrovnosti, tak aby nikdy přes míru a čaru nepřecházela a nepřeskakovala.

O zdržení slibu. Čiň dobře, co, jak a pokud si slíbil. Nebývaj v slovích svých lehký, v skutku nesnadný a netrefný. Před Pánem Bohem snadně neslibuj a nepřipovídaj toho, čemuž by nemohl dosti učiniti. Nezavazuj se tím, čehož by nemohl vyplniti. Nepokausej se o to, čeho by nemohl dovésti. Mnoho budeš Pánu Bohu vinen, jestliže toho, co si slíbil, jemu nevyplníš. Ti Pánu Bohu se nelíbí, kteří slibů svých nevyplňují. V počtu a mezi nevěrnými se ti počítají a křadau, kteřížto, co sau přislíbili, toho nevyplňují. Lépe jest ovšem hned nic nepřipovídati a nic neslibovati nežli potom, připověda a přislíbě, dosti tomu neučiniti. Lépe jest toho nezačítí, čehož by nemínil skutkem vyplniti. Ve zlých pak a nenáležitých slibích vírať se nezachovává; neb jest to slib nešlechtný, kterýž by se s hříchem vyplniti musil.

*) rozvláčné.

O opatrnosti. Při věcech pochybných dlouho mysl na oriel. Prvé pomysl, než by co učinil : před skutkem a účinkem dobře se rozmysl. Zdravě to u sebe, co učiniti chceš, rozvaž, aby mohł toho, což chceš, dověsti. Dlouho vyhledávaj, dlouho se vyptávaj, s rozumným se o to rad. A když dlouho mysliti budeš, potom to teprva vykonávaj. Když se nato prvé s pilností rozmyslíš a u sebe to schváliš, teprv potom dobře zřídíš. Ničehéhož před sebe nebeř bez pilného a bedlivého rozvážení. Nic kvapně a bez rozmyslu nedělej. Prodlení a protáhnutí všelikteraké rady dobrét bývá. V jistých pak a dobrých věcech prodlévání a váhání škodlivé bývá. V takových věcech nechtějž prodlévati, do zajtří sobě toho nechtěj odkládati. Při dobrých věcech neužívaj žádného lenivého váhání. Zanechaj všelikých odkládův a nedbálnivosti ; nebo nedbálnivost a váhání roztrhujř mysl.

O pilnosti a nedbálnivosti. Přirození se leností kazí, rozum lidský se nakažuje, tak že i nepaměť na člověka uvozuje ; ale hbitost a čerstvost člověka spůsobného činí. Nedbálnivost mysl uměňuje, lenivost ji uduňuje. Jakž lenost mysl lidské tupí, tak hbitost a jako nějaká čerstvost je ostří. Vtip vzbuzen bývá častým cvičením, častým učením. Vtipové učením se ostří. Cvičení a zvyklosti časté lenost a tupost vtipův napravují.

XXXIX.

Tomáš Bavorovský.

Jeden z předních kazatelů katolických XVI. věku, rodem z Bavorova. L. 1551—2 byl arcipřístem a farářem v Plzni; l. 1555 vyvolen za kanovníka a později za děkana kapituly pražské. Nicméně spatřujeme jej l. 1556—7 při dvoře pana Viléma z Rožmberka, kdež zastával úřad kazatelský a spolu působil co arciděkan kraje bechynského. L. 1561 vzdal se důstojenství svého v Praze i navrátil se do Plzně opět spravoval tamní faru a arciděkanství až do své smrti, která se tuším nedlouho potom udála. L. 1552 vydána sou jeho kázani o sv. pokání a rozjímání o umučení Páně. Hlavní dílo jeho, Postilla česká, vyšla 1557 u vydání skvostném z poručení a nákladem pana Viléma z Rožmberka, před kterýmž a jinými pány kázani v ni obsažená Bavorovský činival. Reč Bavorovského jest jasná, čistá, jadrná, jevíc veliký dar výmluvnosti. S přímostí šlechetnou kárá vady, za věku jeho mezi všemi skoro stavy rozmohlé, a odhaluje přičiny tehdejšího různění v náboženství a obecného hynuti kázně. I zachován nám v řečech jeho dosti zřetelný obraz mravův, jak byly v Čechách za Ferdinanda I. Vrátil se l. 1561 na faru plzenskou častými a těžkými nemocmi obtížen býval, že někdy, pry, malá naděje o

životu jeho byla. Rozjímání svá v době churavosti této složil ve vydaném l. 1561 Zrcadle věčného blahoslaveného života. *)

1. Z postilly české.

O vrchnostech.

Bůh, kterýž od počátku všemobanenau mocí svou všechny věci stvořil, ten také sám to všecko, cožkoli učinit, ještě spravuje a v svém pořádku zachovává. Nebo z samého jeho nařízení to pochází, že každé stvoření v svém pořádku stojí a zůstává, jakož o tom David k němu promluvil, řka: Zřízením tvým v stálosti stojí dnové; nebo všechny věci slauží tobě. Člověka pak nad jiná všechna stvoření viditedlná obzvláštní milostí, jako rozumem, obdariti ráčil, aby ten v neustavičnosti života tohoto člověku to byl, co jest forman vozu; nebo jestli se člověk rozumem spravovati nebude, nemůže než k broznému pádu přijíti. Pro kterúžto věc Duch svatý skrze ústa Davida krále nás napomíná, abychom nebeyvali jako kůň a mezek, v nichžto není rozumu. Aby pak rozum lidský při něčem mohl se zastaviti a v čas potřeby neb pochybnosti viděl, nač má zření míti, vidělo se všech nás stvořiteli, aby člověku od něho zpráva vydána a uložena byla, kterak by se v tomto životě budto k svému stvořiteli neb k svému bližnímu chovati a obeování své rádně spravovati měl. Takovou zprávu neb zákon Bůh nejprvé složil v srdcích lidských, že z přirozeného vtipu uvažovali a poznávali, co jest dobrého neb zlého, totižto, že nemají toho jiným činiti, co chtějí, aby jim od jiných činěno nebylo. Potom v zřetedlných svých prikázáních Bůh vůli svou pronéstí a vydati ráčil, poračujeje, co má člověk činiti a čeho se varovati. K kterýmžto rozum nás jako k bezpečnému pravidlu má zření míti a jimi se každého času spravovati. Ta pak božská a svatá prikázání aby lidé v paměti své míti a zachovávatí mohli, ráčil Bůh k tomu obzvláštní některé služebníky a lidu svého správce voliti a povolati, aby ti vůli jeho svatau všem připomínali, ustavičně opakovali, učním obnovali; aby tak člověk, vyučen vůli vlastního svého stvořitele, jí se spravujíc, vedle ní veškeren život svůj řiditi mohl.

Za prvního zákona byli k tomu od Boha voleni a vysláni svatí patriarchové, správcové, kněží, saudecové, králové, proroci, kteříž v tom věrně usilovali, aby lid sobě od Pána Boha svěřený vedle vůle jeho svatě spravovati mohli, a ti tak Bohu míli a vzácní byli, že Bůh o nich skrze proroka svého dal toto mluviti: Kdož se vás dotkne, dotkne se zřitedlnice oka mého. Za zákona pak a času tohoto milostivého ti byli a ještě jsau, kteréž sobě pán nás, Ježíš Kristus, k rozhlašování svatého evangelium a spravování lidu svého voliti ráčil. Nebo maje se navrátiti do slávy otce svého nebeského, nejprvé zajisté (vedle svědectví sv. Pavla) ustanovit některé apoštoly, některé pak proroky a jiné evangelisty, jiné pak pastýře a učitele k vyplnění svatých skutkův, k služebnosti a k vzdělání těla Kristova. A o těch také mluveno jest, již ne skrze proroka

*) V novějších časech nalezl Bavorovský zvláštního cílitele v kanovníku vysehradském, Jos. Dittrichovi, kterýž Zrcadlo a některá kázání jeho l. 1822 podruhé uveřejnil.

neb anděla, ale skrze jeho vlastní ústa toto: Kdož vás slyší, mne slyší, a kdož vámi pohrdá, mnau pohrdá. Toto pak proto jest mluveno, aby někdy pro osoby sprostné jeho svatá a spasitedlná nařízení a ustanovení zlehčena nebyla.

A v tom řádu a učení Bůh v tomto světě do vůle své umínil lid svůj zachovávat i skrze veyš jmenované služebníky své spravovati. Ale že mnozí lidé v takové nedbálnivosti a nevážnosti nalezení bývají, že takového božského nařízení a vůle jeho svaté nemnoho sobě váží ani mnoho v těch svatých přikázáních sobě chutnají, než je jako z nějaké kratochvíle přestupují: i tomu zlému Bůh v cestu vjíti a k člověku drobet přísněji přistaupiti ráčil, postaviv a nařídív jiné správce, moc a vrchnost, císaře, krále, knížata, pány a jiné lidu svého správce, propůjčuje jim té moci, aby oni, vedle vůle jeho, dobré ochraňovali, zlých pak věci zúřiví mstitelé aby byli. Jakož pořádek takového božského nařízení pěkně se v onom podobenství spatruje, v kterémž se vypravuje, kterak jeden král vyslal k pozvaným služebníky své: Prvním rozkázal, aby toliko laskavě k připravenému hodování pozvaných povolali; druhým pak přísněji poručil, poněvadž dobrovolně přijíti nechtěli, aby i mocí prinutili. Pro kteraužto moc jim od Pána Boha danau sv. Pavel jmenuje je služebníky božími v tom pracující, totižto dobré ochraňující a zlé zúřivě mstíce. Nebo Bůh ne nadarmo zřízeným správcům meče moci podati a propůjčiti ráčil, ale chce, aby oni tím bujnost a rozpuštělost lidí poddaných zkročovali a těm, kteříž zle činí, k strachu byli. Kdo pak se nechce báti moci — praví apoštol — čiň dobře a budeš chválen a milován od ní.

Záhubnost zahálky.

Zahálení a prázdnot od dobrého branau svobodnau jest ke všemu zlému, vedle řeči muže maudrého, kterýž, napomínaje k pracem chvalitebným, povědět: Mnohému zlému naučilo zahálení. To naučilo lid izrahelský modloslužebenství; neb, když na paušti zahálejíce a v práci přikázání Boha pravého nepracující, odpočivali, bohy jiné slité sobě vymyslili a jim počtu i oběti samému Bohu živému přináležité činili. Takové jich zahálení písmo těmito slovy připomíná: Posadit se lid, aby jedl a pil, i vstali, aby tancovali okolo slitého boha. K tomu je zahálení přivedlo. To také zahálení naučilo Sodomské tak ohavným skutkům, že Bůh na zemi nemoht jich snášeti, ale hrozným trestáním zahladit je. Takové zahálení ještě při lidech nedbálnivých mnoho zlého působí, hříchy plodí, nové ohavnosti vymýšlí, nepravosti krmí, žádosti k zlému rozpaluje; a protož dobře prázdnot a zahálení od některých matkau a chůvau všeho zlého jmenuje se. A jakož voda skrze skulinu tejně do lodí neb do korábu vchází a vždy přibýváním roste, až skrze neopatrnost plavecův lodí potopena bývá: takť z zahálení a z lenosti zlá myšlení, převrácené žádosti se rozmnožují, až lodí srdce našeho, jsauc jimi jata, v hříších nebezpečně tone.

Z mrtvých vstání.

Podívej se na příklady božské mocnosti: Den se mění a v noci umírá a v temnostech jako pohřben bývá; s ním pochována bývá pocti-

vost světa a všecko, co jest na světě, od temnosti se zakrývá; všecky věci mlčí a, jako by mrtvé byly, v pokoji odpočívají a tak svět světla ztraceného želi. Však zase s svau okrasau, s bohatstvím, s sluncem, takový jako minul, se rozsvětluje a noc, kteráž jej umohila, poráží; temnosti, kteráž jej jako pohřebily, rozhání, jsa sám všeho dědicem dotud, dokudž zase noc s svým přirozeným haufem se nenavráti. Světlo hvězd zase se rozbleskuje, kteréž se při západu slunce hasnauti zdálo. Navracují se světla nebeská, kteráž během svým byla se pryč obrátila. Nový měsíc po prvním nastává, jakž každý čas svůj vytrvá. Přivleče se i zima, přijde podletí, léto i podzimek s svau moci, povahau i s úžitkem. Ano i země v té proměnnosti nebi podobná jest: stromy listím mladým a ovocem po obnažení šlechtí; kvítí novau krásau ozdobuje, byliny zase z sebe vydává, a aurody všeliké, kteréž, jako pohltila, navracuje. A to všecko nejprvé požíre, potom vydává: předivný způsob! Což zhubí, to zachovává, a aby měla co zase navrátiti, nejprv pochvátí; aby napravila, zhorší; aby rozmnožila, prvé zmenší. Nebo všecko hojněji a úplevněji navracuje, nežli vypleňuje, a všecko po zkáze zase k obnovení přichází. K čemukoli přijdeš, to již bylo; co potratíš, to zase nastane, aniž jest co, aby po zhaubě své k prvnému způsobu nepřišlo. Proto miji, aby potom bylo, a všecko padá, aby zrostlo. Pročež těch všech věcí jednotejná proměna návěští jest a zřetelné svědectví vzkříšení i mrtvých. o kterém prvé nás Bůh skutky svými učiti ráčil nežli písmem; moci to prvé ohlásit než hlasem řeči; kdykoli to z přirozených věcí ukázal, potom o tom písmu dáti mnil, aby tomu snáze místo dal, co si prvé na přirození shledal; aby slyše pojednau povolil, načež si již všudy patřil. Nepochybuj o tom, že Bůh tělo vzkřísí, poněvadž všecky věci napravuje. A poněvadž všecko zase znova se rodí, což pro člověka i pro tělo jeho způsobeno jest: i kterak by to mohlo býti, aby to tělo tak na místo a dokonce zminulo a zahynulo, pro jehožto potřebu všecky věci v celosti trvají a zůstávají?

2. Z kázání o pokání.

Na velikonoční hod boží (úvod).

Tentof jest den, kterýž učinil Pán, radujme se a veselme se v něm; nebť jest den dobré noviny a veselého zvěstování. Budeme-li v něm mlčeti a přeodivných skutkův božích neoblasovati, vinni budeme velikým hřichem. Jest den tento vítězství, radosti a všeho potěšení, v němž se netoliko zemské ale i nebeské stvoření raduje; nebo v něm zvítězil lev z pokolení Judova. Tomu dni těšil se Abraham, žádajíc jej viděti: viděl skrze víru a radoval se velmi. Oznámimí zjevněji, jaký jest den, a to s radostí. Tenť jest den nejmilejší, o němž ne již některý z prorokův, ale sám jednorozený syn boží, správce a pán všech prorokův, svými vlastními ústy předpovídati ráčil, řka: Syn boží vydán bude pohanům a, když jej zabijí, třetí den z mrtvých vstane. Dnes jest tomu den třetí, jakž na kříži syn člověka byl pověšen a umrtven, a jako dnes mocně zase vedle předpovědění z mrtvých vstal. Usnul na kříži jako někdy Adam v ráji, aby z boku jeho církev čistá nepoškrvněná vyňata byla, jako i Eva z boku Adama vyňata jest. Z toho snu svého potom

se zase probudil, povstáv z mrtvých slavně. Otec nebeský ho přijal a na své pravici jemu se posaditi rozkázal, dokavadž by nebyli podloženi nepřátelé jeho za podnože noh jeho. O čemž skrze proroka dávno mluvil, řka: Jáť sem usnul a zdřímal sem se i povstal sem; neb Pán přijal mne. Nebojím se již více tisícův vojska židovského, ani haufův smrti a pekla. A z takového vítězství netoliko stvoření zemské, ale i nebeské velice se veselí, Boha radostně chválí, děkujíc mu z vykupení. K nimž i my máme se přimísiti a s nimi Boha chváliti, ač každého času, však obzvláště tohoto, v němž beránek velikonoční Kristus Ježíš se obětoval, povinni jsme jeho ctíti a chváliti. Seděli sme nad řekami babylonskými, zvěšeli sme nástroje hudby naší, plačíce a litujíce hříchův našich. Nyní již čas povstání, abychom povstanauce, v odění světla jsauce oblečeni, poctivě u prostřed zboru a shromáždění vyvolených božích ukázati se mohli, s nimi se radujíce, ke cti slavnému z mrtvých vstání tuto píseň zpívali: Veselýtť nám den nastal.

XL.

Matěj Červenka (Erythraeus).

O muži tomto, kdykoli naň řeč dojde, s jistým nadšením mluví Blahoslav, nazýváje jej člověkem výmluvným, příkladným, historickým a sumou velkým i znamenitým, pravým klénotem Jednoty bratrské, kterýž o rozšíření jazyka našeho opravdově usiloval. Uměť, prý, v českém jazyku o všech věcech obyčejných novým způsobem ušlechtilě promluvíti, tak aby se cosi nového a neslýchaného i bedlivým a soudným ušima velmi příjemně vypravovati zdál. Byl i odvážný nových slov tvůrce, a že díl času života svého ztrávil v Prusích a Polště, a naposledy drahně let byl na Moravě, k řeči své „slova polská a pruská neb i mazovecká a moravská“ přiměšoval. Čtením spisů staročeských navykl si i „slov starosvětských“ užívat. Kromě toho jemu drobet škodilo dle úsudku Blahoslavova, že rád následoval způsobu řeckého jazyka, t. že rád slova skládal, ačkoli řečtiny sám byl neznalý.

Červenka narodil se dne 21. února 1521 v Čelakovicích, k Jednotě bratrské přistoupil v Ml. Boleslavi l. 1533, načež l. 1540 stal se učedníkem, 1544 jáhnem, obé v Litomyšli, 1549 zřízen na knězství v Sležanech, 1550 vyvolen do úzké raddy a 1553 za biskupa i za pisaře Jednoty. Jako biskup spravoval kraj pčero-rovský. Zemřel v Přerově dne 12. pros. 1569.

Díla jeho jsou: Osvědčení proti panu Vojtěchovi z Pernšteina (1558), překlad Žaltáře (1562 v Prostějově), o němž Blahoslav obsáhlou kritiku napsal*), s birkou příslovi

*) Grammatika str. 289, 322 sld.

českých, která po smrti Červenkové od Blahoslava byla doplněna a l. 1829 v Č. Č. M. od Hanky vydána, Krátká zpráva o původu bratrském (1561), pak zpráva o cestě své do Štrasburku (1540, ve Fontes rerum austr. sv. 19. str. 58), konečně vypsání dějů českých od l. 1541 do 1545 pod názvem: Poznamenání některých skutků božích obzvláštních. I v básnictví se pokusil zdárně, z písní jeho však jen tři v kancionále šamotulském (1561) vytištěny, mezi nimiž: Zavilej nám Duše svatý (Cit. I. str. 1).

Z Poznamenání některých skutků božích.

Rozmluva Ferdinanda I. se Sixtem z Ottersdorfa a jinými dvěma Pražany.

Předešlý primas staroměstský v Praze, nějaký pan Šimon z Apaťky, maje nelibost k některým osobám, kteříž s nim předešle byli v raddě, že pro ně v saudech lidí utískali a své vůle provoditi nemohl, ano že byt králi skrze jakausi svou všetečnost v pokutu a v nemilost upadl a již byl s úřadu ssazen, pak chťeje se i na oněchno vymstiti, k kterýmž chautku mět a králi se tudy něco prikolizovati: i obžalovat před králem tyto osoby v Starém městě, pana Václava Jaroše, a pana Petra Velikého saukeníka, a pana Sixta z Ottersdorfa, že by byli pikharté*) a pikhartí nákladníci a fedrovníci, a že sau se pikharté v Praze za jejich auřadu a spravování nejvíce rozmohli, a zvláště když byl primasem pan Jaroš; a že jest pan Jaroš a pan Sixt do zboru mezi pikharty do Brandeysa jezdíval, a pod tím že sau obecné věci opauštili a lidem dopauštili mezi pikharty choditi a k nim pristupovali. Tak byt těch věcí nažalovat králi, že se král nemálo pohnut z toho proti Bratřím; maje zato, že jsau již i oni Bratřimi, počal se opět hněvati a bauriti na Bratři.

I obesal před sebe ty tři měšťany staroměstské, o nichž zminka, žeby byli před ním obžalováni, a mluvit k nim sám německy, obviňuje je z toho, jedno že sau zpikhartěli a mezi pikharty jezdili do zborův do Brandeysa; že za svého auřadu svobodu pikhartům dávali a rozmáhali se dopauštili, a tudy že jest k roztržkám obec přicházela, a oni že se tomu dívali a toho že nepietrhovali; též že pod tím zanedbávali obecného dobrého i se škodau, a svého toliko úžitku hleděli a obecné dobré že sau opauštili.

Tedy oni vyslyševše pokorně a rozumně jako dobří a rozumní muži, zpravili se těch všech věcí králi: Jedno že pikharti bohda žádní nejsau a že sau k žádným pikhartům nepristaupili; toho že bohda žádný na ně neukáže. Též že sau se žádným pikhartům nedopauštili a nedali rozmáhati za své správy a že ani o jednom nevědí ve všem Starém městě. A co se jezdění jich do Brandeysa dotýče, k tomu se znají, že sau

*) Pikharty tehda Bratry české nazývali.

tam jezdili. A pan Jaroš že jest také jezdil ku pánu *) na štvání a na dobrou vůli, ale v zboru nebyl nikdyž. A pan Sixt že jest též dvakrát na myslivost jezdil ku pánu na Brandeys, a jednau že jest s pánem Krajířem i do zboru šel, ale že jest nepřijímal od Bratří, ani nic nečinil, než díval se na náboženství bratrské. A pan Petr že jest nikdyž ani v Brandeysu ani nikdež v zboru nebyl, a že o tom nic neví. A v toni ve všem že se na svědomí táhnau vši obce prazské obojího města. Až i v tom, že sau obecné dobré opatrovali, jeho pilni byli, a za úradu u spravování jich že se toho nebojí, aby mohł kdo ukázati spravedlivě, by co kde sešlo neb zhytnulo skrze ně v obci. Nad to že sau v pokoji věrně se chovati hleděli i zachovati tu obec všecku, i všeho obecného dobrého hleděli, nedadouc napřed žádnému, kdo sau ji kdy před nimi spravovali. K tomu též i nad tím nařikali žalostivě, téměř i s pláčem: jedno že se jim děje a stała lehkost bez provinění jejich ta, kteréž se nestalo za paměti lidské, ani prvé, žádnému, že byvše konšelé a přední v raddě, i sau s úradu ssazeni, i z obecních starších vysazeni beze všeho jich provinění, na jejich potupu i posměch; čehož v prazských obcích nikdy nebývalo, než za nich se začalo, a to za jejich věrnau službu té obci i mnohau práci při ní za mnohá léta. Druhé nařikali nad tím, že sau tak obžalováni před J. Mstí Kr. beze všeho provinění, jakoby lidé nějací postranní a nepraví i neupřímní byli; což jest velmi žalostivé, a nevědí co jiného říci než Panu Bohu to poručiti. Však že zato J. Mst Kr. ponížene prosí, aby tomu obžalování na ně neráčil místa dávatí, ani jich za lidi nějaké postranní držeti, ale za pravé věrné poddané. Zato že J. Mst. jako svého milostivého pána prosí.

A z takových řečí jejich Bůh jest to způsobil, že jest se jich králi slitovalo, a jakož jest jeho srdce prvé zúřivé a jakési zlostné býti se zdálo, tak je zase k nim laskavé a milostivé obrátil, tak že pokojně vyslyšev všecky řeči jejich, potom toto k nim promluvit sám král: „Nu rádi sme vyslyšeli tuto zprávu vaši sprostnau a upřímau. A poněvadž se nám tak sprostně zpravujete, vděčni jsme toho a přijímáme to od vás za pravdu, jakž nám oznamujete; neb sme porozuměli z vašich řečí, že ty věci tak samy v sobě jsau, jak sme je slyšeli od vás. Podle čehož vás nemáme za lidi scestné a bludné ani pikhartské, ale tomu rozumíme, že vy s našimi poddanými jedno jste. A nemámeť vám i v tom nic za zlé, že ste do Brandeysa ku pánu Krajířovi jezdili; neb my sami rádi k němu jedeme a on nás rád také vidí, i ukazuje nám dobrou vůli, a jest v pravdě dobrý člověk. Jsme naň laskavi, a rádi bysme mu něco dobrého učinili, byť nás jedné zač žádal; než aniž nás kdy oč stará. Že ste vy, pane Sixte, i do toho jich zboru tam s nimi šli, tau měrau vám ani v tom nic za zlé nemáme, když ste nám to sprostně všecko, jakž samo v sobě jest, oznámili; neb my na tom nejsme, obychom měli komu jakau těžkost činiti bez jeho provinění, a ovšem co ubližovati. Zachovejž nás toho Bůh. Než jakž zpraveni sme, tak my musíme přijíti, nevědauc, tak-li jest vše, či jinak. Když se pak nám kdo sprostně zpravuje a otevře, my jej rádi s milostí přijímáme, jako sme teď i vás přijali a přijímáme ve vsi té vaši zprávě. A jsme tomu rádi, že jste k nám

*) Konrádu Krajíři z Krajků.

tak srdce sprostného; jsme na vás laskaví a milujeme vás, a vy bohdá poznati máte, že vašim milostivým pánem býti ráčíme; neb bychom vám rádi, by možné bylo (ujav se za nádra a pootevřev kabátu) tak, prý, ukázali srdce své, že vás milujeme.“

Tu pak jich již i prosil, aby sobě toho neztěžovali, že sau ze všech úradův vysazeni; že se jim to více z nedopatření a omylu stalo, než z úmyslnosti, a že jim to všecko má hojně nahrazeno a napraveno býti. To potom mezi jinou řečí i to mluvil, aby ani to o něm nesmýšleli, žeby on chtěl jakou překážku činiti slova božího kázání, ale že on také miluje slovo boží, a více nežli některé ty ceremonie lidské, a že není na tom, aby chtěl jakou překážku činiti kazatelům pravým slova božího, než těm novověrcům a nových věcí vymýšlatelům.

A tak potom laskavě se s nimi rozžehnav, po mnohých řečech pustit je od sebe. A potom hned třetí den byli obesláni na rathauz staroměstský tito všickni tři, s nimižto král tyto řeči měl, a tu je zase sdělali předními staršími, pana Jaroše a pana Petra, a pana Sixta udělali nejvyšším úředníkem nad úředníky obecními a nad písaři v kanceláři.

Tak je zase a jiné tím spokojili.

XLI.

Oldřich Prefát z Vlkanova.

Prefátové z Vlkanova náleželi za XV. a XVI. věku k předním a nejzámožnějším rodinám pražským. Oldřich narodil se dne 12. května 1523 z otce Hendricha, měšťana vzdělaného a nauk i umění milovného. V mladosti své vycvičil se jmenovitě v rozličných jazycích, astronomii a mathematice. Maje 24 let, vypravil se l. 1546 před Božím Tělem na cestu do Benátek, odkudž plavil se do Palestiny, navštívil svatá místa, ostrovy Cypr, Kandii, Zante atd. Pobyv 24 neděl na této pouti, přistál zase do Benátek i navrátil se počátkem dubna 1547 pěšky přes Salcburk do Prahy. Později podniknul cesty do západních zemí evropejských, jmenovitě do Kompostelly, slavného místa poutnického v španělské Galicii. Usadiv se pak v Praze, kde držel po otci svém dům na uhelném trhu, i zanášel se děláním nástrojův mathematických a hvězdárských. Zemřel dne 26. července 1565.

Přihody, jež na cestě do Palestiny zkusil, a místa, kteráž spatřil, vypsál hned po svém návratu; k vydání cestopisu svého nepřistoupil však než teprv l. 1563. Oblíbené čtení toto dal l. 1786 F. Procházka po druhé vytisknouti.

O bouře mořské.

Bouře mořská nebývá vždycky jednostejná; neb někdy menší, někdy větší a časem veliká a ukrutná bývá. Neb mnohokrát vítr toliko silný bývá a moře proto nebude velmi bouřlivé, časem moře bude bouřlivé a vítr nevelmi veliký, ač obyčejně rádo obě spolu bývá, vítr veliký a bouře na moři; někdy zase také vítr z míry velmi veliký, moře bouřlivé, k tomu přívál, blýskání s hřmáním pospolu bývá: protož tuto o bouři mořské a zlé fortuně veliké, kterak se při ní od počátku děje až do konce, krátce položím. Nejprve obyčejně, když bouře na moři býti má, vítr pomalu se tužiti a vlny veliké na moři činiti počíná, které přilévajíc se, bílé pěny činí a nahore se pění. K tomu rádo nebe s té strany, odkud vítr jde, se mračí, kalí a černými oblaky se povtačuje a pomalu poprchati, blýskati a hřmáti počíná, a v tom se to všecko čím dál víc a víc rozmáhá. Tu hned marináři pacholci, vidouc, že bouře nastává, chutně plachty do návi dolů spauštějí a svazují, díry ve šifu zahrazují a zabíjejí a k bouři se strojí. A když pak v tom hrubě přsetí počne a přívál se leje a vítr se rozmůže, to obě mořem pohne a jako z gruntu je vyzdvihne a zedme, tak že vlny k víře nepodobně velmi veliké se dělají; neb jednak voda se rozstupuje a dolů ke dnu snižuje a velmi hluboké rokle neb audolí v vodě dělá, jednak se vlny zas v hromadu srážejí a co nějaké hory neb vrchy se nahoru k nebi vyzdvihují, a jedna vlna se s druhau potýkajíc, zhůru vysoko stříká a kropí, a jedna přes druhau se přelívá, a z toho velmi veliký a hrozný zvuk, přelívání, šplechot a jekot po všem moři povstává a heybá. Mezi mořem pak a nebem vítr velmi veliký a hrozný, co by všecko všudy svau prudkostí pobrali chtěli, fučí a zučí a o provazy, kterými v návi stromové nataženi sau, a jiné se jako řežic, šustění strašlivé vydává. Nebe také nahore toto obě prikřývající hrůzy a strachu plné jest; neb oblaky hroznými a černými povlečené bývá a se zamračí, zakalí a zatmí, co by noc byla, že nerozeznáš, den-li je čili noc, a k tomu také přívalem, hřmáním a jako ustavičným blýskáním strašlivé jest. A tak člověk, ten čas v šifu na moři jsa, se všech stran auzkostmi velikými, hrůzau a strachem obkličeny jest; neb pohledíš-li doťuv na moře, na kterém jsi, to nepokojné, hněvivé, divoké a k tvému zahynutí hotové pod sebau vidíš: pohledíš-li nahoru k nebi, to tolikéž od oblaků strašlivých, přsení deště a příválů, hřmáním a blýskáním ustavičného ukrutné a hrozné vidíš: pohledíš-li pak mezi nebe a moře, tu od zučení a zvuku větru převelmi velikého strach a hrůza veliká jest. A tak pohled kde chceš, obrať se kam chceš, všudy veliké nebezpečensví a smrt před sebau vidíš. K tomu pak ke všemu šif neb náve, na které jsi, pod tebau na místě nestojí, než co nějaké pérko od vln jednak doťuv jednak nahoru se zmítá. A tak od vln jsauc zmitána, spojení prken a trámové se v ní svirají, stromové, na kterých plachty visí, se vším se třesau, viklí a chvěplí, a všecka náve tak praští a luští, nic jináč než co by se hned v drobné kusy polámati chtěla. Také v ní truhly, v kterých zboží, a jiné věci, co tuze přivázáno není, se převrací a jedno k druhému se přiráží a nemaťý hřmot a šramot v návi činí. Neb skůro nic na svém místě zůstati nemůže, aby sebau nehýbalo a se nepřevracovalo a jedno o druhé netlanklo; nýbrž ani člověk pro to kolébání a

sem i tam zmlání v ní rovně státi nemůž, leč se něčeho drží; neb jda, ničeho se nedrže, poláci se sem i tam, co by byl ožraťy.

A tak žádného místa nikdež v návi není, aby hrůzy a strachu plně nebylo; neb jsi-li vně nahoře na plácku neb kdekoli jinde v návi, tu dobře zůstati nemůžeš pro déšť a zimu a prudkost od větru, vlnobití a stříkání a kropení vln; neb vlny do návi prostřed na plac tepau i sic jinde, tak že jednau stranau se tam vrážejí a druhau zase do moře se vylévají, a k návi se přirážejíc, vysoko zhůru stříkají a kropí. A tak silný a veliký vítr bývá, že člověk prostřed na plácku stoje, kdy by se ničehéhož nedržel, prudkostí větru do moře by vynesěn byl. Marináři pacholci, když ven musejí, za provazy v půli se k návi přivazují, aby od vln a větru ven z návi vyrazení a vynesení nebyli. Dole pak v návi také nic veselo není; neb náve se svíraje všecka praští a luští, a vlny vně zevnitř v návi se všech stran silně tepau a biji, a z toho veliký zvuk a hláhol se vnitř v návi obráží, že se zdá nic jináč, než jaky by mnoho pacholkův zevnitř s několika kladami se všech stran se k ní rozbíhají, jí vytlaskali a vybíjeli. A rovně nápodobně tak veselo dole jest, jako kdy by jednoho do sudu zabeďně, zevnitř jich několik palicemi na sud tlaklo: jakau by ten tak v sudu zabeďněný kratochvíl měl, každý můž porozuměti. K tomu tam dole parno, dušno a nevonno jest; neb obyčejně v bauri všickni dolů do návi se hrnau a tam, jsauce všudy zahrazení, dosti malý průduch toliko sentinau a děrau, kterau se dolů leze, nahoru mají. Neb v čas takové bauré náve všudy z důtu i nahoře pitně zahrazena a zabeďněna musí býti, nápodobně co sud, aby do ní voda od nikud vnitř nemohla. V čas pak takové bauré lidi těch, kteří v návi jsau, rozličný způsob bývá, podle jednoho každého přirození; neb mnohý mdlejšího přirození leží co umrlý, jiný jest co omámený, některý nechutenství má a se ustavičně dávi, mnohý co v mdlobách leží. A tak krátce tehďáz ani jisti ani píti ani spáti se jednomu nechce; neb se tím ustavičným zmláním a sem i tam kolibáním a vltláním všecko přirození zkormautí a člověku jaks mistrno a těžko jest. K tomu každého času a jako okahnutí smrti na se člověk očekáváje, strachem se třesa, jako zmlámený jest a, co činiti má, neví; neb jak se kde co hrubě hurtne neb luskne aneb veliká vlna že do návi udeří, hned se v něm srdce leká a domnívá se, že již náve se láme aneb tone. A tak to každé chvíle očekávání smrti jest skůro těžší nežli sama smrt, a věř mi to na mau víru, že tehďáz žádného žertu není a smích drah bývá, a jeden se Pánu Bohu opravdu modliti naučí. Neb i ti pacholci marináři, kteří sic rozpustili jsau a nic dobrého jim z aust nevyjde, a když čas a dobrý vítr mají, čerty se dělají, ale tehďáz každý skrotne a rád by se v anděla obrátit a tak nábožný jest, že žádného svatého nepomine, než všechny v nebi vyhledá, jich za pomoc žádaje.

A když taková bauré na moři jest a se rozmůže, tu již patron své lodi pánem býti přestává; neb moře a vítr v ni mu se uváží a po své vůli ji spravují, mistrují a jak chti s ní nakládají. A v ten čas moře patronem jest a vítr luggierovi a piotovi auřad odejme, a ne kam by oni chtěli, než kam je vítr žene, tam se plaviti musí, buď jim líbo neb žel; neb tu tehďáz žádná ve všem světě věc takovau převelmí velikau mocí moře a větru vládnauti a tomu rozkazovati nemůže, než sám jediný věčný a všemohauci Pán, který všecko stvořil. Neb tehďáz ne-

prospívá a nestačí žádná maudrost, žádná síla, žádná opatrnost, žádný vtíp, žádné umění ani jaká chytrost a vymyšlená věc lidská, aby člověka z toho nebezpečení vysvoboditi mohla, než všechno to tehďáz neuzitečné jest a člověka opustí; sama toliko jediné víra a naděje ku Pánu Bohu svrchovanému a věčnému při něm zůstává. Neb v ten čas člověk, se všech stran zahynutí okolo sebe vida a každé chvíle a jako okamžení smrti na se čekaje, rady a pomoci odnikudž míti nemoha; k komu jinému se utéci, kdo by ho s toho vysvoboditi mohl, nemá, než k samému mocnému Pánu Bohu, k kterému silnou víru a naději má, že mu z toho pomoci ráčí; neb naděje při člověku až do té poslední smrti trvá podle onoho verše: *Spes hominem nec in ipsa morte relinquit*, to jest, Naděje člověka ani v tu smrt neopouští. A protože ačkoli člověk v světě všudy každého času a chvíle, na každém místě, veď mu se zle nebo dobře, v štěstí i v neštěstí, vždycky v moci a v ruce Pána Boha všemohoucího jest, však toho tak pravě a gruntově poznati, co je to v moci samého Pána Boha býti, nemůže jako tuto v baňce mořskou na moři. Neb jsa na zemi v jakém pak koli nebezpečení, vždy nějaké doufání a naděje po Pánu Bohu v lidské věci má; neb jest-li v jaké těžké nemoci, doufá v lékaře, byliny, recepty a jiné léky, že k zdraví zase přijde; jest-li pak v vězení a jde mu o hrdlo, v přátely, že mu pomohau, má-li statek, že se vyplatí neb že se dobude neb sic nějakým jiným způsobem a obmyslem toho prázděn že bude, doufá; jest-li pak v boji v bitvě, naději má v množství vojska svého, že zvítězí, v zbroje, děla a jiné odění a přípravy válečné, v sílu a mužnost svou; item, by se pak i zle zvedlo a bitva prohrána byla, naději má, že bude moci uteci neb jat od nepřátel býti a se vyplatiti aneb vyslaužiti a tak při hrdle zůstati. Ale v čas baňce na moři všechny ty trošty a naděje v lidské věci daremné jsau a nic neplatí, a tehďáz od člověka odstaupí; neb tu spomoci nemůže žádné umění, žádní doktoři a lékaři, žádné byliny, pilule, recepty a apatěky; nemůž tehďáz pomoci ani papež, ani císař, ani král, ani který jiný v světě potentát, ba ani otec, ani máte, ani jiní nějakí přátelé; neuziteční jsau tehďáz velicí pokladové, zlato, stříbro, drahé kamení, peníze, ani jaké klénoty (v než obyčejně lidé na tomto světě víc než v Pána Boha doufají); neb se to trefuje, že v čas takové veliké potřeby i ty drahé věci do moře pro zachování hrdla vmetány bývají. Také tu darmo spoléhati a doufati v velikost a pevnost lodí; neb proti takové velmi veliké síle a moci větru a moře jest jako perko a nějaká mrva, a ku přirovnání co sklo proti kladivu; neb velmi namále tu bývá, že náve neb šif pojednau a jako v okamžení všecek se stroskotati, polámati aneb zatopiti může, buďto že někde v moři na skálu neb mělčinu trefí a se prudkostí rozrazí, neb že se roztrhne, převrátí, zalí a zatopí. Tolikéž není tehďáz nic platná žádná moc světská, ani veliká vojska, ani síla a udatnost, ani děla, zbroje, meče, halapartny a špisy, ani jaké jiné přípravy válečné; neb se tu nelze vyprositi, vyplatiti, obrániti, uteci, schovati ani skrýti, než v moci samého věčného Pána Boha býti. A jest se jistě čemu podiviti, že my lidé, na tomto světě jsau na zemi, mnohokrát větší naději kladem a doufání máme v lidi a věci lidské, které nestálé a pomínutelné jsau, nežli v samého Pána Boha, který věčný, mocný, všemohoucí jest; aneb opět časem se mnohokrát víc lidí neb ledačehos jiného bojíme,

nežli jeho, vědauc to dobře, že to krom něho, več my naději kladem a doufání máme, on v okamžení mocen jest a můž zkaziti, zjinačiti a v nic obrátiti, aneb opět zase, čeho my se bojíme a strachujem, že nás z toho mimo naši naději vysvoboditi můž, kdy bychom mu jedině chtěli pravě věřiti, v něho samého doufati a v něm samém naději míti a jeho se pravě báti. Ale na moři v čas takové veliké ukrutné a lité bouře, nad kteraužto nic hroznějšího a strašlivějšího v světě není, tu se člověk pravě naučí v samého jediného Pána Boha doufati a naději míti a jemu opravdu a srdečně se modliti, kdež rozum lidský postačiti ani která jiná ve všem světě věc pomoci nemůž. A když tak člověk silnau víru a naději ku Pánu Bohu má, Pán Bůh z toho ze všeho jemu pomoci a jeho vysvoboditi ráčí, ač mu se mnohokrát zdáti bude, že proti rozumu jest a možné není. Když pak člověk krom Pána Boha na něco jiného a v věci lidské se bezpečí, spoléhá a doufá, a mni, že jest již vyhrať: Pán Bůh nenadále, než se on naděje, to mu jináč změnití, zjinačiti a mnohé zlé věci a časem i smrt naň dopustiti ráčí. Protož na něho samého spoléhati a v něho víru, naději a silné doufání každého času míti máme, opustíc všecky světské a lidské věci, které marné a nestálé jsau.

Že pak nad bouři mořskou v světě nic hroznějšího a strašlivějšího není, při čem člověk jsa, živ býti můž, to jest jistě tak; neb přirovnej k ní co chceš v světě nejhoršího, nic jí v strachu, hrůze a nebezpečnosti rovného nenajdeš; neb tu při ní všecka nebezpečnosti pohromadě jsau. Neb i před skonáním světa takový strach a hrůza bouře mořské na tento svět přijíti má, jak o tom Kristus Pán mluvití ráčí ve čtení svatého Ľukáše v 21. kap. řka: Budau znamení na slunci a na měsíci i na hvězdách, a na zemi dav lidu pro bouři zvuku mořského a vlnobití, tak že schnauti budau lidé pro strach.

Všeliká nebezpečnosti netoliko v čas bouře mořské, ale sic vždycky plavícím se po moři přítomná jsau. Neb jest nebezpečnosti od ohně, aby náve, nešetností se nezapálíc, všecka neshořela. Jest nebezpečnosti od zlodějů mořských, kteří po moři laupi a kradau; neb každé chvíle člověk před nimi se opatrovati, na péči míti a nahotově býti a bitvy s nimi očekávati musí, rovně co by v vojště v ležení byl. Jest nebezpečnosti od utopení, a tím hůře, neb zahyneš-li na moři, nevíš kam se tvé tělo dostane, snědí-li je ryby, čili moře na břeh vyvrže a psi neb jiná zvíř je roztrhá a sní, neb že se zmradí a červy rozleze, ješto o to veselejší smrt jest na zemi, neb víš, že do země a hrobu položen budeš. Jest nebezpečnosti od hladu; neb se to trefuje, že časem náve od bouře neb protivných větrů daleko zahnána bývá, aneb k pustým ostrovům přistáti že musí, v kterých pro protivný vítr časem za několik nedělí zůstati a ležeti musí, tak že mnohokrát chleba, masa, vody sladké i jiných potřeb k jídlu se jim nedostává a hladem trápení bývají, o čem ti, kteří válečným během na moři se plavívají, dobře pověděti umějí, a mnohem pak lépe li nebožátka, kteří na galiích ukování bývají, kteří mnohokrát, když se chleba nedostává, pšenici co jiné hovada jísti musí, a té jim ješto na libry odvažují. Ba jest také nebezpečnosti i od moru; neb časem když se kdo z morního povětří do návi dostane, jiné v ní nakazí, tak že na morní bolesti mrau a mnohokrát ze sta jich sotva 15 neb 10 neb miň zůstano, jak se pak to často trefuje, a tu teház

před morem nelze uteci ani se schovati a skrýti. Také dokud v návijsi a na moři se plaviš, vždycky věznem a v vězení jsi; neb nemůžeš ven kdy chceš; nebo když jsi na zemi v jakém pak koli vězení, mohou tě z něho pustiti každého času a chvíle, když chtí; ale když jsi v návi na moři a zvlášť v čas bouře, věc možná není, aby, kdy by chtěl, na zemi býti mohl; neb do návi vstoupí a po moři se plaví, nic jiného není než dobrovolně se u vězení dáti; neb když chceš z návi, nemůžeš, než v ní zůstatí musíš. Jest také nebezpečství v čas veliké bouře, když se blýská a hřímá, od hromobití a hromu; neb se to trefuje, že časem hrom do šifu udeří, jej rozrazí neb zapálí. A tak tuto z toho již sám porozuměti můžeš, že při těch, kteří se po moři plaví, všecka nebezpečství pospolu jsau, a zahynutí a smrt vždycky přítomná jest, a není toho nebezpečství na zemi, aby ho také na moři nebylo. Však proto všelečnost a smělost lidská, pro nabytí zboží, statku a peněz, v taková veliká nebezpečství hrdla i všeho jiného svévolně se dává, a jest jistě se čemu podiviti takovému bláznovství lidskému a nenasytné žádosti jmění, že to, co na tomto světě nejdražšího a nejmilejšího, totiž zdraví a život, má, kterýžto když jednau ztratí, žádným stříbrem ani zlatem ho vyplatiti nemůž, to váží pro věci marné, nestálé a pomínutelné, jen toliko aby zbohatl a více měl, a toho všeho dřevu, věci mdlé, nestálé a křehké, totiž šifu, svěří a s tím se na moře, věc velmi silnau, šálenau a divokau, vydá a do vězení svévolně jde, z kterého se nemůž vyfámati, dobytí ani uteci, než v něm zůstatí, ješto sic, jsa na zemi, žádný nerad do vězení jde; a k tomu žádné jistoty nemá, že se zase vrátí, než toliko samau naději. A protož pravýť jest onen latinský verš: Aut stultus est aut mori cupit, qui se mari committit, to jest: Neb blázen jest neb umřítí žádá, kdo se moři svěří.

A tak tuto o bouři mořské pro krátkost víc psáti přestanu, ač bych měl ještě dosti co víc o ní psáti, ale obávám se, že mnohý ani tomu, co sem tuto psal, věřiti nebude. Ale není div; neb nijak člověk, který přítom jest sám nebyl, tomu neuvěří, jaká veliká síla větru a moře zvuk, jekot a šplechot, hrůza a strach při bouři na moři jest, než ten, který přítom byl; neb člověk o tom tak vypsati ani pověděti dobře nemůž, jaký šturm a veliká moc božská tu bývá. A věř mi toho jistě, kdo jest moře neviděl, na něm se neplavil, při bouři mořské nebyl, ten jest jednoho velikého, mocného, předivného božského divu v tomto světě neviděl, nechť jest pak co chce jiného vidět.

XLII.

Jan Blahoslav.

Jednota bratři českých, vyjmeme-li Komenského, za dvoustoletého trvání svého nemůže se vykázati mužem, který by, co se týká učenosti a důmyslnosti, přirovnán býti mohl k Blahoslavovi. Za života svého všelijak neduhy byl skličěn i zemřel u věku plné síly mužské, a předce vykonal totik a ke vnitřnímu zvelebení jazyka českého tak velice prospěl, žeť nemůžeme než

litovali, vidouce ho, an practje o prospěchy sekty, v niž samé, co do snah svých k vyššimu vzdělání se nesoucich, neustále nalezal nechuť a odpor. „Pověst jeho, široce mezi jinými národy roznešena, vznikla.“

Blahoslav pocházel z rodiny starobratrské, i narodil se dne 20. února 1532 v Přerově, kde otec jeho, příjmím Blažek, byl usedlým. Do šestnáctého roku zůstával doma, jsa cvičen pod zvláštním vedením Br. Wolfa. L. 1540 převezen od Br. Wolfa do Prostějova za „čeledína“ k Br. Michalcovi, v kterémžto postavení zůstal až do ledna l. 1547, byv mezi tím časem do ciziny na učení poslán, a sice nejprv do Kolberka, potom do Wittemberka. Po Br. Michalcovi dostal za „hospodáře“ Br. Mat. Streyce v Křižanově, kdež prožil jeden rok, dán byl do Boleslavě k Br. Janu Černému. Odtud teprv odebral se l. 1549 do Královce, kdež slyšel Osiandra. Pro mor, který v Královci vypukl, utekl se do Doubravna (Gilgenberg) v Prusich k Br. Machovi Sionskému. Potom poslán l. 1549 do Bazileje, kde však pro nemoc málo v učení prospívati mohl. L. 1550 vrátiv se na Moravu, přebýval dilem v Přerově, dilem v Prostějově. Tu l. 1551 setkal se s Benešem Optátem, jenž s Gzelem a Filomatem první grammatiku českou sepsal a Blahoslavovi dal podnět k složení podobného díla. L. 1552 povolán do Ml. Boleslavě, i uloženo mu, aby vedl zápisky Jednoty. Teprv následujícího roku zřízen v Přerově na kněžství. Od l. 1555 do 1557 několikráte byl u věcech Jednoty v Magdeburce a ve Vidni. L. 1557 povolán byl do úzké raddy a k úřadu biskupskému, i usadil se v Evančicích. V úřadě tom setrval až do smrti, kteráž jej dne 24. listopadu 1571 za krátkého pobytu v Mor. Krumlově zachválila.

Doba největší literární činnosti Blahoslavovy připadá mezi léta 1558 až do 1571. Na grammatice české, kterou l. 1571 dokončil, pracoval dvacet let.*) Musiku, t. j. knížku zpěvákům náležitě zprávy v sobě obsahující, kdež jmenovitě pravidla prosodie časoměrné ponejprvé ustavena, sepsal Blah. l. 1557, načež l. 1558, 1569 a z části 1857 při grammatice vydána byla. Život Jana Augusty (1555, vyd. 1837 od J. Franty Šumavského) a dějepis Jednoty (1567) vynikají mezi pracemi historickými. Filippika, proti protivníkům vyššihu vzdělání v Jednotě l. 1567 sepsaná, svědčí o výtečném nadání řečnickém původce svého.

*) Dílo toto zachovalo se rukopisem v bibliotece akademie theresiánské ve Vídni, kdež je l. 1855 P. Ignác Hradil nalezl a spolu s ním J. Jireček vydal (1857).

I v básnictví duchovním Bl. pracoval. Jemu totiž mezi l. 1559 až 1560 svěřena redakce kancionálu, l. 1561 v Šamotulách (v Polsku) vytištěného, v němž několik písní od něho složených. Blahoslavův překlad Nového zákona, první to počátek bibli šestiřádkové, v Evaněicích a Kralicích l. 1579 až 1593 vytištěné, do níž bez proměny byl přijat, vysoce co do jazyka vyniká.

1. Z Grammatiky české.

0 metaphoře.

Druhá věc, *) již šetřiti sluší těm, jenž chtí ozdobně česky mluvit, jest, jakž se říká latině, metaphora, t. slov některých od jejich vlastního vyznamenání nebo moci jejich a vlastnosti podnesení a jinam k jiných věcí vyznamenání obrácení. Kteréhožto způsobu i Latiníci i Čechové a též i jiní jazykové kdy by neužívali, častokrát myšlení svých nemohli by příhodně a srozumitelně, nadto eleganter jazykem pronášeti. Velmi jest užitečná ta figura nebo způsob ten a náramně mnoho se ho i v písmích svatých užívá. A sumau: mluvení nebo psaní, kteréž jest tau figurau jako pokropené, bývá příjemné, mílé, živé, hýbající a právě lidskou mysl maluje, *imaginationes menti dulces ingerit*, ut de počmate dicitur, *quod sit loquens pictura*, sicut et *pictura est veluti tacens poema*. Ale nechtěje o tom nad míru šířiti, příklady toliko některé ukáži slušného i neslušného té figury užívání; nebo kdo by to vše vypsati mohl?

Tito způsobové mluvení pěkné metaphory v sobě vzdržují, jako: Teď nás pacholík také leze (vida mládence ještě opodál od domu) jako maucha z pomyjí. To slovo Leze nemá tu svého vlastního vyznamenání; než kdy by řekl: Pohled, kam ten rak leze, repit, tu by vlastně vzněto. Ale tam to tolikéž v sobě má, jako by řekl: Náš pacholík velmi lehký jde. A když k tomu přidáš Jako rak, tu teprv figuru, jenž slove hyperbole, připoje, vymaluješ podle své mysli jeho chod nešvárný a příliš nespěšný. Pěkná metaphora jest říci Chudičský byv, přivinuť se ke mně. Ví se, co jest *Vinauti*, *přivinauti*, *zavinauti*, *odvinauti*. *Admodum proprie et significanter nec minus eleganter sic loquimur*. Item Přišel na nic, ještě víme, že člověk nemůž nebyti aneb býti nic, poněvadž jest k věčnosti stvořen. V řečech Krista Pána přemnoho jest toho, zvláště když praví sám o sobě: Já jsem cesta, chléb, voda života, vinný kořen, vy ratolesti atd.

Jsať pak také některé metaphory a neb mohly by býti, jichž ne-slouží užívání, proto, že jsau nemravné a nepoctivé. Některé také metaphory bývají marné, bezpotřebné, ještě kdož jich užívá, za drziho a vysokomyslného oratora držán bývá, jako kůň, moha pěkně jíti pokojně, nemůže než laškovati. A protož, kdy a kterých metaphor užívání sluší, má-li řeč ne ohyžďována, ale ozdobována býti, krátce povím:

I. Těch, které jsau poctivé a nic nenáležitého v mysl posluchačů

*) První jest vlastnost, *proprietas*.

nevmitají neb neuvozuji; nebo kteréž jsou takové, ty se jako řeči lehkomyslné lehkomyslným a bezbožným hodí.

II. Těch, kteréž nejsou špatné a nízké příliš, ješto by nevysvětlily věci té, o níž se mluví, ale více zalemňovaly. Jako kdy by někdo, mluvě měšťanům neb pánům, i brať slova samým sedlákům aneb samým některým řemeslníkům známá.

III. Ty jsou metaphory nejlepší, kterých se již mnoho od lidí vůbec užívá, usitate, ješto, by metaphory byly, málo lidé tomu rozumějí, ale jako by vlastní slova a phrases byly, tak se toho užívá; nebo vešly již lidem v zvyk. Jako kdy by některému mládenci řekl: Obětuj Pánu Bohu květ mladosti své, t. vynalož nato svůj mladý a ušlechtilý věk, aby v něm Pánu Bohu sloužil a v tom léta svá ztrávil. Takové figury bývají lidem nepřijemnější a i nejužitečnější. Nebo jaký úžitek z pěkné řeči, když se jí nerozumí? Na věcech přirozených všem lidem známých i příkladové jsou příjemní i metaphory odtud vzaté; jako když říkávají: Nezralý prý jest to rozum, Nezralé učení, Všecko vydžbaní, Květ mladosti, Ten člověk právě kve, Již zrů ubohý starce, Dojde tudíž jako pečítě, Dávno sem nato ucho vřikl a neb pozor měl, Již se domítá.

IV. Tu jest i vlastní i příhodné místo metaphorám, kdež vlastních slov příhodných k vymalování myslí dostatečných a obvyklých není, ale potřeba sama k figurám přinucuje, jako když říkáš: Střela neb kulka prudce letí k cíli. Letění se vlastně tomu připsuje, což má křídla etc. Anebo, by zvláštní slova nebyla zlá, ale když nemají takové moci, ani tak způsobitelného vyznamenání, metaphory pak měl by před rukama ušlechtilé, jimiž můžeš jako živau a mocnau řeč svou učiniti. Jako když říkáš: Kratičká jest věk náš, prudce běží, plyne jako praud vody, ano jako pták letí, aneb jako střela letí. Ta voda prudce běží, t. j. teče, plyne, ač to slovo Plyne vlastně tomu přísluší, což v vodě neb po vodě plyne. Item když říkáš: Plyn s Hospodinem, totiž Poraučím to Bohu, jdi předse kams uložil, jaks zapráhl tak táhneš etc.

V. Tohož pak velice sluší šetřiti, aby k tomu metaphory příhodné brať, což chceš v lidských myslích činiti. Jako chceš-li vzbuditi k chvále boží ukázaním božích dobrodiní, říkáš, že Bůh jest studnice dobroty nepřevážena. K bázni je vzbuditi chtěje, říkáš: Ruka jeho že není ukrácena, moc všudy provodí a maudrosti jeho není počtu ani miry, žádný se mu nevyběhá ani vychytruje, zlapá maudré v jich maudrosti.

VI. Ovšem pak nato pamatovati sluší, že ne na každém místě a při každé příčině každého slova může se užití. Kazatel v kázání může podle příčiny dábla hadem, drakem starým etc. nazvati, pekto jezerem hoficím etc.; ale doma v obecném mluvení hned se to tak netrefí, ubi non tanta grandiloquentia requiritur. Oportebit itaque et hic servare decorum, co kde sluší, saudit i jiných rozumných pilně šetřiti, qui praecepta morum imo et artium factis exprimunt. A opět kdy by vážný muž slov neb metaphor příliš nějakých pochlebných, lahodících etc. užíval tu, kdež sluší vážně mluvití, nemensí škoda by byla, nežli by tu vážný byl, kdež ochotná litostivost a přívětivá vřidnost ho ozdobovati má. Kazatel kázání čině, kdy by tak mluvil, slov i způsobů jejich takových užíval, jako když máte se svým dítětem mluví, aneb s lidmi, doma s čeládkou svou neb s jinými mluvě, kdy by kazatelského způsobu ne-

složil: pro první za pochlebníka neb i nerozumného etc., pro druhé za příliš tvrdého, neochotného a hněvivého sauzen býti by.

2. Z Musiky.

Co jest píseň?

Ač málo tuším lidí jest, aby nevěděli, co jest to píseň neb písnička, však poněvadž někdy tak trefná píseň bývá, až by téměř jméno své potratiti mohla, a ne píseň ale rozprávka aneb helekání anebo kus traktátu nějakého slauti: i z té příčiny za potřebné mi se vidí tuto nejprv dotknouti toho, co má jmeno býti za píseň. Jestliž pak píseň o kterékoli věci, zlé neb dobré, smysl plný, jadrnými, sumovnými a hýbavými slovy, v jistých verších, klausulích, rytmích a syllabách krátce nebo dluze zavřenými složený, podle vlastnosti melodie jakézkoli, tak aby zpíváním, jakž noty té způsob jest, vypravován libě a příjemně býti mohl.

Tyto všecky věci, kdež se koli nalezejí, jakž nejgruntovněji možné jest, to hodně slauti má píseň, tak aby mohla k svému cíli nebo konci místnému a jistému směřovati i přijíti, to jest, při posluchačích a nadto zpěvácích toto tré činiti:

1. Libost zplozovati a jako uši i mysl lektati, tak aby tvé zpívání posluchačův a ovšem tebe nemrzelo, ale aby rádi poslauchali předse až do konce.

2. K veselí, k zámutku, potěšení, lítosti aneb jiným těm podobným neb z nich pocházejícím věcem, totiž k některé z nich hýbati, ponaukati a jako pipuzovati, více nežli prosté mluvení nebo čtení knih.

3. Máš také o něčem vypravováním něčemu učiti, jako písně některé vyučují, jak Boha chváliti, z čeho, čeho od něho žádati etc. et in summa sunt cantica de variis articulis christianæ religionis. Ale toto všecko má-li zpíváním způsobiti, musíť jistě netoliko vycvičený a umělý býti zpěvák, ale i píseň neb zpěv uměle udělán a jako do nějaké formy slit býti; neb jakž by text písničky byl nespůsobný a nebedlivě neb neuměle složený, tedyť jest víc než půl pře pryč.

O slovích v písni.

Ačkoli slov i v spisích nebo v psaních i v písničkách téhož jazyku jedněch jako i v mluvení na větším díle se užívá, však proto nemalý v tom může býti a má rozdíl. Nebo poněvadž píseň má nebyti tak dlouhá jako spis nějaký, hýbavější a živější, více probuzující nežli prosté psaní: i musíť tedy i tu pilnost skladatele býti, a to při těchto věcech:

1. Aby slova dával do písně vlastní, significantia, kteráž by vlastně náležela k té věci, o níž píseň, a neodnášela mysl posluchače od tud, kamž ho chceš zpíváním uvésti, buď k lítosti, k radosti, k žalosti, k bázni, přízni, naději.

2. Též ať jsau slova sumovní, mnoho v sobě zavírající, však což náleží; nebo poněvadž nemá býti velmi dlouhá píseň, i kteráž v ní co čackého poví, když jen všecko slovy naplníš i bezpotřebnými?

3. A budau-li sumovní a nesrozumitelná, též opět nic nesvedeš.

Bude jako by luňák létal pod oblaky a, nic na zemi nemoha uhoniti, lačný zůstávat. Protož tak sumovní buďte slova, aby jim proto mohlo rozumino býti. A toť jsau ta, jichž lidé užívati obyčej mají, rozumnější a častější, kteráž třebas i v kázaních slýchána bývají aneb i vysvětlována a již lidem přišla v nějaký zvyk.

4. Slova vzata od rozličných jiných stvořených věcí, metaphoræ, velmi jsau pěkná a příjemná i světlá, jimiž věc jako malována bývá na mysl posluchačův. Mezi takovými slovy jsau i ta, jenž historii namítají, a ta jsau jako šíp, ješto člověku pojednou mnoho v mysl uvedau a třebas srdce zapálí, podobně jako by nějaké tabule malované před očí někdo někomu poskytl.

5. Nemálo i světlá i hýbavosti přidávají epitheta, slova k jiným připojená, jenž jakost, totiž, způsob vlastní věci vypravují, jako k tomu slovu Učinil přidáš-li maudře neb výborně, důstojně, hrozně etc. Item Zemdlil bidně, příliš, žalostně, hrozně. Item Slib štedrý, drahý, hodný, jistý etc. Když přidávána bývají ta slova, aby k tomu cíli patřila, kamž píseň čeleti má, tedy jest chvalitebné; neb mnoho světlá přidávají. A netoliko ty dvě figury retorické, ale i jiné mnohé výborně se hodí skladatelům písní; ale širokoť by bylo o tom psáti. Než žeť jest nesnadno, pěkná, přístušná a jadrná dáti slova a vždycky v rytm se dobře trefující: protož nemá práce býti musí, nežli se jedna taková písnička složí. Ale co bez práce v tomto životě? Co nesnadno, to vzácno, difficilia pulchra; však leaoch cti nedochází, a rys málo nalapá, když dále přes tři skoky nechce.

O úžitku z učení se poëtie.

Vidí mi se toho dotknouti, což mnohé jakož při jiných věcech, tak i při skládání písniček rozpakuje a v dobré práci překážku činí, t. že nemohau hned pojednau brzy se vrovhati umělým a slovautným skladatelům. Ti nechti býti učedlnici, když ihned v skok mistři býti neumějí. A ne jedněm toto na mysl přichází: Poněvadž dostí až příliš jest písní rozličných již prvé složených, jaká jest potřeba s tím se meškati, an těch, jenž již složeny jsau, není čacky kdo užívati? Ale měli by takoví saudní lidé i to spatřiti, že již drahně knih vytištěno a podnes se tisknau, a však proto nerikají lidé: „K čemu jest učiti se psáti a psáním se zaměstknávati?“ ale předce každý, kdož umí čísti, psáti též uměti žádá, aby, když by toho kdy bylo potřeba, uměl napsati, což by chléb, jestliže ne jiným k jich potřebě, ale sobě sám k své libosti neb úžitku. Takž jest podobně i písničkou uměti složiti: byť nebylo pro jiné bližní tvé, ale ty sám pro sebe k libosti své, a někdy snad i k potřebě, máš uměti to. Nýbrž ještě více proto, aby jiným skladatelům písní i písničkou tépe vyrozumět. Ano u Ľatiniků špatný by to byl Ľatinik a grammaticus, aby neuměl prosodie a neznal rationem componendorum versuum, ačkoli z mnoha tisíců Ľatiniků jeden se sotva vydarí a v to vydá, aby byl poëta, totiž versů mnohých skladatelem. A protož každý dobrý Ľatinik tomu, i jak veršové skládání býti mají a jací jsau jejich způsobové, vyrozuměti a naučiti se má, tak aby také i sám v potřebě mohl a uměl některý verš udělati. V tom když se eviči mládenoi, jak velikau pomoc odtud mají k lepšímu vyrozumění vlastnosti jazyku toho v slo-

vích, in phrasibus, ovšem in pronuntiatione, a v jiném a sumau ke vsí celé výmluvnosti: to jest zkušené a dobře vědomé. Takf podobně jest i v jazyku našem. Spůsobu skládání písní vyrozuměje a také toho kořtovávaje, budeš moei víc nežli kdy prvě spatřiti, jaká jest řeč naše, jak v čem hojná nebo nehojná, lepší-li se čili kazí, jaké jsou při mnohých slovích vlastnosti, jak se jich kde užívá, kde které figury retorické nebo grammatické své místo mají; budeš se to potom výborně v mluvení hoditi. Nesnadně vyhledával slova a jim pracně vyrozumíval, figury, podobenství, similia hledával, spůsoby phraseos rozsuzoval, co projímavějšího, co k čemu slaužícího, průboval, skládaje písničku: aj již to budeš hotové míti, netoliko potom při jiné písni děláni, bude-li kdy potřebí, ale i v mluvení svém i v psaní obecném. Ještos prvě toho nesnadně a běžně užíval, prostá byla řeč tvá: spůsobilejší, barevnější a živější již bude. Co pak dím s strany věcí samých velikých i drobných, jaké zboží a bohatství shromáždíš a ke všeliké potřebě je pohotové míti budeš! A protož i při této příčině pravé se býti vídi onoho mudrce povědění: Manum esse causam sapientiæ.

Více pak každá písnička, kteraužkoli užríš, bude tobě jako zrcadlem; neb jakž saundně na ni pohledíš, tak toho, kdož skládal tu píseň, hned poznáš, jaké duchovní audy má, jak vyspělé, jak podařilé, subtylné, spůsobné a ušlechtilé, jak zdravé neb nezdravé: z toho jací mohau pocházeti těchž audův skutkové, poznáš, jaká pracovitost, bedlivost, rychlost, saundnost etc. Užríš některau píseň, ana jako věvec krásný, jiná jako lanka zelená a kvitím rozličným porostlá, jiná jako strom ušlechtilý, jiná jako zdaleka se modrající hory, jiná jako stavení krásné buď uzavírané buď zotvirané. Při některé poznáš, že jest pilně a pracně dělaná, lucernam olet, ana hned zdaleka slušná, spořádaná mistrovsky, buď věci buď rytiny vtípně zohýbané a spůsobně spojené neb skládané, slova na výbor vybraná etc. Jinau užríš, anať jako potůček plove z studnice tiše, hladce povrchu; jiná břehy podreyvá a pojímá s sebau; jiná ukazuje skladatele, autoris, veliký vtíp a nevelikau práci; jiná neprohlédavost otce ukáže; jiná neumění nebo nedopatření se něčeho, toho neb jiného; jiná drsnatostí svau mistrnost hlavy něčí proradí etc.; v některé hojnost věcí neb sentencí, v jiné hlubokost. A kdo by vše vyčetl? To znáti, s tím se poobíratí uměti a moci, jest lépe na svět a na lidi v něm pohleděti, nežli by na ryňk na trh šel aneb někde na divadla, kdež ne duše, ale těla lidská a ještě oděná rauchem viděti můžeš; ale tuto to, což nejpřednějšího v člověku, z hluboka spatříš.

XLIII.

Martin Kuthen ze Šprinsberka.

Martin Kuthen, jakož jméno ukazuje, rodic byl z Kutné Hory (nar. asi l. 1510). Vystudovav na universitě prazské, byl vychovatelem v některých domech šlechtických, jmenovitě též u nejvyššího purkrabi Zdenka Lva z Rožmitálu. Později stal se písařem Starého města prazského, při čemž zároveň provozoval obchod plátenický. Do stavu šlechtického povýšen byl diplomem

ode dne 18. pros. 1541. Zemřel 29. března 1564. Za svého věku znám byl co důvtipný skladatel epigrammat latinských, i byl členem tehdejší společnosti básnické J. Hodějovského. Latíně vydal přehled králův a knížat českých, pak popis slavnosti, kteréž arcikníže Ferdinand připravil otcí svému, když l. 1558 po vyvolení na císařství do Prahy přijel. Popis ten zároveň i v jiných jazycích z rozkazu císařského byl vydán. Vydání české zachovalo se nám ve velikém díle historickém Viléma hraběte Slavaty. Dilo Kuthenovo, které, dokud nevyšlo, mnoho hluku natropilo a bylo podnětem k sepsání kroniky Hájkovy, vyjdouc pak daleko zůstalo za očekáváním a obáváním, jest Kronika o založení země české, tudíž o knížatech a králich etc. (1539, 1585 a 1817), suché to vypsání dějin českých pořádkem letočelným. Mimo to sepsal kroniku o J. Žižkovi (1564) a přeložil Appiana Alexandrinského spis o Illyřích.

Z kroniky české.

Předmluva.

Cožkoli mnozí sau o počátku a založení země této a národu českého obsírně vypsali, ale aby který z nich o tom gruntovně a právě sepsal, ještě až posavad nenalezám. Neb někteří hned po potopě, kteráž se za Noe po všem světě stala, Čechy v této krajině býti pokládají, jiní pak že by z Charvatův posli a od prvního vůdce svého Čecha jméno měli, praví. Ale kdy a kterého času to jest se dalo, žádný z nich neoznamuje; než v tom se všickni srovnávají, že krom Čechův prvé v zemi této žádných jiných obyvatelův nebylo.

I pro gruntovnější toho vyhledání předkem a nejprvé potřebí jest věděti, že všecky krajiny a národové jména od prvních obyvatelův neb správci sobě daná mají, — jako od Izraele Izraelští a země izraelská, od Persy Perští a země perská, a tak i o jiných jest rozuměti, — ale že jména taková zemi, tudíž lidí i jiných všech věcí časem a léty rozličně se proměňují, jakož Strabo toho obsírně dotýká, pravě, že za jeho věku mnozí národové i jich jména zhynula. Též také i jiné příklady k tomu podobné mohly by se tuto připomnutí, ale pro krátkost jich zanechám, poněvadž i nyní to každý obitě může spatřiti, že znamenitý a první v světě národ řecký za paměti téměř naší od Turka jest vyhlazen a země jich, jméno své potrativši, v jiné před šestí sty léty neslýchané, proměnila, to jest, že již ne země řecká ale turecká vůbec se jmenuje.

A to vše tudy pochází, že pokolení lidské, jak mimo jiné živočichy sobě volné jest a žádnému jinému stvoření poddáno není, tak žádosti přirozenau jsauc podjata, nikoli na svém přestati nechce, než vždy víc a víc míti žádá a věci cizí mimo své vlastní oblubuje: takž nemůž-li žádosti své pokojně vyplniti, moci užívá, kdež z toho války mezi lidmi povstávají a tak i záhuba národův neb smíšenice a skrze to proměnitelnost jich se přibází.

Že pak v každé historii neb kronice ten pořádek zachován býti má, aby to, což se píše, ne na básnivých rozprávkách ale na samé pravdě grunt a základ svůj mělo, a ta že jináče vyhledati se nemůže než z paměti těch, kteříž toho věku živi jsauce, běhy a případnosti takové nám vypsané sau pozůstavili: protož aby pravda toho všeho pořádně vyhledati se mohla, zvláště což se země této a prvních obyvatelův jejich dotýče, pokudž u znamenitých řeckých i latinských historikův neb kronikářův (kteříž toho času byli) se nachází, kratičce položím. A odtud potom k knížatům a králům, kteříž národ tento český až do časův našich postaupně spravovali, přistaupím. A dále, což ku poznání náležitějšího býti poznám, buď o válkách neb jiných činech a příhodách jich vedle sepsání domácích kronikářův, jakž jest se v pravdě dálo, bez pochlebenství oznámím.

XLIV.

Prokop Lupáč z Hlavačova.

Syn M. Jana Lupáče, konšela prazského, nar. ok. l. 1535. Studia svá konal na vysokých školách prazských, kdež l. 1560 povýšen za mistra svob. umění. Pobyv některý čas v Nimburce, jsa rektorem školy tamní, povolán byl na universitu, kdež četl, jak se zdá, o historii. L. 1562 dostal listu erbovního, aby se mohl psáti „z Hlavačova.“ V l. 1566 a 1567 byl děkanem fakulty filosofické, ale již l. 1568 dal universitě výhost a odebral se do Domažlic za pisáře radního, v kterémžto úřadě setrval až do smrti. Psal větším dílem latinsky, v kterémžto jazyku i básnil, jsa členem básnické společnosti Jana Hodějovského. Hlavní spis jeho jest Ephemeris čili kalendář historický (v Praze 1584). Česky složil jedině Historii o cisaři Karlovi toho jména Čtvrtém, kteráž podvakrát vydána byla v Praze, totiž l. 1584 a podruhé od V. Hanky k pětistaleté slavnosti university prazské l. 1848. Lupáč zemřel dne 2. dubna 1587 a pochován byl v děkanském kostele domažlickém.

Smrt krále Jana.

Léta P. 1346 Jan král český dle příbuzenství táhl s velikým množstvím válečného i jízdného i pěšího lidu, kterýž v Čechách i v Němcích sebral, do Frankreychu na pomoc Filipovi Valesiovi toho jména šestému, králi franskému, proti Edvardovi toho jména třetímu, králi englickému. Za příčinou pak jakési zpaury a nepoddanosti Pařížských proti vrchnosti on král Jan a Karel syn jeho, již volený král římský, přijeli sau do Paříže s pěti sty rejtharův. Obyvatelé a měšťané bauriti se počali a to proto, že hejtman královský, město Paříž proti autokům nepřátet, jenž do Frankreihu vtrhli, baštami a novým dílem ohrazuje a

opatruje, i některá stavení, nic méně i domy sausedské k tomu připojoval. I poručivše král Jan a Karel hejmanu, aby od toho díla přestal, započaté zlé v nebytí doma krále franského svou přítomností a rozšafnou opatrností přetrhli.

Potom pak v sobotu po památce sv. Bartoloměje apoštola Páně, když u Kresciaku se bitva mezi těma dvěma králi začala a králi Janovi oznámeno, že již Franští na útlék se dávají, i aby pro zachování svého života, poněvadž by byl ovšem nevidomý a zraku zbavený, též sám, na jehožto by zdraví jakožto pána a krále českého království české jako zavěšeno bylo, pro bezpečnost poodstaupil, raděno: k tomu nabízejícímu zmužile odpověděl, řka: „Tohoť, Bůh dá, nebude, aby král český z boje utíkal; nýbrž dnes já — to vězte a tomu věřte — buď hrdinsky a statečně vítězem zůstanu anebo slavnou smrtí, jsa tuto zabit, po královsku padnu a umru. Protož veďte mne tu, kdež největší bitva se drží; však Karla syna mého pilně šetřte. Pán Bůh s námi!” To sedě na koni pověděl a své kopí maje sobě od svých napravené, mezi nepřátely, kdež se nejvalněji potýkali, se dostal, a v prvním šiku a mezi nejpřednějšími bojuje a jsa více než jednau od sobě protivných smrtně postřelen a tak s svého koně spad, udatně život svůj dokonal. S tímž králem s jeho strany tu též statečně a hrdinsky se potýkajíce, zbiti jsau hrabě z Blauzu, hrabě z Ulmu, pan Jindřich syn vysoce urozeného pana Petra z Rožmberka, pan Heřman z Milčína a pan Jan syn páně Jindřichů z Lichtenberka, a z stavu rytířského do padesáti, jichžto tvárnosti a erby v Lucemburku na mramoru vytesané se spaťují.

Ale Karel, jsa v též bitvě třemi ranami raněn a snažnými prosbami pánův některých svých z Čech přemožen a jako vybojován, aby svého zdraví, velmi milého a drahého klenotu, ušetřil jakožto pán a král český dědičný, zvláště poněvadž by pana otce nejmilejšího tu ztratil; nad to výš, že z osudu a uložení božího štěstí válečné i vítězství se velmi hrubě k Engličanům schýlilo a navázilo: těmi příčinami jsa hnut, do jednoho kláštera, jež Riscampum po fransku jmenují, se jest dostal.

Po té bitvě, kteráž prvního dne až do několika hodin na noc a i druhý den trvala, z rozkazu krále englického počtení sau ti všickni, kteřížto s strany krále franského v tom boji padli, a nalezeno jest v počtu jedenáct knížat, osmdesát korúhevných pánův, tisíc dvě stě stavu rytířského, jiného pak lidu okolo třidecti tisíc. A tak ti, kteříž sau byli přednější a znamenitější, sau z englického krále rozkazu tu v bližší příležitích městech poctivě a křesťansky pochováni. S strany pak těla krále Jana, to mezi zbitými nalezeno, a poctivě, jakž na tak vznešeného a udatného krále náleželo, ozdobené englický král k Kartovi synu s žalostí, pláčem i slzami je odeslat, s tím doložením ano i osvědčením, že ne sílau a statečností jeho lidu, ale samého toliko Pána Boha mocí a propůjčením jest tolik králův — Filipa franského, Jana českého, Karla římského krále vojsko — od vojska mnohem v počtu menšího poraženo. Totéž tělo dle Karlova rozkázání jest vedeno do Lucemburka města a tu v klášteře, kdež jsau bratří řádu sv. Benedikta, slavně pohřbeno. Jakož pak i za živobytí svého byl toho on král Jan žádostiv a častokrát říkával, že v Čechách neumře, ale v Lucemburku pochován bude.

XLV.

Pavel Kristián z Koldína na Martinicích.

Pavel Kristián narodil se v Klatovech l. 1530. Vzdělání svého nabyt na učení prazském, kdež se l. 1550 stal bakalářem, l. 1552 mistrem svobodných umění. Potom zaměstnával se po několik let vyučováním mládeže dílem soukromě dílem co správce školní. Připojiv se k tehdejšímu spolku básnickému, složil několik básní latinských, jako k. p. Josue čili o pohrdání světem, liber elegiarum a j. L. 1557 dostal listu erbovního, aby se mohl psáti „z Koldína.“ Od l. 1556 do 1563 byl professorem na universitě, načež se po Matěji Bydžovském z Aventina stal kancléřem, později radním Starého města prazského. Zemřel dne 10. ledna 1589. Koldin náleží mezi nej přednější právníky věku svého. Práva městská, od Brikeho z Zlicka poprvé v jedno sepsaná, pro jichž některé úchytky od zřízení zemského mnohé nesnáze pošly, vnově spořádal, načež l. 1579 císaři Rudolfovi II. podána a od něho stvrzena byla. Z této rozsáhlé knihy práv učinil Koldin sumovní výtah s vypuštěním jmenovitě průpovědí latinských, mnohonásobně do textu hlavního vplétaných (1579). Podobný výtah udělal l. 1583 i ze zřízení zemského. Koldin jazyk právníký přivedl na nejvyšší stupeň dokonalosti: z potomních právníkův nikdo se jemu nevrovnal.

O sepsání práv Justinianových.

(Z přípisu císa. Rudolfovi II. na práva městská.)

Když všemohúcí Pán Bůh, stvořitel a mocný správce všech věcí, onomu pobožnému římskému císaři jménem Justinianovi (kterýž v létu pětistém a dvacátém pátém od narození z Panny Marie Pána Jezu Krista, spasitele lidského pokolení, na stoličce římského císařství a důstojenství dosedl) slavné vítězství nad mnohými úhlavními té římské monarchie i jeho nepřátely a odporníky dáti ráčil, tak že již všickni, jsauce náramně přestrašeni a jako zděšeni i velice zemdleni, nesměli sa a nemohli proti též monarchii i tomu mocnému císaři nic před sebe buď válečným způsobem aneb jinak na odpor bráti, a již žádných nenadátých vpádův a škodných sjezdův a pekážek obávati se nebylo: i takového šťastně zdařilého a slavného vítězství nad ukrutnými a krvavými nepřátely, sobě od Pána Boha propůjčeného, jsa ten pobožný císař Justinian velice vděčen, jeho božské milosti díky ustavičně z toho činil i náramně se těšil. A maje tak sobě pokoj žádostivý před nepřátely způsobený, nato se dále s velikau snažností oddal, že mnohá krásná a ozdobná i

znamenitá stavení v rozličných a rozdílných místech na panstvích svých velikými náklady (nic jich nelitujíc) vyzdvihnouti a ustavěti dal. Zvláště a předně ten svatý Sophiae (totiž maudrosti boží, jenž jest Pán náš Jezus Kristus, jediný Boha živého syn) slavný a přespanitý chrám po vypálení a vyhození jeho v městě Konstantinopoli zase ozdobně a nákladně spravil. Mnohé také k okrase a pevnosti toho města věže, ano i nemalý počet domův a příbytkův oddaných vdovám, sirotkům i jiným lidem zbožným k bydlení pro ochranu a opatření jejich vystavět. Však aby natom císařské velebnosti dosti býti mělo, při něm se to nesnášelo, nýbrž že výše a vlastně všechněm císařům římským přináleží a přislouží, aby své věrné poddané netoliko v čas válek a nepokojův před nepřátely a škůdci jejich obhajovali a zastávali, ale také nato myslili i snažnou péči o to měli, jak by mezi týmiž poddanými ve všech zemích a krajinách v čas pokoje spravedlnost, svornost a láska i jiné chvalitebné ctnosti, též dobří mravové a šlechtná obcování se zachovati a zdržeti, ano ustavičně růsti a rozmábati i stvrditi mohly: vzal jest před sebe ten dobrý a slavný císař, z obzvláštního od Pána Boha všemohúcího (jenž jest počátek i konec všeho dobrého) k tomu srdce jeho (jakž králův i jiných všech vrchností, podle písma z Ducha svatého vysvědčení, v rukou božích postavena sau) naklonění a úmyslu i vůle, též chlicé obrácení, a takového pobožnému toho pána a císaře předsevzetí od jeho svaté božské milosti požehnání, že jest všecka práva, kteráž na panstvích římské monarchie hned od začátku jejího i toho času při saudech a rozeznávání lidských spravedlností v užívání byla, — jichžto kněh samých dosti velikých přes dva tisíce, a práv pak aneb regulí nesmírný a nesčíslný počet se nacházel, ješto možná ani podobná téměř věc nebyla, aby taková nemírná nesčíslnost těch práv a snad i v sobě některých odporých k jakému pohodlí a platnosti lidem staužití mohla, poněvadž by žádný za života svého jich snad jednau dobře přečísti, nadto pak v paměti obdržeti i platně k úžitku obrátiti mohl, — je pro snadší a lepší týmž právům vyrozumění, ano také jich požitečnější též pohodlnější při saudech k vyhledávání spravedlností lidských užívání v skrovnější a mnohem menší počet sebrati i v lepší rozum sepsati dal lidem rozumným a znamenitě učeným i v právích velmi zběhlým, kteréž při svém dvoru (jakž císařové a potentátové to činívati a zachovávatí ráci) toho času jest měl. A předně Triboniana, muže vysoce učeného, kterýž quaesitorem, to jest nejvyšším a najpřednějším auředníkem a správcím nade všemi správami a důchody po panstvích římských ano i kanclérem, jakž někteří píší, ustanoven byl. Jemu, též Theofilovi a jiným lidem, v právích velmi zběhlým, poručení obzvláštní učinil, aby ze všech těch práv tak velikého a nesčíslného počtu jejich toliko potřebnější a podstatnější práva, kteráž by k vyhledání a rozeznání spravedlností lidských dostatečná a platná byla, ano i užitečně a potřebně staužití mohla, v jistau a kratší formu sberauee, to jest in certam methodum uvedli. V čemž oni jakožto rozumní a povolní uposlechše císaře a pána svého, tak sau učinili a několikery knihy týchž práv sepsavše, jedny Pandectas, jinak Digestorum, druhé Codicem, třetí Institutiones aneb Compendium totius juris, k tomu Novellas jinak Authenticas nazvali, a témuž Justinianovi pánu svému jakožto císaři římskému, kterémuž nad řádem a právem i nad každau lidskau spravedlností, také všelikými dobrými zvyklostmi a

chvalitebnými obyčejí ruku ochrannau držeti a toho obhajovati náleželo, sau podali i oddali. Kdež pak týž Justinian jakožto císař římský a pán křesťanský, takovou jejich práci hodnau i k správám v obcích velmi požitěcnau býti uznau a usaudiv i také schváliv, těch práv již tak v skrovný počet sebraných a v jistau i v krátkau formu uvedených, z moci svého důstojství císařského jest potvrdil a je po všem panství svým římském všechněm, aby se podle nich řídili a spravovali i saudové činili, vůbec vydávaje a předmluvu na jednu týchž práv knihu čině, o císařské důstojnosti a povinnosti slovy chvalitebnými a vši vážnosti hodnými takto položil a napsal: Imperatoriam majestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, et bellorum et pacis, recte possit gubernari. To jest: Císař netoliko zbrojí aneb potřebami k válce příležitěnými ozdoben a okrášlen, ale i právy jako zbrojným oděním ohrazen a opatřen býti má, aby obojí čas, jak války tak i pokoje, dobře, příhodně i také náležitě říditi a spravovati mohl. Těmi pak právy římskými, skrze bedlivé často jmenovaného Justiniana císaře opatrování a nařízení ustanovenými i vůbec vydanými, již ode všeho křesťanstva přijatými, výše než tisíc let všeckna téměř království křesťanstva při rozeznání a obhájení spravedlnosti jednoho každého, jak bohatého tak chudého, se řídily a spravovaly a posavad ještě spravují. Ačkoliv některé země svá obzvláštní nařízení sobě sau ustanovily, ale ta všeckna ne odjinud nežli z těch práv císařských a obecních pocházela a jako z jediné studnice z nich se vážila a brala, aniž co spravedlivějšího a gruntovnějšiho mimo ty obecní práva vymysliti a najíti se může, leč že by chtěl někdo toliko v zaumyslné odpory bezpotřebně se dávatí a jiné i sebe daremně a ne- užitečně zanepražďovati.

Z práv městských.

0 spravedlnosti a právu.

Právo na spravedlnosti založeno jest a od ní začátek svého jména má; jinak právem vlastně slauti nemůže.

Spravedlnost pak jest ustavičná a neměnicí se vůle, kteráž jednomu každému uděluje toho práva, jakéž komu náleží.

Právo jest umění a rozeznání spravedlivého od nespravedlivého, učie jednoho každého, čeho se má přidržeti a čeho zase vystříhati.

Záleží pak umění práv na tomto trém: předně ctně a šlechetně živu býti; druhé bližnímu v ničem neubližovati; třetí, čím komu kdo spravedlivě povinnovat jest, toho aby jemu sám od sebe uděloval.

Dělí se právo na dvě, totiž na právo obecné, kteréž se vůbec na všeckny, a na právo obzvláštní, kteréž se toliko některých osob vlastně dotýče a na jisté krajiny aneb města obzvláštně vztahuje.

Právo obecné zavírá v sobě povinnost v auřadech postavených, též všeckna práva císařská.

Pod jménem pak práva obzvláštního zavírá se předkem právo přirozené a právo městské.

Přirozené právo jest, k čemuž přirození netoliko člověka ale všecky živočichy nakloňuje a vede, jako aby dobrodincům svým dobrým se

odplacovali a k těm podobné věci; druhé, právo všech národův, to jest, kteréhož všickni lidé po všem světě užívají, jako poslům a legátům neublížovali a, což komu se dí, tomu dosti činiti.

Naposledy právo městské, což sobě některé město neb krajina některá za právo ustanoví, jak by se jedni k druhým ve všech věcech chovati měli.

Mimo ty rozdíly práva jest také právo zvyklosti. A při tom se má šetřiti, aby nebylo proti spravedlnosti a dobrým mravům, a místo má v těch věcech a případnostech, které právy psanými vysloveny nejsou.

O povinnostech konšelův.

Každý konšel povinen jest purkmistra poslušen býti.

Purkmistr k konšelům při vzkládání na ně prací rovnost a rozšafnost má zachovati.

Konšel bez poručení purkmistra v raddě k straně ani s jiným žádným nemluví, ani bez opovědi z raddy a bez povolení purkmistra z rathauzu nechodí.

Konšelé, potknauce se slovy, z raddy nechodte leč v mír uvedení.

Konšel tajnost rady chovej, by potom z auřadu propuštěn byl, a to pod ztracením hrdla.

Konšelé k sobě upřímnost bez ošemetnosti zachovati mají a v těžkostech, které by se na ně valily, opauštěti se nemají.

Konšel na ublížení spravedlnosti jedné strany od druhé darův bráti nemá.

Konšelé s lidmi nevážnými obecnství míti a řadovati nemají.

Konšelé se vši pilností stran mluvení a průvodův i všelikého vznášení pozorovati mají.

Konšel po vystyšení stran žádné straně naučení a veystrahy nedávej pod ztracením hrdla. A kde se kterého konšela dotýče, ten z saudu vyvstaň.

Každý konšel při oděvu má vážnost držeti a šatův obdýlných užívati.

Konšelé a všickni přísežní, kteříž jiné saudí, práva, dobré a starobylé pořádky i obyčeje znáti, jim se učiti a je uměti mají; neb hanba jest neuměti a neznáti toho práva, kterýmž jiné rozeznáváš.

Konšelé k řemeslníkům a obchodníkům často přihlídati mají, aby obchodem svým lidí mimo slušnost a spravedlnost neobtěžovali, a ti, kteří tunné a slané zboží nám prodávají, aby hodné a ne shnitě aneb sfašované prodávali, lidí neoklamávali a netrávili.

Konšelé, město a v něm obyvatelé, zvláště chudí, aby nedostatkův, pokudž býti může, při mase, chlebu a pivu netrpěli, opatrovati, povaleče a zahaleče, žebráky a chodce bezbožné vyzdvihovati a z měst hnáti mají.

Konšelé dva každého dne pátečního k vězňům přihlíďte a o jich zavinění v raddě zprávu činite.

Také k pekařům často dohlíďte.

Saudcové, práci božskou na sobě nesauce, vůle boží a dobrého svědomí, kteréž jim při smrti i v den saudný za svědka bude, šetřiti a svých nálezův zastávati, nestydíce se za ně, mají.

XLVI.

Jan Mirotický.

Dle způsobu v šestnáctém století u nás obyčejného, že mužové učení, zanechavše vlastního příjmení rodinného, po otčině své se zvali, souditi lze, že Jan v skutku byl rodic mirotický. Za mladšího a prostředního věku žil zpočátku v Čechách, potom od l. 1540 na Moravě, zanášeje se dilem učitelstvím na školách a v soukromých domech, dilem pracemi při obcích. Konečně usadil se v Kroměžiši, vstoupiv do služby biskupa Viléma Prusinovského z Víckova. Dlouhým pobytem svým dokonale zdomácněl na Moravě. Chvalitebná jest náchylnost jeho k přijaté otčině. „Aby, prý, se nezdál mezi nimi, v té krajině tak drahně let ztraviv, nadarmo chleba jisti a žádného znamení vděčnosti na sobě ukázati“: proto zvláště na zřeteli měl obyvatele moravské při skládání spisův svých. Máme od něho dvě díla: O začátku panování tureckého a o jejich spravování a zachovávání zřízení vojenské (seps. 1572, vyl. 1576 v Olomouci) a O byčeje, práva, rády anebo zvyklosti všech národův (1579 v Olomouci). Obě přeložena sou z latiny; v druhém pak část o Čechách a o Moravě samostatně vzdělána.

Z obyčejův všech národův.

O stavích a obyčejích v říši německé.

Nyní všeliký způsob (lidu) v Němcích ve čtverý řád neb stav rozdělen jest.

Nejprvnější stav jest kněží tak světských jako i mnichův řeholních. Obojí z nich sau velikými a hojnými důchody a platy opatření a od jiných jsau u veliké vážnosti, netoliko proto, že Pánu Bohu všemohacímu obětují a k chvále svatých zpívají, i také o duše péči mají, ale také proto, že písmům rozumějí a je vykládají a život samotný vedau. Jedni každí mniši svého oděvu a to dosti slušného užívají. Světští kněží sukně nosí široké na větším díle barvy černé. Hlavu birýty neb klobauky vlněnými přikrývají, nevelmi vysokými, ale na hlavě do uší dobře se držícími. Na krku, když ven z domu vycházejí, zavěšují sobě tkanici, někteří hedbávnau a někteří vlněnou, toliko pro poctivost. Na střevíce obívají pantofle anebo trepyky, kteréžto, když se domů navracují, skládají.

Druhý stav jest urozených. Ten stupeň jich mnoho obsahuje; neboť jsau knížata, jsau hrabata a páni korauhevní i nižšího stavu rytířstvo. Knížata netoliko důstojenstvím a vznešeností rodů, ale také i mocí jiné převyšují, země a panství mají velmi široká; hrabata a páni

korauevní i jiní urození, po krajinách jsauce rozptýleni, jako nějací kvítkové mezi jinými se blýští aneb svítí. Ale to při stavu urozených za divné se zdáti může, že i sama knížata a hrabata císaři, kdyžkoli říšská potřeba nastává, poslušností jako poddaní zachovávají. Než rytířstvo praví, že sau z toho vyňati; leč z žoldu žádnému nestauží, ani poddaným svým slaužiti nedopauštějí, a však římského císaře pánem a vrchním svým býti praví a vyznávají. Smeyslejí, že tudy zlehčuje se a nemale zmenšuje urozenost rodu jejich, když by s kupectvím anebo s nějakým řemeslem pracným zacházeli, kdy by manželku prostého řádu anebo nižšího sebe pojali, kdy by v cizích městech jako jiní měšťané bydleli. Oni majíce v nelibosti obcování a všelikau společnost s měšťany, na zámech a v pevnějších a nádhernějších staveních na horách, v lesích a v polích neb ve všech vystavených s čeládkau svau volně bydlejí. Někteří při knížecích anebo královských dvorích se drží a na vojny se vydávají; jiní, z důchodů a z otčizny své živi jsauce, doma trvají, však obyčejně myslivost provodí. K čemuž že oni sami svobodu mají vedle starodávního zvyku a dopuštění jim té svobody, o to se zasazují; prostým lidem, zvláště zajců, srn, koťaušků a jelenů myslivost na některých místech pod vylaupením očí a na některých pod stětím hlavy jest zapovědína; než škodlivau zvěř každý lapiti svobodu má. Nadto sami urození nákladně hodují, rozkošně se odívají, zlatem a stříbrem a rozličných barev hedbávím, tak muži jako i ženy, doma i jinde se ozdobují; s velikými haufy stužebníků chodí a krokem tak spanitým a vážným, že od jiného lidu prostého, hned jakž se spatří, mohau rozeznáni býti. Když opodál mají jíti, na koních jedau a ne pěšky chodí; nebo to za velmi lehkau věc sobě pokládají a za pauhé znamení chudoby. Ale laupeže provoditi, když jsau při nedostatku, se nestydí. Křivdy učiněné zřídka právem, než často, seberauc z tovaryšstva jízdu, železem a ohněm a laupežmi sobě napravují a sebe mstí, a tudy ty, kteříž jim ublížili, dohánějí k dosti učinění.

Následující stav třetí jest měšťanský, z nichž někteří toliko císaři sau poddaní, někteří knížatům anebo prelátům duchovním. Kteří jsau císařští poddaní, mají mnohé svobody a obyčeje i řády, kterýchž téměř obecně užívají; každý rok z měšťanů skrze hlasy auřad se volí, kteříž s auřadem také i velikau moc mají. Na hrdle mají moc každého trestati, však tímto pořádkem: Jestliže jest z strany zlého aučinku činiti, sedí na saudu ti, kteréž město vyvolito. Tu obžalovaní svázání přivedeni bývají, tu žalobníkům i obžalovaných obrancům dopauští se mluvíti. Kteréž vystysíce, drží potaz anebo přimlauvají se, ne tak jakž práva vyměřují, kterýchž neznají, ale jakž jim jejich rozum ukazuje a jakž jest zvyk sauditi, což se i ve přech neutrpných zachovává; kromě že v takových rozepřech může se k císaři odvoláno býti, v oněchno pak nemůže. V každém téměř císařském městě jsau dvojí měšťané, totiž rodu urozeného a rodu prostého. Kupectví a veršatů prostí hledí. Urození (jenž se i šlechticové jmenují) na svých otčiznách a důchodích dosti majíce, stavu rytířského následují. Kdy by který z prostého řádu, jsa bohatějším učiněn, se k nim přiměšovali a s nimi zároveň býti chtěl, odehnán bývá. A z té příčiny již od dávniho času obojí ten stav v svém způsobu trvá. Však správa obecní jim téměř společná jest a obojím se poraučí, aniž jim lid obecný slaužiti anebo podmaněn býti

se vidí; jednoho každého statek v bezpečnosti jest i svoboda, bez ublížení práv, aby jak chtějí, živi byli. Obecní spravedlnost saundá po vsi krajině od neučení se spravuje. V jednom každém městě, a i v některých vesnicích také, dvanácte mužů v zachovalosti a poctivosti předních vyvoleno bývá za saudce, nic toho nešetří, znají-li písma anebo jsau-li učení anebo nejsau. Ti auřad saudců z potřeby podnikají, ačkoli záplaty anebo mzdy žádné za to neočekávají, krom že jsau v poctivosti. Toliko pro obecné dobré opustíce práce své, v určitý čas saudy se zapražduují a přísahu činí všickni, že jednomu každému saudití chtějí, jakž by se jim vidělo nejspravedlněji a nejlépeji.

Měšťané mezi sebau velmi přátelsky a počestně živi jsau. Na místa obecná i také zvláštní sejdauce se kupci, hodují, hrají spolu, rozmlauvají, zřídka jeden druhého oklamávají, zřídka se vadí. Kteréhokoli času i na kterémkoli místě tak muži jako i ženy, potkajíce se, vespolek k sobě poctivost činí a sebe pozdravují. Potravý i oděvu všedních dní téměř všickni Němci velmi chaterného a prostého užívají, v svátky trochu úpravnějšího. Když dělají, čtyřikrát za den jídají a, když zahálejí, dvakrát. Oděv, kterýž muži obtácejí, obyčejně jest vlněný neb plátěnný; ale obojích tak nejednostejný a rozličný i v křtaltu i v barvách, že zřídka jeden jako druhý v oděvu se nachází. Odjinad pošlé a nové kroje neb křtaltý šatstva nyní velmi oblibují, vlaské a francauzské obzvláště, od kterých před nemnohými léty muži hubatých střevíců, s širokými a řezanými rukávy sukni a tkaných křobanků, kterýmž birýty říkají, sau dostali. Nosivali za mé paměti ještě špicaté střevíce, sukne krátké a aukké ocasaté kukly. Ale ta starožitná sprostnost nebo mírnost nyní na ženy přišla a ženám jest poručena. Ty, opustivše rozličné šlojře neb rauchy, od kterých zavijení prvé veliké hlavy sobě dělávaly, toliko v jednom se nyní zavíjejí a sprostněji chodí. Zlato, stříbro a perly i naschvální při šatstvu podolky, rozličných zvířat drahými kožemi a hedbávím premované, téměř docela sau zavrhlý. A co dím o dlauhých ocasích podolků šatstva, kteréžto leč při zemankách s těžkostí se kde více již spatřují? Dosti poctivý nyní jest oděv ženský a dosti slušný neb křtaltovný.

Při pohřbích a obětech nebo činění obědů za mrtvé černý oděv nosí; umrtvých za třidceti dní plačí a mezi tím zádušné služby třikrát za ně činí, totiž nejprvnějšího dne, sedmého a pak třidcátého. K božím službám velmi náchylni jsau; žádného z řemeslníků není, kterýž by ráno, prvé nežli by dětati počal, do kostela nešel a při službě boží nebyl. Služebníci a dívky k tomu od pánů aneb paní jako dohánění bývají. Za ohyzdnau věc mají a za hodnau nemalého trestání, kdož z lenosti a z jiné daremné příčiny služeb božích zanedbávají. Almužen mnoho rozdávají. Téměř žádného města není, v kterém by žebrauvých mniců konventů nebyto a chudých odjinud příštých obecních hospod nebo špitálů. Chovají se také miádenečkové odrostlí, kteříž za příčinau učení z otcovských domů vyseďse, dobrovolně sem i tam vandrují, a tak mnoho jich druhdy v jednom městě bývá, že by se mohť podiviti, čím se vychovávají. Ti se od měšťanů z lásky chovají; stravu sobě, dům od domu zpívajíce, vyžebrauvají a sice v hojnosti jí dostávají, protože v kostelích a při kněžích božské služby zpívají a k kněžství se cvičí. Dům obecný vedle každé fary jeden jest, do kteréhož pro učení se po-

ctivým uměním tak tito jako i městští synové scházejí. A ti, kdož je spravují a učí, jsou muži neméně v ctnostech jako i v učení zkušení; ty, kteříž co zavíní a nepilně se učí, metlami mrskají aneb slovy příkrými tresčí.

Domové lidští téměř všickni jedněch druhů se dotýkající jsou, a vedle množství měšťanů v ulice svou vystavení. Bohatí z kamene a vápna pyšně stavějí, chudí toliko z hlíny a z dříví nížeji, však křídleci cibelnau aneb kamennau stavení svá obojí příkrývají: pro křtalt-li čili pro nebezpečnoství ohně, toho nemohu jistiti. V saské zemi i na mnohých jiných místech hoblovanými dešticemi příkrývají, a protož města nevelmi křtaltovná se spatřují a z strany ohně jsou nebezpečnější. Ulice na větším díle svou skřemenitým kamenem dlážděné. Brány anebo veychodové z měst vysokými věžemi svou naznamenáni, na kterýchž denní strážní, když jízdí k městu se přibližují, trubau je ohlašují, aby ti, kteříž důle bran opatřují, tím byli napomenuti a jich lépe opatrovali. Města obyčejně od přirození, i také mistrovsky jsou ohrazená anebo při hlubokých a vírovatých řekách anebo na vrších postavená. Která v rovinách leží, ta jsou zdi, příkopami a valy nedobytými, věžemi a baštami nesčíselnými ohrazená, jenž jako z země vykukají. Jsou také mnohých měst pole neb rolí vůkol ležící příkopami hlubokými obehnaná, že od cizích plundrování jsou bezpečná.

Nejposlednější stav jest těch, jenž v polích, po vesnicích a po dvořích bydlejí a kteříž ty pole voří, a z té příčiny sedláci anebo vesňáci slovau, a kdy by se tomu věřiti chtělo, dosti jest bídný a tvrdý stav jejich. Saukromý od jiných jeden každý s čeledí a dobytkem svým v pokoji živ jest. Chalupy z hlíny a z dříví trochu od země vyvešené a domy slamaou přikryté mají. Chléb rezný, kaši ovesnou anebo jiné vaře za pokrm mají, vodu a syrovátku za nápoj. Sukně plátěná, totiž kytle, dva boty a klobauk barvený to jich šatstvo. Lid všelikého času bez odpočinutí pracovitý, nečistotný. Do měst oblízce ležících na prodej nosí neb vozí, cožkoli tak z polí jako z dobytka užítku vezme, a tam zase sobě nakaupí, čehokoli potřebuje; nebo řemeslníků s sebou bydlejících žádných nemají. Do kostela, kterýž v jedné každé vsi obyčejně jeden mají, v den sváteční před polednem všickni se scházejí a od kněze svého slovo boží i služebnost mše slyší a po poledni pod lipau anebo v jiném obecném místě o svých věcech rozmlauvají. Potom mladší, když jim pišťák na pišťalu píská, tancují, a starší jdau do krčmy a pijí víno.

Bez braně žádný z mužů mezi lidmi nejde; meče k sobě připásané pro všelikau příhodu nosí. Každá ves dva nebo tři muže sobě vyvolí, kteréž správce sedláků jmenují; ti svády i také smlauvy z strany kaupí mezi nimi narovnávají a jsou opatrovníci obce; však správce nejsou, ale pán jejich anebo ti, jenž od nich nařízení bývají, kteříž hlavním jménem šultysové slovau. Pánům často v roce slauží neb robotují, obilí žnou a do stodol svážejí, drva sekají, domy stavějí, příkopy kopají.

Nic není, což by ubohý pracovitý lid jim dělati povinen býti se nepravil. Nic také není, když by mu co dělati rozkázáno bylo, aby se směl bez nebezpečnoství svého z toho vymtlauvati. Když proviní, těžce pokutován bývá. Ale nic není tomu lidu tvrdšího, než že rolí, kteréž

mají, větší díl jejich není, ale těch, od kterýchž ji jistým dílem obilí na každý rok vyplacovali musejí. A takoví jsou nyní obecné obyčejové Němců, a tím způsobem živi jsou.

XLVII.

Jan Dobřenský na Dobřenicích a Březnici.

Statečný tento vládka sepsal od l. 1550 do l. 1580 veliké dílo poučitedlné o správě velkých statkův, co se dotýče hospodárství, věci poddanských, soudních, sirotčích, zádušních atd. K tomu jako část druhou připojil naučení o koních, Hippotrophii. Z díla toho jen dva posud vyňatky péčí prof. Stárka v Č. Č. M. 1843 na světlo vydány jsou; zbytek rukopisem leží.

Jan Dobřenský byl starší syn soujmenného otce sezenim na Dobřenicích u Bohdánče. Po smrti otcově (asi l. 1572) uvázal se v statek rodinný. Předtím již vedl co regent správu vrchní na panstvích některých pánův českých, jmenovitě, jak se zdá, Trčkův a Smiřických, kteréžto úřadování v časté jej přivádělo rozepře s regenty i pány okolními, jako s Jiřim z Adelspachu, hejtmanem na Pardubicích, s obcí kralohradeckou a j. L. 1590 byl na sněmě zemském; jinak ani zemských ani krajských úřadův nezastával. Zemřel dne 27. dubna 1593, i pochován v chrámě dobřenském.

Ze Správy statkův.

O sirotkův opatrování.

Když hospodář některý osedlý z tohoto světa prostředkem smrti vykročí, ihned potom statek jeho, na čem ten koliv, na mále neb na mnoze, pozůstane, pořádně zinventován a v obzvláštní k tomu založená registra vepsán býti má, s tím při tom doložením, jak mnoho sirotkův mužského i ženského pohlaví, většího neb menšího vzrostu, se k tomu nachází, a kterak kterému říkají, tak aby každá vrchnost na každý čas o týchž sirotčích jistau vědomost míti mohla, a oni také když k letům přijdou, kde spravedlnosti hledati věděli.

A poněvadž mnoho na tom záleží, aby mládež hned od dětinství v bázni boží odchována byla: protož hejtman obzvláštní a přední pozor na to míti má, aby matky samotné v stavu svém vdovském pobožně a poctivě živý jsauce, podle toho i dítky své ke všemu dobrému vedly, jim v rozpuštělosti a zahálce růsti nedaly, anobrž hned z mládí k pracem, seč kteří mohau, přivyknouti naučily. Niemeně má se k tomu dohlédati a to tak naříditi, aby sirotci menší podle matek svých až do většího vzrostu náležitě opatření byli, a vychování své tu, kdež sau osířeli,

míti mohli. Kterí pak sirotci již větší a vyrostlejší jsou, jichž by se doma nepotřebovalo, ti k službám obrátiti aneb jiným lidem poddaným, pobožným a správným hospodářům, v službu propůjčiti se mají.

Abý tím lepší pozor na sirotky a vdovy býti mohl, protož má každý hejtman při témž času, když čeládka dostluhuje, podle příležitosti obyčejně téhož kraje všecky sirotky k jistému dni před sebe obeslati a tu s pilností na to se vyptati, kterak jsou se předešlého roku buďto doma neb jinde chovali, a zase proti tomu od hospodářův svých chování a opatrování byli, a jak jim službu jejich podle předešlého projednání zaplatili. A maje hejtman ty všecky sirotky před sebou, tu opět toho s pilností šetřiti má, jestli by se kteří sirotci ostřejšího vtipu mezi sebou našli, vezmouce od jejich přátel zprávu, aby ti mimo jiné sedrování, na díle k literárnímu umění aneb na řemesla, pro rozličné potřeby panství oddáni byli. Jiné pak sirotky mužského a ženského pohlaví k hmotným pracem mají obrátiti, a z těch předkem pro potřebu dvorův a jiných hospodářských věcí opatřiti, a je také tak chovati, aby raději po dvořích nežli někomu jinému sloužili. Kterýchž by se pak nepotřebovalo, ti mají lidem poddaným a bohabojným hospodářům v službu projednávatí, a jim jisté mzdy, eo by který čeho zasloužiti mohl, naříditi. A aby na každý čas se věděti mohlo, kde který sirotek zůstává a z čeho slouží, protož takové přistavování a projednávání sirotkův každého roku v obzvláštní k tomu připravená registra zcela a zauplna, na jakých penězích aneb jiných příměncích který u koho smluven jest, se vsí pilností poznamenáno býti má.

Jestli by pak kteří sirotci pod náležitou bázni býti a v těch místech, kdež podání jsou, zůstávati nechtěli, a bez vědomí vrchnosti dříve roku pryč ušli, ti mají zase hledání, mírně potrestání a v ta místa, odkudž jsou vyšli, postaveni býti. Pakli by kteří tak daleko zašli, žeby nalezení a postaveni býti nemohli, a žeby se ani sami ve třech letech pořád zběhlých nenavrátili, a obmeškání své náležitým postušenstvím a pilnějšími službami zase vynabrazovati nehleděli: i těch spravedlnost má se k ruce vrchnosti vyzdvihnouti a žádnému bez jistého povolení zase nevýdávatí.

Pakli by kteří hospodářové, jimžby sirotci v službu podání byli, nekřesťansky s nimi nakládali, je podle náležitosti stravu a zaplatau nepatrovali, a tak zúmyslně k tomu příčinu dali, žeby čeládka sobě zafala a pryč ušla, ti a takoví hospodáři netoliko jsou povinni, takové od nich ušlé sirotky na svůj náklad zase hledati a před hejtmanem postaviti, ale mají ještě k tomu, jiným ku příkladu, skutečně trestání býti.

Sirotkům dříve vzrostu jich a, prvé nežli by sobě zakaupení učinili, spravedlnosti jich pod nížádným vymyšleným způsobem na marné věci vydávány býti nemají. Než jestli by Pán Bůh na některého dlouhou nemoc neb jiný těžký pád dopustiti ráčil, tak žeby bezetně pracovati a sobě živnosti dobývati nemohl, těm se, podle potřebnosti, spravedlnosti jejich v mírnosti až do nabývání zase lepšího zdraví propustiti moci budou.

Z Hippotrophie.

O povahách koní.

Mezi čtvernohými dobytky a zvířaty jest koňské pohlaví, které člověku k velikému pohodlí slauží, nejvzácnější, a kůň jest od Pána Boha tělem i životem znamenitě okrášlený; nebo jest silný, veselý, nádherný, k naučení schopný a poněkud i rozumný.

Jest otázka, kteří jsau pak koni nejlepší a jak se mají poznati?

Nejprvé mohau se dobří koni poznati podle krajův, jako nimburský, čáslavský a jiných jedni nad druhé lepší, vyrostlejší se najdau. Ačkoli se zde v Čechách pěkní a znamenití koni nacházejí, však více se musí o cizích smýšleti. Jako o španělských; ti se vysoce šacují pro pěknost, rychlost a trvanlivost. Tatarští koni jsau pláššihho plemena, dobře táhnau, jsau trvanliví, spěšní, více k běhu nežli k povlovnosti nakloněni. Turečtí koni jsau hrubě plaší, bázliví, k běhu schopní, nestálí a nepojatí. Neapolitanští koni jsau velmi spanilí, jak v zrostu tak v chůzi životní pěkní; však nad jiné dobře hlídání býti musejí. Polští koni jsau čerství, spěšní a trvanliví, táhnau a běhají dobře, mají lehké nohy a nejonačejší k jízdě na dalekau cestu. Uherští koni jsau téměř polským podobní, však jsau mocnější a nerádi se v úzdu pojímají. Pomorští koni jsau nad tyto něco povlovnější a příleniví, snadno se v tahu polívají, však trvanliví a velmi silný tah mají; není jich potřeba jako jiné koně hlídati. Poláci je rádi k tahu mají.

Obecně jsau některá znamení, po kterých se dobří koni mohau poznati. Jmenovitě tyto:

Nejprvé spatruje se křtalt zevní, totiž když má kůň čisté, tlusté, tvrdé tělo, prostřední výšku, s proporci se srovnávající; v křížích i v předku široký; roh černý jest trvanlivější než bílý.

Potom šetřiti pěknosti, jako když kůň má čistau, suchau, maľau hlavu, jako by toliko kůže a kosti byla, krátké špicaté uši, veliké světlé oči, široký nos, tlustý klenutý krk, nesauc vysoko hlavu, hustau krátkau srst; plný v bocích, zvláště když jest ještě mladý; suché a tenké nohy; hustý ocas.

Také šetřiti, když kůň jest čistý, veselý a svobodný; frká, nohama k běhání hotov, radostí se v klaubích třese, nerad stojí na jednom místě. Ti jsau trvanliví jak na běhu tak v tahu.

Také se rádo šetří srsti; nebo po srsti se též mohau dobří koni před zlými poznati. Vraní koni jsau rádi čerství, svobodní, spěšní a pracovití. Tak také ryzky a brůny. Píhovatí jsau rychlí a trvanliví, však vždy něco lotrovského do sebe mají. Otrubkobílé straky nestálé bývají a často se v svých činech proměňují, jakož o tom Virgilius píše.

XLVIII.

Pavel Vorličný.

Pavel Vorličný, obyčejněji Aquilinas zvaný, rodem byl z Hradce Králové. Vykonav studia svá na učení prazském a stav se l. 1546 bakalářem, odebral se do Prostějova, kdež se usadil při tiskárně Jana Günthera. Později byl farářem p. o. v Kyjové na statku Vojtěcha z Pernšteina. Umřel ku konci XVI. století roku posud neznámého. Největší spis jeho jsou Flavia Josefa knihy sedmery o válce židovské, k nimžto přidán životopis Josefův, proti Appianovi knihy dvoje a o mučednictví Machabejských knihy jedny (1553 v Prostějově, 1805 v Levoči). Jazyk ve spise tomto není bez vad; ale, jakž Plácel dí, „udělal skladatel jeho což mohl; nebylo-li pak ke všemu dostatečnosti, vždyť vůle dobrá a obecného dobrého žádostivá byla.“ Kromě modliteb l. 1589 vydaných, ostatní spisové Vorličného směřovali k potřebám mládeže, v jazyku latinském se zdokonalující, a došli velikého rozšíření. Již l. 1550 vydal v Prostějově *Regulas communes civilis vitæ honeste instituendæ ex comediis Terentii excerptæ, quibus additi sunt rythmi boëmici*. L. 1558 vyšly od něho v Olomouci a během XVI. věku více než jedenáctera vydání dočkaly: *Catonis disticha moralia enarratione boëmica*, též *Dicta Graciæ sapientum, item Mimi Publiani, omnia sermone boëmico reddita*. *Grammatika latinská, českými výklady od Vorličného opatřená*, vyšla též několikrát. Skládal Vorličný i básně latinské, pro kteréž přijat byl do společnosti básnické Jana Hodějovského. *)

*) Zajímavé jest porovnatí Vorličného překlad distichů Catonových s překladem starším ze XIV. století a s novějším Am. Komenského. Pro ukázkou slůž zde jedno dvouverší ve všech třech přeloženích:

*Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue sit pura mente colendus.*

Nejst. Poněvadž jest všemohúcí
Bůh na věky vždy budúcí,
Jakož písmo všelljaké
Svědčí, k tomu rozum také:
Toho sľušíte napřed ctíti,
Čistú myslí vždy chváliti.

Vorl. Poněvadž Bůh jest mysl, jako písmo svědčí zřetedlné,
Tehdy myslí čistau aby ho ctíľ, náleží předně.

Kom. Jestliže Bůh duch jest, jakž nám to písmo přináší,
Máš tedy vždycky pravau jeho ctíľ a chváliti myslí.

Z knéh o válce židovské.

Spálení chrámu jerusalemského.

Titus odjel do Anthonií, umíniv nazejtří ráno se všim vojskem vytrhnouti a chrám vybojovati. Ale chrám božím uložením již dávno k ohni odsauzen byl, a již po časích vyšlých přišel uložený den, kterýžto byl desátý měsíce srpna, v kterýžto také prvé od krále babylonského byl vypálen: od domácích vzal příčinu a počátek oheň. Neb když za malý čas po Titovu odjetí svárliví odpočinuli, na Římany opět uderili a strážní chrámu s hasícími oheň zevnitřního chrámu válku svedli, a ti Židy k utíkání přinutivše, až k chrámu se dostali: tehdy nějaký z vojákův, nečekaje na žádného rozkaz, ani tak veliké nešlechtnosti se neostychaje, ale vzbuzen jsa božskou jakousi přehlivostí, od spolutovaryše svého vyzdvížen jest a z hořícího stavení pochopiv oheň, do zlatého okna vstřelil, odkavadž k stavení při chrámu na půlnoční straně přístup byl. Když se pak plamen rozmohl, hodný křik té zhauby mezi Židy povstal a ku pomoci pospíchali, smeyšlejíce, že již životův litovati nesluší ani audům hověti, ztrativše to, pročez velmi opatrní býti se zdáli. Rychle pak to Titovi nějaký oznámil, a on (neb v stánku náhodou odpočíval, jakž se od bitvy byl vrátil) vyskočil a k chrámu hned brať se, aby zabránil zapalovati, i všickni po něm vůdcové a za nimi haufové, ulekše se. Křik pak a hřmot byl, když takové vojsko bez pořádku se bauřilo. Císař pak hlasem spolu i rukau bojujícím znamení dáváje, oheň rozkazoval uhasiti; ale ani hlas jeho slyšán nebyl, protože uši jejich větší křik byl zacpal, a na návěští ruky nešetřili jiní pro boj jiní pro hněv. Přehlivostí pak těch, jenž do chrámu běželi, ani příkázání ani hrození zastaviti nemohlo, ale kamž je vzteklost vedla, brali se. V branách pak chrámových tisknauce se, mnozí se vespolek pošlapovali, mnozí pak na hořící a kauřící-se ambity padajíce, totéž zlé, kteréž přemožení, trpěli. Když se pak do chrámu dostali, dělajíce se, jako by zbraňování císařova neslyšeli, jeden každý předcházejícího napomínal, aby zapaloval. Svárliví pak již ku pomoci naděje žádné neměli, ale utíkání a mord po všech místech byl. Množství pak veliké lidu obecního nestatečné a nezbrojné, kdežkoli přistúžení sú, mordováni byli, a při oltáři veliký počet mrtvých nashromážděn byl. Po stupních pak chrámových i krev mnohá tekla, i těch těla, kteříž nahore zamordováni sú, padala.

Císař pak, když ani přehlivostí vztekklých vojákův zdržeti nemohl a oheň se rozmáhal, do chrámu s správci jinými všed a i svatyni chrámu i cožkoli tam bylo, spatřil, ty věci zajisté, kteréž u cizích národův nad pověst byty lepší, pod vychvalování pak a domnění domácích ne menší. Když pak plamen ještě s žádné strany k vnitřním věcem se nedostal, ani okolo vnitřního chrámu nic nehořelo, což bylo v pravdě: smeyšleje, že ještě zachován býti může, i sám vyskočil i vojákův prositi, aby oheň uhasili, nepřestával. A Liberalisovi setníku jednomu z drabantů svých rozkázal, aby kyjem ty, jenž by neuposlechli, odháněl. Vzteklost pak vojákův a k bitvě přehlivost jakási náhla a nenávisť Židův i uctivost k císaři i bránícího bázeň přemáhali. Mnohé tak vzbuzovala naděje k laupežím, jenž se domnívali, že vnitř všecka místa

penězi naplněna sau; neb dvéře z zlata učiněné spatřovali. K tomu také nějaký voják z těch, jenž tam byli vešli, když císař k zabránění ohně běžel, oheň již byl pod věřeje dvéři podložil, a tedy rychle, když se plamen vnitř ukázal, i hejtmané s císařem odešli, i stojícím vně zapalovati žádný nebránil. Chrám zajisté tím způsobem proti vůli Titově vypálen jest. Ale ačkoli někdo by smeyšlel, že velice ho želeť a plakati náleží, i jakožto díla nade všeckna, o kterýchž sine slyšeli anebo kteráž sme viděli, nejdivnějšího, tak s strany stavení jako velikosti, též také s strany nákladu při všech věcech a slávy, kteráž z svatyní pocházela: však velmi veliké z odsudu vezme potěšení, že jakožto živočichové tak také díla a místa odsudu se uvarovati nemohau. Podiví se také v tom běžícího času neproměnitelnosti; neb i měsíc, jakž povědíno jest, i ten den zachoval, v kterýžto nejprvé od Babylonských chrám byl vypálen. A od prvního vystavení chrámu, kteréž Šalamún král začal, až do tohoto vyvrácení, kteréž se stalo druhého roku císařství Vespasianova, tisíc sto třiceti počítají let a sedm měsícův a dní patnácte. Od posledního pak, kteréž druhého léta království Cyrova Aggeus učinil, až do vyvrácení, kteréž za císařství Vespasianova sneslo město, let 639 a dnů 45.

Když se tedy chrám zapaloval, cožkoli také k rukám přišlo, bráno bylo, a mord byl nesčíslný těch, kteréž postihli. Aniž lítosti měli nad sešlým věkem aneb uctivost při čistotě: ale i děti i staří, duchovní i světští, jednoduše mordováni byli a všelijaké lidi válečná záhuba zsužovala, a kořící se spolu s odpírajícími zbiti sau. A oheň dále se rozmáhaje, s lkáním hynoucích třeštěl, a podle vysokosti vrchu a hořícího díla velikostí mohl by někdo věřiti, že všeckno město hoří.

Nad ten pak křik nic většího aneb hroznějšího vymyšleno býti nemůže; neb i římských haufův zvuk byl i svárlivých zbrojí a ohněm obklíčených křik veliký, i lidu obecního k nepřítelům utíkání s strachem i nařikání pro zábubu; s postavenými pak na vrchu také množství městské křičelo. Již tehdy mnozí hladem vyzábli, téměř umírajíce oči zavřevše, když oheň chrámový uhlédali, k nařikání moci a křiku nabýli. Zvučela pak i za řekau krajina ležící a hory okolo ležící těžší zvuk vydávaly. Avšak zhauby byly odpornější a nesnesitelnější nežli hlučení; nebo vrch, na kterémž chrám byl, že s kořene hoří, někdo se domnívati mohl, když také se všech stran plný ohně byl. Zdála se pak krev nad oheň hojnější býti a více zmordovaných nad morděře, a všeckna země mrtvými těly přikryta byla, a po mrtvých tělech chodíce vojáci, utíkající honili. Množství pak taupežnické potom, zahrnavše Římany, do zevnitřního chrámu a odtud do města se dostalo. Lidu pak obecního což pozůstalo, do ambitů zevnitřního utekli. Z kněží pak mnozí nejprv rožny, též také i stolice své, kteréž z olova učiněné byly, chápajíce, proti Římanům za braň jich užívali. Potom když nie neprosplivali a oheň se na ně vyrážel, vyšedše na zeď osmi loket zšíři, tam zůstávali. Však dva z urozených, mohauce k Římanům ujíti a zachování býti anebo společný způsob s jinými snášeti, sami od sebe do ohně vyskočili a s chrámem spáleni sau: Meirus syn Belgy a Josef Daleů. Římané pak, uznávajíce, že nadarmo od stavení okolo chrámu se zdržují, poněvadž chrám již hořal, všecko spolu zapálili, i což bylo ambitův pozůstalých i brány, kromě jedné na východní straně a druhé

na polední, několi i ty také potom zkaženy, vyvrátili. Nýbrž také trubky, kteréž i pokladnice slauy, zapálili, v kterýchž veliké množství bylo peněz a mnohá raucha i jiné zboží a (ať krátce povím) všeckno židovské shromážděné bohatství; nebo jeden každý z nejbohatších tam všecken statek svůj snesl. Přišli pak také do toho, kterýž ještě pozůstával jeden ambit před chrámem, kamžto utekly z lidu obecného ženy, též i děti i všeliké množství téměř na šest tisícův lidí. Ale prvé nežli jakou císař o těch veypověď učinil aneb co hejtmanóm rozkázal, hněvem rozpálení jsauce vojáci, zapálili ambit, a tak se přihodilo, že mnozi z ohně vyskakující umírali, jiní v ohni uhořeli. Z tak velikého pak počtu žádný zachován nebyl. Těm příčinou zahynutí nějaký falešný prorok byl, kterýž toho dne kázal v městě, že Bůh jim rozkazuje do chrámu vstaupiti, aby tam znamení zdraví svého přijali. Neb mnozi od tyranův tehdy zjednání jeuce proroci, oznamovali lidu, aby očekávali boží pomoci, aby tak neutíkali, a ti, jenž bez strachu a strážě pozůstávali, aby nadějí zdržováni byli. Rychle pak v odporných věcech člověk navěsti se dopustí; jestliže by pak také vysvobození z nastávajícího zlého zaslibovat ten, jenž oklamati hledí: z potřeby trpící všecknu naději k tomu složí.

XLIX.

Thadeáš Hájek (Nemicus) z Hájků.

Thadeáš Hájek narodil se v Praze l. 1525. Otec jeho byl Václav Hájek, měšťan prazský, jenž l. 1549 vydal v Prostějově spis řečený „tabula barbarolectica“, káraje v něm kazimlvy, které se do češtiny byly vtrousily. Thadeáš studia konal v rodišti svém pod proslulými professory Janem Hortensiem a Mikulášem Šudem ze Semanína (oba † 1557). Zvláštní zalíbení měl v mathematice. Aby se v nauce této zdokonalil, odebral se již před l. 1549 do Vidně, kdež tehda učil slavný mathematic a astronom Ondřej Perlachius. L. 1550 dosáhl bakalárství, l. 1551 mistrství filosofie na universitě prazské. L. 1552 jal se studovati lékařství ve Vidni, odkudž pro rozšíření vědomosti svých odebral se do Italie. Seznámil se tam s mnohými učenci, jmenovitě s Jeronymem Cardanem v Miláně, za svého věku na slovo vzatým. Vrátil se do vlasti l. 1555, uvázal se v katedru mathematicy na učení prazském; ale již po dvou letech ji opustil a znova vydal se do Vlach, kdež na universitě bononské dosahl doktorství v lékařství. V Praze žil tehda při dvoře arciknížete Ferdinanda slavný botanik, Petr Ondřej Mathioli (nar. 1500 † 1577). Z vděčnosti k Čechům, mezi nimiž sedm let ztrávil, sepsal, jakož sám dí, bylinář, aby mohli sebe samy ode všech neduhů vyléčiti a

před nimi ochraňovali. *) Hájek, byv mu již při spisování latinském všelijak pomocen, podniknul české vzdělání jeho díla, práci to věru nesnadnou, jelikož kromě herbáře Jana Černého a knížky o destilování Jana Černého Jevičského, obou ovšem velmi nedostatečných, nebylo tehdá spisu, který by české názvy bylin obsahoval. I byl nucen Hájek, aby je dilem mezi lidem sbíral dilem sám tvořil. Ač sám se omlouvá, že mnohá slova jeho budou se zdáti trochu odporná, drsnatá a snad někomu i nesrozumitelná: předce úkolu svému dostal tak, že položil bezpečný základ mluvě botanické v jazyku našem. Herbář vyšel v nádherném vydání s přepěknými dřevořezbami, pomoci stavův českých, l. 1562. Následujícího roku obíral se Hájek měřením a mappováním několika krajův českých, čeho však, podpory nenalezaje, zanechal musil. Když l. 1566 předsevzato bylo valné tažení do Uher na Turky, Hájek vojsko sprovázal, veda práci při nemocných. V tomto zaměstnání zůstal až do l. 1570, přebýváje dilem ve Vidni dilem v Prešpurku. Zasluky, kterých si tu při vojsku zjednal, jakož i činnost literární byly stavům českým podnětem, že Hájka l. 1571 na obecném sněmě přijali do stavu rytířského a spolu jej ustanovili protomedikem zemským. L. 1572 povolal jej Maximilián II. za životního lékaře, v kteréž povinnosti zůstal i při Rudolfovi II. Mimo tato mnohonásobná zaneprázdnění nepřestal zanášeti se skoumáním hvězdárským a lékarským. Stoje nad předsudky věku svého, za něhož hadačství astrologické kvetlo, netajil se s přesvědčením svým a vykládání z planet nazýval bez obalu „patrnými a hmotnými bludy, které téměř v oči bodau.“ Neni divu, nezůstal-li proto bez osočování a nepřátelství! Od l. 1549 do 1570 vydával, kromě přestávký tři let, každoročně české minuci, kteréž obsahem svým nad jiné vynikaji. L. 1574 vydal tabule dlouhosti dne a noci k spravování orloje, l. 1580 popis komety tehdá objevené. Rozsáhlejší bylo spisování jeho latinské: vydal některá díla jiných skladatelův s výklady a opravami, sám psal o fysiognomice, o věcech lékarských a hvězdárských. Provázeje císaře na cestách, seznámil se v Řezně v čas volení Rudolfa II. za

*) Nunc autem, cum continuo septennio in Boemia vivam, in aula serenissimi archiducis Ferdinandi, ne boemica tellus ingratum hominem se tam diu aluisse absque aliquo emolumento fortasse diceret, cogitavi saepe, non posse Mathiolum maiori gratitudine beneficam sibi universam Boemiam concillare, quam si herbarium copiosissimum illi relinquat, quo possint Boemi omnes se ipsos ab omnibus curare morborum incommodis ac etiam ab illis lueri et quoque se ipsos in ea lectione et plantarum imaginibus, noviter ad vivum expressis, oblectare.

krále římského s Tychonem de Brahe, hvězdářem danským. Den, kterého se spolu sešli, počítal za nej příjemnější svého života. Když Brahe přinucen byl opustiti vlast svou, vyjednal Hájek, že císař Rudolf II. povolal jej ke dvoru svému (1599). Před smrtí svou užil ještě toho potěšení, že s Brahem společně některá pozorování vykonati mohl v Praze a na Benátkách. Na začátku l. 1600 upadl však v delší nemoc, která slavnému životu jeho dne 1. září t. l. konec učinila.

Hájek byl učenec důmyslný, ducha osvíceného a samostatného, vynikajícího nad věk svůj. „Byl“, ať užijeme slov Martina Bacháčka, proslulého žáka jeho, „vážený a statečný, pro veliké dary své ctihodný a obecné lásky účasten. Věrnost k Bohu, láska k vlasti a oddanost k universitě prosvítají ze všeho, co koli počal. Život jeho veřejný i soukromý byl bez úhony, mravy čisté, smýšlení i skutkové obdivu hodni a rázu šlechtetného.“

Z herbáře.

Z předmluvy.

Ačkoliv mezi vším stvořením božím, na kteréž toliko tělesnýma očima patříme, najušlechtilejší jest člověk: však jestliže při něm netoliko způsob a postavu tu zevnitřní, ale raději což vnitř v sobě zavírá, to jest proč a k čemu na tomto světě od Pána Boha postaven jest, nahledneme a toho při něm šetřiti budeme, mnohem znamenitějším a vyvýšenějším nade všecko jiné stvoření jej býti poznáme.

Jest pak člověk obraz boží, z těla a z duše složený. Tělo pak, kteréž my očima našima vidíme a jeho se dotýkáme, má z země a ze čtyř živlův, z nichž také všecky jiné věci i hovada na tomto světě stvořena sá: ale duši od samého Pána Boha vlitou sobě má, již samau jemu i anežlům se připodobňuje.

Při duši pak lidské nachází se dvojí rozdíl: Jeden, kterýž slove vrchní a své moci má, totiž že rozumí, pamatuje, saudí a rozeznává, a slove vlastně mysl aneb rozum. A ten nic jiného není nežli jakýsi paprsek božského světla a múdrosti v duše lidské vlitý, jímž vnitř nás osvěcuje a my ním jako se dohrabujeme, abychom jakkoli poznati mohli všecky věci dobré, užitečné a nám spasitedlné. Druhý rozdíl při duši naší nachází se tělesný a nám obecný s hovady, jako zlost, závist, hněv, strach, žalost, radost a všecka jiná škodlivá popuzení.

Zase táž opět mysl dělí se na dvě: První její částka jest vrchní a nejvyšší, již člověk se řídí a spravuje, a ta slove vůle. Druhá té jako rádec přidána, totiž mysl a rozum. A tak z toho rozdělení poznává se, co jest při člověku najznamenitějšího a čeho by člověk vlastně šetřiti a podle čeho se řídití a spravovati měl, totiž že podle toho, což jest při něm nejvyššího a čímž nejvíce od hovad se dělí. Nebo není náležitá věc, aby člověk, jsa stvoření najušlechtilejší a najznamenitější, měl se

v přirozených věcech s hovady srovnali a účastenství s nimi míti. A tak tedy mysl v člověku jest dar od Pána Boha nejvyšší a najznamenitější. Vlastní pak dílo myslí jest poznání, a z poznání pochází nějaká žádost a chůč, kterýž, s myslí jsa spojen, poznání v člověku zbuzuje pro chůč. Žádný zajisté nemůže míti pravého chůče, nežli k věci své poznalé, tak jakž obyčejně říkáme: *Ignoti nulla cupido*, to jest, Po neznámých věcech nedychtíme. Ano i obecné jest přísloví: Čehož oči nevidí, toho srdce neřádá ani neželí. Ta pak žádost a chůč myslí slove vůle, jejíž rádce jest mysl aneb rozum. Poněvadž tedy mysl má býti rádcem a jako mistrem a učitelem, musí to, což raditi aneb učiti má, znáti a uměti, sic by dobře neradila a nevyučovala. Ale že zahálčivostí a nedbálností všechny věci hynau a mizejí: protož, aby také ten mistr a rádce v nás neztupěl a nezleněl, máme jej v nás rozhojňovati častým a ustavičným cvičením a zkušováním v těch věcech, kteréž myslí vlastně jsau náležitě, jako v umění svobodném a v ctnostech dobrých, v mravích a v šlechetnostech chvalitebných. Jest pak žalostivá věc, že mnozi tu mysl sobě zahálčivostí a obracením k věcem chatrným a jí nehodným zatmívají a v sobě dusí, tak že k svému cíli nikoli přijíti, ani cesty, kteráuz by k tomu pravému světlu přijíti měla, nám ukazovati nemůže. Nýbrž jako semeno ztau zemí, trním, hlozím i kamením se dusí a umrtvuje a strom neopatrováním zplání: tak mysl naše také věcmi neuzitečnými když se zanepraždňuje, tím také se zastiňuje, ruší a kazí a zahálčivostí jako zplání. Toť hle z toho poznati jest, na čem by záležela pravá dokonalost člověka. K kteréžto dokonalosti kdož sau docházeli, ti za onoho věku za bohy držáni byli a dary i poctivostmi znamenitými obdarováni bývali; neb toho zaslubovali netoliko svou vymyšlenau maudrostí, ale také že lidem znamenitě prospívali a postubovali.

I příkladem jich jiní také lidé jsauce k tomu zapálení, pro dojití takové pravé slávy, jeden každý vedle přirozené své náklonnosti rozličných umění po sobě pozůstavití hleděli. Jako i tohoto umění lékařského, nad kteréž nic lepšího, znamenitějšího a lidem prospěšnějšího býti nemůže. Nebo všickni to známe, že život a zdraví nám všem jest milé, i světlo toto, v kterémž jsme živi, dýcháme a byt máme, jest příjemné, utěšené a radostné. Protož umění toto, kteréž takové zdraví lidské opatruje, drží a zachovává, kterak nemá býti nadě všechny jiné věci najslavnější?

O kaštanech.

Kaštan jest strom mnohým známý, ačkoli není ho tak mnoho v Čechách jako ve Vlaších a v jiných některých krajinách. Jest vysoký, rozložitý, kůra barvy sivé. Listí nese jako vláský ořech, než širší, žilovatější a vůkol zstříhané. Kvetne v létě květem obdlažným, huňatým jako hása, barvy bledé a voní jako vosk. Nese ovoce v jakési okrauhlé a bodlavé šupině zavřené a v jednom zavření dva i tři kaštany mívá, z nichž ti, kteříž po stranách jsau, okrauhlejší a vypuklejší bývají, kteříž pak v prostředku sedí, pleskatí. Dvoji mají kůru na sobě: první tlustau barvy hřebíčkové, druhau tenkau skrčenou a zškvrklaui, chuti náramně trpké a hořké; jádro pod ní bílé a sladké.

V Hebrurii nachází se v dvojím způsobu, jeden domácí, druhý

lesní. Domáci pak dvojí, jeden ovoce větší nese a druhý menší. Domáciho kaštanu ovoce, jakž málo pozvadnau, snadníčko se vytupují a chuti jsau libé a sladké. Lesní nijak se laupati nedadí, leč je prvé zvaří; protož k chování vepřův a sviní příhodnější jsau nežli lidem k jedení. A ty také mnohem trpčejší a sušší jsau nežli domáci, což každému ovoci planému a lesnímu obyčejné jest.

Kaštan raději roste na horách a v místech tmavých nežli na lukách a na stuní. Ovoce k podzimku dozrává; nebo, jakž se ta šupina svrchní zpuká, hned snadno samo vypadá, ačkoli někde i bídlami a holemi jako vořecky klátí se. Při horách, kdež obilí neroste, horáci samými kaštany živi jsau. Nejprvé praží je, na rendlicích v peci a, vylaupající je od obojí šupiny, netoliko je s jiným vařením vaří a až do sytosti jimi se nasycují, ale také malku z nich melí a chléb pekau. A protož, kdež jest hojnost kaštanův, nebrzo tam draho bývá. Dřevo k stavení a k rozličným domácím pužitkům užitečné jest; nebo netoliko z něho trámy, břevna, prkna, kolí, ale i dešky k vinným káděm dělají. K palivu nehodí se proto, že vždycky piští a praská a uhlí rozhazuje. Samy kaštany mezi žaludy najlibější jsau k jedení a dávají dobrau živnost.

O černobýlu (artemisía).

Černobýl všudy roste křovatě jako pelynek. Listí má větší a tučnější, svrchu zelené, zespod pobělavé. Prautí dvařoketní, dřevnaté, okrauhlé, pruhované, počervenaté a při nich listí užší než jinde. Květ hojný, brozovatý, drobný, chlupatý, vonný a pobělavý, z něhož semeno drobné vyrostá. Kořen má dřevnatý prstu zřetělí, s drobným kořeničkem. Všecka bylina jest vonná, protož mnozí pro samu její vůni koláče s ní pekau.

O čapínůsku (geranium).

Čapínůsek jest paterý. První list má menší než bohlav a méně rozdělený, na zemi ležící, kterýž, když dozraje, bývá červený. Prut má krátký, okrauhlý, chlupatý, červený. Při vrchu květ brunatý, malý jako kuřimor, z něhož hlavičky s jakýmiisi nůsky dlouhými vyroštují, odkavadž jméno čapínůsek má. Kořen má bílý, oblý a jako řepka sladký. Roste mezi hrudím, v rumu, okolo plotův, mezi kamením a ledakdes jinde. Někteří od vůně jeho jmenují jej acum muscatum.

Druhý list má na patero rozdělený jako petržel, ale vůkol většího jest rozdělení a přichlupatý, špičku dlouhou a chlupatou. Prut dlaní zvyší tenký a bavlnkau obalený. Květ červený, větší než první, z něhož jakési malé luštičky chlupaté a jako šavlička špičaté vyroštují, a v nich semeno. Kořen pěti prstů zdělí, ale tenký. Roste v zemi suché.

Třetí čapínůsek list má slézový, než menší, špičku tenkou, okrauhlou, přičervenou. Prautí drobné, okrauhlé a krátké. Květ červený, z něhož jako z prvního nůskové, čapím podobní, vyroštují. Kořen k druhému téměř zcela podobný. Roste na zahradách podle stezek a v zemi neplopné.

Čtvrtý čapínůsek, jehož jest všudy hojnost u nás na lukách českých, list má větší nad jiné a jako pryskyřičník na osmero rozdělený, na zemi ležící, obdlažný, špičku pevnější. Prut tučnější, uzlovatý. Při vrchu květ větší nad jiné a jako růže, barvy blankytné. Ten, když spadne, zůstává po sobě hlavičky s nůskem čapím, ale větší a uslechtilější než jiní. Kořen má větší nad jiné, delší, tlustší a mocnější, kosmatý, počervenalý a vnitř košťal tvrdý.

Pátý čapínůsek, kterýž roste v Dalmáci, list má jako anemone anebo polský mák, než delší, rozštížený a na šestero rozdělený. Prut rovný, tenký, uzlovatý. Květ šarlatový způsobu růže jako při kaukoli vidíme, z něhož od spodku růžky vycházejí tvárnosti nového měsíce. Kořen cibulkovitý, okrautý, větší než ořech léskový, temné červenosti a sladký. Roste v zemi nevypravené.

O kapradí (filix).

Kapradí jest dvoji, jedno samec, druhé samice. Samec roste na horách bez ratolesti, bez květu a bez semene, jakž někteří tomu chtějí. Však bedlivější zpytatelé věcí přirozených na odpor tomu se stavějí, pravíc, že by semeno měl zespod na listí, ale tak drobné, že sotva se poznati můž. Sbírají je, podložice pod ně papír, při konci měsíce června; neb toho času dozrává. Baby a šebryňkáři praví, že je musí tu noc před sv. Janem Křtitelem sbíratí s jakýmsi slovy, jimiž praví se zlé duchy zaháněti, kteříž toho semena ostříhají a sbíratí nedopaušlejí; ale to jest pobožek a šejd. Listí zprvu vychází vinuté s jakýmsi ryšavým chmayříčkem; špičku, na níž visí, má chlupatou. Když pak to listí vyspěje, bývá lokte zvýší a má s obou stran jako nějaké křídla, a nerovně jeden list proti druhému vychází, vůně těžké. Kořen počernalý s malým kořeníčkem, po vrchu země se rozkládající, a jest tak bujný a jemný, že kde se zasadí, nesnadno vyhyne. Ač ve dvou letech mohl by zahynouti, kdy by mu ratolesti často posekával aneb kdy by mladistvé pazausky jeho kyjem dořív srážel; neb mizka ta, kteráž z nich na kořen teče, jej kazí a moří. Někteří chtějí tomu, kdy by kapradí při sv. Vitě vytrhat, když slunce vychází na raka, že zas neporooste, aneb aby je třtinou porážel, aneb opět, třtinou radlici přiváže, tak je vyvorával. Samice výše roste s ratolestmi a svrchu listí má široké, zatřihané a ne tak dlouhé jako první. Koření dlaubé, počervenalé černosti neb žlutosti.

L.

Tomáš Jordan z Klausenburku.

Tomáš Jordan narodil se l. 1539 v Klausenburku v Sedmihradech. Naučiv se latině a řečtině doma, odebral se do Paříže, kdež studoval filosofii a lékařství, pobyl v Montpellieru u slavných lékařův Rondeleta a Jouberta, navštívil university vláské, a dokonav lakto učení své, usadil se ve Vidni, kdež přijal hodnost doktorskou. Spolu s Hájkem přidružen byl l. 1566 k vojsku

do Uher vypravenému, a týmž časem skoro, co se Hájek stal protomedikem v Čechách, uvázal se Jordan v týž úřad na Moravě (1570). Pozorování teplic karlovarských bylo mu příčinou, že jal se skoumati hojitedlné vody moravské. L. 1580 uveřejnil výsledek práci svých („O vodách hojitedlných neb teplicech moravských“). Poněvadž jazyka českého nebyl dosti znalý a předce sobě přál, aby Moravané práce jeho užiti mohli, dal dílo své původně latině sepsané přeložiti od Ondřeje Zbořského, pisare slavkovského. Stavové moravští, jimž Jordan knihu svou věnoval, tak veliké z ní potěšení měli, že skladatele za odměnu přijali do stavu rytířského. Jordan, spravovav úřad svůj 15 let a nabyv lásky a úcty u šlechty i lidu zvláště tím, že přijal a zastával mravy a obyčeje národu, mezi kterýmž mu bylo živu býti, vykročil ze světa dne 6. února l. 1585 v Brně. Latině vydal mnohé spisy lékarské; mimo to opatřil druhé vydání české historie biskupa olomouckého Jana Doubravy (v Basileji 1570).

Jezero u Čejče.

Pan Čeněk z Lipého, nejvyšší maršálek království českého, má dvůr veliký na panství hodoninském, při kterémž leží jezero patnácti set krokův zšíří, do kterého žádná voda odnikud nevpadá ani zase z něho ven vytéká. Poněvadž sem pak pozdě zvěděl, aby vody z téhož jezera k lékařství užíváno bylo, protož sem najposléze ji spatřoval. A jsa času letního a podzimního vyhledáváním jiných vod zaměstknán, této sem zprůbovati nemohl až teprv času zimního, když den najkratší byl. Bylo tehďáz to jezero zamrzlé; protož sem led, kterýž dlani ztlaustí byl, prolomiti a vody nabrati dal. Kteréz okusiv, nad její hořkostí velmi sem se zstrašil; nebo tak velmi hořká byla, že mi se zdálo, že hořec, zeměžtuč menší, pelyněk, anobřz i všelijakých živočichův žluče svau hořkostí převysnuje. Hustá jest a nepřiliš čistá, a jsúc do sklenice vlita, barvy byla zelené a jako nažltutlé. Ropauchové zmrzli nebo kusové ledu, ačkoli byli dosti prozřetedlní, barvu mezi zelenau a žlutau měli. Tři pídi pod vodau dno se nalezlo. Odtud sem motykami a háky dal vytáhnauti něco bláta, kteréž bylo těžké, černé, mastné a naprosto smrduté, prachem ručičným zapáchající. Potom povolav k sobě obyvatelův, dotazoval sem se na nich, zdali by o mocech té vody jakau vědomost měli. Pravili mi, že jest ke všem neřestem povrchním na kůži užitečná, a že se do té vody koňové prašiví honívají, kteřížto vyplavíce se jednou nebo dvakrát, že zhojeni bývají. Úředník toho místa rozprávěl mi, že předěšího úředníka bratr tu vodu ve džbáně dobře zacpaném několik dní choval, potom že vnitř v tom džbáně, kde se jeho voda dotýkala, ta sířepina jako kůra nějaká se laupala a do vnitřku padala, a však zevnitř že ten džban zůstal v celosti. Ryby v tom jezeře nejsau žádné, a když, odjinud jsauce přivezeny, do něho uvrženy bývají, hned zemrau. Však divná věc jest, že hovada a stáda, kteráž v tom dvoře jsau, tu

vodu pijí; když pak tam odjinud přibývá bývají, tehdy se jí netknou; pakli jí pijí, tedy zemraou. Takovou moc má zvyklost! Před časy kačata, husi, když do jezera uvrženy byly, hned zemřely; nyní pak praví, že beze škody tu vodu pijí. A tak mnoho lysek, husí divokých a kačat jistého času v roce na tom jezeře bývá, že pro množství toho ptačtva voda se zdá, jako by černým sukнем přikryta byla. V létě, když jest v jezeře méně vody, břehové bývají bílé, jako by sníh nebo mráz na nich ležel, což oni praví, že pochází od sanýtru, kterýmž místa okolní potraušena bývají, a z daleka tēm, kteří tam přicházejí, zdá se mnohokráte, jako by kvítí bílé bylo. Též praví, že času letního smrad těžký z toho jezera pochází.

LI

Jiřík Streyc (Vetterus, Streycěk).

Moravan, rodem ze Zábřehu. Odhodlav se k duchovní správě v Jednotě bratrské, učiněn l. 1556 učedníkem, načež poslán na studia napřed do Královce, pak l. 1561 do Tübingů. L. 1562 stal se v Boleslavi jáhnem a l. 1567 zřízen v Holešově na kněžství. V době 1574—8 spravoval sbor bratrský v Hranici, l. 1577 vyvolen do úzké raddy. Když Bratři k novému zčeštění Pisma sv. přistoupili, přibrán i Streyc mezi překladatele, i dáno mu svědectví, že co muž učený a pilný mnoho práce při tomto velikém úkolu vedl. I později, když se o nová vydání bibli jednalo, nařizováno bývalo tēm, kterým práce ta poručena, aby všelikou změnu a opravu Br. Jiříkovi k schválení ukazovali. Streyc dokončil život svůj dne 25. ledna 1599 co správce sboru židlochovického. Hlavní díla jeho jsou: překlad institucí Kalvinových (ok. l. 1614 vydaný) a metrické ke zpívání zpořizované vzdělání žalmův, vydané nejprve l. 1587 v Kralicích, potom mnohokráte doma i v cizině. Jest to v celém XV. věku první plod duchovního básnictví, kterýž jména toho opravdu zasluhuje.

Žalm XXIII.

Hospodin ráčí sám pastýř můj býti,
Nebuduť v ničemž nedostatku míti;
Onť mne pase na pastviskách rozkošných,
Uvodí časně k pramenům vod živých,
Pro jméno své duši mau očerstvuje,
Po stezkách přímých šťastně provozuje.

Byť mi se pak kdy dostalo i jíti
Přes audolí stínu strašlivé smrti:

Tys, Pane, se mnau, nebojím se zlého,
 Těším se z berly též i z pruta tvého;
 Ty mne sytíš sám hojně při svém stole,
 An nato hledí moji nepřítelé.

Ty olejem mé hlavy pomazuješ,
 I kalich můj sám štědře naplňuješ,
 Nýbrž, pokudž stává mého života,
 Tvá mne sprovedí milost i dobrota:
 I buduť v Páně domu přebývati,
 Po všecken svůj věk jej oslavovati.

Žalm LXIV.

Styš mne, Bože, v mém nařikání,
 A před hrůzau nepřítelé
 Chraň mého života cele;
 Buď proti jeho se vztékání
 Mé spomahání.

Sám mne rač skrýti svou maudrostí
 Před auktedy těch lidí zlých
 Proti mně vztekle srocených,
 Těch, kteříž páší nepravosti
 S nestydatostí.

Neb svou jazyk svůj naostřili
 Tak jako k vraždě ostrý meč,
 Též jako střelu hořkau řeč,
 Kterauž, by k hrdlu přikročili,
 Tak naměřili.

Stříleli chtějí, v své skrýši sedí,
 Náhle v tom na upřímeho
 Vystřelují z luku svého,
 Aniž se Boha aneb lidí
 Zato co stydí.

Nýbrž navykllost v zlém majíce,
 Víc se v něm i utvrzují;
 Svá osidla roztahují,
 „Zdaž je kdo vidí?“ říkajíce
 Z lehkého srdce.

Zvláštní pilnost jest z nich každého
 Ľsti, chytrosti se chytati,
 I mocnějších vždy hledati;
 Tuť jsau vtípu z ovičení svého
 Velmi ostrého.

Však nenadále od Pána
 Prudkou střelau poraženi,
 Všickni budau postřeleni,
 Tak že lidem hrozná jich rána
 Všem bude znána.

Sám jejich jazyk se obrátí
 K tomu žalostnému pádu,
 A tuť každý z jich příkladu
 Bude sobě výstrahy bráti,
 Týchž pomst se báti.

Všickni lidé to brž vidauce
 Bázně budau nabývati,
 Moc boží ohlašovati,
 Dílu jeho vždy se divíce,
 Je velebíce.

Spravedlivý ovšem v doufání
 Bude se k Bohu tvrditi,
 Hojněji v něm i těšiti,
 Vída všech zlých usilování
 Zlé dokonání.

I jiní srdce upřímého
 Jichž naděje v Bohu pevná,
 Vidauc, že není daremná,
 Budau Boha též ctíti z toho
 Času každého.

Zalm XCI.

Kdož ochrany Nejvyššího
 V skreyši jeho užívá,
 Tenť v stínu Všemohaucího
 Bezpečně odpočívá;
 Pročež i já říkám Pánu
 V každý čas s důvěrností:
 Tys hradem mým, tys mau schránou,
 Jáť na tobě mám dosti.

Onť mne z osidla lstivého
 Lidských ošemetností
 I z pokušení každého
 Vytrhne svou mocností;
 Nad to mne chce i přijíti
 Pod brky křídla svého,
 Místo štítu budu mítí
 Pravdu všech zámluv jeho.

Pročez přístrachu nočního
 Nebudu se nic báti,
 Ni ve dne létajícího
 Šipu se strachovati,
 Aniž jaké morní rány
 Nenadále škodící,
 Ni zhauby na všechny strany
 Žádného nešetřící.

Bycht' jich po boku svém tisíc
 V náhle vidět klesati,
 Po pravici desetkrát víc,
 Ke mně nemá sabati;
 Nýbrž v cele jsa zachován
 To budu spatřovati,
 Jakau umí odplatu Pán
 Bezbožným všem dávatí.

Poněvadž tedy samého
 Mé Boha autočistě
 I ty za ochránce svého
 Kladeš na každém místě:
 Netkneš se tebe nic zlého,
 Aniž k tobě přistoupí,
 Žádná rána stánku tvého
 V nejmenším nezarmoutí.

Neb angetům svým o tobě
 Bůh ráciť prikázati,
 Že na všech tvých cestách tebe
 Vždy mají ostříhati,
 By tě pak i na rukau svých
 Vlastně měli nositi,
 Tak od aurazu i noh tvých
 Ustavičně hájiti.

Po lvu i hadu drážděném
 Směle budeš choditi
 I po draku jedu plném,
 Nemáť však nic škoditi.
 Proto že mne zamiloval,
 Dí Bůh, chcíť ho chrániti,
 Mé stavné jméno že poznal,
 Na věky zvelebiti.

Bude-li ke mně volati,
 Jistě žeť jej vyslyším,
 Z sauzení mu spomáhati
 Sám mocí svou přispším,

Učině jej i slavného
 Dlouhé dny mu choi dáti,
 By tak moc spasení mého
 V pravdě mohl seznati.

LI.

Bavor Rodovský z Hustiřan.

Mezi Čechy, kteří za časův Rudolfa II. alchymii se zanášeli a českým jazykem o věcech alchymických psali, předčí Bavor mladší Rodovský z Hustiřan. Pocházejí z rodiny rytířské, narodil se l. 1526. Otec jeho byl Jan Rodovský, matka Anna Schellendorfská z Harnšperka. Bavor byl illiteratus, t. j. nebýval nikdy na vyšším učení; vynikaje však bystrotou ducha, pilným cvikem dovedl toho, že mezi krajany svými za učence proslul. Krom alchymie obíral se jmenovitě hvězdárstvím. Co zlatoděj byl ve spojení s Vilémem z Rožmberka a Janem Zbyňkem Zajicem z Hasenburka, ano i u dvora cisarského dobře byl známý. Alchymii promařil všecko jmění. Statek svůj Radostov prodal l. 1576 Jiřimu Radeckému z Radče. Zchudnuv docela, našel spolu s Paprockým hostinné útočiště u pana Zbyňka Zajíce na Budyni, kdežto i život svůj dokonal v posledních letech XVI. století, jediného syna Jana po sobě zůstaviv.

Alchymické Rodovského spisy: „Reči starých filosofův“ a „O požehnaném kamenu filosofském“ chovají se v rukopisech českého Musea. Kniha kucharská vyšla l. 1591 v Praze. V obor astronomie náleží „Traktát o nové hvězdě v Kassiopeji“ (1574). K žádosti pana Viléma z Rožmberka přeložil l. 1574 knihu známou pod názvem *Secreta Aristotelis* spolu s některými mravoučnými verši, jakž on di, z charvatského*). Jest to spis podkládaný Aristotelovi, jenž prý jej sepsal Alexandru Velikému. Jedná se v něm hlavně o věcech vláderských. Jan Patric ze Skodry našel prý jej a do rozličných jazykův, mezi jiným též do charvatštiny, přeložil. Dle zprávy Balbinovy přeložil Radovský též „život Alexandra V.“ u některé věci z Plutarcha, o kterýchžto spisech zpráv bližších není. Na l. 1580 až 1600 vydal Bavor l. 1580 dvě praktiky, přeložené po Ursinu Plavenském.

*) Vlastně učiněn překlad ze staré češtiny, kterou Bavor a vrstevníci jeho pokládali za charvatštinu, poněvadž dle svědectví Dalimilova staří Čechové přišli ze země, „jéžto Charvaty jest imé“. Staročeský spis podnes zachován.

Z Tajností Aristotelových.

O člověku.

Králi, rač věděti, že to všeckno, což se hýbe a k tomu čije, živočichem slove. Z kterýchžto živočichův člověk v svém přirození nejspañilejší a nejslechtnější živočich. A více oheň i horkost v člověku nežli v jiných živočiších panuje, a v stvoření neb složení člověka scházejí se všeckny věci podobenstvím; protož když jest svrchní Bůh stvořil člověka, učinil jest jeho pánem nade všemi živočichy, zapověděv jemu, aby jeho přikázání nepřestupoval.

A tak když jest Bůh člověka stvořil, učinil jest tělo jeho podobenstvím velikého království, v kterémžto těle k spravování téhož království posadil jest za krále rozum člověka, a to v místě nejušlechtlejším, totiž v hlavě, nejvyšší částce těla jeho, a dal jemu pět pěstauňův nebo správcův, kteříž by jej spravovali, ostříhající chovali a dobře opatrující všeckny věci jemu ukazovali i ode všeho zlého a jemu škodného jeho vystříhali. Bez kterýchžto správcův člověk nemůž býti v své svrchované dobroli ani v náležitě statečnosti. Protož jest Bůh z těch pěti správcův, totiž smyslův člověka, jednomu každému jistý a vlastní úřad ustanovil, skrze což by člověk mohl volně dobré od zlého rozoznati, po dobrém s pilností státi a zlého se varovati. Ale rozum (jakožto král od lidu obecného) od vazův tělesných věcí jest oddělen.

Dále věz, králi, že pěti smyslův člověku propůjčených úřadové jsou tito: Prvního jest úřad smysla vidění, druhého slyšení, třetího vonění, čtvrtého okušení a pátého dotčení. Kterýchžto pět smyslův opět vládnau úřady tělesnými: Oči vládnau tím vším, což může zrakem postřezeno býti, a těch věcí jest devět: světlost, tma, barva, těla postava, ústava, dalekost, blízkost, hýbání i nehnutí k tomu. Úřad slyšení má dvoji věc: hlas živočichův i neživočichův. Živočichův hlas jest dvoji: Hlas živočicha rozumného náleží k hlasu člověčímu, ale hlas živočicha nerozumného a nesmyslného i nemaudrého, jako řehání koňské, štěkání psův, zpívání plákův rozličných a což k tomu podobného jest, náleží k hlasu zvířat. Hlas z živočichův nepocházející jest lomoz stromův, štěrkot kamenův a hlahol vod tekutých a což toho více jest. Hlas věcí bezdušných jest zvuk hromový, hrmot trauby a znění zvonové. Protož věz, že každý hlas v svém pořádném hnutí nic jiného není než povětří, kteréžto povětří nese ten hlas a s ním spolu běží, až přijde k samému uchu, tu kdež jest moc sluchu neb slyšení. A v tom jest šlechtná moc duchovní, že se to povětří, jsauc obražené, nesrazi. Čitelnost pak jazyka jest skrze okušení i skrze chut, pod kterýmžto okušením jest také devatera věc: sladkost, hořkost, kyselost, trpkost, slanost, štipavost, kausavost, chutnost i nechutnost. Ale což čije nos, jest vonnost aneb smrad. Také citění, kteréž rukau čijeme, jest jedna moc dotýkává nebo makavá, jižto teplost, studenost, hladkost i ostrost můžeme cititi, a taková moc jest složena mezi dvěma kožkami, z kterýchžto první kožka jest na vrchu těla a druhá kožka, která se masa přidrží.

Ještě, králi, máš věděti, že jest Bůh na věky všemohúcí nestvořil můdřejšího stvoření nad můdrého člověka, a v žádný živočich nevlil jest

obyčjeje toho, aby podobenstvím neměl na člověku nalezen býti. Nebo některý člověk jest jako lev udatný, některý jako zajíc strašlivý, některý jako kohout svobodný, jako pes lakomý, jako hrdlička milostivý, jako holub pitomý, jako lvíce zlobivý, jako liška schytralý, jako vlk škodlivý, jako medvěd nevrlý, jako slon silný, jako osel hloupý, jako špaček štěbetný, jako včela užitečný, jako kozel túlavý, jako býk nekrotký, jako mezek robotný, jako ryba nemluvný, jako myš škodlivý; a sumau nenajde se toho živočichu, žádného stromu ani byliny ani které věci a vlastnosti, aby ta tolikéž při člověku nalezena uebyla. Protož se také člověk menším světem jmenuje.

I z té příčiny nepohrdej žádným člověkem, by jeho i v špatné osobě uhlídal, když jej vidíš, an maudrost miluje a umění, a když ho spatříš, an po maudrosti dobrým obyčjem stojí, hříchův i vsí zlosti se vystříhá. Protož takového miluj a měj jeho u vážnosti a vždy podle sebe, a zvláště tehdá, když jej uziš, an svůj úmysl rozšitruje ke vsí etnosti nebo o to usiluje, aby byl dobrého jména, mravný, zdvořilý a kroniky uměje takové, kteréž sau předešly v rozličných vlastech. Nemysl sobě, aby co bez takového člověka rady měl činiti, jeho obyčjeje*) miluj s náležitým tovaryštvem; nebo on spravedlnost miluje. Protož hodí se královské velebnosti, že jest stálého úmysla, ustavičného srdce, věrný věrným a spravedlivým, a takoví lidé vesele království řídí, radu dobrou dávají a všecky věci k dobrému konci přivozují.

Čtvero časův ročních.

Čtverý čas máme v jednom každém roce, totiž podletí, léto, podziměk a zimu.

V podletním času den a noc v dlouhosti dne se srovnávají v svých vlastech a krajinách. Ten čas počíná lidem mílý býti, povětrí se vyjasňuje, větríčkové libě provívají, sněhové se rozplývají, údolí vodami mokvají, studnice z sebe potoky vydávají, stromové i byliny v sebe vláhy přijímají, veyšeji i šiteji své větvoří podávají, semena z země se vyskytují, obilíčka se zelenají, lanky se travami zelenými odívají, barvy rozličného kvítí se rozmáhají. V ten čas také na světě všecko ožívá, země se travau přikrývá, na všecky strany bujně vykvetá, žízaly se hýbají, zvířatům pastvy se hotují, všeckny věci se obnovují, slavíkové vykřikují, a tak všeckny věci se radují a svau přirozenau krásau se ozdobují.

V létě juž dne přibývá a noci ubývá, horkosti se rozmáhají, větrové se všech stran provívají. Baur se v své bauri spokojuje, povětrí se projasňuje a úrody polní dozrávají. Živočichové v plemenu svém se ukazují a vaeliké moci tělesné se potvrzují.

V podzimku den s nocí podruhé se srovnávají, v ten čas také noci přibývá, denních hodin vždy ubývá, povětrí chladne, půlnoční vítr provívá, časové se mění, ubývá potokův, studnice málejí, byliny zelenost trátí, pomíjí ovoce, zvířata brlohův hledají, hadové a žízaly v zem se

*) ohcování.

schovávají a v jeskyních své pokrmý přijímají. Zvířata se opatrují, čím by měla přes zimu živa býti. Všecky věci podobně se ukazují jako člověk, kteréž krása i mladost věku pominula.

V zimní čas vždy dne ubývá, ale noci spěšně přibývá, zimy se rozmáhají, větrové se zimau obvostrují, s dříví list opadá, zelenost hyne rozličná. Zvířátka se zimě ukrývají, mnohé žízaly svůj život dokonávají, které sau v létě s lidmi přebývaly, teplosti stunečné se radovaly. A pro velikau zimu i sněžnost povětří se od tmy odděluje svau jasností. Tváři lidské počínají zimau černati, zvířata se studeností třepytati, též i všeliké hovado bylo by létu a teplu zase velmi rádo. Všeliká bylina a tráva mrazy vadne, každé létu v své bujnosti chradne. Učiněn bývá svět jako člověk starý, kterýž jest léty a věkem sešlý: majíc na sobě bradu šedivau a sukni velmi chatrnau, v světě více nepracuje, neb se smrt jeho přibližuje.

LIII.

David Krinit (Crinitus) z Hlavačova.

D. Krinit narodil se v Nepomuce dne 10. srpna 1513. Vzdělav se měrou tehdá obyčejnou, stal se členem básnického tovarišstva Jana z Hodějova. K přimluvě tohoto mecéna přijat byl za pisare radního do Rakovníka, kdež v Janu st. z Grillova přívětivého našel přítele. Krinitovy spisy básnické psány jsou latině; jen Hortulus animæ a Pietatis inilia (1577, 1598) obsahují vedle latinských i česká skládání. Hortulus složen jest z veršů na jednollivá evangelia nedělní, Pietatis inilia sestávají z několika písní (ranni, modlitebních, večerní, přístolních a školních). D. Krinit od Maxmiliana II. obdařen byl erbem a predikátem „z Hlavačova“. Zemřel l. 1586.

Z Hortulu.

Hypocrisis pallium impietatis.

Pokrytství divnú postavu,
I tvárnost mívá, i barvu,
A pod tím bezbožnost lita
Co pláštěm bývá přikryta.

Omnium rerum vicissitudo.

Kdož kořtuje věci libých,
Má se obávati trpkých;
Neb všecky věci se mění,
Nic stálého v světě není.

Prævisa mala minus nocent.

Jak šípové předzvědění
Nezdají se býti škodní:
Tak o těžkostech když víme,
Míň se před nimi strašíme.

Nulla calamitas sola.

Rídko přijde na člověka
Kdy nemoc jedna nějaká,
A zlé věci když se hrnou,
Jedna táhne s sebou jinou.

Gaudium sequitur crux.

Jakž světlo denní temnosti
Ustavičně postihají,
Tak po veselí žalosti
Také se vždycky zbíhají.

Egenis exemplo Dei optulandum.

Nebuď tvrd bližnímu svému,
Za věc skrovnou prosícímu,
Když's bohat; nebť mnohem více
Dá Bůh z své štědré pravice.

Convictis abstinentum.

Neštip slovy hanlivými,
Nezlehčuj bližního svého,
By pak dary obzvláštními
Mnohem vyšší byl nad něho.

Regnum Dei primum quærendum.

Co jest prospěšného duši,
Toho nejprv hledat sluší,
A potom potřeby také
Dá Bůh tělu všelijaké.

Dei opes aliis non vindicandæ.

Proč se kocháš v marném jmění,
Bohatče? Však to tvé není,
Ale jest vše Boha tvého;
Neb pochází z rukau jeho.

Timor Dei radix sapientiæ.

Jakž tráva z kořene svého
Vzchází času májového,
Tak se též i z bázně boží
Co z kořene moudrost množí.

LIV.

Daniel Adam z Veleslavína.

Rodina Adamův pocházela ze vsi Veleslavína nedaleko Prahy. Štěpán Adam, otec Danielův, byl mlynářem a měl v zákupném držení staroměstské mlýny pražské. Manželka jeho byla Regina z Lorečka a Elkuše, rodem z Kutné Hory.

Daniel narodil se dne 14. července 1546 v Praze, kdež také veškeren život svůj ztrávil. Nabyv prvního učení na nižších školách, vstoupil na universitu, kdež l. 1568 stal se bakalářem, l. 1569 mistrem svobodných umění. Učitelové jeho byli Prokop Lupáč z Hlavačova, Václav Zelotin z Krásné Hory, Jiřík ze Sudetu a Petr Codicill z Tulechova. Když Lupáč, universitu opustiv, odebral se do Domažlic, povolán byl Dan. Adam l. 1572 za nástupce jeho. Tu se mu otevřelo širé pole k zamilovaným jeho studiím historickým. První desetiletí po odbytých studiích universitních jest zároveň doba, ve které Daniel na zdokonalení svém nejušilovněji pracoval. Tu zajisté dovzdělal se nejen věcně, nýbrž nabyt oné ušlechtilosti a ozdobnosti v psaní jak latinském tak českém, která ve spisech jeho tak mile lahodí. L. 1576 rozžehnal se s katedrou, z které jen čtyry léta byl působil. Dvě léta později vyšlo první jeho dílo, Kalendář historický (1578). Pojav za manželku Annu, dceru Jiříka Melantricha z Aventinu, stal se majetníkem tiskárny, kterou počátku s tchánem svým, po jeho pak smrti (19. list. 1580) sám spravoval. Odtud se počítá doba skvělé jeho činnosti. Během dvaceti let obohatil literaturu českou tak hojnými spisy a jazyk český tak velice zvelebil, jakož se před ním ani po něm nikomu nezdařilo. Pravdivá jsou slova, kteráž o něm ctihodný jesuita Bohuslav Balbin pronesl: „Quidquid doctum et eruditum Rudolpho II. imperante in Bohemia lucem aspexit, Veleslavinum vel autorem vel interpretem vel adiutorem vel ad extremum typographum habuit.” L. 1579 povýšen byl do stavu vládyckého, aby k rodinnému jménu svému (Adam) přidati mohl predikát „z Veleslavína”, kdežto se až po tu dobu prostě M. Dan. Adamem Pražským psával. Jak velice v umění tiskarském se proslavil, zřejmo jest z toho, že jej souvěci architypographem nazývati uvykli. S muži, kteříkoli tehda v Čechách vynikali uměním a učeností, spojovalo jej přátelství. V pracech svých ochotně užíval jich rady a pomoci. Jmenovitě s Kocínem a Huberem v užší svazky vešel: s oním

pracoval na Eusebiově historii církevní a na kronice turecké, s tímto na herbáři Camerariově a apathece domácí. Kocin a Huber překládali a psali, M. Adam piloval a opravoval. Zvláštního připomenutí zasluhuje, že ze spisův sektářských a polemických, jimiž se literatura česká za XVI. století s nenapravitelnou škodou svou tak velice rozbahnila, žádný nevyšel z tiskárny Veleslavínovy. Čehož tím výšeji vážiti třeba, čím jistěji víme, že nebylo téměř spisu českého u Veleslavína tištěného, v kterém by on sám aspoň nějakého účastenství nebyl míval, buď jako opravce slohu a jazyka, buď jako skladatel předmluvy a úvodu. Vůbec nebyl Veleslavín řemeslnickým zisku hledatelem, nýbrž cokoli činil, vše činil dle vlastního přesvědčení a s uvážením obecného dobrého. Veleslavín též měl účastenství ve správě městské, a o přátelství jeho k universitě svědčí ta okolnost, že od kollegiatův vždy býval k potazu brán, kdykoli se jednalo o věci důležitější. V ustavičné blahodějně činnosti zastihla jej smrt v 53. roce. Když l. 1599 vypukla morová rána, podlehl jí i on dne 18. října. Pět a třicet básníkův, v Praze tehdá žijících, oslavovalo elegiemi památku jeho. Dědicem Danielovým byl syn jeho Samuel, jenž jediný ze tří dětí otce přečkal.

Původní český spis většího objemu zanechal Veleslavín jen jeden, totiž Kalendář historický ve dvojnásobném vydání (1578 a 1590). Cokoli sice původního od něho máme, jsou předmluvy, plné ovšem vzdělatelných myšlének a vzorné co do vyvedení, z nichž některé, jako předmluva k české historii Aeneášově a Kuthenově, značnou rozsáhlostí vynikají. Latinsky sepsal několikero spisův, které zvláště tehdejšími potřebami školským hověly, jako *Dictionarium linguae latinae* (1579), *Nomenclator, omnium rerum propria nomina tribus linguis, latina, boiémica et germanica continens* (1586), *Silva quadrilinguis boh. lat. graecae et germ. linguae* (1598, 1683), *Nomenclator quadrilinguis* (1598), *Elegantiarum Terentii et Plauti interpretatio bohémica* (1589), *Elegantiarum ex M. Tullii Ciceronis epistolis libri tres expositione bohémica illustrati* (1581, 1589). Z překladův jeho, kromě svrchu jmenovaných, v nichž spolu s Kocinem a Huberem pracoval, jmenujeme sluší především *Politii historickou t. naučení hlavně z dějepisu vzatá, jak by se říše a obce ve válce a v miru spravovati měly* (1584, 1592, 1606), *Itinerarium sacrae scripturae, t. j. putování svatých, na všecku sv. bibli* (1592), *Vypsání města Jerusalema* (1592). Ze starších spisův, které Veleslavín vydav co do jazyka tak přeměnil, že jich za dílo jeho považovati lze, nejznačnější jsou kronika Aeneáše *Sylvia* překladu Konáčova (1585, 1817) a *Karionova kniha kronik*

(o čtyřech monarchiích) překladu Buriána Sobka z Kornic (1584, 1602). Bez proměny vydal více spisův starších, jako *Hospodářství Brtvínovo a Černobýlovo* (1587), *Soliloquia a Manuale sv. Augustina* (1583), *Kroniku českou Kuthenovu* (1585) atd. *)

1. Z prací původních.

Z předmluvy na *Politii historickau*.

O správě obcí městských.

Jest téměř každému vůbec vědomé, jak za našich časův nejednau nato bylo nastupováno, kudy by nějaká lepší správa v stav městský království českého a zvláště do měst pražských, kteráž jsau od dávna metropolis všeho království a stolice králův českých, uveden býti mohl. Za kteraužto příčinou i některá nařízení se o tom činila: ale ta netoliko žádná platnosti nepřinášela, nýbrž, co se na oko spatřilo, místo nového řádu mnoho neřádův**) povstávalo. Domnívali se mnozí, že by to správci městskými scházelo a dalo se jejich nerozšafností a nedbálivostí; ale již v prodlaženějším času sám skutek to ukázal, že vrchnosti a správcové měst nemají té moci, aby takovým neřádům odolati a je vyplniti mohli.

Spatrujeme to všickni a odeprítí tomu, bychom chtěli, nemůžeme, že v městech českých jak při mladých tak i při starých lidech jsau velicí nespůsobové a neřádové. Ví se o tom, že jich žádný z VMstí neschvaluje ani za dobré, šlechetné a poctivé nedrží. Nicméně trvajíce v nich s jinými z samého obyčeje a tím se vymtauvajíce, že sme jich nezačali a příčiny k nim nedali, toho, jak sme daleko od pravé městské cesty zabludili, nespatrujeme. Ač jací jsme, sama pýcha a nádhernost v rozličném oděvu a stkvostnost i zbytečná rozkoš v jídle a pití, svědomí proti nám dává. Nebo není-li to věc městům záhubná, že za samé to černé sklo, jemuž vůbec šmele říkají, z měst pražských na dobré stříbrné a zlaté minci tak veliká suma peněz do Benátek vychází, na kterauž by se některý tisíc vojáků proti nepříteli Turku vychovati mohlo? Mlčím o jiných věcech z hedvábí, stříbra a zlata setkaných, o pití sladkých rozličných, kteráž k nám z dalekých krajin přicházejí, a my je na záhubu svou za drahé peníze kupujeme. Neb tak se nám zdá, že bychom svobodní měšťané nebyli, kdy bychom s jinými těch věcí neuzívali, sami sebe nechudili a cizích národův nebohatili. Odkudž pak to jde? Z příkladův zlých, kteříž hned s počátku přetržení nebyli, ale taková jim svoboda puštěna, že již netoliko zastaralý obyčej nýbrž i právo za výmluvu mají. Nebo neřádové v městech jsau jako neduhové v lidském těle a jednostejným se téměř způsobem rodí i hojí. A protož dobrý správce jest jako zkušený lékař v městě, jehož povinnost jest netoliko neřády stavovati a je jako nemoci hojiti: ale i to bedlivě opatrovati,

*) Nejnověji V. Rozum v díle druhém a čtvrtém Staročeské bibliotheky (1853 a 1855) vydal pěkný výbor z původních prací a z překladův Veleslavínových.

**) Slovo neřád znamená starým opak či nedostatek řádu, tedy tolikéž asi co disordo.

aby všickni měšťané v mezích povolání svého stáli a jako v dobrém způsobu zdraví vždycky zůstávali; a jakž se které třebaš chatrné znamení neduhu ukáže, zniku mu nedati a průchodu nemoci, až by se zastarala, nedopauštěti. Jest zimnice, kterauž lékaři *hecticam* jmenují, nám slauti může tajemná a zastaralá; ta sprvu velmi snadná jest k zhojení, ale nesnadná ku poznání; potom když se rozmůže, každý ji pozná, ale těžce kdo zhojí; pročť ji lékaři mezi nezhojitedlnými neduhy pokládají. I poněvadž my při našem stavu městském veliké nespůsoby a nerády spatrujeme, a těch, jakž se koli snažíme, ač snažíme-li se, napravití nemůžeme: co jiného o sobě mysliti máme, než že se v našem těle taková zimnice náramně rozmohla? A protož potřebujeme výborného a zkušeného lékaře, kterýž by v nás přirození jako obnovil a všecky živly a vlhkosti k náležité mírnosti přivedl. Pokládá se pak první stupeň povstání z nemocí, když nemocný svému lékaři o začátku svého neduhu a jak jej v sobě kdy cítí, upřímně oznámí a potom rady jeho poslauchá. Než o těch, jenžto jsau *hectici*, tak praví, když se v nich ta nemoc nejvíce rozmáhá, že oni tehdaž o své zdraví a dobrého lékaře nejméně pečují, ale nejinak sobě počínají, než jako by se nejlépe na zdraví svém měli. Nacházejí-li se ty povahy při nás čili nic, nechť to každý rozumný uvažuje a saudi; já toho vykládati nechci. Než toho, což vůbec známé jest, nezatajím, že vždycky těžší jest neduh těch, kteříž bolesti necítí, než těch, ježto ji cítí.

Tím způsobem vždycky jsau bláznovější, kteříž nejsauce zdají se sobě býti *maudří*, než ti, kteříž znajíce *nemaudrost* svou s jiným se o ni radí a *maudrosti* nabytí usilují. My tedy necítíme-li svých bolestí a nestaráme-li se o lékaře a zdraví, připodobnění můžeme býti těm nemocným, o nichž takto Hippocrates napsal: Kteríž v těžké nemocí bolesti necítí a podušku hmatají, péři z ní tahají a smetl zbirají, velmi zle se mají a není naděje, aby živi zůstati měli. A tak není divu, že v městech českých tak velicí a zastaralí nespůsobové nemohau se pojednau napravití, by se pak hojení těch neduhův sám *Aesculapius* aneb Hippocrates ujať. Nebo správa obce aneb města není tak chatrné a lehké umění, kteréhož by někdo třebaš ze hry dosíci mohl: ale jest umění mezi jinými všemi, vymíně písma svatá, nejpřednější, nejlepší a nejtěžší, kteréhož lidé od přirození důvtipní z bedlivého čítání kněh a spisův *maudrých* lidí o správách obcí, z historií, z obcování s muži rozšafnými a v tom umění zběhlými i z mnohého zkušení a práce, časem s opuštěním svých obchodův a živností docházejí.

To kdy by někteří v stavu městském bedlivě uvažovali, ne tak by se žádostivě na auřady nutkali, v ně vprošovali a přimluvy za sebe časem dosti drazé vykupovali. Ale co jest to, že žádný v jakkoli nízkém a chatrném řemesle za mistra se nevydává, leč od jiných toho řemesla mistrův za hodného usauzen bude a mistrovský kus ukáže: v správě města, jak se nejmenší hlas pustí o proměně auřadův, ihned ti, ježto netoliko manželky, dítek a čeládky v domě, ale ani sebe spravití neumějí, nejvíce o auřad stojí, po něm dychtí a sebe k tomu za nejhodnější saudi? Takoví, jakž na radní polštář dosednau, pojednau se ve všech způsobích, v mravích, v chodu, v mluvení, v pohleděni promění a jak nad sebau tak nad dobrými přátely se zapomínají. Jakživi předtím na auřadě nebyli, máto o tom slychali, nic nečítali, a však,

jako by nad ně nebylo žádného výmluvnějšího ani rozumnějšího, pojednau mistrovství své, zvláště při kvasích a v piternách prokazují. Aristoteles in politicis napsal, že se dvojí lidé na svět rodí, jedni k správě, druzí k poddanosti, a kdež onino vládnau, tito poslauchají, tu že obojím dobře bývá. Ale když ti spravují, kteříž měli poddáni býti, praví, že to jest proti přirození, rovně jako by vozataj koní, rozum libostí poslauchať, aneb jako by oseľ po stromích chtěl létati a ptáci po zemi dole musili čtvermo běhati: a že v tom městě vzdělání obojích ani svornosti býti nemůže.

Že pak všickni vesměs správy městské a auřadův žádají, ten blud odtud pochází, že ne všickni onoho s nebe sestaného napomenutí: Nosce te ipsum, znej sebe sám, poslauchají: pak-li je kteří často v ústech mívají, však ho žádný méně jako oni neušetrují. Ale jako první otec náš Adam, nezřízeně žádaje býti bohem, učiněn jest mizerným tvorem a, měv býti všeho světa pánem, již jest ničemného bláta otrokem; aneb jako onen mládenec Phaëton, o němž básníci vypisují, chtěje slunce na voze po nebi voziti a nemoha bujných koní na uzdě zdržeti, spadť dolů s nebe a bídně zahynul: tak se přihází mnohým mladým nerozumným a auřadův žádostivým pánům radním, kteříž, neumějíce samých sebe spraviti, nebezpečně se o správu jiných pokaušejí a nejednau na sebe i na město záhubu uvozuji.

Z předmluvy na kronku Aeneáše Sylvia.

O kronice Hájkově.

Že vedle zdání mnohých Hájek některé básnivé a neužitečné rozprávky do své kroniky přimísil, může býti, že v tom následoval počtův, jichž obyčej jeť, aby v svých verších netoliko potřebná naučení lidem dávali, ale i k kratochvíli je vzbuzovali. Et docere volunt et delectare poetae. Tak i on chtěl čtenáře o věcech pomínulých vyučiti a zpraviti, a časem i rozsmíšiti, aby sobě nestýskal. A však i v tom má tovaryše neposledního jména historiky řecké i latinské, jako Diodorum, Herodotum a Livium, kteréžto kdož čtau, mnohé v nich básnivé, nejisté a nedůvodné, nýbrž i k smíchu podobné věci nacházejí, pro kteréžto nicméně, což v nich pravdivého, jistého a užitečného jest, toho nezamítají, ale mnoho sobě váží. Datur haec venia antiquitati, inquit Livius, ut miscendo humana divinis primordia urbium augustiora faciat. To pak co jest jiného, nežli pravdu lži chtíti opeřiti a jako omastiti? Rozumný člověk může dobře odložití, což zná býti daremného, a vybrati, což jest potřebného a k pravdě podobného; může zavrei plevy, to jest, básnivé a nepravé věci jako řepíky a kopřivy z zahrady, a zanechati sobě jádra, totiž pravdy. Říkával Plinius: Nullum esse librum tam malum, quin aliqua parte prodesset, že žádná kniha není tak neužitečná a zlá, aby se z ní čtenář vždy něčemu dobrému nenaučil. Tak i my aspoň o Hájkově kronice sudme, ačkoli podle sprostného zdání mého nemůže ta práce jeho v počtu neužitečných a zlých kněh položena býti, poněvadž nad ní užitečnější, lepší, hojnější a spravenější v jazyku našem ani snad v jiném nemáme.

Nebo předně nachází se v kronice Hájkově pořádek let od prvního přilázení knížete Čecha s jeho komonstvem do této země až do léta Páně 1527 a obsahuje v sobě sumau vedle jeho účtu 883 léta. Ačkoliv některým se zdá, že nemálo hned při základu pochybil, téměř o sto let později položiv kralování Čechovo nežli jiní kronikáři, a v poznamenání časův až do přijetí víry křesťanské nemůže se věděti, koho jest následoval a jak by mu bezpečně věreno býti mohlo; ale od toho času, jakž Čechové křesťané býti počali, dosti jest pilný a nemnoho chybuje.

Druhé, obšírně vypravuje o knížatech a králích českých, pohanských i křesťanských, o jich spravování, radách, životu, válkách, vítězstvích, chvalitebných i nechvalitebných, dobrých i zlých, maudrých i nemaudrých skutcích, o manželkách, odkud je sobě brali, o synech a dcerách, kam je zasnubovali, a jak se s okolními knížaty a králi příznili, až naposledy i o smrtěch a pohřbích jejich.

Třetí, bedlivě vypisuje, v jakém způsobu kterého věku stála země česká, kdy v pokoji a v hojnosti byla, kdy zase Pán Bůh na ni války, neúrodu, drahotu, hlad a mor pro hříchy dopauštl; kterak nejednau cizí národové usilovali lsti a mocí předky naše z této krajiny vytišknauti a sami ji opanovati; jak tomu zase Čechové zmužile a statečně s pomocí Pána Boha vedle knížat a králův svých odpírali a slavných vítězství nad svými nepřátely docházeli; sumau, jak toto kralovství s obyvateli svými více se spravovalo řízením a opatrováním božské milosti nežli radau a rozsafností lidskau, což o něm mistr Havet, hvězdár za císaře Karla, předpovídal a my nyní v skutku právě býti seznáváme.

Čtvrté, nepominul Hájek pilně poznamenati všelijakých proměn, kteréž se v Čechách buďto v správě a v regimentu obecném, při knížatech a králích, při poddaných vyššího i nižšího řádu, buďto při náboženství a církevních věcech duchovních častokráte zbihaly; kterak někdy mnoho knížat v Čechách bylo z jednoho kmene posílých, kteřížto války mezi sebou vedli, když každý před jinými předčiti a sám, potlače jiné bratry a strýce své, pánem býti chtěl; co v takových rozmíškách a různých zlého země tato i moravská pokusiti a zlrpěti musila; jak ten nesvorný roď v malých letech zahynul; nebo kdež prvé bylo okolo dvacítii knížat v Čechách i v Moravě téhož kmene a rodu, ti brzo potom tak kvapně z tohoto světa sešli, že Čechové a Moravané neměli než toliko jediného dědice a pána.

Páté, oznamuje, kdy a jakým způsobem Čechové z bláta bludův pohanských vytrženi jsauce, ku poznání jediného pravého Boha a syna jeho Pána Jezu Krista, přivedeni byli; jak sau hned s počátku horlivě se stavěli při víře sv. evangelium; které první apoštoly a učitele měli; jak Pán Bůh i tím národ český pocítil, že sobě z nich svědky svého učení a mučedlniky obírat; kdy biskupství v Praze založeno, kteří a jací bývali biskupové, kdy arcibiskupství vyzdviženo a zase klesto; kdo bývali duchovní správcové; jaká se v učení a v řádích církevních proměna stala za krále Václava, když mistr Jan Hus z Husince kázati počal, a jaký s tovaryšem svým Jeronýmem konec vzal; co se po upálení jejich v české zemi dalo, jaké vznikly bauřky, nevole, hádání, odporové, války, mordové mezi duchovními i světskými; co krajín pohubeno, kostelů a klášterů zplundrováno, měst a městeček zdobýváno, vsi

popáleno, lidu s obojí strany pomordováno a krve křesťanské vylito, prvé nežli ty nesnáze k spokojení a porovnání svému přišly.

Šesté, najde čtenář v kronice Hájkově všelijaké paměti o stavu panském, rytířském a městském: kterak sau ti vždycky věrní pánům a králům svým bývali a k zvelebení koruny české snažně napomáhali, když v svornosti s mnohým dobrým svým trvali, aneb zase proti sobě se s nenabytými škodami pozdvihovali a bauřili, z příčin někdy postranních žádostí, lakomství, závisli a pýchy, časem také z nedorozumění a omylu, z nabádání a ponaučení jiných, kteříž více nepokoj milovali nežli pokoj. Zase kterak, vidauce proti sobě sílu nepřátel, mířivali se a, odložice domácích nechutí, jednomyslně sobě proti moci nepřátelské pomáhávali.

Sedmé, vyhledal Hájek a poznamenal mnohých starožitných rodův z stavu panského i rytířského titule a jména, základy a začátky zámků, hradů, tvrzí, měst, městeček, vsí, kostelův a klášterův, obzvláště pak a s největší péčí hledal počátky, zrůst, stavení, proměny a všelijaké štěstí a neštěstí města prazského, jakožto největšího a nejhlavnějšího v království českém.

Ty a jiné paměti, kteréž předtím porůznu rozmetány byly, shromáždív a spořádáv v jednu knihu Václav Hájek, nemáto historii českou vysvětlil a nám k známosti a vědomosti její postaužit, jichž by se snad nyní z tisíce jeden nedoptal; prolo že ne každý té příležitosti užiti může, aby takový dostatek starých letopisův a kronik měl jako on.

2. Z překladův.

Z Politie historické.

O jeničářích a vojsku tureckém.

(Ze spisův Aug. Gisleinia Busbeka.)

Cisár turecký každého roku vysílá jisté lidi do rozličných krajin, aby z dítek křesťanských mužského pohlaví vždycky třetího neb čtvrtého požádali a brali. Těch pacholat když se velicí haufové jako nějaká stáda do Konstantinopole přivenau, kteříž z nich jsau svobodnějšího a spanilejšího vzezření aneb nějaká znamení vysokého vtípu a ctnosti na sobě ukazují, ti oddáni a obráceni bývají k domácí službě buďto samého císaře aneb některého baše a jiných úředníkův jeho. Jiní dovedeni bývají na místo, kdež se veliké množství všelijakého lidu a zvláště sedlského schází. Tu z takových křesťanských pacholat jeden každý které chce a kolik chce, jakž se komu líbí, může na úředníku jejich požádati. Úředník, vezma zlatý dukát, vydá mu pachole, zapíše prvé do register obecných jeho jméno, vlast, stav aneb řád, léta i znamení, po nichž by v každém věku poznán býti mohl. Tak ten již má svobodu, buďto že jest měšťenin aneb sedlák, to pachole s sebou za moře do Asie aneb do kterékoli krajiny a země, v níž své obydlí má, zavésti a tam ho ustavičně v robotě, práci a dile jako otroka a chlapa cvičiti, nedávaje mu nic více za pokrm než chléb a vodu a někdy místo vaření drobět kaše aneb ovoce aneb bylin; chatrně ho odívá, leda se

před zimou a deštěm ochraňovati mohli. K tomu také vyučuje ho a vede k náboženství Mahometovu. Tak on, nevěda nic o rozkošech, vzdálen jsa od láhosení a folkování svých přátel, zrostá a jde v muže silného, udatného a všech těžkých prací snesitelného. Potom když potřeba nastane, vzat bývá od pána svého, jemuž na čas svěřen byl a k věcem válečným se obrací. A odtud jako z nějaké obilnice vojsko a počet jeničarův, jestliže z nich kteří v boji zahynau, se doplňuje.

Mezi jeničary zapsán, ponejprvé má služby na měsíc půldruhého dukátu, více aneb méně; neb to dosti býti uznávají novému nevycevičenému drábu. Ale však aby v stravě náležitě nedostatku netrpěl a hladem nemřel, má stravu darmo s tím desátkem, do kteréhož přijat jest, však s tau výminkau, aby všemu desátku tomu v kuchyni a v čemžkoli potřebí postuhoval. Zase pak ten, kdož v témž desátku jest nejběžnější v válkách, vyučuje ho a spravuje každodenním cvičením, kterak by braně a jiných válečných nástrojův uměle užíval. Tak nový dráb, dojde síly, přivykna dílu a práci, maje zvyklost v odění a zbroji, nicméně ještě není roven svým spolutovaryšům ani v poctivosti ani v žoldu: v samé udatnosti a ctnosti naději má, skrze niž by s nimi srovnán byl, totižto když na první vojně, kteráž se trefí, svau zmužilostí a statečností toho zaslauží, aby, vyňat jsa z počtu nových mladých drábů, k rovnosti jiných jeničarův jak v poctivosti tak v žoldu připuštěn byl. Kteraužto v pravdě naději mnozí novotní drábi zbuzeni a popuzeni jsauce, o mnohé znamenité věci pokaušetí se smějí a v síle i zmužilosti starým drábům nic náředni dáti nechtějí. A protož se jim služby nadlepšuje a větším žoldem poctěni bývají, kterýž však mezi jeničary nikdy nebývá větší nad osm dukátův za měsíc. Pakli některý pro svau ctnost a hrdinské činy i platné služby hoden jest místa vyššího, tedy aneb hejtmanem nad nějakým dílem vojska učiněn aneb mezi jízdné císařské, jež oni spahias jmenují, podán bývá.

Ale kteříž z těch pacholat, o nichž sem nahoře pověděl, v Konstantinopoli zůstaly, ti rozličně práce podnikati a snášeti musejí. Nejednau uziříš, an jich dvě neb tři sta plac aneb dvůr klidi, rozvožují rumy, kamení, trámy a jiné věci nosí. Zaháletí žádnému se nedopustí, aniž komu darmo jisti dávají. Ti potom, když vyrostau, také se mezi lid válečný buďto polní aneb na galeje podávají. A kteříž k službám dvoru císařského obráni byli, z těch na větším díle přední muži bývají a k znamenitým úřadům přicházejí, jakž se kdo k čemu nejlépe hodí. Z těch se volí nejvyšší hejtmané jeničarův, hejtmané nad armádou, beglerbegové, až naposledy i bašové, vezírové, a někteří z nich i císařských dečer za manželky dostávají.

Mám zato, že sem dostatečně a patrně ukázal, jaký jest začátek, původ, vybírání, kázeň, vedení, učení a cvičení toho všemu světu tak strašlivého a hrozného vojáka tureckého. Neprím se o to, aby jiné cesty a jiného přístupu k řádům válečným býti neměto, ale tento způsob jest mezi nimi nejobyčejnější. Nebo časem také berau vojáky i z těch mládencův křesťanských, kteréž buďto v nenadátých vpádích a štráfích aneb v boji proti nám zajimají a v domích aneb v oborách, kteréž serraglia jmenují, za mnoho let chovali a drželi. Kterěžto, když všecku paměť vlasti své a vědomost o věcech našich, zvláště pak víry a náboženství křesťanského potratí a v školách jejich netoliko literám

arabským ale i způsobu válečnému, kteréhož Turci užívají, od jistých mistrův komorníkův se dobře vyučí, teprv z těch obor jako z vězení na vítr vypustí a na ta místa vojenských povinností a úřadův podávají, k kterýmž by se nejlépe hodili a je zastati mohli. Bašův také i jiných předních hejtmanův služebníci, kterýchž oni bojem aneb jiným způsobem dosáhli, častokrát v počet vojákův přijati a zapsáni bývají.

A však z těchto všech, o nichž jsem mluvil, žádný se bez jistého volení a rozdílu, bez uvážení a zkušenosti nepřijímá: ale průbuje a zkušuje se prvé jednoho každého síla a udatnost jak na mysli tak na těle, aby tomu místu a úřadu, k němuž se zapisuje, dosti učiniti mohl. V kterémžto jejich způsobu nejednou sem se v pravdě podivil platnosti a moci kázně a cvičení tureckého, vida, an lidé u nás zavržení a potupeni tak mnoho v malých letech mezi nimi prospěli, že netoliko za obecné vojáky procházeli, ale vedle uznání všech Turkův i k tomu dostateční byli, aby jiné válečnému umění vyučovali. Nebo přiházelo se časem, když sem někdy pro kratochvíl z okna vyhlédal, že mi přisedící Turci některé ukazovali, jež pro zvyklost a umělost věcí válečných hejtmany nad cvičením mladých drábův nařízené býti pravili. Ptal sem se, odkud a z kterého by národu byli? Nebo slyše o nich velikau pověst, že by nad jiné v umění válečném zběhlí a zkušení byli, domníval sem se býti je nevím jaké Parthy, Baktriány neb Massagety. Ale oni mi odpověděli, že tento jest Uher, onen Charvat, třetí Němec, jiný z jiného národu křesťanského. Divil sem se tomu a však ještě myslit sem, zdali takového umění nabyli mezi námi, buďto že pošli z rodičův urozených, že z mládí k tomu vedeni byli, aneb sic v taženích a bitvách mezi křesťany bývali. Protož tázat sem se dále, zdali by věděli, jakého jsau rádu a stavu doma byli a jaké obchody neb řemesla vedli. Oni pomyslivše málo, upamatovali se a oznámili, že tento pravil se býti nějakého kuchaře pacholetem, jiný že do kláštera za mnicha byl dán, třetí že u hospodáře svého víno šenkoval. A ti všickni že času otevřené války aneb pod příměřím zajati a s jinou koristí do Konstantinopole přivedeni k tomuto neb onomu bašovi se dostali. Tu já více se tomu podiviv: A kterak (řku) možné, aby z těchto lidí tak znamenití bojovníci býti mohli? Oznámili mi, kterak páni jejich, jimž v službu podrobeni byli, měli doma u sebe muže vznešené, mistry v umění válečném zběhlé a zkušené, kteříž je tomu všemu s pilností vyučovali. Tím způsobem oni v krátkém času tak se vycvičili, že všechny sobě rovné daleko převýšili a dobrau naději budaueiho hrdinství o sobě učinili. Přišlo potom k boji, v němžto zmužilostí a udatností svou ode všech velikau chvátu získali, a odtud k tomuto důstojenství a slávě přišli.

Já pak, slyše to, nemalau měl sem nad tím žalost, že náš obyčej a způsob válečný tak daleko vzdálený jest od tureckého, anobrž i závidět sem jim toho. Nebo ten dobrý obyčej zachovávají Turci, že, dosáhnuce člověka výborného, jako by dosáhli věci znamenité a drahé, náramně se radují a v tom, aby ho sobě dobře navedli a vypravili, žádné ani práce ani pilnosti ani péče nelitují, zvláště poznají-li, že se jim k válečným věcem platně hoditi může.

Z Kroniky Aeneáše Sylvia.

O Přemyslovi, třetím knížeti českém.

(Pro ukázaní, jak velice jazyk český prodlením sotva 80 let se zvelebil, položeno sem toleží místo z kroniky Aeneáše Sylvia překladu Veleslavínova, kteréž ve převodu Konáčově svým místem na str. 60 bylo podáno. Dí zajisté o této věci sám D. A. z Veleslavína: „Že pak s časem lidé netoliko v mravích a povahách svých nýbrž i v řeči častokráte se mění: uznal sem za potřebu, aby také Aeneáš v tom oděvu na jevo vyšel, v kterémž by ho nynější Čechové poznati mohli. Nebo jako nyní za našeho věku jiný kroj jest, než byl před sta léty: tak ono prvnější přeložení těžce by se k těmto časům trefilo, poněvadž netoliko starau češtinau, kteréž sme nyní hrubě odvykli, ale i latinau velmi zapáchá, tak že mu s těžkostí prostý Čech rozuměti může, kdož Aeneáše latině nečítal. Poopravil sem tedy a zostril a, jakž nejvlastněji možné bylo, vyložil, aby jí třebaš nejhlaupější Čech rozumět.“)

Libuše, vidíc na sněmu shromážděné všecko množství lidu, taková k němu řeč učinila: Moji milí Čechové! jáť sem nad vámi až do tohoto dne milostivě a dobrotivě, jakž jest ženám obyčej, panovala; žádnému nic, což jeho bylo, nevzala, žádnému neublížila; matku ste na mne měli, ne paní. Ale že vám nyní spravování mé jest nepřijemné a nevděčné, obyčejem lidským se mnau nakládáte. Nic se dlouho nelíbí člověku: pobožného, milostivého a spravedlivého knížete lidé žádají více, nežli trpěti a snáseti mohau. Buďtež tedy mého saudu osvobození. Dám vám muže, kterýž by nad vámi panoval a podle své vůle hlavy vaše saudil, tak jakž ste žádali. Jděte, koně mého bílého osedlejte a, na široké pole vyvedauce, svobodného bez uzdy propusťte, jdauce po něm, kamž on koli půjde. On poněkud před vámi poběhne, až se i zastaví před mužem jedícím na železném stole. Tent manželem mým bude a vašim knížetem.“ Líbila se ta řeč všemu shromáždění. Pustili samého koně před sebau, kterýžlo deset tisíc kročejův zběhv, naposledy u potoka Biliny před voráčem se zastavil, jehož jméno bylo Přemysl. Ti, kteříž s ním byli, vidauce koně státi a k tomu voráči se lísat, přistaupili také blíže a řekli k němu: Zdráv buď, dobrý muži, kteréhož nám bohové za kníže dali. Vypřež voly a vseda na kůň, pojed s námi. Libuše tě za muže, česká země za kníže miti žádá.

Rolí vorati, stádo pástí, lodí spravovati, tkáti, šiti, stavěti mnozí, že neumějí, vyznávají: vrchnost v městě držeti, králem býti, nad lidmi a národy panovati, což jest nejtěžšího, žádný nedí, aby s to býti nemohl a aby sobě toho od přirození daného neměl, ačkoli mnozí, buďto že sobě s pracemi stesklí aneb že milovali pokojný život, podaného království přijíti nechtěli. Přemysl, ačkoli sedlák, dobrotivě posly přivítal a že, čeho žádají, učiniti chce, odpověděl. Taková jest žádost a chtivost panování v lidech: žádný se království nehodným býti ne-saudí.

Vypřežení volové (jakž obyčejně starým věcem básně se přiměšují), praví, že se vyzdvihli v povětří a potom do hluboké jeskyně

rozsedlé skály upadli, a více nikda spatřiti nebyli; osten pak, jímž volův pobodoval, vetknutý do země že ihned se zezelenal a rozkvetl a tři ratolesti lískové z sebe pustil: z nichžto dvě tu hned uschly, třetí v strom vysoký lískový vzrostla. Nechej toho za pravé jistiti; ptej se nato každý u těch, kteříž o tom psali. Nicméně viděl sem mezi privilejimi téhož království list císaře Karla Čtvrtého, v němž se to jako za pravé a nepochybné pokládá, a obyvatelé té vsi, v kteréž se to stalo, obdarováni sau takovou svobodou, že žádné jiné daně nejsou dáti povinni, kromě nevelikau mírku ořechův z téhož stromu. Ale já ani císaři Karlovi nevěřím.

Přemysl tedy, vyslyšav poselství, obrátil radlici a položiv na ni chléb a seyr, jako by na dalekau cestu jeti měl, jísti počal. Ta věc myslí Čechův potvrditi, když železný stůl, o němž jim Libuše předpověděta, na radlici poznali. S podivením okolo něho jedíciho stáli. Když pojedl, na kůň ho vsadili a, aby pospíšíl, napomenuli. Na cestě ptali se ho, co by znamenal zelený osten? a proč dvě ratolesti ihned uschly? On jako ten, kterýž s věštbami výborně zacházeti uměl, odpověděl: že mu se tři synové naroditi mají, z nichžto dva v mladosti umrau, třetí uslechtilé dědice zplodí. A kdy by byl všecko pole, nežli oni k němu přijeli, zvorat, že by rod jeho po meči na věčné budoucí časy v Čechách kraloval. Ale poněvadž sau ho před časem k knížetství povolali, že ta naděje již jest odjata. Otázan jsa, proč by střevice z dubových kor udělané s sebou nesl, dal odpověd, že proto, aby chovány byly na Vyšehradě a ukazovány potomkům, aby všickni znali, že první kníže v Čechách z roli od pluhu byl povolán; poněvadž nesluší peychati tomu, kdož z nízkého řádu na královskou stoliici dosedl. Dlauho ty střevice Čechové chovali, poctivě jich ostříhali a od kněží kostela vyšehradského při slavnosti korunování před králi nositi je dali.

Přemysl, příjev na Vyšehrad, s velikau radostí a poctivostí ode všeho lidu přijat jest a Libuši sobě za manželku pojal. Potom nedlauho meškav, pražské město založil a zdi a prikopem obehnal. A když se o to sněsti nemohli, jak by město nazváno býti mělo, rozkázala Libuše některým jíti a, na kteréhož by koli z řemeslníkův nejprv trefili, otázali se, co by dělal, a z toho prvního slova město jmenovati. Otázan jsa nějaký tesař, odpověděl, že práh dělá; odtud městu jméno dáno Praha. Potom nařizena sau práva, jichž Čechové za dlauhý čas užívali. Země, majíc čistý pokoj, v bohatství náramně se rozmáhala. A Libuše tvrz Libeici vystavěta nedaleko od Łabe, kdež také i pochována jest. Po smrti její všecka moc knížetství na samého Přemysla připadla, kteréž on za živnosti manželky své nejvíce radau její spravoval. Ženská také moc a vážnost, kteráž za Libuše veliká byla, pomínula a uhasla.

Bitva u Bělehradu.

Po smrti Mikuláše Pátého, biskupa římského, Kalixt Třetí na stoliici sv. Petra v Římě dosedl. Ten zvědév o vůli Mahometa císaře tureckého, že by sobě zemi uherskou mocně podmaniti chtěl (neb již byl hlavního města řeckého Konstantinopole dobyl a je opanoval), vyslal legáta svého do říše, Jana kardinála, muže veliké mysli a opatrného, aby národův

půlnočních na Turka pozdvihl. Sebráno bylo vojsko ne tak oděné jako věrné z lidu obecného, chudého, nuzného. Ti na vojnu táhli, kteříž odplaty věčného života žádali. Bohatí a rozkošní lidé, na přítomných věcech dosti majíce, doma zůstali. Mahomet, naduv se vítězstvím konstantinopolským a sebrav veliká vojska v Thracii, pospíchal do Uher a měl lidu válečného, jakž vůbec jistili, do sta a padesáti tisíc, nic nepochybuje, že tak velikým množstvím a tou silou nejprv uherské království sobě podmaní, potom zemí slovanských se zmocní, naposledy proskoče úprkem až do Vlach, i města římského dobude. Ale dosti malé město, ačkoli slavné, takovému předsevzetí jeho překážku učinilo a úmysl zastavilo.

To město někdy předkové Taurin jmenovali, za našeho věku Srbský Bělehrad slove, a leží v tom místě, kdež se řeky Dunaj a Sáva spolu scházejí. Nejprv ho Turek dobývati umínil pro příhodné a příležitě plavení přes řeku. Jan Kapistran, z řeholy menších mnichův, toho času svým kázáním Uhry k vojně napomínal. Kterýžto zvěděv, že se Turek přibližuje, nemeškaje na Bělehrad se obrátil a přivedl s sebou nemalý počet křižovníkův. Jan také Hunjad, na kvap vojsko sebrav, tam k němu přitáhl. Kardinál v Budíně pozůstal, pomoci odevšad shledávaje. Král, vzav zprávu o příjezdu Turkův a že Uhří nejsou tak silní, aby moc tureckou snéstí mohli, a k tomu nedůvěře se nestálé myslí národu uherského, ani se v Budíně dosti bezpečným býti domnívaje, pod spůsobem myslivosti do Rakaus se obrátil. Zatím Turek, položiv se u Bělehradu, vši mocí dobývati začal té strany města, kdež k němu po rovni přístup byl, a zasadiv děla neobyčejné a neslýchané velikosti, první zdi brzo položil.

Byla vnitř nemalá prostrannost prázdná až do druhé zdi, kdež své stanoviště křižovníci měli, zástup lidu nevelmi dobře oděného a místo braně toliko meče a sudlice majícího, ale však zřivostí myslí, udatností srdce a pomocí nebeskou bezpečného. Turci tedy, vpadše skrze oboženou zeď, ukrutnou bitvu s nimi svedli. Kapistran, s vysoké věže volaje, k zmužilosti křesťanův napomínal, korauev s znamením kříže ukazoval, pomoc jim s nebe sliboval, nepřátelům zlořečil a za pomoc Boha žádal. Hunjad jednak sem jednak tam s zástupem zoidněřův svých běhal, vojsko doplňoval, na místo ustalých čerstvé, na místo raněných zdravé postavoval, vše, což dobrému hejtmanu i udatnému rytíři náleželo, s pilností vykonávat. Bojováno velikou silou s obojí strany: jednak naši jednak Turci zpátkem postupovali. Na jednom místě křik živých, na jiném pláč umírajících slyšán. Smělejší a první bojovníci probodeni meči padli, jiní na tělech mrtvých, kterýchž vsudy hojně leželo, bojovali. Vytísknuti a vyhnáni ven ze zdi nepřátelé. Ale že císař jejich je zpátkem hnal k útoku, napomínal, trestal, bil a trápit, Turci zase se obrátili, zase v boj vešli a křesťany téměř v poslední nebezpečnosti přivedli. Naposledy křesťanskou silou odehnáni jsauce, opět více vážíce nebezpečnosti než hanby, utekli a město opustili. Vytáhli za nimi křižovníci a vně přede zdmi bitvu s nimi svedli. Turci naschválně na utíkání se dali, aby křesťany co nejdále od města za sebou odvedli: ale v tom jiný zástup po boku vypustili, kterýž by jim zase do města nedal. Naši neznamenalí toho, v jaké by nebezpečnosti upadnouti mohli, ješto kdyby máto dále byli odešli, s předu i s zadu od Turkův obklí-

čení býti měli. Viděl se zdi Kapistran postranní vojsko turecké a, poznav zálohy, volal na své, aby se navrátili. Nemoha slyšán býti pro veliký hřmot, bubnování a traubení, sám do pole k nim sběhl, a mezi dvěma vojsky, mezi meči a šípy sem i tam běhaje, volaje a návěští dávaje, sotva křížovníky k městu obrátil, kteřížto málo sobě Hunjada vážili a méně mu věřili, proto že na větším díle Němci byli a na Uhry náramně nevrážili. Turci zmýleni jsauce v své naději, do svého ležení se navrátili, za čtyřmedcítma hodin ve dne i v noci jednak střelbau zdi zbořivše, jednak s křesťany udatně bojovavše.

Mnoho lidu s obojí strany padlo, ale více Turkův a to znamenitějších. O počtu zbitých nepřátel nejednostejnau zprávu dávají. Někteří psali, že jich přes čtyřicet tisíc zahynulo, jiní že toliko dvacet tisíc zbito; jiní pak nejvíce čtyři tisíce zbitých pokládají, což se nám nezdá býti pravdě podobné. Nebo v tak velikém vojsku tak malá porážka sotva spatřina býti mohla. Větší v pravdě škoda býti musila, kteráž tak mocného císaře k utíkání přinutila. Neb on té noci zapaliv ležení a zkaziv děja, se vším vojskem svým utekl. Aníž tak směle a pyšně přitáhl, jak strašlivě a sniženě odtáhl. Práví někteří, že byl pod zřítelnicí škodně postřelen a, z té rány pochybuje o svém zdraví, že od města odtrhl, a že na utíkání více Turkův padlo nežli v boji. Křesťanům ty laupeže toliko po něm zůstaly, kterýchž oheň spáliti nemohl, totižto děla mosazná a prakové okovaní a jiné střelby veliké množství. Hunjades a Kapistran byli v tom boji, oba o té věci, jak se zběhla, psali, avšak jeden o druhém žádné zmínky neučinil, ale každý z nich všecku chvátu toho vítězství sobě přivlastnil usiloval. Náramnat jest sladkost chvály; snáze o její potupě mluvíti, nežli ji potupiti. Pohrdl předím Kapistran slávau světskau, vzdálil se rozkoší, potlačil lakomství, podmanil chlípnot: chvály potupiti nemohl. Kterýžto v listu svém k nejvyššímu biskupu, vypisuje tu válku a konec její, žádné zmínky o Hunjadovi, žádné o kardinálovi neučinil; ale což se koli v tom boji dalo, sobě to přivlastnil, ačkoli předně Boha samého dárcom tak slavného vítězství býti vyznal. Žádnýť není tak svatý, aby ho sladkost slávy nepodjala. Slavní muži snáze království než chvátu potupují. Ale brzo po tom vítězství Hunjad i Kapistran umřeli: jeden nemocí ztrápen jsa, druhý starostí věku dožráv. Blahoslavené duše jejich, jimž po tak slavném boji, po dosažení tak veliké chvály u všech národův, dáno bylo neduživá a nestatečná těla opustiti.

Bitva varněská. *)

Král Vladislav, sebrav vojsko z Čech, Uhrův, Polákův a jiných okolních národův, umínit vtrhnouti do zemí tureckých: okolo čtyřiceti tisíc jízdy v svém vojstě měl, ač někteří o polovici méně pokládají. Mnoho s ním biskupův a pánův uherských na tu vojnu táhlo. Julian kardinál sv. Angela nemalý počet křížovníkův shledat.

Táhli skrze valaskau zemi, potom přejevše Dunaj, pustili se do

*) K vůli stylistickému porovnání s Konstantinovicovým popisem též bitvy na str. 127.

krajiny Mysie, aby rovnými cestami do Romanie vpadnouti mohli. Filip, kníže burgundský, armádu na moři vypravil, kteráž se až k Hellespontu plavila, aby tudy Turkům z Azie do Evropy nedala. František, benátský kardinál, tam poslán jsa, hejtmanem byl nad armádau.

Amurat sultán, zvěděv o v pádu nepřátel a nedůvěře se Řekům a Turkům v Evropě obývající, v Asii silné vojsko sebral. Ale největší starost měl o to, jak by lid svůj přes moře přepraviti měl, věda, že armáda papežská moře opanovala. Takové starosti a péče někteří Genuenští ho zbavili, kteříž mu se dobrovolně podvolili, že vojsko jeho proti slušné záplatě na svých lodích do Evropy přeplaví.

Není v tom místě, kdež se Asie od Evropy dělí, moře mnohem širší pěti honův. Tu Genuenští vojsko Amuralovo přeplavili, vzavše od každé osoby jeden zlatý dukát, kterážto suma, jakž vůbec pravi, do sta tisíc zrostla.

Křesťané již byli do toho místa dojeli, jemuž jméno Varna, kdež jim oznámeno bylo, že nesčíslná vojska Turkův proti nim táhnau. Vidělo se králi Vladislavovi, aby zpátkem postaupili a na horní bezpečná místa odáhli, proto, aby jich nepřátelé obklíčiti nemohli. Ale Hunjad tomu na odpor byl, pravě, že on dobře zná sílu a moc tureckau; pověst o nich že vždycky větší bývá, nežli se v pravdě nachází. By pak i všickni Turci tu byli, že se Uhrům vrovhati nemohau; Turci že se blýští od barevného raucha a zlata, Uhři od zbroje a mečův železných. Haufové křesťanští že hotovi jsau i státi i táhnauti, kamž jim hejtman netoliko ukáže, ale i vnukne. Proti tomu Turci více jsau ženy nežli muži. Uteče-li vojsko křesťanské, kteréž vede král uherský, v němž jest legát apoštolský a množství urozených a slavných pánův, nikdá potom více Uhři na Turky srdce míti nebudau. Přemohla rada Hunjadova, dočkání nepřátel.

Na druhý den, budto že turecké vojsko větší spatřeno bylo, než předtím pověst ohlásila, budto že strašlivým všecky věci větší se zdají, zhrziv se Hunjad, velikost nebezpečnosti na mysli své zdravě rozvažuje, radil králi, aby ustaupil. On, vida pozdní radu, pověděl, že již škodlivější jest utíkání nežli potýkání. Svedauce bitvu, že se vítězství nadíti mohau; nebo častokrát veliká vojska malému počtu ustoupila a k vítězství ne tak množství bojovníkův jako dobrý řád a smělost napomáhá. Bůh také že majícím dobrau při a smělým, ačkoli nemnohým, pomáhá; kdož pak utíkají, ti nepříteli svému sami vítězství do rukau dávají a k honění a mordování sebe ponúkají. Anobř i včerejších hrdých slov Hunjadových s hněvem dotekl a, rozkázav všem ve zbroji býti, bez strachu bitvy očekával.

Amurat na nejbližším vršku se zastavil, z něhož i své vojsko i nepřátelské spatřiti mohl, a kázav zhůru traubiti a jermo uderiti, patnácte tisíc jízdných nejprvé pustil, aby na křesťany uderili a bitvu začali. Ti všickni měli na zbroji bité košile a zdaleka od vání větru zdáli se jako křídla míti. Za nimi opět tolikéž jízdných jelo zeleným rauchem přioditých. Mnozí z nich měli na koních zlaté uzdy, jiných hemelinové od stříbra a drahého kamení se stkvěli, a pošvy velikými perlami krumpaný byly.

Neodepřeli jim bitvy křesťané: statečně se obojí potkali. Vojsko naše nejprvé Turky zahnilo: mnoho jich v tom prvním potkání padlo.

Amurat nešťastného začátku náramně se ulekl a již, nenaděje se vítězství, utéci mínil. Ale bašové, popadše koně jeho za uzdu, obstaupili ho a domlúvali mu, hrozíce, nezůstane-li s nimi, že ho sami zabijí. Zůstal tedy ačkoli nerad, a rozkázav nejsilnějším pohotově býti, obnovil bitvu.

Bojováno s velikým úsilím a za několik hodin; jednak křesťané jednak Turci zdáli se vítěziti. S obojí strany množství jich padlo, ale více Turkův, proto že nebyli dobře odíni. Naposledy když vždycky nových nepřátel přibývalo a čerství na místo raněných a ustařelých nastupovali, ne tak silů jako počtem přemoženi jsauce Uhří, pomatu zpátkem postúpati počali.

V tom král Vladislav s haufem svých rejtharův, kteréž při sobě z Polska nejvěrnější a nejudatnější měl, aby nepřátely roztrhl a křesťanům srdce přidal, přispíšil k tomu vršku, na němž byl Amurat, a uderil na jeho ležení, ze všech stran vozy obtažené. Nová tu bitva byla a nová bázeň na Amurata připadla; strach po všem ležení, aniž kdo srdce měl zůstatí a brániti se. A byl toho času Hunjad tak smělý a srdnatý býval jako král a podal ruky příznivějšímu štěstí, není pochybné, že toho dne i hrdlo Amuratovi i panování v řeckých zemích potomkům jeho odjato býti mohlo. Ale on, jakž uzřel, že křesťané před Turky postaupají, s Uhry a Valachy z bitvy ujet a, nepožehnav ani krále, jakžkoli ještě vítězství nejisté a jako na váze bylo, na ulikání se dal: buďto že jakožto věci válečných dobře povědomý znal, že zbyti není a žádné naděje k vítězství, aneb že chtěl raději některé zachovati nežli všecky spolu k zabiti Turkům co na masné krámy vydati. Poláci tu porážku a při ní vzatau škodu Hunjadově ničemnosti a nesmělosti připisují: on proti tomu stěžuje sobě, že rady jeho místa neměly.

Král Vladislav, opuštěn jsa a statečně bojuje, u nepřátelského ležení s koně svržen a zamordován. Hlavu jeho Turci na dlouhou žerd vstrčivše, po Asii a řeckých zemích na znamení vítězství nosili a lidem ukazovali. Poláci vsickni až do jednoho pobiti, ležení křesťanské rozsápáno a, kteříž ho bránili, biskupi a páni uherští, zmordováni.

Julian kardinál časně z bitvy utekl, a vyunikv nepřátelům, nevěre svých ujiti nemohl. Nějací lotříkové napadli ho u jezera, an napájí koně, a domnívajíce se, že má při sobě peníze, svrhli ho s koně a zabili, a sylekše s něho šaty, nahého zvěři a ptákům nechali. Takový konec byl velikého a slavného muže, při němž nebylo lze rozhodnauti, větší-li jest bylo umění čili výmluvnost: přítomnosti jeho každému vděčná, vlídní mravová, život bez úhony, horlivá pobožnost a hotová mysl, pro Krista všecko i smrt podstaupiti.

Hunjada utíkajícího despota srbský Jirí jal, aniž ho dříve propustil, až mu města a pevnosti, kteréž předtím v zemi jeho opanoval, zase navrátil.

Poláci za několik let po té porážce domnívali se, že král jejich živ jest a někde u vězení se drží. Kardinálovi benátskému na větším díle vinu dávají, že, maje armádu na moři, Turkům přeplaviti se dopustil a, což mu druhého náleželo, křesťanům o jich přeplavení neoznámil.

O počtu zabitých v té bitvě nemůže se nic jistého věděti: to známé jest, že jich více z vojska tureckého padlo, ale křesťanům mnohem větší škoda se stala.

Amurat, zvítěziv, ani honiti nepřátel nedal ani se mezi svými nepochlaubať, ani jako jindy vesel býť. Otázán jsa, proč by jako jindy vesel nebyl a z přemožení nepřátel se neradoval, odpověděl: Nechtěl bych tak často vítěziti.

O císaři Zigmundovi, Albrechtovi, králi Ladislavovi a Matyášovi.

Z i g m u n d.

V uherské zemi, skrze kterouž Dunaj teče, kraloval za našeho věku Zigmund, císař Karla IV. syn, rozený Čech ale z kmene německého, a téměř za padesáte let divného štěstí i neštěstí pokusil: pán nad jiné opatrný a maudrý, vysoké a hrdinské mysli, dobročinný a štědrý, postavy a zrostu těla spanilého a na krále slušného, ale v bojích a válkách náramně nešťastný; neb ho netoliko Turci ale i Čechové nejednou polem přemohli a porazili. První manželku měl Marii, Ludvíka krále uherského dceru, po níž i království uherského dostal. Za její příčinou dva a třidceti z předních pánů uherských, protože se někdy královně zprotivili, mečem stínati dal. Ale brzo po smrti králové od Uhrův jat a nějaké vdově, jejížž manžela o hrdlo připravit, do vězení dán býť, dokavadž by se Uhři o to neuradili, jakou by ho smrti z světa zprovoditi chtěli. Ta vdova měla dva syny mládence, Zigmundovi po smrti otce náramně odporne, kterýchž také Zigmund žádným způsobem výmluvností svau k tomu nakloniti nemohl, aby ho propustili a královskou krví se nezpržňovali. Naposledy povolav matky jejich, takto k ní promluvit: „Vím o tom, paní milá, že lituješ smrti manžela svého a těžce ji neseš, anobrž i ke mně pro tu věc žádné libosti nemáš. Ale jáť sobě nejvyššího Boha za svědka беру, že sem k odsauzení manžela tvého bezděčně přivoliť. Královna na něj i na jiné žalovala. Snesli se na to jiní páni uherští a na obžalované ortel smrti vypověděli. Já vnově království ujav, nebyť sem různic a nevolí vašich povědomý. Což větší počet pánů uložil a zavřel, to sem vykonati musil. Ale nechť jest i tak, že sem vědomě a chtě muže tvého utratiti dal: proto-liž mně v hněvivé ruce synům tvým a jiným k zamordování vydáš? Jaký tobo ty neb oni úžitek míti budete? co vám dobrého má smrt přinese? Mám bratry, mám přátely, ti mé krve mstiti budou. Aníž uherská země dlauhu bez krále býti může. Příkladův se králové bojí: žádný jim příjemný a milý není, kdož své ruce královskou krví zmazal a zprznil. Pakli mne z tohoto vězení propustíš, pojmu sobě manželku jednu z deer Heřmana hrabí Cílského, přítele tvého, a tak s pomocí bratra a tehána mého zase v království se uváži, synů tvých povýším a o to se přičiním, aby všecken rod tvůj na budaucí časy vysvobození mého dobrým zažíval a veliké úžitky toho měl. Jednal sem o tom s syny tvými; ale oni tomu, jakž by měli, pro mladý věk nerozumějí. Tobě, jakožto nad ně maudřejší, sluší na to mysliti, což by vám dobrého budúcně býti mohlo.“ Těmi slovy dala se žena namluvíti a propustila ho. On pak, což jí koli slíbil, to také skutkem vyplnil. Barboru, dceru hraběte Heřmana, za manželku pojal, a po nemnohém času, sebrav vojsko a potrestav svých odbojníkův, v království se mocně uvázał, syny té vdovy

nad jiné pány uherské vyvýšil, dav jim úřady zemské a veliká zboží. Z těch jeden, Ladislav Gara, vývoda uherský přijímá banus, ještě po dneš živ jest.

Mnohé se o tomto Zigmundovi znamenité a pamětihodné věci vy-
pisují, z nichžto tento jest nejslavnější a nejchvalitebnější skutek, že
církve sv. obecnú, na tři sekty a roty pro tři jednoho času papeže roz-
trženau, svolav obecný sněm v Konstanci, v jednotu uvedl, projev za
tau příčinau země vláské, francauzské, hispanské a englické, aby krále
a knížata křesťanská k svolení takového sněmu namluvil a přivedl.
Vitoldovi, knížeti litevskému, z moci důstojenství císařského dovolil, aby
králem byl, ano i korunu mu odeslal. Ale Vitold prvé umřel, nežli
korunu přijal. Zemi pruskau, kterúž král polský křižovníkům odjal,
zase jim navrátili rozkázal. S Benáťcany skrze Pipona Florentského,
hejtmana svého, válku vedl. Václava krále českého, bratra svého, jako
k správě neužitečného a nehodného, jal a do vězení vsaditi dal; kte-
rémužto však, když nepilně ostříhán byl, s velikú škodau království
někteří Čechové zase z vězení k svobodě pomohli. Korunu císařskau
v Římě od Eugenia nejvyššího biskupa přijal. Království českého po
mnohých odporích, válkách a nenabytých škodách sotva naposledy
dostal. Markrabství brandenburské Fridrichovi, purkrabovi normber-
skému, daroval. Dceru svou jedínú Alžbětu knížeti rakúskému Albrecht-
tovi za manželku dal, kterémuž také, maje umříti, v Znojmě na Moravě
království svá kšaftem a poslední vůlí svou jako dědici odkázal. Kostí
jeho v Varadině uherském leží.

Albrecht.

Albrecht, císař Zigmunda zeť, na Bělehradě královským v Uhřích
nejprvé s manželkau korunován, potom také i českau korunu přijal.
Jehož štěstí podivivše se knížata říšská, i sami také svou krev vyvýšiti
umínili, podavše mu jednomyslně císařství římského. Ale on nemoht
toho volení k sobě přijíti, leč by k tomu Uhří své dovolení dali; neb
se jim byl před tím přísahau zavázal, že bez jejich vědomí a vůle cí-
sařství k sobě nepřijme. Nevidělo se Uhrům užitečné býti, aby král
jejich důstojenství císařské na sobě měl, a spolu říši i zemi uherskau
spravoval. Ale však obesláni jsauce k králi do Vídně, mnohými pří-
mluvami dali se přemoci, že k tomu, aby král jejich císařem byl, při-
volili. Albrecht, přijav císařství, jel zase do Uher, a sebrav vojsko,
táhl proti Turkům, kteříž toho času do země rácké zradně vpadli.

Po nemohém času císař Albrecht táhl s vojskem až k řece Drav
řečené a, tam se položiv, očekával více lidu, s nimž by uderiti mohl na
Turky, kteříž město Smederov těžce oblehli. Ale prvé Turci Smederova
dobyli, nežli vojska císaři na pomoc přitáhla. Navrátil se do Budína,
rozstonal se na červenau nemoc, a tak neduživý dal se nésti do Vídně,
budto aby v své vlasti a mezi svými umřel, budto že se nadál poho-
dlnější a k zdraví platnější býti pověťti, v kterémž se narodit a vycho-
ván byl. Ale na té cestě, rozuměje, že se vždy neduh rozmáhá, učinit
a spečetit kšaft a, zanechav po sobě manželky s těžkým životem, ve
vsi, kteráž Dlanhá slove, 27. dne měsíce října z tohoto světa se ode-
bral a umřel: král a pán velmi nábožný, štědrý a spravedlnosti milovník.

Byl i k boji holový, zmužitý a udatný, smělý a silné ruky. Moravany a Čechy sobě mocí podmanil, Poláky, kteříž v zemi škody dělali, z Čech vyhnal. Veliká byla o něm naděje, že bude liši křesťanské užitečný a platný, aniž méně se nadáli o jeho ctnosti a hrdinství země a národové k správě jeho náležející. Ale krátkost života nedopustila mu té naděje o sobě v skutku naplniti. Velmi rychle zahynul, kterýž velmi rychle na nejvyšší zrostl; nebo ani dvou celých let nekraloval. Postavy byl vysoké, tělo měl svalovité a silné, obličej strašlivý, obyčejem uherským bradu holil, necháváje frňausův na vrchním pysku; draze a stkvostně se neodíval, pásem rytířským okovaným zlatem se opasoval a ustavičně meč při boku míval. Tělo jeho na Bělehradě pochováno jest.

Vladislav Polský.

Uhří, zvěděvše o smrti krále svého, sjeli se spolu, a za nehodnou a nebezpečnou věc soudíce, aby takové a tak slavné království panování a saudu jedné ženy poddáno býti mělo, velikými prosbami žádali a napomínali královny, aby se za Vladislava krále polského, kterýž by země uherské mečem hájil, vdala. Přivolita k tomu královna Alžběta, ale pod tou výminkou, jestliže by na sirobu syna porodila, aby to vdání její nebyto ku pohoršení aneb ujmě spravedlnosti jeho, jakožto pravého po otcí a po dědu svém dědice. Vyslání poslové do Polska, biskupi uherští a přední z knížat a pánů uherských. Kterížto když ještě na cestě byli, králová slehta a porodila na sirobu syna Ladislava. Ten ihned, jakž se narodil, na Bělehradě královským netoliko řádem křesťanským pokřtěn, ale také na rytířstvo pasován a svatou korunou uherskou, kteráž máte za sebou měla, téhož dne korunován. Odtud vzat v ochranu Fridricha císaře, jemněž ho i korunu v opatrování matka poručila; za dvanácte let při dvoře jeho chován byl. Poslové do Polska, ačkoliv již králová tomu na odpor byla, k Vladislavovi králi dojeli a, velikými sliby ho osuvše, do Uher s sebou potáhli, a vstavivše mu korunu na hlavu, za krále sobě vyzdvihli. Matka Ladislavova za dlouhý čas války s ním vedla a Uhří na dvě roztržiti byli. Oldřich hrabě cílské, zastáváje spravedlnosti královny sestřenice své a bráně království Ladislavovi ujci svému, jat byl od Polákův a dlouho v těžkém vězení držán. Diviš biskup ostréhomský, kterýž potom byl kardinálem, oběma králům korunu na hlavu vstavil, jednomu dobrovolně, druhému bezděky. Nebo obeslán jsa pod glejtem od Vladislava do Budina, nemohl prvé propuštěn býti, až ho na Bělehradě korunoval. Nicméně, jakž se domův navrátil, všelijak Polákům, kdež mohl, odporen byl.

Julian kardinál sv. Angela, poslaný od papeže Eugenia do Uher, muž velikého vtipu, výmluvný a učený, ačkoli přiměři do jistého času mezi králem Vladislavem a královou Alžbětou smluvit, však státního pokoje mezi nimi smluviti nemohl. Po smrti králové všickni téměř páni uherští k polskému králi přistoupili: sám toliko Jan Jiskra, český rytíř, udatný a smělý bojovník, těch, kteříž byli v Uhřích při straně mladého krále Ladislava, zastával a bránil. Ten častokráte s malým počtem lidu svého veliká vojska Polákův a Uhrův přemohl, zahnal, porazil a pomordoval a Jana Hunjada podvkráté s velikými haufy jeho z ležení vytiskl a nad ním zvitězil. Jan Hunjad, přirozený Vatach, nehrubě z vy-

sokého rodu pošel, ale byl náramně smyslný a vtipný, vysoké myslí a mitovnik ctnosti; mnohé bitvy šťastně s Turky svedl a tureckými laupežemi uherské kostely zbohatil. On první jest mezi Uhry, kterýž na sobě ukázal, že turecká moc od křesťanův zemlena a vojska jejich přemožena býti mohau. Příkladem jeho probuzen jsa král Vladislav, i on také neosteychal se s císařem tureckým Amuratem bitvy svěsti. A ponejprvé ovšem zvítězil, podruhé, když Turku přiměří smluvené a vysokými přísabami utvrzené, protřhl, přemožen u Varny a žalostivě zahynul.

Julian kardinál smlauvu učinit mezi císařem Fridrichem a Vladislavem, kterýž se králem uherským jmenoval, na ten způsob: aby císař mohl Uhrův potrestati a nad nimi se mstiti, kdy by mu jakau škodu v Rakausích aneb v Štyrsku učinili. Totéž dopuštěno Vladislavovi proti poddaným císaře Fridricha, kdy by ti do Uher vpády činili. Jest městečko v Uhrích jmenem Guntz *) blízko mezi rakauských a štyrských, kteréž laupežníci a lotři opanovali a přitom některé okolní pevnosti a zámky, z nichžto do Rakaus vpády činíce, množství dobytkův i lidí zajímali. Císař Fridrich, rozhněvav se proto, sebral na rychlo vojsko a vtrhv do Uher, zdobýval těch pevností a zjímav ty laupežníky, osmdesáte jich na šibenici oběsiti rozkázal.

Ľadislav.

Po nešťastném pádu a zahynutí krále Vladislava v bitvě proti Turkům, sjeli se spolu Uhři a drželi rakoš v Peštu na druhém břehu Dunaje proti Budínu. Jest pak Pešt podobnější ke vsi nežli k městu, protože ani zdmi ohrazen není, ani nákladně stavených domův nemá. Tu Ľadislav, syn císaře Ľbrechta, jednomyslně ode všech pánův uherských za krále vyhlášen, tak že jeho jménem potom Uhři války vedli proti Turkům, ale nemnoho šťastněji nežli před ním král polský.

Jan Hunjad, za gubernatora všeho království vystaven, v nepřítomnosti krále zemi v metle železné (jakž říkají) spravoval. A obdržev slavné vítězství nad Turky a odehnav je od Bělehradu, nedlouho potom živ byl, ale roznemohv se od neduhu umřel. Rozprávějí o něm, že když v nemoci byl, nechtěl toho dopustiti, aby svátost těla Kristova k němu přinešena byla, pravě nestušnú a nehodnau věc býti, aby král všel do domu služebníka: ale rozkázal se, jakžkoli nestatečného a mdlého, do kostela vésti a tam vedle řádu křesťanského, učiniv z svých hříchův zpověď, svátost velebnú přijal a v rukau kněžských duši svú vypustil. Blahoslavena duše, kteráž se do nebe odebrala, aby tam o těch slavných věcech, kteréž v Bělehradu sama působila, veselau novinu oznámila.

Král Ľadislav, — kterýž nedávno předtím vyšet z poručení a ochrany císaře Fridricha strýce svého a v otcovská království se uvázal a, boje se Turkův, z Uher do Rakús ujel, — ten uslyšev o porážce Turkův a o smrti gubernatora, s nímžto Oldřich, hrabě cílské, v zlé vůli a nepřátelství byl, z nabádání téhož hraběte, radujícího se

*) Günz, Kysek.

z smrti nepřítele svého, zase z Rakús do Uher se navrátil. Tam, když na Bělehradě laupeže turecké a zmordovaných nepřátel těla spatřoval, zatím hrabě, jsa již druhý po králi a Uhrům sám jakožto ujec královský rozkazovali chtěje, od Ladislava syna Hunjadova na zámku královském zamordován: odtud dostav smrti, odkudž se nadál panování. Velmi ten skutek těžce nesl král Ladislav, a však žalost svú na čas zatajil, pověděl, že jest hrabě hodně a spravedlivě zabit. Tělo mrtvého hraběte do Cilie ku pohřbu odesláno. Král do Budína ješ a tam oba syny Hunjadovy, kteříž za jeho dvorem jeli, zjímati a staršimu Ladislavovu pro mord nad hrabětem spáchaný hlavu slúti rozkázat, Matyáše vězně do Rakaus s sebou zavezl. Odtud ješ do Čech, poručiv Matyáše za sebou přivéztí. Sám nemnoho dní v Praze pobyv, na bolest morní umřel: mládenec nejurozenější, po otci i po matěri z krve císařské pošlý. Matyáš toho dne, když král oči zavřel, do Prahy přivezen, Jirímu gubernátorovi v stráž se dostal. Tělo Ladislava krále vedle praděda jeho císaře Karla IV. v kostele sv. Víta na hradě pražském pochováno jest.

Matyáš Korvín.

Po smrti Ladislavově Uhrí uložili sobě den k volení krále na nové léto. Páni uherští u velikém počtu do Budína se sjeli, mezi nimiž byl Michal Silagy, maje pohotově zbrojného lidu třináct tisíc jízdného a pěšího sedm tisíc, kteříž se na uložení den v Peštu najíti dali. Ten Michal byl ujec Matyášův, matky jeho a manželky Hunjadovy vlastní bratr, a měl velikú necht k mnohým pánům uherským pro smrt Ladislava streyce svého; pročež také nepřátelům svým nemálo strachu přidal moci a silau svau. A již mnozí přestrašeni jsúce, obávali se, že volení krále nebude svobodné. Ale on, všed do plného sněmu, oznámil, „že jest ne proto vojsko sebral a sem přivedl, aby nad shromážděnými na sněm jakú moc provéstí chtěl, ale aby zhrozil ty, kteříž by snad svobodě knížat a panů při volení nového krále nějakau překážku a protimyslnost činiti chtěli. Nicméně že jako jeden z obyvatelův království uherského k tomu jich napomíná a zato žádá, aby sobě dobrodiní Jana Hunjada ku paměti přivedli, kterýžto za živobytí svého sám jediný meče turecké od království uherského odháněl a mnohých slavných vítězství Uhrům dobyl, a však zlaudem za své práce vzal. Nebo jeden z synů jeho obavně utracen a stat, druhý v Čechách u vězení bez viny se drží. Nyní pak že mohou Uhrí památku Jana Hunjada slavně obnoviti, kdy by Matyáše z vězení vyplatili a na stolicí toho království posadili, kteréž jest otec jeho svau hrđinskau ctností a zmužilostí nejednau před moci nepřátelskau zachoval.“

„Co se jeho osoby dotýče, že odpaustí a promíjí všechněm, kteříž sau koli příčinau byli smrti Ladislava ujee jeho a k ní budto radili budto pomáhali. Že před očima nic jiného nemá nežli dobré a spásitelné toho království a obecné vlasti. Znají-li a vědí-li koho užitečnějšího býti a hodnějšího k tomu důstojenství, nežli jest Matyáš, že tomu na odpor neni, aby ho sobě za krále voliti neměli.“ Počala ta věc poněkud býti na pochybnosti; neb se každý z pánů za sebe bál. Ale když se všickni vespolek původem Jana kardinála sv. Angela, le-

gáta papežského, smířili: Matyáše, mládence stáří 18 let, 22. dne měsíce ledna za krále uherského volili a vyhlásili, při velikém shromáždění více než čtyřiceti tisíc lidu, kteřížto všickni na ledě u prostřed Dunaje v třeskutau zimu na volení nového krále očekávali.

Nyni kdožkoli toto čteš, předpověz o budoucích věcech! Obzvláštní důvod nestálosti a nejistoty věci lidských u příkladu dvou mládencův, věkem a mravy téměř sobě rovných, z nichžto jeden z královské stolice, stroje svadbu a očekáváje nevěsty, donešen byl k hrobu, druhý jsa v strachu, aby o hrdlo nepřišel, z žaláře k důstojenství královskému povolán. Jirí, gubernátor český, zasnaubiv mu svou dceru a učiniv s ním smlauvu, z vězení ho propustit a na pomezí uherské doprovodil. Předivná jest věc, že matka jeho velikau a nenadálaou radostí nezemřela, kdyžto, jsúci u velikém smutku, uslyšela, že syn její prvé za krále vyhlášen nežli z vězení propuštěn.

LV.

Adam Huber z Riesenbachu.

Adam Huber narodil se v Meziríči nad Oslavou l. 1546. Studoval v cizině, jmenovitě v Tübingách a ve Wittemberce, kdež se stal mistrem svobodného umění a doktorem lékařství. Vrátiv se do vlasti, přijat byl za profesora do kolleje Karlovy (1567) v Praze. L. 1578 a 1579 byl děkanem fakulty filosofické, načež však brzo (1580) universitu opustil. Téhož roku povýšen do stavu šlechtického. Od té doby zanášel se lékařstvím a pracemi literárními. První jeho spis byl překlad díla latinského Regimen sanitatis, Regiment zdraví, od Jindřicha Ranzovia (1587, podruhé u výtahu od Faust. Procházky 1786). Nedlouho potom přistoupil spolu s Veleslavínem k vydání herbáře Mathioloa. Hájkovo od l. 1562 bylo dávno rozebráno a nemohlo přijíti k obnovení za tou příčinou, že Mathioli, odstěhovav se z Čech, do Tyrol dřevořezy vyvezl. Mezitím vyšlo rozšířené vydání německé Mathioloa díla skrze Joachima Cameraria ve Frankfurtě l. 1586. I spořádali vydavatelé naši vydání své tak, že v něm herbář Hájkův téměř všecken znova opáčili, nadto pak jej doplnili nejen z Cameraria ale i z herbářův jiných. Dřevořezy zjednali si z Frankfurtu. L. 1596 byl herbář nový dotištěn. Aby se však i chudšimu lidu, klerýžby sobě drahé té knihy koupiti nemohl, nicméně poučení tam obsaženého dostalo: učinil Huber výtah, jenž pod nápisem Apatéka domácí l. 1595, 1602 a 1620 vyšel. Mimo to vydával minuci od l. 1589 až asi do 1591. L. 1600, po smrti Hájkově stal se životním lékařem císaře Rudolfa II. — Huber, ačkoli professurn byl opustil, nepřestával universitě, velice

tehda již skleslé pomáhali, kdekoli toho potřebi bylo. Příležitost k větší činnosti dostala se mu l. 1609, když Rudolf II. universitu odevzdal stavům. Tu vyvolen byl za spoluzástupce stavu městského mezi defensory, od stavův nad universitou ustanovenými, kteří se měli starati o zvelebení její. Zdá se však, že Huber, ačkoliv již stařec sedmdesátiletý, mezi nimi jediný byl, jemuž obnova opravdu na srdci ležela. Přímluvami jeho stalo se, že Mikuláš Albrecht z Kamenka, kterého někteří ze stavův planými sliby z Němec přilákali, ale pak v nouzi hynouti nechali, přijat byl za profesora jazyka hebrejského se skrovným platem. Ano Huber sám (1611) k obnově fakulty medicinské, během časův spolu s právnickou docela zaniklé, zapsati se dal za profesora z pouhé lásky k vědám. O sv. Havle 1612 volen byl za rektora, kteréhož úřadu však pro churavost před zákonní lhůtou vzdáti se musil. Umřel 23. června 1613, a takž mu bylo ušetřeno hleděti na zrychlené klesání university, kteráž, zapletši se v novoty náboženské, neodolatelně k nenáhlému, ale jistému a žalostnému úpadu přivedla velebné založení Karla IV.

Z Regimentu zdraví.

O hnutí aneb o cvičení těla.

Poněvadž větší díl zachování zdraví dobrého na příležitém a příhodném cvičení těla záleží, protož pilně šetřiti sluší hnutí, jímž tělo za příčinou zdraví svého se cvičí a hýbe. Hnutí pak těla obsahuje v sobě všelijaké cvičení, a potřebné jest tělům našim tak ustavičné, tak mírné, tak rozličné jako hnutí nebes, povětří, ohně a vody. Avšak šetřiti přitom sluší potřeby zažití pokrmův a snu, a uvarovati se unavení, ustání a mdloby. Vseliké pak cvičení činí tělo lehké, přirozenou horkost rozmnožuje, údy těla ztuhuje. Skrze práci síly tělu více přibývá, všickni údové bývají mocnější a silnější, kteříž proti tomu zahálkou chřadnou a mdlejí. Cvičení hbité tělo ztenčuje, tomu odporné tlusté činí; přílišné cvičení tělo vysušuje, mírné tuku přidává. Cvičení z jara větší má býti než v létě.

Vy pak rozličných cvičení a prací vyhledávejte a mírné oblubujte, v místě příležitém a příhodném vykonávejte, tak abyste bydleli jednak vně na poli aneb ve dvoře jednak v městě; někdy se můžete plaviti na lodí, někdy sem i tam voziti se na voze po zemi; časem také oblible sobě myslivost.

Když se člověk lehce a poznenáhla prochází, pokrm přijatý postupuje a sadí se na dno žaludka. Nejvíce pak hleďte se procházeti na místech výstunných; nebo pod nebem sme se zrodili, a když se na výstuní procházíme, povětří a větrové nás obstupují, slunce a hvězdy paprsky své svobodně a bez překážky na nás paustějí, a my táhneme v sebe povětří nové a čerstvé, jímž se duchové životní velmi ochlazují

a ocerstvějí. A protože lepší jest procházka pod otevřeným a čirým nebem nežli pod stavením, lepší na slunci nežli v stínu; a nemůže-li hlava slunce snést, lepší v stínu pod zeleným stromovým nežli pod střechou.

Ráno dobré jest procházeti se okolo zelených hor, pod večer po březích čisté vody neb řeky. Líbí se mi také časté patření na čistou a světlou vodu, na zelené a červené barvy, obývání v zahradách i hájích, jakož pak i povlovné plavení na vodě schvalují velice, a obzvláště v tom ve všem proměnnost, lehká zaneprázdnění i rozdílné práce, ale však neobtěžné, a časté s lidmi příjemnými a veselými tovaryšstvo a shledávání.

Lékaři nejvíce vychvalují ta cvičení, v nichžto ruce a ramena pracují a prsy se natahují, aby se tudy zbytečnosti v prsech a plicích rozehnati a dolů stáhnouti mohly. Přecházení nahoru a dolů s jakousi proměnností tolikéž tělem hýbe, leč by toto však převelmi bylo nestačné a mdlé.

Jezditi na koni a cvičiti se, také zdraví prospěšno jest. Nebo tím nad jiná všecka cvičení tělo se posiluje a smyslové vyčišťují; ale nejvíce žaludku pomáhá a pater k rovnosti přivodí. Poněvadž tedy takoví jsau užítkové jezdění na koních a vznešenějším lidem to obzvláště náleží, anobrž i k vykonávání prací a povinností jest jim pohodlné a užitečné, kratochvilné v pokoji, potřebné pak v boji: protože nikoli jeho zanedbávejte, ale slušně ho hleďte a snažnou práci na ně vynakládejte. Ale když poznávám, že jste k jízdě od přirození vašeho dosti náklonní a schopní, nechej o ní více mluvit: toliko to přidám, že jízda na koni, když jest nemírná a přílišná, škodí vnitřním údům a to pro časté zmítání a údův ztlučení.

Já v myslivosti obzvláštěni kratochvil sobě zakládám. Nebo myslivost neb lov netoliko všemi mocmi a údy těla hýbe, ale také v myslí člověka divnou rozkoš plodí. Nedá nám dlouho spáti, ale budí nás přede dnem ze sna a velí vstáti, učí nás zimu a horko trpělivě snášeti. Jezděním na koni všecko tělo myslivce se hýbe, a tudy přirozená horkost v něm se rozmnožuje, ruce, ramena se namáhají, šustem, krikem i štěkáním psův sluch se zostruje, voláním a křičením prsy se natahují a nástrojové hlasu cvičí. Kdož se po zvěři utíkající se vši chtivostí a snažností žene, tím během k vykonání jednékaždé práce působnější a schopnější bývá: hledě na rychlost a hbitost zvěři a na shon psův po ní i pochycení, oči své zmocňuje, odkudž potom i zrak bývá lepší a ostřejší.

Častokrátě na lovu, když se některá divoká a litá zvěř nahodí, člověk v myslí své horlivostí se zapálí; potom, podjat jsa žádostí cti a chvály, velmi sobě chutná a zalibuje, aby zvěř zabiti mohl; a když vynalože všecku svou sílu a možnost, naposledy v té púte přemůže a zvěř udatně porazí, jako mocný vítěz z práce své se skutečně raduje. Údové také jeho, kterýchž jako nástrojův k myslivosti užívá, společným stíráním se utvrzují, duch se náramně posilňuje a myšky *) v těle i žily nervové se zmocňují. Pomíjím toho, jak chytrých rad k vyhledání, jak

*) myška, musculus, sval.

bedlivé práce k polapení, jaké snažnosti k honění a porážení zvěři při myslivosti potřebí, tak že i z takového úsílí k mnohým jiným pracem větší spůsobivosti, rozumu a opatrnosti nabýváme. Zkrátka, myslivost veliké podobenství zdá se míti s válečným během. Nebo i na myslivosti jako na vojně vystaven bývá někdo za vůdce, jehož rozkazu všickni poslauchají a jím se spravují. Ten svými výjezdy nepřítele ven pobízí, špehere na stráž postavuje, zálohy skryté činí, k zjevné bitvě na oko se stavi, cesty k utíkání vyšetruje, přes lesy, přes háje a neosetá rolí pěši své předsilá, roviny, místa otevřená jízdými se všech stran osazuje, traubením na roh návěští dává, předse-li jeti a honiti čili se zpátkem navrátiti mají, blízko-li zvěř jest čili utíká, a má-li se ležením na jiné místo hnauti, oznamuje. Z toho ovšem zavřili můžeme, že myslivost a válka jsau věci sobě vespolek velmi podobné a blízké. Z toho tedy známo býti může, že nám myslivost troji úžitek přináší: jeden na zdraví, druhý na umění a zběhlosti běhův válečných a třetí na stravě.

Ale abych se vám nezdál bez důvodu myslivost tak vysoce a pilně schvalovati, přivedu vám Xenofonta, slavného vůdce polního, výborného hospodáře, bedlivého opatrovníka přirození svého a v tom umění nad jiné zběhlého, kterýž cvičení lovecké také vysoce velebí, a nadějí se, že svědectví jeho, jakožto muže znamenitě vzneseného, od vás ne málo ani lehce váženo bude. On tedy ve své jedné knížce o myslivosti takto napsal: Kteríž se lidé na myslivost vydávají, mnohého z ní úžitku nabývají. Nebo tělům svým dobré zdraví způsobují a z toho ostřeji vidí, lépeji slyší a méně se sstarají. Myslivost obzvláštně válečným běhům vyučuje. Nejprvé zajisté takoví, jdau-li po cestách nerovných a odporých pod zbrojí, méně ustávají, kterýmž prvé, lovíce zvěř, obvykli. Potom mohau takoví, na holé zemi ležíce, odpočívati a ke každému rozkazu vůdce svého hotovi býti. Přijde-li k bitvě, umějí i dotříti na nepřítele, i což se jim rozkáže, vykonati, poněvadž prvé takovým spůsobem zvěř lovívali. Aniž postaveni jsauce s předu na ránu, z šiku svého vystaupí a vojska odběhnau; neb jsau nad jiné hotoví a chťíví. Když pak utíkají nepřátelé, honiti je umějí bezpečně a bez své škody, jsauce míst povědomí. Pakli by vojsko jejich nešťastně bojovalo, mezi lesy, v místech příkrých a nepřístupných mohau sebe i jiné bez posměchu a hanby zachovati; nebo zvyklost, kteréž sau v myslivosti nabyli, činí je poněkud umělejší a správnější. A takoví nejednau, když veliký hauf tovaryšův jejich na utíkání se oddal, nepřátely své vítězné, ale pro neznámost míst blaudící, sami svau silau a smětostí odpor učinivše, odháněli a, že museli uteci, prinucovali. Nebo štěstí obyčejně připojuje se k těm, kteréž jsau těla silného a srdce udatného. To poznavše predkové naši, že se odtud lidé naučiti mohau, kterak by dobře proti nepřátelům bojovati měli, za tau příčinau takové cvičení mládeže, to jest myslivost, zamyslili. Až potud Xenofon.

Jsau ještě i jiná cvičení a práce, jimiž se zdraví zachovati může, jako potýkání se aneb závod na koních, běhání pěšky, plování na vodě, šermování, střelení a hra na míč, když se jím házi, kterážto těchto časův obyčejna jest v našich krajinách. Též nošení, vození, zpívání, hlasité čtení. Schvaluje také Galenus hru na malý míč, protože se v ní pohybuje rukama, nohama, krkem, hlavau, očima, hřbetem, ledvím, slovem všam tělem zároveň.

Každé pak cvičení aneb práce poznenáhla předsevzata býti má. A toť k tomu slouží, aby potom člověk lépe a snáze k dokonání předsevzatého díla dostačiti mohl. A sice každé hnutí podle přirození bývá s počátku nespěšné a mdlé, a potom v prostředku a při konci hbitější a schopnější.

Cvičení prodloužiti se má až do upocení, a když se pot v krůpějích vyrazí, tedy přestati, anebo předse pracovati, až by počal ustávat, a to někdy více někdy méně činiti náleží. V zimě má býti cvičení prodlouženější než v létě, a více se má cvičiti člověk vodnokrevný nežli pěkno-krevný. Nebo cvičení jak myslí i duše tak i těla mírná býti mají a svým časem. Zlé jest přílišné namáhání, ustání a umlzení těla, horší myslí, obojího pak spolu nejhorší; protože odporným hnutím člověka roztržitého činí a život jeho hubí. Mírnými pak pracemi těla, počestnými skutky mysl se posiluje.

Dále, když byste se v některém cvičení aneb díle zahrli, ne hned se na vítr aneb studené povětří vydávejte. Vseliká zajisté náhlá proměna bývá nebezpečna, jakž vždycky jindy, tak nejvíce tehdaž, když od jedné věci k druhé zcela odporne přestupujeme. Proměna, kteráž se znenáhla a pomalu děje, bývá bezpečnější.

LVI.

Jan Kocín z Kocinétu.

Přítel a spolupracovník Dan. Adama z Veleslavina, rodem byl z Pisku, kdež l. 1543 dne 13. února světlo světa spatřil. Studia svá konal dilem v otčině dilem vně vlasti. Jmenovitě byl na učení v Strassburce a v Padue.*) Již od Maximiliána II. (1571) povýšen byl do stavu šlechtického, kteréžto obdarování mu Rudolf II. l. 1597 potvrdil. Usadiv se v Praze, vyvolen byl za předního písaře rady malostranské, v kterémžto úradě věk svůj dokonal dne 26. března 1610. První díla svá, mezi nimiž nové rozdělení

*) V druhém dílu historie turecké str. 133 sq. toto píše o studiih svých: „I já, Jan Kocín, toto ohlášení činím a vysvědčuji, že sem panu Hendrichovi z Lichtenšteina (jenž l. 1585, jako poseř císařský u porty turecké, v Gallipoli umřel) v známost vešel v Štrospurce léta 1568, kdež on, maje věku okořo 14 let, s Janem Septimlem, bratrem svým, mladenečkem sotva v 10 neb 11 letech, na učení byl. A poněvadž obadva páni českau a moravskau feš v tom svém mladém věku dostl dobře uměli a za tau příčinu Václava z Mutětina, rodice pražského, u sebe chovali: zvěděvše, že i já z Čech tam sem se dostař, sami původem praeceptoru svého, M. Jana Breininga z hořejších Elsas, skrze dotčného Václava z Mutětina příčinu k tomu dali, abych se s nimi seznámil a velmi častá shledání i přívětivá rozmňauvání míval. Jakož pak ihned v tom mladém věku svém lito dva páni, mimo jiné, jichž toho času v Štrospurce osob stavu panského a hrbat do 26 bylo, obzvláštní zřetel a pozor nad sebou měl, tak že se velmi activé a přívětivě k učeným, jakžkoli chudým lidem chovali uměli. Potom asi po půřřetím letě z Štrospurku se hnuli do Besanzon, města knížetství burgundského, odtud do Frankreichu, až i do města

obecného práva dle J. Bodina s přehledem dějin práva v Čechách (1581), vydal latině. L. 1582 vyšlo s předmluvou jeho Rozmlouvání o moru, l. 1585 Abeceda pobožné manželky, 1591 překlad lalinského spisu O řízení a opatrování božském. Okolo r. 1590 spojil se s Veleslavinem k přeložení dvou velikých spisův, totiž Eusebiovy historie církevní a kroniky turecké Jana Löwenklaua z Amelbeuernu jakož i dvou cest tureckých Busbeka, posla cisarského v Konstantinopoli. Oboji dílo vydáno bylo l. 1594 a pojistilo Kocinovi pěknou památku v historii literatury naší. *)

Z předmluvy na Historii církevní.

O povahách historie a o úžitku přicházejícím z čítání jí.

O úžitku z čítání historie mnozí mnoho psali, ale žádný kratěji a podstatněji nad onoho Římana, kterýž ji mistrem života nazval. Nebo k ctnostem, dí Seneka, po naučeních daleká jest cesta, než po příkladech blízká a platná, poněvadž člověk ze skutků a mravů života daleko většího úžitkuv dochází nežli z slov hojné řeči a obšírného napominání. Však ne každá historie jest mistrem života, jako ne každá ruda zlato nese. A byť pak i taková byla, ne každý jí tak dobře užívati umí. O tom vidělo mi se v místě něco tomtu předložiti, aby se mladší a neumělejší v té věci spraviti uměli.

Historie tedy, má-li býti mistrem života lidského, tyto tři povahy a vlastnosti do sebe míti musí, totiž jistau a neomylnau pravdu, zřetelnost a srozumitelnost, a saud rozumný a vtipný. Pravda pak, ať mnoho řeči nešířím, natom záleží, aby historie všecky věci a skutky s jejich případnostmi, příběhy a zřízenými průchody věrně vypravovala beze všech marných přidavků a řeči povětrných. Tato ctnost v historii přední jest a znamenitá; ale pohřichu u starých a nových historikův zřídka se nachází, protože se od ní mnozí netoliko tejně pro své náklonnosti a vášně, ale i zjevně a svévolně pod ledajakaus podobiznau pravdy, uchylují. Pravda pak jest grunt a základ historie, začátek moudrosti a opatrnosti; a protož na osoby nepatří a v ničemž jich neušetruje; jináč by lidem žádného úžitku nenesla. Rovně jako člověk, zbavený zraku, málo těla svého užiti může, tak čtenář historie, kteréž se

---

Paříže se dostali. — Navrátil se domů pan Hendrich z nabádání pana Hartmanna, bratra svého staršího, hospodářství se ujař: ale Jan Septimius s praeceptorem svým do Vlach se vypravil, kdež sem se opět s ním l. 1575 a 76 v Padui, městě pánův Benátčanův, shledal a obzvláštní k sobě lásku a přívětivost jeho skutečně poznal. Tam praeceptor jeho M. Jan Breining titule doktorského obojích práv v přítomnosti mé dostal. Odtud když nás ten prudký benátský mor na různu rozehnal, pan Jan Septimius do Konstantinopole se dostal a odtud do Palestiny, Egypta a jinam tak daleko putoval, že nemnoho sobě má podobných. V kterémž putování svým měl věrného a upřímného tovaryše Čecha našeho, pana Fridricha z Victum a na Klášterci.

*) V dobách novějších ze spisův jeho vydal Hanikýř, zakladatel dědictví svatojanského, Abecedu (1823) a rektor svatojirský, J. Krbec, historii církevní.

světla pravdy nedostává. Nebo kdež se lež, fales a blud vynachází, kterak tu, prosím, člověk sklaman a v omyl uveden býti nemá, an i křivé pravidlo nic přímě a rovně vyměřiti nemůže?

Druhá ctnost historie jest srozumitelnost a zřetelnost, aby historie vsecky věci a skutky nejen věrně a pravě oznamovala, ale také místně je spořádala a podle vlastních cirkumstancí patrně vysvětlovala a vyjadřovala, dokládajíc vždycky, co se kde, kdy, jak a proč stalo. Nebo kdež se toho nenachází, tu, jakž pověděl Polybius, čtaucimu všecken úžitek mizí. Kdož by z historie vyňal tyty otázky, kdy, jak a proč se to stalo, jiné všecko, což v ní pozůstává, více žert a hříčka nežli jaké naučení bude.

Třetí ctnost historie jest saud aneb rozsuzování, kteréž činí rozdíl mezi věcmi, o nichž se píše, to jest, aby historie dobré věci chválila a velebila, zlé tupila a haněla, aby ctnosti mlčením se nepomijely, nešlechetnosti pak hrůzu a strach přinášely. Výbornát jest tato věc a velmi potřebná, proto že lidský život řídí a spravuje; však i přitom opatrnosti potřebí, aby ten saud z rozumu dobrého, zdravého a rozšafného uvážení pocházel. Nebo neumělému a nerozumnému darmo se o to pokaušeti, leč by se s posměchem a hanbau potkati chtěl; nebo marnost a bláznovství jako šídlo v pytli zatajiti se nemůže. Toť jest tedy trojí znamení, po němž se pravá historie poznávati má, kteréžto kdež se koli pospolu nachází, tu každý bezpečně čísti a maudrosti hledati může.

Kdož pak z čítání historie úžitkův nabyti chce, ten předně šetřiti má cíle a konce, k němuž ona směřuje, kterýž se v dvojím způsobu nachází. Neb historie nejprvé slauží lidem k umění a známosti, potom i k činění a skutkům. O prvním takové jest naučení, že historie jest podobna nejčistšímu křišťalovému zrcadlu, v němž lidé předivné skutky správy a opatrování božího spatrují, aby znali a věřili, že vsecky věci obecné pod nebem i zvláštní vůlí boží se řídí; že skutkové boží skrze prostředky lidským předsevzetím odporné se vykonávají; že Bohu vsecky věci hned od věkův známé jsau; že, což se nám býti zdá někdy pokutau a trestáním, to častokrát užitečné lékařství přináší. Toho tedy všeho nacházejí se v historii zřejmí příkladové, vyučující nás, jak bychom se v povolání svém buďto šťastném neb nešťastném chovati měli. Při čemž sluší také na to tré bedlivý pozor míti, totiž na osoby, na skutky a na cirkumstancí, o nichž při druhé ctnosti historie dotknuto. Při osobách znáti máme jednékaždé povinnost a povolání, a jak se kdo v něm buďto v libém aneb odporném způsobu choval, oč rady kde a s kým držíval, co mluvil, co dělal, co na koho sluší aneb nesluší, co komu náleží neb nenáleží. V kterýchžto věcech aby člověk, zvláště postavený v takovém oslepení mysli, mezi tak rozličnými překážkami vnitřními i zevnitřními, domácimi i cizími, aby, řku, někdy nezblaudil a neklesl, zhoľa jest nemožné, leč by při něm přirozené temnosti světlem božího opatrování osvíceny a vsecky překážky maudrostí a radau nebeskau odloženy byly; obzvláště když rozum lidský saudí, že se dobrým zle a zlým dobře vede. V štěstí pak, kdo jest medle, aby se mírně choval, nenadul se a nezpýchal? Toho všeho jedenkaždý sám v sobě a doma u sebe, nechodě pro příklady k sausedům, hojně důvodův vyhledá, když se bedlivě rozsaudí.

Což se věci a skutkův pro paměť zaznamenaných dotýče, při těch šetřili máme nejprvé rad a uvázení, potom působení a konání, a naposledy průchodu a skončení. Kdož o svá předsevzetí s Bohem radu bere, šťastný jest a dobře mu se povede, byť pak někdy i vůle a mínění, anobrž i saudu rozumu lidského chybito. Ale kdož se s světem o své věci radí, to jest, saudu množství lidu obecného následuje, slavným a mocným libiti se usiluje, rozumu vlastního poslauchá a sám v svých radách sobě se libí: ten zlých a škodných rádcův požívá a ne velmi šťastná skončení mívá, ač snad někdy zdá se lidem, že mu se vše dobře a šťastně vede. Rad následují činové, a ti nejednostejní: jiní zajisté jsou náležití a jako povinní, jiní pak zbyteční, kratochvilní a žertovní. Kteréhož rozditu pováživ Seneka, pověděl, že veliký díl života lidem pomijí v činění zlého, větší v prázdnotě a zahálce, a největší pak v činění věcí cizích, kteréž jim nenáležejí. Z té příčiny častí se nacházejí v historii příkladové těch lidí, kteříž o věci potřebné a povinné tak málo pečují, jako by nepotřebné a neužitečné byly, na druhau pak stranu bezpotřebné a zbytečné s takovou chutí a snažností vykonávají, jako by potřebné, povinné a náležité byly.

O průchodu aneb skončení lidských předsevzetí toto naučení můjme: Když se nám dobře a šťastně vede, samému Bohu jakožto dárci všeho dobrého to připisujeme, což i pohané zdravějšího smyslu o Bohu činívali. Příklad na Pythonovi, kterýž Athenienským, když ho po vítězství slavně vítali a za práci děkovali, taktó odpověděl: Bohu samému děkujeme, jehožto původem tak veliké věci sem vyřídil; nebo já ruky toliko a práce sem mu propůjčil, průchod pak a skončení v samé jeho moci pozůstávalo. O nezdárném a nešťastném skončení výborně Cicero napsal: My častokrát o radách lidských z skončení předsevzetí jejich saud činíme, a komuž se dobře zvedlo, říkáme o něm, že mnoho maudře předzvěděl a dobře se uradil: komuž pak zle, pravíme, že zléu radu měl a ničehož neznal. Ale však když dobré rady nedobře se zvedau, neštěstí toho příčina dobrým a upřímným radám nemá se přičítati a stužně nemůže, poněvadž maudří dobře poraditi umějí a mohau; než, aby se všecko tak, jakž oni naměřili, vedle dobré rady jejich zvedlo, toho dověsti nemohau, proto že to v moci jejich není. Takž tedy průchodové a skončení rad lidských na jednu i na druhau stranu samému řízení božímu a jeho spravedlivým saudům připsati se mají, kterýmž my, zanechajíc presuzování a vyměřování, Bohu diviti se a klaněti povinni jsme. Dobří tedy muži v radách svých ne z skončení, kteréž potom následovalo, ale z upřímného úmyslu sauzeni býti mají.

K skončení přistupí udělování mzdy a pokut zastaužilých, v kterémž se veliká nerovnost mezi lidmi vždycky zachovávala. Příkladové nesčíslní to okazují a zkušení každodenně nasvědčuje. A v té příčině paměti hodné jest, což Krates, thebanský cynikus, v svých registřích poznamenal v tento rozum: Polož na kuchaře deset hriven, na lékaře kventík; na pochlebníka deset talentův, na rádce dým; na kurtisana talent, na filosofa tři haléře. Ukázati bezpochyby chtěl, jak veliká jest nerovnost a nespravedlnost v rozdělování mzdy a pokuty, jakž kdo mnoho neb málo zaslubuje.

A poněvadž historie bez chronologie, totiž vypsání časův, jest toliko pauhá rozprávka, bez geographie a chorographie, to jest vyměření země, vy-

psání krajin, zhola slepá: z té příčiny v čítání historie bedlivý pozor míti musíme na čas, kdy, a na místo, kde se co zběhlo. A to až potud o cíli a konci historie, kterýž k umění a známosti směřuje, z něhož počestná mysl člověka velikých rozkoší a obveselení svého dochází, dosti nyní bud napovědíno.

O druhém cíli, kterýž se k činění aneb skutkům vztahuje a jest k navedení života nejužitečnější, toto obecné propovědění v pamětech svých bedlivě složme: že historie předloženými příklady lidí jak dobrých tak zlých tomu nás vyučuje, čím jsme Bohu, sami sobě a všechněm bližním i lidem v tomto životě povinni a jak to vše snažně podle nejvyšší možnosti vykonávati máme. Nebo ačkoli křesťan k navedení pobožného života potřebuje správce a vůdce nebeského, totiž ducha Páně: však i historie jest k tomu velmi nápomocná, poněvadž příkladův všelijakých povolání, ctností, nešlechtností, činův náležitých a povinných, nenáležitých i zbytečných hojně dodává. Neb dokavadž jednostejné přirození lidské zůstává, vždycky jednostejné a podobné věci se zbíhají, jakž Thucydides pověděl. Při čemž i toho doložiti neškodí, že by všickni téměř k Bohu přijíti chtěli, ale kteří by po Bohu a za Bohem chodili (dí sv. Bernard), velmi řídcí se nacházejí. Všecka zajisté historie tohoto světa jiného nevyznává, nežli že větší díl pokolení lidského zde i potom budaucně dobrého sobě žádá, ale tak, aby Boha následovati nebyli povinni, než toliko své libosti a žádosti svobodně a zvolně bez studu aby vykonávali: na druhau stranu skrovný počet jest těch, kteříž by za Bohem šli a život svůj k jeho libosti a vůli nastrojovali. Mluvím pak tuto ne podle theologie, ale po lidsku, politicky a historicky. Ku příkladu: Demosthenes, orator atheniinský, jsa otázan, čím by se člověk Bohu nejbliže připodobniti mohl, odpověděl: Dobré čině jiným a mluvě pravdu. A Pláto: Poněvadž okolo nás chodí a jako ležením kladau se všecky zlé věci, náleží nám podobným býti Bohu, to jest, přílišně se nebauřiti a nekormautiti ani se dopaustěti, abychom od věcí odporých přemožení byli.

K ctnostem a šlechtnému životu mnoho také napomáhá pravá známost samého sebe, kterážto, jak Thales vysvědčil a zkušeni potvrzuje, jest mezi všemi věcmi nejtěžší a nejsnadnější. Odkudž pohané maudře říkali, že to přísloví Z nej se be samého spadlo od Boha s nebe. Pročež i Amfiktyonové ta slova na dveřích chrámu Appolinova v Delfách zlatými literami napsati poručili, chtěvše ukázati, že k navedení ctného života nic není platnějšího jako poznati sebe samého. Tomu tedy, jak by se každý poznávati a rozsuzovati, to jest, k dobrému poukauti, od zlého odvoditi, na svou mđlobu, původ i skončení rozpominati měl, historie velmi pěkně vyučuje. Takž onano pobožná a maudrá kněžna Placilla císaře Theodosia manžela svého napominati se neostýchala, aby se nato ustavičně rozpominál, čím prvé byl, čím nyní jest a čím potom bude. — Potřebí jest v tomto životě i na ty lidi pozor míti, s nimiž bydlíme aneb nějaké obecenství máme. Neboť veliký díl maudrosti a opatrnosti světské natom záleží, uměti obcovati s lidmi vyššího, nižšího a sobě rovného povolání a stavu v obojím pohlaví, buďte oni známí neb neznámí, přátelé neb nepřátelé. O přátelích velmi pěkně Epiktetus a užitečné naučení položil: Nižší k vyšším poslušensví a uctivost upřímně proukazujte, v ní mezi sebou pěkně se snásejte a

náležitě sobě povinnosti i přátelské služby vykonávejte: vyšší zase k nižším přívětivě se mějte a poklésky jejich jako lidí trpělivě snásejte. To kdož rozšafně zachovati umí, ten se všemi trefí a v dobrém srozumění zůstane. Takové pak rozšafnosti a, ať tak dím, zdvořilosti historie mnoho příkladův přednáší. Jako o Pomponiovi Attikovi mezi jinými věcmi toto paměti hodné jest zaznamenáno, že se s mateří svou nikdy nemířil a s sestrou nikdy nesvadil, ačkoli s nimi po domácku mnoho let bydlel. A poněvadž řídký jest člověk ve světě, aby nepřítele, odporníka, závistníka a pomlůvače neměl, nad takovými není lepší pomsty, jako aby se na každém místě uctivě a šlechetně choval, povolání svého pílén býti a o každé křivé a nepravé nářky se nedomlůvat, nýbrž jeden shrnut, druhý svinut, na paměti maje zlaté naučení sv. Jana Zlatoústého, kterýž pravil: Chec-li se křivdy své náležitě pomstíti, mlč a snásej, a tím si nepřítele svého smrtedlně raníš. A jeden z císařův římských, když mu žalobníci mnohé donášeli, že by o něm zle mluvili, toliko to říkával: Já pak, když nic hanebného nečiním, na ty křivé a lživé pomlůvy zhořa nic nedbám.

Až potud o druhém cíli historie, z kteréhožto ne tak předloženi jako navrzeni pravá historie poznána i prospěšně k úžitku obrácena býti může.

Z Kroniky turecké.

Konstantinopol.

(Ze spisův Aug. Gisleinia z Busbeku.)

Z Konstantinopole posel s listy o mém příjezdu k Solejmanovi byl vypraven. Mezitím, dokavadž se ten s odpovědi nenavrátil, mět sem čistou prázdnot město Konstantinopolim projíti a obhledati. Nejprvé líbilo se mi kostel svaté Sophiæ spatřiti, do něhož však jen z zvláštního dobrodiní a milosti byl sem puštěn. Turci zajisté zato mají, když do jejich kostela křesťan vejde, že jej zohaví a poruší. Stavení jest znamenité, nákladné a podivení hodné. Má v prostředku veliké klenutí a sklep okrauhlý, do něhož samým dymníkem světlo vchází. Ku podobenství toho kostela téměř všickni chrámové turečtí vystaveni sau. Jsau lidé, kteříž praví, že ten chrám byl někdy daleko větší a mnohými přidavky rozšířenější, kteřížto dávno k zboření přišli, a toliko sám kůr a prostřední kus chrámu pozůstal.

Což se položení města dotýče, vidí mi se, že to místo hned od přirození k tomu přihotoveny, aby na něm město císařské vystaveno bylo. Leží v Evropě a má takměř před očima Asii a Egypt, po pravé straně Afriku, kteréžto země, ač se města nedotýkají, však mořem a pohodlím plavby s ním se jako spojují. Po levé straně města jest Pontus Euxinus a jezero Maeotské, při nichž vůkol mnozí národové bydlejí a mnohé řeky se všech stran do nich tekau: tak že na dyl i na šíř nic se v těch krajinách k úžitku lidskému nerodí, což by na šířích do Konstantinopole velmi snadně dodáváno býti nemohlo. S jedné strany dosáhá města propontis aneb moře sv. Jirí, s druhé port a stanoviště lodí činí řeka, kterauž od podobenství zlatým rohem Strabo jmenuje.

Třetí strana města země se drží: tak že město má formu a podobenství téměř půlostrova, a celým hrbetem předhoří do moře aneb do záloky, kteráž tu řeka a moře vystupující dělá, se táhne. Pročež i z prostřed města Konstantinopole velmi rozkošné a veselé jest vyhlídnutí na moře a na horu Olympum, kteráž se v Asii ustavičně od sněhův bělí.

Moře má v sobě ryb velikau hojnost, kteréžto jednak z Maeotského jezera a Černého moře skrz úzké moře Bosporum do moře Aegaeum a prostředzemního plovau, jednak z toho zase do Černého moře, jakž jest přirození ryb, vybíhají v tak velikém množství a v tak hustých haufích, že je časem rukama lapati mohau. A protož přehojný lov tam bývá ryb rozličných, jako mekarelův, línů, mníků, synodontů a xifonův. Řekové obyčejně více jsau rybáři nežli Turci, ačkoliv i tito rybami, když se na stůl postaví, nezhrzejí, zvlášť těmi, kteréž oni za čistotné mají; jiných pak se nedotknau jako litého jedu. Nebo (ať i to běžně povím) spíše by sobě jazyk uřezati a zuby vytlauci dopustili, nežli co toho zakusili, ježto za nečisté mají, jakožto žáby, šneky aneb hlemejždě, v kteréžto příčině i Řekové neméně jsau pověrčiví nežli Turci.

Nejzáze na tom předhoří, o němž sem pravil, stojí palác císařův tureckých nevelmi nákladně a slavně vystavený, aniž se mnoho nač podívati, jakž se mně po zevnitřku zdálo; nebo sem do něho ještě nevšel. Pod palácem nížeji aneb raději na samém břehu až k moři jsau týchž císařův zahrady, v kteréžto straně domnívají se, že staré město Byzantium na větším díle vystaveno bylo. Tuto nečekej, abych oznámil, proč někdy Chalcedonští, kteříž sídlo měli s druhé strany moře, právě naproti Byzantium, nazváni byli slepi, jejichžto domů sotva nyní zříceniny znáti; ani o přirození toho moře ustavičně dolů tekaucího a nikdy se zpátkem nevracujícího; ani o rybách slaných, kteréž do Konstantinopole z jezera Maeotského na šifích plávi: neb to do listu vlastně nenáleží, z jehožto mezi i tak dosti hrubě sem vykočil, a můžeš také o tom v starých i v nových spisích sobě přečísti.

Nyní zase ku položení města se navrátím, nad kteréž ku pohledění nic nemůže býti veselejšího ani k úžitku pohodlnějšího. Okrasy stavení a domů v městech tureckých darmo hledati, rovně jako ulie, poněvadž svau těsností všecku veselost odjímají. Na mnoha místech ještě se nacházejí nematní ostatkové starých pamětí*) a stavení, ale ne tak mnoho, aby se více nebylo tomu diviti, že z tak velikého počtu z samého Říma od císaře Konstantina tam přenesených více jich nepozůstává. Ale těch obzvláštěně vypisovati k tomuto předsevzetí nenáleží. Některých toliko dotknu.

Ještě jest tam plac starého hippodromu, kdež někdy koně tumlovali a v závod pauštěli, na němž se dva měděni hadové spatřují. Jest i jeden kamenný sloup zespod čtverhranný a široký, k vrchu špičatý. Jsau i jiní dva sloupové připamatování hodní: jeden na proti karavan-seraj, kdež sme hospodu měli, druhý na ryňku, kterémuž Turci aurat-basar, to jest rynek ženský, říkají. Na tom sloupě od spodku až do vrchu spatřuje se vyrytá historia vojenského tažení císaře Arkadia, kterýž jej vyzdvihnauti a svrchu na něm svůj obraz postaviti dal. Ten

*) Pamět zde značí monumentum.

slaup spíše snekem nežli slaupem nazván býti může pro udělané v něm stupně aneb schody, po nichž se u vnitřku až k vrchu jíti může. Mám jej při sobě vymalovaný. Druhý pak slaup, kterýž stojí naproti hospodě legatův aneb oratorův našeho císaře, ten celý kromě paty aneb spodku a makovice udělan jest z osmi celistvých kamenů červeného mramoru, tak mistrovsky a subtylně spojených, že se toliko jeden celý kámen zdá, jakož pak lid obecný za jiné nemá; nebo kdež se kámen s kamenem skládá a spojuje, tu jest povydaný věnec bobkový okolo celého slaupu, jímžto spojení kamenův hledícím na něj pospodu se zakrývá. Ten slaup častým zemětřesením zviktaný a nedávno ohněm opálený na mnoha místech má škuliny a díry, a aby neupadl, mnohými železnými obruči a zděmi stažen a jako opásán jest. Na tom slaupu, jakž rozprávějí, někdy stál obraz Apollinův, potom císaře Konstantina a naposledy císaře Theodosia staršího. Ale ty všecky prudci větrové aneb zemětřesení dolů smetalo.

O čtverhraném slaupu špičatém, o němž máto výš dotčeno, Řekové toho rozprávějí, že svržený z své spodní paty některé sto let na zemi ležel, až za kralování poslednějších císařův řeckých vydatil se nějaký řemeslník a mistr, kterýž se podvolil zase jej na předešlé místo jeho postaviti, a učiniv smlauvu, co by mu za to dáno býti mělo, znamenité přípravy a nástroje zvláště od skřípečův a provazů sobě shotovil, jimiž ten převeliký kámen nahoru od země vyzdvihl a tak vysoko vynesl, že toliko jednoho prstu reifův té paty aneb gruntu, na němž postaven býti měl, nedosahoval. To vidauce lidé přítomní, neměli za jiné, nežli že již všecka ta práce i náklad daremní jest, a že dilo to naskrze znova předsevzato býti musí. Ale mistr ten, nic se toho neulekv, rychle vymyslíl sobě pomoc z umění věcí přirozených. Dal mnoho vody nanositi a tau za několik hodin ten převeliký nástroj zlévati rozkázal, až provazové, na nichž ten slaup visel, tím svtlačováním namokše, jakž jejich přirození, skrčili se a sběhli, a tak toho slaupu výše pozdvihše, na místo jeho a na reify jej dosadili s velikým podivením a radostí všeho lidu přítomného.

Kdybych Pontu aneb Černého moře neohledal, moha se tam volně plaviti, k veliké lenosti by mi to přičteno bylo, zvláště že starí nemenší práci pokládali Pontum viděti nežli do Korinthu se plaviti. Tam tedy převesele se plavě, do několika rozkošných domův aneb lustbauzů císaře tureckého byl sem puštěn. Z nichžto na vratech jednoho s podivením viděl sem dítem truhlářským velmi pěkně a vlastně udělanau a vysazovanau bitvu, kteráuž sultán Selim s Ismailem, králem perským, svedl. Viděl sem i množství císařských zahrad, obor a trávníkův v přerozkošných údolích, ne tak od lidí uměle zdělaných jako od přirození samorostlých. Tuť sau někdy bydlely bohyně, tu sídla svá měly musæ, tu sobě učení lidé místa k přemýšlování saukromná obírali. Všecka ta veselá a utěšená místa, jakž sem napověděl, zdají se v pravdě kvílití a taužití, že od rukau křesťanských zdělána a ozdobena býti nemají. Vřak nejvíce to slavné město Constantinopolis aneb raději celá země řecká, kteráž někdy ctí a slávau nad jiné kvetla, nyní ohavnau služebností potlačena leží, byvši prvé rodičkau a matkau všech dobrých a poctivých umění, již zase tomu, čemuž nás naučila, od nás vyučena býti žádá; což sme od ní přijali, chce, abychom jí navrátili.

LVII.

Matouš Hosius.

„Kronika moskevská“, kterou spolu s denníkem dvoji cesty rakouského posla do knížetství moskevského, Zigm. svob. pána z Herberšteina (1517 a 1526), z jazyka latinského Matouš Hosius přeložil, obsahuje vypsání knížetství moskevského, mravů tamních a ukrutných činů Ivana Vasilovice. Dvakrát byla vydána v tiskárně Veleslavinovské 1590 a 1602, potřetí 1786 od Faust. Procházky. O spisovateli nic není známého, nežli co o něm D. A. z Veleslavína v předmluvě k raddě města Kolína Nového nad Labem napsal: „Od mnoha let byl sem v dobré známosti a v důvěrném přátelství s Mataušem Hosiem rodicem z Vysokého Meyta, měštěninem a spoľuobyvatelem města vašeho. Kterážto známost, jakž začátky své vzała v mladším věku našem, ne z naděje nějakého úžitku a zisku, kteréhož tehdaž jeden od druhého očekávali nemohľ, ale z samé a pauhé upřimnosti aneb že jeden při druhém něco toho spatřoval, což mu se líbilo, takž trvala mezi námi bez přetržení i v starším věku až do jeho smrti, a bezpochyby déleji trvati mohľa, kdy by mu byl Pán Bůh delšího života popřiti ráčil. Ten nedávno před smrti svau, žádostiv jsa ne v zahálce — což učiniti mohľ, maje z požeňnání božího strany věci časných sľušné zásobeni — ale v počestné práci život svůj trávil a dary sobě shůry propůjčenými vlasti své a českému národu prospivati, přeložil z jazyka latinského v český kroniku moskevskou, kterauž łatině vydal nějaký Alexander Guagninus, Vlach rodem z města Verony a u Štefana Báhora krále polského na zámku Vitebsku nad pěšim lidem hejtman († 1614). Kterážto knížka, když mi od jmenovaného Matúše jak ku přehlednutí a v češtině poopraveni tak k vytištění podána byla, rád sem ji k sobě přijal a vydati uminiľ. Ale když se to za jinými pracemi a příčinami státi nemohľo, prodlelo se s ni, až léhož Matauše Pán Bůh prostředkem smrti z tohoto světa pojiti ráčil, tak že se z vydání jejího na svěľo těšiti a práce své úžitku účasten býti nemohľ.“ Hosius zemřel l. 1590.

O krajině a lidu moskevském.

Moschovia, jinak Moskva, jest veliké a vsi země ruské bílé blavní město, poddané velikému knížeti moskevskému spolu s krajinou aneb knížetstvím, kteréž jména dosáhlo od řeky tau krajinou tekancí, tak

řečené Moskva. Ta řeka počátek a původ svůj má v krajině tverenské podle městečka řečeného Olesko a, odtud za 80 verstů (kterýchž pět udělá jednu polskou mili) tekauc, běží k městu Moskvě, i pojímajíc s sebou několik jiných řek, k východu slunce teče a v krajině rezanské s řekau Oka řečenau se spojuje.

Město Moskva hrubě k východu slunce leží, všecko jest dřevěné, dosti veliké. Těm, kteříž se na ně zdaleka dívají, zdá se větší, nežli samo v sobě jest. Nebo zahrady a placové v jednom každém domě a široké ulice městu veliké prostrannosti a velikosti přidávají. Nadto všelijací řemeslníci, kteříž s ohněm zacházejí, domy své za městem v dlouhém pořadí, mezi nimiž jsau pole a louky, mají. A tau příčinau město z míry veliké a široké býti se zdá. Tak veliká jest prostrannost jeho, že žádnau jistau ohradau, zdí, valem, příkopem a baštami ohraditi se nemůže. Avšak ulice na některých místech šraňky neb ploty z velikého dříví napříč položeného se přehrazují, při nichž branní a strážní až do začátku noci trvají a žádnému tam vjíti nedopauštějí. A jest to město velmi blatné a bahnité, že misty pro lauže mostky a lávky zdělati musili.

Jsau také v tom městě zámkové dva velicí na způsob a formu města vystavení: jeden z nich Kytajgrad, druhý Bolsigrod svým jazykem nazývají, mimo něž dvě vody tekauc, s jedné strany Moskva a s druhé strany Neglinná, na niž velmi mnoho mlýnů jest. Jest v něm také kostelů od kamene i od dřeva a domův zemanských a panských velmi mnoho. Za řekau pak Neglinnau na poli řečeném Nerbat, co by od zámku z kuše dostřeliti mohl, nynější kníže Ivan Vasilovic hrad veliký l. P. MDLXV vystavěl, kterýžto Oprična, to jest saukromý příbytek nazval, kdež on sám s velikým počtem vybraných drabantů a dvoranů udatných a zmužilých přebývá, a ty k obraně své nejináč než Turek janičary chová, jichž mívá přes dvacetit tisíců. Na větším díle jsau střeľci a dlouhými ručnicemi, jiní s šavlemi, s luky a kopím, v pancíře odění.

Všeliká kupectví, kteráž přespólní do města Moskvý vezú, předně u auředníkův celných vykázati a oznámiti musejí, kteráž oni v hodinu jistau obledávají a šacují. Pošacovaných pak žádný ani kupovati ani prodávati nesmi, leč se prvé velikému knížeti přednesau a ukáží. Tau příčinau se přiáází, že kupci někdy déleji, nežli náleží, s velikau svau škodau na místě zdržáni bývají. Když pak z Litvy poslové od krále polského do Moskvý jedau, tehdy všickni kupci kteréhokoliv národu, v ochranu a opatrování legátův přijati jsauce, beze všeho placení cel do Moskvý jeti neb jíti a dostatečné opatření stravau a vychování náležitě z komory velikého knížete moskevského míti mohau. Tato pak nejznamenitější kupectví jsau, kteráž se z Litvy, z Rus, z Polska a z jiných krajin kupcům do Moskvý dodávají: sukna všelijaká a rozličných barev, hedvábi a věci hedvábné, stříbrem a zlatem protkávané a krumplované, drahé kamení, zlato nitkové, perly a těm podobní jini drazi kovové, item pepř, šafrán, zázvor a jiné koření. A druhy dosti chatrné a lehké věci tam přinásejí, z nichž časem i výdělek mívají. A často se přitrefuje, že některé věci všickni Moskvané žádostivi jsau dostati, kterauž když nejprvé kupec k nim přiveze, znamenitý odbyt i vydělek na ni mívá. A zase, když jini kupci přijedau a týchž věcí velikú hojnost přivezau, tak velmi ty laciné bývají, že ten, kdož prvé své zboží draho

prodal, může ho zase, když mu na ceně spadne, s dobrým ziskem svým dostati a do vlasti své přivéztí. Kupectví pak, kteráž se odtud vezau, jsau: kůže rozličných zvířat a živočichů, item vosk a k tomu podobná zboží. Do Tatar z Moskvy koňská sedla, uzdy, šatstvo a raucha, řemení, zbroj pak a železo nejnák než kradí přinásejí; avšak nože, sekery, jehly, zrcadla, váčky a těm podobné věci svobodno tam voziti.

Tento pak národ moskevský v kupectví náramně podvodně a obmyslně, obzvláště pak s přespólními, zacházejí; neb když něco prodávají, to, což by za polovici nestálo, k podvedení kupcův (což i Litvanům těchto časův obecně jest) dvojnásobně procení. A jakž nejdříve počnau přísahati a Bohem osvědčovati, věz, že již pod tím test kryjí. Neb tím úmyslem přísahají, aby mohli druhého podvésti. Ale i přespólní obzvláště toho šetří při freymarcích a směně zboží jedněch za druhé, že když Moskvané kůže své, ačkoli laciné, draze sobě šacují, oni zase nproti tomu kupectví svá příkladem jejich, kterýchž velmi lacinu dostali, draze šacují a tak chytrost chytrostí, test istí oklamávají.

Veliký jest u nich rozdíť v kožích. Nebo sobotové černého dlúhého a hustého vlasu znamenají dospělost a jsau nejdražší, a v krajině ustjugské aneb divnenské a pečorské nejlepší se nacházejí. Kuny pak z rozličných stran tam vozi; z království švedského nejlepší přivázejí, okolo Moskvy jest jich nejvíce. Tak podobně popelice z mnohých míst tam v svazcích dodávají, a mají jakési znamení okolo hlavy a ocasu, po němž poznány bývají, příhodného-li či nepříhodného času sau zbyty. Bobrové pak a černé lišky také u veliké vážnosti u nich jsau.

Krajina moskevská sama v sobě není ani velmi široká ani úrodná; nebo má vsudy zemi písčítanu a nespůsobnau k úrodám. K tomu také jest v ní nepříhodné a studené povětrí, že pro velikau příkrost zimy osení k vyžrání svému přicházeti nemůže. Nebo začasté tak tuhá a ukrutná tam zima bývá, že, jako u nás v létě od veliké horkosti a palčivosti slunce, tak tam pro náramnau a nesnesitedlnau příkrost zimy země se puká a trhá. Nadto výše, voda v povětrí vylitá a slina z aust vyvržená, prvé než na zem upadne, sstydne se a zledovatí, a ovoce nesaucí stromové velikau tuhostí zimy, jako by je popálil, v nic obrázení bývají. Lidé také na saních se vozící zimau umrtvení a zmrzli z nich bráni bývají; nýbrž i medvědové, z hladu opauštějice lesy, po vesnicích blízkých běhají a do chalup sedlských mocí se derau, před nimižto lid sedlský z chalup utíkaje, pro náramně tuhau zimu vně bidně zahynauti musí. Zase takové nemírné a nesnesitedlné zimě horko častokrát palčivé se rovná, že někdy jezera a řeky nemírným vedrem a horkem slunečným vysychají, řauky a pole a obilí jako by ohněm spálil, prahnau. Ale ta veliká horkost slunce obyčejně sedm dní toliko trvá, a déle nic.

V Moskvě všecky domy, jakž v městě tak i ve vseh, stavějí nahore nad sklepy a pivnicemi, do nichž po schodích nahoru se chodí. Ačkoliv pak sině domovní dosti veliké a široké mají, však dvéře u pokojův a do domů velmi nízké dělají, tak že, maje tam někdo vjiti, musí se sehnauti a skloniti. V jednom každém obydlí aneb domě mají obrázky svatých na tabulích malované a v poctivějších místech postavené, zvláště pak obraz sv. Mikuláše, umučení Krista Pána, obraz Panny Marie a sv. Petra, a těm velikau poctivost činí. Když pak jeden druhého navštěvuje, vejda do domu, nehned pána v něm pozdraví, ale

klobauk sejma, ohlédá se s pilností na všechny strany, kde by obraz byl. Kterýž spatře, s velikou uctivostí nakloně třikrát hlavy, křížuje se též, třikrát říkáje: Jesu Kriste, Synu Boha živého, smiřuj se nad námi! A potom podadauce sobě rukau a pozdravující se vespolek, jeden druhého objímá a líbá, a podle obyčeje vlasti jich hlavy často skloňují. To pak jak mužům tak ženám obyčejné jest, když se sejdau, aby se jeden druhého pta! na všechny krevní a příbuzné přátely: jak se otec, matka, manželka, synové, bratři atd. mají, po jedné každé otázce a odpovědi začasté keyvajíce hlavami, sheybají se a jeden na druhého pilně patří, šetřice, kdo se více schyluje a snižuje. A tak tudy uctivostí jeden druhého předstihnauti a předchvátiti chce. Host, maje z domu vyjítí, třikrát křížem se znamenává, prvnější slova říkáje, a tak jeden druhého pozdravě odchází. Pro dosažení poctivosti a chvály divných užívají způsobů, ceremonií a zbytečností. Nedopauští se člověku potřebnému a chudému v domu některého znamenitého pána na kůň vsednauti a projížděti se. Velicí a znamenití páni a rady knížecí a jiní zemané v domích svých vždycky se kryjí a řídko mezi lidí vycházejí, proto, aby od lidu obecného mohli u větší vážnosti a setrnosti býti. A žádný z zemanů do čtvrtého aneb pátého domu pěšky nejde (čemuž se i někteří Litvané naučili), leč by za ním koně vedli, a to ne pro potřebu ale za příčinou schlauby a honosnosti činí. Zeman, by chudý a nutný byl, však sobě za lehkost a hanbu pokládá, kdy by měl rukama pracovati a chleba sobě dobývati.

Všickni oděvův dlouhých až do kůtkův bez faldů užívají, zvláště pak barvy modré aneb bílé. Klobauky bílé špičaté hladké z vlny tkané nosí. Všickni téměř bot červených a to krátkých, kteréž jim kolen nepřikryjí, užívají; podešvy jejich, na prstech tlustší, železnými hřebíčky neb cvečkami přibíjejí. Páni košile u obojku rozličným a proměnným hedbávím vyšívané i zlatem protkávané nosí a je záponami, perlami, kamením drahým, kuličkami stříbrnými aneb mosaznými pozlacenými ozdobují. Znamenitější a možnější páni kříže stříbrné neb zlaté, drahým kamením vysázené, obecný pak lid železně aneb mosazně zavěšují na hrdle a za znamenitau svátost je nosí. Jeden každý v oděvu na svůj stav náležitým, z rozkazu a vyměření velikého knížete a pána svého, chodí. Lidem chudým a prostého řádu raucho drahé a nákladné pod velikou pokutau nositi jest zapovědino. Pakli koho spatří z rodu nízkého, pěkně a nákladně oděného, hned ho zrádcem a nevěrným nazývají a kladau ho za podezřelého člověka, říkáuce: Ó nevěrný člověče, kde si takovou sukni vzal, že se odíváš po pansku? — Poláky a Litvany pány jmenují — snad ty se k nim, nešlechetniče, míniš uteci? neb ty nemůžeš sám s takovou sukni býti. Takový bez meškání obžalován a jako podezřelý přísně trestán bývá. Nebo jiný oděv chudým zemanům, jiný radám a pánům velikým, jiný měšťanům, jiný robotním lidem a sedláckům, podle jednoho každého povolání, slušnosti, stavu a možnosti narižen jest.

Tento způsob u všech Rusův a Moskvanů se zachovává: Každého roku na jisté dny mládenci, pacholata a mnozí muži ženat ven za město neb za ves na prostranné a vysoké místo vyoházejí, kdež by mohli spatřiti býti, a tam nějakým syptěním a křikem (jakž obyčej toho národu jest) dadauce sobě znamení, sbíhají se v hromadu a beze všech

nástrojův zbrojných, z sucha rukama se potýkají, bítí a rvau a perau se v ruce, v nohy, v hlavu, v břicho a kdo kde může, až častokráte odtud odpołu mrtvi se navracují, nejedni také tam duše nechávají. Ten pak způsob takového potýkání, praví, že by pro tu příčinu měl narizen býti, aby se mládež učila bítí, práni a všelijaké nesnadnosti a autoky snášeti a jim přivykatí.

LVIII.

Václav Plácel z Elbinku.

Václav Plácel narodil se v Hradci Králové dne 7. září 1556. Již v šestnáctém roce svém složil a vydal některé básně latinské, které pochvaly došly. Na universitě prazské nabyt důkladné známosti práv jak domácích tak římských a l. 1581 povýšen byl od císaře Rudolfa II. s ohledem na znamenitý prospěch ve studiích do stavu šlechtického. Vrátil se domů, stal se písařem purkrabství kraje hradeckého (1586), později prvním písařem při radě městské (1591), v kterémžto úřadě rodišti svému sloužil až do smrti své. Od l. 1593 sedával ve sněmě zemském, kdež l. 1597 vyvolen byl za berníka krajského a do komissi k porovnání práv zemských s městskými. Zemřel dne 6. října 1604.

Švagr Plácelův, pan z Kalistě, jazykem německým sepsal historii židovskou. Kterouž když vydati se váhal, přeložil ji s přivolením jeho Plácel do češtiny. Spis tento věcí neméně zajímavý jako jazykem klassický vydán byl z tiskárny Veleslavinovy l. 1592 a 1610.

Z Historie židovské.

Řád správy světské u Židův.

Před zjetím babylonským zachovávan byl řád správy obecné, ustanovený od Boha skrze Mojžiše na pausti, v němž povinnosti saudeců velmi maudře a dobře byly rozděleny, jakž to bývá in statu aristocratico, to jest, kdež někteří toliko maudří, přední, znamenitější a hodnější muži správu města, obce aneb země mají a jako v svých rukách drží. Nebo nacházeli se u Židův saudecové v čtverém rozdílu, a rozepře od jednoho saudu k druhému až k nejvyššímu podávány bývaly: od nejvyššího pak již žádného dalšího odvolání bráti nemohli, ale každý na výpovědi toho saudu přestati musil. A ten řád při saudech, kdež se od jednoho k druhému, od nižšího k vyššímu odvolání bráti mohlo, velmi dobře slaužil k zachování spravedlnosti. Nebo saudecové, vědauce, že výpovědi činili mají s veyhradau vrchního práva a že na nich strany nepřestanau, chtějte nechtějte spravedlivosti vyhledávati, jeden druhých

se osteychati a přímlyvy své upřímně bez patření na osoby, na přízeň i na dary, činiti musili.

První a nejnižší stupeň byl starších domů aneb čeledí otcovských. Nebo v jednom každém rodu bývali starší, jak snad u nás mezi řemeslníky cechmistry aneb starší pořádkův. Těch povinnost byla rody své svolávat a obsítati, a což bylo na nedorozumění mezi přátely a jakékoli roztržitosti vyslýchati a na místě postavovati, různice pokojiti a smláovati, aby se ne všim právo a saudcové zanepraždňovali a zanášeli. Však čehož sami starší porovnatí a spokojiti nemohli, to před saudce přednášeli a přitom i zprávu jim o tom činili a na těch věcech aneb rozeprech spolu s saudci seděli. Jmenují se pak tito starší: starší z čeledí synův, aneb starší bratří a streycové, item přední z otcův, první z rodů. Tento pak stupeň starších starožitnější jest nežli jiní; nebo začátek svůj a původ má hned z Egypta před Mojžíšem, když tam v Egyptě lid izraelský náramně se rozmnožoval a rostl. Neb tam starší drželi vrchnost nad mladšími svého rodu, aby jim nebylo potřebí před cizím právem se sauditi.

Druzí saudcové byli ti, ježto nad řádem a právem, nad etí, kázní a obecným pokojem po městech ochrannau ruku drželi a, jestliže kteří nespůsobové vznikali mezi sausedy, ty rovnali, vyzdvihovali a pokojili. Takovéto saudce Mojžíš z rady a vnuknutí tehána svého Jetry na paušti ustanovil a zřídil, kteříž potom nejvyšší aneb přední v městech nazváni byli. A poněvadž mnoho lidu bylo, ne jeden takový býval, ale mnozí rozdělili mezi sebe město k správě, tak že někteří postaveni byli nad tisícem, jiní nad stem, jiní opět nad padesáti a někteří nad desíti. V našem jazyku stauti mohau: správcové nad tisícem aneb hejtmané čtvrtní v městě, setníci, padesátníci, desátníci a t. d.

Třetí rozdíl saudcův měl knížata dvanáctého pokolení izraelského, nad každým pokolením jedno. V našem jazyku: nejvrchnější v lidu hejtmané nad pokolením Izrael, hlavy a knížata v Izraeli, jako snad u nás hejtmané krajští, kterýmž předkové naši staří Čechové popravce říkali. Čehož tedy přední starší města srovnati a spokojiti nemohli, to se podávalo na tato knížata, to jest jednokaždé pokolení k svému a nad sebou ustanovenému knížeti zření mělo. A na tyž a na saud jejich vztahuje se ona řeč Krista Pána u sv. Matauše, kdež učedníkům svým tížícím se, jakau zato oplatu vezmau, že opustivše všecky věci následovali Pána, odpověděl, že v druhém narození, když syn člověka v slávě své k saudu přijde a posadí se na trůnu velebnosti své, i oni seděti budou na dvanácti stolicích, saudíce dvanáctero pokolení izraelské. Kterýmižto slovy připodobňuje a přirovnává způsob duchovního království svého k správě světské, kteráž se v lidu izraelském zachovávala. Nebo jakož tam někdy knížata dvanáctého pokolení izraelského sedávala s králem na saudu: tak praví, že i apoštolé v slávě jeho na dvanácti stolicích saudcův spolu s ním sednau a sauditi budou.

Čtvrtý saud byl saud veliký, jemuz všickni jiní saudové poddáni byli a na jehožto výpovědech každý přestati musil; neb od něho žádného dále odvolání nebylo. Židé jmenovali ten den saud consistorium gazith, Thalmudistae jej sanhedrin nazývají od řeckého slova *συνέδριον*. Držán býval na tom místě, kdež stánek a potom chrám Páně stát. Nebo z nařízení božihó musil býti při stánku a chrámě. Ustanovit jej Mojžíš

v čtvrtých knihách svých v kapitole XI. a sedalo v něm LXX mužův starších z synův izraelských, ačkoli někteří se domnívají, že takový soud i před Mojžíšem mezi Židy v zvyku a užívání byl a že toliko od Mojžíše byl obnoven a potvrzen, majíce zato, že těch sedmdesáte mužův, kteří s Jakobem do Egypta sstoupili, ihned v Egyptě mladší spravovali a jako soudcové nad jinými býti začali. Těch povinnost byla, vypravovati a koncovati všecko to, čehož starší a knížata pokolení spraviti nemohli. Ti také sedali in foro conscientiae, na saudu svědomí a náboženství, a povstal-li který falešný prorok a nedorozumění nějaké vzniklo-li mezi kněžimi a králi, též bylo-li činiti o válku a pokoj, všecko to oni uvažovati a rozsuzovati musili. V moci jejich také bylo po vyslyšení a spravedlivém orteli zločince na hrdle trestati. A kdežkoli jaké útrpné, hlavní a na hrdlo se vztahující pře po městech aneb po krajích znikly, všechny se ty na saud tento odkládaly, podávaly a na jeho ortel očekávaly. Nejobecnější pak na hrdlo pokuty u Židův byly tyto čtyry: upálení, stětí, ukamenování a oběšení. A kolikrátkoli někdo kterau z těch pokut na hrdle trestán býti měl, tolikrát soudcové nic toho dne nejedli.

Těch pak, jimiž se ten vrchní saud osazoval, bylo nejprvé sedmdesáte starších, kteřížto byli zřízení soudcové, s nimiž na saudu sedali i jiní soudcové aneb i král, potom nejvyšší biskup a knížata dvanáctého pokolení izraelského. A ti starší v počtu 70 osob, kteříž na tom saudu sedali, byli jako jádro a nej přednější lidé z dvanáctera pokolení bez rozdílu vybírání až do krále Davida. Ten potom nařídil, aby sami toliko potomci jeho na tom saudu sedali a žádný jiný, kdož by nebyl z rodu královského. Místo také, v němž ten saud držán býval, v chrámě bylo, o čemž výslovně v třetích královských v kap. VII. napsáno, že král Šalomaun vzdělal sínici, v níž byl trůn, kdež saudit, totiž sínici saudnu, a tu v řeckém textu užívá se slova *κρίτηριον*, to jest iudicatorium, jako by řekl český soudnice aneb soudní sínice.

Takovýto byl řád správy světské v lidu židovském od časů Mojžíšových až do zajetí babylonského, a jest podobný tomu, kterýž se aristocrazia jmenuje, když jich několik moudrých a dobrých spotečně spravuje a vrchnost drží.

V zajetí babylonském po zkáze města i chrámu, ačkoli mohli Židé náboženství své svobodně i tam mezi pohany provozovati: však v zevnitřním obcování musili vedle vyměření a ustanovení chaldejských živí a jim poddání býti. Protož tehdaž všickni úřadové světsí a soudové židovští, jsauc vyzdvižení, přestali a utichli: kromě toliko, že správa starších otcův v pokoleních a čeledech při své vážnosti zůstala, a jeden každý při svém pokolení s trestáním a napomináním otcovským bez tvrdého a přísného s vinnými nakládání přistupovali, a kde jací odporové vznikli, ty pokojili a rovnali. Čehož pak tím přátelským způsobem spraviti nemohli, o to se podle práv a zřízení zemských království chaldejského před vrchností pohanské obsílali, a jimi sauzení bývali.

Když se pak navrátili do Jeruzalema a obec svau zase vzdělati, způsob správy rozdílný od prvnějšího mezi se uvedli. Nebo ačkoli Zorobábel kníže, Jezua nejvyšší biskup a Nehemiáš snažili se obnoviti a vyzdvihnouti předešlý starodávni řád, kteréhož předkové jejich užívali: však nemohli k tomu nijakž přivesti, protože již takové svobody neměli,

jakež prvé ve vsi plnosti požívali. Nebo ačkoli propuštěni byli od králův perských a dovolení měli, aby podle vyměření a ustanovení otcovských živi byli a se spravovali i úřady lidmi svého národu zosazovali: však nicméně musili znáti a držeti za svau nejvyšší vrchnost krále perské, kteříž nad nimi vládaře a hejtmany své ustanovovali, aby na Židy oko nesli a v poddanosti je zdržovali, aby, odtrhnuce se od Peršanův, k někomu jinému nepřistaupili. Jakož v prvních Ezdrášových jmenuje se Sesbazar zřízený vládat nad Judstvem od krále Cyra, a podobným způsobem za vládaře od králův zřízeni byli Sanballat a Bagoses. Nadto ještě i tím poddanosti své králům perským dokazovali, že z sebe ročně tribut a jistý plat sbírali a králům perským odvozovali. Jakož v týchž knihách Ezdrášových trojí tribut se připomíná, totižto plat, clo a úrok, od něhož však z zvláštní milosti krále Artaxerxa Longimana lidé duchovní, to jest kněží a levitové přisluhující v chrámě, osvobozeni byli. A ačkoli musili to Židé trpěti, aby vládaři perští na všecky věci jejich pozor měli a k nim přiblížili: však bylo jim dopuštěno od králův, že duchovní i světské úřady podle vyměření zákona božího svými toliko lidmi osazovali a opatrovali. Vládaři pak královští nic s tím činiti neměli a v nic toho jim se vkládati nesměli, jsauce toliko nato samo usazení, aby v pokoji a tásce Židy při jejich věcech zachovali, z poddanosti králův perských vytáhnauti se jim nedali a tributů roční od nich vybírali, jakž se to z historie Bagosa spatřiti může, kterýž přísně trestal Židy, když nejvyšší biskup Jan rozbroj v zemi udělal a bratra svého Jezusa v chrámě zamordoval.

Tak Židé po navrácení svém z Babylona vedle předešlého obyčeje svého vzdělali obojí správu, avšak, jakž řečeno, mnohý v tom nedostatek měli a k dokonalosti předešlé přivesti jedné ani druhé nemohli. Starší pokolení zůstali při své starodávní vážnosti a užívali moci a práva nad svými, jakož se o nich zmínka činí v knihách Ezdrášových.

Aniž jest nepodobné, že sau ti také, vrátivše se z Babylona, i za soudce po městech odbývali. O povinnosti nejvyšších po městech, kteříž předešle na soudné stolici sedali a nad tisícem, stem, padesáti a desíti ustanoveni bývali, o těch žádné se zmínky nečiní. Odkudž můžeme souditi, že ten úřad po navrácení z Babylona zase obnoven a vyzdvížen nebyl, ale že snad ti soudové starším pokoleni poručeni byli a oni je spravovali. Podobně i dvanáctero knížat dvanácti pokoleni izraelských také zase v svých povinnostech a úřadech ustanoveni nebyli, poněvadž se toliko Judovo a Ben-Jaminovo pokoleni do vlasti své navrátilo. Místo královské, však bez titule a koruny, drželi Zorobábel, Nehemiáš a nejvyšší biskup. Potom když i Nehemiáš umřel, drželi ten úřad nejvyšší biskupové a knížata z rodu Davidova. A však kněží nejvíce sobě moci osobili a přivlastnili a nejpřednější věci obce i lidu řídili. Knížata pak z domu Davidova nejbližší místo po kněžích a nejpřednější sedání i hlasy v největším a nejvrchnějším saudu mívali.

Nejhlavnější a nejvyšší saud, nazvaný synedrión, v němž sedmdesáte starších sedalo, ten Židé zase obnovili a vyzdvihli a samými toliko muži z domu Davidova osadili. Přední místo, jakž povědino, držel kníže z domu Davidova a kmene královského, a požíval těch všech svobod, výsad a předností, jakýchž před zajetím babylonským králové požívali.

K tomu pak velikému saudu přizřídili tehdaž po městech jiné

„dvoje právo, kteréhož před zajetím babylonským nebylo, avšak i to velikým saudem se spravovalo: o kterýchžto nižších saudech Pán Kristus vykládaje zákon u sv. Matauše připomíná. V prvním saudu toliko tři osoby sedaly a těm náleželo rozeznávatí všecky věci lehčejší, jako pře o zlodějství, o peníze, o hanění, o poctivost a všelijaké jiné přečinění jedněch proti druhým buďto slovem aneb skutkem. A tak smýšlejí učení muži, že Pán Kristus v jmenovaném místě u sv. Matauše ten saud miní a jmenuje jej *αἰτίων*, řka: „Kdož se na bratra hněvá bez příčiny, hoden jest saudu.“ Druhý saud v městech osazen byl dvadcíti třemi saudci, a pro tu příčinu nazván byl domus viginti trium, dům dvadcíti a tří, item sanhedrin ketanna, to jest, malé synedrium. Avšak i ti bez dotazu a naučení většího saudu nesměli a moci neměli žádného hrdla odsauditi a k smrti ortelovati. A ten saud minil Pán Kristus na dolčeném místě slovem raddy, řka: „Kdož by řekl bratru svému racha, hoden jest raddy.“ Veliké pak synedrium, Židům sanhedrin řečené, v němž sedmdesáte starších sedalo, jmenuje Kristus Pán *judicium geheunæ*, protože ten saud měl moc na hrdle trestati, řka: „Kdož by řekl bratru svému blázne, hoden jest pekelného ohně.“

Alexander Veliký v Jeruzalemě.

Když Alexander Veliký, král macedonský, dobýval města Tyru, požádal od Židův proti Tyrským pomoci na lidech i penězích. Biskup pak Jaddus dal mu takovou odpověď, že Židé, jsauce pod panováním králů perských a dávající jim tribut, jakožto těm, od nichž mnoho dobrého přijali za živobyčí krále Daria, jiného žádného za pána přijítí nemíní a nemohau: poněvadž po všecken ten čas, jak se z Babylona domů navrátili, vždycky bez přítrže králům perským poddáni a poplatni byli a pod ochranau jejich seděli. Král tedy Alexander, dobyv města Tyru a Gazy, byl té celé vůle, aby se toho na Židech, že mu pomoci ode-slali nechtěli, pomstil, pročež i s hněvem táhl k Jeruzalemu. Ale ve snách vystrahl Pán biskupa Jadda a dal mu návštějí, co by v takovém nebezpečenství učiniti měl. A tak když se král Alexander v znamenité zřítivosti s vojskem svým k městu přibližoval, vyšel mu v cestu a vstříc Jaddus v habitu svém biskupském se vším jiným kněžstvem i s měšfany oblečenými v bílá raucha, aby ho prosil za milost a za pokoj. Tu Alexander král, uzřev biskupa jdaucího proti sobě, rychle s koně skočil a udělal mu poklonu, nad čímž se vsickni toho přítomní užasli a nemáto se tomu divili, co to král dělá, že nepřítel svého, na něhož se nedávno předtím tak náramně rozhněval, netoliko na milost přijímá, ale i první poctivost mu neobyčejnau činí, jakéž až do toho času žádnému z smrtedlných lidí neučinil. A když o tom tázán byl od nejvěrnějšího přítele a hejtmana svého knížete Parmeniona, dal mu v ten rozum odpověď: „Když sem (prý) byl v Dio městě macedonském a strojit se na vojnu proti králi perskému, viděl sem ve snách muže rovně takové postavy a v takovém habitu a rauše, jako tento jest, kterýž mne posiloval a napomínal k tažení proti Perským, anobř i sliboval pomoc, že mne šťastně a bezpečně skrze Asii provede. Poněvadž tedy nyní takového člověka a v témž oděvu sem spatřil, jakýž mi se tam ve snách

ukázal, z toho porozumívám, že mne Bůh k tomu tažení napomenul a že mi tak brzkého vítězství proti Perským popřát, i dále popřeje. A protož poklonil sem se Bohu tomu, jehož tento biskup knězem jest a jehož původem vzal sem tuto vojnu před sebe a vítězství sem dosáhl i ještě očekávám."

Potom jel král Alexander s biskupem a Židy do Jeruzalema, a netoliko nic neuškodil městu, ale i obět svau v chrámě Páně obětoval a dary velikými jej nadal. Svobodu také dal Židům, aby živi býti mohli podle zákona otcův svých bez překážky každého člověka, a sedmého roku, v němž země jejich odpočívala, žádnými daněmi a platy aby povinni nebyli: poněvadž Židé vedle přikázání božího žádné rolí nedělali, neosívali, a tak ani co žiti a kliditi neměli.

Tehdáž také ukázali a vyjevili kněží králi Alexandrovi proctví Danielovo, vztahující se na něho, totižto že kníže jedno řecké dobude království perského a na sebe je přeneše. Kterýmžto proroctvím nepochybně posílit se král Alexander v svém předsevzetí, a ostatek těch bojův a válek, kteréž mu ještě s Perskými nastávaly, zpolehv na přítomnou a jistau boží pomoc, tím směleji, udatněji a srdnatěji dovedl, až i monarchii obdržel.

Tímto připomenutým způsobem u prostřed znamenitých proměn nejpřednějších a nejvyšších monarchií a království světa, když král Alexander s perským bojoval a jako Evropa s Asií se potýkala, Pán Bůh milostivě a mocně zachoval lid svůj proti rozumu a vši lidské nadátosti a srdce Alexandrovo, hněvem od Židův odvrácené a ku pomstě nakloněné, k dobrotivosti a milosrdenství naklonil: tak aby mysle jim co nejhoršího učiniti, naproti tomu dobře jim učinit a pokojně i přátelsky k nim se ukázal. A tu vidíme pravdu onoho propovědění ducha Páně: *Cor regis in manu Domini sicut torrentes aquarum*, Srdce královo v ruce Páně jako potokové vod.

LIX.

Matouš Philonomus Benešovský.

Narodil se okolo l. 1550 v Benešově. Po odbytých studiích byl vychovatelem u Výžala, plavce v Podskali, načež se stal knězem. L. 1577 učiněn byl kazatelem u sv. Jakuba v Praze, potom pisařem konsistoře pražské pod jednou, pak správcem školy u sv. Vítu. L. 1582 stal se opatem kláštera na Slovanech, s kteréž hodnosti však byl sesazen a ze země vypovězen l. 1591. Rok potom odevzdán klášter benediktinům břevnovským. Díla Benešovského jsou: překlad epištol sv. Ignacia Antiochenského (1571, 1586), grammatika česká (1577) a slovozpytný spisek: knížka slov českých vyložených, odkud svůj počátek mají (1587) *). Hlavní zásluhou Benešovského jest, že se on první pokusil, aby prosodii časoměrnou, jejíž

*) Epištoly sv. Ignacia vydal l. 1786 F. Procházka, žalmy J. Jireček v Časomér. překladech žalmů l. 1861.

pravidla již l. 1557 od Blahoslava byla vytčena, v češtině prakticky provedl. Přeložil totiž rozměrem elegickým osmero žalmův, jež ku grammatice přitištěny sou.

Žalm VII. (P o č á t e k.)

Kdyžkoli těžkostí nastávala bída budaucích,
 Kdyžkoli od zlostných vznikla překážka lidí:
 Sám si ty byl, Bože můj, v němž sem svú víru zakládat,
 K žádnému sem s nadějí krom tebe jíti nemoh'.
 Teď pak opět těžkost nastává z Saulovy zlosti;
 Neb se snaží všelijak, jak by mne jíti mohl.
 Jestliže nás uhoní, jako lev zvěř zúřivě dáví,
 Jak bude náš ubohý pracně se míti život?
 Neb řeč o nás prošla, žebychom jeho žádali zkázy,
 Auklady k bezživotí též že činíme jeho.
 Jest-li že sem takovú věc hroznú zpáchatí mínil,
 Jest-li v rukau nepravost mých, Pane, tak veliká,
 Nýbrž jest-li že sem kdy se Saulovi pomstíti myslit:
 Nech zato teď takovú od něho pomstu trpím;
 Stávu budaucího království nechť mi odejme,
 S mým životem nechť jí pošlape zlostně nohau!
 Povstaniž, ó Bože můj, jako hrozný vajvoda vojska,
 Svú nelibost nad tím Saulovi králi okaž!
 Ať zná bez omytu, že mne ráčíš chtítí za krále,
 Buď skrze nás v panství jich mimo vůli slaven.
 V rozkazu tvém povstaň, jimž's kázal býti mi králem:
 Toť bude povstání, když mne na trůn dosadíš.

LX.

Jan Grill z Grillova.

J. Grill náleži k nečetným veršovcům, kteří za XVI. věku ve skládaních svých výlučně užívali jazyka českého. Směr jeho byl nábožensko-naučný. Starý zákon v českých verších (1586), Patriarchův čtyř životy (1587, 1595), Akta neb skutkové Krista Pána (1595) přední jsou díla jeho. Básnického vzletu v nich neni; jen didaktické vstavy, jimiž dějpravné verše Grillovy zhusta sou protkány, větší poněkud cenu do sebe mají.

Grill byl rodic rakovnický (nar. l. 1526*). Veškeren svůj život ztrávil v rodišti svém, kterémuž ve správě věci obecních

*) Pod podobiznou Grillovou při vydání Životů patriarchův l. 1587 položeno několik versův Tomáše Mitise z Limuz, kdež se dí, že „sexaginta annos Johannes Grillus et unum natus et effictus cernitur hac facile“; podle toho položili sme rok jeho narození. Jungmann chybně klade l. 1531.

platné služby prokazoval. Od Rudolfa II. obdařen byl erbem a aby se mohl psátí „z Grillova.“ Zemřel l. 1600.

Z Patriarchův životů.

Naučení z příkladu Josefa Egyptského.

Považ, prosím, pilně teď historie,
Co se s Josefem působí a děje.
Jak dlouho Pán Bůh ho velice stůžil:
Tak nyní veleslavně jeho zvýšil,
Načež Josef neuměl*) nikdá mysliti,
Nad to by směl Boha za to prositi!
Na tom by byl mile s vděčností přestal,
Aby se z vězení zas k otci dostal;
Nebyl by bratřím toho připomínal,
Že sau ho prodali, nic by neríkal.
Chtěl Pán Bůh jeho tak dlouho trápiti,
Chtěl Pán Bůh vzdycháni, slzy viděti.
Chtěl Pán Bůh víry tak jeho zkusiti,
Chtěl Pán Bůh modliteb vůně počiti.
Slyšel modlitby z auprímného srdce,
Chutnější nad myrrhu z zlaté kadlnice,
Kteréz Pán Bůh velice oblibuje
A člověka polom tak utěšuje.
Načež člověk neumí*) ani mysliti,
Tak ho ráčí moeně Bůh obdariti.
Trpělivost, víru předkem chce mítí;
V dlouhočekání stálost musí býti.
Povaha božská jest, ne jak prosíme,
Dává nám víc, než my rozumíme,
Jako matec s syny Kristus pověděl,
Že, zač prosí, neví: ale on věděl.
Nevyměřuj času, čekaj, trp mile,
Zmužile sobě čiň každé chvíle;
Posilníť Bůh srdce, také utěši:
Slovo boží jest meč k tomu nejjistší.
Příkladem Josefa uč se teď znáti
Vůli boží, dlouho v víře čekati.
Slyšeli sme nyní Josefa ctnosti,
Jak snášel trápení v trpělivosti.
Však mnohem větší jest dokázal ctnosti
Než zdrželivostí, trpělivostí!
Neb mnozí těžkosti mile snášeli,
Bohatství, rozkoží sněsti neuměli*).

*) Ve slovech neumí, neuměl četl Grill eu za dvojhlasku. Ve dvou případech (l. 158) uštěno: naumí, nauměli.

Achilles statečný u Řekuov rek byl:
 Brisejdě k libosti vojsko opustil.
 Josef a Scipio, ti hodni chvály:
 Jiní se v rozkoše, v peychu vydali.
 Není v moci lidské, v štěstí nepýchat,
 Než kohož sám Pán Bůh ráčí zachovat.
 Neb jak maličko štěstí povyšuje
 Ůlověka, hnedky jiné potupuje.
 V světě bídnějšího nic nad pyšného;
 Neb nezná sebe, ani Boha svého.
 Nemyslí, že jiným rovný v rození,
 Že jiným všem rovný i v usmrčení;
 Nepomní, co jest byl, a co jest nyní,
 A co býti může hned okamžení.
 Z peychy Boha, bližního potupuje
 Hněv boží skrze to sobě působuje.
 Vem příklad z tohoto Josefa sobě,
 Jaký on byl v štěstí, to radím tobě.
 Měj bázeň boží v srdci ustavičně,
 Pomměť, že nebude na světě věčně;
 Pomměť, co byl, co jest, co býti může,
 Že smrti vyhnout se nijak nemůže.
 Hleděť mírnosti ve všem zachovati,
 Boha, lidí pýchau nerozhněvati.
 Protož, čím jsi vyšší, níž se nepýchej,
 Boha soudce všeho býti jistě znej.
 Dnes jsi živ a zejtra můžeš umřítí,
 Červům za pokrm, věz, že musíš býti.

LXI.

Václav Šturm.

Rodem byl z Týna Horšova čili Dobrohostova (nar. l. 1531).
 Bylo mu dvacet let, když sám dvanáctý spolu s Ballazarem Ho-
 stounským, Ondřejem Pěšinem a jinými od cis. Ferdinanda I.
 poslán byl do Říma, aby se v koleji německé za kněze vzdělali
 a, vrátice se domů, s prospěchem pracovati mohli proti sektárství
 v Čechách tehdá rozbujnělému. Jelikož kolej německá pro chu-
 dobu je přijmouti nemohla, vzati jsou do koleje římské, kdež
 sám zakladatel řádu jesuitského sv. Ignacius zvláštní péči o ně
 vedl. Většina z nich vstoupili l. 1553 do řádu tohoto, mezi
 nimiž i Šturm, který s podivením Vlachův v studiích prospíval.
 Léta zkušebná ztrávil pod očima samého Ignacia a l. 1555 učinil
 řeholní slib. Ku konci l. 1558 přišel Šturm do Prahy, i vzložen
 naň úrad kazatelský v chrámě jesuitském, ačkoliv ani filosofie

ani theologie nebyl ještě studoval. Veliké naděje v něho kladené s počátku podobalo se, že budou zklamány; neboť Šturm, takový potom a tak slavný řečník a theolog, tehdá v úřadě ještě nováček prozrazoval velikou nespěšlost a nadto i český jazyk ve Vlaších tak byl zapomenul, že při každém třetím slově buď váznul buď proti pravidlům syntaktickým chyboval. Těmto nedostatkům aby pomohli, jini mu nejprve latině kázání vypracovali, jež on do češtiny přeloživ, některému z kanovníkův pražských přehledati dával. Opravené řeči učil se nazpaměť, předříkával ji několikrát tovaryšům svým v čas večere a tak konečně ozbrojen vystupoval veřejně. L. 1559 opět vypraven do Říma, odkudž se l. 1565 co doktor theologie navrátil. Tu na ponuknutí arcibiskupa pražského podstoupil boj s českými Bratry, proti kterým nejen kázáním a poučováním, ale zbrani jejich vlastní, totiž písmem a tiskem, opírali se jal. V této polemice zavírá se veškerá literární činnost jeho. Hlavní a první dílo Šturmovo jest „Srovnání víry a učení Bratří starších“ (1582). Sepsáno jest ve způsobě rozmluvy mezi knězem katolickým a Bratrem. Později (1588) vydal kritiku na kancionál bratrský od l. 1576. K těmto dvěma knihám druží se ještě několik jiných, ježto jsou pokračováním ve sporu oněmi počatém. Spůsob Šturmův byl mírný a přívětivý, přitom však rázný a pronikavý. Usilování jeho nezůstalo beze zdaru: mnoho Bratři odstoupilo od Jednoty.

Šturm pro učenost a výtečné povahy své požíval přátelství šlechty katolické po Čechách i po Moravě, čehož důkazem jest jmenovitě to, že pány Viléma z Rožmberka a Adama z Hradce přiměl k založení kolleji a škol jesuitských, onoho v Krumlově, tohoto v Hradci Jindřichově. V Praze učil theologii, jazyku latinskému i řeckému. Některý čas kollej tamní co rektor spravoval; podobně i kollej krumlovskou a olomouckou. Dvakrát vyslán byl do Říma, kdež přítomen byl čtvrtému a pátému obecnému shromáždění řádu, pomáhaje klásteru zakládati k potomní moci jeho. Život dokonal v Olomouci 70tým rokem věku [svého dne 27. dubna 1601.

Ze Srovnání víry.

Rozepré náboženské za císaře Theodosia.

Theodosius starší, císař římský, pán velmi slavný a mocný, když byl od Graciana císaře k auřadu císařskému ne z římského a vlaského ale z hispanského národu pro svou hodnost zvolen a připuštěn, ničeho více nelitoval a nad ničímž větší těžkosti nenesl, jako že jest toho času

k spravování povolán byl, když skůro veškeren svět rozmanitými bludy spletený jsa, v rozličné sekty rozdělen byl, a když učení lidé mezi sebou se hádajíce, spisy, traktáty proti sobě vydávajíce, mezi obyčejný lid křesťanský nelásku, zášti, nelibost a nepokoj uvedli, tak že by nebyl div, aby v bludy uvedeni aneb nejméně v pravdě rozpačeni byli i vyvolení boží. Nebo Eunomius teház svůj kaukol mezi pšenici Pána Krista roz-síval, Novacianů též jed všudy se rozjídal a Macedoniáni svůj hauf den ode dne rozmnožovali, Ariáni pak nade všecky jiné katolickau a vše-obecnau církev sužovali a trápili. Ať mlčím o jiných postranných, skrytých a domácích a těch, ježto dobrovolně na svou škodu jedau, bojovnicích, kteří mnohokrát svým vpádem, autokem a přeskočením více udrhnau a zajmou, i daleko větší škodu činí nežli ti, jenž v šiku stojí. Nu v takových šraňcích a úzkostech když jest sebe křesťanský a horlivý pán postaveného vidět, žádného pokoje ani dnem ani noci mítí nemohl, ba ani sám sobě nedať, než ustavičně o tom přemysleť, kterak by, jako jednoty křesťanské milovník a otec vlasti, všecky roztržky, nevole, zášti z prostředku vyníti, zahladiti a k zapomenutí přivesti a tam je na věčnost pohřbiti mohl. Když pak sám v tom dosti bedlivě pracujíc žádného způsobu ani prostředku k tomu dostatečného najiti nemohl, ba ani na mysl jemu nepřišel, kterýž by srdce jeho upokojiti, roztržité učitele srovnati a k jednotě přivesti mohl: i poslal sobě pro Nektaria, arcibiskupa konstantinopolitanského, a jemu svou starost a sauzení mysli oznámil, žádaje od něho, jakožto od správce duchovního, v věcech k němu náležejících pomoci a rady, kterak by k tomu přikročiti měl, aby mohl předešlé i přítomné roztržitosti k jednotě přivesti a budaucím se na odpor postaviti, dokavadž by z nich něco horšího neurostlo. Neb tomu ten Bohu milý pán výborně rozumět, kterak křesťanstvo netoliko bez jednoty hyne, v rozpustilost i v pohanství přichází, ale že i věci časné, veliká panství, rodové, krajiny i království se vyvracují a jinam přenesena bývají. Nektarius pak arcibiskup, když na takovou vážnou a podstatnou císařskou otázku odpovědi nahotově neměl, žádal sobě času propůjčiti, aby se mohl s jinými o to poraditi a, všecko dobře uvážíc, nějakou jistau a neomylnau Jeho Milosti odpověď a radu dáti. Což když jemu dovoleno bylo, mezi jinými, s kterými se radil, povolal i Agelia, novacianského biskupa, aby i jeho zdání, prvé než by před císaře přišel, slyšeti a jemu vyrozuměti mohl. V tom shromáždění, když mnozi mnoho mluvili a rozličná zdání předkládali, všickni však k tomu směřovali, aby samým písmem svatým vše se konalo a prokazovalo: přihodilo se pak, že tomu potazu byl také přítomen lektor, totiž čteník aneb deklamator biskupa Agelia, muž dobře veymluvný a v zákoně Páně a v věcech duchovních a maudrosti přirozené dostatečně zběhlý a v jednání věci světských evičený a dospělý. Na něho tehdy když byl učiněn potaz, aby své zdání pověděl, co by se Jeho Milosti císařské mělo na jeho otázku za odpověď dáti: i píše se, že na tento způsob zdání přede všemi zřetelně a bez ostychání oznámil: „Nejdůstojnější a nejctihodnější v Pánu Kristu otcové! vedle mého prostého, ale dá-li Bůh upřímného zdání, propovím tato kratičká slova. U mne se takto snaší: Pokud odporným stranám dopuštěno bude, aby svobodně každá své smysly vedle svého zvětralého mozku a libosti předkládala a zákonem božím křivě vyloženým a rozuměným je hájila a

tarasovala, že potud o žádné jednotě ani pokoji žádný nemá nejmenší naděje míti; nýbrž že tím způsobem žádná roztržitost ani sekta k jednotě nebude přivedena, ale že již povstalé v svém předsevzetí a bludu se potvrdí, a mnoho jiných, kteréž ještě v lidských srdcích skryté a tajné jsou, zjeví se a uroste, tak že skrze to mnohem více sprostných duší než kdy prvé zavedeno bude. A protož potřebí jest, aby se na jistší a bezpečnější cestu pomyslílo, kterak by jednotu církve svaté uvedena býti mohla. Mně se pak tato cesta nejbezpečnější býti vidí, aby se všecky nynější o víru pře ovšem písmem svatým, však ne od ledakoho vyloženým, ale vedle učení učitelův svatých předestých od církve sv. přijatých a schválených rozuměným, sauzeny a skoncovány byly. Nebo tím způsobem všem hádkám a roztržitostem cesta se zavře a nižádný, mám zato, který rozumu užívati chce, tak nestydatý nebude, aby své vlastní zdání jejich obecnému veykladu a učení představěti a nad ně se vyvyšovati směl, a písmo sv. vedle svého zvrčeného mozku, tak pokudž by smyslům jeho slaužilo, natahovati a vykládati. Dobře by tehdy Jeho Milost císařská učiniti ráciť, kdy by toho na nej přednějších učitelích těch odsekaných sekt vyzvěděti dal a poručil, zdali by chtěli přestati na rozsudku starodávnic a těch, kteří před těmito roztržitostmi byli, učitelův, kteří v církvi slavní jsouce, žádné nynější sekty ani částky její se nepřidrželi ani o ní steychali. Neb zajisté takoví, že by některé straně něco k vůli z vášně, z záští a z nechuti mluviti měli, nato žádný rozumný ani pomysliti nemůže. Jestli by pak na takových saudcích přestati nechtěli, tehdy aby zřetelnými slovy oznámili a jako veypověď proti nim činili, že je zavrhnají, potupují a za bludné mají. To jestli učiní, tehdy hned každý věrný jejich pýše a nadutosti porozumí a je samé za neustupné a pyšné bludáře odsaudí. Pakli by zase tomuto takovému oznámení obvyknouti nechtěli, tehdy z takového jich vrtkání a oklikův hledání světla by se poznalo, že nemnohé víry by hodni byli takoví učitelé a zasazovatelé, kteří naduti svým duchem jsouce, tak mnoho o sobě drží a smeyšlejí, že se tak mnohým a ode všech předkův našich stvrzeným aneb vrovnať se aneb zase představovati nestydí. A z takové příčiny i za falešné učitele a církve svaté zjevné nepřátele měli by odsauzení a držáni býti. A v tom aby se jim žádná lhůta nedávala a nižádná milost nečinila, až by od společnosti křesťanské odcizeni a odehnáni byli. Neb pravých katolických a věrných učitelův tato vlastní povinnost a povolání jest, aby učení, kteréž křesťanům předkládají, že se s písmem svatým, s veyklady otcův svatých srovnává, prokazovali." Nu ať krátce zavru, líbilo se Nektariovi toto Sisinia přimlauvání, kteréž i Jeho Milosti císařské hned oznámiti neprodlít a svou řeči je schváliti a potvrditi neobmeškať. Císař pak, jsa muž opatrný a maudrý, takovou radu netoliko pilně uvážil a dobru k ustanovení jednoty a uvarování větších roztržitostí a hádek býti uznal, ale i skutkem ji vykonati se neliknovať. Povolal tehdy hned ze všech jednot přednějších učitelův a správcův, kteřížto také bez meškání se postavili a všickni k hádání, předkládání, odpovídání a hájení svých smyslův hotovi a připraveni byli. Ale mimo naděje všech tato taková otázka jest od Jeho Milosti císařské na ně učiněna: Jak mnoho by sobě učitelův církevních vážiti chtěli, a zvláště těch, kteří před tímto novým rozdvojením a roztržením kázali, učili a psali? zdali by je připustiti,

přijíti a schváliti a jejich učení za pravé uznati, jeho se přidržeti mínilí čili nic? Tu oni teprv tichost a pokoru na sobě ukazovali, o nich poctivě a vážně mluvili a je mistry svými a sebe učedníky býti pravili a vyznávali. Theodosius to slyše nemalo byl z toho potěšen. I otázce se jich podruhé: Zdali sa u se také na tom ustanovili, sobě svědectví jich tak mnoho vážiti, aby se skrze ně jako v jiných artikulích učení křesťanského, tak i v těchto, kteří nyní vnově na rozepři jsau, vše saudio, konalo a utvrzovalo? Tuž tito, jak by je na hák vsau, divně se točiti, vymlouvati, i sami mezi sebou i z též jednoty bauřiti a trhati se a hádati, co, pokud, kterým a jak mnoho mělo by se jim propůjčiti, každý vedle svého mozku vyměřovati a propůjčovati počali. Mnozí také z nich Jeho Milosti Císařské předložení chválili, jiní tupili a haněli, avšak největší díl z nich otce svatého z saudu jako podezřelého vysazovali a na nich přestati nechtěli. Neb snadno tomu rozuměli, že kdy by na jejich saud a veypověd bylo přišlo, že by žádný z nich práv byl nezůstal. Theodosius, vida jejich svornost proti církvi býti roztrzenau, nic jináče jako těch, kteří stavěli věž babylonskau, tak že s hanbau odjiti a stavení opustiti museli: i rozkázal, aby všickni sepsaná svá vyznání víry podali. Kterážto když Theodosius pilně uvážil, které seznať, že více na svých hlavách a rozumích nových nežli na písmě a prvotné církve učitelích zakládali, těm všem kostely a všeliká shromáždění zapověděl a z země vypověděl. Což když jiní uslyšeli, mnozí z nich k jednotě církve se navrátili, jiní pak samotní v svých bludích zahynuli, a to zlé vykořeněno bylo.

LXII.

Adam Černý z Vinoře.

Adam byl syn Jana Čerušého z Vinoře, úředníka pánův z Rožmberka. Vzdělání svého nabyt na akademii jesuitské v Praze. Za učitele ve filosofii měl Edmunda Campiana, později v Anglicku na rozkaz královny Alžběty usmrceného, v theologii Václava Šturma, kterýž i první jeho práci literární, totiž překlad listu sv. Augustina k Donatistům, l. 1584 vydal. Dosáh stupně mistrského v theologii, vydal se l. 1587 do Říma. Když se z Říma navrátil, schválil jej pan Jiří Bořita z Martinic sestře své Marii, vdově po Zdenkovi z Waldšteina na Štěpanicích a Dymokurech, za vychovatele pro syna jejího Viléma a spolu za faráře na Brannou v horách krkonošských, i sám jej tam zavezl. Mladý Vilém pod vedením učitele svého překládati se jal spis španělského františkana Didaca Stelly o potupení světských marností z latiny do češtiny; učitel pak, vida, že se schovanci v překládání prvního dílu knížky této dobře dařilo, sám o ostatní dva díly se ujal a přitom také první díl, kdež potřeba ukazovala, opravil. Práci tuto l. 1589 v Praze vytištěnou věnoval paní Marii z Wald-

šteina. Téhož roku vydal též překlad knihy XXII. o městě božím a čtvera kázání o dnu soudném od sv. Augustína, pak „Ráje duše“ od Alberta Velikého. Z Branné dostal se A. z Vinoře na faru krumlovskou a arciděkanství bechyňské. Později povýšen byl za kanovníka pražského. L. 1599, když mor v Čechách zúřil, vydal knihu „Proti moru,“ kde příklady historickými snaží se pobudit lid k užívání prostředkův duchovních a k připravování se k smrti.*)

Z překladu knihy XXII. o městě božím.

Z předmluvy.

Nestálost a rozličná proměna tohoto světa dosti zřetelně ukazuje, že bytla věčného užití v něm nelze. Kdo by chtěl tedy něco trvánlivého mít, zrak srdce svého má jinam obrátiti. Nemáme zde zůstávajícího místa, ale budaucího hledáme, dí sv. Pavel. Svět tento jest toliko tím místem, na kterémž lidé zkušeni bývají. Postaveni sme zde jako na divadle: patří Bůh a zkušuje každého. Půjčuje své dary, potřeb dodává, evičí, vede, napomíná: rozsuzuje přitom, jak se kdo k jeho svatě vůli staví. Divný Pán Bůh v skutcích svých a nestihlí soudové jeho! Blaze člověku, který se vydatí a v tom evičení božském, kamž Bůh chce, hnauti sebau dá; naproti tomu běda tvrdosijnému a tomu, kdož Bohu po jeho vůli spravovati se nedá. Čas krátký máme, mnoho zejskati můžeme.

Kdož přemůže, dí Hospodin, dám jemu seděti s sebau na trůnu mém. Milé zaslíbení a jisté splnění! I který potentát zdejší poddanému svému s sebau na trůnu seděti dovolí? Není v ústech Páně lest nalezena: což připovídá, to i k skutku přivede, neboť může. Či vina než naše vlastní, jestliže té připovědi božské neužijeme? Nepohrdá Pán žádným člověkem, rád by měl všecky u sebe, an proto volati ráčí: Pojdtež ke mně všickni, jenž pracujete a obtíženi jste, a jáť vás nakrmím. Není tehdy vina při Pánu Bohu, když hyneme: svou zpozditostí a milováním časných věcí sami sebe o dědictví nebeské strojíme. Mnozí obě rádi by měli, i zvůli světa tohoto i rozkoš budaucího: ale Pán nevolá než pracovitě a obtížně, totiž ty, kteříž v dobrém pracují a mnohau těžkost v bídném tomto životě pro slávu boží snášejí. Zde sobě chystati, zde olej milosrdných skutkův záhy strojiti: s prázdnýma rukama nelze k tomu nebeskému Pánu přijíti. Píše Seneka mudrec, kterak bez daru přinešeného nižádný před obličej králův partských nebýval puštěn: a my se těšíme, že před krále všech králův bez ctností svatých a skutkův dobrých puštění budeme? Do města Korintu v řecké zemi někdy slavného ne ledakdos ale toliko lidé hodnější, k zachování toho města dobré pověsti, puštění bývali: aniž my sobě myslme, abychom v nečistotě hříchův

*) Ze spisův A. z Vinoře došel překlad XXII. knihy o městě božím později dvojího vydání, l. 1736 od Faustína Procházky a l. 1833 od Čelakovského.

našich, bez dobrého svědomí, do města nebeského kdy dostati se mohli, do kteréhož toliko zvolení a čistotní přicházejí.

Jestliže tehdy k té slávě, k té jasnosti, ano k vidění samého všemohaucího Pána Boha mysl nachylujeme, zde v světě dobře se chovejme, ve všem Bohu volní jsauce, pro něho práce nelitujeme, nýbrž co jen jemu libého býti seznáme, s chutí vykonávejme; neboť toho dobře, mimo všecku naději naši, zažijeme.

Krása věcí stvořených.

Pěknost a užitek stvoření, kteréž jest člověku k spatřování a pozívání skrze božskou štedrost dopráno, i kterau řeči bude se moci obsáhnouti? Jaká pěknost na nebi, na zemi a v mořské rozličné okrase, v hojnosti světla a v tak divné uslechtilosti na slunci, na měsíci, na hvězdách! Jaká pěknost v zelených hájích, jaká barva a vůně rozličných květů, jaká v velikém množství rozdílných ptákův zpěvavých i malovaných! Jaká v mnohotvarném způsobu tolika a tak znamenitých živočichův, z nichžto ti více nám jsou ku podivení, kteří mají těla nejméně! Více zajisté divíme se práci mravencův a včelíček, nežli převelikým velrybám mořským. Jaká také pěknost jest v podívání na samé moře, když se ono rozličnými barvami jako nějakými rauchy odívá, tak že někdy barvy zelené — a to mnohým způsobem — někdy šarlatové barvy a někdy modré se ukazuje. Jak také libě spatřováno bývá i tehdaž, když se kormautí, a bývá z toho větší sladkost, když tak obveseluje divajícího, že přitom nezmítá žádného na něm se tehdaž plavícího. Co díme o veliké hojnosti pokrmův proti hladu stvořených? Co díme o rozličné chuti, kteráž proti nechutenství mdlého stvoření božským jednáním a ne prací kuchařskou jest vyhledána? Jak veliké pomoci jsou k zachování a zase navrácení zdraví? Jak vzácná jest proměna dne s nocí, a jak příjemná mírnost povětří? K udělení oděvu jak mnohé věci pocházejí z země, jako len, a z hověd, jako vlna, kůže? I kdo může to všecko připomenouti? Tyto pak samé věci, kteréž jsou ode mne jako na nějakou hromadu snešené, kdy bych je chtěl rozkládati a každou zvlášť považovati, příliš dlouho musel bych se v nich zdržeti, poněvadž v jedné každé množství toho, co by se hodně o ní pověditi mohlo, se zavírá. A tak ty všecky věci vztahují se ku potěšení bídným a odsauzeným lidem, a ne k odplatě blahoslaveným: i jaké tehdy budou věci nebeské, poněvadž zdejších jest tolik, takových a tak znamenitých?

LXIII.

Vavřínc Leander Rvačovský.

Rvačovský narodil se l. 1525 v Roudnici. Oddav se na kněžství, byl farářem v Bohdánči, v Jevíčku a v Budějovicích na Moravě, později pak děkanem v Kostelci a ve Slaném. L. 1570 jsa v Budějovicích na kollatuře Hynka Brtnického z Waldšteina, pobádan byl od přátel, aby něco napsal o původu masopustu pro

ukázání mládeži křesťanské. Dílo to dokonal ve Slaném 1580, kteréhož roku vyšlo pod názvem: Masopust, kniha o uvedení v pravou a Bohu milou pobožnost. Vypravuje tu o začátku a moci Masopusta a o 12 synech jeho, ježto jsou: Soběhrd, Lakomec, Nádherný, Ožralec, Vzteklik, Pochlebník, Závistník, Klevetník, Všetýčka, Lench, Darmotlach a Lhář, pak o soudu Masopusta s Postem a o nálezu mezi nimi učiněném, kterým Masopust odsouzen byl, „aby jako vypověděnec mezi Turky a pohany bydlel, i se vši svou rodinou na věky zahynul.“ Jest to spis mravokárný, peprnou tytýž satyrou protkávaný; jazyk svědčí o tom, že skladatel „šetřil rady onoho vtipného poëty a po některém teprv létě jako pozdní podzimní kvítek jej vůbec vydař.“ Kromě toho vydal Rvačovský „Knihu zlatou“ (1577) obsahu vzdělatelného a „Výklad modlitby Páně“ (1585).

Z Masopusta.

Přímluva k zanechání rozepře.

Masopust, jsa v krátkém času štěstím velikým pozdvížen, popnul výše a kaupit sobě erb pro svou i rodu svého poctivost a psal se „Pan Karnaval z Koblihovic“; neb se již za prvnější příjmení i obyčeje, v nichž zrostl, i za chudé přátely hanbil; neb obyčejně honores mutant mores, sed raro in meliores. Tak tento, vida, že byt mezi jinými stavy na slovo vzat a, kam se obrátil, s vděčností přijímán, hned z toho počat býti pyšný a jinými pohrzeti a potřásati se nad mnohými, zvláště pak nad nějakým dobrým člověkem Quadragesimau, o němž všelijak úklady obmyslel, kterak by ho z světa svedl, z příčiny té, že každého roku svým časem Karnavalovi v jeho kratochvílech překážku činil. Protož jsa hněvem a pýchau popuzen, uminil se vypraviti do Říma a tam na téhož Quadragesimu žalovati i v nějakou lehkost i těžkost ho uvésti. Ale někteří z přátel jeho neradili mu k tomu, vědauce, že spíše sám sobě nějaký posměch a strach těžkosti uboní, než aby tam měl Quadragesimu zlehčiti. Zvláště pak jeden jeho věrný přítel, kterýž mu upřímně dobrého přát, odvedv se s nim saukromí, mnohé potřebné věci předkládat, navrhuje mu i to:

„Zdaliž nevíš, že ten za maudrého muže bývá počten, kterýž nic všetečně o své ujmě nečiní, ale prvé všeho bedlivě pováží a radu od jiných bere, než by se v něco zapletl, z čehož by potom těžce se mohl vyplésti? Z čehož já soudím, že ono zlaté povědění budto od Appollina Pythia aneb některého jiného maudrého člověka, dobře sebe znajícího a z toho s touž sentencí se všemi vůbec se zdělujícího, aneb jakýmž pak koli jiným způsobem mezi nás přišlo: Aby najprv sám sebe člověk poznal a nad sebou měl za vládatel mysl zdravau a nebál se oblíbiti těch věcí, kteréž z etnosti a pravdy jdau, jichž se mnozí bojí, a nevydávat se všetečně v to, což jiným všetyčkům posměch, škodu a hanbu přineslo.

Čistá jest věc, cizim neštěstím se kátí. Kteríž pak všeteční jsau,

v ledcos se pletau a leckohos se přídrží; protož mnohdykrát i své milé přátely, jimž jinak dobrého přáli, zrazovati, jim škoditi, jejich těžkosti, nátlisky, škody, záhuby obmysleli musejí, bojice se toho, čehož by v skutku báti se neměli. Toho pak, totiž hrozné pomsty boží časné i věčné, majíc se opravdově báti, završše stud i ctnosti, nebojí se. Ale aby to při maudrém člověku býti mělo, pravá ctnost a bohobojnost nedopauští, kteráž, mimo onu zlatau sentencí přivedenau, také Euripidesa, jakkoli pohana, epigramma schvaluje, kterýž učí také člověka vlastního svědomí šetřiti, proto že ono o maličkau věc jsauc obraženo, lidi děsí, trápí a hůře než kat mučí, když něco všetečně proti spravedlnosti a ctnosti činí aneb činiti usilují. Čehož máme příklady všudy v kronikách dosti; i nyní mezi sebou mohli bychom se toho doptati.

Mysl zajisté zdravá jest královna všech věcí, kteréžkoli člověk činí aneb, aby činil, před sebe béře: svědomí pak těch, kteréž mysl usaudí a člověku navrže. Protož jestliže mysl oblíbí a usaudí člověku, aby spravedlivé, náležité a ctnostné věci před se vyzal a činil, tehdy svědomí s potěšením a radostí takového netoliko do Říma, ale kamžkoli jinam provede a s plesáním přede všemi ho chválí. V noci, když spí, ono okolo něho bdí a v lahodný sen ho uvozuje, a památka jména jeho od národu do národu se zachovává. Jestliže pak mysl všetečná, pyšná, urputná, mstiledlná, jinam se odchýlí a něco nenáležitého, nespravedlivého aneb nepravého člověku navrže, a on v to všetečně vlez: tehdy svědomí jeho se zjitří a bude s ním ukrutněji než kat s zločincem nakládati, nedopustí mu jedné hodiny pokojné míti, zoškliví mu všecky kratochvile světské, bude bez přestání srdce jeho jako červ hrýzti a žrátí, nedopustí mu oči na dobré lidi pozdvihnauti, nedá mu ani svobodně mluvití ani bezpečně ležeti, nedá se mu ani Bohu modlití, nedá mu mezi počestnými lidmi obcovati, bude ho ve snách děsiti, strašiti a, cožkoli ve dne myslit, mluvit aneb činil, všecko připomínati, aby ani když bdí ani když spí, žádného spokojení a myslí obveselení míti nemohl. Na konec, i což před sebe zvláště z pýchy a všetečnosti vezme, všecko mu nazpět a nazmat převrže.

Protož i ty nyní se vsí pilností nato zdravě pomysli, nač tě tvá mysl naráží; pomysli, jest-li věc spravedlivá, jest-li slušná, jest-li náležitá, kterauž před sebe béřeš. Pomysli prvé a poraď se, nač to může tobě vyjiti, k čemuž tak kvapně jako v ostruhách pospícháš, aby tě vlastní svědomí do své katovny nevtáhlo a ty by teprva po účinku musil pykatí. Snadnoť jest do Říma jeti a saud tam začítí, ale ne tak snadno toho se zhostíti. A počátek saudu jest rovně jako náhlý příval, kterýž z maličkého mračna přichází, potom se tak rozvodní, že daleko větší škody činí než jakkoli veliká voda, kteráž vždycky svým tokem teče. Tak saud někdy z maličké křivdy, od druhého sobě učiněné, začatý, mnohdykrát v daleko větší škody člověka vžene, než kdy by dosti veliké křivdy snášel a v trpělivosti přemáhal.

K tomu vidí se u mne, že toto předsevzetí proti Quadragésimovi více z pýchy než z nějaké potřeby před sebe béřeš. Neb jaká jest to tak veliká křivda, že Quadragésima z své povinnosti někdy tvým kvasům a kratochvilím překáží? Anobrž měl by tomu rád býti, aby někdy sám s syny svými i s přátely poodpočinul a vystrízával. A činí-li to, bezpochyby že z poručení vrchnosti své činí, kteráž ho, přijde-li k saudu,

neopustí. Protož má jest rada, aby ne více o sobě smýšlet, než náleží, a proti ostnu se nezpěchoval, neb tu o auraz běží, a proti tomu nevádíti, komuž neunoho můžeš škoditi; neb nebezpečenství za tím stojí.

Přes to, není dobrá věc zlým za zlé se odplacovati, z mnohých příčin. Předně, můžeš ho tím proti sobě popuditi, že by větších těžkostí tvých vyhledával, než by ty nato uměl mysliti, a tak by sám nebezpečnoství na svou hlavu uvedl. Druhé, zjistil by proti sobě v lidech potupu a nenávisť, kteříž vidauc tě pyšného, pomsty žádostivého a zlým za zlé odplacujícího, budou se tobě i jemu posmívati a v ošklivost bráti i pomlouvati, a vám jako dvaum kohoutům se štipajícíim s posmíškem se dívati. Třetí, aby neodrazil od sebe lidské lásky, kteříž by tě v nějakém pádu aneb neštěstí mohli politovati aneb fedrovati. Neb kdo by toho měl litovati, kdož pyšným duchem, by nějakou křivdu od druhého trpěl, však jako nějaká žába proti volu se nadýmá a všelijak se nastíti usiluje? Naposledy, aby sám sobě více neškodil, než by on tobě škoditi mohl, totiž kdy by, mysle dnem i nocí na to, kterak by se mohl pomstiti, sám se v sobě hryzl, trápil, turboval, víc desetkrát než by on tebe trápití aneb turbovatí mohl; z čehož mnohým takové hoře nemoc i smrt dříve času přináší.

Nýbrž poněvadž ty jsi statečným rytířem a znáš, že Quadragesima jako nižšího povolání člověk nějakou křivdu činí, prokažž tuto ten statečný a hrdinský skutek a jemu to odpusť, a tím sobě tak věčnou pochvalu získáš jako někdy Augustus, římský císař. Kterýž když byl zvěděl, kterak znamenitý mládenec Cinna, vnuk onoho velikého Pompeja, kterémuž byl předtím jako nepříteli život daroval, předse usiloval Augustovi škoditi a jej úkladně zamordovati, a bylo mu oznámeno, jakým způsobem a kdy strojil by se na něho připadnauti: protož Augustus poručil, aby Cinnu bez meškání jali a smrti hodnou z světa svedli. V tom, když se ten dekrát spisoval, vešla k němu manželka jeho Livia: Nyní, prý, máš to učiniti, Auguste, což obyčej mají lékaři činivati, kteříž, když zvyklým lékařstvím nemohau nemocí zhojiti, odporňati toho dověsti usilují. Poněvadž si ještě přisnosti žádné k Cinnovi neprovedl, odpustiž mu. Nebo by pak byl jat i zabít Cinna, životu tvému nic nemůže škoditi; ale jsa živ, dobrým slovem a dobrou pověstí mnoho může prospěti. Což slyše Augustus, hned před sebe rozkázal Cinnu přivolati a, když přišel, druhou stolicí pro něho kázal postaviti, s nímž slovy přívětivými a laskavými rozmlouval a provinění jemu odpustil, ka: Nu Cinno, již opět život daruji, prvé nepříteli, nyní lstnému úkladci a mordéři. Necht se již od tohoto dne mezi námi dobré a upřímné přátelství začne. A snažme se nato obadva, aby to bylo shledáno, já-li sem tobě spravedlivě život daroval, aneb ty-li jsi mi jej spravedlivě povinen. Nad to výš ho konsulem města Říma ustanovit. Čímž toho Augustus dovedl, že netoliko potom Cinnu měl k sobě ze všech nejvěrnějšího, ale za vlastního svého dědice jej vyhlásil.

I učiniž ty také tak s Quadragesimau, nechaje saudáv, raději v dobré přátelství vejdi, a také sobě takovou chválu získáš."

Karnaval pak, vzpoléhaže na své bohatství a štěstí, rady toho dobrého přítele ani jiných nechť poslouchnauti, ale nashromazdiv mnoho zlata a stříbra, předse do Říma jel.

LXIV.

Pavel Slovák a Matěj Cyrus.

Tito dva Bratři čeští přeložili l. 1590 společně „historii o plavení se do Ameriky, kleráž i Brasilia slove“ od Jana de Lery.*) Dilo jejich vyniká slohem jadrným, jazykem čistým a plynným.

O Pavlu Slovákovi svědčí paměti bratrské, že byl muž učený, škol vzdělavatel, zvláště v psaní pilný. V Boleslavi l. 1592 stal se jáhnem, pro škodlivé vady však, které při něm byly shledány, nebyl na kněžství zřízen leč teprv l. 1596, načež l. 1598 za správce zboru landskrounského povolán a l. 1601 do úzké raddy vzat byl. Zemřel po mnoholeté churavosti dne 7. ledna 1604.

Matěj Cyrus, rodem z Třebnice (nar. 1566), stal se jáhnem l. 1584, na kněžství však zřízen spolu s P. Slovákem teprv l. 1596 v Třebíči. L. 1604 vzat do úzké raddy, l. 1609 učiněn kazatelem při kapli betlemské a členem konsistoře pod obojí. Zemřel dne 16. března 1618.

Kromě překladu vydali oba jen kázání; Slovák nadto (1600) traktátec o moru a zeměřesení.

Z cestopisu Leryova.

Pohostinství prabydliatelův brasílských.

Host, jak do domu toho hospodáře vejde, u něhož sobě hospodu obeře, na visuté bavlněné lůže sednauti a na něm tak tiše a mlče chvíli poseděti musí. K němuž brzo potom přijdau ženy některé, okolo lůže na zemi se usadí a rukama svýma sobě oči zahradí. Tím pak způsobem příchod svého hostě, aby vděčnosti dokázali, optakávajíce, nejedny věci o něm ku pochvale jeho vypravují, jako ku příkladu toto: „Ty hle, aby k nám přišel, takovau si práci nato vážil! Ty jsi dobrý, ty jsi silný! Ty hle kaupě znamenité, jichž zde nemáme, s sebou si nám přinesl.“ A sumau, jakž povědino jest, s pláčem a se slzami, takovými a jinými úlisnými slovy ženy ty americké hosti své velmi přívětivě vítají. Host pak, kterýž na tom loži

*) Jean de Lery, kazatel kalvínský († 1611), vyplavil se na podzim 1556 do Brasílie a v lednu 1558 se odtamtud do Francouz navrátil. Vypsání své cesty vydal napřed francouzsky, potom, když obecné ohlasy docházelo, i také latině. Slovák a Cyrus překládali z latiny. Přepis díla jejich učiněn l. 1591 od Br. Jana Popela Horaždovického († 1599), jenž tehda byl správcem zboru vidimského. Viz Čas. Česk. Mus. 1862.

bavlněném sedí, jestliže k sobě je nakloniti chce v milosti a u nich lásku vyzískati, a jestliže opravdu plakati nechce, — jakž sem sic nejedny z našich tak měkkého a litošlivého srdce viděl, že, styšice žen těch pláč a vytlí, sami také plakali a slzy z očí paustěli — nechce-li, řku, host plakati, tedy aspoň tvář zahradě, žalostně vzdychati, něco odpovídati a na sobě spůsob pláče ukazovati musí.

Po vykonání od žen toho milostného pozdravení a uvítání, hospodář nemnoho si toho všimá, ale tehdaž s děláním šípův svých pilně zacházeje, ani očí svých za dosti dlouhý čas jinam neobrací, než tak se stává, jako by hostě toho neviděl. Až po dobré chvíli teprv k hosti přistoupě, ta slova mluvití obyčej má: „Což's přišel? Jak říkají? Cos vlasti zanechal, aby potom zde bydlil?“ Zatím dále se ptá: „Chce-li se jísti?“ Jestli že dít, že chce, tedy ihned pokrmy rozdílné, jmenovitě manky, již místo chleba užívají, zvěřiny, plátků, ryb a jiných k tomu podobných věcí v nádobkách hliněných dáti poručí. A že pak stolic ani lavic užívati u nich obyčej není, tau příčinou všecko na zem představují. Což se pak nápoje dotýče, jestliže chceš toho jich kavinu, tedy ho ihned přinesau, leč by ho doma neměli.

Zatím potom ženy, když již tím svým příkladem příchod hostě všelijak oslavily, k němu přistupující, všelijaká ovoce a jiné dary jemu nesau. Skrze což tak nepatrně holdují a na něm zase vytáhnouti se snažují hřebénky, zrcádka, sklenné kuličky, jichž k páteřům *) potřebují.

Dále pak, jestliže v té vsi přenoclehovati míníš, tedy poručí hospodář lože čisté zavěsiti, u něhož také vůkol ohniček rozdělati a jej v noci za časté malými fochry rozdmýchovati rozkáže. Ty pak fochry jsau okrauhlé, nemnoho od talíře rozdílné, jimiž na sebe fochrovati a od sebe horkost odháněti obyčej mají rozkošné ženy. Ohniček pak ten neproto dělati poručejí, žeby snad ta krajina zimavá byla, ale pro vlhkost noční, kteráž se z země vyráží, a nejvíce proto, že to u nich hned od starodávna v zvyk uvedeno jest.

Ale poněvadž se tuto zmínka stala o ohni, za užitečné mi se vidí, oznámiti o tom, jak jej oni zaněcují. Mají pak Amerikanští zvláštní zalíbení v ohni; nebo kdekoli jsau, buď doma, buď v lesích na myslivosti, buď při březích na rybářství, a zvláště v noci, bez něho býti nemohau. Protož místo kamene neb skřemenu, o nichž oni naprosto nic nevědí, dvojí jakési dříví mají, z nichž první jest měkkačké, druhé pak velmi tvrdé, a toho obojího k zažehání ohně takto užívají. Prautek nějaký z přetvréhoho toho dřeva, asi šlépěje zdělí, udělají, a jej na jednom konci tak jako vřetenlo zaostrí, špic pak tu do kausku měkkého dřeva vstrčí, a tu buďto na zemí, buď na nějakém pátezu prautek ten mezi rukama, což nejrychleji mohau, vrú a točí, jakoby to podložené dřevo provrtati chtěli. Od kteréhožto tak prudkého a násilného točení nejen dým, ale i oheň se vzbuzuje. K němuž přistrčice kus bavlnky aneb nějaké listí suché místo traudu, velmi lehauče a případně oheň z toho vzbuzují. Čehož sem i sám zkusil.

Již tedy zase se obraťme k tomu, jak ti Amerikanští o hostě, kteréž k sobě přijali, pečují.

*) páteř = návléčka na krk, vlastně růžnec.

Když již tak, jakž oznámeno jest, hosté pojedí a odpočinou, jestliže jsou štědrí, mužům nože, nůžky a klíšky k vytrhování vousů na bradě, ženám pak břebrinky a zrcátka, a dětem udice dávají obyčej mají.

Pakli host nějakých pokrmův ještě mimo to potřebuje, když se o to, co za ně hospodáři dáti má, smluví, tedy je s sebou, kamž se mu vidí, odnésti může.

Dále také, poněvadž koni ani jiných hověd naprosto nemají, všickni pěšky chodíť musejí. Jestliže však který z příchozích neb hostů ustane, a nůž asi neb něco jiného některému z těch Amerikánských daruje; tedy on ihned, jakž jsou sic sami od sebe k prokazování vděčnosti velice chtívi, sám se v tom s chutí ohlásí, že jej ustalého, pokudž bude chtíti, ponese.

Já sám, byv tam v těch zemích, nejednau sem takových mimochodníkův užíváť a od nich někdy pořad i na dva tisíce kročejův nesen byl. Kteréžto když sme buď já neb jiní napomínali, aby s námi poodpočinuli, že jim snad těžko, tedy oni nám se těmito slovy posmívají: „Co? tak-liž nás máte za lhospojné a hedvábné, abychom měli, nesauce někoho na sobě, tak brzo ustati? Věřtež vy tomu, že bych jednoho spíše za celý den nosil, nežli bych s nim ustal.“ Což my slýchávajíce nejednau sme se těm našim dvaannohým mimochodníkům do úpadu smáti museli.

Bitva prabydlitelův brasílských.

Brasiliensští na nepřátely rádi v nenadálosti vpadají, tím je pak snáze obklíčují, že vsi jejich žádnými zdmi ohrazeny a opatřeny nejsou a při svých chalupách že žádných dveří nemají, nýbrž místo nich větvi palmových aneb košťálu byliny pindo řečené užívají. Některé však vsi, kteréž jsou na pomezí nepřátelském, již koly z dříví palmového na dél žestli stop ohrazovati a opatrovati se naučili. K tomu také kotvicemi dřevěnými, náramně ostrými, jež v zemi kladau, přístupu zbraňují. Pročež když nepřátelé v noci do těch vsí jejich nenadále vpád učiniti chtějí, tedy ti obyvatelé bezpečnau cestau na ně dotirají, odkudž to bývá, že, buď v boj se vydávají, buď utíkají, nikoli jim ujiti nemohau, aby někteří z nich, zraníce nohy své, bolestí tu zůstati nemuseli.

Jestliže však zjevnaú válku věsti chtějí, vyvedauce lid válečný z obojí strany, sotva se věřiti může, jak ukrutnau a broznau bitvu svésiti mohau. Na niž sem se sám dívat, pročež o ni pravdivě vypravovati mohu.

Já s jedním tovarišem drobět všetečně s těmi našimi Brasilienskými na vojnu se ubírajícími sme se pustili.

Těch osob z strany naší v počtu čtyři tisíce s nepřátely svými při břehu mořském tak ukrutnau a vzteklaú bitvu svedli, že v ni nejukrutnější lidi svou zsilnosti převyšovali.

Naši, jakž nejprvé své nepřátely uhlídali, v takový křik a v tak hrozné vytí se vydali, že ti, kteříž vlky honí, nikoli se jim vrovnatí nemohau. Křik, sumau, v povětří tak se rozrážel, že nedržíim, aby pro něj tehdaž i hromobití slyšáno býti mohlo.

Přiblíživše se potom k nim, dvojnásobně tauž křičeli, na rohy své tlaukli, na píšťalky pískali, jedni druhým pohružky činili, kosti zbitých

neprátele svých ukazovali. Zuby také nepřátele nejedni z nich, na níh dvou toket zděli nasrkané na hrdle zavěšené, nesli, a sumau, všemi svými spůsoby a obyčeji k strachu a k hrůze dívajícím se na ně staužili.

Když pak k potkání přišlo, mnohem tu ještě hůře a strašlivěji na ně hleděti bylo. Nebo z obojí strany jako oblak šipové vystřelení se spatřovali, tak že veliké jich množství muchám létajícím nápodobně bylo.

Ranění mnozí vztekle šipy, vstřelené do těla, vytrhovali a je, aby pomstu svou ukázali, hryzli; avšak proto nikoli se od bitvy nezdržovali. Jest zajisté národ ten tak vzteklý a ukrutný, že, pokudž jen nějaká krůpěje síly v něm zůstává, předce ustavičně se bije a v utíkání se nikdy nevydává.

Když již naši v bitvu s nepřátely svými se dali, z obojí strany policemi šeredně okolo sebe obáněli a tak ukrutně jimi prali, že jakž se jim kdo namátl, netoliko ho na zem porazili, ale ihned dokonce zabili.

Já pak, jakž sem jindy často toho žádával, tak tuto ovšem sem sobě přál, abych, koně maje a na něm sedě, poněvadž mi dosti suro bylo na to se dívati, z toho nebezpečenství vyvážnauti mohl.

Optal-li by se tuto kdo: Cos ty pak a tvůj tovariš tehďáz, když se ta bitva dála, činil? také-li ste se s nimi bili? upřímněť te vyznávám, že my, kteříž sme se tak bláznivě s nimi vydali, k tomu bláznovství druhé nemaudrosti sme příkládati nemohli, ale opodál od té jejich bitvy vzdáleni byvše, zanechavše boje, na svém dívání se tomu za dosti sme měli. A to také jistiti mohu, že, ačkoli nejednau lid znamenitý vojanský jízdný i pěší k vojně a k bitvě zšikovany sem vidíval, avšak nikdá s takovou chutí a libostí na dosti úpravné, v trpytici se a blyštici se zbroji vojsko připravené sem se nedíval, jako tu na ty Brasilienské naše tehďáz bojující. Nebo mimo to, což při nich s znamenitou rozkoší viděti se mohlo, že hvízdající skákali a s sebou velmi lepece a čerstvě v kolo zatáčeli, i to rozkošným bylo divadlem, že jmenovitě šipův veliké množství jako hustý oblak, na nichžto pěší červené, modré, zelené, růžové a jiných k tomu podobných barev bylo přidětané, od slunce náramně se trpytělo. K tomu oděv jejich, klobanky, náramky a jiné z peří udělané ozdoby s podivením se spatřovaly, tak že to všecko přemilostně bleskem svým oči obráželo.

Ta bitva když za tři hodiny trvala a z obojí strany mnoho jich zbito a raněno, naši vítězství obdrželi a své zajaté, jakž muže tak ženy, okolo třidecti k svým přivedli. My pak, kteříž sme jim k žádné jiné platnosti nebyli, kromě že s dobytými kordy a s ručnicemi, kteréž sme někdy vystřelovali, abychom jim srdce a mysl k udatnosti větší přidali, sme tu stáli a na ně se dívati, však takové sme smýšlení o sobě zplodili a tak je láskou k sobě tím naklonili, že od toho času starší jejich obzvláštní dobrotivosti k nám přichylni byli.

Jaté pak ty v prostřed haufu postavivše, některé z nich silnější provazy svázali. Potom sme se k té naší zátoce, kteráž okolo 24 tisíc krobežů vzdálí byla, ubírali. A tu ze všech stran ti, kteříž s nimi zpříznění byli, u velikém počtu skákající, tancující a rukama plesající, nám na znamení vděčnosti vstříc vyšli. Potom pak, když sme se k místu, kteréž bylo naproti ostrovu našemu přibrali, já a tovariš můj, sedše na

lodku, do tvrze naši sme se navrátili, Brusilienští pak tu vůkol jeden každý do své vsi se rozešli.

LXV.

Marek Bydžovský z Florentina.

Otec Markův, Václav Moravec († 24. máje 1569) měštlénin a senator, potom pak posléze primas města Nového Bydžova, muž velmi opatrný a obecného dobrého veliký milovník, zůstavil po sobě krásnou památku tím, že l. 1568 vymohl při císaři Maximilianovi II., aby N. Bydžov za město svobodné vyhlášeno a k městům věnným králové české připojeno bylo. Takový otec snažně pečoval o vzdělání syna. Marek (nar. 1540), nabýv prvního učení v rodišti, odeslán byl na universitu prazskou, kdež, maje devatenáct let (1559), stal se bakalářem svobodných umění. Od té doby nepřestal pracovati o rozmnožení vědomostí svých a pověst jeho tak velice vzrostla, že jej císař Rudolf II. 1575 povýšil do stavu vládyckého, od kteréž doby psal se „a Florentino.“ Léta 1565 přijal hodnost mistra svob. umění. Od léta 1569 do 1604 zastával professuru na učení prazském; obyčejně učil fysice, časem přednášel též o dějinách českých. Pětkrát byl děkanem fakulty filozofické, šestkrát rektorem university. L. 1604 oženil se, což bylo proti pravidlům universitním, tak že z úřadu professorského ustoupiti musil. Poslední léta přežil co měšťan a senator novoměstský. Umřel 1612 dne 15. září, i pochován byl v kostele božího těla na Novém městě. Historické spisy v jazyku českém zanechal dva: Život císaře Maximiliana II. (v Praze 1589) a Příběhy za císaře Rudolfa II. (1575—1596) v Čechách i v jiných zemích zběhlé (Rukopis univ. bibl. prazské pod nápisem Rudolphus rex Boëmiæ). Kromě toho sepsal mnoho učených rozprav i básní v jazyku latinském.

Z příběhův za Rudolfa II.

Dobývání Jagru l. 1596.

Léta 1596, když sultán Mehmet toho jména třetí turecký císař vsteklosti své lid křesťanský mečem, ohněm a jinými preukratnými těžkostmi hubiti a trápti omínil, s zběří avau tureckau šestého dne měsíce července z Konstantinopole vytáhv, do horejších Uher cestu upřímou před sebe vzal, a aby tu nejhlavnější a nejprednější pevnost v Uhrích horejších Erlu oblehl, natom s vezíry a bašemi svými se docela snest.

Že pak někdy jak křesťané tak i Turci, když pevnosti některé, v jakém by položení byla, dobře povědomi nejsou, k příhodnému oblehnutí jí sobě místo skrze štráfy vypatrují: divným způsobem a řízením, obzvláště pak také po částem okolo až k Erle Turka štrafování křesťané aumysl ten jeho a předsevzetí v ležení svém na konec vyzvěděli. Když jej již jako očitě spatřovali, aby taž pevnost lidem tím lépeji opatřenou mítí mohli, hrabě z Turnu s lidem svým moravským, kteréhož pod pěti praporcei půltřetího tisíce měl, hned šestého měsíce září, jenž byl ten pátek po dvanácté neděli po sv. Trojici, od Hatvanu, pan Vilém Trčka, horlivý své vlasti i všeho křesťanstva milovník, ano i veliký Turka nepřítel, s pěti sty mušketýry z regimentu pana Rudolfa Vchynského, 11. dne září z ležení od Vacova vytrhv, se šťastně do Erle dopravil, a spolu s Nyáry Pavlem, nejvyšším nad pevností, s hrabětem z Turnu, s panem Kokoranem, pánem vláským a nad stavením mistrem, a panem Janem Vchynským, všeho svého lidu okolo pěti tisíc majíce při sobě, v ní se zavřiti dali. Turecký pak císař také, maje při sobě dvakrát sto tisíc lidu, jej vsudy vůkol a vůkol velblaudy, kterýchž přes sto tisíc bylo, obehnati a tak v tom způsobu, jakž prvé byl nmínil, Erlu 22. dne září měsíce oblehnati dal. Toho také dne křesťané ven z Erle vypadli a mimo jednoho bega, kteréhož živého jali a do pevnosti přivedli, šedesáte Turkův postínali. Nicméně však Turci, jedni po druhých silně stojíce, toho předce dne po šermicli tom ležení sobě před Erlau zarazili a do ní z osmi velikých kusův silně zhusta stříleje, i pevnosti i lidu v ní křesťanskému nemařau škodu činili, tak že křesťané skrze časté ven na Turky vypadání, ano i skrze udatné a zmužilé své v pevnosti bránění za pět toliko dní, počítajíc ode dne obležení až do 26. dne měsíce září, dvě stě lidu svého ztratili. A majíc již skoro na větším díle město, v němž do jednoho tisíce domů bylo, od Turkův rozstřílené: když se jim v něm děleji zdržovati a brániti možné nebylo, je sami dobrovolně téhož 26. dne měsíce září do gruntu vypálili a po vypálení ven z města vypadše, nemálo opět lidu svého ztratili a od Turkův zraněného měli. Ale však naproti tomu i oni Turkům tehdaž několik kusův střelby hřebíky zatlaukli, baše jedno a tři jiné begy jali a s nimi do dvou zámeků, kteříž tu při Erle jsau, ještě ve třech tisících lidu svého se oddali a zavřeli. Kterýchžto také dnův tři sta Turkův okolo Erli za zámky v polích štrafujíc, když se na ně dvaceti toliko Valaunův ven z zámku jednoho s velikým pustilo křikem, dotčené Turky na utíkání přivedli a takměř skoro všeckny, po nich se ženauc, postínali a postříleli. Nebo jakž tak někdy bývá, že lidé strachem nějakým předěšení jsauce, na žádnau stranu se neohlédajíc, utíkají a tudy sami od sebe v mnohem větší nebezpečnosti upadají: tak jednotejným způsobem i ti Turci, za jiné nemajíc, než že našich, poněvadž tak velký křik od těch dvadeceti Valaunův slyšán byl, mnohem víceji býti musí, v utíkání svém na počet Valaunův se nikdy neohlédajíc, nehrubě opatrně utíkali, odkudž také i sami takměř se k tomu přivedli, že od dotčených Valaunův dosti snadně až na hlavu všickni poraženi byli. Po kterěžto Turkův porážce, ano i po spálení města císař turecký, po ty dni v Solnoku se zdržovav, teprva 27. dotčeného měsíce září osobně do ležení před Erlu přijel a tu stan svůj rozbili a k zámekům ze čtyř rozdílně žanceů silně stříleli i šturmovali dal. Kdež ani křesťané nezaháleli, nýbrž

v dotčených zámech silně se brání, také téhož 27. dne měsíce září přes dvě stě lidu svého v nich ztratili a zraněných našli. 28. pak dne m. září Turci do nejplatnějšího příkopu pod starý zámek se přisancovali a odtud ne malou, ale velikou škodu našim činili, tak že při straně té již žádný víceji na zdech, aby je retovali, zůstati nemohau, Turci takměř třetí díl horejší pevnosti, jenž starý zámek slaut, tehdaž již sobě byli podmanili, ano i k jedné baště, kteráž všecka zemí zasypána a zarumována byla, se hrubě šancovali. Pana Viléma Trčku kulkau jednau v nohu postřelili a druhau mu hemelín, však obauma beze škody, štrafovali.

A tak když již veliké nebezpečenství našim v pevnosti nastávalo, Nyáry Pavel, nejvyšší v ní, a pan Vilém Trčka jednoho z Erle s psaním, kteréž toliko ciframi psáno a v něm za pomoc a brzký retuňk od nich snažně žádáno bylo, k arciknízeti Maxmilianovi poslali. Kterýžto když 29. dne m. září k arciknízeti do ležení u Kobeše *) při řece Tise ležícímu přijel, právě také toho dne před polednem Kornys Kašpar, vyslaný od knížete Zigmunda sedmihradského, se k arciknízeti z Vardeinu dostavil a oznámil, že pán jeho, kníže sedmihradský, již dokonce s lidem svým nahotově jsa, té vůle jest, s ním, pokudžby toho potřeba ukazovala, do Uher horejších se pustiti a tu spolu s arciknízetem, aby Erla tím spíšeji retována býti mohla, se sraziti. Kdež arcikníže Maximilian, toho velikau potřebu býti uznávav, s vyslaným tím natom docela zůstat a zavřel, aby pán jeho nejdéleji okolo 9. aneb 10. dne aneb 12. dne m. října s lidem svým zajisté k Tokaji přitáhl, tu že i on s lidem svým se naleznauti dáti chce. Jakž pak tak i hned 1. dne m. října p. Mikuláše Pálfiho s jeho uherským lidem k Setčinu **) a na druhý potom den pana z Švarecberku též s jeho lidem nápred vystát, a sám odtud z ležení od Kobeše 4. dne m. října, maje při sobě 46.000 výborného lidu, se také k Tokaji hnuť. Kterýžto lid všecek velice jak k tažení tak i víceji a mnohem žádostivější a chtivější toho byl, aby se toliko brzo s nepřítelem potkati mohl. Ale že právě tehdaž za osm dní pořád přšelo a potokové a řeky se na nejvyšší rozvodnily, ano i cesty velmi zlé a velicí vrchové v místech těch byli: pro ty samé případnosti a překážky naši netoliko v den ten sobě s knížetem sedmihradským uložený se sraziti a Erli, jakž pak již toho tehdaž největší potřeba byla, retovati, ale ani hned naprosto skoro nikam, jak s strelbau tak ani s vozy a jinou váleční municí, obzvláště pak němeďti rejthaři, táhnauti nemohli. Nebo co prvé předtím byli dva neb tři koně táhli, to tehdaž jich v těch ztých a hornatých cestách osm táhnauti muselo. Kdež arcikníže v tak důležitých potřebách svých vlastních konův nic neušetřovav, je k strelbě a jiné municí, aby tím spěšněji s ležením svým táhnauti mohl, zapřahati dal; však jim ani to nemnoho prospívalo.

Císař pak turecký hned brzy, jak se naši do zámkův zavřeli, do nich hlas pustil, jestliže mu toliko brzy pevnost dobrovolně vzdáti chtějí, že všecky při hrdlech zachovati a odtud propustiti chce a slibuje. Ale však na ten křik a hlas turecký když z přísného poručení p. Viléma Trčky pod hrdla trestáním žádný z pevnosti nic odpověditi ani se ozvati nesměl: Turci žádné tak jisté odpovědi na své volání míti nemohau,

*) Kapos. **) Szécs, Sečovec.

ihned zase poznovu do zámkův stříleli, a v nich od 26. dne m. září až do 3. dne m. října dvě stě našich postríleli a v šturmích pobili. Že tak císař turecký uznával, kterak by dotčeným zámkům střelením mnoho uškoditi, nýbrž něco víceji zaházením okolo nich příkopův dovésti mohli: od 28. měsíce září až do 1. m. října nehrubě do nich stříleli, anobřz ve všem svém ležení provolati dal, aby jeden každý, byl byl kdo chtěl, otýpky aneb války z viničného réví, týček aneb jiného jakéhokoliv dříví dělal, a v tanystřích zem aneb písek snášel, a tím tak příkopy mezi vinohrady a starým zámkem pod trestáním hrda aby zahazoval. V čemž když se tak všickni poslušně zachovali, a to i pro nedostatek sedlákův, kteříž jim byli skoro všickni z ležení zutíkali, takměť polovice dotčených příkopův zaházeli: posledního dne m. září na den sv. Jeronýma hned ranním jítrem k starému zámku šturm pustili; ale s nemalým jej počtem lidu svého ztratili. Nebo naši se zmužile a statečně bráníce, je s pomocí boží od zámku odehnali. Nicméně však Turci předce den ode dne vždycky silněji a silněji zámku starého dobývati nepřestávali, ani nato co dbali, že tam té půldruhé neděle, jako ode dne obležení Erli až do třetího dne m. října, jak při zámku tak i prvé při městě čtrnácte šturmů, v nichž některých jim přes tisíc lidu jejich padlo, ztratili.

Když již nemalou částku zámku toho, jako ná před dotčenau baštu, zemí a rumem zasypanú dobytí měli a ji již na nejvýše podkopali, pan Vilém Trčka v rychlosti času nočního s druhé strany pevnosti nové jakés stavení jako nějakou baštu z dříví a prken při zdech postaviti a zevnitř hlinau a vápnem obvrci, do vnitř pak nemálo sudův naskrz zvrtnaných prachem a kamením naladovaných naklásti dal, a na ráno lidu svému poručil, aby na to stavení vyběhnauc, jako by je dáleji stavěti chtěli, se k tomu na něm ochotně zatáčeli. Což když tak učinili a Turci je natom spalřili, za jiné nemajíce, než že jim naši odtud nějak hrubě škoditi chtíti budau, dotčené bašty rumem zasypané stáli nechali a všickni auprkem k tomu novému stavení se ženau, je šturmem slezli; kdež také i naši se jim poněkud, ale nehrubě a nedlauho bránili. Nebo ihned potom, jako by již Turkům déleji odolovati nemohli, z něho se pomalu dolů do pevnosti pauštěti a utíkati. Turci pak předce vždy víceji a víceji na stavení to vesele lezauc, když se z nich tam mnozí nahoru dostali a na něm se šavlemi svými, sobě divně počínajíc, bystře zatáčeli: tu pan Vilém Trčka do dotčených sudův skrytě a tajně oheň pauštěti dával. Sudy ty se šťastně zřítly a netoliko kamením a prachem tím stavení to na kusy roztrískaly, ale také i Turky ty z něho a okolo něho semotam rozházely, mnohé z nich hned na místě potlaukly, mnohé smrtedlně zranily, mnohé na poly zmrle dolů z bašty srážely. Někteří pak také, nevědauc, co by se to s nimi dělálo, když sami od sebe strachem dolů padali, na ně naši nemeskajíc ven z pevnosti vypadli, a které tu tak zmámené v otrapách ležící a některé již napoly zmrle ležeti okolo nalezli, je prvé nežli sami k sobě přišli, a mezi nimi baše jedno, postínali. Turci, ačkoliv tu tehdaž ne málo, ale hned čistě, jakž náleželo, přetřibeni byli, však nato málo dbajíc, nikoli ani ve dne ani v noci nezaháleli, nýbrž bez přestání příkopy víceji a víceji zahazujíc a i zhusta ohnivými kaulemi do zámku starého střílejíc, k němu za dva dni pořád, jako

2. a 3. dne m. října, šturmovali. Ale i tehdaž opět nic vyřídití nemo-
hauc, nemáto lidu svého ztratili. Třetího pak dne, když císař turecký
zase poznovu dvaceti tisíc lidu svého, mezi nimižto mnoho spahův a Ta-
tarův bylo, k hlavnímu šturmu pustil: jim naši podtud, pokud jim nej-
výšejí možné bylo, se zmužile a statečně bránili. Ale že veliká moc a
síla té zběre turecké byla a právě tehdaž na naše, když se nejsilněji
brániti měli, vítr do pevností se obrátil a všecken také dým z ohnivých
kaulí a jiných ohnivých nástrojův, kteréž na Turky doů paustěli, na ně
se zase obracel: tu již pro dým, jak by se Turkům dáleji brániti měli,
věděti nemohauc, chtějíc neb nechtějíc naposledy zámek ten vzdáti a ně-
kteří ještě do druhého zámku, jenž nový sluje, uteci museli. Kdež předce
našich tu tehdaž osm set, Turků pak čtyry tisíce padlo a Nyáry Pa-
vel, nejvyšší v Erle, smrtedlně raněn byl. A tak když již Turci sobě sta-
rý zámek v moc uvedli, janičáři turečtí čtyry sta hlav, jednu na kopí
vtekše, pravice ji jednoho nejvyšších německých býti, císaři svému do
lezení přinesli. Nad čímž on, ano i nad tím, že tehdaž také jeden Uher
a jeden Němec z nového zámku do lezení jeho vypadli, nemáto potěšen
jsa, hned také se o to snažně staral, jakým by způsobem i toho již posled-
ního zámku co nejdříveji dostati mohl. Ale že mu jak šturmem tak i stří-
lením pro vysokost skály, a to pískovaté, na kteréž postaven jest, ne-
mnoho uskoditi mohl: natom zavřel, aby, jestliže jináč býti nebude mo-
ci, tauž skálu podkopajíc, zámek prachem rozhodil. Tak jakž ji již na
čtrnácti rozdílně místech podkopati dav, 11. dne m. října k zámku,
ale však nadarmo, šturmu pustil. A teprva uznávav, že by tu šturmem
nic způsobiti nemohl, na druhý den prach k zámku snášeti dal a,
aby jej jim rozhodil, toho celého aumyslu byl, jakž pak i potomně
na dva místech zapáliti prach dav, jim poněkud skálu roztrhl. Což když
soldati křesťanští obzvláště pak Valauni spatřili, že Turci k ničemuž ji-
nému nesměřují, než aby prachem tím i je i pevnost do konce zkazili:
proti nejvyšším svým se pozdvihli a jich potom naposledy v ničemž
upostechnauti nechtějíc, za nic neměli, nýbrž vsi moci a kvaltem je k to-
mu nutili, aby Turkům pevnost vzdajíc, i sami sebe i je při hrdlech za-
chovali, pravice, jestliže jim v tom nesvolí, tedy že oni sami mimo všecku
jejich vůli, nežli by tu tak zahynauti měli, ji vzdáti miní. K čemuž
když jim tak snadně nejvyšší svoliti nechtíc, se toho učiniti zbra-
ňovali, ano i také Valaunův, aby věci takové před sebe nebrali,
snažně za tři dni pořád žádati nepřestávali: 15. potom dne m. října
dotčení nejvyšší, jako Nyáry Pavel, hrabě z Turnu, p. Vitém Trčka, p.
Jan Vchynský a p. Kokoran se spolu do jedné světnice zavřeli a, co
by tak v té věci učiniti měli, radu drželi. Valauni pak někteří u
též světnice dvěře zastaupivše, ihned bez meškání také některé z pro-
středku svého veň z pevnosti do tureckého ležení vypustili a skrze ně
Turkům oznámiti poručili, jestliže je spolu s manželkami, dítkami, pin-
tami, svazky, šavlemi, ano i se vším zbožím jejich odtud propustiti
a při hrdlech zachovati chtějí a slibují, že jsau toho aumyslu, aby jim pe-
vnost vzdali. K čemuž ke všemuž ačkoliv jim Turci svolili a všecko tak,
čeho při nich vyhledávali, zdržet a splnit slibovali: ale však předce pod tím
Valaunům nevěrice, zase některé z prostředku svého do pevnosti vystali, a aby
k jednání a porovnání takové věci k nim jeden z nejvyšších vyslanův
byl a s nimi na něčem jistém zůstal, o to dotčeným vyslaným svým

jednati poručili. Pročež když již zase jak valaunským tak i tureckým vyslaným nějaké malé dvéřce od pevnosti otvírány byly, nenadále několik janičářův a potom i hned několik set jich dvéře vyrazivše, za nimi do ní vskočili a, vidouc již svých vnitř větší počet nežli křesťanův býti, bez meškání do světnice mezi nejvyšší vběhli, jich se tu, zdali by jim pevnost vzdání chtěli, dotazovali. Což když se nejvyšší učinili zbraňovali, ihned dotčení janičáři se jich zmocnili a je jali, jaté ven z světnice vyvedli a vláským jazykem křičeti počali: kteří se k nim připojili a poddati chtějí, ti aby na stranu ustupovali. Kdež ihned Valauni na stranu ustaupili a po vzdání pevnosti dít jich se k Turkům připojili. Jiní, kteří se poddati nechtěli a utíkati rychle nemohli, dotčení janičáři těch něco postínali, některé zjímali; ano i když potom někteří dolů utíkati chtěli, v tom takovém tlačení ještě dvě stě těl křesťanských se pomačkalo a zardausilo. A něco předce jich odtud na Pudnok (Putnok) a Filekov zutíkalo. Nejvyšší pak všickni vespolek zajati, dva z nich toliko, jako Nyáry Pavel a pan Kokoran divným způsobem a řízením božským vysvobození. P. Vilém Trčka a p. Jan Vchynský s některými víceji křesťany předce v zajetí tureckém zůstávají.

LXVI.

Křištof Harant z Polžic a Bezdruzic.

Staročeský byl Harantův rytířský rod. Křištof narodil se l. 1564. Otec jeho Jiří byl za Rudolfa II. hejtmanem kraje plzenského a královským radou. Prvního vzdělání nabyt Křištof doma. L. 1576 odebral se ke dvoru arciknížete Ferdinanda, bratra cis. Maxmilianova do Innsbrucku, maje se tam k dalším službám přispůsobiti. L. 1584, po smrti otce svého, vrátil se do Čech. L. 1593 do 1597 bojoval v Uhrách proti Turkům. L. 1598 vypravil se v dubnu spolu s Heřmanem Černínem z Chudenic, švakrem svým, na pouť do svaté země. Z Benátek dali se na moře, viděli Jerusalema a ostatní místa posvátná, navštívili Egypt, horu Sinai a vrátili se přes Alexandrii a Benátky domů v prosinci téhož roku. L. 1601 stal se Harant komorníkem a radou cis. Rudolfa II., l. 1603 přijat byl do stavu panského. Jako při Rudolfu II. tak požíval přízně i při císaři Matyášovi. Ale rok 1618 přivedl zlý obrat v posavadní štěstí jeho. Puzen jsa ctižádosti, aby se stal účastným vysokých hodností, kterých panující tehdá strana pod oboji jen přivržencům svým dopřívávala, opustil Harant, byv posud horlivým katolíkem, viru otcův svých. Následek toho byl, že dosáhl sice, po čem dychtil; ale právě to bylo zkázou jeho. Když po bitvě na Bílé hoře jalový král Fridrich Falcký z Čech uprchl a panovník pravý v království se uvázal, zastihla Haranta zároveň s jinými zbouřilými pokuta věro-

lomstva, jehož se proti králi a pánu svému byl dopustil. Dne 21. června 1621 učiněn jest konec živolu jeho.

Krištof Harant byl muž vysoce vzdělaný, znatel literatury staroklassické i souvěké, milovník básnictví a jmenovitě hudby. L. 1608, ponoukán byv k tomu od mnohých přátel svých, vydal vypsání pouli své na východ s rylinami, jež sám kreslil.*)

Chrám sv. Marka v Benátkách.

Kostel sv. Marka jest všecken z pěkného mramoru vystavený, zvláště vnitř dílem nákladným od malých kausků, jako kostky rozličného porfyru a jiných barev mramoru aneb polívané hlíny skládaných a tak mistrovsky spojených, že složic jakékoli figury spíše se malované nežli kausky kamenné přirozených barev přetažené na zdi a na stěnách býti vidí. Takového díla máme v Čechách příklad při kostele sv. Víta na hradě pražském, proti jeho JMCské kuchyni, na kaple sv. Václava. To řemeslné dílo latíně slove museum, musivum, vermiculatum, segmentatum, a takto se vypisuje: Jsau kausky mramorové, sklenné, dřevěné a t. d. rozličných barev, kteréž se pro vyznamenání všelijakých figur v bromadu spojují. Jakož pak po levé straně kostela benátského, když se do něho vejde, jsau dvě tabule mistrovské, každá osobu mužskou z rozličných kamenův vysazenou mající. V témž kostele stojí třiceti šest mramorových slaupův. Nad velikým oltářem jest klenutí a na něm historia starého a nového zákona, z jakýchs hadích kamínkův vysazená. Za oltářem stojí dva kameny jako kusy slaupu, vzdáli od sebe na dva kroky a tak jsau prohlídací, jako by ze skla byly. Proti oltáři jsau dvě pavlače, na jedné zpěváci, na druhé diakon evangelium v jistý čas zpívají. Jsau také v témž kostele dvoje varhany proti sobě; tu obyčejně na oboje hrávají, že jedny po druhých alternatim jdau. Na oltáři stojí tabule z stříbra a zlata slité, mnohými drahými kameny a perlami vysázené. U prostřed kostela po pravé ruce jest brána, obrazy sv. Františka a Dominika ozdobená, za níž chová se poklad sv. Marka. Ode dvou stran kostela jest plic klenutý, historiemi starého a nového zákona malovaný a podlaha mramory rozličných figur vykládaná. Prvé, než se do kostela vejde, musí se pod čtyřmi věžmi jíti, kteréž stojí na slaupích z černého mramoru, ty jsau pěknými bílými pruhy a štrichy strakaté. Vnitř vůkol všeho kostela jsau dvoje pavlače, spodní stojí na 114 vysokých porfyrových slaupích a vrchní na 146 menších mramorových.

Zevnitř jest také pavlač s mramorovými slaupy vůkol a vůkol. Nad předními dveřmi stojí čtyři koňové pozlacení, velicí, jako by živi byli, a mistrovsky, jako by se zpínali, z mosazi slití. Ti byli císaři Vespasianovi, kterýž Jerusalem zkazil, léta od narození božího 72. ku poctivosti v Římě dělání. Odkudž je císař Konstantin Veliký do Konstantinopole přivéztí dal. Potom je l. 1202 Benáťčané, jakž město Konstantinopolis

*) Dílo to vyšlo podruhé péčí K. J. Erhena nákladem Matice české l. 1854—5. Překlad německý vydán byl l. 1668 v Norimberce.

a jinými národy na čas opanovali, vedle jiných mnohých věcí vzali a na to místo postavili. Střecha nad kostelem jest pětí okrahlými báními olovem přetaženými přikryta.

Věže čtverhraná okolo osmdesáti nob podál od kostela samotná stojí, dvě stě třiceti noh vysoká a při každé straně od jednoho rohu k druhému čtyřiceti noh široká jest, vnitř tak povlovné a mistrovské schody má, že se jich toliko dvaceti pokládá. Práví se, že by císař Fridrich poslední do ní koněm až do střechy beze škody vjeti a zase dolů sjeti měl. Příklad takových schodů máme na hradě pražském, kdež JMCská vížku nad pokoji novými, nad níž altán s římsau postaven jest, v nově ustavěti dal: v té věži jdau schody až do vrchu mistrovsky, že se po nich jezdit může, a jdau kolem až nahoru.

Před kostelem sv. Marka jest plac aneb ryuk čtyry sta kroků zdýlí a sto třiceti zšíří, na kterémž stojí dva sloupové: na jednom jest znamení sv. Marka, totiž lev s křídly, a na druhém sv. Theodoret. Mezi těmi sloupky obyčej mívají utráceti zločince a strappacordu dávatí. Strappacorda jest trestání milostivé jako u nás na planýř aneb do obojku postaviti. Nebo tam mají slaup na spůsob spravedlnosti, kterýž na rynech měst pražských stojí. Na konci příčných trámů jest skřípec a po něm provaz až na zem s obau stran visí: na jeden konec za ruce nazpět aneb zádu obrácené vinného přiváží, a potom jej nahoru, jak vysoko chtějí aneb poručeno sobě mají, pochopové a biřici táhnau a co nejrychleji provaz s ním dolů pustí, a leda jen by země nedopadl, jej zdrží; a kolikrát jim poručeno, tolikrát jej vytáhnau a pokaždé prudce dolů spustí. Tím spůsobem netoliko velikau hanbu a posměch, ale i vyločení klaubův a rukau, mimo přílišné těla zřesení, tomu jistému činí. A jest ta věc tam tak obyčejná, že málo na ni dbají; mnozí z kratochvíle a třebas z peněz tak se haupati dají; nebo vědí, jak ruce stisknauti, a mnohých při tom fortelův, jako když ruce nazad založí a jimi se drží, užívají a tak od toho častého natahování silné a zvyklé audy mají.

Také, jakž sem nahore dotekl, kde se poklad při kostele sv. Marka chová, tuto něco o něm položím. Jest zajisté věc hodná spatření; neb obyčejně každého roku na den sv. Marka v kostele na veliký oltář se vykládá a každému k spatření přes celý den ukazuje: avšak tu dva páni, dokud vyložený jest, při něm sedí a naň pozor mají. Předně pak jest dvanácte zlatých korun a dvanácte zlatých jakýchsi kabátův, všecko perlami a drahým kamením osazených; tabule zlatá na oltář, mnohým drahým kamením obkládaná; šest zlatých křížův s drahým kamením; dvě zlaté kadidlnice a několik jiných stříbrných; nádoby všelijaké z drahých celých kamenův dětané, z nichž dosti se malé kausky v prsteních draho cení; džbánek z achatu plný velikých perel; dvě perly jako žaludy; jeden veliký rubin; dva měsce plné drahých kamenův; monstranci, svicně, ornátův a jiných potřeb kostelních, všecko od zlata a drahým kamením krumplovaných, množství, že se při tom všem zlato za nic nepokládá; rohy jednorozcovy tři, z nich dva každý přes půldruhého lokte zdýlí a čtyr prstů ztlauští, třetí pak něco menší, se spatřují. Knižecí kloubau samý na dvakrát sto tisíc dukátův se cení. A jiné mnohé věci nemožné zpamatování, kteréž Benátčané na díle v válkách na moři i na zemi, nejvíce když Konstantinopole dobyli,

od potentátův darem dostali, tu sv. Marku obětovali. Však svůj obecní poklad z důchodův a na hotových penězích jinde mají.

Kníže benátské.

Všecka obec dělí se na osoby duchovní a světské. Duchovní hlava jest patriarcha, a má pod sebou biskupy a rozdílné preláty. Dokud Attila města Aquilegium nezkažil a nevyvrátil, byla v něm stolice patriarchy, ale potom na žádost Benátčanův ta stolice do Benátek přenesena jest, a tu až podnes trvá. Světských hlava jest kníže, a má pod sebou lid na tři rozdělený, totiž vládky, měšťany a obecní zběř. Ačkoli pak všickni jednotejně měšťané jsou a měšťského práva jeden tak jako druhý užívá: však rozdíl jest, že vládkové všim vládnou a na hejtmanství do všech krajin a měst jim poddaných vysílání bývají, druzí téměř všech úřadův zhoštěni jsou. Kníže má svou instrukci, kteráž v tejnosti jest; ale co se při volení a panování jeho pompy, důchodův a jiných předností dotýče, o tom tuto položím.

Po smrti kteréhokoli knížete a jak ho jen k hrobu slavně a na obecný náklad doprovodí, hned se k tomu nařízení senatores, to jest rady, na palác sejdou, z nichž nejvyšší viceregent a vicedux, to jest místodržící, právem jest. Ti dokud jiné kníže voleno není, z paláce nemohou; nebo dveře se zavírají a silně střeží, tak že oni v tom čase všechny zemské potřeby řídit a opatrovat musejí. Po téměř pohřbu shromáždí se veliká rada, gran consiglio řečená, a ta z prostředku svého nařídí osoby jménem inquisitores, aby se na život a správu předešlého knížete vyptali a v jistém čase, pokudž by co zlého na něj prokázáno mohlo býti, žalovali a jeho statek na místě obce vinili; tak že dědicové a statku držitelé nebožtíka, pokudž co prokázáno i od pánův přisauzeno bývá, to z statku nahraditi musejí, však jich živých poctivosti a dobrého jména bez ublížení. Ač i v té příčině ani tak přísně s dědici nezacházejí, aby nemírnu sumu na statek ukládati měli, ale leda bázeň a strach byt budaucím knížatům, aby se šetřili a děti aneb přátel svých nezavozovali. Pakli nic trestu hodného není, chválí se a památka jeho dobrá zůstane.

Potom sejdou se, aby nové kníže volili a tu divným obyčejem losy vybírají, jedni druhé volí nejprve za volence, a ti zas jiné, až naposledy několik osob, který by knížetem býti měl, volí; a ten musí dvaceti pěti losy aneb (jakž oni užívají) kuličkami stříbrnými a zlatými jiné převyšovati. Takový když se najde, hned mu jiní všickni ruce fibajíc, štěstí s radostí vinšují, a někteří jej na paláce i ven z paláce lidem vyhlásí; nato hned po všem městě zvoní, rázem jména a obrazu jeho mince se bije. V tom vedou jej do kostela sv. Marka, a on po vykonání služeb církevních na pavlači se lidu ukáže, ke všechněm řeč učiní a ve všem dobrém se zakazuje. Odtud doprovázejí jej páni radní k oltáři, kdež on procuratoribus sancti Marci, totiž kostelníkům kostela sv. Marka, dle jemu předložené formule přísahu činí. Potom přistoupí vicarius téhož kostela a knížeti praporec knížetství do rukou dodá, kterýž on jinému k držení odevzdá; po obědě odtud ke dveřím jde a vstoupí na stolicí na způsob kazatelnice udělanou, s kteráž od plavcův

právo k tomu majících zdvižený okolo kostela po placu a vůkol se nese, maje vedle sebe jednoho z nejbližších příbuzných svých, kterýž z mísy všelijakou zlatou i stříbrnou minci hrstí mezi lid hází, až bývá přinešen k stupňům paláce, kdež ho páni radní očekávají. Tu s té stolice sejda, klobauk knížecí od jednoho na hlavu jeho se vloží, a tak jde do pokoje radního, kdež právo a klíče paláce k sobě přijímá. Odkudž potom každý domův se navrácuje.

Kníže pak, když vychází, vždycky tento způsob zachovává: Má na sobě oděv knížecí, totiž klobauk, sukni zlatohlavovou s dlouhými rukávy až k zemi, a jak z paláce vyjde, pokaždé velikým zvonem na věži sv. Marka zvoní. Nesau před ním praporce na dlouhých týčích a trauby stříbrné přes dva lokty zdýlí, jimiž před ním traubí; nesau také kříž, za tím stolicí pozlacenou a polštář zlatohlavový. Potom jde kníže pod umbrellí mezi dvěma, maje na hlavě knížecí čepici aneb klobauk špičatý a rohatý, kterýžto roh jest pozadu nakřivený, znamená a jako ukazuje, že ne na něm, ale na těch, jenž za ním jdau, senátorích, moc a vládařství záleží. Nápřed na tom klobauce jest přidělaný zlatý kříž, a to z té příčiny, když jednoho času otec knížete Laurentia Celsa jemu jako synu svému knížecí poctivost učiniti, klobauk před ním sníti a ruce polibiti se zbraňovat, ten kříž dali, aby i knížecímu úradu i otcovské moci se neubližilo, tím způsobem, jako by, když to otec učiniti musil, ne synu, ale kříži ku poctivosti to učiniť. Za ním jde množství pánův dva a dva spolu, však z prvních dvou po knížeti ten, který po pravé ruce jde, nese meč nahoru špičí obrácený, v pošvě zlaté, na znamení, že jakož jiná knížata a potentátové meč dobytý před sebou nositi dávají a tím svou plnou moc a panství dokázati chtějí: tak naproti tomu on svou moc, zákony a právy obmezenou, jako meč pošvou obalený, od těch, kteříž z rad za ním jdau a meč nesau, ve všem dosahuje a jich radau nic kvapného předse bráti nemůže a nemíní.

Jedna z předních povinností jeho jest, že každého téhodne jednau ke všem úradům osobně dojiti, dohlídnouti, je k spravedlnosti, aby nic z přízně a z hněvu nesaudili, napominati, a pokudž by na ně jaké žaloby šly, je potrestati moc má a může.

Důchodu stálého z obce vychází knížeti tři tisíce dukátův a na ty musí drabanty chovati a jiná vydání činiti, zvláště pak čtyry pankety každoročně dáti strojiti, jako: na den sv. Štěpána, na sv. Marka, na den božního vstaupení a na sv. Víta, k těm veliké množství pánův officířův pozvati, a nadto jednau v roce každému z rad dar od zlata aneb stříbra dáti povinen jest.

Když den božního vstaupení přijde, vystrojí se ze zbrojnice veliká loď Bucentauro řečená, kterauž člaunou drabými, stolicemi, stoly od zlata a stříbra nákladně ozdobi a před palác knížete připlaví. Tu kníže s nejpřednějšími pány a potentátův legáty na tu loď v svůj majestát vsedne, a jiní páni s obou stran pořád, s velikou slávau a pěknou musikau a tak velikým množstvím malých loďek a gondolí na tisíce jich následujících na moře za brány castelly jménem nedaleko vyjede, kdežto po vykonání od patriarchy aneb officíála jeho jistých ceremonii a říkání kníže vystaupí a, některá slova promluvě, prsten do moře uvrhne a zas se posadí. V tom trubači traubic a z střelby na pevnostech vystřelie, jednau zpátkem do pevností, v kteréž kníže jako ženich předním pánům

na svůj groš slavný panket místo veselí strojí a potom k večeru do Benátek s radostí se navrácuje.

LXVII.

Vavřinec Benedikti z Nudožer.

Dědina Nudožery (Nedožery) v Nitransku jest rodiště učence tohoto, jenž vykládaje na universitě pražské klassiky staré a nauky mathematické, proslavil se co grammatik český, a co básník všech souvěkých veršovcův daleko předstihl. Prvním počátkům literním učil se v Jihlavě ve škole Jáchyma Golce. Docičiv se doma, obrátil se na universitu pražskou, odkudž poslán byl l. 1594 za rektora na školu v Uherském Brodě. L. 1598 stal se v Praze za rekt. Bacháčka bakalářem, načež přejal správu školy žatecké. L. 1600 povýšen byl za mistra svobodných umění a opět uvázal se v rektorství školni a sice v Něm. Brodě (1602 do 1603). L. 1604 přijat byl za kollegiata do kolleje Karlovy, kde působil nejen z katedry, ale i co správce důchodův (probošt). L. 1611, když Matyáš po odstoupení císaře Rudolfa II. korunu českou přijal, vyslán byl (23. máje) Benedikti sám třetí, aby králi novému jménem university přání přednesl. Po Mart. Bacháčkovu a vedle staříckého Hubera nebylo muže, který by s upřímnější snahou byl se zasazoval o zvelebení klesající university, nad Benediktiho. Umíraje, ještě pamatoval na ni, odkázav jí více než 1000 kop miš. Benedikti zemřel dne 4. června 1615. Campanus Vodňanus památku jeho básni latinskou oslavil.

Benediktiho latinským jazykem sepsaná mluvnice — Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae libri duo, 1603 — patří k nejpodstatnějším grammatickým pracem našim ze starší doby. V překladě žalmů, jehož se pohříchu jen skrovná část (dvanáct) zachovala, zůstavil nám převzácnou památku ducha básnického. Časomiru, neodvisle od Blahoslava, uvedl v pevná pravidla. Kromě toho zůstavil některé rozpravy a básně latinské. *)

*) Časoměrné Benediktiho překlady žalmův vydal J. Jirčá v ve Vlni 1862.

Žalm LXXV.

S plésáním veselým oslavujem tebe,
 Nejvyšší Pane náš, oslavujem tebe;
 Neb tvých skutky rukau jsau v pamětech našich,
     Státau máme památku jich.
 Když spatřím toho čas, Pán řekl, povstanu
 A trůn vyzdvihnu můj sám, řekl pán panů:
 Po všechněch krajinách lid budu souditi,
     Chcít slušně všecko řiditi.
 Zemští základové ač se koli chvějí,
 Necht' jdau zpurně lidé k rozbroji, jak chtějí:
 Grunty chcít země zas dobře opatřiti,
     Dobře slaupy upevniti.
 Dím bláznům, aby již více nebláznili,
 Bezbožným, rohatí dosti že již byli:
 Ó přestaňte rohův více vypínati,
     Nejvyššímu se rauhati!
 Z žádných nejde krajin čest, ani východních,
 Z žádných nejde krajin čest, ani západních:
 Nejdeť z pauště milá, nejde vyvýšenost,
     Důstojnost, ni jaká přednost.
 Sám Bůh saudec pravý v své moci sám to má,
 Mocnár nikde toho práva jiný nemá:
 Onť jest, jenž snižuje, když se koliv vidí,
     On přímé velebí lidi.
 Pán kalného plný vína kalich drží,
 Jež pít nešlechtní všickni budau brzy:
 Bezbožníci musí kvasnice vyžrati,
     Do dna droždě vyvážití.
 Já pak vždycky budu v svém Bohu plésati,
 Božská dobrodiní všem připomínati:
 Bezbožníci budau co střepy potření,
     Věrní všickni povýšení.

Žalm LXXXII.

Při všech sněmích Bůh přítomně sám sedí,
 Na saudy lidské bedlivě sám hledí,
     A když neřád při saudu bývá,
     Přísně na jich se neřád ozývá.
 „Což vám za nic, říká, bude již chudý?
 Tak-liž se bídňým křivda děje všudy?
     Proč nepravostem folk se pauští?
     Proč vše se nešlechtným dopauští?
 Proč sauzeným křivdau nepomůžete?
 Na jich se těžkost proč neohlednete?

Zpomozte bídnému, zpomozte,
 Z nešlechtných ho rukau vymozte!
 Darmo mluvím; neb nic zhoľa neznají,
 Ve tmách chodíc nic nesrozumívají.
 Za příčinou tou svět se baurí,
 Nespravednost jako dým se kaurí.
 Řekl sem byl ovšem já: Bohové jste vy!
 Ovšem boží, řekl sem, synové jste vy;
 Avšak vědět to všichni máte,
 Že všichni jako jiní skonáte!"
 Ó rač, prosím, rač sám, Bože, povstati,
 A saudy sám své rač vykonávati;
 Nebo's ty sám všech národův pán.
 Všech jsi ty saudec lidí pravý sám.

Žalm C1.

Národům se vši budu vesselostí
 Zvěstovať vo tvé, Bože můj, milosti,
 O svatých saudech, Pane, tvých budu ctně
 Zpívati písně.
 Když mi království, Bože, dáš ujíti,
 Předně sám rád příkladně živ chci býti,
 Svau čeleď se vši zvedu bedlivostí
 K ctné šlechtnosti.
 Zlého za příklad lidu nechci míti,
 Nechci po pestré nepravosti jíti:
 Mámt v nenávisti všelikou převrátnost
 I všelikou zlost.
 V nešlechtnické radě nechci býti
 A společnosti s nimi nechci míti:
 Kdožkoli páseš činy nešlechtné,
 Jdi přeč ode mne!
 Kdož lidem dobrým jazykem škodívá,
 Vzbůru nádherné oči pyšně mívá
 Tenť musí pod meč krvavý se dáti
 A z světa bráti.
 Kdož svatě v ctné pravdě budau chodívat,
 Při stole přední ti budau mi bývat,
 Hauf lidí přímých bude mé rytířstvo,
 Mé tovaryšstvo.
 Kdožkoli faš, kdožkoli lest činívá,
 A proti bližním rady zlé mluvívá,
 Nelze mu v mém, nelze mu zámku býti,
 Než z dvoru jiti.
 Bez prohlédání budu přísně trestat
 Kdož by nechtěl nešlechtnosti přestat,
 Bych tak aspoň město boží vyčistil,
 Škůdce vymýtil.

LXVIII.

Šimon Žebrák Lomnický z Budče.

Památka Lomnického, jakkoli za svého věku a později vše-
lijak byl slaven, bližším připatřováním ve spisy a k povaze jeho
nad míru pozbývá lesku. Mnohostí spisův vrovňuje se spisova-
telům nejpilnějším; ne tak vnitřní jich cenou. Cokoli psal, psáno
zběžně. Básně jeho nejsou než rýmovaná próza, jakož i sám ne-
nepřípadně „rýmovníkem“ sebe podpisoval; spisové prozaičti
všickni téměř jsou překlady z latiny. Co do povahy mravni byl,
přes heslo své „sincere et libere“, muž obojetný a lisavý.

Rodiště jeho byla Lomnice nad Lužnicí, po níž se, zanechav
vlastního příjmení Žebrák čili zřechtilé Ptochæus, podle teh-
dejšího obyčeje nazýval Lomnickým. Narodil se l. 1552. Vzdě-
láni svého nabyl ve školách krumlovské a jindřichohradecké.
L. 1571 stal se správcem školy v Kardašově Řečici, kde se
začal obíratí spisováním. L. 1581 opustil Řečici, i odebral se
do Prahy, doufaje tam naleztí výnosnější nějaké služby; ale brzy
seznav marnost naděje své, vrátil se zpět a sloužil za písaře na
panstvích Rožmberských. L. 1585 dosáhl dvorce v Ševětíně, kdež
jednak z hospodářství jednak z veršů svých, věnováním jich okolní
šlechtě, těžil. Sepsal tou dobou i také nejlepší své spisy, totiž
Instrukci mladému hospodáři (1586) a Život filosofský
(1591*). L. 1594 dostal od Rudolfa II. erbu a přídomku „z Budče.“
L. 1618 statek jeho vyhořel, tak že o všecko přišel. I vydal se
opět do Prahy, kdež jeden z synů jeho přebýval v domě Viléma
Slavaty. Když po smrti Matyáše zbourilá strana stavův českých
na trůn povolala Fridricha Falckého, mněl Lomnický, že s vlky
výti třeba, i jal se krále jalového oslavovati rýmy svými, které
mezi chátrou nemalého zalibeni docházely. Sotva však bitva bělo-
horská nad osudem povstalých rozhodla, ihned zase plášť po
větru zatočil. Složilť o odpravených vůdcích hanlivou píseň; než
utržil za to i od samého cis. komisaře Pavla Michny právem při-
krého pokárání, „že směl z jedněch úst i dobrořečení i chvály,
i zase zlořečenství a hany vylévati.“ Od té doby žil v nouzi a
nedostatku, skládaje písničky příležitostně, v Praze, až pak l.
1622 všecka po něm stopa mizí.

*) Jest to překlad oblíbeného ze středověku spisu Vitæ philosophorum et poeta-
rum (viz Anthol. ze staré lit. str. 75). Týž spis do polštiny přeložen od
Martina Bielského a vydán v Krakově 1685.

Z Instrukcí mladému hospodáři.

O bohatství z chudoby.

Promluvila ústa svatá, že oheň zkušuje zlata,
 A zlato člověka zase, v každém věku, v každém čase.
 Není důvodu lepšího, ani dostatečnějšího,
 Kdo který člověk jaký jest, jako když se naň vzloží čest,
 Že z chudoby ponížení přijde ke cti povýšení,
 Když zboží, statka nabude, chudoby, nauze pozbude:
 Toť všem lidem ho okáže, zřetelně toho dokáže,
 Jaký on chtěl dávno býti, kdy by byl mohl tu čest míti,
 V které jest nyní postaven, jsa nad jinými vystaven.
 Známe, že mnozí dobří jsau, ale však za příčinou tau,
 Nebo zlí býti nemohau, majíc bídu, psotu mnohau.
 Jako sme mnoho vidali, že sau mnoho mluvivali
 Buďto o miřostivosti, neb štědrosti, ochotnosti,
 I také o jiných ctnostech, vřídnosti a šlechetnostech:
 Však když pozbyli své bídy a dosahli lepší strýdy,
 Velmi sau se proměnili, jako by již ti nebyli.
 Jsauc jako prv předce traupí, učinění příliš skaupí,
 Pysní, nadutí, nádherní a svým přátelům nevěrní.
 Za ně sau se stydívali a svých krajanů neznali.

Budiž on pak ten kdožkoli, nechválí se to nikoli.
 Velmi mnohé nespůsobí, o nichž mlčím této doby,
 Při nich jsau se nacházely, když cti, statku docházeli.
 Co medle, jaké's naděje, změnilo jich obyčeje?
 Povímt, můj příteli, směle, neb se to již dávno mele,
 Že honores mutant mores, sed raro in meliores,
 Čest, poctivost mravy mění, ale řídko k polepšení.
 Snáze chudoba se snáší, nepne se a nevynáší;
 Nebo člověka snižuje, vnitř, také zevnitř ssužuje.
 Zlato pak naopak ryzí, když se to, jsauc někdy cizí,
 Do chudého měsce vberě, hrubě se ven z něho deře;
 Nemůž se nijakž tajiti, musí na jevo vyjiti.
 Vydírá se, rozšiřuje, blyští se a okazuje.
 Neb chudý v nově bohatý, má-li tu některý zlatý,
 Zdaž s ním může pomlčeti, neb s pokojem poseděti?
 Ale uziš ho hrdého a velmi nepokojného,
 Ano také nezbedného a mnohým lidem těžkého.
 Příkladové toho mnozí, že kdož bývali nebozí,
 Když statku, zboží dostali, kdo jsau, sami se neznali.
 Vždycky se spíš pohorsili, nežli se v čem polepšili.
 Napořád téměř padali, své dobroty pozbyvali.
 Ješto častokrát bohati, jimž štěstí nechtělo státi,
 Když sau v chudobu upadli, potrativše to, čímž vládli,
 Byli ctnostní učinění, poznali se v ponížení;
 Neb příčinu potratili, břemeno s sebe složili,
 Kteréz jim odporne bylo; tím dobroty jim přibyto.

Protož ty, dá líf Bůh štěstí, že se budeš moci vznésti
 Nad jiné, vstana z chudoby jako teď z nějaké mdloby,
 Buď dostaneš-li auřadu, poctivosti, dávám radu:
 Nebonos se a nepýchej, vši nádhernosti nechej,
 A neměň se v dobrotě ve všelikém svém životě.
 Jednostejně vždy se chovej, a buď k přátelům takovej,
 Jakýs předtím prvě býval, když si se kytlí odíval.
 Neb k čemu jest to dobré jen, jsa rovně, jak prv, týž a ten,
 Když se v čubě býti vidíš, že se za přátele stydiš?
 Však se jen každý zasměje pro ty také obyčeje.
 Pakli budeš v dobrém státi, budeť každý té cti přáti,
 Přátelsky tě milovati, všeho dobrého žádati.
 Věr jistě, toto naučení že nejposlednější není:
 Cheeš-li ho následovati, budeš sobě děkovati.

Z Filozofského života.

Růží Rožmberské.

Aj růže milá, přemilá
 Jak si se mně změnila!
 Někdy's mnoho kvítkův měla
 A již's nyní osaměla.

Byla's červená, již's bílá:
 Však jsi předce libá, milá;
 Neb se vůně tvá vždy cítí
 Nade všecka jiná kvítí.

A že pak věci všeliké,
 Malé i také veliké,
 Na světě proměnu berau,
 I lidé také tau měrau:

Protož i ty, milá růže,
 Jináč to býti nemůže,
 Než k věčnosti se strojiti
 A odsud také hostiti.

Pán Bůh pak k své cti a chvále
 Rač tě nám ponechat dále,
 Abychom skrze vůni tvau
 Mohli občerstvit mdlou svau.

A když nestačí bytu zde,
 On sám tě rač z milosti své
 V rajské zahradě štípiti,
 By se mohla věčně stkvíti.

Z Kupidovy střely.

Erb Rožmberský.

Vím zahrádku utěšenau,
 Černým lesem ohrazenau.
 V té zahrádce krásná růže
 V zimě v létě kvěsti může.
 K obvlažení té růžičky
 Plyne voda pod ní vždycky.
 K tomu v té zahrádce malé
 Při té růži rauno zlaté.
 Stojí u ní dva nedvědi
 Pilně jí ostříhat hledí.
 Sám Pán Bůh ke cti své, chvále
 Ostříhajž té růže dále.

LXIX.

Šebestián Vojtěch Berlička (Scipio).

Berlička, obyčejně Scipio zvaný, narodil se v Plzni l. 1565. Maje 17 let, vstoupil (1583) do tovaryšstva Ježíšova. Dosáh stupně mistrského, učil několik let filosofii, mathematice a theologii. Do jara 1609 byl v Jindřichově Hradci, pak v Brně, od l. 1611 spravoval kollej prazskou. Okolo l. 1620 opustil řád a neví se, kde by život byl dokonal. Cokoliv psal, všecko švárně psáno i věci i jazykem. V způsobu jeho zvláštní bodrost se jeví, která upomíná na ducha tehdá v literatuře polské vládnouciho. Jiná zvláštnost tohoto spisovatele jest smělé tvoření slov nových a vymítání cizomluvův. První spis tištěný Berličkův jest rozmlouvání sv. Řehoře o životech a zázracích svatých, překlad z latiny (v Olom. 1602). Z polštiny přeložil životy svatých od slavného kazatele Petra Skargy z T. J., kterých se jen částka (leden a únor) v rukopise zachovala. Postilla Berličkova, l. 1618 poprvé vydaná, později ještě čtyřikrát byla tištěna. Dle Balbina vydal též kancionál l. 1611.

Z předmluvy na postillu.

Urozenému pánu Janovi staršímu Říčanskému Kavkovi z Říčan na hradě Braumově a Vlachovicích.

Vtípně složený a sepsaný spis vtípného a rozumného zastavače míli chce, aby, co se do něho složilo, vtípně a rozumně rozsaudiv, viděl, co a jak zastáváti. Já tedy spisem svým proti závistivým pomlau-

vačům a utrhačům bezpečen budu, obrav mu takového opatrovníka, jemuž vtípem a rozumem málo rovných vlast naše zplodila. Vtíp bystrá a rozličná důmyslnost osvědčuje, rozum mnohých věcí zběhlost zostruje. Že se na všecko opatrně ohlídati a daleko domýšleti ráčíte, z vtípného přirození pochází; že mnohau umělostí jako i mnohých věcí zkušením mysl osvícenau míti ráčíte, co div, že maudré rady a rozumní činové na Vaší Milosti od těch, ježto rozumné věci od nerozumných rozeznati umějí, spatřívati bývají? Obé ste ráčili léta 1605 (pokudž se o rok nemeylím) na sněmě tehdáž v Vyskově držaném s velikým podivením prokázati. Nebo když se těch časův ta Bočkajova neřádu pohroma z uherského zákampí na Moravu valiti chtěla, ráčili ste stepilostí Bohem daného vtípu všecek aumysl té nezbedné a bezbožné chámoviny vyskaumati, jako i cesty, kterými by a jak do Moravy vpadnauti mohla, ubodnauti a všecek pořádek tak škodlivého vpádu všem stavům k potřebné výstraže nejen předpověděti, ale i maudře, jak by nastávající nebezpečenství odvráceno a začatému zlému přítrž učiněna býti mohla, raditi. Ó že tehdáž tak maudré a vtípné radě místa nebylo! Všecko se tím pořádkem, jak ste předpověděti ráčili, zběhlo, země nenabytau škodu ucítila. Kteří prv dobré rady přijíti nechtěli, potom, od nepřátel zachvácení, užiti jí více nemohli.

Kdo něco zastati, chrániti a obrániti má, mužem býti a srdce míti musí. I s té strany sem spisek svůj z vlastních rukau vypuštěný výborným ochráncím opatřil. Kdo o velikém srdci, které nositi, kdo o hrdinské mysli, kterau se o veliké věci pokaušeti, kdo o zmužilosti, kterau v největších nebezpečenstvích sobě podobným státi ráčíte, neví?

Pomnuj čas, milostivý pane, kdež ste i tejným záštitm i zjevným nepřátelstvím, a tím ještě počtem mnohým a časem dlouhým, ze všech stran až přes uši pohřížení býti ráčili. Odjinud nebylo ani rady ani pomoci žádné: doma obého bylo s potřebu. Dovtípem, maudrostí, opatrností, právem, jako i auskoky právními brániti ste se ráčili: ale ničím ste se tak všem obrániti a všecka zášti a nepřátelství přemoci neráčili, jako žádným násilím nepřemoženau zmužilostí a stálostí, ana potomně seznána, i milost u těch, kteří někdy s Vaší Milostí nepřátelili, zjednala. Ó srdce, z kterého taková zmužilost roste, věčné nesmrtedlnosti hodné!

Valila se uherská nerest jako povodeň nějaká na Moravu: všickni pomezní obyvatelé statky a nábytky, jak a kam mohli, vystěhovavše, zánky a sídla opustivše, zemi k vyhubení, když jináč lze nebylo, nechavše, do měst se zavřených sjeli, aby společnau pomocí hrdla svá bránili. Jediný pan Jan z Řičan, o nějž nejprvé nepřítel zaváditi měl, ničehož nikam nevystěhovav, žádné se odnikud pomoci nedovotav, s samau toliko domácí čeládkau, než zmužilým a hrdinským srdcem nepříteli dostát a s ním se čelem potkav, přemoženého zpálkem obrátil, ješto by sic byl neporažený beze vsí překážky až do Holomauce přitřhl. Nic tu před Vaší Milostí udatný Horatius nemá, ješto vojsko nepřátelské, až by most zřícen byl, zastavil: ale zpálkem, jak ste ráčili, jeho obrátil.

Přidám-li ještě jeden té, o které mluvím, Vaší milostině zmužilostnatosti příklad, ničímž nepochlebím, než věc všem známou jako všecko jiné až posavad povím. Dána byla příčina od Rudolfa slavné paměti císaře odstaupiti: pan Jan z Řičan zmužité stálosti přivyklý nemohl se

jako třítina po větru chvítí; několikerau povinností pánu svému zavázaný, nechtěl se vrchnosti své pronevřítí. Pobrán statek, nábytek rozzebrán, stříbro, zlato se všemi kleynoty rozchvátány, urozená manželka s nejmilejšími dítkami v cizině zadržena, na samau osobu panskau všudy poliknuto. Kdo by byl neřekl, že i ten nejvkořeněnější dub takovým větrem vyvrácený padne? Zmužitohrdinské srdce těžkostí se přemoci nedalo, hotovější, statek, zboží, nábytky, zlato, stříbro, kleynoty, nejmilejší manželku, urozené dítky i samý život se vším, co na světě jest, ozeleti, nežli závazek učiněné přísahy přetrhnauti. Mnohé hrdiny česká země, vlast naše nejmilejší, vždycky každého věku odkojila: ráčíte těch braku nejpřednějšího hodni býti, poněvadž i vlast i rod, předky vzácnými v starožitnosti šlechtný, vlastně chvalitebnými činy šlechtiti a ozdobovali, a jak vlasti tak i rodu k honosné poctivosti býti ráčíte.

Poněvadž sem se tedy neomylii, takového práci mé již od sebe vydané opatrovníka obrav, jakého vlastni jeho ozdoby ukazují, Vaši Milosti zato úslužně prosím, že spis tento, jakkoli chatrný, takový však, který se Vaši Milosti zlíbiti a mnohým k ctnostnému životu postaužití může, vděčně přijíti a mne jakožto svého věrného a vždycky státého, podle povolání mého, služebníka sobě poručeného míti ráčíte.

O řeči kazatelské.

Čechové více na konec, ku které se řeči kazatelskau směřuje a směřovati má, jako i na aučinek, kterýž ona v člověku jí poslauchačím působí, patřice, kázáním jí nazývají. A vtipně v pravdě, jest-li co. Nebo pořádný a pořádně povoláný kazatel vsi svau kazatelskau řeči a práci k tomu jedinému cíli naměřovati má, aby buď ctnostným a křesťanským mravům povyučováním, buď víry křesťanské článkův písmem svatým vysvětlováním a ztvrzováním, buď kacířských bludův a novot pomoci téhož písma porážením a rozmitáním pravau kázeň a cud křesťanského obcování v ten lid, který ho poslauchá, uvedl, káraním pak a trestáním, — jelikož kázání, mimo kázeň, cud a zvedení, domluvu, kárání a trestání znamená, poněvadž česká i moravská práva, jak by nešlechtníci kázání býti měli, vyměřují — od všelijakého neřádu odhánět. Aby obého došel, podle učení sv. Pavla, nastaupati vhod i nevhod, trestati, žehraťi, napomínati ve vsi snášelivosti musí. Což on zajisté řemeslně rozšírenau a písmem svatým, — kteréž jest každého kázání duše a, podle božihó přisvědčení, jako kladivo třibící a rozrážející skálu a pronikavější nad všeliký meč na obě strany ostrý, — prodívánau řeči mnohem šťastněji nežli někdo třebas učenější učitel neb nejvýmluvnější řečník dovésti může, poněvadž kazatelská dobrého kazatele řeč hluboce srdce raní a proniká, ano i tam, kam se jí směřuje, obrací.

Školský někdo učitel články víry křesťanské z písma svatého vyvede, rozloží, vyloží, upevní, písmo písmem jako i vtipnými důvody vysvětlí: ale řeči krátkau, staženau, skaupau a v školách jen známou. Tak i výmluvnosti vyučený řečník obsírně a prostranně rozvedenau řeč postaví a tu vybranými slovy, vzácnuu výmluvností, rozličnými figurami jako nejpěknějšími kvítky vymaluje, vyšnoruje a vyhledá: ale písmem jí, aby duši měvši živa byla, neobživí. Protož ani učitel ani

řečník kázně křesťanské v lid obecní neuvede, ani trestáním od zlého neodvede. Onen zajisté, že pro krátkou aukau a proto zatmětíu řeč^{*)}) nepochopitelný bývá: tento pak že ozdobjau řečí uši sic polektává, ale bez písma dále až k srdci, aby jím pohnul, nedochází.

K tomu, někdo v jakémkoli umění zběhlý, jistě a ty dosti aukké umění svého meze máje, těch řečí svau překročiti a na sausedské pole kosau naměřiti nemůže: domácí aurodau živ býti musí. Kazatel pak výmluvností rozpásaný všecky všelijakého umění přetažené mezniky právem svým přesekává, ke všemu moeně jako pán sába, všeho jako vlastního užívá. Všecko mu sluší, všecko slaužiti musí. Nic božských a nebeských věcí z písma sv. vědomost tak tajného a ukrytého nemá, aby tam kazatel nedohlídal. Nikam školská theologia tak vysoce nenapíná, aby tam kazatel nesahal. Mudrei nikdež v přirození tak hluboce nedtaubají, aby se tam kazatel neohlídal.

Hvězdáři světla nebeská spatřují a běh jejich jistým časem vyměřují: kazatel jimi svítí a běh jejich počítá. Zeměměřiči dalekost a širokost světa na míle, hony, kroky atd. dělí: kazatel se po té dýlce a šířce prochází a vešken svět, nebe i zemi, v malé chvíli přeběhává. Právoeci práva ukládají a vykládají: kazatel ta, dobrá a spravedlivá-li jsau, rozeznává. Králové, knížata, páni zemí a poddanými vládnau a nad nimi panují: kazatel, aby křesťansky vládli a panovali, napomíná. V válkách vycvičení hrdinové, kde by se ležení rozbiti, jak by se pevnosti dobývati, kde a jak by se nepřítel dosti silný malým počtem přetstili a převálčiti mohl, vyučují: kazatel, které by spravedlivé neb nespravedlivé tažení a válka byla, vysvětluje, k spravedlivému srdce přidává, od nespravedlivé pohružkau pomsty boží odvodí. Co mají kronikáři, co letníkáři^{**}), co všickni jiní, čeho by kazatel časem svým k konci svému, aby kázeň křesťanskau uvedl, pohodlně užívati nemohl? Co tedy div, že kazatelé to mohau, seč jiní býti nemohau?

Jest sice tak a popírati se bez křivdy nemůže, že řečníci v rozšířených mezích kazatelů podobni jsau; nieméně však kazatelům se rovnati nemohau, proto že jistot písma božtího a pravého jeho smyslu neuzívajíce a užívati nemohše ani neuměvše, srdce lidem ukrádati a to, kam by slušelo, k křesťanské kázni, řádu, cudu a poklidu řečí svau pohnauti a mnohem méně obrátiti nemohau. Slova jejich v uších zní a srdce nedocházejí, uši naplňují a srdcem nehýbají; protož také těch proměn, které všemu světu k podivení a užaslosti jsau, v člověku, jako kazatelé, nedělají.

LXX.

Bartoloměj Paprocký z Hlohól a z Paprocké Váile.

Bartoloměj Paprocký, syn Ondřejův, narodil se l. 1540 v zemi dobřínské na Mazovsku ve vsi Paprocké Váili, dávném to sidle rodu Paprockých erbu Jastrzėbiec. Studia svá konal na akademii

^{*)} obecnému lidu toliž. ^{**}) letopisci.

krakovské pod slavným tehdá mistrem Valentinem z Ravy. Dokonav učení, přebýval v domě pokrevného svého Stanislava Modliszevského. Za manželku pojal pak Hedviku Kosobudzkou i stal se podčeším země dobrňinské. V domácnosti své nebyl hrubě šťasten, tak že se až odhodlal opustiti vlast. Dav se ve službu královskému poslu Ondř. Taranovskému, doprovázel jej do Cárihradu; pak strojil se do Vlach: na cestě již zastavila jej zpráva o smrti manželčině l. 1572. V nesnázích polských o volení krále po smrti Zigmunda Augusta († 1572) a Štěpána Batora († 1586) stál Paprocký při straně rakouské, která poprvé cis. Maxmiliána II., podruhé arciknížete Maxmiliána za krále vyvolila. Paprocký proti straně protivné bojoval satyrickými verši, čímž jmenovitě na sebe popudil kancléře korunního Jana Zamojského, hlavu strany protirakouské. V Polsku zůstal až do bitvy pod Býčínou (25. ledna 1588), kdež arcikníže Maxmilián zajat byl od Zamojského. Paprocký, boje se pomsty kancléřovy, neviděl jiné rady než odebrati se spolu s jinými Poláky hned z bojiště na Moravu, kdež zprva v Brumově u Klobuk, potom ve Vsetině a v Prusinovicích pohostinsky živ byl, až mu biskup olomoucký, Stanislav Pavlovský, v Kroměříži poskytl stálejšího útulku (1590). Zde sepsal k pobudce maecena svého Zrcadlo markrabství moravského (v Olomouci 1593). L. 1598 rozžehnal se s Moravou a usídlil se v Čechách, kam již před tím delší výjiždky byl konal. Pan Jan Zbyněk z Hazmburka uhostil jej na zámku svém Budyni. Zde sepsal Novou kratochvili, sbírku to básní, hlavně podle „frašek“ Jana Kochanovského složených (v Praze 1597—1600), Diadoch č. posloupnost knížat a králův českých (1602) a O boru dle vzoru Zwierzyńce Reje z Naglovic (1602). L. 1609 přestěhoval se do Slezska. Zde žil dilem v domě Jana Oderwolfa na Urbanovicích, dilem v Ratiboři, časem pobýváje i v Brně u krajanů svých, kteří tehdá četně byli po Moravě osedli. L. 1609 vydal v Brně Štambuch slezský, spis z části jen podobného obsahu statisticko-rodopisného, jako jsou Zrcadlo a Diadoch. Po vytištění Štambuchu rozloučil se s přátely slezskými a moravskými, i odebral se do domova tak dávno ozeleného, kde mezitím (l. 1605) Zamojský byl žiti přestal, i dopřáno mu bylo, aby na zemi rodné složil věkem a prací zemdlené kosti. Zemřel dne 27. pros. 1614 ve Lvově.

Paprocký náleži k nejpilnějším spisovatelům nejen českým, ale i polským. Mimo větší díla svrchu jmenovaná sepsal ještě dvanáctero menších spisů českých a jedenmezcitma spisů polských. Z těchto nejznačnější jsou G n i a z d o c n o t y (1578), H e r b y r y-

cierstwa polskiego (1584) a Ogród królewski (v Praze 1599). Spisy české z počátku skládal polsky a jini mu je překládali; později pod opravnou rukou přátel sám česky psal. Pomocníci jeho v tomto ohledu byli kněz Jan Vodička, knihtiskář Burian Valda a Raf. Soběhrd z Sebusína.

1. Z Diadochu.

Smrt Mikuláše Zrinského.

Vida Mikuláš hrabě ze Serina, že v zámku zůstati nelze, rozkázal Frankovi Šerenkovi, komorníku svému, sukni aksamitovou a jiné raucho hedbávné přinésti, a takto k přistojícím vojákům promluvil: „Nepotřebuji nyní oděvu těžkého, ale lehkého, abych v něm bez překážky a tíže rytířsky se brániti mohl.“ A opět poručil sobě dáti klobauk černý hedbávný s záponau zlatou a perím čapátkovým, kteréhož při svatbě obyčejně užíval, a roztrhv sukni dotčenau, sto dukátův, mezi kterými žádný nebyl rázu tureckého, v ni vložití kázal, řka: „Aby snad pohané neřekli, svláčejíce mne, že žádné koristi při mně nenalezli.“ A v zavazkách od komorníka, kteréž každé noci při sobě míval, přiložil je k zlatým a řekl: „Jistě tomu věřte, dokavadž ruce mé tímto mečem (okazuje na ten, kterýž komorník držel) budau moci vládnouti, žádný toho ode mne neodějme; ale po smrti mé kterému koliv z nepřátel se dostane, ten nechť toho užive; neb sem se zavázal Bohu, že se nedopustím pohanům jíti a na divadla po vojsku voditi.“ V tom ohledávaje ruku svou, popadl meč jeden ze čtyř otce svého, řka: „Tatoť jest zbraň má, kterauž sem ctí a chvály dosáhl, a nyní s touž, cožkoli Pán Bůh na mne dopustiti ráčí, statečně snesu.“ — To mluvě brať se z pokoje svého, maje za sebou pavězu a v ruce meč; neb žádnau jinou zbraň ze zaneprázdnění nechťel, ale poraučeje se Pánu Bohu, z Sigetu ujíti nemínit, než s stánu mysli všeliké protivensví strpěti. I vešel na plac zámku, našel jízdne i pěši pohotově, jenž s dobytými meči nepřítelů očekávali. Zatím zámek dohořívá a žádným způsobem oheň nemožt býti shašen, od čehož povstá dým hustý náramně, tak že křesťanům déle v zámku zůstati možné nebylo. Protož hrabě ze Serina, získav lid k bráně, takto k vojákům svým mluvil: „Nejmilejší bratři a bojovníci hrdinští! sami to očitě spatřujete, že nepřítel náš více ohněm nežli branným mečem nad námi zvítězuje; ale poněvadž to boží dopuštění jest pro nepravost našu, nelze než takovou pokutu snésti trpělivě a udatně. Poněvadž pak zavázání sme vespolek, abychom pospolu živi aneb mrtvi zůstali (což až do toho času splněno), nebyla by věc chvalitebná, přísaze své zadosti neučiniti. — Protož, když nás oheň ze všech stran obkličuje, když nás již malý počet jest, když pro nedostatek potravy bližní naši mrau: kterakž nato neslavýma očima pářiti můžeme? A mimo to všecko zdaliž zde shořeti chceme? Ne ovšem, ale vyrazme z zámku ven doufánlivě, a potkajíce se s nepřitelem, s ním branně se potkáme; neb jestliže statečně zemřeme, v nebi na věky věkův nepochybně živi budeme. Pakli při životě zůstaneme, v pravdě slávy a chvály nemalé dosáhneme. Ajhle

v čele stoje předchůdcem vašim budu, abyste věděli, koho následovati máte, a poznali, že srdce mé do smrti vás opustiti nechce." — Tu poručil před sebou rozvinouti a nésti praporec císařský Vavřincovi Juraničovi, a brány zámku otevřiti. Stát pak u brány moždíř broky železnými nabitý, kterýž vystřelen jest s dýmem velikým. V tom hrabě ze Serina, zvolav třikráte Jesus! z brány úprkem s dobytou šavlí vyskočil, a lid jeho za ním, jenž se potkal s Turky na mostě a zmužilau s nimi bitvu svedl. Ale po dlouhém bojování padl s koně Mikuláš hrabě, jsa od janičarův na třech místech postřelen. Z čehož Turci veselí jsauce křičeli: Halaj, halaj, halaj, a křesťané do zámku ustaupali, kteréž Turci s zřivostí stíhali, a hrnauce se vařem za nimi do zámku, všecky mečem zbili, krom těch zajatých, jenž klobauky turecké s pintami na hlavách postavené měli. Janičaři, o kterého se vězně, budto muže aneb ženu, srovnati nemohli, hned ho na drobné kusy šavlemi rozsekali. V ptačcu zámku ležely křesťanův velké hromady, že vcházejíce tam po zabitých šlapati musili. Mezi valy zámku dolejšího krve se mohlo nabratí jako vody.

Když Turci zámky obadva opanovali, oheň, kterýmž ještě zámek dolejší hořel, dostal se do prachu v věži nějaké při zemi, kterauž z gruntu vyvrátil, od čehož zahynulo Turkův tři tisíce, kteří od kamení a dříví sem i tam lítajícího byli pobiti. Pročež křik byl ve všem vojstě plačících otcův, synův, bratří atd.

Janičarský hejtman hraběti ze Serina hlavu stát a ji tureckému císaři odeslat, nevěda, že by již byl smrtí sešel; neb Mehmet baše chytře tajil smrt Solimana, že ani jiní bašata ani begové ani janičari o smrti pána svého nevěděli, kterýž byl 4. dne září první hodinu po obědích u Sikloše, míli od Sigetu, skonal. Což aby v skrytější tejnosti bylo, dotčený Mehmet doktora císařského zamordoval, a nieméně jako by císař živ byl, rozkázal každého dne bubnovati, traubiti a na jiné nástroje hráti, nébrž i jídto přistrojené na jeho stůl nositi.

Osmého dne září hlava hraběte s jinými hlavami vojákův sigetských na kůl vysoký vstrčena a postavena od stanu císařského co by mohl kamenem dohoditi. Při nich byly praporce sigetské špicemi dotův obráceny a do země vstrčeny.

Tak skončil Mikuláš hrabě ze Serina, hoden slávy a pověsti věčné, 7. dne měsíce září léta Páně 1566, života svého let 48.

Dobytí Rábu.

Když se pán z Prinzenšteina a pán z Švarcemberku s vojsky u Rábu okolo třetí hodiny na noc sjeli a jiní tolikéž vůdcové s lidem svým: snažili se všickni o to, jestliže by jakau příležitost měli, Rábu se zmocniti. Měsíc tehdaž velmi jasně svítí, tak že všickni k zemi padnauti musili, aby je pohané nespattřili, a k tomu byli dutím nějakých větrův přehrozných nemáto přestrašeni. Nedlouho potom vystaupil jako by z Dunaje nějaký oblak černý, kterýž jasnost měsíčnou trochu zastínil, pročež křesťané, vidauce k tomu dobruu příležitost, nemeškali předsevzetí své konati. Pan Adolf Švarcemberk všech věcí správci a ředitelem byl, pan Pálů měl při sobě částku nevelkau Uhrův a pán z Prinzenšteina s svým haufem nápred jeť. Kterýž předestál některé, z nichž jeden v tu-

reckém jazyku zběhlý byl, aby pohanům oznámili, že profanty jim vezau, pročez aby spustili most a vozy s profanty do pevnosti přede dnem pustili, dříve nežli by křesťané o nich zvědauce, překážku v tom učinili. Ten, ježto po turecku uměl, konal věc tu velmi dobře, dokládaje, že takové profanty z Budínu vezau, a přitom vypravoval o svadbě, kteráž se v Budínu vykonávati měla s velkou pompou a obzvláštní slavností, o níž on dostatečně zprávu vzal, a pohané tolikéž měli o ní dobrou vědomost. Tím pohané a takovým vypravováním skradeni, nejináče se domnívali, než že jejich dobří přátelé jsou, a v tom rozmlouvání monsuor de la Mors, kterémuž první petarda poručena byla, k dřevěným šraňkům při bráně bělehradské pospíšil, aby tak petardu přišrauboval. Kteréž nebyly zavřené, pročez dále se pustil s tovaryštvem svým a spatřil, že most přes vodu tolikéž byl spuštěn, přes kterýž přišel až k samé bráně, kdež usiloval bez mnohého dlení petardu k ní přinesti; ale pro velikou bázeň, kteráž naň nenadále připadla, odstaupit od předsevzetí svého a nazpět strachem obklíčený se obrátit. To vida monsuor Vabocourt, s jinou petardou přispíšil, jízdné své skryt, pěším s řebríky a mosty k tomu připravenými pohotově býti poručil, jestli že by mu štěstí v přiložení petardy slaužiti nechtělo, aby jiným způsobem pevnosti se zmocnit. A sám přijda k bráně, druhou petardu přiložil, i hned první, kterauž byl monsuor la Mors prvé přišrauboval a od ní strachem odešel, zapálil. A nechtělo se nic šikovati; neb petarda nedobře oheň přijala, a pohané porozuměli, že nepřítelé u města jsou, jakož pak hned patnáctkrát z kusův vystřelili a tři z křesťanův zabili. Nicméně dotčený Vabocourt, poněvadž ho první petarda oklamala, přiložil k druhé knoť, kteráž šťastně oheň přijala, takže i druhou zapálila, a obě dvě spolu vyhodily bránu tak daleko do pevnosti, co by mohl kamenem dohoditi. V tom křesťané mocí valili se do pevnosti, vartu pobili, děla odňali a na pohaný je obrátili, s jiné tolikéž strany řebríky na zdi vložili a do města lezli, čímž pohané zachváceni ani do zbroje se nestrojili, nýbrž toliko v košilech zmužile a statečně se bránili, tak že nemalý počet křesťanův pomordovali. Mnozí, ježto ještě na ložích leželi, do sklepův podzemních se skryli; ženy a panny turecké, jako nejpřednější, téměř všecky se zdi do Dunaje sskákaly a tam utonuly. Zmordováno Turkův šestnácte set a křesťanův pět set. Skryto se jich v jednom sklepe sto, a ti nechtěli se žádným způsobem poddati, a když tomu srozuměli, že se k nim křesťané kopají, zapálili několik tůň prachu, kterýž byli do toho sklepu snesli, od něhož zahynuli i oni i křesťané mnozi, jichžto těla prach zapálený vysoko do povětří vyhodil, a tím největší se stala křesťanům škoda. Potomně nalezli tři sta jiných Turkův v temném sklepe skrytých, kteréž pan Pálfi po mnohých prosbách od nich s plácem činěných na milost přijal. Věc jest hodná k podivení, že v pevnosti přes čtyry sta psův bylo, a žádný, ani když se petardy přišraubovaly, ani když již naši v městě byli, nezaštěkať. Tak mluveno a slyšáno bylo, že by jmenovaný Vabocourt to způsobil, že jest žádný pes nemohť zaštěkati. Nédlaugo potom Turci z Budínu, jimiž se býti křesťané jistili, s profanty k Rábu přijeli, pro kteraužto příčinu křesťané se utišili a rozmlouvajíce s nimi po turecku, brány jim otevřeli; aby s špiží do města vjeli. Což když učinili, křesťané se na ně oborili, zavřevše po nich brány, jichžto díl zajali, díl pobili. A tak pevnost ta znamenitá, kterauž sultán tři léta a sedm měsícův pod svou mocí měl,

křesťanům zase přivlastněna a Rudolfovi císaři toho jména Druhému, všeho křesťanstva bedlivému ochránci, zase v jho uvedena. Píší někteří, že haufové křesťanstí jak z Komárna vyjeli, k Rábu pospíchající, hned nad sebou orla létajícího spatřili, kterýž že jest vždycky nad nimi letěl, až právě temnost noční připadla, pročež žoldnéři že mnohem byli zmužilejší, a správceové že větší naděje k opanování Rábu nabyli. Nalezeno na baštách a zdech děl velikých na kolečkách sto a dvacetí, a v zbrojnici padesáte, a ti kusové nebyli do konce připraveni; neb tam na zemi jednom bez koleček leželi.

Pohané předtím, než byl vzat Ráb, několik domův nákladně ozdobili, světnice v nich drahými čalauny pěkně okrášlili, z čehož porozumívali naši, že sultán umínit v brzkém času do Rábu přijeti.

Arcikníže Maximilian v oděvu husarském do Rábu přijel, kdež spatřiv všechny věci, vůkol a vůkol pevnost obešel a na loďce po vodě okolo vsí pevnosti plaviti se dal, aby mohl dobře zevnitř všecka děla spatřiti; potomně hned téhož dne k Novému Městu pospíšil.

O takovém šťastném dobytí Rábu když vůbec rozhlášeno, po vsí říši v městech přednějších triumf držán byl, jakož naproti tomu všickni pohané veliký z toho zármutek měli. Budinský baše toho, kterýž mu nejprvé ty žalostné noviny přinesl, oběsiti poručil, a žoldnéři jeho za tři dni pro veliký zármutek ani jísti nechtěli, a poněvadž se obávali, aby naši dále nepostaupili a něco takového při Budínu nespůsobili, nejlepší věci své do Bělehradu odeslali.

Ovšem pán z Švarcemberku mnohé z Komárna povolal a císaře Rudolfa o to žádal, aby osm tisíc vojákův těch, kteříž pro ochranu Vídně chováni byli, s tisícem jízdných a s tisícem pěších z arciknížetství rakauského vybraných pod správau svého lajtenanta monsieur Strassoldo do Rábu poslati ráčil, že chce s svými dále se pustiti. K čemuž dáno povolení, a on s panem Pálřim a s panem Nádaždy z Rábu vyjel, zkoušuje štěstí, jestliže by mohl nějakým fortelem válečným pohany o některau jinau pevnost připraviti.

2. Ze Zrcadla markrabství moravského.

Mikuláš Čikovský.

Mikuláš Čikovský, muž veliké slávy a paměti věčné hodný, mladá léta svá v ryšských věcech ztrávil. Tohoto Mikuláše Zigmund August král polský učinil hofmistrem u královny Izabelle tehdáž, když jest byla vyjeřta z Uher s synem svým Janem, po smrti manžela svého Hanuše veydy. *) Toho času když byla sídlem v Petřkově, přijel k ní poseł od císaře tureckého, maje s sebou v tovaryšství čauše, muže velice hněvivého a mezi Turky pro své hrdinské skutky nad jiné slavného, na nějž jest byl císař turecký náramně laskav. Ten měl obzvláštní hospodu

*) Izabella, dcera krále Zigmunda polského, manželka Jana Zápolského, veydy čili veyvody sedmíhradského, kterémuž král Ferdinand I. příměřím I. 1535 zavřeným titul krále uherského byl přiznal.

svau, jsa u toho předního posla jakoby faktorem. Mikuláš Čikovský, hofmistr králové, podle obyčeje ušetřoval je i dostatečně cítli rozkázal, nařídív k tomu nějakého Gulského, kterýž by k tomu dohlídat, aby se na všem dobře měli. S kterýmžto jmenovaný čauš slovy se pohodnuv, vytrhl nůž a zabil jej. O tom když bylo oznámeno hofmistru královny, bez meškání pospíšil do hospody toho mordéře a tu, v které velký posel stál, osadil stráží, tak aby žádný z nich věděti nemohl, co se s druhým diti bude. Když pak do hospody jeho vcházel, uzřel, an se již utíkat strojí. Což Čikovský vida, zkríkl: Žádná křivda poslu císařskému státi se nemá. Turek k němu běží, padaje k nohám, milosti žádá; ale on uchytil jej za krk, svázati jej rozkázal. A jda k přednímu poslu, tovaryši jeho, nic nevzpomínaje příhody té, toliko chvále veliký pořádek císaře pána jeho, dotazoval se na něm, co by takový posel (kterého-koliv pána) zaslaužil, kdy by koho v zemi jejich zabil? Na kteréhožto otázku dal takovou odpověď, že by to již nebyl posel, ale mordéf, i musil by býti na hrdle tresán. Čikovský, jako by o tom nic nevěděl, řekl: I já tak o tom držím; ale poněvadž mi jde o záktaď, prosím tě, dej mi to napsáno, že se přitom tak v zemi pána tvého zachováva. On nevěda, co se děje, beze všeho odporování mu to podal. Kterýž vzav ten dekrét, teprva mu pověděl, že jest jeho tovaryš čauš tak učinit, zabil člověka dobrého, za kteraužto příčinou hrdlo dáti musí. Posel, uleknuv se, počal zpátkem točiti svau výpovědi. Jemuž hofmistr odpověděl: Ty v pokoji sed; nebo jináče býti nemůže. A vyšed od něho, dal toho Turka státi. Královna prosila, aby toho nečinil, mtuvíc, že mně i synu mému království ztratíš. Však žádnau prosbau nedať se oblomiti. Byl to muž v věcech rytířských dobře vycvičený; nebo jest v Uhřích z mladosti se vychoval, jazyk uherský i charvatský dobře uměl, s Turkem tím sám austně a ne skrze tlumače rozmlauval.

Poslal potom k králi, zprávu o všem dav, co se jest zběhlo z strany těch poslů a jakým způsobem jest jim jejich zaufatství*) ujal. Král, jsa víceji pokoje a nežli vojny žádostivý, nebyl toho velmi vděčen, k tomu přemysleje o tom, aby ta smrt jmenovaného čauše nepřinesla jakého v potřebách královny zaneprázdnění.

Chťel vypraviti posla do Turek, ale obával se, aby jej tam jaké nebezpečnosti nepotkalo; nebo jest to byl pán veliký milovník poddaných. Když někoho sauditi měl o hrdlo aneb poctivosti, oblekl se v šaty smutkové, a tak seděl na saudu s velmi smutnou tváří, plakal ne jako pán poddaného, ale jako vlastní otec syna. Když taková bázeň královská oznámena byla Čikovskému, uvolil se sám v tom poselství jeti, což bylo s podivením mnohých lidí.

Neomýlila naděje Čikovského; nebo ačkoliv do pohanské země se pustil, tak se domníval, že posel měl býti při pokoji zanechán, když toliko z povinnosti své podle náležitosti nevykročí. Však proto opatrně na cestě sobě počínat. Měl s sebou sedm set mužův výborných, kteříž se vozy neoblěžovali, ale na dobrých koních a vozíky kozácké lehké, na kterýchž potřeby vezli, majíc, se vypravili. Když pak již do země nepřátelské vjel, ve všech věcech opatrně sobě postupoval, obávaje se

*) pol. pých, drzost.

nějaké zrady aneb posměchu, kteréhož národ ten nerad kemu trpí. A když přijel k císaři Selimovi, všecko podle vůle pána svého vyřídil, a znáti jest, že lépeji i dostatečněji nežli sobě poručeno mět.

Navrátiv se potom a vykonav poselství s pochvalou, poručeno mu od krále Zigmunda Augusta vyprovázeti královnu do Uher, kterau již byla země i páni uherští přijali. Ten chtě vykonati poslušnost, věda, že již v pokoji královnu přijmau, nevzal s sebou toliko pět tisíc lidu rytířského. Ale když přijeli, proměna se stala mezi pány uherskými, zbautila se všecka země, nadto veyše veyvodové multanský a valaský s vojsky pohotově byli, nechtíce přijíti královny ani syna jejího: což učinili z návodu císaře tureckého, kterýž se obával, aby mu se potom od krále mladého jaká škoda nestala. Porozuměv tomu Čikovský a poznáv velkau nestálost pánův uherských, spůsobil to, že všecky pány, tolikéž i valaského i multanského veyvodu odvedl do kola opodál od vojska jejich, mluvě, že královna na slovo maté jich potřebuje. A v tom rozkázal je několika stem koní k tomu nařízeným obstaupiti a zjímav svázati, katu pak s mečem stojícímu jako nestálé v řeči své a rušitele pokoje ztrestati. Oni to vidauce, padli k nohám královny, lásky a milosti žádajíce, lid svůj rozpustili a královnu do Bělehradu doprovodili, přislíbivše jí věrnost ve všem zachovati.

Mnoho jiných paměti hodných činův tohoto slavného rytíře vzpomenuiti by náleželo, k čemuž tuto místa nezbyvá.

3. Z Nové kratochvíle.

O jednom alchmistovi.

Okolo zlata běháš, chtěc jiným působil,
 Mohlo by tě to zlato vždy jináč ozdobil.
 Ve zlatě ruce mažeš, na hřbet nauze běží,
 Musíš pro nedostatek hníť ubohý v věži.

Těžká jest věc člověku s bohy bojovati.

(Z Kochanovského básně „Muza“.)

Jak všetečný Encelad, Mimas nesmířený,
 Zaufatec Porphyrión, Rhoecus neskrocený,
 Devětsit Briareus i Typhon storuký
 Chtěli s jinými bratry do nebe bezděky.
 Hory na hory kladauc, a tak blízko byli,
 Že již tvrdými duby v jasnau bránu bili:
 Darmo! Již byl strach v nebi i hrůza nematá;
 Však nejsilnější obr co bohu udělat?
 Tu ve všem diamantě Mars přehrozný stojí
 S mečem na obě ruce; tu v ohnivě zbroji
 Vulkanus; při něm Juno ta nepřemožená,
 I terčem neprobitým Pallas zactloněná.
 Byl jsi i ty, Apollo, nad zástupy smětý,
 Vyčistil si dokonce tauť svůj plnostřetý.

Nakonec sám Jupiter hněvem popuzený
 Vzal jest v ruce ostrý klin hromův nezhašený,
 Silný, nechybující, kterýmžto věc tuhá
 Skrz zemi až do pekla ostatního sahá.
 Tím udeřil v prostředek zaufalcův svých volných, *)
 Kteříž na hlavy spadli až do krajův dolních,
 A tu je roztřesené hory přiklopily,
 Živé i mrtvé hnedky spolu podávily.

Řeč k Pavlovi, k dobrému příteli.

Pavle, věc jistá, u tvého sauseda
 Můžeš načekat dlouhého oběda:
 Než v mé komoře holá pavučina,
 Též i v pivnici cos na náklonku vína.
 Ale chléb, podle přípověsti, s solí
 Káží položit před tě s dobrau volí.
 Muziky, zpěvu toho se dostane,
 A k tomu platit nepotřeba za ně;
 Neb se v hojnosti velké nám rodí to,
 Mnohem lépeji než ječmen i žito.
 Již vsedni za stůl, můj dobrý sausede,
 Neb's dávno nebýval při také besedě,
 Kde smíchu víc než krmí dávají,
 Ale poetům všecko odpaustějí.

Na starost.

Bídná starosti, všickni tě žádáme,
 A když již přijdeš, tu zas nařikáme.

K Janovi.

Dobrá to, Jene, můžeš věřit, škola,
 Kde káží hledět na poslední kola.
 Člověk, když mu se podle mysli vodí,
 Zato má, že již po zemi nechodí:
 Však to netrvalá rozkoš na světě,
 Padne jako květ podle kosy v létě.

4. Z Obory neb zahrady.

Žádný vrchností svau pohrdati nemá.

(Příklad o hvězdách.)

Všeliké stvoření vrchností nad sebou míti musí, tak na zemi jako na vodách, v propastech i v povětří, na oblačích a jinde na nebeských

*) svévolných odvážlivcův.

oblohách, kteréž nad námi jsú. Tak též hvězdy všecky mají jednu hvězdu, jenž Transmontana slove, a ta všecky jiné řídí a spravuje. Za velikau však krivdu sobě to jiné pokládaly, že Transmontana toliko na místě zůstává, a ony samy pracovat a všudy běhat musejí. O čež sejdauce se, rokowały mezi sebou. A tak dobře se nato spolu uradivše, k ní haufem šly a jí to, co by se jim tak o ní zdáto, z aust v uši mluvíly. Žalowały tedy na ni, že jim žádné volnosti a žádného odpočinutí nedá, řkauce: My vždycky po nebi běháme, v ustavičné práci a službě jsme. A protož tebe napomínáme, aby již takovou vrchnost jiné hvězdě vzdała a sama také s námi popracovala a poznala, jakou my službu, jak těžkau na sobě zdržujeme. Transmontana jim odpověděla: Nevíte, čeho žádáte. Zdaliž já se víceji nežli vy nepracuji, ačkoli na jednom místě stojím a vám rozkazuji? Kdy bych já vás neostříhala, však byste vy na cestách pohynuly mezi horami a v jiných místech nebezpečných. A protož vám radím, zanechejte takových bauřek, chcete-li při pokoji zůstatí. Hvězdy však nato nic nedbały, nýbrž mnohem horší byly a auřad jí vši moei odnítí usilowały. Kdež ona, poznavši jejich velikau urputnost, jim auřadu postaupila a sama se upokojila, na stranu odseďsi. Z čehož se hvězdy, že vrchnosti nad sebou žádné neměły, velmi radovaly a jedna každá jiného krále po své vůli sobě hledaly. Když se pak na ničemž jistém sněsti nemohły, počal býti neřad mezi nimi, taulaly se leckdes a hynuly, tak že potom samy k sobě přišedše, své hlaupé rady náramně litovati počaly a k Transmontaně se obrátily, při ní toho všelijak vyhledávajíce, aby, jsauc k nim v první řasce nakloněna, auřadu svého se zase ujala a jak prvé tak i budaucně je spravovala, jim tu vinu jejich milostivě odpustila a provinění takového nikdež víceji nepřipomínala. Kteráž jako rozumná tak a nejináč se zachovati slíbila.

Máme nato bedlivý pozor dáti, abychom lidem dobrého svědomí auřady a povýšenosti odevzdávali a k spravování poraučeli.

(Příklad o slunci a měsíci.)

Slunce, chtěje sobě umenšiti práce, poručilo měsíci, aby v noci svítil, davši mu i tu moc, aby zemi spravoval a z jejího úžitku lidem dostatek živnosti dával. Měsíc, dostav takového auřadu, velmi pyšně sobě počínal, tak že na pána svého máto dbaje, naposledy toliko sám ve dne i v noci svítiti chtěl, proti slunci pánu svému velikau nepřizní pohnut byl, ano i jasnosti jeho se protiviti a jej dokonce zahubiti usiloval. Slunce pak, maje o takovém předsevzetí jeho nenáležitěm jistau zprávu, nejprvé přátelsky a laskavě měsíce napomenuto, aby psychy své na straně zanechal a na svém auřadu pokojně přestával. Na kteréžto jeho tak laskavé napomenutí měsíc čím dále tím víceji pyšnější býti nepřestával, tak že potom slunce, jsa hněvem rozniceno, k měsíci tato slova promluvilo: Poněvadž nejsi vděčen řasky mé, tu já tobě dokonce odejmu. Pročež měsíc, potkav se takovou nepřijemnou řečí, pánu svému slunci odpírati umínil, k tomu sobě hvězdy nastrojené měv, s nimi také ihned jakožto s vojskem dosti silným slunci v cestu vešet. Slunce však, jak jen proti nim vycházeti a papršky svými hvězdy obrážeti počalo: tu i

ony bázní velikau podjaté jsauce, bez meškání nazpět ustaupati a schovávatí se počaly. Kdežto měsíc vida, an již od spolupracovníkův svých, hvězd, opuštěn jest, toho se nemáo ulekl, ano i velikau bázní nad míru zbledv za dotčenými vojáky svými, hvězdami, sám také caufati nazpět nemeškal. Slunce pak na něj dokonce vystaupivši, okrauhlost jeho jemu jako za pokutu, tak že jí nikdá až posavad zauplna jmítí nemůže, pojednau odňato. Napotom žádnému víceji tak vzácného auřadu s takovým plnomocenstvím svěřiti nechťelo.

Kdo na jiné sočí aneb je pomlouvá, sebe samého lehčí.

(Příklad o větru a povětrí.)

Vítr, jakž filosofi nám oznamují, všecko stvoření na světě obživuje; neb on jest suchost země a porušitelem vod, teplého povětrí rozháňčem. A protož ho obviníto povětrí před vrchností, žalujíc na něho, že mu velikau křivdu činí. Křičelo tehdy, stoje před saudecím nejvyšším, řkauce: Ó stvořiteli nebe i všech věcí, rač mne mítí v ochraně své; nebo to, co si ty mně dáti ráčil, to mně vítr odnímá. Činí mi zimu svým váním i škodu, tak že častokrát v své míře pro něho býti nemohu. A protož tebe poníženě prosím, spokoj a smíř nás; neb nestane-li se toho, škodlivě pohněvat se musíme. Sudí nejvyšší jemu pak povědět: Zle mluvíš, povětrí. Vítr, cožkoli činí, to vše na poručení mé činí, a to za slušnau příčinau. Ač on tebe někdy studeným učiní, však tebe také činí mírným, čistotným, a světu libým, a přívětivým, a milým přítelem. A kdy by vítr neváť a skrze tebe neprocházel, tedy by byl velmi škodlivý a nepřijemný. A proto ne hněvu, ale lásky od tebe vítr hoden jest, proto, že tebe zauplného zůstavuje. Pomni tehdy nato, co psáno: Nebudeš haněti bližního svého, ani jeho utíkati budeš. Srozuměv povětrí, že sudí nejvyšší neschvaluje jeho hněvu, k pokoře se uďato, pamatujíc na ta slova, kteréž napsal Ecclesiastes: Kdo se hněvá, když ho trestají, nedobře se spravovat bude.

Ne každému libé jsau skutky tohoto světa.

(Příklad o růži a koroptvě.)

Růže v jedné zahradě velice rozkvetta pěkně a vůni znamenitau z sebe vydala. Koroptva, procházeje se po zahradě, divíta se kráse toho kvítí a vůni velmi rozkošné, a tak přistaupivši k ní rekta: Ó kvítí v světě nejpěknější, nech rozkoše při vás dojdu a nasytím se vůně! Růže rekta: Pojď, sestřičko má milá, a čeho žádá duše tvá, ať jest aučastná. Naber sobě kvítí a nasyť se vůně do své libezné vůle. Ona za tím povolením vlitá na keř růžový a nohy sobě pobodla. I zkríkla htasem velikým: Běda mně, kvítky pěkné a vonné, ale ratolesti bodlavé náramně. Vybírajíc sobě zatím trní z nob, volala: Snadně cítí těžkosti, kdo sobě všelijaké oblíbuje rozkošné žádosti.

O těch, kteří chtějí býti nad jiné vzácnější.

(Příklad o dříví cedrovém.)

Dříví cedrové vysoké a pěkné velmi a nad jiné dříví vyrostlé, když lidé mnozí k němu přicházeli, aby je spatřili v jeho kráse, a ono to uznalo:

pojednou se tužiti a mnoho o sobě smyšleli počalo, a jiná dřeva okolo s sebou trpěti nechtělo, aby přicházejícím lidem nepřekážely, ale aby na ně všickni hleděti mohli. A protož jim, aby se na jinou stranu a na jiné místo přestěhovaly, přísně poračelo; čehož jestliže by učiniti prodlévaly, že by je hned potámati chtělo. Dříví a křoví, kteréž blízko něho byly, ustoupily na stranu, a ono se lidu okázalo v své dokonalé pěknosti. A když jednoho času povstali náhlí větrové, dřevo to přešlechtile polámaly, kteréž padna na zemi žalostně nařikalo: Neskrovně sem o sobě smyšlelo. Jsauť nad jiné vyvýšené, přes příliš nad jiné sem se vypínalo a jiné špatné sem odhánělo. Teď vidím, že máto páni sami způsobí, když při nich nějaké chasy není drobnější.

LXXI.

Bibli kralická.

Zásluha Jednoty bratrské o zvelebení jazyka českého dosáhla vrchole svého překladem písem svatých. První k tomu podnět dán od J. Blahoslava, jenž přímo z řečtiny přelumočil nový zákon (1565, 1568). K překládání starého zákona přistoupeno však teprv šest let po smrti Blahoslavově od jeho v biskupství nástupce, Ondřeje Štefana, jemuž v tom nápomocen byl znamenitý znatel hebrejštiny, Mik. Albrecht z Kamenka. Smrti Štefanovou a odchodem Albrechta dilo po krátké době přetrženo. Z jara l. 1578 opět v ruce vzato a jmenovitě tím značně podporováno, že pan Jan st. z Žerotina „vykladačům“ poklidu a opatření dopřál na Kralicích, kamž i také téhož roku tiskárna z Evančie přenešena. Hlavním ředitelem celé práce byl od té doby Isaiáš Cibulka. L. 1579 vydán byl díl první (Knihy Mojžišovy), l. 1580 druhý (Josue—Ester), 1582 třetí (Job—píseň Šalomounova). Smrti Cibulky (1582) nastala delší přestávka, tak že čtvrtý díl (proroci) nevyšel než l. 1587 a pátý (Tobiáš—Sirach) l. 1588. Co šestý díl otištěn nový zákon Blahoslavův l. 1593 a 1603. L. 1596 vydáno celé písmo sv. v jediném díle, leč bez vysvětlivek, kterýmiž text šestidílné opatřen. I šestidílná i jednodílná bibli kralická jsou překrásné výtvary typografické, rovnajice se k předním kněhotiskům doby tehdejší. Hlavní o to zásluhu měl Zachariáš Solin, správce tiskárny kralické, zemřelý l. 1596.

Přední překladatelé bibli kralické mimo Blahoslava a Jiřího Streyce, o kterých již výšeji psáno, byli:

Ondřej Štefan, Prostějovan (nar. 1529), jenž se stal knězem l. 1557, členem úzké raddy, biskupem i správcem zboru evančického l. 1571, a dne 21. července 1577 život svůj dokonal.

Jan Enéas, jak se zdá, Přerovan, knězem l. 1572, členem úzké rady a biskupem l. 1577. Zemřel v sídle svém, Evančicích, dne 5. února 1594.

Isaiáš Cibulka č. Cæpolla z Bystřice pod Pernštejnem, knězem l. 1572, členem úzké rady l. 1577, správce zboru v Kralicích, kdež zemřel dne 25. srpna 1582.

Jan Kápito, též z Bystřice pod Pernštejnem, knězem l. 1576, členem úzké rady l. 1584, správce zboru v Třebíči, kdež zemřel dne 31. pros. 1589. Ač téměř vždycky nemocen, sepsal, kromě svého v překladu účastenství, Postillu o dvou dílech, která l. 1584 v Kralicích vytištěna.

Jan Effreim, knězem l. 1572, členem úzké rady l. 1584, biskupem l. 1589. Spravoval zbory bratrské v Chrastli, v Meziříčí pod Rožnovem, v Praze a v Mladé Boleslavi. Zemřel v Praze, jsa tam na léčení, dne 16. října 1600.

Pavel Jesen, rodic uhersko-brodský, z rodiny slovenské Jesenských z Jeseného, knězem l. 1576, členem úzké rady l. 1584, biskupem 1589, správce zboru lipnického. Zemřel dne 24. máje 1594 v Bezouchově.

Mikuláš Albrecht z Kamenka, rodilý Slezan, l. 1571 ve Wittemberce na mistra povýšený; za O. Štefana byl správcem školy náměšťské a evančické. Po jeho smrti odtamtud odešel, ale l. 1581—95 zase již byl v Evančicích. Později odebral se do Prahy, kdež Veleoslavinovi nápomocen byl při skládání *Silvae quadrilinguis* (1598), načež znova se vydal do Němec. L. 1610 přilákán slibů defensorů do Prahy, kdež z počátku potřebován byl od nich za překladatele, posléze pak po mnohých nesnázích zřízen za profesora hebrejštiny na universitě (str. 214). Zemřel v Praze l. 1617.

Lukáš Helic, z Poznaňska, potomek rodiny israelitické, povahy nestálé, jako druhdy P. Židek. On i M. Albrecht užívání při překladu hlavně co znalé jazyka hebrejského. Poslední o Helicovi zpráva jest z l. 1598.

Z Exodu, kap. 15. *)

Chvalo zpěv Mojžíšův.

Zpívati budu Hospodinu, neboť jest slavně zveleben, koně i s jezdci uvrhl do moře. Síla má a píseň jest Hospodin: nebo vysvobodil mne: tent jest Bůh Silný můj, protož stánek vzdělám jemu: onť jest Bůh

*) Srovnej Anthol. ze staré literatury, str. 6.

otce mého, protože vyvyšovati ho budu. Hospodin jest statečný bojovník, Hospodin jméno jeho. Vozy Faraonovy i vojsko jeho uvrhl do moře, a nejpřednější hejtmáné jeho ztopeni sa u v moři rudém. Propasti přikryly je, vpadli do hlubiny jako kámen. Pravice tvá, Hospodine, zvelebena jest v síle: pravice tvá, o Hospodine, potřela nepřítele. A ve mnohé vyvýšenosti své podvrátil si povstávající proti tobě: pustil's hněv svůj, kterýžto sežral je jako strniště. A duchem chřipí tvých shromážděny sa vody, stály tekuté vody jako hromada, ssedly se propasti u prostřed moře. Řekl nepřítel: „Honiti budu, dohoním se, budu dělití laupeže, nasytí se jimi duše má, vytrhnu meč svůj, zabíjí je ruka má.“ Povanul si větrem svým, i přikrylo je moře, pohlceni sa jako olovo v prudkých vodách. Kdo podobný tobě mezi silnými, ó Hospodine? Kdo jest tak, jako ty, velebný v svatosti, hrozný v chvalách, činící divy? Vztahl's pravici svou, i požřela je země. Zprovidíš v milosrdenství svém lid tento, kterýž si vykaupil, laskavě povedeš jej v síle své k příbytku svatosti tvé. Uslýší lidé, bauřiti se budau, bolest zachvátí obyvatele filistýnské. Tedy zkormaucena budau knížata idumejská, silné Moábské podejme strach, rozplynau se všickni obyvatelé kananejští. Připadne na ně strach a lekání: pro velikost ramene tvého mlčeti budau jako kámen: dokudž nepřejde lid tvůj, ó Hospodine, dokudž nepřejde lid ten, kteréhož's sobě dobyl. Uvedeš je a štípíš je na hoře dědictví svého, na místě, kteréž si k příbytku svému připravil, Hospodine, v svatyni, kterauž utvrdí ruce tvé, Pane. Hospodin kralovati bude na věky věkův! Nebo vešli koni Faraonovi s vozy jeho i s jezci jeho do moře, a obrátil na ně Hospodin vody mořské: synové pak izraelští šli po suše v prostřed moře.

Ze Žaltáře.

Žalm XC.

Ten, kdož v skreysi Nejvyššího přebývá, v stínu Všemohoucího odpočívati bude. Protož i já říkám Hospodinu: Útočiště mé a hrad můj, Bůh můj, v němž naději skládati budu. Onť zajisté vysvobodí tě z osidla lovce, od nejjedovatějšího nakažení morního. Brky svými přikryje tě, a pod křídly jeho bezpečen budeš. Štít a pavéza tvá jest pravda jeho. Nebudeš se báti přistrachu nočního, ani střely létající ve dne: ani nakažení morního, vlekaucího se v mrákotě: ani povětrí morního, v polední čas hubícího. Padne jich po boku tvém tisíc, a deset tisícův po pravici tvé: k toběť se však nepřiblíží ta zhauba. Toliko očima svýma to spatříš, a odplatě bezbožných se podíváš. Poněvadž si Hospodina, kterýž útočiště mé jest, a Nejvyššího za svůj příbytek položil, nepřihodí se tobě nic zlého, aniž se přiblíží jaká rána k stánku tvému. Nebo andělům svým přikázal o tobě, aby tě ostříhali na všech cestách tvých. Na rukau ponesau tě, aby neurazil o kámen nohy své. Po lvu a bazališku choditi budeš, a pošlapáš lvíče i draka. Poněvadž mne, dí Bůh, zamiloval, vysvobodím jej a vyvýším: nebo poznal jméno mé, vzývati mne bude a vyslyším ho: já s ním budu v sauzení, vytrhnu a ostavím jej: dlouhosti dnův jej nasytím, a ukáží jemu spasení své.

LXXII.

Trojan Nigell z Oskořína.

Trojan Nigell rodem byl z Heřmanova Městce (nar. 1527). Odbýv studia, spravoval školy v Nimburce, v Kutné Hoře, v Časlavi a v Hradci Králové. L. 1563 dosáhl stupně bakalářského a l. 1572 mistrského v svobodných uměních. L. 1571 začal na universitě čísti o Aristotelovi. L. 1577 stal se kollegiatem kolleje Karlovy a l. 1578 správcem kolleje královny Hedviky, později kolleje všech svatých, v kteréžto hodnosti setrval až do smrti. Rektorem university byl po třikráte. Zemřel dne 9. srpna 1604. Mimo četné menší spisky latinské máme od Tr. Nigella překlady Hyperiova díla o obecném opatrování chudých (1592), Schotenovy *Vitæ honestæ* a Barlandových *Institutiones vitæ christianæ* (1597), pak kázani sv. Ambrože o užitku smrti (1601). Překlady Nigellovy jsou venkoncem volny, tak že více myšlenky originálu sleduje nežli slova.

Z *Vitæ honestæ*.

Co sluší k vlasti.

Mezi lidmi náleží přední místo vlasti, kterauž staří maudří lidé také nad rodiče sobě vážili, tím chtěc oznámiti, že sme více vlasti zavázání nežli rodičům. Protož Plato povědět, že našeho narození částku sobě vlast osobuje. Nebo k dobrému a užitku vlasti sme zrozeni. V kteréžto dobrém obyvatelům a měšťanům paterým způsobem můžeme býti užitečni. Nejprvé, když o poctivost a slávu vlasti se staráme, abychom ti a takoví byli, z kterýchž by vlast naše poctivosti došla a chvály. Druhé, když naším rozumem a maudřými radami ji chráníme a, jak čas a potřeba jest, ji vystřiháme, a nenadátá její neštěstí předcházíme. Třetí, když hledíme dobrého užitečného vlasti a místa, na kterém sme se zrodili, vychování a zvedeni sme, a jí vděčnost prokazujeme. Čtvrté, když vlasti obhajujeme buďto opatrností, nebo silau, to jest jazykem neb rukami, jakž čas a potřeba toho ukazuje. Páté, když jsme pro vlast hotovi umřít, kdyby potřeba toho byla, a jiným způsobem že nemůže se obhajovati, kteréžto smrt za nejpoctivější jmína bývá. Protož Horatius dí: „Jest milá věc za vlast umřít,“ což mnozí mezi pohany sau činili, jakž v historiích čteme.

O obecném rozmlouvání.

V rozmlouvání obecném máme osm regulí střídmosti zachovávat. Jiným v řeč nemáme vskakovati, ale když jiní mluví, máme mlčet, a

prvé nežby odmluvili, nemluvíti, odkudž obecné přísloví jest: Dva spolu mohau zpívatí, ale ne spolu mohau mluvíti. Nebo leč jedna překáží druhé, aby nemohla srozumína býti. Též žádnému na poctivosti nemáme utrhati, buď on přítomný nebo nepřítomný. Nebo žádné zlodějství není tak veliké a žádná laupež nemůž horší býti, jako tejně někomu na poctivosti utrhati, poněvadž člověk po duši své a těle nic dražšího nemá k ztracení jako dobré jméno; když to jednau ztratí, jakž Ovidius dí, již jest všecko potratil, tak že ho lidé sobě nic neváží, a k žádnému auřadu nepřichází. Třetí, máme mysliti, co chceme a o kom mluvíti, abychom přítomných nepohorsili nebo těch přátel a známých nedotýkali, ba ani jiných. Čtvrté, nic nemáme mluvíti, abychom na to nepomyslili, kudy by nám to prošlo, buď to nerozšafné nebo neopatrné promluvení, zdali nám škodu neb zisk přinese. Páté, od novin se máme vystříhati, abychom, když bychom je mluvíli, v klamu nezůstali. Nebo kdo se s novinkami nosívá, ten rád klamává a střílí mezi hotuby; nebo za tlachače ho lidé mají. Šesté, nemáme se vyptávati, co jiní tejně a skrytě mluví a činí, a to z dvojí příčiny: první, že ti to těžce nesau, na kterých se vyptáváme o jejich tejných věcech; druhé, že ti takoví, kteří se vyptávají, za zrádce držáni bývají, kteříž, když se co tejného doptají, myslí uškoditi. Sedmé, což jest tejného a skrytého, jakž Horatius vysvědčuje, máme zamlčeti a zatajiti; nebo kdo tejně věci vynáší, ten jest hůře vážen nežli zloděj, protože tejně věci častokrát větší jsau nežli ty, které by od zloděje mohly býti ukradeny. Osmé, co jeden jistotně ví a čeho jest zkusil, o tom má mluvíti; sice nebo za žváče, nebo za klamáte, nebo za toho, který sobě něco vymeyšlí, držán bývá.

Z vyučování křesťanského.

0 přívětivosti.

Když tebe opovržený a chudý člověk žádá, aby mu něco dal, nebo za hospodu prosí, přijmi ho k sobě a dej mu jísti, jestli jsi možný, aby ho vychovati mohl. Taková přívětivost tobě veliký veydělek přinese. Jestliže pak bohatý nejsi, aby mu něco mohl dáti, nebo nechceš, neodbyvej ho hořkými slovy. Nebo on tebe nenutí, nedělat žádné násilí, ale prosí a žádá. Máš-li pak, z čeho by mohl pomoci potřebnému, a toho nečiníš, a nedáváš nic, co řekneš Pánu Bohu, tvému saudci? čím se vymlúvati budeš? Ty jsi živ skvostně, a zbytečně utrácíš každodenně víc, nežli je potřeba! Jak ty tu velikou škodu sobě činíš, a jak mnoho úžitku z rukau dáš sobě vyníti? Zlato v truhle zavřené zrzaví a v nic přichází, a to, což ještě v truhle jest, zlodějům se sehovává, aby je pryč odnesli: a zatím bližní tvůj umírá hladem! Máš mnoho zboží a užíváš ho jen sám, ba ani ho také sám neužíváš, a neuděluješ potřebnému nic, a domníváš se, že tudy věčnému ohni ujdeš. Tvůj bližní a bratr hladovitý obchází, a ty sedíš v rozkoši, nepomáháš jemu, který tě za málo prosí, za kus chleba, aby hlad mohl ukrotiti. Pod nebesy sedíš, a on mře zimau: ty chodíš v aksamítu a hedvábí, a jdeš mimo toho, který křičí a malého peníze žádá! Jsauc nemilosrdný, nic mu nedáš. Saud nemilosrdný bude nad nemilosrdnými.

LXXIII.

Václav Březan z Březí.

Václav Březan, byv asi od l. 1580 správcem archivu treboňského za času Petra Voka, posledního vladaře domu Rožmberského, a za pana Jana Jiřího ze Švamberka, domu toho dědice, patří mezi nejznamenitější starší dějepisce české. Vlastnost, kterou nade všechny jiné historiky naše XVI. a XVII. století vyniká, jest svědomitost bádání jeho; vážiltě zprávy o starších a novějších událostech naskrze jen z listin a jiných písemných hodnověrných paměti. Hlavní dílo jeho, veliká historie domu Rožmberského, kterouž l. 1609 až k l. 1545 byl dovedl, krom několika svazků původního konceptu přišla na zmar. L. 1609 z obšírného spisu toho učinil krátký a sumovní výta h (vytišt. v Č. Č. M. 1828). V l. 1610—12 sepsal Život pana Viléma z Rožmberka, jakožto pokračování v historii slavného toho rodu (vyd. v Praze 1847). Z ostatních spisů Březanových známy jsou Životopis Bohuslava ze Švamberka a historie domu Šternberského.

Z krátkého výtahu kroniky Rožmberské.

O pann Oldřichovi, pánu mnohé války vystálém.

Pan Jindřich Mocný zanechal po sobě v maličkosti synáčka, kterémuž na smrtné posteli poručníky nařídil, z nichž přední byl pan Čeněk z Veselé, jinak z Wartenberka. Ten rozsáhně s dobrým sirotčím správou domu Rosenberského okolo sedmi let na sobě zdržoval, a byv náboženství podobojího, k tomu i pána mladého přivedl, že též náboženství oblíbil. Ale brzo skrze legáty papežské od toho zase odveden; nebo sice i pan Čeněk v věcech svých vrtikavý byl.

Pánu mladému let došlému léta 1418 panství sstaupil, jej za svau strýnu Kateřinu, pana Jana z Wartenberka a paní Anny z Vilhartic dcerku, oženiv, statkem svým s ním se spojil, jakož pak pán z Rosenberka po něm zdědil Lipnici a Německý Brod. Táž paní Kateřina, umřevši léta P. 1436 3. dne máje, pochována v kostele treboňském.

Pan Oldřich v válkách těch husitských věrně a stále císaře Zigmunda, od něho lidem i penězi pomoc činěnou měl, přidržel se, proti Husitům a Žižkovi válčiv. Nebo král jej za hejtmana při straně své proti vojskům tábořským v kraji bechyňském a prachenském, přidav mu pana Václava z Dubé a pana Petra z Šternberka, majestátem svým l. P. 1420 v úterý po sv. Jiljí nařídil.

Předtím léta P. 1419 Vodňany, město husitské strany, dobyl a zdi okolo něho poboviti dal, kterýchž bez dovolení páně stavěti nemohli, až

se zapsali, že pána více žádným příkořím a protimyslností hněvati nechtějí, sice jinak že v poddanost a člověčenství JMsti se podrobují.

L. P. 1420 pan Oldřich Tábor, jinak Hradištko, vojensky na poručení císaře Zigmunda oblehl a dvě neděle při něm leže, silně ho střelbau dobývat. A když na více lidu očekával, Táborští s druhé strany Mikuláše z Husi s nemalým počtem jízdných do města pustili, kterýž na ležení pána z Rosenberka den památný sv. Petra a Pavla na úsvitě udeřiv, od města odtrhnauti jej připudil.

Po tom vítězství Tábori, popnuvše a zmožše se, s hejtmanem Žižkau měsíce září do kraje prachenského přitáhli. Dobyvše Prachatic, odtud zboží kláštera Koruny hubili, až k klášteru přitáhše, jej opuštěný a prázdný našedše, zapálili a zbořili; nebo mniši rozběhli se, kromě některých sešlých, jenž tu zůstali a zahynuli.

Toho roku den sv. Bričí pán o dva hrady, jenž stauli Přibenice, nedaleko Hradiště hory Tábor, jeden s této a druhý s oné strany řeky ležící, praktikami kněze Václava Korandy, kterýž na tůž pevnost s jinými Tábori do vězení se dostal, přišel, když tůž věžňové, dobyvše se z klády, věž opanovali, Odolena podpurkrabího zabiti chtěvše, k tomu připravili, že jim na víru a čest svou slíbil, na Tábor ihned běžeti a Táborům dáti znáti, že věžňové, z klády se dobyvše, věž opanovali, aby zámku při takové příležitosti dobývali; že oni jim v pevnosti s věže pomáhati budou, aby nemohli jim dobývajícím z hradu odporovati. Což když uslyšeli Tábori, některé sto lidu hned vypravivše, hradů dobývali, i nemajíce odporu, bez velikého úsilí jich dosáhli a drželi je, činíce z nich veliké škody, až do l. P. 1437, v kterémž pán je od nich kaupiv, rozbořiti, rozmetati a s zemí srovnati dal.

Pocítil tůž pán vladař i na jiných panstvích velké záhuby téhož roku od Táborů; nebo i Soběslavě se zmocnivše, zdí okolo ní pobořili. Pročez vidělo se pánu za dobré, s Žižkau a Tábori v příměří při času sv. Martina vstaupiti, kteréž s obojí strany trvati mělo až do masopustu mužského; v kterémž čase sobě škoditi neměli, však tak, když čtyři artikulové, totižto aby slovo boží svobodu mělo, svátost večere Kristovy pod obojí podávána byla, kněžská nadání zrušena a hříchové trestání byli, průchod vsudy obdrží.

Pro ty artykule pán z Rosenberka velikau nesnáz s stranau pod obojí měl. Nebo dav jim po panství do jistého času průchod, chtěli od pána míti, aby po všech panstvích stále přijaty byly, k čemuž pána přivěsti nemohli; nežli v některých městech českých přijaty byly, jako v Soběslavi, v Veselí, v Netolicích, Sedlčanech atd.

Tehdáž Leopold Krajč, byv hejtmanem na Budějovicích, nemohl se se pánem Rosenberským srovnati, tak že vespolek sobě vojska škodila, a Přibík z Mladějovic, služebník pána vladaře, Krajčovi k ruce pána svého zodjímal vsi Ponědraž, Nákeř, Děvčice, Dubence. Potom ta nevole vyzdvížena, když pan Oldřich Budějovským od krále Zigmunda za hejtmana představen. Divná věc, že i svoji v příbězích válečných sebe nepoznávají.

Léta P. 1422 v neděli Exaudi klášter vyšebrodský od Husitů vypálen, ale sbořen není. A tehdáž spálili i město Přidolí.

Léta P. 1425, po smrti Žižkově, v neděli křížovou, Siroteci a Tábori přitáhli k Treboni, chtěvše jí dobývati. Kterýmž střelbau se zdí a bašt odpíráno, tak že odtáhnauti s hanbau musili. Nežli tahše po panství až

k Novému Hradu, veliké škody dělali a téhož hradu dobyvše, jej zapálili, mnoho znamenitých věcí a listů tím ohněm pokazivše.

Léta P. 1432 císař Zigmund panu Oldřichovi z Rosenberka zboží milivské, teynské nad Vltavou, hlubocké a zvikovské, tak aby příhodněji nepřátelům odolati a jim se brániti mohl, postoupil.

Na druhý rok vojsko sirotčí s hejtmanem svým Janem Čapkem z Sán, tahši po panství treboňském, panu vládaři pálením, zájmem a zkopáním některých rybníků velice poškodilo. A přibravši se až k Velesínu, míli od Krumlova, tu v umlavu se pánem proti zapsání jim jisté sumy peněz do jistého času vstaupivši, z panství odtáhlo a k Plzensku obrátilo se, nepřestávavši škod činiti a země hubiti, až léta P. 1434 od pánů, rytířů a obcí pokoj a rád milujících v kraji kauřimském u vsi Vrbčan na hlavu poráženo.

Po té porážce té nezbedné zběři páni jako na nohy povstali. Pán z Rosenberka pokusit se o pevnost Lomnici a dostihv ji, k panství svému treboňskému připojil.

Táboři z města svého Hradiště, velikau lítost nad vyházením Sirotkův měvše, v některém stu jezdecky s vozy a pěšími vytahše, umínili pole u Nimburka proti pánům, chtěvše Sirotků pomstiti, sebrati. Ale přijevše k Krči, půt míle od Černovic, od vojska pána z Rosenberka a jiných pánů obklíčeni jsauce, na dile pobiti a někteří zjímáni a na dile rozplašeni, že toho, což v úmyslu měli, nedovedli.

Císař Zigmund, byv v Basileji na koncilium, pro spokojení Čechů svolaném, všech cest vyhledával, aby království to co more zbaurené k upokojení přivedl. Pána Oldřicha z Rosenberka za prostředka a jednatele pokoje s stranau pod obojí obral i plnomocným majestátem svým ustanovil; kterýž, přijav k sobě statečného rytíře Přibíka z Klenového, měšťany tábořské i celau obec s císařem Zigmundem smířil a narovnal.

Léta P. 1437 po smrti krále Zigmunda pan Oldřich z Rosenberka s Mainhartem z Hradce, Hanušem z Kolovrat i některými jinými pány a Pražany, volili sobě za krále veyvodu rakauského Albrechta, zetě císaře Zigmunda; ale větší díl pánův, rytířstva a měst proti tomu byli, volivše sobě kníže Kazimíra, krále polského Vladislava vlastního bratra. Albrecht, zhotoviv se od dávního času s velikau silau, přitahv do Prahy, od pánů své strany korunován, při jehož korunování pán z Rosenberka nesl jablko s křížem. Druhá strana též vojensky s Poláky se na Táboře sebrala, chtěvše Kazimíra do země uvésti. Ale když říše při Albrechtovi stála a on též s vojskem k Táboru přiblížil se: dali se s obojí strany v jednání, tak že bez potýkání, přijavše Albrechta již korunovaného za krále, se rozjeli. Pán z Rosenberka měl tehdáž lidu svého na poli před Tábořem do čtyř tisíc; a markrabě brandenburský mladý s šesti sty koňmi jízdných a s pěšio lidu mnohem víc, a vozů přes čtyry kopy měv, ku pánu se připojil.

Léta P. 1439 po spokojení té rozržitosti v zemi, král Albrecht nařídil dva podstatné pány za nejvyšší hejtmany zemské, totižto pána Oldřicha z Rosenberka a pana Mainharta z Hradce, a to za příčinau tau, aby hejtmané tíž, majíce jistý počet jízdy, vpádům do země a pozdvížením v zemi bránili.

Pan vládař mezi jinými nepřátely toho času měl sobě velmi odporného nějakého rytíře Smíla z Kremže, kterýž veliké škody lidem páně

činit a usilovat i některých zámeků páně se zmocnili. Kterýž po dvakrát jat byv, nejprv na těžký zápis puštěn, potom pak horši škůdce než prvé zůstav, od lidu páně podruhé jat, netoliko vězení, ale trápení mistrem popravním l. 1444 pocitiv, na zápis, svědomím některých pánů utvrzený, puštěn a podruhé hrdtem darován.

Těch let královna Alžběta, pozůstalá vdova po králi Albrechtovi předepsaném, častá psaní a poselství činívala ku pánu z Rosenberka, snažně žádavši, aby pán spravedlivosti její a syna jejího, Ladislava dítěte (jakožto dědiců přirozených království českého), tak aby o ni připraveni nebyli, se vši pilností při stavích jednaje, zastával. Pán ač v tom snažností svau nic sjíti nedať, však Čechové nato se neohlédavše, dítětem zhrdali, chtěvše za krále míti kníže bavorské Albrechta. Ten když toho k sobě přijíti nechtěl, teprv obrátili svůj zřetel k dědici království předepsanému. A nežli dorostl a jim vydán, divných rozmíšek země česká pokusiti musila.

Léta P. 1446 pan vladař za příčinou pilných potřeb zemských i také svých vypravil se k králi římskému Fridrichovi do Nového Města, a pořídív jich, dostav od krále průvodu bezpečného až k domu svému, šťastně se navrátil. Takž potom l. 1451 i s synem svým, panem Jindřichem, v též místo k císaři jízdu konal.

Léta P. 1448 pan Oldřich, držev Prachalice v zápisu, dal postaviti k pohodlí svému i tudíž k ozdobě města Nový Hrádek, učiniv s zedníkem smlauvu a dav k tomu dílu do dvou set dělníků, tak že brzy to stavení vyzdvíženo a dokonáno. Byl tehdá tam úředníkem Václav Hruza z Chelčic.

Léta Páně 1451 pán starý, mnohými válkami a velikými zaneprázdňenými zpracovalý, chtěl odpočinouti, správu panství synům svým na jistau umlúvu postaupit; kterauž k sobě nejstarší syn, pan Jindřich, přijal, a po něm pan Jan bratr jeho vládařil. Potom l. 1457 panu otci pochťelo se na Maidšteině v samotném zámku kromě lidí bydli. Pročež tam od pana Jana přestěhován. Ale tudíž mu se tam zstesklo, tak že zase na Krumlov do pokojů svých přenesen, ostatní dni v pokoji a náboženství ztrávil. Život dokonav léta P. 1462, 28. aprilis, do kláštera vyšebrodského ku pohřbu vezen a k otcům svým přiložen.

LXXIV.

Jan Rozenplut z Švarenbachu.

J. Rozenplut byl v druhé polovici XVI. věku kanovníkem brněnským a arciděkanem znojenským. L. 1588 povolán jest ke schválení Stanislava Pavlovského, biskupa olomouckého, od augustinianů šternberských na probošství tamni proti vůli Karla z Münsterberka, pána na Šternberce, který tehdá po delší čas již s klášterem ve sporu žil. Rosenplut opatrnosti a vytrvalostí svou odolal nepřizní pánově a uvázal se nejen v probošství šternberské, ale vedl po delší čas i správu probošství augustiniánského u všech svatých v Olomouci. V literatuře české zůstavil si pa-

mátku vydáním Kancionálu, dílem ze starodávních písní, dílem z nově od něho složených sporádaného (1601, v Olomouci). Zemřel dne 4. června 1602.

Z kancionálu.

Ranní zpěv sv. Ambrože.

(Aeterne rerum conditor.*)

Bože náš všemohaucí
Dny i noci spravující,
Časům časy kdy pokládáš,
Libost proměnou přidáváš.
Již se stín noční ztenčuje,
Ježž světlo září zúžuje;
K západu blízkau jasnosti
Slunce zahání temnosti.

Již dne hlasatel prokřiká,
Že noc na mále, kokrhá,
Jenž počestné v noci jistí,
Pěním den od noci dělí.

Ním probuzen jsa světloňš
Prohlídá na nás z Krkonoš;
Pro jeho hlas noční škůdci
Od zlého přestati musí.

Ním se pracný plavec těší,
Vlny na moři se tiší;
Sám Petr po jeho pěni
Slzy smývá provinění.

Povstaňme tehdy zmužile!
Kohaut ležící vzbuzuje,
Ospalým pokoje nedá,
Zapírajícím domlouvá.

S pěním kohauta naděje
Ku zdraví nemocným věje.
Škůdce noční hrotu skrývá,
Víry Petr zas nabývá.

Jezu, na nás rač vzhlednauti,
Klesající pozdvihnauti:
Vzhledneš-li, padlí povstanau,
Vši vinu pláčem zaženau.

Světlem jsa, nás osvítili
Rač a ze sna probuditi;
Ty ústa naše otevři,
Tě, dej, ať první slovo zní.

*) Srov. překlad Fr. Sušila v Hymnách církevních, II. vyd. str. 17.

Budiž tobě, dobrotvivý
 Otče, Synu lítostivý,
 S Duchem svatým jeden v božství
 Čest, sláva v věčném království.

LXXV.

Václav Budovec z Budova.

Narodil se l. 1547. Nabyv obecného vzdělání, jakož tehda v domech panstva českého bývalo obyčejem, vypraven byl l. 1565 na učení do zemi cizích. Projev Německo, Dánsko, Anglii, Francii a Vlchy a pozdržev se v akademiích tamních, ano také spatřiv nejpřednějších knížat a králův dvory, navrátil se l. 1577 zase do vlasti. Tu když, zachutnav si v cestování, přemýšlel o jizdě do Turek, došel ho dotaz, chtěl-li by s poslem cisarským Joachymem Sinzendorfem do Cárihradu jeti. S chutí uchopil se dané příležitosti, i přidělen byl co hofmistr k poselství cisarskému. Jakož se již prvé náboženstvím a obyčeji Turkův zaměstnával, jal se nyní se zvláštní pílí studovali koran, časté o něm s Turky a renegáty mivaje rozmlouvání. Ovoce studií těchto jest Budovecův *Anti-Alk oran*, spis s rozhorlenou vroucností proti nauce Mohamedově bojující a sic jinak mystickými ideami přeplněný*). Budovec byl věrný přívrženec Jednoty bratrské a ve sporech na začátku XVII. věku úsilovně se zasazoval o svobodu náboženskou, jmenovitě pak o rovné právo souvěrcům svým s podobojimi, které jim po tu dobu všemožně od těchto bylo upíráno. V dosažení majestátu na náboženství l. 1609 přední měl účastenství. Později nedočítáme se, aby v bězích tehdejších zvláště nějak byl vynikal; byltě již starec u vysokém věku. Nicméně přidržel se jalového krále i přijal od něho úřad praesidenta nad apellacimi. Dne 21. června 1621 postihl ho týž osud jako jiné jeho v povstání proti Ferdinandovi II. vrstevníky. Budovec byl pánem na Mnichově Hradišti, Klášterci a Zásadce.

*) *Anti-Alk oran* dělí se na tři díly, v jichž prvním podán obsah koranu, v druhém vyvracována z písem sv. nauka Mohamedova, v třetím pak obsažena řada menších spisů a návrženíček, ježto se u Jungmanna (IV. 1428) omylně co zvláštní díla uvozují. Budovec dílo své sepsal brzo po svém návratu z Turek (asi 1590), ale k vytištění nepřišlo než teprv l. 1614.

O náboženství tureckém.

Vlastně se to při Mahometovi spatřuje, kterýž, jsa atheista, usiloval starý i nový zákon v básně obrátiiti a alkoran sobě z pauhých básní slípat. Ale po něm přišel chytřejší satan. Styděv se sám za ty hloupé lži, zapovídat politickým rozumem je do tureckého jazyka překládati, o nich se hádati, i na kazatelnicích od kněží kázati. Toliko zevnitřní ceremonie nařídil, kterýchž oni krátké výtahy mají, a těch kdo poslušnost nezachovává, nemají ho za dobrého musurmana, totiž věrného Bohu, nýbrž karbači a kyjmi k zachování takových ceremonií zevnitřních a k té jednomyslnosti u víře a raději v pověře, kterauž se oni nade všechny jiné národy chlubívají, však toliko své již dobrovolně zejskané mahometany nutí, a ne jiné religii, jako židy a křesťany (jakž pak až posavad klášteri jsau v Turcích i v Konstantinopoli); jen toliko ať nehání tureckého náboženství.

A z těch ceremonií tyto přednější jsau. Nejprvé v kostelích i v kaplách jejich všudy lampy hoří. Modlitby své v týchž kostelích, i po domích, i na ulici třikrát za den, totiž ráno, o polednách a o nešpotích vykonávají, tváře své k městu Mechu řečenému obracejí, a když se modlí, nejprvé hlasitě promlouvají: „že jest jeden Bůh a jeden jeho prorok Mahomet.“ A tak jednak stojí, jednak klečí, jednak zem líbají, nazývají ji matkou svau, a jednak tiše něco brebencují, jednak co Židé v skořích svých co z vytržené mysli, aneb co pohůnek za pluhem helekají, jednak tauže, jednak lehčeji, jednak pošepmo a hned zase z toho hlučně všickni spolu, a zvláště když kněze svého mezi sebou mají. A vyvstana všickni, majíc od modlení jíti, nejprvé oběma rukami bradu hladí, i ten, kdo brady nemá, děkujíc Pánu Bohu, že je mužmi, a ne ženami, stvořil. A potom každý z nich ohlídne se na levau stranu, kteráž u Turkův poctivější jest, a tu anděla dobrého pozdravuje, děkujíc mu z opatrování, a po pravé čerta též pozdravuje, aby mu neškodil. A to vše se s takovou velikou pokorou a takovým vzdycháním děje, že sprostný, to saudě, řekl by, povahu tu ne lidskou, ale andělskou horlivostí býti.

Mimo modlitby nejvíce zakládají na obmeyvání rozdílném. Odkudž při kostelích i po městě, kde mohau býti raury a čisterny, tu je dělají. A tu komu se zdá, žeby kterým audem proti nařízení alkoranu zhrěšil, tedy kde ten aud jest, omoče prst v vodě, tedy po vrchu na šatech, ten šat drobet vodou potře. Nejobyčejnější pak to na střeivicích, u prstův, na rukau, loktech, na prsích, na uších, očích a tváři dělají, a tudy se praví docházeti celého očištění. Ač já nevím, co oni za hřích mají, leč to, kdo ty ceremonie někdy poopustí, že se zase obmeyvá, aby mu to za hřích počteno nebylo.

Všecky pak modlitby jejich nejprvé proti křesťanům se vztahují, aby Pán Bůh mezi ně dal nesvornost; druhé, aby oni je docela vybojovali; třetí, aby jim se zde všecko dobře podle těla dařilo; čtvrté, aby dokonale v nebi všeho toho, co zde na zemi požívali, požívatí mohli.

LXXVI.

Abraham z Günterrodu.

Rodina Günterrodův přišla z Němec, jak již jméno samo svědčí, i usadila se, jak se zdá, v druhé polovici XVI. století na statcích pana Křištofa z Lobkovic. Abraham narodil se okolo l. 1570. Studia svá konal v Němcích; 1590 byl ve Wiltemberku. Tam sešel se s krajanem svým Br. Adamem Felinem (Kocourkem*), s kterým se k pilnému studování jazyka řeckého spojil. Že professor na universitě wiltemberské právě o Cyropædii Xenofontově četl, jali se překládati ji do češtiny i přeložili takto společně první knihu. Felinus jinam se pak obrátil, ale Günterrod v překládání neustal, až je i ku konci přivedl. Když se do otčiny navrátil, popřál mu Oldřich Felix z Lobkovic živnosti ve vsi Stražkově u Roudnice; později přebýval v Kopidlně nad Leštinou. Tu s mnoha stran, jmenovitě i od D. A. z Veleslavína, napominán byv, aby překlad svůj vydal, opravil jej, připsal k němu život Xenofontův a hojná poznamenání, a když mu příznivec jeho při arcibiskupovi Zbyhněvu Berkovi vymohl povolení, dal jej vytiisknouti l. 1605 v tiskárně Veleslavínovské. Kde by život svůj byl dokonal, známo není**).

Život Xenofontův.

(Z psaní jeho i z jiných vybraný.)

Otec Xenofontův slauř Gryllus a byl obyvatelem slavného města řeckého Athen, člověk přední a vzácný z stavu rytířského. Poněvadž pak za starodávna rytířští lidé nejvíce toho šetřili, aby dítky jejich předně v literním a filosofickém umění, potom i v válečných věcech dobře vycvičeny byly, aby v čas pokoje i v čas boje své vlasti platně slaužití mohly: proto ani otec jeho toho při něm obmeškati nechtěl. Ale maje své obydlí v takovém nejslavnějším místě, v němž všeliká svobodná umění nejvíce kvetla a svou hospodu měla, dal ho také podle obyčeje athenského hned z pacholetství ve všelijakém literním umění pilně vyučovati a cvičiti. V tom

*) Br. Adam Felin, oddav se stavu duchovnímu v Jednotě bratrské, stal se učedníkem 1573, jáhnem 1587, načež vydal se na studia do Wiltemberka. Vrátil se domů, zřízen byl 1592 v Boleslavi na knězství, 1594 dosazen za správce zboru slavkovského a spolu vzat do úzké raddy. Téhož roku svěřena jemu, samému třetímu, přehlídka bible bratrské, již se tehda nové vydání (1596) strojilo. Zemřel v Slavkově dne 10. pros. 1598, jsa ještě mlád v letech.

***) Cyropædia jeho vydána byla 1805 od Krameriusa a 1856 v staročeské bibliothece V. Rozuma.

pak, když již Xenofon svého učení pilně hleděl a do své školy chodil, potkal se s ním některého času v nějaké auzké uličce Sokrates, nejznamenitější filosof athenský, kterýž vida ho velmi ušlechtilého, spanilého, stydlivého a ke všechněm ctnostem spůsobného mládence, i přeložil mu svau berličku přes tu uličku a nedať mu dále jíti, dokudž mu nato, co se ho ptáti bude, neodpoví. Když se pak Xenofon uctivě před ním zastavil, zeptal se ho Sokrates nejprvé, ví-li, kde mají dobré vino? potom, kde mají pěkné žemličky? potom, kde prodávají pěkné maso? Na ty tři otázky když mu Xenofon vždycky odpověděl a oznámil, že ví, kde to mají a prodávají, naposledy zeptal se ještě, ví-li také, kde se rodí dobří, ctní, šlechetní a obcem užiteční lidé? Na tu otázku, když se on dlahou rozmýšlel, nevěda co by měl odpovědíti, řekl mu Sokrates: I poněvadž ty nevíš, pojd' tedy se mnau a já tobě ukáži, kde se takoví lidé berau. I přivedl ho do své akademie. Takž potom od té chvíle s dovolením otce svého přidržel se Sokrata a maudrosti od něho se vyučoval.

Potom pak, když se již za drahný čas při Sokratovi všelijaké maudrosti a svobodným uměním filosofickým dobře vycvičil, nechtěl již doma ležeti, ale myslil také něco v cizích krajinách zkusiti a v válečných věcech se pocvičiti. A když o tom přemýšleval, v tom přišlo mu psaní od Proxena, jednoho znamenitého rytíře a zvláštního přítele otce jeho, kterýž tehdáž byl v městě Sardis u Cyra mladšího, Artaxerxa Mnemona tehdejšího krále perského bratra, jehož sobě Cyrus velice mnoho vážil. V kterémžto listu psal mu Proxenus, aby se k němu do Sardis vypravil, že mu chce znamenitau lásku při Cyrovi spůsobiti a k znamenitému místu dopomoci, a přitom Cyra vysoce vychalovat. Ten list ukázal Xenofon Sokratovi mistru svému, kterýž mu tu radu dať, aby se nejprvé s delfickým Apollinem s strany té své cesty poradil. Což on tak učinil, a potom teprva k Proxenu a k Cyrovi mladšímu do Sardis se plavil, kamž se právě v ten čas připlavil, když Cyrus již měl proti bratru svému králi Artaxerxovi válečně vytáhnouti. Jsa pak hned od Proxena přítele svého, jednoho polního hejtmana Cyrova, Cyrovi schválen, hned se k němu Cyrus velmi přátelsky ukázal, přitom pak žádal ho, aby s ním na vojnu táhl, slibuje mu, že ho hned po té válce, da-li mu se Bůh ve zdraví domů navrátiti, s poctivými a bohatými dary domů chce propustiti. Žádný pak z vojska Cyrova, ani vlastní jeho hejtmané o tom nevěděli, že chce proti bratru svému králi perskému táhnouti; neb se žádnému v tom nesaril, kromě teprv na cestě Klearchovi, nejvyššímu svému hejtmanu, o tom oznámil. Ale pustil hlas, že proti jinému národu chce táhnouti, a tak i Proxena a Xenofonta i jiné své hejtmany podvedl, kteříž potom, porozuměvše předsevzetí Cyrova, nesarili pro svau přísahu jemu učiněnou zpátkem caufnauti. Ale mnozí bezděk a s strachem předse s ním proti bratru jeho táhli, i Xenofon, kterýž potom sedmery knihy o tom tažení Cyrova sepsal. Potom pak, když Cyrus v té bitvě zahynul a jiní vývodové řečti, kteříž s ním táhli, skrze hanebný podvod od Persanů byli postináni: vojska řecká, nemajíce žádných hejtmanův, nevěděli, co mají před sebe bráti. V tom jim Xenofon nejprvé tu radu dať, aby sobě jiné vůdce místo zahynulých vyvolili, kteříž by je zase domů dovedli. Kteraužto jeho radu všickni Řekové oblíbivše, mezi jinými také i Xenofonta za jednoho polního hejtmana sobě zvolili, majíce o něm to smýšlení, že on jest tak udatný a tak opatrný člověk, že je s jinými hejtmany skrze tak mnohé nepřátely, skrze něž z Persie

do řecké země táhnouti musili, šťastně domů provede. Kterážto naděje jistě jich nezmýlila; nebo ačkoli Řekové v malém počtu byli, však je bez škody skrze nepřátelské krajiny provedt, ještě každý den s nepřátely o ležení šermiclovati musili. A ve všem tom jejich tažení mezi všechnými jinými hejtmany rady Xenofontovy a předsevzeti jeho byly nejmaudřejší a nejšťastnější, čímž sobě u všechných velikau lásku získal a té poctivosti došel, že podle Cherisofa Lacedaemonského vývodu za nejvyššího polního hejtmana nade vším vojskem byl vystaven. Ačkoli pak od mnohých vojákův ledacos musil přeslyšeti a přetrpěti, však svou dobrotivostí a opatrností uměl je tak sobě přivést a řídit, že každý k své povinnosti státi musil; neb se jim ve všech vojenských nevolech a pracích sám za příklad vystavoval. Jakož pak v témž tažení, chtěje s některými pěšimi nějaký vrch, dříve nežli by jej nepřátelé opanovali, sám uchvátiti, při čemž, poněvadž rychlosti potřeby bylo, on jeda na koni napomínat knechtův, aby pospíšili: v tom jeden z nich jménem Soteridas vytrhl se svou řečí a řekl mu: Toběť jest snadno na koni rozkazovati, abychom pospíšili; ale mněť to dosti těžce přichází, že se musím tak spěšně s takovou těžkau pavézau nahoru dráti. Což slyše on, hned s koně skočil a vydřev tomu knechtu, kterýž ho tak dotýkal, pavézu, postavil se na jeho místo a v svém těžkém rejtharském pancíři a celém kyrysu přes ty příkré a drsnaté hory tak spěšně šel a jiné před sebou tiskl, že jdoucí ani přední ani zadní jemu postačiti nemohli. To vidauce jiní, láli tomu knechtu a naů kamením házeli, až potom vždy Xenofonta s velikau prosbou všickni sotva naprosili, že zase na kůň vsedl.

Když pak přitáhli do města Byzantium v thrácké zemi ležícího, kterýž potom Konstantinopolis jest nazváno, i chtěli Řekové to město, jsauce močí do něho puštění a majíce sobě k tomu velikau příčinu danau, vybrati a sobě za své dlouhé tažení, v němž až posavad nic sobě neuho-nili, zaplatiti. Tedy Xenofon, jsa již nejvyšším nade vším vojskem řeckým, ačkoli ho jiní Řekové k tomu znamenitě ponaukali a jemu divné trošty dávali, že by nyní k tomu přijiti, že by znamenitým potentátem světa mohť býti: však on, jsa spravedlnosti milovník a nechtěje, aby se těm lidem škoda dala, je od takového předsevzetí znamenitau svou výmluvností odrazil, jehož oni sobě tak vysoce vážili, že ačkoli mohli v městě znamenitých věcí nabrati, však ho uposlechli a se spokojili.

Odtud táhl s svým vojskem k Sevtovi králi thráckému, kterýž byt z svého otcovského království vystrčen, a zase ho na ně dosadil. Ale Sevtes potom žádné vděčnosti mu zato neprokázal, nýbrž se jemu i jeho Řekům ztým odplatil; z kteréžto příčiny obrátil se svým vojskem k Lacedaemonským a jim proti nepřátelům jejich na pomoc přispěl. Potom i Agesilaovi, králi spartanskému, kterýž tehdáž proti Peršanům válku vedl, na pomoc přitáhl, jehož lidu on poctivý žold dával i jeho také sobě vysoce vážil a mnoho dobrého mu činil.

Poněvadž pak od Athenských z města a krajiny jejich vypovědin a do achtu dán byt, proto že Cyrovi mladšímu i králi Agesilaovi proti perskému králi válčiti pomáhat: z té příčiny navrátil se s Agesilaem do země lacedaemonské. Jehož Lacedaemonští netoliko slavně ctili, ale i za svého obyvatele přijali a jej poctivým vychováním opatřili a darovali mu sciluntskau krajinu, kdež, poněvadž mnoho zvěři bylo, velmi často na myslivost jezdivat a v ní svou kratochvíl mívat. Ale potom, když Eleisti

tu krajinu vpády svými velice hubili, nemoha jim odolati, proto, že mu Lacedaemonští na pomoc lidu neodsílali, obrátil se do Korinthu a tam svůj věk ztrávil.

Měl pak dva syny, Grylla a Diodora, kteréž jak v literním umění tak i v válečných věcech s pilností dal vyučovati. A když Lacedaemonští po mnohých válkách a nepřátelství, kteréž mezi sebou měli, zase s Athenskými v pokoj vešli a tehdaž od Thebanských, s nimiž se i jiní jejich sausedé proti nim spuntovali, velice byli sužováni, protož umínili jim Athenští vojsko své na pomoc vypraviti: tedy Xenofon, jsa již zase od Athenských z achtu osvobozen, vypravil oba své syny do Athen, jakožto do své vlasti, aby spolu s jiným vojskem athenským proti Thebanským na pomoc táhli. V kteréžto válce ačkoli starší jeho syn Gryllus zahynul, však že statečně život svůj dokonat, žádné těžkosti nad jeho smrtí nenesl. Nebo právě v ten čas oběti vykonával, když mu poselství o smrti syna jeho přišlo. Maje pak při těch obětech podle obyčeje pohanského na hlavě věnec a slyše o tom, že syn jeho zahynul, sňal ten věnec s hlavy; ale jakž mu oznámeno bylo, kterak se syn jeho velmi rytířsky choval a nejpřednějšího thebanského hejmana zabit, mnoho jiných nepřátel pohubit a rytířsky zahynul: tomu on porozuměv, ani se nadím zarmautil ani nezaplakal, ale vstaviv zase věnec na hlavu, řekl: Věděl sem o tom, že sem ho smrtného na tento svět zplodil, a tak potom své začaté oběti dále vykonával.

Všickni pak jemu takové svědectví vydávají, že byl člověk velmi nábožný, maudrý a spravedlivý. Pobožnost svou v tom ukázal, že Dianě modle efezské chrám na svůj náklad vystavěl. Spravedlnost svou i v tom mezi jinými věcmi pronesl: Když historie řecká od Thucydida sepsaná ještě žádnému do rukou se nedostala, aniž ji kdo jiný viděl a četl, než toliko sám Xenofon originální exemplár u sebe měl, moha dobře jméno autorovo zamlčeti a pod svým jménem ji na světlo vydati: však pamatuje na upřímnost a spravedlnost, kteráž veli jednomu každému, což jeho vlastního jest, přivlastňovati, tak se upřímně v tom zachoval, že ji pod jménem vlastního jejího autora k obecnému čtení na světlo vynesl, čímž sobě velikau chválu získal. V válečných věcech jaké zkušenění měl, to se patrně ukazuje jakž z jeho skutkův rytířských a válečných tažení tak i z jeho knih, kteréž jakž o Cyrovi starším tak o Cyrovi mladším, o válkách řeckých a o králi Agesilaovi sepsal, v kterýchžto válkách sám hejmanem polním a nejvyšším býval, i také z té knihy, v níž hejmany nad rejthary, kterak by se v tažení chovali měli, vyučuje. A byv dobrým rejtharem a dobrým myslivcem, protož o tom obém, jakožto k válkám potřebných věcech, zvláštní knížky sepsal.

Jakož pak v válečných a rytířských věcech nad jiné byl zkušenější, tak i v politické správě a domovním hospodářství byl nad jiné zběhlejší, čehož i psaní jeho o těch věcech posvědčuje. Výmluvnost v psaních jeho jest tak milá a tak příjemná, že Cicero to o něm zapsal, že řeč jeho jest mnohem sladší nežli med a že musy jeho řečí mluvily, odkudž také včelíčkau a musau athenskau jej nazývali. Té pak své výmluvnosti a maudrosti od Sokrata se naučil, jehožto maudré řeči v obzvláštní knize sepsal.

A tak Xenofon svůj rytířský rod vaelijakým ctným uměním a

ctnostným životem i šlechtnými a rytířskými činy v válečných taženích ozdobovati hleděl, pročež u nejpřednějších za svého věku králův, vývod polních a obcí v znamenité vážnosti a poctivosti byl. Živ byl za času Artaxerxa Mnemona krále perského, kterýž kralovati začal okolo léta od stvoření světa 3561 a před narozením Krista Pána okolo čtyř set let. Umřel pak v Korintu, maje věku svého více než devadesát let, pozůstaviv po sobě svými spisy i do dnešního dne vděčné památky.

LXXVII.

Jiřík Závěta ze Závětic.

Jiří byl syn Lukáše Závěty, zámožného měšťana prazského (nar. 1575). Listem císaře Rudolfa II. l. 1597 dán mu praedikát „ze Závětic“. L. 1601 byl koncipistou při kr. dvorské kanceláři české. Ve sporech mezi císařskými bratry velmi horlivě se přidržel Matyáše, jehož pak od l. 1611 v průvodu kancléřově na cestách jeho následoval, maje na sobě povinnost, aby o slavnostech dvorských popisy skládal a vydával. Po smrti Matyášově oddal Závěta služby své zbourilým stavům, i byl napřed úředníkem tátu pivního, později sekretářem komory české. Po bitvě bělohorské hrdla byl odsouzen, trest mu však změněn v žalář doživotní. Zemřel l. 1637 nebo 1638.

Spis Závětův nejznamenitější jest Schola aulica t. j. dvorská škola, vyd. 1607, jevíci nemalou zběhlost v dějinách a v literaturách klassických, řecké i latinské. Balbin dí o škole té, kdy by prý přeložena byla do latiny, že by se žádného soudu báti neměla. Mezi l. 1611 až 1617 padá řada spisův příležitostných, sepsaných od Závěty k oslavení znamenitých dějův ze života panovníkův rakouských, jako korunování v Praze a přiznání v Lužicích a Slezsku krále Matyáše (1611), svatební veselí krále Matyáše a arcikněžny Anny (1612), volení i korunování krále Matyáše a korunování královny Anny na císařství římsko-německé (1612), vjezd císaře Matyáše k prvni mu sněmu říšskému do Řezna (1613), korunování císařovny Anny v Praze (1616), korunování Ferdinanda II. na království české (1617). I některých spisův latinských Závěta zanechal.

Ze školy dvorské.

Náuky.

Jako mnohem lépeji jest ležeti auzce na nízkém a malém lůžku člověku zdravému, nežli sebau váleti na velkém a širokém lůži čto-

věku nemocnému: tak také mnohem jest lépeji užívati skrovně statečku myslí veselau a upokojenau, nežli oplývati velikým bohatstvím a štěstím myslí skormaucenau. Muž zajisté dobrý a šlechtetný na dost mále přestává. A píše Xenophon o králi Cyrovi, že by měl říkávati: Jako lépe jest na moři plaviti se s dobrými lidmi, tak šťastněji jest s dobrými v obci živu býti a spravovati i války vésti. A jako snadno jest lapiti jezdíka *), ale ne snadno ho na rukau udržeti: tak také přijíti k štěstí a důstojenství tak těžko není, jako jím bezpečně, jak by sám chtěl, uměti vládnouti. Kdo chce oblok štěstí požítí, ten je nemůže nikdy zažiti. Nauč se latince: Qui jacet in terra, non habet unde cadat.

Stěžují sobě dvořané, že čím větší poslušnost a poctivost čini svým knížatům a pánům, tím prý menší milosti od nich dostávají. Ale snadna nato odpověď: Jako slunce na všecka stavení jednoranně svítí, však z nich bývají světlejší ta, kteráž mají větší a prostrannější okna: tak knížata a páni více sobě váží těch dvořanův, kteří jsau k správám a službám jejich schopnější a pilnější, a to skrze svou ctnost a snažnost, nežli těch, ježto se jim k ničemuž nehodí. Dobře Tacitus dí: Čím kdo poslušnější, tím v bohatství a poctivosti vyvýšenější. Není možné, aby kníže, kohož vidí rozkaz a vůli jeho pilně a věrně vykonávati, toho také mimo jiné všecky sobě neoblíboval a jemu se víceji nedůvěřoval. Žádné kníže ani pán tak nepilný svého není, aby tomu nerad byl, když se věci jeho dobře řídí a vykonávají.

Kdo dychtí po knížecím dvoru, povědom má býti mnoho příkladů, historií a několika jazyků, má i výmluvný býti, také i práv známost nějakou míti. Předně pak a nejprvé kníže nad knížaty a krále nade všemi králi, totiž Boha všemohoucího, vraucně zato má žádati, aby jeho na tom hlubokém a nebezpečném víru mořském plavajícího spravovati a opatrovati ráčil, aby dvořenín žádnému nic neublížoval, než toliko své věci vykonávat, aby naposledy k břehu věčného a nebeského dvoru připlauti mohl, každodenně volaje:

Mé činy spravuj, ó Pane,
Ať se k tvé vůli vše stane.

Byť dvorský služebník pro svou ctnost, vtip, výmluvnost a lásku byl knížeti milý, nikdá však ať se neposmívá jiným, ani se sobě ať nediví, aby sobě zahynulí nesnoval. Jakož pak ne jednau se toho dostalo jakkoli dobrému a šlechtetnému. Kdo se sobě sám diví, rovnaje se k slunci, meylí se víc než o polovici a pravdy se chybuje. Libost sebe samého nikdá nic dobrého nespůsobita. Tupě jiné, tupíš sebe: tak kupješ i prodáváš.

*) jezdík, *Gasterosteus aculeatus*, Stachelharsch.

Více mějte na péči štěstí nežli neštěstí. Nebo na dlouhé štěstí přichází delší neštěstí. Mnozí nalezení saú, ježto ochotně trpěli chudobu, škodu, vypovědění, vězení, křivdu i smrt, ano horší nad smrtí dlouhé a těžké nemoce. Ale ještě ti nalezení nejsau, kteří by zveyšenosť svau, bohatství, slávu a moc uměli nésti a trpěti. Nebo komuž se počne štěstí ochotně míti a jemu lahoditi, muž jest a tvrdší nežli diamant, jestli že ho to štěstí neobměkčí. A nadto zmužilejší, podá-liť jemu celé ruky, aby mohl a uměl tichým a pokorným duchem lahody jeho krotiti. Nejzmužilejší pak ten, kterýž ve všem štěstí jako v kvítí položený obrání se lakomství.

Jaké by byly tovaryšky peychy a jaké její dcerky a v čem záleží štěstí, věz, že tovaryšky aneb služebnice peychy jsau: všetečnost, lehkomyšlnost, svévolnost, vysokomyšlnost, lakomství, veselost, pokrytá zasmušilost a hřešení z vůle. Dcerky pak její jsau tyto: neuctivost, neposlušnost, nadulost, pokrytství, chlauba, tvrdošijnost, nesvornost a závist. Falešné pak štěstí světské stojí na těchto pěti sloupích: na panství, bohatství, důstojnosti, pověsti a tělesné žádosti. Mudrcové to tvrdí, že štěstí jest slepé, nemaudré a škaredé: slepé proto, že neví, kde sebau hodí; nemaudré, že jest nejisté a nestálé; škaredé, že jest bezbožné, hlavé a neuctivé. Řikával Franciscus Petrarcha, že jest pět velikých nepřátel pokoje a ti všiekni že s námi bydlejí, totiž: lakomství, žádost cti, závist, hněv a peycha. A kdy bychom ty všecky nepřátele ven z země naší vypověděli, mezi námi dobrý by pokoj zůstával.

Svět tento se točí na dvou nobách, jedna jest odplata ctnosti a druhá pokuta nepravosti. Čímž Democritus jsa pohnut, pověděl, že dva bohové jsau na světě, jeden dobročině a druhý pokutuje. Které se z nich koli vrchnosti nedostává, svět tento jest kulhavý. Nedostává-li se obau dvou, tehdy sám člověk vláčí sebau po zemi. V Turcích bijí jednu minci mezi všemi jinými nejplatnější, kteraužto vrchnost správu svau jak v času boje tak i pokoje velmi dobře vyplácí. Ta mince nevynáší než toliko dva groše: jeden jest zlatý, jemuž říkají praemium, to jest, odplata ctnosti, a druhý železný, jenž slove poena, to jest, pokuta nešlechtnosti. A těmi dvěma groši každému, jak kdo čeho zaslouží, hned pojednau, žádnému mzdy jeho nezadržujice, platí.

Když císař Ferdinand svatý a slavné paměti vyhlásil sněm v Frankfurtě, aby volil na císařství Maximiliana toho jména II. syna svého, byl tu přítomen i Imbraim baše, legát císaře tureckého, s Augeriem Gislelniem z Busbeku, legátem císaře římského. Kterýž když bašeti tři knížat, saské, bavorské a Julichské, před Ferdinandem a Maximiliánem císaři na koni jeli okazoval a jemu oznamoval, kterak jednokaždé kníže z nich tak možné a bohaté jest, že by mohlo na svůj vlastní náklad dosti veliké vojsko sebrati a s Turkem válku vésti, jimžto podobných a tak mocných knížat že ještě mnohem víc jest, jako sedm kurfirštův volencův a jiných knížat říšských v zemi německé, kteřížto kdy by

všickni spolčice se vespolek proti tureckému císaři vytáhli, co by hádal co by způsobili: zasmát se Ibraim a povědět, že z toho, co tu nyní vidí, snadno souditi může, jaká jest moc knížat jiných, ježto tu přítomni nejsou, a že musí velmi mocná říše býti; ale jemu že se vidí, že jednota říšská i s těmi sedmi volenci podobná jest oné saní o sedmi a víceji hlavách a tolikéž ohonech, kterážto když chce projíti skrze plot, tedy rozdílné hlavy rozdílnými děrami lézti chtějí, tělo pak s ohony nikam nemůže, než musí v něm zůstati. Ale císař jeho že jest podobný saní o jedné toliko hlavě, kteráž má mnoho ohonů a ta, kdyžkoli chce skrze ten plot projíti, hned za ní celé tělo i ohonové velmi snadno prolezau. A tudy ztrestal a znamenal knížat křesťanských roztržitost a nesvornost, že jedna hlava chce toto a druhá zas toto a že nejsou jednomyslní a za jedno tělo, Turci pak že jsou svorní a jednomyslní, a že moc a síla sjednocená větší platnosti přidává nežli rozptýlená.

Výstraha před pýchau.

Není poslední příčina, proč mnozí služebníci a dvořané jak služeb tak i milosti pozbývají, že oni, když je knížata a páni jejich z níзка vzhůru vyzdvihují a vyvyšují, nepřestávajíce natom, ještě výšeji a výšeji se pnau. Na stav svůj, v kterémž je jak přirození jejich chatrné postavilo, tak potom i kníže a pán jejich zvýšil, se zapomínají, stav vyšší sobě oblibují, a na svém dosti nemajíce, starožitného rodu pánům a rytířům rovni býti chtějí, anobrž i nad ně také se vypínají a k vyššímu stavu se táhnau. A když i toho dostanau, ještě natom dosti nemají, ještě výšeji hledí. A jest jim to jako v mysl jejich vstipeno, kteráž se světskou ctí a lakomstvím točí, že nikdy sobě pokoje ani žádného místa dáti nemohau, tak že, by dnes sedlák učiněn byl měšťanem, zejtra by chtěl býti zemanem, a jsa zemanem, chtěl by býti pánem, a jsa pánem, zachtělo by se mu býti knížetem, a snad ještě nepřestával by natom. Jakž tedy Pán Bůh nemá se předsevzetí jejich protiviti, poněvadž jemu zato, že je mezi knížata sází, neděkují, nýbrž nevděčně se proti němu ukazují, kázně jeho svatě nemají, právo boží a vrchnosti své za hřbet kladau, lidi chudých, jimž někdy sami byli, za nic sobě neváží, nad nimi se potrásají a na ně odpasují, jako by již sami jejich páni aneb knížata byli? Nemysli nato, že tolikéž nad nimi moc má kníže jejich, jako oni nad chudými; neohlédají se nato, co jsou byli, co jsou a co ještě býti mohau, ani tomu nevěří, že i jiní na místa jejich dosednauti mohau, a které oni po své vůli, jak chtěli, měli, že je i jiní zase a snad ti sami po své vůli míti mohau. Nerozpomínají se nato, že z pánův služebníci a z služebníkův páni bývají. Nemají na péči toho, že, kterými dveřmi štěstí a bohatství jim přišlo, týmiž že zase také od téhož hospodáře i neštěstí a pan Nauze z Mizerie na ně přijíti může.

Přirození nic sobě jednoho neváží více a druhého méně; neb jednostejnau práci se všemi vedlo, všecky zároveň spravuje, všem také jednostejné mzdy uděluje a jako pravá a spravedlivá matka ke všem rovnost zachovává: žádného nepovyšuje, žádnému nepochlebuje a žádný jí milejší není. Ta toliko nespravedlivá macecha, paní Fortuna, nerovně se k nám chová: koho chce, povyšuje, koho chce, nechá; ně-

koho zbohatí, někoho zchudí, z sedláka pána, z pána chlapa uřiní; někomu radost, někomu žalost působí. In summa žádného divu není, že komu se ona vesele ukáže, takového nejspíše všeho veselí i života naposledy zbaví. Avšak ona smrti naší příčinou býti nechce a také nemůže, jediné naše k ní zlé chování tau příčinou bývá života našeho potracení. Nebo co úm štěstí vinno, že my zlí jsme? Volit bych sobě bez štěstí dobře umíti, nežli s štěstím zlý konec vzíti. Spíše lidé v štěstí co v láku ležící skrz marnau svau žádost cti a peychu o životy přicházejí, nežli ti, ježto aukzostí mnohau na světě a ustavičným trápením bývají sauzeni; proto že svého štěstí snášeti nemohau. Mnohem těžší věc jest jim snéstí svau zvýšenost a bohatství nežli chudobu a opovrženost. Viděli sme několik slavných a vznešených mužův, kteří všecka protiventství, starosti a nebezpečentství zmužile a mile snášeli: a jakž k dosti chatrnému povýšení přišli, nemohli té slávy jako nějakého nejtěžšího břemene snéstí, nýbrž všecka moc a síla jejich vrtkavým štěstím zemlela a na mizinu přišla.

Veliká tedy jest výstraha pádu, vysoko nevstupovati, a pakli vstaupiš, maudře seď a sebe neplaš, se všemi dobrotivost měj; nba budeš-li ode všech dobrovolnost míti, by tě i neštěstí doľů strčiti chtělo, neupadneš. A by pak i upadl, neuraziš se, proto že ta sama dobrovolnost lidská měkké místo činí k upadení. Tvrdá mysl a proti všem zpurná tvrdí a oceluje všeliké místo, kudy tvůj pád má býti, a dovodí častokrát i toho, že (jakož si to již na mnohých spatřil) z malého pádu veliký úraz vzat bývá. Kohož sobě dobrovolností nenakloníš, nenaděj se, aby jeho mocí a ukrutenstvím k sobě naklonil; to zajisté žádného v pokoji neprovodilo do hrobu. Nebyl by nikdy tak krutý, kdy by nato pomyslit, že tolikéz nad tebau moci má tvůj pán, jako ty nad jinými moc míti chceš, a nejvyšší a nejmitostivější všech náš pán že na spravedlivost saudu božého pamatuje; protož nečiní ani tomu nejmenšímu krivdy; neb též na sebau pána má jako on jiné pod sebau.

Nepodobnau spravedlností rozdělil by Bůh království světa, kdy by nad krivdami nemstil a je přehlédał. Ale dobrý Pán Bůh jest a nejvyšší milovník spravedlnosti; neb krivě sauzeného nepomine a zádnému jak nejmenšímu tak ani tomu největšímu nepromine, jakkoli od-tahem a prodléváním svých pomst bezpečnost činí, jako by nikda pomštěno býti nemělo, což hnedky nepomstí. Ale jinak se stává; nebo čím déleji pokuty se odkládají, tím potom rychleji a jako v okamžen s velikau hrůzau a strachem přicházívají.

LXXVIII.

Jakub Menšík z Menšteina.

Rodem jsa z Prachatic, některá léta byl ve službě Rožmberské. L. 1577 přijat do stavu rytířského, l. 1584 stal se písařem při soudu purkrabském v Praze, l. 1593—1601 byl mistosudím, l. 1601—3 J. Msti C. radou a prokuratorem a l. 1603—13 purkrabim hradu pražského. V bouřích stavovských stál k straně krále Ferdinanda II. Byl muž značného jmění; držel zajisté již od

l. 1577 Mokropsy, Vonoklasy, Vosov a Skříple. Poslední léta svá označil četnými dobrodiními kostelům, školám a ústavům milosrdným. Zemřel l. 1631.

Co mistosudi sepsal důležité dílo právnické: O mezech, hranicích, saudu a rozepři mezni, kteréž, byvsí sněmem schváleno, vyšlo l. 1630.

O stromech za mezníky užívaných.

Při znamení mezního kříže má se šetřití, staré-li jest to znamení, též starý-li to strom, v kterémž znamení jest. Znamení to jak staré jest, jinak se poznati nemůže, nežli musí se šetřití nejprvé, zdali bylo pěkně vyfato, jak tlustá kůra přes ně zrostla, bujně-li rostla, potom dobře pohlednauti od začátku a svršku znamení kříže toho až do dna, kde se v dřevě srovnává, i přečísti mizy léta. Nebo tak staří rozumní lidé se na tom snášejí, že každá miza jeden rok znamená a že každého dřeva jedním rokem o jednu mizu přibývá. A tak se po mizách léta poznati mohou, i také když se vyspělost kůry zarostlé pováží.

Při rozvážení toho jest potřebi i na to míti pozor a paměť, v kterém čase jak které dřevě vyspěje. — nebo některé brzo, některé déleji vyrostává — aby tudy velikost dřeva omylu nečinila. Stromové, kteří při vodách, bahnech, lukách a také podobně v dolinách a v nízkém položení sobě libují, jako olše, topol, vrba, jesen, obyčejně jsau veliké, mizy vodnaté, a spěšněji porostávají nežli jiné drví, které v suše roste a které jest tvrdé.

Nejvíce se nachází, že v dubích lidé mezníky vysekávají, proto že to dřevě jest nejtrvanlivější a nejdéle stojí. Nebo jest o něm to zdání mnohých, že přirozeně sto let roste, a sto let stojí, a sto let schází, a tak, když se mu překážka neděje od rozličných případností, že tři sta let jest jeho věku.

Však i to dřevě není jednostejné, a také nejednostejně roste. Ale od rozumných hospodářův se zpráva čini, že jest trojho rozdílu. Latini dávají každému obzvláštní jméno, jednomu robur, druhému quercus, třetímu ilex, a říkávají lesní horáci, že každé to jest zase dvoje, samec a samice. Samice jest, na které se rodí žaludy; ale samec nemívá žádných žaludův, než jest vždy tvrdšího, jadrnějšího spůsobu, nežli samice.

První rozdíl dubův, robur řečený, jest ten, který od spodku jest velmi tlustý, dupnatě porostlý, má mnoho bauli, velké rozšířené kořeni, krátkého jest kmenu a postavy, mnoho tlustých širokých a dlouhých a nerovných větví maje.

Druhý rozdíl dubův, quercus řečený, jest ten, který prostředního rovného kmenu, pěti neb šesti loktův zvýši, maje některé dosti vysoké a rovné větve, nevelmi široké, a není tak sukovatý a daupnatý, jako prvního rozdílu.

Třetí rozdíl dubův, ilex řečený, kmenu tenkého jest, rovného, slahovitého, od země obyčejně sedmi neb osmi loktův bez větví na výšku vyrostlého; nahoře k vrchu něco má nemnoho ratolesti, tak že téměř

všecken ten strom nic jiného není, nežli pěkné, dobré a užitečné dřevo, a ze všech nejlepší a k potřebám nejvhodnější.

Z toho jest rozuměti, jak snadno by mohl soudce pochybiti, kdyby znamení mezní v dubu prvního rozdílu podle tlustosti toho dubu, anebo při dubu posledního rozdílu podle jeho tenkosti souditi chtěl.

Bukový strom nemnoho se dělí od způsobu a zrostu dubového; však předce spíšeji dospívá.

Jedlové, smrkové, borové, sosnové dříví obyčejně v jednom roce více vyroste nežli dub ve dvou letech. Věk jeho praví se býti od starých a zkušených hospodářův sto let v místě příhodném.

Břiza jest spěšného zrostu, a tak někteří pokládají způsob toho dřeva proti borovici, jaký jest způsob borovice proti dubu.

A nejvíce v těchto stromích se nachází znamení mezní. A někdy také i v lípě, a to jest dřevo měkké, v místě příhodném spěšného zrostu.

Vrba se často za mezník pokládá všecken strom; než řídko znamení v ní bývá, protože pro její měkkost a nestálost často kmen ohnije od vnitřka, nebo uschne, ale kořen hned také jiné ratolesti vydává, že nebrzy dokonce vyhyne, ale hned zase mladí, leč by s kořenem byla vykopána. Obyčejně v lukách, pastvištích a místech nízkých, vlhkých vrba za mezník se pokládá, a kde se louky, lesy, háje a porostliny dělí. Ráda bývá vrba za mezník v dolině při lauce. A řídko vrba mezi jiným dřívím darmo stojí.

LXXIX.

Michal Pěček Smiřický z Radostic.

Světského řečnictví staročeského u většího rozměru zachoval se nám příklad ve spise Michala Pěčka*), jenž slove: „Akcí a rozepře mezi filosofem, v lékařství doktorem a prokuratorem“ (v Praze 1609). Předmětem díla tohoto, ježto ke vzoru Ph. Beroldových „Declamationes philosophi, medici et oratoris, quis præset“ vzděláno, jest spor mezi třemi bratry o to, který by z jmenovaných tří stavův obci byl nejužitečnější. Filosof, lékař a právník vystupují jeden po druhém, obšírnou řečí přednosti každý svého stavu vynášejíce a prospěchy druhých dvou snižujíce. Konečně nalezem zdůvodněným zásluhy jednoho každého o obecné dobré sice uznány, než právníkovi za právo dáno.

Michal Pěček byl třetí syn cís. rychtáře v Chrudimi, Jana, kterému l. 1571 udělen list erbovní, aby se mohl psáti „z Radostic.“ L. 1598 byl ještě na universitě pražské. Vzdělav se za právníka, usadil se v Praze. Sám jsa učený, žil v přátelství

*) V knihách chrudimských se Pěčkové píši „Smiřický m“, což se pravým býti zdá. Příjímí „Smržický“ na Akcí etc. jest zmatečné.

s učenci souvěkými, jmenovitě i se slavnou básničkou latinskou, Alžbětou Westonovou, rodilou z Angličan, ale v Čechách zdomácnělou, kteráž spis Pěčkův větší básní ozdobila. Vycvičiv se v právních, usadil se na Starém městě v Praze i oddal se výnosnému tehdá prokuratorství při soudech městských i zemských. V tehdejších hnutích stál Pěček při straně, domu rakouskému věrné, následkem čehož Prahu opustiti musil. Když pak se v únoru l. 1619 podtají navrátil, byl od direktorův i ze země vypovězen. Po bitvě bělohorské sepsal proti poraženým stavům pod jménem Petra Ribalda Peruana pamflet tak jizlivý, že i sama strana katolická jej zapověděla. L. 1620 stal se perkmistrem hor viničných. L. 1622, když mistři kolleje Karlovy dostali rozkaz, aby vydali privilegia svá, k přejmulí nařizen byl, sám třetí, Pěček. Pozdějších zpráv o Pěčkovi posud se nedostává. Kromě jmenovaných již spisů psal básně latinské a vydal spisy otěma svého Duchoslava Tugurina, písaře radního v Chrudimi.

Řeč filosofova.

Bratr filosof veda svou při, chtěje toho dokázati, že on ten sám obci jest nejplatnější, vychvaloval filosofii, kterák by ona všeho všudy umění jak nebeského tak i zemského, viditedlného i neviditedlného, vnitřního i zevnitřního příčinou přední a původem byla *) Nebo země měřiti, hlubokost mořskou stihnauti, a jak jedno od druhého jest daleko, rozeznati; oblohu nebeskou i s jejími hvězdami, influenciami, případnostmi, proměnami zpytovati; příčinu nestálého a nejednostejného povětří, vycházení slunce a zatmění měsíce věděti; jak daleko horizont tento, — to jest půl tohoto nebe, kteréž nad sebou vůkol a vůkol se všech stran vidíme, — jak i slunce od nás daleko, kolika stupněmi jest vzdáleno, pověděti; jaké jsou případnosti časů, věků, let, rozdílnosti lidí a věcí všech, jakýmž by se koli jménem jmenovati mohly, uměti toho zprávu dokonaleu dáti: ovšem ani doktora životního povolání, mnohem pak méněji oratora povinnost to v sobě obsahuje, čeho žádá všech umění matka a mistryně filosofie. Nebo ačkoli lékaře povolání jest to, aby netoliko případnosti nemoci, povahy, přirození a komplexi jednoho každého dobře znal, ale také i umění physices naturalis, to jest poznání věcí přirozených, jak světůl nebeských a jejich povah tak také nejvíceji bylin a rozličného kvítí zemského výborně povědom byl, a naposledy skutek toho všeho in practica ukázal: však co se dotýče vyměření zemské hlubokosti, poznání mořské propasti a jiného na tisíce umění v filosofii obsaženého, toho lékaři znáti potřeby není. Orator pak a ten, který svú výmluvnost nad jiné předčí, čtvrtiny věci těchto, ani ještě tak mnoho jako medicus, nepotřebuje: než jistými mezemi a

*) Philosophia laudatarum artium omnium procreatrix et quasi parens. Cic. Philosophia disciplina disciplinarum. Macrobi.

jako ploty ohrazené své umění má, totiž aby jak v čas pokoje obec dobře spravoval, nepravosti a výstupky lidské přetrhoval, spravedlivě zastával, nespravedlivě trestal, o boji v pokoji, v pokoji pak o boji přemýšlel, tak také i v čas války aby rozšafnosti své užívaje, k tomu jen samau svou výmluvností nápomocen vojákům byl, byť pak sám žádného nepřítele nezabil, mnohem méněji ani rukau se nedotekl. Což i Plato, Sokrates a všickni filosofové natom se snášejí, též v raddách a jednáních o veliké věci v skutku to nalezli, že nižádným způsobem s tau obci dobře se díti nebude, nebudau-li ji filosofové řídití a spravovati, ano i přestátné obce vyhlášují ty, které lidmi maudrými opatřeny sau.

Ačkoli pak těchto časův převrácených, jichžto věci dobré a vzácné sobě ošklivíme, zlé pak a mrzuté libujeme, to slovo filosof k nemalé potupě přišlo, tak že, když který neučený leyk spatří muže učeného, lineš mu filosofů naspítá, byť pak, co to filosof jest, sám nevěděl, nepamatuje nato, co Duch boží v přísloví (1. kap.) dí, že maudrosti a učením blázní pohrdají: však to také i v jiných věcech bývá, že, jakkoli bez nich nijakž býti nemůžeme, nieméně však je v nenávisti máme. A zřídka kdo, patře na vysoké stavení, na grunt pomyslí, jakkoli bez něho ani domu ani štítu ani sklepu ani síně ani mazhauzu ani nic býti nemůže.*) Na paterz aneb kořen kdo popatří? avšak když ho není, ani stromu ani větví, ratolestí, ani listí, nadto méně ani žádného ovoce nebude. Tak se děje i s filosofií, z níž všecka jiná umění pocházejí. Zkušný lékař, nebude-li dobře znáti dialektiky, kteráž jest jedna částka filosofie, kterak bude moci rozličnost nemocí rozhodnauti aneb jim v notu uměti trestiti? Co způsobí medicus bez fysiky, to jest bez poznání věcí přirozených, tak jakž je sám Pán Bůh ráčil stvoriti? A toť jest nej přednější díl filosofie. Odtud všelijací počátkové a pramenové všeho, což se na světě rodí, pocházejí, bez něhož umění lékařské za nic nestojí. Když pak bude míti přistaupiti k pacientovi, kterak mu čím dobrým postlauzí, nebude-li především toho šetřiti, jakého jest přirození, jest-li pěnokrevný, kalokrevný čili vodnokrevný aneb jaký jiný? — a to jest největší maudrost lékařská! — a nebude-li přitom šetřiti povětří a času příhodného, jak kdy běží hvězdy nebeské, jak měsíc jest postavený, jest-li na plnu, na zehodu aneb jináč, a vedle toho jak léky připravovati? Aníž ten lékař co dobrého způsobí, nebude-li nejprv mysl jeho filosofskau maudrostí nastrojena, poněvadž hnutí těla od hnutí mysli pocházejí. Multos morbos multa fercula fecerunt, pověděl onen: že kde bývá mnoho pokrmů, tu také bývá mnoho nemocí.***) A odkud katarrové, slusy, rýmy, hlavní nemoc, závraty, oči krvavé, ruce třesuté, nohy a žily skrčené pocházejí: zdali ne od nestřídmosti? A při kom se to nachází, tomu ani krabice apatékárské, ani zatinání žil, ani lázně ani co jiného od doktorů vymyšleného nespomáhá. Což tehdy? Není-liž to mnohem podstatnější a znamenitější lékařství, které neduh mysli,***) nežli to, které tělo hojí, a ji před nezdrželivostí a všelijakau zbytečností zachovává, mravy dobrými ozdobuje, působí to, aby lidé jedni druhým ku poclivosti, rodičům a

*) Quomodo possunt stare culmina, si cadant fundamenta. Ambros.

***) Epulae peregrinae morbos semper peregrinos pariant. Guev.

****) Philosophia est medicina animae. Cosm. Medicina utraque tam corporis quam animae est a Deo. Gregor.

přítelům ku potěšení, sobě pak samým a vlasti své k dobrému a užitečnému slaužiti mohli? A to všecko zdalíž nejde z filosofie? neprospívá-liž tím velice filosofie, že nás od rozkoši a lahůdek tohoto světa odvozuje a k znamenitým ctnostem a skutkům Bohu i lidem milým přivozuje; učí, jak bychom měli vášně i naruživosti své skrocovati a je rozumu poddané míti; ztetedlně vysvědčuje, na čem pravé štěstí a život bez auhony záleží?*)

Neprospívá-liž filosofie, když jednoho každého k své povinnosti vede, a jak by jiní s námi a my s jinými oboovati měli, ukazuje? Neprospívá-liž aspoň tomu, kdo domácí hospodářství spravuje, aby se mu v něm dobře vedlo a dařilo, na všem se mu množito, rozmáhalo, aby manžel, manželka, dívky, čeládka, jeden každý svau náležitau povinnost dobře a chvalitebně řídil a spravoval? Neprospívá-liž všem filosofie, když nás k tomu vede, abychom žádnému ani v věcech krivých nepovolovali, ani také sami od žádného se podvésti nedali? Neprospívá-liž filosofie v tom, když, aby jeden každý stav, menší, prostřední i ten největší, samého sebe poznával, učí?**) Anebo neprospívá-liž nejvíce filosofie tomu, aby, kdo se chce nato oddati, mohl obci dobře a užitečně slaužiti, ji dobrým řádem spravovati, počestnými mravy ozdobovati, chvalitebnými právy utvrzovati, utvrzenau zdržovati, zdrzenau rozšiřovati, rozšírenau šťastnau, prospěšnau a všem lidem požitěcnau učiniti?

A poněvadž pak dvě věci způsobují vrchnosti vážnost, totiž maudrost a udatnost, oboje tato ctnost má svůj základ v filosofii. A to jsou ti dva slauzové aneb pilířové, na nichž jest založeno jedno každé království aneb vládařství. Maudrost slauží knížeti za oko, udatnost za ruku: bez oné byt by slepý, bez této mdlý. Maudrost dává radu a udatnost sílu: onano rozkazuje, tato rozkaz vyřizuje; onano skaumá v práci těžkost, tato ji pak oblomuje a obměkčuje; onano velké věci ukazuje, tato se k nim jako přitovaryšuje; k onéno přibližuje se rozum, k této pak zmužilé srdce velikých panošů přistupuje.

Protož žádnému tak potřebí není znáti filosofie a víceji uměti, jako velikým pánům a knížatům, jejichžto umění mnohým poddaným má k dobrému slaužiti. Předě vším pak jiným netoliko platné jako potřebné a bez čehož nijakž býti nemůže, jest znáti umění o těch věcech, které přináležejí ku poznání mravů a obyčejův lidských***) (a ty věci obsahují se v filosofii morální, to jest, o mravích), a potom znáti rozdit a způsob jednoho každého vládařství a správy v zemi aneb v obci (a to se jmenuje philosophica politica). Onano učí o naruživostech a náklonnostech všem lidem obyčejných: tato pak velí takové náklonnosti temperovati a skrocovati, též i k aučinkům svým vedle práva náležitě vésti. Onano, totiž philosophia ethica, učí, mravným, ctnostným, střídým a v auzkostech trpělivým: tato pak, totiž philosophia politica, dobrým, správným, šťastným a spravedlivým vládařem a správciím býti. A tyto všeckny etnosti jsou terminus a instrument filosofský.†)

*) Nullus in philosophia feracior locus quam de officiis, a quibus constanter honesteque vivendi praecepta ducuntur. Cic. Irae malagma philosophia. Ha d. jun.

**) Non praestant philosophi, quae loquuntur, multum praestant, quod loquuntur. Sid.

***) Melius audire Socratem de moribus, quam Hippocratem de corporibus disputantem. Sed.

†) In quo quisque prudens, in eo bonus. Plut.

Poněvadž pak kníže a všelijaká vrchnost má povědoma býti své země, jejího položení, velikosti, širokosti, dlouhosti, buďto také krátkosti, potom i o řekách, jezeřích, jsau-li kde jaká, o mořských zátokách, potocích, ostrovích, horách, jako o nějakých audech svého panství má věděti: protož k té věci potřebí jest uměti geographiam. Přes to musí kníže, když toho potřeba káže, i válku vésti, s nepřátely se potýkati a, chce-li v zemi ostati, někdy i triumfovati. Z té příčiny má míti plnau známost věcí vojenských, věděti o dobrém hejtmanu a dobrém soldátu; kde má ležení držeti, kde příhodně se zasancovati, kde pevnost vystaviti, kde nástroje válečné založiti; v která místa stříleti, s které strany k šturmu pustiti, města, zámku, pevnosti dobývati, příkopy dělati etc., a tak tehdy musí i geometriam znáti*). Ale že bez příležitosti a příhodnosti časův, kdy se má co konati, dobrý správce nic nesvede, nýbrž bude museti na časy a pohodlné léto pozor dáti, štěstí i neštěstí, běh planet, dny a noci za sebau krácející předzvědět, a netoliko po zemi ale i po vodě také, v nejpríhodnějším místě, portu, břehu na nepřátely udeřiti: protož vysoce potřebuje astronomiam uměti, architecturam aneb fortificationem nezanedbávati, a sumau všelijakého umění, kteréž dobrým a zkušeným mistrům a řemeslníkům vlastně přináleží, v čemž byl někdy velice zkušený Julius Caesar, povědom má býti. Nemím pak toho tuto tak, aby se nato kníže oddati měl jako nějaký paumistr a řemeslník,**) ale jako kníže, to jest, aby o tom toliko známost měl, co dobrého a zlého, rozeznal a z mnohých věcí dobrých nejlepší sobě vybral. Nebo není to jeho povinnost, aby mosty dělal, petardy, děla a válečné nástroje slíval, pevnosti stavěl, k šturmu sám osobně, ač chtěl-li by, hnał: ale toliko to, co k jeho vlastní a důležité potřebě přináleží, aby uměl a znał. Ale že máto co prospívá umění jak v času pokoje, tak také i války bez výmluvnosti, jakožto myslí lidských ředitelkyne, hofmistryně obcí, královny poddaných: protož má kníže a všeliká vrchnost v ní vycvičena býti.***) A ta sama výmluvnost nemůže býti mocná, dostatečná ani podstatná bez poznání věcí přirozených, jenž jsau jako grunt a fundament všech umění a řemesl. Musit tedy každý maudrý správce nato se s pilností oddati, aby o všech věcech pravý a zdravý saud měl a o nich rozumně a s gruntem promlauvati uměl. Nebo míti známost sformování a složení tohoto světa, spořádání v něm všeho přirození, hnutí hebes, těl nedušních, buďto s jinými smíšených, početi i schodu věcí stvořených, podstaty duše a moci její, vlastností bylin rozličných, drahých kamení, mineralií, dušních živočichů, těl spojených, nedostých, vlhkosti, dešťů, mlh, duh, sněhův, hřimání, krupobití, hromobití, blyškání, počátku studnic a pramenů, vod, řek, jezer, větrův, zeměřesení, zpátečného toku mořského, etc., a o tom všem dobře vypravovati uměti vzbuzuje vtip, osvěcuje rozum, ponauká mysl lidské ku podivu velikých věcí, z čehož pochází v spravování obce maudrost a ve všech dobrých předsevzetích šťastný prospěch (jakož se to o králi Alexandrovi vi) a veliká myslí zmuzilost v promlauvání a o věcech

*) Non tam literis, quam rei militaris disciplina imbueudus est princeps. Plat.

***) Non potest princeps scientia sua cuncta complecti. Tac.

****) Rex peritus sit rerum humanarum. Gaza. Quantum in bello potest ferrum, tantum in republica prodest eloquentia. De met.

sobě rozjímání.*) Jakož se čte o Periklesovi, že by měl tak horlivě mluvívat, jako by hrálo a se blýskalo, a že celau zemi řeckau po sobě pozdvihoval, a co se zdálo býti odporného lidu obecnému athenskému, to všecko jemu zobecnil a v zvyklost obrátil. A ten tak vznešený panož nenaučil se té výmluvnosti z rethoriky ani od prokurátorů, ale od samých filosofů, kteříž toho času nejstavnější a nejmaudřejší byli v zemi řecké.

Aniž se má kniže toho, co se mu věděti a uměti ukládá, strachovali a nad svým uměním pro příčinu mnohých starostí a nesčíslných těžkostí pochybovali. Nebo co jest těžko člověku prostému a snad i nemožno, to knižeti nemůž než všecko snadné, možné i milé býti. A mezi jinými prostředky, kterak by z něho mohl pán ve všelikém umění co nejběhlejší býti, tento nej přednější jest, totižto, aby vedle sebe a při sobě míval lidi nejzvláštější, jako mathematicos, philosophos, oratores a jiné osoby s filosofií se obírající, od nichž by za tabulí, ať nedím vsudy, v malém čase tomu se naučiti mohl, čemu se jiní v školách za mnoho let sotva naučí, a aby jim sám k mluvení příčinu dával, s nimi chodě, jezde, stoje, a ve všech jiných příležitostech, a k tomu je i vzbuzoval, aby před něj vždycky shotoveni předstupovali a sobě o věcech platných a potřebných rozjímali. Tak se naučí v brzkém čase všemu tomu, co k správě jeho a vládarství zapotřebí bude. Kdo jest byl ustavičnými válkami zaneprázdněn víceji než Alexander Veliký a Julius Caesar? a protoť sau oni hned umění literního a filosofského neopustili, ale nejináč sobě péra než jako své dýky vážili. Kdo měl větší práci v říši jako někdy Karel Veliký? protoť jest on vždycky poslauchať mužů ve všem umění filosofském zběhlých, v nichž se náramně kochať a je sobě velice libovať. Co nej přednějších a nejstavnějších potentátů za starého věku bylo, všickni philosophos a muže maudré za mistry a učitele sobě drželi. V takové vážnosti za starodávna držáni byli od velikých potentátů filosofové, že Dionysius kniže sicilské proti mudrci Platonovi pěkný a nákladný šif po moři poslal, sám pak na něj se třima koňmi bitými na břehu s slavným vítáním očekával. Když ho pak od sebe zase propaustěl, velikým darem, totiž osmdesáti talenty, to jest padesáti osmi tisíci korunami, jeho daroval. Alexander Veliký ku poctivosti svého mistra vlasti jeho, kterauž sobě podmaniti umínil, odpustil, a že jemu tak mnoho jako samému Filippovi otei svému povinen jest, přede všemi vyznal. A byť Phocion toliko měšťanem athenským, avšak týž Alexander z Macedonie tak ho sobě vážil, že mu centum talenta, to jest 60.000 korun, v dar poslal. Kterýžto, ptaje se jeho vyslaných, proč mu to král jejich posílá? Proto prý, odpověděli, že jeho ze všech Athenských jediného za etného a šlechetného muže býti poznává. Zeno mudřec u týchž Athenských v takové byl poctivosti, že u něho klíče města skládali a zlatau korunau a obrazem mosazným ho ozdobovali. Což i spolumasedé jeho také mu tolik poctivosti činili. Ve Vlaších měšťané krotionatští a jiní národové zámorští mudree Pythagoram jako nějakého boha ctíli a z domu jeho sobě chrám udělati, tak ho sobě vážice, že kteří ho koli toliko viděli, hned o tom svým přátelům a jiným lidem v známost uvozovali, za věc sobě to, že sau Pythagoram viděli, nej-

*) Comede Mluervam et pinguesces sapientia. Proverbium.

dražší a nejpodstatnější pokládající. Euripides philosophus a poëta tragicus Archelausovi, králi perskému, tak milý a příjemný byl, že mu všecku svau radu poraučel a jako téměř nic bez jeho rady nečinil.

Nesluší tuto toho pominauti, kterak někteří potentátové, v světě byvše velmi platni obcem a svým poddaným, ne proto toliko, že sau králové slauli, jako že z umění filosofského maudrosti nabyli, přijmí Maudří dostali. Jako Karel francský, o jehožto přízni a lásce k lidem učeným nemůže se dosti pověděti, pro filosofii, kterauž dobře znal, král maudrý byl nazván. O Alfonsovi toho jména Desátém, králi kastilianském, vysvědčuje se to, že mezi svými nesčíslnými pracemi, jimiž zaneprázdněn byl, čtyřicetkrát svatau bibli i s výklady přečetl. A tento král netoliko pro svau velikau maudrost, kterauž panství své rozšířil, jako pro velikau pilnost, kterauž k filosofii přiložil, obzvláště pak k spekulaci a spatřování světél a hvězd nebeských, jakož ukazují jeho tabulae chronologicae, přijmí Maudrý měl. Maudrým slaul Albrecht, arcikníže rakauské, a to pro opatrnost a v své správě rozsáfnost. Též jméno Maudrý obdržel Karel V., král francský, netoliko že byl veliký milovník a patron všelikého umění, ale také proto, že nevyjížděje do pole a nestroje se sám osobně do zbroje, však skrze své udatné hejtmany několikrát nad Engelandy šťastně zvíťazil, a co otec jeho byl potralil, to všecko zase jim zodnímal. Otto pak toho jména III., císař římský, jakkoli ani Velikým ani Maudrým neslaul, však, že jest zázrakem světa jmenován byl, toho zaslaužil. Robertus, král neapulský, pro své nemalé umění a maudrost s přívětivostí a milostivostí spojenau matý Šalomaun nazván byl. Dobře tehdy mudrec Diogenes říkával, že Bůh jest všeho řiditel, maudrý pak muž Boha přítel. Co dím o Edvardovi, králi englickém, nad něhož toho času ve všem světě pána učenějšího nebylo? Nebo osmnácti let stáří jsa, již mluvil dobře řecky, latinsky, francsky, vlasky i německy, a k tomu tak učený byl, že se s oním vysoce vznešeným mathematickem Cardanem o věci mathematické disputovati neostýchal, tak že Cardanus takové o něm svědectví vydal: Kdy by byl déleji živ zůstal, že by z něho druhý Šalomaun byl. A nebyl-liž jest sám Šalomaun nejmaudřejší filosof? kterýž o stromu cedrovém a mnoho jiných přirozených věcech na hůře Libanum maudře a uměle rozmlauval, a knihy ne na sta ale na tisíce, jakž Flavius Josephus vypisuje, o všech takměř na tomto světě stvořeních sepsal: jako o stvoření mořském aneb vodnatém, o živočiších povětrných, o přirození všech hovaď i o všech jiných věcech, kteréž jsau na okršlku zemském, tak že všeho stvoření přirození výborně znal, a nebylo ničehéhož na světě, aby se on toho domyslíti anebo dovtipiti nemohl. Protož svau maudrostí, uměním a poznáním věci přirozených netoliko všecky doktory, ale také i oratory převýšil, a byl ten, v němžto Pán Bůh jako v nějakau nádobu četau filosofii, nebeskau i zemskau, vložití ráciť. Mojíš se též filosofii od egyptských mudreů o tejných a skrytých věcech vynaučit. Daniel prorok své maudrosti od mudreův chaldejských nabyť. Mnozí se toho důvodové u Řekův nacházejí, že písma i všecka jiná filosofská umění původ svůj od svatých otcův vzala. Píše Josephus, že Adam a syn jeho Seth udělali dvě tabule aneb dcky, jednu mēděnau a druhau kamenau, na nichž četau filosofii a všelijaká umění napsali. Oni nejprv rozdělili rok na 12 měsíců a nejprv vyšetřili běh světél a hvězd nebeských, i potomky své

tomu učili. Tak tehdy litery a všelijaká nejvyšší umění od Adama a Setha máme. Enoch sferu neb kauli sformoval, jakž Plinius píše, zdržujíc nebesa na svých ramenau. V svaté cirkvi křesťanské nebyli-liž sau znamenití filosofové svatý Augustin, sv. Jeroným, sv. Basilius, sv. Lactantius a jiní mnozí, kteřížto střídě a pokudž náleželo, filosofovali, to jest o věcech božských, duchovních, maudře promlauvali? Z nichž všech Basilius pro veliké své umění a života svatost Velikým nazván byl, kterýž napsav list k svým vnukům de instituentis studiis, jak by se v učení svém řídití měli, tímto podobenstvím to ukázal: Rovně, prý, jako štípek tu moc do sebe má, aby ovoce vydával, avšak mu nemalé okrasy uslechtilé ratolesti okolo něj otočené přidávají: tak také duše ovoce své má pravdu, avšak není věc nepěkná, maudrostí cizí ji odívají, aby ona, jakožto ratolest ovoce přikrývá, také spanilé vzežení na sebe patricim ukazovala.

Což tehdy bratří moji, doktor a orator, k tomu řeknau? Nehodí se do obce filosof? Co? Zle-li jest se s obcí athenskau dáto, když ji Perikles, učedník Anaxagorae, přes 40 let sprayoval? Zle-li s thebanskau, když v ní správu držel Epaminondas, učedník Platonis? Když jest se v Římě lépeji s obcí vedto: tehdaž-li, když Numa Pompilius, postuchač Pythagorae, jakž tomu někteří chtějí, kraloval, čili tehdaž, když Tullii Hostilii, Tarquinii a jiní mnozí filosofie prázdni a leniví panovali?

Jako tehdy Perikles o měšťanech samnitských pověděl, že jsau oni podobni dětem malým, kteří pokrm od svých matek přijímají a však předce plakati nepřestávají; a Themistokles nařikal, přirovnávaje se k javoru, že se pod něj lidé v čas pršky schovávají, když pak slunce svítí, listí z něho trhají aneb kamením na něj házejí: takž také i filosofové mohau to o sobě pověděti, že svého umění jak lékařům tak i prokuratorům mnoho propůjčují, bez jehožto pomoci oni s nic by býti nemobli. Když pak oni k důstojenství a úradům jakým přicházejí, tedy tyto hanějí a za nic jich nemají. Zač bude státi medicus, nebude-li také philosophus? Zač orator, nebude-li pomoci bráti od maudrosti, aby řeč měl netoliko z slov slípanau, ale také vážnau, podstatnau a maudrau? Co mi poví o ctnosti, co o počestnosti aneb o ohyzdnosti, nepravosti lidské, spravedlnosti anebo nespravedlnosti, o právích, o povotáních a o tom, co k zachování aneb k rozšíření obce přináleží, a kudy k pádu a zahynutí pospíchá, nebude-li vynaučen v filosofii? Čím jest tak znamenitým učiněn u Řeků onen Demosthenes? Zdali ne tím, že Platona mudrce poslauchał? Čím Cicero v Římě, že otcem vlasti slaul? Zdali jest neřečt, že orací a řeč jeho všecka, čím více pěknějších filosofských sentencií měla, tím lepší byla? zdali jest se sám k tomu nepriznal, že v akademii oratorem jest učiněn? Nebyl-li jest M. Antonius Císař filosof, kterýž v Rhodysu slavným professorem byl? Nechodil-li jest do též akademie i Pompejus Veliký, a to předce ještě, když již celau východní krajinu Římanům podmanil? Co jest řečt onen barbarský král Anacharsis? Že raději chce býti učedníkem filosofů nežli králem barbarův. Co jest o filosofii sám Cicero orator také vysvědčil? Philosophia deorum inventio, že filosofie od samého Pána Boha jest nalezena. Co více? Že filosofia jest všech umění na světě rodičkau a chovačkau. Co dále praví? Ó vůdce života, filosofie, ó spasitelkyně ctnosti, kteráž nenávidíš

mešlechtností! co bychom byli bez tebe? jaký život nás? Tys města vystavěla, tys království lidmi osadila, do společnosti obce uvedla, příblytky, hrady, manželstvo v hromadu spojila, práva nařídila, tys mistryně mravův a šlechtnosti, k tobě se všickni utíkáme, všickni od tebe pomoci a retuňku žádáme; ty všech věcí nebeských i zemských přirození, příčiny a původ znáš, a jak se kdo v tomto životě chovati má, nejlépe víš. Co Galenus o filosofii pověděl? Optimum quemque medicum, eundem et philosophum: že nejlepší lékař nejlepší jest filosof.

Co by sobě bratří moji, doktor a orator, při mně nelibovali, o tom já dobře vím. Mrzí se, že zůstáváje v svém pokoji při své povinnosti, všeho světského chřestu a marnosti sem se odtěkl. Pýchy jejich následovati nechci, aniž po té marné slávě, po kteréž oni dychtí, postupují, než přestáváje na dost mále, umění svého pilen jsem, okršlek zemský i nebeský, vedle daru od Boha sobě propůjčeného, zpytuji a z nich věci budoucí případně rozhodnauti umím; lidem válku, mor, hlad předpovídám a tuď k odvrácení od nás hněvu božího modlitbami a polepšením—se je vzbuzuji. Z čehož bratří moji saudí, že hned naprosto ničím dobrým obci neslaužím, s potupau o nás mluvíce, že jsme velice směšní, kteří v umění filosofském drahný čas a téměř až do smrti zůstáváme, a mezitím, když se kdy do obce aneb do raddy ze škot dostáváme, chtěje v ní co nejvíc prospěti, že ničím neprospíváme, ale kravau že zajíce honíme, do ničehož se vpraviti neumíme a tak hůře než který neučený leyk že prospíváme. Proto prý že jiná jest věc, o něčem v škotách a kollejiích bystře se hádati, disputovati, raditi se, psáti, na kathedře deklamovati aneb lekcí čísti, a jiná v obci a v raddách platně slaužiti a skutečně se všeho dotýkati.

Ač pak koli samo zkušené to ukazuje, což i Plato (6. de rep.) zapsal, kteří celý život svůj k filosofii přiložili a dluho při ní trvali, že sau na sebe mravy neobyčejné a netrefné brali, obyčejův neznámých nabyli a naprosto obci neužiteční se nacházeli. A císař Valens nechtěl tomu, aby filosofové prostí byli a žádných povinností obecních na sobě míti neměli, a pověděl: Necht se navráti jeden každý do vlasti své, odkud jest přišel, kdo by se k filosofii oddal a oděv filosofský na sobě pyšně a nádherně nosil, a to z té příčiny, že jest věc velmi hanebná a mrzutá, aby ten nemohl vlasti své slaužiti a povinnosti nějaké na sobě nésti, který o sobě smýšletí a mluvíti smí, že by mohl všecky odporné věci a protivné neštěstí míle snášeti a trpěti. O čemž o všem vím, že mne bratří moji tím štrafovali a stíhali chtějí budou. Jako také i tím, že v času války a ustavičného nepokoje, jako času nynějšího, v němžto po třinácte let pořád vždycky takměř vlast tato naše a mnohé okolní obce otevřenau válku s nepřitelem Turkem a jinými rebelly držela, málo co filosofové a umění jejich filosofské k zapuzení aneb dokonce k přemožení týchž nepřátel platné bylo, poněvadž je sobě tak osedlato a mysl jejich obklíčilo, že na nic jiného kromě na samé to své zbytečné a marné umění filosofské pozoru nedali. Jakož pak toho sám Archimedes philosophus na sobě někdy dokázal, když byvši město Syracusa nepřátelsky od Římanů obleženo, jako jiný slaup stál, vartujíc myslí a spekulací svau jakési vyreysované na zemi figury, jako by k němu to obležení vlasti jeho nic nepřináleželo. Protož také hodně od vojáků nepřátelských zato zamordován. Potom že takové filosofské umění všeho člověka činí ne-

veselého a melancholického, smutného, kyselého, nevhodného, v zármulku a tesknosti hluboce zatarasovaného. Což i sám Aristoteles a zkušenost jakožto věc udatnosti vojenské odpornau ukazují. Pročež Cato v čas Římany vystráhl, když jednoho času přisedše tři oratores z Athen do Říma v legátství, vida, že mládežka římská valem se za nimi hrne, radit jim, aby je co mohau nejdřív expedirovali a od sebe odbyli; že jest se tu obávali, kdy by sobě římská mládež umění jejich zachutnala a oblíbila, aby se od kázně vojenské do konce neodtrhla; pověděv i to, že by Římané nejspíš tehdaž vládarství své sobě potratili, kdy by se jako Řekové na umění oddali. Ano i Gothové někdy, uznavše to, kterak umění filosofské mdlé a nestatečné lidi činí, natom ustrnuli, aby velkú hromadu kněh, na kterauž trefuňkem v řecké zemi byli přišli, tak jakož umínili, páliťi nedali. Francauzové také, jakožto národ zmužilý a udatný, dosavad sobě liter nie neváží, aniž se jim učí. A tážan jsa jeden udatný rek, co by raději chtěl býti, Achilles-li čili Homerus? Pověz ty mi, ptať se ho zas, co by ty chtěl raději býti, trubačem-li čili hejtmanem? Ano i za heslo císař Licinius tohoto propovědění užíval: že škůdce a záhuba obce jest umění.

Ty a k těm podobné jiné věci jestliže bratří moji mně předstírali budau, kudy by mne za neužitečného obci položiti a druhého dílu dědictví otcova zbaviti chtěli: však ne hned z toho souditi sluší, jestliže někteří filosofové v akademiích, v svých cellulách a sklípčích nad kníhami dnem a nocí zůstávají, aby hned dokonce obci neužiteční, leniví a ničemní býti a život svůj v zahálce toliko ztráviti měli. Poslyšte, co praví Seneka, ten nejplatnější někdy obci římské filosof: „Máť ještě veliká mysl, kde by se i v tom domácím přibytečku vyskytala. Aniž se tak činové lidí vznešených co autokové lvů a medvědů brlohy a jeskyňemi zatarasovati dají. Nebo skutkové lidští a jejich práce na větším díle na samotě se vyrizují. Kde já koli svým uměním se skryji, tu jednomu každému budu chlíti jednak svým vtipem, jednak rozumem, jednak dobrau radau prospěti. Aniž toliko ten slauží obci, který vinných zastává, o pokoji a válce přemýšlí, ale také i ten, který mládežku na dobré vede, k dobrému vzbuzuje a myslí její v nedostatku dobrých učitelů etnosti nastrojuje, který po rozkoši a lakomství běžící zastavuje, a neodtrhne-li jich od toho dokonce, vždy aspoň pozdržuje.

A ačkolivěk filosofové na auřadě nesedají, saudy a překážkami rathauzskými se nezanepřažďuují, však nicméně všechněm lidem slauží, proto že životu vezdejšímu rozličným uměním napomáhají a jim jiných vyučují. Nebo kdo víceji obci prospívá, zdali auředník nad důchody aneb který k stavení dohlídá, čili ten, který lidi Pána Boha znáti a pobožnosti vyučuje, práva a dobré mravy ustanovuje, co spravedlivého jest aneb není, ukazuje, tohoto světa přirození vyšetřuje, své všecko usilování k obecnímu dobrému obracuje a k témuž cíli s svým uměním všelijak směřuje?

Jestli obce dvoji: jedna větší a opravdově obecní, druhá menší. Mnozí jsau, že obojí obci slauží, větší i menší, a ti netoliko filosofují ale také i praktikují, to jest, netoliko jsau muži moudří a rozsašní, ale také maudrosti své a rozumnosti i vůbec skutkem dokazují. Jiní slauží obci menší, jako páni radní v městech, desátníci a ti, kteří politici a lidé městští slauží. Jiní zase slauží obci větší jako filosofové a všickni

svobodného literního umění studiosové. Já pak a spoluspomocníci moji této větší raději obci slaužíme, proto že mnohem lépeji jest v pokoji nežli nepokoji posluhovati, užitečněji v práci odpočívati nežli zbytečné zaneprázdnění míti. V této větší obci bez všeliké pochybnosti hojněji, šiteji i platněji nežli v oné menší prospěti můžeme. Nebo člověk městský auřadní toliko svým domácím měšťanům jest představen, aby jen jim prospíval: filosof pak člověk učený netoliko svým měšťanům, ale i cizím také představen, platen a nápomocen bývá, anobřz netoliko živým radau svau napomáhá, ale také i potomkům i náměstkům uměním svým slauží. Mimo to jest pováziti potřebí i toho, že když osoba městská úřadní chce měšťany a poddané své v něčem napravovati a v lepší řád uvésti a na něco dobrého je navésti, zřídka kdy co při nich zejská: ale když filosof toliko jednoho, kterýž má jiným představen býti, chce napravití a na dobré uvéstí, tehdy všecky jiné v řád uvede a jemu je vyzejská.

Jmenuji pak všecky akademie a vysoké školy obcemi většími proto, že když se v nich jedna knížecí aneb panská osoba vyučuje, množství lidu obecního poddaného vedle něho se vyučuje. Nebo když takový jeden se učí, mnoho tisíc od něho se učí, jimž on představen býti má. Jakož říkávat mudřec Plato, že když učil krále Dionysia, tehdy učil celé jeho království sicilské. Kteří pány osvícené, urozené, rytířské a heroické, ježto z nich správceové zemští, úředníci, saudecové, rady královské aneb císařské, hejtmané a jacikoli gubernátorové a locotenentové a v rozličných povinnostech postaveni býti mají, liternímu umění vyučují, velké obce vyučují. Vyučovatí zajisté kníže aneb pána, rovné jest tak mnoho, jako by knihař nákau knihu tlačil. Nebo když toliko první list vytlačí, hned za ním bude moci jich třebas dva i tři tisíce, aneb co sám chce, vytlačiti: tak také vyučís-li v té větší obci kníže aneb pána dobře, velmi brzy vynaučís i jinší jeho menší obce a třebas celé knížetství jeho. Tak někdy učivali pilní přaeceptorové filosofové veliké potentáty: Aristoteles krále Alexandra Velikého, císaře Augusta Apollodorus, Trajana Plutarchus, Cratippus Pompejum, Dionysia Plato, Mercurius císaře Karla Pátého, nějaký Petrus Maximiliana I.

A táži se tuto braťi svých, doktora a prokurátora, k jaké pak správě obce mám přislaupiti? Zdali k takové, jakáž byla u Athenienských, v níž Sokrates na smrt byt odsauzen, z níž Themistokles a Aristides z darma z Boha, proto toliko, že jiné všecky svau maudrostí převyšovali, vypověděni na deset let podniknauti musili? Čili jako u Karthaginenských, kdežto vrchní správceové a vůdcové na křiži tyransky věšeni bývali? Aneb raději, jako u Římanů, z jejichžto obce Camillus byt vyhnán, onen Scipio, jenž byt bleskem válečným, strachem a hrůzau Karthaginenských nazván, do městečka Linternum uteci a tam ostatní díť života svého ztrávití a veliké nevděčnosti od spolu svých měšťanův pocítiti musil: jemužto samému obec římská, kdy by platnost jeho sobě byla rozvažovala, jak své všecko panství tak i celé císařství římské přičítati by musila. A abych o ničem víc nemluvit, kromě o tom co k správě této menší obce přináleží, pravím toto: že žádné není obce na světě, kteráž by člověka maudrého aneb zase kterýž by člověk maudrý strpěti mohl. Co sau neudělali onino měšťané Milesii řečení? Vidauce. že Hermodorus šlechetný a zaslaužilý spoluměšičením jejich větší ctností a opatrností se stkvěl nad ně, kteřížto byli měkci ženkylové a nevyce-

pování beání a bachantové, vyloučili jej z obce své a jednoty a sňešení mezi sebou učinili takové: aby žádný z nich nebyl lepším, maudřejším, ani učenějším, a pakli by se kdo vydařil a byl nad ně co maudřejšího, vzácnějšiho a vznešenějšiho, aby jinde obydlí své měl, jako by rekli takto: žádný kdo něco více umí, zná a rozumí, nežli my všickni, ať v našem počtu ani v žádném úradu nebývá; jináče by se tupost a ne-umětlost naše velmi brzy vyjeviti a proněsti musila.

Nicméně já, zůstávaje naproti tomu s svými kollegy a spolupo-mocníky v té větši obci, totižto v vysoké škole, vyznávám s nimi to, že z takových větších obcí velká platnost obcem menším pochází, aniž se tak které město vychvaluje proto toliko, že jest veliké, jako víceji proto, že se v něm hojnost literního umění nachází. Kdo by nyní na slavné město athenské kdy spomenul, kdy by tam Platonis academia, Aristotelis lyceum, Zenonis stoa někdy se byly nestikvěly? Dávno by již v zapomenutí přišlo město Berithi v zemi fenické, kdy by ono práv dobrých chovačkau nebylo, v kterémžto z rozkazu Diokletiana a Ma-ximina císařův studiosové práv až do let 25 věku svého zůstávati musili. Odkud jest to přišlo, že město Alexandria pro zvýšenost svau πόλις nazváno bylo? jediné proto, že jak všech jiných umění, tak nejvíce lé-kařského školau slaulo, tak že dosti natom doktoru bylo, rekli-li jest, že studoval v Alexandrii. Mnohé také akademie od slavných císařů ná-kladně jsau vyzdvižené a obzvláštními privilejii a obdarováním ozdo-bené. Z těch pak a takových akademií a vysokých škol kolik učených, kolik mužů slavných a ve všem umění zběhlých každoročně vychází, poněvadž takové školy jsau království nebeského jako nějaké štěpnice, slova božího včelnice, pobožnosti sídla, svobodného literního umění a jazykův verštalové a ctinosti pokladové. Odtud pocházejí ti, kteříž potom slovem božím slauží, při velikomocných císařích, králích, knížatech a páních v legátství a komissieh slavní, v raddách rozšafní, v šrancích vý-mluvní a v obcech platní učinění bývají, a netoliko svým mistrům a učitelům, ale také i těm městům, v nichž se vyučovali, k ozdobe a po-chvale jsau.

Aniž se schvalují ti filosofové, kteří na se mravy a obyčeje ne-obyčejné herau a obci neužiteční jsau; neb jakž Plutarchus dí: Nechť na své nětěsti a ne na mne nařikají, kteří naučení našeho, jakž ná-leží, užívati a k svému dobrému a obci užitečnému obrátiti neumějí. Pročež nebylo by divu, kdy by takoví jak sobě tak jiným ničímž na prosto neužiteční ještě až dosavad z vlasti své ven pryč se hnali a pudili. Aniž tomu místa dávám, jestliže někteří filosofové pyšně a mimo hodnosti svau oděv filosofský na sobě nosí a maudrost svou i umění všecko v dlouhé reverendě a nepřičesané bradě složené mají a chovají, aby z té příčiny i ti, kteří jsau opravdoví milovníci filosofie a obci platně slauží, měli spolu i s svým uměním potupování býti, byť pak lid prostý a neučený a kdo koli jiný zle a neprávě o nich smýšlel, aneb ti, kteří jménem toliko a ne skutkem jsau filosofové, příčinu k po-horšení sebe dávali. Nebo týž Plato toho potvrzuje, že věci mnohé v ob-cech prvé v řád dobrý uvedeny nebudau, dokud by filosofové vrchní správy v městech nedosáhli anebo knížata a páni filosofie a maudrosti sobě neoblíbili.

To pak slovo philosophia vykládá se na česko libomudretví.

Odtud slove philosophus, to jest libomudrec, kterýž o všech věcech libě, ušlechtilě, uměle a pěkně rozmlauvati umí. A jistě jest to veliká věc, že ti, kteří jsau praví následovníci maudrosti, sami od sebe dobrovolně činí to, což jiní z přinucení činiti musejí. Aníž jest co jiného filosofia jediné jakýsi zákon a právo života a jako lodí nějaká, cestu ukazujíc v vezdejším skormaucení a napomenutí dávajíc, aby jeden každý protivně neštěstí míle a trpělivě snášel, k tomu také všecky výstupky a nešlechtnosti vykořeňujíc, mysl nestálahu utvrzoval. A z té příčiny radí Aristoteles, aby v čas pokoje lidé v umění filosofie a maudrosti se cvičili.

Co se pak časův nepokojných a válečných dotýče, jako by jim umění filosofské máto co slaužilo, poněvadž by mysl člověka sobě podmaňovalo a jej melancholického činilo, není to hned tak zprosta pravda. Byli jsau mnozí filosofové znamenití bojovníci, jako jmenovitě onen Pittacus Mytilenský, z sedmi mudrců země řecké, kterýž byv vůdce vojska aneb hejtman, zvolil sobě s Frynonem, athenským hejtmanem, sám a sám se bití, a maje síti za pavézou, obalit do nich Frynona a zabiv ho, učinit v zemi pokoj. Plinius philosophus netoliko byl účným žákem ale i čistým dvořákem a znamenitým rytířem a jízdného vojska rozšafným vůdcem. Cicero netoliko philosophus a orator, ale i hejtmanem vojska římského, pročez pater patriae, otcem vlasti své, nazván byl. Cato mudrec (o němž Cicero vysvědčuje to, že dokud se páni radní do raddy všickni nesešli, sedě v radě, v knihách sobě zatím čítával) netoliko v raddách maudře promlaual a jen na rathauz toliko chodíval, ale i když toho potřeba kdy kázala, do pole také k potýkání-se s nepřátely vytáhl, a do jaké se kdy koli práce dal, sám sobě štěstí způsoboval, jak o něm Livius vypisuje. Nebo takové filosofské umění přinási s sebou dva úžitky k potřebě vojenské velmi napomáhající. První jest ten, že vede k maudrosti a přidává rozumu; druhý že vzbuzuje žádost slávy a poctivosti. Protož z té příčiny filosofie jest potřebná vůdci válečnému, proto že mu otevírá oči, čím se saud zdravý doplňuje, a přidává mu velkau pomoc od maudrosti a rozšafnosti. A při kom se takové umění nachází, toho vzbuzuje k zvýšenosti, tak že s jedné strany činí ho opatrného a s druhé zmužilého. Opatrnost pak spolu s zmužilostí spojená přivodí hejtmána k zkušenosti a vyvýšenosti v válce.

A protož, spravedliví saudcové, poněvadž ste již dosti ode mne porozuměti mohli, co by filosof byl a čím by obci nejplatněji slaužil, uvážiti a nalézti ráčíte, že mimo tyto bratry mé přednější místo jakožto filosof a ten, který obci a vlasti své jest nejplatnější, míti mám.

LXXX.

Jindřich Michal Hysrle z Chodův a na Zálezlí.

Jindřich Michal, syn Křištofa Hysrle z Chodův, narodil se asi l. 1575. Vzdělav se v literním umění, dán byl za panoše (edelknába) ke dvoru arciknižete Arnošta (1584), ježž provázal

na cestách a výpravách válečných. Došed let dospělejších, oddal se stavu vojenskému a účastnil se od l. 1594 rozličných tažení proti Turkům. L. 1610 byl komořím arcikn. Leopolda a koruny české generálem zbrojmístrem. L. 1611 propůjčil mu Rudolf II. společně s bratrem jeho Bernartem na Želibořicích stav panský sv. římské říše. Ve službě válečné zůstával potom i za Matyáše a Ferdinanda II.; v bitvě bělohorské bojoval pod práporu Maxmiliána Bavorského. L. 1626 potvrdil mu Ferdinand II. panský stav sv. římské říše jakožto stav panský koruny české. Zemřel u vysokém stáří, přežil všeliké strasti a bdy války třicetileté, mezi l. 1660—65.

L. 1614, užívaje delší prázdně, popsal dotavadní svůj život*). Rukopis vzácné této památky historické chová nyní u sebe Dr. E. Šebek.

Jízda horami tatranskými a Polskem.

(v prosinci l. 1604.)

Poněvadž sme pak několik měsíců v poli v takové nauzi, zimě, bídě a psotě a u velikém nedostatku na šatech a na obuvi zůstávali, k tomu po to všechno tažení, co sme od Ostřihoma odláhli, nikdy žádného penízku soldatům dáno a zapůjčeno nebylo: vidělo se panu Bastovi a všem nejvyšším, od každého regementa k jich pánům, od koho kdo verbován byl, pro jich fedruňk a retuňk na penězích odeslati. Kdež jest mně od českých rejtharů a pana Albrechta z Walšteina (který také jsa u Košic skrze ruku postřelen a ještě vyhojen nebyl*) ode všech českých knechtů jakožto hejtmana natrefilo, abychom my tu komisi na sebe vzali. Což sme ochotně přijali a dosti nebezpečnou jízdu skrze spišskou a polskou zem měli.

Majice já a pan z Walšteina dvacet osob s sebou, vyjeli sme z Přešova, a s dosti velikým nebezpečenstvím sme jeli až na Spišský zámek ku panu Křištofovi Turzymu, který nám všelijakou adhesí prokázal a nás dobře choval, a poněvadž hejduci tudy hrubě a Tataři štrafovali, nás 15ti koni až do Kazmarku provázeti dal. Odtad sme táhli přes velké tatranské hory až do Debna, již na pomezí polském. V těch horách pak táhli sme u velikých závějích a třeskaté zimě, majíce my i čeládka naše málo šatů na sobě. Potkali sme jednoho Poláka na malých sáňkách, který z Čerstvina (Czorsztyna) u poselství od svého pána někam jel. Ten maje hrubě dobru čubu na sobě, jeden

*) Titul spisu toho jest: „Život, v němž se obsahují některé jízdy a tažení, které sem já Jindřich Hysle, svobodný pán z Chodů, činil; též způsob všeho života mého, co sem sobě od dětinství svého pro pamět rodu svému, dědicům a budoucím mým poznamenával, a do těchto knih svou vlastní rukou vepsal a figurami ozdobiti dal. Létha Páně 1614.“

*) Potomní vévoda friedlandský.

služebník pánův z Walšteina, ostavši pozadu, tu čubu s něho strhl a do ní se odil. Sedlák pak, byv chytrý, jinou cestou vyhnul, nás předjel a na Čerstvině pánu svému všechno oznámil. My pak majíce pod samý zámek táhnouti a nevědauce o ničem nic, do velkého auvozu sme přijeli, kdež nás jeden kozák dohonil. A nemoha z toho auvozu nás předjeti, s námi do rozprávky a do vpytávání, co by nového v Uhřích bylo, se dať, o čemž my mu (nevědauce o jeho předsevzetí) o všem přátelskou zprávu sme dávali. Vyjev pak ven z toho auvozu, skokem k jedné vsi, Rejlov řečené, nás předjel a hned k šturmu udeřiti dať. Vidauce my, že tu rádu nebude, nač pomysliti sme neuměli. Však vědauce, že by v té zemi nepřátele lidu císařského nebylo a žádného že sme nic neubližili, tím směleji sme před se ke vsi táhli, myslíce sobě, žeby proopatrnost svau (aby se jim škoda od nás nedáťa) činili. Však když sme se ohlídlí, viděli sme za sebou již z toho auvozu přes 150 hejduků s dlouhými ručnicemi ze zámku vypadlých vycházeti, z čehož nám veliké myšlení (co by to bylo) pocházely. A nevědauce se kam díti, přec s dobrým aumyslem sme do prostřed vsi vtrhli, kdež nás hned obklíčili a jiní nám na hřbet z toho zámku přišli. Nevěda, proč by se to dálo, znaje polský jazyk, jich sem se dotazovať. Vždy přece ten kozák, který tak k šturmu na nás uhoditi dať, byv něco zdvořilého, sedláky, jichž bylo do 100, aby nebili ani nestříleli, okřikl a přívětivě nám se omluvna učinil, „že to z poručení pána svého jest udělat; poněvadž jeden z našich lidí poslu polskému na tatranských horách čubu strhl, nemaje toho v přátelské zemi učiniti. Protož abychom jej i s tau čubau pánu jeho vydali. Nás pak vidauce že poctiví páni jsme, nám toho že nic se nepřičítá, obzvláště poněvadž sme o tom nic nevěděli, a jeho pán, pan vojvoda Čerstvinský, že jest poručit, aby nás jidlem a obrokem tu dobře chovali.“ V tom příběhšim ten sedlák, ukázal na toho, který mu tu čubu vzal, na kteréhožto hned sáhli a jeho nám moeně odjali a s sebou na zámek vzali. Nevědauce my, co to mu učini, jich sme prosili, aby mu hrdtu nic neubližovali, což nám ten kozák připověděl, že se mu na hrdtu nic státi nemá.

Nechtějíce my pak tu zůstati, ani jejich traktací dočekati, jich sme prosili, aby nám cestu k Debnu ukázali, o čemž jim od toho kozáka dostatečně bylo poručeno. Vyvedši nás pak asi na čtvrt mile za ves, pověděli, že s námi dále nepůjdau, leč jim napřed od cesty zaplatíme. Vyňav já dukát, jim sem jej dať. Oni uvedše nás do zůvějí, opět se nám ztratili, tak že sme ledva s velikau prací před samým večerem vždy předce Debna (jedné velké vsi) dosáhli, kdež málo sedláků doma bylo; nebo nedaleko odtad v jedné vsi na posvícení hodovali. Nevědauce my, co velkau zimau činiti, majíce koně ustalé, cestu nepovědomau a noc na hrdle, dále nám jeti možné nebylo, nýbrž k šultesovi (jakoby k správci ve vsi bylo) sme sešli. A poněvadž nám žádný z jeho čeládky nic nebránil, naše věci z saní a kočárků do světnice sme snéstí dali. Kdež jeden z jeho čeládky, do vsi, kde posvícení bylo, příběh, pánu svému pokřik udělat, že sau Němci do vsi vpadli a jeho dům mu s mocí vzali. On lekši se toho, do okolních vesnic na pomoc svolati a přes 300 sedláků s jich zbraněmi svolati dať a v samý večer nám do domu s takovým křikem vskočil, jakoby nás hned všechny pobiti chtěli. Tu my opět nevědauce, co by tím obmysleno bylo, jich sem se jazy-

kem polským ptať. Oni vidauce, že polsky s nimi mluvíme a že Čechové sme, a také dobrau a přátelskau měrau, zahnavši nás noc a veliká zima, nevědauc se kam dít, do jeho domu sme sešli a se ohrli, nežádajíce při tom žádnému škoditi, nýbrž co protrávíme, dobrými penězi zaplatiti že chceme, a jsauce z ležení od pana Basty z Uher do Čech vystáni, pro nebezpečnost nepřitele tu cestu že sme před sebe vzíti museli: tu oni drobet pooblevili. Však vždy přece, jakoby nás stršleti a zbíti chtěli, k tomu se stavěli, a že sme bez odpuštění a dovolení pana šultesa neměli do jeho domu tak svobodně choditi a naše věci s vozů snášeti, protož že tím něco nepřátelského, kdyby nám situu odpíráno nebyto, před sebe vzíti mysliti musili. A vždycky na šultesa se ohlírali a ptali, mají-li na nás oheň dávati. K tomu nebyvše v světnici nežli já a pan z Walšteina asi sám sedmý, jiní pak v marštali u koní a po víc marštali se ptajíc byli: nám dvěře a okna zastrčili, tak že z našich k nám žádný, ani my k nim sme přijíti nemohli. Ukrotivše my pak sobě šultesa, do dobrých slov sme ho sobě zase vpravili. Kterýžto sedláky okřik, sám dosti co pokojiti měl. Ale však jinším způsobem z hrdla sme jich zbýti nemohli, až sme jim dva sudy piva vytáhnauti dali. Zezravši se pak někteří, nám do truhel se dobývati počali. Což vidauce my a že šultes na naši straně již zase jest, světnici sme opanovali, aby se jiných více zase nahrnauti nemohlo. A majice již našich lidí více při sobě, jim sme toho dobrau měrau zbránili, a jim ještě jeden sud ven vytáhnauti dali. A když sme je ven z světnice vybyli, tu sme se s šultesem dobře uzavírali. Však o koně, aby se nám náká škoda nestala, sme se báli; ale šultes nám to k nápravě poránu (pokadž by se toho co stalo) přivesti se zakazoval.

Upokojivše potom pomalu tu luzu, a že se zase na poručení šultesa rozešli, žádali sme ho, aby nám za naše peníze něco pojěsti dal. A však co sme koli jísti chtěli, za to sme napřed duplované peníze prvé dáti museli. A co nám kolivěc vařeného dali, to andělikau na místě zázvoru okorenili, pravíce, že pro zlé povětrí jest dobré a že oni tak rádi jidají. A když sme za stolem seděli, tu přijel ten kozák zase za námi, a přived sebau panu z Walšteina služebníka, při tom nám od pana vejvody službu vzkazoval. Poznav téhož služebníka poctivého soldata, při tom znamenaje čas nepříhodný a nauze že zvůle nedá, že ho nám zase tu odsítá. Čemuž sme se po takovém příkoří, aby nás taková zdvořilost potkati měla, nenadáli. Přijavše od něho pak to vděčně, poděkování přátelské sme mu zase učinili, a o naší příhodě tu témuž kozáku oznámili. Nad čímž zle spokojen byl a nám připovídal na pana vejvodu to vzněsti; neb ta ves pod něj náležeta. Ale my sme ho prosili, poněvadž se nám škoda žádná nestala, aby toho nečinil. Jestli jest pak to přece vznášet a nebo ne, toho sme při jeho diskrecii zanechali. Služebník pak nám zprávu dával, když ho před pána na zámek přivedli, že jest se ho ptať, proč jest mu čeledína jeho na tatranských horách z čuby slikt. Pověděl: Z zimy, nauze a nemaje na sobě dobrých šatů a maje dalekau cestau, že jest to udělat; však při tom že jest to nešaupežnickým způsobem nežli soldatským udělat; neb že jest při něm nic více nehledat a jemu také že jest na zdraví nic neublížiti. Pán, jsa kavaliro, že jest mu jísti a pít kázal, a vyptav se na něm o všech příbězích v horních Uhrích, a za jakau příčinou ven táhneme, darovav

mu na cestu tolar, druhého dne za námi jej poslat. Kteraužto zdvořilost témuž panu vejvodovi sme hrubě schválili, zakázavši se mu po témž kozáku toho zase všim dobrým odstaužití a v naší vlasti jeho kortezí nám prokázanou se chlubití.

My pak té celé noci sme se nekladli, dávajíce dobrý pozor na naše věci a nedůvěřujíce se těm užralým sedlákům, tu celau noc s šultesem a tím kozákem v rozprávkách sme přiseděli a jeho za notného kriksmana poznali. Ráno pak, když se rozednívalo, požeňavše pana šultesa i kozáka, odtud sme naši cestau jeli, a sami sobě se včerejší zdvořilosti a traktací smáli, až sme k jedné řece dosti široké a však zamrznuté přijeli (k Dunajci), přes kterau sme jeti museli. Přivevše pak do prostředka (ač na větším díle sme pěšky přešli), řeka se místy s námi trhla, kdež sme my i koni u velikém nebezpečenství byli, a někteří se juž i topili, tak že sme jeden druhého za vlasy vytahovali. Koni pak s saněma a s kočárkem s velikau nauzí a prací vždy přece s pomocí boží i my na druhau stranu, však všichni zmákáni, se přepravili. Z čehož jest jistě bylo co Pána Boha chváliti. Nemohše pak dále ten den dostačiti, že ta voda na nás se tak stydala a přimrzovala, přijeli sme nedaleko od té řeky do Klokošova (Klikoszowa), abychom se tu zase vyhřítí a vysušiti mohli. A však při tom s anděličkau potrav našich sme užívati museli, a napřed všechno syrové za duplované peníze kupovati.

Druhého pak dne jedauce odtad přijeli sme do Jordanu (Jordanów), tu na nás po třetí k šturmu uderili a nás odevšad zaskočili pravíce, že sme krále polského jatí, abychom se dali a s nimi dobrovolně v ta místa, kde nám ukázáno bude, šli. K tomu naše věci, co máme, i koně že sme propadli. Čemuž sme se opěty nemáto divili a jich se tázali, proč bychom měli krále polského věznové býti, an sme žádnému nic neublížili a nepřátelským způsobem také že netáhneme; k tomu o žádném nepřátelství mezi J. Mstí Cís. a králem polským, ani jich zeměmi že nevíme. Na to nám odpověď zase dali, že sme neměli bez dovolení krále a daného pasu tak silně přes ty hory táhnauti, protože že musíme špehýři býti a tu zem od uherské strany chtítí zraditi. Jiní pak pravili, že sme kupci a mýto královské že sme projeli, protože aby nám naše věci spolu s námi do arestu vzali. I dali sme jim zase tu odpověď, že sme o tom (aby pas císařskému lidu v té krajině zavřín býti měl) nevěděli, aniž bychom se toho nadáli. Zrádci a kupci také že nejsme, nežli rytířští lidi a soldati, jsauce od generála Basty z horních Uher k J. Mstí C. pro retuňk soldatů penězi odestání. Čehož nám věřiti nechtěli, nežli abychom jim to ukázali, jestliže máme čím. Na to sme trubly naše zodtvíratí dali a jim listy od pana Basty J. Mstí C. i od regimentů pánům stavům království českého sme ukázali. A poněvadž od nich bez příčiny hindrování sme, že to chceme na krále polského vznášeti. Zase sme se jim řečí na odpor postavili, a jak nás v své zemi traktirují, že také Poláci do Čech přijíždějí, že jim zase takovau kortezí prokazovati budeme. Načež byvše mezi nimi někteří rozumnější, obec z mnohého sráželi a nám pokoj davše se omluvna činili, že v tom opatrnosti užívati musejí, poněvadž vědí, že v horních Uhřích velké pozdvižení jest, aby se jim něčeho odtad nedostalo. A poněvadž sme vyslaní, že svobodně svau cestau jeti můžeme. Pakli se nám vidí tu přes

noc zůstatí, že nám chtějí jisti, píti a koňům obrok dáti. Ale my poděkovavše jim z toho (jsauce žádostivi skrze jejich zem tím dřívěji radši projeti), naši cestau skrze město předse projevše, táhli sme až do Šlyms (ves Ślemień), jenž se po česku vykládá do ničemný. A může skutkem ta ves ničemná slauti: ačkoli jest veliká a na hrubé půl míle vzdělí, však ani masa, ani chleba, ani ova v ní sme najíti nemohli. Museli sme ještě půl míle pro oves, pro chléb a pro ovesné pivo sobě posilati a perně to platiti. Však byvši to náš poslední kvartýr v té zemi, tomu sme se těšili a Pána Boha z toho chválili. Nebo co sme tú zemí na 19 mil táhli, nebylo toho dne, abychom nějakého příkoi nepocítili, nebylo-li co od lidí, ale však vždy na vodách anebo hrubě zlých noclebach, kde sme v té zemi nic jiného nežli ovesný chléb s hrachem smíchaný, svinské maso a ryby potoční, a to všechno s anděličkau, kde zázvor býti měl, jídali, a ovesné nebo z jablek planých vařené pivo pivali, a jakoby nás nejlépe chovali, to sme jim perně platiti museli.

Raním jítrem vylahše pak radostně odtad, přijeli sme do Bílice, juž na pomezí slezském. Tu sme sobě po takovém pohodlí den odpočinuli a jináče nic se nám nezdálo, nežli jakoby s nás velká hora spadla. A začasťe připomínajíce sobě naši polskau jízdu, sme se sobě smáli, a že sme jak živi více sedlákům Vašnosti a Mošti-paně nenadávali jako tu; neb ta řeč jejich to sebau přináší.

Odtud sme přijeli do Těšína, tu kdež kníže těšínské svým dvorem bývati ráci. Věduce my pak, že těmi penězi, co sme jich měli, do Prahy se nedopravíme, protož pro příhodu a pro nedostatek vzal sem sebau od J. M. knížete těšínského psaní k J. Msti regentům*), aby mně dvě i tři sta k mé potřebě dali. I majíce již oba dva**) měsce prázdné, 200 tolarů sme sobě tu vypůjčili a všelijakau zdvořilost od kancléře a jiných učenců J. Msti Kníž. tu dostavše, těmi penězi sme se až do Prahy dopravili.

Kdež přijevše své listy od pana Basty J. Msti C. a pánům stavům od regimentu sem dodal a co nejpilněji býti mohlo, peníze soldatům sem solicitiroval. Pan z Walšteina pak nastudiv se a nejsa na ruku zahojený, svého zdraví vyšetřoval. Jakých bych pak odpovědí na své solicitirování dostával, jinší nebyly, nežli aby se trpělivostí kontentirovali, že peněz není. Načť sem ne jednu nežli několikerau protestací činil: pokudž soldátí penězi nebo řaty retování nebudau, že se déle držeti moci také nebudau, a jestliže odtad vytáhnau a zem uherskau opustí, že jistě J. M. C. o to království přijíti ráci; skrze což také nenabyté škody pojdu. Jakož se pak to v skutku shledalo; ale mé mluvení bylo na větším díle v smích obráceno a za hřbet položeno.

*) Správcům, vládatům na panstvích.

***) Walšteín i Hysrle.

LXXXI.

Matyáš Grill z Grillova.

Nejmladší ze tří synův Jana Grilla (str. 235), narodil se v Rakovníku l. 1551. L. 1568 odebral se na universitu prazskou, kdež se l. 1570 stal bakalářem, l. 1576 mistrem a l. 1579 proboštem kolleje Karlovy. Mezitím od l. 1572 až 1576 spravoval podle obyčeje tehdejšího školy lounské a táboorské. L. 1579 vydal se do ciziny, i navštívil akademie v Janově a v Bazileji, studuje tam práva i bohoslovi. L. 1581 opět byl na universitě v Praze, ale již ten rok potom vzdal se professury i uvázal se v radni píсарství v Žatci. L. 1597 byl na sněmě spolu s Plácem volen ze stavu městského k srovnání práv městských se zřízením zemským. Zemřel dne 2. září 1611. Kromě některých spisů latinských napsal českou rozpravu o kometách (1578). Nejlépe však opatřil památku svou básni o řízení a opatrování božském, k soujmennému dilu Kocinovu (1592) připojenou. Jest to beze snadu nejutěšenější výkvět původní poesie české z celého XVI. věku.

O řízení a opatrování božském.

Nic nemám s vámi, aniž kdy chci míti,
 Ó bezbožníci nemaudří, činiti,
 Kteríž když se v zlém silíte,
 Že Boha není, pravíte;
 A že se všecko bez řádu jistého
 Sem i tam mète, nemajíc žádného,
 Kdo by je maudře spravoval
 A v jistých mezích zdržoval.
 Nedáte se od bludu svého svěsti,
 A na pravau cestu víry navésti;
 Naučení nepřijímáte,
 Mluv co vám mluv, nic nedbáte.
 Zdaž prospívá světlost slunce slepému?
 Aneb zvuk harfy přelibé hluchému?
 Tak i vám bláznům mlúvení
 O Bohu nic platné není.
 Ale ti, kteréž v dařích svých bohatý
 Osvítil pravau maudrostí Duch svatý,
 Znají Pána Boha svého
 A diví se slávě jeho.
 Kteráž se při správě světa spatruje,
 Jak on všecky věci v řádu zdržuje,

Aby vše v svých mezích stálo
 A z nich nevystupovalo.
 Pozdvihnětež tedy k nebi svých očí
 A patřte, zdali sem i tam se točí
 Slunce? Zdaž běhu jistého
 Nemá sobě zřízeného?
 Šetřte, jak divná jest v tom boží rada,
 Že v jistém místě k večeru zapadá,
 V jistém místě ráno vzhází;
 A jakž tmy husté rozráží,
 Hned nám s sebou den jasný přivozuje
 A jej od noci temné odděluje;
 Když pak běh svůj dokonává,
 Proměny roku nám dává.
 Onoť zahřívá svou mocí i zemi
 A obživuje s aurodami všemi,
 I nám lidem posluhuje,
 Tak jakž je sám Bůh spravuje.
 Měsíc také, ač jest běhu rychlého,
 K tomu způsobu velmi nestálého,
 A však v té své proměnnosti
 Řídí se božskou moudrostí,
 A osvěcuje svět nočního času,
 Bera od slunce všecku svou okrasu,
 Jehož světla když nemívá,
 Tehdy se smutně zatmívá.
 Tak i všecky hvězdy svůj běh konají,
 Kterýž od Boha uložený mají;
 Znajít místa svá pořádná.
 Nevystaupil z nich ven žádná.
 Zdaž i v povětří Bůh náš nepanuje
 An, když chce, větry bouřlivé vzbuzuje,
 Když chce, hned je pokojí zas,
 A přivodí nám tichý čas?
 Onť déšť příhodný dává, onť hřimání
 Působí, s krupobitím i blýskání,
 Jednak svým milým k dobrému,
 Jednak bezbožným ke zlému.
 On když chce zůřivost svou prokázati,
 Ráčí k nám posla svého vysílati,
 Hroma převelmi hrozného,
 Kterýž koná vůli jeho.
 Tohoť se děsí bezbožní a straší,
 Kteríž svobodně nepravosti páší;
 Tuť se třesau co osyka,
 Kam kdo vidí, tam utká.
 Tuť se teprv dávají na pokání,
 Když slyší hrozné ze všech stran třeskání,
 A vidauc blýskání mnoha,
 Chtějí teprv znáti Boha.

Tak někdy byla hrůza, když Sodomu
 Bůh podvracel, i jiná města k tomu,
 Když je sirau s ohněm páčil
 A s hříchy z země vyhladil.
 Patíte i na zem, podpor nemající,
 A však v povětrí předivně visící,
 Nad vodami založenau,
 Mořem kolem otočenau.
 Kdo ji, než Bůh náš, svau mocí zdržuje,
 Že se z místa svého nepohybuje?
 A není ani o prst níž
 Země v vodách, tak velká tíž.
 Z ní roste skalí kamene tvrdého,
 A v lesích hojnost dříví rozličného;
 Na ní z božského řízení
 Mají příhodné bydlení
 Nesčíslný počet pitomých hovádek
 Téz i polesních divokých zvířátek;
 K tomu plactvo rozmanilé,
 Žížaly i šelmy lité.
 Každý ten tvor má své přirození,
 Jiné spůsoby, jiné poživení;
 Každý má jinau postavu,
 Zná své časy, svau povahu.
 Všecko, sumau, nám Boha ukazuje
 A před oči patrně představuje
 Svrchovanau maudrost jeho
 V spravování světa všeho:
 Obilí, jenž roste z země v hojnosti
 Lidem i mnohým hovádkům k živnosti;
 Ovoce z stromův rozličných,
 Byliny mocí předivných;
 Včely, kteréž snažně z kvítí vonného
 Dělají plásty medu rozkošného,
 Svau matkau se spravujícíe,
 A na ni pozor majíce.
 I ten mraveneček v létě běhající
 A potravu k zimě shromažďující,
 Když na svůj kopencec v lese
 Zrno větší sebe nese,
 Ohlašuje nám Boha nebeského,
 Kterýž tau rozšafností obdaril jeho,
 Že nás svau opatrností
 Odvozuje od lenosti.
 To nám též osvědčují potokové,
 A z země prýstící se pramenové,
 Z nichžto divnau božskau mocí
 Ustavičně dnem i nocí
 Řeky tokem svým bez přítrže plynau,
 A zemským aurodám, když suchem hynau,

Vděčné vláhy dodávají
 I k zrostu napomáhají.
 Anobrž není žádná věc tak malá
 Aby nám Boha neukazovala,
 An jeho divné maudrosti
 Při všem všudy svědkův dosti.
 A byl pak v jiném zjevena nebyla
 Předivná božská sláva, moc a síla,
 Však moře samo bez toho
 Má důvodův dosti mnoho.
 Když se koli zbaurí větry prudkými,
 Tuť zmítá divně bárkami velkými,
 Jednak dolů, jednak vzhůru,
 Nedbaje na plavcův spúru.
 Tuť se naučí Pána Boha vzývati
 Ti, kteří ho prvé nedbali znáti,
 Spatrujíc divnou moc jeho
 V vlnách moře zbaureného:
 Jak on je mocně v svých rukách zdržuje,
 Když se všecko sem i tam vyzdvihuje,
 Jako by se ven vyliti
 A svět chlélo zatopili.
 Však nesmí nikam přes meze své dále,
 Nýbrž, ostříhajíč jich vždycky stále,
 S hanbou musí utichnauti
 A v skrýše své se shrnauti.
 Poznejtež tedy Pána Boha svého,
 Ó bezbožníci srdce nemaudrého!
 Onť svět vešken opatruje
 A v jistém řádu zdržuje.
 Snažujte se mu příslušnou čest dáti,
 A pechtějte více pochybovati,
 Že divnou maudrostí jeho
 Stojí správa světa všeho.
 Může-liť duše tělo vzaté z hlíny
 Spravovati, i všecky jeho činy,
 Obmýšlejíč, jak by jemu
 Vše mohlo býti k dobrému:
 Nad toť Bůh věci od sebe stvořené
 Opatruje, zvlášť pak své vyvolené,
 Kteří s celou důvěrností
 Těši se jeho milostí.
 Ó Pane náš, laskavý Hospodine!
 Ty's věrných tvých útočiště jedině,
 Kdož při tobě pevně stojí,
 V ničemž se zlého nebojí.
 Byl hrom bil na všecky strany s blýskáním
 A svět se roztrásat hrozným hřimáním,
 Byl pítáhlí nepřátelé:
 V tebeť on daufá vždy smělel

LXXXII.

Václav Vratislav z Mitrovic.

Rod Vratislavův z Mitrovic až do první čtvrti XVII. století užíval stavu rytířského. Štěpán V. z M., neoplýváje statky pozemskými, přebýval při dvoře pana Adama z Hradce. Za manželku měl paní Kateřinu z Běšin. Nejstarší syn jejich, Václav, nar. l. 1576, na vychování dán byl do škol jezuitských. Za mladých již let obzvláštní jevil zalíbení ve čtení popisův cizích zemi. Touze, aby sám spatřil, co mu v knihách tak velice lahodilo, učiněno zadost, když, jsa mládeneček patnáctiletý, co pachole komorní přidán byl k poselství, které císař Rudolf II. s Fridrichem bar. Krekvicem vypravil l. 1591 do Konstantinopole. Bystrá mysl Václavova prohledávala ke všemu, což se na cestě a v starožitném Byzanci naskytlo památného. Baron Krekvic nešťastně své věci řídil a Turci jej s celým komonstvem téměř jako v zajetí drželi. Chtěje nesnáze té zniknouti, umínil si Václav, že se odebere do Palestiny; ale podleh nákaze morové, úmysl ten mimo sebe pustiti musil. V tom, když ještě v nemoci byl, Turci násilně vtrhli do domu posla cisarského, barona Krekvice brzo potom usmrtili, lidi pak jeho, kromě zrádce Ladislava Mörthena, spoutali a velmi stýrané do „černé věže“ zavřeli. Mladý, chorobou zesláblý Václav byl mezi těmito nešťastníky. Dvě léta pět neděl přestál s tovaryši svými v tuhé vazbě, až konečně l. 1595 propuštěni byli a domů se navrátili. Václav spěchal do Čech, aby se po tolikých utrpeních zotavil. Od té doby štěstí mu přálo. Po strýci svém dostal tvrz Korkyni, s manželkou Ludmilou Ježovskou z Lub Starý Knin a Zduchovice. Kromě toho držel Hlazovice, kteréžto statky vesměs v nynějším Prazsku na levé straně od Vltavy leží. Byl cis. radou a přísedícím většího soudu zemského i komory české. Proti Turkům v nejednom tažení vojenském se zúčastnil. V bouřích, které po smrti cis. Matyáše v Čechách povstaly, pro věrnost svou k domu rakouskému od povstalých zbaven byl statkův a vypovězen z vlasti; ale když l. 1620 Ferdinand II. vítězně Čechy opanoval, vráceno mu, co bylo odňato, a nad to majestátem od 17. února 1629 povýšen byl se strýci svými do stavu panského. Zemřev dne 22. listopadu 1635, zanechal šest synův a dvě dcery. Příhody své za pobytu mezi Turky l. 1599 popsal způsobem prostým, nelíčeností svou však velice dojímavým.

Z Příhod Vratislavových. *)

Pobyt v Budíně.

Raním jitem dne 9. září sme vyjeli a v třech hodinách Budín sme spatřili. Když sme asi půl míle k Budínu připlauli, poslat proti nám paša budinský devatenácte nasadišt neb korábů velmi správných a praporečky okrášlených. Kteříž když proti nám jeli a nás dojížděli, ze všech kausků a ručnic salve vystřelili, a naši podobně jim odpověděli, což se několikráte stalo. Bylo se nač podívati, když po všem Dunaji těch všech devět a dvacet **) korábů přičkau se postavilo, a s tak mnohými dardami, praporečky a většími praporci, jako by mák kveti, jichžto všech do sedmi set na těch korábích bylo, oči naše to divadlo obveselovalo. Když sme pak bliže k Budínu doplauili, opět všickni na lodích vystřelili a k břehu přitrhli, kdež paša budinský nás dobře špízí a potřebnými věcmi opatřiti a stráž od janičarů dáti poručil.

Dne 10. září ráno poslat paša k lodím pěkných šestnácte koní, aupravně s oděním, sedly, třmeny a jinými pozlacenými věcmi přistrojených, na nichž pan poseť i jiní dvořané stavu rytířského tím způsobem jako v Ostřehomě jeli. Hned na předměstí počnauce až právě k obydlí pašovu, po obou stranách v ulicích vojáci řadem stáli, skrze něž sme jeli. Když sme k dvoru pašovu přijeli, tu okolo dvou set janičarův jakožto pašova životní stráž až k schodům stálo. Když sme pak na palác přišli, spatřili sme pašu v prostředku mezi drahými čalauny a polštáři krumplovanými obestřením seděti. Okolo něho přední čaušové, jeho rady a vojenští úředníci seděli, a jiní stáli. Proti pašovi byla aksamitová červená stolice, do níž po ruky podání témuž pašovi pan poseť se posadil, a nás okolo padesáti osob přítomných za panem poslem sme stáli. Všecken palác, ač byť dosti veliký, po zemi dosti pěknými koberci a stěny čalauny obestřeny byly.

Když pak pan Krekvic listu pašovi od JMCské dodal, paša povstana, list ten polibil a na hlavu neb tulpant ***) položiv, v rukau jej držel. Tu chvíli pan poseť dary mu odevzdal, totiž: tři tisíce širokých tolarů, dvě veliké stříbrné lahvice na způsob půlměsíce, mědenici stříbrnou pozlacenau s umývadlem a velmi pěkné bijící hodiny. Po podání těch darů dlahou s pašetem mluvil a na některé vojáky turecké, že by nám zajmáním dobytků škody činili, si stěžoval, žádaje, aby to přetrženo a zapovědino bylo. Dodal mu také pan poseť psaní od Arnošta arciknížete rakauského, kteréž on sice přívětivě, však ne s takovou uctivostí jako císařské přijal. A tak tu při vyřizování těch věcí do tří hodin dlaho sme zůstali. Proti tomu daroval paša panu poslovi zlato-

*) Rukopis l. 1727 vnuč spisovatelův, Václav Hynec hrabě Vratislav, k úsku přichystal; leč vydán byl teprvé l. 1777 od Fr. M. Pelcla. Druhé vydání (1807) jest od Kramerlusa, třetí (1855) od V. Rozuma. Německý překlad vyšel l. 1786 v Lipsku.

**) Od Komárna již s poselstvím deset nasadišt tureckých jelo; všech tedy 29 bylo.

***) Z tureckého dülbent, nyní turban.

hlavový kaftan neb sukni, kterauž on na znamení vděčnosti na se vzal a tak až k lodi v ní jel.

Když sme pak ke korábům přijeli, zvěděli sme, že jeden z našeho tovaryšstva, Vlach jménem Mikuláš de Bello z ostrovu Krety neb Kandie rodilý, se poturčil, kterého pan posel na jeho velikau a snažnau žádost z Vídně s sebou vzal, poněvadž jest pravil, že má bratra zajatého mezi Turky, toho že by rád vyplatiti, po moři do křesťanstva s sebou odvézti a duši jeho získati chtěl. Ten tedy Vlach, když sme my u pašete byli, z korábu vystaupiv, k janičarům, jenž nám k stráži přidání byli a na vršku u Dunaje stan svůj rozbitý měli, šel, s nimi pit, známost učinit a že Turkem býti chce, oznámil, jakož pak hned klobauk svůj s hlavy sňal, po něm nohama šlapal a rozřezav jej, do Dunaje hodil; i též obojek na kusy roztrhal. A když to učinil, hned mu janičari tulpant neb tureckau okrauhlau čepici přinesli, na hlavu postavili a do města ho odvedli. Týž Vlach stavět se na cestě velmi nábožně a lituje záhuby bratra svého, často vzdychal, až mu slzy z očí tekly; tu ale sám šelma ošemetná na duši svou zapomněl a se poturčil, ačkoli předtím, než sme na Dunaj vsedli, se zpovídal a nejsvětější svátost oltární přijímal.

Téhož dne poslal paša velmi pěknau loď pro pana posla, aby k němu přijel, což i učinit a toliko s pěti osobami jel, vezma s sebou pěknau vykládanau ručnici a velikého bílého englického psa, kteréhož od JMstí arciknížete Arnošta darem dostal a pašovi daroval.

Mezitím, když pan posel u pašete déleji se zdržel, my jejich teplé lázně sme spatřovali a v nich se myli, kteréž nedaleko od našich korábů byly. A jsouť zajisté znamenitě rozkošné teplice, tak teplé, že se sotva v nich obseděti může, od přirození tekaucí. Praví Turci, že jsou velmi zdravé. Turci je čistotně chovají a kdož se v nich myjí, všecku službu a pohodlí za mírný peníz v nich mají. Před lázní jest veliká sín a široká lavice vůkol a vůkol, kdež se lidé svláčejí a šatů svých tu nechají. Prostřed té síně stojí mramorová kašna dosti široká. A z té síně jde se do mycí lázně, kteráž jest mnohem podobnější k nějaké okrouhlé kapli nežli lázni, všecka zevnitř olověným plechem a mramorem rozličných barev a vnitř, jak stěny tak země, dťážděna a obložena. Vnitř ta teplice jest jako nějaký kotel v okrouhlosti čtyřicet tři kročejů a v něm voda hluboká až po bradu prostředního člověka. Pakli kdo nechce tak hluboko ve vodě státi, jsou v tom mramorovém kotli dvoje mramorové lavičky, jedna vyšší a druhá nižší, tak že se může na jedné po paždí, na druhé po pás, na třetí, jenž jest kraj, po kolena seděti. Pakli chce plovati a kratochvíli provozovati, také dosti prostranství k tomu míti může. Jest také v té mycí lázni devět výstupkův okrouhlých a v každém dvě studánky mramorové a při zdi řápký neb kohoutky mosazné, do kterých studánek jedním čípkem horkau a druhým studenau vodu napustiti i zase vypustiti může. Slovem, tak kratochvilných a rozkošných lázní mnoho sme v Turcích viděli i v nich se mývali.

Jsou pak po straně ještě dvě jiné také okrouhlé teplice, v nichž se nemocní, nezdraví a nestateční lidé mýti a sobě pohodlí činiti mohou. Z týchž pak kotlů neb van každau noc se voda vypaustí, čistotně vymete a na ráno čistotná voda se napustí, načež obzvláštní pozor Turci dávají, a kdy by v nejmenším shledali, že by se lazebník čistotně ne-

choval neb vody každau noc nezpaustěl, s velikým trestáním a pokutau se potkává. Což sem já také v Konstantinopoli svýma očima viděl, když jeden lazebník proti našemu obydlí, říkájí v královské lázni, přistížen byl, že ručníky nečisté lidem dával, taktó od subaši neb nejvyššího sudího pokutován byl: Kázal jej kyjem bítí a tisíc ran dáti, totiž na hřbet dvě stě ran, na paty tři sta, na lýtka dvě stě a na břicho tři sta ran, až se všecek nejináč než jak hořaubě nadmul, a pro otok, člověk-li jest, znáti se nemohl. Ačkoli se někomu křívá a nepodobná věc býti zdá, ale jistě není jináč, jakož sem pak i podruhé, byv ve vězení, jednomu vězni též tisíc ran dáti viděl. To sem proto o lázních, jak velmi pěkné a čistotné jsau, oznámil, poněvadž v Mésii i Thracii a po všem tureckém panství nescíslný počet jich se nachází, aby čtenář o jejich veliké čistotě věděti mohl. Nebo Turci, vedle svého alkoranu živi jsauce, každodenně se myjí.

Dne 11. října v pátek, kterýž Turci jako my neděli světí, s velikau stávau do kostela pašu jeti sme viděli. Předně jelo před ním okolo tři sta janičarů, pak mnoho čausů a spahů neb jizdných několik set, a po nich sám paša v zlatohlavové sukni jel, a zůstat asi dvě hodiny v kostele; potom zase tím pořádkem domů se navrátíl.

Po obědě šli sme nahoru do města, kteréž s zámekem na vrchu leží po pravé ruce Dunaje, a jsau v něm ještě stará uherská stavení. Bylo by dlouho o tom městě psáti: to toliko, co sem spatřil, doložím.

Leží město Budín v místě náramně veselém a rozkošném, v kraji velmi hojném, aurodném, na vrchu skalnatém postavené, tak že z jedné strany vinohrady s ním se stýkají, z druhé pak strany jest vyhlednutí na Dunaj, mimo město tekauci, a za Dunajem město Pešt se spařuje. Za ním i okolo něho přes široké a dlouhé roviny jisté místo bylo obzvláštně pro volení uherského krále vybrané. V městě před Budínem před časy domové slavně stavení byli, v nichž král i jiní přední páni uherští bydlívali; ale již na díle se rozbořili a padli, na díle trámy sau podepření, v nichž toliko turečtí vojáci bydlí. Ti vojáci nemají žoldu víc na den než co ztráví, snědí a vypijí; nemají také nač domů opravovati a stavěti; přší-li kde střechau, nemnoho nato dbají, když jen místo jest, kde by v suše koně postavili a lože sobě ustlali. A protož ve všem tureckém panství nebrzo se najdau domové a palácové, krom v hlavních městech pašů a předních úředníků, kteříž toliko pěkně vystavené a nákladné domy mají: lid pak obecný v chalupách a chatřích obyčejně bydlí. Velicí páni a pašové na zahrady, lázně, pěkné koně a šatstvo nakládají, a také čeládka jejich, kde by se schránili mohla, dům pro sebe vystaví.

Když sme pak v městě mimo turecký chrám šli, uzřeli sme deset Turků v kole, an jeden druhého za ruku držel a v prostřed kněz jejich stál. Kněz i oni všickni kolem se obraceli, točili a nic jiného nežli Allahu! jako by řekli: Bože uslyš nás, velikým hlasem, až se všudy rozléhalo, křičeli, tak dlouho až ochrapěli. A praví Turci, když tak který v tom křiku usne, co se mu koli zdá, to jako nějaké proroctví mají.

Tu v městě sme do kostela křesťanského šli, v kterémž kalvinista predikant za faráře byl. Při tom kostele jest dosti vysoká věž, do níž se až pod zvon po sto a padesáti schodech jde; však zvoniti nesmějí. Na té věži jsou také bicí hodiny, ty sme první a poslední v Turech

viděli; neb oni dokonce žádných hodin (leč malých bicích, kteréž jim mocnáři křesťanští posílají) nemají a s nimi ani zacházeti neumějí. Někteří ve dne sluncem a v noci měsícem se spravují; a obzvláště pak v městech mají své talismany neb kněze a kaplany, kteří díly dne jistými mírkami vody rozměřují, z těch znajíce, kdy s vysokých věží, kteréž při kostelích okrauhle vystaveny sau, velikým hlasem křičeti a lidí k službě boží napomínati mají. Ponejprv na věžích volají neb křičí, když má svítati, podruhé svolávají lid místo zvonění do kostelů jich v prostřed času, kterýž jest mezi východem slunce a polednem; v poledne po třetí; po čtvrté o nešpořích; nejposléze, když slunce zapadá, lid svolávají, hlasu užívajíce k tomu vysokého ze vsí moci a síly své a uši sobě zapřívajíce. V Konstantinopoli, protože v pokoji zůstávají a zahálčivý život vedau, sedmkrát k modlení skrze talismany svolávání bývají, ku kterémužto ale nejsau zavázáni než dvořané, ležáci a přední lidé, též kupci, a ne řemeslníci, kteříž, nechťejí-li z dobré vůle častěji nežli pětkrát za den se modlíti, činíli toho povinni nejsau. Nemůže-li kdo v chrámě se modlíti, modlí se tu, kde chce, buď v domě, verštatě, na poli aneb kde křik kněžský jich zastihne. Křičí talismani jako u nás pohůnci, když povolávají, aneb jako židé v svých školách, jejichžto hlas mnohem dáleji, než tomu člověk uvěří, slyšán bývá.

Druhého dne opět sme do města šli a je spatřovali; když sme pak zase ke korábům se navracovali, viděli sme toho padaucha vlaského, který se poturčil, jehož s velikým komonstvem do města Turci takto provázeli: Předně šlo okolo tři set tureckých vojáků neb azajů s dlouhými ručnicemi, kteřížto provyskovali a někteří stříleli; za nimi jelo několik jízdných jako jejich hejtmané; po nich pět fendrichů s červenými praporeci; za těmi šla nepřijemná cikánská muzika na šalmaje, housličky a kobzy; za nimi jel ten nešťastný padauch Vlach na pěkně ozdobeném koni; podle něhož na každé straně jel jeden přední Turek, a on v prostředku, maje na sobě šarlatový červený kožich liškami podšitý a tureckau čepici s několika jeřábími péry, v ruce držel šipku a jeden prst vzhůru zdvižený, tím čině vyznání svého tureckého náboženství. Za ním jelo několik trubačů, kteří ustavičně traubili, za kterýmižto jelo do tří set tureckých husarů, ozdobně v kožichy ze strakatých ostrovidových koží přistrojených, kteřížto časem provyskovali, časem se s koňmi zatáčeli a znamení radosti veliké ukazovali. Když pak do brány vjeli, zastavivše se v ní, s velikým křikem po třikrát všickni: *Allaha, illasa, Muhamet resulach!* (to jest: Jeden pravý Bůh, krom toho žádný jiný Bůh, a jeho nejpřednější prorok Mahomet) vyznání víry činili a po třikrát vystřelili; potom pak v témž řádu mimo naše koráby jeli a bez pochyby nám na vzdory vždy provyskovali.

Pravil nám jeden čauš, v Augšpurce Němec rodilý, kterýž se také před několika léty poturčil, že paša tomu Vlachu pěkného koně daroval a služby na den dvacet asprů dávali připověděl. Ale není věc k víře podobná, aby mu tak mnoho dávali nařídil, poněvadž přední janičari tak mnoho služby nemají, a jak nám jiní pravili, po roce že chleba žádostiv bude. Ale nám to ten čauš pravil snad, zdaliby ještě kterého, aby také k Turkům připadl, namluvití mohl; však děkujíc Pánu Bohu nestalo se to.

Po obědě šli sme, abychom také zámek budinský spatřili, a když

sme k první bráně jeho přišli, stálo při ní několik vojáků strážných. Skrze ně prošeďse, do pěkného placu čtverhraného sme vešli, v kterémž po obau stranách děla stála, jichž třidcet bylo a na zemi jich bez kol dvadcet leželo; mezi těmi třidceti byla některá tak hrubá, že by do nich člověk vléztí mohl. Turci nám toho zprávu dávali, že po dobytí Sigtetu ta děla do Budína sau přivezena. Z toho placu sme skrze druhau bránu do druhého, a z téhož skrze třetí bránu do třetího přišli. V tom třetím jest pěkná kašna ze zvonoviny udělaná a osm trub na horu vyzdvížených, z kterýchž voda tekává do té kašny, ale tehdáz netekla. Zevnitř na té kašně jest německé písmo s podpisem starým a rakauský erb, totiž pět skrivanů, hadi čtyři, raci a jiní živočichové mistrovsky sliti. Odtud sme šli nahoru šnekem na jednu pěknau a prostrannau pavlač, odtud do pokoje okrauhlého, který byl za času krále Matyáše kaple. Z té pak kaple do jiného pokoje se jde, v kterémž míval král Matyáš Korvinus svau bibliothéku a jest v něm malovaný běh nebeský s planetami a dva hvězdáři proti sobě, pod nimiž tento verš byl napsán:

Cum Rex Mathias suscepit scepra Boëmae
Gentis, erat similis lucida forma poli.

Podle bibliothéky byl královský pokoj, v němž králové uherští bydleli. Jest velmi pěkně malovaný a pěknými čalauny po stranách obestřený, kdež postaven jako trůn pěknými koberci přikrytý, pod kterýmž paša, když na zámek přijede, sedává a raddu držívá. Potom přišedše dolů, šli sme po dřevěných schodech zase nahoru do věže, kteráž velmi hluboká a dobře opatřena jest, v nížto tehdáz, jak nám Turci pravili, do sedmdesáte věznů křesťanských sedělo, kteříž nikterak leč samým řízením božským z ní vyjítí nemohau, aneb kdy by se nad míru mnoho cenili a se vyplatili. Okolo té věže jsau bašty, které ji obzvláště pevní, a stojí na ní tři děla na kolách, mezi nimiž jeden kus jest, jež arcibiskup ostfehorský líti dal. Potom přišli sme na veliký palác, v němž nic obzvláštěního viděti nebylo.

Posledně dolů k Dunaji se navrátivše, přes most z lodí velikých udělaný, kterýž šest set kročejů dlouhý jest, do města Pešti proti Budínu sme šli. Jsau v něm křestanští i turečtí kupci, ale zlá stavení: nic sme pěkného v něm neviděli a protož zase k svým korábům sme se navrátili. Téhož dne kurýr z Vidně za námi k Budínu přijel.

Dne 13. října povolal paše pana posta s tím kurýrem k sobě a poslal pro něho svau loď, do kteréž pan poseř s šesti osobami vstoupil a k pašovi jel. Po vyřizení svých věcí sám také pán náš do Budína šel a náš kaplan v kostele křesťanském mši svatau slaužil. Po obědě hnuli sme se z Budína, paše nám svého kapdži-pašu, kterýž by nás se stravau opatroval, též čtyry čauše, aby nás až do Konstantinopole bezpečně provodili a čtyry janičary ku pomoci přidal. Čausové povinnost kommisariů aneb poslů vykonávají a všecka poručení od císaře neb od pašů donášejí. A jest ten auřad u toho národu velmi poctivý. Přidali nám také šest korábů, na kterýchž ti čausové jeli a naše koráby k svým přivázali. Také jeden špižní koráb za námi plaval, v němž mnoho nebohých zajatých křestanů na prodej do Konstantinopole se vezlo, s kterýmiž ale Turci nedali nám mluvití. Tuto první noc v jakýchsi pěkných luzích na lodích sme odpočívali.

LXXXIII.

Menší pokusy básnické.

Při suchopárnosti, která ku konci doby střední na parnasse českém vládla, zasluhují povšimnutí i menší pokusy v řeči vázané. Ke spisovatelům v ohledu tomto značnějším náležeji :

Jakub Meduna čili po latině *Melissæus*, rodem bezpochyby ze vsi Krt u Strakoníc. Byl děkanem v Kutné Hoře a zemřel l. 1599. Vydáním žalmův Strýcových povzbuzen byv, jal se překládati žaltář na melodie, v kostelích pod oboji obvyklé; překlad jeho vyšel l. 1595.

Burian Valda, kněhtiskař pražský, jenž i Paprockému v upravení Nové kratochvile byl nápomocen. Od něho pochází Rozmlouvání Petra sv. s Pánem o obyčejích a povahách nynějšího lidu na světě (1585), podle Hosova skládání svobodně vzdělané.

Nejmenovaný Hradečan.*) Od něho píseň o moru z l. 1599 v kancionale při kostele sv. Ducha v Hradci Králové.

Šimon Valecius, rodic lounský, jenž na počátku XVII. věku byl farářem u sv. Petra a sv. Vojtěcha v Praze, v náboženské spisky své velkával porůznu verše neposlední ceny.

Šimon Partlic ze Špitzberka, rodem z Třeště na Moravě (nar. asi l. 1588). Od l. 1612 byl správcem školy klatovské, od l. 1614 učil mathematice na universitě pražské, od l. 1617 řídil školy v Kr. Hradci. L. 1620 opustil vlast co učitel synův Leonharda Kolonny z Felsu, po l. 1623 obrátil se do Šlesvika a později do Anglie, kde se všeliká po něm stopa ztrácí. Partlic vydával v l. 1616—1618 kalendáře, i sepsal některá pojednání hvězdárská a náboženská. L. 1613 vydána od něho báseň v latinských hexametřích a českých rýmech: *Adamus judicatus*, jenž nám očitě poskytlá důkazu, kterak básníci tehdejší přes všelikou zručnost ve veršování latinském nebyli s to, aby poněkud správnější verše české vytvořili.

Mikuláš Dačický z Heslova, Kutnohořan, nar. l. 1555, pověstný za svého věku rváč, zůstavil po sobě své a předkův svých paměti pro historii mravův tekdejších velmi zajímavé. Kromě toho sepsal sbírku versův, nazvav ji *Prostopravdou*. Zemřel dne 25. září 1626.

*) Jméno jeho naznačeno jen počátečními písmeny T. Ch. D.

Z žalmův Medunových.

Žalm LXX.

Bože, svou milostí přispějž sauzenému,
 Vyrhna mne z auzkosti, zpomoziž bídnému
 Nemeškaj zastaupiti, mne mocně schrániti.
 Uvediž v pohanění mé krve žizníci;
 Necht' sau s hanbau poražení moji protivníci:
 Jenž se v mém zlém kochají, necht' se s ním potkají.
 Necht' sau zpět obráčení, jenž vyhledávají
 Lstně mého zahubení, posměšně volají:
 Ha ha! hlav uktivují, na mne ukazují.
 Po tobě pak taužící obdaiřž radosti;
 Po spasení dychtící necht' dí v společnosti:
 Budiž slaven na věky, Bůh náš, sám veliký!
 Hle já pak jsem auzkostí sevřený ze všech stran.
 Přispějž mi svou milostí, neb's ty můj mocný pán,
 Má pomoc, mé spasení: nedliž v spomožení.

Z rozmlauvání Petra sv. s Pánem.

0 hospodářích řemeslničích.

Hospodář vždy není doma, pilnau práci v městě koná.
 Takovau měl těžkau šprávu, až se mu vrazilo v hlavu;
 Přijla domů musí spát, a v městci to nejlíp znáti.
 Kaupí vlny nebo kůži, to vyvěří neb se vdluží;
 Nežli ten orkáf (verkauf) zaplatí, jistinu i s ziskem utratí.
 Pro tu častau hlavy mdlobu upadá v těžkau chudobu.

0 čeládce.

Ten obyčej dobrý mají, jídla že nezameškávají,
 Z mísy pilně v ústa nesau: při dile se zimau třesau;
 Jedí, až jim jde z čela pot: k dílu hbiti co starý plot.

0 knechtích.

Dokudž jest daleko Turek, dotud jest knecht udatný rek;
 Než jak se bliží stranami: sedláci, braňte se sami!

0 marnivé mládeži.

I toť musím pověděti, což mi přišlo ku paměti,
 Jak činí otcové, matky, majíc dosli skrovné statky,
 Jakau pýchu v tom provodí, což mnohým do smrti škodí,

Kochajíce se v svých dětech. Syn, bude v patnácti letech,
 Ať má pěkné nohavice, k tomu barevné střevíce,
 Též na kaštanek tykytu, a k pláští loket aksamitu,
 K tomu šňůrek nebo tkanic. Neb jest znamenitý panic;
 Protož to vše mítí musí. Začež se nemáo ztrúsi
 Statku, jehož prv nemnoho. To vida dcera, hned z toho
 Tuze nalehne na matku, by ji koupila šamlátku,
 Kožich s kuními laloky, stříbrný pásek na boky,
 Pěknau sukni nebo mantlík, dva vrkoče, též i pentlík,
 Též damašku s kolárek, začež nejeden tolárek.

Z hradeckého kancionálu.

Píseň o moru.

Hrozí se nám valným morem na obloze nebeské:
 Slunce, měsíc s autoky se strojí na pokolení lidské.
 Angel páně prstem hrozí, vypovídá příměří;
 Smrtelnými střelami hroznými ke všem napořád měří.
 Slunce, měsíc tmítí budau na sirobu truchlivau,
 Plačtivý hlas, smutné nařikání v lidech množství budau.
 Jaré, ozimé dozrává, žeň veřejně nastává;
 Zrostu dosti, ale bez plínosti, na boží sme milosti!
 Aj, již stunečko vychází, Holka*) kosu naráží.
 Po hodině žádného nezmíne, leč Bůh bude jich stráží.
 Nohy její svědomé jsau ve všelikém národu;
 Vidí a zná každého člověka a ví, čího jest rodu.
 Ústa její vzdychky lační, a střeva dna nemají:
 Všecky věci životné pod nebem jako nic požírají.
 Srdce její srdce lvové, oči baziliškové:
 Do kohožl se ona právě vzhledne, nespomohút lékové.
 Ruce její obsahují města, zámky i tvrze;
 Podmaňuje mocné krále světa, papeže i císaře.
 Uši její pozorné jsau, chrípě čichu jemného:
 Slyší, číjí víc než od tisíc mil z nás jednoho každého.
 Darův a poct nemiluje, peněz nepotřebuje;
 Stříbra, zlata, rovně jako bláta tak sobě považuje.
 Neníť hodův milovnice, kratochvilného líce;
 Strach z ní srší, až proniká duši, tauž než kulka z ručnice.
 Jakožto oblak hyn již táhne od úhlu západního
 Š pryskyřičnými střelami náhlými z vnuknutí božího.
 Čelní vojsko na hřbet klesá, Holka radostí plesá;
 Střelba fučí, zvonovina hučí, pláč sirých v domích zvučí!
 Korauhvice již zpět padá a smrt do vojska vpadá;
 Kam se dítí nelze, než dojítí: Pán Bůh rač s námi býti.
 Ježíš Kristus hesto naše buď nám až do skončení;
 Neboť jest on sám. jenž dostačuje nám k životu, k spasení!

*) Holka — smrt, morová panna.

Z Valeciový Zprávy o přípravě k smrti.

Dobré svědomí.

Jest měděná zeď vysoká
Dobré svědomí člověka,
Kterážto kdo má při sobě,
Jest vesel vždy v každé době.

Nestálost věcí lidských.

Život náš tento vezdejší
Jest k růži nejpodobnější,
Kterážto ráno rozkvetá,
K večerai se na zem metá;
Libě voní v jitřním čase,
K večerai usýchá zase.
Viděl sem, že zkvětla mile
Růže vonná rani chvíle;
Jakž horkost slunce zapadla,
Spatřil sem, an všecka svadla.
Tak člověk, stvoření krásné,
Ráno zdráv, u večer hasne.

Z Partlicova: Adama sauzeného.

A tak již již měl konec vzíti svět,
A zas všecko býti a jíti zpět.
Ale Bůh, jenž nechce zahynutí
Člověka všetečně, ani smrti,
Posadiv se v sněmu na svém trůnu,
Vážil tajně Adamovu vinu,
Zda by mu měl ten hřích vážen býti,
Aneb proň věčně v pekle křičeti?
Ó čas nešťastný, ó den nezdárný,
Aby nebyl nikdá v paměti hodný,
V němž pro přestaupení člověka,
Vznikla v nebi rozepře veliká!
To než se dalo, angelé svatí
Slauze počali sem tam běhati,
A zhotově, co služelo k sněmu.
Jak roj zhlučili se k Páně trůnu.

Od M. Dačického z Heslova.

Non omnia possumus omnes, et morte aequamur.

Kdybychom na světě pořád všickni
V bohatství, slávě rovni byli vždycky,

Tak si zasedli veřejně spolu:
 Medle kdo by nám pak slaužit k stolu?
 Ne všickni všeckno být můžeme,
 Smrt nás srovná, než se nadějeme!

Pravé šlechtictví.

Dobré mravy, ctnost, šlechtnost
 Ozdobují urozenost:
 Kde se to pak nenachází,
 Tu erbové nic neváží.

O řečnících.

Každý se vystříhej toho,
 By nepotřeboval mnoho
 Práv světských jejich řečníky,
 Škodlivými nájemníky.
 Kdo řečníka chce ujíti,
 Hleď na sebe pozor míti,
 Aby se pokojně choval,
 A k saudům příčiny nedal,
 Cizího neosoboval;
 I budeš moci pokoj míti,
 Řečníka škod prázen býti,
 Zůstávati s celau hlavau,
 Spravuje se zdravau radau.

LXXXIV.

Fridrich purkrabě z Donína.

U panstva českého od konce XV. věku vždy obecněji vzházel obyčej, konati daleké a druhy mnoholeté cesty po světě. Připomínáme v té příčině Lva z Rožmitálu, jehož cesty Šašek z Mezihoře popsal, Bohuslava a Jana Hasišteinské z Lobkovic, Jana Septimia z Lichtensteina, Kr. Haranta z Polžic, Heřmana, Černína, Václava Budovce, Viléma Slavatu, Karla z Žerotina a j. K pánům těmto druží se Fridrich z Donína, potomek to starožitného rodu purkrabského, kterýž se honosili mohl, že navštívil říši německou, Uhry, Rakousy a Vlchy. L. 1588—91 projel země rakouské a Uhry, l. 1592—3 Německo, 1593—4 Vlchy, 1607—8 opět Vlchy, konaje pouť do Lorety. Cestoval dilem s otcem svým Václavem z Donína, dílem s bratrem Janem Vladi-

slavem. Všecky cesty své popsal l. 1609. *) O pozdějším životě jeho známo posud jen tolik, že l. 1610 majetek rodu svého, Bílý Újezdec, prodal Jaroslavovi Bořitě z Martinic.

U h r y.

Království uherské, k kterému mnohé krajiny, jako sedmihradská, charvátská, dalmatská a bosenská přináležejí, jest velice bohaté a mocné. K poledni se od charvátské země a Servie řekau Sávu dělí, k půlnoci polskou a ruskou zemi, k západu Rakušany a Moravany, v východu Misiu krajinu má. Jest země uherská velice bohatá a na všecky věci hojná, tak že všecky jiné převyšuje, neb všecky věci k potřebě a k živnosti lidské, též i k rozkoši přináležející tam se v hojnosti nacházejí. Předně obilí hojnost, neb ta země velice aurodná jest, že skoro bez zdělání dědin obilí přináší; ovoce všelijakého dostatek, které do Vídně vozí; víno tam velmi dobré roste, některé se malvazimu rovnati může, obzvláště pak u města Sirmium jmenovaného. Dobytko taková hojnost, že všecknu vlaskou, německou a českou zemi dobyt看em fedruje a vychovává. A to se usetřilo, že jednoho roku do Němec samou toliko videnskou cestou (krom jiných silnic a cest, kterými se dobytek do těchto krajin žene) přes osmdesát tisíc volův hnáno bylo, a mnohý sedlák za několik let na pastvě přes sto volův mívá. Zvěře a ptactva tak mnoho jest, že sedláci všelijakou myslivost provozovati sobě svobodně mohou. Ryb veliká hojnost a za velmi skrovné peníze. Kovy všelijaké: zlato, stříbro, měď, ocel, železo, barvy též i kámen, z kterého se sůl dělá, v zemi se nachází. A zlato netoliko v zemi, ale také i v některých potocích, anobř i na reví vinném místem se nachází. Řeky velké má, tak že žádná krajina není, která by tak mnoho a tak velikých řek měla. Přednější jsou tyto, které velké lodí nésti mohou a velmi rybné jsou: Dunaj, Savus, Dravus, Tibiscus. Jezera veliká a největší Balaton, nedaleko od Bělehradu. Vody teplé a velmi zdravé se nacházejí na mnoha místech, zvláště u Budína a Pestu, které velmi lidem pomáhají a nezhojitelné nemoci uzdravují; jsou tam vody teplé, v kterých ryby živé jsou a když se do studené přenášejí, umírají. V hrabství scepuzienském (Spiši) nacházejí se vody, které se v kamen obracejí, a nedaleko od nich jsou, které železo v mosaz proměňují.

Uherská země jest dvojitá, hořejší a dolejší; tato před Dunajem leží, druhá za Dunajem. A přes celou řeku Tibiscus teče. Celá ta krajina dělí se na padesát hrabství. Města přednější jsou: Budín, hlavní město celého království, Ostřehom, Královský Bělehrad, kdežto se králové uherští korunovali, též i pohřeb svůj měli, Pětkostely, Řecký Bělehrad, Vespem, Komárno, Ráb, Prešpurk, Trnava, Zegedin, Varadin, Kašov, Tokaj, Erla, Nitra a jiná mnohá. Arcibiskupství v Uhřích jest dvoje: ostřehomské, které pod sebou šest biskupův má, a kolečenské sedm.

Jsou Uhři postavy veliké a silné, zříví, váleční; na řemesla a obchody kupecké málo dbají; řeč sečtskou, která se s žádnou nesrovnává,

*) Cestopis jeho vytištěn 1858 v Lumiru.

mají. Národ uherský z Scythův posel a tu krajinu opanoval. Kterážto země rozličné měla obyvatele, a nejprvé v ní bydleli Pannonés, od kterých jméno Pannonia vzala, potom Gothové, lid z půlnočních krajin, po nich Hunnové, kteří od Langobardův vyhnáni sau, a po čtyřiceti dvou letech Hunnové, scytský národ s Atillau, králem svým, té krajiny dostali, a skůro celau Evropu poplundrovali a zlaupili, a svau krajinu uherskau tau laupeží velice obohatili. Po smrti pak Atillově sau od Karla Velikého přemoženi. Za času Arnolfa císaře z krajin scytských veliké množství Uhrův neb Hunnův přišlo, a k té částce Hunnův, která po Atillovi pozůstala, se připojic, německau zemi hubili, až je Ota císař u města Augšpurku přemohl a skrotil. Léta pak 1006 svatý Jindřich, císař, sestru svau Giselu Stefanovi, uherskému králi, za manželku dal, který skrze ni křesťanem učiněn jsa, celau uherskau zemi na křesťanskau víru obrátil, a ten byl první křesťanský král v Uhrích, a od něho tento Rudolf II. císař jest v počtu 31. křesťanský král, dědic a pán uherské země, ačkoliv sotva polovice té země v držení jest. Neb to někdy nejšťavnější a nejbohatší království, pevnost a jako nějaká bašta všeho křesťanstva, těchto časův skůro na mizinu přišlo a v moc nejúhlavnějšího křesťanského jména nepřítel Turka vešlo. Hned po smrti slavného krále Matyáše, za kralování Vladislava Kazimira, polského krále syna, a Ludvíka, mladého krále, skrze nedbanlivost, neposlušnost a hodování k pádu se nachylovati začalo. Po dobytí řeckého Bělehradu l. 1521 a po nešťastném setkání Ludvíka, uherského krále, a zahynutí jeho, Solimanus, turecký císař, větší díl uherského království opanoval, Budín, hlavní město, l. 1541, Ostřehom a královský Bělehrad l. 1543 dobyl. A tak Uhři nebozí zlého, blízkého a velmi mocného sauseda mají.

Zámek knížecí v Mnichově.

Zámek knížecí v Mnichově jest slavný, slavného knížete hodná residenci, a ať o starém stavení mlčím, kde předešli knížata bavorská a kníže starý Vilém bydlel, o novém stavení knížete nynějšího Maximiliana krátce něco oznámím.

Předně se vchází do čtverhraného placu, čtyřmi kamenými štoky obmezeného. Za tím jest plac figurae ovalis, prodloužené okrouhlosti, též pěkným stavením obmezený. Vnitř jsau pokoje, nákladně bílým a červeným mramorem dlážděné, paláce nákladně ozdobené pěkným malováním, mramorem a zlatem. Jedno jest tam obzvláštní místo, na způsob paláce klenuté, pěkným malováním, konterfekty měst bavorských, knížeti náležejících, ozdobené. Vůkol při stěně jsau obrazy mramorové starých císařův římských a jiných mnoho drahých kusův a antiquitétů od mramoru, odkudž se ten pokoj antiquarium jmenuje. Stůl drahým kamením vysazovaný, který mnoho tisíc stojí, v témž pokoji se spatruje. Též jinde bibliotéka čtyřiceti tisíc kněh rozličnými jazyky psaných.

Tu také nedaleko jest zahrada kořenná nevelká, v ní pěkná laura a velmi řemeslně a mistrovsky udělaná. Tu se vidí rozliční ptáci, zvířata, byliny, kvítí a jiné věci z koralů, matek perlových, z škořepin rozličných barev, tak že každé zvíře, pták a bylina má svau přirozenau barvu. Jest se nač podívati, zvláště když vodu pustí. Zahrádka jest

maličkými kamenky dlážděná a vedle zdi štípký pomorančové a fíkové, do nádob vsazené, a vedle každého štípký voda jako nějaká maličká studnička jest. V prostředku zahrádky kvítí do záhrobců kamených usazené jsau, jedny záhrobec vyšší než druhé. Na zdi zahradní obrazy kamené, mramorové, stojí.

Trochu dále jest jiná zahrádka, v ní množství pomorančového a limaunového jest a při zdi štípi citronové, tolikéž po zdi rozložené a k ně přivazované.

Jsau tam také dva přepěkné sádky kamením dlážděné, v kterých se rozličné a vzácné ryby, pstruhy, lososy a jiné nejlepší chovají a metáním—se velikau libost a kratochvíl patricím činí. Okolo těch sádek jsau římsy a sloupky, a na každém rohu, též v prostředku lvi a pacholátka a jiné obrazy i statue měděné pozlacené, které hojnost čerstvé vody z sebe vydávají.

Jest tu blízko dům z drátu, v němž se rozliční ptáci chovají, a kunstkomora.

Kunstkomora jest stavení čtverhranaté, jako nějaký dům po čtyrech stranách stavený a v prostředku plac. V tom domu se vůkol a vůkol choditi může, neb nikdež přezdíno není. A po každé straně jsau dlouhé stoly, po dvou vedle sebe, a na nich jsau rozličné divné a mistrné věci, přirozené, též také řemeslné a mistrovsky udělané, od zlata a drahého kamení, z stříbra a jiných věcí draze připravené, tak že k více nepodobné jest, a pěknost a mistrovství těch věcí těžko vymluviti. Kdoby na všechny chltět pilně patřiti, tomu by týden nevystačil.

U zámku jest obora knížecí; tam jest množství zvíř, tak že v saumrak jich velké stádo až k samým zámeckým oknům přicházejí.

LXXXV.

Matouš Konečný.

Muž tento, jež v nejedné příčině za předchůdce Komen-ského pokládati sluší, narodil se l. 1569. Obrátiv se ke správě duchovní v Jednotě bratrské, stal se l. 1587 učedníkem v Strážnici, l. 1592 jáhnem v Žeravicích, l. 1596 knězem v Třebíči, l. 1604 přijat v Žeravicích do úzké raddy; dne 8. února 1622 zemřel v Brandejse nad Orlicí. Od starších Bratří svěřeno mu již l. 1592 sestavení velkého díla Loci communes theologici, kteréž sice začal, ale nedokončil. Části díla toho zdají se býti Konečného knih a o povinnostech křesťanských (v Praze 1611) a Divadlo boží (v Praze 1616). S tím souvisí i také překlad dvou knéh Rozdilů theologických, jež učený vychovatel Diviše a přítel Karla z Žerotina, Amand Polan z Polandsdorfu (nar. v Opavě 1561, zemřel v Bazileji 1610) l. 1590 byl sepsal*). Překlad tento

*) O spise Polanově viz zprávu A. J. Vrtátka v Č. Č. M. 1861.

podle všeliké podobnosti Konečný l. 1598, zůstáváje tehdá v Kralicích, spůsobil. Mimo to zůstavil Konečný, krom některých menších spisků, pod názvem Kazatele do movního naučení hospodářům, „jakby se s domácími svými k dobrému slovu božím napominati měli“ (v Hradci 1618, 1625, 1783).

Z Rozdílů theologických.

0 ctnostech.

Ctnost jest opravdový vůle úmysl, počestně živu býti, zevnitřními skutky ustavičně a stále se pronášející. Vůle (úmysl, uložení, umínění, na tom se ustanovení, aby chtěl) dělí se od skutkův, z umínění vůle pocházejících. Jakož pravá víra není zahálivá, ale skutečná a dělající skrze lásku, tak také pravá ctnost není sama tak myslí náklonnost, aneb jen ustaviti se na tom u vůli, ale zjevuje se zevnitřními počestnými skutky a jimi se stkví a protož její všecka sláva na skutečném činění záleží.

Proti ctnosti staví se podoba ctnosti a hřích; onano jakožto rozdílná, tento jako odporný. Podoba k ctnosti jest falešná neb líčená tvárnost neb zástěra, aneb stavěti se za ctnostného. Hřích jest ustanovení vůle na tom, aby nebyl živ poctivě.

Ctnost nebo k nám se vztahuje, nebo k jiným. K nám se vztahuje jakož žádost maudrosti, tak také udatnost a mírnost a žádost pravé chvály.

Žádost maudrosti jest ctnost, skrze niž práci vedeme v maudrosti. Té ctnosti vlastní věc jest věc pilně vyhledávati a ptáti se, aby nesrozumitelným věcem mohlo se rozuměti.

Udatnost jest ctnost, skrze kterauž ve všech věcech a zvláště útrpných mysl státau, nelekavau a nepřestrašenu chováme. Proti udatnosti čelí nevážná smělost a bážlivost: onano jako rozdílná, tato jako odporná. Nevážná smělost jest vada, když kdo bezpotřebné podniká nebezpečství. Bážlivost jest vada, když kdo před nebezpečstvím, kteréhož nelze zniknauti, utíká.

Udatnost nebo jest hrdinská nebo obyčejná. Hrdinská a neobyčejná jest zvláštní boží dar, zvláště pak při správcích, jako při Jozue atd. Udatnost obyčejná jest, kterauž každý míti může. — Zase udatnost jest nebo v boji neb v pokoji. Udatnost v pokoji jest udatnost, kterauž křivdy, jimiž nám protivníci škoditi usilují, s pomocí práv zapuzujeme. Udatnost v boji jest udatnost, když nemajíc pomoci od práva, zjevně nám nastávající křivdě odpíráme zevnitřní mocí.

Zatím pak udatnost jest mírnost a velikost myslí. Mírnost jest udatnost myslí, skrze kterauž jedné a též myslí ve všech věcech býváme, abychom se nebo pohodlnými věcmi nepozdvihli, nebo protivnými zkaženi nebyli. Velikost myslí, skrze kterauž k věcem velikým, nesnadným a plným nebezpečství přistupujeme. Velikost myslí se dokazuje jakž v přistupování k věcem velikým a vysokým, tak také v opovážování se nebezpečství, nesnadnosti, aj také i smrti. I v obraňování své nevinu proti nespravedlivým obviňováním a osočením.

Proti veliké myslí čelí všetečná pýcha a ničemná mysl. Všetečná pýcha jest myslí nadutí, když kdo větší věci před se bře, nežli se jemu trefují, aneb nežli by je vykonati mohl. Ničemná mysl jest opovržení myslí, když kdo, také i zřízeně jsa povolán, nechce na sebe to vzíti, seč má dosti moci.

Snažnost a práce o pravau slávu jest ctnost, skrze niž poetivým uměním, to jest pravau pobožností a ctností, dobrau pověst u jiných sobě získati snažujeme. Proti té čelí marné chvály hledání nebo z pokrytství, nebo z nešlechetných skutkův, z škodlivých vad a hříchů.

Ctnost k jiným se vztahující jest ta, kteráž se k úžitku jiných bližních našich zevnitřními skutky vylévá. Bližní náš jest všeliký člověk, buďto přítel neb nepřítel, buď bohatý neb chudý, buď domácí neb cizí, a zvláště ten, kterýž pomoci potřebuje naší.

Ctnost k jiným se vztahující jest jakož vlídnost, mrav městský (civilitas) a krocení nezřízených pohnutí myslí, tak také láska křesťanská a spravedlnost.

Vlídnost jest ctnost, když kdo přízeň k lidem ukazuje spůsobu a slovy náležitými.

Mrav městský jest spravování zevnitřních obyčejů a spůsobů, aby se s přirozením srovnávaly. S ctností tau spojená jest příjemnost a milost. Příjemnost jest ctnost, kdy se kdo v tak bystré a milostné obyčeje vydává, že jiným vděčný a milý bývá.

Skrocování nezřízených pohnutí myslí bývá nebo při pýše, nebo při hněvu, nebo při žádosti.

Z Divadla božího.

O živlech.

Živtové jsou podstata a materia neb počátek věcí zevnitřních a živelných. Živtové v přirození svém zůstávají vždycky, živelné pak věci ruší se a proměnu berou.

Oheň jest živel nejhorčejší, nejsušší, nejlehčejší a nejpronikavější, kterýž v materii nejprve stvořené jako skrytý byl a vody teplostí svou v židkosti jejich, aby nezmrzly, zachovával, dokudž Stvořitel věčný těch věcí, tak hromadně zmíchaných, jedné každé obzvláště, nepovolal a podle vůle své neučinil.

Vítr jest živel neviditelný, avšak v svém vanutí čitelný, a to netoliko ten tichý, výsost nad zemí naplňující, ale i tuhý a prudký, vzhůru se vznášející, a zase dolů sstupující, jež sám Bůh předně vyvodí a obrací, kam chce.

Voda jest živel vlhký, studený, hustý, tenký a tekaucí.

Země jest živel nejhrubší a nejtěžší, v prostřed světa položený a nepohnutý.

O případnostech živelných.

Případnosti živelů jako i věcí všech živelných, i všelikého duchovního i tělesního stvoření, jsou tyto: čas, místo, hnutí, obsáhlost.

Čas není věc samotná, ale případnost jiné věci se držící a k ní se vztahující. Rozděluje se pak na tří způsob, a ten jest: pomínulý, přítomný a budoucí.

Místo jest prostranství větší neb menší, kterýmž věci stvořené obsaženy bývají, tak aby na jistém obsažitedlném a vlastním svém místě všeliká věc stvořená byla, kdež jí Pán Bůh byt ukázal a přirození její toho potřebuje i nevyhnutelně vyhledává. Rozděluje se pak místo na čtyři strany neb částky své, totiž na vysokost, širokost, hlubokost a dlahost.

Hnutí jest způsob přirozený, všem věcem stvořeným od Boha přivlastněný, jimž ony buď samy o sobě neb i z místa jednoho na druhé se pohybují a přenášejí.

Obsažitedlnost jest případnost taková živlů a věcí živelných, kterauž stvořené všeliké věci, buď duchovního přirození, jako jsou angelé a duše člověka, buď tělesného, jako všeliký živočich a všeliké zevnitřní a viditedlné věci, obklíčeny a jako obmezeny bývají, i časem i místem, a žádná věc stvořená nemůže se té vlastnosti a případnosti oddísti, ani nebesa, ani země, ani povětří, ani věci jakékoli v zemi neb na zemi bydlicí, kromě sám Pán Bůh náš v svém přirození božském, kteréž jest neobsáhlé, ale i nebe i zemi naplňující vždycky, sám pak ani nebem, ani zemí, ani časem, ani vším světem obsažen býti nemůže, jakožto ten, kterýž prvé byl, nežli čas a místo, i všecken svět od něho stvořený. Všem uedy vyměřit Bůh cíle a meze obsažitedlné, sám jediný toliko zůstává neobsažitedlný.

O úkazech povětrných.

Oblak jest pára hustá, v povětří nahoře se vznášející a časem případným deště, sněhy i krupobití vydávající, poněvadž páry, z země i z vod zemských vystupující, vzhůru se vznášejí a povětří temné činí a tak, studeností i světlem i větrem zhuštěné jsau, oblaky působí. Ti pak, vlhkostí plní jsauce, jako láhvce boží, podle vůle Stvořitele svého, kdy a jak on ráci, zemi svažují.

Všecky ty věci, dešť, sních, jíní a rosa, jsou sobě v něčem podobní a v něčem rozdílní.

Dešť jest vlhkost oblaků, sluncem a jeho horkostí rozpuštěná, kteráž krůpěje z sebe vydává a z prostředí povětrného nebe dolů padá. Podobně i sních takováž vlhkost jest a týmž způsobem se rodí z oblaků, kromě že subtylnější a lehčejší jest, od studeného povětří vyčištěný, zmrzlý, bílý, lehce padající, zemi pak velmi užitečně svažující. Jíní jest podobná věc k sněhu: v tom rozdíť maje od sněhu, že sních s nebe padá na dříví i na zemi, ale jíní roste mrazem z drobníčkových deštných krůpějíček, kteréž se zhušťují zimau a usazují na stromích a trávě suché. A jíní co jest jiného než rosa zmrzlá? Rosa pak nebeská, k dešti subtylnému podobná, ta jest pára letní vlhká, kteráž divným božím působením na zemi, na stromovi a na bylinky zemské k jejich rozvlažení se usazuje, aby horkostí slunečnou nesvadla a nehynula, v čemž veliké pohodlí Pán Bůh činí lidem i jejich zdraví, působě skrze to mírné a chladné povětří; tolikéž úrodám zemským velice prospěšná taková rosa nebeská bývá.

Krupobití jest zmrzlý dešť, kterýž v povětří když dolů sstupuje, příčinou studenosti v krůpějích svých svírán jsa, v ledovatau tvarnost obrácen a proměněn bývá. Aj toť jest jeden skutek boží předivný, že v povětří subtylném, kdež hmotných věcí žádných není, taková věc makavá, tvrdá, těžká a někdy dosti veliká rodí se, a dolů, někdy menší a někdy větší, prudce sstupuje a věci zemské uráží, i všecky aurody časem kazí a potírá.

Blýskání jest světlost ohnivá, z oblaků vynikající a povětří osvěčující, větší nebo menší, s hřmáním aneb i bez hřmáním; nebo pára suchá a horká, jsúci v oblacích obkličena a zapálena, tajiti se nemůže, ale ven se dobývá a světlost velikau v povětří vydává. Jestiti pak blýskání dvojí: silné a mdlé.

Blýskání silné a prudké bývá, když jest mnohá materia. A toto nikdy bez hřmáním nebývá, ani hromobití bez tohoto silného blýskání. Avšak někdy bývá blýskání silné s samým zahřměním bez hromobití, někdy pak s hromobitím děje se. Pára suchá a zapálená chvíli v oblacích se sem i tam zmitá, místa nějakého hledá, a, nenalezaje, moci násilnou s hřmotem vypuzena bývá. Podobně jako prach zapálený z ručnice vychází, též vlhkost v dřevě se kryjící ohněm se vypuzuje, a mnoho podobných příkladů jest.

Blýskání mdlé jest osvěcování z oblaků také vynikající a všecku povětrnou krajinu vzhůru nad námi i dole na zemi osvěčující, a to z menší a subtylnější páry, buď s malým nějakým zvukem a zahřměním, aneb tiše beze všeho zahřmění. A že jest subtylná materia tohoto blýskání, protož také věcem mnohým škodlivé bývá, i bylinkám zemským, a zvláště autlým. A obyčejně toto blýskání bývá v časech bouřlivých a nocech přslavých po silném prvním blýskání.

Hřmáním jest zvuk a hřmot strašlivý, buď v oblacích samých bouřící a sem i tam procházející, neb i ven z oblakův vycházející, a hlasem svým netoliko lidi a hovádka předěšující, ale i zemi a stavením pohybující. Hřmáním s jinými věcmi spojené jest dvoje: blýskavé a hromové.

Blýskavé hřmáním rozumí se to, když silně a mocně hřmá, oblaky protrhuje a s bleskem vycházejí hlas v povětří i na zemi silný vydává. **Hromové hřmáním** jest nejprudší, nejsilnější a nejstrašlivější, kteréž netoliko s blýskáním prudkým a hrozným se děje, ale spolu i s hromobitím.

Hrom jest posel boží hrozný, strašlivý, ohnivý a prudký, z oblaků rychle jako střela boží vystaný, aby skutek moci a spravedlnosti boží, tu kdež Bůh chce, prokázal, buď něco zapálit, neb zabit, neb roztrhat. Podle pak přirozených případností a materie hrom jest pára suchá a horká, v hojnosti v oblacích shromážděná, kteráž od studenosti ze všech stran ji obkličující, více a více súzující a svírající, bývá sama v sobě rozněcována a zapalována, a nemohouc dále v oblaku býti trpína, protrhuje násilně oblak s hřmotem a bleskem, tak že vypuzena dolů na zem jsauc, podle rozličné materie, a hustosti i horkosti a zapálenosti své rozličné také účinky činí při věcech, na kteréž doráží. Jest pak zkušením vynalezeno, že hromobití jest ve čtverém způsobu: rozmitající, opalující, spalující a kamené.

O mocech duše.

Jakož k tělu smyslové zevnitřní, tak k duši moci vnitřní přináležejí. Jsauť pak moci duše podstatné, a v duši sídlo své ustavičně mající, tyto tři: rozum, vůle a paměť.

Rozum člověka jest podstatná a osvícená moc myslí, myšlení saundného a známosti jako nějakého světla plná, kteráž věci pochopitelné a své stěžitedlnosti možné a případné vystihuje, rozsuzuje, tak i jinak při nich se saundně zastavuje, člověka osvěcuje, nakloňuje, řídí a spravuje. Povinnost pak neb dílo a práce rozumu záleží nejvíce v tom, rozuměti věci saundně, právě a zdravě; čehož kde nebývá, tedy nerozumností a nemaudrostí slove takový rozum nedostatek a převrácený neb porušený saund.

Ačkoli pak jeden jest rozum, však dvě spůsob jeho jest v prokazování své moci a vlastnosti: saundný a skutečný. Spůsob saundný rozumu jest, kterýž saundně a prozřetelně spatruje a probíhá věci, usilujíc je poznati, aby právě známé bylo, co jest dobrého a co zlého, co pravého a co falešného. A tak cíl a příčina tohoto saundného spůsobu jest věděti neb uměti něco. Spůsob pak skutečný rozumu jest, kterýž věc vědomau rozumně rozsuzuje, uvažuje, a věc, rozumem schválenau, působí a koná. A tak v rozumu člověka, jakž jej Bůh byl stvořit, byl saund zdravý, to jest pravá známost vůle boží a skutků božích, jako i saundu a řádu božího, kteráž jest od Boha v myslí člověka jako napsaná, a ta vždy více a více se rozněcuje a jako světlo boží rozsvěcuje jakož spatřováním skutků božích a správy předivné při nich, tak i eviđením se v činostech rozumných a mravných, k úžitku v věcech politických neb církevních slaužících. Tento saund zdravý jmenuje se v Písmě sv. někdy přirozením, někdy pak maudrostí slove.

Druhá moc a vlastnost duše člověčí jest vůle. A tou rozumí se podstatná moc duše lidské, svobodně dělající to, což od rozumu ukázáno a poskytnuto bývá. Vůle tedy člověka jest jako studnice nějaká všechných skutků a předsevzetí lidských. Avšak spůsob trůj strany vůle se nachází, totiž 1. chltíti, 2. nechltíti, 3. na svobodě zanechati a věc poodložiti k jistému při věci ustanovení se. Rozum zajisté poskytne-li věc dobrau, vůle k ní bývá nakloněna, tak že ji člověk chce a žádá; pakli zlaou věc naskytne, buď že jest v pravdě zlá, buď podle domnění, tedy vůle člověka odvrací se od ní a nechce jí. Někdy pak rozmýšlí a rozpakuje se vůle v přivolení k něčemu, zvláště když jest něco pochybného a nejistého, nebo příčiny v to kročí, aby člověk pojednau něčemu nepřivolil.

Nejpřednější pak vlastnost vůle jest svobodnost, a to taková, aby při ní nebylo žádného nucení a mušení. Vlastnost vůle svobodné záleží v tom, že svobodná a sobě volná jest strany dobrovolného a svobodného volení, chltění a působení, tak aby nebylo žádného přinucení, cokoli člověk vyvoluje neb zamítá.

Třetí moc podstatná v rozumu člověka jest paměť, totiž taková duše vlastnost, kteráž věci od rozumu schválené, neb saudem zdravým potupené, buď náležitě v myslí sporádané, neb i skutečně vykonané, užitečné i škodlivé, jako v nějaké skrýši své obsahuje a zachovává, člověku známost jejich obnovuje. Divná pak moc paměti člověka jakož

v tom, že mnohé a rozličné věci v sobě zdržuje a člověku připomíná, — ničeho zajisté člověk znáti nemůže, leč to prvé paměti svou obsáhne, a způsob a vlastnost věci v též paměti jako napsaný a vytisknutý míti bude —, tak i v tom, že si na to pamatuje a rozpomíná se, nýbrž sama od sebe paměť člověka to připomíná, co i ve snách mysl činívá.

LXXXVI.

Jan Jafet.

Po Červenkovi a Blahoslavovi nejznačnější dějepisec Jednoty bratrské byl Jan Jafet. Oddav se duchovní správě, stal se l. 1568 v Boleslavi učedníkem, l. 1572 jáhnem a l. 1576 knězem, obé ve Slavkově. L. 1599 přijat do úzké raddy a zemřel po l. 1614 v Horažďovicích, kdež již od l. 1600 obec bratrskou spravoval. Historičti spisové Jafetovi jsou: *H l a s s t r á ž n é h o*, dokonaný l. 1599, *Historie o původu Jednoty*, sepsaná před l. 1607 a l. 1614 vydaná, pak *Meč Goliášův* čili krátká zpráva o posloupnosti starších v Jednotě, složený l. 1607. Mimo to sepsal Jafet spisek o stupních přátelství krevního a příbuzného.

Z Historie o původu Jednoty.

Založení Jednoty.

Rokycan velmi nestálý byl a divně se měnil lidem k vůli a sobě k úžitku. Když ho poctivost potkávala od Římských, jim k vůli všecko sliboval; i v Bazileji na koncilium, jednaje kompaktata, i v Jihlavě poslůšenství církvi římské slibil, i papeži do Říma několikrát aulicně psal. A zase, když mu po vůli nešlo a nemohl na arcibiskupství konfirmaci dojíti, o to se zlobil a zase se proti církvi římské postavovat, a tak, jakž jest přísloví, za větrem šel a několikrát kotrlce přemítal. Ještě za císaře Zigmunda a i potom za Ladislava krále z Prahy do jednoho i druhého Hradce ucházel*), až potom za krále Jiřího zase tuhý kompaktata a podle toho zůřivý proti Římanům byl. Když již srozuměl, že jest daremné jeho na tu konfirmaci papežskou očekávání, a zvláště když se již byli ti legáti s těmi novinami z Říma vrátili a je vůbec oznámili: tu on již také na jiné cesty pomýšlel, totiž aby se papeže a tak církve římské dokonce pustil.

K čemuž sobě nejedny učedníky získal, aby na takové oddělení a obnovení spolu s ním myslili. A toť sau byli první zakladatelé Jednoty. A on také na ně velice laskav byl a je Bratřími jme-

*) Jindřichův a Králové Hradec tehdy byly hlavními sídly odporých stran, katolické totiž a nejpokročilejší husitské pod knězem Ambrožem.

noval a s nimi o to oddělení často mluvil, i jak by se to vše a podle čeho státi mělo, jim ukazoval a tomu naučit, i na tom je, že se s nimi oddělí, postaví. V čemž oni chtěli jeho rádi za vůdce míti a následovati. O všecko se s ním radili a nic bez jeho rady tehdaž před se bráti nechtěli, ani žádných knih čítati, než které on jim schválil. Jakož pak také on jim Chelčického chválil. A tak on ty Bratří dosti dlouho na trošticích držel, a oni na něj čekali, až porozuměli, že se jemu do potupy nechce, a že již jimi i pohrdá a chce se na ně zdaleka dívati, jak se jim povede. Někdy pak něco od něho žádali, jako aby krále Jiřího k nim nakloňoval, aby jim nedopauštěl brániti Pánu Bohu slaužiti, item aby jim někde v království práť volného bytu. Jakož pak to i učinil, že jim byt na litickém zboží vyjednal, tak že oni i tu ves Kunvald, když tam bydleli, vzdělali. Časem pak také za sebou ho volali, na svědomí mu dotírali, až pak sau Bratří toho mistra zavrhli, očež on se rozžlobil a rozhněval na ně a proti nim zlostně psal.

Když se to takové dokonale oddělení i s Rokycanem rozlaučení stalo a on se jim v nepřítele obrátil, Bratří s svými kněžskými, kteříž se s nimi oddělili, zůstávali nejhlučněji na dovoleném místě, na zboží litickém s knězem Michalem, farářem žamberským, a jinde s jinými.

Když pak z příčiny těch kompaktat a jich neplnění ani duchovní vrchnosti potvrzené neměli, toliko volenau, a ani se k tomu, aby potvrzena byla, nic nepodobalo, po mnohých a rozličných legacích o to činěných: tu již každý, i kněží kališní i lid, přemýšlovali, jak by se v náboženství opatřili, a učinili mezi sebou nemálo těch rozdílův po krajích, ano v kraji prachenském Chelčičtí, v částavském Vilémovští, v kauřimském Divišovští, v jiných krajích po městech se jmenovali, Klatovští, Žatečtí, v Praze a okolo Pražští. Avšak když nikdež jistých a stálých kněží konfirmovaných neměli, všecko na mizinu přicházelo. Jestě v Praze při Rokycanovi, voleném arcibiskupovi naděje u některých jeho podle kompaktat potvrzení, u některých pochybnosti a u jiných hned zaufání nad tím zůstávalo. Tu již po všech krajích byli muži, kteří nad tím lkali, a na nějaké dokonalejší obnovení pomýšleli a shledávajíc se spolu, o tom rozmlauvali, a tak jedni druhé znali a sobě slaužili. Nebo žádostivý tehda byl i milý přítel příteli a bratr bratru. A mezitím vždy se jich více ohlašovalo k sobě a přibývalo.

S tím se jich rozmáháním rozmáhala se i pokušení. Nebo když o nějakém jich shrcmáždění kněží odporní zvěděli, hned proti nim bauřili, vrchnostem žalovali, až i Rokycanovi donášeli, jeho i jiných proti Bratřím popauzeli, divné nepravé věci na ně vymýšleli i klamali. A i krále Jiřího vše se to skrze Rokycana donášelo.

Jestě pak původní Bratří zvláště k knězi Michalovi nejvíce se hrnuli a jeho jako otce měli. A že se jich tak mnoho jeho přidrželo, i to jest Rokycanovi i králi Jiřímu donešeno. A z toho přišlo, že tomu knězi Michalovi zapovědiny byly všechny služby boží, ano i jiným jemu podobným. Tu již Bratřím žádní kněží někteří nesměli a někteří nechtěli ničímž slaužiti, ani křty, ani oddávky, ani pohřby. A sumau všecka shromáždění, tajná i zjevná, byla jim zapovědina, tak že sobě nevěděli co počíti. Nesmějíc se ani v kostelích ani po domích shromáždovati, do hor a lesů tam na tom litickém zboží se obrátili, tam se shromáždovali a zákon boží sobě čítali. Ale i tam vyšpehováni byli,

nebo dýmem se prozrazovali, tak že potom v noci ke dni uhlí sobě napalovati museli, a potom ve dne pii samém uhlí se zhřívající, v těch studených horách své náboženství konali a své rady drživali a mívali. A když sněhové byli, aby vyšlakováni nebyli, jednau drahau všickni chodívali, a kdo s zadu šel, ten nějaké roždí neb haluz za sebau táhl, aby všech stopy nebo šlepěje zametil, tak jakoby tudy někdo něco k své potřebě vlekl. A tak v těch horách příkrost zimy a hlad nemalý snášeli.

Také hned tehdá nějaký rád sobě zřídili a některé za starší vyhlásili, aby jich všickni poslauchali, jimi se po všech krajích řídili a bez rady jich nic nového před sebe nebrali, ani žádných knih a spisův lidských nečtli a jimi se nepletli, leč by je prvě starším ukázali a oni je za hodné usaudili. A tu také hned ti starší z potřeby synody tam na těch horách, oznámíc sobě místo lidem neobyčejné a čas, svolávali ze všech krajův českých i z Moravy, kdež o některých osobách věděli. A shromáždívše se tu, i statuta některá synodní mezi sebau dělali a zapisovali, a zvlášť jak by se měli k Bohu i k lidem chovati i k sobě vespolek, a jak i jiné lidi vésti, jak i v živnostech, obcech spravedlivě se živiti, a jak i ke všechněm lidem i k vrchnostem se chovati, k přátelům i nepřítelům, hospodář i hospodině i čeládka, jakž o tom zápisové ještě zůstávají a se nalezají. A mezi tím vším časté modlitby a posty sobě ukládali a jedni druhým o nich oznamovali, když se do svých krajův rozešli.

Když se již pak to oddělení stalo a ty věci tak se dály, o tom roznášely se rozličné pověsti o Bratřích a jejich náboženství. Tedy mnozí lidé, jakož jedni pro nepravé pověsti na Bratří se hněvali, tak druzí k nim se hrnuli a obraceli. A ať se i toho nepomine, že i slavní páni a rytířstvo k nim se připojovali, jimž mnozí na svých gruntech bytu přáli, je fedrovali i místa k shromažďování se k službám stavěti i vzdělávati dopauštěli. A že toho času také nějaká částka Valdenských v okolních krajinách se nalezala, i ti k nim se hlásili a známili se s nimi. A z těch Valdenských nejedni kněží i z lidu k Bratřím přistaupili.

LXXXVII.

Karel z Zerotína.

Rodiště tohoto slavného pána jest Brandejs nad Orlicí (nar. 14. září 1564.) Otec jeho Jan st. z Žerotína proslul co nejmocnější a nejštedřejší obhájce Jednoty bratrské za Maximiliana II. a Rudolfa II. (zemř. 1583). Vychování Karlovo doma již velmi pečlivě bylo vedeno. Povyspěv, odeslán byl podle obyčeje tehdejšího panstva na cesty do západních zemí evropských. Když se navrátil do otčiny, vzkládány naň veliké naděje. Nejprvé obrátil se k věcem válečným, nalezaje v nich veliké zalíbení. V ležení pod Ostřehomem došlo jej l. 1594 povolání do soudu zemského, ve kterém, ačkoli proti náklonnosti své, usednouti přinucen byl. Rokem tím počala se veřejná činnost jeho, úzce slou-

čená s jednou nejpamátelnějších dob historie moravské. Žerotin byl autoritou ve všech záležitostech domácího práva; kde koli se jednalo o porřízení vážnějších věcí zemských, stavové moravští vždy uvykli užívati pomoci jeho. Soud jeho byl bystrý, sahající daleko za meze přítomného stavu věcí, vědomosti rozsáhlé a laková při tom dokonalost formy, že vše, cokoliv písemně po sobě zůstavil, znamená jest rázem opravdové klassičnosti; jmenovitě jazykem českým ku podivu vládl, že mezi souvěkými svými málokoho nalezal sobě rovného. Omluva jeho k pánu z Hošic k. p. je mistrovské sepsání řečnické, které se právem rovnati může k předním řečem starého věku. Pevnosti povahy jeho a neohroženosti v nesnázích jak občanského tak válečného života právem se obdivovati sluší. Vedle přehojného zaneprázdnění u věcech zemských vždy nalezal dosti pokdy k mnohonásobnému dopisování, k dávání rad přátelům i mládencům, jichž vzdělávání v cizích zemích skrze psaní spravoval, k vedení knih pamětných, před důležitého to pramene tehdejších dějin, a ke skládání spisův historických i právnických. Léta 1608 zřízen byl za hejtmana zemského v Moravě. Ve sporu mezi císařem Rudolfem a arciknížetem Matyášem stál Žerotin a s nim všecka skoro Morava na straně arciknížete. Věrnost, kterou choval k Matyášovi, bez proměny přenesl na nástupce jeho Ferdinanda II. Když bouře česká více a více zmáhati se počala, poslán byl Žerotin do Prahy, i bylo by se výmluvnosti jeho podařilo, odvrátiti stavy české od záhubného jich počínání, kdy by snahy jeho Hendrich Mat. hrabě z Thurnu nebyl zmařil. Když nepokoje i do Moravy se rozšířily, byl by Žerotina v Brně málem týž potkal osud jako Slavatu a Martinice v Praze. Fridrich Falcký, 1620 do Moravy přijeda, všemožně usiloval, aby pána tak výtečného přivedl na svou stranu. „Nad život a nade všecky výhody zemské vážim sobě cti rodinné, a raději volim umřiti, nežli potomkům svým poškrvnu zpronevěřilosti co dědictví zanechati!“ byla mužná odpověď Žerotinova. Vypravuje se také, že Žerotin v soukromé rozmluvě Fridrichovi všecko předpovídal, což následovati mělo, a že tento žalostně vzpomínal na rady jeho, když bídě ze země ven musil. Po skončení bouře české, vypravili stavové moravští k cis. Ferdinandovi II. Žerotina, jehož přimluvám se v skutku podařilo, spravedlivý hněv mocnářův poumírniti. Nicméně l. 1627 vyšly obecné rozkazy, aby každý obyvatel, ač nechce-li země prázděn býti, navrátil se k církvi katolické. Tu i Žerotin, ač mu dovoleno bylo na Moravě zůstati, opustil otčinu a usadil se ve Vratislavi (1628), odkudž jen časem do Moravy a do Čech dojížděl. Na jedné takové cestě zastihla jej

smrt na Přerově (9. října 1636). Tělo jeho pochováno v Bran-
dejse n. O. *)

1. Z paměti Žerotínových.

Povolání do saudu zemského na Moravě.

Léta 1594, 22. měsíce máje, jenž byl neděle Exaudi, přineseno jest mi do ležení před Ostřehom psaní JMstí C., skrze něž mne do saudu zemského v markrabství moravském voliti, a abych se, když saud držán bude, najíti a od pana hejtmána téhož markrabství dosaditi dal, poraučeti ráci. V témž ležení mne nejedno psaní téhož pana hejtmána za tauž příčinou došlo, tak že naposledy sem se odtud vypraviti a do Holomauce k svatojanskému saudu postaviti musel. A hned ten den, jak sem přišel, kterýž byl 6. julii, abych se nahoru mezi Jich Milostí dostavil, skrze dva stavu rytířského, p. Jindřicha Blektu a p. Přepického, mi oznámeno jest; než vymluvil sem se za slušnými příčinami.

Nazejtří pak tíž páni saudecové mezi osmau a devátou hodinou p. Šlibice, jinak Kravařského, a p. Blektu pro mne poslali, s nimiž do kláštera sem došel a ve světnici saudní mařau chvíli pobyv, od Pana Fridricha z Žerotína hejtmána sem zavolán, kterýž ke mně těmito slovy promluvil: „Pane streyče! Jich Milostí, znajíce hodnost osoby Vaší, též i na poručení JMstíC. Vás do saudu bráti ráci: vstupte do šraunkův a povinnost obyčejnou vykonejte.“ Na kteréž promluvení tuto sem dat odpověd:

„VMst pane hejtmáne, VMstí milostiví páni! Před některau neděle došlo jest mne v ležení ostřehomském psaní JMstí pána našeho nejmitostivějšího, v němž mi JMst oznamovati a milostivě věděti dávatí ráci, že jest o tom panu hejtmánovi, abych do saudu zemského v tomto markrabství dosazen byl, milostivé nařízení učiniti ráci; vedle kteréhož dostal sem také psaní od pana hejtmána, v němž mi, abych se neprodlévaje k tomuto přítomnému saudu do tohoto města najíti dal, ráci poraučeti. Na kteréžto JMstíC. milostivé poručení a povolání páně hejtmánovo ačkoli sem se uznával povinna býti ihned poslušně a povolně se zachovati: avšak předkládaje sobě své mnohé nepřiležitosti, nedostatky, neumětosti a jiné nespůsoby a znaje výborně dobře, že k ničemu méně jako k takovému povolání se hoditi nemohu: uminil sem sobě, odtud, kde sem toho času byl, se nehýbati, až bych prvé JMstíC. o všem tom, co by mi při této věci ku překážce bylo, poníženu zprávu dáti a učiniti byl mohl, byv té jisté naděje, kdy bych to tak vykonal, že i JMst.C. takové mé v ležení zůstání milostivě by vážiti, i pan hejtmán tolikéž se mnau dobře spokojen býti by ráci. Než když potom i druhé i třetí poručení od pana hejtmána mne došlo, abych snad od někoho vykládan nebyl, že sobě buď úřadu buď osoby panské lehce vážím, nechtiel sem déle na svém úmysle státi, než jak sem nejprv mohl, k Moravě sem se

*) Spisy Žerotínovy archivář moravský Vincenc Brandl vydává. Posud vyšly Zápisky o sněmě l. 1612 (1864), pak dva svazky Zápiskův o saude panském (1866--7). Obsáhlý životopis Žerotínův vydal Petr rytíř Chlumecký.

obrátil tím celým úmyslem, pokudž by mne co takového, jakož nyní vidím, od Vašich Milostí potkalo, abych týchž, jakožto svých laskavých pánův, se vši uctivostí služebně prosil, abyste mne v to, k čemu já se nehodím, čemu nerozumím a k čemu nikoliv způsoben nejsem, potahovali a nvozovali neráčili; nýbrž abyste radši ve své laskavé uvázení to ráčili povzítí, že já, poněvadž větší díl věku svého v cizích krajinách sem ztrávil, zdejších pořádkův, práv, zřízení, obyčejův, zvyklostí a ničehož, což tomu, který mezi VMstí dostati se má, zapotřebí jest, žádné povědomosti sem dosáhnouti ještě nemohl. Mezi VMstmi pak býti a nic nevědětí, ničemu nerozumětí, spravedlností lidských neumětí rozsuzovati a toliko na cizí šlepěje nastupovati, cizíma očima vidětí, cizíma ušima slyšetí, ke všemu amen říkati, jinde myslí a zde osobau býti, a ať krátce všecko povím, toliko jméno saudce zemského míti a ne podstatu, sami uznati moei ráčíte, že bych VMstem toliko ku překážce, sám pak sobě ku posměchu, a což více jest, k ublížení svědomí a dobrému jménu svému býti a tak někomu jinému toto místo zasednauti musel, které by on s větším úžitkem vlasti léto a s větší svou poctivostí držeti a zastaupiti mohl."

"Také před VMstmi netajím, že i přirozená má náchylnost mne k tomu vede i úmysl můj od některého léta již vzatý mne v tom ustavuje, abych při válečných věcech něco zhlídl, zkusil, se přivcičit, tak abych potomně, nabuda jich nějaké povědomosti a zkušení, pánu svému, Vašim Milostem a celé vlasti své v čas potřeby užitečně slaužiti mohl. K čemuž když sem doma žádné příležitosti neměl, hledal sem jí v cizích krajinách. A když potom Pán Bůh na naše sausedy a tudy i na nás válku dopustiti ráčil, nechtěl sem jí zanedbati; než jak mi nejprv možné bylo, hned sem se do ležení vypravil, odkudž bych se byl nikoli tak brzo nepustil, kdy by mne, jak sem nahoře dotkl, tolikere poručení i JMCské i VMstí, pane hejtmane, bylo nedošlo. Vidím pak, že v takovém mém předsevzetí skrze to přítomné povolání veliká mi se překážka děje; nebo tauto povinností zavázanu býti a válečných věcí chtíti následovati a hledětí, jednomu člověku není nikoli k učinění možné. Saudím také, že opustiti to, čehož vždy jakéž takéž známosti sem došel a ještě větší s pomocí Pána Boha nabyti se naději, a přistaupiti k tomu, k čemuž ani náchylen ani způsoben nejsem, s větší škodau nežli prospěchem by mi býti muselo. Za kterauž příčinau VMstí, že problédnauce na tuto mau slušna a spravedlivau omluvu (poněvadž bez pochyby proti JMCské nic tu učiniti neráčíte), jí místo dáti, mne ušetřiti a abych radši svého začatého povolání hleděl, nežli v něco jiného se dával, laskavě dovoliti ráčíte, služebně a velice prosím, a VMstem takového dobrodiní, takové milosti a lásky svými povolnými a hotovými službami nikdy se odsluhovati nepřestanu a nepominu."

Když sem přestal mluvití, pan hejtman kázat pánům se sstaupiti a po malé chvíli, jak se zas rozstaupili, dal mi odpověď: že poněvadž až posavad takové omluvy žádnému nepostačovaty, Jich Milostí neráčí moei na mně počátku činiti, nad to více, že jest v tom vůle a poručení JMstíC., a protož abych do šraňkův vstaupit. Mluvil sem znovu a aspoň zato prosil, poněvadž toliko dva neb tři dni do vzdání saudu pozůstávají, aby mne na ten krátký čas toho závazku prázdna učiniti ráčili; a snad mezitím, když by JMstíC. mnohým mým překážkám, které bych

předložili chtěl, porozuměti ráčil, mohl bych od Jeho Milosti dokonce této práce a povinnosti zbaven býti. Ale sklamala mne naděje; nebo sem jednak musel do šraňkův vstoupiti a přísahu obyčejnou učiniti, kterauž těmi všemi slovy, jakž mi od pana Ctibora Sirakovského z Pěrkova nejv. písaře markrabství moravského, napřed čtena byla, hlasitě sem vykonal.

Po učiněné povinnosti vyšel ke mně ze svého místa pan Smít Osovský z Daubřavice a na Třebíči, toho času mistodržící pana Hynka Brtnického z Waldšteina a na Brtnici, nejv. komorníka markrabství moravského, (kterýž těch dnův z Teplice vídenské domů se navracoval), a mne na místo mi uložené po pravé ruce panu hejtmanovi usadil podle pana Arkleba z Kunovic.

Pán Bůh, který mne v to místo uvedl, račiž svou svatou přítomností mne k těm pracem spůsobovati a v nich šťastného prospěchu a svého božského požehnání, jakž potřeba ukazovati bude, a milostí své udělovati.

2. Z obrany psané ku panu Jifíkovi z Hodic r. 1606.

Omluva své na čas nečinnosti.

Nezle ani nerozumně podle saudu mého smysliti onen, VMsti pane z Hodic! který svým povědáním to pronesl, že není dosti natom, aby kdo dobrým byl, než také aby o něm to smýšleno bylo, že dobrý jest. Kterýmižto slovy, jakž se rozuměti může, nic jiného vyznamenávati nechtěl, než že býti bez prokázání toho, čím co jest, jest ničím býti. A jistě jakož víno, byť nejvýbornější bylo, k malé jest platnosti, pokud dobrota jeho pitím aneb jiným jeho užíváním okušena nebývá; a jakož krmě i nejlibější a nejlépe připravená špatně můž býti ceněna, dokud nebývá rozeznána chutí: tak i člověku, jakkoli dobrý by byl, ano byl ctnostmi svými i všecky jiné lidi převyšoval, málo to prospívá, jestli ta dobrota jeho a ctnost v něčem zevnitřně se nepronáší a známá lidem učiněna nebývá. Tudyž zajisté pravíme i o stunci, že světlé jest, poněvadž nebo i zemi osvěcuje; tudy i oheň horký býti vyznáváme, že teplostí svou všecko zahrívá; tudy i o zemi vysvědčujeme, že hojností svou oplývající naplňuje všecka stvoření: tak podobně i o člověku, že dobrý jest, smýšlíme, když, všem prospívá a žádnému neškodě, dobrotu svou skutky dobrými na jevo vynáší!

A tenť jest vlastně a nejiny smysl a rozum slov nahoře položených, jimiž se toho při každém člověku vyhledává, aby, čímž jest, toho také patrný důvod při sobě měl, kterýmž by odporující přemáhal, povolující libě vázal, aby chtějte oni neb nechťeje musili smysl svůj pravdě poddati a na odpor se jí stavěti bez zahanbení svého nikoliv nemohli. Zajisté povrochně je vykládati chtěti a ku postrannímu nějakému smyslu natahovati, jako by mínění jich k jinému cíli nesměřovalo než k dosažení marné chvály a jalového u lidí svědectví, tak aby člověk pro to samé dobrý byl, aby za toho od jiných byl držán a vidín: bylo by otvírali bránu ku pokrytství, k falši a podvodu cestu okazovati, čemuž žádný rozumný, ovšem pak vznešený filosof neb mudřec, neučil nikdy.

Mál sice všeliká ctnost sama dosti na sobě a sama krásna ze sebe dosti jest, byl i od žádného chválena nebyla; ale že pak bez skutečného činění nic jiného sama v sobě není než daremná idea bez formy a jako stavení marné v povětrí: protož aby tím byla v pravdě, čímž jest, nicméně musí po skutcích poznána, po ovoci okaušína a po znameních jistých znamenána býti, aby snad nebyla podobna larvám a příšerám nočním, které majíce tvárnost a způsob podstatných věcí, jsau však mámením toliko pauhým, ne tak spěšně se ukazujícím jako rychle mijejícím i pomíjejícím.

Odkudž znáti, že jednoho každého největší starost o to býti má, aby vidíno to na něm bylo, že takový jest, za jakého chce jmín a uznán býti. Bez čehož k čemu by koli sáhl člověk, na prázdno by byl vítr šlapal a stín honil, poněvadž sama vůle bez práce k žádnému dílu a jakémukoli předsevzetí nepostačovala nikdy. A jest tento smysl tak přirozený všechněm, tak myslí pojatý, tak do srdce vkořeněný a jako vpitý, že žádnau tvárností, žádným připodobňováním, žádnau barvou nedá se vyprázdniti. Nebo poněvadž lidé jsau tvor rozumný a rozumau nej-přednější vlastnost jest známost všeho, známosti pak základ pravda, t. j. na tomto místě vystižení příčin a důvodův jedné každé věci: nic nemůže člověk viděti, nic slyšeti, nic makati, ničeho smyslem chápati, aby se hned v myslí neplodilo: proč? aneb podle čeho? A protož byl se dlouho blázen stavěl maudrým, šibať upřímným, ožratý střizlivým, předce vystižen bývá v činech svých a při konci i vysmán. Jako onen skucep, kterýž mnoho o své štědrosti vypravuje, naposledy nemohl se tak přemoci, aby mu přirození nevytisklo to slovičko „Deerit“ t. j. nedostane se, jimž samým všecko zbořil, což prvé postavil, a vyjevil přirození své i všech lakomcův, jimž se i v největší hojnosti zdá, že nedostatek trpěti budau. Jakož zajisté nejpatrnější částka jest v postavě jeho, tak i nej-obečnější jeho dílo jest sahati k tomu, co se vidí zevnitř, a ne k tomu, co složeno jest uvnitř; poněvadž zvah všech věcí test tento, aby podobné chýlilo se ke svému podobnému.

A že tomu tak jest, i při Vsti pane z Hodic! se to onehdejšího dne ukázalo, když při sjezdu brněnském po té plané radě, která v domě pana kardinála z Ditrichšteina od některých osob z obyvatelův země této obeslaných horlivěji nežli potřebněji od pana Ladislava z Ľobkovic, místodržícího pana Karla z Lichtenšteina hejtmána našeho, držána byla, ve kteréž sem ne všelijak k tomu, co by se s Vsti i některých jiných zdáním, snad k dobrému země této povrchně směřujícím, srovnávalo, se přimlával, při shledání-se se mnau v mém novém stavení na rynku brněnském ráčili ste těch slov u přítomnosti přistojících, za příčinau oznámenu, ke mně užití, že „zle dělám, že dary boží v sobě udušuju.“ Kterýmižto ačkoliv krátkými a brzo propověděnými, avšak mnoho v sobě obsahujícími slovy ráčili ste mne hluboce zajiti a dosti tuze přes hřbet přemrštiti. Nebo co jest dary boží v sobě udušovati, než nechtiti v tom státi, v čem sem od Boha postaven? a zase, co jest nechtiti ve svém povolání státi, než nebyti tím, což bych býti měl? Odkudž jaká jiná zavírka vyvedena býti může než, poněvadž nejsem tím, co bych býti měl, že jakkoli se k tomu hlásím, že jsem milovník své vlasti, syn její přirozený, vlastní aud těla jejího, čitelný bid jejích, ran jejích aučastný, a sumau jako nějaký bližence, který se spolu i narodil i spolu umřel:

však poněvadž toho na sobě skulkem a pravdau neprokazují, že má chlauba daremní jest a má slova ničímž. A darmoť jest jináč, kdy bych toho na sobě nijakž nepronášel a žádným způsobem toho nedojošťoval, kdy bych žádným znamením toho ukázati na sobě nemohl, že tím jsem, kým se býti pravím, než žeť by důvod Vsti mocný a slova podle pravidla jistoty vynešena býti musila, k nimž bych i já snadno smyslem svým se přichýlil, poněvadž i u mne stálé jest to a pevné, že žádný dobrý není než ten, kdo skutkem toho dovodí, že dobrý jest.

Ale já (raďte mi odpustiti) takovému Vsti smýšlení o mně místa nedávám. Nebo že poněkud rozdílnější způsob při mně se nachází, než před některým časem býval, a že tak ausilnau práci o své vlasti dobré jako prvé nevedu: není důvodem, že bych k ní všecku lásku a náklonnost přirozenau ztratil neb vypustil. Jakož zajisté, ať od svrchu uvedených podobensství neodstupují, ne pojednau slunce sluncem býti přestává, že na chvíli za mračno zachází, ani ihned oheň trátí svou palčivost, že v skok studených kachlův neproráží, též ani země proto plansau se usauditi může, že na čas aulehlí leží a jako odpočívá: tak podobně i já nemám a nemohu tak nakvap odsauzen býti lásky té, kterau k vlasti své nésti, a péče, kterau o ni mítí povinen jsem, že se vším jako na harc nevyjíždím. Nýbrž jako umělí marináři, kteří, pokud utišení na moři jest, pomalu sem i tam se znášejíce, vítr do plachel svých lapají, a když bouřka se zdvihá, i od přímé cesty na čas se s větrem nazpět obracejíce, vždy však předce na moři zůstávají a pravidlem kompasu se spravují, až by větru příhodného a ku přístavu, k němuž měří, je vedaucího dočekati se mohli: týmž způsobem já nyní nejším času zlému a nesnadnostem jeho ustupuji a jako před povětrím nějakým pod střechau se skrývám, až by příhodnější léta nastala a to, co ve mně zavřeno a do času schováno jest, jako z pokladu nějakého vynésti a k dobrému vlasti této vynaložiti dopustila. Jáť jinak v pravdě zemi tuto, ač poněkud ke mně za dobrodiní, nechci říci ode mne, ale od předkův mých přijatá, nevděčnou, hrubě miluji a srdečnou bolest nad zkázau a pádem jejím sám v sobě cítě, žalostivě neštěstí její a poplnění Bohu taužím, i modlitbami svými jemu ji často připomínaje, uléčení, napravení a vysvobození jejího věrně žádám. Nadto což více učiniti mohu? Od koho platnější jí pomoci hledati, než od toho, který plení i štěpuje, boří i vzdělává, ponizuje i povyšuje? Neboť zdalíž patrné není, že Bůh ku pádu zemi tuto nastrojuje? Slaupy její podrazil, obrady potřískal, aby ji dokonce obnažiti a jako vyvrátiti mohl. Zdalíž se na oko nevidí, že, chtěje ji zbaviti všeho ovoce spravedlnosti, rádu a opatrnosti, stromy její zpodtínal, štěpy vytrhat, rauby polámat, aby nic jiného než pláně nerodila, a tak dokonce trním a bodlácím porostlá jsauc, na zpuštění přišla? Zdalíž i to zjevné není, že, chtěje ji na největší sauzení přivésti, zohavil všecky ty, kteří ji vzdělávali, zvelebil všecky, kteří ji oblaupili, osadil ji těmi, kteří ji nenáviděli, vykořenil ty, kteří ji milovali: a tak spravedlivau pomstu svou na ni vylévaje, zřetelnými také znameními hněvu svého při ní dokazoval? K tomu tedy sem se obrátil, který se odvrátil od ní, tomu ji poručil, který ji na čas opustil, tak aby ji uléčil zase, kdo ji zranil, a vyvýšil, kdo ji pohřžil. Obyčejně, což nejmilejšího máme, Bohu k ochraně poraúčíme, v nejnebezpečnějších příčinách k němu se utíkáme, v největších těžkostech a spletcích rady a

sprostění od něho vyhledáváme. Pročež i já, nevěda odnikud podstatnějšího vysvobození, na Boha sem se ohlídl, od něhož také svým časem otcovského na nás vzezření a naplnění modliteb svých očekávám.

Avšak ne tak do konce rukau svých k nebi pozdvihují, abych jich také, kdež potřeba ukazuje, k dítu nedonášet; nýbrž jako někdy židé jednau rukau zbraň držíce, druhau dětající Jeruzalem stavěli, i já k modlitbám práce přičiňuji, vlasti své hájím, tu kde vzdělávati pro překážky nemohu, aspoň, aby od jiných bořeno nebylo, nedopauštěje, a přítomností svau zlost jiných, aby se dokonce k zahanbení našemu nevyskytla, zdržuji. A pro tu příčinu nejvíce ke sněmu jezdím i na sjezdy se dostavuji, i obecných nákladův neutikám, i břemena společní s ochotností nesu, abych tudy své vlasti slaužil a synovského srdce k ní dokazoval; ješto by mi mnohem snáze bylo, doma v pokoji seděti, i užitečněji, peníze, které mi na ty jízdy vycházejí, chovati, i mileji, rozkoší mých a prací domácích věcí se dotýkati. Ano což více jest, zdali bych také, kdybych dobrého své vlasti nehledal, pod srozuměním k tomu přivésti neuměl, abych potlačením země zrostu a vyvýšení nějakého vedle jiných došel? Zdali bych nepřátele své, spuntováním se s nimi proti obecnému dobrému ukojiti a tak se z mnoha starostí s strastí zprostiti a vysvoboditi nemohl? Všeho toho jistě snadně bych dovedl, kdybych lásky ke své vlasti tak do srdce vstřípené neměl, že pro ni i sebe samého i to, což mám, kaziti a tratiti nelituji.

A tak když to činím, darů božích v sobě neudušuji, než tak jich užívám, pokudž znám sobě i vlasti beze škody býti; ješto, jinak čině, sebe bych zkažil a jí neprospěl.

Uhlíř, když uhlí pálí, oklazením milře a prestí jeho příkrváváním neuhašuje ohně; vodák, když ohrazuje prameniště, praudu nezastavuje; plavec, když jednak jednau, jednak druhau, jednak všemi plachtami se veze, nepobíhá větru; jakož ani oráč, když rozdílnými časy rozdílně dělá, nespauští roli. Pročež tehdy já, kterémuž neméně záleží na zachování mé vlasti, jako jmenovaným osobám na jejich obchodu, nemám též svobody k cíli svému užívatí, kterau sobě oni k živnosti své pauštějí? Neníť jistě daremní to pověděni, že každá věc má svůj čas a každé předsevzetí svau chvíli, aniž to pro nic zaznamenáno jest, že čas k mlčení a čas k mluvení. A protož času šetřiti za největší prozřetedlnost se pokládá, a v čas zlý tichu a krotku býti za největší maudrost, anobř blázniti, když toho čas jest, nejhtubšímu rozumu se připisuje. Čas tehdy, poněvadž jest mírau díla našeho, mistrem předsevzetí našich, váhau života a všeho působení lidského, na nějž nejvíce se ohlédati sluší, aby to, co samo v sobě jest, nečasným patláním nebylo zkaženo a zohyzděno.

A tak, když se na paměti maje a na uzdě drže, něco opauším, což by se Vsti a snad zemi této užitečné býti vidělo, něco činím, cožby snad škodu s sebau přináseti Vsti se zdálo, ač se toho obojího s pilností vystříhám: avšak, když v tom času šetřím, ne mně již to, neb vůli mé, neb náchylnosti mé, než času přičteno býti musí; času v pravdě, jestli ho kdy Morava pocítila, zarmaucenému; času nade všecka předešla léta, anobř nad paměť lidskau i nade všecky památky předkův našich, nebezpečnému; času nad to, ranami a všelijakými pokutami božskými,

bidami a všelijakými trápeními, lidskými jako vředy nějakými osypanému a tudy nedůtklivému *).

Dovedl sem toho, že ani s mým ani s obecným úžitkem by nebylo, abych se toho ujal, čehož bych k cíli a skončení dobrému pro příčiny oznámené dovésti nemohl. A co pak, kdybych k tomu přidal, že tím poněkud jsem jist, že, jakbych co začal, nepřátelé by se na mne oborili jako včely, přátelé by mne opustili jako ovce: zdaliž bych tím toho nepotvrdil, že mi nenáleží o to se pokaušeti, abych čelem zeď proraziti chtěl? Zdaliž sem již prvé v těch dnech nebyl? Zdali sem se prvé v takových měřích neviděl? Proto že sem lotra zjevného, škůdce zemského, vedle pořádku v moc a ve vězení hejtmána země vzal, již sedm let pořád za to pokutu snáším **); že sem nad naučením práva, nad mocností saudu, nad zřízením zemským ruku držel, tři léta téměř na závazku sem byl; že sem povinnost svou konal, nevinu své zastával, z poctivosti se oblaupiti nedal, ze saudu sám první a jediný od práva založeného vyvržen sem! I kterakž bych se, poněvadž též příčiny zůstávají a titěž lidé, jako prvé, ještě v živobyті jsou, totěž nebezpečnosti i mne i každého jiného očekává, v to znova dáti mět i smět, čím bych sobě k týmž nebo větším těžkostem bez pomoci vlasti jistě posloužil!

O jeden kámen dvakrát se uraziti, jednau vinau dvakrát vinen býti, na jednom místě dvakrát padnauti, mnoho by to a příliš bylo. Mlčeti, čehož mluvením změnití nemůžeme, čekati, když čeho v moci naší býti nevidíme, nejlepší a nejzdravější rada jest. Flikovati jest těžko a poněkud proti mému přirození: a však kdo s to býti nemůže, aby stávl, dosti činí, když tak dalece zpodpírá, aby jenom nepadlo. Co až posavad sem činil, toho ještě nepřestanu: modliti se, mírně ve všech věcech kráčet, a v naději lepších věcí od Boha očekávati. Do hlubších věcí se dáti nemíním, dokud bych nepoznal, nebo že Bůh lepších časů přiti, nebo mně obzvláště k napravování neřádů nynějších časů vzbuzovati a povolávati ráčí, na čemž všecek datum záleží; nebo kdo se tre, več jej Bůh nevolá, nemůže požehnáním božím (bez něhož všecka práce daremní jest) bezpečen býti.

A tak mi se zdá, že sem se již dostatečně z toho vyvedl, čímž ste mne narěknavi ráčili. Pak-li ne, račte ukázati; napravím neb vysvětlím. Ale mám za to, že maudrému a prozřetelnému čtenáři, jakož býti ráčíte, dosti povědino. S čímž závirku čině, Vsti ochraně všemohaucího Pána Boha poraučím.

3. Z listů v.

1. Jettichu z Žerotína -- omlauvá se, že pro dna v rukau neodpověděl posud, a děkuje za zvěř pernatau.

Urozený pane strýče a synu můj nejmilejší! Zdraví etc.

Můj nejmilejší pane strýče! Těchto dnův pan Mikuláš Čechořovský dvoje psaní od Vašnosti mně odeslal, jedno rukau Vašnostinau psané a

*) Nyní Žerotín rozbírá tehdejší stav věcí moravských, což tuto vypustivše, dokládáme závěrek apologie jeho.

***) Narážka na uvězení Vlacha Pieria, zjevného násilníka, jež Žerotín přes glejt císařský uvězlit dal a proto od Zigmunda z Dietrichšteina žalobou byl stíhán.

druhé pisařovau. Z kterýchž, že se s Vašností zas na zdraví pohoršilo, hrubě nerad sem porozumět a Vašnosti toho věrně nepřeji, Pána Boha žádaje, aby on sám Vašnosti zase k dobrému způsobu brzy přivésti a při něm stále za dlouhé časy zachovati ráčil. Co se pak věci Vašnostiných dotýče, byl bych rád již dávno Vašnosti na ně rukau svau odpověd dal, ale pro dna, kterých sem předešle do pravé ruky byl dostal, od čehož ji velmi mdlau ještě mám, nemohl sem až posavad ani jednoho celého psaní napsati: však jak bych jen na ni trochu zdravější byl, nepominu na všecko místně a dokonale odpovědi dáti a svého naschvalního posla k Vašnosti s ní vypraviti, žádaje Vašnosti, že mezitím strpení maté se mnau míti ráčíte. Přitom že ráčíte na mne tak pamatovati a zvěřinau pernatou i jinou mne zakládati, velice Vašnosti z toho děkuji a toho se Vašnosti zase všelijak příjemně odměniti a odslauziti připovídám. S tím etc.

Na Náměstí 28. febr. 1628.

2. Paní Veronice Waldšteinské. Těší ji zarmaucenau nad smrtí syna jejího.

Urozená paní, paní teta má zvláště milá!

Aby Pán Bůh, který potěšuje všech smutných srdcí a nedopaušti více, než co by člověk snéstí mohl, ráčil sám Vašnostiným potěšením a sítou býti v přítomné žalosti, toho VMsti věrně a upřímně žádám. Nepiši však Vašnosti proto, abych Vašnosti zármutek obnovil, než abych okázáním bolesti a citedlnosti, kterau nad ním mám, Vašnosti nějak, ač bych mohl, od něho pomohl; aniž chci následovati obyčeje a způsobu obecných potěšitelův, kteří důvody chtějí přirození přemáhati, což nemožné jest a časem více škody přináší než úžitku: ale prositi chci a prosím, abyste ráčily toho rozumu a saudu užívati v přítomné příčině, který Vašnosti sice v jiných činech a skutech Vašnostiných přítomen jest, skrze nějž snadno poznáte, že daremná jest věc trápití mysl o to, čeho se nemůže napraviti, a nebezpečná, tím sobě škoditi, čímž nemohu jinému pomoci, marná pak, místo jednoho zlého dvoje sobě působiti. Dosti jest zajisté na té ztrátě, kterau ste již vzaly: proč chcete k sobě nemoc ještě nad to všecko přitáhnauti? Neračte již mysliti na toho, kterého není, není totiž v tomto životě: ale račte se raději ohlídati na ty, které okolo sebe máte, kteří Vašnostiného života, Vašeho zdraví, Vašnostině pomoci, rady a ochrany potřebují. O toho se neračte starati, který již opatřen jest a má se nepochybně lépe, než umíte nato mysliti, ovšem tomu rozuměti: ale na ty, kteří k Vašnosti jakožto k utikadlu nějakému zření své míti musejí, abyste jich nepřivedly k sirobě. Tyto věci všecky sám rozum dává: neračte mu toliko sama odpírati, nezavede Vašnosti: což pak když k tomu přistoupí modlitby k Bohu, úpění k němu v této tak zarmaucené a těžké příhodě? Zdaliž on není ten, který dává a neodmítává? zdaliž není ten, který dává dobrého ducha těm, kteří ho hledají? Tenť jest nejsvrchovanější utěšitel, srdcí našich správce, rozumu našeho vůdce, vůle naší, mysli a paměti ředitel; a toho prositi Boha, po tom dychtiti, k tomu volati, tomu povolovati a toho se nikoli nespauštěti a nezbavovati, předně potřebi jest. K tomu tedy a na toho Vašnosti ukazují: toho jestli ráčíte se držeti, jakož cele o Vašnosti

smýšlím, nechybíte cesty. A poněvadž na tom všecko záleží, nepotřebí více slov, ale zavírám a Vašnost jemu k správě a milosti poračím.

D. na Třebíči 25. nov. 1628.

3. Vilémovi Dobřívovskému o svém přístí do Vratislavi, o smrti Adama Budovce z Budova v Lešně.

Na druhý den po mém příjezdu do Vratislavi přišel poseł z Brandejsa s některými psaními a mezi jinými s Vaším, jehož datum právě se trefilo na ten den, když sem z Přerova vyjel k Slezsku. Byl sice můj úmysl vzít cestu do Brandejsa a odtud dále do Čech k rozzehnání se s pány přátely mými některými: ale ráčil mě Pán Bůh navštívil nemocí, tak že sem celých deset dní v lůži ležel, čímž mi mnoho času ušlo. Já pak, obávaje se, kdy bych předce k Čechám se obrátiti chtěl, že bych se mohl nějakých nečasův, plíští a povodní dočekati a na zlé cesty v horách trefiti (což by se bylo, jak se v skutku vidí, v pravdě stalo), změnil sem mysl svou a pustil sem se upřímou cestou do této krajiny, na níž mne Pán Bůh ode všech nešťastných příhod ráčil zachovati a sem do toho města v dosti mírném způsobu přivésti. A tak již nyní zde zůstávám a pomalu se do svého bytu vpravuji, kteréhož aby mi Pán Bůh ráčil dáti pokojně užití, jeho milosti prosím. Vaše pak psaní hrubě sem rád uhlídal, zvláště když sem z něho porozuměl, že zdraví zůstáváte, čehož Vám netoliko přeji, ale také na dlouhá léta vinšuji. A žádal bych Vás samého viděti, jakož pak byl sem poněkud té vůle, i do Lešna k nastávajícím svátkům se odtrhnouti; ale činí mi v tom překážku cesta, kterou budu míti bohda do Moravy, museje se zase do Olomouce k saudu svatotříkrálskému vypraviti. Pročež Polska tak nechati na ten čas míním až do jara neb léta, jestli Pán Bůh života a zdraví dopřeje. O pokoji s králem švedským rád styším a přeji těm nebohým Prušanům, že trochu okřejí: proti tomu nerad o vpádu tatarském do menšího Polska. Pán Bůh rač ty dobré lidi tam před tím pohanským národem milostivě opatrovati. Smrt pana Adama Budovce*), o níž mne ještě v Moravě novina došla, nemalou žalost mi způsobila, jak strany jeho samého pro jeho mladost a těch, kterých po sobě zanechal, tak s strany té prvé zarmaucené paní, paní matere jeho, kteréž toho přídavku k jejím jiným bidám věrně nepřeji a žádám, aby ji Pán Bůh sám v nich potěšovati a posilovati ráčil. Kdy bych věděl, že paní tam ještě zůstává a že s ní sami jste, prosil bych, abyste, vedle mých povolných služeb oznámení, velice ji pozdravili a ji tím ujistili, že s ní opravdové utrpení mám.

D. ve Vratislavi, 10. nov. 1629.

4. Panu Pavlovi Skretovi. Zprávy rozličné, zvláště pak o shledání se s knížetem z Friedlandu v Čechách.

Jak sem se psaní Vašeho, které ste mi z Vratislavi dne 8. sept. učinili, ulekl, proto že se mi ruka Vaše v něm velmi a mimo obyčej

*) Syna Václava Budovce z Budova.

proměněna býti viděla, tak sem se zradoval nad druhým, 12. měsíce tohoto v Brehu daným a mně 17. dodaným, znamená, že písmo se zase k předešlému způsobu navrátilo a tudy bez pochyby ruka síly své přirozené zase nabyla. Ač pak dokládáte, že ještě jste mdlý a zvláště na nohy, však toho se nelekám; nebo po nemocech těžkých tak bývá, aniž možné jest tak brzy z nich okřítí, zvláště nám starým, kterým přirození již máto pomáhá, nýbrž více je dolů tlačí než zhůru zdvihá. Mám naději, když se Vám zase chuť navrátí, že síly také i čerstvosti přibývati bude, čehož Vám věrně na Pánu Bohu žádám.

Já po Vašem odsud odjezdu téhož také dne (2. sept.) do Chrudimě, než hrubě pozdě, sem se dostal; nazejtří k svému strýci bídnému (panu Kašparovi z Žerotína) na Nové Dvory sem přijel a jeho velmi churavého nalezl. Pravau rukau nic nevládně a nohau máto, jazyk pak dokonce jest poražený, avšak vždy některé slovo vypoví a to dosti dobře a srozumitelně; pamět má dobru a saud výborný, na všechno má pozor, tak že ku podivu jest; jezdí předce časem i po hospodářství, tak že se i do Malešova dostává; na jídle mu tehdáz také nic nescházelo, ani na spaní. Ale od mého se odtud navrácení slyším, že i méně jí i hůře spí a že hrubě zarmoucený jest; čemuž se není co diviti. Pán Bůh rač ho potěšiti a pozdraviti, jestli jest vůle jeho svatá v tom. Odtud na žádost pana purkrabího nejvyššího jel sem na Hrádek nad Sázavau a nazejtří přijel tam kníže z Friedlandu, jakž praveno bylo, pro shledání-se se mnau, a v pravdě ne nadarmo; nebo ten den po jeho příjezdu byli sme sami spolu od rána až do večera, tak že přišel k nám i k tabuli, což sice není jemu hrubě obyčejné. Mnoho sme spolu mluvili a v pravdě jest moc při něm rozumu; více nepravím, než skutek ukazuje. Na Brandejs sem se navrátil s velkau a těžkau rýmau a s tau sem odtud odjel 6. sept. do Brna, kdež, abych pravdu pověděl, v saudných věcech sem nic nespravil, než v jiných takž jakž, že předce může za práci státi. Dnes týden navrátit sem se odtud a již nyní zde zůstávám, stroje se po sv. Martině, dá-li Pán Bůh, k Vratislavi v naději, že s Vámi i jinými pány a přátely Vašimi tauž měrau se shledati moci budu. Paní manželce Vaši já i žena má naše služby vzkazujeme; já pak od osoby své panu Dr. Ekhartovi za pilnost při Vás prokázanou velice děkuji a Vám toho hrubě přeji.

Na Brandejse 20. oct. 1631.

LXXXVIII.

Pavel Skala ze Zhoře.

Rod Skalův pocházel z Vodňan. Adam Skala, muž dle svého věku vysoce vzdělaný, po několik let účastnil se při obecní správě svého rodiště. Později, stav se registrátorem při deskách zemských, přestěhoval se na Nové město pražské. Zde narodil se mu dne 10. července 1583 syn Pavel, jimž se vlast naše jakožto jedním z předních dějepiscův svých honosí. Po odbytém v Praze učení přípravném poslán byl na universitu witemberskou, aby se vzdě-

lal ve svobodných uměních a v naukách právnických. Asi l. 1602 navrátil se do domova i usadil se l. 1604 co měštinin v Žatci. Jaké zde požíval vážnosti, viděti jest z toho, že jej obec v důležitých tehdá jednáních co zástupce svého do Prahy posílávala. L. 1618 přijal úřední postavení při kanceláři české. Po bitvě bělohorské opustil Čechy, jak se zdá, v průvodu Fridricha Falckého, v jehož službách i za hranicemi po některou dobu zůstával. V komonství Fridrichově navštívil léta 1622 Francii, Holland a reynskou Falci. Teprv když nešťastný kníže od války upustil, a mírného s císařem narovnání hledati se jal, oddělil se Skala s jinými od něho i obrátil se z Lotrinska přes Elsas, Zweibruck, Tübingg, Ulm, Donauwörth a Normberk do Mišně (koncem l. 1622). Ve Freiburgu mišenském usadil se na stálo spolu s mnoha jinými exulanty českými. Tam sepsal veliká svá díla. S l. 1640 vyskytá se poslední o něm zpráva, i nelze skoro pochybovati, že téhož asi roku se světem se rozžehnal.

Ze spisů jeho dochovaly se našich dob dva, totiž Chronologie církevní od stvoření světa až do l. 1628 ve pěti dílech, a Historie církevní, ze spisů v a z paměti hodnověrných historikův v krátkou sumu uvedená, kteráž v desíti foliantech, až po 1700 stran silných, obsahuje děje obecné od obrácení pohanstva na víru křesťanskou až do l. 1623. Zvláštní péče věnována událostem XVII. věku, mezi nimiž ovšem věci české přední místo drží. Třetí spis Skalův, P a r a l i p o m e n a, jimiž se Historie v jednotlivých stránkách doplňuje, posud na světlo vynešen není.

Skala plnou měrou zasluhuje jméno dějepisce. Vypravování jeho jest prosté a důstojné; osobnosti líčí živě a jadrně; události vypisuje jasně a se zřením k vnitřní jich souvislosti. Stanovisko jeho ovšem je strannické, nicméně nikdy, kde může, nezanedbává tvrzení svého průvody listinnými doložitími.*)

Z Historie.

Bitva mühlberská l. 1547.

Když zvěděl kurfiřt saský, že by nebylo žádné naděje k míru, obávaje se, aby příčinou odpadnutí anebo, příkladem kurfiřta branden-

*) Rukopis Chronologie a Historie Skalovy chová se v hr. Waldšteinském archivu v Duchcově. Části Historie, jimižto se od l. 1602 do 1623 líčí děje české, vydány jsou ve sbírce Starých pamětí dějin českých, od prof. A. Gündelyho podniknuté, prací Karla Tieftrunka (1865—9) ve pěti dílech.

burského, v zemích jeho s oné strany Łabe ležících nějaké nové pozdvižení nepovstalo: i ustrnul se natom, aby co nejdříve s lidem svým přes Łabe se přepravil, vyzdvihv prvé předtím svůj brojský lid, aby jím města a zámky své s této strany Łabe ležící náležitě osadil. Ostatní počet lidu rozdělil mezi Henricha Reusa pána z Plavna, Jiřika staršího z Plavnic, Viléma Thumshyrna a Albrechta hrabě z Mansfeldu. Z nichž onino tři nejvyšší položili se s 5000 pěchoty a 600 rejtharův na tom pase v Jachimsthalu, vzavše to město, aby kurfirštovy země a poddaní byli tím lépe přichráněni, tento pak zdržoval se s lidem svým v dolejších kraji saském okolo Łabe. Tau měrau opatřiv se všech stran krajinu svau, hnuť se svým vojskem k Łabi, vzav na té cestě Freiburg a Míšeň lidem Mauricovým osazené. V tom císař, vida, že Saskému v hnízdě svém sedicimu odevšad lidu přibývá, jeho pak v zemi nepřátelské den po dni se ztracuje příčinou nepřihodného povětří jarního a nedostatkův potrav; k tomu obávaje se, kdy by déle se meškal, aby v tom čase vyhnanci neapolitanští a florentinští ve Vlasích v jeho nepřítomnosti nějakých nových potyček neztropili: i umínil sobě, aby kurfiršta přešel, a kde by ho nejdříve mohl hodně podskočiti, bitvu polní s ním svedl. Z té příčiny, vykonav nábožně a vyčkávanost slavnosti bodu velikonočního ve Chbě, hned 11. dne m. dubna s celým ležením hnuť se od Chba, osadiv jej 400 pěchoty, a táhl tau stranau k Adorfu a Olešnici, kteréž byly osazeny lidem nepřátelským, ačkoli druhá cesta na levau stranu skrze durinskau zemi byla mu bezpečnější, ale nepřihodnější pro veliké hory, lesy a močidla, tak že skůro nebylo by mu možné tudy vozy špižné a municí propraviti. Skrze království české dolů po řece Ohře měl také čacký a prostranný pas: ale že Kašpar Flug, nejvyšší nad lidem českým, a Hendrich Reus s Vilémem Thumshyrnem, nejvyšší saští, leželi mu právě na cestě v čele, musil pustiti se na Adorf tím úžlabím, kudy nejbližej se mu vidělo. Nebo ač neměl o tom žádné pochybnosti, aby, kudykoliv by chtěl, skrze osazené pasy s mocí svau proraziti nemohl a neměl: však že obzvláště mysliť na to, aby nechaje na straně všech jiných audův, na samau toliko hlavu jejich co nejspíšeji dotřel a ji skompeskoval, i mysliť sobě takto: „Kdy by se někde po straně měl s nepřítelem na cestě potkati, že by mohl snadně obdržeti nad ním vítězství, ale mezitím kurfiršt saský jakožto principál všech jiných odporníkův, o němž měl jistau zprávu, že k Wittemberku táhnouti upřímo a naň se zavřiti míni, vyvázl by mu z rukau.“ Pročež vystav napřed 1000 Španělův a 300 jízdy na větším dile vláské, sám táhl za nimi s celým vojskem. Město Adorf jest nejposlednější z měst saských ku polední, v jednom úzkém údolí ležic, ze všech stran vysokými horami obtaženo. Pročež soldati v něm od kurfiršta zanechani spatřili drive nepřítele k nim se přibližujícího, nežli o jeho příjezdu co zvěděli. Čehož ulekše se, sem i tam rychle pryč zutíkali a měšťanův samých nechali v šticu, kteřížto, nevěduce co jiného činiti, poddali se, jako i Olešniční.

Císař rozděliv lid svůj na dvě, protože nemohlo všecko vojsko pohromadě táhnouti pro úzkost a drsnatost míst skalnatých, jeden hauf nechal při sobě a druhý poručil knížeti z Alby, a šesterým ležením nebo stanovištěm od Adorfu, Butterberku, Olešnice, Plavna a Riembraumu hnuť se k městu Werdové, kterážto města všecká brány své císaři pokorně zotvírala. O čemž zvěděvše pěchota a jízda, kteráž ležela na Schnee-

herce, radili se mezi sebou tajně, aby opustice město, mimo Štollberka do ležení hlavního se pustili. Měšťané, vyskaumavše úmysl jejich, padli nejvyšším k nohám, pro Boha jich prosíce, aby jich neopauštěli a nepříteli v laupež hanebně nevydávali; pakli byž neminili tu zůstatí a nepřátelům odpírati, aby aspoň tak dluho posečkali, až by oni skrz vyslané své u císaře milostí hledali a jemu se na jistau výminku poddali. Soldatí však, rozvažující sobě to, nepovolili té jejich žádosti; obávali se, že budau od nich prozrazení císařskému lidu, kudy sau odtáhli, a tak že je císařští rychle stíhali budau. Naposledy zdrželi se tu, až by měšťané s císařem se porovnali. V tom císař, přitáhv k městu a zasadiv proti němu střelbu, přivedl předně měšťany k tomu, že se ihned poddali; soldatům pak darovav hrdlo, zbraně všecky pobrati a domů se jim navrátili rozkázal, zavázav je sobě prvé takovou přísahau, aby za osm měsíců pořad kurfirštu proti němu nestloužili. Měšťané také nebyli zplundrováni. Což uslyševše Altenburští a jiní také, Albanovi beze všeho odporu otevřeli brány, vojákův časně napomenuvše, aby prvé odtáhli.

Císař, vzav zprávu od Altenburských, jakého by úmyslu dalšího byl kurfiršt, totiž aby přepravě se na onu stranu Łabe, upřímo po vodě i po zemi k Wittemberku se pustit: i usilovat ho předejítí. Srazil sobě v hromadu všecek lid, sem i tam v těch místech hornatých porůznu rozptýlený jak pro úzkost cest tak i pro skrovnost potravy, 20. dne měsíce dubna položil se s ním polem u města Glauchova při řece Muldavě. Tu potom rozdělil vojsko své na dva haufy, maje pěchoty tehďáž při sobě sotva 16.000. První díl vedl Albanský, druhý sám císař. Mezi oběma haufy v prostřed táhla střelba. Toho dne dostal se císař k přepevnému zámku Guttenšteinu, jenž na vrchu nad Muldavau leží, a vzal Waldenburk, Rochlici a Lejsník. A že bylo místo lidu příjemné, podpočinul tu za dva dni, vyslav mezitím jízdu vlaskau a husary na špehy, kde by nepřítel se zdržoval. Ti pustivše se až k samému Łabi, trefili na lid saský a přivedli s sebou k císaři tři zajaté. Z nichžto vyrozuměv, kde by byl a co by činit Hanuš Fridrich, podal se vskor s ležením blíž k Łabi.

Kurfiršt, maje jistau zprávu, že císař upřímo k němu směřuje, uradil se o to s sebou, aby za Łabe na onu stranu přešel, a pustě se do dolejšího kraje saského a sraze se s lidem spolukonfederátův svých a jsa jemu v síle roven, potom teprva zmužile mu mezi oči pohledl. Což mínil velmi snadně dovésti, maje v své moci obojí břeh polabský, a tak o tom sám u sebe přemýšlel: „Jestliže císař bude chtítí po něm táhnouti po této druhé straně břehu, čím dáleji potáhne, tím hlubočejší a nepřístupnější reku že bude mítí před sebou. On pak mezitím že velmi snadně obrátí se do svých pevností u Wittemberku, kteréž i lidem i střelbau výborně osadil. Tam pak dostana se v dobrém způsobu a zdraví, že nebude moci býti od císaře k tomu nucen, aby se s ním mimo svau vůli a potřebu uznalau potkati musil.“ Tau příčinou opustiv Míšeň, přepravil lid veškeren přes míšenský most a po sobě jej zapáliv, osadil s druhé strany všecky břehy v místech těch, kde se mohlo Łabe přebřísti, sám pak s hlavním vojskem táhl k městečku k Mühlberku, kteréž se mu hned poddalo.

V tom císař přitáhl ode Chba desaterým ležením tři míle od Míšeň. Zanechav tu díl lidu, táhl s této strany dolů po Łabi a položil se u vsi

Serveserova právě naproti Mühlberku podle Łabe. Kurfiršt, vida nepřítel před očima, držel radu vojenskau, měl-li by tu s lidem v Mühlberce zůstatí pro ostříhání brodu, maje po své straně k prospěchu hrad a břehy vyšší nežli na této straně, tak že by dosti skrovný počet velikému množství na druhau stranu se přepraviti chtícím odolati a překaziti mohl. Jedni k tomu radili, druzí odrazovali, aby Mühlberk opustit a dťauho se tu nebezpečně nemeškal; nebo přišel-li by nepřítel přes vodu, že by musil vol neb nevol aneb s ním se potom potkati aneb zanechaje pěchoty v šticu, s jízdu na hanebné utíkání se vydati. Pročež že by bylo mnohem lépeji, aby ustaupil přes řeku Elstru k Schweinicu a tu tak dťauho se pozdržel, až by i lid měst pomorských i Thumshyrn s hrabětem z Mansfeldu k němu přitáhli. Ale kurfiršt oblíbil sobě prostřední cestu, aby ani toho pasu u Mühlberka docela nepaustěl, ani se s lidem v patrné nebezpečnosti a záhubu nevydával. Z té příčiny osadiv Mühlberk 200 knechty a 100 rejthary pro obhájení mostu na prámích a lodích udělaného, sám s ostatními haufy podal se dosti opodál do polí od břehu, aby uhlédaje, co bude nepřítel dále dělati, potom s časem se poradit.

Cisář pak ustrnul se natom, aby toho dne jak mohl vojsko přes Łabe přesadil a s nepřitelem se porval, jakkoli Albanský pro mnohé příčiny jemu od toho odrazoval. Ale cisář, buďto na svou rozšafnost anebo zprosta na své zvláštní štěstí spoléhaje, proti zdání všech nejvyšších vojenských rad, rozkázal Albanovi brodu v Łabi hledati. V tom někteří Neapolitáni a Španělové, nemohauce té chvíle vyčkati, vešli do Łabe na šedesáte krokův od břehu vzdáli a někteří z nich stříleli na Saské zhusta, aby na jejich spolotovaryše, brodu mělkého hledající, vypalovati nemohli; jiní pak předse lezli dále do vody až pod paždi, pospichajíce k loděm a člunům, na kterých most stál. Saští, nemohauce útoku jejich odolati, sami pantování mostu roztrhali a zápalili, nechavše lodi sem i tam po Łabi plynauti. Což vidauce Španělové, vydatilo se z nich deset osob, ti svlekše se do naha, aniž dbajíce na střelení s břehu saského, vzali meče své do úst a tak plovajíce po Łabi, chytali jak mohli lodě a čluny ty roztrhané, a pobívše do 35 osob nepřátelských, na svou stranu k břehu je přitáhli a dopravili. Z těch potom a z jiných, které s sebou na vozích přivezli, vzdělal cisář most, přes nějž střelbu a pěchotu přesadil.

A když s tau věcí tak zacházeli, v tom Albani navrátil se zpátkem, veda s sebou jednoho mladého sedláka, všech těch míst a brodův velmi dobře povědomého; ten zazliv se na saské vojáky, že mu před tím dnem odehnali dva kusy dobytka, hleděl se nad nimi pomstíti z škody své, a netoliko brod příhodný císařským ukázal přes Łabe, ale i sám nápred cestu jejich spravoval. Což slaužilo císaři k znamenitému prospěchu a platnosti; sic jinak bylo by bez té pomoci nebylo možné toho dne všecek lid na druhau stranu přesaditi, a mezitím kurfiršt měl by hojně času, aby se buďto do Turgova anebo do Wittemberka pěkně a beze vsí překážky i škody s lidem svým dostal.

Nejdříve přebředla lehká jízda vlaská s husary; ti všickni vzali vzadu na koně po jednom mušketýru. Po nich přejeło rejtharstvo knížete Maurice a neapolitánské s Albanem. Potom pustil se sám cisář s haufy svými, sedě na spanilém mimochodniku hnědém, na němž měl

červené aksamitové sedlo zlatými tkanicemi premované. Sám byl oděn pozlaceným pancířem, s pintau červenau, křížem burgundským, nesa v pravé ruce meč široký dobytý. Naposledy následoval král Ferdinand s Filibertem Emanuele knížetem savojským, s Maximilianem a Ferdinandem syny svými.

A tak císař, přeplaviv se přes tu řeku mimo vsi své naděje bez veliké nesnáze a překážky, vůdci té cesty dva koně a sto dukátů za práci daroval a s oné strany břehu a pasu dokonale se zmocnit; nebo lid kurfirštův při brodu zanechaný byl již od husarův prvé odehnán.

Právě v tu chvíli, když ta novina byla přinesena kurfirštu, že již má císaře na své straně, kurfiršt postouchal kázání; nad níz ačkoliv v mysli své se nemáto zkormautit, však jsa pán tiché a veliké i udatné mysli, hleděl sobě všecko k boji přichystati dobře a pořádně, jak mu k tomu čas postačoval. Vypraviv ná před všechny vozy špižné, pěchotu rozdělil sobě na dva haufy, do prostředka dal střelbu, po stranách obau pak jízdu postavil, a sám s ostatním rejtharstvem zavřel stany. Celý šik tau měrau jsa dobře bezpečen před štrafem husarův a lehké jízdy, za drahau chvíli cestau svau táhl, minic upřímo k Wittemberku se obrátiti.

Ale šťastné a žádauci lidu císařského přes řabe přepravení dávalo císaři velikau naději k budoucímu anebo v pátek následujícímu vítězství. K čemuž přistaupilo jedno i druhé úkazné a zázračné znamení. Nebo právě v tu chvíli byl spatřin v povětří orel, kterýž dobře za plauu hodinu točil se a vznášel ustavičně nad samým vojskem císařským, a naposledy obrátiv svůj let k straně půlnoční, před očima lidu zmizel. Potom hned s též strany světa vyskočiv sobě do pole vlk, hnal úprkem mezi neapolitanský lid, kteřížto obořivše se naň se všech stran, meči svými do smrti ho zbodli. A když od samého rána až do poledne v tom celém vůkolí povětří bylo mlhau zastíněno, že Saští nemohli císařských viděti: však jak brzo císař přesadil přes řeku, hned se ta mlha všecka rozehnala. Saští se toho ulekli a císařští měli srdnatau mysl na nepřítele. Což vida císař při svém lidu, nevyčkav, až by střelba s pěchotau přitáhla, s samotnau toliko jízdu téměř klusem dobře za tři mile za nepřítelem pospíchal, až ho právě u lesa lochovského dostihl a dojel.

Kurfiršt neměl v tu dobu víceji lidu okolo sebe kromě 5000 pěchoty a 2600 jízdy. Nejprvnější útok učinil na něho Bartoloměj Chorvát s husary, kteřížto dle svého obyčeje, jak na nepřítele dorazili, hned se kmitem zase na utíkání vydali. Saští to vidauce, domnívali se, že oni z strachu před nimi utíkají, a dosadili se vsi silau na první hauf lidu císařského, nevědauce, aby také císař s druhým dítem vojska tu hned zároveň při něm býti měl. Ale císař s Albanem jednostejným čelem táhl proti nepříteli; nebo měl k tomu dosti roviny. Chlěl také ujiti všemu prachu, kterýž první haufové vzbudili, ano i té konfuzi a směsici, která by mohla v jeho šiku druhém povstati, kdy by první haufové před nepřítelem caufati musili. Jakož pak ve všem tom Wolf Crassus, feldmarsátek kurfirštův, dal pánu svému časnau výstrahu, tak že kurfiršt, skanuv to, že na řeč feldmarsálka přichází, již ne tak hrubě mysliti nato, aby na nepřítele dotřel anebo k Wittemberku pospíchal, jako aby

jen do nejbližšího lesa s lidem svým bezpečně ujeti a jej přejíti nepříteli mohli.

Císař měl velmi rozšafně haufy své k boji zšikované. V tom když husari šermíclovali s nepřítelem, císař příjev k jízdě své a obličej svůj k Neapolitánům obrátiv, tak jich k zmužilosti napomínal: „Čeho se sobě od dávní chvíle, moji milí soldati, srdečně přáli, tohle nyní vám Bůh do rukau dal. Teď máte nepřitele vašeho, kterýž ne tak na bitvu jako na utíkáni myslí a prohlédá, tak že vy se o to máte starati, ne jak byste ho přemoci, ale jak byste ho z rukau nepaustěti měli. Vaše příhodná bedlivost a tak šťastné se nás přes řabe přepravení, též jiná mnohá znamení dobrá, kteráž nám Bůh ráčil poskytnouti, ujišťují nás v tom, že Bůh, jehožto pře tuto se dotýče, na nás milostivým okem pařítí a tohoto dne i předsevzetí našeho v něm šťastně požehnati ráci. A protož již nic jiného nám nepozůstává, jediné abychom pomodlíce se mu, pomocí jeho svatau na nepřátele božské i naši císařské velebnosti udatně uderili.“

Podobným způsobem kurfiršt saský, když se bitva čím dále tím vraucněji rozmáhala, objžděje ve stu koních vybraných své haufy, napomínal hrdiny své. Řeci svou posilniv pouěkud myslí a srdce vojákův svých, sám se postavil před pěchotau, na niž nejvíce se spoléhal. Tu teprva zběhla se opravdová bitva, v níž oboji z prvapočátku dosti zmužile sobě počínali, až potom, když mušketýři saši se vystříleli, Albani z jedné strany s svou jízdau a s husary z druhé uderil silně na pěchotu kurfirštovu a ji rozrazil. V tom císař dorazil na rozražené s Mauricovými haufy, a tu je teprva opravdově na utíkáni obrátil. Největší porážka stala se kurfirštovi při lese od husarův krajanův jeho, Mauricových soldatův. Císař sám více nežli na míli honil nepřitele utíkájícího, Neapolitáni pak dobře za tři mile.

Trvala ta krvavá bitva od poledne skůro až do západu slunce. Kurfiršt saský, nezameškav tehdaž žádné chvalitebné povinnosti hrdinského a statečného vůdce polního, jsa opuštěn ode všech svých a maje již koně pod sebou náramně unaveného, když na samém bylo, že jest měl do lesa vjeti a tau měrau nepříteli z rukau vyklauznouti, poznán byl po své veliké postavě a vážnosti zvláštní obličejě svého a jat od Hippolyta Porcia, hraběte vincenského, Vlacha. Ale Jiří Fabricius Mišňár, jemuž spíšeji může býti věreno, píše: Když kurfiršt, vida, ano haufové jeho sau již sem i tam rozplášeni, ještě předce polykal se s těmi, kteříž ho následovali: v tom dostal rány přes levé lice, že jest dal se jíti Tylovi z Trottu, zemanínu merseberskému, a to nedaleko od městečka Mühlberku, a na dokázání k němu důvěrnosti své, že jest stáhl sobě drahý prsten z prstu a řetěz z hrdla a darovat mu jej. Však když husari také tu se zahodili a chtěli i oni také mítí nákau částku kořisti, odtud hádajíce se o kurfiršta buďto s Porciem nebo s Trottem: v tom Albani přijel mezi ně a srozuměv, o koho by se škorpili, vzal ho obojím z rukau a samého k císaři přivedl. Kurfiršt v tu dobu měl pod sebou pěkného koně frieslandského, oblečen jsa v červené kalenau zbroj stříbrnými štrichy po krajích ozdobenau a pod ní pancířem; nebo protlustost těla nemohl snéstí těžkého odění; po tváři pak tekla mu krev dolů z té rány.

Byv tedy v tom způsobu přiveden před císaře a chtěje stáhnouti

rukavici s pravé ruky, aby podle obyčeje národu německého ruky vítězi svému podal, též s koně dolů ssednauti a milost žádati: císař všeho toho mu zbránil. Tu on teprv, na koni sedě, promluvil k císaři těmi slovy: „„Nejmilostivější a velikomocný císaři! Poněvadž štěstí VCMsti dalo to, protože teď se před VCMst jako vězeň zajatý stavím.““ V tom císař chtějícímu dále mluvit, přerhl řeč a řekl s hněvem: „Což nyní teprva máš mne za císaře, an si mne nedávno před tím jak v rozprávkách tak v spisech zjevných toliko zprosta jednak Karlem z Gentu, jednak Karlem, který se císařem jmenuje, potupně nazýval?“ Když pak kurfiršt předce dále mluvil a jeho žádal, aby s ním naložil, jakž by na jeho stav a povolání přílušelo, neodpověděl mu císař nic víceji nato, jediné to: „Zajdu s tebau, tak jakž si toho sobě na mne zastloužil. Víme, co činiti máme.“ A potom obrátiv se s hněvivau tváří od něho, pryč odtud odešel. Ale král Ferdinand domlauval mu mnohem tvrději, vytýkaje mu, že jest usiloval jej i děti jeho o všecko jmění připraviti.

Císař, když mu přinesli tu novinu, že jest vítězství dosáhl, řekl: „Pane Bože! jak podivně ráčil si tyto věci řídit i spravovati!“ Zatím bylo poručeno Alfonzovi Vivesovi, nejvyššímu španělskému, aby přijal kurfiršta s Arnoštem, knížetem brunšvickým, též zajatým, v své bedlivé opatrování.

Jindřich IV., král franský.

Hendrich IV., franský a navarský král, byl postavy prostřední a, jak Francauzové říkají, de riche taille, t. j. bohaté neb výborné, avšak věkem i mnohými pracemi a starostmi již hrubě ošedivělý. Obličej měl lahodný a přívětivý, a na něm nos klikatý neb právě orličí, oči veliké a čelo vysoké. A jakkoli byl již pán dosti letitý, nic však méně měl ještě barvu a živost tváře dobrau, silnau a čerstvau. Ale ctnosti jeho, zvláště udatnost a zkušenost věcí vojenských, mnohem více jej šlechtily; v čemž měl málo sobě pánův a knížat podobných, proto že hned od 17. léta věku svého až do 45. ustavičně se cvičil a zaměstnával s vojny, v nichž byl člověk naprosto neustalý, neléní a velice šťastný. Nebo v tom čase tři hlavní bitvy nad nepřátely svými obdržel, šermieli tuhých 175 svedl a tři sta měst a hradův oblehl i větší díl jich zdobýval. Ne zle tedy Alexander Farnesius, kníže z Parmy, bojovník též zkušený, dal mu chválu tu, že jiní válečníci udatní užívají ve válkách zvířat pozemských, ale on že lítá na orlu, jsa jedné chvíle tu a druhé hned jinde. A poněvadž téměř celé dni s koně nessedal, pravil také o něm, že musí více bot nežli stěviců ztrhati.

Milostivost a přívětivá mysl i k těm, kteříž mu nejvíce ublížili, byla jeho milá a přirozená ctnost, již v těch posledních domácích válkách více, než náleželo, k nejpřednějším sokům a protivníkům svým nejjizlivějším dokazoval, pověděv pěkně: Kdyby měl dáti všecky ty zvěšeti aneb jinak trestati na hrdle, kteřížkoli buď co proti němu důtklivě psali anebo v těch válkách z paubé neslechetnosti zavinili, že by nebylo nad něj člověka mizernějšího, aniž by mu k tomu nepostačilo všecko štěpoví a stromoví, co ho po celé Francii se nachází. A jak ve mladosti své, dokud přiznával se k víře evangelické, byv tomu naučen od matky, byl

pán pobožný a modlitby své vykonával kleče: tak i po svém odstoupení k římské církvi miloval vždy pobožnost pravau, pokrytství pak a pověr všelikých byl úhlavní nepřítel.

Hospodář byl dobrý, zanechav po sobě velikau sumu peněz, a mezi jinými poklady (jakž sám nedávno před smrtí pochtibil se knížeti mantuanskému) vojsku svému měsíčního platu na šest let a zbraní i jiné střelby dostatečné k výpravě padesáti tisícův jonáků branných. Město také Paříž onde i onde znamenitě nákladnými staveními ozdobil a zlepšil, jako i kostelec sv. Germana a hrad Fontenoblov.

Spravedlivost miloval snažně, nedav žádného jak živ utratiti o své vlastní ujmě, bez rozsudku právního; říkavaje začasťe, že ačkoli nikdá z boje bez meče a rukau ukrváčených mezi své se nevracel, avšak v čas pokoje že nemíní žádnau krví nevinnau jich smazati. A kteří se koli toho dopouštěli, ty mět u veliké ošklivosti.

Každého roku mívál obyčej ten, že do tří milionů zlatých rozda- roval rozličným lidem, kteříž toho na něm dobře zasluhovali, nepomíjev v tom akademie pařížské a mnohých mužů vysoce učených, a zvláště kteří jeho veleslavné činy spisovali, znaje ono staré přísloví, že zlaté péro psává rádo zlaté a chvalitebné věci.

V promluvení byl nad míru jemný a maudře šprýmovný, jakž z některých příkladův tuto připomenutých porozumí se lépe. Když stavové náboženství obnoveného žádali ho za to snažně, aby pro jejich větší bezpečnost zanechal jim v základu některých měst, jako nebožtík předek jeho to dobrodiní jim proukázal: on dal jim nato odpověď: „Páni, slušná věc jest, aby poddaní moji toliko ve mne samém svau dověrnost a bezpečnost skládali. A ač tomu tak jest, že nebožtík král Jindřich, jakž tehdaž byli časové, vás se trochu obával a proto nebyl na vás laskav, o mne však vězte to konečně, poněvadž já vás upřímně miluji, že se vás dokonce nic nebojím.“ O svých protivnících říkával, že dělá je všecky naskrze zlaté, proto, aby od zlata jeho mitostivosti všecko olovo zlosti jejich bylo sežráno.

Mnozí, na které buď zřívě pohleděl, aneb nějak nelibě k nim promluvil, velikým strachem a teskností srdce mřeli; jako jeden rektor akademie pařížské a biskup lyonský. Avšak kdo mu pravdu kdy pověděl, na toho se pro ni nehněval; a bylo rozuměti, kdyby tento král, místo rozličných pochlebňkův, byl mívál okolo sebe častěji muže upřímné a bohabojné, že by ho byli mohli s mnohých nespůsobův sraziti a svěsti.

Rád také tak dobře s lidmi prostými jako s velikými pány rozprávěl a žertoval. Jedné chvíle, trefiv na cestě na koliksi sedlákův, spatřil jednoho mezi nimi s hlavau šedivau a bradau černau; i otázal se ho na ten rozdíl vlasův, čím to jde? Sedlák, pozdráhav se nejprvé, jakoby tomu nerozuměl, posléze, když král dotíral naň předce, řekl: Milostivý králi, ráčíte o tom dobře věděti, že vlasy na hlavě bývají obyčejně starší o dvaceti let nežli na bradě fausy, a tak musejí také šedivěti dříve. Což libilo se králi do toho sedláka tak velice, že potom často mívál s ním kratochvil svau v rozmlauvání.

LXXXIX.

Vilém hrabě Slavata.

Vilém Slavata, třetí syn Adama Slavaty, narodil se v Čestlině Kosteletě dne 1. pros. 1572. Vychován byl v učení bratří českých, k němuž se rodina jeho, počnouc od Diviše děda Vilémova, přiznávala. Vyšší studia začal v Praze, odkudž se na útraty strýce svého, pana Adama z Hradce, l. 1592 odebral do Vlach. Tam navštívil Benátky, Paduu a k vůli studiím právnickým Sienu. Propulovav pak Vlachy, po třech letech vrátil se do vlasti. L. 1597 přestoupil k církvi katolické mimo úsilovný odpor otce svého, s kterým se však později opět smířil a v starých letech mnohonásobně jej podporoval. L. 1598 vydal se znova na cesty, prošel Německo, Nizozemi, Francouzy, Španěly, Itálii, tak že teprve 1600 do Čech zase přijel. Téhož roku ustanovil jej Rudolf II. za komorníka a dvorského maršalka. L. 1602 pojal za manželku Lucii Ottilii, dědičku rozsáhlých statkův vymřelé rodiny pánův z Hradce. L. 1606—11 byl purkrabím karlísteinským, 1611—15 sudim dvorským. 1612—18 praesidentem komory české.

V bouřích na začátku XVII. století pevně stál při církvi katolické a při právech domu rakouského. On byl mezi těmi pány, kteří nejsnažněji odrazovali císaři Rudolfovi, aby podobojím majestátu nedával. Když pak l. 1617 Matyáš, opouštěje Prahu, ustanovil deset mistodržících a mezi nimi i Slavatu a Martinice, tu nenávisť podobojích proti těmto dvěma pánům násilně vyrazila. Dne 23. máje 1618 osadili podobojí vedením Thurnovým hrad pražský a svrhli Martinice i Slavatu s sekretářem Fabriciem Platlerem do příkopu hradského 28 loket zhloubí. Žádný ze svržených škody na životě nevzal; nejvíce se porouchal Slavata, jelikož v pádu o kamenou římsu hlavu si poranil a dopadna obličejem na kámen udeřil, tak že mu z ran i z úst vyhrkla krev. Martinic, jenž si pádem méně byl uškodil, Slavatovi chtěl přispěti ku pomoci, což vidouce nepřátelé jejich z okna, několikrát po obou dolů střelili. Martinic, když se vše utišilo, sám odešel a téhož dne odejel z Prahy; Slavata musel býti odněšen a nemoha z Prahy, zůstal uvězen v domě kněžny Lobkovicové až do máje l. 1619, kdež mu bylo dovoleno odebrati se do Teplíc. V Teplících však nepomeškav, ujel skrze Sasy a Bavorsy do Pasova k arcik. Leopoldovi. Mezitím vítězství u Prahy dne 8. list. 1620 proměnilo všecken stav věci. Slavata obdržel nejen statky, jichž ho strana odbojná byla od-

soudila, nazpět, nýbrž odměněn byl za věrnost svou mnohými milostmi císařskými. Tak povýšen byl do stavu hraběciho (1621), aby se i s polomky svými psáti mohl hrabětem Slavatou z Chlumu a Košumberka, vládařem domu hradeckého. L. 1623 stal se nejvyšším komorníkem, 1625 povolán do tajné raddy, 1627—28 byl nejvyšším hofmistrem, od l. 1628 nejv. kancléřem, v kterémžto úřadě setrval až do smrti. L. 1643 vymohl mu císař od krále Filipa IV. španělského řád zlatého rouna. Co kancléřství přejal, s malými přestávkami vždy zůstával ve Vidni, požívaje přátelství obou panovníkův, kterým sloužil. Dne 19. ledna 1652 zemřel ve Vidni. Tělo jeho pochováno v Jindřichově Hradci.

Pozůstalo po Slavatovi množství dopisův předůležitých pro historii nejen českou a moravskou, než i obecně rakouskou. Ale hlavní dílo jeho jest *Historické spisování*, jakož on je nazývati uvykl, na kterémž pracoval od l. 1637 až do smrti. Skládá se z 14 kněh, z nichž každá jeden foliant plní. První dvě knihy obsahují paměti Slavatovy z let 1608 do 1619 jakožto odpor proti spisku Thurnovu. Třetí knihu vyplňuje historická dedukci, že Čechy jsou království dědičné. Kniha IVtá až do XIVté zavírají v sobě obšírný dějepis císařův Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II. až do l. 1592. Vypravují se zde rok po roce nejen děje zemi rakouských ale i také příběhové, zvláště církevní, všech skoro zemi evropských. Jakkoli dílo Slavatovo v mnohých opisech za věku jeho kolovalo, předce později tak velice v zapomenutí vešlo, že ani obsah jeho literárním historikům znám nebyl.*)

Z dějin císařův Ferdinanda I. a Maxmiliána II.

Povaha císaře Ferdinanda I.

Byl jistě císař Ferdinand monarcha pobožný, církve katolické opravdový ochránce a víry katolické upřímný následovník. Nebyl sice tak šťastný bojovník jako císař Karel Pátý, bratr jeho, však nicméně při válkách, které vedl, při něm zjevně se spatřovala pravice božská a zvláště pak v té nerovnosti moci a síly tyranu tureckého milostivě jeho chránila. A ačkoliv přední krajiny království uherského Turek opanoval, však proto s pomocí boží tak mnoho téměř istnému nepříteli odepřel císař Ferdinand, že jest se dále nepustil a těmto zemím škoditi nemohl.

*) Posud ze spisu Slavatova vytištěny Paměti jeho od l. 1608 do 1619 v Gindelyho Starých pamětech dějin českých spolu s vyiátkem V. z dílu (1865—8), potom Děje uherské za Ferdinanda I. od l. 1526—46 (ve Vidni 1857), pak menší porůznu vypisky, vše pečí J. Jirečka.

Císař Ferdinand vždycky byl ve všem podobný a v ničemž se nikdy neměnil, byl dobrý a nebylo při něm nic ošemetného, a v tom všem měl velikou pomoc od umění. Byl pilen toho, což konati a řídití měl, a nemoho se na to ohlížel, což o něm vůbec rozprávěli. Nejvíce pak stkvěly se při císaři Ferdinandovi tyto ctnosti: pobožnost, spravedlnost, milostnost, vhlídnost, bedlivost a stridnost. Snažně Boha ctíti hleděl a vyznával ho v pravé katolické víře, modle se jemu v oběti mše svaté každodenně a poračuje mu v ochranu všecka království světa. Anobř i v nemoci své o to nejvíce pečoval, aby církev křesťanská od kacířův, nedávno předtím původem Martina Luthera vzniklých roztrhaná, v jednotu a svornost uvedena býti mohla.

Byl bedlivý strážce práva a řádu obecného; každému, bohatému i chudému, za spravedlivé činit, neohlédaje se na osoby. Častokrát ta slova říkával, jimiž se k spravedlnosti jako ponukovat: *Fiat justitia, pereat mundus, necht, prý, spravedlnost má svůj průchod, by pak všecken svět zahynauti měl.*

Těm, kteříž se mu kořili, rád provinění odpauštěl, ano i mnohým, ježto těžkých pokut zasloužili, milost učinil. Píše o něm Christophorus Varsavecius, rodem Polák, že císař Ferdinand byl zapověděl pod těžkými pokutami a přísným trestem háj blíž města Vídně ležící, aby žádný do něho nechodil ani dříví v něm nesekal jakožto v místě k provozování myslivosti příhodném. Toho času zůstával při císařském dvoře pan Jan Přeremba, někdy království polského místokanclír a teház již arcibiskup hnězdenský, muž vysoce vznešený. Přitrefilo se, že jeho čeládka, kočí a jinší, zapřahvše jednoho dne do velmi velikého formanského vozu osm silných klisen, z Vídně ven vyjeli, aby sobě dříví přivezli. Kterížto, buď že o jiném lesu nevěděli mimo dotčený háj, neb že se snad dáleji na cestu vydati obávali, do téhož háje s vozem vtrhvše, tu sobě, což mohl vůz sněti a osm silných koní utáhnauti, dříví nasekali a naložili, a s veselím s ním z téhož háje k městu se utíkali. Císař, spatřiv je nenadále z háje vyjžděti, velice se na ně rozhněval a bez meškání proti nim na koni jeti a jich se tázati netoliko poručil, či by oni kočí neb formani byli, ale i sám dav je před sebe povolati, jich se nato ptal. Tu oni latinskau řečí odpovídali, a takovou odpovědí císařský hněv císaři i všem přítomným v smích obrátili, že, jsauce kočí, tak krásně řečí latinskau mimo všecko nadání Jeho Velebnosti směle odpověd dali. Čemuž se císař i divil i vpravdě smál, že se nikdy nedomníval, aby Poláci tak učení byli, že i ti marštalíři a kočí u nich latinsky mluví. A tak z té jejich latinské řeči nenadále císař od nich k smichu byv přiveden, s takovým dřívím do hospody jejich svobodna jeti jim rozkázal, maje na pozoru legátství, které pán jejich při císařském dvoře na ten čas řídit. Císař Ferdinand ovšem vždycky toho šetřil, aby právo všech národův v ničemž nejmenším uraženo nebylo. I toto při té příležitosti může se doložiti, že času jednoho císař Ferdinand maje s jedním legátem v saukromí jisté rozmlouvání, v tom když z nepozoru slovo jedno proti regulím grammatickým poněkud nedobře promluvit, tu týž legát řekl, že to slovo latinské není. Zasmáv se k tomu císař, odpověděl: *Zapomněl sem, prý, že ne s legátem ale že s praeproctorem mluví.* Vsetečnost toho maudráčka tau svau zdvořilau, dobrotivau, libau a směšanou odpovědí v žert obrátil.

Domáci války v říši opatrností svau spokojil a radami svými císaře Karla k tomu naklonil, že i při vítězství mírnost zachoval a žádostivý pokoj v říši utvrdil, kterážto, jakž se byla jednau nebezpečně pohнула, nezdála se moci zase upokojiti leč s velikau svau záhubau a jistým všeho císařství skrze kacířstvo vyvrácením.

Práce své každodenní rozděloval na jisté hodiny, kteréž také bedlivě zachovával. U veliké autlosti těla svého a nedostatku zdraví svého snášel tak těžké práce, že snad i nejsilnějším a nejzdravějším nesnesitelné býti mohly. Ale sílu myslí i těla zdržovat a v sobě rozmnožovat zdrželivostí a střidmostí. Častokráte za den jednau toliko jedl a to skrovně, aby volný čas míti mohl k raddám a uvažování potřeb a sporův lidských. Po obědě dával všechněm vůbec audienci, vyslyšal žádosti a přijímal supplikací všechněch, i těch nejmenších, nejnižších a nejchudších, a každému milostivě a dobrotivě odpovídal. Jednoho času velmi těžce domlauval komorníku svému, že nějaké chudé ženy k němu pustiti nechtěl, řka: Jestli že my nepustíme před sebe chudých lidí, to se nám též stane před stolicí boží.

Za stołem při jídle seděl, rád poslauchať učených lidí mluvicích o věcech přirozených anebo o něčem užitečném. Sám také začasté netoliko se vyptával, ale také i své zdání oznamoval. Když se něco mimo naději přitrefilo, měl obyčej připomínati tento verš: *Accidit in puncto, quod non speratur in anno*, to jest: Časem v okamžení stává se to, co se téměř v celém roce nenadává. A když jeden z rad jeho to obrátil, řka: *Perditur in puncto, quod non reparatur in anno*, to jest: Časem v okamžení se ztratí to, což zase v celém roce dostati se nemůže, nato jemu odpověděl císař: Tomu zlému v cestu se vjíti a překaziti může pobožnými modlitbami a maudrau radau.

Řeč Mikuláše hraběte Zriňského před císařem Maximiliánem II. ve válečné raddě l. 1564.

Jestliže se chceme na přiměří, s Turkem více z potřeby nežli počestně učiněné, ohlednauti a tu věc v bedlivé uvažování vzíti: tehdy patrně vynajdeme, že nepřátelé nyní sobě tak pyšně a svévolně počínají, jako by s nimi ani smlauva ani pokoj učiněn nebyl, an se zřetelně každodenně spatruje, kterak městečka a vesnice drancují, laupí a páli, ubohý lid robotní rozdílnými nenáležitými spůsoby utiskují a potlačují, okolních zámkův se lstivě a podvodně i také násilně zmocňují, a panství své rozšiřovati usilují. Naproti tomu pak, když se naši při slušné defensi své něčeho nejmenšího dopaustějí, tu ihned podle vzteklosti své navyklé vzhůru býti, sobě stěžovati a nařikati nepřestávají, domlauvajice se, že takové věci proti smlauvám a spravedlnosti od nás se dějí. A smau, nad námi nešlechtnau vůli a chlípnot svau provozují. A ačkoliv sobě do takových nešlechtností a ukrutností jich častokráte stěžujeme, bédujeme a za odvrácení prosíme, však předce při těch barbarských lidech netoliko nic spůsobiti a obdržeti nemůžeme, nýbrž nad to vše slzavýma očima našima patřiti musíme, že se den ode dne na nás více a více vztekati, vlast naši mlau hubiti, přátele i spolutovaryše naše vyhledati a sobě skrze lenivost naši panování nad námi osobovati pyšně usilují.

Tak že by mně se již — což s dovolením a odpuštěním jiných přítomných pravím — pravý čas býti viděl, abychom se ze sna probudili, jednu takového nesnesitelného těžkého jha sprostili a nad těmito našimi auhlavními nepřátely náležitě vymstili. Pročež jestli císaři tureckému Solimanovi až do dnešního dne vedle smluv s ním učiněných co dlužno pozůstáno, chtěl bych od osoby své k tomu se přimlávali a raditi, aby jemu to všecko zapláceno a co nejdříve odesláno bylo, tak aby potom tudy příčinu k stížnosti jmiti a podle přirozené netrpělivosti, vysokomyšlnosti a pýchy své příležitost zhraní se chytiti miti nemohl. Ačkoliv mně se zdá a v tom se konečně nemýlím, že jedna věc jest, buď že jemu dobrotivost prokážeme aneb se jeho báti budeme: nic nám to nepomůže; nebo on bídami a krví naší nikdy nasycen nebude.

Jak pak nejprvé ten zadržatý present odeslán a dodán bude, vidělo by mi se za nejlepší býti, aby jemu ihned přitom smlauva, přiměří a tolik mnohomnožstvíkrát od něho zrušené přátelství, kterýmž posavad síla a moc naše jak obecní tak domácí a víceji nežli otevřenau válkau klesta a zlenčena jest, vypověděno bylo. Potomně pak aby časně se vši pilností o to pečováno bylo, abychom válce, kterauž by proti nám vésti chtěl, netoliko statečně odolati, ale také s pomocí Pána Boha všemohaucího jeho přemoci, poraziti a zahrati mohli. Nemohu však zapírati, že nepřítel Turek znamenitau sílu a velmi vycvičené vojsko za sebau vésti obyčej mívá. Ale nicméně sem je nad rozum a zdání mnohých vzácných lidí mnohem menší vynacházel; nebo sem očitě viděl několikráte jeho válechnau expedicí a tažení do pole, u kteréhož on Soliman na větším díle osobně přítomen bývat, a počet takového vojska svého dvoj- a trojnásobně větší, nežli samo v sobě bylo, vyhlásiti dávat. Obzvláště tehdaž, když jest byt v dvacátém druhém létě věku mého hlavní město Vídeň nadarmo obleht. Potomně se špatného městečka Kins*) beze všeho vyřízení zmocniti pokusit a příjezd JMsti císaře Karla V. dočkatí nesměl. Naposledy dostav skrze lenivost a nedbanlivost našich některých hejtmanův pevností Ostřehomu a Bělehradu, ležení své — spočív se i s Tatary, netraufaje sobě proti nám obstáti — na polích bělehradských založil a upevnil. Ale já, co se síly a počtu vojska tureckého dotýče, tak smýšlím, — jakž se pak v pravdě tak začasť vynašlo — že se též vojsko skrze zlé nešlechtné lidi vždyckny větší a silnější býti rozhlásuje, nežli samo v sobě bývá. Jest ovšem věc jistá, že guardii svau pěchotu, kterauž janičary jmenují, vždyckny do 12 i 13.000 silnau při sobě mívá, ač jich někdy ani tolik, jak by se mnohými hodnověrnými lidmi prokázaťi mohlo, nebylo. Rejtharstva pak všeho z Evropy a z Asie shromážděného všecken počet přes dvaceti neb třideti tisíc nevycházel. Avšak takové rejtharstvo, byvše z lidu domácího sedlského sebrané, nikdy obzvláštěni udatnosti a zmužitosti nebylo. Ale největší síla a moc vojska jeho spolu s janičary, střelci pěšími, v stráží aneb rejtharstvu jeho životním a vedle toho také i v tom, ježto se jemu v těchto uherských, dalmatských a hraničných krajinách potřebovati dává, založena jest. A tau silau a mocí Turci se vypínají a ji vedle jiných pochlebnikův svých na mnoho množství

*) Kysek, Glus.

milionův vynáseti obyčej mívají. Ostatek pak všeho vojska tureckého z samého toliko nevyevičeného řeckého a valašského národu shledané zběři a s velblaudy, koňmi, stany, profianty, špiží a jinými potřebami zacházející luzy sebrána a postavena jest, kterážto, ač na mnoho tisíc silná jest, však mimo sekery žádné jiné zbraně nemají, anobř ještě desátý z nich toliko kej aneb palici za zbraň svau užívá, a tak ani k platnosti ani ke škodě vojsku býti nemohau. To pak, co tuto pravím, sem sám ne tak od jiných, ač i těch hodnověrných, všeho dobře povědomých lidí slyšet, ale sám očima mýma osobně nejednau vidět. A traufal bych sobě zajisté s sedmdesáti tisíci věrných křesťanských soldatův jak jízdných tak pěších s nepřítelem nadutým a vysokomyslným v širých polích s pomocí boží se potýkati. A přes to se nedomnívám, Pána Boha a svatě jeho milé tak hrubě na nás rozhněvané býti, abychom proti Turkům sedmdesát tisíc zkušeného lidu válečného jízdného i pěšího zverbovati a shledati nemohli. A takový lid na díle v královstvích a zemích VMstiC. shledán, na díle pak u nejmocnějšího krále španihelského pana strýce VMstiC. — jsauce pěchota španihelská v zkušenosti věci válečných janičarům rovná — nepochybně dosažen býti může. Jest také naděje, že Jeho Svatost Papežská, jakožto obecný všech otec, též také jiná křesťanská knížata VCMsti ku pomoci přispějíti a hodný lid válečný poslati neopominau. Nejvyššího pak vůdce mimo VMsti císařskau jiného zapotřebí nebude, nepochybující, že jak důstojností svau císařskau všeckny převyšovati, tak také velikost myslí, sílu, zkušenost, maudrost a mírnost v řízení a spravování věci válečných k tomu milostně přidati ráčíte. Ostatek pak, jakožto žold, děla, střelbu, municí, šify, profianty a jiné potřebné věci, kteréž se z království uherského velmi aurodného na mnoho měsícův a let snadno shledají, časně do ležení křesťanského nazbyt dodávány býti mohau. A jestliže Pán Bůh všemohaucí nám to štěstí popřítí a jednau vítězství dáti ráčí, jakož pak o tom co pochybovati není: tehdy všeckny škody a nepřiležitosti, kteréž až dosavad snášeti musíme, s velikým úžitkem, pochvalau a slávu jména křesťanského vrchovatě vynahrazené jmiti, my pak nad nepřítelem barbarským se hojně pomstíti a vlast naši milau k předešlé ozdobě a kráse zase přivéstí moci budeme. Což abychom učinili a nápotom smlauvu a příměří s Turkem — jímž toto království až dotud víceji pohubeno nežli napraveno a chráněno bylo — déle neprotahovali, nýbrž raději podvodnému pokoji válku představili, k tomu nás jak svrchu doložené mnohé hmotné příčiny tak obzvláště Vaší Msti hrdinská udatnost myslí a největší v světě důstojnost, maudrost, zkušenost a králův, knížat, potentátův, s kterýmiž buď krví aneb jinak spríznění býti ráčíte, dobré přátelství ponaukají a napominají.

A protož nato bedlivě pomysliť račte, že se VCMsti a vši křesťanské říši tuto nic scestného ani neslušného nepřednáší, nýbrž poníženě k uvázení podává, abyste se ráčili na zemdleného království uherského lidu bídu a sauzení milostivě ohlednauti a je od dokonaleho zahynutí vysvoboditi, odkud netoliko s pomocí boží říše svatá, ale také celá Evropa v lepší bezpečnost uvedena bude, VCMat pak sobě takovými heroickými skutky a pracemi, pro jméno boží a celé křesťanstvo vynaloženými, po všem okršlku světa nesmrtnou slávu a pochvalu spůsobiti a hojný úžitek získati by ráčil.

Útek Jaroslava Bořity z Martinic z Prahy r. 1618.

Hrabě z Martinic, když již přes tři mile od Prahy do vsi Tachlovic přijel, rychle koně z kočárku vypráhnauti a je zpátkem panu Kotkovi odeslati a jiné čtyry dobré ze dvora svého zapráhnauti dat. Tím rychleji jede, druhý den po slavnosti na nebe vstoupení Krista Pána 24 máje k večerau do kláštera plasského řádu cistercienského přijel. Však žádnému se tu, krom samému opatu, znáti nedat, kterýž ho vhlídně přivítat a bez mnoho hluku do jednoho pokoje tiše uvedl. Hrabě z Martinic nemnoho tu pojed. hned se do psaní dal. Předně JMsti císařské, co se s nim zběhlo, napsal a za ně (totiž za nepřátely), by jim milostivě odpuštěno bylo, se přimlauval; že zázračně živ zůstav a vida, že o jeho bezhrdlí dále stojí, zaumysla se usmrtiti dáti a tudy proti Bohu i sobě býti nechtěje, ven ze země že ustupuje, což, by se mu za zlé nevykládalo, doložit; i že by sice z Prahy nejet, kdy by jist svým životem dále býti mohl, před Pánem Bohem a blahoslavenau Pannau Marií a všemi vyvolenými svatými vyznával. Psať tu také psaní nejvyššímu kancléři Zdenkovi z Lobkovic, kterýž potom knížetem od JMCsti učiněn byl, aby jeho psaní JMstiC. předně. Psať také nejvyššímu purkrabímu pražskému. Napsal jest ještě dvoje psaní, jedno hejtmanu karlsšteinskému pro opatření téhož zámku směřující a druhé paní manželce své. A již po půlnoci položiv se jen v šatech, málo jest pospal a hned raničko 25. máje odvedl jest ty psaní témuž panu opatu plasskému, žádaje, aby on je ihned po jistém postu do Prahy odeslal a k rukau jeho paní z Martinic do domu konečně dodati poručil; což se i stalo. Kočím pak dáleji jeti velel, a poznávaje nemalé nebezpečenství sobě nastávati, již dokonale se odhodlat, pokudž by vyslaní jízdní nejmenší útok na něho učinili, že se on s lidmi svými jim jak sluší brániti a dle přirozeného práva moci zase mocí odpírati chce a bude. Proběž všickni spolu s pistolemi a ručnicemi a kordy svými k udatnému bránění se přihotovili. V tom tři rejthari, potkavše se s nimi, do vozu opravdově nahlédli. Hrabě z Martinic hned také naschvále tím směleji z vozu mezi oči jim pohledl a před nimi svůj klobauk smekl, tak aby se oni tím méně, že on jest, dovtipiti mohli. Jakož pak též oni klobauky své sňavše, předse dále cestau svou k Tachovu jeli. Ačkoliv sau se, několikráte zastavivše, zpátkem na ten vůz ohlédali a v poli na koních svých sem i tam harcovali: buďto že sau téhož hraběte z Martinic tak škaredě osacného s bradou oholenau a tváří očerněnou nepoznali, anebo tak statně vidauce je zaopatřené, do nich vsaditi sobě netraufali. A tak jest hrabě z Martinic se všemi svými šťastně do Tachova dojet a v klášteře sv. Františka bytem se potožil.

V sobotu 26. máje hned o půlnoci hrabě z Martinic s poděkováním, dav několik dukátův štědré almužny, z tachovského kláštera jest vyjel, a vzav odtud posla, v noci tmavé pospíšil jest z Čech, z vlasti své milé avšak nevděčné. Ačkoliv jest ten posel v noci dosti dobře cestu ukazoval, však potom ráno ve dne, když do velikého lesa na pomezích českých k Falcu se jede, hanebně jest zabloudil a je zavedl, že sau žádné cesty ani stezky více neviděli, nýbrž v hlubokých a

bustých lesích vězeli, ani kam dále ani zpátkem ani nářed s vozem projeti nemohli. Pročež kordy svými, jsauce bez sekyry, dříví pracně odsekávali a celý vůz několikráté dosti těžce přes párezy a špačky přenášeti museli. Při té nesnázi Petr Thomasoni barvir*) z netrpělivosti rozhněval se na toho posla, láf a jemu pro bludné zavedení oastre domlauval i bitím hrozil. Kteréhož se poseř obávaje, nenadále se ztratil a pryč odešel. Když sau jak všickni sem i tam po lese pilně cestu hledajíc chodili, avšak ji nikterak najiti nemohli, nařídil jest v tom hrabě z Martinic tento prostředek, aby ne tak všickni vesměs pojednau, ale po pořádku jeden po druhém štěstí své zkaušejíce, asi za čtvrt hodiny cestu hledali. Počav tehdy Petr Thomasoni cestu hledati, sám jest nářed šel a jini všickni za ním. Když pak jest on za čtvrt hodiny nic nenalezl, tehdy následoval jest Zachariáš Vejda regent, po něm Adam lakej; a nic nenalezli. Mnohem pak méněji jest ji kočí nalezl, nýbrž vjel s vozem do nějakého bláta, tak že sau klisny až do břicha v něm vězely a z něho samy sobě pomoci, nad to pak s vozem ven vytrhnauti dlaugo nemohly. I vida hrabě z Martinic, že již přes tři hodiny pořád v tak veliké úzkosti zůstává a že nikam z těch hlubokých lesův vyjeti nemůže, i mohli by napoledy tu všickni hladem zahynauti: pročež klekl jest na kolena svá a všickni lidé jeho za ním, modlice se vraucně Pánu Bohu všemohaucimu, aby jim ráčil z toho nebezpečenství milosrdně pomoci. Což se tímto způsobem stalo: Předně, jakž sau od modlení vstali, poručil jest hrabě, aby kočí ve jméno boží klisny hnal a jini vůz tlačili. Potom šel hrabě nářed, za sebau lidi své veda. A tak cestu hledaje i modle se pomalu, jest vyšel z hrozných lesův do nějakých velikých smýčenin, tak že se s konce lesa a vysokého vrchu do těch smýčenin nízko dole ležících jako do nějaké hluboké propasti hledělo; však tu ještě žádného pole ani cesty nikdež viděti nebylo, nýbrž jako na paušti. Hrabě z Martinic, právě jako z nějakého vnuknutí božího, hlasitě jest zvolal německy: „Ó Bože můj, kde se nyní obrátiti máme?“ a hned uslyšel hlas řkaucí: Ja! Nato on hrabě řekl německy: „Ó můj milý příteli, pověz mně, kde jsme my? Zdalíž na pravau čili na levau stranu dáti se máme?“ Ale když mu na tuto otázku nic odpověděno nebylo, tehdy jest on opět hlasem zvolal: „Ó můj milý příteli, máme-li se na pravo obrátiti?“ Nato hned zase hlas odpovědět: Ja! I nechťje natom hrabě přestati, zvolal znova: „Máme-li se na levo dáti?“ Nato hlas žádné odpovědi nedař. Ihned hrabě zase německy takto zvolal: „Tehdy máme se na pravo obrátiti?“ Načež hlas velmi srozumitelně takto pověděl: Ja, ja! Pročež ve jméno boží hrabě hned se pomalu na pravo obraceř a tak brzo jakausi travnatau, málo ujetau cestu našel, kteraužto cestau s vrchu dolů jevše, do nějakého bahniště červeného vjeli, skrze něž předce projeli k malé vesničce. A odtud do městečka již v Falcu ležícího, Weidhausen, přijeli.

Mikulášenci.

Nacházela se za kralování císaře Rudolfa v království českém jedna sekta, kterým vůbec říkali bratři mikulášenci (proto že nejřed-

*) Barbier, holič.

nějsímu jejich učiteli říkali Mikuláš), neb bratří pecinovští (protože v jedné vsi, Pecinově jmenované, v jedné velké světnici se scházivali a své náboženství provozovali), aneb bratří ptačtívi (protože při svých shromážděních plakávali).

Ti, kteří se té sekty přidrželi, byli obyčejně lidé prostí, řemeslníci a z městského rodu; však nicméně některé osoby z stavův panského a rytířského též se mezi nimi nacházely. A neměli mezi sebou žádných kněží neb osob duchovních, kteří by jim svátostmi posluhovali; než jich správce neb učitelové byli lidé neuměli, kteří ani čísti ani psáti neuměli, držíce za jeden artikul v své sektě pověděni sv. Pavla: *litera occidit, spiritus autem vivificat*, litera zabíjí, a duch obživuje, a ti jim při jich shledáních kázání činívali. Dali sobě evangelium, kteréž tehdaž v tu neděli, v kterau se shledávali, obyčejně v kostelích čítáno bylo, přečísti, a ten, který na ně kázání činil (býval obyčejně již člověk starý a šedivý), ten počal své kázání těmito slovy: „Mojí milí bratří a sestry v Pánu Bohu nejmilejší! Rád bych Vám veyklád na toto boží čtení učinit, ale jsem hrubě hlupý; neumím čísti ani psáti, tak že nevím, co Vám mám kázati. Pročež prostě Pána Boha, aby mně seslal Ducha svatého, tak abych Vás mohl vyučiti jeho svaté vůli, a co by Vám k dušem Vaším za nejlepší býti a slaužití mohlo.“ Když on to promluví, tehdy všickni tváři rukami svými zakryli a plakali. A v tom svém kázání, které asi za hodinu trvalo, nejméně sedmkrát přestal a tím předešlým způsobem všickni hlasitě plakali. Povídal jim mnohé rozprávky a básně, co jest tak na rozdílných místech rozprávěti slyšet.

Nejméně sedmkrát do roka se ve vsi Pecinově shromažďovali a pokládali sobě to za hřích smrtedlný. jest-li že kdo bezejstně, mimo nemoc a moc boží, obmeškať k těmž shromážděním najíti se dáti, pravice: Jako když z plotu jeden kůl se vezme, že potom snadně jiné koly se vyjmají, a svině do rolí přicházejí a škody činí: tak také, když který z nich pomine jednau přicházeť, že to potom častěji činí, a nepamatuje na pobožná při shromážděním jich napominání, smrtedlně hřeší.

A když se na večír sešli a někteří z vyššího stavu sjeli, obyčejně v sobotu na noc, na druhý den v neděli do té veliké světnice tím raněji přijdauce, tu asi tři hodiny pospoťu zůstávali a při nesporním času asi dvě hodiny; potom kvícerau se zase rozešli a rozjeli. A když v též světnici pospoťu byli, na větším díle zpívali pobožné písničky a mezi zpíváním některý z jich starších na lavici vstoupil a jim kázati. A když mezi kázáním poněkud přestal, oni všickni svrchu psaným způsobem hlasitě plakali. Chodívali v městě pražském na kázání do kostelův pod obojí, a přijímali od těch toliko kněží, o kterých v jistotě věděli, že sau byli pořádně svěceni.

Snažili se příkladný pobožný život vésti, chodili v prostých šatech s obojecky prostými, překládajcími bez špicí (krajků), tak že se mezi jinými snadně poznati mohli. Jich starší, kteří jim to kázání činívali, jmenovali se bratří. Znal sem jednoho v Praze, starého přes 70 let; říkali jemu bratr Havel. Přední páni katoličtí rádi jeho před sebe paustěli a s ním rozprávěli; byl sice dobrým číharem, na ptáky lapání velice se dobře rozuměl. A poněvadž oni se snažili, žádnému neublížovati, byli také od každého s pokojem zanecháni. Smeyším, že této poskta v náboženství jinde mimo království české se nenacházela.

XC.

Heřman hrabě Černín z Chudenic.

Jsa potomek jednoho z nejstarších rodův šlechty české, syn Jana Černína, narodil se Heřman l. 1573. Otec mu zemřel, když my bylo rok. V osiřelosti této nehrubě o něj pečovali poručníci; sámť praví, „že do žádné školy ani umění dán nebyl.“ Co zanedbáno v mládí, nahradil však hojně v letech dospělejších. L. 1598 vykonal spolu s Kr. Harantem z Polžic pouť do sv. země, do Arabie a Egypta, kterou společník jeho potom popsal a popsání vydal. Již l. 1598 byl komorníkem císařským. L. 1607 přijat do stavu panského. Známosti, kterých mu pouť jeho o věcech orientalských zjednala, bezpochyby byly pohnutkou, že l. 1615 poslán byl od císaře Matyáše v legaci do Turek, odkudž se l. 1617 navrátil s dobrým pořizem, přinášeje slib míru na 20 let. V bouřích českých zachoval neporušenou věrnost domu rakouskému. Zastával tehdá úřad hejtmana staroměstského. Obávajice se odporu jeho, kázali jej povstalci jmuti, čemuž on rychlým útekem ušel. Za 8 hodin asi dojel z kaple bělohorské až do první vesnice saské. Po vítězství zbrani císařských usazen byl opět v hejtmánství a od té doby, požívaje přízně panovníkův svých, postupoval v hodnostech. L. 1623 povýšen byl za barona říšského, l. 1627 za hraběte českého, za soudce zemského a spolumistodržičiho královského, 1635 za falckrabi a týmž časem asi za tajného radu. V bojích, které tehdá zemi českou hubily, nezůstával nečinným. Jako již na Bílé hoře bojoval pod prapory císařskými, tak l. 1632, sebrav o své ujmě branný lid, dobyl Žatce na Sasích. L. 1644 nastoupil druhé své poselství do Turek, kterým sobě dobyl nehynoucí zásluhy o říši rakouskou, ježto odvrátil od ní příčinu jisté téměř zkázy. Následkem válek, které s nesmírnými záhubami již 24 let trvaly, byly země naše skoro na mizinu uvedeny; polovice Uher s hlavním městem vězelo v moci turecké; Torstenson hospodařil v Čechách a na Moravě, ano zástupové švedští doráželi až k samé Vídni; sedmihradské kníže Jiřík Rákócy umlouval spolek se Švedy a již se strožil k společnému s nimi boji; Benáťčané veliké sumy podávali portě, aby válku proti císaři zdvihla: v takovém stavu věci, kdy by Turci se připojili k nepřítelům Rakouska, sotva by byl mohl zachráněn býti stát, tolikerym úsilím domu habsburského utvořený. Tu Heřman Černín osobní svou rázností a znalostí povah tureckých dovedl

toho, že sultán Ibrahim vojsko, do Uher umyslem válečným již vypravené, povolal nazpět a mír s domem rakouským obnovil. Denník velepamátne cesty této, jazykem českým rukou samého hraběte sepsaný, zachoval se v hraběcím archivu černinském v Jindřichově Hradci.*) Vrátil se domů, spravoval pan Heřman postoupně několik úřadů zemských; byltě sudim dvorským, pak nejvyšším sudim, nejvyšším komorníkem a rok před smrti nejv. hofmistrem. Zemřel dne 7. března 1651 i pochován v chrámě sv. Vítá na hradě pražském. Z hojných statkův svých založil fideikommiss domu černinského, ve kterýž po něm, poněvadž děti neměl, následoval strýc jeho Humprecht.

Z Denníka cesty l. 1644—5.

Jednání s serdarem budinským.

5. nov. 1644. Husinec vizir-baša-delli poslal ke mně, maje brzy již s svými lidmi vytáhnouti z Konstantinopole a k Budínu cestu svau (jsa tam serdarem) před sebe vzíti, abych k němu do jeho seralju přijel, že z poručení sultána se mnau pilně promluvití má. Což sem bez meškání tak učinil a tam, jakž náleželo, se vypravit a přijel. Tu jak obyčej salutací, rozmlauvání rozličných případností bývají a byly. V tom začal jménem sultána na mne tuze zapauštěti a k tomu na dvě hodiny pěknými slovy, zase pohrůzkami, vojnau hroziti, abych já k tomu, jakožto velký posel, povolil, aby Košice s těmi hrabstvými jim dědičně k sedmihradské zemi, jelikož on (sultán) též země pán jest, zanechány byly, jakož je prvé Bočkaj i Betlehen Gábor drželi; že oni od čtyřkrátě tisíc tolarů, které sme jim zadrželi, upustí, a tak tudy že o všecko k dobrému pokoji zavřeno a upevněno bude. Odpověděl sem jemu takto: „Co se prvního punktu dotýče, abych já jaké povolení dáti měl, toho že jakkoliv učiniti nemohu a žádného plnomocenství nemám, a také že bych vedle dobrého svědomí a věrnosti pánu svému nikoliv k tomu raditi nemohl, aby od uherské země něčeho upustiti mi ráčil, a že prvé Bočkaj, též i Betlehen Gábor od JMstC., jakožto poddaní JMstC. statky své v Uhrích mající, té milosti užívání ad vitam toliko dostali, aby vše zase po jejich každého smrti pokojně JMstC. (toho času) odvedeno bylo. Rákócy že zaumysla se nutká, nemaje žádné spravedlnosti k ničemému tomu; toliko tím praetextem by rád oba velké cisare k nepokoji a záhubě zemi přivedl. I tolikéž sem dopověděl, aby nahlídl do kapitulaci té, kterau sem já za otce tohoto sultána Ahmet-chana sem přinesl, kdež natom zavřeno, aby vše v své podstatě zůstávalo, totižto aby žádný sobě, jedna ani druhá strana, nic víceji osobovati nemohl; a kdy by se co takového zběhlo a stalo, buď že by pevnost která, zámek neb palanka pod jakýmkoliv způsobem vzata byla, aby ihned o to kommissí nařizena, a zase které straně by odňato bylo, navrácení se stalo; jako

*) Denník tento J. Jireček vytisknouti dal v Miklošičově Slov. Bibliothec. Ve vyňatku auto podaném jazyk poněkud jest popraven.

i, aby žádná strana žádné pevnosti, palanky, šance na svém vlastním v tom pokojném čase druhé straně k podezření stavěti nemohla. A tak spravedlivě náleží, aby sultán vasallu svému poručil, aby to, co jest proti pokoji a všem kapitulacím učinit, zase navrátil, anebo aby sám sultán, poněvadž praví, že to sultán již v rukau svých má, odstaupit." Nato on zůřivě odpověděl: „Tebdy že já nejsem velkým poslem, když takové moci, abych o to řídití a zavíratí měl, nemám." Tu sem se v své mysli pohnul a rozhněvat, a vydal sem na něj otázku a řekl sem: „Jest-li on věrný pánu svému?" Odpověděl, že jest. „Co by tedy, kdy by na mém místě byl, učinil?" Nevěděl nato (pomatt sem jej) co odpověditi. I dotožil sem to, že v těch věcech nemusí povědom býti; nebo žádná traktací ani pokoje zavírání nikde se ve Vídni ani v Konstantinopoli nedáto: nežli na hranicích zavíráno bývá, jakož se nyní v poslední kommissí a traktací v Rezně stalo. I tolikéž že má instrukcí od JMstíC., co činiti mám a povinen jsem, mne vede. Nyni že se žádná vina JMstíC. přičítati moci nebude, jestli co dalšího z toho následovati bude; že mají pokoj i vojnu před sebou, že sobě zvoliti mohau, co se jim líbí." Tu on začal teprva ještě i toho dokládati, že naposledy mne s listem a bez vyřízení s hanbau odpraví. Odpověděl sem, „že v jejich moci stojím, ale že sem jim tu poctivost učinit, kterau jim žádný, oo otomanská porta stojí, neučinil, totižto že sem sem přijel bez všeho gleitu a assikurací, a do rukau se jejich dal. Že mohau se mnau činiti, co se jim líbí; ale že zato mám, že tím víceji by mne měli sobě vážiti a dobře činiti, že oni nyní mohau též beze všeho ostýchání budaucně posla velkého bezpečně poslati. Ale skrze mne že JMstíC. pán můj nejmiřostivější žádné škody nésti nemá." Nato zase potom ta nejlepší slova dával a pravil, abych já se nedomníval, aby tento diskurs a promlouvání k nepokoji mluven byl, toliko k přátelskému porovnání. Dáleji dotekl sem druhého punktu strany čtyřkrát sto tisíc sultánovi dlužnu býti: tomu že odpirám, toho že nikdy ničím ukázati moci nebudau, poněvadž v kapitulacích stojí categorice „semel pro semper těch dvakráte sto tisíc daných zlatých," a tak že jejich výklad toho slova „semel pro semper" není jak býti má a jak oni toliko, že by se na tři léta vztahovati měto, vykládají. A tak nevěda on serdar, jak dál se mnau vyjítí, vztáhli sme to oba na kommissí a pěkná slova sobě dávali a se rozjeli. Tu on ještě k sultánovi a vizirovi dojel, nepochybně referoval, a potom z Konstantinopole do jedné zahrady se lidmi svými, jak obyčej první den vyjeti, vyjel a dáleji k Budínu táhl. Požádati mě dal o mého nejlepšího psa líhare: hned sem jej jemu poslal, a jeho Mustafovi agovi pěkné hodiny.

XCI.

Jiří Plachý (Ferus).

Narodil se l. 1585 v Horšově Týně, ale vyrostl v Plzni, kam se rodičové jeho přestěhovali. Studia konal v Praze pod jezuitu, do jejichž řadu l. 1602 vstoupil. V Praze od 1616 vyučoval filosofii, morálce a polemice, až l. 1620 ustanoven byl za českého

kazatele u sv. Salvátora, vedle kteréhož uradu spravoval tiskárnu klementinskou a od l. 1623 též bibliotheku téhož kollegia. Postavení svého užil k rozsáhlým studiím, jmenovitě snažil se obeznámiti v historii domácí. Kázani jeho velmi byla oblíbená. Nikdy toho, co jednou přednesl, neopakoval: vždy přednášel předměty nové novým způsobem. Znaje dějiny české, z nich příklady uvozoval, kdežto jini kazatelé v Řecku a i Italii po příkladech se ohlédati uvykli. Horle pro ctnost, pravdu a nábožnost, neobroženě káral nectnosti a nemravu souvěkých. Což divu, uvalil-li tím na sebe nepřiznání mnohých, tak že jako druhdy sv. Jan Zlatoustý do vyhnanství jiti musil. Poslán byl do Prachatic, kdež se výmluvnosti jeho brzo podařilo přivésti obyvatele v lůno církve katolické. Zanedlouho však k prosbám Pražanův navracen byl ke sv. Salvátoru, kde stejnou přísností, oblibou i nepřiznání kázal až do posledních let svých. Přátelských svazkův užíval Plachý k tomu, aby muže schopné pobádal ke vzdělávání dějepisu vlastenského a jim v tom byl nápomocen. Tak vyzýval sekretáře Slavatova, Hrušovského, aby pokračoval v kronice Hájkově proti Martinovi z Dražova, o němž tehdaž pověst šla, že totéž mni učiniti se strany protestantské. Jmenovitě pak shledával prameny dějepisné a obstarával jich přepisy kancléři Slavatovi, kterýž jemu zase díla své po částech k čtení a posuzování posílal. Působiv třicet plných let s kazatelny a pocituje na sobě již slabotu stáří, odebral se Plachý do Březnice, aby poslední dny své v pokoji ztrávil. Tam dne 21. ledna 1659 světu výhost dal, i pochován v nové kolleji tamní, jejíž stavbu sám byl řídil. Voigt ličí jej těmito slovy: „Plachý vedl život ctnostný a bezúhonný. Přísně zachováváje řeholi řádu svého, rovné svědomitosti žádal na spoluřeholnicích. Zdálo se, jako by k stavu duchovnímu byl zrozen. Čím prudčeji s kazatelny káral křehkosti lidské, tím příjemnější byl v obcování, maje se vesele a přívětivě ku každému. Tak málo tonzil po slávě světské, že díla svá vydával pod cizími jmeny. Že byl největším kazatelem věku svého v Čechách, o tom pochybnosti není; kdy by kázani svá byl dal tisknouti, měli bychom na něm jistě českého Bourdaloua.“ Psal skoro jen česky. Spisův jeho dílem původních, dílem překladův, počítá se do padesáti. Jsou obsahu náboženského, mravoučného a historického. Ze spisův původních nejznačnější jest *Mappa katolická t. j. historie obrácení všech národův na viru křesťanskou* (1630).

O počátečích křesťanství v Číně.

Poslední na východ slunce v Asii jest třináct sinenských krajin obmezených mořem východním. Na půlnoci pak, kde se stýkají s tatarským pomezím, zeď jest velmi pevná a vysoká, přes dvě stě malých mil zdělí. Na západ sausedy mají masojedce příjmením Gejry, ježto na vysokých horách nazí přebývají a po všem těle rozličně cejchováni sau. Země sinské velmi lidné, aurodné, ano tak všecky vypravené jsau, jako by jedna toliko zahrada nejpěknější byla, ozdobená řekami, jezery, háji, štěpnicemi, roli, polními i lesními zvířaty, a všelijakými živnostmi a obchody krásně vymalovaná; neb se v nich všecky ty věci v hojnosti vynacházejí. K tomu takové ve všem právo a rád, taková vřidnost a ke všemu dobrému náchyllost mezi lidem jest, že snad ve všem světě rovných jim není. Žádný auřad, ani zemský ani vojenský, dán žádnému u nich nebude krom dobře učenému. Odkud pochází, že jich země opatrně a pokojně se řídí a spravuje. A co se bohatství dotýče, píší mnozí, že v světě žádného bohatšího není krále; jiní mají zato, že možnější a bohatější jest nežli všickni potentáti v Evropě a snad i v Africe.

Ale, buď Bohu žel, všecko jich myšlení i práce o tento časný život jest, o věci k správě zemského království přináležející: o poznání Pána Boha nic nedbají. A v skutku žádného pravého Boha na světě býti nevěří; neb vězí mysl jich hluboko v těchto hmotných a viditedlných věcech a pro velikau milost stvoření nemohau poznati Stvořitele. A tak tedy tito jsau na větším díle bez Boha, krom že modly pro křtati mají a žádné hlavní věci nevykonají bez rady hadačův a čarodějných losův.

Národ tehdy tento nejprvé od sv. Tomáše apoštola světlo víry svaté přijal. Odkudž až posavad se v Chině nachází vysoké panny obraz obdýlný, ana v lůně děťátko chová, a před ní lampy a svíčky podle staré pobožnosti křesťanské hoří, ač oni neznaohové, co to znamená, nevědí dokonce. Dvanácti mužův také obrazy mají, kteréž podobné jsau k našim obrazům dvanácti sv. apoštolův, ano i obraz svaté Trojice, vyznávajíc v něm tři osoby jednoho srdce a jedné vůle. K víře ovšem podobné jest, že toto vše z učení sv. apoštola, ačkoli temně, v pohanstvu zachovali.

Ale přebývá něco předce, ač na mále, v jedné sinské krajině zjevných křesťanův. Ty pak víře svaté vyučil nějaký Matauš paustevník, rozený Uher z Budina, jenž nemalý čas na hůře Sion paustevnický život vedl, potom z vnuknutí božeho do Chiny přišel, mnoho pohanův pokřtil, pět mrtvých vzkřísil a mnohé jiné divy činil, naposledy od bonzův, modlářských kněží, zamordován. I stalo se minulého věku, že někteří Portugalští upadli v ruce potomkův těch křesťanův, o nichž nyní zmínka se stala, a vedeni jsauce k jedné vsi, přišli k božím mukám kamenným a kleknauc na kolena, s velikau pobožností a pláčem Pánu Bohu se modlili. Což vidauce chinenští křesťané, ruce k nebi zdvihali, na zem klekli a boží muky líbali, řkauce: „Jesus Kristus, Jesus Kristus, Maria vždycky panna jeho počala, panna porodila, zůstala pannau!“ K tomu Portugalští řekli, že ta jest pravá cesta věčného spasení, již všickni ná-

sledovati máme. A z toho Chinenští poznali, že naši též jsau křesťané; protož do vsi je uvedli a přátelsky se k nim ukazujíc, oznamovali, kterak předkové před dvěma neb třema sty léty křesťané učiněni sau, jakž veyš povědino jest.

Ale ačkoli se v Chině najde některý křesťan, však veřejně do všeho království viru svatau uvésti velmi nesnadné bylo, a to z těchto příčin. Nejprvé, o hrdlo jde každému, kdo by chtěl něco u víře a náboženství proměnit, leč by král v tom artikul práva zrušil a povolení své dal. Za druhé, žádný cizozemec v zemích těch sem i tam procházeti se nemůže, a to velmi tuhé právo jest. A kdy by který bez dovolení mandarinův aneb vládařův k nim se zahodil, ihned aneb ho usmrťi aneb u věčnou službu podrobí. Kupci jich s vůli a vědomím vrchnosti své do cizích zemí se vybírají a k určitému dni domů se zase dostavují. Kupci pak přichozí v jich stanovištích obchody své sice vedau, ale dále odtud postaupiti nemohau. Potřetí, poněvadž v každém domě modly mají, od svých starších sobě danau památku, ačkoli o nich málo smýšlejí, — neb jsauce vtipní a učení, známo jest jim, že modly nic nemohau, — však pro milost a vážnost svých rodičův a předkův, kteréž u veliké uctivosti mají, těžko by jim bylo je ztratiti. Na překážku byla všech věcí hojnost a jako nějaká rajska rozkoš, kteráž obyčejně odvozuje srdce lidské od milování Pána Boha všemohauciho. K tomu také množství tisíc bonzův na překážku bylo, kteříž vidauc, že své laupeže a břicha pasení mají zbaveni býti a jich falše a klamy najevo přijdau, všelijaké nešlechtné podvody směli vymysliti, aby lid od modlářství odtržen nebyl. Naposledy vysokomyslnost a nadutost tohoto národu: neb jinými všemi národy pohrdají, sami se nade všecky vypinajíc, což pokoře a sprostnosti Krista Pána se protivi a lidi tak oslepuje, že pravdy jim nelze poznati.

Ale špatnáť jest lidská maudrost proti všemohaucnosti Nejvyššího, kteraužto podvrátiti umíníť skrze malý počet svých na oko a zdání světa opovržených služebníkův!

XCIL

Jan Amos Komenský.

Komenský narodil se dne 28. března 1592 v Nivnici, ale vyrostl v Uherském Brodě. V dětských již letech ztratil otce i matku (1602). Co sirotek, nemaje pečlivých poručníkův, zůstal beze všeho řádného učení. Bylo mu již 16 let, když, puzen jsa touhou po vědomostech, dostal se do škol. L. 1612 odebral se pro další vzdělání do Herbornu v Nassavsku a později na universitu heidelberskou. Již v Herborně jal se spisovati Poklad jazyka českého, t. j. slovník, mluvnici, fraseologii a přísloví, na kterémžto díle i v mužském věku pracovati neustal, až bohužel, když již k tisku bylo připraveno, požárem lešenským (1656) k nenapravitelné škodě jazyka českého nazmar přišlo. S podob-

ným skoro osudem potkal se druhý veliký spis, k němuž za studii svých úmysl i přístup byl vzal, totiž Divadlo všeohomira, kteréhož některé části též v Lešně shořely. L. 1614 vrátil se Komenský do otčiny, a poněvadž neměl ještě let, aby se mohl státi knězem v Jednotě bratrské, zastával v Přerově učitelství. L. 1616 dosazen co duchovní správce osady bratrské do Fulneka, kdež prožil nejpokojnější snad dobu svého života. Zde napsal knižečky dvě: Listy do nebe, v kterých chudí i bohatí před Kristem žaloby a stížnosti na sebe vespołek vedau a Retunk duchovní věrným a pokušeními zemdleným křesťanům. Fulnek l. 1621 od vojáků španělských náhle byl přepaden a vypálen, při čemž všecko jmění Komenského zhyulo. Opustiv spáleniště, nalezl útulek nejprvé u příznivce svého Karla z Žerotína a později u Jiřika Sádovského v Krkonoších. V trapném tom čase byla spisovatelská činnost jeho největší; nalezal v duchovním tvoření nejjistější útěchu na strasti, ježto naň a na vlast jeho valem se shrnovaly. L. 1621 sepsal Přemýšlování o dokonalosti křesťanské a Hlubinu bezpečnosti, l. 1622 Nedobyitelný hrad jméno Hospodinovo (panu Sádovskému zavděk, když od něho odcházel), o sirobě (po smrti své manželky), l. 1623 Rozmluvy zarmoucené duše s rozumem o útěchách pisma svatého a Labyrint světa i ráj srdce, l. 1624 spisek nazvaný Truchlivý. Do též doby připadá i také časoměrný překlad žaltáře. Komenského byla došla zpráva, že Benediktůh převod v plenu prazském v niveč přišel, i dychtě nahraditi ztrátu, sám žalmy znova překládati se jal. *) I překlad mravných naučení Katonových z téže asi doby pochází (v Amsterdamě 1662).

Rok 1628 konec učinil Jednotě bratrské v Čechách a na Moravě. I Komenský opustiv otčinu, odstěhoval se do Lešna, kdež od l. 1548 osada bratrská zůstávala. Zde sepsal okolo l. 1630 Informatorium školy materské a českou Didaktiku. *) Dílo však, kterým se jméno Komenského po vší Evropě rozhlásilo, dokonáno l. 1631; jest to Janua linguarum reserata. Zdarem jeho povzbuzen, předsevzal si Komenský, pro veškeré vyučování sestaviti nové knihy učebné a methodické. Nemoha k předsevzetí tak velikému o své ujmě přistoupiti, staral se všemožně, aby získal mæcena, který by jej a spolu-

*) Překlad jeho již tehda tiskén byl, leč zachovala se tisku toho jen část, žalmy 1-64 obsahující. Nové vydání sporádal J. Jireček ve Vídni 1861.

**) Informatorium vydal 1858 Gindely, Didaktiku l. 1849 Matice česká.

pracovníky jeho potřebným nákladem založil. Po marných pokusech v Polsku zasvitla mu naděje z Anglicka. Parlament slibil mu podporu, a Komenský vydal se l. 1641 do Londýna. Než nepokoje domácí v Anglii snahám jeho vzniku nedaly. Protož přijal hned následujícího roku nabídnuti bohatého kupce hollandského, Ludvíka z Geeru, tehdá v Švedsku bydlicího. Přeplaviv se přes baltické moře, seznámil se s kancléřem Oksensstiernau, kterýž se zalíbením proskoumal návrhy jeho a k jich provedení ochotně jej pobádal. Komenský hned ruku k dílu přiložil, usadiv se v pruském městě Elbinku, kdež se dostatečné prázdno a poklidu nadál. Pan Geer poskytoval mu pomoci; ale když práce nešla tak rychle, jakož očekával, bývalo Komenskému slýchati nejen výčitky, než časem zápasiti i s nouzi a nedostatkem. L. 1648 byla první část díla předsevzatého dokonána, od švedských komissarův schválena a vytištěna. Mezitím vyvolen byl Komenský za staršího v Jednotě i musil se přesídliti zase do Lešna. Zde došlo jej l. 1650 pozvání od Sigm. Rákóce, aby přišel do Šaryšského Potoka, sídla knížecího, a školy podle plánu svého zřizovati se jal. Ale nenalezl tam ochotné vůle a pokoje k úkolu tomu, tak že již l. 1654 do Polska se navrátil. Dvě léta později potkala jej nejhorší nehoda. Švedi jedním šmahem dobyli Polska. Lešno od nich z úcty ku Komenskému zůstalo ušetřeno, ale sotva Poláci obdrželi vrch, těžce za to pykati musilo. Město lehlo popelem, Komenský pak ztratil tu nejen všecken svůj majetek, ale, což mu žalostnějšího bylo, i své rukopisy. Tu odebral se do Amsterodámu k panu Geerovi. Všecken čas obracel nyní na spisy náboženské a na dokonání díla svého pansofického. Avšak konce se nedočkav, skonal dne 15. listopadu 1671. Komenského spisů českých a latinských počítá se do sta, z nichž mimo svrchu uvedené ještě Umění kazatelské, l. 1651 sepsané, jmenovati sluší. Pěkný památník postaven mu u Brandejsa n. O. pod horou Klopotem, kdež o samotě u prostřed bouři a zmatkův l. 1623 vytvořil nejkrásnější své poetické sepsání, totiž Labyrint světa.

1. Z Labyrintu světa.

Pautník stav učených prohlédá.

1. Řekl ke mně vůdce můj Vězevď: Již já myslí tvé rozumím, kam tě táhne: mezi učené s tebou, mezi učené; to pro tebe vnada, to lehčejší, to pokojnější, to myslí užitečnější život. Ba tomuž jest tak, dí Tlumočník.

Nebo co rozkošnějšího býti může, jako aby člověk; nechaje a ne-
dbaje hmotného toho těla kvatování, s samým všelijakých úspěšných
věcí zpytováním zacházet? Toť v pravdě jest, což smrtedlné lidi ne-
smrtedlnému Bohu podobné a téměř rovné činí, aby jako vševědauci
byli, co na nebi, na zemi, v propastech jest neb bude, všechno stihající,
všecko znajíce; ač ne všechněm v jednostejné dokonalosti, pravdať
jest, toho se dostává. Vedtež mne tam; proč meškáte? řekl sem.

2. I přijdeme k bráně, kteráž mi disciplinam jmenovali: a ta
byla dlouhá, úzká a tmavá, plná zbrojných strážných, kterýmž se každý,
kdo do ulice učených chtěl, opovědíti a průvodu žádati musel. I vidět
sem, že haufové lidu, zvláště mladého, přicházeli, a byli hned na roz-
ličné trpké exameny bráni. Nejprvnější examen při každém byl, jaký
měsíc, jaký zadek, jakou hlavu, jaký mozek a jakou kůži přináší.
Byla-li hlava ocelivá a mozek v ní ze rtuti, zadek olověný, kůže že-
lezná a měsíc zlatý, chválili a hned ochotně dále vedli: neměl-li kdo
toho paterého, aneb mu kázali zpět aneb špatně tušíce, tak na zdařbůh
přijímali. I řekl sem divě se: Co pak jim tu na tom paterém kovu
záleží, že se tak pilně nato vše dobývají? Ba mnoho, dí Třumočník.
Nemá-li kdo ocelivé hlavy, rozpukne se mu; nemá-li v ní tekutého
mozku, nebude z něho miti zradla; nemá-li plechové kůže, nevytrpí
formaci; nemá-li olověného sedadla, nevysedí nic, roztrausí všecko;
a bez zlatého měsce, kde by nabrat času, kde mistrův, živých i mrtvých?
Čí myš, že tak veliké věci darmo přicházeti mohou? I porozumět sem,
kam se to směřuje, že se k tomu stavu zdraví, vtip, ustavičnost, trpnost
a náklad přináseti musejí, a řekl sem: Takt se tedy opravdu říci
může: Non cuivis contingit adire Corinthum, nekaždému se dřevu do-
stane býti fládrem.

3. I vejdemo dále do brány, a vidím, an každý ten strážný jed-
noho neb více jich na práci vezma a s ním se veda, do uší mu cos
dmýchá, oči protírá, nos a chřipě vyparuje, jazyk vytahuje a obkrajuje,
ruce a prsty skládá a rozkládá, a nevím, co víc nedělá. Někteří se
i hlav provrtovati a cos nalévati pokaušeli. Nad čímž Třumočník zdě-
šeného mne vida: Nediv se, řekl; učení ruce, jazyk, oči, uši, mozek a
všecky vnitřní i zevnitřní smysly jinakší než hlaupý lidu obor míti mu-
sejí: protož se tu přeformovávají, a to bez práce a odporosti býti
nemůž. V tom pohledím a spatřím, jak nebozí mnoho od toho přefor-
movávání dávatí museli. Ne o měsce, než o kůži, již museli nastavo-
vati, pravím. Tytýž zajisté pěst, raňje, ferule, mella na líci, na lebu,
na hřbetě, pod sedadly se octla, až krvavau cedili a téměř napořád
prauhů, šrámů, modřin, mozoťů plni byli. Což někteří vidadeuce, dřív
než se jim dali, jen do brány nahlednau, cauvali; jiní formovatelům
těm z rukau se vydrauc, zutíkali tolikéž. Menší jich počet dotrval, až
na prostranno puštěni: až i já také, do toho stavu chut maje, formaci
tu sem, ač ne bez nesnadnosti a trpkosti, vystál.

4. Z brány když vycházíme, vidím, že každému tomu ponabrau-
šenému cejch dávají, po němž by, že mezi učence přináleží, poznán
býti moht, kalamár za pás, za ucho péro a do ruky prázdnu knihu
k shledávání umění: i dostať sem toho také. Tu pak dí mi Všežvůd:
Nu již tu náme čtvero rozcestí, do filosofie, mediciny, jurisprudentie a
theologie: kam nejdřív chceme? Jak saudiš, řekl sem. On zase: Do-

jdeme nejprv na plac, kdež se všickni scházejí, aby se na ně zespodka podíval: potom auditoria porůznu procházeti budeme.

5. I uvede mne na nějaký ryúk, a aj tu oblakové študentů, mistrů, doktorů, mládenců i šedivců! Z nichž někteří po hromadách se drželi, spolu rozmlauvajíce a disputující; jiní se do kautů tiskli jiným s oči. Někteří (což sem dobře vyšetřil, ale sem jim toho tam mluvití nesměl) měli oči a neměli jazyka; jiní měli jazyk a neměli oči; někteří toliko uši bez očí a jazyka a t. d.: takž sem porozuměl, že i tu nedostatkové přebývají. Vida pak já, že všickni tito odkuds vycházejí, a zase tam vcházejíce, jako včely z aule a do aule se motají, pobidnu, abychom tam také vešli.

6. Takž vejdemo: a aj tu síů veliká, již sem ani konce neznamenal a v ní po všech stranách plno polic, přhrad, škatulí a krabic, že by jich na sta tisících vozův neodvozil, a každá měla svůj nápis a titul. I řekl sem: Do jakéž sme toto apatéky vešli? Do apatéky, řekl Tlumočník, kdež se lékové proti neduhům myslí chovají a ta vlastním jménem bibliothéka slove. Pohleď, jací tu neskonali skladové maudrosti! Hledě tedy já, vidím učenců pátere přicházejících rozličně se około toho zatačeti. Někteří nejpěknější a nejsubtylnější vybirajíce, po kusu z nich vyťahovali a do sebe přijímali, povlovně sobě žvýkajíce a zažívajíce. Já přistaupě k jednomu, táží se, co dělá? Odpověděl mi: Prospívám. A jaká v tom chut? dim já. On zase: Dokud se to v ústech žvýká, náhořkost neb nákyseľost čítí; potom se obrací v sladkost. A nač pak to? řekl sem. Odpověděl: Lehčeji mi to přichází vnitř nositi a jsem tím jistší; a co úžitku nevidíš? I hledím na něj pilněji, a vidím jej tlustého a tučného, barvy krásné, oči se mu jako svíce stkvěly, řeč byla pozorná a všecko při něm číté. I dí mi Tlumočník: Ovšem pak tito.

7. I pohledím, a aj někteří tu velmi lakotně s tím zacházejí, pořád, co jim k rukám přišlo, do sebe cpajíce. Na něž pilněji hledě, nevidím nic, aby jim barvy neb těla neb tuku co přibývalo, kromě samého břicha odutí a rozecpání: a vidím, že, co do sebe nacpali, zase to nezažitě z nich lezlo. Někteří z těch takových i v závrat upadli a s smyslem se pomijeli; někteří od toho bledli, schli i mřeli. Což jiní vadauc, na ně sobě ukazovali, a jak nebezpečno s knihami (nebo tak krabicím těm říkali) zacházeti, sobě vypravovali; někteří prechali pryč; jiní, aby jen opatrně s nimi zacházeli, napomínali se. Protož toho do vnitř nepřijímali, než s předu i zadu pytlíků a mošen sobě navěšice, do těch ty škatule cpali, a ty nosic, když co promluvíti neb napsati bylo, z kapsí vyťahovali a odtud do úst a péra brali. Já znamenaje to, řekl sem: Tito tuším v kapsích umění nosí? Odpověděl Tlumočník: Memoriae to subsidia; čí's neslyšal? Slyšel sem pak od některých ten způsob chváliti, že ti prý jen usezené věci vynášejí. A můžel býti; než já sem jiné tu nepohodlí znamenat. Přihodilo se při mé přítomnosti, že někteří své škatule roztrausili, a některým, když jich poodložili, oheň zejma se popálit. Ach, jakého tu běhání, rukama lomení, naríkání, na retu volání! Nechtěl žádný pro tu chvíli vic disputovati, psáti, kázati; než zvěsa hlavu chodil, chaulil se, rděl, u koho věděl, prosbau i penězi zase nádobičko shledávaje: ježto kteří vnitř zachystáničko měli, takové přihody ne tak se báli.

8. Já mezitím opět jiné spatřim, kteříž ani ne do kapsí sobě ty

škatule dávali, než nosili do pokojův kamsi. Za nimiž vejda, vidím, ani pěkná na ně pauzdra stroji, rozličnými barvami líčí, někteří i stříbrem a zlatem obkládají, do polic pořadají a zase vytahující na ně hledi: pak zase skládají a rozkládají, přistupující a odstupující, sobě i jiným, jak to pěkně stojí, ukazují, vše povrchu; někteří také časem na titule, aby jmenovati uměli, nazírali. I díím: Co pak tito taškují? Odpoví Tlumočník: Milý brachu, pěkná věc jest pěknau míti bibliothéku. I když se jí neuzívá? díím já. A on: I ti, kdož bibliothéky mítuji, mezi učené se počítají. Já sobě na mysli: Jako někdo, kladiv a klíští hromady maje a k čemu jich užívati nevěda, mezi kováře. Říci však toho, abych sobě něco neutržil, nesměl sem.

9. Než vyjdauc my zase na síň, uztím já, že těch apatékárských nádob vždy víc a víc po všech stranách přibývá, a hledím, odkud je pak nosí? I vidím, že z jakéhos zastření, za kteréž já také vejda, spatřím mnoho saustružníkův, ani teď jeden nad druhého pilněji a křtaltovněji z dřeva, kostí, kamení a rozličných materií škatule ty formují, a mastí či dryákem naplníc, k obecnému užívání dávají. A Tlumočník mi dí: Tito jsau ti chváty a všelikého zvelebení hodní lidé, kteříž nejužitečnějšími věcmi pokolení svému slauží, že pro rozmnožení maudrosti a umění žádné práce, žádného úsilí nelitující, slavnými dary svými s jinými se sdělují. I udělá mi se chut podívati se, z čeho a jak se to (co dary a maudrosti nazvať) dělá a strojí. A spatřím jednoho tuším či dva, kteříž vonná koření a byliny shledávající, krájeli, třeli, vařili, distillovali, rozkošné dryáky, lektvaře, syrúpy a jiná životu lidskému užitečná lékařství strojíce. Naproti tomu jiné spatřím, že jen z jiných nádob vybírali a do svých překládali; a těch byto na sta. I řekl sem: Titoť vodu přelévají. Odpověděl mi Tlumočník: I tak se umění množí. Nebo zdaž se jedno a též jinak a jinak přistrojiti nemůž? A k prvnějším věcem vždy se něco přidati a přiopraviti můž. A zkaziti také, — řekl sem já s hněvem, vida patrně, že se faleš provodí. Někteří zajisté cizí nádobky dopadna, aby svých několik naplnit, rozřidit, jak moht, leda pomýjí přiléváním; jiný zase přidáváním lecjakés matlaniny, třeba prachu a smeti, zabustil, jen aby se také nové zadělání zdáto. Mezitím nápisy nádhernější než onino přivěšovali a nestydatě jako jiní dryáčníci každý své velebit. Kdež mi i divno i hněvno bylo, že (jakž sem prv navrhl) hdký kdo vnitřní podstatu examinovat, než všecko napořád aneb aspoň bez rozdílu brali; a pakli kteří vybírali, jen zevnitřního křtaltu a nápisů hleděli. A tu sem porozumět, čím to jest, že jich tak máto k vnitřní čerstvosti mysli přichází; nýbrž čím kdo těch léků více do sebe hltat, tím že se více dávil, bledl, vadl a chřadl. Spatřil sem pak preveliký díť milých těch dryáků, jimž se nikdy k žádnému lidskému užívání přijítí nedostalo, než jen molům a červům, pavaukům a mauchám, prachu a plesnivosti, naposledy smutným skřínkám a zadním kautům za podít byty. Čehož bojice se někteří, jak brzy dryák svůj dostrojili (ba někteří dřív než strojili dobře začali) hned po sausedech, praefaci, veršů, anagramm prosíce, běhali; hned patrony, kteříž by novým strojům jména a měšce půjčili, shledávali; hned titule a nápisy jak nejzodobněji líčili; hned rozličných figur a obrázkův květováním jak nejkaderavěji premovali, sami to také lidem vstříc nosili, podávali a jakořka bezděk epali. Ale vidět sem, že naposledy ani to již nepomáhato, proto že to přes příliš

přemnoženo bylo. I litovat sem nejedněch, že, mohau čistý mít pokoj, beze vsi potreby a úžitku, nýbrž v šanc sázením jména svého a se škodau bližních v to dryáčnictví se dávají. Očemž když sem návěští dávat, nenávisť sem získal, jako bych obecnému dobrému překážel. Mlčím již, jak někteří z věcí naprosto jedovatých ty své konfekty strojili, tak že tak mnoho se trávenin jako lékatství prodávalo, a nelibě sem ten neřád nest; ale nebyl, kdo toho napraviti.

10. Takž zase na plac učených vyjdeme: a aj svády, různice, rvačky, shon mezi nimi. Řídký tu byl, kdož by s někým tahanice neměl, nejen mladí (což by se nedospělého věka drzosti přičísti mohlo), než i ti starci vespolek se drancující. Nýbrž čím kdo za učenějšího aneb sám sebe držel aneb od jiných jmin byl, tím více různic začínal a na jiné vůkol šermovat, sekat, házet a střílet, až hleděti hrozno bylo, pochvalu a slovitnost v tom sobě zakládaje. I řekl sem: Ale což to pro milý Bůh? Však sem já myslit a takl mi od vás slibováno, že toto nejpokojnější stav jest: já pak tu mnoho různic nacházím. Odpověděl Tlumočník: Synu, nerozumíš ty tomu; však se to oni brausí. Co, brausí? řekl sem. An já rány vidím a krev a hněv a vražednau jedněch k druhým nenávisť? Však sem podobného nic v žádném stavu řemeslníků nespátiť. Bez pochyby, řekl on, oněch umění jsau řemeslná, otrocká, těchto svobodná. Protož čeho se oněm nedovoluje, aniž by se při nich trpělo, toho těmto plná svoboda. Ale jak to řádem stauti má, řekl sem, já nevím. Zbroj sic jejich na pohledění strašného se nezdálo nic. Nebo kopí, kordy a tulichy, jimiž na sebe sekali a bodli, kožení byli, jichž nedrželi v rukau, než v ústech. Střelba pak jejich byla ze titin a písku, kteréž prachem vodau rozpuštěným nabíjejíce, papírovými štáfy na sebe házeli. Nic, pravím to, po vrchu hledě, hrozného se nezdálo: já však vida, jak když někdo mírně trefen byl, sebau trhal, křičel, vinul, utíkal, snadně mi porozuměti bylo, že to ne žert, než opravdový boj jest. Na někoho jich mnoho dotíralo, až všecko od mečův okolo usí bříinkalo a kulí papírových jako krupobití naň padalo. Někdo, statečně se bráně, obránil se a všecky odbájce své rozehnal: jiný ranami jsa přemožen padl. A viděl sem tu neobyčejnau jinde ukrutnost, že ani poraženým již a mrtvým neodpaustěli; nýbrž tím víc a nelíposti- věji na ně sekali a flekali, každý natom, který se mu již nebránil, nejraději rekovství dokazuje. Někteří s sebau mírněji zacházeli, však hádky a nedorozumění prázdni nebyli. Nebo sotva kdo co promluvil, aby mu hned jiný někdo na odpor nevstaupit. I o snih, bílý-li jest či černý, i o oheň, horký-li jest či studený, hadruňky byly.

Pautník přišel mezi filosofy.

I dí mu Tlumočník: Nu již tě, ale mezi samy filosofy, jejichž práce jest k napravení nedostatků lidských prostředků vyhledávati, a v čem pravá maudrost záleží, ukazovati, uvedu. A já řekl: Tuť se snad bohdá jistěmu něčemu naučím. On řekl: Ovšem; nebo to jsau lidé, kteříž pravdu každé věci znají, mimo jejichž vědomí ani nebe nic nedělá, ani propast ničeho neskrývá; kteříž život lidský k etnostem uslechtilé formují, kteříž obce a krajiny osvěcují, kteříž Boha přitele mají, maudrostí svau k jeho tajnostem dosahující. I pojďmež, řekl sem, pojďme mezi

ně, prosím. tím spíše. Ale jakž mne tam uvedl a já množství starců a divné jejich trety spatřil, strnul sem. Tu zajisté Bion tiše seděl, Anarcharis se procházel, Thales létať, Hesiodus orať, Plato v povětří ideas honil, Homerus zpíval, Aristoteles disputoval, Pythagoras mlčel, Epimenes spal, Archimedes zemi odstrkoval, Solon práva a Galenus recepty spisoval, Euklides měřil siň, Kleobulus budauci věci zpytoval, Periander povinnosti rozměřoval, Pittakus válčil, Bias žebrať, Epiktetus staužil, Seneka mezi tunami zlata sedě chudobu vychvaloval, Sokrates o sobě každému, že nic neumí, povídal, Xenofon naproti tomu každého všemu naučiti sliboval, Diogenes z sudu vykaukaje všecky mimo jdauci haněť, Timon všechněm zlořečil, Demokritus všemu tomu se smať, Heraklitus naproti tomu plakať, Zeno se postil, Epikurus hodoval, Anaxarchus pravil, že to všecko nic není, jen že se to tak zdá. Jiných drobnějších filosofků mnoho bylo a každý obzvláštního něco provodit, čehož sem ani nezpamatoval všeho, aniž mi se připominati chce. Dívaje se pak nato, řekl sem: Ale toto-liž jsau ti mudrcové, světlo světa? Ach, ach. jáť sem se jinakších věcí nadáť. Však tu jako sedláci v krčmě každý vyje a každý jináč. Řekl mi Tlumočník: Tys blaud, ty těm tajemstvím nerozumíš. Já styše, že tajemství jsau, počnu o nich bedlivě přemyšlovati a Tlumočník počne mi je vykládati. V tom aj přistaupí jakýsi také v filosofském hábitu (jmenoval se Pavlem Tarsenským) a pošepť, mi do ucha: „Zdá-li se tobě kdo maudrým býti v tomto světě. budiž bláznem, aby maudrým učiněn byl. Maudrost zajisté světa tohoto bláznovstvím jest u Boha. Nebo psáno jest: Zná Pán přemyšlování maudrých, že jsau marná.“ S kterauž řečí, poněvadž sem viděť, že co mé oči a uši vidí a slyší, se srovnává, ochotně sem natom přestať, a. Pojdme někam jinam, řekl. Tlumočník pak můj bláznů mi nadáť, že maje já se od maudrých něčemu naučiti, od nich utíkám. Ale já šel mlče předce.

2. Z Didaktiky.

Jak dělati, aby života k studiím dosti bylo.

Libují sobě maudří Hippokratesa starého lékaře aforism první, kterýž (lékařské umění v sumu uvéstí začínaje) tak položil: Život krátký, umění dlouhé, příležitost rychle mijející, zkušování nejisté, dovtipování nesnadné. Čímž pět překážek, pro něž řídcí k vrchům umění lidských vycházejí, jadrně vystovil.

První jest krátkost života. Nebo začnauce živi býti a něčemu vyrozuměti, mřeme, a to, co se při nás ukazovati začalo, s námi.

Druhá věcí, kterýchž uměti potřebí, náramná rozšířenost, jichž k vypořádání více by času, než ho na světě miti můžeme, potřebí byto.

Třetí nedostatek příčin a příležitostí dobrých, aneb jsau-li kdy, rychlé jich mjení. Nebo nejlepší jest příležitost v mladosti, an věk ten obyčejně v hříčkách ztrávíme; jiná příležitost, dá-li se kdy, než zvíme, usmekne se zase.

Čtvrtá zatemnělost vtipu a saudu našeho, že nesnadně k jádrům věcí pronikati můžeme.

Pátá, chtěť-li by kdo dlouhým vyšetřováním, jak toto neb onono jest, porozumívati, to že pracné jest a k tomu nejisté. Nebo přehlidne-li

se co jednou třeba (což jak snadně se státi můž), všecka observací v nejistotu přichází, aniž se kdy ubezpečiti lze.

Toto vše poněvadž všelijak pravé jest, mysliti potřebí, zda by jak napraveno býti mohlo. Napraveno pak býti nemůže leč 1. života prodlužováním, 2. umění ukracováním, 3. příležitostmi uchvacováním, 4. vtipu k snadnému chápání otvíráním, 5. místo nejistého vyšetřování, jistého základu, kterýž by chybiti nemohl, užíváním.

A o tomž již mluviti a toho vyhledávati budeme tímto pořádkem: 1. Jak dělati, aby nám nebyl život krátký? 2. Jak dělati, aby učení na jisto bylo? 3. Jak dělati, aby snadné bylo? 4. Jak dělati, aby mocné bylo? 5. Jak dělati, aby krátké a hbité bylo, abychom ho mnoho vypořádati mohli?

Co se života lidského tkne, nejen tuto Hippokrates na krátkost jeho nařiká, ale to i sám Aristoteles činí, naturæ exprobrans, quod cervis, corvis et aliis animalibus tanta vivendi spatia concedat, člověka pak k velikým věcem narozeneho že tak úzkými života mezemi obmezilo. Ale maudře odpovídá Seneka: Non brevem vitam accipimus, sed facimus: nec inopes ejus, sed prodigi sumus: vita, si scias uti, longa est. Item: Satis longa vita et in maximarum rerum consummationem large data est, si tota bene collocetur (De brev. vitae. C. I. etc.) Naše tedy jest vina, jestliže se nám k vykonání velikých věcí života nedostává, protože jej sobě mrháme sami, a to způsobem dvojím: jedno mořením v sobě života, aby nám dříve času zhasl; druhé mařením toho zbytku ve věcech neužitečných. Píše zajisté Hippolytus Guarinonius a dovodí, že každý člověk, zdravý se na svět narodě, tak mnoho kořenů života v sobě má, aby kdo nejujtějšího jest přirození, šedesát, kdo nejsilnějšího, sto dvacet let živ býti mohl. Mře-li kdo před tím časem (jakož arci mře větší díl lidí v dětinství, pacholetství, mládenectví, mužství), že to nejde přirozením, než nešetrností lidskou, pokažením totiž a porušením v sobě nástrojů života, z čehož násilná smrt následuje.

Že by pak i to máto (třeba dvacet, třicet, čtyřicet let), kdy by se dobře vynakládalo, k velikým věcem stačovalo, na důvod jsau někteří v pokolení lidském, kteříž v nemnohém věku velikých věcí dovodili. Alexander Veliký ve třicátém třetím létě věku svého umřel: avšak čeho v těch krátkých letech nedovedl? Války mnohé vykonal, vítězství veliká obdržel, všeho téměř světa pánem učiněn, jména sobě nesmrtného dobyl, jakž by snad jiný, tisíc let živ jsa, nedovedl.

Sám Pán a Vykupitel náš, na svět poslán byv, ne více než 34 let v smrtelném těle zůstal a veliké dílo vykaupení šťastně vykonal; zdali ne na příklad nám (poněvadž všecko, co při něm bylo, tajemství bylo), že jaký se koli komu věk dostane, k vyřízení toho, což k věčnosti stačuje, dosti jest?

A protož na toto dvě mysliti jest, má-li se v životě mnoho spraviti: 1. Aby tělo před nemocmi a smrtí hájeno bylo. 2. Aby mysl rozumně v práci byla zavozována.

Tělo pilně šetřiti, před nemocmi a úrazy hájiti povinni jsme proto: předně, že jest příbytek a stánek duše a to jediný, kterýž rozbořil-li se, ona jiného nemajíc hned se ze světa ven stěhovati musí; pakli se pomalu trhá, láme, boří aneb třeba zamoká, hnije, nepohodlné v něm bydlení má. Abychom tedy na palác světa, kamž milostí boží uvedeni

sme, co nejdéle a nejpohodlněji pobytí mohli, stánek ten svůj pilně opatrovati musíme. Druhé i proto, že tělo nejen stánkem, ale i nástrojem jest duše rozumné. Duše zajisté, v těle jsauc, bez těla nic nemůž: ani slyšeti ani viděti ani mluviti ani s místa na místo přecházeti atd., nébrž ani přemýšlovati; netoliko proto, že mysl všecku materii od smyslů béře, ale také, že též materie kde chovati nemá než v mozku, ani se s ní jak jinak obíráti, kromě podobizny věcí v mozku jako v zrcadle spatrujíc. Protož poruší-li se mozek jakýmkoli způsobem, rozum se hned také ruší aneb mate aneb zastěňuje; ruší-li se jiní v těle údové a bolest působí, mysl hned také překážku má. Načež hleděti, kdo onen veršiček složil: *Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.*

Zachovává se pak tělo naše k životu a zdraví dobrou dietau, jenž jest míra jistá všeho toho, což tělu ku pohodlí jeho přináleží, o čemž medicí obšírně píší. Tuto navrhnu toliko něco, a to z základu přirození, příkladem stromu. Strom, má-li v živosti, čerstvosti své zachován býti na dlouhé časy, musí vláhu míti stále, provívání časté, odpočinutí tytýž. Vláhu míti musí, nebo kdy by neměl, usvadl by; avšak ne nazbyt, nebo přílišná mokrost kořen hnojí a zkázu přivodí. Tak i tělu potřebí pokrmu a nápoje; bez toho ono státi nemůž, protože hladem a žízni život vadne, schne, mře; však tak aby nebylo přecpávání a přelívání, než jen ku potřebě. Čím mírněji a skrovněji bude, tím jistší a lepší zažívání. Čehož kdo vůbec nešetří, kazí v sobě život a zdraví, a umoří se dříve času. Kdy by všecky lidi, co jich před časem ze světa schází, přehlídl, jeden v tisíci sotva se najde, kterýž od hladu umřel, všickni téměř od přeplňování. Nebo smrt jest od nemoci, nemoc od zlých vlhkostí, vlhkosti od nezažívání, nezažívání od zbytečnosti, že se tak mnoho do žaludku cpá a leje, že přeavařovati stačiti nemůž. Obzvláště pak študenům, kteříž se nevypracují, střednosti potřebí, chtějí-li zdraví býti. A však nejen skrovná ale i prostá potrava býti má, protože přirození na maličku přestává, podle pak přirození živu býti nejlepší jest. Stromu, nechť jest jakkoli vzácný, nezalévá zahradník vínem neb mlékem, než čím Bůh nařídil, vodau. Šetřiti tedy i rodičové mají, aby dítek mláďům neučili a zdraví jim nekazili. Není zajisté nadarmo zapsáno, že Daniel s tovaryši svými, mládenečkové spanilí z královské krve, byvše oddáni k učení, při vodě a vaření prostém zdravější, tlustší a (což více jest) rozumnější byli, nežli všickni, kteříž z královského stolu opatření své měli.

Provívání také musí míti strom a občerstvování větrem, deštěm, mrazem, sic bez toho mdlí a chradne; nýbrž postavil-li by strůmek a bylinu někam, kde by ho vítr docházeti nemohl, neb v teple ustavičném, zatchne se a uvadne. Týmž způsobem lidskému tělu občerstvování potřebí, a to procházením, probíháním, pracemi, hrami a jakýmkoli těla pohybováním a cvičením.

Naposledy odpočinutí stromu potřebí, aby ne vždycky zevnitř kvetl, rostl, ovoce nesl, než také někdy vnitř odpočína sám v sobě zažíval a se sílil. Protož nařídil Bůh, aby za každým létem následovala zima, v kteréž by dříví, byliny i země sama odpočívala. Tak podobně lidem dal noc k odpočívání po pracech; avšak i mimo čas odpočívání nočního obmysleti se má a musí, aby tělo jako i mysl při pracech svých takéž odpočinutí a vydechnutí mělo; což se děje zabývkami nějakými.

Nebo poněvadž mysl lidská i tehdáž, když se jí od práce popustí, zaháleli nemůž: musí předce něco býti, by zanešena byla, aby se čas nemařil a mysl spolu s tělem občerstvení měla; a to již něco veselého býti musí, jakož rozprávky, žertové, hry, musika, malování a cokoli smyslům těla libé a pohodlné jest, však bez hříchu. Toho trého kdo šetří, jí a pije středně, tělo pracemi cvičí pilně, pohodlí a občerstvení jemu dodává rozsáfně, jak přirození káže: není možné, aby živ, zdrav, čerstev nebyl na dlouhé časy, samu příhodu a moc boží vymíníc. Protož naučiti se tomu, jak v míru jísti i nejísti, spáti i bdíti, pracovat i odpočívati, velikau jest pomocí dlouhého života a zdraví, i bez léků.

Málo se cosi zdá třidceti let; vyřkne se to pojednau, avšak mnoho jest v nich dnů, ovšem hodin; i pomaličku jda, může se v tom času daleko přijíti. Stromu jak zrostem přibývá, dívaje se naň, neuhlédáš, protože pomaličku a nepatrně roste; avšak (když jen roste) každý měsíc ho něco přibude, ovšem každý rok, že ve třidceti letech veliký bude. Týmž způsobem jde zrůst těla našeho; nevidíme, když roste, vidíme, když zroste.

A nejináč jest i s pracemi myslí. Málo k málu přidáváje, toliko přidáváje, nashromáždí se jistě v krátkém čase víc, než by věřiti mohl. Nebo když na stromě každý rok z každého pupence jedna toliko ratolístka aneb prautek vyroste, dřív třidceti let bude míti na sta, ba na tisíce větších a menších ratolestí, listův pak, květu, ovoce bez počtu. A neměl by člověk ve dvadeceti neb třidceti letech také vzrůsti? Porozvržme sobě to maličko. Den má 24 hodin; ty pro potřebu života a zdraví na tré rozděle, budeš míti osm hodin k spaní, osm k jídlu, procházkám, rozprávkám, hrám a rekracím jakýmkoli; osm zůstane ku práci, kterauž bez nesnadnosti a tesknosti konati můžeš, každau hodinu plátného něco spravě. Počítej pak do téhodne šest dnův (sedmého celého k odpočinutí zanechaje), bude v tédni ku práci hodin čtyřidcet osm; v roce pak budeš jich míti dva tisíce pět set a sedmdesát šest. Co pak v desíti, dvadeřti, třidceti létech? Kam to hle vyjde, když se pomaličku jen předce vždycky kráčí? Protož práv jest Seneka, že život tomu, kdo ho užívati umí, dlouhý jest a k jakýmkoli velikým věcem stačuje. Natom jen záležeti již bude, uměti života užívati a to, což se v něm spraviti má, uměti pořádati.

3. Z Umění kazatelského.

Líbeznot řeči.

Líbeznot celé řeči jest troji: 1. jistota, 2. krátkost, 3. proměnnost.

K líbeznoti celé řeči náleží předně jistota, a ta záleží v tom, aby řečník, dobře sobě řeč připravě, dobře ji také v paměť vložil a porád směle a vesele mluvil. Mluví-li řečník s oslýcháním a nesmělostí: nahlédaje do papíru, ovšem s nějakým zatináním a teprv slov i věcí řapáním: nepřijemná řeč bývá učiněna. Protož řečník sobě řeč časně přistroje, jednau i po druhé, i vícekráte, je-li mdlé paměti, přeběhnauti a opakovati sobě musí. Tuto se Horácovo vyřknutí naplní: Rem bene praevisam verba haud invita sequuntur; dobře-li sobě přehlídneš věc, poplyne tobě sama řeč.

K líbeznoti patří za druhé krátkost, a tato jest ozdoba znamenitá a k činění bedlivých posluchačův jistý prostředek; jakž praví Horác:

Quidquid præcipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi faciles, teneantque fideles.

to jest: Cožkoli předkládáš, mluv krátce, by posluchač snáze
Tvým srozuměl slovům a je věrně v paměti snášel.

Nebo nemožné jest lidské mysl, aby přes hodinu při jedné věci jadrné zdržána byla. Protož co se dále mluví, u vítr se mluví. Nýbrž je-li kdo v tom znám, že dlouho mluvívá, posluchači, dlouhosti se bojíce, hned s počátku mysl spauštějí, tak že neživé bývá poslauchání. Dlouhost naprosto jest zbytečna a nemůže než teskliva býti. Mezitím nalezají se však i takoví posluchači, kterým i prodlažená, je-li jen bystře přednešena, řeč dlouha nebývá.

Dí někdo: „Když jest mnoho věcí, škoda jich nechávati.“ Na tuto námitku odpovídám: Dobře by bylo, aby bylo mnoho věcí, ale že někdy bývá mare verborum, gutta rerum, moře slov, krůpěje věcí: protož odmísí-li řečník zbytečnost slov, bez nichž také býti může, sotva jich tak mnoho zůstane, aby protahovati musil; v hodině velmi mnoho pověditi může. Dále: Byť i užitečných věcí a naučení hojnost měl, zdaž všecko jednostejnau obsírností věsti třeba? Vyberme pro posluchače potřebnějších a případnějších, jiných krátce dotkněme. Tuto bychom o tom a tam o onom mluvíti mohli, ale není času. Sice mnoho si umíniti a málo neb na bžh odbývati a z částky na částku skládati jest zlého řečníka dobré znamení. Nýbrž radí osvícení muži, kdykoli by řečník ustávání posluchačův spatřil, aby hned přestal, byť ještě lepší věci měl a čas třeba neprošel; sice málo toho užive a mohl by to lépe po druhé při čerstvosti vynaložiti, nežli tu. Nebo jako tu není žádná přívětivost, do hostů cpáti a líti všecko, což máš i nejlepšího: tak tuto podobné jest.

K líbeznoti celé řeči patří za třetí proměnnost a rozličnost jak věcí tak slov. Nebo všelijak pravé jest: Varietas delectat, rozličnost dává libost. Kvítek čím více má barev, tím bývá milejší; zahrada, čím více rozličných stromů a bylin, tím vzácnější; apatéka, čím více rozličných léků, tím dražší; musika, čím více uměle provívajících hlasů, tím libější a jímavější: tak i tuto ne vždycky jedním hlasem vrzati, ne vždycky jednostejných formulí, přecházek a slov užívati sluší.

4. Z Maudrosti starých předkův.

0 příslovích.

Prísloví neb připovídka jest krátké a mrštné nějaké propovědění v němž se jiné praví a jiné rozumí; to jest, slova znějí o nějaké zevnitřní tělesné známé věci, a namítá se jimi něco vnitřního, duchovního, méně známého. Ku příkladu, když dím: „Slepý o barvách sauditi nemůže,“ míním to, že, čemu kdo nerozumí, o tom mluvíti a saudu vynášeti nemá. „Mezi sršně nedmýchej“ t. j. hněvivého člověka nepopauzej. „Kdo chce žíti, musí síti“ t. j. kdo chce úžitek bráti, pracovati

musí; kdo chce učeným býti, učiti se musí atd. Z čehož viděti, že každé přísloví (vlastně tak řečené) *contracta quaedam similitudo* jest, to jest, tajné věci k věci přirovnání a podobenství sebau nese, toliko že se jedna z nich (*apodosis*) zamlčuje. Nebo plně mluvě, řekl bych: Jakož slepý o barvách souditi nemůž: tak o umění ten, kdo se mu neučil. Jakož mezi sršně dmýchati jest bauřiti je: tak člověka popudlivého drážditi jest bauři začínati. Jako orač žádné žně míti nemůže, jestliže pole neosel: tak nepracovitý lenoch úžitku ať nečeká. Protož se někdy slovíčka přirovnání namítající přidávají: jako, co, není než, div že atd. Uprímý jako motovidlo. Má se drle jako chodec na brle. Není než vlk (lakomec). Div že neošediví (starostl) atd.

Berau se také někdy za přísloví prostá pověděni, když jen pěkná a v krátkých slovích smyslu mnoho vypovídající jsau, jako: Pokud víry, potud člověka. Komu nelze raditi, nelze pomoci. Věc Bohem sauzená nemine. Kde není kázně, není bázně. Věeho do času. Nauze nedá zvůle, neb Nauze vůli hamuje atd. Ale to vlastně mluvě adagia, t. přísloví neb přípovídky nejsau, než *gnomae* neb *sententiae*, t. stručná pověděni, kteráž ačkoli také svau užitečnost a platnost mají: onano však mají větší líbeznost, protože mysl hned na dvě se rozvírá, i nato, co se literně jmenuje, i nato, co se pod tím míní; a tak věc tím ja-drněji v myslí vážne, čím patrněji podobenstvím vysvětlění bře.

Z čehož viděti, že pro dvě příčiny adagií se užívá: jedno pro ozdobu řeči, kteráž se jimi jako kvítky neb perličkami rozkošnými províjí; druhé pro ja-drnost rozumu, aby mysl i v pozornosti snáže zdržána býti, i snážeji a mocněji chápati mohla. Takové *paroeniæ* neb adagia, t. přísloví, berau se ze všelijakých vůbec známých věcí a směřují vždycky k formování v nás rozumnosti a opatrnosti při věcech života a obcování se dotýkajících. Ku příkladu:

1. z věcí přirozených, živlů, kovů, zrostlin, zvířat atd., jako když se dí: Proti praudu plovati. Ne vše zlato, co se típytí. Strom jednau ranau nepadá. Vlk leže netyje atd.

2. z věcí řemeslných od lidí vymyšlených a spořádaných, jako: Dal se bez vesla na moře. Jak zapráhl, tak jede. Na jedno jsau kopyto. Komu se chce tancovati, tomu snadno pískati atd.

3. z historií neb věcí někdy při někom stalých a zběhlých, jako: Saul mezi proroky. Nepodařilý Absolon. Vředovitý Lazar. Mistr Nauze naučit Dalibora hausti atd.

4. z básní a fabulí, kterýmiž někdy mudrci lidské činy vyobrázeli, jako: Beran vlku vodu kalí. Kráva muškátu rozumí. Hlava bez mozku atd.

5. Z Hlubiny bezpečnosti.

Svět se točí vůkol, vůkol v světě všecko se válí,
Zhůru dolů, sem tam v něm vsudy všecko chodí.

Ač nechodí: létá, kácí, převrací se kotrlcem,
Málo co svým řádem kráčeje, všecko maní.

Sám jediný světa Pán nade vším, pode vším, skrze všecko
Jda, světu sám věčná podpora pevně stojí.

Ó blaze, kdož v centrum věčném usadí se! Na věčnost
V srdci božím svému srdci nalezne pokoj.

6. Z časoměrného překladu žalmův.

Žalm VIII.

Ó veliký velikého ty náš panovníče okršlku,
 Hospodine, ach velikát jest tvého jména velebnost!
 Ach jak nestižená tvá, jenž zemi přístřeťa všecku,
 Všecku nebes výsost věčným zastínila bleskem,
 Býti musí sláva! Nýbrž (což divněji vážím)
 Tvau velebí divnau i ta nemluvnátka maličká
 (V nichž se o tvor lidský jasná tvá spatruje péče)
 Moc, jichž ústa nemá jsau tvých chval hlásati nástroj,
 Tak že ti nesmyslní, Boha kdož prau, hanbu nemírnau
 Z důvodu tak makavého mají. Já jistě nebes tvých,
 Ó Bože, když jen krásu vidím, a s tak mnoha slunce
 Hvězdami v řádu milém, jejž's jim dať, kráčetí patřím,
 Hned trna tak říkám: Ach jaks velikých, Bože, pánem
 Těchto věcí! A co pak, co člověk neb plod jeho bídný
 Jest, že ho tak vážís? nebo málo pod angely níže's
 Jej posadiv, korunau panování nad tvory všecky
 Ozdobil ozdobnau; poddav jeho pod nohy všecko,
 Cožkoli rozličným ruka tvá kde zřídila dítem:
 Stáda volů a ovec a hovad na polích se pasaucích;
 Též zvěři stáda mnohá vysokých po horách běhající;
 Ptactvo u větru libém, jimž vysoko létati dáno;
 Též ryby všech vod a řek, v hlubinách jimž zplývati dáno.
 Ó Bože, přestavný pane náš, jak rozlita slavně
 Důstojná tvá moc vsudy! Jak tvé jméno velebné!

Žalm XV.

V důstojném, Pane, tvém nebe stánku, na tvé hoře svatlé,
 Prav, kdo hoden uznán bydliti věčně bude?
 Ten bude, kdož srdcem jest upřímnosti milovník,
 Rád čině všecko pravé, rád mluvě všecko milé.
 Ke škodě kdož jazyka svého bližnímu nebrausí:
 Před křivdau zlobivých zastane radše lidí.
 Kdož sobě hříšníků (byť slavných) v mysli neváží:
 Než váží etnostných, jakkoli často chudých.
 Přípovědí kdož stále drží svých přísahy všecky:
 A slova svého ničím, byť škodu bral, nemění.
 Auplatku kdož nedbá v saudu proti bráti nevinným,
 Vůbec aniž bližních lichvami svými hubí.
 Těchto věcí kdo by chtěl stálan ostříhati myslí,
 Tenť cele, ten vlastní zůstane věčně boží.

Žalm XVIII.

Své tobě všecko celau vraucností srdce vylévám:
 V své tebe všecky živau láskau vnitřnosti pojímám,

Ó Bože můj, má sílo milá, má skáto přepěvná,
 Můj brade, mé jediné spasení, můj sám Bože silný,
 V němž doufám, můj štíte tuhý, rohu, jímž se potírá
 Mých cele zlost škůdců, před bauřemi kotvo a porte
 Vždycky mi bezpečný! Neb kdyžkoli chválu do úst svých
 Tvau bera, tě vzývám, hned mých, hned zpět jde nepřátel
 Moc! Hned i auzkost má hned na prostranno vychází.
 Jíž mne opět jistá byla smrt obstaupila svými
 Hřůzami, již zhynutí vzteklým obklíčilo praudem,
 Jíž hotový mne děsil, smutné rozdíraje hrdlo
 Hrob, noha již síti smrti jsauc zachváčena vázla:
 V těchto byv auzkostech, k nebi sem pozdvihaje tváře
 Vraucně volal, k Bohu svému mocí vši síly volal sem.
 On pak, jakž na svém ohnivé seděl oblohy trůnu,
 Vyslyše hlas křiku mého, pohnut byl rychle milostí.
 Hned jeho pod nohami svět se strásl, hned země všickni
 Základové, všech i hor hned trásli se strašlivě. Hrozný
 Dým z chřípí jeho šel, ohnivý plamen z úst jeho páal,
 Jiskry živé s uhlím řetavým vsudy prskaly vůkol.
 Kdež nebe z svých širokých veřejí vyzdvihši se, Pána
 Sprástilo hned k zemi níže, jehož byla podnože temný
 Mrákoty stín. Vozové jeho pak světlých cherubinů
 Zástup. Skrýši sobě pripravil z temnosti mračen svých,
 Odkudž blesk z oblaků uhlí řetavého vycházel.
 Od Boha Bůh hřímał, zvuku svého vydávaje troskot
 Tak střety paušlěje své nepřátele prudce porážel,
 Až se propast hluboká tam pod nimi odkryla všecka,
 Základové země též se ukázali od ducha úst tvých.
 Pak mne ujav s výsosti chopit a vyvedt z velikých vod,
 Z mých všech nepřátel praudů těch jakkoli prudkých,
 Ačkoli silnější mne byli. Pán podpora silná
 Sám mi byl. Oblibiv mne sobě, Pán z úzka vytrhl mne.
 Odplatu mé nevině, mé čistotě náhradu dał Pán,
 Když, že sem ostríhal jeho cest, viděl; ustavených prav
 Šelte božích a upřímě se mít k Bohu svému hleděl sem.
 Mé dle spravedlnosti tedy odplatu, můj Bože, dats mi,
 Čistoty srdce vnitř i rukau zevnitř povědom ja;
 Neb s milosrdným rád každým milosrdně nakládáš,
 Úpřímým úpřímě činíš, sprostnosti obhájce!
 Než naopak kdo chodí převráceně, své věci všecky
 Též spatří, že mu též půjdau naopak a narůzno.
 Kdos saužen, k Bohu svému volej, a tu hned oči pysné
 Pán snížie jasnau rozsvítí svíci radosti.
 Jakž mně činíš, Bože můj, v tobě já, v tobě vojska prořázím,
 Bašty tebau kácím, vysoké v tobě přeskakují zdi.
 Síla jest cesta boží, řeči jsau jeho pravda nemylná:
 Štítem jest mocným tomu, kdož doufánlivě kráčí.
 Neb kdo Bohem kromě Hospodina? Kdo skátau jest kromě Pána?
 Můj Bůh k vítězství mne pasem podpásal udatně.
 Mé nohy jak by laní křepké čině, vysoko dáva

Skákati. Též ruce mé bojovat uče, lámati všecky
 Dá luky ocelivé. Proti šermům štítu dodáváš,
 Můj Pane, podpíráš pravici svau mdtobu, až již
 Tvau odevšad vůkol zveleben sem dobrotivostí.
 Rozšířils kroky mé: sehnaut nepřátely dals mi.
 Jižť zranění padli, již povstati již nemohau víc.
 Mně proti kdož povstať, padť hned, sehnaut jsa konečně;
 Kdož mne nenáviděli, všeckys hle vypléniti dať mi.
 Ach volaliť, volali, však ani pomocníka nenašli,
 I k Bohu, však neslyšel. Já pak jako prach ve povětrí
 Všecky je rozprášil, pošlapav je co bláto na ryčících.
 Padť zrocených všech hluk: lidu aj všemu za hlavu dals mne!
 Národové mně cizí slauží, jichž sem ani neznat.
 O mně kde dojde pověst, slibují poslauchati: bázní
 Ěhance mi pochlebuji a s třesením cizozemci v hradích svých.
 Živ Bože buď! živa buď na věky tvé slávy velebnost!
 Mého jsi Bůh spasení. Bůh, jenž sluze svému poraučí
 Pomsty a podmaňuje mně lidi, slavný spasitel můj,
 Sprostitel ukrutných nepřátel, jenž cele padli.
 A protož aj zpívámť chváty tvé v národu každém,
 Hospodine, hlásám přestavné tvé činy, mocně
 Jak Davidův, Krystus, syn v národech ujma dědictví
 Již kralovat, kralovat bude až po všecky věkův dny.

Žalm XLVI.

Bůh jest naše pomoc, naše Bůh utočiště jedinké,
 Bůh v bídách jistá sám lidu svému pomoc.
 Nic se tedy strašiti nebudem, by se kácelo všecko
 Pod nami, neb i na nás, daufati předce budem.
 Byť moře všecko na zem s ječením se vylévalo prudkým,
 Byť hory padly dolů, byť se propadla propast:
 Město boží, církev, v pramenů svých předce potůčkách
 Svě obveselení můž v Bohu míti libé.
 Bůh s nebe patře dolů a uprostřed svých jsa, přispívá
 Svým k pomoci, jeho nic škodně nepohne se lid.
 Ach hlučeliť byli národové, byla pohnula všecka
 Království se země, zbauril i svět se všečen:
 Okřikť však Pán všecky hlasem s výsosti nebeské;
 Až všickni strnuli, všecka utichla země.
 Pojdte lidé, spatrujte boží aj skutky předivné,
 Jak hrozných pustin Pán nadělat na zemi!
 Přítrž mocně bojům učiniv po vsi zemi, střelbu
 Roztrískav spálil tuk, střety, vůz i kopí,
 Tak mluvě: „Již se lidé upokojte po vsi zemi! Já sám
 Nejvyšší správu všech vsudy ujmu lidí.“
 Mysli dobré buď, církvi milá, Bůh s námi je věčně!
 Hospodin aj vysokým nám bude věčně hradem.

Žalm L.

Nad bohy Bůh silný zavolá všech k saudu bohů svých,
 Což jich rozsázel po vsi zemi; východ i západ
 Stáli musí jeho před trůnem, když v kráse sionské
 Zastkvěje se slavně. Aj Bůh nás již se ubírá!
 Nehce se dél díval, ni mlčet k světa déle nerádům.
 Před ním oheň vše zžírati má, vše pokáceti vůkol
 Vichřice náramná. Zavolá výsosti nebes svých,
 Též širokosti země svých saudů s lidmi za svědky!
 Pak se jim ohlásí, řka: Shromažďte mi posvěcené mé,
 Smlauvu kteříž se mnau učinivše zde, slauli lidem mým.
 Stáli-li v pravdě toho: stvoření zemská i nebeská
 At spatříc potvrdí saudů Boha svého pravosti.
 Slyš, lide můj, a povím: pozoruj a budeš sobě svědkem,
 Žeť sem já Bůh tvůj neukryl tobě k výstraze nic, nic.
 Nechci tě obviňovat z obětí, jestlis kdy zanedbal
 V mé zevnitř co službě konat. Nebo zdaž mi volů tvých,
 Neb kůzlů třeba jest? Zvěř všecka a všecka hovádká
 Jsau na tisíce horách v moci mé, tak i ptactvo nebeské.
 Zlačným-liž, nepožádám nic, nic od tebe: má jest
 Všecka plnost všech dostatků v zemi, i v nebi má jest.
 Přes to zdalíž jídám neb pijím? tím mne ty neci.
 Než toto radši dětej, obětuj Bohu chvály srdečné
 Všecka za dobrodiní, jemu své plně zámluvy věrné,
 Pomněje, cos při křtu sliboval nebo býváje v úzku.
 Pakli co ještě trvá, cožť trápi, jen mne dověrně
 Vzývej: já tě vytrhna novauřl dám příčinu chvály.
 Pokrytům ale saudce, jinak mluvě, tak na ně zahřmí:
 Což ti to prospívá, že beřeš mé zákony v ústa,
 Smlauvau mau chlubě se, kázeň poněvadž opomítáš?
 Neb zloděje kdy vidíš, tož s ním běže v krádeži díť máš,
 Ústa mluví tvá lest a jazyk ctným na škodu pauštíš,
 Srdcem zlostně kuješ proti bližním praktiky zrádné.
 Tos hle činil! a že já mlče všecko to sem tobě snášel,
 Žeť podobný budu, mněls. A protož již trestati začnu.
 Již tedy, již, srozumějte sobě vy lidé, vy ničemní,
 Jenž pauštíte Boha z paměti, bez bázně hřešice:
 Ješto on když pochytí, nebudeť žádného retuňku.
 Chváliti Pána obět nejlepší, tím jeho uctíš.
 Cest kdo svých popraví, spasení své Bůh mu ukáže.

Žalm LX.

Všecka trhá se země, každý chvěje se v světě národ,
 Jak by propadnauti s námi se všecko chtělo.
 Ó Bože rozhněvaný, tak-liž podvrátiti miníš
 Již národ lidský, již i tu s námi zemi?
 Zůřiti ach přestaň! rozsedliny zas země uzdrav!
 K nám se milostí zas, k nám lidu svému navrať!

Ach tvrdě, ach příliš, příliš tvrdě, ach Bože, s námi
 Nakládáš, kalichem hořce napájeje nás.
 Však tobě čest na věky, že milost zase spatříti dáváš,
 Jak zdviženau koruhev těm, tebe kdož se bojí.
 Ó tedy již pravici sám svau lidu svého milého
 Ostatky z bíd těch vysvobod! ó zachovej!
 Plésám, Bůh že se nám z své svatyně ozval ochotně,
 Ozval a vítězství nám učinil naději.
 Již bude můj Síchem i Suchot i Galád i Manasse,
 Efraim i s Judau, končiny všecky jejich.
 Kdož mi se pak protivil (Moab, Edom, též Filistýnští)
 K otrockým službám všecky sobě podrobím.
 Měst však tak hrazených, pevností tak nedobytných
 Kdož mi dobýt dopomůž? Dílo to práce dodá.
 Kdož by jiný než sám, Bože náš, ty, kterýžs byl opustit
 Nás v hněvě svém, přestav vojsk býti vůdce našich.
 Již ale zas se navrať, sílau mdloby naši podepři!
 Lidská jest marná pravdivě všecka pomoc.
 Než v Bohu svém sobě postupujíc my udatně, nepřátel
 Všecku s Boží pomocí moc pošlapáme našich.

7. Z Catonových mravných naučení.

Dáš-li pozor na život lidský, všech spůsobů šetře:
 Saudě jiného jiný, žádný sám bez vady není.

Pilně varuj se řeči proti řečným dávati v půtku;
 Řeč mívá leckdos, maudrost jest ozdoba řídkých.

Aulisných se řeči vždy varuj pochlebně lahodných;
 Uprímné znamením řeči buď tobě prostota myslí.

Přípovědi se nelěš, leč máš, co slíbeno, v hrstí:
 Tím hyne víra nyní, že mnozí jsau na slova štedří.

Jestliže s kým kdo sobě šepcí, nastýchati nedbej;
 Zlé svědomí sobě míti musí, kdo vždycky nastýchá.

Střící se vždycky lidí pamatuj přílišně lahodných;
 Píšťata sladce zní, když ptáček ptáčata vábí.

Různic s tím se varuj, sobě s kým ruky lásky podáváš;
 Lásku tvrdí svornost, hněv trauší v srdce nenávisť.

Stačnje-liť možnost, dobře čiň všechněm, i neznámým;
 Královská ctnost jest, dobročinstvem přízně dobývat.

Máš-li s nesvorným spor, nestyď se ustaupiti někdy;
 Mír nese vždycky pokoj, vítězství často nejisté.

S přátelským známým nesnadně se v půtku vydávej;
Jiskra malá můž dáti oheň, slov nemnoho vádu.

Z příkladův uť se jiných, co činit neb utíkati lép jest;
Stušné jesti cizí zrcadlem příhody míti.

Zasmušilých, přílišně tichých hled' střici se tváří;
Ráda tichá břehy podmítá voda, ráda se víří.

Viz, komu dobře činíš, viz a opatrnosti uživej,
Darmotratem tebe hodnější by nenazvali hodně.

XCIII.

Václav Frant. Kozmanecký.

Václav Kozmanecký čili polatiněle Kozmanecius (syn Daniele K. Novoprazského, vojína, jenž ve vojště císařském proti Turkům bojoval) rodem byl z Čáslavě (nar. 1608). Jsa ještě chlapec, poslán byl na učení do Uherského Brodu, kdež několik let (1620—26) pobyv, vzdělal se nejen v latině, ale též jmenovitě v umění hudebném. Studie jeho trpkým způsobem přetrženy byly, když Betlen Gábor, vpadna do Moravy, Uherský Brod obsadil. Zpěvem a hudbou podařilo se sice mladému žákovi, zjednati sobě přístup k Jiřímu knížeti krnovskému, společníku Betlenovu, od něhož hojně byl obdarován: nicméně v tisních tehdejších, ku kterým se i mor přitovaryšil, mnoho vytrpěl nouze a hladu. Posléze nepřátelé odťáhli, a Kozmanecký mohl ve studiích pokračovati. L. 1627 vrátil se do Čáslavě. Tu přestoupil k církvi katolické, byv posud vychován v učení Lutherově. Brzo potom obrátil se do Prahy, studoval na akademii jezuitské filosofii a dosáhl hodnosti bakalářské. Od l. 1635 byl učitelem v Něm. Brodě, později v Ledči a v Praze, kdež asi od l. 1640 sloužil co ředitel kůru a školy postoupně u sv. Petra na Poříčí, u sv. Jindřicha, a konečně od 1644 do 1653 u sv. Štěpána na Novém městě. Kdy zemřel, posud známo není. Spisy Kozmaneckého, jenž v rukopise jednomu bibliothéky strahovské se chovají, jsou vypsáni: povodně prazské l. 1655, bouře české z l. 1618—20, požáru na Novém městě prazském l. 1653 a války třicetileté*): mimo to složil několik žertovných básní, obsahu poněkud ohroublého.

*) Posud ze všech spisů Kozmaneckého jen část vypsání 30leté války vydána od Vincencia Zahradníka v Č. Č. M. l. 1833.

Z krátkého vypsání třicetileté války.

Paměti z let 1639, 1640, 1642, 1644.

V létu 1639 pyšný Banner, jakožto chvály a slávy vojenské chtivý, ba i také jako vlk hltavý, laupeže žádostivý, kterýž se dlouho pokoji radovati nepřivykl, se svým vojenským lidem přitáhl k Pirnu a s nejvyšším Morazínem tu boj vedl a konal. Téhož města mocí dobyl, a porazil a potlaukl Morazína, však s mnohau škodau a ztrátou lidu svého, kteréhož mnoho tisíců mět. Týž pýchau nadutý Banner, vypínaje svou hlavu a jsa náramně posedlý vysokomyslností, ku Praze v létu svrchu psaném ve dnech máje měsíce běžících s velikau přípravau válechnau a s množstvím vozů řebříky naplněných přitáhl. Nadál se jistého vítězství, té jsa naděje, že jeho vojinové přes ty řebříky bez velikého odporu na pražské zdi jako na hrušky polezau. Ale uhodila kosa na kámen, pištěc na bubenika, holič na bradytě. Položil se týž Banner se svým lidem u šibenice, snad pro štěstí, poručiv k té šibenici dva veliké kusy přitáhnauti, z nichžto některau ránu k horské bráně, kteráž toho času v své celosti a podstatě stála, beze škody učinivše, střileti přestali. Na druhém pak vrchu po levé straně nad vinicemi k východu slunce položenými jeho lid pěši s rozvinutými praporcei, jako by jižžjž do Prahy vtrhnauti měli, stáli. Ale na druhý den všecko vojsko poodtáhlo odtad okolo týchž vinic. Přitáhli s kusy ku kostelu svatého Pankraciho, toho času nedaleko za vysehradskau branau postaveného, ale již nyní dokonale zbořeného a v nic obráceného, tak že tohoto času, kde stál, sotva místo poznáno býti může. Od tohoto místa silně ke zdem pražským ze šesti velikých kusů proti Karlovu střileti Banner počal, proti němuž zase z kusů odporováno bylo. Střílelo se od chrámu božího svatého Apollinariše, v Novém městě pražském na větrné hoře postaveného, a z upevnění vysehradského, a tudy mu z týchž dvou míst silný odpor se činil. Do téhož pak chrámu božího z jeho kusů veliká kaule, prozrazivši zeď, přišla a tam zůstala, jiné kaule ale do vinic nízko padaly.

Vida Banner, že se mu vedle mínění jeho nevede, umínil pod akkordem město sobě pod moc uvésti a podmaniti. Posílal trubače a bubeníky do měst pražských, aby se mu poddala, dříve nežli by on do nich mocně se svým vojskem vtrhl. Načež bylo zase od Gallase vzkázáno, aby hnedky vtrhl a Prahu vzal, může-li, a že k tomu má brány otevřené. Ale on, porozuměv, že by snad musel perné šišky jísti i se svými vojsky, dříve nežli by Prahy dostal, a maje slabau naději, by toho co dovedl: třetího dne od Prahy se vším vojskem k Brandeysu a do Staré Boleslavi odtáhl a tam, velmi silně se i vojsko své ohradiv, mnoho měsíců ležel.

Toho času sám osobně JMst arcikniže Leopold na místě JMstic. v Praze zůstávati ráčil, nepříteli činiv odpor, poněvadž začasté strany proti sobě válčily, jedni druhé hubili a zajímali. Uherští jezdcové měli své ležení za Prahou na Špitálsku s baudami a stany jako nějaké město postavené. Vsaak jednoho dne velmi raničko neměli stráží dobře osazených. Ten, kterýž na ztracené stráží ku Prosíku stál, nebedlivě svou povinnost konaje, zabit byl, a poněvadž jiným strážníkům znamení nedal, i jiní strážní byli pobiti. Tau tedy příčinau bannerští dragoni

velmi raničko se silnou mocí vskočili do ležení uberského, kdež na větším díle spalé Uhry nenadále bez milosti tloukli a zajímali. Tolikéž i všecko jejich ležení šeredně zapálili, ačkoli Uhří, kteříž rychle na koně vsedali, čerstvě se bránili s velikým křikem a nemotorným hlaholem, kterýž v Praze dobře a pozorně slyšán byl. Já autor tohoto spisu nato všecko sem svýma očima se díval, patře na tu příhodu s věže u sv. Petra na Poříčí v Novém městě pražském.

Témuž pak Bannerovi nejvyšší Gallaš silně odporoval a často na něho dorážet. Obojí strany se potýkaly, jedni druhé bili a zajímali, a tak se vespolek hubili, ačkoli Gallaš divné a nestálé štěstí měl a mnoho lidu vojenského zavedl. Banner pak po mnohých půtkách, mezi Prahau a Brandeysem s císařským lidem vykonaných, přemáhán jsa a sám též přemáhaje, pryč odtáhl, dav po sobě nákladné mlýny císařské, též také přes řeku mosty popáliti a v nic obrátiti.

V létu 1640 vyvolen byl za nejvyššího správce vojenského polního Piccolomini, pán maudré rady a rozumu vtipného, jsa zkušen ve věcech válečných, ano i smělý bojovník. A bylo takového tehdejší potřeba, poněvadž někteří oficeírové vojenští byli propuštěni a jiní zase na jejich místa dosazováni. V témž létu Banner ve dnech června měsíce běžících přitáhl s velikau silau svého vojska k Řeznu, aně ho mocí válečnou dobyti. Silně k němu z velikých kusů střel, ano i s všelijakými obmysly vojenskými, aby ho dobyti mohl, se pokoušel: ale nic nesvedl, poněvadž mu silně odpíráno bylo s hynutím a záhubau lidu s obojí strany podle štěstí i neštěstí vojenského.

Říšská pak knížata, porozumívající hrozné a žalostivé býti takovéto s obojí strany lidu křesťanského hynutí a mnohých přestavných měst a království zpuštění a vypálení, radili se velmi pilně, nakloněni jsauce ku pokoji, aby způsoben býti mohl, jakož i JMCská neméně k tomu nakloněna býti ráčila. Ale že taková veliká věc, totiž pokoj, lidem k způsobení přetěžká jest, nic toho na ten čas způsobiti nemohli bez vůle boží, tak že předse válka dále a dále následovala. Nebo Piccolomini válčil s Bannerem a silně mu odpiral, tak že týž Banner, jsa přemáhán a bit se svými vojsky, od Piccolominiho byt puzen a hnán až do Míšně. Při této příležitosti byl zajat s mnohými vzácnými oficeíry vojenskými nejvyšší Schlang, s nímžto Piccolomini ne nějak nekřesťansky zacházet, ale podle mírné výplaty dle běhu vojenského zase propustit, znaje a věda to jakožto maudrý válečný pán, co se jiným dnes přihodilo, že jemu též podobně zejtra by se přihoditi mohlo.

Po smrti Bannerera bylo mnoho prostýchati o svatém pokoji, ale JMC. s takovými výminkami, jakž nepřátelé míti chtěli, nijakž k tomu přistoupiti nechtěla, vědauc o tom, že válka z nespravedlivých příčin začatá a konaná časem svým bez takových výminek i proti vůli nepřátel konec svůj vzíti musí. Po též smrti Bannerově jeden dosti vzácný kněz katolický, kterýž byl dobrý musikus a komponista, složil směšné requiem o témž Bannerovi, žádaje mu podle zasloužení odpočinutí, s propěvováním lidu sedlského, chudého, že jich již nebude trápití, bítí, pálení, laupiti a sužovati více.

V létu již 1642 nejvyšší Torstenson ve dnech měsíce dubna běžících s vojskem nemalým do Lužic táhl a tam válečným během a mocí násilnou velikého Hlohova se zmocnil a jeho i vzal. Proti němu jedno

slavné kníže, totiž Franc Albrecht, povstal, hotov jsa, s ním válčiti a jemu ve všem odpor činiti. Pročež velmi spěšným hnutím svého vojska a tažením k Svidnici pospíchal a táhl, však k svému brzkému zahynutí. Nebo Königsmark bitvu velikau s ním konaje, jeho vojsko porazil, při kteréžto bitvě týž Franc Albrecht, byv těžce raněn, v Svidnici svůj život dokonat. Švedové, jsauce silni a užívající štěstí, kteréž jim na ten čas velmi povolno bylo, o více se poukouseli. Jakož pak mysl lidská a nejvíce vůdcové váleční nespravedliví toho žádají, by více lidí sužovali a trápili, buďto právě nebo neprávě: tak i tuto Švedové podle vůle boží pro naše hříchy vždy více se silili a mocí města brali a je sobě podmaňovali, při kterémžto času i město Nisu vzali a sobě podmanili.

V témž létu nespravedliví váleční Švedové přitáhli s velikou mocí do slavného markrabství moravského k městu pro svou vzácnost dalece vznešenému, Olomauci. I to sobě, však způsobem nehrdinským, podmanili a je za dtauhý čas a několik let, a to až do zavřeného toho z dávna žádostivého pokoje, ve svém držení měli, nekřesťanským způsobem s podmaněnými zacházejíce a je ukrutně na statech a mnohé na hrdlích hubíce. Neb když plat podle vůle své na ně uloženy dostali: teprv jim téměř všecko pobrali jakožto šaupčníci a nenasyčení hltáci cizích statků. Měšťané téhož města, v takové bídě trvajíce a pod takovým nekřesťanským panováním zůstávajíce, rozličné spůsoby a cesty k vysvobození sebe vymýšleli, na císařský lid žalostivě taužíce, že jich od toho zajetí a od té služebnosti nepřátelské vysvoboditi zanedbává. Ale na ten čas nelíbilo se snad Pánu Bohu jich vysvoboditi, abychom, vidauce své bližní v tak bídném způsobu a podmanění nepřátelském zůstávající, životů svých polepšili a na sebe dobrý pozor měli. Opi, nenadějíce se od lidu císařského v tak prodlouženém čase žádné jisté pomoci, sami sebe vysvoboditi umínili. Jakž věrohodní lidé toho času zprávu činili, snesli se společně natom, aby nočního času všecky Švedy pobili a z jejich ukrutného panování tím aspoň způsobem se vysvobodili. Ale takové věci veliké nesnadno se v tajnosti od každého zachovati mohau. I tuto nešťastně se přihodilo, že na ty ubohé lidi, dobré svědomí k své dědičné vrchnosti, totiž k JMstiC., mající, to vše se proneslo a jejich umínění Švedům vyjeveno bylo. Pak teprv ta věc lidem mnohým předním ubohým veliký pád s sebou přinesla. Neb když ti vzácní lidé ve svém umíněném aumyslu a předsevzetí byli pronešeni, museli zato hrdla i životy své ztratiti, an jich mnoho postináno bylo. V té příčině uznávají se věčné paměti býti hodni, poněvadž se tudy poznala jejich víra a věrnost, kterauž svému pánu povinni byli zachovati. Švedové, kteříž v městě zůstávali, pak teprv veřejně ke všem měšťanům velikým nepřítelstvím a nemilostivostí zapálení byli, nechťce jim již v ničem věriti. Šelem a zrádců jim ustavičně nadávali a všelijaké nejhorší příkoří jim činili, tak že mnozí z týchž poctivých lidí, nemohauce takového jejich sužování snášeti, z města s velikým nebezpečenstvím hrdla ztracení ucházeli a pryč se odbírali, majíce naději, že Pán Bůh všemohaucí, když se mu libiti bude, z toho zlého je vysvoboditi ráči.

V l. 1644 nejvyšší Gallaš, jemuž štěstí velmi odporné, nestálé a vrtkavé ve válce staužito, dostat se se svým lidem až k Holšteinu. Měl sice výborného lidu mnoho tisíc, ale ten lid přenáramným hladem skrze jeho neopatrnost trápen a jinými nesčíslnými bídami sužován byl, tak

že za nejlepší zvěřinu koňské maso jim bylo, když toliko k němu nějaký díl soli dostatí mohli. Dotýkal se pak týž hlad i druhého vojska, totiž nepřátelského, tak že pro náramné sauzení a všechněch věcí nedostatek obojí strana pokoj sobě oblibovala a skrze všelijaké prostředky, aby způsoben býti mohl, k tomu přistupovala. Ale ďábel, auhlavní nepřítel pokoje, jednoty a svornosti, všelijak skrze ty, jenž radši válku nežli pokoj milují, činil tomu odpor. Torstenson tomu všemu se protivoval, k válce vši snažností směřuje; jakož pak ihned vzhůru byl. I tolikéž Švedové zase vztekla se bauřili, další válku vésti v aumyslu majíce. Ti sobě zarazili silné ležení proti Gallašovi a tu teprva obojí vojska, proti sobě ležíce, okaušela opravdového hladu a jiných mnohých bíd a neřestí vojenských, nemajíce jak sobě tak i koňům žádné potrawy. Jim samým koňové, jakž již prvé dotknuto, i bez chleba i bez soli za chutný pokrm býti museli.

Dále potom Gallaš pro tu velikau neřest a bídu, kteréž poněkud i sám okaušel, hnuť se s svým vojskem, od hladu ztrápeným, a táhl s ním až k Magdeburku. Vida ale, že mu vojsko dnem i nocí velmi hyne a hladem mře, proměnil svůj aumysl. Již jeho samého správa vojenská mrzela a, rozjímaje tak mnohého lidu zavedení a hladem zmoření, již nebyť žádostiv s nepřitelem se potýkati. Uznával, že by takovým způsobem již nikdy vítězem slauti nemohl. Pročež nedbal mnoho na ostatní lid vojenský pozůstávající, hladem ztrápený, věda o tom, že pro mdtobu sotva hladem chodí, tím méně válčiti může. Tau příčinau ten ostatní lid tak bídný do měst pražských přitáhl, na staroměstské náměstí se položiv. Na kterýžto lid hladem ztrápený valně se lidé běželi dívat. I také já autor tohoto psaní mezi diváky sem byť a náramně sem se oněm vojákům divil, vida při nich mrzkost, churavost a téměř nepodobu lidskau. Mnozí byli černí, jiní jako vosk žlutí, někteří bledě opuchlí, jiní vyzáblí a všickni otrhaní. Obličejové jejich takoví byli, jako by na sobě žádného masa, totiž těla s krví, neměli a jako by toliko člověčí kosti mázdrau lucernovau potaženy byly. Blýskali očima do hlavy vpadlýma a ošklebovali zuby tak, jakž nějaké Araby malují. Ačkoliv lidé velmi nevražili na lid vojenský pro hanebné skutky jeho: předce však těm znuzitým z lítosti a lidské náklonnosti chléb, žemličky a koláče, a někteří i piva udělovali. Tito bídní lidé vojenští dostali se sice do kraje, kdež se dobře chlebem i jinými pokrmy vysytiti mohli: však jim to k žádnému duhu nešlo, poněvadž byli prvé na větším díle potrávení z nepřijemných pokrmů, jichž z hladu užívati museli. Vždycky pomalu mřeli a sotva z padesáti jeden živ zůstat.

XCIV.

Felix Kadlinský.

Rodem jsa z Týna Horšova (nar. 18. října 1613), vstoupil do tovaryšstva Ježišova l. 1635. Spočátku vyučoval, později zanašel se správou řádovou; posledních šest let života svého dnou na nohou i rukou tak velice byl skličen, že lože opustiti nemohl.

Zemřel l. 1675 dne 15. listopadu v Hradišti. Prosaické spisy jeho jsou samé skoro překlady obsahu náboženského. I poetické dílo jeho jest překlad, avšak takový, že mu v literatuře čestného místa odeprítí nelze. Jest to Z d o r o s l a v i č e k v k r a t o c h v i l n é m h á j e ě k u p o s t a v e n ý (vyd. 1665, 1726), sbírka básní, jichž originál německý původcem má Fridricha Spee z T. J. († 1635). Poetickou řeč svou vzdělal Kadlinský hlavně dle duchovních písní staročeských, ačkoli i vliv poesie národní u něho poněkud proniká. Co do prosodie, di sám, že se o to snažil, aby se podle latinských veršův regule a pravidla zachoval, což pak prý se státi nemohlo, aby se někdy českému obyčejnému vyslovení neprotivilo, Zdoroslaviček jest nejlíbeznějším plodem parnassu českého. v době smutného zpuštění jeho a důstojným památkem šlechetné snahy Kadlinského, kterýž, vydávaje jej, nic sobě jiného nežádá než „aby Bůh také v naši řeči české své veršovce měl, jenž by chválu a jméno jeho tak uměle jako jinši národové v svých řečích zvelebovati a vypravovati mohli.“

Ze Zdoroslavička.

Chvála slunce.

Již jest v karmazín červený již ráno oblečeno,
Slunce zlatem přioděno, zasvětu navraceno;
Pospěšte, milí pastýři, vaši musiku hlásit,
Nebť se sluší zděli zšíří; tať vás může práce spasit.

Mavon: Ó slunce z ryzího zlata, tyť můžeš chválit Boha,
Že tobě jeho dobrota běh konati pomáhá;
Onť tobě lesku dodává, osvěcuje paprsky,
Onť zlaté barvy přidává, onť i ozdoby všecky.

Davon: Onť tobě ohnivé střely ostří a zhotovuje,
On tě přes hory a doly tak rychle přepravuje;
Zlatý vůz i zlaté koně tobě štědre opatřit,
Jemu jest i starost o ně, aby tebe ušetřil.

Mavon: Onť dává odpočinutí tvým koním po ustání,
Hned večer po vypráhnutí (jest to veršovcův zdání)
Na vonných růžích je pase v zabradě plné kvítí,
Bys z rána čerstvěji zase mohl běh svůj řídití.

Davon: Hned jak se vyskytneš ráno v tvém blesku šarlatovém,
Co bylo v noci schováno v zaslínění černavém,
To všecko ti ukazuje, nebe i celau zemi,
Nic před tebau neukryje, tak tě mituje velmi.

Mavon: Svět krásný ti představuje, všecko ptactvo v povětrí,
Co v horách i v poli žije i co se kryje ve kři,
Všecka pitomá hovádka, jak se koli jmenují,
I ta divoká zvířátka, jenž v pustinách nocují.

- Davon:** Města i věže zpevněné, domy, paláce krásné,
Zděmi dobře opatřené proti potřebě časné.
I co se hodí k boji, zbroje, stříbro i zlato,
I to, co se při pokoji snadno můž kaupit zato.
- Mavon:** Ó slunce zlaté péknosti, tyž můžeš stavit Pána,
Z jehožto pauhé milosti jest ti ta krása dána;
On tě po cestách upřímých vede přes všecku zemi,
Byť tvých paprškův ohnivých svět zkusil horkých velmi.
- Davon:** On tě hídí, on spravuje, on tě v svých rukau chová,
On zlaté šaty formuje a vždy prenuje znova,
Bys jako obr přesilný k běhu tvé cesty zplesal
Jsa v té práci slušně pilný, z unavení neklesal.
- Mavon:** On ti, když ráno povstáváš, ptactvo v cestu vysílá,
Jichžto muziku seznáváš, jak jest libezně milá,
Když ti na vše vsudy strany, tě vítajíc, zpívají;
Neb žes jim od Boha daný, o tom vědomost mají.
- Davon:** On tobě polní zelenost široce rozprostírá,
On v zahradách květnau sličnost tobě k vůli otvírá,
On byliny i obilí, on stromy a vinice,
Byť skrze tebe ožili, nařídil, i chmelnice.
- Mavon:** Z jeho to máš dobrodiní, že svět celý pronikáš,
Nebo ani kautku není, v němž někdy nezabtyškáš;
Že se tvá krása nemění, jest to z jeho štědroty,
Že trváš v tom tvém trpytění, jest moc jeho dobroty.
- Davon:** Bez něho to tvé svícení, ty tvé papršky zlaté
Nemohlo by okamžení trvat, od něho vzaté:
Ta tvá krása, ta ozdoba, tak by dokonce padla,
Ta zlatokrásná podoba do propasti by vpadla.
- Mavon:** Protož, ó slunéčko krásné, vidíš příčiny dosti,
Proč máš v své postavě jasné Boha cítit na výsosti;
Já tobě dle mé možnosti pomohu jeho stavit,
Vynaložím své mocnosti, chtě jemu chválu spravit.
- Davon:** I já s svau chváluu pospiším rychle v patách za vámi,
Jak vaše hlasy uslyším, spojím svau notu s vámi,
Nechť se po lese rozlívá chvála Boha věčného
Hlas jeden druhý postihá a jde až k trůnu jeho.

Obraz života lidského.

Když sem nedávno z rána u prostřed podletí
Zahradu svého pána počal procházeti,
Bych svau mysl od práce velmi unavenau
Občerstvil v té zahrádce, starostí zemdlenau:
A sotva sem jen vkročil do této zahrady,
An tu kvítek vyskočil barvený a mladý,
Na nějž pilně hledě sem se pozastavil,
Bych tak jeho vzrost zvědě, svau žádost zastavil.
Již se vzbůru slunéčko pomalu vznášelo,
Již to světa srdéčko svůj blesk pronášelo;

Již ten kvítek novotný od blesku mršlěný
 Brať na se barvy notny, krásně proměněny.
 Tuť se v barevné šaty brzyčko přistrojí,
 Stkvělý nad raucha zlaty milostně ustrojil,
 Jakausi vonnau páru z sebe vydávaje,
 Toho libého daru hojnost rozdávaje;
 Autličké nohy maje, sem i tam se chýlí,
 Co jeden kvítek z ráje činí milau chvíli:
 Ó kvítku vzácné krásy! na tebe patřiti
 Může po všecky časy, kdo chce rozkoš míti.
 Neb kdož tvau milau krásu může vymluviti?
 Kdož i tu lepost vlasů dosti vypraviti?
 An Šalomaun, ač slavný v své královské slávě,
 Odín nebyl tak krásný, chodě v zlatohlavě.
 Tvé líbezné lahůdky jsauc již povědomé,
 Pracovité včeličky jako nevědomé
 Jedna přes druhau letě, k tobě pospíchají,
 Tvau štědrost v jasném létě pilně zažívají.
 An i lidé všelící patřic na tvau krásu,
 Jak malí tak velicí (však letního času),
 Musí to každý vyznat, že té tvé pěknosti
 Nemůž se žádná vrovnat, ač jí má svět dosti.

Jsa tau pěkností odín co nebe hvězdami,
 Trvaje málo hodin pomíjíš s travami;
 Neb červená tvá pěknost pomatu se tratí,
 A ta škaredá bledost tvůj ti život krátí.
 Neb slunce roznicené své šípy ohnivé
 Na tebe obrácené vypaustí horlivé.
 Již se tvá hlava kloní horkostí umdlená,
 Padá co rychlá lani z ručnice raněná.
 Ach horlivé sluněčko! proč tak velmi prudce
 To spanité kvítičko raníš v krásné líce?
 Jak tu letní okrasu solva světu danau
 Můžeš v tak brzkém času viděti zkaženau?
 Již pomatu svau hlavu k zemi nakloňuje,
 Již tu barevnau slávu v bledost proměňuje;
 Již již dokonce klesá, vši síly zbavený,
 Všecek se mdlobau třesa jako unavený;
 Již pomatu skonává, již vypaustí duši,
 Již život dokonává, již smrt spauští kuši;
 Již jest raněn od smrti, již právě umírá,
 Jenž sotva počal žiti, již život zavírá.

Ejhle, člověče, obraz našeho života!
 Ach tím se aspoň uraz, pokud slauží léta!
 Neb mnohé v pravém květu, dřív než se nadějí,
 Smrt porazí a světu zůstanau zloději.*)

*) Zloději t. j. neúčinné a škodlivé větve; zde: bezduché tělo.

Nevěř tvé spanilosti, nevěř příliš kráse,
 Nevěř té udatnosti, kteráž máš v tom čase;
 Ta spanilost, ta krása, ten květ udatnosti
 Jest jako letní řása, jenž miji v rychlosti.
 Nespoléhej se nato, že ti štěstí kvete:
 Bys měl v hojnosti zlato, tím spíš tě zaplete.
 Byť tě i lidé mnozí nad jiné chválili,
 I toť ze změni brzy; mnozí to zkusili.
 Všecko smrt má v své moci, co na světě žije,
 Nelze se jí vymoci, vše vesměs zabije,
 Nic proti ní neplatí vojenské nástroje,
 Musí se jí poddati všechny lidské zbroje.
 Nic aj nekojí slzy, nic sličnost, nic statek,
 Podtne tě co květ brzy a přijdeš na zmatek.
 Ach, člověče, to zpytuj a k srdci připaustěj,
 Nad sebou sám se slituj, Boha se nespauštěj.

XCV.

Tomáš Jan Pešina z Čechorodu.

Narodil se dne 19. pros. 1629 v Počátkách. Otec jeho byl řezník. Prvního vzělání nabyt tuším v nedalekém Jindřichově Hradci, vyšší studia konal v Praze, kdež také hodnosti doktorské ve filosofii dosáhl. Vysvěcen byv za kněze, vstoupil l. 1653 do správy duchovní jako kaplan v Kostelci nad Orlicí. Po smrti tamního děkana stal se 26letý Pešina jeho nástupcem. L. 1657 učiněn děkanem v Litomyšli a rok na to vikářem východní polovice kraje chrudimského. O něco později nadán byl erbem a titulem „z Čechorodu.“ Již v Kostelci, „maje časem chvíli a uprázdňení od povinností svých duchovních, maje také v historiích svou zvláštní rozkoš“, uminil si sepsati děje moravské. Nesnáze díla takového počátku jej ohrozily. Zatím tedy sepsal rozpravu o počátcích a pokrocích náboženství křesťanského v Čechách a jeho proměnách, a když l. 1652 Tataři do Moravy vpadli, vydal latinský spis „Ucalegon“, ukazuje v něm knížatům křesťanským, jak velice zapotřebi jest, aby království uherskému na pomoc přispěli kvapili. V Litomyšli ujal se opět první své myšlenky, zvláště z nabádání opata zabrdovického Bohumíra Olenia a podkomoří moravského Jana Jakartovského z Sudic, i počal spisovati historii a topografii Moravy jazykem českým, nazýváje dílo své Moravopisem. L. 1663 měl již tři díly z větší části hotovy. Chtěje vůbec pozornost na práci svou obrátiti a jiných, aby mu prameny dějepisné zasilali, povzbuditi, vydal Předchůdce Moravopisu,

totiž sumovní výtah toho všeho, co v Moravopisu položeno bylo. Mimo nadání nedostalo se mu té pomoci, kterou si tím zjednatí zamýšlel, tak že chťej nechtěj při čtvrtém dile uvázl. Zatím pověst jeho velice rostla, tak že nejprve v Litoměřicích, pak na Vyšehradě a posléze (1666) u sv. Víta za kanovníka byl zvolen. L. 1670 stal se děkanem kapitulním a 1675 povýšil jej cis. Leopold I. za biskupa semendrienského in partibus, za cis. radu a falckrabí. L. 1678 koupil statek Obořiště a založil tam klášter Paulánův. V Praze otevřely se mu v archivě a v bibliothéce metropolitanské hojně nové prostředky a v obcování s učenci, jako byli Balbin, Kruger, arcibiskup Matouš Ferdinand z Bilenberka, nové podněty k dilům historickým. L. 1673 vydal dějepis svatovítského chrámu „Hesperus septicornis“, l. 1677 první díl válečných dějin Moravy „Mars moravicus“ sahající až do l. 1526. Chystaje druhý díl spisu tohoto a dokonáváje Moravopis, překvapen byl smrtí dne 2. února 1680. Utinam viro tam bene de historia merito vita longior contigisset! žalostně volá první jeho k dilům historickým povzbuditel, Bohuslav Balbin.

Z Předchůdce Moravopisu.

První dvě léta války polsko-švedské (1655—1660).

Král švedský silně se k vojně hotovil, nedávaje mezitím nic na sobě znáti, což by miniti anebo kdo by ten nepřítel jeho byl, proti kterémuž se s takovou mocí hotovil. Až potom, když Wittenberg generál lidu švedského s osmnácti tisíci jízdných i pěších, maje Radějovského *) za radu a vůdce, do země polské dne 21. července 1655 vtrhl, v skutku se ukázalo, že království polské mocí podmaniti sobě umínil. Nad kterýmžto jeho nenadálým do Polska vpádem každý dobrý pozastaviti se musí, kdo toliko onoho příměří mezi korunau polskou a švedskou učiněného léta 1635 v Štumdorfu, kteréž teprva v létu 1661 vyjítí mělo, povědom byl. Vydal sice král švedský v spisu veřejném příčiny některé, skrze které toho dokázati usiloval, jak spravedlivě válku proti králi polskému před sebe vzal: ale kdo z rozumnějších je šetrně považít, snadno jich povrchní toliko barvu spatřil a poznal; aniž bylo lze, tak dobře je uličiti, aby se neznalo, že hned právě samochtě smlauvu s korunau polskou protrhl a zrušil.

Polákův zprvu proti Wittenbergovi okolo patnácti tisíc z kraje poznaňského a kališského se shtaučilo a v poli postavilo; však od Radějovského přemluvení jsauce, s Švedskými smlauvu učinili, dne 26. téhož, totiž července, a poddajíce se jim na jisté artikule, někteří zpát-

*) Radějovský, místokancléř polský, pro jakous nevoli s králem ze země byl vypovězen. Nemoha milosti žádué při králi dosáhnouti, k Švédům se obrátil.

kem do příbytků svých odjeli, jiní k službě Švédům se oddali, nad kterýmiž Radějovský maršalkem ustanoven.

V Poznani jsa již Wittenberg, psaní odtud ku králi svému, kterýž dne posledního července do Štětína připtaul, učinil, dáváje všeho známost a zprávu: pročez ihned král Karel Gustav z Štětína pospíšil a dne 20. srpna ku Poznani s ostatkem vojska přitáhl.

Slyšeš potom dne 28. Kristofa Příjemského, legáta krále polského, žádajic ho, aby od předsevzatého nepřátelství upustiti a v priměti státi sobě nezlížil: ale jak ho slyšeš, tak oslyšeš a s posměchem ještě od sebe odbyl. Byl toho času král Kazimír ve Varšavě, a vyrozuměje z poselství, že v Švedského špatná již jest naděje ku pokoji, královnu s fraucimorem do Krakova předeslal, sám pak k vojsku svému, kteréž ležem byto při Loviči, jel a tu všech k stálosti napomenuv, ku Krakovu též se odebral. Brzo potom Švedové obotili se na vojsko polské jednau i podruhé a je (však ne bez své také škody) na utíkání ku Krakovu obrátili. Toho času Moskvan vzal hlavní město v litevské zemi, Vilno, kdež mnohomnožství lidu ukrutně zmordoval. Vévoda litevský Januš Radzivil, vida, že proti Moskvanům mu odolati nelze, dal jak sebe tak i celau Litvu králi švedskému pod ochranu: Gažegovský však, druhý po vévodovi, Švédům se poddati nechtěje, za králem Kazimírem s desíti tisíci lidu do Polska se uhnul.

Král Kazimír, znamenaje, že mu ani v Krakově obstáti nelze, královnu do Slezska poslal, sám pak, svěřiv město i hrad Štěpánovi Čarnickému, do Rusi a odtud skrze končiny uherské též za královnu do Slezska na místo bezpečnější ustaupil.

Dne 25. září král švedský ku Krakovu přitáhl, a zmocniv se Kazimírova a Stradoně předměstí, město oblehl; vida pak, že se s obležením prodlí, Wittenberga při Krakově zanechal a sám s Duglasem přes Vislu se pustil, Bochni, Vyšnič, Łancron a jiná města vzal, potom na vojsko polské, kteréž nedaleko odtud leželo; udeřil, je rozrazil a mnohé z přednějších pánův polských zjimal a s tím vítězstvím zase se ku Krakovu navrátil.

Dne 17. října Krakov Švédům na jistau smlauvu poddán. Čarnický s haufy svými za králem Kazimírem do Slezska pospíšil. A ačkoli opět po dvakráte král Kazimír skrze vyslané své při králi švedském pokoje žádal, však nadarmo.

Potom král švedský sněm obecní ke dni prvnímu měsíce listopadu do Varšavy položil, kdežto sice někteří z vévodův a kastellanův polských najiti se dali, jiní však očitě spařující, že jim hned spocátku Šveda smlauvy nedrží, od něho se odvrátili a za králem svým, vezmauce sebou korunu s jinými ozdobami královskými, do Slezska pospíšili. Král tehdy švedský, poznávaje, že tenkrát na sněmě varšavském s korunováním jeho sejde, aby času mezitím daremně nemrhal, do Prus královských táhl a v brzkém čase města mnohá, jak předně Toruň, tak Elblink, Graudene, Marienburg a jiná opanoval. Samé toliko Gdansko jemu srdnatě se opřelo.

To když se v Polště dalo, JMC. (Ferdinand III.), na pozoru se maje, dle onoho příslovi „kde u sauseda hoří, svého odstav neb opatřiti hled“: rozkázal též vojska více sebrati a města opevniti; poslano i něco děl menších a jiných potřeb vojenských do Kladska a Glogova.

Nebo ačkoliv Šveda skrze vyslaného svého JMCskau v tom ubezpečoval, že proti říši a zemím jeho dědičným nic nepřátelského nechce a nemíní, však z jistých řečí a psaní jeho ke dvoru skrze jisté osoby věrně donesených jináče se znáti dávalo.

L. 1656 m. ledna král Kazimír z Slezska vyjel do města ruského Lvova, kdež se k němu shrnuli i nejřednější senátorové zemští, duchovní i světsí. Mezi jinými přijeli i kvarcianův vůdcové, Potocký a Łanckronský, kteříž od Švedy odpadli. Též Gažegovský, Sapěha, Litvané. A tu, jak by nejlépeji vlasti pomozeno bylo, mezi sebou rokovali.

Zatím Šveda s kurfirštem brandeburským v jednotu všel a legáta JMstic, hrabě z Pöttingu, kteréhož za sebou dlouhý čas zdržoval, stýžel; tolikéž legáta tureckého, kterýž slovanským jazykem poselství své přednášel a zase Radějovský v jazyku německém králi to vyložil.

Uslyšav pak král švedský o Čarnickém, že vojsko nemalé sebral a maje sobě ku pomoci Tatary, již se okolo Lublina viděti dává, rychle proti němu vytáhl a přejda Vislu tehdáž ještě zamrzlou, s ním boj svedl, kterýmž ho na utikání obrátil. Nicméně brzo zase Čarnický s vojskem jiným povstal a dne 12. března na Švedy u Jaroslavě nenadále udeřil, větší díl jich potřel; sám král sotva do města se schránil, kdež ho Čarnický oblehl a tak velice zsauzil, že naposledy král, obávaje se, aby do rukou Polákům nepřišel, tejně s některými do lodí vsedl a po řece Sánu k Sandoměři se pustil. V kterémžto útěku v velikém nebezpečení postaven byl; nebo s jedné i druhé strany břehu Poláci jej silně stíhali, tak že potom při Sandoměři ven z lodí vystoupil, a cokoliv lidu svého shromážděného měl, s ním na zemi se postavil, hotov jsa anebo proprati se skrze haufy polské na místo bezpečné anebo poctivě v boji umříti.

A Poláci ovšem s bitvou nemeškali, ale ihned na Švedy udeřili; král však skrze nějaké boroví tak šťastně z prostředku všech jiných vynikl, že Polákům z moci ušel a dne 12. dubna do Varšavy se dostat, kdežto ode všech svých, kteříž ho již za ztraceného měli, s zvláštní radostí přijat byl.

Jan Sapěha, vůdce lidu litevského, na pravé straně řeky Visly s svými haufy zůstal, vytlačuje Švedy z celého toho kraje; kníže pak Lubomirský Krakov oblehl. Čarnický poráde Švedy až do Mazur stíhal, odtud se ku Gdansku obrátil, tak aby Gdanských v stálosti jich potvrdil.

Král švedský, zanechaje Wittenberga v Varšavě, do Torunu jel, odtud do Elblinku, kdež se s ženau svau a s Brandeburským shledal. Zatím Sapěha Varšavu oblehl, kdežto přitáhl i král Kazimír s vojskem čerstvým: král pak švedský Gdansko Wranglovi na vodě, Steinbokovi na zemi oblehnouti dal, a aby tím statečněji Polákům odporovati mohli, s Brandeburským se proti nim dokonale smluvil. Předěše zajisté Brandeburský v neutralitě se držel, nepomáhaje straně žádné proti druhé, ale tuto se již zjevně Polákům za nepřitele postavil.

Dne 1. července Wittenberg, nemoha děte se brániti, Varšavu králi Kazimírovi poddal na jistau smlauvu, kterauž však rytířstvo polské, protože ani Šveda předěše mnohým z nich smlauvy nedržel, držeti nechtěli, ale Wittenberga, Benedikta Oxenstierna, Alexandra Eršken, mladšího Wrangla, Jiřího Forgle a jiné přednější vůdce vzali, do Záměstí

zavedli a tam vězením stížili, kdež i někteří z nich v brzkých časích zemřeli.

Král Kazimír na druhý den do Varšavy vjel, odkudž psaní k Gdanským učinil, napomínaje jich k setrvalosti, s připovědí, že jim co nejdříveji pomoc učiniti chce, Tatary pak a Kozáky, dav jim Poláky za vůdce, do Pumrův (Pomořan) poslal.

Mezitím po vzetí Varšavy král švedský velice zarmaucen byl, nejvíce pro své vojenské sluhy, zvláště Wittenberga, na kterýchž mnoho sobě pokládal.

Dne 28. července Švedové s Brandeburským se strhli a na vojsko polské, kteréž ležením bylo ještě před Varšavou, udeřili; málo však jednau i po druhé dovedli, až teprva dne třetího Poláky k tomu přivedli, že jim z ležení na druhau stranu Visly ustaupiti musili. Král Kazimír z Varšavy do Lublína ujel, dříve však při Varšavě zdi a šance všeckny obořiti a rozházeti dal; a tak se Šveda Varšavy prázdne zmocnil.

Toho času Lubomírský, nejsa dosti silen, od obležení Krakova přestal, zase však brzo se navrátil, maje lidu 15 tisíc. Moskvan pak Švedovi do Liflandu vpadl, Rigu oblehl, Daneburk vzal, skrze což králi švedskému mnoho na rozmyšlenau dal. Zahynul tehdaž, potkaje se s Moskvany, Franc Bernard hrabě z Thurnu, kterémuž předešlý král švedský Pernavu v Liflandu daroval.

Měsíce srpna Čarnický Švedův okolo dvou tisíc potlaukl; Gažegovský pak v brandeburských Prusích velice zle hospodařil.

Měsíce září král Kazimír z Lublína dvoje poselství vypravil, jedno za JMstíc., druhé k Moskevskému. Ono dne 20. téhož slavně do Vídně na osmnácti vozích přijelo a dne 24. slyšání mělo. Brzo potom král Kazimír s vojskem znamenitým do Gdanska se vypravil, kdežto dne 25. listopadu přijel a tu zůstával až do 10. února následujícího roku.

Zatím Sapěha a Gažegovský tak velice zsauzili Brandeburského, že se pokořiti a přiměří při nich žádati přinucen byl, daje se přitom slyšeti, že by zase milosti a pokoje při koruně polské žádati mohl. S Moskvanem také stvrzen pokoj na 12 let, na ten způsob, aby králi polskému proti Švedům pomáhal, Litvu navrátil, Smolenska sobě nechal.

M. září Königsmark od Gdanských jat a málo před tím hrabě Vřesovec, nejvyšší švedský, od haufův Čarnického zamordován: tak brzo záplatu vzal zato, že předtím Švedům kláštera Častochovského, kterýž však ne bez patrné pomoci boží obráněn jest, dobývati pomáhal.

Při konci toho roku Radějovský naposledy i Švedům se zpronevěřil, od kterýchžto vzat a do vězení věčného do Šved poslán.

XCVI.

Matěj Štýr (Steyer).

M. Štýr, syn pekaře prazského, narodil se dne 13. února 1630 a l. 1647 vstoupil do tovaryšstva Ježíšova. Byl to muž národu svého horlivě milovný a vzdělání jeho nad miru pilný. V Praze

když byl učitelem, vycházival ráno před svítáním z města do okolních dědin potěšovat nemocných a vyučovat mládeže; nežli škola nastala, již býval zase v kolleji. Pět let missionářoval; některou dobu byl kazatelem na Sv. Hoře. Jednou, přišed z kázání domů, raněn byl mrtvici, i zemřel v Praze dne 7. září 1692.

Štýr byl po J. Plachém nejčinnější spisovatel český v řádu jezuitském. Samostatných spisů vydal sedm, vše obsahu náboženského. Hlavní jeho péče obrácena byla k tomu, aby jazyk český navrátil k bývalé dokonalosti na základě katolickém. Při tom vážil sobě i zásluh jinověrcův o češtinu, zvláště Bratři; ano může se říci, že se v snahách svých hlavně spravoval příkladem Jednoty. Naučením jeho o pravopise českém, ježto pode jménem Žáček známo jest (1668, 1730, 1787), ustálen u nás pravopis bratrský. Po Jiřím Konstanciovi (zemř. 1673) přejal Štýr péči o zpořizení textu bible svatováclavské (vyd. 1677, 1712 a 1715). L. 1683 vydal kancionál český. Ale největší zásluhu získal si Štýr založením dědictví sv. Václava, prvního to základu k pravidelnému vydávání kněh českých, jež později bylo vzorem dědictvím sv. Jana, Cyrilla i Methodia, Prokopa atd. Zakladací list od matky Štýrový, Marie, daný, nese na sobě datum dne 19. června 1669. *)

Z Kancionálu.

Důležitost zpěvův pobožných.

Že by pobožní zpěvové, jimiž se rozhláší chvály a zákon boží, hned od začátku světa až do těchto našich posledních časů vždycky chválení a užívání bývali, z nepochybných důvodů může se poznati. V novém zákoně první ze všech písní chvály Bohu zpívala matka boží, když Atžbětu navštěvovala; naposledy také sám Kristus Pán s apoštoly svými, nebo jak evangelista svědčí, „sezpívavše píseň, vyšli na horu olivetskau“. Takových příkladů následovati a také jiné křesťany k nábožnému chval božích zpívání vzbuditi, žádající, mnozí svatí otcové rozličné zpěvy, kteří se do dnešního dne v kostelích zpívají, složili, a tím sobě té chvály zastaužili, kterau Sirach písní pobožných sktadatelům dává, když takto o nich dí: „V umění svém vyhledávající rozličného zpívání, a vypravující písně písem: lidé bohatí v etnosti.“ A jistě jsau hodni chvály, poněvadž skrze své písně články pravé katolické víry, též zákon a chvály boží vykládají, ke všem etnostem lidí vzbuzují, a aby to všecko tím snadněji pochopeno a pevněji v paměti zachováno bylo, skrze líbeznu zpívání toho dovádějí. Pro kteréž příčiny onine staří

*) Viz Rozpravy z oboru hist., filol. a literatury 1860.

mistrové ve všech téměř národech své o Bohu a dobrých mravích učení, králové a knížata právo, a jiní nesčíslní svá o ctnostném životě zdání v písně uvedli a zpívati dali. Že by pak pobožní zpěvové byli velmi dobrý prostředek k přivedení sprostého lidu k dobrému a šlechtnému životu, sám světský mudrlec Plato víc než před dvěma tisíci let maudře znamenal. A proč medle než proto první v Čechách křesťané, dokudž ještě katoličtí byli, tak pěkné, příkladné a pronikavé písně o vtělení, narození, umučení a vzkříšení Páně složili? Chtěli totiž sprostý lid skrze zpěvy křesťanské víře učiti a k chválení Pána Boha vzbuditi. K čemuž i literátská shromáždění v kostelích ustanovili, a toho dovedli, že sprostý lid a řemeslníci, jak v domích, tak na ulicích, při práci neb krom práce, chodě sedě, z rána, o polednách, před stolem i po stole i večír písně chvalitebné zpívali. Ještě jiný úžitek pobožného zpívání znamenal sv. Jan Zlatoušlý, když pravil, že by nic nebylo, co by lidskou duši k dobrému více vzbuzovalo, a k nebeským věcem pozdvihovalo, nad zpívání. A sv. Augustin o sobě svědčí, že hlasem lidí, pobožně v kostele zpívajících, tak velice býval vzbuzován k božimu milování, že se nemohl od pláče zdržeti; což se také jiným častokráte stalo. A byl nic jiného nebylo, co by nás k pobožnému zpívání vzbuditi mohlo, dosti by bylo, že jak dí staré přísloví: Kdo zpívá, dvakrát se modlí. A jestliže k zvuku trub a k hlasu izraelského lidu padly jerichonské zdi, nic nebude, co by se pobožným zpíváním vybojovati nemohlo. Dále jestliže tehdaž, když hrál na harfu David, cítil Saul polehčení, a odstupoval zlý duch od něho: od těch, kteříž pobožně budau zpívati, daleko zahánán bude. Slovem nemýlil se, ani daremně mluvil sv. Pavel, když věřících k zpívání napomínal takto, řka: „Naplněni buďte duchem svatým, mluvíce sami sobě v žalmích a chvalách a v písničkách duchovních, zpívajíce a plésajíce v srdcích svých Pánu.“ A jinde dí: „Slovo Kristovo přebývejž v vás hojně, ve vsí maudrosti, učíce a napomínajíce sebe sami žalmy, zpěvy a písničkami duchovními, v milosti zpívajíce v srdcích svých Bohu.“

XCVII.

Nejmenovaný didaktik.

V několika kvaternech desk zemských, ježto se vztahují k l. 1672, 1676 a 1677, vepsány sou mravoučné verše, jenž dokonalosti formy a jadrnosti myšlének řadí se k nejlepším výtvořům musy české za celého středního věku. Tytéž verše, rozmnožené některými novými, vyskytají se v příležitostném spise, jenž počátkem l. 1682 vydán byl k oslavě sňatku Jiřího S. Trmana z Ostravy. Kdyby původcem jejich byl, posud určiti nelze; jen tolik zdá se býti jisto, že ho sluší hledati mezi úředníky, kteří v letech svrchu položených činni byli při deskách zemských.

Nauky.

Dělte se, dělte, milí vy synáčkové, dily na rovné;
 Nerovnost dobré přátely často vadí.
 Coť Bůh dal, co rodič, toho hled' sobě šetřiti dlaho:
 Drž co držíš: napotom zdaž uhoniš co? nevíš.
 Coť nachoval Stýskal, promrhat vše to můž brzo Výskal,
 Ty ale s mírností veď sobě v bázni boží.
 Svě kdo mrhá, promrhá, vážen mezi lidmi nebývá,
 A k tomu posměšným jest také nauze chlapem.
 Ty tedy, svého co máš, to chovej, na jiné se nebezpeč:
 Sám co nemáš, jinši nic tobě darmo nedá.
 Tak mudr buď, nemudruj, Boha boj se, živ jsa pobožně,
 Zůstaneš svým pánem, miť Bohu, miť i lidem.

Neslibuj a nepůčuj: rukojemství věř mi a půjčky
 Do škody často vodi, někdy chudého činí.
 Však aby nic nikdá nepůčit take, zdá se nelidské
 Býti, a křesťanské naproti lásce čelí.
 Půjčiti když můžeš, dobrému sansedu svému
 Půjč: a když tě prosí, též i chudému pomoz.
 Chvály hoden velké věřitel, dlužníku kdo svému
 Půjčil, tak aby nic od něho více nezal.
 Nic tomu, nic se nediv, co činí, hled' nádeje, víra;
 Věř, ani že takový v nádeji není chudý.
 Víc uvěřil věřitel dlužníku svému chudému
 Sto kop, než na jistém základu někdo tisíc.
 Ten kdo na nic uvěřil, věřitel jest víru mající,
 A má sečkání, až bude míti chudý.
 Onen, jak mine čas, tu se hnedky do statku uváže:
 Tak že který bohatým byl včera, dnes je chudým.
 Věř tomu, že i mnohý, maje dosti zástavy velké,
 Dluh ztratit, a věřitel v nádeji k svému přišel.
 Coť Bůh obmýšlí, to nevíš, a co zejtra chudému
 Dá štěstí? neb den můž mnoho dáti jeden.
 Víš-li, že nic kdo neměl, velikého často nabývá
 Štěstí: neb dobrá nádeje z nauze vede.
 Půjč někdy, půjč i na nic, nezmýlíš nádeje nikdá,
 Záplatu zde jistau i v nebi míti budeš.
 Buď dobrým dobrý: by nebyl však sám sobě škodný:
 Čiň dobře každému, bez škody svého domu.
 Ty ale sám se nedluž: leč když toho potřeba káže;
 A když čas placení, dluh zase pěkně zaplat,
 Měj v paměti vždycky, že neplátce statku opláče:
 Svršky i statky pořád vezme ti mocně odhad.

Více netrav nehoduj, neutrácej, než co vynáší
 Důchod, a než máš potřebu, víc se nedluž.

Auroky zbystra kroky dělají a mají roky krátké —
 Neb nespí neleží, vždy neustále běží, —
 Statky hryzau a žerau a, necháš-li, dokonce je zhltnau;
 Půjdau pryč v krátkých svršky i statky časích.
 Chceš-li nauze nemít, toho, což máš, mírně požívej;
 Přestati na skrovném vedle možnosti uměj.
 Buď tedy buď maudrým, líp mít nedostatky se statky;
 Býti malým pánem líp, nežli nauze chlapem.

Nic zbytečného nestav, v kupování maudře se mívej,
 Skrz kup a stavení sau se zavedli mnozí.
 Když kupuješ statky, nevybírej všechno z tobojky,
 Námľuvy, věř, trhové často do nauze vodí.
 Plať když čas placení; neplatíš tu výmluvy žádné,
 Nedáš? dáti musíš: snad k tomu statky zratíš.

Piš a zapis statky, však hled, by se nestaly zmatky;
 Drž slovo, sic by zmatek vzal tobě snadno statek.

Seč se čiješ, to dělej: nedělej, seč býti nemůžeš,
 By z toho posměšné, cos začal, hanby neměj.
 Ospalství se varuj, lenivosti se vždycky vyhýbej,
 Způchne mysl lenivá, co stoje v lauži voda.

Umřeš a nebudeš, na onen svět statku nevezmeš;
 Živ jsa z milosti boží, zřeď svoje časně zboží.
 Kšafy dělej s rozumem, pamatuj na přátely věrné:
 Jest přítel věrný slušné památky hoden.
 Ty vzpomeneš statkem, vzpomenu na tě přátelé skutkem:
 Věčný dej, Bože, den, dí nědy přítel, amen!
 Dítky milé, manželku milau měj předně na mysli;
 Nech, cos jim povinen, dej, co jsi z práva dlužen.
 Svau duši hled by při tom zaopatřil: ať by v nebeských
 Po smrti na věčnost bydliti mohla stanech!
 Ne proto, kšaft že děláš, umřeš, ale že člověkem jsi:
 Tak ani kšaft kdo dělá, nehned umřítí musí.
 A poněvadž lidský živobyť tak velmi nejistý,
 Nečekej, ažby těžká na tebe přišla nemoc.
 Mysli nemoc rmautí, věčné smrti hrůza přichází;
 Jest těžká věčné bázeň a hrůza smrti.
 Tuť kšaft pozdě děláš, a co chceš, již hle nemůžeš,
 A dřív než dopoví, časněji zhasne člověk.
 Ty tedy časně opatř dům svůj, maje myslí pokojnau;
 Přijda nemoc, na svau (nech všeho) myslí duši.
 A když smrt zavolá, bez hříchu jsa, šťastně umírá;
 Ten strachu a žádné ten smrti hrůzy nemá.

XCVIII.

Jan František Beckovský.

K dějepiscům, kteří po 30leté válce o dějích českých psali, slušně přidružuje se J. Frant. Beckovský. Narodil se l. 1658 v Ném. Brodě. V 16. roce teprv dán byl do škol latinských; vyšší studia konal v Brně a ve Vídni. L. 1685 učinil slib řeholní v klášteře křižovnickém. Těžce nesa, že krajané jeho již ani kroniky Hájkovy pro vzácnost výtiskův vůbec čísti nemohou a děje předkův tudy vždy více v zapomenutí upadají: i předsevzal sám nové vydání její, ale nedal jí prostě otisknouti, nýbrž mnoho zkracoval, rozšiřoval a opravoval. Po archivech sbíral zprávy, staré listiny a jiné znamenitosti, i proputoval Čechy, Moravu a Uhry, očitě shledávaje místa v dějinách proslulá. L. 1700 vyšla tedy upravená od Beckovského kronika Hájkova co první díl Poselkyně starých příběhův českých. Druhý samostatně od B. sepsaný díl, zavírající v sobě děje české od časů Ferdinanda I. až do vstoupení na trůn Leopolda I., tiskem nevyšel; nachází se rukopisem v knihovně křižovnické v Praze (MS in fol. 1452 stran). V díle druhém nejšířěji vypravovány sou události za cis. Matyáše a Ferdinanda II, jmenovitě krátká doba jalového krále Fridricha ostrým pérem líčena. Kromě Poselkyně vydal Beckovský ještě několik spisův náboženských. Zemřel 1725 dne 26. prosince, raněn byv mrtvici.

Z druhého dílu Poselkyně.

Bitva u Lützen.

Když císařské i švedské vojsko jedno od druhého nedaleko od městečka Lucy se postavilo, král švedský na císařské před svitáním dne 16. listopadu udeřiti mýnil. Že pak té noci velká mlha padla a jedno vojsko druhé dlanu na den viděti nemohlo, od svého předsevzetí král npusťiti musel. Mlha když vystaupila a se ztratila, císařští na Švedy z kusův střileti začali, jimž Švedové tak mocně odporovali, že i pěchotu císařskou, která za vyhozenými příkopy stála a sedm velikých kusův při sobě měla, z těch příkopův nejenom zpátkem hnali, ale také těch sedm kusův jí odňali, z nichž Švedové, obrátivše je na císařské, tak střileli, že císařští nářed stojící ustupovati počali. Což vida Waldstein, své vojáky mužně napomínal a, na nepřítel aby tiskli, žádal. Kterí nabyvše zmužilosti, na Švedy znova udeřili, je zpátkem hnali a svých sedm děl zase dostali. Král pak s svým pravým křídlem, které on sám vedl, na levé císařské křídlo, před nímž Charvati stáli, tak mužně udeřil, že Charvati ustupovati počali a ostatní v tom křídle za sebou stojící císařské vojáky také ustupovati přinutili. A tak to celé císařské levé

křídlo rozraženo byvši. více na utíkání nežli na potýkání mysliho. Té pak chvíle právě císařské křídlo na levé křídlo švedské, které kníže Bernard z Wajmaru vedl, tak zhusla střelelo a na ně tisklo, že ono rozraženo byvši také ustupovati počalo. I vida to král, hned Hornovi polnímu maršalkovi za levým křídlem císařským jíti a je slíhati poručil, sám pak svému levému ustupujícímu k pomoci pospíchal, svých bojovníkův napomínaje, aby stáli a nepříteli mužně odpírali; ano také sám haufy proti nepřítelům vedl a to své levé křídlo stáli a bojovati přinutil. V tom nenadále, když viděti chtěl, kde a kterak by nejlépe na císařské udeřiti mohl, díl císařských oděncův neb kyrysařův k němu pospíchal. Které ou nemoha tak spěšně pro dalekost, maje krátký zrak, viděti, od nich obklíčen i také v levé rameno velkau kulkau střelen byl; od kteréžto silné rány — neboť to rameno nejenom prostřeleno ale také roztrženo bylo — ihned umdlévati počal a v řeči francauzské k Františkovi Albrechtovi knížeti sas-lauenburskému promluvil, rka: „Bratře, já sem již můj díl dostal; vy pak živobytí vaše, jak nejlépe můžete, zachovati hleďte a mne na stranu k převazování vedte.“ Kníže pak František nejenom od něho ujeti a jeho opustiti nechtěl, nýbrž vezma jej před sebe na svého koně — neboť také kůň pod králem raněn byl — s ním, co nejrychleji mohl, ujížděl. Že pak se za nimi někteří císařští jezdeci pustili a je dohonivše, svau pistoli jeden z nich k hlavě toho knížete Františka přistavil, kterau však rychle rukau svau on kníže odrazil, spíše nežli vystřeleno bylo: svého krále, který té chvíle dvojí ranau, jednau v hlavu a druhau v prsa střelen i také zastřelen byl, s koně na zem již umrlého pustil, sám pak, maje tvář od prachu té vystřelené pistole velmi opálenau, těm císařským jezdcům do bezpečnějšího místa předce šťastně ujet. Král, nebyv od císařských poznán, z šatu spěšně svlečený a na zemi od všechněch opuštěný ležeti zůstal. Jehožto tělo Švedové po bitvě naleznouce, do města Volgastu je vezli, kam také ovdovělá královna švedská přijela a následujícího roku do Šved v lodí smutkové vezené po moři doprovázela, které také dne 22. června m. v Štokholmu pohřbeno bylo.

Švedové, nemajíce žádnau vědomost o smrti svého krále, víc a více na císařské se tlačili a do nich hustě stříleli, i také je opět ustupovati přinutili. Hrabě pak Pappenheim, nejvyšší polní maršalek, s osmi tisíci císařského vojska od města Hally právě v čas potřebný k pomoci císařským přitáhl, a zajav několik švedských vojákův, jich se tázal: „Kde král stojí a které křídlo on vede?“ Jemu když odpověděno bylo, že vede právě křídlo, a on také viděl tehdaž, že to švedské právě křídlo tuze na císařské levé křídlo tiskne a je ustupovati nutí: hned on tomu císařskému levému křídlu k pomoci přispěl a na pravé křídlo tak bojovně s svým čerstvým lidem udeřil, že ono ustupovati muselo. V tom pak potýkání on nejvyšší polní maršalek Pappenheim smrtedlně raněný po půlhodině, když v voze do Lipska vezen byl a že král švedský v té bitvě také již zahynul, se dověděl, velmi rád umřel. Že pak tehdaž císařské rejtharstvo naposledy pěchotu opustilo a přímo k městu Lipsku utíkalo, to vidíce Švedové, celau šitau na císařskau pěchotu tiskli, jí všechny kusy vzali a až do tmavé noci s ní se na bojišti potýkali. Posledně ostatní pěchota císařská času nočního z bojiště ustaupiti a za jízdými k Lipsku také utíkati přinucena byla.

Sjednocení universit Karlovy a Ferdinandovy.

V Starém městě pražském dvoje literní učení, jedno od Karla IV. a druhé od Ferdinanda I., císařův římských a českých králův, založené a nadané, l. 1654 vůlí císaře Ferdinanda III. následujícím způsobem sjednoceno bylo. V osm hodin ráno dne 4. března Jich Milosti královšti místodržící, saudecové a úředníci zemští z hradu pražského s doprovázením velikého počtu rozličných pánův a slaužících do Starého města pražského přijevše, tam před kostelem Panny Marie před Týnem, kde vojsko také jim do zbraně stálo, z vozův vystoupili, od konšelské raddy všech tří měst pražských přivítání a do téhož kostela, v němž obojího učení Karlova i Ferdinandova všickni doktoři v svých doktorských oděvích se nacházeli, doprovozeni byli. Za nimi kardinál z Harrachu, arcibiskup pražský, též nejv. zemský hofmistr jakožto Karlova učení protektor, ochránce a obránce, když přijeli, proti nim duchovenstvo i doktoři až k dveřům kostelním šli a je k velikému oltáři doprovázeli. Mši svatau hlavního kostela pražského probošt pan Raš z Aschenfeldu zpíval. Po ní četlo se v latinském i českém jazyku císařské psaní, kteréhož jest tento výťah:

„Poněvadž mezi svobodným a literním učením, od Karla IV., a mezi učením, od Ferdinanda I., obou císařův římských a králův českých, v Starém městě pražském založeným a vyzdviženým, po ta všecka léta všeliké a časté roztržitosti se dály: které aby jedenkrátě aspoň k dokonalému přetrhnutí přišly, JMC. s radami svými po bedlivém považování natom se sněsti a to zavřítí ráčila, aby to dvoje učení spojeno bylo a Karlovo-Ferdinandovské budaucně se jmenovalo. Nejv. hofmistr zemský z úřadu svého protektorství neb opatrovnicktví v milosti císařské se propaustí: pan kardinál z Harrachu arcibiskup pražský za kancléře, a za rektora magnifika kněz Molitoris z tovaryšstva Ježíšova při tom sjednoceném učením se ustanovují. Kanclérství téhož učení při budaucích arcibiskupích pražských aby zůstávalo, rektor magnificus (který také úřad místokanclérství připojený míti bude) z čtverého učení, totiž z písmasvateho, z učení právního, z učení lékařského a z učení filosofského aby postlaupně každého roku jiný volen byl. Aby se nad statky a na grundy Karlova učení správce neb hejtman od královské komory ustanovoval, rektorem magnifikem a jinými k tomu zvolenými Karlova učení staršími se řídil, jim své počty k přehlednutí skládat; a oni je přehlednauce panu arcibiskupu pražskému jakož obojího téhož učení kancléři a od něho královské komoře české skládati mají. Z těch pak statkův pťat doktorům juris et medicinæ aby se dávat, potřebné věci aby se opatrovaly, školy a učení aby v svých místech nynějších zůstávaly; však actus publici et promotiones solemnes aby se v Karlově kolleji, jinak v Karolinu, dály.“

Po přečtení téhož císařského listu Marcus Marci, doktor a professor neb skutečný učitel lékařského umění, jakožto téhož lékařského umění děkan, nejvyššímu hofmistru zemskému, protektoru, z prokázaného opatrovnicktví velmi učeně děkoval. Po takovém děkování on protektor z své stolice, která hned do prostřed kostela před velký oltář postavena byla a na kterau se potom nový rektor magnificus posadil, vstana, od

učení pražského odpuštění vzal a na své místo mezi JMsti královské mistodržící se posadil. Nato Karel Grobendonk z tovaryšstva Ježíšova kardinálovi z Harrachu a knězi Molitorovi mnoho štěstí k jich novým úřadům přál. Po dokonání přání Te Deum laudamus se zpívalo. Z kostela v 12 hodin vyjdauce, kardinál a Jich Msti páni mistodržící královští, také doktorové a mistři, do kolieje tovaryšstva Ježíšova sv. Klimenta k obědu jeli.

XCIX.

Jan Barner.

Barner byl rodic jičínský (nar. 3. února 1643). L. 1663 vstoupil do tovaryšstva Ježíšova, v němž pět let vyučoval náukám humanitním a 32 let zastával úřad kazatelský. Po smrti Štýrové převzal péči o dokonání bibli svalováclavské. Původně sepsal sbírku kázání (vyd. 1711); mimo to vzdělal některé spisy z latiny (knihy hospodářské, 1705—6), z franštiny (Royamontovy příběhy biblické, 1679, 1777) a z němčiny. Barner byl poslední jezuita, jenž, vládna dokonale jazykem českým, o zvelebení jeho úsilovnou a úspěšnou snahou se přičiňoval. Zemřel dne 25. dubna 1708 v Kutné Hoře.

Z kněh hospodářských.

O způsobu vaření piva.

Spůsob, jehož v tomto království hospodáři při vaření piva užívají, s náležitou při tom mírností tuto přivádím, ne sice proto, abych zběhlé a mistry v tom řemesle vyučoval, nýbrž aby poznali noví hospodáři, zdali sládek, i nejběhlejší, pánu svému dobře a spravedlivě slauží; nebo oni začasté umění svého zle užívají. Víím také, že v rozdílných pivovářích rozdílní jsou obyčejové a jiných způsobů užívají; a to maudře, poněvadž nevšudy živlové jsou stejní v působení, pro překážku rozličných případností: tuto země plodí silnější zno, jinde mdlejší; tuto oheň jak pro množství dříví, tak také pro povahu jeho silněji a prudčeji hoří, tamto velmi mdle; pod tauto částkau nebe voda jest tvrdší, mírnější v blízkém podkrají; tuto povětrí studenější, jinde teplejší: což všecko jiný čas a způsob mílí žádá v působení, aby se všecko náležitě a dobře dalo.

Začnu tedy od zrna neb sladů až do vykysání piva. Slad za starodávna mnohými spůsoby dělali. Řekové polítý vodau ječmen přes jednu noc sušili, druhého dne vynášeli jej do mleyňa k zemlení; jini z zelenajících se ještě klasů vytlaukali ječmen a jej očistivše mokřý tlaukli a v koších vyplachovali, a na slunci usušený zase v staupách opíchali a tak mleli. Všecky krajiny půlnoční až podnes stad dělají takto:

Předně jistá míra nejlepšího obilí, jenž vedle proporcí pivováru na humně jeho stojí, aneb se vráší aneb, kde se to státi může, skrze otevřené okénko lehkým způsobem, změřené, do něho dořů se sype, aby se v něm močilo. Potom lopatau obrací je sladovník, aby plevy a jalová zrna po svrchu plavaly, kterážto s jiným neřádem vynímá k potravě pernaté drůbeže aneb sviň. Jest-li toho mnoho, musí se mu tolikéž dobrého zrna přidati, aby nápoj s velikau škodau důchodův ztenčen nebyl.

Močí se pak obé obilí delší neb kratší čas podle jeho a vody přirozené povahy: déle v zimě a v vodě studničné, rychleji v létě a v vodě stojící; mnohem dříve pšenice nežli ječmen, proto že tento má tvrdší zrno, ona pak měkčejší; nebo pšenice za dva dni a dvě noci, ječmen pak někdy sotva za čtyry dni změkčí, až nabopná. Kteréžto zrno prstama ztlačené dává znamení, jest-li již dosti zmočené. To když poznáš, hned má to obilí na vedlejší humno lopatau vyhozeno býti na hromadu, dokavadž z něho voda nevysákne. Potom je rozložíš čtverbraně, dokavad se nevypučí; což když se stane, rozložíš je a rozdělíš na záhonky aneb brázdy, jako na polích se děje radlicí, a častěji je přehazovati budeš lopatau, dokudž zrna, rozpukše se, nebudau kvěsti. Ale pozorovati sluší, aby nepřerostlo a síla jemu ujata nebyla. Hospodáři větším dílem z jednoho korce obilí pět věrtelův, s tím, co přirostlo, sladu od sladovníka míti chtějí; někteří s půldruhým korcem spokojeni jsau, s nimiž i já smýšlím.

Po té práci neb rozhojnění obilí učiněném vnáší se po koších do blízké sladovny k sušení a na lísky se sype a začasť obrací, aby se stejně vysušilo a proměněno bylo v sladký slad. V některých krajinách suší se na stunci, z něhož nápoj bývá sice velmi příjemný a líbezný, ale nemá dobré barvy. Pro vysušení jednoho dítu sladu obyčejně trojího ohně neb třikrát obnoveného potřebí jest.

Dospělost sladu z rozdrobeného zubami zrna nejlépe se poznává. Jest-li totižto dobře ztvrdl a jádro bílé zůstalo. Usušený pak hned na půdu se vnéstí má. Dle pak mého zdání velmi opatrně by se dalo, kdyby v rozdílné hromady v té míře, kterážby k jedné várce postačila, se rozdělil, aby, když přijde čas várky, nemusilo se zase v větší hromady měřiti pro ni, což se s velikau škodau děje; nebo květu, kterýž se zrna drží, skrze opáčené pohnutí mnoho se oře. Skrze tuto pak opatrnost ujdeš tomu a všeliké podvody přetrhneš. Má se pak šetřiti, aby do schránky sladu žádný příjiti nemohl, dokavadž slad k zemlení kropiti se nebude. To kropení opatrně se dítí má: ponejprv štedřeji; po druhé, jest-li by ještě co suchého se spatřilo, nedostatek ten nahraditi se má. Ve mletně mele se toliko běžně v tlustší mauku, aby přílišně zetřená nejlepší jeho podstata, když se do vřeté vody dostane, nessedla se na dně, a přidrževisi se mláta, nespůsobila, aby pivo bylo prázdne.

Z mleyna zase se přiváží v pytlích do pivováru a klade se nad přední kádí, kdež se vystírati má. Zatím pánev vodau se naplňuje a podpaluje se pec. Kdežto když za dobrau čtvrt hodiny stále vřela a se vzhůru pozdvihovala, do kádě stírající po žlabích se vyleje, a spolu hned třetí díl sladu v zimě, aneb čtvrtý, má-li se více pánví vařiti, do ní se vysypá. V létě pak to rozdílné sladu s prvním, druhým, třetím, čtvrtým dílem vody vlévání není tak potřebné; nýbrž, když se celá voda vvaří a do stírající kádě se vleje, všecken slad spolu do kádě se vy-

sypává. Nato pak voda ta s sladem vesly, hřebly a kopistmi se míchá a obrací, aby se v těsto neobrátila.

Po vykonaném dostatečném míchání zase se to po částkách, třikrát nebo čtyřikrát, do pánve přenese, a jako předešle s vřením vyvarí, s ustavičným toho mícháním a pohybováním, aby nic k pánvi nepřitnulo a se nepřipálilo. Každá pak ta částka nejméně za dobré čtvrt hodiny při silném ohni vařiti se má.

Když pak všecky ty částky se vyvarí, přejejí se do obzvláštní kádě, pokudž taková jest před rukami: pakli není, do předešlé stírající kádě, však tak, aby sládek pozor dal, aby částka vyvařená s syrovau, kteráž se ještě vařiti má, nesmísila se. Když všecky částky jedna po druhé se vyvarí a do též kádě vystírající se přenesau, oheň prudčejší pod pánví se vyhasí a pánev dobře vyčistí, a hned jeden džber rmutu již vyčištěného do pánve se vleje, k němuž se přidá jistá potřebná míra chmele, a podpálí se polovičně pod pánví, aby se smažil. Když pak ten chmel jako škralaup dna se přichytí, poznáš, že jest již dosti usmažený; a naliv zase do pánve něco rmutu, chmel z pánve do džbera vyložíš, zanechav ho toliko třetí díl v pánvi, na nějž hned již očištěného z mláta rmutu, do koryta, ano pod kádí stojí, skrze čep staženého, plnau pánev naleješ a s chmelem pivo pokaždé zase čtvrt hodiny silně vařiti budeš, a dobře vrauči z pánve do třech neb čtyř kádí přejeješ, aby se dostatečně vychladilo.

Po tom ze všech kádí všecko pivo, procezením stáhnuté, do jedné prostranné kádě se vleje. Zatím pak patoky z ostatku mláta a chraele v vodě nejvřelejší na ně nalité vaří se. Kterýmiž, jestliby co z piva scházelo aneb vyčichlo, nedostatek doplniti se může.

V kádí celá várka piva se zakvašuje, a vykvašená do obdlauhých sudův se nalévá a do blízké spílky, až by ode vsí nečistoty, do kadeček tekaucí, očištěna byla, zavírá se. Odtud přenešeno bývá do sklepů a na kantýře se klade, potom pak do krčem a hospod vystavuje na šenk.

O položení a půdě zahrad.

Dvojnásobné jsou zahrady. Některé, v nichž stromoví a ovoce roste, a ty u mne slují štěpnice; jiné, v nichž rozdílné byliny se sejí, kteréž jídáme, a těm já dávám jméno zahrad. A který se s těmito obírá, slove vlastně zahradník; který pak s oněmi, štěpař.

O místě zahrad mnozí mnoho psali. Římané k tomu vybírali místo k půlnoci položené, a to v zemích přílišně horkých užitečně činili: v krajinách pak, kdežto zahrady vždycky mají míti slunečné paprsky, ne pak studenějším větrům býti vystaveny, vybrati se pro ně má položení ku polední straně, a k půlnoci proti ostřejšímu povětří mají silnější, a kteříž by zimu vystáti mohli, stromové se postaviti, aby autlejšími bylinám místo zdi byli a je chránili. Položení pak to za nejlepší se pokládá, které ani příliš vysoké ani příliš hluboké není; nebo v položitém místě snáze vlhkost sběhne a na ně lépe slunce doráží.

Vyšetřiti se také musí přirození země a hrudy; nebo ne všecko nese každá země. Jest-li hlinatá a křidovitá, není užitečna, proto že je příliš hustá, a v horku tak se zhustí, že, když přijde na ni dešť, nelze

vlhkosti proniknauti k kořenu. Jest-li píštělá a šterkovitá, v čas sluneční palčivosti bylinám všecku vláhu odnímá a je zmrtvívá. Ona, přimísí-li k ní písku, tato pak, přidáš-li jí lepší zemi, může se napravit. Nehodí se také pro zahradní věci půda, na kteréžto skály aneb vyvstávají aneb v zemi se křeží, a kde samý skřemen jest, ani země bahnitá; nebo v této brzo kořeny vyhnijí, v oné pak sílu svou nemohou ustanoviti, a hned byliny usýchají.

Pohodlnau pak zemi poznáš předně z pohlednutí, to jest, z barvy, zdali jest černá; a tať jest nejlepší, není-li toliko bahnitá aneb příliš vlhká. Též jestli husté křoví, vysoké stromy a hojnost trní vydává. Přidávám já: Jestli v čas vorby krkavci, vrány, špačkové a jiné podobné ptactvo voráčů následuje, ta země se má za nejmastnější pokládati, poněvadž v špalné červové, jichž to ptactvo hledá, nerodí se. Podruhé z dotknutí. Mátem vody pokropí se hruda a rukau se zmačká; jest-li lepka a, maličko stlačena, hned se přidrží prstů, a na zemi hozena, nerozseypá se, taková za tučnau se pokládá. Též i čuchem se pozná, jestli po dešti dobrau neb zlaun se vydává. Z koštu. Jestliže vykopanau hruda a v nádobě hliněné zmočenau s sladkau vodau smísíš a na způsob kalného vína dobře ji procedíš a toho, co's procedil, okusíš: jest-li trpká neb síry chuť má, sladká-li jest neb slaná, zdali má šmak kamence, z toho všeho tučnost a hubenost poznáš, a zkušenost tě vyučí tomu umění. Nejpatrnější zkušenost jest: když po dešti země se vykopá a rozdrobená zase do jámy vhodí, jestliže ona jámu vyplní a slehne se, není dobrá; pakli jí přebývá, má býti nejlepší.

C.

Leopold Fabricius.

Z kazatelův a náboženských učitelův, kterých činnosti spisovatelskou jediné se jazyk český v první polovici XVIII. věku od úplného úpadu zachovával, přední místo drží L. Fabricius, ačkoli se v mluvě jeho již dosti zřejmě projevují stopy obecné tehda pokleslosti. Pocházeje z Vysokého Mýta, narodil se dne 19. list. 1715. L. 1731 vstoupil do tovaryšstva Ježíšova, v němž po několik let učitelovav, přejal na se úřad kazatelský, jež jmenovitě při kostele sv. Salvátora v Praze po 24 let zastával. Zemřel v Praze dne 3. června 1772. Tiskem vydal tři velké sbírky kázání, čili, jak on je nazývá, mravných naučení (1760—63).

Z mravných naučení k nedělím (1761).

O pravých a křivých úsudcích.

Poněvadž jest člověk živočich obdařený rozumem, z toho nevyhnutelně následuje, že se má rozumem řídit a má věděti dáti důkladnau

příčinu všech svých činův, ne pak aby jednal leda byto. Směje-li se nebo pláče, má uměti pověditi proč; miluje-li koho neb jej má v nenávisti, má uměti pověditi proč; cení-li nějakou věc za jisté peníze nebo ji někomu levněji dává, má uměti pověditi proč, a má spolu saudit, že tak a nejináč činiti sluší. Ten pak úsudek má vydávati zdravý rozum, protože rozum vládne nad jinými mocnostmi, je osvícuje jako moudrý vladař celau obec. Chce-li vladař dobře spravovati svěřenau sobě obec, nemusí jednati podle své náchylnosti, rozkazovati jenom podle své libosti, nechť jest to obci obtížné nebo ne, jenom když se to jemu líbí; nýbrž musí míti dobře povědoma práva zemská, všeobecná pravidla, chvalitebné obyčeje, znáti jednoho každého poddaného možnost, aby žádnému neučinil křivdy a snad větší tíže naň nestožil, nežli by uněsti mohl. Kde se tak děje, tam se všecko pořádně děje.

Tak také, aby rozum dobře řídil duši, musí míti dobře povědomý zákon Páně, zákon přirozenosti, a ničehož takového nenaříditi, co by se tomu zákonu protivilo. A proto, když sv. Pavel psal k Římanům, chtěl, by jich činové byli rationabile obsequium, rozumná služba Bohu, k tomu nejvíc jich přidržoval, aby se radili s zdravým rozumem, aby ničehož nečinili jenom z usazení pěti smyslův, z tělesné náklonnosti, ale aby se drželi dobrého rozumu; co ten moudře usoudí činiti, aby činili. Proč sv. Pavel tak snažně napomínal Římany, snadno jest dovtipiti se příčiny, totiž že tuze mnoho na tom záleží, z rady dobrého rozumu působiti sobě moudrý úsudek a podle něho činiti. Ne všecko, co se blýští, jest zlato; ne každý náš čin, jež pokládáme býti dobrý, skutečně dobrý jest. Naši činové, byť časem byli nejhorší, rádi se zakrývají pláštíčkem dobroty, na kterýžto pláštíček velmi často přistihují naši pokrytší úsudkové a podvodná nadání.

Jest sice staré přísloví „Jaký rozum, taková řeč“, ale ještě pravdivější jest přísloví „Jaký úsudek, takoví činové“, protože ten úsudek jest jejich míra, na kterauž se všichni odvolávají. Je-li úsudek moudrý, způsobený podle zákona božího, jsau také dobří činové; naproti, je-li úsudek křivý, zlý, pochází-li od nějakého záští a nárůživosti, činové jsau také zlí, protože se křivau měrau, křivým loktem nic nemůže rovně měřiti.

O p r a v y .

Str.	74. ř.	3. zd.	čti	Tetaur (m. Tentaur)
„	153. „	2. „	„	tolik (m. totlik)
„	218. „	3. zh.	„	1592 (m. 1591)
„	358. „	11. „	„	Tübingy (m. Tübingg).

O b s a h.

Strana

Úvod	III.
1. Povaha střední doby literatury české	IV.
2. Čas po bojích husitských	V.
3. První humanisté	V.
4. Časové Ferdinanda I. a Maxmiliána II.	VI.
5. Počátkové literatury jesuitské	VII.
6. Literatura bratrská	VII.
7. Směry praktické	VIII.
8. Rozkvět literatury za Rudolfa II.	IX.
9. Osudy a příčiny nezdaru poesie české	IX.
10. Účinky bouřek českých	X.
11. Příčiny úpadku literatury	XI.
12. Spisovatelé po 1620 v Čechách a na Moravě	XII.
13. Spisovatelé téhož věku na Slovensku	1
I. Jan Milič z Kro mé žiře	4
Z řeči nedělních: Úvod k řeči na hod svatodušní. Z knížek o zarmúceních velikých cirkve svaté: O lakomství.	
II. Prostonárodní písně	7
Popěvky. Klevetníkovi. Ptačí hody. Píseň veselé chudiny. Mistr Lepič, moudrý hrncír.	
III. M. Jan Hus	13
O brání odmrí neb nápadův odumrlých věcí. Z výkladu desetera božího přikázání: O lichvě.	
IV. Petr Chelčický	15
O svědectví.	
V. Zpěvy dějepravné	18
Píseň o Štemberkovi. Bitva varnenská l. 1444.	
VI. Staří letopisové čeští	22
Smrt a pohřeb krále Ladislava (1457). Tažení k Ostromeči nad Vltavou (1471).	
VII. Mikuláš Kompator z Kumštátu	24
Z Lamentu Otcův svatých: Čtyři ctnosti hledají vykupitele.	
VIII. M. Pavel Židek	25
Z předmluvy při „Správoavné“ ku králi Jiřímu.	
IX. Jošt z Rožmberka	27
Ze šprochtův vajovských. Z podání králi Jiřímu.	
X. Ctibor Tovačovský z Cimburka	31
Z Hádanie pravdy a lži: Milosrdenství těši zarmoucenou Pravdu. Z knihy tovačovské: O dskách zemských.	
XI. H ynek vévoda Münsterberský	34
Nesnáze hospodárovy.	
XII. Čtyrohranác a bájky Ezopovy	36
Z Čtyrohranác: Mys a hlemýžd. Z bájek Ezopových a jiných: O vlčích, o ovčích a o psích. Mravenec a holubice. Hlemýžd a orel.	
XIII. Rada zvířat	36
Přirozenost psa. Pes k člověku. Člověk k psu.	

XIV.	Řehoř Hrubý z Jelení	
	1. Napomenutí k Pražanům. 2. Z knih Petrarchoých o lékařství proti štěstí i neštěstí: O škodě vzaté. 3. Z knihy Pontánovy o statečnosti válečné neb rekovské, též domácí neb křesťanské: O snášení ztráty úřadu. 4. Předmluva na překlad knihy sv. Jana Zlatoústého, „že žádný nemůž uražen býti od jiného než sám od sebe.	
XV.	Viktorin Kovel z Všehrd	49
	1. Z knih dvanáctých o právech, súdech a o dskách země české: Staročeský soud zemský. O výbornosti starých práv českých. 2. Z přípisův: Pochvala pánům z Postupic.	
XVI.	Václav Písecký	55
	List Řehoři Hrubému z Jelení. Z překladu spisu Isokratova.	
XVII.	Mikuláš Konáč z Hodištkova	59
	1. Z překladu kroniky české Aeneáše Silvia (Pia II.): O Přemyslovi, třetím knížeti českém. 2. Z pravidla lidského života. 3. Z Judit: Actus secundus scena V. Actus quintus scena penultima: Chvalozpěv Juditin. 4. Ze hry pěkných přípovědek. 5. Z hořekování spravedlnosti: O sedmeru svobodných umění.	
XVIII.	Jan Černý	72
	Z Herbáře.	
XIX.	Jan Hasišteinský z Lobkovic na Kadani	74
	1. Ze Zprávy a naučení synu Jaroslavovi: Přípis. O poddaných lidech, kterak se k nim míti máš. O saudu svých poddaných. 2. Z Putování: Dubravnik (Ragusa) a pomorí albánské. Porážka Charvatův od Turkův.	
XX.	Vilém z Pernšteina	81
	Z dopisův: 1. Panu Ladislavovi ze Šternberka, nejv. kancléři. 2. Panu Václavovi Košateckému z Kolovrat.	
XXI.	Jan Češka	84
	O přátelství pravém (z Cicerona). O chvále dokonalé z ctnosti. (Z Juvenala, Horatia a t. d.)	
XXII.	Oldřich Velenský z Mnichova	87
	Ze Senkova spisu De ira: O hněvu.	
XXIII.	Još z Rožmberka	89
	Z knihy o štěpování: Kterých raubův k jakým pláním užívati. Štěpování bez raubův. O šafránu.	
XXIV.	Žalozpěv o smrti krále Ludvíka	91
	Truchlivá píseň o zahnutí krále Ludvíka.	
XXV.	Bartoloměj Písař	93
	Z paměti o baurce pražské: Volení a korunování Ferdinanda I. Rozdělení jednoty měst pražských.	
XXVI.	Brikcí z Zlicka	98
	Z naučení mudrcův. Přípis králi Ferdinandovi I. při právech městských.	
XXVII.	Burian Sobek z Kornic	102
	Z kroniky Karionovy: O válkách žalostivých měst těch mocných gréckých.	
XXVIII.	Nejmenovaný Frantiskán	105
	Jan Bohuslav z Švanberka.	
XXIX.	Ludvíka z Pernšteina naučení rodičům	106
	O hostění přátel. O společníku.	
XXX.	Mikuláš Černobýl (Artemisius)	109
	Zpráva pánu.	
XXXI.	Václav Hájek z Libočan *)	111
	Z kroniky české: Horymír. Vladislav v Uhrách (1164). Opavický poklad.	

*) Hájek přijat byl do kapituly boleslavské l. 1545. Nechtěje však v Boleslavi přebývati, nucen byl vzdáti se děkanství tamního l. 1547, načež jen probostem zůstal.

	Strana
XXXII. Duchovní písně	119
Vykupitel. Na vstaupení Páně. Svatodušní. Na nebevzetí nej- světější Panny Marie. Sv. kříž.	
XXXIII. Jan Popel z Lobkovic	123
Z napomenutí pobožného a křesťanského ke všem lidem.	
XXXIV. Jan Jevičský Černý	125
O názvosloví bylinářském.	
XXXV. Paměti turecké Mich. Konstantinovice z Ostrvice .	126
O bitvě varnenské.	
XXXVI. Jan Brtvín z Ploškovic	130
O rybníkářství.	
XXXVII. Zigmund z Puchova	132
Srovnání Hannibala s Scipionem. O ledu stvrdlém. O rozvodňo- vání a umenšování neb ubývání řeky jménem Nilus.	
XXXVIII. Sixt z Ottersdorfa	137
Z knéh památých o l. 1546 a 1547: Smrt královny Anny. Ze Synonym sv. Isidora.	
XXXIX. Tomáš Bavorovský	141
1. Z postilly české: O vrchnostech. Záhubnost zahálky. Z mrt- vých vstání. 2. Z kázání o pokání: Na velkonoční hod boží (úvod).	
XL. Matej Červenka (Erythraeus)	145
Z poznamenání některých skutků božích: Rozmluva Ferdinanda I. se Sixtem z Ottersdorfa a jinými dvěma Pražany.	
XLI. Oldřich Prefát z Vlkanova	148
O bauřce mořské.	
XLII. Jan Blahoslav	153
1. Z Grammatiky české: O metaphoře. 2. Z Musiky: Co jest píseň? O slovích v písní. O úžitku z učení se poětice.	
XLIII. Martin Kuthen ze Sprinsberka	159
Z kroniky české: Předmluva.	
XLIV. Prokop Lupáč z Hlavačova	161
Smrt krále Jana.	
XLV. Pavel Kristián z Koldina na Martinicích	163
O sepsání práv Justinianových. Z práv městských: O spravedl- nosti a právu. O povinnostech konšelův.	
XLVI. Jan Mirotický	167
Z obycejův všech národův: O stavích a obyčejích v říši německé.	
XLVII. Jan Dobřenský na Dobřenicích a Březnici	171
Ze Správy statkův: O sirotkův opatrování. Z Hippotrophie: O povahách koní.	
XLVIII. Pavel Vorličný	174
Z knéh o válce židovské: Spálení chrámu jerusalemského.	
XLIX. Thadeáš Hájek (Nemicus) z Hájku	177
Z herbáře: Z předmluvy. O kaštanech. O černobýlu (artemisia). O capinůsku (geranium). O kapradi (filix).	
L. Tomáš Jordan z Klausenburku	183
Jezero u Čejce.	
LI. Jiřík Streyc (Vetterus, Strejček)	184
Žalm XXIII. Žalm LXIV. Žalm XCI.	
LII. Bavor Rodovský z Hustiřan	188
Z Tajností Aristotelových: O člověku. Čtvero časův ročních.	
LIII. David Krintit (Crinitus) z Hlavačova	191
Z Hortulu: Hypocrisis pallium impietatis. Omnium rerum vicis- situdo. Praevisa mala minus nocent. Nulla calamitas sola. Gaudium sequitur crux. Egenis exemplo Dei opitulandum. Conviciis abstinendum. Regnum Dei primum quaerendum. Dei opes aliis non vindicandae. Timor Dei radix sapientiae.	
LIV. Daniel Adam z Veleslavína	193
1. Z prací původních. Z předmluvy na Politii historickou: O správě obcí městských. Z předmluvy na kroniku Aeneáše Sylvia: O kronice Hájkově. 2. Z překladův: Z Politie	

	historické: O jeničářích a vojsku tureckém. Z Kroniky Aeneáše Sylvia: O Přemyslovi, třetím knížeti českém. Bitva u Bělehradu. Bitva varněnská. O císaři Zigmundovi, Albrechtovi, králi Ladislavovi a Matyášovi.	
LIV.	Adam Huber z Riesenbachu	213
	Z Regimentu zdraví: O hnutí aneb o cvičení těla.	
LVI.	Jan Kocin z Kocinětu	217
	Z Předmluvy na Historii církevní: O povahách historie a o užitku přicházejícím z čítání jí. Z Kroniky turecké: Konstantinopol.	
LVII.	Matouš Hosius	225
	O krajině a lidu moskevském.	
LVIII.	Václav Plácel z Elbinku	229
	Z Historie židovské: Řád správy světské u Židův. Alexander Veliký v Jeruzalemě.	
LIX.	Matouš Philonomus Benešovský	234
	Žalm VII. (Počátek).	
LX.	Jan Grill z Grillova	235
	Z Patriarchův životů: Naučení z příkladu Josefa Egyptského.	
LXI.	Václav Sturm	237
	Ze Srovnání víry: Rozepře náboženské za císaře Theodosia.	
LXII.	Adam Černý z Vínofe	241
	Z překladu knihy XXII. o městě božím: Z předmluvy. Krása věcí stvořených.	
LXIII.	Vavřinec Leander Rvačovský	243
	Z Masopusta: Přimlva k zanechání rozepře.	
LXIV.	Pavel Slovák a Matěj Cyrus	247
	Z cestopisu Leryova: Pohostinství prabydlitelův brasilských. Bitva prabydlitelův brasilských.	
LXV.	Marek Bydžovský z Florentina	251
	Z příběhův za Rudolfa II.: Dobývání Jagru l. 1596.	
LXVI.	Krištof Harant z Polžic a Bezdruzic	256
	Chrám sv. Marka v Benátkách. Kniže benátské.	
LXVII.	Vavřinec Benedikti z Nudožer	261
	Z překladu žalmův: Žalm LXXV. Žalm LXXXII. Žalm CI.	
LXVIII.	Šimon Žebrák Lomnický z Budče	264
	Z Instrukcí mladému hospodáři: O bohatství z chudoby. Z Filosofového života: Růži Rožmberské. Z Kupidovy strelly: Erb Rožmberský.	
LXIX.	Šebestián Vojtěch Berlička (Scipio)	267
	Z předmluvy na postillu: Urozenému pánu Janovi starsímu Řičanskému Kavkovi z Řičan na hradě Broumově a Vlachovicích. O řeči kazatelské.	
LXX.	Bartoloměj Paprocký z Hlohola a z Paprocké Vále	270
	1. Z Diadochu: Smrt Mikuláše Zriňského. Dobyť Rábu. 2. Ze Zrcadla markrabství moravského: Mikuláš Čikovský. 3. Z nové kratochvíle: O jednom alchmistovi. Těžká jest věc člověku s bohy bojovati. (Z Kochanovského básně „Muza“). Reč k Pavlovi, k dobrému příteli. Na starost. K Janovi. 4. Z Obory neb zabrady: Žádný vrchností svau pohrdati nemá. (Příklad o hvězdách.) Máme nato bedlivý pozor dáti, abychom lidem dobrého svědomí auřady a povýšenosti odevzdávali a k spravování poraučeli. (Příklad o slunci a měsíci). Kdo na jiné soči aneb je pomlává, sebe samého lehčí. (Příklad o větru a povětri.) Ne každému libé jsau skutky tohoto světa. (Příklad o růži a koroptvě). O těch, kteří chtějí býti nad jiné vzácnější. (Příklad o dříví cedrovém).	
LXXI.	Bibli kralická	281
	Z Exodu, kap. 15: Chvalozpěv Mojžíšův. Ze Žaltáře: Žalm XC.	
LXXII.	Trojan Nigell z Oskořina	284
	Z Víta honesta: Co sluší k vlasti. O obecném rozmlouvání. Z vyučování křesťanského: O přívětivosti.	
LXXIII.	Václav Březan z Březí	286

	Z krátkého výtahu kroniky Rožmberské: O panu Oldřichovi, pánu mnohé války vystálém.	
LXXIV.	Jan Rozenplut z Švarcenbachu . . . . . Z kancionálu: Ranní zpěv sv. Ambrože.	289
LXXV.	Václav Budovec z Budova . . . . . Z Anti-Alkoranu: O náboženství tureckém	291
LXXVI.	Abraham z Günterrodu . . . . . Život Xenofontův.	293
LXXVII.	Jiřík Závěta ze Závětic . . . . . Ze školy dvorské: Náuky. Výstraha před pýchau.	297
LXXVIII.	Jakub Menšík z Menšteina . . . . . O stromech za mezníky užívaných.	301
LXXIX.	Michal Pécek Smiřický z Radostic . . . . . Reč filosofova.	303
LXXX.	Jindřich Michal Hysrle z Chodův a na Zálezli . . . . . Jízda horami tatranskými a Polskem (v pros. l. 1604).	315
LXXXI.	Matyáš Grill z Grillova . . . . . O řízení a opatrování božském.	321
LXXXII.	Václav Vratislav z Mitrovic . . . . . Z Příhod Vratislavových: Pobyt v Budíně.	325
LXXXIII.	Menší pokusy básnické . . . . . Z žalmův Medunových: Žalm LXX. Z rozmlouvání Petra sv. s Pánem: O hospodářích řemeslnících. O čeládcce. O knechtích. O marnivé mládeži. Z hradeckého kancionálu: Píseň o moru. Z Valenciový Zprávy o přípravě k smrti: Dobré svědomí. Nestálost věci lidských. Z Partlicova: Adama sauzeneho. Od M. Dačického z Hestova: Non omnia possumus omnes, et morte aequamur. Právě šlechtictví. O řečnicích.	331
LXXXIV.	Fridrich purkrabě z Donína . . . . . Uhry. Zámek knížecí v Mnichové.	335
LXXXV.	Matouš Konečný . . . . . Z rozdílů theologických: O ctnostech. Z Divadla božího: O živelích. O případnostech živelných. O úkazech povětrných. O mocech duše.	338
LXXXVI.	Jan Jafet . . . . . Z Historie o původu Jednoty: Založení Jednoty.	344
LXXXVII.	Karel z Žerotína . . . . . 1. Z paměti Žerotínových: Povolání do saudu zemského na Moravě. 2. Z obrany psané ku panu Jiříkovi z Hodic r. 1606. Omluva své na čas nečinnosti. 3. Z listův: 1. Jetřichu z Žerotína. 2. Paní Veronice Waldšteinské. 3. Vilému Dobříkovskému. 4. Panu Pavlovi Skretovi.	346
LXXXVIII.	Pavel Skala ze Zhoře . . . . . Z Historie: Bitva mühlberská l. 1547. Jindřich IV., král franský.	357
LXXXIX.	Vilém hrabě Slavata . . . . . Z dějin císařův Ferdinanda I. a Maximiliána II.: Povaha císaře Ferdinanda I. Reč Mikuláše hraběte Zriňského před cis. Maximiliánem II. ve válečné raddě l. 1564. 2. Z paměti sauvěkých: Utěk Jaroslava Bořity z Martinic z Prahy r. 1618. Mikulášenci.	366
XC.	Heřman hrabě Černín z Chudenic . . . . . Z Denníka cesty l. 1644—5: Jednání s serdarem budinským.	375
XCI.	Jiří Plachý (Ferus) . . . . . Z Mappy katolické: O počátcích křesťanství v Číně.	377
XCII.	Jan Amos Komenský . . . . . 1. Z Labyrintu světa: Pautník stav učených prohlédá. Pautník přišel mezi filosofy. 2. Z Didaktiky: Jak dělati, aby života k studiiu dosti bylo. 3. Z umění kazatelského: Líbeznost řeči. 4. Z Maudrosti starých předkův: O příslovích. 5. Z Hlubiny bezpečnosti. 6. Z časoměrného překladu žalmův: Žalm VIII. Žalm XV. Žalm XVIII. Žalm XLVI. Žalm L. Žalm LX. 7. Z Catonových mravných naučení.	380

	Strana
XCIH. Václav Frant. Kozmanecký	398
Z krátkého vypsání třicetileté války: Paměti z let 1639, 1640, 1642, 1644.	
XCIV. Felix Kadlinský	402
Ze Zdoroslavička: Chvála slunce. Obraz života lidského.	
XCV. Tomáš Jan Pešina z Čechorodu	406
Z Předchůdce Moravopisu: První dvě léta války polsko-švedské (1655—1660).	
XCVI. Matěj Štýr (Steyer)	410
Z kancionálu: Důležitost zpěvův pobožných.	
XCVII. Nejmenovaný didaktik	412
XCVIII. Jan František Beckovský	415
Z druhého dílu Poselkvně: Bitva u Lützenu. Sjednocení universit Karlovy a Ferdinandovy.	
XCIX. Jan Barner	418
Z knéh hospodárských: O způsobu vaření piva. O položení a pūdē zahrad.	
C. Leopold Fabricius	420
Z mravných naučení k nedělím (1761): O pravých a křivých úsudcích.	

ANTHOLOGIE

Z LITERATURY ČESKÉ.

ZA ČÍTANKU PRO VYŠŠÍ GYMNASIA

SESTAVIL

JOSEF JIREČEK.

SVAZEK III.

DOBA NOVÁ.

VYDÁNÍ TŘETÍ.

V PRAZE, 1872.

NÁKLADEM FRIDRICH A TEMPSKÉHO.

Ú v o d.

§. 1. Povaha nové doby literatury české.

Nová doba literatury české počíná se od polovice XVIII. století.

Čilý život duchovní, který se za XVIII. století v zemích západoevropských rozvíjel, na literaturu naši bez účinkův zůstatí nemohl. Ale účinkové tito nemohli býti než pozdní a nenáhlí. Řada pohrom, ježto vlasti naše od osudného l. 1618 stihaly, podlomily nejen blahobyť hmotný, ale i život duchovní. Zotavení nebylo možné, pokud se nepřestal rozléhati lomoz válečný. Avšak ani když mír trvale byl navrácen, nemohla literatura česká ihned okřáti. Jazyk český stoletým zanedbáním velice byl poklesl, a to nejen tím, že zůstal obmezen na nižší obory společenstva, než i proto, že vnitř pozbyl té pružnosti, jakové k novému vzletu třeba. Vzorné spisy z doby střední, podle kterých by se znova byl mohl vzdělávati, staly se vzácnostmi; mluva obecná, nejsouc tak drahně času řízena správnými školami a pečlivou ochranou vědy, sama pozbyla té pravidelnosti formální, bez níž se žádná řeč nemůže státi orgánem slovesnosti vzdělané a vzdělávající. Ani spisové náboženství, kterými se hlavně ještě udržovalo spojení s minulou dobou literatury, nebyli prosti vad, v mluvě obecné rozmohlých. Příznivější poněkud byl stav věcí na Slovensku, ale nikoliv tou měrou, aby mohl vydatně působiti na Moravu a Čechy. V okolnostech takových není divu, že i upřímní milovníci jazyka starodomáčího, jako sám Dobrovský a Pelzel, ano i nadšení jeho obráncové, jako K. J. Tham, vzdávali se naděje, aby oživil, nerci-li aby kdy k bývalému květu byl navrácen.

Dobrovský teprv v posledních letech života svého uvěřil, že jazyk náš síly životné nepozbyl. Pelzel l. 1798 porovnával tehdejší

stav Čechův se stavem Srbů v sousedním Sasku za XIV. věku. Jako za věku tohoto v Lipsku jen s venkovany na trhu srbsky se smlouvali, tak prý i v Praze s češtinou se děje, i podobno prý jest, že po některém čase jazyk slovanský v Čechách zcela zanikne. Tam, spisovatel „Obrany jazyka českého“ (1783), ještě l. 1805 lituje, že slovník Komenského v Lešně shořel, jelikož prý při tak „blízkém úpadku vlastenské řeči naší“ sotva jaká naděje jest, aby někdo jiný slovník takový sestavil.

Národové sousední mezitím u vzdělanosti velmi byli postoupili; nový svět pojmů, citů a myšlének vyvinul se u nich a valem se hrnul do vlasti naší; jazyk český nejen neměl slov a obrátův, aby vyjádřil všecko to bohatství, ale zdál se nemíti ani schopnosti, aby jich znova utvořil. A předce se stalo, co se vidělo býti nemožným.

Vědeckým ustálením mluvnice české, novým rozšířením spisův z doby střední, spisováním podle nich kněh nových k poučení a zábavě lidu obecnému, usilováním o utvoření mluvy básnické počato bylo dílo obnovy.

Perioda snah těchto trvala až do posledních let druhé desítky našeho století.

Tu nastala proměna, jejíž předními působiteli byly: zřízení společnosti musea českého, objevení ostatkův básnictví staronárodního, probuzení smyslu pro poezii národní, vystoupení mladších ducha čilého spisovatelů.

Tím připravena perioda druhá. Hlavní děje její jsou: provedení zápasu mezi staromilci, kterým se každé odstoupení od mluvy a způsobu Veleslavínův, Kocínův atd. přičilo jakožto novota neoprávněná, a odpůrci jejich, kteří vši mocí se snažili rozhojnit poklad jazyka, aby stačil potřebám novověkým; vydání prvních spisů vědeckých, majících do sebe cenu nejen jazykovou, ale také věcnou; pěstování historie domácí na základě kritického studia pramenův; obeznamování se dokonalejší s literaturou střední, obrácení zřetele i k literatuře staré; vystoupení básníkův národních; založení fondův k vydávání spisův českých. Úhelným kamenem periody této jest veliký slovník Jungmannův, jehož poslední díl vyšel l. 1839.

Třetí perioda počíná se od l. 1840. Literatura naše vstoupila na stanovisko jiných literatur živoucích, a přestala býti oblíbenou schovankou jen spisovatelů a vlastenců. Vnikajíc v život společenský, počala se řídit podle potřeb a dojmův jeho. Nepřestala

sice potřeba dalšího a širšího vzdělávání a přispůsobování jazyka; ale kdežto spisovatelé předtím hlavně na zřeteli měli, aby jazyk vzdělali a čtenáře takofka v češtinu vpravovali, již nyní ředidlem jejich stala se snaha, aby obecnstvu zjednali zábavu a poučení věcné. Kdežto čtenářů předtím bylo poskrovnu, a knihy české namnoze kupováno, proto že byly české, nyní obor těch, kteří ve spisech českých zábavu a poučení hledají, rozšířil se po všech vrstvách společenstva.

§. 2. Působení Dobrovského.

Po osmnácté století největší v mluvnici české měl autoritu Václav Rosa († 1689). Dílo jeho, latině složené a „Čechořečnost“ nadepsané (1672), opěťované u výtazích a přepracováních (od Jaudyta a Vusína) bylo vydáváno. Samostatnou cestou šel jediný Pavel Doležal, Slovák († 1764), jehož grammatika vyšla l. 1746. Rosa neubráníl se vadám mluvy obecné, kteréž náukou jeho takofka za pravidlo uvázly; nadto pak vyskytá se u něho nezřízená snaha, tvořiti slova nová, jevící patrně nerozumění povaze jazyka našeho. V snaze této našli se Rosovi po stu letech stoupenci, J. V. Pohl († 1785) a Max. Šimek († 1798), jenž oba mistra svého převýšili. Chtějíce češtinu očistiti slov cizích, znetvořili ji podivnými stvůrami fantazie své.

Proti nešvarám těmto vystoupil Josef Dobrovský. Zpytáním porovnavacím jiných řečí slovanských nabyv jasného náhledu v ústrojnost českého jazyka, kritickými úvahami, radou přátelskou a spisy samostatnými těžil hřivnou svou k neocenitelnému prospěchu jazyka našeho. Soustavně vyšly výsledky skoumání jeho na veřejnost nejprvé v předmluvě ke slovníku Tomsovu l. 1791 (o původu a tvořivosti jazyka českého), pak v grammatice F. M. Pelzela (1795). L. 1799 vydal sám vzácnou rozpravu svou o tvořitelnosti jazyka slovanského, v níž vylíčil tvoření jmen podstatných a přídavných v češtině, l. 1802 první díl slovníka německo-českého (jehož díl II. dokonán od Puchmajera a Hanky l. 1821), l. 1809 koněčně mluvnici soustavnou „Ausführliches Lehrgebäude der böhm. Sprache“ (podruhé 1819).

Podnět, mluvnickými Dobrovského rozpravami daný, tím větší měl účinek, čím více snaha po seznání přesných forem jazyka českého rostla a vůbec se rozšiřovala. Od l. 1780 do 1810 poměrně více pracováno bylo o příručných knihách, pravopisech, mluvnicích

a slovníčích českých, nežli v kterékoli pozdější době. Největší v tomto oboru činnost jevíli K. Ign. Tham († 1816), Fr. Tomsa († 1814), Fr. M. Pelzel, Jiljí Chládek († 1806), Jan Nejedlý a mezi Slováky Pavel Šramko († 1808).

Zásluha Dobrovského nepřestávala na důkladném opravení a ustálení mluvnice české, nýbrž vztahovala se jmenovitě ku probrání ústrojných tvarův češtiny, čímž nejen jazykokazům meze položena, ale nad to Čechům nauka dána, kterák by řeč svou dle starožité podstaty a vlastních zákonů jejich vzdělávati měli. Neméně posloužil Dobrovský mluvnictví českému výsledky, kterých se sic jinak dobral na poli jazykozpytu slovanského, vědy, jenž tvůrcem svým jeho nazývá.

Dobrovský byl netoliko jazykozpytcem; s rovným úspěchem pracoval i o dějepise, a zvláště též o historii literatury.

Všecka díla jeho, kromě několika malých rozprav českých, psána sou jednak latině, nejvíce pak německy.

Dobrovský pocházel po rodičích ze Solnice v Kralohradecku, a slul vlastně Doubravský. Rodiště jeho však jest ves Gyermet u Rábu (naroz. 17. srpna 1753). Zemřel v Brně dne 6. ledna 1829, i pochován na hřbitově starobrněnském. Životopis jeho, jež sepsal Fr. Palacký (l. 1833), zkráceným překladem nachází se v čítance pro IV. třídu nižšího gymnasia.

§. 3. Obnovené rozšíření literatury střednodobé.

Kleslost života duchovního v Čechách, od třicetileté války počínajíc, a úmyslnost, kterou veškerá téměř literatura starší po celý ten čas byla stihána, měly za následek, že všeliké duchovní spojení doby pozdější s předešlou bylo přetrženo, nad to pak že i dějepisné podání vždy víc a více mizelo. V polovici XVIII. stol. byl stav věcí takový, že kronika Hájkova a vzdělaná na základě jejím „Poselkyně“ Beckovského jediné udržovaly paměť minulosti v lidu českém. Velikým štěstím jmenovati sluší, že koncem XVII. věku vyniklo několik mužův, kteří, nadšeni jsoouce láskou k dějům domácím, snažili se aspoň světu učenému zachovati, co zachovati uměli a mohli, jmenovitě Jiří Kruger († 1671), Bohuslav Balbin († 1688) a Tomáš Pešina z Čechorodu.

Počátek kritického badání v dějepise domácím byl u nás prvním heslem pokroku za císař. Marie Teresie.

L. 1762 počal Gelasius Dobner († 1790) vydávati latinský překlad kroniky Hájkovy s kritickými poznámkami, dílo, kterým, jakž dí F. Procházka, v dějepisectví českém „mentiendi finem fecit.“ K Dobnerovi přidružili se Fr. M. Pelzel a J. Dobrovský v přední řadě, a v druhé A. Voigt († 1787), K. J. z Bieneberka († 1798), Fr. Pubička († 1807), Fr. F. Procházka, Raf. Ungar († 1807) a j.

Z mužův těchto Pelzel, Dobrovský, Ungar, Voigt a Fr. F. Procházka zabrali zvláště i historii literatury české v obor skoumání svého. Pelzel popsal písemnictví Jesuitův (1786) a spolu s Voigtem vydal obrazy a životopisy učencův českých i moravských (1773—82), Procházka sepsal historii duchovního života v Čechách, spis to, v němž podnes nenalezl následovníka a dalšího vzdělatele, Ungar sestavil popis biblí českých (1786) a vydal Balbinovu Bohemia docta s poznámkami (1776), Dobrovský pak sepsal vlastní historii literatury české l. 1792 a širěji, ač jen do prvních tiskův provedenou, v druhém vydání l. 1818.

Díly těmito rozjasněna sice poněkud tma, která potud starou literaturu českou pokrývala, ale nikterak toho nedosaženo, aby plody její působily na vzniknutí slovesnosti nové. Tu nezbývalo než přičiníti se o to, aby staré knihy nově byly otiskovány a tak se zase mezi lid dostaly.

V tom přední zásluha přísluší Fr. F. Procházkovi. Pelzel sice již před ním l. 1777 vydal cestopis Vratislava z Mitrovic, ale, na tom přestana, dále nepokračoval; Procházka pak přistoupil k podniknutí tomu podle určitého rozmyslu (1786—1788). Neméně v tom ohledu působil novým správným vydáním Písma svatého, jež společně s Fort. Durychem († 1802) upravil. Příkladu Procházka následovali Kramerius, Dobrovský, A. Pišeli († 1806), Jan Nejedlý (v Hlasateli) a Schönfeld (nové vydání Hájka). První, ač ovšem chudý přehled celé literatury, počna od XIV. stol., u vyňatcích (Ueber die Veränderungen der czechischen Sprache 1805) podal Fr. Tomsa. Přepisy Dobrovského z nejstarší literatury počal od l. 1817 vydávati Václ. Hanka.

Takovýmto během nejen Dobrovského úsilí o mluvnické napravení jazyka českého našlo podporu dostatečnou předložením vzorů, co do strany formální bezúhonných, ale i mluvě obecné

dostalo se nejpříhodnější rukověti, jak by se k starodávní své ry-
zosti navrátiti mohla.

§. 4. Nová proza.

Nejvydatněji se účinky, ježto z obnoveného studium mluvnic-
kého a z navracené známosti spisův střednodobých vzešly, jevíly
v nových plodech slovesných. Nedbání o správnost mluvnickou a
hovění pokleskům řeči obecné docela přestalo. Kromě Fr. Švendy,
dějepisce kralohradeckého († 1822), není spisovatele, který by
v této příčině následoval zlovyku, v první polovici XVIII. století
téměř zobecnělého.

Společná všechněm byla snaha, přiblížiti se i v mluvnické bezúhon-
nosti i ve způsobu mluvy Hájkům, Kocínům a Veleslavínům. Spisové
tehdejší výborně se hodily lidu, a jelikož lid v nich nalezal čtení
zábavné i poučné, účelu svému úplně dostály. Literatura, ač ne-
měla-li se s účelem tímto minouti, ani nemohla býti jinačí nežli
prostonárodní, již proto, že bylo třeba především hleděti k čte-
nářstvu, které se téměř jen v nižších stavech nalezalo. Mimo to
jen v této obmezenosti nalezala vzory ve spisech, jichž výhradně
následovati spisovatelé se snažili.

Přední mezi všemi onoho času prozaiky místo zaujímá Václ.
M. Kramerius. Vedle něho a po něm vynikli Fr. M. Pelzel,
jehož Nová kronika česká podnes zůstává oblíbeným čtením, Václ.
Stach, Jan Rulík, měšťan pražský († 1812), Jan Hýbl († 1834),
Bohumír Dlabač († 1820), Aleš Pařízek († 1822), Matěj
Sychra († 1830), Jan Medlín, kanovník pražský († 1837), Jan
Javornický († 1847), na Slovensku Jiří Palkovič, jmenovitě
pak Jan Nejedlý, professor jazyka českého na universitě pražské,
jehož „Hlasatel“ až po 1812 jediným byl orgánem, sloužícím k opatření
vyšších potřeb literárních. L. 1813 přejala tuto úlohu „Prvotiny
pěkných umění,“ až do l. 1817 ve Vídni od Jana Hromádky
(† 1850) vydávané.

§. 5. Poezie nová.

S většími, nežli proze, nesnáze zápasiti bylo poezii. Vzorů
starších, kteréby ušlechtilosti formy a krásou obsahu unášely, nebylo.
Lomnický, Komenský, Kadlinský a Rosa jediní byli spisovatelé doby

střední, kterýchž spisové, řeči vázanou složenf, v XVIII. stol. byli známi. Písni v lidu žijících nikdo si tehdá ještě nevšimal. Jestliže obecná kleslost jazyka velikou byla závadou proze, což teprvé poezii? V prozodii podle náuky Jana Drachovského († 1644) a Václava Rosy pravidlem byla časomíra; té však tím tížeji bylo následovati, čím více k volnému jí užívání zapotřebí jest, aby básník dokonale vládl řečí.

První o vzdělání poezie české pokusil se Václav Tham, spojiv se s několika vrstevníky, mezi nimiž byli též V. Stach, B. Dlabač, aby vydávali dílem vyňatky ze starších básní (Lomnického, Kadlinského a j.), dílem pak původní své skladby a překlady. Skrovné dva svazečky „Básní v řeči vázané“ (1785) jediné bylo ovoce snahy této. Po Thamovi jmenovati sluší V. Velebu, jehož l. 1797 vydaný překlad latinských *Lusus allegorici plynností* a celým chodem připomíná na Zdoroslavička Kadlinského. Dílo toto, obsahem nehrubě vábíci, brzo v zapomenutí vešlo.

Mezitím byl Dobrovský obrátil zřetel svůj k prozodii. Příležitostně již l. 1786 ukázal na domnělou nepříhodnost časomíry; s náukou o přízvuku vystoupil l. 1795, připojiv ji k Pelzelově grammatice.

Dobrovského prozodie zajímavým jest důkazem, kterak jazyk náš ku konci XVIII. věku byl poklesl. Že přízvuk vůbec na první slabice slov českých záleží, o tom ovšem pochyby není; ale žeby se jím slabiky, přirozenou svou povahou krátké a u výslovu bystré, dloužily, nad to pak žeby jím délka samohlásek v slabikách následujících byla překonávána a ovládána, žeby se na přízvuku tak pojatém rytmus zakládati mohl: jest sebeklam, kterýž jediné vzniknouti mohl v době, kde jazyk náš, pozbyv i v obecném hovoru životvorné síly, co předmět napolo umrtvělý důmyslům učencův se podával. K dolíčení toho viz ukázky překladův *Iliady* str. 266 od Jiř. Palkoviče a J. Nejedlého, kteříž pravidla Dobrovským daného ze všech nejdůsledněji šetřili.*)

---

*) K dalšímu ukázaní rozdílu mezi přízvukem a časoměrou stáj zde patero předních veršů z první eclogy Virgiliovy, obojím rozměrem týmiž skoro slovy přeložených (z Počátků česk. basn.).

Přízvucně:

Tityře, ty zde ležící pod stínem širého buku,
 Obživuješ lesními tenkou svou píšťalu zpěvy;
 Já mám opustit kraje vlasti a palouky milé,
 Utíkám z vlasti já: ty, Tityře, pokojně v stínu
 Spanilou hlásat učíš háje Amarillidu.

Nicméně vážnost slavného učence a překvapující na první pohled příhodnost novotnému učení zjedнала přívržence. Z nich, mimo dotčené již Palkoviče a J. Nejedlého, nejvýtečnější byli mladiství tehdá básníci Puchmajer, Vojt. Nejedlý a Hněvkovský, ježto s chutí usilovnou se byli o to zasadili, aby poezii českou k nějakému znova životu vzkřísili. Povolivše přímluvě Dobrovského, básně své, časoměrou složené a již k tisku upravené, zavrhli a podle přízvuku je přetvořili.

„Sebrání básní a zpěvů,” pak „Nové básně,” od Puchmajera vydávané 1795—1814, všecko bezmála v sobě zavírají, cokoli básnictvo tehdejší zdařilého vyvedlo. O první většího objemu původní báseň pokusil se Hněvkovský; jesti to směšnohrdinský „Děvín” (1805).

Ale jakkoli vzácné jsou zásluby těchto tří přátel, dále nicméně nesahají, nežli že mluvu básnickou zdokonalili, ať nedím, utvářeli; oni zajisté dle vlastních slov jednoho z nich „trním a hložím porostlou k Parnassu českému cestu první prokleštovatí počali.”

V příčině této přednost přísluší Puchmajerovi, ze všech duchem poetickým nejvíce nadanému a češtinou nejvolněji vládnoucímu. Ale již Puchmajer vždy určitěji pocítovatí počal, že roucho, kterýmž k radě Dobrovského plody své přiodívali, nehrubě jim sluší; že báseň, by sebe ušlechtilejší myšlenky v sobě obsahovala, mdlá a bez dojmu zůstane, dokud jí harmonie rytmického složení veršův neoživí. I snažil se, aby z prozodie přízvukné neshody vymísil a s povahou mluvy české uvedl ji v srovnalost. Pokud se mu to zdařilo a pokud prvotního omylu zbavit se nezdolal, nejlépe se zračí v převodu „chrámu gnidského” a prvního zpěvu Iliady, z nichž ukázky viz na str. 17 a 266.

Na Slovensku přičinili se v obnovu poezie J. Palkovič a B. Tablic, tento jmenovitě sebráním a uveřejněním starších básní, na Slovensku povstalých.

Cokoli jinak za první periody novověké v Čechách od Vojtěcha a Jana Nejedlých, od Václ. Stacha, Jos. Rautenkranze, Fr. Raymanna († 1829), na Moravě od Heřmana Galaše († 1840),

Časoměrně:

Tityře, ty, leže pod klenutím buku rozložitého,
 Obžívat lesními hledíš zpěvy píšťalu tenkou;
 Já kraje vlasti opustiti mám a milé ty palouky,
 Z vlasti utíkám já: ty, Tityře, v stínu pokojně
 Hlásat učíš zelené spanilou Amarillidu háje.

Fr. Štěpničky († 1832) a Dom. Kinského († 1848), na Slovensku od Sam. Rožnaye († 1815), a P. J. Šafaříka (Muza tatranská 1814) veršem psáno, nelze pokládati nežli za více méně zdařilé pokusy, jenž hlubšího a trvalejšího účinku neměly. Na všech skoro viděti sledy tuhého zápasu, jež původcům jich podnikati bylo s jazykem, vždy ještě nepodejným a z vůli básníkův se vzpírajícím.

§. 6. Obrat příznivější.

Písemnictví české, jakkoli působnost jeho byla tichá a skromná, co rok nabývalo větší vážnosti. Po ukončení válek francouzských i ve veřejném životě českému jazyku větší nežli předtím pozornost věnována. Spisovatelův a příznivcův počet stále vzrůstal, a i vnitřní cennost spisův v celku se vzrůstala. Nicméně nedostávalo se literárním snahám všeho střediště vyššího. Toho se jim léta 1818 dostalo Museem národním, jež hrabě Kašpar ze Šternberka († 1838), podporován jsa od vlády a přátel svých, v Praze založil a nadal. Ústavu tomuto vyměřeno za úkol, aby spolu s náukami přírodními pěstoval vše, co se k němu vztahuje k dějům a mravům i obyčejům národa českého. Směry těmito měly se spravovati i knihovna a sbírky jeho. Snešením na jedno místo staročeských rukopisův a kněh tištěných, ježto Museem bylo docíleno, a obecnou jich učencům přístupností teprvé možno se stalo spořádané studium nejen historie, ale také řeči a literatury domácí.

Téhož roku nastal z jiných stran prospěšný rozruch v básnictvě českém.

Proti přízvučné prozodii Dobrovského ozval se brzo po objevení její dosti statečný odpor. Pokud pocházel od mužů, jako byl Václav Stach, nehrubě jí byl na ujmu. Jinak se věc obrátila, když se k Stachovi přidružil Jungmann. Mírná Jungmannova povaha nedala ovšem vzniknouti hádce veřejné, nýbrž vedla spíše k tichému celé té rozepře porovnání. L. 1804 sebral Jungmann důvody, jimiž přízvuk i časomíra od stoupců svých bývaly podporovány, i snažil se u tehdejších pěstovatelů básnictví českého věcnými úvahami zjednati průchod zdravějšímu názoru o pravém základu a pravidlech rytmu českého. Ještě vydatněji v směru tom působil původními skladbami, nad to pak metrickým převodem Miltonova ztraceného ráje (1811), jenž v té době byl úkazem opravdu podivuhodným.

Jestliže snahy jeho žádoucího účinku nedošly úplně, toho příčinou byla jednak nezviklaná posud víra v autoritu Dobrovského a návyk, jednak že uchvacujícího vzletu básnického, kterým by šiky odpůrcův neodolatelně byl rozrazil, sám Jungmann ovšem neměl.

Podvrácení „tížícího do té doby na hippogryfu českém krutého zákonu, an nemožný činil jemu onen lehký spanilý let, kterým se na řeckých křídlech tak hrdě na Helikon vznášival“, souzeno bylo mladším dvěma silám.

L. 1818 objevili se v Prešpurku „Počátkové českého básnictví.“ Porážejíce přízvuk, hájili pohrdanou časomíru a ráznými slovy pobádali k čilému tvoření básnickému. Zápasníci nepřišli s prázdnými rukama. K „Počátkům“ přidány básně, jenž i svěžestí myšlének i bezúhonností a ušlechtilostí řeči i formy značně předčily nade vše, co za celé předtím třicetiletí přízvukně básněno. Původové spisu toho byli Palacký a Šafařík, spolu s Benediktim a po jistou míru i s Jungmannem. Dojem jeho byl neslýchaný; darmo proti němu bojovali přízvukníci. Obranný spis Hněvkovského (1820) věci zastávané více uškodil nežli posloužil.

O rok později (1819) vydáno první dílo české, jemuž pravou cenu básnickou odepřítí nelze, ačkoli skladateli jeho všelijaké ještě nesnáze co do jazyka přemáhati bylo — totiž Polákova „Vznešenost přírody.“

Mezitím počínáno obracet i k poezii národní. Hankovy písně (1815—16) jsou prvním pokusem nápodobiti písně prostého lidu.

Nejmocnější však a nejtrvalejší účinek mělo nalezení ostatkův staronárodní poezie, t. rukopisův kralodvorského a zelenohorského l. 1817. Zbytkové tyto, ač rozsahu skrovného, odhalili jedním rázem nový svět, o němž nikdo potud tušení neměl. Neobvyklost starého jazyka zprvu sice vůbec, i samým spisovatelům tehdejšími, dosti vadila a úplného pojmání všech půvabův nedopouštěla; tyto však s rostoucím porozumíváním vždy víceji vynikaly a dojímaly. Rukopisy těmi rozochocena chuť, nedávno předtím probuzená, po poznání poezie prstonárodní jak české tak jinoslovanské, a blahodatiné toho následky brzo se ukázaly v jarém vzletu poezie umělé. Ale nejen poezie nýbrž i zpytování historickému a badání jazykovědnému velikých se jimi dostalo podnětův. A podnes, jakkoli nás bezmála půl století od děje onoho

dějí, nepřestalo několik těch pergamenových blanek buditi k činnosti a pokroku.

§. 7. Spor staromilecův a novovědcův.

Až do druhého desetiletí věku našeho hlavní suaha pěstovatelův jazyka českého obrácena byla k tomu, aby, obnovivše přerušný svazek s literaturou starší, očistili jej následkův tak dlouhého zanedbání. Tím úloha první byla dokonána, i nutno bylo přistoupiti k úkolu novému, totiž k dalšímu vzdělávání jazyka. Na tomto rozcestí stalo se rozštěpení stran.

Jakož jest vůbec povaha mysli lidské, že, zalíbíc sobě v tom, co s úsilím mladistvým pěstováno a k výsledku žádoucím přivedeno, novotám se bránívá: tak i spisovatelé první peridy novověké domnívali se, že možno i slušno přestati na tom, aby čeština se obnovila podle způsobu obvyklého ve spisech, za XVI. a na začátku XVII. století sepsaných. Přesnost mluvy staročeské jediným byla jim pravidlem, jediným cílem; všecko, co se jí přičilo, zamítali od sebe. Proto literatura, kterou oni připravovali, výhradně byla prostonárodní, nad to pak přistřižena podle chuti a míry věků minulých.

Proti tomuto směru po delší čas již chystal se odpor, jehož tichým strůjcem a vůdcem opět byl Josef Jungmann. Kromě klassických překladův Ataly Châteaubriandovy a Miltonova ztraceného ráje nevystoupil až po r. 1820 se žádným poněkud větším spisem. Ale za to pracoval neunaveně na největším díle svém. Jazyk český, neměla-li se konečně potvrditi předtucha o zahynutí jeho, musil poznán býti v celém bohatství svém, musil přispůsoben býti k vyšším požadavkům krásné i vědecké literatury. Nikdo potřeby této nepojal tak vřele, nikdo si nebyl vědom velikosti a těžkosti takového předsevzetí, nikdo nezanechal tak skvělých památek, svědčících o práci a sebezapíravé pilnosti, podstoupené k důležitému cíli tomu, jako Josef Jungmann.

Od l. 1800 neustával strádati material ke Slovníku svému. L. 1820 vydal Slovesnost, a l. 1825 následovala historie literatury české.

Vydání Slovesnosti bylo takořka heslem k jaré činnosti směrem novým. Týmž zajisté rokem vydal Ant. Marek logiku, Jan Sv. Presl počal vydávati veliký rostlinář, Sedláček l. 1825 vystoupil s fysikou atd. L. 1821 založil Presl proslulý časopis Krok, jakožto orgán k vzdě-

lávání českému všech skoro náuk. L. 1828 odvážil se na české sepsání nejnepřehlednější co do názvosloví vědy, totiž chemie; léta následující přinášela nové a nové důkazy neustávající píle jeho.

Mužové tito, dychtíce především otevřítí bránu vzdělání novoevropskému, věcným vědomostem a vědám vyšším, utíkati se museli k valnému tvoření slov a obrátů nových, staré češtině cizích. Není pochyby, že v horoucnosti své tytýž nešetřili slušných mezí, jmenovitě pak že novomluvy jejich nevždy obstály před stolicí soudného jazykozpytu; není pochyby, že spisové jejich souvěkým vrstevníkům byli nedosti srozumitelní, ba zdáli se leckomu býti zbytečným plýtváním sil; možná, že nedočkavým chvatem svým znesnazovali pokrok pravidelný: nicméně, vidouce my nyní po 40 letech dozrávající ovoce, nemůžeme než dobrořečiti těm, ježto, součastníkům nevděk, pečovali o možnost budoucího postupu. Vady, kterých se vystříci nemohli, zmizely samy sebou, jak mile život čilejší nastal.

Staromilci, kdyby se jim bylo podařilo obmeziti vývin řeči a literatury, jistě byli by, ne-li překazili, aspoň na léta opozdili a zastavili rozkvět její.

Staromilcův přední zástupce byl Jan Nejedlý, kdežto v popředí novovědcův stáli Jungmann a Presl. Tito usilovnou prací, onino více osobním působením byli činni. Jediný skoro veřejný úkaz dosti příkrého sporu dvou těchto stran byla hádka o — pravopis. Staromilci hájili pravopis bratrský, novovědci obdobný, Dobrovským navržený. V l. 1828—30 setkali se několika spisky pro i contra Jungmann s jedné, Nejedlý a Palkovič s druhé strany.

§. 8. Vědecké vzdělávání jazyka.

Spor staromilcův a novovědcův nepřetrval dlouho roku 1830. L. 1834 skonala J. Nejedlý. Mezitím nastala vědeckému vzdělávání řeči a literatury nová éra náprřed založením časopisu musejního l. 1827, pak zvláštního k tomu cíli sboru při Museum a fondu k vydávání kněh, Matice české l. 1831.

Správa časopisu musejního od prvočátku dostala se muži, který bystrým důmyslem nejlépe kořistiti dovedl z neukončeného ještě sporu literárního. F. Palacký, ponořiv se v bohaté prameny dějepisu našeho, ježto od konce XIV. až do XVII. století spolu jsou ryzími, vplyvem latiny nejméně dotknutými památníky jazyka, a opatřen jsa všemi výhodami vzdělanosti novověké, nepřipojil se

ani ke staromilcům ani k novovědcům, nýbrž samostatně si cestu razil, užívaje všeho, co obě strany měly dobrého, střeha se všeho, co u obou bylo vadného. Spojiti přesnost mluvy staročeské s vědeckou důkladností nového věku, bylo úlohou snah jeho. I právem mohl ukázati na výsledky své, když po 11 letech odevzdal vedení Musejníka Šafaříkovi (1838).

Musejní sbor pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české, jehož za první doby údové byli Jungmann, Presl, Palacký a Šafařík, pečuje o přesnost jazyka, nezanedbával věcného bohacení jeho. Prostředky peněžné, k fondu Matice české pokenáhlu shromážděné, učinily mu za možné, podniknouti nákladné vydání Slovníka Jungmannova, jehož vyjitím zavírá se druhá perioda novověká.

Důležitost díla toho hlavně záleží v tom, že způsobem snadno přehledným podává tak říkáje děje jednoho každého slova. Četnými totiž příklady ze spisů starších i novějších dolíčeno při každém slově, jak a kterak ho kdy bylo užíváno. Bez nesnáze lze se tu přesvědčiti, zdali ten neb onen výraz myšlence přísluší, zdali ta neb ona vazba správná, vyskytá-li se u spisovatelův, ryzostí řeči proslulých, anebo jen u takových, na něž se bez opatrného zkoušení spoléhati hodno není. Přístupny se staly slovníkem Jungmannovým všeliké poklady jazyka českého, zvláště doby střední a nové, a tím položen základ nejpevnější vzdělávání dalšímu.

§. 9. Rozvoj literatury.

Jako pro vyšší vzdělávání jazyka, tak byl r. 1820 i co se dotýče literatury samé, důležitým přechodníkem. Spisové, druhé periodě novověké náležející, vynikají nad předchůdci svými nejen četností a rozmanitostí, nýbrž také původností a vnitřní dokonalostí.

Z předních spisovatelův starších jen bratří Nejedlí a Hněvkovský i po l. 1820 nepřestali býti činni. Jmenovitě Vojtěch Nejedlý a Hněvkovský vystoupili s většími díly básnickými, ale nehrubě s velikým zdarem. Básně jejich neměly ani té svěžesti ani unášejícího vzletu, ježto se jevily v plodech básníků nového pokolení. Jmenovitě pohřešujeme u nich i dostatečného svládání řeči básnickou. Objevení zbytků staronárodního básnictví na ně pražádného účinku nemělo.

Básníků nových rychle přibývalo. L. 1820 vystoupil Klicpera, l. 1821 Kollár a Turinský, l. 1822 Čelakovský, Jos. Macháček († 1846),

Kamarýt, l. 1823 Chmelenský, Jan J. Marek, Schneider, l. 1824 Jan Holý, l. 1828 Vinařický a Sušil, po kterých následovali Vacek Kamenický, Jaroslav Langer († 1846), Karel Mácha († 1838), Václ. Štulc, Karel Tupý-Jablonský, Jos. Kajetán Tyl († 1856), J. E. Wocel, Fr. Rubeš a j.

Časopisectvo zábavné rozmáhalo se vždy utěšeněji. L. 1820 vznikly Zieglerův Dobroslav a mladšího Krameriusa Čechoslav, l. 1826 Tomsův Poutník slovanský, 1827 Lindovy Rozličnosti, l. 1828 Hýblovlo Jindy a Nyní, l. 1830 vydávaný od Franty, Tomíčka a Langera Čechoslav, l. 1832 Palkovičova Tatranka, l. 1834 Čelakovského Česká včela, Tylovy Květy a Šafaříkův Světozor, l. 1836 Kuzmáňova († 1866) Hronka atd.

V překladech nastal lepší výbor, o čež neposlední zásluhu měli Chmela († 1847), Prok. Ondrák, J. Sl. Tomíček († 1866), Fr. Doucha, Jakub Malý, tento založením bibliotheky zábavného čtení l. 1835, a jiní.

Prostonárodní písemnictví pěstováno zvláště v tom směru, aby se vědomosti užitečné v lidu obecném rozhojnily. K. Ammerling, J. Sv. Presl, K. Šádek († 1854), Jos. Frant. Kouble († 1824), Ant. Jungmann († 1854) v oboru tomto byli činni.

Proza historická vzdělána od Palackého a Šafaříka měrou podnes nepřevýšenou. Jmenovitě se „Starožitnostmi slovanskými“ stal postup před důležitý. Toť zajisté první dílo, původně českým jazykem sepsané, v němž podány výsledky nejen samostatného, alež tak vážného badání dějpravného, že u učencův celé Evropy došlo uznání a platnosti. „Starožitnostmi slovanskými“ vstoupila takorž literatura naše v kruh vědecký, jenž všecky národy evropejské v jednu jednotu vyšší spojuje.

Písemnictví duchovenské mocného budidla i ředidla nabylo časopisem pro katolické duchovenstvo l. 1828. Dědictvím svatojanským l. 1833 založen fond k vydávání spisův obsahu náboženského pro lid. Vynikající spisovatelé třídy této jsou: biskup budějovský Jan Valerian Jirsík, Jos. M. Král († 1841), Vincenc Zahradník, F. Al. Vacek († 1854), Jos. Ziegler († 1846) a j. Sem též počísti sluší výtečný Čelakovského překlad velikého díla sv. Augustina o městě božím.

Dvacetiletí od l. 1820 do 1840, jakož bylo velikým pokrokem naproti době nejbliže minulé, bylo samo opět stupněm k dalšímu a hojnějšímu pokroku, jenž posud nedospěl k přechodníku takovému,

abychom o ukončení třetí periody novověké mluvití mohli, kteráž, náležejíc živoucímu nyní věku, do přehledu a rozboru našeho ovšem zahrnuta býti nemůže.

§. 10. Jazyk.

Proměny, které jazyk český od polovice XVIII. století podstoupil, kterak jmenovitě přičiněním Dobrovského mluvnice česká na správné základy položena a pravidla organické tvořitelnosti objevena, již svrchu sme naznačili. Dalšího vzdělání mluvnického dostalo se mu tím, že obor porovnávání s jinými řeči slovanskými rozšířen, nadto pak i nejstarší útvar češtiny po vědecku proskoumán. V ohledu tomto přední místo náleží pracem P. J. Šafaříka (rozpravám mluvozpytným, objasněním památek starých a mluvnici staročeské 1845).

Spisovný jazyk nyní srovnává se formálně ve všech podstatných věcech s češtinou druhé polovice XVI. a počátku XVII. století. Odchyly, které se v něm jeví, hlavně původ mají v zákonu, již od XIV. vládnoucím, totiž v p o n e n á h l é m m i z e n í j o t a c e.

V tom ohledu již za střední doby dosti daleko pokročeno, zvláště ztvrdujícím koncovek jmen podstatných na *ň* a *ost*, pak infinitivův na *ť*: *den*, *kost*, *radost*, *želet* m. *deň*, *košť*, *radošť*, *želetť*. V době nové zákon tento ustavičně se šíří, jelikož se nejen říká, ale i píše: *host*, *část*, *oběť*, *zpověď*, *plzenský*, *morský*, m. *hošť*, *část*, *oběť*, *zpověď*, *plzeňský*, *mořský*.

Proměna tato zasahuje i do deklinací. Lokály tvrdých kmenův rodu mužského i středního zamítají přípony jotované, nahrazující je tvrdými: *dubu*, *buku*, *rouču*, *slovu*, *břehu* — *dubech*, *bukách*, *rouchách*, *slovech*, *břehách*, m. *dubě*, *buce*, *rouše*, *slově*, *březe* — *dubích*, *bucích*, *roušech*, *slovích*, *březích*.

Kmeny mužského rodu měkkého zakončení zvláště na *ť* a na *ň* (prv. *y*), odmítnuvše jotaci v koncove, skoro obecně se skloňují podle vzorů tvrdě zakončených: kmen, kmenu, kmeny, kmenův, *host*, *hosta*, *hosti*, *hostů* atd. Skloňování pravidelné (kmene, kmení, *hostě*, *hostí* atd.) vyskytá se téměř již jen co archaismus.

Kmenům stř. rodu na *ě* (prv. *e*) tvoří se nepravidelné nominativy: *semeno*, *temeno*, *rameno* m. *sémě*, *témě*, *rámě*, a nepravidelné tyto tvary se skloňují.

Kmeny žen. rodu na *ě* (*ie*, prv. *ia*) závěrečnou tuto samohlásku na mnoze odmítají: loď (lodí, lodija), zem (země), věž, naděj, bouř, skrýš atd.

V slovesech jeví se odhlásk'a, t. místo samohlásek jotací vzešlých vracejí se prvotnější tvrdé: miluju, milujou, melu, melou, vážu, vážou m. miluji, milují, meli, melí, víži, víží.

Dlouhé *i* z *ie* poslé rozvádí se v *ej*: sejto, pejsek, vozejček m. síto, písek, vozíček, a *ý* v *ey*: mleyn, zaseypat m. mlýn, zasýpat.

Ještě důležitější jsou zvláštnosti syntaktické, ježto se za nové doby, ač nehrubě k prospěchu správnosti mluvy české, obecně jeví. Co odchylku od starého způsobu připomínáme ku př., že se ale klade po jiném ve větě teprv slově, kdežto staří spojky té vždy užívali na počátku vět. Jiná taková odchylka jest vypouštění spojky *-li* v průpovědech tázacích, ve kterých jiného slova tázacího (kdo, co) není. Jiná opět jest vynechávání příčestí *jsa*, *byv*, *buďa* ve vazbách skrácených při přechodnicích minulého času trpného, kdežto jich staří nikdy pokládati nezanedbávali. A tak přemnoho jiných.

Pravopis počátečně bratrský vůbec užíván byl. Dobrovský l. 1809 navrhl z důvodův etymologických opravu v ten způsob, aby po *c*, *z*, *s* přestalo se psáti *y* (cyzý, síra = cízí, síra) a náslovné *u* aby se nepsalo co *v* (vměti = uměti). Opravy tyto, od novovědcův uvedené, obecně byly přijaty. Později okolo l. 1840 starodávné *au* vyměněno za *ou*, *g* za *j*, a *j* za *i* (saugem, gjm = soujem, jím): od l. 1849 posléze *w* nahrazeno prostějším *v* (wýwoz = vývoz).

Proměna nejvážnější nastala na Slovensku. L. 1787 navrhl Ant. Bernolák († 1813), aby nářečí trnavské za spisovné od Slováků bylo přijato. Nejčelnější jeho v tom stoupenci byli Jiří Palkovič, kanovník ostřehomský († 1835), jenž vydal písmo svaté nářečím oním, a básník Jan Holý. Okolo l. 1840 následovaly pokusy nové o povýšení jiných nářečí slovenských za spisovné, jmenovitě trenčansko-nitranského, zvolenského atd.

Abecední přehled spisův a spisovatelův ve všech třech dílech Anthologie.

(I. díl vyd. 1870, II. 1869, III. 1872.)

Alexandreis	I.	31.	Jungmann Josef	III.	30.
o Alexandru Velkém, román	I.	119.	Hájek z Hájku Thadeáš . . .	II.	177.
Bájky aesopické	I.	73.	Hájek z Libočan Václav . . .	II.	111.
"	II.	34.	Hanka Václav	III.	101.
Bärner Jan	II.	418.	Harant z Polžic Krištof . . .	II.	256.
Básné dějepravné	I.	71.	Hněvkovský Šebestian	III.	23.
"	II.	15.	Holý Jan	III.	61.
"Bavorovský" Tomáš	II.	141.	Hosius Matouš	II.	225.
Beckovský Jan Fr.	II.	415.	Hrubý z Jelení Řehoř	II.	39.
Benedikti z Nudožer Vavřinec	II.	261.	Huber z Riesenbachu Adam . .	II.	213.
Benešovský Philonomus Matouš	II.	234.	Hus Jan	II.	7.
Berlička Šebestian Vojtěch . .	II.	267.	Hysrle z Chodu Jindř. Michal	II.	315.
Blahoslav Jan	II.	153.	Chelčický Petr	II.	13.
Březan z Březi Václav	II.	286.	Chmelenský Jos. Kr.	III.	164.
z Březové Vavřinec	I.	155.	Iliady překladové	III.	265.
Brtvín z Ploškovic Jan	II.	130.	Kadlinský Felix	II.	402.
Budovec z Budova Václav . . .	II.	291.	Kamarýt Jos. Vl.	III.	134.
Bydžovský Moravec z Florentina			Klicpera Václ.	III.	103.
Marek	II.	251.	Kocín z Kocínětu Jan	II.	217.
Cyrus Matěj	II.	247.	z Koldína Kristián Pavel . . .	II.	163.
Čelakovský Fr.	III.	151.	Kollár Jan	III.	108.
Černín hrabě Heřman	II.	375.	Komenský Jan Amos	II.	380.
Černobýl Jan	II.	109.	Kompator z Kumštátu Mikuláš	II.	22.
Černý z Vinoře Adam	II.	241.	Konáč z Hodíštkova Mikuláš	II.	59.
Černý Jan	II.	72.	Konečný Matouš	II.	338.
Černý Jan Jevičský	II.	125.	Konstantinovičova kronika tu-		
Červenka Matěj	II.	145.	recká	II.	126.
Češka Jan	II.	84.	Koubek Jan Pr.	III.	202.
Čtverohranáč	II.	34.	Kozmanecký Václav Fr.	II.	398.
Dačický z Heslova Mik.	II.	331.	Kralická bibli	II.	281.
Dalimilova kronika	I.	69.	Kralodvorský rukopis	I.	8.
Didaktik nejmenovaný	II.	412.	Kramerius Václav Matěj . . .	III.	3.
Dobřenský z Dobřenic Jan . . .	II.	171.	Krinit z Hlavačova David . .	II.	191.
z Donína Fridrich	II.	335.	Kuthen ze Šprinsberka Martin	II.	159.
z Dubé Ondřej	I.	108.	Legendy prozaické	I.	84.
Erben K. Jaromír	III.	225.	Legendy v řeči vázané	I.	49.
Fabricius Leopold	II.	420.	Letopisové starí	II.	18.
Flaška z Pardubic Smil	I.	148.	z Lobkovic Hasišteinský Jan	II.	74.
Františkán nejmenovaný	II.	105.	z Lobkovic Popel Jan	II.	123.
Grill z Grillova Jan	II.	235.	Lomnický z Budče (Žebrák)		
Grill z Grillova Matyáš	II.	321.	Simon	II.	264.
z Günterrodu Abraham	II.	293.	Lupáč z Hlavačova Prokop . .	II.	161.
Jafet Jan	II.	344.	Marek Ant.	III.	73.
Jordan z Klausenburka Tomáš	II.	183.	Marek Jan Jindř.	III.	167.
			Meduna Jak.	II.	331.

I.

František Faustin Procházka.

Druhá polovice vlády nezapomenutelné Marie Teresie byla dobou, kdež vlasti naše, dlouho válkami záhubnými nuzené, okřívati počaly k jarému životu duchovnímu. Půldruhstoleté zanedbání literatury české bylo však bohužel starší její plody uvedlo v zapomnutí; řeč starodomáci ustupovala vždy víceji, i bylo se obávati, že ji potká týž osud jako sestry její polabské. Tu nebylo spásy, leč podařilo-li by se paměť slovesnosti staré obnoviti. Úkol tento podniknul v těžkých okolnostech, ale se zdarem známenitým jediný muž, ozbrojen jsa pronikavým důmyslem a rozsáhlou učeností, — Fr. F. Procházka z Paké (nar. 13. ledna 1749). Vstoupiv do řádu pavlánského, vynikal nevšední výmluvností co kazatel. Zároveň učil mladší duchovní náukám klassickým, historii, hebrejskému jazyku a hermeneutice. Arcibiskup Příchofský, na ponuknutí císařovny odhodlav se k obnovenému vydání Písem svatých, vzložil je na Fortunáta Duricha a Fr. F. Procházku. L. 1778 přistoupili k dílu a již l. 1780 bylo dokonáno. „Máme u vydání tomto knihu klassickou, kterouž by se Čechové slušně spravovati měli,“ napsal o bibli této Dobrovský. Mezitím sestavoval Procházka dějepis písemnictva v Čechách a na Moravě, jenž jazykem latinským vyšel l. 1782 (*De saecularibus artium liberalium in Bohemia et Moravia fatis commentarii*), dílo přes všecky vady v podrobnostech tak důkladné, že se Jungmann neváhal v plné míře ho užiti. V l. 1784—5 vydal Procházka tři svazky menších rozprav z oboru historie literární (*Miscellaneen der Böhmischen und Mährischen Litteratur*), l. 1786 přistoupil k valnému vydávání starých spisův. Toho roku vyšly péčí jeho: *Kronika Dalimilova*, *Řeči hlubokých mudrců*, *Rukověť sv. Augustína*, *Hosiova kronika moskevská*, *Prefátova cesta do Pa-*

laestiny; ve dvou následujících letech vydal Lobkovicův překlad o hotovení se k smrti a Velenského překlad o rytíři křesťanském. Uznávaje zásluhy Procházkovy císař Josef II. ustanovil jej l. 1786 direktorem gymnasií v Čechách. L. 1807 odevzdáno Procházkovi bibliothekářství university pražské. Vedle úřadův těchto s mnohým úžitkem pro novou literaturu naši zastával i censuru; ale zaměstnání úřední nedopouštělo mu již věnovati tutěž jako prvé péči pracem slovesným. Procházka rovně vládl latinou, němčinou i češtinou, i litovati jest velice, že nám nezůstavil větší samostatné památky jaderného svého slohu českého. Zemřel v Praze, dne 2. prosince 1809, raněn byv mrtvicí.

Předmluva ku knize Jana z Lobkovic „o dobrém a křesťanském hotovení se k smrti.“

Doufám, že tato knížka jakož z příčiny jejího skladatele (Erasma Rotterodamského) tak také překladatele u jednoho každého, jenž slušnou váhu na dobré věci v myslí své chová a vznešené muže podle zasloužení jich ceniti umí, nemalé vážnosti nabude, a již za těmi příčinami vděčně přijata bude, jakž na takové práce, kteréž z schopných a mistrovských rukou vycházejí, sluší.

Nebo její skladatel byl muž, nad něhož slunce za jeho dnů (byl pak slovuten na konec patnáctého a z počátku šestnáctého století) učenějšího a moudřejšího tak snadně na světě nevidělo, a s nímž dobré přátelství míti a skrze listy rozmlouvati moci jakž muži učení tak také duchovní a světská knížata za velikou čest sobě pokládali. Mnoho jest jeho osvíceností, jeho usilování a pilností zdravý rozum, mnoho ono napravení literních umění dlužno. A velmi pochybuji, aby kdo ze všech tehdejších opravců svobodných umění nad něho střídměji, opatrněji, rozšafněji v tom předsevzetí sobě počínal, a tak více čistého, pravého a trvanlivého úžitku světu byl přinesl.

Co se pak jejího překladatele, Jana nejstaršího z Lobkovic, dotýče, ten s velikým důstojenstvím rovnou učenost spojil. Nebo za krále Ferdinanda I. nejvyšším hofmistrem království českého byv, ačkoli velikými a téměř nesčíslnými téhož království potřebami a pracemi zaneprázdněn býval, avšak mezi těmi a takovými překážkami, kdykoli se k tomu uprázdňiti mohl, s svobodnými uměními ne povrchně ale snažně se obíral, až i čas postranní v takových a tak prospěšných pracích, jakož jest tato přítomná, pro obecné a zůstávající dobré trávil. Jeho štědroté a milosti máme co děkovati z vydání nemalého díla latinských spisů, velmi uslechtilých a výborných, jeho přeslavného předka Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic, kteréž s jeho peněžitou pomocí Tomáš Mitis z Limuzy vůbec vydal, a by on smrtí nebyl postižen, byli bychom i ostatní částky týchž spisů z jeho štědroty měli, kterouž však ztrátu jeho synové a dědicové, příkladem tak hodného otce, vynahradili. Když dotčených spisův týž pán do rukou dostal, s takovou je dychtivostí a s takovým podivěním četl, že se netoliko k velikému nad nimi potěšením ale i k tomu přiznal, že toho dne za tuto rozkoš

svá obyčejná modlení a jiná zaměstnání zasadil. Jednou když z jisté knihy výš schváleného Bohuslava čísti slyšel, že on více po knihách nežli po penězích dychtil, takovým tomu muži se-podivením pojat byl, že hlasitě vykřikl: „To jest byl muž, ale my sme — nevím co!“ Kterýmžto vysvědčením a jinými potom důvody, až i touto prací, toho dokázal, že i on jablkem byl blíž výborného stromu Lobkovického padlým.

Vyšla pak na světlo tato knížka poprvé I. 1563 v Praze u Jiříka Melantricha z Aventinu, na dvanácté formě vytištěna a jejímu překladateli od Sixta z Ottersdorfa a téhož Melantricha připsána jsouci, jakožto tomu, kterýž při výkladu jejím práci vedl a příčina toho byl, aby lidé národu našeho českého, majíce v svém jazyku takové napomenutí, uměli také na smrt a budoucí své věci pamatovati.

Tíž vydavatelé práci tuto rytými na dřevě figurami z předu ozdobili, jimižto, jakž každý stav a věk smrti podroben jest, ukazují, a nad nimiž text nějaký z Písem svatých napsán a dole pod figurami českými rytmy vyložen a ten stav, kterýž se v obrázku vyobrazuje, potažen jest. Ale na těch a takových ozdobkách a hříčkách málo a ovšem ne tak mnoho záleží, aby jimi náklad zvětšen a ztížen býti měl, zvláště v těchto časích, v nichž náklad veliký na úžitky malé věsti z kroje a obyčeje vyšlo.

Místo starého způsobu psání, jenž se v této knížce místy svými nalezá, novější zvolen, což pro snadnější a pohodlnější čtení za potřebné býti soudím, zvlášť lidu obecnému, k jehož velikému množství hrstka těch, jimž na zachování starých způsobů záleží, přirovnaná poněkud mizí.

II.

Václav Matěj Kramerius.

Kdežto F. Procházka novým vydáváním staročeských spisův lásku k jazyku českému buditi se snažil, obral si Václav Kramerius za úkol, aby spisy novými potřebám i chutem času vyhověl a lid český, tak dlouho zanedbaný, vzdělavacím čtením opatřil. I učinil to s takovým prospěchem, že jméno jeho posud žije v požehnané památce po vlastech našich. Spisové Krameriusovi vynikají prostým a obecně srozumitelným vypravováním, tak že přístupni jsouce každému, šířili vědomosti a zábavu i do posledních chatrčí vesničských. Řeč jeho vzdělána byla podle nejlepších vzorů XVI. století, tak že u souvěkých i u potomkův „psáti a mluvití po Krameriusovsku“ znamenalo tolik, jako mluvití a psáti vůbec dobře česky.

Kramerius rodem byl z Klatov (nar. dne 9. února 1759). Na gymnasiu tamním dosah prvního vzdělání, odebral se k vůli dalším studiím do Prahy. Zde obrátil se k právním, ale změniv úmysl, zcela se oddal na spisovatelství. Z počátku žil v domě statečného

milovníka řeči a literatury české, Jana rytíře z Neuberka. Po smrti tohoto příznivce svého vedl noviny nejprve Schönfeldovské, později své vlastní. L. 1795 zpořídil si samostatnou tiskárnu, a od té doby byla „česká expedice“ jeho střediskem nejen všelického obchodu s knihami českými, ale i veškeré téměř literární činnosti. Od l. 1782 až do smrti, kteráž jej dne 22. března 1808 zasáhla, vydal bezmála 100 svazků rozličných spisů: kratochvilných, kalendářů, cestopisů atd.

Životopis jeho máme od A. Rybičky (1859).

Napravený kalif.

Omay, kády neb sudí v městě Zebry, procházejce se jednou za městem, potká ženu, kteráž plačíc osla před sebou žene. Co pláčeš, nebohá ženo? ptal se Omay. V pravdě sem nebohá a velice nešťastná, odpověděla ona; tento osel, pytel na něm a oděv, který na mně vidíš a kterýmž jedva svou nahotu kryji, jest celé mé jmění; neb mi ostatní všecko kalif pobral. A v čem záleželo tvé ostatní jmění? ptal se s podivením Omay. — Měla sem malý dvorek a něco rolí! byl to podíl po předcích mých a mého muže; bylo nám to nade všecko milé a vzácné; tu sme se narodili, odchováni byli; tu sme také za sebe se dostali, a prací chleba dobývající té radosti zakoušeli, kterouž dvě srdce upřímně sebe milující mítí mohou. Ještě na smrtné posteli prosil mne můj dobrý muž, aby náš stateček, jež nám otcové naši zachovali, žádnému do rukou nepřišel krom našemu synu, kterýž snad právě tímto časem za kalifa, jenž matce jeho všecko pobral, svou krev rád vylévá. — A z které příčiny vzal ti kalif tvůj statek? ptal se kády. — Nemá žádné příčiny, odpověděla vdova; jen že chce na něm palác pro své vyražení vystavětí. — Dobrý Bože! pomyslí sobě Omay; máf on tolik palácův a nákladných stavení pro své vyražení; a že mu připadlo, aby ještě o jedno více měl, chudobnou vdovu z jejího vlastního příbytku vyhání! A jakou ti dal náhradu? ptal se Omay. — Náhradu? žádnou, odpověděla vdova; nejprve chtěl mě odbyti skrovným penízem; ale když sem nechtěla nikterak toho mně tak vzácného statečku prodati, mocí mi jej vzal. — Což si mu svých těžkostí nepotoužila? pravil Omay. — Padla sem mu k nohoun, plakala, pro Bůh prosila, všecko sem mu pověděla, co člověku v takové bolesti, zármutku a zoufanlivosti připadá. — Tu pro veliký pláč více mluvití nemohla. — A svou prosbou nic si u něho nevymohla? ptal se jí bolestně Omay. — Zpurně se na mne utrl a přeč zahnal, s pláčem odpověděla vdova. Omay pozdvihna oči k nebi a vzdechne zvolal: Všemohoucí, spravedlivý Bože! otče lidu všeho! on tebe tu na zemi představuje a přeč odhání od sebe, kteříž nic jiného nežádají, než čí slůžného a spravedlivého jest; a ty shovíváš a s trpělivostí patříš na ty, kteříž ve svých nepravých a nespravedlivých žádostech žádné míry nemají. Ženo, zvolá chvíli stoje v myšlénkách, zapůjč mý na chvíli svého osla a pytle, a pojd z daleka za mnou. Já u kalifa něco platím. — Kde

jest nyní? — Právě jest na dědině, odpověděla žena, která mně náležela. — Nic se nestarej a pojď za mnou, řekl kády.

Omray, pojma osla, jde k kalifovi. Kalif, pohledna naň, přijme ho laskavě a praví: Omrayi, vždyť pak sem tě už tak dlouho neviděl, a co jest, že právě nyní přicházíš? Slavný panovníče věřících, odpověděl 5 Omray, právě sem s chudobnou ženou mluvil, kteráž —. Kalif, přejav mu řeč, pravil: Já už vím, co chceš říci, a já ani slova slyšeti nechci. Ta tvrdošijná! ať zkusí za svou svémyslnost. Cožť pak není to v mé moci, že po vůli své nad jměním i životem svých poddaných rozkazovati 10 mohou? — Tvá moc, odpoví Omray, tu na zemi žádných mezí nemá. A tať nebohá vdova také svého jmění více nazpátek nežádá! jen toliko prosí, aby něco maličko pro památku měla; a dovolíš-li ty, já tento pytel podle její žádosti touto zemí naplním. — To můžeš učiniti, odpověděl kalif usmívaje se, ano třebaš deset plných pytlův. Omrayi! po málo dnech té krajiny ani nepoznáš. Tu bude státi krásný 15 palác, tamto voda přes skálu poteče, a onde dám postaviti vysokou věž, s kteréž celou krajinu přehlednu. Omray zatím pytel zemí naplňoval, a když se svou prací byl hotov, vece: Nyní, slavný panovníče věřících, ještě jen jedinou prosbu vyslyš, kteráž rovně tak chatrná jest jako první. Nebudeš oslyšán, odpověděl kalif. Pytel jest naplněn, řekl 20 dále Omray, a nyní, slavný panovníče věřících, prosím tě, učiniž, aby jej na toho osla naložil. — Jakáť to podivná prosba! zvolal kalif; jakž toho ode mne žádati můžeš? Zavolej některého z mých otrokův, a ten ti pomůže. — Odpust, panovníče věřících, že tě za tu milost prosím, a prosím tě s plácem, aby mi jí neodpřel. — Nemoudrý muži, 25 zvolal kalif, vždyť ten plný pytel jest pro mne těžký! — Těžký? pravil Omray, ten pytel země, tak malá částekka z toho gruntu, na němž stojíme, zdá se ti býti tak těžká? Ó pane nejmocnější! a nehroziš-li se, když pomniš na ten den, na kterýž před tvým a nás všechných spravedlivým soudcem se postavíš; na kterýž nejen tento pytel plný 30 země, anobř i celá dědina se všemi paláci a věžemi, kteréž na ní stavěti chceš, se všemi slzami, kterýmiž je nešťastná vdova tvou příčinou zkropila, tobě daleko za nesnesitelnější břemeno bude? Tys na tomto světě velikomocný panovník; tvé pokynutí zkrátí člověku životy a tvým jediným slovem na tisíce nešťastných býti může: ale — 35 přijde čas, kdež ty otrokům svým roven budeš. — Já svým otrokům roven! opakoval sobě kalif. — Mýlím se velice, pravil Omray, a chtěl sem říci, že tvá přednost na tomto světě někdy tobě k většímu trápení bude. Neboť tobě tu mnoho na starost poručeno jest, protož také mnohem více na odpovídání míti budeš. Jedenkaždý z tvých poddaných 40 nebude úctův skládati nežli z toho, co sám pro sebe má; ale ty ze všech, což všickni dohromady máme. Měj se dobře — odpust svému otroku tuto opovázlivost.

Omray chtěl odejiti. Kalif zdržel ho řka: Tobě-li ještě odpustiti mám, ješto více má povinnost jest, abych ti děkoval, žes mě před 45 velikou nespravedlností zachránil, kteréž sem se již napoly dopustil? Zavolej vdovu! Necht sobě svou dědinu zase vezme, a aby měla ty slzy nahrazené, kteréž pro mou tvrdost vylila, vykáži jí kus svých zahrad, jako její dědina jest. A ty více od dvora mého neodcházej, abych se tobě slušně odměniti mohl. Mocnáři potřebují upřímného 50

rádce, kterýž se neostýchá pro pravdu všecko učiniti; a ty budoucně mým budeš.

III.

František Martin Pelzel (Kožíšek).

Narodil se v Rychnově nad Kněžnou dne 11. list. 1734. Studia svá konal v rodišti svém, v Hradci Králové a v Praze. Dosáhnou hodnosti bakalářské ve filosofii, odhodlal se po některém váhání ke právnictví. Ale člověk míní, Pán Bůh mění. L. 1757 přetrhl vpád Prusův do Čech všecka studia na universitě pražské. Po bitvě u Prahy, když Prusové hlavní město české obléhati se jali, rozprchli se studenti i professoři, kam kdo mohl. Pelzel obrátil se do Vídně. Tam setrval, až po slavném vítězství zbraní císařských na poli kolinském Fridrich II. Čechy opustiti musil. Pelzel vraceje se svědkem byl čerstvých ještě záhub válečných. Země byla zpustlá, Praha z velké části v rumech. Karolin posud zůstával zavřen. Tu nabídnuto mu vychovatelství v hraběcím domě Šternberském, které přijal, a od té doby pěkným uměním se oddal. L. 1769 vstoupil v téměř povolání k hrabatům z Nostic. V domě Nostickém začal se obírat historií českou. První plod prací jeho v tomto oboru byla kniha „Kurzgefasste Geschichte der Böhmen,“ L. 1777 vydal „Příhody V. Vratislava z Mitrovic.“ Ve spolku s Adauktem Voigtem a jinými podniknul sbírku životopisných zpráv o slavných učencích a umělcích českých: „Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten“ (4 svazky 1773—1782). L. 1786 vyšel od něho druhý pro historii literatury naší důležitý spis: „Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte aus dem Orden der Jesuiten.“ R. 1791 začal vydávati svou „Novou kroniku českou.“ Mezitím dostala se mu l. 1793 professura literatury české na vysokých školách pražských. Činnost jeho literární v novém tomto úřadě neustala. V oboru historie zvláště zanášel se dobou panovníků lucemburských, o které několik monografií sepsal. Nového století jen na krátce se dočkal; přesídlil se na věčnost dne 24. února l. 1801,

„život milé vlasti obětovav, děliv radost s ní i žalosti.“

(Vojt. Nejedlý.)

M a r o b u d.

Marobud od rodičův svých z mladí poslán byl do Říma, aby se rytířským kusům při dvoře císařském cvičil. Ten muž, jsa postavy urostlé, srdce udatného, veliké mysli, a při dvoře císaře Augusta, jenž tehdáž

v Římě panoval, vychován, na to myslil, aby sobě nějaké království založil, kdež by, od římské říše vzdálen a oddělen, nad svými panovatí mohl. Vidělo se mu tedy, žeby země bojenská k tomu jeho úmyslu nad jiné příhodná a příležitá byla, nejvíce proto, že ta krajina s zemí římské říše nemezovala, tak žeby tu pěkněji, nežli v Švá- 5
bích, v sousedství s Římany, kralovati mohl.

Marobud tedy z Říma domů se navrátil. Bylo pak jeho knížectví tudy, kdež i po dnes Švábi bydlejí, položeno. Nemeškal on dlouho svého úmyslu vykonatí. Shromáždiv veliké množství lidu válečného, dal se na cestu, a prošed Černý les, vtrhl do země bojenské. Boje- 10
mové se hned na počátku těm svým nepřátelům na odpor postavili; ale znamenavše, že takové síle nikterakž odolati nemohou, něco se jich Marobudovi poddalo, něco pak krajinu tuto opustivše, do Bavor a jinam, kamž mohli, ušlo. A tak při tom čase, to jest okolo léta Páně prvního, vlast tato naše novými obyvateli osazena a opatřena byla. 15

Marobud, osadiv se v zemi bojenské, své věci velmi opatrně a rozšafně zřídil. Měl ustavičně výborné vojsko pohotově, do šedesáti tisíců lidu pěšího a jizdy do čtyř tisíců, vše na způsob římský spora- 20
řádané. Tudy nebylo snadno jej potlačiti aneb utisknouti. Bydlel také v takové krajině, do které pro hory a lesy, jimiž obklíčena byla, ne-
každému s lidem snadně a bezpečně přijíti možné bylo. Meze pak toho jeho království Ptolemæus takto vypisuje: „Měl on na levé straně a z předu země německé, na pravo Pannonii, z zadu mezoval s No- 25
rikum.“ Z toho vypsání se patrně vidí, že on právě tou zemí, kteráž nyní česká slove, vládl. Na ní však nepřestáváje, obmýšlel, jakby 25
svou moc ještě dále rozšířiti mohl. Vtrhoval tedy do okolních krajin, a žádný národ jeho výbornému a dobře vypravenému vojsku odolati nemohl. Podmanil sobě válečnou mocí nejprv Kvády, kteří v nynější Moravě bydleli, též Ligy, jenž v Slezích, Longobardy, kteří v Branden- 30
burště, a Hermundury, jenž v nynější mišenské zemi a v Lužicích
bydleli. Na tom dosti nemaje, také s svým vojskem k polední straně se obrátiv, tu krajinu, kteráž mezi Čechy a Dunajem leží a teď Rakousy sluje, své moci podrobil. Hlavní pak sídlo své v prostřed všech 35
těch zemí, totiž v bojenské krajině, měl. Také se píše, že jakýs hrad založil a po jménu svém jej Marobudum nazval. Místo pak, na kterém 35
ten hrad postaven byl, se v jistotě ukázati nemůže. Někteří tomu
chtějí, že hlavní sídlo téhož Marobuda v prostřed země, tu kde nyní Praha stojí, položeno bylo. K tomu domnění bych já rád přistoupil, kdyby důvodně ztvrđiti se mohlo.

Marobud, panství své tak rozšiřuje, vždy se k Římanům přátelsky 40
choval a s nimi tak nakládal, že jim žádné příčiny k nelibosti proti sobě nedával, ačkoli se již k hranicům jich říše, totiž až k samé řece Dunaji, přibližoval. Nýbrž i vypravil posly své do Říma, skrze které přátelství a dobrého sousedství Římanův žádostivě hledal. Poslům však 45
rozkázal, aby se již bez toho příliš hrdým Římanům nikoli nekořili, než aby s nimi jako sobě rovnými jednali a rokovali, což i ti poslové Marobudovi učinili. Římané, tomu zvyklí jsouce, že jiní králové s nimi dost ponížně jednávali, velice se tomu divili, že Marobud s nimi tak, jakoby jim roven byl, nakládá. Byla jim také moc a síla jeho v podezření, ješto se obávali, že by jim časem svým škoditi mohl. 50

To se jim také při něm nelíbilo, že jich poběhlce k sobě přijímá a je pod svou ochranu bere. To vše u sebe uváživše, poslav Marobudových sice přátelsky odbyli, o to se však mezi sebou nesli, aby vpád do země markomanské učinili a toho jim příliš mocného krále zkrotili.

Císař tedy římský hejtmanu svému Saturninovi v Němcích rozkázal, aby svým vojskem skrze zemi kattskou přes Černý les do bojenské krajiny na Markomany vpádl, s jiným také vojskem, kteréž v nynějších Uhřích leželo, aby přes Dunaj druhý hejtman Tiberius, kterýž potom císařem učiněn byl, proti Markomanům táhnul. Obojí vojsko již k zemím Marobudovým tak blízko přitáhlo, že od nich pět dní cesty vzdáleno bylo. A tak Římané ze dvou stran na Marobuda valně táhli. Že se též Markomani proti nim chystali, o tom nelze pochybovati. Zatím však Tiberiovi velmi nepříjemné zprávy do ležení přineseny byly, žeby se totižto poddaní římská jak v Dalmácii tak i v pannonských zemích, silně srotili a zdvihli; pročež Tiberius od svého úmyslu upustiti a vrátiti se musil, obávaje se, žeby ti buřiči z zadu na něho připadnouti a jeho vojsko zahubiti mohli. Marobudovi pak skrze posly své nejen pokoj ale i přátelství Římanův přislíbil; Marobud to velmi rád a vděčně přijal, protože ještě nehrubě bezpečně na své stolici královské seděl. Zavřen tedy byl pokoj s tou výminkou, aby řeka Dunaj země římské od markomanských dělila.

Marobud, z té strany ničehož více k obávání nemaje, sebral svůj válečný lid, kterýž proti Římanům již pohotově stál, a táhl s ním k půlnočním krajinám, kdežto sobě ještě dvojí národ, totiž Semnony a Goty podmanil, tak že se teď jeho panování od Dunaje pořád až k moři baltickému vztahovalo. To se vše stalo l. P. sedmého. Za toho času Římané, přepravivše se přes Rýn, do zemí německých vtrhli a sobě mnoho těch krajin podmanili, jakéhož Vara ředitelem vtrh v nově dobytých zemí ustanovivše. Byl pak ten Varus člověk nad míru lakomý, ukrutný a chlípny, kterýžto, byv prvé vládařem v Syrii, tak hospodařil, že sebe zbohativ, zemi chudou zůstavil. Týmž také způsobem v německých krajinách vládnouti a lid loupiti počal. Kterýmižto nespůsoby jeho zjitření jsouce Němci, tajně se proti němu spuntovali, jakés kníže cherusské jménem Hermanna, sobě za vůdce vyvolivše. Případli tedy na ty Římany, když se nejméně toho nadáli, a jich do padesáti tisícův zmrdovali. Varus, nechtěje nepřátelům svým v ruce se doctati, svým vlastním mečem život sobě odňal. Ostatní Římany ten udatný Hermann z Němec vypudil a je až přes řeku Rýn zahnal, mívě potom častěji vpády do jich říše činiti a je vždy od končin německých dále hnáti.

Aby pak, co umyslíl, snáze vykonati mohl, umínil s Marobudem smlouvu a přátelství učiniti, tak aby vojska svá spojivše, Římany, kteří se bez přestání do Němec tiskli, daleko od sebe zahnali. Z té tedy příčiny rozkázal Hermannu hejtmanu Varovi zabitému hlavu stíti, kterouž králi Marobudovi do Bojemie poslal, aby měl jistou novinu, co se přátelům jeho, totiž Římanům přihodilo, a tudý aby ho tím snáze k sobě přivínil a proti Římanům popudil. Jistá věc jest, kdyby se byli ti dva knížata německá s svými vojsky sjednotili, žeby byli tenkrát až na Řím táhnouti mohli, čehož se také císař Augustus obával. Nebo kronikář Suetonius vypravuje, že císař, uslyšev smutnou novinu

o té nahoře dotčené porážce, pro veliký strach ani úřadův v Římě vedle obyčejně neobnovil, nýbrž nařídil, aby ve dne a v noci stráž v městě i po krajích byla, obávaje se, aby Němci po takovém vítězství o něco většího se nepokusili a k Římu upřímo netáhli. Přikázal také vyjít z Říma všechněm Němcům, aby povyku a bouřky v městě neztropili. K tomu nedal sobě ani hlavy ani brady po několik měsíců holi- 5
 titi, a najednou, bije hlavou o stěnu, žalostivě volal: Vaře, navrať mi vojska, kteráž si ztratil! Z čehož se souditi může, že se Římané velikého neštěstí obávali, které jim ze sjednocení Hermanna s Marobudem proti nim nastati mohlo. Ale Marobud, umíniv smlouvy, které 10
 při Dunaji zavřel, jakožto kníže šlechetné a slibův svých zdrželivé, vyplniti, poslův Hermannových tou odpovědí odbyl, že přátelství s Římany zavřeného nikterakž rušiti nemíní. Hlavu pak Varovu, proto že z slavného rodu pošel, do Říma poslal, aby tam ku předkům jeho poctivě položena byla. 15

Hermann, kníže cherusské, když mu to od poslův oznámeno bylo, náramně se na Marobuda rozhněval a zařekl se, že toho činu jeho znamenitě pomstíti chce. Nebo tím, že Marobud přítelem římským zůstal, přes Rýn do římské říše vtrhnouti nemohl, obávaje se, žeby mu Markomané pozadu škoditi mohli. Sebrav tedy lid svůj válečný, upřímo 20
 na Marobuda táhl. Marobud, o tom zprávu maje, také svůj lid do pole proti nepřátelům svým vypravil. Potkavši se obojí vojsko v nynější lužické zemi, bitvu velmi krvavou svedli. Markomané se podle způsobu římského spořádavše, již pravé křídlo Cherusků k coufání přinutili. Cherusští naproti tomu na vítězství, které nedávno před tím nad 25
 Římany získali, pomněvše, tak zůřivě a lítě na Markomany doráželi, až je přemohli a na hlavu porazili. Náramně mnoho lidu z obojí strany padlo. Marobud pak, přemožen jsa, s ostatkem vojska svého do bojemských hor ustoupiti musil. Hermann by byl ovšem po té porážce Markomanů přes hory do Bojemie vpadl, kdyby mu jiná německá 30
 knížata byli na odpor nebyli, a on tím vítězstvím naduv se, s nimi jako s svými poddanými nakládati chtěl; protož se proti němu zdvihše, jej úkladně zamordovali.

Marobud tou smrtí Hermannovou od velmi mocného sice nepřitele osvobozen byl; však mu to mnoho nepomohlo. Nebo po porážce 35
 dva národové, totiž Longobardi a Semnoni, to jest celé nynější Brandenbursko a Lužice, od něho odpadli. Římané znamenavše, že Marobudovi mocí ubývá, z toho se radovali. Nebo ačkoliv přítelem jejich dle smlouvy byl, předce se vždy síly jeho strachovali. I umínili jeho moc zrušiti. Popudili tedy proti Marobudovi jakéhos Katvalda, knížete 40
 gotského, kterýž před léty od Markomanův ze svých zemí vyhnán byl a dávno té příležitosti očekával, kterakby se a krivdy své nad králem Marobudem pomstil. Ten Katvald tedy z nabádání a ponoukání Římanův přednějším z Markomanův předkládal, že král jejich Marobud s Římany v smlouvě a přátelství postaven jsa, jim se se všemi svými 45
 zeměmi v ochranu dáti míní, cožby ovšem k potlačení a zkáze svobody jich směřovalo. Tak tedy Katvald, větší částku přednějších Markomanův k své straně přivinuv, v náhle do země bojemské vtrhl, kdežto hrad Marobudův s městem kvapně vzal i opanoval, dříve nežli se Marobud na odpor postaviti mohl. Píše Tacitus kronikář římský, že Kat- 50

vald v těch místech velké poklady a kořisti nalezl, které Švábi v římských krajinách před časy pobravše zde shromáždili. Též vypravuje, že zde nemalý počet římských obchodníků a kupcův i jiných přeběhlův bylo. Ale kde ten hrad a město leželo, toho napsati pominul.

5 Král Marobud, jsa ode všech opuštěn a nemaje žádně rady ani pomoci, musil na to mysliti, jakby, život zachovaje, nepřátelům z rukou ušel. Dal se tedy na utíkání, něco zlata a pokladů svých rychle sebrav. Opustiv své země, přeplavil se přes Dunaj a psal císaři Tiberiovi, vypravuje mu své neštěstí. A nežádal ovšem zřejmě za pomoc, 10 než toliko připomenul, kterak vždycky věrným a celým přítelem Římanův byl a tudy jinými národy, kteříž mu se rádi poddati chtěli, aby jich bránil proti Římanům, nejednou pohrdl. Císař dal mu za odpověď: chce-li ve Vlaších zůstati, že mu příhodné místo k obydlí vykáže a důchody, z nichžby se třebaš do smrti vychovati mohl, opatří. Pakli 15 kde jinde uznává své lepší, že mu v tom překaziti nemíní. Tak Marobud, příjev do Vlach, vzal od císaře město Ravenna řečené i s panstvím i důchody jeho. Římané na tom dosti majíce, že ho vši moci lstivě zbavili, rádi mu toho vyživení popřáli. Přitom ho císař tím těšil, že mu ku království zase pomůže; on však nechtěl k tomu po- 20 voliti, aby cizí národové váleční do vlasti jeho, na záhubu a těžkost nebohých poddaných, z čehožby více zlého nežli dobrého pojití mohlo, vésti se měli, očekávaje vždy nějaké proměny, že snad poddaní jeho, rozpomenouce se, jak milostivě nad nimi panoval a jak jich dobrým králem byl, sami bez obtížení jiných dobrovolně zase ho do země po- 25 volají a k předešlému důstojenství navrátí. Ale ta naděje ho velmi zmýlila; nebo Římané by byli nikdy toho nedopustili. Cožkoli mu připovídali, to vše jen na oko činili. Markomané z druhé strany na Římany nevrážili a v žádný pokoj s nimi se dáti nemínili. A tak ten nebohý Marobud, k osmnácti letům ještě živ jsa a sobě vždy naději 30 o svém navrácení čině, v městě Ravenně pokojně život svůj dokonal.

IV.

V á c l a v S t a c h .

Václav Stach narodil se v Přešticích (v domě řečeném u Chardů) dne 16. října 1754. Vstoupiv do stavu kněžského, stal se l. 1791 professorem na generálním semináři v Hradišti u Olomouce, jehož správu od l. 1787 vedl Dobrovský. Zde se zasazoval Stach s velkým úsilím o to, aby se klerikové učili katechetice, čehož také posléze dosáhl. Po zrušení generálních seminářů zastával učitelství pastýřského bohosloví v Olomouci. Dostav se l. 1801 na odpočinek, žil ve Vídni, kdež dne 24. dubna 1831 zemřel. Veřejná činnost jeho literární připadá mezi l. 1785 a 1805. Přeložil několik spisův, jež větším dílem pod přijatými jmény (Václav Charda, Václav Petrýn) vydával. Památku trvalejší zá-

stavil si básněmi svými. Stach byl obránce prosodie časoměrné a tudíž odpůrce Dobrovského, proti kterému napsal rozpravu: „Harmonie a dobrozvučnost jazyka českého“ (1806); ta však zůstala rukopisem. Sbírkou básní svých vydal l. 1805 pod názvem: „Starý veršovec pro rozumnou kratochvíl“, po kterém spise obyčejně starým veršovcem býval nazýván. V rukopise zůstavil více prací básnických, kteréž se nyní chovají v Museu českém. Některé z nich přepracoval Vinařický, uživ sice myšlének Stachových, formu však celou obměniv. Proto vlastně náležejí Vinařickému, o čemž se každý snadno přesvědčí, srovnav vzdělání toto s původní skladbou.

Na smrt Marie Teresie.

Truchlí svět! Česká zazní zastaralá
Ty harfo! Soudců úskočným pohrdej
Teyráním; já tě zavrženou v prachu
K bídné chloubě v smutku nenastrojil.

Zvuč veskrz českou osiřelou zemí,
Že více není tvé milé; zesnula! —
(Ó duši svírá to slovo!) zesnula —
V věčnost neprocitlivým snem tvrdě.

Vítězoslavné základy dobroty,
Kde s tváře krůpěj bídě stírala
A vzteklost války krotila smířlivě,
Nesmrtelná přešla Teresie!

Ať Berlin pyšně se honosí rekem,
Ať mu oltářů sto tisíc nastaví
Pýchou hrdinskou ozdobených hrdě,
Ať vynáší v oblaka Velkého:

Nám světější jest matka Teresie!
Ha, zdaliž jen smí ten smrtonoš světa,
Tvých českých synů zle v krvi zmáčený,
Směleji než tato kročit v boj s smrtí?

Ustup zde, strašná, před hrdinským krokem,
Ty sílo, jež Teresie v splatlivou
Koná věčnost! Skloň vítězoslávu svou
Před ní: uč se umřít a zvelebit!

Osud nestihlé výsosti zůstavil
Svědkiem v smrtelné křehkosti šediny

Tvé, bys sčel tu prameny truchlivých
Očí a lkání pro Teresii. *)

30 Veyš zazni, harfo! spoj smutek s radostí!
(Neb nebeské příliš želeť nesluší!)
Hle! spočítala dítky synu milostnému
Nás; on láskou řídit lid se cvičil.

Karlův pluk.

5	Nepřítel jde, a bitva s ním! Pojďme pro vítězství! Nás nejlepší vůdce vede! Ostrým pojďme krokem!	Zhled jeho žhne ctižádostí Vlasti být ochráncem! Srdce naše při něm hoří Pro zem naši matku.	10
5	Teď neváží své nemoci, Kdo chce vlast zastávat. Vděk Karlovi! blaze pluku V tom železném poli!	Silně s tebou rozptýlíme, Ó královský synu, Zbraň nepřátel s kostmi jejich Přes pomezí české.	15

20 Vítáme tě, smrti za vlast!
 Jestli hlava sklesne,
 Krásné zkrváčená v ctnosti,
 S chvalou umřem za vlast!

Hrobní nápis sobě samému.

5 Od vlasti své dlouho vzdálen,
 Pro svou věrnost hrubě zkálen,
 Novým duchem neomámen,
 Zde má svůj památný kámen
 Hanou k zpěvu donucený,
 Sic jen Bohu posvěcený.

V.

Antonín Jaroslav Puchmajer.

Vzkřísitel básnictví českého po dlouhověkém jeho zaniknutí
 A. J. Puchmajer rodem byl z Týna Vltavského (nar. 11. ledna
 1769). Studia svá vykonav v Budějovicích a v Praze, vstou-

*) Ve slokách 5, 6 a 7 obrací se básník ku králi Fridrichu pruskému,
 k němuž se vztahují výrazy: smrtonoš, strašná ty sílo.

pil do stavu kněžského. Ve správě duchovní pobyl na několika místech, až se posléze dostal na faru radnickou (1806). Tam zůstal až do smrti, která ho po delší chorobě zachvátila v Praze, an se tam pro vyléčení byl odebral (29. září 1820).

K pěstování slovesnosti české pobuzen byl Hněvkovským. Nadán jsa duchem neobyčejně čilým a seznámen s literaturami západní Evropy, i sám se básniti jal i soudruhův k témuž pobádal. Aby plodům takto vzniklým pomohl na světlo, odhodlal se vydávati neveliký sborník, jehož první dva díly (Sebrání básní a zpěvů) vyšly l. 1795 a 1797, ostatní tři (Nové básně) l. 1798, 1802 a 1814. Takovým během vzešla první novočeská škola básnická, která až do objevení zpěvů staronárodních držela vrch Parnassu našeho. L. 1804 vydal Puchmajer sám metrický překlad Montesquieu-ova Chrám u g n i d s k é h o. Básně Puchmajerovy jeví znamenitou jadrnost řeči i myšlének. Prosodii přízvučnou, ku kteréž ho Dobrovský byl naklonil, vládl tak, že se mu nikdo z vrstevníků jeho nevyrovnal. Kromě poesíi sepsal dvě mluvnice, t. jazyka ruského (1818) a cikánského (1821). Sebrané Puchmajerovy básně vydal l. 1833 Vojt. Nejedlý pod názvem „Fialky.“

Ž a l m CIII.

Tys velký, Bože; tobě sláva zvláště!
 Ty světlem odíváš se místo pláště;
 Tys nebe, nad nímž vody visíc stojí
 V stan skvostný mocnou rozbil rukou svojí.
 Tvůj mračna vůz a vichry koně vozné,
 Tvým poslem bouře, sluhou hromy hrozné.

5

Tvou země silnou ztvrzena jest mocí,
 Tvým kynutím den za šerou jde nocí;
 A které stín a světlo věrně slouží,
 Propasti mhu jí daly za okruží.
 Jen slovo's řeč', i hned se změny dály:
 Šla pole v dál a vzhůru pošly skály.

10

Ty vykázav mez moří po vše věky,
 Z skal hojně zřídly rozvodňuješ řeky:
 Tu zvěš se chladí, na polích co žije,
 Tu los a žiznivý tam jelen pije;
 Tam po větvičkách ptáci poskakují,
 A střídajíc se vděčně prozpěvují.

15

Ty s nebe, pane nad nebesy všemi,
 Déšť rosíš na vyprahlou sluncem zemi!

20

A ona z luna propůjčuje svého
 Všem živočichům, kdo co žádá, všeho.
 Tuť trávu skot a lidé berou zeli,
 Chléb pro posilu, víno pro veselí.

25. Táž vláha živí sosny, bezy, břeky,
 I vysoký dub, žijící tři věky;
 Kde rozličný pták se svým plodem žije,
 Kde jelen bujný, kde se zajíc kryje.
 30. Své časy bledá tvář měsíce znává,
 Je slunce zná, když zapadá a vstává.

Tam lačná jdou ven lvičata i lvice,
 A řičí, o pokrm tě žádajíce.
 Jak slunce vzejde, hned se porozkradou,
 A pokojně se v brlohách svých kladou.
 35. Tu od raní až do večerní záře
 Jde člověk po své práci v potu tváře.

Kdož sečte to, co moře v sobě chová?
 Tvé všecko jest, co lítá, chodí, plová.
 40. Otevřeš hřst — aj, všickni nasyceni:
 Odvrátíš tvář — aj, všickni zasmuceni.
 Jim ducha vezmeš — v nic se obracují:
 Jim ducha nadchneš — hned zas obživují.

Nechť z toho tobě, mocný světa králi,
 Hlas můj i harfa zní a vzdává chvály!
 45. Nechť na zemi zlých nepostane noha. —
 Ty duše má chval velikého Boha!
 Když hlídne, zem se zatřese a zbouří,
 A hory; jen se dotkne, valem kouří.

Tesař a Merkur.

Tesař kdysi nad jemčinou
 tesal dříví širočinou;
 až mu z nenadálé příhody
 z ruky vymkne se a padne do vody.
 5. ‚Běda!‘ zkríkne, rukama si lomě,
 ‚jakž se krutě o mě,
 protivný ten los opírá!
 Ne dost, že se tudy
 přetěžkými hnětu trudy,
 10. ještě se mi živnost odbírá.
 Co si počnu? Čeho sem měl nejvíc třeba,
 ach, to tam! — Čím teď si vydělám kus chleba?
 Pomoziž mi, mocný Jupiterě!
 zase nějak ke sekeře.

V tom, ó div! bůh lidí ztrápených,
patron věcí ztracených,
Merkur, spustiv sebe
s vysokého nebe,

před chudáka tesaře se staví:

„Co je ti, a proč že pláčeš?“ praví.

Tesař odpoví: „Ach, jaksi z náhody
vymkla se mi sekera a padla do vody.

Tou sam se já živil mnohá léta,

teď ta tam, ó bože! teď je po všem veta.

Merkur, jen co v túni nesáhne,

širočinu zlatou vytáhne.

„Vida, ptá se, ta-li tvá?“

„Není, odpoví; to není má.“

Stříbrnou mu potom vydobude:

„Tuším ta to bude?“

„Ani ta!“ — I po třetí se spustě v zátočinu,
železnou ven nese širočinu.

„Ta je, ta!“ — I přikročí a božskou líbá ruku,
díku čině laskavému Atlantovu vnuku.

Sprostností bůh tknutý svaton,

sekeru vzav stříbrnou i zlatou,

dí mu: „Duše upřímná! i tyto ohě
sekery měj sobě.“

Dav je, zmizel. Tesař z vděčnosti
spíná za ním ruce, pln jsa radosti.

Když se takým darem vychluboval,
sousedům svým ohlašoval

božské nad sebou div prozřetelnosti,
veliké i štědrosti:

jeden z nich, ne v té co tesař chudobě,
myslil klamu užít v stejném způsobě.

Nikomu nic neříkaje, šel a vlez'

u jemčiny na vysoký jez;

tu, co tomu maně tam se přihodí,

schválně sekeru svou v túni zahodí;

rukama pak začne lomiti a plakati,

před celým i nebem klamati.

Merkur přiletuje,

sekeru mu napřed zlatou vytahuje.

„Příteli můj! ptá se: zdaž to tvá?“

S radostí on poskočí a vykřikne:

„Ó má vlastní! má to má.“

Taká nestydatost boha pronikne.

Lež i všetečnost mu začna vytýkati,

ne jen té mu nechtěl darovati,

ale ani tam té jemu nevrátil,

div ho ještě hodně nezmlátil.

Tak co zradou rádby byl se obohatil,

zlaté nedostal a železnou svou ztratil.

Satyr a pocestný.

Pocestný šel lesem o Šimoně
do Třeboně.

Najednou se octne v pustině
u divoké jeskyně.

5 Satyr právě svátek světi:
žena, on a čtvero dětí.

Čas byl k obědu; a všickni, zvláště mladata
dobrou mají chuť, ta kozonožčata.

10 Satyr, sedě na mechu,
volá naň, by vešel pod střechu.

„Pojďte, praví, okuste, jak dobrá naše
kaše.“

15 Pocestný se nedá hrubě pobízeti,
a že bylo poledne,
s chutí mezi děti
přisedne.

Že pak bylo chladno, do rukou si fouká,
Satyr na to kouká. —

20 Potom vezma lžíci, na kaši zas dmýchá.

„K čemu pak to, hoste?“ Satyr optat se pospíchá.

„Jednou hřeji ruce foukaje;

podruhé zas dmýchaje
chladím vaši
kaši.“

25 Kozonoh se zamračí a brouká:

„Jdi mi po svých, vece; ten, kdo fouká
studené i horké stejně z huby,
jed má mezi zuby.“

Hora k porodu pracající.

Za Libuše, když byl plný divův svět,
praví se, že Chlum tak zježil hřbet,
tak i prý se rozdul v bříše,
až se lekly Netolice.

5 Což to dím? I Cheb i Pardubice;
lidé strachy mrouce, utíkali z Chtiše.

Nastojte! kdož jaktěživ

takovýto viděl hrozný div?

10 Chlum — a to je pravda jistá —
k porodu se chystá.

V tom, když skály ječí, když se lesy ježí,
zděšená zvěř z peleší pryč běží,

když je hrozný všudy hluk,

hřmot a zvuk:

15 pukne Chlum, I vyskočí. — Což? slyší!

Maličičká myš.

Tak se leckdys básnířův až hrůza
nadme Muza.

Ten tu křičí: Já chci hlásat předústojně
o Titanův s bohy vojuě.

Což však býva často z jeho rýmu?
Trochu dýmu.

20

Z Chrámů gnidského.

Popis Gnidu.

Tak si utěšený Gnid pěkná libuje Láda,
tady že má svůj raději byt než v Pafu a Cypru.
S nebenesoucích hor se nikdy nesnese na zem,
vyvoleným by svým se nepoukázala v Gnidě.

Tak jí zvyknuli zde, že, vidouc královnu světa,
necítí již víc té svatě básně, co duši
náhle pojímá, boha když oko člověka zhlídne.

5

Město skví se v krajině té, kde vylila hojnost
darů ctných a rozmanitých ruka osudu štedrá.

Jaro tu panuje vždy a šťastná ouroda půdy
dává bydlitelům, co chtějí, vše volně a hojně.

10

Zima tu nepokazí ani valná vichřice kvítí.

Zefír lichotivý, an vábí z poupěte růži,
lehkých na křídlech všudy vůni po kraji libou
roznáší a povlovným tvář zchlazuje váním.

15

Stinných po dolinách, kde bujná stáda se pasou,
vonné rozmanitou se chlubí květiny krásou;
ptactvo tu po křovinách až mílo se střídaje zpívá;
potoci hrčící a zvučné háje tu vábí,
neusychá tu strom, tu teplota zárody množí,
větrem i utěšeným zde vždy až mílo se dýchá.

20

Palác přespanilý tu blíž toho města se vznáší,
Vulkán sám ho pro milostnou svou vystavěl Ládu.

O nemožnou by věc se bral ten, kdokoli směle
vnitřních krás by chtěl jen stín v bytu Ládině opsat.

25

Tak jest utěšený, že nikomu nelze než krásným
milostkám, co ho strojily, krás jeho vypsatí sličnost.
Zlata tu dost; tu zří se na diamanty a blankyt:
než já maluji zbohacení jeho, nesměje krásy.

Sličné obtočují jej zahrady vůkol a vůkol;

30

Pomona s růžovitou k jich ozdobě pracuje Florou.

Otrhaný tam keř hned v krašší rozkvete růže;
očesaný zas strom hned mléčným kryje se květem.

Když se vyráží zas vlnadná s Gnidčankami Láda,
svévolnými že tam vše, řek' bys, hračkami zbourí;
rozšlapaný ale kvítek a list zas poznovu tajnou
mocí v rozmanitou a sviží barvu se klíčí.

35

Podál dlouhá přezelená se spatřuje louka,
která proměnitým se pěkně strakatí kvítím.

40 Pastýř s pastýřkou vije tam sobě kytky a věnce.
 Cefej obchází tuto kolem do kola louku,
 spěšně křivolakým mezi zábřehy krouť se během.
 Z myrtí háj se počíná, kde louka se končí,
 v kterém kolikerá se křížuje pěšina bludná.
 45 Starožitný a svatý les toho blízko je háje;
 jedva že slunce se paprsek můž tam prodrati ledý.
 Nedostihnutá tam očím člověka hlava
 dubů mnohověkých se pyšně v oblaky skrývá.
 Svaté pocítí, kdo vejde veň, hrůzy, a řek' bys,
 50 bohů byl tu byt, než ze země povstali lidé.

VI.

Bohuslav Tablic.

Kdežto v Čechách od druhé polovice XVII. století literatura byla potuchla, neustala na Slovensku se rozvíjeti. Jmenovitě básnictví církevní od evangelických Slovákův zdárně pěstováno. Že činnost tato neklesla v zapomenutí, namnoze je zásluhou Bohuslava Tablice. Sebrav rozptýlené ostatky starší poesie z XVII. a XVIII. věku, vydal je v pěti svazcích, jichž první (Slovenští veršovci) vyšel l. 1805, čtvero ostatních (Poezie) v l. 1806—1812. K těmto druhým připojil Tablic vždy část vlastních svých básní, kteréž se právem rovnají lepším té doby plodům českým. Později oblíbil si poesii anglickou a francouzskou, i vydal l. 1831 pod názvem: „Anglické Múzy v českoslovanském oděvu“ překlad Pope-ovy rozpravy o člověku (essay on man) a básní Littletonových, l. 1832 Boileaux-ovo „Umění básnické.“ Z prosaických prací Tablicových jmenovati sluší životopisy starších básníků slovenských při „Poeziích“ a pohrobný článek o literárních svazcích Slovákův s Čechy a Moravany.

B. Tablic rodem byl z Českého Březova (nar. 6. září 1769). Studovav v Dobšíně, v Prešpurku a v Jeně, stal se farářem evangelickým nejprve v Skalici, pak v Kostelných Moravcích a starším evang. bratrstva velkohontského. Zemřel dne 23. ledna l. 1832.

Zlatý věk.

Přeblažené byly starodávné časy,
 Básnířův je slaví jednotejně hlasy.
 Hladolet v nich seděl na spanilém trůnu,
 Světa osudy v svém choval božském lůnu.
 Vraždné střely ještě okovány byly
 5 V železích, jenž lidstva zhoubně nesmrtily.

Prudký škodný přívál nedělával zmolin,
 Přioděných žitem nestloukaly dolin
 Kroupy; zhoubné mrazy réví nekazily,
 Plodné housenky se ještě neplazily 10
 Po zelených stromích; prudká chumelice
 Lidí nemařila zboží, hovad píce.
 Dobré nebe bylo na každý den jasné,
 Déšť jen v noci kropil údoličko krásné.
 Jaro bylo věčné, rozmanité květy 15
 Mile přikrývaly všecky loučné světy.
 Kruté války země lítě nehubily,
 Drahé krve lidské meče necedily;
 Bolestných ran žádný neznal v světě,
 Žádný neskonával v krásném věku květě; 20
 Přemilého zdraví všickni požívali.
 Lidé marné pýchy zhouby nepoznali,
 V nápoji a jídlech vyhledaná skvostnost
 Neplodila mdloby: všecky vedla sprostnost.
 Nestory se stali bydlitelé země, 25
 Štastné bylo každé tvorů světa plémě.

O d a n a d u b .

Vznešený dube vážné vysokosti,
 Svědku nejstarší zašlé minulosti,
 Tobě v májový tento růžový čas
 Harfy zavzniž hlas.

Ty svým čelem se k oblakům pneš hrdě,
 Ač i doráží vichr na tě tvrdě,
 Dešti, sněhu i krupám k vzdoru stojíš,
 Žerty z nich strojíš. 5

Když já v hřmavici trnu s celým domem,
 Ty se potýkáš s bleskem i se hromem, 10
 Síla tvá tobě, ač tě oheň raní,
 Padnouti brání.

Na tvém větvoví ptactvo přemilené
 Sobě paláce staví utěšené,
 Na něm převděčně přeješ drozdům bydla, 15
 Pinkám i sídla.

Ty se veselíš z štěbetů jich hlasných,
 Váže libosti jejich zpěvů krásných,
 Listím pohráváš, zelenáš se mile,
 Slyše jich trille. 20

V chládku pocestný tvém si odpočívá,
 Spí si sladičce, když mu milý zpívá
 Slavík nad hlavou, raduje se jemu
 Hosti jak svému.

25 Tu se zmužilý Pongrác zastavoval,
 Za Moravou když zlata zkořisťoval,
 V slavném triumfě vraceje se k hradu,
 Kořistí skladu.

30 Tu i já denně v stínu odpočívám,
 Na přirozenost rozkošnou se dívám,
 Básně skládaje, na fletně si pískám,
 Radostí výskám.

Z Pope-ovy rozpravy o člověku.

Což chce tento člověk? Teď žádá zhůru vylítat;
 nemnoho menší jsa, chceť větším angela býti.
 Teď dolů pod sebe zře, v srdci zdá zarmucovat se
 z příčiny té, že nemá moci býka ni medvěda roucha.
 5 Říká-li: Všecky tvory že stvořeny pro něho sou,
 rcíž: Jakový užitek z nich, všechných měl-liby sílu?
 Příroda k těmto jsouc bez marnotratnoty přejná,
 vlastní nástroje jim, též síly nařídila vlastní;
 všecky nedostatky zdálé všem nahrazenyť sou
 10 stupněmi krotkosti zde a tamto stupněmi síly
 v průměru náležitém každíčkého stvoření zvlášť.
 Nic přiložit nelze, ni vzít též možno není jim.
 Každé zvíře i brouk šťastní jsou v svém stavě každý;
 ke člověku zdaž Bůh i samému jest nemilostný?
 15 Má-li člověk sám jen, ješto jmenujeť se rozumným,
 nepřestat na něčem, jestliť mu není všeho dáno?
 Štěstí lidské jest — kdyby lze bylo pýše nalézt je —
 sil sobě nevlastnit ni tělesných víc, ni duchovních,
 leč takových, jakových jeho možná přírodě nésti.
 20 Proč že očí nedaloť nebe předměty nám veličících?
 z příčiny té jasné jedině, že lidé jsme, ne mouchy.
 Rci: Subtlnější což nám by prospělo zrak mít,
 v syře mola spatřovat, k nebi pozdvihnouti nemocť se,
 cítiti boly živé, u všechných mřiti potínkách?
 25 Což pak čich? rúží kdyby páry, přerychle do mozku
 vestřelující, bily k smrti nás rovnými bolestmi?
 Přírody hřímáním zvuk uším by hřměl hrubě čijným,
 ohlušoval vždy svrchovaných nás těl kdyby hudbou:
 ó jak přáli bychom, aby nám Bůh stále udílel
 30 šustících zefirův, hrčících míle potůčkův!
 Ajta! není-li dobrá i moudrá prozřetedelnost,
 jak v tom, což dává, tak v tom, což nám odepírá!

VII.

Jiří Palkovič.

Jiří Palkovič narodil se v Rimavské Báni, v stolici gemerské, dne 27. září 1769. Prvního vzdělání dosah na školách domácích, odebral se l. 1792 na universitu jenajskou, kdež dvě léta pobyl. Navrátiv se do Uher, dílem na veřejných ústavech, dílem v soukromých domech učitelství zastával. Když se pak l. 1803 snahám Tablicovým a Hamaljarovým podařilo zříditi stolici řeči a literatury československé při lyceum prešpurském, byl Palkovič na ni dosazen. Zde působil co učitel a spisovatel až do své smrti, kteráž ho dne 13. června 1849 zachvátila.

Literární činnost Palkovičova trvala od l. 1800 do 1846, i značí se pečlivým vzděláváním jazyka dle vzorův z doby Veleslavínovské. L. 1801 vydal sbírku básní (Muza se slovenských hor), 1804 veršovanou „Známost vlasti uherské“, l. 1808 Písma svatá nového i starého zákona; od l. 1812 do 1818 vycházel pod řízením jeho politický časopis Týdenník, od l. 1832 do l. 1846 poučný spis periodický Tatranka.

Chvála moudrosti.

(Z předmluvy k Týdenníku 1812.)

Nejvýbornější a mezi všemi lidskými věcmi nejdražší a nejnepřecenenější věc jest zajisté pravá osvícenost, moudrost anebo známost rozličných věcí, vzdělaný rozum. Tato pravda jest tak jistá a neomylná, že snad není člověka, ježtoby ji, jen trochu ji uváže, zapírali mohl. Od krále až do žebráka všecko ctí učeného rozumného člověka, aniž jest pod sluncem takové lidské společnosti, kdežby moudrost a učinnost ctěna a vážena nebyla. I u obecného lidu, jakž to každodenně vidáme, ten vždycky přednost mívá, který se dobrým rozumem skví. A ač někdy bohatej a velicí světa nad moudrého se povýší; však zavdali se nějaká a veliká důležitost, zajisté celá obec pohledá a na předeek postaví toho, kteréhož rozum a srdce vzděláno jest. Přetěšeně vysvětluje toto Kazatel (k. 9, v. 14 a násled.), kterážto místo, abych zde slovo od slova položil, pro jeho utěšenost a znamenitost zasluhuje: „Bylo, prý, město malé, a v něm lidí málo, k němuž přitáhl král mocný, a obehnav je, zdělal proti němu náspy veliké. I nalezen jest v něm muž chudý moudrý, kterýž vysvobodil to město moudrostí svou, ačkoli žádný nevpomenul předtím na muže toho chudého. Protož řekl sem já: Lepší jest moudrost než síla, ačkoli moudrost chudého toho byla dlouho v pohrdání a slov jeho neposlouchali. — — A tak lepší jest moudrost než nástrojové váleční; ale nemoudrý jeden kazí mnoho dobrého.“

moudrosti, známosti a ctnosti nabyti hleděl? — To jest aspoň neomylná pravda, že nedospělým pěstounův, správcův, a to tím bedlivějších a podstatnějších, čím oni nedospělejší a tvrdočelnější, potřebí, mají-li v dobrém řádu a pravé kázni zdržování a tak i sobě i jiným prospěšni býti. I to také jest pravda, že čím kdo jest surovější, nezvedenější, nevzdělanější, a ať tak dím, samorostlejší, tím jest také k rozpásanosti, k neposlušnosti, k zpouře náchylnější, nepoddanější a nekázanější, a tím méně může sám sebe řídit; kdo naproti tomu všelikým uměním, dobrými mravy okrocen a oblomen jest, tomu se může již víc volnosti propůjčiti, nebo takový již ne tak snadně, jakž říkáme, přes šňuru tesati bude. — Jisté jest, že čím vy, milí přátelé, budete vzdělanější, osvícenější, lepší, tím i blíže budete lepšího občanského stavu a záducnějšího losu, a tím také budete více váženi v krajině. Ukazují to příkladové těch, kteříž mezi vámi skutečně nad jiné se umělostí, rozšafností a šlechetností vznesli: aj, zdaž tito nebývají šetřeni i ctěni i od vyvýšených lidí? František Vavák, sedlák a rychtář dědiny Milčic na poděbradském panství v Čechách, který se v literním a jiném umění tak vycvičil, že i knížky v jazyku českém sepsal a vydal, jest živý příklad a důvod toho, že i sedlák v svém stavu a položení může umělostí, vybroušeným rozumem zvláštní cti a slovutného jména a lepšího losu dojíti. Vavák obdržel zvláštní odměnu od nejjasnějších našich mocnářů Marie Teresie, Jozefa II., a měl milostivou audienci u nynějšího nejmilostivějšího císaře našeho Františka I.

Pročež také i mé heslo vždy jest a bude: umění a ctnost! Sem ouplně přesvědčen, že se ani jednotlivým lidem ani celým obcím zhora nemůže dobře vésti, u nichž není umění, šlechetnosti, v nichž hloupost, zlost, barbarství panuje. Největší, nejslavnější, nejlepší mocnářové na světě byli ti, kteříž byli nejučenější, umění literního a učených lidí zvláště milovní, ano sami spisovatelé a vydavatelé knih, jako David, Šalomoun, Marek Aurelius, Karel Veliký, Karol IV. veleslavné památky, otec vlasti české, Matyáš, král uherský, Bedřich Veliký, král pruský a j. a nejmocnější, nejskvoucejší obce a království byla a jsou ta, kde všeliká umění nejvíce prokvítala a prokvítají, jako řecké obce, římská obec, francouzská, anglická, rakouská říše.

VIII.

Sebestian Hněvkovský.

Žebrák v druhé polovici minulého století literatury naší dal tři statečné pěstovatele, bratry Nejedlé a Hněvkovského. Spisy jejich, jakkoli nenáleží k oněm skvělým úkazům, které i po dávných věkách zůstávají pýchou národa, nicméně předuležity jsou proto, že připravovaly pokrok pokolení pozdějších způsobem tak šťastným, že jména jich původův vždy s vděčností připomínati sluší. Hněvkovský narodil se dne 19. března 1770. Nastoupiv dráhu právnickou, stal se radním v Planici l. 1795, pak v Žebráce l. 1805, posléze l. 1826

purkmistrem v Poličce. Poslední svá léta od l. 1836 ztrávil na odpočinku v Praze, kdež dne 7. června 1848 zemřel. Svou dobou velmi ceněna byla směšnohrdinská jeho báseň Děvín (vyd. 1805), kterou později s nevelikým prospěchem přepracovanou podruhé vydal l. 1829. Když Počátkové českého básnictví, l. 1818 v Prešpurku společně od Palackého, Šafaříka a Benediktiho vydání, způsobem v literatuře naší po tehdejší dobu neslýchaným udeřili na Parnass český, nové budoucnosti jemu dobývající a prosodii Dobrovského co neslovanskou vítězně zamítající, pokusil se Hněvkovský o obranu posavadních básníků, vystoupiv se „zlomky o českém básnictví“ (1820). Téhož roku vydal svazek básní. Na sklonku života postaven jsa, neustal býti činným, o čemž svědčí Básně nové (1841), veršovaná pověst o Faustu (1844) a drama Jaromír (1845).

Vojtěchovi Nejedlému o pracovitosti.

Mnozí páčí za blahé jen ostrovany,
 co tak žijí posud nevinném ve stavu;
 příroda jim sama poskytuje stravu,
 za krm kokosy v hojnosti jim dány;
 5 netřeba jim šatstva, žádné práce,
 nevědí nic o starosti, klamně čáce;
 žijí nevědomě jako děti,
 lze jim stále jako ptactvu hráti, pěti.
 Za šťastné to pokládá svět živobytí;
 10 ale jest to zvířecí jen žití.
 Nezdá se být člověk k tomu stavu
 pouze zřízen; Tvorce mu dal skvělé vlohy,
 vštípil rozum, jiskru božskou, v hlavu;
 nosívá ji vzhůru do oblohy.
 15 K vyššímu jest zde to nahé plémě!
 Má si podrobiti země,
 snahami se k výši zdokonalit,
 a tak musí život ztvrdit, zkalit.
 Nah sem přišel, k tomu bez vši braně,
 20 nevynikl vzhůru maně,
 nébrž prací, tou jest světa pánem.
 Tak jest mocen tepat nejlítější zhoubee,
 potýkat se s největším i velikánem,
 podmanit si, co jest skryto v hloubce.
 25 Nezpomáhá tu nic rychlost v letu křídla,
 ani skrytá ve skalinách sídla;
 netrpí nic, co by bylo škodno,
 přivlastní si, co mu k skytu hodno;
 ba i zvířata si přived v podrobenství,
 30 prokazovat jemu musí poslušenství:

k vození tam vchoval si spřeže;
 ono zvíře jej co pána střeže,
 ano v nebezpečí životem jej brání,
 k tomu ještě jiné plody shání;
 toto k nošení mu nachyluje záda, 35
 tam zas oděv jemu nosí celá stáda,
 honosí se v jejich skvělém rouně;
 jiná k jeho krytí poskytují houně;
 tam jej mlékem zásobují skoty,
 konají i pracná díla do lopoty. 40
 Vzdělanec i nad živly svou vede vládu,
 hradí vody, vede je kam třeba, k spádu,
 tu mu konat musí nesčíslné práce;
 káže větru, ohni, jako vládce,
 ano hromu vykazuje meze, 45
 sám se vznáší také do povětří.
 Spolek těchto živlů břemena sám veze.
 Pudí lodi, síly své tak šetří,
 a když ostrovan jen za byt brlohy
 volí, onen tvoří pohodlné stavby: 50
 ty a jeho probytečné plavby
 výsost ducha jeví. Skoro oblohy
 dotýkají se tam skvělé pyramidy,
 podív jeví mosty, palácové střídy,
 tarasy též, pak i vážné svaté chrámy, 55
 by tak Tvorce bydlil mezi námi.
 Ajta loď co labuť v kráse pluje
 a drzostně hněvům živlů odporuje;
 nehrozí se jich ten hrdý smělec —
 na kompas svůj hledě, míří jako střelec, 60
 s potázaním provodící hvězdy
 nezabloudí, vykoná své jezdy.
 Nahoře tam tato světla věčná
 vnukla v srdce lidské čáku vyšší:
 o Tvorci tam mluví slova řečná, 65
 které ostrovan ten sotva slyší;
 ta i jeho mravy zvyborňuje,
 a tak výš a výše postupuje.
 Ať dál onen hledí, ještě co tu vzdělanec
 vyved: poslyš jaký souzvuk strojů 70
 kouzlí, opojuje, jakby nebes čekanec
 vyloudil je z temných zdrojů.
 Též ať hledí, jaké vyved ze skal tvory:
 zdají se ti dýchat, zdá se, že tu vzory
 vnuklo jemu nebe. Ať zří také malbu, 75
 oko nerozezná barev šalbu:
 jsou to živé plody obraznosti!
 Dále mlčím, jaké vědomosti
 umění též získal: kterak kráčí výše.
 Co mu pokrm, pohodlí a číše 80

poskytuje! Jaké vнадné vyražení!
 Tak duch jeho pluje v nadešení! —
 Co lid přivedlo k takové vzdělanosti?
 Pouze pracovitost, snaha účinnosti.
 85 Jí jen roste těla, ducha síla,
 jí se vyvinují převýborná díla.
 Při tom rozmohlo se lidské plémě:
 obživit je nepostačí země.
 90 Národ vzdělaný si dopomůže lehce
 vzděláváním země, vydržením hovad,
 naučil se je pak k blahotě své chovat;
 kdežto divoch, jenž pracovat nechce,
 lidským masem sytiti se musí,
 95 při svobodě mrazu, bídy dosti zkusí,
 a pak bývá druhých pronárodů plenem,
 posléz zacházívá celým kmenem.
 Jináče to pracující plémě lidské
 tvoří sobě sady hesperidské,
 k všemu snadnost podává mu zkušenost,
 100 a tak získala se jeho vznešenost.

IX.

Vojtěch Nejedlý.

Vojtěch Nejedlý narodil se v Žebráce dne 17. dubna 1772. Vstoupiv do stavu kněžského l. 1796, vedl duchovní správu v několika osadách, až se l. 1826 dostal za děkana do svého rodného města, kdež 7. pros. 1844 život svůj dokonal. V. Nejedlý byl jeden z nejhodlivějších pěstovatelův literatury české v první polovici našeho století. Prvotiny jeho básnické (Poslední soud) vyšly l. 1804. Později se poesie jeho vyskytují porůznu. Od l. 1833 do 1837 vydal lyrických básní dva svazky, tři epeje (Otokar, Vratislav a Václav), pak báseň didaktickou (Karel IV). Tato poslední poměrně jest nejzdařilejší; vůbec se však plodům V. Nejedlého nedostává svěžesti a opravdového vzletu.

Rozjímání o mocnosti Boží.

Uvidím-li jasné nebe,	Srdce klepá podivením,
Slunce ohněm plýtvající,	Na zem klesá slabá noha,
Měsíci, spatřím-li tebe,	Duše velikého Boha
V tmavé noci blýskající,	Vyhlašuje s potěšením,
5 Zaskví-li se hvězd jak písku síla:	Jazyk zajíká se, stojí.
Ó tuť trne ve mně každá žíla,	Když se za divem div rojí,

- Jako snové v mysli živé
Divotvorná tvářnost lílá:
15 Zázraky a mocnost boží chtivé
Srdce v přirození čítá;
Není v stavu, byt se střelo,
Aby divy sčítsti mělo.
- Kdo tě, pověz, vytrhl z prachu,
20 Hlavo světy skoumající?
Ozbrojil tě hromem strachu,
Blesku města sžirající?
Kdo ti, slunce, kráčeť káže?
V jistý rád vás, hvězdy, váže?
25 Hory, doly skřehlé mladí?
Mrtvé stromy obživuje?
Z poupat růže rozvinuje?
Slavičku, tvé zpěvy sladí?
Jak se zima znovu blíží,
30 Rozkoše i řeky klíží?
- Pán ty divy denně tvoří!
Okem střelí, vrch se boří,
Milostivým okem kyne,
V sladké radosti zem plyne,
35 Ruku zavře, hlady mřeme,
Ruku vztáhne, hodujeme.
S námi mluví v outlém květu,
V dešti jeví lásku k světu,
Hromem ozbrojený hrozí.
40 Darmo zapírají mnozí
Boha otce laskavého.
Majíc posměch z moci jeho:
Když se mračna zatahují,
- Hrůzou nebe ozbrojují,
Když blesk žhavý lidi slepí, 45
Houká hrom a skály třepí:
Mudrák trna v sklep se skrývá,
Červ se plaze žalmy zpívá.
Otce nechtěl v lásce znáti:
Strašného se pána báti, 50
V prachu svíjeje se, musí,
Moc-li jeho hromem zkusí.
- Mocný jest Pán! rachotivý
Hrom ho světům oznamuje,
55 Netrň! jest i dobrotivý,
Země otce oslavuje;
Tvoříf život, chléb a kvítky,
Staraje se o své dítky.
Není na daleké zemi,
Projdi svět, ó není tvora, 60
Nejmenšího mezi všemi,
Jemuž lásky boží hora
Štédroty by nevydala.
Mdlého broučka neblažila.
Kdo smí hlavy pozdvihnouti, 65
V pravdě sobě povzdechnouti:
„Bůh mne vyvrhl z počtu dítek,
V poušti stojím sprahlý kvítek?“
Byť měl hořký kalich píti,
70 Aspoň nešťastnému sladí
Naděje žluč, věčnost chladí
Peklo bídy; má-li mřítí,
Žebrák smrti odporuje,
Život sobě oblibuje.

M í r.

- Pokoj vládne, země mládne,
Bujní úrody;
V bouři nejlítější
Rukou nejsvětější
5 Bůh spjal nehody.
- Posel svatý pokoj zlatý
Světu zvěstuje,
Hlad a vojna trnou,
Radosti se hrnou,
Svornost panuje. 15
- Zmatek klesá, doma plesá
Matka se synem,
Sestra k bratru běží,
Na srdci mu leží,
10 Volá: Nezhyneť!
- Štěstí záře stírá tváře,
Mokré slzami,
V srdcích rány hojí,
Země v jasně stojí,
20 Svítíc perlami.

Tiché ctnosti v domácnosti
 Blaží dobrý lid,
 Moudrost přívětivá
 Řídí srdce živá,
 Staví lásce byt.

X.

Jan Nejedlý.

Zásluhy, kterých si Jan Nejedlý za věku svého o prozu českou dobyt, značné jsou, ačkoli směr jeho nelze jinak nazvat než jednostranným. Byl zajisté toho mínění, že vzory, od kterých odstoupiti nesluší, jediné jsou spisové z doby Veleslavínovy. Mýlnost náhledu takového jasně se jeví i v pozdějších pracech samého Nejedlého. Řeč XVI. věku, jakkoli vzácný poklad v sobě chová, samotna nepostačuje době naší, kdež se obor mysli lidské spůsobem tak ohromným rozšířil a právě rozšíření toto nutně vymáhá rozhojnění každého jazyka, ač má-li býti dostatečen k potřebám životným. Staromilství Nejedlého vztahovalo se však nejen k řeči ale i k pravopisu, a bylo příčinou ostrých sporův, ve kterých na straně protivné stáli Jungmann a Dobrovský.

Nejvážnější literární podniknutí Nejedlého byl Hlasatel, periodický spis, jenž obsahoval básně, pověsti, vyňatky z literatury staré, překlady z klasikův řeckých i římských a články přírodnické. První doba vycházení jeho připadá mezi l. 1806 až 1808. Války francouzské a vzešlá v jich zápětí drahota přetrhly další vydávání až do l. 1818. Kromě toho vydal Nejedlý přízvučný překlad I. zpěvu Iliady 1801, překlady spisův Gessnerových: smrti Abelovy 1800 (po druhé 1804), Dafnidy 1805, Idyll 1829, Florianova Numy Pompilia 1808 a Youngova kvílení nočního 1820.

Nejedlý byl rodem ze Žebráka (nar. 25. dubna 1776). Oddav se na právnictví, dosáhl stupně doktorského a zemské advokatury. Po Pelzelovi přijal na se učitelství české na vysokých školách pražských (1801). Za opravení českého překladu zákonníka občanského odměněn byl titulem císařského raddy (1812). Zemřel dne 31. prosince 1834 v Praze a pochován v Žebráce.

O lásce k vlasti.

Již drahně časův u všeobecné přísloví vešlo, že žádnému člověku nad vlast jeho nic není milejšího ani světějšího. I v skutku, jestli že

jen drobet bedlivěji toho povážíme, shledáme, že toto propovědění pravé a neomylné jest; neb cožkoli vážnosti a poctivosti hodné, cožkoli svatě býti uznáváme, toho všeho poznání vlast naše jest původem prvním. V vlasti naší prvního světla božího sme spatřili, v vlasti naší prvním zvukům jazyka našeho materského sme se učiti počali, známosti a umění o přirozených i nadpřirozených věcech sme nabyli, rozum svůj vzdělali a vycvičili; vlast naše jest všeobecná máti, která nás všechny starostlivě a laskavě vychovala, i až po tuto dobu docho-
vává. Mezi matkou naší přirozenou a vlastní naší jest tak uzoučké spo-
jení, že žádného slova není, kteréžby nám nad matku mileji a líbez-
něji znělo; neb kteréž slovo hned od dětinství jmenujeme častěji jako máti? kteréž jest nám známější a snadnější? A kdož jest, aby matere své nad jiné všechny nemiloval, jakož i matka každá dítky své nade všechny miluje? Ješto se často přiházívá, že matky, nesmírnou milostí k dětem svým jaty jsouce, mnohem lépe, než slušné jest, o svých dítkách smýšlejí, domnívajíce se, že jiných rodičů dítky ani tak pěkné, ani tak rovně zrostlé a roztomilé, ani tím vtípem a schopností ke všemu umění a učení obdařeny nejsou, jako jejich vlastní. Kdož matku a otce svého tak miluje, jakž přirození a občanství zákonové k tomu ho vízí, tenť zajisté i vlast svou nade všecko milovati musí; neb i otec náš, otcův otec, a matka naše, matčina matka, pradě a prabába a tak v dalším kolenu všickni předkové naši této vlastní náleželi, a tak to jméno nás vede až k prvnímu společnému otcí našemu a matce naší.

Vlast jest všeobecná matka, kteráž rovnou měrou děti své miluje, žádného rozdílu mezi nimi nečiníc, kteráž tomu chce, aby všeho v hojnosti bylo, nikde pak skrovnosti neb chudoby se nespátrovalo, aby vyšších a nižších, žádných však utiskovaných a potlačených se nenacházelo, kteráž i při nerovném rozdělení statků v tom zachovává rovnost, že každému k dosažení i nejpřednějších hodností a důstojenství cestu otvírá, kteráž žádného zlého a neštěstí na svou rodinu nedopouští, mimo to, jemuž jí ubrániti nelze, totiž němoc a smrt; vlast jest ta všeobecná matka, kteráž se domnívá, žeby nic dobrého neučinila dětem svým, vyvodíc je na svět, kdyby i toho nespůsobila, aby se jim dobře vedlo; vlast jest živitelkyně svých dítek, jenž jim pokrmu a nápoje svého s touž radostí poskytuje, s kterouž jich sama přijímá; vlast jest země, kterouž všickni obyvatelé, jako děti svou matku, zachovati se snaží, kteréž žádný opustiti nechce, obáváje se, žeby štěstí svého se spustil, v níž i cizozemci útočisté svého vyhledávají. Vlast jest ona mocnost, kteráž s lidským tovaryštvem jest rovného stáří, základ svůj majíc v přirození a pořádku obecném, kteráž kům svým podrobuje rovně ty, kteříž v nívládnou a poroučejí, jako ty, kteříž poslouchají; ona jest jako nějaké dobrotivé božstvo, kteréž jen proto oběti přijímá, aby je zase od sebe vydávalo, kteréž více lásky nežli bázně žádá, kteréž plesaje se usmívá, když odměňuje, a vzdychá bolestně, když trestati musí.

Taková jest vlast; a poněvadž i osobám zvláštním, ježto něco dobrého nám učinili, vděčností jsme povinni, čím více nám tedy náleží dobrým se odměniti vlastní naší, kteráž tolik dobrodiní nám prokázala, i až po tu chvíli prokazuje? Ve všech skoro obcích jsou zákonové za příčinou dětí k rodičům svým nevděčných dáni: ale vlast

naše jest společná a všeobecná matka, kteréž nemůžeme se dosti vy-
 naděkovati, že sme se v ní zrodili, že ona nás vyživila, odchovala
 a zákony svými hájila, i všeho společného dobrého účastny učinila.
 I kdožby tedy vlasti, té štědré matky, nemiloval, kdožby jí všeho do-
 5 brého nežádal? Vůbec známo a zkušeností ztvrzeno jest, že žádného
 není člověka, kterýžby, jsa v cizině, anobřz i v tom nejjzdálenějším
 světa okršku, zcela vlasti své zapomněl, a časem se na ni nerozpomí-
 nal, a po ní netoužil. Vede-li se nám v cizině zle, tuť nám ustavičně
 10 připadá na mysl, že nad vlast není většího štěstí; vede-li se nám do-
 bre, tuť bez přestání se domníváme, že se nám při všem štěstí našem
 toho nejpřednějšího a nejmilejšího nedostává: že nejsme v vlasti naší,
 nýbrž v cizině. Z té příčiny se přiházívá, že muži znamenití, ježto
 v cizích zemích nesčíslného statku nabyli, toho nejpřednějšího důsto-
 15 jenství dosáhli, obzvláštní učeností a udatností ozdobeni nejvyššího
 stupně slávy a nesmrtelnosti došli, po ničem tak toužebně nedychtí,
 jako aby do své se navrátili vlasti. I mají za to, žeby nikde lépe
 a mezi lepšími lidmi štěstí svého požívati nemohli, jako v vlasti své,
 v té přerokozkošné zemi, kdež se zrodili a hned za svých mladičkových let
 bydleli, kdež příbuzné a přátely měli, kdež každé rolí, každý pramínek
 20 a potůček, každý utěšený háj a pabrtek, každé křovičko jim známo,
 podle nichž se procházivali, aneb, mladistvého věku jsouce, si hrávali,
 přenevinných radostí požívající, ješto jich srdcí tehdá žádný zármutek,
 ani jakási žravá žalost nesklíčovala. Čím více kdo vážnosti, důstojenství
 a statku v cizině nabyl, tím horlivěji po vlasti své dychtí. Ačkoli i
 25 při mladých lidech nemalou žádost a dychtivost po vlasti znamenáme,
 nicméně při dospělejším věku tím více se ta žádostivá tužba na jevo
 dává; čím staršího docházíme věku, tím mocněji se snažíme a usilujeme
 žádost svou vyplniti, abychom život svůj v vlasti své dokonali, abychom
 30 předků našich složili. I v skutku žádného není, anby žádal v cizině
 pohřben býti!

Však i těm nejstarobylejším národům znamenitým nic se nezdálo
 býti nad vlast ani světějšího, ani lásky, vážnosti a poctivosti hodněj-
 šího. Dostateční toho důvodové jsou Řekové a Římané; tiť hluchně hlá-
 35 salí, že sebou samými sou vlasti povinnováni, že se nedopouští, nad
 ní rovně jako nad otcem aneb nad matkou učiniti pomsty, že žádného
 za přítele míti nenáleží, nežli ty, kteří jsou i vlasti naší přátelé, že
 ta největší sláva záleží v bojování za vlast, že pro její zachování krásno
 a mílo jest svou krev vyliti, že těm toliko nebesa přejí a požeňávají,
 40 kdož svou vlast zachovávají. Slovo vlasti bylo mezi nejpřednějšími
 slovy, kteréž řecké a římské dívky žvatlaly, vlast byla i při obcování
 i všech válek a krvavých bojů heslem; pro vlast básnili básníři, pro
 vlast řečňovali řečníci, pro vlast bylo rokováno v radě; jméno vlasti se
 45 rozléhalo při veřejných hrách a divadlech i při každém veškerého lidu
 shromáždění, při všech sněmích a sjezdích obecných i soukromných;
 všickni od nejvyššího správce až do toho nejposlednějšího člověka
 v obci, jakousi svatou citedlností a láskou jati a opojeni, sami sebe zapírali,
 svým vlastním ziskem pohrdající a obecného dobrého vlasti své vy-
 hledávající.

50 Nejsilnější důkaz, jak milá všem lidem vlast býti musí, zdá se

tento býti, že všickni zákonodárcové žádného přísnějšího nevěděli trestu, kterýžby na největší provinění ustanovili, jako vypovězení zločinců takových z vlasti. Ale nejen zákonodárcové, nýbrž i vůdce vojenský o mocnosti lásky k vlasti tímž způsobem smýšleli; neb bojovníky své k udatenství vzbuzující, za nejmocnější a nejstatečnější důvod měli, předkládající jim, že za vlast bojují; jak mile slovo vlasti zaslechli, již žádný nechtěl neudatným býti, již i bázlivi a nesmělí nabyli srdce a jako lvové bojující hrdinských skutků až ku podivu dokazovali. Ale již i některé skutky uvedu, jimž bych vše, což jsem pověděl, pravdivé býti potvrdil.

Když Řekové u Salaminy přemohli Peršany, bylo slyšeti na jedné straně hlas pána rozkazovačného, který otroky hnal do boje, na druhé straně hlučně se rozléhalo jméno vlasti, kteréž lidi svobodné vzbuzovalo k bojování. Takť mocné jim bylo jméno vlasti, že jim nic milejšího ani dražšího nebylo nad lásku k vlasti; v bdění a pracování pro vlast zakládali své jediné štěstí a svou největší slávu. Likurgus, Solon, Miltiades, Themistokles, Aristides více své vlasti vážili sobě nežli všechněch pokladů veškerého světa. Aristides, kterýž po mnohá léta všecken národní poklad pod svou mocí měl, tak spravedlivě úřad svůj zastával, že po své smrti ani tolik jmění nepozůstavil, aby byl mohl pochován býti. Špartánky, tím více chtějící se zalíbiti mužům, měly zato, že mnohem bezpečněji cíle svého dosáhnou, když s krásou a láskou svou horlivost a lásku k vlasti spojí. Za kterouž příčinou takto matky synů svých nabízely k boji: Jdi synu můj, a ozbroj se k obhájení vlasti, a nevracuj se, leč se štítem svým aneb na štítu svém, to jest: vítězoslavný neb mrtvý. Těš se z toho, pravila jedna matka, těš se z toho, že's nohu ztratil; nebť ani kroku neučiníš, aby se neupamatoval, že's vlasti své hájil. Po bitvě leuktrické všecky matky těch synů, ježto zahynuli v boji, za šťastné se pokládaly, a matky, jichžto synové přemoženi se navrátili domů, nad nimi plakaly.

Římané, od Řeků poučení jsouce, hluboko v srdce svá vštípili lásku k vlasti. Brutus kázal synům svým hlavy stíti, aby vlast zachoval; Veturia láskou k vlasti vymohla, že syn její Coriolan, proti Římu brannou rukou táhnoucí a z kořen vyvrátiti jej chtějící, braň svou složil; Manlius, Camillus a Scipio jméno vlasti toliko jmenovali, i nepřátely jména římského přemohli; Catonové oba jen se ozvali jménem vlasti, aby zákony a mravy starořímské zachovali. Cicero jen provolal k vlasti, i odstrašil Antonia a jako hrom roztřepil Catilinu. Tak se Fabiovi, vůdci vojenskému, posmíval jeho spoluvůdce, i vojsko samo jej hanělo a tupilo, i pohrdalo jím, že s nepřitelem nechtěl bitvy svěsti; ale Fabius, dobrý vlasti své předvídaje, nic toho posměchu a té hany nedbal, aniž úmyslu svého změnil, nýbrž ještě váhal a prodléval s bojem, až pak, cíle svého dosáhná, přemohl Hannibala. Regulus, nejvyšší římský vůdce, byv od Kartaginenských zajat a do Říma vyslán, aby tam o propuštění a směnu vězňů kartaginenských za římské jednal, s tou přípovědí, zjedná-li to, že z vězení propuštěn bude, pakli nezjedná, aby se opět u vězení postavil, sám nejprve z lásky k vlasti, věda o tom dobře, že se tam k vymyšleným a hrozným mukám navrátí, k tomu radil, aby Římané žádné směny o vězně nečinili, ale pomyslili na to, že on již jest sešlý věkem a starý člověk, jehožto život málo vážen

býti má. I přivedl také k tomu, že ho Římané v tom uposlechli a navrátil se zase do města Kartago k svým úhlavním nepřítelům, kteříž ukrutně a rozličnými spůsoby mučiti a trápati ho dali. Tak jest sobě více vážil obecného dobrého nežli svého vlastního života. Tak tři Deciové, otec, syn a vnuk, všickni tři v úřadě konsulském postaveni jsouce, pro vlast životů svých se odvážili.

Nikdy snad to krásné slovo vlast nebylo s větší uctivostí, s větší láskou a s větším prospěchem slyšáno, jako za času Fabriciova. Vůbec jest vědomé, co Fabricius králi Pyrrhovi vzkázal, řka: „Zachovejte si svého zlata a svých hodností; my Římané všickni jsme bohatí, protože vlast od nás jediné zásluh žádá, abychom k hodnostem povýšení byli.“ Takový hlas vlastenecký panoval v městě římském, kdež všickni stavové a řádové ctnostni byli. Hle toť jest ta příčina, že veškeré město Řím Cineášovi, krále Pyrrhovu vyslanci, toliko jednou rodinou býti se zdálo, a že v radě římské, v osobách radních pánův samé shromážděné krále býti se domníval.

A což mám o lásce k vlasti jiných národů připomenouti? Není pod sluncem, ať slovem dím, není žádného národu, byt sebe nevzdělanější, sebe hrubší byl, kterýžby vlasti své nade všecko nemiloval, života svého odvážením i statku a jmění všeho obětováním nehájil a od záhuby zachovati neusiloval. Ti nejznamenitější a podivní nejhodnější všech věků skutkové, kteříž buď hrdinstvím, buď neslýchanou šlechetností myslí se vykonali, jediné láskou k vlasti byli provozováni. Jestliť to jakási přemilá a vroucná citedlnost, kteráž naši vlastní lásku se vši ctnosti a ušlechtilosti krásou spojuje, jim jakési mocné síly dodává, a (ať dím) tu nejhrdinštější ze všech vášní a náruživostí působí. Tať citedlnost vlastenská jest ta neobmezená mocnost, kteráž nesmrtelné činy vyvodí, bleskem svým naše oči mdlé obráží, divy tvoří, cosi milostného v srdci působí, čeho žádný cítiti, čemu žádný uvěřiti nemůže, mimo toho, an té lásky a citedlnosti vlastenské zakusil.

A hle! v jaké vážnosti a hodnosti se nacházejí, jakým důstojenstvím se obdařují, v jaké poctivosti a slávě u potomků se skvějí ti přešlechtilí muži, ježto vlasti své věrni jsouce, ničeho neopominuli, coby jí dobrého a prospěšného bylo, buď mužnou statečností před nepřátely ji bráníce a životů svých hrdinných hrdinsky se odvažující, aneb moudrostí a učností svou dítky její a své spolubratří ušlechtilým mravům a ctnostem vznešeným vyučující, rozum jejich vzdělávající, aby schopni byli poznati svět, pravdu, cíl a konec svůj, a dobrodiní všemohoucího Pána, kterýž k nám tak laskavý, tak milostivý v nesmírných přirozenosti zázracích se propůjčuje! Codrové, Curciové, Virgiliové, Horatiové a jiní více (abych obšírnosti uskromnil) tak dlouho v nesmrtelné slávě skvíti se budou, jak dlouho o skutcích aneb spisích jejich na světě bude památka.

XL

Josef Jungmann.

Ves Hudlice na Křivoklátsku rodištěm jest tichého genia, který s vytrvalostí úžasnou, duchem vysoce vzdělaným a myslí šlechtitou podnikl i dokonal více, než jinde učeným sborům ukládati uvykli. F. Procházka snažil se, aby přetržené spojení se starou literaturou vyzdvihl, vydáním spisů dávnověkých utvořiv takorůžka most k literatuře nové. Dobrovský vystavil budovu jazyka našeho způsobem vědeckým a tak důkladným, že o zevnitřné jeho strany sporu býti nemohlo. Jungmannova zásluha k neporovnání větší jest nežli obou těchto mužův. Co od nich jen počato, on svrchovaně dokonal. Slovníkem svým spojil výkvět života starého s životem nově vstípeným. S úspěchem podívu hodným dopracoval se toho, aby jazyk náš přispůsoben byl k volnému vyjadřování ideí novověkých a připuštěn býti mohl v obor vzdělaných řečí evropejských. Kdežto Procházka a Dobrovský, příliš jsouce zaměstnání nesnáze práce své, samostatných spisů českých téměř nezůstavili: máme z péra Jungmannova řadu překladů a původních sepsání, ježto nepřestanou býti vzory klassické češtiny.

Jungmann narodil se dne 16. července 1773. Otec jeho byl rolník. V Praze studoval gymnasium, filosofii a práva (dok. 1799), načež se s oblíbením oddal stavu učitelskému. L. 1800 stal se učitelem na gymnasium litoměřickém. L. 1811 dosáhl hodnosti doktora filosofie. Čtyry léta potom dostal se za humanitního profesora na akademické gymnasium v Praze. Po 20letém blahoplodném působení v úřadě tomto ustanoven za ředitele téhož ústavu (1834). L. 1845 vstoupil na odpočinek. Po krátké poslední nemoci zemřel v Praze dne 16. listopadu 1847.

Literární práce Jungmannovy jsou: překlady Ataly Châteaubriandovy (1805), Miltonova ztraceného ráje (1811), Slovesnost (1820), Historie literatury české (1825). L. 1833 dokonal arcidílo své, plod prací 30letých, veliký slovník jazyka českého (5 dílů, vyd. 1835 — 1839). L. 1841 vyšly menší jeho spisy sebrané, 1843 nově vzdělané druhé vydání Miltonova ztraceného ráje, 1845 Slovesnosti a 1849 historie literatury.

Zásluhy Jungmannovy došly za života jeho čestného uznání. Císař Ferdinand ozdobil jej l. 1839 rytířským křížem řádu Leopoldova a. l. 1847 jmenovati jej ráčil řádným členem nově založené císařské akademie nauk.

Ke dni čtyřicetiletého panování JM. císaře a krále Františka I.

Či to jméno slaví v rozložitém poli,
Kdež bystrý se Dunaj, Pád i Labe pění?
Proč dvakrát paterý národový jazyk
Hymny prozpěvuje k nebi?

5 Ne k Jordánu to vedl let čtyřikrát deset
Pouští lidstvo prorok: král veliký to vladl
V nívách mlékotokých let čtyřikrát deset.
Sloupem lásky boží krytý.

10 On před vítězovým neplakal obrazem
Žízní slávy, jinoch: mírolibec stojí
Hradba svým dědinám, nestrašivý vrahův,
Říše přispořitel svaté.

15 Čist dlouhým osudem, co plamenem zlato,
Láskou prostomilou k svým plane národům,
Vlastní srdce hotov, káže-li potřeba,
K štěstí obětovat lidu.

20 Právům posvěcených On zemivládařův
Svítlí ke spasení nábrehová věže,
Pevná neskroceným odporovat vlnám
Bouřícího se domnění.

Proměnným spravujeť žezlem i zákonem
Každou svým, svěřenou sobě Bohem, čeleď,
Otcovský velitel, jenž koruny mnohé
Láskou víže pronárodův.

25 Nábožnost blaženou, ctnost nebesům milou,
Sám ctnosti spanilá hvězda, konat velí;
Palmou rájeplodnou míru ušlechtilé
Okrývat libuje vědy.

30 Pod křídlem chovaný, ó Čechu! orlovým,
Plésej v den veliký! Darmo sočí vrazi,
Darmo zrádce brojí, odrodilec; tvoje
Zvážil srdce i víru král.

35 Míšencem pohrdá, národovost cení,
Líbí, jímžto mluvil Václav i Jan, jazyk
Český; jím povinen tys velebit Jeho,
Jej ti zkvítati On přeje.

Rybářská píseň.

Osuda rybákům lahodí,
Voda pole jim, pluh je lodí;
Semene na záhon nehodí,
Ve keseru žeň však nachodí.

Nebesa se mračnem zatají,
Vlny vody mutné se vlají;
Ale oni bouřem nelají,
V moku ryby kalném lapají.

10

5 Kudy zemi vln tok protéká,
Role zasahá jich daleká;
V moři bohatý lov je čeká,
Hlubina i žádná neleká.

Rybáři ti švarní a pleší
Vždy u vodě ladné se těší;
Lichota nemá v nich peleší,
Proti Bohu řídko kdy hřeší.

15

Kdy se tuto pak dost naloví,
V životě si věčném pohoví;
Kudy v nebe, Petrem se doví,
Bohu je rybák rád opoví.

20

J e s e ň.

Ajta jeseň! Krásy mizne ráj,
Utajen zápach louky ambrové;
Zasmucuje plésavý se háj,
A lesem chřestí pršky listové.

Pozbuzený předcitem časův
Dalekou se na pouť vystrojil jeřáb, 10
Do blažených pod nebem pasův,
Kamž jej stálý tihne léta váb.

5 Do zrcadla stříbrných tokův
Se nenahlídá květnatá pažit,
Hlas pěvných lásky výrokův
Přestal utěšené pastviny blažit.

Aj nastala má jeseň také;
Líce spadují, smysly se tmějí;
Péče kolem smutnooblaké;
Vše druhy jaré síly hybějí.

15

Ó duše má! stroj se z údolí,
Jež zima severem náhle zamrazí;
Pospíchej v ty blahé rolí,
Kde života žádná smrt neobrazí.

20

Grayova elegie na hrobkách veských.

Den dokonává, na klekání zvoní,
Brav bečí, k stáji tihna povlovně;
Mdlý rolník z pole k domovu se kloní,
A zůstavuje svět ten tmám a mně.

Kraj skvoucí soumrakem se zasmušuje,
A v hoře ticho slavné přebývá:
Jen bzučný chrobák vážně poletuje,
A ospánlivě ovčín zavznívá;

5

Jen z oné věže pusté, obmešené
 10 Tam děsná sova strašně běduje,
 Že chodec, jenž se pozdě domů žene,
 Ji v starém hrozuém sídle burcuje.

V tom smutném jilmovi a smrčí stínu,
 Kde suchopární strmí rovové,
 15 Tu věčně, v úzkém chladné země klínu,
 Spí dědiny té sprostí otcové.

Jich povonného jitra blahol zvučný,
 Zpěv laštovčí se střechy slaměné,
 Kur pěni jasně, ohlas trouby hlučný
 20 Víc nevyvolá z chyže prstěné.

Jim v plápolavém prsku pilná žena
 Víc neostará jídla k večerou,
 Ni dítky, obsypané o kolena,
 K jich celování víc se poderou.

Jak mnoho síjí srpem zprostírali,
 Co potřeli hrud zpurných rozvorem,
 Jak vesele svůj potah v pole hnali,
 25 Co padlo lesův pod jich toporem!

Ó, važ jich sobě práce, pýcho tvrdá!
 30 Cti klidné štěstí stavu nízkého;
 A ty, ač skrovný, prostý, velkost hrdá!
 Slyš, bez posměchu, život chudého.

Pych rodu zpupný, moc i povýšení,
 Čest, bohatství i sličnou podoba
 35 Své jisté čeká jednou porušení;
 Krok slávy vede přímo do hrobu.

Ty chloubu! odpusť, že jich nízké rový
 Jsou bez vítězných, slavných znamení,
 40 Že nevzní chvála výtečnými slovy
 Skrz valná zvučná chráma sklepení.

Popelník skvostný, socha oživená
 Zdaž opět ducha tělu navrátí?
 Zda prachu život čest dá roztroubená,
 A pochlebenstvím smrt se odvrátí?

Snad mnohé srdce v tyto hroby kleslo,
 45 Jež božským ohněm druhdy hořelo,
 A rámě hodno, aby berlu neslo,
 Neb lyře rozkoš plodit velelo.

- Než před nimi svůj Muza poklad zlatý,
List dávní zkušenosti skrývala, 50
Jich oheň nouze ndusila svatý,
A vtipu vznikat zima nedala.
- Jak mnohý kámen, jako hvězda skvoucí,
Se oku tají v mořské hlubině,
Jak mnohý kvítek, nadarmo se pstroucí, 55
Svou ambrou dýchá v pusté krajině!
- Tu mnohý, jehož blažší vedla strana,
Thurn obce odpočívá hrdinný;
Tu mnohý leží němý Rokycana,
A Žižka, krví českou nevinný. 60
- Jim osud nedal soudy v uzdu bráti,
Skrz oheň téci na nepřátele,
Svou správou blahé obce vidět zráti,
A vládu svou čist lidu na čele.
- A však, jak skrovné byly jejich ctností, 65
Tak malé jejich byly úhony;
Střev nezavírali svých útrpností,
A netřeli se mečem na tróny.
- Jich srdce tajná pravda nesvírala,
Tvář nezhrzela studu ličidlem, 70
Jich rozkoši a pýše nedýmala
K své hanbě Muza žádným kadidlem.
- Než, podál od měst bláznového zvyku,
Vždy skrovné v srdci tužby chovali,
A v chladném stranném dolu, bez povyku, 75
Pout žití svého tiše konali.
- Teď chatrní, mijející obrazové
Jich kostí od svévole hlídají,
A neučení sprostní náhrobkové
Slz daně na pocestném žádají. 80
- Jen věk a jména (chválu pomlčeci)
Tu noumělá Muza napsala,
A umírať jich syny poučeci
Text mnohý svatý z Písma přidala.
- Kdož rád, jsa v loupež němé nepaměti,
Ten sladký, taskný život postrádá?
Kdož maje z toho světa vycházeti,
Děl krásy jeho zřítí nežádá? 85

90   Duch z těla jdoucí hledá utrpení,
               A oko, v sloupu, slzí přítele;
 V svém ještě hrobě volá přirození,
               A oheň náš v svém žije popele.

95   Ty, jehož lyra v žádné ctěným době
               Tu sprostnou píseň mrtvým vydala,
 Snad kdyby „kdo jsi?“ při tvém trudná hrobě
               Se která's duše dobrá optala,

100   Dí pastýř šedivý tak o tvém losu:
               „Hned za šera ho bylo vídati,
 „An rychlým krokem potíraje rosu
               „Tam na vrch kvapil slunce vítati.

              „Tam kde se buk ten kývá nahrbený,
               „Své staré dvorně vina kořeny,
 „Se chladivával vedrem umrtvený,
               „A na ty stříbrné zhlídal prameny.

105   „Teď s hrdým bloudil usmíváním v lese,
               „Cos z fantazie tvorné šeptaje,
 „Teď smutný, bledý, těžkou hlavu věše,
               „Chřadl, nad psoton neb láskou zoufaje.

110   „Dne jednoho se u milého búčku
               „Mé po něm oko darmo točilo,
 „I druhý den ho více u potůčku
               „Ni na vrchu ni v háji nebylo.

115   „Pak z jitra, úpějíce zarmonceně,
               „Ho nesli k hrobkám naší dědiny.
 „Čti sobě jeho nápis na kameně,
               „Tam u té věkovité trniny!

N Á P I S.

120   Tu, jehož štěstí, sláva nepoznala,
               Spí v tmavém země lůnu mládenec;
 Jím, ač byl sprostý, Muza nehrdala,
               A melancholie byl milenec.

              Měl dobré srdce, ducha upřímého,
               A za to Boha odplatitele;
 Dal chudým, co měl — slzu oka svého,
               Dal jemu Bůh, co žádal — přítele.

V tu svatou skryši nenahlédej mnoho,
 Co jeho křehkost, a co byla čest:
 Toť obé trna složil před trůn toho,
 Jenž milým jemu otcem, Bohem jest.

125

M e s s i á š.

(Z Pope-a).

Uměny sálemské! vzácnější počnete píseň:
 Vyšší jsou ke věcem příhodné tóny nebeským.
 Obmešené studénky a stínův prochlady lesních,
 Snářství parnasské, i obecné Pindovy Muzy
 Dél nemohou mě těšit. — Ó přijď a nadchni ty hlas můj; 5
 Jímž rety posvátné rozpáleny Isaiáše!
 Takto prorok božský zpíval, vytržen ve budoucnost:
 Počneť panna divem, porodí syna v čistotě panna.
 Ej vyniká proutek, z kořenův odrostaje Isai,
 Květ jeho posvátný vznešenou v nebi vůni vysílá. 10
 Odpočinouc duch nadvětrný na jeho stane větvi,
 A vrcholek jeho pak holubička osedne tajemná.
 Sem rosu nektarovou vy nebeské hůry vydejte,
 A v tichu příjemném povlovným sprchněte deštěm.
 Zrostlina ta silný bude lík churavým a nemocným, 15
 Záštitu před bouří, a v úpalu ochlada horkém,
 Pojďte bezprávnost všeliká, dávný zhyne ouklad:
 Spravedlnost vrátí se a svou zase vyzdvíže váhu;
 Nad světy opět mír ratolístku vztáhne olivnou,
 A s nebe sestoupí v bílém k zemi rouše nevinnost 20
 Plyňte na kvap, časové, žádoucí vzejdi to jitro!
 Přijď na svět, spasitedlné přijď nemluvně! naroď se.
 Tobě libá nejrannější nese příroda kvítí,
 Tobě ty příjemné vonné jaro zápachy dýmá.
 Viz, hlavu jak sklání vysokou k tobě sláva libanská. 25
 Viz, plesají na horách shybujíc lesy výšiny valné,
 Vyvstává vonný z nízkého i Sáronu oblak,
 A květný v obět Karmel v nebe vůně vydává.
 Slyš v truchlé veselý hlas pustině: Cesty hotovte!
 Bůh, Bůh se blíží! „Bůh, Bůh!“ ty pahorky hudebné 30
 Opětuji a hučí to skály, že blízko je božstvo.
 Ejhle! přijímá zem jej od nebe nakloněného!
 Sniž horo se všeliká, doly zhůru povýšeny buďte,
 Sehněte své hlavy cedry a kloňte se; měkněte skály,
 Ustupte prudké řeky, ej Spasitel se blíží, 35
 Zvěstovaný Spasitel zpěvy dávných po věky věštcův.
 Slyšte hluší a slepí prohlédněte! On s oka sejme
 Husté tmy a vydá na slepou zřítelnici světlo.
 Onť jest, on jenž zatvořené hlasu průduchy zjasní
 A povelí, by nová nabytý sluch kouzlila hudba. 40

Zaspívá si němý, a chromý svou odvrha berlu
 Počne si poskakovat jelenem; bude reptu a lkání
 Neslýháno potom, s všeliké slza setřena tváří,
 A spiata v pouto železné smrt, i rány pocítí
 45 Věčné vrah pekel ukrutný. Jak v péči je dobrý
 O svůj brav pastýř, veda jej, kde jasno povětrí
 A sviží kde pastva, hledá ztracených a na dráhu
 Navracuje bludné, dnem jich střeže a v noci chrání.
 Outlíčká do náruči své jehňátka pojímá,
 50 Svou i krmí je rukou a na svém pěstuje klině:
 Veškeru tak pílí strážnou člověčenstvo pozajme
 Otce věkův příštích; tuť víc proti národu národ
 Nevstane ukrutný, nezdvihne se k bitvě bojovník,
 Niž pole okrýváť bude blyštícími se meči,
 55 Ni k vzteku trouba budit kovová: skuje v nakřivený srp
 Sudlice neplatná, široký meč v rádlu se skončí.
 Vzrostou husté paláce: synem dokoná se radostným,
 Krátkověký započal co otec. Bude réva potomkům
 Dávati chlad; ruka, jež obilí sela, táž bude žiti.
 60 V poušti neúrodné uvidí růst lilie pastýř.
 S obdivením uvidí zelenost povstávati náhlou:
 V pustině vyprahlé hlučných vody uslyše spádův,
 Ustrne se podivem. Tam, kde v rozpuklině skalní
 Lítá bydlela saň, chvěje teď se v rozdechu větrův
 65 Trest zelená, vysoký plyne tam jako výlevy rákos.
 Písečné, pusté doly, smutné jindy trniště
 Sosna nyní ztepilá a sličný zkrásluje pušpan.
 Ustupují květným bezlisté chrastiny palmám,
 Myrtě i vonné hloh škodný. Bude ovce a vlk se
 70 Na zeleném spolu pásati opoře; tygra i parda
 Na řetězích z kvítí povedou pacholátka malíčká.
 S býkem u jedněch pak bude lev se scházeti jeslí,
 Neškodný poutníkovi had paty lízati prašné;
 Dítě neostavené baziliška i ještěra pstrého
 75 Uchvátí, ano se zeleným se zabýváti leskem
 A s jazykem jeho rozdvojeným bude bez škody hráti.
 Povstaň věncovaný světlem, ó Sáleme mocný,
 Povstaň, a spanilé hlavy již pozdvihni a vzhlédni!
 Valná ejhle! potomstva dvorův tvých prostoru krášlí,
 80 Ejhle! hrnou se davem od všech stran u věku příštím
 Nezrození dosavád synové, dcery, žiti mající,
 S žádostí čekajíce nebes! Viz národy státi
 U bran tvých, v tvém světle chodit, v tvém poklonu chrámě
 Skládati. Ejhle popatř, tvoje jak obětnice jasně,
 85 Od nice pokloněných jsoucť obklíčeny králův,
 Kouří se zbytkem sabejské úrody jarní.
 Tobě se rozkvětají idumejské hájiny vonné,
 A na horách Offír žeravé zlata símě se leskne,
 Otvírá nebe jiskřící široké svoje brány,
 90 Výlevy dnův lije nad hlavu tvou; již slunce zanedbá

Pozlacovat ráua, splňovat též Cynthia roh svůj
 Ustane stříbrný, brž ve tvé svrchovanější
 Pojde paprsky: jeden výlev bude slávy, jeden lesk
 Nemračný dvory okryje tvé. Samo svítiti světlo
 Pozjevené bude, a věčný Boha den bude dnem tvým!
 Vyschnou vláhy jezer, vymizí nebe v způsobě dýmu,
 Skály se ve prach sesují, hory pak rozpuštěny pojdou.
 Zůstane však slovo Páně nepohnuto i s požehnáním;
 Věčnéť tvé panství, Messiáš tvůj král bude věčně.

95

Svržení padlých andělů.

Z překladu Miltonova ztraceného ráje (zp. 6.)

Povstal zmatek nad zmatek, a zasuté
 Nebe zříceniny mrzké zprznilo,
 Leč že všemohoucí Otec, kterýžto
 Ve svatyni nebe sedě bezpečně
 Všecky řídí věci, opatrností svou
 Vše to předvěděl a moudře dopustil,
 Pro splnění svého svrchovaného
 Úmyslu, by tudy Syna oslavil
 Věčného, a pomstiv nad nepřátely,
 Ukázal, že všecka jemu dána moc
 Na nebi! I pročež takto k Synovi,
 Spoluvládcí svému, promluví a rce:
 „Paprsku mé slávy, Synu rozmilý,
 Z jehož tváří zjevná plnost svítí se
 Božství neviditedlného, v jehožto
 Rukou stává vše, co konám slovem svým!
 Spoluvšemohoucí! Dva dni uběhly,
 Dva dni, jaké počítáme na nebi,
 Od toho, co s svými Michal mocnostmi
 Vyšel krotit odbojníkův nezbedných.
 Úsilná jich byla válka; nemohlo
 Jinak býti, an se také utkala
 Vojska zbrojná; nebo zůstavil sem je
 Samým sobě. Víš, že všecky rovnými
 Stvořil sem; a rovni jsou, krom nepatrné
 Posud nerovnosti, kterou činí hřích.
 Poshovělť sem s soudem jich, a bylo jim
 V pětce ústavné a zmatku trvati
 Neskončeném. Vojna konala, co můž
 Vojna konati, a uzdu pustivši
 Nepořádným zápalům, i horami
 Ozbrojila je, a hřmotem divokým
 Plní nebesa, a hrozí záhubou.
 Dva dni minuly, a třetí náleží
 Tobě, tobě schován jest! I proto sem

5

10

15

20

25

30

35

Showíval tak dlouho, aby skončení
 Této vojny chvála, byla chvála tvá,
 Jelikož jí žádný nemůž skončiti
 Kromě tebe. Moc a milost nesmírná
 40 Dána tobě, aby všickni poznali,
 Že tvé moci na nebi i na zemi
 Není moci rovné. Tak sem různici
 Řídil, aby bylo zjevno, že jsi ty
 Nejhodnější mého dědic království,
 45 Pomazaný pro své svaté zásluhy.
 Vyjdi, velkomočný Synu, ve jménu
 Otce svého! Vsedni na můj vůz a puď
 Kola jeho prudká, pod jejichžto se
 Hřmotem podvaliny třesou nebeské!
 50 Vezmi veškeru mou zbraň, můj luk i hrom,
 Přepaš mečem mým svá bedra mohútná;
 Stihej, hoň to pokolení temnoty
 Ze všech nebe končin v propast nejhlubší,
 Ať zví, co jest si Boha zlehčit, neb
 55 Messiáše, krále pomazaného.“
 Řekl, a přímo na Syna své úplňkem
 Záře svítí, v obličejí jehožto
 Veškeren se obraz Otcův obrází.
 Takto mu pak vece božství synovské:
 60 „Otče svrchovaný, králi na nebi
 První, nejsvětější, nejdůstojnější!
 Tyť vždy prohlédáš, by svého oslavil
 Syna: chci i tedy já, jak slušno jest,
 Oslavovat tebe; na tom zpoléhá
 65 Chvála všeliká a potěšení mé,
 Kdy ty sobě ve mně dobře libuješ,
 Zjevuje, že vyplněna vůle tvá,
 Kterou plniti mi blahoslavenstvím,
 Nebem jest! Tvou moc a berlu ochotně
 70 Nyní přijímám, a míle navrátím,
 Kdyžto ve skonání všecko budeš ty
 Ve všem, v tobě já, a ve mně na věky
 Všickni, kdo ti mili jsou; těch, kterých ty
 Nenávidíš, nenávidím já, a tvou
 75 Hřůzu mohu obléci, jak oblékám
 Smilování tvé, jsa ve všem obraz tvůj.
 Vyjdu zbrojný moci tvou, a vyplením
 Z nebe roj ten odbojníkův; svrhu je
 Do vězení muk a věčné mrákoty,
 80 K červu nikdy neumírajícímu,
 Jenž se zpěčovali býti poslušni
 Svaté vůle tvé, již poslouchati jest
 Veškerého plnost blahoslavenství.
 Potom tvoji svatí nepomíšení,
 85 V dále od zlých, vůkol svaté hory tvé

Písně počnou vznešené, a vůdcem mnou
Pěti budou haleluja po věky.'

Řekl, a na svou podepra se berlu vstal
Od pravice slávy, kdežto seděl byl.

Počalo pak třetí svaté svítati 90
Jitro, rozednívajíc se na nebi.

Zvukem vichrovým a lýtým plamenem
Jede prudký nebeského Otce vůz,
Beze spřeže, ducha zvodem vlastního

Puzený, a podle něho podstaty 95
Cherubinů čtyř, a čtyry majících

Divné tváři, cválají, co hvězdami
Celá těla jich a křídla skvějí se
Mnohooká; mnohooká z berylu

Kola jsou, a mezi nimi mihaví 100
Plamenové. Křišťálová obloha

Nad hlavami jich, a safírový trůn
Plný ambry, plný barev duhových,

Stane na voze, kde on, v své nebeské 105
Zbroji, ze třpytících Urim, díla božského,

Vstoupiv posadil se jest; s ním po pravé
Ruce sedne orlokrídle vítězství,

Po levé pak jemu visí luk a toul
Plný hromů trojzubých, a valí se

Vůkol něho kouře mrak, a výlevy 110
Lité plápolu a blesku žhoucího.

Obor svatých, deset tisíc tisícův
Silný, vyšel s ním, a v dále skvěl se jda;

Dvacet tisíc vozů Páně (slyšel sem 115
Počet jich) s ním jelo, na dvě zdělených

Strany. Tak se vznáší, jeda na křídlech
Cherubových v výši po křišťálové

Obloze a sedě na safírovém
Trůně, skvoucím široko a daleko.

Užřeli jej svoji s nevypravenou 120
Rozkoší a zaplěsali vidouce

Náhle, ano od andělů vzdvižená
Vzhůru třpytila se valná korouhev,

Messiáše nebeského znamení. 125
K němu tudíž vůdce Michal po obou

Přilne křídlech; všecky v tělo jediné
Jedna pojí hlava! Před ním božská moc

Jdoucí cesty jeho připravovala: 130
Vrátily se na svá hory vyrvané

Místa z jeho rozkazu, i slyší jej
Vrchové, a uklidí se v rychlosti.

Vypohodí opět nebe tváří svou;
Hory doly jaro květné objímá.

Viděli to přenešťastní vrahové, 135
Nicméně se k pátce měli odbojné

Zatvrzeli blázni! Tu kde zoufati
 Bylo, měli naději; i mohla-li
 Převrácenost také v duších bydleti
 Nebeských? Než jaké pýchu znamení
 140 Zkrotí? jaký zázrak srdce obměkčí
 Zkamenělé? Tvrdli více tu, kde se
 Rozplývati bylo; trudná závistí
 Bolela je duše, že ho viděli
 V slávě; slávy žádostivi podobné
 145 K novému své šiky srazí odporu.
 Mněli zajisté, že silou nebo lstí
 Bohu posléze a Messiášovi
 Odolají, neb, by jim se získati
 Neudalo, v zhoubě aspoň obecné
 150 Najdou záhubu. I tekou zmužile
 V bitvu konečnou, a pyšně hanebným
 Zhrzí ustoupením aneb útekem.
 Obrátiv se nyní k vojsku z obou stran
 Stojícímu dí Syn boha velkého:
 155 „Stůjte, jasní plukové, ó andělé.
 Svátí, stůjte! Odpočiňte od boje
 Tento den! I věrné bylo, převěrné
 Bojování vaše! Liboval si bůh,
 Že ste spravedlivě vedli jeho spor,
 160 Neustrašeni, a jak vám praveno,
 Tak ste vedli sobě, nepřemožené.
 Ale trest těch proklenců si schovalo
 Jiné rámě. Jeho jest, neb toho msta,
 Koho ustanovil on; a k tomuto
 165 Skutku počtu ani množství nestačí
 Žádného. Nuž stůjte, jedno patřice
 Z dále, kterak boží hněv skrz rámě mé
 Zachvátí ty bezbožníky ohavné.
 Mnou, ne vámi pohrdli, mně závidí,
 170 Na mne čelí lítá jejich zuřivost,
 Že mne svrchovaný Otec, jemužto
 Vláda, moc a chvála v nebi náleží,
 Oslaviti ráčil podle vůle své.
 Pročež v ruku mou jich osud postavil,
 175 By se nabažili té své žádosti,
 Vjítí se mnou v zápas, kdo jest silnějším,
 Všickni proti mně, či sám já proti nim?
 Jelikož jen všecko měří na sílu,
 Pohrdají jinou chvalou vznešenou,
 180 Aniž dbají, kdo je v ctnosti přesáhá:
 Nejsou hodni potýkání jiného.“
 Skončil boží Syn, a vlídnost tváří své
 Změnil v hrůzu; nelze snéstí pohledu
 Jeho! Náramným pak hněvem vyteče
 185 Na záhubu vrahův svých. I rozvinou

Náhle čtyři Cherubové hvězdnatá
 Křídla svá, jež lemují kol strašné tmy.
 Roztáčejí pak se kola plamená
 Hřmotem, jaký přívál proudný z strmých skal
 Běžící, neb útok vojska působí 190
 Nesčíslného; přímo pak se na vrahý
 Oddá bezbožné a jede jako noc
 Temná. Pod stopami žhoucích jeho kol
 Zatrásá se věkostálá obloha,
 Všecko drkoce krom trůnu božského. 195
 Rychle vrahův dostihne, a pravici
 Boží deset tisíc hromův uchopiv,
 Meče před sebou a rány hluboké
 Vtíná v srdce jich. I trnou úžasem;
 Ohromena jest i smělost jich i mysl, 200
 Od ruky jim padá nestatečná braň.
 Trůny padají a mocní Serafi
 Valem zkláčení; on jeda potírá
 Štítý, přilbice i hlavy v přilbicích.
 Přáli sobě, aby opět padaly 205
 Na ně hory, kryjíce je před hněvem
 Jeho! Po bocích též létá bouře střel
 Od těch čtverotvárných, mnohookých čtyř;
 Kola také soptí střely ohnivé,
 Kola mnohooká, kola živoucí. 210
 Jeden jimi vládne duch, a z každého
 Oka prchá oheň, spalující blesk
 Mezi zatracence, oheň všecku v nich
 Sílu trávící a mužnost navyklou,
 Jenž je hubí, tře a klátí bezduché. 215
 Aniž odpolu svou sflu nakládá,
 Nébrž prostřed letu zdržuje svůj hrom,
 Chtě je vypleti, ne v niveč uvéstí.
 Zdvíhá upadlé a jako stádo koz
 Nebo bravů bázlivých je pohání 220
 Ohromené, pustě na ně dav a strach,
 Až tam k křišťalovým náspům nebeským.
 Provalí se náspy zpodem do vnitřku
 Daleko, a rozvalina prostranná
 Bohoprázdné hloubi temnost odkryje. 225
 Uhlédavše vidění to potvorné,
 Hřůzou uskočí, než větší od zadu
 Hrozí zlé: i svrhují se po hlavě
 Valem dolů s kraje nebes; věčný hněv
 Pálá za nimi v tu jámu bezednou. 230
 Uslyšelo peklo nesnesený hluk,
 Vidělo, an s nebe nebes padá část:
 Bylo chtělo utéci, jsouc zděšené;
 Ale přísný osud černé základy
 Jeho uvrhl hluboko a utužil 235

Vůkol pevně. Po devět dní padali.
 Říčí pomatená Směš, a v desetkrát
 Větším tápá zmatku, an skrz divoké
 Různo její přenáramný spád a dav
 240 Nesčíslnými bouří zříceninami.
 Posláz všecky spolu peklo zívajíc
 Pohltí a do se zavře; peklo, byt
 Jejich hodný, naplužené plápoem
 245 Nezhasitelným, dům bolestí a běd.
 Nebe, rádo jsouc, že zniklo břemene,
 Brzy spravilo svých naspů valnou strž,
 Jež se na své místo sama vrátila.

Sám teď vítěz po vyhnání nepřátel
 350 Messiáš svým triumfálním vozem se
 Vrátil: všickni jeho svatí, očití
 Všemohoucích skutkův jeho svědkové,
 S plésáním mu táhli vstříc, a táhnouce
 V stínu rozkladitých palm, skrz všecky své
 Řady jasné, pěli píseň vítěznou,
 355 Pěli vítěze, jej, krále slavného,
 Syna, dědice a pána, vladaře
 Panovati nejhodnějšho! Než on,
 Veleben jsa, bral se vítězoslavně
 Středkem nebe, do dvora a do chrámu
 260 Otce svého mocného, jenž trůnuje
 Na výsosti. Ten jej přijal v slávu svou,
 Kdež i sedí na pravici v blahosti.

0 klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.

(Sepsáno l. 1827.)

Literatura každého národu v čase prodlouženém nestejně, to jest, více méně dobré plody vynáší, z kterých ony, ježto nejlepší býti se vidí, obyčejně jménem klassických spisův se nazývají. I naše téměř tisíciletá literatura, prošešši rozmanité doby a zakusivši moci nejedné,
 5 jak od náboženství tak od správy obecné, zajisté v počátku, prostředku a konci svém rozdílná jest materií a formou. Jak dalece ona klassičnou slouti, a kterak té chvály, jest-li jaká, dovršiti může, jest otázka, na kterou nevšickni jedním hlasem odpovídají. Jedni již dokonalé mezi námi klassiky vidí, a dle domnění jejich Ciceronův, Liviův, Horatiův
 10 a j. máme bez nedostatku; druzí na některém ze starších věkův lpějíce, vším, což nového jest, bez rozdílu pohrdají; jiní konečně, podle svého srdce žádosti, sebe a své přátely, a kdo jich kdy pochválil, za klassiky pokládají, ostatní všecky pod klassu, to jest, pode vsí cenu stavíce.

Hodno tedy bude o klassičnosti vůbec i obzvláště české, a o
 15 důležitosti její tuto několiko slov pronésti. Neboť poznání sebe jest všeliké dokonalosti počátkem.

Klassický neb *klassičný*, jakoby *třídný* (pocházející od slova *classis*, třída), Latiníkům tré znamenalo: 1) potahmo na třídy lidu, Serviem Tulliem ustanovené, tolik co měšťan z první třídy, nejbohatší, nejobzvláštnější; 2) potahmo na vojsko tolik co vojenský, bojovný: *classicum canere*, znamení k shromáždění se, k tahu, k boji dáti; 3) potahmo na loďstvo neb koráby tolik co lodní, korábní, n. př. *classicum bellum*, *classici milites*. My béřeme slovece *classicus*, jak je bral Gellius (*Noct. attic. XIX, 8.*): *e cohorte illa duntaxat antiquiore, vel oratorum aliquis, vel poetarum, id est classicus assiduusque aliquis scriptor, non proletarius*. Rozumíme je tedy na spisovatele, kterýchžto hlas v literatuře tak rozsuzuje a rozhoduje, jako v Římě mohovitější měšťané ve věcech obecních rozsuzovali a rozhodovali. *Klassičnosť* nám znamená uměleckého díla v svém způsobu dokonalost, kdež se materie s formou pronikají a v jeden celek svrchovaný splývají. Mluvnická správnost a řečnická ozdoba nejsou k tomu dostatečny: v *klassičném* spise pohledává se netoliko jasnost mluvy a spojená s ní čistota, vlastnost a určitost výrazův, ale také ukončená krása a jednota, nebo souhlasná míra a sličnost všech částek.

Tato *klassičnosť* jest jakoby květ neb raději ovoce dlouho zrostajícího štěpu národní literatury. Pravý *genius* ovšem činí i zde výminku; on předbíhá věk svůj a jímaje své souvěké mocí neobyčejnou, dává spolu budoucímu věku zákony: ale *doba klassická* literatury a jazyka nepovstává jedním nebo druhým spisovatelem vynikajícím, ani vzděláváním prospěšným jednoho neb druhého pole literatury, n. př. básnictví, anobř znamenitým množstvím spoluvěkových, výtečných, původních hlav a zdařilým vzděláváním všech, anebo skoro všech hlavních forem spisovatelských — básnictví, prostomluvy a řečnictví. Takováto *doba klassická* teprvé posvěcuje národní literaturu, a spolu na budoucnost klade pevný základ veškerému duchovnímu i mravnému vzdělání a mluvě bohaté. Nebo jen tenkrát, když spisové nepochybných *klassikův* národních netoliko ve vyšších okresích společenstva se čítají, ale také prostředním ano i nízkým stavům k obzvláštnímu vzdělání a ke správě i řízení duchovnímu základem jsou: jen tenkrát, když to, co právě *klassičného* jest v národním básnictví, v ústech zástupu obecného žije, u vyučování mládeže přechází, a v rovné míře živoucí a zkvétající pokolení pozdvihá, nadechuje, proniká; jen tenkrát plodí se všestranná literatura národní, veliká k ní vážnost a objevování se též literatury ve veškeré činnosti národu. To pronášeli za starodávna Řekové a Římané, to v novějších časech pronášejí Italové, Španělé, Frankové, Britové, to Němci, Polané a Rusové. Cervantes, Tasso, Petrarca, Ariosto, Racine, Corneille, Shakespeare, Thomson, Pope, Schiller, Göthe, Kochanovský, Krasický, Mickievič, Lomonosov, Deržavin, Karamzin, Puškin a jiná slavná jména živa jsou v ústech každé vzdělanější osoby těchto národův, a nepřehledná jest moc i působení takovýchto *klassikův* v rozvíjení vzdělávání dorostlých i dorostajících pokolení.

V *klassičnosť* a v literaturu vůbec nejvíce působí správa obecná, náboženství, duchovní vzdělání a mravy. Čím volnomyslnější jest vláda, čím více, nepodporujíc vládařství luzy, obecnou svobodu vštěpuje a utvrzuje, čím lehčeji duch lidský, pod přiměřenou časům správou, vynakládáním všech duchovních i tělesných mocí národu se pohybuje a

mnohostranně vzdělává: tím rychleji rozvíjí se jazyk, tím dřívěji národní klassikové zlatý věk literatury přivodí.

Čisté, ušlechtilé náboženství mluvu lidskou mocně povyšuje, a k vyznamenání pravd, nadsmyslnému a netělesnému světu náležejících, hojnost ponětí odtažených v řeči rozvíjí, nedostávajících se jazyku, kdež národ na stupni cele smyslného náboženství a obrádu stojí.

Duchovní vzdělanost národu, visící od plození um a věd*), má-li k dokonalejšímu jazyku patrně přispívati, žádá, aby mezi umami obzvláště básnictví a řečnictví, a mezi vědami libomudrcství a dějepiství kvetlo. Obecná, sebe uhlazenější mluva nestačí dosaditi vyšší síly jazykové u vystavení básnických, libomudrckých a dějepisných předmětův. Žádný jazyk v celém okresu svém klassickým nazván býti nemůže, který toliko básníky a řečníky, ne pak i libomudrace a dějepisce v řadu svých klassikův počítá. Při čemž pozorovati slušno, že vlastnost a klassičnost jazyka tím výše stoupá, čím více lyrická, dramatičtější a epičtější básnická předměty zpěvu z prostředku života, z dějův a z ducha národního čerpají, čím více oheň politických řečníkův z nadšení a lásky k vlastenské správě vzhází, a čím mnohostrannější a zajímavější jsou strany dějův národních, na kteréž dějepisci zřetel vlastencův obracejí. Tudy a jen tudy patrně, proč Homer výše stojí nežli epik Virgil, proč libomudrci římské daleko za řeckými zůstali; ale proč političtější řečníkové obou národův na rovném stupni klassické dokonalosti se zjevují, a i dějepisci jejich klassičností v celosti sobě rovni se nalezájí. To samé ukazuje se i v nových časech

Naposledy mravy v klassičnosti mluvy národu znamenitě působí. Jsou-li mravy prosté a čisté, jest i mluva šlechetná a čistá; klesají-li mravy v rozličných stavích společnosti obecné, tratí mluva svou vnitřní důstojnost, byť i na vtipové hříčky a obojetnosti, ukrývající pod zevnitřnou slušností nemravnost, přebohata byla.

V určení klassičnosti mimo to zřetel míti náleží na vzdělanost jazyka, a na rozdíl, živ-li on či mrtev. Vzdělaný jazyk sluje ten, který v ohledu na materii a formu dokonalý jest. Co do materie takový jazyk postačuje k vystavení všelikého předmětu; k vyznamenání všelikého stavu a vztahu vzdělanosti národní, jak ve fysickém, tak v rozumovém, krasocitném a mravném ohledu. Každý stav domácího i obecného života, každé ponětí, každý cit a každé snažení vůle nalezá dostatečné i úplně vyjadřující slovo, které buď původně jazyku tomu náleží, buď z jiného přijato, ale dlouhým užíváním zdomácněno jest. Co do formy, vzdělaný slove jazyk, když cele rozvitý jest a postačitedlný ke všem formám prozaickým, básnickým i řečníckým. Naproti tomu známka nevzdělaného jazyka jest ta, když v některém, když ve více, nebo v každém vztahu na materii nebo na formu nedostatečným a nedokonalým býti se nalezá. Příčina toho bývá, buď že národ jazykem tím mluvící po všechnu dobu svého politického bytu neměl příležitosti a potřeby, moci své duchovní svobodněji rozvinouti, anebo že se jazyku jeho nedostalo onoho postupu u vzdělání, jakovýž v každém vzdělaném jazyku znamenáme. Postup onen záleží v tom, že nejprvé básníci z

*) Věda (vědění) jest učená vědomost, scientia; uma (umění) jest umění, zvláště krásné, ars.

prostředka národu povstávají, a jazyku bohatství, novoty ve slovech a spojování, blahozvučnosti a národnosti udílějí; že k básníkům připojují se libomudrci, jimiž jazyk správnosti, určitosti a rázu vědného ve všem okrese, i bohatství nabývá; že po těch následují řečníci, kteří nalezenou a filosoficky spořádanou hojnou zásobu mluvy k okresům nábožného a politického života vztahují, až na konec dějepisci jazyk již co vycvičený a cele vzdělaný nástroj naleznou, by jeho pomocí všechny vztahy a úkazy vnitřního i zevnitřního národního a obecního života v živém obraze vystavili.

Z vyhaslých jazykův nám toliko ti důležití jsou, v kterých písemné památky, a sice z věků duchovní i politické dospělosti národu, se zachovaly. Mezi těmi vždy ještě řečtina a latina první místo mají. V spisovatelích řeckých a římských spatřujeme postupující vzdělání jazyka v rozličných dobách, a veliké již ve starožitém světě bývalé bohatství rozmanitých forem básnických, prozaických i řečnických, a spolu obraz vzdělání jich i výše politické. Zde jsou básníci, filosofové, řečníci a dějepisci, kteří všem věkům za klassiky platí, a kteří svou důstojnou prostotou a krásou, velikým, mnohoobsáhlým smyslem a plastickou dokonalostí ke vzdělání a dobytí podobné klassičnosti nápotomním národům nesmírně posloužili. A však vzdělání klassické novějších národův není bez obzvláštnosti, aniž pouhý oblesk starovětské klassičnosti. Rozdílnost země, náboženství a správy obecné dala také obzvláštní ráz novějšímu vzdělání, a utvrdila samostatnost jeho na věky. Pročež klassikové novější v jazycích k zlatému věku dospělých nestojí ani pod klassiky starožitnými, ani nad nimi, ale vedle nich v rovnosti; jelikož rozdíl věkův a národův, ku kterýmž tito vzorní spisovatelé náležejí, šetřiti býti musí.

Živý jazyk jmenujeme ten, kterým národ vůbec mluví a píše, a který nese osud národu toho vzhledem na celé vzdělání a správu. V živém jazyku tedy vystupují klassikové, jak brzo jazyk ke všem předmětům domácího, společného a obecného života, a ke všelikému účelu vědy a umy rovně zdokonalen, a ve všelikých formách prostomluvy, básnictví i řečnictví vzdělán jest. Zlatý věk jazyka padá v tu dobu, když národ ve svém fysickém, rozumovém, krasocitném a mravném vzdělání nejvyššího stupně dokročil, a vzdělání toho obraz v dokonalých (klassických) formách vystupuje. Neboť jakož ku prospěchu jazyka potřeben jest prospěch národního vzdělání: tak zase rychlý pokrok jazyka nápomocen k rychlejšímu pokroku ve vzdělání.

Na to však pamatovati sluší, že klassičnost v živém jazyku z jiného ohledu považována býti musí, nežli ve vyhaslém; že vůbec klassičnost ona toliko v jisté míře platí, že potažitá jest. Neboť v živém jazyku tu možno, že nastoupí doba, ve které literatura vyššího vzdělání a dospělosti nabude, tak aby klassikové její nad klassiky dřevních věkův daleko předčili. A protož o klassičnosti literatury, o rozdílných dobách a zlatém jejím věku toliko po vyhasnutí národu konečný úsudek vyneseno býti může. Ve vyhaslém jazyku klassictví pokazuje se jakožto celek ukončený, ve své stupně neboli věky oddělený, stálý, pevný, neproměnitelný: v živém jazyku to samé klassictví vyjevuje se jakožto celek, živou, posavad působící silou utvořený, vždy ještě ku větší dokonalosti zrající a dospívající.

Český jazyk ten zvláštní a nešťastný osud měl, že po celý svého se rozvíjení čas o samostatnost a jako o život zápasiti musil se dvěma jinýma: latinským, svou ukončenou vzdělaností a přijatou od náboženstva důstojností jemu v světle stojícím, a s německým, pro politickou převahu blízkých, podnikavých Tevtonův jemu nebezpečným. Protož jen na krátké doby, a to ne bez násilí a necele v samovládě se udržoval. Úplná historie literatury v Čechách zavírá také literaturu latinskou a německou. Česká, vlastně jen částka celku toho, sama sebou rozpadává se na tři epochy, z nichž první vztahuje se od počátku literatury až do 15ho století; druhá odtud až do 17ho, a poslední odtavád až na naše časy.

První epocha, obsahující nikdy dosti neoceněné zůstatky nejstaršího básnictví, ve svém způsobu klassické, ale na několiko druhův zoužené, nemůže pro nedostatek ostatních jak básnických tak prozaičských a řečnických druhův vlastně epochou klassickou slouiti. Jazyk sám té epochy, ačkoli slovanštější než kdy nápotom, již nyní zastaralý a od nové češtiny znamenitě rozdílný jest. Jest to peníz z čistého, drahého kovu, ale se starým rázem, toho věku neberným, a příliš v malém množství, by běžnou mincí zastati neb zapuditi mohl.

Druhá epocha literatury ráz jazyka až dosud trvající ustanovila, a zvláště poslední její polovice, obyčejně zlatým věkem zvaná, znamená jest plody rozličnými v poli historickém, lékařském, právnickém a zvláště bohomluveckém; ale básnictví její co do krásy za starším věkem zůstalo. Mimo to tma pověrečnosti, hadactví, astrologie, alchemie, celou tehdaž Evropu kryjící, na plodech literatury naší tehdejší rovně leží. Jiný k dokonalosti klassické nedostatek literatury z té epochy nese ten, že pouze prstonárodní jest. Není jí to na snížení; neboť toho času téměř nikde v Evropě jiné literatury v národním jazyku nestávalo, kromě prstonárodní, proto že všudy tehdaž vyšší nauky a vědy v latině se přednášely a vzdělávaly. Aniž v sobě vada jest, že prstonárodní byla, ano každá klassická literatury také prstonárodní stranu míti povinna, má-li do života národního vcházeti; ale to vada, že vědné strany rovně potřebné neměla. Odtud pošlo, že jazyk český, ačkoliv ostatně bohatý, ohebný, předce ani pro vyšší básnictví, ani pro filosofii a soustavné vědy uspůsobiti a vzdělati se nemohl, bez čehož pravá klassická doba jazyka i literatury nikoli povstati nemůže. Tu vadu, jakož dotčeno, všechny literatury evropejské na onen čas více méně nesly. Teprvé v 17. století národní jazykové nad zletilým právem vzdělané latiny vítěziti počali, a zvláště Italové záhy, pak i Francouzi, Angličané a posléz Němci svůj domácí jazyk za hlavní vzdělanosti nástroj slušně vyzdvihli; kteréhož štěstí Čechům pro dosti známé okolnosti nedostalo se. Má-li tedy česká literatury s jinými evropejskými na spravedlivou váhu položena býti, nejinak to státi se může než do oněch dob, to jest do 17. století; a tu směle říci můžeme, že tehdejší naše literatury, ačkoli v celku svém pravé klassičnosti nedosáhla, předce chvalitebné místo mezi sokyněmi svými zaslouhovala, a co do čistoty jazyka, mnohé jiné přesahovala. Jméno tedy zlatého věku, které zvláště literatury za Rudolfových časův podnes se uděluje, neznemá nic jiného, než že ten věk mezi ostatními věky nejvíce plodův vlastenecké literatury vynesl, a co do jazyka posud zákonem zůstává, jelikož nápotom

vzdělání jeho více nepostupovalo, ale ovšem kleslo. A potud my dobře srovnáváme se s těmi, kteří na tom ustrnuli, abychom jinak nepsali, než jak psali Veleslavínové, Komenští, Kocínové naši, ano jistě při všem snažení svém jich čistotou a vlastností jazyka převýšiti, ba ani 5
dostihnouti mocni nejsme. Však s těmi, kteří domnívají se, že zlatý onen věk byl také věk svrchované klassičnosti veškeré literatury; kteří 10
mnějí, že ani nesluší o věcech česky psáti, o kterých se za krále Rudolfa napsalo; kteří chyby a vady onoho věku podobně jako jeho ctnosti sobě v zákon vystavili; kteří myslí, že nižádné jakkoli jmeno-
vané opravy buď ve způsobu mluvení, buď ve způsobu psaní nesluší 15
přijmouti nad to, co oni staří zavedli a užívali; kteří v ničem ani o vlas od oněch starých uchýliti se nechtějí, ačkoli nás dvě stě let od nich dosti uchýlili: s těmi srovnati se nemůžeme, a tvrdíme, že buď jest nám úsilně za příkladem jiných národův postupovati ku předu, buď všeho tak nechati a podati se všepřeplovujícímu cizích literatur 15
návalu.

Nová literatura česká jest plod některých milovníkův, kteří, nepřátelům na urážku, svým nevděk, sobě často na škodu, přinášejíce drahé oběti vlasti a přirozenému svému jazyku, ji až posud zachovali, ač jen mezi životem a smrtí, od kteréž poslední jí toliko spojená mno- 20
hých snažnost uchrániti může. Učinili v pravdě tito podnikatelé ku podivu mnoho, a v nejednom ohledu nad předešlé věky vynikli; zásluhy jejich, jimžto mnozí nevděčníci tohu času rozuměti nechtějí, budoucí časové zajisté uznají: a však, má-li k vyššímu životu a vzniku lite-
ratura přijíti, daleko více zbývá, než učiněno jest. Potřebí starati se o 25
to, aby dobrý, Bohu i vládě líbezný duch a pravý národní smysl, který velice utuchl, opět se zkrísil a zmáhal; potřebí nezištné, bezzávistné účinnosti více zkušených, moudrých spisovatelův, a vůbec mravného vyššího vzdělání, a dobyté tudy důvěrnosti a podpory veřejné; potřebí 30
snahy o pravou jak jednotných spisův tak celé literatury klassičnost, ó dokonalé všeliké vědy a umy vzdělání, odkudž by nápotom jako krev ze srdce do žil tělesných, tak vědomost všeliká a vzdělanost do prostonárodní literatury vplývala, a tak literatura naše, co možné, ze života vycházela a do života národního vcházela; slovem potřebí nám 35
ve všech formách poetických, prozaických i řečnických jak obsahem tak slohem dokonalých původních spisův bez nedostatku, klassikův klassikům jinonárodním podobných, které, přičiní-li se o to národ, svoje doba i u nás vynese.

Z theoretického dílu Slovesnosti.

O obohacování jazyka českého.

Má jazyk náš, v bohatosti se kterému koliv nám známému vyrovnáváje, nad to zdroje bohaté, z kterých vždy ještě čerpati a svůj obsah veličiti a siliti může. Nejlepší pramen k obohacování jeho jsou drahé památky literatury staré, nám v bouři časové a v návalu mno-
hého neštěstí zachované, netoliko z nejstarší epochy, jazyk v jeho pouho-
slovanské přesnosti ukazující, ale i z potomních časův, kdež jazyk zpo-
nenáhla novou, nynější dobu na sebe přijímal.

Těchto památek pilné čítání jest nejjistější prostředek k nabytí známosti českého jazyka.

Druhý pramen k poznání češtiny jest mluva národní, nedostí posud oceněná, nedostí spisovatelům našim známá, nejvíce v poloněmeckých městech bydlícím. A však nemá-li se všecko z líc na rub obrátiti a písemný jazyk zohyzditi, dlužno s povahou užívati mluvy obecné; jestiž na mnoze pokažena, rozlična podnářečímí, kteráž se v jednu formu přivésti nikdy nedají, aniž pak ve spisovný jazyk uvedena býti mohou, leda odstraněním nářečí již všeobecně přijatého a dávnými věky na písemný jazyk posvěceného.

Vede také k naučení se jazyku českému čítání spisovatelův novějších; jediná to cesta mnohých. Cesta pohodlná, krátká i příjemná, jen tu chybu mající, že na ní čtenář všecky vady a poklésky nového spisovatelstva za vonné květy a za drahé kameny sbírá, zvláště jestli je v některém slovátnějším spise nalezá. Tak se zajisté rozplemenily mnohé omyly a hříchy mluvnické ve spisech novověkých, a myslím, že bude potřeba několika budoucích Dobrovských, aby je opět vycidili.

Jiné bohaté zdroje, z kterých nabíratí lze, jsou nářečí jinოსlovenská, hned ta hned ona češtině příbuznější. Hluboké to studnice, v kterých však neopstrný snadno utone. Sluší dobře znáti povahu a přirozenost jejich, aby, váže odtud, věděl, co materie, co forma, kterák slova užiti možno, aby duchu českého jazyka neodpíralo, ale svědčilo. V tom ohledu nikdo nepochybuje, že český spisovný jazyk povinen jest nejbliže z moravského a slovenského, jakožto nářečí nejpříbuznějších a od dávna literárně s ním spojených, slova čerpati; ale i taková slova, jestli se formou poněkud liší, způsobu jeho přijíti musejí. Míchati oboje formy jest jako do vysoké němčiny švabštinu a bavorštinu vtloukati.

Kde z těchto pramenův ničeho dobytí nelze, tu dlužno obrátiti se k přirozenosti a vnitřní obrazovatelnosti jazyka českého, a tvořiti slova k danému ponětí buď skládáním dvou jiných, buď, což jemu více svědčí, odváděním jich pomocí předsuvek a zásuvek (atfixa et suffixa). Oním způsobem dějeme se Němcům, tímto Latiníkům podobnějšími.

Naposledy i doslovné překládání z cizích jazykův, jestli že není na odpor duchu češtiny, může rozmnožiti bohatost jejích obrátův a výrazův. Činili to Římané z řeckého, Němci z francouzského, anglického a j., činí Rusové a Poláci ze západoevropejských řečí; a však činíme i my zvláště z německého, a snad příliš, tak že někdy z čista německy českými slovy píšeme. Netřeba vzbuzovati, abychom cizí formy do češtiny uváděli, nébrž výstrahu dávatí, abychom to mírněji činili. Aby se dokonce nepřekládalo, toho žádati nelze, jelikož, jak nyní literatury evropejské stojí, bez překladův žádná z nich obejítí se nemůže, neřku-li aby naše ve svých úzkých mezích samorostle vznikati a vzkvátati mohla.

O p ř e k l a d e c h .

Ze stejně dobrých spisův vždy milejší ten, který jest původní. Mluvíce o literatuře některého národu vždy tážeme se, co má původního? Řekové již tím nad Římany se kladou, že jsou původnější. Sama původnost má vnađu do sebe. Čtenář dříve sáhne po původní knize nežli po přeložené, a spisovatel původní knihy větší rozkoš pocituje, protože duševně jeho moci, smyslivost, rozum, cit, u větší jsou činnosti, když sám věci vynalezá a svobodně tvoří, an překladateli toliko druhá část spisování, právě hmotnější a obtížnější, t. slov ku pomyslům hledání, a to při mnohem menší libovlnosti zůstavena. Co portrétník proti geniálnímu malíři, to překladatel proti originálnímu spisovateli: tento praoobrazy, onen podoby tvoří, onen následovník, tento umělec jest. Nad to původní literatura národního rázu nezatírá a co strom samorostlý ke své zemi nejlépe se hodí. Literatura samých překladův jest zahrada, cizokrajnými stromy osazená. Jako národní kroj tak původní literatura národu nejpěkněji sluší.

A však, skoumáme-li pozorněji původnost tu ve skutečnosti, soud náš na vábách stane. Původnost, dí důvtipný jeden spisovatel, nic jiného není než soudné následování. Člověk od přírody ke společnosti ustanoven. Národové, i zdmi se obrazující, působení cizímu odolati nemohli. Přátelství, nepřátelství, obchod, trhy je známily, mšíly. Slabí od silných jako potoky od řek pohlceni. Co o národech, to o vědách. Řekové Asiátův a Egyptčanův, Římané Řekův, Evropané obou jich jsou učedlníci. Nejednen Pythagoras do Indie, nejednen Anacharsis do Athen putoval. Národ vždy učil se od národa. Nemáš nikde samočisté, samorostlé literatury a vzdělanosti. Duch lidský ne všudy a vždy stejně se vyvíjí: hned ten, hned onen národ v jistém čase jest na množství a výtečnost hlav tvorčích plodnější. Moudří dobra, kdekoli nalezeno, užijí. Nyní vzrostla na nejvyšší vzájemnost. Co v jedné zemi se pracně do- bude, hned všech národův jměním se stává. Nyní jsou lidé jedna rodina. A jaký jest prostředek, kterým sobě ty drahé poklady zkušené, nálezův, umění a vědomostí vespolek sdělují? Jaký jiný, než z jednoho jazyka do druhého jich přenášení — překládání? Nejplodnější a nejvýtečnější spisovatelé nestyděli se překládati, co jim výborné se vidělo. Cicero Arata veršem přeložil, Voltaire Newtona, Wieland Cicerona, a jiní jiné do svých jazykův přenášeli. Co činili oni na literaturu bohatí, to-li my chudí činiti se zpěčujeme? Máme při tom tu výhodu, že z nesmírného množství, co nejlepšího, nejpěknějšího, nejužitečnějšího jest, jen zdravou mízu a trest všech věd a umění vybrati a sobě osvojiti můžeme. Ještě nám příliš brzo hleděti k oslavě a chloubě, hledme zatím více ku potřebě a úžitku; buďme jako moudří zahradaníci, kteří netoliko domácí stromy a byliny z kořen a semene pěstují, ale i cizí rostliny do své zahrady sázejí, jestli se k půdě hodí a svými plody a krásou pěstování zasluhují.

A národnost? — Nezahyne, milí přátelé! Zůstaneme českým národem, dokavad jazyk český v přesnosti a čistotě zachováme. Věc, látku neboli materii vzdělanosti nám čas podává, ta v naší moci nestojí, a vynalezeme-li či odjinud ji přijmeme, jedno jest: ale kterak ji sobě osvojíme, kterakou formou nadáme, na tom záleží. V jazyku naše ná-

rodnost. Bez čistoty jazyka není pravé výmluvnosti, není slovesnosti. Porušení jazyka jest porušení národnosti a počátek jejího pádu. Není tedy na ujmu národnosti snaha těch, kteří nejdražší klenoty jinonárodní literatury do skladu našeho obecného přenášejí a cizí moudrost ryzím českým slovem odívají, ale těch, kteří nevčasným mudrováním aneb neumělostí jej porušují. Mluv sobě každý doma jak umíš, ale písemného jazyka, kterýž jest právo a jmění celého národu, jednotník dotýkati varuj se.

Překládání tak málo jako spisování vůbec dá se pravidly naučiti. 10 A předce bez pravidel nic ve světě dobře se neděje, třeba ona nikde psána nebyla. Spravuje a spravovati se musí i překladatel nějakými pravidly, byť i jich sobě jen temně vědom byl, a zná-li některé dobré překládův vzory, cítí-li živě pravdu, krásu a mravní dobrotu v originálu svém vystavenou, má-li přirozené vlohy k tomu potřebné a důkladnou známost jazykův obojích: sám si pravidla nejlépe utvoří, a není-li s to, by je utvořil, ze žádné učebné knihy jim se nenaučí. Než sama práce jest pracujícimu učitelkyně. Tím cvičením zajisté poznáváme lépe vlastnost a krásu slov, osvojujeme sobě hojnost obrátův a způsobův mluvení, sílu jakousi u vykládání a vysvětlování myšlének, 20 a tím, že to, což nejlepšího jest, vypodobňujeme, nabýváme schopnosti sami něco podobného vymýšleti. Um a soudnost naše se ostří.

Chuti lidské jsou rozdílné, a protož nelze vůbec ustanoviti, kterým překládům by přednost náležela, oněm-li, kteříž svobodně podávají smysl originálu, na slova, na rozměr syllab a veršův nic se neohlédající, a jen o to stojíce, aby ve svých čtenářích podobný cit 25 způsobili, jakýž původní spis u svých posluchačův vzbuditi musil, krátce — jako překládali Pope Homera, Wieland Horatia; čili oněm přeložením, jichžto původce snaží se netoliko smyslem, alebrž i slovy vlastními i přenešenými, obraty řeči, měrou a zvukem, ladem i skladem dílo své dílu původnímu podobné učiniti. Takové přeložení zajisté 30 pracnější a nesnadnější, ale zdaří-li se, zasloužilejší a chvalnější.

Zde ovšem jazykův rozdílnost meze klade, jichž překročiti nelze. Znamenité jest, co u Aula Gellia o překládání z řečtiny čteme. Když, dí on mezi jiným, z řeckých básní překládají a vypodobňují se výtečné 35 průpovědi, nevždycky po tom bažiti jest, abychom každícké slovo tímže způsobem, jak ono pronešeno, vyrazili; neboť slova tráti krásu a příjemnost, když se jako nevolná a zporná násilně přenášejí. Pročež uměle a rozvážlivě Virgil z Homera, Hesioda a jiných některá místa vytvořuje, něco vynechal, něco přiložil. Překladatel věrný od svobodného 40 rozdílen jest, jako tanečník s volnými od druhá se spoutanýma nohama.

Každý jazyk má své zvláštnosti a svého genia, v tom záležejícího, že jazyk schopen jest vyrážeti šťastně jistá ponětí, nespůsoben vyjádřiti jiná s prospěchem. Ta schopnost a nespůsobnost má základ v materii a formě jeho. Co do materie neb látky jazykové může nahoditi se hojnost nebo nedostatek slov k vyjádření jistých myšlének, rozdílnost 45 výrazův přenešených, větší menší svoboda ve skládání a tvoření slov; co do formy čili doby jazyčné rozdíl činí mezi jazyky skloňování a časování, artikul a jiné částečky řeči, přičestí, časoslova pomocná, předřaditelnost slov, délka a krátkost, mnohost a snadnost rýmův, zkracování čili elisí. Čím podobnější sobě dva jazykové, tím snazší překlá-

dání z jednoho ve druhý. My snáze z latiny nežli z němčiny bychom překládali, kdyby cvičení to samé bylo; ale zvyk i potřeba nás ku poslednímu táhne. Tím více nám stříci se dlužno, abychom čistotu svého jazyka zachovali.

XII.

Josef Rautenkranz.

Rodem z Hradce Králové (nar. 2. března 1776). Vstoupiv do stavu kněžského l. 1798, pracoval z počátku ve správě duchovní, až pro chorobu l. 1802 musil se dáti na odpočinek. Zotaviv se, povolán za katechétu do Nových Dvůrův (1805). L. 1812 udělena mu fara v Sedlci. Literárně činným byl od l. 1795 až do l. 1814, dílem samostatně spisuje, dílem překládaje spisy poučné a vzdělávací. Zemřel v Sedlci dne 25. července 1817.

Zpěv plésajících Čechův o slavnosti pokoje 1814.

Vítej nám, ó přezádoucí Svatý boží pokoji! Tebe nám Bůh všemohoucí S nebe seslal po boji.	Darmo pro mír postoupili Pokladů a zemí svých, Darmo s ním se jednotili: Otroky si dělal z nich.	25
5 Seslal tebe k potěšení Lidstva zarmouceného; Seslal tebe k obživení Štěstí všeobecného.	Darmo pro mír obětoval Král náš dobrý dceru svou; Místo míru vyhrožoval Nevděčnák mu porobou.	30
Dvamecímý rok již minul, 10 Evropa co úpěla; Dobrý stav všech zemí hynul, Francie co zmocněla.	Ani Pia nelitoval, Věrných otce svatého; Že mu k křivdě nesvoloval, Soužil jej co jatého!	35
Ráje zpustly, zchudly země, Obchody se stavily, 15 Trůny klesly, lidské plémě Kruté bitvy hubily.	Nešetřil ni lidu svého, Jenž ho zdvihl z ničeho; Důvěru jest zklamal jeho, Obloupil jej ze všeho.	40
I to svaté náboženství, Pravda, ctnost a nevinnost Zakusily protivenství, 20 Nešlechetné spřeže zlost.	Pro svou hrdost nevinného Lidu kruté cedil krev; Od Kadixu k Moskvě zlého Vršil míru lýt lev.	
Darmo proti zlému vládci Spolčily se mocnosti: Zmořilť mocí, lstí a zrádci Jejich právní žádosti.	Dovršil's ji! — Našla tebe Pomsta krve nevinné! Spojily se zem i nebe K pomstě — v světě jedině,	45

Z Moskvy do Paříže hnaly
 50 Tebe cestou krvavou.
 Tam ti moc i s trůnem vzaly,
 V nic zas svrhly velikost tvou.

Pléšej, světe! netrůnuje
 Více trapič národů;
 55 Za své vzal, jak zasluhuje,
 Rušitel všech zákonů.

Zapléšej, ó člověčenství!
 Pouto tvé je zrušeno.
 Zapléšej i náboženství!
 60 Nebudeš tak lehčeno.

Raduj se, ó církví svatá!
 Svitězila práva tvá.
 Nenít víc tvá hlava jatá:
 Pastýře zas tvé ti dá.

65 Pléšejte i Francouzové!
 Tyrana ste zbaveni;
 Važte svobody si nové,
 Právním králem vedeni.

Pléšej, světe! Konec vzala
 70 Zboubná válka s otcem svým;
 Pokoji teď místo dala:
 Těš se z nebe darem tím.

Otče, matko, neplač více!
 Neztratiš víc synů svých!
 75 Vyjasni svá smutná líce:
 Polibíš jich — vítězných.

V pokoji teď, mocnářové,
 Oblažujte národy:
 Bezpečně své, národové,
 Užívejte svobody. 80

Světa zboží ať se sváží
 Zemí, mořem směle zas!
 Právdy ať se zase káží —
 Svobodně zni jejich hlas! 85

Vzhůru vstaň, a vznikni zase,
 Řemeslo a umění!
 Zakveť, orbo! Vezmi na se,
 Světe, jasné vzezření! 90

Tobě pak buď, Bože, sláva,
 Dárce míru svatého!
 Vrátil's lidstvu svatá práva,
 Sraziv orla dravého. 95

Ej! my Tobě děkujeme,
 V srdci obveseleni;
 Z darů Tvých se radujeme,
 S celým světem sbratření. 100

Zachovej nás v svatém míru!
 Každé símě války znič!
 Vše co v lidstvu ctnost a víru
 Ruší, zažeň od nás pryč! 105

Náměstkovi syna tvého
 Odplat jeho trápení,
 Ať se ještě s námi z svého
 Těší vysvobození.

Dejž ať král i sjednocení
 V stále žijí radosti;
 Odplat jejich přičinění
 Zde i v slavné věčnosti!

XIII.

Karel Sudimír Schneider.

Básník tento rodem byl z Hradce Králové (nar. 14. pros. 1766). Studoval v Praze, v Lipsku a na jiných universitách v Němcích. V l. 1803—6 zastával na vysokých školách pražských professuru aesthetiky a klassické literatury. Později odebral se za

justiciáře do Rožďalovic, do Dymokur a posléze do Smidar, kdež dne 17. máje 1835 zemřel. Před smrtí byl ztratil zrak. Schneider oblíbil si za mladých let básnění německé, později teprve uchopil se lyry české. Básně jeho vynikají přívětivým humorem a lehkou příjemnou formou. Vydány byly ve dvou svazcích pod názvem „Okus v básnění českém.“ (1823 a 1830.)

Jan za chrta dán.

I.

Pospěšte sem, pacholátka S děvčaty, Stařec bude vám při harfě Zpívati; 5 Do minulých časů hledí Jeho duch — Popřejtež mu pozorlivý Všickni sluch! V Hrubých Kozojedech leží 10 Přes průhon Ještě podnes stará studně. A v ní zvon. Zvonu však již oko lidské Nezhlídne, 15 Anž vás kdy ke modlitbě Pobídne.	Jenom jednou, již tomu dvě Století, Pobožné měl staré ženě Zazněti. 20 Ta v té studni len a přízi Máchala, A jej do polou ven na ní Vyňala. Užasla a velkou hrůzou 25 Omdlela; Ale zvon i s přízi z ruky Pustila! Tu zvon u velikém hřmotu Ke dnu kles', 30 Zazněl, až se pozatrásl Vrch i les: <i>Jan, Jan, za chrta dán!</i>

II.

Jede ostrým klusem domů 35 Hrubokozojedský pán, Vede chrty vedle něho Věrný sluha, dobrý Jan. Rytíř, jako mračná bouře S koně dolů škaredí, 40 Že mu o psu nejmilejším Lidé nevědí. Třetí den již v širém poli, V lesích, skalách hledají; Ale o ztraceném chrtu 45 Ani zdání nemají. Přesmutně se domů vrací Tichý jako noc a smrt Rytíř, a vzdychaje volá: „Ach! kde je můj chrt!“	Na silnici baba stojí 50 Na dvě berly zehnutá, Škaredá co sovi hlava, Jednooká, hrbatá; Její tváře jedna brázda, Ruka kůže jen a hnát — 55 Hlasem — jako vraní krákot — Jezdčům káže stát! „Kaž, rytíři, svému hřebci, Svému lidu zadržet; 60 Po čem trudným čelem dychtíš, Ode mne lze obdržet. O tvém prchlém milencovi, O tvém drahém chrtu vím, Ale zadarmo ti věru 65 O něm nepovím!“

„Vydáš-li mi svého Jana,
 Bude zejtra doma chrt. —
 Co s ním počnu? — Černokněžku
 Zmladí jinochova smrt.
 70 Mám-li, jak jest v hvězdách psáno,
 Děvčetem se usmívat,
 V panické se krvi musím
 Častěj umývat!“

Na ta hrozná slova zbledl
 Švárný jinoch co stěna,
 Mezi nadějí a strachem
 Vrhel se na kolena;
 Lítostivým hlasem prosí
 Statečného rytíře,
 Život věrného by sluhy
 Nedal za zvíře!

85 Rytíř však jen horkou vášeň
 Svého srdce poslouchal,
 Na tvář bledou, uslzenou
 Svého Jana nekoukal. —
 „Přiveď chrta — pravil k babě
 Zejtra na úsvitě k nám;
 Věřu, že ti bez meškání
 Jana za něj dám!“ —

III.

90 Jitro se červená z východní brány,
 U hradu čeká již baba a chrt;
 Pocholík, neusnuv, z strážnice hledí,
 Vidí své neštěstí, vidí svou smrt!
 95 Klopýtá k rytíři: „Pane, ó pane!
 Milost a útrpnost s nebohým měj!
 Nedávej kouzelné pravici Jana,
 Sluneční záři a život mu přej!“

100 Rytíř však nad chrtem radostí jásá!
 Neslyší jinochův žalostný hlas,
 Objímá babu i objímá chrta,
 Poručí přistojit radostný kvas. —
 A když se s večerem baba uklízí,
 Jana jí v okovech ven vyvedou;
 105 Draci dva ve voze škaradočerném
 S Janem a babou se k lesu berou.

IV.

Ale neminulo ani
 Pět neděl,
 Chrt ten draze vykoupený
 Zcepeněl! —
 110 Tu si rytíř vlasy trhal,
 Hořem vyl;
 Chrta však již ani Jana
 Nezbudil!

A když divé bolesti čas
 Ukrotil,
 Srdce opět lidským citům
 Navrátil:
 Tu ho počal v svědomí červ
 Hlodati,
 Před oči mu Janův obraz
 Skytati.

180 Od oné doby tu spočíval na dně
 Hluboké studně ten stříbrný zvon;
 Okolo něho si bučela stáda,
 Hřmívalo lovectví, křepčení, hon!
 Pořád tu v hlubině ukryt zůstával,
 Až jej přede v podivně osudný den
 185 Zbožné té babičky usvadlá ruka
 S předivem napolou vytáhla ven;

Tenkrátě naposled výslovným hlasem
 Zavolal: *Jan, Jan, Jan za chrta dán!*
 190 Potom již nebyl až do časův dnešních
 Slyšán, ni smrtelným okem vídán.
 Bezpečně sousedé vodu teď váží,
 Bezpečně máčejí konopě, len;
 Zvon zmizel na věky; nikdy ho žádný
 Nevyndá na světlo ze studně ven!

VII.

195	Zpomínejtež tedy, dítky!	Vezměte si příklad z mého	
	Na zvonec;	Rytíře;	
	Přivedl jsem povídačku	Nedávejte duše drahé	205
	Na konec.	Za zvíře.	
	Dále by vám bylo marno	Hledte z mládí každou váseň	
200	Zpívati;	Krotiti,	
	Počínát z vás mnohé očkem	Tak se Bohu, lidu všemu	
	Mhourati.	Líbiti.	210

Odevzdejte se teď tiše
 Spaní v moc,
 Pán Bůh náš vám račiž dáti
 Dobrou noc.
 215 Dřív však, než vám očka sklíží
 Spánek váš,
 Za Jana se pomodlete
 Otčenáš.

L a b u t i.

Táhne labuť od Dunaje,	Tu se na hladině třikrát	
Sotva že se dní,	Zvíří do kola,	10
Peruť její jako harfa	Žádné tady její sestry	
Aeolova vzní,	Není kolkola;	
5 Táhne k modrému rybníku	Zahude si, smutné zvuky	
V bukovém houští,	Vákol rozstírá,	
Na něj s nedohledné výšky	Pak sklonivši bílou hlavu,	15
Dolů se pouští,	Tiše umírá,	

Tak i také starý básník,
 Když čas vyprší,
 Líbá lyru, z jejíž strun hlas
 Poslední srší.
 Bohu díky prozpěvuje,
 Lůžko si stele,
 Pak se tiše tam ubírá,
 Kde jsou andělé.

XIV.

J a n H o l ý.

Přední vedle Kollára místo mezi básníky slovenskými drží Jan Holý. Básně jeho psány jsou vesměs podřečím, a toť jest příčina, že u nás kromě Slovenska posud nedošly toho uznání, kterého plným právem zasluhují. Holý rodem byl z Borův sv. Mikuláše nedaleko Šaštína v prešpurské stolici (nar. dne 24. března 1785). Vstoupiv do stavu kněžského, pobyl kaplanem v Pobědímě a Hlohovci (Fraštáku), až se l. 1814 dostal na faru madunickou, kde sobě tak zalíbil, že zamítnul všecko ponoukání na fary majetnější. K Madunicům poutala jej nejen láska k osadě, než i krásná tamní poloha. Asi čtvrt hodiny od osady leží háj Mlíč, zamilované to místo básníkovo. Do háje toho po odbytých povinnostech denně se ubírával, a sedě tam pod dubem, jenž nad ostatní stromoví vynikal věkem i výškou a košatostí, mezi rozkošným ptactva šveholením a zdravého povětří líbezným povíváním krásné své básně skládával. Háj i dub opěvá dvěma odama. Jsa ještě klerikem v Trnavě, složil mnohé básně, jmenovitě i *Batrachomyomachii* a *Virgiliovy eclogy* přeložil. Jako kaplan skládal selánky. V Madunicích dokonal převod *Aeneidy* a *Horatiových satyr*. Veliké epické básně, totiž *Svatopluk*, *Cyrillo-Methodiada* a *Slav*, povstaly mezi l. 1827 až 1836, žalozpěvy v l. 1837—8, *Ody* l. 1839, katolický zpěvník l. 1840—1. Kromě *satyr* a *Batrachomyomachie* vydána byla básnická díla Holého od spolku milovníkův řeči a literatury slovenské v Budíně (1841—2) ve čtyřech svazcích.

Holý zemřel dne 14. dubna 1849.

Původ Slevanů.

Z epické básně „Svatopluk“ (dle vzdělání K. Vinařického).

India nejprvní našeho je pronárodu matka
a praprvý původ. Šťastná dozajista to země
a příliš bohatá, i na krásu a úrodu přední,
tak že se nikteraký jí ve světě kraj nevyrovná;
5 v pravdě se rozkošným světa může nazývati rájem;
neb na co jen pomyslíš a za čím jen v srdci zatoužíš,
všim ona v největší hojnosti a zbytku oplývá.
Tam dvakrát v roce žnou, ano místem někdy i třikrát;
někde aniž nesejí, sama od sebe rejže vyrostá.
10 Tam zlata, stříbra, drahých kamenův se tolik vynachází,
jak mnoho vidat u nás na březích řek písku sutého.
Však takových pokladů nevšímá tam sobě nikdo;
neb nač tam pokladů, kde mají, co je potřeba, všecko?
Tam lid dobrotivý, výborný, míru milovný,
15 ke všemu spůsobilý, v každé umělosti proběhlý,
lid krotký a tichý, štědrý nad míru ke hostům! —
Než proč z tak slavné se odebrali vlasti? co jim pak
zavdalo příležitost, by nová pohledávali bydla?
Náramná, o jaké před tím neslychali, zem tu
20 potkala strast. Běsné moře náhle se nad břehy vyšlou
zdvihlo vodou, a na dál pozatápělo krajiny bližší,
vymlelo víry nové a otevřelo do dna propasti,
víe ani do vlastních se potom nenavrátilo končin.
Pod hlubinou ukrytá zem i slavná zůstala města.
25 A kde člověk před tím býval, tam velryba mořská
a všeliká vlastní si nacházela potvora sídlo.
Leč lid sám takové od záhuby předce ochráněn;
neb než tak hrozná se doblížila pohroma, dříve
výstrahu vezmoucí navnklým od Boha věštcem,
30 ustoupí a do hornějších dál od moře končin
zavčasu odchází, a se zátopě vyhne ukrutné.
Sotva třetí proměnil se měsíc, cc tu prodlel a více
rozmáhal se pořád lid krom toho velmi početný:
hrozná přišla suchost a nemírná slunce horoucnost.
35 Žádný déšť, žádná ani jen rosa nechtěla kápnout.
Tráva po žíznících tehdáž se vypálila loukách,
se stromu květ oprchal, na polích nevycházelo símě.
Vyschnuly proudy vodám, ztracené řeky ustaly plouti.
Sám ano Ind, veliká sama přes poly zmenšená Ganga
40 vyvlažovat, jak jindy, vedlejší přestaly hráze.
Zkrotka valil se Behut, pospěšný v úběhu Sedles
též sedl na dno, nohou že obadva se mohla přejíti.
Rozpadaná všudy zem truchlou poukázala tvárnost.
Žatvy čas už nastal; posavád kosy nikdo nebrousil;
45 nikdo nezazpíval veselé nad hrstěmi písně.
Tehdy lid ustrašený, hladu a hrozného, co vlastní

vždy hladu syn bývá, moru se přílišně bojící,
 k oběti ač prvních nepřinášel z úrody snůpkův,
 předce se na slavnost a na obřady žatvy dovléknul.
 Odbavenou poctou k šedivému se Vizvovi sejde, 50
 nejstarší tenkrát co byl kněz, a velmi pro velkou
 nábožnost a život přísný i pro věštby, co Bráma
 nejvyšší jemu bůh popřál, v dalekosti vyhlášen.
 Tehdy mluví k němu as taková slova velmi prosebná :
 „Otče veleslavný, co za nás Boha stále prosíváš, 55
 s ním nás vždy smiřuješ, i rozhněvaného krotiváš,
 řekniž (svou poněvaž on často ti zvěstuje vůli),
 čím je tak obražený, že na nás takovéto sesílá
 kárání, a takou ohromnou zkázu dopouští?
 Jak si ho nakloniti, v hněvu jak ho udobřiti máme,
 nás aby neštěstí a blízké záhuby zprostil?“ 60
 Kněz pak nábožný slovy odhovoří takovými :
 „Ditky milé! vždy za vás ve dne v noci ústama vroucné
 k nejvyššímu nebes mocnářovi prosby vylévám.
 On však mou častou ni vyslechnout více modlitbu, 65
 svou ani již vyjevit jako před tím vůli neráčí.
 Úrazu tak velikého musí vina býti převelká.
 Hned tedy, od všelikad poněvaž ste se pospolu sešli,
 padněme všickni na tvář a obecnou krotíme ho prosbou.
 Tak dopoví. Oni v tom se dolů k zemi tvářemi řítí; 70
 sám pak pozdvihna k nebesům ruce, takto se modlí :
 „Ó pane nejvyšší, všeho původníku živého!
 jenž sám všecko chováš, živnou všemu potravu dáváš,
 co kráčí po zemích, co v plavných hýbe se proudech,
 též co ručími brky vzduch lehkohybý přesekává, 75
 Shlédni na nás bídne, a pokorné prosby vyslechni :
 hlad zažeň ukrutný a potřebné obživy dopřej.
 Poznati dej nám též tolikéhoto příčinu zlého :
 jak tě krotit? co činit, by si nám svou přízeň ukázal?“
 Sotva že tak dokoná, prudké hned zdvihne se vání, 80
 z jasna zableskne se náhle, a hrom v dalekosti zahouká,
 země se otrásá, skloňují vrchy háje šumící.
 Náramný v tom hlas do uší tak z oblohy padne :
 „Národe výborný a množstvím lidstva přehojný!
 z části se vystěhovat i musíš se odebrati z vlasti, 85
 a slavné učinit jinde své ve světě jméno.
 Jen proto tento je hlad, seslaná proto jest tato bída,
 bys k tomu sám se klouil, bytnou k tomu příčinu dostal ;
 bez toho neb vlastní bys obyť nikdá neopustil.
 Jdiž tedy, a k daleké se ochotný půlnoci obrať. 90
 Neb věz, dříve luhy zde nepřestane pálití slunce,
 země rosou nenavlhne, i sej dřív zrostlu nevezme,
 částka z vás dokavad na nové své bydlo nepůjde,
 a spěšná odtud k pomezím Evrópy se nehne.
 Tam pole nikdá neklamavé, tamž ouhory mastnou 95
 vás čekají žatvou a plynoucím hojně bohatstvem.

Tam vždy milujte pokoj, zlé vystříhejte se vojny;
vojna hubí lid a země celé ke zkáze zavádí.

Vy stálým pokojem veliký rozmnožte se v národ.

100 Půdu orejte pluhem, živi z ní, a ne z loupeže buďte;
hosti k vám příšle častujte a štědře darujte.

Tam z vás náramné po časech rozroste se lidstvo;

105 větve přerozsáhlé pustí, a se v počtem ohromné
národy rozšíří, co po zašlých národech jinších
největší z Evrópy celé prostranstvo zaujmu.

Od moře jednoho tamže se až ke druhému na půlnoc
rozprostou, a ze slávy budou se nazývati Slávy.“

Tak zněl hlas; na svých oni hrůzou trnuli myslích.

110 Tehdy boží naplnit snaží se bez odkladu rozkaz.

Mladších odvázných a tuhých to na sílu jonákův

hned vyberou a na cestu ke bydlu novému je vyšlou.

K těmto se velmi mnohý připojí sám od sebe zástup,
násilným co nebyl spokojen lidu ve stavy přfené
rozdělením, ale volnější mft vládu si žádal.

115 Nábožného tu jim, na rozum velikého i Sáma

správce dají u věcech a u větších soudce rozepřech,

a všechněm jeho poslouchat jako otce příkáží.

Těž zlata a předrahých nanosí jim pokladů hojnost,

120 jak mnoho mohli unést, aby tak si na cestě, kudyžto

jít měli, potřebnou zaopatřiti obživu mohli;

neb věděli, vzácný takovýto že kov je cizincům.

Než kdy již ustanoven k daleké čas pouti se blížil,

náhle po odbavené slavnosti a počtě obětné

125 s velkým rozloučím se plačem, slzy hojně lejíce,
(neb kdož otcovský bez příčiny rád kraj opouští?)

a drah neznámí vydají se na chůzi. I sotva

ostatní překročí přemilé své končiny vlasti,

dá se pršet napořád a tuhý lít z oblohy přival:

130 mrtvý luh navlhá, a ožívati všecko počíná.

Hostinské přejdou sousedních končiny Persův.

A všudy častovaní konají dál bez bavy cestu!

Již se do kaldejských zaberou niv a rovin ohromných.

Náramným Babylóna diví se přemnoho hradbám,

135 a strmným baštám a kutým z mědi a z kovu bránám;

než věži nejvíce, temenem co hrozívala hvězdám.

a z nebe andělské zaznívati slychala písně.

Odtud k assyrským pomezím bez mešku se pohnou.

Hradby přenáramné a nemenší z dálky zablédnou

140 město, co největší Belovec Nin, vlády přepýšné,

byl zdvihl a jménem je vlastním od sebe nazval,

vinice, též i celé vysadil nade hradbami báje.

Odtad k armenské svou končině chůzi namíří

a k vysokým blíží se horám, kde Noéma pověstný

145 ještě šel se koráb a zlou světa zátopy hlásal.

Tam z opodál jich král Armén zablédne, a dávných

poznává krajanův. Po radostném tehdy podává

hned ruce vítání a na příčinu cesty se táže :

„Odkud, aneb kam jdou? takové nač hýbe se množství?“

Moudrý vůdce potom takovýmito odvece slovy :

„Nejlepší z králů! ne z dobré vůle zajisté 150

než na boží rozkaz z přemilé sme se vybrali vlasti;

neb kdoby otcovský bez příčiny rád kraj opustil?

Teď si jiné v evrópejské až končině bydlo

pospícháme hledat, ani kam se obrátiti víme.

Než poněvadž tobě známější jsou k půlnoci místa, 155

pověz nám a porad, kdeby tam se nacházela tučná

a pluhu poslušná zem, v každé úrodě hojná,

bezpeční by v její sme zasednuli lúno a stále

zdvihnuli bývání a pokojný trávíli věk náš.

Vůdce tak odpověděl. Udiví se přemnoho Armén, 160

a starodávnejší váží si na myslí prorocství,

až promluviv, mlčení dlouhé těmito slovy přetne :

„Jak se to stávati již jedné ze stránky počíná,

někdy co nejlepší, všeliké po vlasti rozešlou

ořlavován chválou pro dopřáné od boha veštbý, 165

předpověděl Gerzer, po rocích že tři sta uběhlých

z končin těch jistých, odkad sme vytáhli a semto

dostoupivše s jiným se v jedno pomísili lidstvem,

národ vyjde druhý a milou Evrópu nahlédne,

kdežto na nejmnožší po časech rozmůže se lidstvo, 170

a svým všecky jiné popřevýší národy počtem;

hojnější mocná založí královstva; i odtud

přes Kavkaz hrozný, obrovské přes hory výše,

nejširší do naši až končiny vládu rozestře.

Než, hosté přemilí, do našich vstupte již ohrad, 175

umdlení sobě na čas vypočiňte a dobře pohovte;

však prozatím, kudy jíti, nové kde zakládati máte

bývání, uslyšíte a dost se ode mne dovíte.“

Tak dořečí Armén, a s částkou táhne do města;

ostatním v kraji nejlepším dá hospodu dobrou, 180

a všelikou všechných potřebou zaopatřiti káže. —

Již pátý proměnil se měsíc a ku konci docházel,

co stálými celý napořád čas trávíli hodmi,

až na boží rozkaz vydaný pozapomněli a svou

před sebe cestu branou skoro již povypustili z myslí, 185

když Bůh v půlnočním vyjeví se tu vůdceví spání,

a mnoho vyhrožuje, v další nevydá-li se chůzi.

Ze sna se on vyhopí, a dané ruce sepne ke hvězdám

a vroucnou huěvného krotí nebe vladaře prosbou.

Bez prodlení všechněm poručí hned pospolu v jedno 190

svým krajanům se sejít a na další chystati cestu;

sám pak přistoupí před krále, a takto ho žádá :

„Králi předobrotiví! poslední chvíle se táhne,

v nížto musíme se již rozloučit a od sebe vzdálit;

neb zjevný ve snách se mi Bůh tuto noc byl ukázal; 195

odchod přispíšit napomínal a hrozby přidával!

Dostojných za tvou k nám lásku a tak veliká tvá
 dobrodiní přesahá naši moc ti vydávati děkův.
 Než nám ještě vyjev a naplň svou příslibu víru,
 200 kam se hnout, kady cestu měřit, kde si obrati sídlo
 a kde jaké vystřiči nebezpečnosti se máme?
 Nastane král Armén a takýmito odvece slovmi:
 „Rád bych měl, kdyby vy ste si v mé zemi bydlo volivše,
 v jednu s námi obec, v jediný se spojili národ:
 205 než božský poněvadž rozkaz to dopustiti nechce,
 bez prodlení zjevené božské poslechněte vůle.
 Nechciť já vás déle držet. Nuže dejte se tehdy
 na vlastní zase cestu, i já vám ji zde na krátko,
 jakkoli mi známá, a pokudž sem dobře kdy slychal,
 210 věrně povím; na své pamatujte to myslí pozorní.
 Přes hory kavkazské a vyneslé pod nebe skály,
 hrady přenáramné, nesnadný velmi je přístup:
 jen jediný ouvoz, jediná se jen oužina táhne
 předlonhá, lehčí co dopřává chůze počestným.
 215 Když tuto pak přejdeš, k pomezím v pravo ať se nepouštíš,
 neb po samou až chválenskou tam hladčinu búrnu,
 ukrutní Psohlavci mají v té poušti obydlí,
 obludy přehrozné, špatné a převelmi obavné.
 Psí všechněch hlavy jsou, psí jsou se tlamiskami tváře,
 220 též uši přiklopené a přeostře drápy na prstech;
 ostatních člověčí je spůsob a řádných
 článkův; než kudlatou odění jsou naskrze srstí,
 tak nikdá že jiného není jim potřeba roucha.
 Koňské maso žerou, i lidi; krev krom toho lidská
 225 nejmilší je u nich při slavné hostině nápoj;
 ohromné štěhotání řeč, a vytí přeoahavné
 zpěv je jejich, studený až uším strach a hrůzu nahání.
 Odtad bez prodlení kroky náhlíci si pospěš.
 Až pak Don přeplavíš, vymleté to řečiště obromné,
 230 sousední co dělí Evrópu od Asie širší,
 a stálé meze ukládá obojím světa dílům:
 tam hned cestě levé a meotským vyhni se vírům,
 své aniž bliž černých nezakládej zátok obydlí;
 neb divoké a nehostinské všady národy bydlí,
 235 sousedy oblupují, ze samé se živíce kořisti.
 Raději se hni podál a zrovna ku půlnoci obrať,
 síla kde pustých lad dosavad pluhem ještě nedotklých
 s oulehlými čeká prazdnými oráče na příští.
 Chladnějši jest tam sice kraj, zimy ostrota větš
 240 odporhá; veliké však horko je rovně protivno;
 než člověk navyká všemu, zimě i parnu tuhému.
 Lepší v chladnu pokoj, nepokoj než ve kraji teplém.
 Tam tedy bezpečné, všeliké i loupeže prázdne
 bydlo založ; mastnou zem a tučný ouhor osvěj,
 245 a stálým pokojem ve mnohý rozhojní se národ.“
 Tak vypoví a takou radu přednáší. A po této

potřebnou dává každému jonákovi ozbroj,
 dlouhou píku a meč ostrý, luk a pouzdro se šípy,
 okrouhlý k tomu štít a měděnou na hlavu lebku ; 250
 hřebce krom toho rychlonohé, na ně sedla i pochvy,
 dosti dobytka také, a k další potravu cestě.
 Sám zlata náramnou za všecko to dostane tíži
 a vzácných kamenů, co se jasným zářily ohněm.
 Když se posléz množství bylo sešlo celé, několik tu 255
 nevládných a věkem sešlých zanechavše, ochotní
 cestu konat začnou, z veliké plesajíce radosti,
 že slavné a širovládné z nich povstane lidstvo,
 co svým všecky jiné popřevýší národy počtem.
 I mnohonásobný přejdouce kraj do přehrozných,
 kavkazských skalohor a do těsných stoupili oužin, 260
 kdežto se jen klenutí nebe nad jich vznášelo čelmi
 a skalné po pravé i levé straně vzpínaly hradby:
 jak ruku Amramovec když někdy povýšil, a divné
 vlády pouzdvihnul prut a z rozkazu nad moře vztáhnul, 265
 poslušný tehdáž rozchýlila hladčina otvor,
 a dvojaké tu i tam stěny ze dna vybíhaly k výši,
 i středkem Jakubovci suchou vykonávali cestu.
 Než když pouf a přenesnadnou zde přemáhali chůzi,
 odpočinouti hledí si a kleslým hověti oudům, 270
 když hody připravují a kroutí maso na rožních,
 náhle přenáramný uslyší křik a kvělbů žalostnou.
 Šípů hned se chopí, a letí tam naproti s braňmi,
 odkud nešťastný zvuk a truchlý slychati nárek.
 Na větrném doletí tam hřebci přede všemi Sámou,
 svých i vybídné a jich srdcem zmužilosti dodává. 275

Z 6d.

Všecko pomíjí, jediná ctnost nehyne.

(Biskupovi Janu Derčíkovi.)

Kam kolvěk bedlivých tuhý

Obrátíš zrak očí, všecko pomíjet a

Skůr neskůr k nevyhlému se

Chýlit konci vidíš. Den se za dnem žene,

Zmizlým rok za rokem valí. 5

Nad jednou spanilý Chasoň horou se výš

Pozdvihá, za druhou kloní.

Včil jasné lihocou hvězdy na obloze,

Včil hustým se kryjí mrakem.

Jarnější květy mrou, v svůj jide hrob leto, 10

Podzim bílohřivá zima

Nutká ustupovat. Krása mladosti se

Řídkým obsypanou sněhem

Pudívá starobou. Všecko tratí život,

15 Což kolvěk se rodí na svět.
 Kdež slavného je už Sába potomstvo? kde
 Rod Mojmira aneb Lecha?
 Smrt žádného nemá na vznešenost zření.
 Rovnou prám tak oberlených
 20 Králův rube kosou, jak šije poddaných.
 Tam třikrát storoký jasan
 Nádherné do modrých tiskne oblak čelo:
 Rázný třeskne Perúna hrom,
 V kouřícím se kadí roztřepený dole.
 25 Nízkou všecko padá na zem,
 Což kolvěk je lidí vystavené rukou.
 Zroutné hrady Velehradu
 V prašných nezbadané zříceninách leží.
 Zlou vzal zkázu Volín, třebas
 Možnějšího nadeň města u sousedův
 30 Užít slunko nevládalo.
 Podvihlé ke samým až nebesům domy
 Vlastních potřeli měšťanův;
 Dovčil zříceninou chrámy bohův tlačí,
 35 Z nádherných všelikou zdobou
 Podlah roztopené steklo do vod zlato.
 Svezlé koupě zevšad mořem
 V mořské pohrobené zůstaly mělčině.
 Udatného konec vzala
 40 Obširná ve krajích berla Svatopluka.
 Stálá jen jediná je ctnost,
 Tvá, Derčíku, milá pěstovatelkyně.
 Tu prudký ani hrom, dlouhý
 Všetřavným ani čas nepřelomí zubem;
 45 Nech ať praskotavým celý
 Svět zroutí se valem, ctnost sama zůstane.

N a h l a v y.

Řekněte, pokladené v temných hlavy kostnicech, která je
 Kterého, zdaliž pána neb sedláka?
 Pravte, které možných vypjatý hore krk nosil boháčův?
 Které chudobných snižený žebrákův?
 5 Přívětivé na kterou se, dokud žila, hojně smálo štěstí,
 Kterou nevolný zhusta trápil osud?
 Tato-li snad bělí proto jen, že se jí mnohý klaníval
 A vždycky v hodné míval uctivosti?
 Tam ta černější asnad je, že jen samý tu nevděk
 10 A zlý ze větší stránky nesla posměch?
 Přehrozným vy mlčíte tichem! samy zavadané otázce
 Vrátit mi žádnou odpověď nevíte!
 Jen v hromadách strašných k vidění sobě rovnaké ležíte
 Jak výš vyběhlé kopce zřícených skal;

- Neb jako truchlící smutkem lesy, když bělohřívý jich 15
 Už rouch a vábných listopad zbavil krás.
 Tak hle je, když se člověk jednou mine: všecka s ním i sláva
 I čest, i dáván lidmi zajde rozdíl.
 Každý jen jednak bude tlít v prachu, ohlasem dokad ho
 K strašnému hrozná nezbudí dnu trouba. 20

N a M l í č.

- Háji rozkošný a zlatou plynoucí
 Líběz hojností jako nejbohatší
 S pány v nejdražším na sobáš jedoucí
 Rouchu nevěsta! 5
 Sám taký byl ráj, štěpený a všeckou
 Obdařen možnou ode Tvorce krásou,
 Než ho nešťastný v zlobě hřích prvého
 Zatvořil otce.
 Kam tu jen kolvěk se okem pomihneš,
 Všecko zrak vábí, vše mysl na způsob 10
 Slunka jasnívá a celé radostí
 Srdce opájí.
 Jak tu dub s rovným jasanem, s bělostým
 Klen habrem, jak břest s dvojakou ve barvě
 Jehnědou v pékném nepořádku líbo- 15
 svorně se míchá!
 Jak na rozsáhlou ratolesti každý
 Šířku rozkládá, až haluz halúzku
 V objetí stiská a šeré sesílá
 Pod sebe stíny! 20
 Pod nimiž lístí, hluboví i dřín i
 Svíb i nejživší zimozel druhý zas
 Působí hájík, a malé nechává
 Kdekde plešinky.
 Jak tu, když parnem role vrou a dolním 25
 Pálená stébla se pekou fujákem,
 Jen tichý hrává a chladem ovívá
 Líce větříček!
 Kol'ko cest naschvál spravených se táhne!
 Kol'ko chodníkův po celém jidoucích 30
 Háji v střed schází a milé do všech stran
 Výhledy dává!
 Kol'ko luk vlašných strakatí se kvítím!
 Kol'ko skví koutův, na které sklepisté
 Od křovin houští i křivá i rovná 35
 Chodba přivádí.
 Stroužka prostředkem hrkotá; a včil se
 Pod střechem krotí stromovou, po trávách
 Včil zas uplývá, a také se zdráhá
 Místo opustit. 40

Kol'ko líbezné napořád je vůně,
 Když modrá, v chraští ukrytá fialka
 Buď tuhý páchem zimozel, buď útlý
 Kvitne kropáček.

45 Jak tu rozkošný uši zvuk sladivá,
 Když si kos hvízdá, šveholí konopka,
 Když milá v křičkách všelikými šepce
 Hlásky pěnička;

50 Když sto slavíkův spanilou začíná
 Hudbu rázem věst, a jeden druhého
 V podvihlé umným pachoří se hrdlem
 Písni převýšit.

55 Sem ty každý den mne do svého lůna,
 Mlčí, vábíváš nečité Slovákům
 Písne zpívávat, jakové milostná
 Káže mi Umka.

60 Kézby jen v tol'ké mohli skvět se, v tol'ké
 Nad druhé předčit zpěvy kráse, kol'kou
 Sám ty skvíš, kol'kou nad jiné se všecky
 Háje vynášíš!

N a d u b.

Kráľu súsedských, dube, drev, kerému
 Lěn podoprátý je život, starého
 Keď celý skúpú ocel'ú na zem háj
 Mlčča upadnul!

5 Kol'ko rozrostlým do prepasti dolnej
 Hlbky odbíháš koreniem, na tol'ko
 Výš sa podvíháš a hlavú k něbeskej
 Obloze blížíš.

10 Jak sešlý od let dědo medzi hajnom
 Prevnukóv dietek, nad iné sa všecko
 Snětmi nadnášáš stromoví a z výšky
 Naň hrdo patriš.

15 Kol'ko už náhod si prežil! Ty stál si,
 Švehla keď v nepřám daljekej osadlý
 Hradbe s lúpežnú družinú okolné
 Zbíjal obydlá.

20 Stál si aj tenkrát, mimo keď bojovný
 Zpátky s najmnožšú sa vracal koristú
 Žižka; mongolských ba pohrom si stály
 Ešče památnik.

25 Kol'ko's už snésol srditých fujáka
 Vichoróv, snažných slot a búrky vztěklot!
 Kol'ko blýskáhá a krutých vrelého
 Od hromu praskóv.

Rozlěhlým najšír panožím a hustých
 Objemem listóv dosahať k pňu slnku

- Něpripůščáváš a tuhými strílat
Prúhami bráníš.
- Tvým tichý hrává a milé vydává
Šepty vetříček haluzím, v dutých keď
Jaskyňách spává naporád zachríplé 30
Stríboha vnuctvo.
- Nad těbú sladkým veselá se ptákóv
Hudci zpíváním, a beze všech útrat
Svým nĕnákladné stavajú k obydlu 35
Izby potomkóm.
- Pod sebú volné mnĕ praješ na tráve
Odpočívání, a šerými létnú
Pred horúčostú zloženého chládku
Stfnami chráníš. 40
- Jak tu útrapnej zbavenému tĕrchy
Mílo léhávat, na malú a krásným
Brúbenú vókol jasením a brestím
Lúcinu patrí!
- Kdež mi ništ zpevnú nĕpretrhne Umku, 45
Lĕn buď útlĕjšá naporád zunicích
Hudba slavíkóv, hlasité buď ovĕích
Trstky pasákóv;
- Buďto brázdicích znovanými úhor
Volmi rolníkóv, neb u svej obratných 50
Práce žnic, neb ďál sa pod háj berúcích
Pesně mijavcív.
- Stoj mnohý lĕn vek zelĕný vďdy, starĕ!
Jak si, tak vífaz povetrí a treskem
Hroznĕ zúrících všelíkĕ premáhaj 55
Útoky bleskóv.
- Než mnĕ, zaslúžím-li to zpívající
Pod těbú veštec, sklonĕnú ze výšky
Níž haluz poschyl a novým ovíňaj
Rád ĕelo vencem. 60

Ze selánek.

J a r o s l a v .

- Sotva sa ĕervenavú zardívála dennica žárú
a z něba hustošĕrú noc i ĕernĕ zháňála stíny,
už Jaroslav pastýr s belavým bol stádom u hája.
Stádo po pastviskách a širej se okruhlinĕ páslo,
páslo i obrošĕnú ze všej chuti hryzlo traviĕku. 5
Sám ale pod trojaký dub na pri spodku vypúklú
a s makkým mochem obroslú hrĕu naproti sadnul.
I všadĕ jak lĕn krásu, ĕírú všadĕ rozkoš uzíral,
najsladšú opojen v plesajícĕm srdci radostú,
tak zpívá, a takú znĕt ŕĕí luh i rovinu pesnú: 10

„Jak spanilé a ve svej dokonálé všecko je krásé!
 všecko plné veselosti, plné též všecko radosti!
 Jak zbuděné vstává za modrým už slnko pahorkem!
 lístky těmen bukových zlatí, tmy do údola sháňá
 15 a tresavým ďalěků rozjasňuje oblohu bleskem,
 přírodu zahrívá a plodnost k úrodě dává.
 V každém kri, v každém pohnuté sa mu ptáčata huščí
 ohlasují: l'úbý z nízkej ho chrastiny slávi
 sláviček, škrovan udvíhlý do výsosti na krídlách
 20 blíž nese pozdravení a milými ho pesňami vítá.
 Jak hory ďál fáhnú sa, i vatšá vžycky i vatšá
 jedna sedá za druhú a ve blízkeš Váhu sa zhlédá!
 Jak všadě rozkošné od těploty háje, a sem tam
 roztrasené po rolách i jaseňmi i brestmi zarostlé
 25 už hatě omladajú a novými sa rúchami pýšá!
 Po stratatých rónné pažitách se plánkami hrušky
 rozvinuté ligocú: ani najmenšého po jednyh
 ešče nění zref lístka, čiré sú mléko na vókol,
 od spodu lěn zas iné a iné zase od vrchu kvitnú:
 30 jak by sa najvyšše opodál pobelávaly kopce,
 keď sňahy už po rolách a po nižších zešly pahorkoch.
 Jak se radem bujná usmívá tráva po lúkách
 a sladkú opilá zohybá i kníše rosičku!
 Kvítky lězú ven z otvorených na svetlo pupencóv
 35 a premilostně v očách meňavými sa barvami líščí.
 Pres ně vetričky tiché, ve svých stihajíce sa ihrách,
 z místa na místo hoňá sa, a vókol míle vejíce
 l'úbežný voňavýma nosá krídělkama zápach.
 Odtád na stromoví sedajú i haluzmi trasúce
 40 kvet sfukujú a jarú vypoďobniť húlavu snážá.
 Včelky na šír sa rojá, i lahodným nízce vučáním
 oblětujú a žltú cucajú ústečkami sladkosť.
 V tom k vlastním s dobytú vracajú sa ochytre korisťú
 prbytkóm: pre druhú aby zas nazpátky ponáhľaf
 45 a slamené skoršej dokonaf mohly plástami bydlo.
 Jak l'úbozvučnú jarabá sa stružky vodičku!
 Včil v behu rovno idú, na malé včil zák'l'uky krúfá,
 včil zase roztěkajú sa na šírku a od seba ďál'a,
 včil k sebe zas blížá i do jednej mláky hromážďá.
 50 Vlnky si poskakujú a sladúnké ze dna vyrostlým
 záhružkám a mladým tisknú puškvorcóm hubičky.
 Tam hybké spodnými kolem pod kopcami réví
 už puky rozvíňá a malinké hrozna vydúvaf.
 Tamto vrané kývá a do svej ženě důčely sáti (sejtí),
 55 a prepeličky tukem, zachríplým chrášćela vzrgem,
 i premilým sa na ďál čirikáním švrčkov ozývaf.
 Tam rohaté blůďá po trávnych volky močároch,
 junčegy strečky vedú, a sytým z jetelička těličkám
 rozširujú sa viménka, div že pre ml'éko něpuknú.
 60 Hrozně mumlú bulové a do l'átej pótky se drážá.

Tam lašují i blédém sahájú po breštaně kozky;
tam zase ovce blečá, u matek svých jahňata skáčú,
a zdorní protivýma kol'ú sa baranci parahma.

Jak sa kolem švární veselá pastýři a ze všech
stran radovánky držá! Na hlasnú písčalu jedných
část píská, část do chraplavej duje ústami trúby
část zas iných dechu poslušné mulitánky nadýmá
a premilé ven z nich zvuky loktem a prstami vábí.
Žádná trst, žádná nězahálá hudba, i každý
odpovedá radem háj, každá mece důbrava ohlas.
Než pastýrky čilé osobitným buďto za stádom,
buď ve kratochvilných sa bavice pospolu ihrách
pesně si vyzpevují a plětú svým vence pasákóm.

Jak je tu všecko plné, kam lěn zrak pohne sa kol'vek,
všecko plné veselosti, plné též všecko radosti!

Ó jasné ty vítaj mi slněčko, vítajte pahorky,
rovniny prostranné, i oďáté trávami lúky,
háje i rozlěhlé, i polička, i kvítky milostné,
aj vy, čo s l'úbežným krútíte sa mláky hrčáním!
Já vždy vašej buděm obdivovat sa kráse a z tejto
najsładšú rozkoš, najsladšú útěchu vážíť,
vždycky i vám zpívat, vždy na vďačnú důcelu písať,
čistú vždycky radost veselého ze srdca vylévat.“

XV.

Antonín Marek.

A. Marek, z Turnova rodem (nar. 5. září 1785), na kněžství posvěcen byl dne 30. srpna 1808. Jest nyní děkanem v Libuni u Jičína, a spolu čestným kanovníkem litoměřickým.

Větší spis jeho jest logika, poprvé l. 1820, potom pak spolu s metafysikou a základní filosofií l. 1844 vydaná. Básně a prozaické rozpravy jeho po různu sou tištěny.

Ke jmeninám Josefa Hurdálka, biskupa litoměřického, dne 19. března 1816.

Tohoto jitra vážně posvěcujem
Milovanému Jósefu;
V duši vroucí hluboko tane
Jméno to co naděje vlasti.

Dennice vyšla záře nezkalené
Z mraku nejisty čáky nám,
Kroky bludné a nevědomí
Cest opravujíc blahočinně.

5 Volaly dávno tužby rozčilené
O tě ke trůnu dobroty
Boba velikého; nebyly sou
Oslyšeny prosby věřících.

Nebesa nám tě přála dobrotivá
Ozdobného okrasou
Všeliké ctnosti. Osiřalé
Stádo tě milou potěchou zve.

Leta požehnaná budou značiti
 Život i vládnutí tvoje;
 Veselost tváři se vyjeví
 V zástupu tě obkličujícím.

V krajině té, kterou mokem svlažuje
 Labe a vína keř šatí,
 Duševládná tvoje popanuj
 Berla nekonečně blahotná!

Ovoce ještě náš zkusi potomek
 Po věku vlády laskavé,
 Buda hlásat vesel o tobě:
 „Tak spravoval, aj, Čechy mudréc!“

Sbor.

Ó veleslavný kmete, srdcejemný,
 Ty's Čechův vzorná cizozemci chloubá,
 Stádu ty pastýř, duchovenstvu vůdce
 V úřadě božském.

Láska nás svazkem k tobě oddanosti
 Víže bez přísah, syny k otci, pevným:
 Tvá to píseň, tvá, naše od radosti
 Jsou čela jasná.

Ó bodež jemným podařen byl stářím,
 Nejsa obtížen břemenem slabosti,
 Kráčeje stezkou k společenstvu síly
 Pohromy prázdnu.

Dlouho buď sloučen s životem pozemským,
 Smutku ježž oblak nekalí nižádný,
 Odměniž pozdním mezi námi bydletem
 Sídlo nebeské.

U hrobu Fortunata Duricha.

<p>Tu, kdež stinné luhy ovlažuje Rychlotoká z hory Jizera, Tu tvůj popel v míru souseduje S starobylym rumem kláštera.</p>	<p>Jenom sedmikrásy býlí nuzné Obročně se v drnu zmladívá: Jenom zápach fialy tu různé Vlažný Zefír v jaře zavívá.</p>	15
<p>5 Tu tě etnostmi výtečného muže Prudká střela smrti zkvapila; Tady tebe v chladné zemi lůže Před pohromou světa ukryla.</p>	<p>O půl noci při úplné luně, An vše mlkne v trudu hrobovém, Úpěnlivě doupnák v hnízdě stůně Pod zeleným jívy okrovem.</p>	20
<p>Bydla tvého ni to krátkověké 10 Nevytýká kříže znamení, Aníž se tu citelnosti měkké Dočíst jména v tvrdém kameni.</p>	<p>Často tvého porostlého rovu Míjí rakev k pohřbu nešená: Málo kdy však pro smrt Durichovu Jedna slza padue roněná!</p>	20

25 Milá choti srdce polovici
Pláčem nepostihá za tebou;
Ani sirotei sou kvilející
Hnání k hrobu otce potřebou.

Z oné poodlehlé Stebně stráně,
Kde se svíjí stezka k úpadu,
Chudou sroubil šedý sluha Páně
Muzám svým i sobě ohradu.

30 Ač by nezaplakal k vůli tobě
Nikdo spoluvěkových měšťanů,
Nechť já, polítostiv na tvém hrobě,
Věčný ctitel tebe zůstanu.

Na úsvitě zasvěcoval chůzi
Bohu ke líbezná oběti;
Ostatkem dne sdílely se Muzy,
Zvyklé ducha jeho kájeti.

Navštěvuje toto místo svaté
Pojmu z cesty kdesi mládence,
35 Aby znal, kde zbytky z světa sňaté
Leží Turnovana vlastence.

Pro vlast síly stále namáhaje
Prožil mladý věk i starobu,
V chatrč nesl z cizoty kraje
Práce půlstoletou zásobu.

Pak mu svrchu nenapsanou řeknu
Pověst zásluh tvých a hodností,
Těmi slovy v čilé srdce vteknu
40 Trn mu zármutku a žalosti.

Poslěz zmrákaly se v strasti hejně
Jeho pouti zdejší končiny,
Kterěž obkličují jednostejně
Sídlo knížat jako chudiny.

Již ho není! — již ho k zemským dětem
Podlý život více nevíje:
Ontě získal, rozloučiv se s světem,
60 Pro ztrátu jen truchlí Slavie.

Prosba k Bohu v nouzi obecné, r. 1816.

Sem pojd, kdo si sevřen tíží,
Vezma prosby korouhev,
Buď v radosti nebo v kříži,
Bohu zni tvůj vděčný zpěv!
5 On tvé bolné zhojí rány
Lékem lásky, milosti;
Z nouze tebe vyprostí,
Uděliv ti ze své schránky.

V zemi nám se zrno klíčí
K jeho vůli, rozkazu:
V milostném nám obrazu
Dobrotu svět jeho líčí.

Nemá konce, nemá míry
10 Jeho moc a zásoba!
Světa toho obor šířý
Slabá jest jí podoba!
Od paty tvé k orionu
Sahá jedna jeho píd.
15 Rozsívej anebo klid:
Od jeho máš pomoc trónu.

Vznášejte se naše hlasy
25 Na nebeskou oblohu,
Vyproste nám dobré časy
Hojných úrod na Bohu:
Mocný světa stvořiteli!
Život, zdraví je tvůj dar;
30 Nedej, aby na rozmar
Dary tvoje přijít měly.

Nepřebrané má on špiže,
Štědroty v něm leží sklad!
Jako slon, tak malé číže
20 Jeho darem sytí hlad!

Prosbě stálé jen a vroucí
Slíbilš dar své štědroty;
35 Bez přestání velíš tlouci
U brány své dobroty.
Nevzniká v nás od zásluhy
K tobě naše naděje!
Kam se lid tvůj poděje
40 S hříchem svým a svými dluhy!

Víme, že nás rozdělňuje
 Mezi sebou nepravost;
 Protož srdce oželuje
 Nešťastného hříchu zlost:
 45 Nechať kojí tvého trestu
 Ninivitův pokání!
 Uslyš naše volání,
 Zvolujeme ctnoty cestu!

Jako láskou o zlačnělé
 50 Na poušti si pečoval,
 Jak si život Daniele
 V jámě lvové zachoval:
 Tak své štědré obnov divy
 Nouzí bídně sevřeným!
 55 Buď i nyní synům svým
 Bůh a otec milostivý!

Ukrotil si kruté boje
 K prosbě v naší krajině,
 Zlomiv meč a války zbroje,
 Hluk si přivedl k tišině: 60
 Chraň vojny uchované
 Od nouze a od hladu!
 Žehnej svého pokladu
 V zemi strastí navštívené!

Nechať s nebe dešť a rosa 65
 Na tvou padá českou zem!
 Dej, ať zvučí srp i kosa
 V zboží tebou žehnaném.
 Mestem vinným dštěte hory,
 Zrnem zplývej údolí! 70
 Vděčně zněte hlaholy,
 Že své žehnáš láskou tvory!

XVI.

Jan Ev. rytíř Purkyně.

Purkyně, nar. 17. pros. 1787 v Libochovicích, oddal se studium lékařskému. L. 1823 povolán byl na professuru fyziologie do Vratislavi, odkudž teprv l. 1850 se navrátil do otčiny, stav se profesorem též vědy na vysokých školách pražských. Zemřel v Praze dne 28. července 1869, krátce před smrtí povýšen byv, co rytíř řádu Leopoldova, do stavu šlechtického.

Co fyziolog dobyl si Purkyně jména evropejského. Po návratu do Čech přivedl k tomu, aby k pěstování nauk přírodnických založen byl časopis český Živa, jenž mocnou se stal pákou ku vzdělávání u nás nauk přírodních. Kromě četných rozprav přírodnických vydal Purkyně překlad básní Schillerových, jež byl ještě za pobytu svého ve Vratislavu zčeštil.

Člověk, přírody vládce a pán.

Zní to arci něco zpupně a nádherně, jmenovati člověka vládcem a pánem přírody, když povážíme, jak zanikající částka jest země naše v oboru hvězdných nebes, a jak malý vzdán člověku okrsek na povrchu jejím, jak skrovný počet sil, přemalých poměrně k ohromným silám země samé, nerceme-li celého všehomíra. K tomu postaven přírodou člověk nah na svět, nejsa chráněn, jako jiné živočišstvo, proti návalům moci živelných šatem hřejícím, všelikému úrazu vzdorujícím, ani ozbrojen zbraněmi samorostlými, rohy, drápy, ostny, zuby, jedy proti 10 nepřátelům života svého. Narozen jsa, dlí dlouhá léta v mládi bezvládné, slabé, nezkušené, aniž by málo dní přeťval bez opatrování a pěstování.

vání rodičů svých. Což mu dáno v náhradu za takové nedostatky, aby uchránil život, ano aby nadvládu získal nad toužou, s ním jako macešným způsobem nakládající přírodou? Jest to jediné rozum, jenž mu otvírá smysly, aby zjevné mu učiněny byly skryté síly přírodní, aby je vyzpytoval, změřil a zvážil, aby jich užil ku potřebám svým, aby je 5 obrátil proti té samé, na pohled jemu nepříznivé přírodě.

Mythologie řecká vypravuje o žehravosti bohův na člověka již od prvního počátku jeho utvoření. I byl Prometheus přinucen ukradnouti Zevsovi ohně nebeského, aby jím obdařil člověka, stvůru svého promyslu. I v časech historických panovala u Řeků ta pověra, že 10 bohové závidí člověku každého vynikajícího štěstí, začez záhy obětováno, co bylo nejmilejšího i nejdražšího, k smíření žehravosti svrchovaných. Rozum tedy, a co rozumem získáno, dáno prý člověku proti vůli bohův, jim jako na útržek a na vzdory. Nedivme se takovému učení starých pohanů. Jejich bohové nebyli než zosobněné síly přírodní, proti kterým rozum lidský arci jako způrce považován býti 15 mohl, začez i odpor nebes se vyskytl.

Zcela jinaké smýšlení vzniklo za časů našich křesťanských. Bůh jest tvůrce přírody a v ní i člověka, obou to výtvorů svrchovaného rozumu, aniž tedy může rozum, jak se v člověku jeví, v odporu býti 20 s rozumem v povšechné přírodě. Ano, co člověk podle zákonů přírodních činí, činěno jest přírodou samou. Nepovedou-li se díla lidská, zničí-li je příroda, nebyla po zákonech jejích, ani po zákonech božích. Jest však vyšší příroda v říši duchův, kdež vládne, bez ujmy rozumného poznání a svobody, svatá boží prozřetelnost, kteráž se na pozemí vlastně 25 jeví v dějinstvu lidského pokolení jakožto představitel zdejší částky říše duchové, v které jediné idey krásy, pravdy, dobra, lásky, svatosti svůj vznik a vývin i skutečnost nacházejí. A toť jest základní působení člověka. Jakým způsobem i přírodu hmotnou do vytvoření svých ideálů vetkává a přičiňuje, a tím ji posvěcuje a v říši duchovní s sebou 30 táhne, budiž bližším předmětem našeho rozjímání.

Chceme se v nynějším pojednání obmeziti na úvahy o poměrech člověka k přírodě, jak přírodou samou vystrojen a ozbrojen jest, jakými nástroji opatřen, jakými duševními silami obdařen, aby u velikolepém 35 chodu živelném skrovný svůj život zachránil, aby vyhlídl příznivé okolnosti a je k svému úžitku obrátil, aby vyskoumal skryté mocnosti přírody a jich k opanování jí použil. Toť budiž praktická strana našeho zpytování, kde se toliko máti bude zřetel na užití a upotřebení přírodních látek i sil ku potřebám lidského živobytí jednotlivcův i společenstva, z čehož povstávají všeliké výrobky řemeslnické a umělecké výtvo- 40 ry.

Člověk, co živočich, hmotnými nástroji těla jen mírně obdařen jest. Ruka jeho není ani drápy ozbrojena, aniž jest silnou tlapou ku porážení plenu; jest jemná, něžnocitná, s prsty volně pohyblivými, jimž palec protipostaven, čímž i s dlaní měkkou možná nápodobiti všeliké 45 těles podoby, k nim těsně přilnouti a pohybováním ramen je ochmatati, a věrně i přísně je mysli představit. Tato přednost chmatu jest duševně tak vážná, že tímto již smyslem ponětí a rozum nesmírného množství předmětů nabývá. Nemýlím-li se, byl to Des Cartes, jenž vyslovil, že ruka jest základem rozumu lidského. Člákovitost a pohyblivost ruky a ramene, spolu s chmatem, slouží člověku k chápání a držení všeli- 50

kých nástrojů drobných i hrubých, lehkých i těžkých, jimiž nejoutlejší práce vykonává, ale i síly ohromné proti nepříteli vyvádí. Ruka jest nástrojem práce, práce znakem čistolidské povahy. Na nohou stojí člověk pevně, vznášeje prasto vzhůru postavu svou bohodobnou; netřeba mu kopyt nebo paznehtů. Silná lýtka a stehna mohou nejenom tížiti těla vlastního unésti, než postačují též k zdvímání, tahání, strkání, nošení břemen nejtěžších. Tělo celé korunováno jest hlavou, sídlem smyslů vyšších, sídlem mozku, tajností plného nástroje mocností duchovních. Volně pohyblivá hlava obrací sluch i zrak kolkolem ku přírodě vnější, do nich světlem i hlukem vplývající. Ve tváři se září z hledu divotvorná moc duše nejvnitřnější, jeví city, sděluje pomysly, vysílá vůle moci neodolatelné. Ústy pak vychází mluva, spojka duchův. Na rtech se usmívá radost lásky nebeské, lidského smilování.

Neošatila-li příroda nahost člověka chlupem a srstí, sprádá ruka umělá vlákna rostlinná v ohebné roucho, tělo spolu kryjící i zdobící; nedala-li vzrůstu zbraním chránícím a dorážejícím, ozbrojí se jimi rámě silné, i vládne jimi k ochraně vlastní a ku porážce vraha. Všeliký živočich upoután jest k prostoru skrovnému, kde nalezá svou píci i jinou útěchu svých žádostí. Některá zvířata, živlem vody jsouce obmezena, tam potřeby své hledají; jiná, ač je voda propustila, zas do ní se vracejí, dvojjživelný hnusný život vedouce. Ještě jiná po zemi se plazí, jiná v kypré půdě hrabou, aniž hledají světla denního. Samo to ptactvo, ač na sta mil těká vzduchem a bystrým okem široko daleko obzírá, nevidí světa božího, neshledává krásy země, nespátřuje vznešenosti hvězdných nebes. Jen člověk, rozum vtělený, jest domovem po veškerém povrchu zemském, obracuje poklady všech živlů a všech krajin k ukájení svých žádostí, raduje se z krásy rostlinstva i všelikých tvorů živých, hledí přímo k nebesům, sčítá hvězdy, měří jejich pohyby a dráhy, váží jejich spousty, dělí během slunce i měsíce části roku, a vyznačuje dle počasí ročních práce dnů, časem odplývajících. Ano i časy uchvátí a zná je upoutati v paměti své, v podáních od pokolení k pokolení, v pomníkách mnohá tisíciletí přetrvávajících.

Kdož by, proniknuv hloubi ducha lidského, vraceje se ponořil smysl v chudobu tu stváru živočišnou, a nespouštěje se však zcela stanoviště svého, octnul se v temnotách a tísních živobytu zvířecího — ten poznal by teprv ouplně vznešenost svou, a velebil by věčnou lásku, dávkyni všeho dobrého, která i tato nízká stvoření oblažila, obmezivši jejich touhy i city skrovnějšími úkoly, a učil by se i ve svém lidském oboru skromnosti a blahodějnému přestávání na tom, co mu dáno, neroztoužívaje se po stavu, vědě a mocnostech nadzemských. Jen chutě k práci, k namáhání! Jest úloh dosti, jejichž vyvedení naplnilo by i ten život jednotlivce třeba tisíciletý. Poznej každý, že nejenom jemu, po krátkém čase z tohoto jeviště odstupujícímu, že celému nesmrtelnému člověčenstvu úlohy ty dány jsou, přestana na tom, aby, jako sám jest částí celku toho, též jen část úlohy odhodlanou sobě vykonal.

Vraťme se však zase k oněmu svému, jakými snahami od prvopočátku člověk dostihne k tomu, aby opanoval přírodu hmotnou. Předně třeba opanovati tu přírodu, která nám jest nejbližší, přírodu vlastního těla. První pokusy již v tom záležejí, že děcko, plíživši se v první době života svého po čtyrech, počne se zdvíhati na chodidla, aby

osvobodilo ruce k omakání předmětů zrakových, aby jimi přetvořilo, co měkkého, roztrhalo, přelomilo, co tuhého, šplíchalo tekutinami, což vše temným vnuknutím činí, aby poznalo vlastnosti věcí. Brzo pak počne i chůze, aby se vzdálenost a blízkost předmětu změřila, aby to, co se hýbe, dostiženo bylo. Již tu zdá se, jakoby byl člověk proti 5
přírodě zvířecí zpřímil tělo, osvobodil ruce, povýšil hlavu. Stání i chůze jsou první pokusy umělecké. Rovnováhu udržeti nezdá se býti člověku přirozené; třeba tomu se naučiti, často ne bez úrazů. Ale již i tu vrozená snaha po neobmezené dokonalosti vede jej dále a dále. V divošském stavu učí se přestihovati zvěř rychlostí běhu; jará síla svalů, oži- 10
vena jsouc citelem bujnosti, radosti, veselosti, jeví se plesem a všelikým křepčením těla a tvářením; vzniknou hry, slavnosti společenské, gymnastická provádění dokonalosti tělesné; tím se pokrokem času od pokolení k pokolení vyvinou v pravidelné rovnováze všechny články těla lidského v dokonalou krásu, výjev to vnitřní pravidelnosti, souměrnosti ducho- 15
vních sil. Zjevená ta krásu jest pak umělcům za vzorec, aby ji k vyšším ještě ideálům zdokonalili a vytvořili podoby nadzemské, bohorovné. Tak asi povstala krásná umění u řeckých národů, jejichž pozůstatky dosaváde vzbuzují podivení a libocit našich časů, a ukazují umělcům dráhu k dostižení pravé krásy. Jak mile vyvinutějšího společ- 20
čenstva poměry žádaly rozmanitějších zábav, a touha po obdivování svého ukojení čekala, naskytli se i všelici kejklíři, provazochodci, équilibristé, krasojedci atd. Takť sprostá rovnováha těla zvýšena na vlastní kratochvilné umění, v jakém národové indičtí a jiní Asiaté vy- 25
nikají až do dnešních časů.

Z počátku člověk málokdy nástrojů použil, aby dosti učinil potřebám svým a své rodiny; stačovala k tomu síla a obratnost rukou a nohou, síla celého těla. Z většího dílu příroda sama pod příznivými pásmy nebes poskytovala mu v rostlinstvu žádoucí potravu a nápoje, ba i lahůdek rozličných, dokud sám nerozmnožil a nezostřil potřeb 30
svých. Lesní houští podávalo ochrany před slunečným vedrem, potok vody k ukojení žízně a k ochladi i zčištění těla; někdy i jeskyň použil ke svému obydlí, anebo v hloubi země si vyhrabal ložisko své; za oděv sloužilo listí a vlákna rostlin, peří ptactva, kůže zvířecí. V dalším rozvinu potřeb svých, jsa k tomu přinucen přírodou nepřítivou, již 35
odolati nestačily výrobky sil vlastního těla, upotřebil různých prostředkův, jaké mu ukazovala a předkládala příroda. Použil tyček co pák ke zdvihání břemen, ostnů a trnů k šití oděvu, ke skolení zvěře, ostrých tvrdých kamenů k řezání a sekání dřev, k lámání skal a k otesávání kamení měkkého. Jednalo se o zřízení bydlíšť onačejších, stálejších, 40
bezpečnějších. Byloť třeba pomoci soudruhů, ano i sílu hověd obráceno ku pracem, kde síla lidská nepostačovala. Takové práce, silami cizími zprostředkované, žádaly spojené vůle soudruhů, která by vycházela ze stejných pudů a potřeb, a udržována bývala buďto přemáhajícím slovem anebo násilnou kázní. Tak vidíme již při prvním kroku člo- 45
věka k vyššímu vývinu vrozených vloh vznikati jakýsi způsob nadvlády. Bylať ta první vláda ještě otcovská, patriarchální. Všech čeledinů stejná potřeba, nebo také stejný zápal, vzbuzený slovem a příkladem, pudil je ku práci, k namáhání. Později, když vzniknutím vlády královské podmanění sou národové, pomocí bezčetných dělníků vystavěna 50

sídla přepychá panovníků, chrámy bohů ohromné velikostí, pomníky, pyramidy, založena města sídelní, jichž pozůstatky, pokud jich časův proud nezachvátil, dosaváde podivením naplňují každého diváka. Tak zbudovány pyramidy a chrámy egyptské, město Babylon s královským svým palácem a visutými zahradami Semiramidy, přeskvostné město Persepolis, podzemní, v skalách vytesané chrámy božích indických, ano podobná, ač mnohem pozdější díla amerických Aztekův a Inkův.

Takovýmto výtvořím dal na jevo duch lidský svou touhu po zobrazení vysokých ideí božství, nesmrtelnosti duše, slávy a velikosti královské, jednotu volí národních představujících; pomníky, běhu a návalu času vzdorujícími, ukázal svou mocnost naproti moci přírody, jakoby ji přestihnouti chtěl. Později u svobodomyšlných, krasocitných národů řeckých a italských vznikají ty samé snahy po zobrazení vyšších myšlenek, však něžnějším způsobem a duchovnějším. Nevynaloženo tolik sil na hmotnost a velikost díla, jako na jeho krásu a vznešenost, aby zářilo nejvnitřnějším duchem přírody lidské, aby na jevo přišlo, tělesně se vytvořilo božství ukryté v útrokách člověka. Tak podle obrazu jeho, obrazu to božství svrchovaného, utvoření zas bohové grajští, ač převráceným, nicméně však milekrásným způsobem. Na soukromné budovy v prvnějších časech ještě málo vynaloženo píle a práce; zdá se, že tenkrát idey pohybovaly více massami lidu, nesestoupivše až do jednotlivých osob, jakož jest to charakter časů nynějších, kde vzdělanost a úplné vyvinutí vloh individuálních vidí se býti nejvyšším účelem snah a úsilí jednotlivce i společenstva.

Jak od rukou holých přešel člověk k nástrojům, od ovládnutí vlastním tělem ku přemáhání sil přírodních, z obvodu úzkého v osobnosti své k šíření se po předmětenstvu vždy rozsáhlejším: tak se též rovnou měrou množily jeho prostředky ku podmanění sobě přírody. Nástroje, jichž na počátku jen jednotlivci užívali, složily se důvtipem lidským v mnohotvarné stroje a mašiny, jež toliko řídí a spravuje člověk svým dohledem, ušetřiv namáhání vlastní síly tělesné. Tak se později spůsobí dílo malým počtem dělníků, k čemuž dříve na tisíce lidí potřeby bylo. Co tím ušetřeno síly tělesné, získáno jest k bavení sil duševních, čímž uvolněnajsoumysl obrátí se tím pilněji na vypátrání přírody, na světlejší porozumění jejím zákonům a silám, na vydatnější upotřebení jich k ovládnutí té samé přírody, jenž z počátku z nedorozumění, jeho vlastní vinou, zdála se člověku býti nepřátelskou, vzdornou, nyní pak povolna jsouc jeho příkazům, ochotně a co nejsprávněji vykonává práce jí uložené. První mašiny, jichž použil člověk, byly takořka dar samé přírody. Mohutný býk pomáhal mu zorávatí role jeho. Na hřbetě rychlonohého koně překonával cesty daleké, přes roviny nedohledné, anebo jeho pomocí převážel břímě skal k budovištím, rozvážel tovary, bohatství vlastní svých, k cizím národům a přivážel nové pro potřeby vlastní. Měkkochodý, střídmy, povolný velbloud, tato loď moře pustinného, naskytl se mu, aby přenášel jezdce i s závazadly pustinami, jinak člověku nepřístupnými. I té spousty zvířecí, slona, použil k podobným záměrům obyvatel Gangy a Indu. Lovec polodivný, nemaje dosti na vysílání šípů po plachém ptactvu, upoutal sokola i naučil jej lovití po vzduchu k zisku svému. Psa, jenž jako poslanec přírody k němu se přitulil, mnohonásobným službám naučil, jež vykonává pánu svému.

Tent střeže brav před útoky divých šelem, a udržuje žádoucí pořádek v stádech; onen, s lovcem jsa sdružen, šlakuje pilně stopy zvěře, vyzrazuje přítomnost její, honí utíkající, vyhledává i přináší usmrčenou, ano i do vody ponořuje se pro úsluhu pána; tamť Sibiřana veze rychlá jeho spřež nivami sněhem pokrytými. Takť a jinými ještě spůsoby 5 člověk za stroj prací svých užil sil živočišných. Jen bohužel, že se neostýchá používati i těla lidského jako pouze hmotné bezdušné síly, jako hroudy převalující hroudu jinou, jako klínu rozštěpujícího, co mu v cestě vázne. Mírnějším spůsobem používá sil lidských tělesných v rukodílnách, ač i tam jen aby zastávaly místo mašiny složenější, které nezřídka 10 vynalezením mašiny prostohmotné, někdy i správněji zastoupeno bývá.

Popatřme však ještě blíže k těm silám přírody, jichž dosavad člověk použil k úsluze své. Jsouť z většího dílu elementární, totiž pocházející od moci živelných, jimž vyznačil jistý směr, jež rozmanitě spojil a protipostavil a jako nadal myšlénkami vlastními k vykonávání 15 účelů svých. Jest tu předně oheň, jež z počátku třením se vydobývá, později také jinými chemickými a dynamickými spůsoby. Ohně a tepla použil severan k ohřívání těla v zimním počasí, ke zmírnění potravy surové, zvířecí nebo rostlinné, k osvětlení za času nočního, k rychlému upálení stromů a lesů, k vyplenění bujného travstva, aby získal 20 půdu úrodnou k dalšímu vzdělávání, čehož by jinými prostředky tak snadně nedovedl. Ohněm rozpouští rudy a vydobývá kovy ku potřebám mnohonásobným: zlato a stříbro pro ozdobu a přepych královský, pro okrasu a oslavu chrámů bohových, posvátných nádob chrámových, k vytvoření podobizen božišť, pro lesk říz a rouch kněžských, k ražení 25 peněz a k jiným potřebám; měď pro potřeby sprostějšího domácího života, z počátku také k hotovení zbraně, ano železo, těžko jsouc rozpustitelné, později teprv k podobným účelům upotřebeno býti mohlo. Ohněm pečé nádoby a jiné stvůrky hliněné, rozpouští křemen, slévá sklo a zhotovuje překrásná a přeužitečná díla z látky této blahodárné. 30

Voda jest živel životný, větší část našeho těla z vody složena jest; bez vody, bez nápoje nelze v životě trvati; ale voda také jako zevnitřní síla přírodní vypomáhá rozličným potřebám lidským. Voda přenáší na lehkém dřevě ke břehu protějšímu. To dalo příčinu k zhotovení člunu, lodě, aby přeplovala daleké hladiny mořské, dalo původ 35 k odkrytí nových dílů světa, k zrůstu obchodu posvětného. Voda, bydlíště rozmanitých životných tvorů, poskytuje ryb k potravě, ano celí národové poříční, pomorští užívují se jediné tím, co jim moře neb řeka podává. I naučil se člověk zvláště použití vod k pěstování, k plemenění ryb, potravy lahodící. Rozvedeno vody rýhami po lukách, 40 rolích a zahradách, k napájení rostlin užitečných. Tak Eufrat a Tigris, za časů starodávních podmaněny jsouce potřebám lidským, utvořily ráje z pustin sinearských, které však hned zase navrátily se v předešlý stav, jak mile opěka člověka přestala vládnouti moci volné přírody.

Hle tam Nil, na pomezí pustin afrických, pouhým namáháním lidstva již mnohá tisíciletí udržuje se v uzdě, a přičiněním obyvatelstva nucen jest co rok uložití urvanou s hor prst proudem uchlácholeným na místa plodonosná. Jest to onen Proteus báječný, který, jakkoliv mění se na všeliké hrozné potvory, neodolá konečně neustupné mysli hrdinské a vrací se k podobě první, příznivé, lidumilé, aby věstil člověku 50

blaho. Pohybů též vod použito k hnání strojů rozličných, mlýnů, stup, papíren a jiných mašin pro rozličné výrobky. Za našich časů pak sloučením ohně s vodou vznikly parní stroje, jichž účinek přesahuje všecko, cokoli dosaváde hmotné síly dokázaly, a které poznenáhla vstupují na místo všech hmotných, menších i větších sil, jenž dosaváde konaly práce lidské. Parní vozy již zaujaly místo koňů, kteří vozili pocestné, rozváželi tovary, přepravovali břemena rozličná, a konají to vše s rychlostí a silou bez porovnání valnější. Parní lodě plouou bez přestání směrem naznačeným, navzdor větrům a proudům, ano i tišinám mořským, s rychlostí nevidanou, kdežto lodě obyčejné závisejí ode všech těchto okolností, jimž jen uměním a značnou zkušeností vyhověti možná. Celé fabriky tkací, řezací, mlecí, kovací atd., jediným parním strojem jsouce pohybovány, vykonávají často práce, jimž jindy v rovném čase ani na tisíce rukou lidských nepostačovalo, i můžeme se nadíti, že, dokud jiná ještě mocnější a ohebnější síla vynalezena nebude, i nejpodrobnějším pracem malými příručnými parostroji vyhověno bude.

Vzduchu používá po celé živobyť všechno živočišstvo i rostlinstvo, zvláště dýchadly všeho druhu; jeho kyslík oživuje krev a udržuje celé nervstvo v čilosti života příslušné, aniž málo minut přežití možná, abychom vzduchu neužívali. V tom ohledu sme docela dáni do rukou přírody, aniž tu řeč býti může o vládnutí nad ní, leda negativně, zatajením dechu, což až i k smrti vésti může. Jsou příklady potápěčů, jenž něco málo minut pod vodou vydrželi; co výše sahá, považujeme za báječné. Jiným způsobem si člověk u potápění pomáhá rozličnými druhy ponorných zvonů anebo trubnicemi vedenými nad vodu. Síly vzduchu jsou dílem mechanické, dílem dynamické, dílem chemické; o prсто-životných jeho silách nevíme.

Mechanických sil vzduchu užíváno ode dávna při plavbě natahovááním plachet, aby se větrem zduly a pudily loď dle žádoucího směru. Větrů také užito záhy k pohybování lopatek mlejnů větrných. Vzduch rozehřátý slouží k vyzdvížení mongolfiery; jinak povětrné míče vyhánějí se vzhůru prostředkem plynu vodíkového. Vzduchu užíváme k nadmutí měchu u výhně v slévárnách, nebo ku prování trubíc varhanních, když zvuky vydávati mají. Nejšlechetnější a nejduševnější použití vzduchu jest u zpěvu a u mluvy lidské. Ve vědách, ve fysice a náuce o povětrnosti velikého poučení a výhody podává barometr, ukazující stav tlaku oboru vzdušného, čímž chod povětrnosti pozorujeme, výšky hor, ano i vliv měsíce na vzdušný obor poznáváme. Také elektrina vlastní ve vzduchu se vyvádí, původem bývající hrozných výjevů blesku a hromu. Tu sme však také do vlastní moci dostali, dílem co mašinu elektrickou, dílem užíváním hromosvodů. Co se týče chemického působení vzduchu, známo, že jeho kyslík jest za potravu všem ohňům přirozeným i umělým, jenž buď doutnají nebo plamenem hoří kdekoliv u vnitřku země nebo na povrchu jejím. Nesčíslné jsou účinky vzduchu na sloučeniny chemické a jich proměny v celé říši nerostů, rostlinstva i živočišstva. Jak jich člověk mnohonásobně použil v řemeslech a uměních, to na každé stránce vysvědčuje nauka o lučbě.

Přikročíme k silám pouhým, pohybovacím, naskytujícím se nám na povrchu země; jest to tíže, rozmach, magnetina, galvanina. Tíží upoutala příroda tělo naše k zeměkouli, aby nás vodila prostorem

hvězdným okolo slunce, okolo něhož touže tíží obíhá země a obracuje tvář svou k záři slunečné. Mluvili sme nahoře o tom, která vztýčením těla a chůzí přímou člověk tíží odolati umí. Však hleďme dále, jak se naučil její zákony znáti a je k vykonávání svých změrů spravovati. Káci stromy, láme skály na výšinách a po nakloněné ploše valí je do úlolí k dalšímu zpracování; těžké kameny skládá a hromadí, aby, vespolným tlakem drženy jsouce, tvořily pevné zdi, klenby, valy, mohyly; otesáváje stromy na trámy, staví sruby pro obydlí, vozy a saně na povoz, jímž by po rovínách břemena rozvážel. Naučil se záhy znáti účín páky, váhy, kola, spolupůsobení kol mnohých k vystavení rozličných strojů hýbajících, kdež všude účinkuje tíže buď pádem, buď rozmachem. Tak vzrostlo strojnictvo až na zhotovování přepodivných, mathematickou úpravností nadaných, malých i velikých strojů, měřidel, váh, hodin, mašin fabričných, všelikých automatů, jenž jsou k posluze vědám, k zábavě a úžitku života pospolitého. Také se použilo vlastností hmotné látky, spojenosti, pružnosti, tvrdosti, tekutosti, těkavosti, aby v rovnováze stály s tíží anebo dávaly bez přestání popud k dalšímu pohybování. Že pak drsnatost ploch a jejich tření vadí nejvíce volným rychlým pohybům, zleštil člověk povrchy látek tvrdých anebo potřel je tukem a mazem. Jakou důležitost do sebe má to zdánlivě nepatrné tření, nejzjevnějším důkazem toho jsou naše železnice. Z počátku byla jen tíže známa, a snad i pružnost, rozmach; o jiných pohybovácích mocech ledva tušení měli. Magnet však, již dávno co neznácný, slabounký host známý, konečně hodil se k tomu, aby stále na sever ukazující prováděl lodě po moři; v podobě podkovy a umělým natěráním znal také nésti tíže třeba i mnoholiberní. To však nevábito pozornost praktikův, i ponecháno učeným zkouškám fysikálným anebo kratochvilným kouskům toulavých kejklířů, až za našich časů Oerstedtem a Faradaym odkryta jednota proudu galvanického a magnetického, tak že oním ten, tímto onen až ke vzniku sil ohromných mechanických vyváděti se může. Ačkoliv dosavadní zkoušky, v Rusích, Anglicku a jiných zemích podniknuté, neokázaly ještě upokojujících výsledků, zvláště pro drahocennost materiálů, nicméně nelze pochybovati, že po nedlouhém čase nastane doba, kde i pomocí galvanomagnetných nástrojů, aspoň v užším obvodu, vládnouti budeme silami, zvláště k drobnějším, a však tím vážnějším pracem dostatečnými. Příklad toho nám již poskytuje, abych o jiných pomlčel, dalekopis nebo telegraf, jako nervními samocitnými nitkami probíhající a protkávající půl vzdělaného světa. Možná, že i postupem času se objeví vnitřní příbuznost této galvanomagnetné síly s životvornými silami, jako již jednotlivé výjevy a samo theoretické očekávání na to ukazují, a že pro život společenský a pro vědu vyplynou z toho výhody, o jakých dosaváde ani tušení nemáme.

Také světlo jakož i teplo jsou u vnitřním spojení s touto galvanomagnetnou a spolu i lučebnou silou, i užíváno jí, jak vůbec známo, od nedávna k vyvádění nejskvělejšího světla, jaké jen k slunečnému rovnati se může.

Však, i bez ohledu na původ, světlo samo vůbec slunečné, co povšechný živel považováno, důmyslem člověka mnohonásobného neocenitelného užití podává. Nechtějice mluvití o světle denním, oživujícím

celé tvorstvo, daru to slunce božího, které nám svítí k pracem našim a vodí nás po cestách našeho zaměstnání; o světle lunním, které vyměřuje časy roku; o světlech hvězdných, nebeských, které nám otvírají zrak do nekonečnosti všehomíra: obraťme se k považování spůsobů, jakých užil člověk, aby k vykonávání svých vědeckých a společenských účelů vynakládal vlastnosti světla. Nejsprostější užití světla jest osvětlení noci. Divocí národové toho arci nepotřebují, aniž toho potřeba tak svažná v pásmech tropických; nutná však v pásmech středních za času zimního, když délka noci daleko přesahuje délku denní, zvláště u vyšším postupu vzdělanosti národní, kdežto práce umělecké, vědecké, obchodní a průmyslové, ano i zábavy vyšších stavů nemalou část nočních dob zajímají. Z jakých rozličných pramenů to světlo pochází, dosti známo. Podotknu tu jen světla plynového, jehožto užitím k osvětlení měst, privátních domů a místnosti fabričných nemálo přispělo k urychlení pokroků ve všech odvětvích průmyslu, k oblažení a k upohodlení života společenského.

Jiné upotřebení světla jest více vědeckého spůsobu. Poznavše povahu světla, poměry jeho k látkám hmotným, k jich vlastnostem, formám vnitřním a zevnitřním, naučili sme se je vésti směrem vyznačeným, spájati a rozštěpovati je, odrážeti, jím točiti, je lámati, ohybovati, v protivy rozdujovovati, z čehož tolikero náuk optických povstalo. Vyzrazeny tímto nakládáním vlastností těles a látek přírodních, průzračnost, lomivost, dělivost, polarita, kteréžto známosti obráceny na další skoumání fysické, k zhotovování skel optických, hranolů, zrcadel, jimiž pak nám skrz mikroskopy otevřen hled do světa nekonečně malého, skrze teleskopy do světa nekonečně velikého. Ano světlem vnikáme i do vnitřností vlastního těla živoucího, zvláště do vlastního oka a toho, co z nervoviny mozečné s ním spojeno jest. Svědkem toho jsou výjevy subjektivně zraku našeho. Světla konečně užívá hospodář při pěstění rostlin a zvířat, znaje, jaký vplyv má slunce u veřejné přírodě na vzrůst, barvu a tvárnost všelikých živoků.

Bavili sme se dosaváde více přírodou povšechnou, elementárnou: přístupme též k považování přírody ústrojně, životvorné, ku které také náleží naše tělo, náš život. Životvorstvo znáti učí nás rostlinopis, zvěropis, pak i anatomie a fysiologie. Poznáváme živoky předně smysly svými zevnitř, pak vnikáme v jejich útroby, poznáváme jejich ústrojí, jejich zábyvy, a vznášime se ku poznání zákonů životných.

To však nejenom slouží vědě čistě naprosto vzaté, nýbrž i k použití pro potřeby života soukromého i společenského. Čerpajíť z těchto vědomostí lékaři, hospodáři, vychovatelé, a též i vládcové lidu a zákonodárci, poněvadž jejich působení založeno jest na přirozené povaze živočných předmětů jejich činnosti. I tady, ač na vyšším stánu přírody účinné, dospěl člověk pilným pozorováním a příčinlivostí k nemalému svládnutí sil přírodních. Svědkem toho jest rostlinstvo, jenž, kde užilo opěky člověka, utvořilo se v role úrodné, v zahrady rajské. Plané stromové zšlechťeno v stromy, nesoucí ovoce rozmanitých krásných tvarů, libých chutí a zápachů; sprostá kvítka ve květiny skvostných barev a forem ladných, přepychných; jiné byly vypěstovány pro rozličné potřeby životní, pro pící dobytka, pro pokrm a lahůdku člověku, pro léky, barvy, tkanivo a všeliké látky průmyslnické.

O zvířatech, ježto příroda člověku na pomoc stvořiti se zdála, již nahoře mluveno. Budiž nám dovoleno, ještě něco o té věci zde předložit. Zajisté přede vším zaslubuje kůň bližšího povšimnutí. Není zvířete, které by tak úzce bylo spráteleno s člověkem jako kůň, a zdá se to býti přízeň šlechtnější, nevycházející z citu bázně anebo z povahy otrocké. A jaké to srozumění, jaká poslušnost a učenlivost! Neberouce ohledu na příklady jednotlivé, podivuhodné, hledme jen na to, jak se chová k svému pánu kůň co povozný, co jezdecký; jaké vyvádí rádné pochody, plesy, běhy a skoky; řekl bys, že nemálo účastňuje se ctižádosti pána svého.

Jiná domácí zvířata z rodu ovčího, koziho, volského, vepřového, skrovnými toliko silami duševními nadaná, chová člověk toliko pro látku, jakéž mu srstí a vlnou, koží, tukem a masem poskytují; vzájemnosti duševní tu skoro žádné nestává. Jiná přidružila se o své umě k člověku ze sobeckých pohnútek a lichotí mu, i sou od něho ráda trpěna, jako n. p. rod kočičí. Rod opičí jest mu v krajích teplejších pro kratochvíl domácí. Jiná chová se na svobodě pro zábavu loveckou. S jinými zápasí o život a smrt, i pěstuje udatnou mysl, doduk jich nevyplenění. Jakož to dosavadě bývá v krajích pustých podrovníkových, u národů divokých a surových, a jakož to bývalo za času Heraklea řeckého. Ptactvo, letem svým z větší části osvobozeno jsouc od nadvlády člověka, podleho jen tam, kde mu sil nepostačovalo k odletu, kamž náležejí různé druhy kuří a husí. Holub samochtě k člověku se přidružil, vrabec i bezděky se mu nabízí, vlaštovka nachází u něho pohostinného pobytu. Dravé ptactvo a jiné letouny pozůstavil též zábavě lovecké. Jen zpěváci u něho zdomácněli, i naučil je napodobňovati hudbičky nástrojů svých hudebných. Papouškové, drozdi a jiní ptáci čilých myslí naučili se štěbetati mluvou lidskou, a slouží tím domácí kratochvíli.

Zeměplazi a obojživelníci stojí již vzdáleněji od člověka. Onť se bojí jedovatých, malých i velkých hadů a zabaté tlamy ostrovidů (krokodilů); bázeň z nich učinila božiska u národů afrických, indiští hadači je zkrotili, aby jimi hráli na podivení lidu. Jiná hnusností svou člověka odrážejí; jen skokan, rosnice a některé ještěrky našly u něho milost. Ještě dále jest odloučeno obyvatelstvo řek a moří, nečilostí svou i živlem. Jen za potravu a lahůdku jest maso rybí. Zde také podotknouti můžeme lovení všelikých kytů (velryb); jich piany a tuk, jako i sušené a nasolené ryby a jikry značný obchod obživují. Čím dále sestupujeme v říši živočichů, tím větší odloučení od člověka. Ze hmyzu jen ještě včelka zaujímá místo v domácím hospodářství, a láká k sobě milovníka přírody pořádkem svým společenským; hedbávník také rád se chová, dává vlákna na skvostný oděv; dotěravých much a jiného škodného hmyzu nenávidíme a ničíme je. Motýlové a bronci barvami a podobami vábí zvědavost děckou k chytání jich a schraňování. Pavouků se hrozíme a moříme je. Rak jediný slouží ještě za potravu u národů vzdělaných, pak také z měkkýšů někteří hlemejšdi, lastury a plotice. Čím méně se v živočištvu jeví života duševního, tím více nakládá s ním člověk jako s pouhou látkou rostlinnou nebo nerostnou; čím však patrnější jsou duše výjevy, tím více práva podává spolutvorům svým, aby se zúčastnily života vyššího, duchovního. Dosáhnuv člověk po-

znání jich přírody, a naučiv se užívati jejich sil k svému úžitku a blahobytu, obrací je také k uchování svého zdraví, k uchránění sebe a svých spoluobčanů před návalem mocí škodlivých, k léčení chorob, k hojení pohrom tělesných, k zušlechtnění těla, k vystavení pravidel 5 životosporných, k prodloužení života; i musí konečně kultura, jenž z počátku se zdála odváděti od prostého přirozeného živobytí, konečně i sloužiti k jeho uchránění, sesilnění, k tělesnému i duševnímu zdokonalení.

Považovali sme dosaváde člověka v postavení jeho naproti přírodě 10 rodě povšechně živelné, pak naproti rostlinstvu a živočišstvu, jak jimi nakládá, je opanovává, jich ke svým potřebám užívá, jak jimi dosahuje účelů svých rozumných. Sáhát však mocnost přírody i v lidstvo samé, a boj onen o panství až do jeho nejvnitřnějšího bytu přenesen. V těle lidském základ všeho hmotného bytování, vývinu a přetvořování 15 činí síla rostlinná: na této založen jest život zvířecí, na tom pak teprv člověčí. Jest to pravidelný postup přírody. Ne jakoby tím jediné bytost člověka se utvořila; ona jest prostoduchovní, samostatná; onen postup jest jen způsob, kterak se jeví ve světě hmotném. Tím však zase v jednotlivém člověku prvotné ty protivy přírody a ducha se stýkají, a 20 jedná se o to, která nad druhou nadvládu získati má. Toť jest ten boj mravní, zajímavější život jednotlivce, čeledí, národů, celého lidstva, od pokolení k pokolení dobami časů v dějinstvu se vyvinující, jehož výsledkem jest vzdělanost osobní a národní, ústrojnost, vzájemnost a šířící se všeobecnost duchovních poměrů po veškerém člověčenstvu. Předně 25 krotí pěstování a domácí kázeň přirozenou surovost mládeže, cvik a učení vyvinuje její vrozené vlohy tělesné i duševní, obohacuje paměť, vzdělává ponětí a soudnost, kráslí obrazotvor, budí rozum a samovládu, až dospěje člověk na ten stupeň vzdělanosti, jaký dovoluje stav duševního vyvinutí současného člověčenstva. Arciť že se to nedaří 30 stejně u každého jednotlivce, ano i většina se nedopídí cíle žádoucího. Jsouť povahy, v nichž převládá látkovitost, nečilost rostlinná; takovíto lidé žádají vlády vnější, chovají se trpně, podlehají cizí vůli. Jsou zas jiné povahy, v nichž zvířectvo surové panuje, jenžto pudy svými často proti účelům rozumu se opírá; tohoť třeba přísnými pravidly, ano i 35 násilím v kázní udržovati. Jest konečně třída, ač málo četná, duchů vyšších, jímž přísluší vláda nad ostatními. Tímto vrozeným rozdílem povstal hlavně i rozdíl stavů společenských, jaký se od dávnověkosti vyvinul v Egyptě a u národů indických, ano též u Řeků a Římanů, ač v mírnějším způsobu, pak i u národův germanského a slovanského 40 plemene, ano který se ukazuje u každé jakékoliv společnosti. Tyto rozdíly stanoví hlavní základ organického rozčlenění i spojení každého tělesa společenského. Jako v těle zvířecím poznáváme vládnoucí mozek a pak částky výkonné: čidla a hýbadla, částky živné: střeva, žilstvo a žlázy, a tuto k životění tvora účinkující jednotu nazýváme ústrojím, 45 organismem: — tak se ukazuje něco podobného, ač jinorodného, v každém soustředění lidských sil, vloh, toužení a tušení k celku, jehož hlavní účel jest na jevo dáni toho, co v ideách rozumu uloženo. Není to liché porovnání mezi výjevy přírody hmotné i duševní. Vycházejíť obě z jednoho věčného pramene, pročež i jakási souběžnost 50 (parallelismus) a souměrnost jim přísluší. — Takovým rozčlankováním

v lidstvu panují vyšší stavové nad nižšími, vzdělaní národové nad nevzdělanými, surovými, divokými. Prostředky toho panování jsou vojny a výboje, zřizování nových vlád, rozšiřování vyššího náboženství, uvádění šlechetnějších mravů a obyčejů, vzdělanějších jazyků, rušení dřívějšího a uvádění nového kultu (bohoslužby), škol nižších pro lid sprostý, vyšších pro vyšší stavy, zakládání vědeckých a uměleckých ústavů, osvobození všech sil duševních, čistolidských, upoutání a uladění sil tělesných, zvrácích. Takt se stává člověk i celé lidstvo vládcem a pánem vlastní přírody v nekonečném pokračování k vyššímu vždy vyvinutí rozumu, duchovní své bytnosti. Střeziž se však, lidstvo! překračeti meze, Bohem tobě ustanovené; netouží se dívati do světa jinými smysly, ponímati jej jiným umem, nežli tobě byly přistořeny; nechtěj sáhati do něho jinými mocmi, nežli tobě vlastními, anebo vypůjčenými od přírody této pozemské, Bohem tobě svěřené. Zhroziž se každého navrácení, ano i zblížení se k starému pohanství. Věz, že šílenost tvá i celých pokolení byla by následkem takové drzosti!

XVII.

M. Milota Zdirad Polák.

Polák jest největší básník z první doby novověké literatury české. Narozen l. 1788 dne 29. února v Zasmukách. Z mládí odhodlal se ke stavu učitelskému. Ale jiná mu dráha životní byla vyměřena. L. 1808 chopil se zbraně proti Francouzům i bojoval v krvavých bitvách u Aspru a Vagramu. L. 1812 stal se praporečníkem. L. 1813 octnul se opět na bojištích a l. 1814 přítomen byl vjezdu vítězných vojsk do Paříže. L. 1814 stal se poručíkem a spolu pobočníkem umění milovného podmaršalka F. barona Kollera, s kterým na obměnu meškal v Praze a na zámku obřistevském. L. 1819 vystoupil s prvním plodem Muzy své, lyrickou básní v pěti zpěvech o Vznešenosti přírody. *) Bujným vzletem básnickým a smělým užíváním jazyka českého k líčení krás přírodních překvapil tehdejší přátele literatury domácí tím větším podivením, jelikož mimo Jungmannův překlad Miltonova ztraceného ráje v celé literatuře nebylo ničeho, co by se v celku a v podrobnostech rovnati mohlo „Vznešenosti přírody.“ Nedlouho potom přiveden byl Polák na klassickou půdu vlaskou. Baron Koller poslán byl s vojskem do Neapole. Polák, provázeje ho tam, popsal celou cestu svou obšírněji i vydal ji v Zieglerově Dobroslavu. V Neapoli setrval za prvního po-

*) Obsah: I. Úvod, sláva nebes. Výlet do modroty. Výtvar nebeských těles. Cit nesmrtnosti. II. Básníkovo zalíbení v horách. Krkonoše. Sopka. III. Povětří. IV. Východ slunce. Jitro. V. Žně. Bouře. VI. Večer. Noc.

bytu tři léta (1815—18), za druhého od l. 1821 až do smrti Kollery l. 1827, načež dosazen za učitele češtiny do vojenské akademie v Novém Městě. Tři léta potom vrátil se co setník ke pluku a pobýval v Uhrách až do l. 1837, kdež se co major opět dostal do akademie. L. 1849 dán co generál-major na odpočinek. Poslední léta trávil v Novém Městě; tam dne 31. března 1856 život svůj dokonal.

Popis bouřky.

Ze Vznešenosti přírody.

Rolníkův teď hlučná píseň v polích rozléhá se všady,
 Zvláště když je k obědu zve vřídne selka do zahrady;
 V jabloňový stín se kladou nebo mezi vrby vlastní,
 Kde je z košův listných chládek sející se v tichu šťastní.
 5 Vinař bloudí mezi révím otočeným po vinici,
 A v třešnici červenavé veselí se zahradníci.
 Jakých pracovnosti darův z rohu hojnost vysypala,
 Tisícrou nám odměnu příroda za snahu dala!
 Z šířících se mokův v dole traviny se zelenají,
 10 Po rovinách ječné klasy valem již se ven metají.
 Klasův tisíc ohýbá se proti kose na žitništi.
 Oves jako brčál žene někdejším na kameništi.
 Nouze vyschlá hojnost našla, požitvení roste v louce,
 Veselení utěšené běže sídlo ve chaloupce.
 15 Zatím když si žencův hlouček pod jabloní odpočívá,
 V modru na dalece krásném skvrna škaředá se slívá.
 Chmúry od poledne černí zastíněním nebes báni,
 Které víc a víc se šíří, větru budí lité vání.
 V kouli slunce oheň zňatý k nesnešení prudce hřeje,
 20 Horkem vřelý potu tok se s tváří k prsoum po mně leje.
 V koši javorovém, v milování kde se ptactvo brodí,
 Z hebkých listův větrík frašně úlisný kde chládek rodí,
 Tam si určicný parnem k háji s harfou milou zajdu,
 Pověsím ji na suk, v stínu ochlazení libé najdu.
 25 Jak to slunce pálí, jak to v modrém nebi hoří!
 Potok vysech, žízeň okotěšné nezabudky moří.
 V ječmeništi svou korunku pouvadlý koukol níží,
 K hájům, chladý libé dmoucím, vše se rádo z parna plší.
 Vznešené se okamžení blíží! — Dolů, harfo s suku!
 30 Dolů, stroji! ať mi zvučíš! ať se struny třesou v hluku!
 Ať se sypou hlasy, z temných oblakův ve hvozdu hustém
 Lijavce jak zasršení. Zvuč ve skalách, v dole pustém,
 V dalekosti krajův, hlásej v stráni, zahruž se i v lese,
 Až pak slavné hlaholení větrík do oblaku vznese!
 35 Dál a dál se nyní blíží strašných mračen chumelení,
 V půlnebi již rozmilého modra více patřit není.
 Žencův hlouček k dědince tam valem klusá z pšeničnické,
 Bravův hejna, skotův stáda utíkají ze strniště,

- Vichřice teď vytrhnutá ze sna od daleka fučí;
 Z háje tiché větríčky pryč žene, v chvojně jedli hučí. 40
 K oblakům až po silnicích sloupové se točí prachu,
 Hrůza jasné kalí nebe, chumle mračen letí k strachu.
 K zemi samé střelně kolem třeští švižná laštovice,
 Husí hejno s kachnami se plaše potápí v rybníce.
     V bouři a kouři, 45
     Jekem a vztěkem
 Sinavé nebe se kalí,
 V oblacích strachy se valí,
 Rachot se po nebi koulí,
 V chomáče mraky se choulí. 50
     Již se blíží,
     S hůry níží,
     Žene, valí, šíří,
     Hlučí, bouří, víří —
     V lomozu třeští strom — 55
     Hrom!
     Stvoření klekni!
 Mrakové v černění trou se slitém,
 V sinavu hrůza se shání lítém;
 Strach se ve zkalených oblacích vztěká, 60
 Ze tmy husté blesk si chod seká.
 Bouře se budí víc v ukrutné síle,
 A hromy rodí nám každinká chvíle.
     Již se to valí
     Přes hory, skalí! 65
     Dále a dále
     Hrom bije stále!
 Míhává ohňové z černých rozpuklin zrak slepí,
 Krupobitné mraky zuřící plamenové třepí;
 Se studeným mrazem 70
 Sype se ledovec na zem.
 Jak to ve větnatých dubinách srší,
 Vítr jak kňučí a lijavec prší!
     Bože, Bože, co se děje!
     Protrhlé nebe proudy leje; 75
     Bouře nové mraky snáší,
     Prší, až se o zem práší.
     Hrom se blíží!
     Blesk se křfží,
     Vichr kňučí, 80
     Sutky hučí!
 Sto tisíc potokův divých
 Žene se v stružinách křivých,
 V blátivém zkalení, v syčném jeku,
 S čeřenův se valí v proudném vztěku. 85
 Hromové z dále více a více z úhlův dvou,
 Hlukotem hrozným rozdírajíce jícny, řvou:
 Hrůza s tmou se prostřela v nebesku,

Prosvěcujet jen křížením se blesku.
 90 Vždy se leje, dmou se řeky,
 K moři valíc pěnné leky;
 Tam své bouře krupobitné prášeniny
 Nese přes hory a chvojně jedloviny.
 Hřůza jaká z hlubin kyne!
 95 Strach se v oděv černý vine;
 Smrt z své ohněplné huby
 Plavcům vyšklebuje zuby.
 Vařící se vlny jako hory brzy plijí v jeku
 K oblakům až proudy husté, brzy v syčení a vztěku
 100 Do propasti chřtánu jako míček rázem koráb nesou:
 Plavci blednou strachem, jako list se třesou.
 Nenadále z hlaholení
 Mrtvé plyne utišení,
 Vítr zvolna počal váti,
 105 Hrom přestává v nebi řvátí.
 To však mrtvou žlutost v tváři
 Nezčervení marynáři;
 Víť on dobře, sílu krutou živlové že utiřili,
 V chvílce aby v nejvyšší zas stupeň vzteklost vyvýřili.
 110 V brzkém okamžení zase
 Hřůzu nebe běře na se:
 Valy šedých mrakův přes hory se blíží,
 Z rozpuklin jejich se blyskavice kříží;
 Hromové chraptící otvírají chřtány,
 115 Hory řev a skály odrážejí rány.
 Povětrí divoké znova se strhlo,
 V bezedné jezero nebe se zvrhlo,
 V moři se kloktem voda vaří a syčí,
 Z vln průtrže strašná vichřice fičí,
 120 Vlny, zhlucující sebe, jak hory se věží,
 Brzy zas ve hrozně propasti sražené leží.
 Mocnost kyne!
 Brzy tisíc mrakův černých pryč se s očí vine;
 Chumle rachotících hromův k horám skalným táhnou dále,
 125 Bručení jen temné v nebi slyšeti jest z dálky v mále;
 Bleskot hasne, déšť se tiší, rozvzteklý jakot temní,
 Mrakověnci osvěcují jasně paprskové jemní.

Z cesty do Itálie 1815—1818.

Na Petrarku.

Uměna tvá tolik spanilosti měla,
 Jak kdy Laura v ráji s Cherubíny dlela,
 Zanícení svatého kdy záře
 V chrámě její lepě ruměnila tváře.
 Slova tvá jsou stříbrozvonkův znění:

Z dutin lry chvěje zalíbení.
 Barvy v tvých se skvějí zpěvech ladných.
 Jako ony v ráje dolech neúvadných.
 Každý výlet smělý ducha tvého,
 Obraz každý péra lahodného 10
 Blaženým mi prsy citem plní,
 Nevypsané utěšení činí.
 V básních tvých když bavně člověk bloudí,
 Sladká z něho slova vzdechy loudí;
 Po stoletích ještě čarodějná píseň 15
 V srdci našem tvoří přerozkošnou tíseň
 Tvornost v mysli tvé a milá čilost
 Šedivou zas omladila starobylost;
 Rouchem šerým skryté doby budoucnosti
 Mocně podmanila rozmilostí. 20
 Schopnost, duchu tvému na nebesku
 Udělená, zjevila ti stezku
 Nevzdělaným světem k tájné skreyši,
 Kde leželi obrazové nejmilejší.
 Nebude tvých písní mladost šedivěti, 25
 Potomstvo tvé zpěvy vábné bude pěti,
 Jména tvého sláva věčně bude zněti!

Údolí Muřice (Mürz) ve Štyrsku.

V pozemském-li's nikdy ještě nebyl ráji,
 Do údolí Murcového zablud' v máji.
 V rozmilém ta údolina kraji leží
 Pod horami, jenž se k nebi věží. 5
 Lichotní tam větéřkové vějí
 Střemchami, jenž bělostí se skvějí,
 V březovém pak mlází mezi lesy
 Tisíc slavíkův zde vede plesy.
 Přes palouky, které jaro světí,
 Jako střela kvítím Murce letí: 10
 Brzy v topolinách plyne,
 Brzy v kameništi vadí,
 Brzy olšaty se vine,
 Brzy hustou trávu chladí,
 Mlýny žene, živí dílnice, 15
 Čilost vede do železnice.
 Tu je vrboví a onde bory,
 Sem tam duby a zas habřiny.
 Nad tím pnou svá čela k nebi hory,
 Na jichž vrcholích se chvějí jedliny. 20
 V jíví větřík úlisný se rodí,
 Čisté vlny přes luka jej vodí,
 Kobercův zde květných barvu slunce mění.
 Tam se čilá selka s kosou otáčí,

25

Onde lány žitné leží v utěšení,
Jinde kosy ostří sekáči.

Všude v dolině, kam jen člověk zajde,
Sličnost kraje, pilnost lidu najde.

I t a l i e.

5

S výsosti sněživých hor, kde zima panuje krutá,
Uzasnuté oko mé ty rajske končiny měří,
Slavná přirozenost kde drahé si rozbila stany.
Modrota utěšená, jenž zdejší proplývá nebe,
Jaký ze srdce ples, z ust kteraké úsměchy loudí!
Pustinou prvé sem šel, kde Boreáš mrazivým dechem
Hájům zelený šat a lukám spaluje květy,
Každou okrasu mráz kde jedovým shlazuje dechem.
Nyní sstupuji s hor zas do rovin protkaných vesnou,
Zimy nevida již, jen jaro, háje a kvítí.

10

Budiž pozdravena, překrásná Jasena říše!
V přirozené se skvíš, Itálie, někdejší kráse,
Kterouž Olympané, když scházejíc dolů k tvým hájům,
Kvítím poseli zem, by rájům se rovnala božským.

15

Stopa utěšená přes vinice vede a pole,
Kterou Janusův lid z Arkádie orbomilovné,
Bobkovin prokletiv houšť, do tučné tvé půdy vytisknul.
Žezlo olovené však, nad celým světem jež nesla's,
Korunu drahou a trůn již skvíti se nevidí oko.

20

Jindy's řídila svět, daň kázala's národům splácet:
Kam se děla moc tvá, jenž národům kovala pouta?
Zlaté poklady tvé kde jsou a stříbrné skrýše,
Kteréz veškeren svět tvým vítězným odváděl sborům?
Úroda nevidaná ať klasy a vinice plní,

25

Předce chudoba z měst i vesnic patrně hledí.
Kde jest orlů tvých houf, an hromy roznášel světem?
Slavné vladaře tvé, jenž dávali zákony světu,
Pustý o samotě hrob zbořený zavírá smutně.

30

Obrazu podobna jsi teď slávy pomíjející,
Na důkaz, mocný že trůn tvůj pevných tak základů neměl,
Aby měnivý čas roztrástil ho nedoved' silou.

XVIII.

Jan Svatopluk Presl.

Jan Presl jest jedním z předních zakladatelův směru vědeckého v literatuře naší. Jemu náleží zásluha, jížto nelze dosti oceniti, že jazyk náš přispůbil k náukám přírodním, ano že sám napsal řadu spisův, kteříž ukázali světu, že o věcech přírodních přísně vědecky

bez ujmy důkladnosti psáti lze po česku. Kdyby Presl byl přestal jen na vydání všenaučného časopisu *K r o k*, byl by si nehynoucího jména v literatuře naší pojistil. Hlavní pole jeho byla botanika. Tu l. 1820—35 společně s hrabětem Berchtoldem vydal *Rostlinář*, l. 1846 *Všeobecný rostlinopis* ve dvou silných dílech, pak l. 1848 *Počátky rostlinosloví*. L. 1828 vyšla *Preslova Lučba*, l. 1834 překlad spisu Cuvierova o převratech kůry zemské a *Ssavectvo*, l. 1836—7 *Technologie* ve 2 dílech a l. 1837 *Nerostopis*, samá to díla velikého objemu, svědčící o pilnosti podivu hodné a vědomostech nad míru rozsáhlých.

J. Presl narodil se v Praze dne 4. září 1791. Zvláštní zálibení v přírodních náukách přivedlo ho k studiím lékařským. L. 1818 stal se professorem přírodopisu v Olomouci a l. 1820 v Praze. Zemřel dne 6. února 1849.

O proměnách rostlinstva.

Všecky dokazatelné proměny rostlinstva vztahují se na proměnění květen v jednotlivých krajinách, hned více hned méně patrné. Ty pak proměny zakládají se na podnebí, na půdě, větrech, tečení vod a potopách, na účinku sopek, zemětřesení, boření se skal, na zvířatech a hlavně na člověku.

Podnebí může zlepšeti čili zmírněti a naopak zhoršeti. V prvním případě mohou v krajině rostliny na jevo přijíti, nebo se sázeti, které dříve tam nerostly nebo nechtěly se dařiti. Vysekání lesův, vysušení bahen, spuštění jezer znamenitě k umírnění krajin prospívá a tudy i ke zdaru rostlin, kteréžto dříve nemohly snášeti tužšího povětří. Nejznamenitějších příkladů, jak podnebí zhoršeti může, poskytuje Island a Gronsco. Na prvním ostrově nemůže se již sít žito a ostatní obilí; brízy již nerostouce u výšku stromův, krsají ve kře nízké. Gronsco bylo od věku devátého až do dvanáctého obýváno, bylo slavné lukami, honbou a rybařením; ale nyní krajina ta zaklopna jest náramným množstvím ledu, tak že ani korábem přistati nelze. Na východním břehu hullském u Holdernessu v Angličanech našli nedávno v rašelině mnoho zasypaných kmenův tisových, březových, olšových, jedlových, lískových a dubových, které bezpochyby tam rostly; ale nyní nacházejí se tam toliko duby, buky a vřes. Na Irsku prý borovice zponenáhla vyhynuje. Na nejstarších pomníkích egyptských vidíme troje rody lekninovitých vyobrazeny, z nichž toliko dvojce v té straně rostou, kdežto třetí nepochybně zmizel ze živé přírody, proto že po tu dobu nikdež nebyl nalezen. Též rostliny, od zběhlých rostlinníkův v některých krajinách nalezené a zaznamenané, nyní tam nelze najíti. Toto pozorování platí o plasách dříve pustých, ale pak vzdělávaných.

Půda pořád u menší nebo větší míře se proměňuje, a podle toho i rostliny. Rostliny, na půdu dříve neúrodnou se usazující, jsou samé známé, jinde na mnoze rostoucí. Na holých strminách, zdech, střechách nejdříve se ukazují lišejníky strupovité, které zponenáhla se

rozmnoživše vymírají a, jakož i prach zavátý, poskytují dost prsti, aby větší lišejníky a mechy mohly se usaditi; když i tyto ztrouchnivějí, jest tu hojnost prsti, aby rostliny vyššího řádu, jako jsou drobné kapradí a trávy, našly bezpečné stanovisko. Konečně přicházejí zeliny, by-
 5 liny a kře, které, vnikající kořáním do rozsedlin skalních, je zvětšují a tak usnadňují, že do nich voda zatékati může, že i skála sama se rozdrubuje. Takovým způsobem na ostrově sv. Heleny, původně sestávajícím z holé skály čedičové, nashromáždila se zemice zvýší půldruhého střevíce, v níž nyní bujejí stromy pomorančové, marhanové, fikové,
 10 kávničky a zeliny z Ameriky a z Evropy přivezené, též i obilí, kdežto ostrov ascensionský, asi o 8 stupňův šířky k rovníku bližší, okazuje pořád povahu vyhořelé sopky a má přeskrvné rostlinstvo. Když zá-
 dory koralové v okeánu jižním ustavičným budováním krakatic vynoří se nad hladinu mořskou, když se pak mořskými valy a vlnami na ně
 15 písek a bahno naplaví: brzo se usadí rostliny dříve menší, pak větší, jejichž semena z poblížkých souší a ostrovův bývají připravena. Ze zhnílých prvních rostlin dělá se prst, která k většímu bujení rostlin prospívá, a to pak tak daleko jde, že druhy neúrodný zádor nyní bujnými rostlinami jest ozdoben. Sopečné krajiny nemohou se oditi
 20 rostlinami, jestliže láva účinkům vzduchu a vody vzdoruje. Tak to viděti v Alvernii (Auvergne), kdežto na potocích lávy zkréhlé nic jiného neroste, nežli lišejníky strupovité, trsy mechové, jalovec a silně vonící ožankovité, ačkoli po obou stranách jsou luka tučná.

Rostliny jiné se vyskytují, když vřídla nebo rapy ze země vy-
 25 razí, když rybníky vyschnou, když povrch půdy velikým požárem se opálí. Tak na Ischii ostrově ve vřídle nově ze země vyniklém okázaly se dvě rostliny dříve nevidané, t. hasivka dlouholistá (*Pteris longifolia*) a šáchor mnohoklasý (*Cyperus polystachyus*). Podle rap vycházejí rostliny slatinné. Na dně vyschlých rybníkův u velikém množ-
 30 ství vyrůstá tuřice šáchorovitá (*Carex cyperoides*). Na pohořelích náramné množství hulevníka dlouholistého (*Sisymbrium Irio*) se vyťasívá. Sem konečně náleží střídání se rostlin, obzvláště listnatých a šetinatých, na též půdě, jakž podání vypravuje; ano zkušenost učí, že tentýž způsob stromů, obilí, bambulatin po sobě na též půdě se nedaří
 35 a že potřebí jest jimi střídati. Podobné střídání se stromů vidíme ve slojích rašelinných.

Jednajíce o roztrušování semen, řekli sme, že semena mno-
 hých rostlin mohou se jím daleko rozšířiti. Tu za prvé promluvíme
 40 o větru, jenž semena a plody daleko od rostliny matečné může zahnat, k čemuž obzvláště nažky spoluložných jsou schopny, které mají na konci chmér. Násilné bouře vydávají účinky čerstvější: uvěří
 levné, obzvláště v jednom směru vanouc, působí zponenáhla, častokrát nepatrně.

Voda v tom ohledu jest mnohem účinnivější. Potoky a řeky usta-
 45 vičně přinášejí semena a plody, anobř i puky a bamboly s hořejších krajín do dolejších, a třebaš tu nenaleznou příznivých okolností k rozmnožování se samostatnému, sou pořád dosazovány připlavováním čerstvých semen a p. Tak horská květena usazuje se v údolích a vniká i do větších řečiš. Ale mnohem patrnější účinky vydává proudění
 50 moře pravidelné od jednoho zemědlu ke druhému. Nahoře sme po-

ložili, jak zádory koralové popínají se příkrovem rostlinným, jak moře 5
připlavuje semena a plody rostlin skrovných, a jak potom podobným
spůsobem přihnané plody pandánové a kokosníkové se ujímají a vzro-
stají. Týmž způsobem mnohé rostliny po břehách atlantských v Africe
a Americe se rozšířily. Tak i velikým proudem (golfstrom) přicházejí 5
semena n. p. potuty pomořské (*Entada Pursaetha*) a bonduka obecného
(*Guilandina Bonduc*) ze západní Indie až na pomoří anglické, kdežto však,
vyklíčivše, nepříznivými okolnostmi hynou. Takovým též způsobem vlnohlavka
sedmihraná (*Eriocaulon septangulare*) z Ameriky severní přišla
na ostrov Sky.

Povodně, soptění sopek, sesutí se skal a kopcův, proboření se 10
země zemětřesením nebo podmláním, vyzdvižení se půdy působením sopek
vydávají účinky pomíjitelné, a nieméně mnoho přispívají k rozšíření
jakož i k zahubení rostlin.

Cím zvířata prospívají k rozšiřování rostlin, vyložili sme, jedna- 15
jíce o roztrušování semen. Jelikož zvířatům, n. p. hmyzu, rostliny sou
vykázány za jedinou potravu, stává se, že přílišným hmyzu rozmno-
žením rostliny v některé krajině zmizují; ale to nemá stálosti, protože
opět se vyskytnou, jak mile hmyz zahyne. O rozšíření rostlin starají
se ptáci, kteří plodův nezaživše dokonale, od sebe je vydávají málo 20
proměněné, takže klíčiti mohou. Ssavcové, obzvláště pak ptáci stěhující
se, přenášejí semena z krajiny jedné do druhé.

Mnohem znamenitější jsou proměny, které člověk způsobil, a to
buď naschvál buď náhodou. Člověk nevyhnutelně ke své výživě potřebuje
jistých rostlin, které s sebou bere, nucen jsa zůstatiti svou vlast. 25
Tak n. p. evropské obilí, ovoce, kuchyňské rostliny přenešeny byly
do všech ostatních světa dílův, kdežto Evropané sedliště zarazili. Nyní
v Americe severné a jižné, v Africe, na Novém Hollandě a Seelandě naše
rostliny užitečné bujejí, kdekoli buď dle šířky buď dle výšky mají
přiměřené okolnosti, kdekoli prostřední teplo celoroční, zimní a letní, 30
jest podobno našinskému. Chtějíce cizí rostliny přesaditi, povinni sme
na tyto okolnosti zřetel míti, obzvláště když se tu jedná o rostlinách
dřevnatých (stromech a křečích) a o bylinách, které nesmějí vydány býti
mnohem tužším mrazům, nežli ve vlasti své snášely. Jinak se v ohledu
tom mají zeliny čili letní rostliny, které mohou dařiti se v podnebních 35
mnohem krutějších, jestli toliko léto dosti horké, aby mohly kvěsti
a zrátí. Proto jarní obilí daří se v krajinách sahajících daleko k se-
veru anebo do veliké výšky na horách, kdežto ani obilí ozimé ani
ovocný strom vydržeti nemůže.

Avšak ani Evropa není kolébka obilí, ani kuchyňských rostlin, 40
ani mnohých stromův ovocných, jako n. p. višně, švestek, kdoulí,
meruněk, broskví, ořechu vlaského, révy vinné; zdá se, že všechny po-
chodí z Asie prostřední, odkud národové nyní v Evropě přebývající sou
se přistěhovali. Evropa za své obilí, ovoce a zeliny dostala z Ameriky
dvě znamenité rostliny, t. zeměčata a kukuřici.

Mnoholetým sázením, působením rozdílného podnebí, přičiněním 45
se člověka, rostliny užitečné rozmanitým způsobem od svého prarodku
se odchýlily a v rozdílné odrodky proměnily. Tu třeba se zmíniti o ne-
sčíslných odrodkách jablkových, hruškových, švestkových, jaře a ozimu
žitného a pšeničného a t. d. Ten nucený odrodkův stav trvá však jen 50

dotud, pokud člověk o to pečuje, aby okolnosti se neproměnily; samy sobě zůstaveny jsouce, brzo svlékají se sebe cizí povahy a vyskytují se ve svém pravaru.

Na tom proměnění jednotlivých rodů rostlinných člověk nepřestává. Co jeho pokolení tak náramně přibývá, co všamo se rozšiřuje do končin nejvzdálenějších a nejzazších, co potřeba potravy pro národy tak mnohočíslné se zvětšuje, co státové na rolnictví sou založeni: i pohled příkrovu rostlinného se zjinačil. Člověk, vymýtiv a vyklučiv lesy, zdělává nyní na jejich místě role, luka, zahrady a štěpnice, tak že málo kde jsou plasy ve svém paneuském nedotknutém stavu. Ale kde člověk přestal násilnou rukou krotiti přírodu, odstěhovav se nebo zahynuv zbouřenými živly, všecka památka jeho pilnosti, snažnosti a příčinlivosti mizí, a příroda, zbavena jsouc násilí, navracuje se k předešlému stavu. Lesy a křoviny vynikají a dusí rostliny rukou lidskou pěstované.

Jsou rostliny užitečné a neužitečné, anobrž i škodlivé, které jako mnohá zvířata všude za člověkem následují a s ním po zemi se rozšiřují. Proto stěhování se národův, válečná tažení a kupčení jsou příležitosti, jimiž rostliny do nejvzdálenějších krajín přicházejí náhodou. Sem náleží hlavně durman obecný (*panenská okurka*), kterýž Cikáni přinesli z východní Indie, tak že nyní po celé Evropě je rozšířen. Tak turan kanadský (*Erigeron canadense*) přišel z Ameriky severné a po celé Evropě co nepříjemná buřeň se rozšířil. Tak bytel košťatý (*Kochia scoparia*), pochodící z Asie, nyní ve východní Evropě až do Krajiny a Čech se prodral. Ruským vojskem velbloudník bezbranný (*Corispermum Marschalli*) přišel ku Schwetzingenu, a rukeyník východní (*Bunias orientalis*) až k Paříži, kdežto nyní bujejí. Jitrocel větší (*Plantago major*) prozrazuje v lesech Ameriky severné evropského přistěhovalce, tak že divochové tu rostlinu nazývají stoupou běloší. Vikev ptačí (*Vicia cracca*) podnes prozrazuje přebývání přistěhovalců norvejských na Gronsku. Zdá se, že charpa obecná, jakož i koukol a vlčí mák, s obilím z prostřední Asie k nám se přistěhovaly. Štavel tuhý (*Oxalis stricta*) a dymnivka obecná (*Fumaria officinalis*) nyní náležejí k obtížným buřením, ačkoli první na konci 17ého věku a druhá u prostřed 16ého nebyly u nás známy. Na Novém Hollandě a na Předhoří dobré nádeje, v Brasílii ode dávna rostou našinské rostliny, a není nám, žeby je tam byl někdo schválně přinesl. Blízko Monte Videu rostou podle cest našinské slézy a heřmánek s jedním našinským trejzelem (*Erysimum*) a haděncem vlaským (*Echium italicum*), a na ladách nesmírných bujejí naše bodláky.

Též ze zahrad a rolí stěhují se rostliny a divočejí. K těm náležejí lnice obecná (*Camelina sativa*), borák obecný (*Borrago officinalis*), pětour drobnokvětý (*Galinsogea parviflora*), kudravec čili merlík nejvonnější (*Chenopodium ambrosioides*) a j.; v Evropě teplé nopál obecný (*Opuntia vulgaris*), agave americká (*Agave americana*), jimiž vzezření krajín znamenitě se proměnilo. Totéž se stalo v Evropě jižné cypřišemi a pínkami, u nás ovocným stromovím, topolem vlaským a dílem i akátem, kteréžto sice se nevystěhovaly ze zahrad, nébrž se rozsazují do sadův a podle cest.

XIX.

Vincenc Zahradník.

Rodem z Mladé Boleslavi (nar. dne 29. pros. 1790) oddal se stavu kněžskému. Zemřel dne 29. srpna 1836 co farář v Křešicích. Zahradník byl ducha bystrého a pronikavého, jehož pěknou památku zůstavil v původních báchkách svých, kterých bohužel jen první sbírka (1832) vyšla; z druhé jen porůznu části na veřejnost se dostaly. Kromě toho psal a mezi l. 1832—1836 vydal několik spisů mravoučných. Co soudný kritik osvědčil se četnými rozborů spisův v Časopise katolického duchovenstva.

O b á j k á c h.

Bájka jest vylíčení příběhu, který sice patrně jest smyšlen, ale mravní nějakou pravdu, a to jednu toliko, v plnějším světle vyrazí. Bájka je zrcadlo, v kterémž se jedno z pravidel života jako tělem přiodené oku představuje. Jest tedy bájka poučné skládání, a bájka, v nížto žádné naučení není obsaženo, tím samým bájkou býti přestává. 5
Čím určitější jest praktické naučení, čím jasněji svítí do očí, čím mocněji se duše dotýká: tím více má bájka dokonalosti. Aby však jedno toliko naučení v jasných paprscích z bájky svítilo: neměj bájka nic zbytečného a nepřiležitého, budiž krátká a sprostě předložená, a což vypravuje, posloupně se vyvinuj tak, aby každá částka smyšlené uda- 10
losti — mravné naučení znatnějším činila a očitějším, a pravidlo života posléz v plné své pravdě se vyjiskřilo.

V tom pak, že bájka vypravuje běhy patrně smyšlené a nad přirozené moci postavené, zvláštní její užitek záleží. Víť každý, že se to, co čte, nikoli nestalo a státi nemůže: ale tím samým pravěji a ne- 15
stranněji soudí a předloženou pravdu netoliko lépe poznává, alebrž i ochotněji přijímá.

Poučuje pak bájka ne mládež toliko, ale i důmyslné, vzdělané muže. Čím dospělejší jest duch, tím příhodnější mu potravu poskytuje. Jako některé historie a romány nejsou pro mládež, nejsou pro sprostý lid: tak také některé bájky dovtipným jedno a vzdělaným lidem se hodí. Pro dítky a sprostý lid by se zvláštní bájky, bez namáhání hlavy srozumitelné, a v něž žádná hluboká pravda není vložena, strojití měly.

Ač pak se bájky s velikým prospěchem čítají, nicméně u přirovnání k jiným způsobům básni a skládání velmi málo dobrých a povedených bájek až posud se nachází. V sbírkách Aesopových bájek nejedna se nalezá, kteráž pouhou jest povídkou. K. p. „Aesop, by prokázal, že nesnědl fiků pána svého, nýbrž že to učinili spolumužníci jeho, pil mnoho vlašné vody a spolumužníci jeho učinili tolikéž. 30
Dávali se všichni, a ukázalo se, kdo byl mlsným.“ Totě povídka, ne

bájka; a jakožto povídka učí, že teplá voda — působí dávení a že moudrý a opatrný člověk, když ho kdo křivě chce uvinit, ví sobě jak pomoci. „Když rybář vytáhl z moře svou síť, veliké ryby sice obdržel, ale malé mu skrze síť zase utekly.“ I to jest povídka aneb ne-
5 vlastně bájka, ana ničemu důležitému neučí.

Faedrus nám zůstavil devadesáte a sedm bájek; ale mezi nimi také mnoho pouhých povídek. „Špatný švec do podvodného lékaření se dal a tím se živil. Král toho místa se stavěl, jakoby do ševcova léku proti otrávení dával jedu. Když pak chtěl, aby švec toho nápoje
10 okusil, ale on se to učiniti zpěčoval, přišel podvod jeho na jevo. Tu řekl král lidu svému: „Nechtěli ste muži tomuto svěřiti dělání střeviců a předce ste mu pak svěřili životy své.“ Lib. I. fab. 14. To jest pěkná povídka, ale ne bájka.

„Jelen utekl do chléva, by život ochránil. Voli mu říkou, že to
15 zbytečno; on prosí, by ho neprozradili. Nepozoruje ho pacholek, nepozoruje ho nikdo z čeládky. Myslí jelen, že je v bezpečnu. Dí mu býk, že mu přejí ochrany, ale že, přijde-li pán, u velikém jest nebezpečenství. I přijde pán do chléva, ohlíží se, nalezne jelena a dá ho zabít. Tato bájka učí, že každý hospodář v domě svém na vše-
20 cko pilně hledí.“ Lib. II. fab. 8. Bájka tato vtípně jest nalezena, ale naučení od Faedra k ní připojené jednak není pravé, jednak z ní světle nevyplývá.

Novější někteří skladatelé bájek mnoho sice a živě malují; ale málo učíce nebo nic, hlavního cíle svého nedocházejí. — „Pes, maje
25 umřítí, činil pořizení své; i nechtěl tomu, by mu kdo jednu kost schovanou vzal. Anť o tom mluví, zdechl.“ To Gellert široko přednáší, ale předce to naučení, že člověk nemá býti lakomým, nikoli v jeho bájce v oči nesvítí.

Nepotřebuje bájka mnoho popisů a ozdob. Nebo tím se pravda,
30 již bájka chce živě a smyslně představití, zbytečně zatemňuje a nejde se přímou cestou k účelu, k němuž bájka měří. V prostranné a všelikými řečními okrasami nacpané bájce pozornost čtenářova již na to již na ono se táhne, a není zjevno a očito, jakby všecko k vyznačení
jedné a též pravdy sloužilo. Aby se pak v bájce nic nenalezalo, co
35 k živému vyobrazení pravdy nepřispívá a v poučení čtenářův jest překazem: nebudiž pronášena vázanou řečí, tím méně pak v rýmovaných verších. Aesop a Lessing bez pochybenství nejvýbornější jsou skladatelé bájek, ale ti naprosto jinak psali než Lafontaine, Gellert a drahně jiných, ježto málo na to pamatovali, že nic není dokonalého, což k vytčenému
40 účelu a konci nevede, bájka pak že vlastně jen učiti má.

Liška a veveřice.

Liška dí veveřce: „Ty ocasem, srstí a postavou maličko's ode mne rozdílňá, ale v způsobě života zouplna's mně rovna. Louskáš ořechy, skáčeš s větve na větev a hledíš jedno své rozkoši, jinak nikomu nejsouc k užítku. Já podobně po své zvůli chodím, ale
5 předce mne člověk nenávidí, anť na tebe jest laskav a přeje tobě veselého života.“

„Nediv se tomu, lištice,“ odpověděla jí veverka. „Má rozkoš žádnému neškodí, ale tvá stojí vraždou zajců, husátek a slepic.“

Ač nemůžeš neb nechceš, člověče, i sobě žítí i jiným: živ buď své rozkoši, pokud jen nevinná jest a neškodná jiným.

Slunečné hodiny.

Slunečné hodiny se velmi honosily vznešenou hodností a důstojností svou, řkouce: „My se spravujeme královnou oblohy, věkostálým sluncem; vás lidi spravuje pouhý náš stín.“ V tom slunce vstoupilo za černé mraky a všickni se jali posmívati se hodinám, i slunce zbařeným i stínu.

Nechlub se svou vzácností; nestojíš vůlí tvou, i můžeš býti náhle nevzácným.

Včela a čmel.

Včelce řekl čmel: „Ty hned z rána z oulu vylétáš a shromáďuješ mnoho, velmi mnoho. Co pak tě činí tak snažnou a bedlivou?“

„Neshromáždím jedno pro sebe,“ odpověděla včelka, „ale i pro sestry své, a sestry mé i také pro mne mezi snášejí.“

„U vás tedy,“ vece čmel, „jeden se stará o druhého, a co každý zvláště dobývá, obecným jest jměním. Já však toko obyčeje vašeho nechvám. My čmelové jsme mnohem moudřejší; u nás žádný nehledí na druhého; každýt pečuje sám o sebe.“

„Nezov moudrostí,“ dí mu včela, „což jest pramen psoty a bídy vaší. Nemáte obecného skladu a zásobení; protož jest mezi vámi tolik zlodějů a loupežníků; v podzimí trpíte nedostatek a málo který z vás trvá přes zimu.“

Zření na všeobecnost jestiž základem vši dobroty a všeho blaženství.

Vrabci ve pšenici.

Krásná pšenice hejno vrabců k sobě přivábila, Dlouho obletovali, ale žádný se neopovážil sednouti na klásek. Báli se strašidla ve pšenici stojícího. I vzmužil se jeden rozumnější z nich a letěl strašidlu upřímo v tvář. Strašidlo stálo bez hnutí. Vidouce to vrabci, potupili ho, s dvojitou chutí zobali plné klasy, a žádné více strašidlo z obilí, máku a vína jich odehnati nemohlo.

Marní jsou lestní prostředkové; neprospívají dobré věci, nýbrž velice jí škodí.

Dvě řečnickův.

Mezi ptactvem hrozná se strhla vojna. Již stály obě strany na bojišti proti sobě, ale mezi řečnický k udatenství vzbuzujícími veliký byl rozdíl. Vystoupila husa, řkouc: „Mužně bojujte, rekové!“ Ale mužné slovo její žádného nevzmužilo a zůstalo marným hlaholem. Po ní vy-

stoupil orel, řka: „Mužně bojujte, rekové! Na to slovo jeho všickni se vzmužili, všickni se rozpálili k pobití nepřátel.

Mnoho záleží na tom, co se mluví; ale na tom, kdo mluví, mnohem více. V ústech některých lidí moudrost zní jako bláznovství, oheň
5 hasne, krása mizí a síla se v mdlobu proměňuje.

Koně na bojišti.

Po krvavé bitvě mnoho těžce raněných koní leželo na bojišti. I přišel k nim zdravý bujný kůň, v rozpustilé veselosti řehtal a za svou kratochvilí běhal mezi raněnými. I napomenul ho jeden z nich, aby své zvůle na jiném místě užíval.

5 „Proč ne zde?“ řekl mu zbojník. „Kdybych nad vámi i plakal, tedy vám předce nezpomohu, a smrt vás nemine.“

Odpověděl raněný: „Ovšemť nás smrt nemine, ale tvé rozpásané veselí nám ji činí bolestnější.“

Jsi-li dobrým, nebuď vesel mezi smutnými; máš-li štěstí, nestav
10 ho bídným na oči.

Zajíc a ovce.

„Já spím“, vychloubal se zajíc, „s otevřenýma očima, tak jako lev.“

„To jest pravda,“ dí jemu ovce; „ale nevidím, by ti z toho pocházela čest.“

„Pochází mi z toho čest a sice veliká,“ odpověděl zajíc, „považ
5 jen, — spátí s otevřenýma očima, spátí jako lev!“

„Všechna zvířata,“ dí ovce, „za velikou vadu to lvovi pokládají, že on, jsa nejudatnějším, spí jako nejbáživější, tak jako ty. Zdaliž si o tom nic neslyšel?“

Malý by tak rád byl účasten slávy velikých, že stejné-li jaké
10 s nimi má přirozené neduhy, i těmi se honosí.

Dva koně.

Kůň potem zalitý, těžce oddýchaje nesl dva veliké pytle dukátů a tolarů. Dohonil ho jezdecký kůň a srdečně ho litoval, že jest tak velmi obtížen. Onen však útrpnosti šlechetného bratra velmi se urazil, řka: „Nelituj mne: dalekoť jsem šťastnější tebe; nesu zlato a stříbro.“

5 „Zlato a stříbro náleží lidem,“ odpověděl kůň, „a co se tebe dotýče, ty toho štěstí užívati nebudeš; jiným neseš poklad, sobě břemeno.“ To pověděl, paloval dále.

Mnohý jest toliko v domnění šťastný; neb štěstí jeho vlastně nic není, než skvoucí bída.

XX.

Václav Hanka.

Kdežto F. Procházka činnost svou obmezil na literaturu střední doby, jejížto poznání pro nově vzkvétající slovesnost českou bylo nejdůležitějším, obral sobě Dobrovský za úkol proskoumání památek našich nejstarších jen rukopisně zachovaných. Zpytování jich vedlo přirozeným během k rozsáhlejším porovnavacím studiím slovanským a tím opět k vědeckému probrání i ustanovení tvarné stránky jazyka našeho. Hanka byl učenníkem i stoupencem velikého tvůrce slavistiky. Čeho Dobrovský z rukopisů vydobyl, to péčí Hankovou přišlo do veřejnosti, a tím teprvé šířila se vědomost literatury nejstarší a oblíba v plodech jejich i do kruhův obecnějších (Starobylá skládanie 1817 — 24). Právě, když se prací tou zaměstnával, dostalo se mu vzácného štěstí, že (dne 16. září 1817) objevil v Králové Dvoře neocenitelný onen zbytek poesie staronárodní, který rovněž nálezci jako nalezišti přinesl velikou oslavu. Velevážné jsou i dvě jiné památky, jejichž odkrytí se jménem Hankovým sloučeno, totiž zlomek evangelia svatojanského a slovník Mater verborum. Stará literatura zůstala až do poslední jeho chvíle hlavním oborem, v němž Hanka pracoval. Mimo řadu rozprav sem náležitých máme od něho vydání četná starých spisů, jakož jmenovitě kroniky o Stillfriedovi a Bruncvikovi, sbírky nejdávnějších slovníků, právních knih Všehrdových, kroniky Dalimilovy, Lupáčovy historie Karla IV., apokryfického evangelia Nikodemova a t. d. Mimo to sepsal dle Dobrovského mluvnicí českou a polskou, pak ruskou a staroslovanskou. I v numismatice byl znalým; pohříchu že popis jeho mincí staročeských zůstal nedokončen. Dále vydal sbírku písní, z nichž mnohé znárodněly, překlady národních zpěvů srbských a slova o pluku Igorově, idyll Gessnerových a t. d.

Hanka narodil se v Hoříněvsi dne 10. června 1791. Latinské školy odbyl v Hradci Králové. Odtud se l. 1809 odebral na universitu pražskou, kdež kromě jednoročního pobytu ve Vídni (l. 1813), i právníká studia dokončil. L. 1818 stal se kustodem sbírek nově tehdá založeného musea, při kterém l. 1823 za knihovníka byl ustanoven. Od l. 1849 přednášel na universitě o jazycích slovanských. Zásluhy jeho došly mnohostranného čestného uznání jednak od mocnářův, jednak vyvolením za člena četných společností učených. Zemřel po krátké nemoci dne 12. ledna 1861, i pochován na staroslavenském Vyšehradě.

Marnost světa.

Nechte mne zpívati,
Dokud kvetou léta;
Však až já stár budu
Nechám já rád světa.

A budu zpytovat
I s hvězdami nebe,
Abych moh' poznati
Ve tvorstvu sám sebe.

10

5 Však až já stár budu,
Zajdu v pusté kraje,
A budu zpytovat,
Jak vše v světě zraje.

Abych moh' poznati
I zimu i parno,
A potom zvolati:
Zde je všechno marno!

15

A potom zvolati,
Až mi dojdou léta:
Hospodi pomiluj,
Vznes mne z toho světa!

20

Moje blaho.

Písně moje, písně,
Neopouštějte mne,
A v návalu tísně
Sletujte se ke mně.

Sletujte se ke mně,
Jako všecek roje,
Zavznívejte jemně,
Písně, blaho moje.

5

Sestry z ráje.

Znám dvě rodné sestry z ráje;
Kde ty stánek rozbijí,
Tu blahost i radost máje
Rozkvétá a nemíjí.

5 Rozkvétá v zdařilé kráse,
Obih pracovitost zve,
S hůry požehnaní jde,
Radost vůkol rozléhá se.

10 Tu blaho i radost máje,
Tu vše ctnosti, všechna čest:
A jméno těm sestrám z ráje
Té Přízeň, té Vděčnost jest.

Laštovička.

Laštovička lítá, lítá,
Povídá, že svítá:
Bychom vstali, chválu vzdali,
Slavic božskou moc

Doma, v poli vždy šveholí,
Pěje, slyš i slyš:
„Já sem vstaia, posnídala,
A ty ještě spíš?“

5 Za přečkanou noc.

10	Laštovička litá, litá, A vesnu k nám vítá: Krásná záře v rani páře Vede mladý den, Pudíc plachý sen.	Laštovička litá, litá, Hnízdečko si splítá: Hledá, shání pro své stláni, Co kde může snést, V práci pilná jest.	20
15	Doma, v poli jen šveholí, Pěje, slyš i slyš: „Já sem vstala, posnídala, A ty ještě spíš?“	Doma, v poli vždy šveholí, Pěje, slyš i slyš: „Já sem vstala, posnídala, A ty ještě spíš?“	25

Pohřeb skřivánek.

K hrobu nesem miláčka, Ach již se vystonal — ! Malinkého zpěváčka, Již bolestně skonál!	Darmo sme mu snášeli Ze vsad masti, léky, Očičky mu shášely, A zamk' je na věky.	10
--	---	----

5 Skonál ach ubožičký, V křídelenko raněn, Ach již skřehly nožičky, Nemoh' být uchráněn!	Plačte nad ním ptačátka, Plačte v smutnou dobu; Chlapčata a děvčátka Již ho nesou k hrobu.	15
--	---	----

V hrobeček ho složili,
Zaspívali: Amen,
A na hrobek vsadili
Ověnčený kámen.

20

XXI.

Václav Kliment Klicpera.

Divadlo české začalo se v Praze již za císaře Josefa II. Bratři Thámové, Majober, Tandler, Šedivý a jiní přičiňovali se, aby pro ně dramatické hry česky byly vzdělány, ale byly to výhradně skoro překlady. Později se v úkol ten uvázal Jan Štěpánek, dospěv již k několika, ač nehrubě zdařilým původním pracem. První spisovatel, který samostatně na poli dramatickém pracovati se jal, byl V. Klicpera. Tím že látky své bral z dějin národních a z života lidu našeho, že se ke směru prstonárodnímú přispůsobiti snažil, nabyly divadelní hry, od něho sepsané, obecné obliby. Činnost Klicperova počala se již okolo l. 1815, a neustala až do smrti; „cum Musis ad sepulcrum“ byla slova jeho, několik dní před skonáním pronešená. V Hradci Králové vydal v l. 1820—1 čtyry svazky dramát pod názvem „Divadlo,“ od l. 1825 do 1830 šest „Almanachů divadel-

ních her“ a kromě toho některé kusy porůznu. Od l. 1830 poumlknul, za to však od příchodu svého do Prahy tím větší jevil usilovnost. L. 1847 začal nákladem Dr. Gabrielovým vydávati své spisy sebrané. Kromě dramát psal Klicpera též deklamovánky, novelly a povídky.

Klicpera rodem byl z Chlumce nad Cidlinou (nar. 23. listopadu 1792). Byv z počátku ustanoven k řemeslu, v dospělejších než obyčejně letech přistoupil ke studiím. L. 1819 dostal se za učitele na gymnasium v Hradci Králové, odkud l. 1848 povolán do Prahy, kdež mu svěřeno řízení gymnasia staroměstského a udělen titul školního rady. L. 1853 dán na odpočinek. Zemřel v Praze dne 15. září 1859.

Ze Soběslava (1826).

Jednání I., scéna 6.

Vladislav král a Soběslav.

Soběslav. Díky Vám, veleslavný králi! — Tak
ať nebesa dlouho vám pod svatým
svým křídlem kráčetí dopustí —
jako ste nešťastnému Soběslavu
bránu svobody otevřel!

Král. Soběslave, synovče můj! ó vstaň,
dej se přivinouti k prsům, ať krev
svého velikého bratra pod tvým
žebrem tlouci uslyším! Vstaň! vstaň! ne
tuto pokoru Vladislav u tebe zasloužil.

Soběslav. Vám, kmete královský, druhá pocta
náleží. První sem, v prachu, svému
stvořiteli složil. — Vykonav Vám
vděk, vznešený králi! pokornou a
hlubokou prosbu k nohám kladu vašim:
byste totiž zapomněl Soběslava,
jinocha divého, jenž na křídlech
mohutného jara po království
vašem těkal, a přijal na milost
Soběslava, jenž přes léto dlouhé
v hlubokém stínu kvílev, svadlý
a umdlen na podzimní slunce
vylezl.

Král. Kýž bys i ty na Vladislava krále
zapomněl a s horkou vroucností
Vladislava starce obejmul!

Soběslav. Dejž vám Bůh v hrobě tichém lože

ntěšenější vystlati, než bylo
 to, do kterého ste za živa mne
 položiti dal. Tam bylo smutno, 30
 veleslavný králi! Tam sem na hřebích
 odpočíval a okem životným
 na to se díval, jak mého těla
 popel a bláto v hnusné prvotiny
 se rozpaduje! Však — nemínil sem 35
 stýskati! — I bylot tam dobře!
 Každé jitro viděl sem, že tam, kde
 kraloval můj děd, zlaté slunce
 vychází. I viděl sem mřeží 40
 svého okna, jak Bůh šatí stromy
 a je svléká, a opět v nové
 roucho je odívá. Slyšival sem
 hromů jeho rány, dešťů jeho
 šumot, a — když soumrak přišel — ó tu, 45
 králi! přerozkošnou mívával sem
 hudbu! Jestřábi a káně, sova,
 výr a kulich, co jich lesy živí,
 na mohutných křídlech vůkol mne se
 slétli a — (s pláčem) pěli sou mi písně, že 50
 sem na zem klesl a řval s nimi,
 až divoká rozkoš i je i mne
 ke sladkému spaní ukolébala!
Král. Ó tyto slzy! kam ty padnou, tam
 se vystřelí kvítí mnohem smutnější 55
 než to, co na hrobech roste! — Budiž
 milosrdný! nad pohledem tvým se boří
 královské mé srdce a když mluvíš
 takto, tu bych plakal a slzel a
 vymlel si slzami blízounký hrob.
 (padne mu okolo krku.)

Scéna 7.

Bedřich a předešlí.

Bedřich (když uztí, an král Soběslava objímá, zarazí se a chce se vrátiti). 60

Král. Ustaň, vévodo! hle tu bratranec 60
 tvůj Soběslav, mého vznešeného
 bratra syn. I v jeho žilách koluje
 Libušina krev, i on jestiť větev
 z velikého Přemyslova kmene.
 Kaž vroucnosti své, by s letorostí 65
 olivovou vyšla jemu vstříc,
 bílou ruku dala mu k pozdravení.
 Ještě-li jaký kořínek záští

ve prsou vašich, ó tedy dejte,
ať těmito slzami jej skropím,
a, an přirozenost změnil, štipek
lásky bratrské z něho se pučí.

Bedřich. Markrabě! přicházíš-li proto
na hrad, bys s královským mým otcem
vešel v mír a zavřel přátelství
s českým vévodou, tedy budiž Praze
vítán! Tvářnost tvá jest mapa světa,
jížto země jsou hořké bolesti,
jížto vody slzy jsou, a hory
tížné skály, které tebe tlačily. —
Ptej se těchto věží, ptej se kopců
vůkol toho sídla, jsoutě svědky
činů mých a skutků, a povědí
tobě, že nižádná ve mně nevře
touha, než bych s malým tak i s velkým
v svatém smíru setrval. Vítej mi!

Soběslav. Ach! jak jsou to libé hlasy! ptej se
dubu, jemuž blesku rázy život
ohněm spálily, zda by hledal
s jarým hájem a vznešeným cedrem
v smírný spolek vejíti. — I přišel sem
vévody českého prosit jenom
za tolik země, co bych si střechu
vystavěti, a ní vůkol se sloně,
život zvrácený zotaviti mohl.
Ovšem, když žádosti té paprsek
ve mně vznikl, tehdáž myslil sem, že
král Vladislav ještě na stolci
zlatoskvoucím sedí, a zdálo mi se
bezpečno, že prosbě Soběslavově
bude milostiv. Vladislav byl velký
král. Stísnil sice strom života mi
až na smrt, ale Vladislav byl
dobrý král. Kdybych na všecky měl
prstem ukázati, kteří ho duše
i těla pokrmem nazývají,
musil bych jak Hladolet k svému běhu
třidcet let na cestu míti. Ale —
Vladislav složil pastýřskou hůl a
svěřil stádo Bedřichovi. I pročez
Bedřicha za jitra pastvy a teplou
stáji k složení oudů prosím!

Král. Vévodo! pamatuju se, že sem
před dvadeceti léty bratru jeho
Oldřichovi, an se s takou vroucností
ke mně od císaře vrátil, Hradec
královnin k požitku vykázal:
učíň i Soběslavu takto.

- Bedřich. Královský otče! kdo v pravou ruku
zlatu přijímá, snadno mu levou 120
rozdávati mēd. Dostalť sem slovem
císařovým kraj, proti němuž jest
Hradec královnin co v mléčné cestě
hvězda proti dennici. Mně nelze
ani sáhu českého vévodství 125
postoupiti. Ale do Moravy
rychlé posly vypravím a jejich
knížat požádám, aby na březích
Jihlavy slušný podíl mu vyhledali.
- Soběslav. Ó vévodo, poslům-li do každé
ruky knížectví nemůžeš dáti, 130
do Moravy neposílej. Moji
ubozí strýcové bez toho
za neúrodnost našeho kmene
každodenně Boha vzývají. 135
- Bedřich. I já sem sídlil v Olomouci.
Soběslav. Kdežto sem i já sídliti chtíval —
ale tvůj královský otec, velký,
dobrý Vladislav mne vyhnal odtamtud.
- Bedřich. Bylať Morava od starodávna 140
českých knížat štěpnice. Odtamtud
vycházel jeden po druhém a dosedal
jeden po druhém na tento stolec
otcovský.
- Soběslav (si přikryje pravíci čelo a do nebes se dívá). 145
Ach! i mně se o knížectví snilo!
též i já sem odtamtud na pražský
stolec dosednouti chtíval: — ale —
ten, co nad námi všemi kraluje,
jinou dráhu hvězdě mé vykázal. — 150
Staň se vůle jeho! — Budiž zdrav!
Neodejduť v hněvu proto, že mi
střechy dáti nemůžeš. Vždyť pak jsem
svoboden! vždyť mne ani okovy
ani povinnosti nevážou! 155
Zapolétnu na křídle nevázaném
tam, kde slunce úsvit a větérek
libý volati mne budou! Půjdu
k rolníkům! Půjdu do temné poustevny
a učít se tam budu s málem býti 160
spokojen! S větry budu mluviti
ve dne, v noci s hvězdami. Tam jest
mnoho jazyků, tam jest mnoho hlasů,
a ač hejna duší páslo se již
na obloze, i mysl má tam hojnou 165
pastvu vynajde! (odejde.)
- Král. Vévodo! takto jej propustiti ni
prozřetelnost ni přibuzenství úvazek

- nedá. Vůkol tebe, an spíš, ještě
 170 nenávisť se plazí a uštkne
 tebe, otcem-li se probuditi
 nedáš, tak že ti jeho jed, jemuž
 žádný neví léku, oud po oudu
 bolestí svou sepase.
- 175 Bylť sice tiši rtové jeho,
 ale řeči jeho hlas mĕ jako
 trouby třepící zvuk v dutých prsou
 ječel. Není-li místa jemu v Čechách,
 ať odejde se mnou. Nebo věz, že
- 180 se blíží veliké mé pouti cíl.
 I rád bych v náruči královské své
 choti poslední svátost z rukou sluhy
 božího přijal, a pročez se cestou
 v tomto světě poslední do Říše
- 185 k ní vydám. Svolej stavy vévodství,
 dám své koruně, dám těm, kteří ji
 kráslili, poslední Zdráv buď, a tam
 i tobě poslední svou vůli
 žehnaje vás pronesu! (Odejde.)
- 190 **Bedřich.** Otče! králi! ó běda mně, pevná-li
 to vůle jeho jest! Já jsem dítě,
 které nikdy ještě přese skály
 bez vodítek nešlo, a kde skály,
 tam i také skuliny a prohlubiny
- 195 jsou! On byl až dotud Daedalus můj!
 on můj Jason, který vozu plameného
 divokým spřežením vládl! On můj
 Nestor, on můj štít a krov!
 A — Soběslava chceš vzít, králi!
 200 S sebou? kam ho vezmeš? na věčnost?
 Ó tam jen dosti daleko! tam za
 tím dálným neskončeným břehem ať
 jest jemu stolec! Tam jest dosti velká
 země jemu a já tuto v té malé
- 205 studené — však krásné — jako orel
 v říši nadvětrné budu vládnouti!

XXII.

Jan Kollár.

Proslavený básník náš, Jan Kollár, rodem byl z Mošovec v turčanské stolici (nar. 29. července 1793). Po odbytých doma studiích odebral se k vůli vyššímu vzdělání na universitu jenajskou. L. 1819 stal se kaplanem při evangelické církvi v Pešti, kdež i později ustanoven samostatným správcem duchovním. L. 1841 a

1844 podniknul cesty do Vlach a jižních Němec. L. 1849 přesídlil se do Vídně, kde mu svěřena professura archaeologie slovanské na vysokých školách. L. 1852 dne 24. ledna odebral se na věčnost.

V Jeně, u prostřed dávných sídel Slovanů polabských, vznikly první pobudky a počátky znělek Kollárových, jichž sbírka při druhém vydání (1824) nazvána Slávy dcerou (vyd. 1821, 1824, 1832, 1845). Jiného poetického spisu od Kollára nemáme; jemu patrně Muza jen za zlaté mladosti přála. V dospělejších letech oddal se zcela skoumáním starožitnickým. Vydal: l. 1830 Rozpravy o jmenech, počátkách a starožitnostech slovanských, l. 1832 Výklady ke Slávy dceře, 1839 Slávu bohyni a původ jména Slavjanů, l. 1853 Staroitalii slavjanskou. L. 1832 vyšly jeho „Kázně a řeči,“ l. 1834—5 sbírka „Zpěvůnek slovenských,“ l. 1844 „Cestopis,“ obsahující cestu l. 1841 vykonanou. Sebrané spisy Kollárovy o čtyrech dílech uveřejněny l. 1861—3 v Praze; v nich cestopis druhý z l. 1844 a vlastní životopis Kollárův poprvé do veřejnosti vyneseny.

Ze Slávy dcery.

- Život jestiž rovný řece dravé,
 Licho před člověkem tekoucí;
 Běda tomu, kdo jí v horoucí
 Šalbě svěří nohy nedočkavé.
- Postoj trochu, protři oko tmavé, 5
 Sedni na břeh, patře na jdoucí,
 Bys pak zmoudřel k cestě budoucí,
 Prvé než tě zhltnou vlny žravé.
- Dáš-li slepým losům člunek hebký, 10
 Bys i víc než Kolumb proploval,
 Ani kroku nešel's od kolébky.
- Hra to větrů jen a mrtvá nůše,
 S níž si darmo světem střechkoval:
 Život má být dílo vlastní duše.
-
- Ku barbarům rodu avarského 15
 Přišli jedenkrát tři poslové,
 Cytary se k hudbě hotové
 Chvěly s jejich plece vysokého.
- „Kdo jste?“ chán jim pyšně s trůnu svého;
 „Kde jsou vaše vojska, mečové?“ 20
 „Pane, praví, my jsme Slávové
 Ode krajin moře baltického:
 Vojnu sotvy podle jména známe,
 Darmo žádáš od nás pomoci;
 My jen hru a zpěvy doma máme.“ 25

Hráli před ním, hráli přelíbzně;
 Tyran za odměnu: „Otroci!
 Vlechte do zajetí tyto vězně.“

Jako plavec radostivě tleská
 30 K břehům vůni odtad nesoucím,
 Kde se Indus rouchem kvetoucím
 Skvostně šatí co choť kmentem hezká:
 Tak mým sladce rozkoš mnohobleská
 Srdcem proletěla třesoucím,
 35 Když sem hlas tvůj uchem žádoucím
 Slyšel opět, milá řeči česká!
 Třikrát šťastných, jenž tě mají, vnukův,
 Dědictví všech jiných dávnější,
 Plná síly, krás i libozvukův!
 40 Ó, že jedno předce smutně hrozí,
 To, že v této zemi krásnější
 Jazyk mají nežli srdce mnozí.

Pracuj každý s chutí usilovnou
 Na národu roli dědičné;
 45 Cesty mohou býti rozličné,
 Jenom vůli všickni mějme rovnou!
 Bláznovství jest chtítí nemistrovnou
 Rukou měřit běhy měsíčné,
 Jako k plesu nohy necvičné
 50 Pokoušeti pro pochvalu skrovnou.
 Lépe činí ten, kdo těží s málem,
 Stoje věrně na své postati;
 Velkýť jest, buď sluhou nebo králem.
 Často tichá pastuchova chyžka
 55 Více pro vlast může dělati,
 Nežli tábor, z něhož válčil Žižka.

Nechtěj zoufat, když se proti tobě,
 Bratře! šklebí závist trkává;
 Kdo se, pravdu háje, obává,
 60 Ten jí škodí, nejsa věren sobě;
 Pravda nezná ustoupiti zlobě,
 Kdo jí laje, ten jí zastává,
 Ke cti jsou jí slova rouhavá,
 Blud a šalba hlupcův ku ozdobě.
 65 Pravda jest co cedry na Libanu,
 Ti, jenž na ni dují, větrové,
 Víc jen šíří vonnou její mannu;
 Jazyk její meč jest, nádra hory,
 Srdce mramor, ruky sloupové,
 70 Paty rokle k pošlapání vzdory.

- Krajem břehův u Pomoří chodě
 V rumích Slávie a rozmetu,
 Nad Vinetou hledám Vinetu
 V různobarvé moře toho vodě. 75
- Město! jehož někdy čest a lodě
 Kryly celou zemskou planetu,
 Vyviň třízubému klepetu
 Neptuna se ještě ke svobodě!
- Století si vzdorovalo Dánům,
 A jen bohové tě stačili 80
 Přemoci, ty mořské Herkulanum!
 Nešťastné si dvakrát město Slávy,
 Předně, že tě vlny zničily,
 Pak že i vtip chce to křivohlavý.
-
- Třebas teplé slzy z očí leji 85
 Po těch hájech tu a rovinách,
 Předce plesám v duše hlubinách
 Víc a více každém při kročeji.
 Všude dobře, doma nejlépeji,
 Parom po všech všudy cizinách! 90
 Ach, mně ve slovanských krajinách
 Sama zem už voní příjemněji!
 Pro mne nejsou cesty světoběžné,
 Příchod, kde nás nikdo nečeká,
 Odchod, při němž nelká srdce něžné; 95
 Lidé, s nimiž řeč nás nespojuje,
 Budoucnost ni dávnost daleká,
 Taková pouť vyhnanství mi sluje.
-
- Znáš-li kraj ten, ony ráje věčné,
 Vlast tu krás a duchův palouky, 100
 Kde se ctnost a láska za ruky
 Vedou, chodíc v záři ve slunečné?
 Tam, kde větry vějí tichořečné,
 Palmy klenou stinné oblouky,
 Tam, kde z vonných myrtův souzvuky 105
 V trudnou duši slavík lije vděčné?
 Znáš-li kraj ten, kde tma s horkem zajde,
 Bez trnův se růže červená,
 A svou jilmu každý břečtan najde?
 Tam kde mutné vyschnou časův řeky, 110
 Kde choť, sestra jedno znamená:
 Tam jsem tvá, a ty můj po vše věky.
-
- Blaze, kdo si jeden čistý, smělý
 Účel, místo mnohých, představí,
 V němžby jako v centru měňaví 115
 Pableskové všech dnů žití dlely.

A v něm myslí, cítí, žije celý,
 V slasti, v slzách, v přízni, v bezpraví,
 Až se šťastně k němu doplaví,
 120 Byť i přes bouř, plamen, hrom a střely.
 Pevné vůli, tužbě ušlechtilé,
 Nerozdílné srdce žádosti
 Rádo dává nebe dojít ctle.
 Ač pak by i slova tato lhala:
 125 Z vítězství-li není radosti,
 Mužně padnout není menší chvála.

S těchou když se oči mé tu pásly
 Na tom, čím se každý oslavil,
 Vítězoslav ten mne pozdravil,
 130 Před nímž Uhři tak se často třásli.
 Slováci by snad již byli zhasli,
 Než on zmnožil je a zotavil,
 Když roj oněch k Tatrám přeplavil
 Čechův, jenž se nikdy neužasli,
 135 A tím kmen náš ke zrůstu a květu
 Zkřísil ratolestmi čerstvými,
 Totiž Jiskra, válčiv za Alžbětu.
 Že pak vhostil i v ten pěkný koutek,
 Kde's ty zrozen, on se se svými:
 140 Snad jsi i ty štěpu toho proutek.

Nesmiš ještě, třesohlasá písni,
 Mlčet v pozdních zpěvce šedinách —
 Žaluj po horách i dolinách,
 Co nám vzali osudové přísni:
 145 „Mladoň umřel!“ — I mne bolekrísni
 Citové v mé duše hlubinách
 Ženou protlačíš k té v květinách
 Skryté urně sebe v lidstva tísní.
 Ó ty prachu! hodný's, aby máter
 150 Sláva mohyla ti zkopila
 Z Krkonošů, Uralu a Tater;
 Ó ty duchu! jehož ctnotmi všude
 Sídla nebes tak se zlidnila,
 Že již jiným sotvy místa zbude!

Z npissv.

tcha *).

Nejvtší je neřest v neřestí lti neřestem:

Ten, kdo kojí skutkem hněv nebe, lépe čin.

Ne z mutnho oka, z ruky piln naděje kvitne,

Tak jen může i zl státi se ještě dobrm.

Cesta křiv lidi jen, lovcenstvo svsti nemůže,

A zmatenost jednch často celosti hov.

as vše mn i asy, k vítězství on vede pravdu:

Co sto vkv bludných hodlalo, zvrtn doba.

Horli.

Národ tak povauj jedin jako nádobu lidstva,

A vdy, vol-li Slovan, nech se t ozve člověk.

stpank.

„Ře vaše jen leda ře, nevidím v ní krásy nizdn!“

Ta, brach, zřti na svou leckomu krásu nedá.

Nrodn psn.

Že vzdělanosti nemá n lid, cizozemců mluvíte;

Jak? vy musíte lidu zpvti, nm pje lid.

Hexameter a alexandrin.

Ten každý krok svůj, vzn jda k Parnas, t:

Tento tu rzn větrem kdes na balónů let.

Podobizny.

Epos park velik; beseda Drama; chrám citu Oda;

Jeskyn Ballda; stran je Selnka mil;

Stinn hjky Sonet; truchl Elegia potek;

Psn pahorky; Román květnice; Rmy echo.

Vdky.

Bez vdky jsou vdky ty, v nrn co se bezděky tisknou;

Když vdka být vdchnou chce, vdky krt musí.

Dokonalost.

Chceš-li dojit v umění vncv, plytkosti nenvd,

Mr svm vku i hloub, dlku i šířku duchem.

Bezpečnost.

Naděje, tvho břehů: tv nedbám rokliny, bzen;

Mj plyne prostředkem proudu pokojn lunek.

*) Zvren verše „Předzpvu“ ke „Slávy dcre.“

Tragičnost.

Téměř k zoufání dvojná mne nejistota trápí:
Však samu, přijde-li již, pohromu lehce nesu.

Chrám osvěty.

Buď jen lustry neseš krásot, buď pravdy pochodni,
Jdi; však žádného tvé dymu světlo nedej.

Slovotepci.

Zastaralé ve novém kroji jen dáváte-li hadry:
Ne slova, dejte vy nám radše myšlenky nové.

Vtip se sám.

Nemluv: Proč vysokou Slované tak píšete řeč nám?
Křič raději: Proč já tak v řeči nízko stojím.

Štěstí.

Štěstí! ty jsi měsíci podobné, jenžto lidem hned
Tvář pěknou a celou, hned zas ukáže rohy.

Čtenář.

Bych rozuměl smyslu knih českých dobře nynějších,
Češtinu překládat v češtinu dřív si musím.

Z cestopisu do horní Itálie.

Kdo Benátky netoliko viděti, ale i cítiti a pochopiti chce, ten se v zrcadle dějin a starožitností na ně dívati musí; musí město jistým povolným pořádkem ohlédati, aby zmaten a zhmožděn nebyl; nebo zá-
soba mnohých století svaluje se tu úprkem na duši.

Náš první chod byl na náměstí sv. Marka, tento ráj Benátčanův. A opravdu on převyšuje všecko očekávání, on zahanbuje i nejnappu-
tější novochtivost. Již Petrarca psal v jednom listě o něm: Platea, cui non scio an orbis terrarum parem habeat. Co v jiných velikých městech porůznu v rozličných ulicích a předměstích krásného a pa-
mátného rozptýleno jest, to se zde vše v úzké prostře sestředěno na-
lezá: kavárny, areny, tržiště, procházky, radnice, knihovny a jiné nádherné stavby. V jeho budovách, obzvláště ve zdech chrámu sv. Marka a palácu dožecího, charakterují se celé Benátky nejvěrněji a nejživěji. Muži v černohedbávných pláštích, ženy v černých závojích tráví zde
čas až do půlnoci sladkým nic nečiněním (dolce far niente). Uválení kejkliři, šedivé kostřbaté ženštiny jako i pávopyšná šlechta benátská míchá se tu v jedno colibo (quodlibet) s podivuhodnou snášelivostí a s občanskonárodním soucitem. Nezanfmařejší oku znatelovu jest zde pohled na rozdílnost postav a obyčejův jak šlechty tak lidu
v tomto nabrnutí obyvatelstva. Tři původní pravzorové panují ve všech benátských hlavách a tvářích: jeden jest římský dlouhobrdlý, vy-
sokomyslný, zasmušilý, pánovitý, mlčelivý; druhý jest slovanský, okrou-
hlotvárný, přívětivý, veselý, štěbetný, zpěvavý; třetí jest jakási míšenina

germanské a arabské krve. Jest Markoviště toto čtverohran asi jako pešfanské nové náměstí, něco však užší, obdán nejnádhernějšími budovami a skvostným, ku procházce sloužícím přístřeším. Sama půda placu jest čistá, uměle dlažená a bílým mramorem mozaikovaná, an jí žádná kola vozův nevyhlubují a žádné podkovy koňův nerozrážejí. Co zde cizinci v oči bije, jest to nesčíslné množství holubův, létajících vukol aneb před nohama se pletoucích tak pitomě a směle, že se jim člověk, ne oni člověkoví vyhýbatí musí. Na střechách a oknech palácův, na pavlačích, na chrámech a věžích všude hejna těchto ptákův. I zde prozrazují Benátky svůj slovanský původ a charakter, svou pokrevnost s naším holubičím národem, jehož všickni kmenové od starodávných časův tyto ptáky obzvláště milovali, ve dvořích drželi a pilně chovali. Škoda jen, že Benátčané přitom čistoty nešetří, anť trusem a peřím těchto ptákův všechny domy, okna a pavlače zanešvařeny sou, což obzvláště v dožecím palácu omrzelosť i ošklivosť působí. Odpoledne s udeřením dvou hodin na věži shrknou se všickni tito, jináče rozptýlení, holubové a holubice na náměstí sv. Marka, kde potravu své dostávají. Kdo zde takového holuba zabije, trestán bývá od vrchnosti, podle zvláštního o tom vydaného zákona; každý se jim tedy vyhýbá, čímž oni smělosti nabyli. Všickni tito holubové jsou jednobarevní, totiž tmavomodří, a malé nízké postavy, a proto pohled na ně není příjemný. Chovají se nákladem obce, a obyčej tento prý tak starodávný jest jako Benátky.

Dle mého zvyku pospíchal sem s vůdcem a se druhy svými i hned na nejvyšší, totiž Mareckou věži, abych se v zmatku tomto rozhlédl a tékavým okem předběžný obraz o celosti města v mysli sobě utvořil. Vstupuje se na tuto, 284 benátských střeveců vysokou zvonici ne jak obyčejně po schodech, ale povlovnou procházkou vedle zdi a stěn tak, že i na koni, jako polský král August, aneb na oslici, jak Napoleon udělal, možno vzhůru jeti. S výsosti této jest čarodějná vyhlídka na celé město, na laguny a ostrovy, na vršiny pevné země a na jaderské moře. Žeby však základové této věže tak hluboko v zemi leželi, jak vysoko její zdi do povětří se vznášejí, to jest nepochybně jen benátská gaskonáda. Pravdě podobnější jest to, že se r. 1830 jistý hrabě pro lásku, a nedávno dva lodníci pro dluhy s věže této dolů svrhli.

Celé Benátky dělí se na šest okresův (sestieri), totiž svatomarecký, kastelský, kraloprůlivský (di Canal regio), svatokrížský, svatopavelský, tvrdohřbetský (Dorso duro). První tři leží na východoseverné, druhé tři na západoseverné straně velikého průlivu čili kanálu, jenž se v podobě velikého S městem vine, na dvě polovice je děle.

Před chrámem sv. Marka stojí přímo tři vysoké stožáry čili břevna, červeně obarvená, na bronzových podstavcích; jimi, prý, představují se tři Benátčanům někdy patřivší ostrovy: Cypr, Kandie a Morea. V letních nedělích, když jasné počasí, bývají na jejich vrcholích dlouhé červené korouhve zavěšeny, co znaky bývalého panství.

Průčelí a celá zevnitřnost chrámu sv. Marka ukazuje skoumateli, že se zde východ se západem setkává a objímá. Sedm dutin olovem krytých a pět nádherných bran čili vchodův ozdobují tento chrám. I zevnitřek i vnitřek vyšperkován utěšenými mozaickými obrazy a řezbami: nad hlavní branou vzpínají se čtyři antičtí, bronzoví, někdy po-

zlacení koní, kteří se vůbec Lysippovi, za časn Alexandra Velikého živšímu, připisují. Že díla řeckého mistra jsou, to první pohled na ně ukazuje. Jejich nezkrocená bujnost, oheň, který je ve všech částkách ožívuje, hrdost, vše před sebou šlapající, projevují jejich původní určenost, že táhli buď vůz nějakého velikého vítězitele, buď samého boha slunce. Kolikrátkoli sem se procházel, aneb i jen běžně prošel náměstí sv. Marka, oko mé bezděky se vlepilo a ztratilo v obdivování se těmto tisíciletým pozůstatkům: ano brž až k nim samým dvakráte šel sem, abych je netoliko očima viděl, ale i rukama makal, měřil a jim obdivovati se mohl. Když však první rozčilenost se utiší, neodolatelně námane se ta myšlenka: cože pak tato pohanská zvířata na chrámě křesťanském chtějí? či v Benátkách není příhodnějšího místa pro tyto krásné módlý? — Ostatně sotva kteří živí koňové se více po světě naběhali a další cestu konali jako tito; z Athen aneb z Řecka vůbec přišli pod 15 Neronem a Trajanem do Říma, z Říma skrze Konstantinu do Cárihradu, kde v Hippodromě stáli; odtudto skrze dože Daudolu r. 1205 do Benátek, z Benátek r. 1797 skrze Napoleona do Paříže, a odtud opět r. 1815 skrze Františka císaře do Benátek.

* * *

Příjemné počasí zářijového poodevěra vyzvalo nás ještě na procházku na *Břeh čili Nábřeží Slovanské* a do prostonárodní zahrady. Na Piazzettě, co počátku Slovanského Nábřeží, čnějí dva sloupové z vychodní žuly, na jednom z nich stojí okřídlený lev, na druhém socha sv. Theodora: onen co znak, tento co bývalý patron benátské obce. Když sem opodal těchto sloupův, téměř již v soumraku, dívaje se na 25 ně, krádel, uzřím na podstavcích onoho prvního sloupu seděti muže středního věku, ošumělým a zužívaným pláštěm ovinutého, jenž na mne, co cizozemce, obzvláště pilně pozorovati se zdál. Když sem oči na něho obrátil, on, rukou kyná, mne k sobě volal. Poněvadž to opětované, s přísnou tváří, s neskloněnou, přímou, téměř pyšnou hlavou 30 činil, domníval sem se, že Bůh ví jaké důležité tajemství mi zjeviti má. Když sem se k němu přiblížil, on povystřev ruky: „Povero nobile!“ řekl, žádaje ode mne, ne almužny, nebo toť zde něco nízkého a urážlivého jest, ale podpory, a to tak hrdým hlasem a takovou neostýchavostí, která však vždy s obyčejnou benátskou zdvořilostí spojená byla, že já sem na rozpacích byl, nevěda, čili to almužny od žebráka prošení, čili dluhu od věřitele žádání, aneb daně od nějakého bašete a dožete vybírání. Byl to jeden z oněch benátských někdy bohatých, aspoň mocných a slavných nobilův, jejichž rodiny nyní upadše 35 nechtějící aneb neumějící, z darův a z milosti jiných žijí. Tito upadlíci však pýchy svého starého rodu a nádherné povědomosti předešlého vysokého stavu posavad neztratili; oni jí ukazují i při samém žebrání tím, že ne oni k dobrodincům jdou a se ponížují, ale žádají, aby tito k nim přišli, zvláště pozorují-li, že počestní a cizinci jsou. K tomu 40 cíli je buď ústně, buď listovně do svých domův zavou, zde jim svou potřebu a žádost přednášejíce, aneb i na cestě a jiných veřejných místech, nejvíce večerním časem, lidí mimojdouců hlavy kyvnutím, prstem, posunkem aneb jiným návěstím k sobě volají, a teprv, když tito k nim

přistoupí, podpory od nich ne tak prosí, jako raději žádají, nehnuce se při tom s místa svého. Tohoto panskošlechtického způsobu žebroty nikde jinde sem nepozoroval: musím však vyznati, že mne téměř více proniknul a k dobročinnosti naklonil, nežli nezbedné, čtvrt hodiny za vozem běhání a skřečení, anebo ošklivé hadrův, vředův a jiných částek 5
těla vystrkování, zoufanlivé kvílení a těmto podobná smyslův trápení a dobrodincův pronásledování.

Zahradu na konci Nábřeží Slovanského dal Napoleon udělati nesmírným nákladem; neboť kamení a země k tomu cíli na lodích z Istrie sem dovážena býti musela. My však, mimo několik psův a koček, ni- 10
koho zde sme nenašli. Vyhlídka odtud na moře krásná; stromové vysoké ještě v úplné zelenosti; ale Benátčané nezdají se býti milovníci přírody, aneb vlastně milovníci původce těchto zahrad, jež jejich obci nohy podrazil. Tato zahrada jest malá náhraha za tak velikou ztrátu: ona jest Benátčanům bolestný, nerci-li ošklivý památník, postavený zde od 15
nenáviděného cizince. — Mezi památkami, které se zde nalezájí, jsou: palác žalářní od Sansovina, vně jasného a usměvavého slohu, jakž jej někdy řecká svoboda milovala; veliký hostinec královský; palác Craglietto, kde znamenitá sbírka obrazův, pod číslem 3838; chrám a špitál della Pietà se slavným hudebním ústavem pro panny; několikráté 20
v týdnu, zvláště v neděli, provozují zde panny zpěv a hudbu chrámovní. Před tím zde první vlastní zvukoskladači a hudebníci usazení bývali. Panny zde bydlící jsou jen jako polomnišky; ukazují se veřejně v rouchu světském a při vdávání-se dostává každá věna dvě stě dukátův; zde také stojí dům prostřední velikosti, v němž přebýval někdy 25
slavný básník František Petrarca, co vyslanec knížat milanských k benátské republice. — Dlouho sme se dobývali v tomto domě do těch pokojův, v nichž básník tento bydlel. Příčiny toho nemohli sme vystihnouti, až nám u pozemí tamž bydlící kupec řekl: „Moji páni! tam nenajdete, čeho snad hledáte; příbytek Petrarchův jest nyní poustka a 30
hospoda všedních lidí.“ „Nám nezáleží nic na lidech, ale na místnosti, ve které někdy muž ten bydlel,“ odpověděl sem já. Jest to dům již arci dávny, všecko v něm zprachnivělé, stupně, schody, stěny, a samy chyže malé, nepleché: ale výhled na lodě mořské a život benátský přetučšený.

XXIII.

Pavel Jos. Šafařík.

Šafařík rodem byl ze vsi Kobeljarova v Gemeru (nar. 13. máje 1795). Odbyv domácí studia v Rožnavě, Dobšíně a v Kežmarku, vydal se na universitu do Jeny. Po návratu svém přijal učitelství na gymnasium novosadském (1819), jehož se později stal ředitelem. L. 1833 vzdal se úřadu toho i přesídlil se do Prahy, kdež ustanoven l. 1842 kustodem bibliotheky universitní a l. 1848 bibliothekářem. Vysoké zásluhy jeho vědecké uznány udělením rytířského kříže řádu Františka Josefa, pruského řádu pour le mérite a

ruského sv. Anny II. třídy s brillanty. Kabinetním listem císařským od 30. října 1860 dopřáno mu čestného odpočinku, kterého však dlouho neužil. Umřel v Praze dne 26. června 1861 i pochován na tamním evang. hřbitově.

Památku Šafaříkovu uctil sněm český zakoupením knihovny a písemné jeho pozůstalosti, což se nyní obé v museum království českého k obecnému užití vystaveno nachází. Císařská vláda zhotoviti dala na státní peníz poprsí Šafaříkovo z mramoru carrarského od sochaře Pilce, i kázala je postavit v císařské bibliothece pražské.

Šafaříkovo hlavní dílo jsou „Starožitnosti slovanské,“ vydané l. 1837; jím zajisté na světlo vyvedena nejstarší historie Slovanstva, a tudíž i veškeré východní Evropy, ze tmy, kterou před tím zahalena byla. „Národopis slovanský“ (1842) jest jako doplněk k Starožitnostem, představující statisticky nynější stav národův kmene slovanského. Spisy o hlaholštině (Památky hlaholského písemnictví 1853, Glagolitische Fragmente 1857 a Ueber den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus 1858) odhalil Šafařík počátky vzdělanosti křesťansko-slovanské. Rozpravami o starší literatuře naší, o filologii slovanské rozřešil řadu nejtěžších záhad. Staročeská mluvnice Šafaříkova vždy zůstane pevným základem dalšího skoumání. Připomenouti též sluší jeho historii literatur slovanských, l. 1827, a obširnou historii písemnictva Jihoslovanův, jmenovitě Slovincův, Illyrův, Charvatův a Srbův, l. 1864—5 vydanou. Obojí to dílo sepsáno německy. Za mladých let zanášel se i básnictvím, vydav již l. 1814 sbírku básní (Tatranská muza s lyrou slovanskou) a přeloživ Schillerovu Marii Štuartskou (1831). Od l. 1838 do 1842 řídil časopis musejní.

Sebrané spisy Šafaříkovy, jichž léta 1862 vydávati počato, obsahují v prvních dvou dílech „Starožitnosti,“ ve třetím „Rozpravy z oboru věd slovanských,“ ve čtvrtém plody básnické a krasovědné.

Úhrnek zpráv o nejstarších dějích národův slovanských.

I.

Vykázavše místo Slovanů v pořadí lidských plemen a kmenův, přesvědčivše se, že počátkové historie národů slovanských nikdež jinde lež v Evropě, v sousedství a takořka ve středu nejpříbuznějších jim kmenův, Thrakův, Celtův, Germanův a Litvanův, hledání býti nemohou, a nabývše o tom dokonale jistoty, že předkové potomních Slovanův ostatním kmenům evropským od pradávne doby na díle pod

cizozemským jménem Vindův, na díle pod domácím Srbův a j. známi byli, přistoupili sme ku podrobnému rozbírání starých svědectví o Venedech, Srbech a Slovanech, hledající tím způsobem vydobyti jistých a pravdivých resultátův k určení starobyklých sídel Slovanů v Evropě a k vysvětlení jejich prvotních dějin. Hlavní výsledky vykonaného v té 5
příčině badání našeho jsou asi tyto.

Dřevní Řekové dostali obchodní cestou, buďto od Phoeničanův a Karthagenův, anebo od svých osadníkův na Pontu a v Massilii, temné zprávy o řece Eridanu (750—520 př. Kr.), do severo-západního moře tekoucí, o příležitici jantaroplné krajíně a o Venetech v ní bydlících. 10
Znamost tato, sama v sobě matná a nedostatečná, změněním okolností a přetržením starých národních svazkův (494—360) docela se zatemnila: jméno Venedův obráceno mylně na Venety adriatické, jméno pak řeky Eridanu na Padus a Rhodanus. Zvídavý cestovatel Herodot objevil Řekům krajiny od Pontu na západ a sever ležící; meškaje v Olbii 15
u osadníkův řeckých, sebral důležité zprávy o Budinech, Neurech a Borystheneitech čili nevlastně tak zvaných Skytech rolnících a oráčích, vlastním Skythům poddaných, kteřížto tři jmenovaní národové, podle položení, mravův a pozdějšího trvání jejich v těch stranách, od nás za větve Vindův čili Slovanův uznáni sou. Z vypravování Herodotova patrnó, že Neurové a Budini již 550—513 tatáž sídla zaujímali, v nichž i později, v čas podruhování dějepiscova na Pontu, se nalezali. U Řekův pontických nejisté, a snad i docela nepravdivé trvaly pověsti, že by perský král Darius ve svém tažení proti Skythům (513) až do země Neurův a Budinův byl proniknul. 20

Vnitřní krajiny předatranské, čili potomní pannonské Podunají a Potisí, zůstaly jak Herodotovi tak i ostatním Řekům téměř naprosto neznámé: z pozdějších teprva svědectví a mnohých výrazných náznakův dovidáme se s jistotou, že mohutní Celtové počavše se šířiti od západu na východ, a již na konci 4ho stol. potomní Bohemii osadivše, mezi 350—336 také do Illyrikum a Panonie válečně vtrhli, a vedše zde s původními obyvateli kmene vendického mnoholeté krvavé boje, tyto na díle za Tatry k jednoplemencům jejich ucouvnuti donutili. Zůstali nicméně vždy někteří ostatkové Slovanstva v jižných úbočinách Tater. Rozšíření se Celtův z jedné strany až za Odru a západní 30
Tatry, z jiné pak strany přes celé Uhry až do Dněstru (216) sevřelo na západ i jih hranice Slovanstva neprobitnou hradbou.

Téměř týmž časem dobrodružní Gothové a jiní Němci, vystoupivše ze Skandavie, Danska a severní Germanie, odňali Venedům břehy jantaroplné, vypudili Slovaný z baltického pomorí a z Nadvislí hlouběji 40
do vnitřní krajiny, a podmanili sobě blížký, slabý kmen Litvanův. Slované, z této strany od mohutných kmenův úzce jsouce sevřeni, tím volněji se rozšiřovali na půlnoc i východ, slabé, rozdrobené větve Čudův vždy dál před sebou do neznámých severních končin posouvajíce. Avšak jméno jejich ani na Visle a baltickém pomorí docela nevyhaslo; podle Timaea sloula tato strana Bannoma, t. Vendův země, a slovanské jméno nadvislanské krajiny Luhy pořád až do 2ho stol. po Kr. se udrželo. Potom o krajinách těch dlouho dějepis mlčí: teprvé okolo l. 58 př. Kr. čteme, že vindičtí kupci, plavivše se mořem a vyvržení jsouce na břeh Germanie, zde zajati a pak od ba- 50

tavského krále římskému prokonsulovi Gallie, Metellovi Celerovi, v dar posláni byli.

Po rozpadnutí se mohutné říše Skythův na Donu bojovní Sarmatě, kmen medoperskému příbuzný, pošinuvše se na západ, sousedili na 5 Dněpru se Slovany a na hořejší Volze s Čudy; z jiné strany skandinávští dobrodruzi již tu dobu zajížděli už k Sarmatům, míchajíce se s nimi, a mnohé nábožné obřady od nich přijímajíce (100—1). Jednotliví národové sarmatští i hlouběji do pravlasti Slovanův vnikli, tak že nerozsudní zeměpisci následujícího věku po nich celý zatatranský sever 10 Sarmatií pojmenovali.

Téhož času mocnáři římsští Julius Caesar a nástupce jeho Augustus, o zdokonalení zeměpisu pečliví, skrze muže učené a zkušené i zatatranských zemí pilněji vyšetřovati počali (50 př. Kr. — 2 po Kr.). Památka tato zachovala se v pozdějším zatmělém podání, v němž i 15 jméno Venedův výslovně se připomíná. Že Římané a vedle nich Řekové té doby jistějších a zevrubných zpráv o národech v té tak nazvané Sarmatií nabyli, důkazem nám jsou spisové Pliniovy a Ptolemaeovy, v nichž vedle jména Venedův ponejprvé i domácí jména Srbové, Slované, Polané, Veleti, Pjeňané, Chorvati, Kreviči, Sjeverané, atd. nám se vy- 20 skýtají. Známost tato potomně skrze kupce, vyslanec (za Nerona I. 54 an. 55) a zvědače, zvláště po opanování Dacie (106), načítě rozhojněna byla. Starožitnost jmenovala předky potomních Slovanů a Antův Srby (Spory), praví Prokop. Byliť tedy Řekům i Římanům dobře známi. Plinius (79) mezi národy od baltického moře k Visle sídlícími připomíná Venedy v sousedství Sarmatův, Scirův a Hirrův, a mezi obyvateli nadmořské krajiny, blíž východní okliky Volhy, osazuje Serby, nevědomo, omylem-li či po pravdě. Výborný Tacitus (100) povahu a mravy Venedův, podle vyznačení jeho u prostřed mezi Germany, Peucíny, Sarmaty a Finny bytujících, krátkými sice, ale různými slovy 30 líčí, ačkoli sám z ohledu příbuznosti jejich s Germany a Sarmaty v nejistotě vězel. Opanování Dacie za Trajana (106) otevřelo Římanům bránu do země Vindův, a není pochyby, že plukové jejich tytýž i do krajiny mezi hořejším Dněstrem a Dněprem ležící zabíhali.

Mezitím krvaví, dlouhotrvanliví bojové podmanivých Římanův 35 s mohutnými Němci hodili pochodní všenárodního zbourání do vnitřní Germanie, jejížto plamen v krátkém čase od břehu Labe a Odry až k hořejšímu Donu a Volze se rozmohl. Markomanská válka (166) vyvábila Němce a ostatky Celtův z nadodranských jejich stanovišť. K všem podobné jest, že týmž časem čudští kmenové v Pauráli a na Volze i 40 Donu, předkové Spalův, Hunův, Sebrův, Avarův, Bulharův, Kozarův a j., blíž k západu pohybovati se počali. Sevření odtud i odonud Slované, od Římanův domácím zvykem nazývaní jen cizojazyčníky (superiores barbari), obrátili se na západ, kdež jim pomalu ucházející k výboji proti Římanům Němci volně i bezděky pouprostraňovati začali. 45 Gothové od břehův jantarových hlouběji k Visle se pošinuli; jejich místa zaujali Venedové a Veleti (Viltové) již l. 175—182. Převaha Němcův mezi Odrou a Vislou rušiti se a padat počala.

V počátečné době tohoto velikého třibení a tlačení zatatranských 50 národův spořádal Ptolemaeus svůj pověstný zeměpis, tuto podivnou obilnicí starých i nových, dobrých i lichých zpráv a zápiskův. Vyka-

zujet on ve své libovolně vykreslené a nepřislušně tak jmenované Sarmatii a Skythii, ovšem nad míru matně, sídla jak Venedův, Slovanův a Srbův, tak též i mnohých menších národův slovanských.

Již na konci 2ho století započalo se klopotné, náramné a valné stěhování německých národův, Gothův, Vandalův, Burův, Burgundův, 5 Gepidův, Scirův, Herulův, Turcilingův a j. z podkrají Odry a baltického pomorí do Dacie, na Černomoří, do Uher, k Rénu, k hořejšímu Dunaji atd., trvající až do konce 4ho století. Stejnočasně nastoupilo tiché, ponenáhle zosazování se Slovanů v uprázdňených a zpustlých po oněchno sídlech. Oddíl Slovanův, pod jménem Karpův (Carpicoiae, 10 Chrvati) ve východních Tatrách sídlivší, míchaje se s Němci a celtickými Bastarny, několikero bojův s Římany vedl (192—306). I jiní Slované do víru lých vojen Němcův proti Římanům zachvácení jsouce, vystupovali ve společenství s Pruthingy (Prusy), Galindy (Goljady), Finny (Čudy) a j., ač velmi pořádku, na všeobecném bojišti. Caesar 15 Volusianus, Gallův syn, chlubně na pamětných penízecch o sobě hlásal (253), že jest vítězitelem Vandalův, Finnův, Galindův a Venedův.

Vybujněli štěstím a dychtící po válkách národové germanští nové avaluji pohromy na pokojné, s rolnictvím, hospodářstvím, řemesly a obchodem se obírající Slovany. Ermanrik, bojovný panovník Gothův 20 černomořských, dlouhé a krvavé války točil s Venedy ve krajinách zataťanských (332—350). Jornandes, úlisný pochlebňík Gothův, dle svého obyčeje převýšeně hlásá o něm, že všickni Slované tehdaž bezděky poddali se panství jeho; což s pravdou nestojí, ačkoli, že drahná jich částka jemu se pokařila, připustiti se může. Pýchu Gothův brzo 25 na to zkrotili Hunové. Tito vyrojenci Čudův uralských, přešedše přes Volhu a Don (375) a porazivše Alany a Gothy, osvobodili, jak se zdá, Slovany od těchto i oněch, vstoupíce s nimi v mírné svazky, držíce nad nimi ruku co vrchní pánové a ochráncové většního dílu jejich zemí. Na vzdor těmto svazkům opovážil se zpronevěřilý král Gothův 30 Winithar vpadnouti do země slovanských Antův, kdež po tuhém boji krále jejich Bože i se syny a sedmdesáti velmoži zjímav, povelil je všecky, k ostrachu prý jiným, zvěšeti (384); pro kteroužto výtržnost a šelemskou ukrutnost od panovníka Hunův přísně strestán byl.

Po zkrocení a ztenčení v té straně národův germanských, při 35 mírných svazcích pokojných a pracovitých Slovanův s Huny, sídla jejich, z jedné strany ohraničená Tatrami, z jiné již blíže ku Pontu a Dunaji dosahovala. Aspoň na deskách Pentingerových, podle starých pramenův s novými opravami a přidavky za Theodosia Mladšího (423) zhotovených, sídla Slovanův označena sou poprvé za Tatrami (Alpes 40 bastarnicae) slovy Venadi Sarmatae, a podruhé na Černomoří, mezi řekami Dunajem a Agalingus, slovem Venedi. Avšak v době Attilova panovníctví, ač nebojovali-li Slované v pořadí plukův jeho, jistě rodiny jejich již v Uhřích (Satagové a j.) se nalezaly, možné, že nedávno před tím od půlnoci přibylé, možné však, ano brž podobné, že od prastaré 45 doby tam zachovalé, vydobývající v žirně té vlasti a lůna země neunavenými rukami svými sobě i jiným národům živnosti. Suroví, přitom však opatrní a lidští Hunové přijímali od vzdělanějších Slovanův jemnější mravy a mnohé obřady i výrazy; Slované od cizincův pro své spolky s Huny dlouho potom jménem těchto podělování byli.

Do neznámé, snad již předhunské, ale podobněji pozdější doby padá tažení Longobardův z Germanie přes země Antův a Venedův k Donu, do krajiny Bulharův, jehož památka z národních pověstí u Pavla Diakona se zachovala.

- 5 Vyvrácením říše Hunův a Římanův, nedlouho po sobě zběhlým (469, 476) dokonává se první zatemnělá a nejistá doba historie staroslovanské. Slované, majíce cestu na jih i západ uvolněnou, při zrostlé lidnatosti doma a nepřestálém nátlaku kmenův čudsko-tureckých, od velikého pohoří uralského čas po čas se vyrojujících, valně vystupují ze starobyklých sídel svých a na jih i západ, k Dunaji i Labi, se šíří. Světlo historie jasněji a hojněji paprsky svými dějiny jejich ozařovati počíná.

II.

- Tentof jest krátký obsah a jako summa hlavních svědectví starobylosti, bezprostředně o předcích Slovanův jednajících. Svědectví tato 15 co do počtu ovšem nehojná jsou, avšak přesností a vydatností svou vždy k tomu postačují, abychom příčinice k nim výsledky z přehledu historie jiných starobyklých kmenův vydobyté a majíce zření na přirozený běh věcí lidských, na základě jejich věrný a dosti úplný obraz starozitností slovanských ponavrhnouti sobě mohli.

- 20 Podle toho hodnými příčinami a důvody donuceni sme přijímati za pravé, že kmen slovanský v Evropě rovně tak starý jest, jako příbuzní jemu kmenové litevský, německý, celtický, latinský a thracký, že sídla jeho v nejstarší době rozprostírala se od moře adriatického až k baltickému, od nábržejí Odry až ku pramenům Dněpru a Donu, 25 a že lidnatostí svou již tehda nejčetnějším kmenům evropským se vrovnal, anebo je i převyšoval.

- Domněnka některých, že by Slované teprva v čas velikého stěhování národův uralských anebo něco dříve do Evropy byli vtrhli, teď již v pravém světle, t. v celé své ničemnosti a nesmyslnosti, nám se 30 před oči staví. Tak velicí kmenové, jakých slovanský na konci tohoto okresu a na počátku sledujícího *) býti vidíme, nikdy pojednou odjinud nepřicházejí, nébrž na místě vzrostají. Tisíceletí pokojného přebývání v stálých sídlech potřebí k tomu, aby některý národ takové rozšířenosti a lidnatosti dosáhnul, v jakéž kmen slovanský na náklonku tohoto 35 věku před námi se projevuje. Velicí a lidnatí národové vysílají svou čeládku, nadbytek lidnatosti své, co nějaké roje do cizích vlastí: samé však otcovské plémě ze zděděné, potem svým oplodistvené země ani dobrovolně ani bezděky jinam se nestěhuje, v ní zrostá, v ní dozrává, a v ní též umírá. Jednotlivé větve buďto samy se odštěpují, buďto 40 násilně odrývány a jinam posouvány bývají: hlavní kmen zůstává nepohnutý tam, kde v běhu tisíceletí do země se vkořenil, uléhaje zde osudu svému. Celtové, Germanové a potomně i Slované vysílali mnohčetné pluky, národy, rodiny, buďto ku podmanění, buďto k zalidnění

*) Šafařík ve Slov. Starozitnostech dělí nejstarší dobu dějin slovanských na dva okresy, jejichž rozhraním jest pád hunske i římské vlády (l. 469—476 po Kr.).

cizích vlastí: sám kmen celtický, německý a slovanský z původní své vlasti, v níž byl vzrostnul, ve známé historické době nikdy docela a jakož s kořeny svými jinam se nevystěhoval. I jsou tedy Slované rovnou měrou s příbuznými sobě kmeny, s Litvany, Němci, Celty, Latíny a Řeky, prabydlitelé Evropy, od nepamětných časů majetníci 5
těch vlastí, ve kterýchž je v pozdější historické době sídliti spatřujeme. Nalezení toto Slovanstva ve Slovanstvě, čili vyšetření pravého původu kmene našeho, spojené s bedlivým skoumáním původu a pradějin ostatních, s tímto našim sousedivších kmenův, zamezíť nápotom cestu všelikému slepému a všetečnému plichtění Staroslovanův se Skythy, Sar- 10
maty, Huny, Avary a jinými cizoplemenníky.

Světlo, jehož historie staroslovanská z přehledu pradějin a původních sídel cizích kmenův nabývá, v nejednom ohledu rovné jest ceny a výnosnosti s tím, jež bezprostředná svědectví starých o předcích našich na ni vylévají. Ze přehledu cizích kmenův dosáhli sme 15
jistého a úplného přesvědčení, že, ačkoli národové rozmanitých plemen a kmenův, od západu Celtové a Němci, od východu Skythové a Sarmati, v rozličných dobách do vlasti Slovanův nepřátelské vpády činili, anobř v končinách jejich onde i onde se zosazovali, a po mnohá století v nich podruhujece Slovany utiskovali, však nicméně přede, vymí- 20
níc ztenčení Staroslovanův v Podunají od Celtův a mezi Odrou a Vislou od Němcův, ostatní vlast staroslovanská, od Odry až za Dněpr, od Tater až k jezeru ilmenskému, nikdy cele a stále od jiného nežli slovanského kmene zaujata nebyla. Dřevní památky Řekův a Římanův připomínají v těch stranách pořád veliký kmen Venedův čili Srbův, třebaš 25
o vnitřním jeho stavu a položení, za přirozenými příčinami, málo co vypravovati umějí. A kterak by medle bylo možné, aby Slované na konci prvního okresu dějin svých v tak náramném počtu a síle v dotčených zemích byli pojednou vystoupili, kdyby je v nich dříve jiní kmenové docela byli potlačili a vyhubili? Drancové jejich, přicházejíce 30
s hlukem odtud i odonud, přehnali se přes země jejich jako kobylky, a zhasli po krátkém bytu svém jako mračenka, an zatím Slované v tichosti a ukrytí svém, zdělávajíce rolí a pole svá, vzrostli v národy v počtu nesčíslném.

Tím způsobem uznavše podle toho, co sme napověděli, Slovaný 35
za prvobydlitele svých evropejských vlastí, t. za kmen v nich rovně tak starý, jakož jsou Thracové v Thracii, Hellenové v Řecku, Latíni v Itálii, Celtové v Gallii a Němci v Germanii i Skandinavii, zúmyslně necházíme zde v nižádná další rozjímání o odštěpení se jich od velikého plemene indoevropejského, o přibytí jejich z Asie do Evropy, 40
o rozhoštění se ve krajinách před i za Tatrami atd., poněvadž to daleko za mezemi pravdivé historie leží, a každé jakkoli vtipné o tom rozumování neúchylně buďto ke bludům a scestnostem, buďto ke pouhým neplodným domyslům vede. Na úsvitě historie severoevropejské, když první bledého světla jejího praménky krajiny před- i zatatranské 45
temně ozařovati počínají, nalezáme již větve Slovanův pod jménem Venedů v těchto krajinách od moře adriatického až k baltickému, od Odry až za Dněpr rozložené. Návalem bojovných Celtův do Pannonie a Illyrikum, a osazením se jich v těchto zemích, přišly poslední větve, snad nehojné, snad již i sestárlé a sesláblé, časně, t. j. již v 4tém stol. 50

př. K., ke ztenčení a vyhlazení. K víře podobné jest, že Venetové adriatictí byli též jedno, v nevystihlé době od kmene odtržené a brzo docela odnárodněle odvětví Slovanův.

Vyhynutím Staroslovanů v Podunají skonává se první pále temné
 5 nejisté doby Staroslovanstva: historie jejich odtud až do 5tého stol. po Kr. na krajiny zatatranské obmezena jest. Zbytkové Slovanův před Tatrami tratí se ve směsici jiných kmenův a národův, aniž z jejich dalšího slídění věcnatý užitek pro starožitnosti slovanské vyplývá. Něco dříve, jakož i později ještě, sevření Slované od celtických Bojů v Bo-
 10 johému a německých Gothův i Vandalův na pomorí baltickém, ustupovali na východ i sever, kdež jim čudské národy slabší překážky v cestu zavalovali. Západních hranic Slovanstva v této době zevrub a navlas určití naskrze nelze; národové a čeledi tří rozdílných kmenův, celtického, německého a slovanského podělovali se zeměmi od Krko-
 15 noš až k Visle ležícími, aniž jest nepodobné, že již v této prastaré době, a snad i před přibytím Celtův, slovanští národové do nynějších Čech zasahovali. Na východu a severu hranice Slovanstva v době Herodotické totikéž zevrub určití nemožné jest; mám však nieméně za to, že ona již tehdá až na Dněpr vybíhala, v následujících pak
 20 stoletích až k jezeru ilmenskému, k hořejší Volze a ku pramenům Donu porozšířena byla. Od jihu na sever Tatrami a mořem baltickým meze Slovanstva určitěji vytčeny sou, vyjma to neveliké prostranství, jež příbuzní Slovanům, nehojní Litvané společně s nimi a v sousedství jejich zaujímalí.

35 V tomto vyměření hranic Slovanstva sluší nám i nápotom hledati úplnějšího objasnění historie jejich. Zde jest nesmírné to pole, ještě z veliké částky ladem ležící, čekajíc rukou pilného a cvičného opatrovatele. Všeliká nazpět čelící práce, vynaložená na vyšetřování Slovanstva v jiných stranách a dávnějších časech, u korábu Noelova,
 30 v Indii, Paphlagonii, Thracii, Gallii, ve Skythii před i za Imavem a t. d. zůstane po věky marná a bezplodná. Jest to sice povaha rozumu lidskému přirozená, že, dobyt se na ohlum žádostí svých, k jiným vyšším tužbám pospíchá. I jest se tedy čeho obávati, že nejedni skoumatelé, nejsouce na dlouho spokojeni tímto našim Staroslovanstvem, co do času
 35 i prostranství obmezeným, neukojenou svou tužbou vždy dál a dále nésti se a Slovanův i tam, kde jich nikdy nebylo, vyhledávati budou. Avšak štřízlivému badači, vážícímu bez zahoření sly i povinnosti své, sluší obraceti se k náukám plodistvým, a nesháněti se po nemožnostech.

0 povaze Staroslovanův.

Výpovědi starých svědkův o tělesné a mravní povaze Staroslovanův, o jejich spůsobech a obyčejích, o náboženství i řádu, o správě domovní i obecní, o stupni vzdělanosti a rozsahu umělosti jejich a t. d. jsou arci jak co do počtu příliš skrovné, tak co do slov a věcí příliš
 5 skoupé; spoj-li se nieméně s tím, co nám řečí spisovatelé na samém začátku druhého okresu o mravech a spůsobech Slovanův, jistě že ze starší doby pocházejících, zapsali, poskytají výborně platnou látku k navržení povšechného obrazu mravního života a k určení stupně vzdě-

lanosti starobylého Slovanstva. Co otec historictví Herodot o způsobech tehdejších Budinův, Neurův a nevlastně tak nazvaných Skythův oráčův čili rolníkův nastínil spíše, nežli pořádně vypsál; co později důmyslný Tacitus krátkými sice, ale ráznými slovy o povaze a mravech Venedův, k rozeznání jich od Sarmatův, poznamenal: toť dokonale souhlasí a ve shodný celek splývá s tím, co nám spisovatelé řečtí Prokopius a Mauricius o bližších a známějších sobě Slovanech svého věku, t. asi v polovici 6tého stol. po Kr. zapsali. K výpovědem těchto nejstarších svědkův slušným právem přičiniti se mohou zprávy pozdějších spisovatelův o mravech a způsobech pohanských Slovanův; neboť, soudě podle ducha starých národů, vším právem za jisté pokládati lze, že v oné dávné době zdědění od nepamětných časův národní řádové a zvykové tak klopotně a valně, jako v době šířícího se křesťanstva, ke změněni svému nepřicházeli. Nade všecko pak, nalezneme-li v pozdější době u Slovanův sídly svými vzdálených, np. u Srbův polabských a zadunajských, u Polanův dněprovských a Slovincův chorutanských a t. d., tytéž mravy, obřady a zvyklosti: toť již s dostatečným sebe přesvědčením tvrditi můžeme, že tato shoda ze starších časův, nežli jest veliké stěhování národův slovanských v 6tém stol., pochází, a že tedy z těchto stejných úkazů v rozptýlenosti na někdejší stav domácích věcí ve spojené vlasti bezpečně zavíratí můžeme.

Slované podle svědectví nejstarších pramenův, odedávna náleželi do řadu stále osedlých národův, rozdílných od kočovníkův čili pastýřsko-toulavých lidí. Jakož Tacitus pravil o Venetech, že, na rozdíl od kočovných Sarmatův, domy stavějí a v nich přebývají, tak pozdější Prokopius, Jornandes a jiní totéž potvrdili. Stavění domů víže lidi k určitým místům, obmezuje dějnost jejich na těsný obvod příležičí dědiny, kdež oni jediné zděláváním země mohou sobě opatřiti a pojistiti potřebné živnosti. Nepřemožená Slovanův náklonnost k rolnictví jest dílo samé přírody, neúchylný následek dlouhého jejich přebývání v nejpříhodnějších v Evropě krajinách k orbě, v rovinách vislanských a dněprovských. V této pravlasti Vindův již za času Herodotova kvetla orba a obchod v obilí: ve krajně Budinův nalezalo se veliké dřevěné město, navštěvované a větším dílem obydlené i od samých kupecův řeckých. S takovouto náklonností a působilostí k rolnictví vystoupili na konci tohoto okresu národové slovanští z prvotných svých sídel; a jestliže někteří z nich po čas svého stěhování zanášeli se zbrojí, stalo se to jediné proto, aby opanovali polopustou zemi, a zaujavše ji obrátili zarostlé nívy její v úrodná pole. Všecko u nich zaměřovalo k tomuto zaneprázdnění, všecko jemu bylo přiměřené: přirozená lahodnost jejich povahy a mravů, náchylnost k životu svobodnému jediné v samém povolání rolnickém mohla najíti výhovy a ukojení. Rozdrobení jejich na malé a neodvislé obce zastavovalo všeliké odtržení se od rolnictví. Sám naposledy rolnictví nad míru přfznivý způsob stavění domů ve znamenitém od sebe vzdálí, tak že každá rodina ve středu svých rolí a statkův obývala, ježž podnes ještě u poledních Srbův a Chorvatův, totikéž u příbuzných Staroslovanům Lotyšův, nalezáme, a jenž podle Prokopia někdy všem Slovanům byl obecný, jasné o tom vydává svědectví; že prvotní a hlavní Staroslovanův živel, z něhož teprvé všickni ostatní se vyvíjeli, bylo rolnictví a hospodářství.

Lid zajisté tímto se obírající, zkrotlý, lahodný, vzdělanějším cizincům nehrozný, anobř přístupný a pohostinský, dlouho bez jiných pohodlí života, vynálezků, řemesel, kupectví atd. zůstati nemohl. Jakož v pravdě stopy neposlední společenské vzdělanosti, promyslu
 5 čili řemesel i umění, a mravní zvedenosti již u nejstarších Slovanův spatřujeme. K vysvětlení toho dosti budiž zde na některé hlavní a různé tahy jejich mravní povahy a domácího života poupoomenuti. Přirozenou povahu sami nepřátelé jejich schvalují. Prokopius o nich praví, že zlobiví a lstiví nejsou, nýbrž upřímní a prostí, a Mauricius, že ku
 10 přesporním jsou dobrotiví, pilnou péči o jejich zachování vedouce, a z místa na místo, kamž za svou potřebou jdou, je provázejíce. Podle toho prostota beze zloby a lsti, upřímnost, lahodnost a lidskost byly panující příznaky ve mravní povaze národův slovanských.

Jejich náboženství, práva, obyčejové i sám způsob živobytí všudy
 15 takovýmto duchem byly nadšeny. Jsou důkazové před rukama, že Slované ctili jednoho nejvyššího Boha, stvořitele nebes i země, vedle něhož i jiným menším bůžkům, jako prostředníkům mezi nimi a oním nejvyšším, oběti přinášeli, záležející z dobytka, ovcí a jiných zvířat i plodův země. Zabíjení lidí v obět bohům u nich nemělo místa, a třeba
 20 bas později z ciziny k některým jejich odvětvím na baltickém pomorí a v Rusích i tento krvavý obřad uveden byl, však nicméně ani zde se nikdy stále a obecně neujal. Věřili oni v trvání duše po smrti a nastávající odplatu za dobré i zlé činy.

Správa obecních věcí nalezala se v rukou národu samého: čel
 25 lední otcové vládli neobmezeně rodinami svými; starší, vévodové, kněží, později rozličnými jmény, jako lechův, pánů, vládyk, županů, boljarův, knížat a t. d. vyznačení, spravovali věci domácí i obecné, náboženství, řád, právo, soudy, kupectví a obchod, válení a smíření se s cizími. Není pochyby, že Slované již ve prastaré době, dávno před vystoupením
 30 jejich z prvotních sídel, měli své zvláštní zákony a práva, kteréž na díle ústně od pradědův na syny přecházely, na díle též, aspoň v jádru svém, ode kněží v písmě zběhlých na deskách psány čili raději na podobenství run načrtávány byly. Všickni Slované byli sice v prvotní
 35 době, co do svobodství a práv, jedni druhým rovni; avšak zdá se, že rozdíl stavův a dědičnost nejvyššího důstojenství v zemi u některých již velmi časně se vkořenily. Že v nejdávnější době poroba a nevolnictví, v tom smyslu, ve kterémž později slov těchto užíváno, naskrze
 místa nemělo, věc jistá jest.

K nejdávnějším ustanovením národův slovanských přináleželo ná
 40 sledující důležité vyměření, že Slověnín vězeň nebo zajatý, buď on v či koli meci, jak mile dostoupí na zemi slovanskou, tudíž přestával býti nevolníkem, aniž kdo více měl práva k jeho osobě. Ohledem cizozemských nevolníkův rovně lidské právo připomíná císař Mauricius. Zajatých prý a věznův nedrží u věčné porobě, jako jiní národové,
 45 nýbrž jen do vyměřeného času, zůstavujíce jim potom na vůli, aby, chtějí-li, buď vyplativše sebe ke svým se navrátili, buď zůstali u nich jako svobodní a přátelé. Takovéto ustanovení ohledem cizincův, obmezující čas jejich nevolnictví a usnadňující jim navracení se k utrazenému svobodství, byloby jistotně ke cti sloužilo tehdejším osviceným a
 50 pyšným Římanům i Řekům.

Opatrování starcův, neduživých a chudých bylo přední povinností a obecnou ctností Slovanův: v zemi jejich nevidáno ani žebrákův ani tulákův. Nadobyčejnou přívětivost jejich ku příchozím a hostům, z přirozené lidu slovanskému dobrotivosti a šlechetnosti srdce vyplývající, a nad to ještě zvláštními zákony za svatou povinnost uloženou, sami nepřítelnicí jejich, Mauricius, Helmold a j., na nejvýš zvelebují. Ženy jejich nebyly ani střeženy, ani zamykány, jako u východčanův; anobřz volno jim bylo předstupovati podle libosti jak před domácí tak též před příchozí a hosti. Toto šetření přirozeného práva slabšího pohlaví jasně o mravní zvedenosti jejich vydává svědectví; jakož opak toho nej- 10 jistější jest divokosti, surovosti a zkaženosti národu znamení. Mnohoženství, povšechným obyčejem tehdejšího věku, nebylo sice u Slovanův zabráněno; jest však věc nejen přirozená, nýbrž i svědectvím pozdějších spisovatelův pojištěná, že pospolitost lidu mívala jen po jediné ženě, a větší jich počet jen zámožným vládcům a pánům se 15 povoloval.

Kromě pokojného obírání se orbou, včelařstvím, pastýřstvím, a lovectvím Slované všudy jevíli náklonnost k obchodu a kupectví. Soudě podle položení jejich zemí a jiných okolností, zdá se, že již v nevystihlém šeru dávnověkosti veliká částka kupeckého obchodu mezi Asií a 20 západní Evropou buďto v rukou jejich se nalezala, aneb aspoň prostředkem jejich zemí šla. Slova, jako kniga = čín. king., šelk = sericum, od jména Seres t. j. Číňané, lev, slon, velbloud, a j., ukazují na dobu kvetoucího někdy obchodu mezi východem a Slovaný. Obchod s jantarem tolikéž z počátku v jejich byl rukou, později pak aspoň na díle 25 skrze jejich země veden byl. Od nich kožešiny, obilí, med, vosk, výrobky dřevěné a t. d. k jiným, na vzájem od jihých k nim plody přírody i promyslu cizích vlastí, zlato a stříbro, hedbáv, zbroj a t. d., vyvážely a přivážely se. Za času Herodotova květnul obchod na obydleném od Slovanův Borysthenu (Dněpru i Berezíně). V 1nám stol. př. 30 Kr. připomínají se vindičtí čili slovanští kupci, plavivší se po moři baltickém příčinou obchodu do cizích zemí. Odtud povstala u nich v hojném počtu kupecká města, jenž od časův nepamětných zrostla ve znamenitou lidnatost, bohatství a promysl. Všecka čelnější města a městečka na Rusi, v Polště, v Pomořanech a t. d. kvetla již dávno 35 před přijetím víry křesťanské, tak že jejich počátek a zrůst ne bezdůvodně do nejstarších časův položití se může. Města tato byla, dle povahy země rovinatá a lesnatá, dřevěná.

Ode 2ho do 7ho stol. po Kr. nalezáme rozličné sledy a šlepěje, že Slované na severu i jihu, u Skandinavcův i Řekův, pokládáni za 40 národ zvedený, mající náuky i písmo. Že kněží a mudrcové jejich hlavní obsah národních práv na dřevěných deskách zapisovali, že pomocí zvláštního, runského písma věštby a hadactví konali, a snad i vyvolené z lidu jistým náukám a známostem, jmenovitě náboženství, lékařství, básnictví, časopočtu a t. d. vyučovali, již na hoře se podotklo. Ve 45 skandinavských pověstech a podáních Wanové, t. Windové, obyčejně vydávají se za lidi osvícené. Do Wanaheimu, t. j. do země Vindův, vysílali Normané, podle představ bájepticův, své bohy a slavné muže pro náuky moudrosti; od Wanův přijali některá božstva, obřady a jednotné výrazy, vztahující se ku předmětům vzdělanosti, jako torg (trh), serkr 50

(sraka = indusium), pfluoc (pluh), trumba (trouba), crosna, krusna, (krzno) a j. V národním básnictví a zpěvu, v hudbě a plesu, soudě podle zprávy Theophylaktovy o jejich poslech k Avarům, tolikéž o zpěvech slovanských bojovníkův, a podle přísloví latinských spisovatelův v počátku středního věku (Sclavus saltans) i mnohých jiných okolností předčili Staroslované nade všechny jiné evropejské národy. Že ve mnohých řemeslech, jmenovitě v tesařství a kovářství, ve stavitelství a lodnictví, v jirehářství a řemenářství, v hornictví a řezbářství a t. d., nevšední zběhlostí došli, věc jistá jest. Již v polovici 6tého stol. nejen Avarové nýbrž i sami Rekové užívali jich k děláni a spravování korábův. Že později, t. v 10tém a 11tým stol., u některých Slovanův obchod a promysl téměř docela vymizel, města klesla, surovost, lenivost a nedbalství vzhůru vzaly, stalo se to vinou ukrutných potlačitelův a zhoubcův jejich, nikoli nedostatkem promyslného ducha u samého národu.

Národ, kterýž oddal se rolnictví a obchodu, jakož k výboji nebývá ochotným a kvapným, tak v obraně své vlasti obyčejně převyšuje jiné. Tato pravda potvrzuje se dějinami Slovanstva. Co Tacitus o válečném způsobu tehdejších Venedův, v čemž oni se více Němcům nežli Sarmatům podobali, zběžně připomíná, vyvracuje lichou výpověď stranného Jornanda o neudatnosti a necvičnosti Slovanů ve zbraní, kteráž mimo to i různými a mnoholicnými jiných souvěkých jemu i pozdějších spisovatelův o nepřemožené bojovnosti a síle Slovanův nepravdivou se býti vykazuje. Z vypsání válečného způsobu Slovanův u Mauricia dosti patrnó, žeť oni ve vojnách jasněli nejen osobní udatností a silou, anobř i zdravou rozvahou, obratnou cvičností a vojenskými obmysly. Jak v náramném počtu zvykli vystupovati do boje, můžeme souditi z toho, co nám Konstantin Porphyrogeneta o počtu bojovníkův u poledních Chorvatův poznamenal. Někteří spisovatelé sčítají na Slovaný náklonnost k rozbrojům a ukrutné nakládání s nepřátely; ale námítky tyto jsou stranné. Kdokoli bez předsudků v dějinách tehdejších věkův něco bedlivěji se poohlédne, snadně se přesvědčí, že nepřátelé jejich svým příkladem, nespravedlivostí a ukrutností, sami byli příčinou zlého. Slované, kromě samé země, nepodrobovali sobě žádného cizího národu; cizinci, podmaňujice je sobě, skládajice na ně násilně těžké jámo poroby, podvracujice nelitostivě jejich domácí ústavy, obřady, zvyklosti, a vtírajice jim místo nich své vlastní, podle slušnosti by neměli viniti jich z nespokojenosti a neposlušnosti. Vojny Slovanův se sousedy jejich byly, dle svědectví historie, nejvíce vojny odporu a odplaty: v takovéto příčině těžko jest udržeti zápal pomsty v mezích mírnosti.

Slušněji by se vytýkati mohly dvě hlavní vady ve mravní povaze Slovanův, kteréž od prastarodávna hyzdily krásný věnec národních jejich ctností a na celá pokolení těžké bídy a pohromy, až i neúčelnou zkázu, uvalily. Z těchto první, již od císaře Mauricia na konci 6ho stol. vytčena, a z lehkomyšlnosti jejich pošlá, jest, že Slované, nenávidějice sebe vespolek, v ustavičných mezi sebou žili rozmlíškách a roztržitostech. Jsouce na nescíslné malé obce rozdrobeni a rozkouskovaní, žili bez péče a starosti o přítomnost i budoucnost, o svou slávu a potomkův svých štěstí, a nikdy nemohli povznéstí sebe k vyššímu

politickému duchu, ke sjednocení všech úmyslův, s udušením osobních vášní a náruživostí, pro domácí blaho a proti cizí přemoci. Druhá, mající své zřídlo v živé jejich smyslnosti čili ve přílišné všímavosti vněšních důrazův a jakési tékavosti myslí po následovnictví, bez ustavení se na tom jediném, čeho nejvíce potřebí, jest nezřízené milování cizozemštiny, k níž od věkův lnula srdce slovanská, tak že jim vše přespolní vždy bylo pochotnější nežli domácí, cizí jazyk a způsob živobyť vždy příjemnější nežli vlastní a materský. Již Tacitus sčítá na Venedy, že mravy své sarmatskými spůsoby nakvašovali. Tím obojím to poslo, že Slované, kmen tak veliký, lidnatý a rozšířený, již ve prastaré době tak snadně ledakterému, třebaš sebe menšímu národu, Celtům, Skythům, Sarmatům, Gothům, Hunům, Avarům, Kozarům, Bulharům a j. v poddanství a služebnost se dostávali. Čas vyrovnal vinu a trest: Slované vrchovatě zažili plodův své nesnášlivosti.

Upřevše oči na tyto krátké tahy, sebrané bez výminky z výpovědí cizozemských, Slovanům nehrubě příznivých svědkův, můžeme teď již směleji přistoupiti k závěrečné otázce: Možné-li podle všeho toho, co sme napověděli, Staroslovany počítati mezi divochy a barbary? O řecké a římské vzdělanosti, o vyšších uměních a vědách u nich ovšem řeč býti nemůže: ale toho stupně původní a čistolidské vzdělanosti, jehož neporušení kmenové přirozenou cestou v dlouhém projití času sami od sebe dosahují, a jehož np. i Mexikanci před přijitím Evropejcův byli dosáhli, jim slušným právem tuším žádný nestranný soudce odeprítí nemůže. Ano zdá se, že někdy ve prastaré době, nejen v asiatském, nýbrž i v evropejském severu, ve krajinách mezi Pontem a Baltem ležících, mnohem větší i lidnatost i společenská zvedenost a vzdělanost se nacházela, nežli podle zbytkův jejich ve středním věku, po těch tolikerych pohromách velikého stěhování národův, nám, řeckými a římskými vzory všecko vyměřovati uvyklým, přiznati za dobré se vidí. Slova předúmynslného znatele tajemství přírody i dějin lidských, Vil. Humboldta, v jiném ohledu, t. o Iberech a Celtech, pronešená, zajisté vhodná a pravdivá jsou i ve příčině naší: „Střezme se, praví on, abychom národův, jež staří barbary jmenují, s divochy, jakéž nynějšího času v Americe a v jižním oceánu nalezáme, nerovnali. Stupeň zajisté vzdělanosti, na němž onino stáli, byl docela jiný; aniž pak ještě vůbec vážná ta otázka rozhodnuta jest, zdaliž ten stav zdivočelosti, který však i v samé Americe v rozličných, jindy mírnějších spůsobech se jeví, počátek jest vznikající, čili raději konec zapadající společnosti, velikými bouřemi a nešťastnými pohromami roztrfštěné a na různu rozptýlené. Mněť se zdá toto poslední mnohem, nežli ono první, býti podobnější.“

Aristofanes a komedie stará.

Aristofanes, vznešený básník řecký, živ byl okolo roku 420 před nar. Kr. v Athenách. Místo narození jeho nám známo není. S ním zkvetlo a následovalo jaro, nejskvělejší věk komedie řecké, která potud pouhé všední a neslušné frašky a šašky na divadlo uvozovala; a on jest jediný komický básník, od něhož nám řecké komedie, všech spolu jedenáct, v celosti pozůstaly, jichž asi 54–82 sepsal. Všecky

tyto až podnes pozůstale jeho hry, jednu toliko vyjmouc, Plutus řečnou, počítají se ke staré komedii. Tato stará komedie byla z počátku velmi nedokonalá; měla svůj chór a byla v svátky, Bacchovi ke cti s divou rozpustilou radostí a nezbednou prostopášností svěcené, nejprv sice po vesnicích, potom i v městě provozována, v níž se pospolitý lid více nežli vzdělanější národu díl s zalíbením kochal. Ta se ještě docela vztahovala na skutečné příběhy v obci, sahala do správy její, brala předměty ze všedního života, přivozovala známé osoby pod známým skutečným jménem na divadlo, a tam z nich posměch měla. Lid toho, třebaš sám v ní přetřásán byl, nejen nezakázal, ale i milerád trpěl; nebo se každý aspoň na divadle skrze tuto básnickou smělost za veřejného soudce a svobodného měšťánina v obci vyvýšena býti mněl. Teprv později, když se stav obce proměnil, zakázáno bylo známé osoby pod vlastním jménem na divadlo uvozovati. Tuto starou komedii Aristofanes k velké dokonalosti přivedl; jeho všeobšáhlý, nevystihlý vtip, jeho pramenitá, nepřebíraná veselost myslí, nad to všecko jeho čistota a spanilost v řeči, krása ve vyslovení, ten líbezný, harmonický, od nikoho nepřevyšný, zřídka dosažený sklad a zvuk jeho veršův, mu věčné dobyly slávy. Nevyrovnaná jest jeho důmyslnost, jeho schopnost u vynalezání předmětův a jejich vypracování, šťastný jeho um v představení lidských charakterův a jejich směšné strany, hluboká a pravdivá známost lidí, lidských povah, mravův a obyčejův, bystrý, všecko pronikající jeho pohled do tajemství srdce i myslí, kterémuž zajisté nic, co by smích hodno bylo, neušlo. Žeť pak on vtipem svým často příliš všedním, neslušným, neřádným a bezstoudným, žeť v satyře své nad míru dojmavým a trpkým bývá, žeť se nejen vrchnosti, vůdcův vojska i lidu, básníkův a j., nýbrž i nejmoudřejších a nejzasloužilejších mužův, jako Sokratesa, i lidu a národu svého, ba bohův i pocty jejich chytá, a ze všeho toho smíchy strojí: toť arci jest u nás něco neobyčejného, nevidaného a neslýchaného, a nemůže jináč, než po dokonalé známosti o stavu a položení divadla řeckého, staré komedie, povahy lidské — náležitě rozsouzeno býti; kdežto potom všecko v jiném světle spatřeno bývá. Kdožkoli se s Aristofanem a spisy jeho úplněji seznámí, ten jej, ať nic nedím o jeho vtipu, jako muže znamenitého, šlechtně smýšlejšího pozná, jehožto smýšlení dozajista věku a století tomu ke cti slouží. Nebyl on tou tichou, nábožnou dobromyslností proniknut, která v spisech Herodotových, Sofokleových, Platonových zavívá; neměl žádně náklonnosti k onomu hlubokému zpytování, mudrování a hloubání o důkladných vědomostech na hlubině lidského umění, jímž všickni jeho krajané tenkrát jako posedlí byli. Jeho důmysl s to také býti mohl; ale stezka, po níž jednou kráčeti počal, jej odtamtud jinam vedla. Jeho komedie nejsou pouhé šašky, díla okamžení, prostředkové laskomin a nezřízeného obveselení; onyť jsou díla důmyslného ducha, plodové dlouhého přemýšlení; netěší samou toliko jasnou, nezkalenou, nepřebíranou žertovností svou: z nich zavívá čistý, svobodný duch lásky k vlasti, milování pravdy, jednoty a svornosti. Ale dopouštělo-li tehdejší divadlo athenské větších ještě a jemnějších myšlének, čili nic? a může-li Aristofanes z těch jeho pozůstalých veseloher dokonale souzen býti, čili nic? — to jsou opět jiné otázky. Komedie vůbec nejsou nikdy čisté, samostatné plodiny ducha, bez ohledu

na obecenstvo, na čas a okolnosti jeho vzniklé a vzrostlé. Z toho se tedy ohledu i posuzovati mají. Po čem Aristofanes baží, jest pokoj a přestání od nešťastné a náruživé vojny peloponnesské; zahlázení záhubné samovlády některých potměšilých vůdcův lidu; zmužilý, pořádný měšťanský život, místo převráceného, trampotného, učeného přesílení ducha; statečné vojenské vychování, jaké bylo za starodávna; právo, dobré řízení obce; v tragickém umění bývalá vznešenost a vážnost. Nemírnou tu prostopášnost a rozpustilost, nezřízené světáctví svého času všudy pronásleduje a škaredými barvami líčí. Již staří vykladači poznamenali, že on první poblouzenou komedii k užitečnějším, vážnějším a jemnějším věcem přivedl, an prý Kratinos a Eupolis, jeho předchůdci, ještě příliš trpké a nemravné smíchy tropili. Již začasť Aristofanes od mnohých obviňován jest, žeby nezdvorným a hrubým vtípem svým jiné zlostně mrskal a bičoval, žeby se jen obecné luze smíchy dělati snažil, žeby nejzasloužilejším mužům na cti utrhoval a, kdekoli mohl, je ranil; mnozí spisy jeho svým úsudkem ze vší milostností, kterou sám božský Plato v nich našel a ctil, vyzouti, jeho samého lehkomyšlným, marným, utrhavým, sobeckým nazvati, a i to, když své spoluměšťany moudřejšími a lepšími učiniti chce, jemu v podvod, úlisnost, lest a mamidlo vykládati hleděli.

Tak to jest, když člověka s básníkem v jedné osobě spolu s mateme! Obecenstvo řeckého divadla má se považovati jako tovaryšstvo důvěrných přátel a docela svobodných lidí, kteří se beze všeho ohledu do vůle jednou obveseliti a nasmáti míní, a k tomu cíli často někoho z prostřed sebe za předmět vyrazení svého, aby tím větší smích byl, vyvolí, nikoli pak jako smíšenina cizozemcův, vyššího i nižšího stavu osob, kteří všechno na vlas berou, a jediné s tajným, potupným, jiné odsuzujícím a sebe v myslí ospravedlňujícím chechtáním a udušeným, ukrytým záští, nepřizní a nevolí za vděk přijímají. Kde veselost panuje, tam všechna zevnitřní zdvořilost a slušnost, která se na zvyku zakládá, před přirozeností na čas ustoupiti musí, tam ani jistý stupeň surovosti, bujnosti a tělesnosti nikoho neznectí. Aniž se pak povahy mravův východních národův s našimi másti, a naším loktem měřiti mají.

Mezi námi a mezi nimi jest mezera valná. To úpění a hořekování nad škaredými špinami Aristofanovými nemohlo předce zlatoústého spisovatele zdržeti, aby sobě spisův jeho pod poduškou byl nedržel a z nich se řečnictví neučil. Ti, kteří Aristofana jako špinavého škaredníka, nebo, ať dím s Homérem, nestudem podušilého, zlostného ošemetníka považují, bez mála nato nepomyšlejí, že i ten jich vážný Aeschylus a čistý panenský Sofokles v satyrách svých bez pochyby mnoho pověděli, co se do našich besed nehodí. Kratina prý a herce jeho lid jednou z divadla vyhodil, protože nic mrzkého nepřednesl. Atheny a divadlo řecké, ale nejvíce Aristofana samého dobře znáti, a čteme-li komedie jeho, že na ně z divadla hledíme, domnívati se třeba: pak se dozajista co nejnevinněji a nejslaději při nich obveselíme.

XXIV.

František Turinský.

Turinský rodem byl z Poděbrad (nar. 16. listop. 1796). Dokonav studia právnická, stal se justiciářem nejprve v Mikulově, později ve Ždaru na Moravě, l. 1847 vrchním v Libochovicích. Po l. 1848 vstoupil do státní služby, i zemřel v Praze dne 4. září 1852.

Psal tři dramata: Angelinu (1821 a 1840), Virginii (1841) a Pražany l. 1648 (1848); kromě toho vydal porůznu některé básně. Hlavní směr poesie jeho jest lyrický, jenž i v dramatech převládá.

Jedna toliko vlast.

Ó slova pravdy svaté, pravdy nelíčené!
 Vás cítím bolně v duše hluboku,
 A dovidám se v každém pokroku,
 Že srdce mrtvo, vlasti odloučené;
 A volám touhou ve své trapné strasti:
 Jsi jenom jedna, jedna, milá vlasti!

Vlož ruku na srdce, a projdi cizí kraje,
 A projdi světa všeho končiny,
 I všady zůstaneš sám sirý, jediný,
 Třeba rozkoší všech světův požívaje;
 A řekneš u prostřed vší cizokrajné slasti:
 Jsi jenom jedna, jedna, milá vlasti!

„I arcif — nade mnou se všude klene nebe,
 I slunéčko mne všude zahřívá,
 A v přírodě můž duch můj těšit sebe,
 An ráj se krásný všude usmívá;
 A jaké u vás stredné medu části,
 I takové zde u nás v cizí vlasti“

Přít se nechci s vámi, — vaše kroky
 Nepřestoupily své vlasti hranice;
 Šloť by, tuším, srdce vaše jak mé v skoky,
 Jestli touží po své drahé matičce;
 A potom byste, znajíc touhy strasti,
 Se mnou zvolali: Jedna's jenom, vlasti!

Jak mrtvo tu jest vůkol mého ducha!
 Materčiny sladký neslyším tu hlas,
 Nedoráží mile mého ucha,
 Nepřipomíná mi mnohý blahý čas.
 Kde zpěvy tudy, hudby tklivé slasti,
 Co se rozléhají po vší milé vlasti?

Nač oko hlédne, jest-li les to, řeka,
 Město ohrazené nebo vesnice:
 Jaký obraz podá minulého věka
 Duši zsamotnělé cizince?
 Les, řeka, města, rupy v milé vlasti 35
 Mluví k vlastenci dědův slasti, strasti.

Ó vyjdi s Labem od hor, kde se rodí,
 Poplyň s velevážnou Vltavou,
 S Otavou mělkou, která perly vodí,
 S Oharkou úzkou, s klidnou Sázavou: 40
 Hlásat budou tobě činy synů vlasti,
 Jak za ni stáli, mřeli pro ni s slastí!

A protož slova pravdy svaté, nelíčené,
 Vás bolně cítím v duše hluboku,
 A dovidám se v každém pokroku, 45
 Žeť srdce mrtvo, vlasti odloučené;
 A volám touhou ve své trapné strasti:
 Jsi jenom jedna, jedna, milá vlasti!

Dithyramba.

	Dřímá rozložený snem	Víže bratrsky,	25
	V pochladu révy potěšné	Srdce otvírá	
	Bůh spanilý Dionysos!	V odporu vražném;	
	Krásnější nadě máj, an	Bůh spanilý Dionysos	
5	V rosném jitru palouky,	V pochladu rév pozdřímnu!	
	Orné půdy a háje	Což se to blíží	30
	Prozračné, lesy mrtvé	Ve sboru ladném	
	Navštíviv obživuje.	Nad sněhy padlé?	
	Aj! clání se ratolestí	Ozdoby věčné,	
10	Bujné révy povděčné,	Krásy olympské	
	Aj schvívá se libostný	Říše milostky!	35
	Kol čela stín zelený mu,	Věnce nesouce,	
	A chladivé lije větry.	Věnce nevadlé,	
	Vějte, větéřky tiché, jak	Ozdobit oblé	
15	Vonný dech fialinek!	Jdou čelo božské	
	Bůh to Lyaeus,	V rytmu pohybném.	40
	Bůh blahodějných	Skráně oviňte	
	Dárce hroznův!	Věnci jarými,	
	Vějte tichounko!	Vložte olivy	
20	Bůh trudoplašné	List jarobujný,	
	Révy tu dřímá;	List do rukou mu.	45
	Révy, co kouzlem	Zhusta osypte	
	Péče vyhání,	Kvítky Lyaea!	
	Srdce protivná	Když kyne: roste,	

	Hrozny nalévá	Evoe hlasněji zavzni!	
50	Réva nebeská,	Žehnaje kráčí	
	Prchly by trudné	Ve sboru sličném.	
	Srdce bolesti,	Aj vyniká keř,	
	By z duše prchly	Aj zelená se	80
	Strasti a svízel.	Réva uvadlá!	
55	Zvolna sypejte	Kamkoli hledne,	
	Kvítky, Lyaea	Rozvíjí se poupě!	
	Ze sna nebuďte!	Poupata různá	
	Aj labutí tvé	V zákrovu listí	85
	Prsty ho dotkly,	K světlu vinou se.	
60	Prsty, charitko!	Srdce pozahřáv	
	Ze sna procitnul	Perlami révy,	
	Bůh spanilý náš,	Rozvine je mocný!	
	Bůh Dionysos!	Věrněji tiskne	90
	Evoe! Evoe! Io!	Přítele přítel.	
65	Ze sna procit spanilý bůh!	Roh dvíže nouze;	
	Úsměch líce ruměncem,	V tváři povrasklé	
	Líce milostně polévá,	Jasno jeví se,	
	Aj! v kadeřech chvěje se kvítí!	A v kmetu sněžném	95
	Evoe, hlasněji zavzni!	Kvitne jinošství.	
70	Povstává s ovitými	Evoe! Evoe! Io!	
	Skráně ruměnci nebešťan!	Dar tvůž má prsa zabřál!	
	Zhlíží kolkola! — Réva	Dar trudoplašný,	
	Sklání před kynutím se!	Dar blahodějný!	100
	Vykvétají milenější	Evoe! Evoe! Io!	
75	Ze stopy kvítky milostné!		

XXV.

Josef Vlastimil Kamarýt.

Kamarýt rodem byl z Velešína blíže Č. Krumlova (nar. 21. ledna 1797). Vstoupiv do stavu kněžského, kaplanoval v Táboře, odkud se dostal na duchovní správu do Klokot. Zemřel dne 19. března 1833. L. 1822 vydal sbírku svých básní a v l. 1831—2 české národní písně duchovní. Sebrané jeho básně vyšly l. 1867.

Velebná prozřetelnost boží.

	Ty, jenž neprávě v své žalosti	„Sbeř síly svoje, vzhop se z pádu,	
	A tíži reptáš na Boha,	Zmužij se, stůj, dej odpověď!	10
	Užasni, hlasem hněvosti	Kdes byl, když já divného skladu	
	Když ozývá se obloha!	Překrásný stvořil tento svět?	
5	Děšť, vichry, mraky probleskuje	Když pevnost země sem postavil	
	I hromy hlasem přetruhuje	A nebes mocmi zveleslavil	
	On! — slovem nebe otřásal,	I velebnost i mocnost mou?	15
	Když druhdy Joba k slovu bral:	Nuž projeviž mi moudrost svou!	

Kdes byl, když slunci stotisíce
 Ruka moje rozžehala?
 Když ponejprv své zlaté lice
 Má každá hvězda dostala?
 První sluneční paprskové,
 I tiché jasno luny nové
 Kdy zemi této zářili,
 A velebnost mou jevili?

25 „Kdo moře v břehu uzavírá,
 Kdo v mezích drží hlubinu?
 Že vlna zemi nepožírá,
 Kdo jistou chová tišinu?
 Propast, pokryta byvši nocí,
 30 Zda neodkryta mojí mocí?
 I mrak mou rukou rozehnán,
 Se země zdvihnut okeán.

Jsi-li ty s to, kaž mnedle přísně,
 By raněj vzešel jitra svit;
 35 Zkus pole v den prahnoucí žízně
 Prochladným deštěm napojit;
 Neb dobrý vítr plavci dáti
 A k přístavu loď jeho hnáti!
 Či země osou by si chvěl]
 40 Že bezbožník by strachy mřel?

Snad vichrem stísniv nebe mračné
 Ty slunce můžeš zakryti,
 A zkalit povětrí prozračné
 A blesky v dešti rodití?
 45 Co mžik bystře letícím bleskem
 A v srdci hor trnoucím třeskem
 Vše světa kraje otrásat,
 A tvorům hněv svůj rozhlásat?

Tvojí-li chytrostí vzlétává
 50 Orel k nesmírné prostoře?
 Po větru křídla prostírává?
 Hledívá v řeky, ve moře?
 Od oblaků zří převysokých,
 Co ve propastech přehlubokých
 55 K pokrmu jeho já mu dal?
 Zdaž od tebe to oko vzal?

Viz behemota přehrozného,
 Ježž prst můj utvořil s tebou;
 Trní ostré lahůdka jeho,
 60 Bezpečnou naň šlape nohou.

Jak provazy jsou jeho žíly;
 Zkoušej ty na něm svoje síly!
 V něm žebra — kruhy z ocele,
 A jeho roh — kdož rozmele?

Ty můžeš-li leviathana 65
 Vytáhnout udicí na břeh?
 On v prostřed hloubí okeana
 Svůj bystrý rozeháni běh.
 On skvělými kryt šupinami
 Tvrdého těla záštitami: 70
 Tvé kopí, meč i palice,
 To jemu stéblo z metlice.

Co žernov jemu srdce jesti,
 A zuby — strašný srpů řad:
 Vlož ruku svou v ně bez bolesti! — 75
 Vždy do boje se pustí rád;
 Na ostrých skalínách lehává,
 Jich tvrdost ani znamenává;
 Neb síla jeho ohromná
 To za drobounký písek má. 80

Kdy k bránění se hotovuje,
 Toť strach, že moře vykypí.
 Chřtán jeho plamen vydechuje,
 Že tůně valem zasypí. 85
 I jiskří oči rozdrážděné
 Jak výheň uhlí rozžhavené,
 I řeky honí od sebe;
 Vše to — jest-li mu od tebe?

Když nesčíslných světů sklady
 Sem vystrojít a krášlit chtěl, 90
 Rej, tvé-li já prosil sem rady
 Pro množství tolikerých děl?
 Jak na počátku všeho věka
 Prst založil sem na člověka,
 Co tenkrát sř se neozval, 95
 Bych jinou tvářnost tobě dal?“

To dobře hled na srdci míti:
 Jen představ sobě tvorce moc,
 A vůli svatou budeš ctíti 100
 A zývati jej o pomoc.
 On vše k prospěchu tvému strojí,
 On kárá, ale zase hojí:
 Nes v naději své břemeno
 A pros — jím bude složeno!

Bůh jest láska.

Bůh jest láska! dennice plesejte,
 Nebes zástupové slávu pějte,
 Prudký větre, perutí zachvívej,
 Zvukem libým, louko, horo, zpívej:
 5 Bůh jest láska!

Bůh jest láska! nechť i brom si hřímá,
 Plamen v noci tmavé světy znímá,
 Nechť se pevný základ země třese,
 Pěnicí se moře v oblak vznese:
 10 Bůh jest láska!

Bůh jest láska! klaňte se hříšníci,
 Děti jeho jsme my smrtelníci;
 Nechť nám v strasti, v nouzi, v hanbě žíti,
 Smrt — svět nemůž nás s ním rozdělití:
 15 Bůh jest láska!

Bůh jest láska! budiž posvěceno
 Otcovské zde na zemi tvé jméno;
 Přijdiž k nám, ó lásko, svou milostí,
 Kýž se srdce této země zprostí:
 20 Bůh jest láska!

XXVI.

František Palacký.

Palacký rodem je Moravan ze vsi Hodslavic u Nového Jičína (nar. 14. června 1798). Studia svá konal v Prešpurku a ve Vídni. L. 1823 odebral se do Prahy tím úmyslem, aby se zcela oddal dějezpytu domácímu. L. 1828 vyvolili jej stavové čeští za svého historiografa. L. 1861 povolán byl co doživotný člen do panské sněmovny říšské rady rakouské, l. 1866 vyznamenán řádem železné koruny II. třídy.

První spis, v němž Palacký měl účastenství, jsou „Počátkové českého básnictví“ (1818). Přešed do Čech, přejal l. 1827 řízení časopisův musejních, českého i německého. Tento po několika letech zašel: onoho správu, když jej byl k znamenité dokonalosti dovedl, Palacký l. 1837 odevzdal Šafaříkovi. L. 1830 obdržel cenu, od kr. české společnosti nauk vypsanou, za dílo své: Würdigung der böhmischen Geschichtschreiber. Shledávaje materiál k dějinám českým, propátral vzácnější archivy v Němcích a ve Vlaších; zde zvláště vatikánský. L. 1836 vyšel první díl jeho dějepisu českého

a moravského v německém vydání; l. 1848 u vydání českém. Nyní postupuje rovněž v obojí. Kromě výtečných rozprav po různu vydaných, spůsobil důležité dvě sbírky historického materiálu, uveřejniv l. 1827 Staré letopisy české a od l. 1840—1864 pět dílů archivu českého. Dějepisným i praktickým potřebám slouží vytištěný l. 1848 místopis království českého. Od l. 1857 účastní se P. v podniknutém od vídeňské akademie vydávání Monument concilii basilensis. Za mladších let zanašel se i básnictvím a krasovědou.

Život sv. Vojtěcha, druhého biskupa pražského.

(Z dějin národu českého dílu I. č. 1.)

Biskup pražský Dětmar umřel 2. ledna 982. Sněm zemský, svolaný o volení nového biskupa do Levého Hradce (tam kde někdy Bořivoj I. první křesťanský v Čechách kostel založil), volil na jeho místo Vojtěcha, syna Slavníkova, prvního to Čecha, který na takové důstojenství povýšen byl. Důležitý muž tento nabyl v mládí prvního naučení v sídle otcově, hradě Libici nad Cidlinou a Labem, od pěstouna svého Radly a z částky též od ušlechtilé matky své Střezislavy. Potom (asi r. 972) poslán byv do slavné onoho věku školy magdeburské, svěřen jest tam péči prvního arcibiskupa Adalberta, kterýž otcovsky se ho ujav, jinoha krásného, vědochtivého i skromného, brzy také naklonil se srdečnou k němu láskou. Za učitele měl tam Othericha, muže učeností proslulého a v celých Němcích váženého. Když pak na kněžství svěcen byl, udělil mu arcibiskup vlastní své jméno Adalbert, kterým napotom i až posavad u Němcův a západních Evropanův nazýván jest, ačkoli Čechové nepřestali jeho, jako dříve, Vojtěchem jmenovati. Po arcibiskupově smrti (20. června 981) vrátil se do Čech, kdežto zase ta bolest ho potkala, že mu otec Slavník téhož ještě léta umřel. Vstoupiv tudíž do služby při církvi pražské pod biskupem Dětmarem, přítomen byl i jeho smrti, a slyšel poslední hořekování jeho proto, že se mu ještě bylo nepodařilo, odvrátiti Čechy ode všech pohanských pověr a nespůsobův, i navésti je k životu čistě křesťanskému. Lítost i hoře umírajícího biskupa pronikly hluboce jemnou duši jeho, a staly se volenému náměstku památkou, kterou řídil se namnoze v potomním svém chování. Pro investuru a biskupské svěcení bylo mu jeti ke dvoru císařovu do Němec. Že však Ota II. zabaven byl v dolejší Itálii nešťastnou válkou saracenskou celý rok 982, protáhlo se s tím až k měsíci červnu následujícího léta 983, ku kteréžto době císař uložil byl všem knížatům říšským sněm do Verony. Tam tedy šlo také poselství české s Vojtěchem, jehožto císař velmi vlídně přijav, často k důvěrnému obcování zval, dne 3. června prstenem a berlou biskupskou obdařil a konečně na den SS. Petra i Pavla (29. června 983) ve Veroně od muhuckého arcibiskupa Willigisa na biskupství posvětili dal. Když pak nový biskup do Čech se vrátil, přijat jest od veškerého lidu se srdečnou radostí a s plesáním; on pak, ku Praze se blíživ, ssedl s koně a modlé se bos kráčel do města i do hlavního chrámu svého.

Brzy po dosednutí na stolič biskupskou zdá se že vydal se na cesty ku prohlédání celé rozsáhlé diecese své. Do Slovenska zajisté již hned r. 984 přijev, ve průvodu někdejšího pěstouna svého Radly, navštívil také v městě Ostřihomě uherského vévodu Geyzu, již prvé pokřtěného, jenž božimu sluhovi vstříc vyšed, s velikou ctí u sebe ho přijal, i všecko důkladně a horlivě podporoval, cokoli Vojtěch k rozšíření a upevnění křesťanství mezi poddanými jeho ještě neokrocenými před se bral. Pomocí Radlovou podařilo se mu zde obrátiti k víře a pokřtiti veliké množství lidu; a jmenovitě přijal křest od něho také synu Geyzův, nedávno před tím narozený, Štěpán onen, jenž co první král uherský a horlivý křesťan později také mezi svaté počten jest. Potom též o pobytí jeho v Krakově řeč jest ve starých písemnostech; a tu na tom místě, kde až podnes kaple sv. Vojtěcha stojí, mnohá k lidu kázání mívav, také prý zvláště o zrušení liturgie slovanské a uvedení latinské na místo její usiloval.

U Vojtěcha jeví se ušlechtilé povahy ducha i srdce, které velmi zřídka v jedné osobě pospolu vídati jest. Cit jemný i útlý spojil se u něho s vůlí důraznou a pevnou; rozmyslná vážnost držela na uzdě přirozenou čilost jeho, tak že celou horoucností tou jen potřebná průžnost myslí jemu zachována. Byl osobil sobě všecku vzdělanost a učinnost, které věk jeho poskytnouti mohl, a i přirozené výmluvnosti nedostávalo se jemu. Ačkoliv urodil se byl bohat a krásen, ačkoli všickni, velcí i malí, s kterýmiž obcoval, jej milovali u ctíli, předce nebažil po lahodách a rozkošech jiných, kromě které ze ctnosti, dobročinnosti a nábožnosti plynou. Čím výše postaven byl, čím více jiní se mu kořili, tím pokorněji počínal sobě sám, i podnikal dobrovolně všeliké nelahody a svízele, aby se uchránil bujnosti a hrdosti myslí. Z biskupských důhodův svých nepodržel nežli čtvrtou částku pro sebe; ostatní vše obracel buďto k dobrému církve a duchovenstva, buď ku pomáhání chudým, jichžto také veliký počet krmil a šatil. Čas svůj na vykonávání všech povinností úřadu svého rozdělil, chvíle ty, které mu k zábavě zbývaly, obětovával k vyučování mladšího žakovstva. Věda o každém v městě, kdokoli těžce nemocen byl, nosíval jemu sám i útěchu i pomoc. Přísný jsa na sebe, jídal, píval a spával jen maličko; k jiným pak jsa přívětiv a srdečen, činil se účastným i menších důležitostí každého, kdo se mu svěřil, aby jej pak na to, čeho přede vším potřebí bylo, pozoraa činiti mohl. Takto zdařilo se mu, spojovati všude jemnou vlídnost s opravdovou kázní. Cítiv veškeru vážnost povolání svého, počínal si v něm s opravdovostí, horlivostí a přičinlivostí zřídka vídanou, nikdy nepřevýšenou. Nepravme o něm, žeby jen byl chtěl býti pravým následovníkem Krista i apoštolův jeho: byl jím opravdu. Proto také již za jeho živobyťi roznášela se pověst široko daleko, že jest muž svatý.

A však jakkoli podstatný byl prospěch, který vyplýval z působení jeho na víru křesťanskou i na mravní život Čechův, předce horlivost Vojtěchova s ním, jakožto příliš zdlouhavým, čím dále, tím méně spokojena byla. Starodávné spůsoby a navyklosti, neshodné s duchem čistého křesťanství, ale zakládající se poněkud i v samé právní ústavě zemské, nedaly se tak rychle a tak docela změnit, jak on žádal a žádati musel; a i zapeklitých nacházelo se vždy dosti hříšníkův v národu,

zvláště mezi bohatci a vysokými, jimž opravdová jeho mravní kázeň brzy obtížnou se stala, tak že za péči, kterou o spasení duší jejich vedl, nevděkem, nenávisť a pohaněním se mu odplacovali. Nejvíce komroutily ho veliká bujnost i zjevné mnohoženství některých pánův českých, pak manželské sňatky nižšího duchovenstva, proti kterýmžto nadarmo horlil, a konečně prodávání Židům do poroby lidí ve válkách zajatých, kterýchžto všech na svobodu zase vykoupiti jmění jeho nepostačovalo. Báł se, jako předchůdce jeho, aby někdy Bohu odpovídati nemusel za všecko zlé, kterého národ za duchovní jeho správy veřejně se dopouštěl; a předce naděje, překaziti tomu, po několikaletém zkušení více a více mizela. Po dlouhých o to rozpacích a nepokojech odhodlal se konečně r. 989, že půjde do Říma ku papeži, a bude-li mu dovoleno, že opustí docela biskupskou stolicí svou. Když pak té doby vedův bratr *Strachkvas*, v době zavraždění sv. Václava zrozený (an co mnich ve klášteře sv. Emerama v Řezně jméno *Christian* byl dostal) do Prahy se nahodil, svěřil se mu Vojtěch úmyslem svým a podával jemu biskupství svého a přímluvy u papeže, aby k němu svěcen býti mohl; představoval mu, že jakožto bratr panujícího knížete bude u lidu ve větší vzácnosti a získá také ochotnější ode všech poslušens-
tví; takéť prý život a učenost jeho činili jej hodným důstojenství tak vysokého. Ale *Christian* odpíral se, buď jen ze samé skromnosti, buďto že i chtěl svatého muže zachovati vlasti.

Zatím Vojtěch, jakž jednou byl umínil, vydal se předce na cestu, a papež Jan XVI. dovolil jemu bez rozpaku opustiti biskupství své a zabrati se, kam by chtěl. Pročež poslav do Čech nazpět všecku družinu svou, nepodržel při sobě než tři nejdůvěrnější přátely, nejmladšího bratra *Radima*, *Velicha* probošta pražského, i *Radlu* někdejšího pěstouna svého, s kterýmiž zamýšlel předsevzítí pouť do Jerusalema. Když o tom císařovna Theofanie, Oty III. matka, tehdáž v Římě meškající, zvěděla, povolavši ho k sobě, darovala mu na cestu tolik peněz, kolik mladý Radim jen unésti mohl. On však, nechtěje ničeho pro sebe podržeti, rozdělil je hned mezi chudé, a nastoupil s průvodčími svými pěšky pout dalekou. Než opat montekasinský, u kteréhožto se pozdržel, radil mu nejíti dále, představuje, že se lépe srovnává s ctností a pobožností, vésti na jednom místě život tichý a bohulibý, nežli toulati se po širém světě. Ustanovil tedy zůstati na Montekasině a vstoupiti v řád mnichův benediktinských; a však rozmrzev se nad tím, že ho tam vždy ještě jako biskupa ctíti chtěli, opustil i toto místo, a šel nejprv k Basilianům ve Valliuce, potom do Říma do kláštera sv. Alexia na hoře aventinské. Tam s dovolením papežovým přijat jsa, podnikal i konal všecky nízké služby a povinnosti klášterního noviciátu, až mu po řádném zkoušení dne 17. dubna 990 slib obyčejný složiti dovoleno bylo. Z přátel jeho nezůstával tehdá než jediný bratr Radim u něho; ostatní byli ho již opustili.

Ačkoli míšenský biskup Volkold za nebytí Vojtěchova v Čechách místo jeho zastával, předce kníže Boleslav II. i celý národ český nesli velmi těžce dlouhou jeho nepřítomnost, až konečně obrátili se s žalobou o to k arcibiskupovi mohuckému Willigisovi, a pak s tímto spolu ke stolici papežské. Roku 992 přišlo proto do Říma zvláštní poselství české, nesouc psaní od knížete i od arcibiskupa; mezi posly byl také Radla, v čele jejich pak stál Boleslava II. bratr Strachkvas. Synoda o

to držaná, ve kteréžto papež sám předsedal, dala Vojtěchovi rozkaz vrátiti se do biskupství svého, ješto Čechové prý poslušenství jemu zachovávatí slibovali. Vzal tedy s sebou dvanácte řeholních bratří z římských klášterův, kteréžto, do Čech vstoupiv, na chvíli sice za sebou
 5 u hranic zemských (snad na Zelené hoře) zůstavil, ale později dále do Břevnova povolal. Blížícím se ku Praze vyšel Boleslav II. s mnohým lidem vstříc; s radostí a plesáním přijali jeho, a slibovali plniti všecky jeho žádosti; všecky nesnáze zdály se již urovnány, všecky nevole a mrzutosti v moři zapomenutí utopeny býti.

10 Boleslav II. byl vystavený od svého děda Vratislava I. kollegiální chrám u svatého Jiří na hradě pražském proměnil hned při zakládání biskupství pražského ve klášter panenský, kterémužto také s povolením papežovým sestru svou *Mladu* za první abatyši představil. Nyní po Vojtěchově návratu založil dle žádosti jeho také první mužský klášter
 15 český v Břevnově, k jehožto výživě roční důchod 1500 peněz ze knížecí komory vykázal. Vojtěch ustanovil tam za prvního opata svého někdy pěstouna Radlu, jenž co klášterník jméno Anastasius sobě vyvolil, a uvedl tam bratří z Říma přivedené.

A však Vojtěchova spokojenost zase nedlouho trvala. Lid nedal
 20 se hned všude k čistě křesťanskému životu věsti, staré mravy a obyčeje nedaly se všecky náhle proměnití. A ještě horší nastala doba, když Boleslav Pobožný, mrtvici raněn a sotva při životě zachován byv, vládu zemskou svému synovi Boleslavu Ryšavému a několika pánům českým svěřiti musel. Tím rod Vršovicův, rodu Slavníkovu ode dávna odporný,
 25 nabyl ještě větší moci ve vlasti, an Boleslav Ryšavý jemu cele oddán byl. Manželka jednoho Vršovice, v cizoložství postižená, měla dle staročeského řádu pokutu smrti utrpěti rukou uraženého manžela. I utekla se k Vojtěchovi, jenž, když mu pokání činiti slibovala, život její zachovati chtěje, u jeptišek svatojirských tajné útočiště jí povolil. Mezi
 30 tím však přihnavše se Vršovici se zbrojným houfem, učinili útok na dům biskupský, chtějíce násilím zmocniti se hřišnice: a však nenašedše jí, láli biskupovi, an proti právu a spravedlnosti ujímá se cizoložnice. Tu Vojtěch rozhněván postavil se sám mezi ně a káral důtklivě krvežíznivost jejich, nic nedbaje, zdaliž by jemu také ublížiti nechtěli: než
 35 vůdce zástupu, hlava rodu Vršovicův, odpověděl mu úšklebačně, že ne učiní sice jeho účastna cti mučednické, ale nad bratry jeho že bude uměti náležitě se pomstiti, nevydá-li ženy. Zatím podařilo se úplatkem dovědět se o místě, kde hřišnice ukryta byla; brozby a sliby dovedli toho, že jim vydána jest; a když manžel její sám ji usmrtiti nechtěl, dali Vršovici jí od obecného sluhu hlavu stíti.

Rozhorčen jsa, s pláčem a Vršovice proklínaje, opustil Vojtěch bez meškání Prahu a Čechy, a bral se opět do kláštera svého římského (995). Nadarmo usiloval opat Anastasius prosbou i domluvami udržeti ho ve vlasti; úmysl jeho byl peven, vůle neoblomna; biskupství stalo se mu
 45 bylo již břemenem nesnesitelným. Jeho někdejší bratří v kláštere přijali ho s velikou srdečností a volili ho za převora svého; i cítil se opět spokojeným a šťastným.

Kromě nejmladšího Radima, kterýž i tenkrát ho neopustil, měl Vojtěch ještě patero starších bratří, Soběbora, Spytimíra, Pobrslava,
 50 Pořeje a Časlava; ti pak přebývali společně v otcovském hradě libi-

ckém, nerozdělivše ještě, jak se zdá, velikého dědictví svého. Brzy mezi Vršovici a Slavníkovici veřejně povstalo záští, čili otevřená válka, ve kteréžto Vršovici přízní a pomocí mladého Boleslava převládali, až starý Boleslav, uměním korbejského mnicha Thiddaga ozdravěn, obě strany k míru donutil a nepokojného syna svého s vojskem českým mladému císaři Otovi III. na pomoc proti severním Slovanům poslal. K tažení tomu připojiv se i Soběbor, stěžoval si jak u císaře tak i u polského knížete Boleslava Chrabrého, též tam příšlého, na křivdu, kterou rod jeho nejen od lidu, ale i od panujícího domu v Čechách snášeti musel; aniž pak se více vrátil domů, přijav od knížete pozvání do Polska, kdežto potom cti a bohatsvím hojně nadán byl. To však zhoršilo ještě více stav jeho bratří doma zůstalých, protože tehdáž mezi dvorem českým a polským nepanovala dobrá vůle. Vinili je ze srozumění s nepřátely vlasti, počet jejich přátel menšil se, a když Vršovici opět záští proti nim začali, Slavníkovici po ztrátě všech statkův svých brzy na jediný hrad libický obmezeni sou; a i ten konečně 25. září 996 obležen a po několika dnech útokem dobyt. Když tehdá již vše jejich udatenství neprospěšným býti se ukazovalo, Slavníkovici všickni, muži, ženy a děti dle rady přítomného tam opata břevnovského Anastasia, někdy jejich domácího přítele, utekli se do kostela k oltáři: a však ani to neposloužilo jim k ochraně. Vztekli nepřátelé, vyloudivše je z kostela slibnými řečmi, potom povraždili všecky zrádně i ukrutně; a komukoli ve prostranném hradě podařilo se zniknouti prvního krveprolití, uveden potom v porubu; nešetřeno, než jediných kněží, kterýmž pokojně odejítí dopřáno. Anastasius, jehož klášter také do toho záští zapleten byl, opustil proto Čechy na vždy, a utekl se s několika svými bratřími do Uher, kdežto činnému duchu jeho brzy otevřela se nová dráha blahodělnosti a slávy.

Zatím byl arcibiskup mohucký již horlivě o to se zasazoval, aby zjednal opět Vojtěcha opuštěné jeho diecesi; také mladý císař Ota III., jenž do Říma ku korunování svému (21. května) přišed, k Vojtěchovi zvláštní přízní se naklonil, namlouval ho k témuž; a nový papež Řehož V. konečně uložil mu za povinnost, aby se ke svým vrátil, dovoluje však spolu, kdyby ho Čechové nazkrze poslouchati nechtěli, aby je zase opustiti a do zemí pohanských pro rozšíření víry křesťanské vydati se mohl, ku kterémužto cíli již napřed propůjčil jemu mocnost arcibiskupa krajinného (archiepiscopus regionarius) u národův těch, kteréž by jemu na křesťanství obrátiti se událo. Zajev tedy Vojtěch s komonstvem císařovým nejprv do Mohnče, meškal tam některý čas, a vybíhal odtud tytýž až do Francie. Mladý císař, jenž cele se mu byl důvěřil a i za zpovědníka ho vyvolil, propustil ho konečně nerad a s velikým litováním. Ale když Vojtěch zvěděl, co se bratřím jeho v Libici přihodilo, nebral se přímo do Čech, ale zašel do Polska k Boleslavovi Chrabrému, kdežto i s bratrem svým Soběborem se shledal a vypravil teprv odtud posly knížecí k Čechům s otázkou, zdali ho ještě míti chtějí. Odpověď, že nikdo po karateli nebaží, sloužila mu k útěše a radosti; tu zajisté teprv pocítil se býti zproštěna všech povinností k diecesi své, a mohl tedy bez překážky oddati se na to, po čem již dávno toužil, na zvěstování evangelium mezi pohany. Dlouho byv na vahách, má-li se nejprv zabráti k Liticům neboli ku Prusům, od-

hodlal se konečně do Prus; přes zimu však zůstal ve Hnězdně u Boleslava.

Když konečně v březnu r. 997 v průvodu bratra Radima jemu vždy věrného a kněze Benedikta cestu nastoupil, dal ho Boleslav Chrabrý po Visle v lodi s třiceti brannými pro ochranu zavéztí až do Gdaňska, kdežto několik dní pobyv, mnohé zástupy pokřtil. Potom zabrav se korábem po moři až k Sambii, vystoupil tam na břeh a poslal branné průvodčí své nazpět. Ale již první setkání se s Prusy neslibovalo útěchy; osupující se naň, vyháněli ho ze země, hrozili mu smrtí, až i bili ho; tak že často utíkatí musev, již na tom se byl ustanovil, že obrátí se raději k Liticům, mezi nimiž i za příčinou příbuzného jazyka nadíti se bylo větší přívětivosti. Když pak konečně, bezpochyby mimo vůli svou, do posvátného pohanům pole Romove zabloudiv, tam si odpočívati počal (dne 23. dubna), obořil se naň a na průvodčí jeho rozztěklený zástup, svázal je všechny tři, a jeho, an ještě stoje se modlil, probodli oštěpem nejprv kněz jejich, potom jiní, až umrtvivše ho nesčíslnými ranami, utali mu hlavu a rozsekali údy jeho. Radima však i Benedikta nechali na živě; kteřížto potom, šťastně ku králi polskému vyvážše, vypravovali jemu, co s mučedníkem se stalo. Boleslav nemeškal vykoupiti od pohanův tělo mrtvé co vzácný poklad za cenu vysokou a pohřbil je s velikou ctí ve Hnězdně, hlavním sídle svém.

Získav sobě již za živa čest a lásku v tolikerých zemích, nabyt Vojtěch mučednickou smrtí svou ještě větší u všech národů vážnosti; ano všeobecným úsudkem a přesvědčením tím spíše za svatého prohlášen jest, čím rychleji pověst o zázracích u hrobu jeho stalých až do nejdalejších zemí se roznesla. Sotva tři léta po smrti jeho minula, a již císař Ota III. sám vykonal pouť ke hrobu jeho do Hnězdna (1000); k žádosti pak téhož císaře Jan Canaparius, opat téhož kláštera sv. Alexia v Římě, ve kterémž i Vojtěch přijat byl, podal již roku 999 obšírné popsání života jeho, jež r. 1004 od sv. Bruna, Vojtěchova někdy spoluzáka, předěláno i rozmnoženo jest. Z úcty k Vojtěchovi také ti, kteří jemu za živa nejmilejší byli, Radim a Radla, veliké všude požívali vážnosti, a první pode jménem Gaudentius arcibiskupem v Polště, druhý pod jménem Anastasius nebo Astricus opatem i později arcibiskupem v Uhřích se stavše, mnohé získali sobě zásluhy o pokřesfanění a vzdělání těchto sousedních národův.

Tataři a Mongolové.

(Z dílu I. č. 2.)

V dalekých Asie končinách, na severu říše čínské a na jihovýchodu jezerá Baikala, u kočujících Tatarův a Mongolův, národu potud málo známého, ale dnešním Kalmykům srodného a ve všem podobného, počala byla r. 1202 děsným Temudžinem, příjímím Džingischánem, a syny jeho, řečenými Džučí, Džagataj, Ůgetaj a Tuluj tvořiti se nová světovláda tak náhle a s tak neslýchaným zdarem, že dříve, nežli uplynul věk člověčí, již větší částka krajin a říší, tehdáž na oboru světa známých, byly v poslušenství jejím. Cokoli žilo národův, počna od moře japonského na nejzazším východu, až po moře černé, ba po siné moře

na západu, všickni, nevyjímaje ani samých nejmohutnějších a nejslavnějších, podleli bouři této, ana klopotem neodolatelným z krajin do krajin se valíc, rozdrcovala vše, co bylo silného, aniž ušetřovala slabých. Nebeské Čiňanův říše neochránila věkostálá zeď její, stalaf se první kořistí nových podmanitelův; veliký Chovaresmův stát, prostíravší se široko daleko mezi Činou, Indií a mořem kaspickým, vyvrácen jediným pochodem válečným, a města jeho, sídla osvěty znamenitě pokročilé, octla se v ssutinách; a již 16. června 1224 krváceli na půdě evropejské první křestanští knížata v dešti střel tatarských. Vojska mongolská, zrutná a divoká jako hory a pouště, ze kterýchž se vyřinula, byla předce lépe učlánkovaná, i cvičenější a pohyblivější, nežli která koli vojska onoho věku. Do dálky, kam vojín křestanský nestihnul leda za tři dni, Mongolec na chudém, ale křepkém a otrlém oři svém zaletěl třeba přes noc, a nabýval tudíž panství nejvíce překvapem; a však o síle a postavení nepřátel svých vždy dobře zpraven byv, uměl chagan i půl millionu, ba i sedmkrát stotisíc bojovníkův vésti do bitvy, kdekoli za potřebné uznal potlačiti převahou počtu nepřátely četně shromážděné. Ostatně střelba mongolská nebývala nikdy na chybu, a pronikala tak hluboko, že štít obyčejný málo kdy jí odolal. Avšak ani ochotná poroba i oddanost neuchránila před neznabohy těmito, ježto beze cti a víry lichotívali se obětem svým, co nejlaskavěji sliby nejpěknějšími je ukojujice, a potom celé hromady odzbrojených nelitostně, ba s posměchy zabíjejice.

Srdnatý mnich řeholy minoritské, Jan Plan-Karpin, jež r. 1245 vypravil se v poselství od papeže až do samých vysočin střední Asie, sepsal o nebezpečném cestování svém dílo zajímavé, v němž i zprávy podal o mravech a obyčejích národu mongolského, o zřízení jich vlády a zásadách, na kterých veškeren veřejný život jejich spočíval. Džingischán, dí, byl netoliko veliký bojovník, ale i zákonodárce, a ústavy jeho chovají se u Tatarův podnes neporušené. Veliký chán má dle nich moc neobmezenou nad životy i jméním všech svých poddaných; jest synem božím a pánem všehomíra; slova ust jeho jsou mečové vše prorážející. Nedědí moci své, nýbrž bývá volen od vojevod, tak že pokusí-li se kdo sám o trůn, musí zabit býti bez milosrdenství. Hlavní povinnost jeho jest podmaniti sobě celý svět, aniž pokoj míti leda s poddanými. U Tatarův nemůže nikdo říci: „totof jest mé,“ poněvadž chánovi náleží všecko, cokoli kdo má, i život jednoho každého; aniž kdo v čem odmlouvati neb výminky klásti smí poslušenství svému. A jakož moc chánova nad vojvodami neobmezená jest, tak i vojvodové mohou nakládati se všemi lidmi svými naprosto dle libosti. Vojska jejich rozčlánkovaná sou na tmy, z nichž každá počítá deset tisícův bojovníkův, každá tisícina rozpadá se na deset setnin, každá setnina na deset desátkův. Panuje pak v nich tak přísná kázeň a poruka, že, dopustí-li se v desátku někdo čeho neslušného, celý desátek za to bez milosti na hrdle trestán bývá, ku př. dá-li se kdo na útěk ze strachu, nedorazí-li zároveň jiným při útoku srdnatě, neb uechá-li tovaryše svého padnouti v zajetí atd. Lidi však, zvláště cizí, zabíjeti, násilí jim činiti, je klamati a jmění jim bráti, nejen nepokládáno za nectné, ale sloužilo i ku pochvale. A jakkoli v celém národě mongolském nebylo ani jednoho svobodného člověka, nicméně i sám nej-

sprostší chlap mezi nimi měl se ještě za lepšího a osoboval sobě přednost před šlechtici, ano i před knížaty jinorodými. Z líčení takového netěžko pochopiti, kterak a proč mongolská světovláda i rychle povstati, i nedlouho trvati mohla.

5 Po Džingischánově smrti r. 1227 povýšen na stolicí nejvyššího chána neb chagana syn jeho Ůgetaj neboli Oktaj, narozený r. 1187. Ten r. 1237 obrátil své síly opět proti západu. Národ turecký Kumani čili Plavci (Polovci) rozutíkali se před ním, nejvíce do Uher, kdež od krále Bely IV. ochotně přijati jsou. Rusové, tehdáž všude nesvorní
10 a věčnými knížat svých mezi sebou válkami vysílení, nemohli také odolati dlouho, jakkoli statečný byl odpor jejich. První padla v moc tatarskou Rjazaň (1237), potom Moskva, Suzdal a Vladiměř-Novohrad (1238), pak Perejaslavl a Černihov (1239), a konečně po dlouhém obležení, dne
15 6. prosince 1240 staroslavny Kyjev, město tehdáž nejlidnější na severu Evropy, které však pochováno v ssutinách se vši slávou svou. A tu teprv křesťany na západě bydlící pojal strach, který množil se náramně, když se rozneslo, že dne 13. února 1241 i Sudoměř, a brzy potom i Krakov popelem lehnouti musely. Nejstarší Džingischánův vnuk Batu, vrchní velitel výpravy ku podmanění Frankův (t. j. Evropčanův vůbec)
20 vyslané, muž nad jiné Mongoly sice vzdělaný, rozumný a dobromyslný, ale z povinnosti nad míru přísný, ba ukrutný, rozdělil vojsko své, v němž až přes půl millionu branných lidí se počítalo, ve tři veliké proudy: jeden obrácen přes Polsko do severních Němec, druhý měl vraziti upřímo do Čech, a s třetím, ze všech nejsilnějším, obrátil se Batu sám
25 proti Uhrům. Ale brzy, zdá se, že dva první proudové, poplenivše krajiny Siraz, Lučice a Kujavy v Polště, a porazivše u města Opolí knížete Boleslava Opolského i Vladislava Sudoměřského, splynuli zase dohromady (1. dubna), a hnuli se pak společně do Slez k západu. Hlavní vůdci oddílného vojska tohoto jmenují se Běďaj a Baidar, Džagatajův tuším syn nejmladší.

Bolestné jest a k víře téměř nepodobné viděti, kterak proti návalu, kterémuž rovného svět od Attilových časův neviděl, nepřipravovalo se v západní Evropě nic, coby naději k odolání bylo dávatí mohlo. Obě hlavy křesťanstva, císař i papež, strojili útoky proti sobě vespolek v Itálii, aniž se mnoho starali o to, co za Alpami se dalo; jen
35 kříž prohlášen a kázán jest poručením papežovým na několika místech. Vrchní správa zemí německých svěřena byla Kunratovi synu císařovu, pacholíku třináctiletému; a mezi knížaty německými nejevilo se o nic více svornosti a spojení, nežli mezi ruskými a polskými, kteřížto, davše
40 se porážeti jedni po druhých, upadli všickni v porobu. Uherský král Bela IV. zasloužil zvláště poroky, kterými již za živa stihán byl, že nedbal opatřiti země své v čas, jakkoli mnohé výstrahy ho byly docházely. Palatin uherský, vyslaný na hranice, aby ostříhal soutěsky v horách karpatských, poražen jest dne 12. března, a již o tři dni později, 15. března, zjevili se první jezdcí tatarští až u samé Pešti;
45 17. března dobyto jest město Vacov, a povraždění obyvatelé jeho všickni. Pak arci, když vojsko uherské, od krále a bratra jeho Kolomana svolané, shluklo se a vytáhlo proti zhoubcům, počali Tataři couvati zase, a udatnost, kterou v hojných porážkách utkáni byli, způsobila takový
50 ostrach mezi nimi, že Batu sotva je zdržel, aby nedali se na útěk

všickni. Na rovinách u řeky Slané (Šajó) strhla se na počátku měsíce dubna konečně bitva rozhodná, kteroužto Uhři jen svou nesvorností a nekázní ztratili; Batu pak dokázal brzy, že netoliko vítěziti, ale i vítězství užívati uměl, ano mu ku podmanění celých Uher potom ani nového boje více potřebí nebylo.

Český král Václav I. byl tuším jediný panovník na západě, který, záhy poznáv velikost nebezpečí, napnul také záhy všechny síly své a národu svého proti němu; činnost jeho v dobách těchto byla skutečně vzorná i vši chvály hodná. Nepřestávajíc posly a psaními na vše strany rozesílanými buditi i volati sousedy blízké i daleké ku pomoci a k obraně společné; v horách pohraničných dal nadělati drahně zásek, a osadil je lidmi brannými; u vnitř zemí svých kázal na rychlost opravovati hradby všech měst i hradův a klášterův, a to s takovou pilností a přísností, že i kněží, mnichové a žáci vůbec museli propůjčovati se ku pracem potřebným; do pevností těch, ježto měly sloužiti obyvatelstvu za útočiště, sváženy z okolí jak potraviny a zbraně, tak i poklady a vzácnosti všeliké; a když skrze kněží hlásán v zemi kříž, k obraně víry křesťanské, Václav sám ozdobil se jím mezi prvými, a horlením i příkladem svým spůsobil to, že již dne 7. dubna mohl v čele 40.000 svých vlastních, a 6.000 z Němec jemu ku pomoci přibylých bojovníkův dáti se v pochod z Prahy k Žitavě a do Slezska dolního, kam tehdá již vojsko mongolské hlavním proudem bylo se obrátilo.

Ale mezitím strhla se na tak řečeném Dobrém poli u Lehnice dne 9. dubna bitva pro křesťany velmi žalostná. Kníže vratislavský Jindřich II., přímím Pobožný, ježto měl krále Václavovu sestru za manželku, a po otci svém Jindřichovi, přímím Bradě, vládnul netoliko větší částkou Slezska, ale i velikým Polskem, postavil se polem proti Mongolům a dal se s nimi do boje, Čechův jemu ku pomoci pospíchajících ani nesčekav; v jeho však vojstě bojoval také kníže český Boleslav, poslední Děpoltic, o kterém paměť se zachovala. Ale jakžkoli udatně počínali sobě v bitvě té Poláci a Slezáci, přemnožstvím však nepřátel potlačeni sou, tak že netoliko knížata Jindřich a Boleslav, ale i deset tisíc bojovníkův tu zahynulo, a jen málo prý se počítalo těch, kteří s knížetem Měčislavem Opolským z bojiště do města Lehnice se uchrániti mohli.

O tom, co po bitvě na Dobrém poli následovalo, poučuje nás král Václav sám, psav knížatům německým tato slova: „Když Tataři byli v Polště, my s vojskem svým tak sme již blízcí byli vévody Jindřicha, že ten den po jeho pádu mohli sme doraziti k němu: ale on bohužel! nás ani o radu ani o pomoc nepožádv, dal se s nimi do boje, v němžto žalostivě zahynul. My pak to zvěděvše, táhli sme předce do krajin polských válečně, chtějíc na zejťří s boží pomocí hodnou nad nimi učiniti pomstu: ale oni, poznávše úmysl náš, dali se na útěk, a přes řeky valné i prudké ženouce se bez překážky, urazili v jednom dni od rána do večera jedenácte mil.“ Viděti tedy, že po vítězství těžkém a krvavém Tataři, silami zemdlenými netroufajíc sobě čeliti hned zase vojsku čerstvému, pomsty chtivému a ještě silnějšimu, nežli byed předešlé, museli v útěku hledati spásy, a pustice naději do severu, obrátili se k jihu, kdežto v čas potřeby měli útočiště u vítězného Batu. Byloť to nemalé štěstí pro Evropu, že tudíž odvrácení sou od roz-

lehlých rovin severoněmeckých, na kterýchž jízda jejich zázračně hbitá byla by se stala neodolatelou. Však užřevše oni, že těžké vojsko české neumělo stihati jich, zastavili se nejprv u Otmuchova, kdežto, pleníce okolí celé dvě neděle, pokoušeli se nadarmo prodrati se nahoru do
 5 Kladska i proklestiti sobě cestu skrze Krkonoše; potom pak, bravše se k Ratiboru dále, zabavili se asi týden v někdejším „Holešicku,“ t. j. nynějším knížectví krnovském i opavském, až se jim podařilo, na počátku měsíce máje, naléztí u Opavy otvor, kterýmž do dnešní Moravy vniknouti mohli.

- 10 O pobití Tatarův v Moravě zachovalo se nám více pověstí, nežli historického podání; básníci záhy zmocnili se neobyčejného zjevu tohoto, a obraznost lidu našeho kochala se tím hojněji rozjímáním a obživováním jeho, protože děj nápodobný, ježto se přihodil o dvanácte let později, splynul s ním v paměti potomstva v děj jeden a tentýž.
- 15 S důkladem však historickým dá se svědčiti, že Mongolové rozvodnili se po větší částce země moravské, ježto netoliko města Opava, Bruntál, Benešov, Přerov, Litovel, Jevíčko a jiná, ale i kláštery Hradiště u Olomouce, Zabdovice, Rajhrad, ba i Tišňovice a Doubravník, od nich dobyty, pobořeny a v popel obráceny sou, a že ačkoli neusadili se
 20 nikde na delší čas, aniž jakýkoliv způsob panování v zemi ustrojiti mohli, nicméně národ náravně jimi utrpěl. Zabynuli zajisté, kdokoli nemohli se ukryti před nimi v horách, lesích a skalách nepřístupných, aneb v jeskyních a doupatech utajených. Není sice pochyby, že králova péče vztahovala se byla k obraně Moravy neméně, nežli jiných
 25 zemí jeho, a že netoliko města dobře upevněná, jaková byla Olomouc, Brno, Uničov a jiná více, též i hradové, již tehdá po zemi hojně rozsetí, ubránili se útoku mongolského; také jisté jest, že národ nedal se vražditi bez odporu, ale že na všelikých místech zemané brání, shlukše se dohromady, v očekávání brzké pomoci od krále, dávali se
 30 do krutého zápasu, jakovéhož příklad jeden, o boji na Hostajnově, od básníka téměř souvěkého uslechtili nám líčen jest: avšak osvobození nebylo se nadíti dříve, nežli král s hlavním vojskem svým přispěl do Moravy. On pak rozpustiv, jakož byl obyčej věku onoho, již v Slezsku veliký počet svých bojovníkův, a zvláště hostův, a jiných potřebovav
 35 drahně v Kladsku, musel k nové výpravě sbíratí vojsko nové, i volati opět okolní knížata ku pomoci, ze kterých však, pokud nám vědomo, jen jediný Bedřich, kníže rakouský, propůjčil se i lidem i osobou svou. Toto nové spojení se vojsk v Moravě, a setkání se s Tatary v bitvě rozhodné a poslední, popisuje se od básníka již dotčeného barvami, na
 40 způsob básnický sice upravenými, ale nikoli ovšem nepravými. Básník, chtěv především oslaviti hrdinu svého Jaroslava, pána českého (kterýž arcí zabitím Kublajevice, čili jednoho z knížat rodu Džingischánova byl rozhodnul bitvu) zamlčel se o zásluhách i krále Václava i knížete Bedřicha rakouského, ačkoliv oběma bylo nejvíce děkovati za vyhnání
 45 Mongolův ze země moravské. A poněvadž víme, že Bedřich ještě 1. července měl ležení své u Hlohovce nad řekou Váhem opodál Trnavy, není pochyby, že bitva u Olomouce stala se ku konci měsíce června, Tataři pak že v útěku svém z Moravy do Uher obrátili se pohodlným prosmykem potoka Vláře, padajícího nad Trenčínem do
 50 řeky Váhu.

Do země rakouské již také od měsíce máje nabíhaly jednotlivé tlupy jezdcův tatarských na zvědy, a nadělavše i utrpěvše škod dráhně, vracely se vždy do Uher zase; jen u Korneuburka i u Nového města za Vídní vyrojil se jich počet větší a spácháno něco více ukrutností. Bojovný kníže Bedřich snažil se dle vši možnosti odvrátiti záhubu země své, a jakož on pomáhal byl Václavovi, tak i Václav propůjčoval se jemu zase. Po částečných několika vpádech zdálo se, že chtěli Tataři, tuším na počátku měsíce srpna, vtrhnouti do Rakous valným proudem: ale zpytáci jejich, spatřivše s jakési hory pohromadě vévodu rakouského, krále českého, patriarchu aquilejského, vévodu korutanského a markrabě badenského, i veliká vojska ze zemí okolních, k bitvě již připravená, zkalili jim chuť k dalšímu v této straně bojování, a celý jejich tábor zmizel touž rychlostí, kterou byl v zemi rakouské se zjevil. Od té doby obrátil Batu zřetel svůj k jihu, přesvědčiv se tuším, že síly jeho nestačily ku podmanění dalších krajin na západě; zástěrou proměněného úmyslu byla mu potřeba, stíhati krále Belu, kterýž, pobyv přes léto v Záhřebě, potom uchýlil se až do Spletu a Trogiru na moři, ba i na ostrovy dalmatské. Ačkoli pak jednotlivé oddíly vojska tatarského již v létě byly se přeplavily přes Dunaj, hlavní však síla, zdá se, že teprv o vánocech r. 1241, když řeka ta pevně byla zamrzla, stěhovala se přes ni; aspoň jisté jest, že teprv od té doby zjevila se vojska jejich ve Chorvatsku a v Bosně, a že v měsíci březnu léta následujícího 1242 byly na pomoří dalmatském, kdežto město, nejjihněji od nich zkažené, bylo Drivasto nad Skadrem. Ale ku konci téhož měsíce března počali valně opouštět krajiny západní a skrze Srby, Bulharsko i země rumunské vraceli se zase k východu, ostavujíce po sobě poušť, kudykoli táhli.

O příčinách tohoto ustoupení Mongolův panovaly ode dávna veliké domysly. Jedna ze hlavních byla bez pochyby a bez odporu smrt velikého chána Oktaje († 1241) a pletichy jeho vdovy, pro kteréž stolice velikého chánství až do roku 1245 zůstala uprázdněna. Batu měl jistě, jestli ne čáku dosednouti sám na ni, aspoň právo, účastniti se u volení nástupce; pročez, spspíchaje do Asie nazpět a nechtěje, aby vojska jeho sama potýkali se měla s křesťany na západě, potáhl je za sebou do krajin bezpečných. Tuto příčinu Mongolové sami udávali za jedinou, pravíce, že pochod jejich k západu zastavil se dobrovolně. Ale jakož z jedné strany pustiti se musí, že kdyby veškerou svou mocí byli před se tiskli, ani Čechové ani Němci byli by jim konečně neodolali: tak ani z druhé zapíratí nesluší, že Batu o nedostatečnosti tehdejších sil svých ku podmanění západu nejvíce poučen jest rázným českého krále i národu odporem. V Němcích dělaly se sice přípravy k válce; kříž hlásán ve všech krajích, a vojsku položen rok u Normberka nejprv ke dni 1. července 1241, potom ke dni sv. Jakuba: výprava však nestala se žádná, ba zdá se, že ani vojsko nešlo se dohromady, ana potřeba ještě nenaléhala. Mezitím král Václav dělal se všudy přítomným, kdekoli ukázalo se nebezpečí; a může-li se říci, že Mongolové odstrašeni sou, náleží ta chvála především jemu a národu jeho.

Stav literatury české v polovici XV. století.

(Z dílu IV. č. 1.)

Stav a způsob mysli českých okolo polovice XV. století nemohl již chválen býti co utěšený a nadějný; nedostávalo se mu oné všestranné jemnosti, živosti a pružnosti, kterými se byli vyznamenali věkové předešlí. Bylo i to důkazem čarovné mohutnosti působení někdy Husova a Žižkova, že rodáci jejich napotom neuměli ani za století zpamatovati a vybaviti se z něho; činnost zajisté a snažení jejich obracely se vždy téměř výhradně k věcem náboženským a válečným. Čech tohoto věku, povznese-li kdy mysl své do říše duchův a myšlének, nehledal a nenacházel tam nežli otázky nekonečné o církvi a kacířství, o slovu božím a antikristu, o svátosti oltární a kalichu, o právech a povinnostech hierarchie atd., a průmysl jeho nedomyšlel se ničeho pilnějšího ani prospěšnějšího nad cvičení ve zbrani, pořádání vozův a šikův válečných, a námezdné provozování řemesla vojenského bez ohledu pro koho a proti komu. Nejen zanedbáno při tom vzdělávání oboru širokého nauk myslných, přírodních a dějinných vůbec, nejen zaplašena krásouma a zavedeno barbarství, ale ochromena také podnikavost a pokrok v obecných živnostech, obmezených nápotom na nevyhnutelné všední potřeby. Bylať tím arci vinna spolu nesnášlivost odpornej strany, kterážto vědomě a zjevně směřovala k ochuzení ducha českého, bránilíc všemu věrných svých s Čechy obcování a hledajíc osamotiti je a vyloučiti takofka ze světa. Duch jak osob tak i národův zakrsává, zaklet jsa do těsného a jednotvárného kalu všednosti; naproti tomu křísí a zmáhá se dotýkáním, přemáháním a zažíváním rozmanité cizoty, ježto šíří obzor a povyšuje rozhled myslný, a kladouc do duše vždy nové zárodky myšlének, chová i zotavuje v ní naporád činnost ušlechtilou. Čechům podobojím i po smíření skrze kompaktáty nepřestávaly se zavíratí školy zahraničné, v nichžto duch jejich z úzkých kolejí domácích byby poněkud vyšinouti se mohl; i ačkoliv válečníkův českých potřebovalo a hledalo se do všech krajin, však z obcování do věrnějšího se společností cizokrajnou vylučovaly je netoliko děsné a kruté řemeslo, ale i národnost a víra jejich; ba tato stala se byla překážkou netoliko šlechticům v rytířských jízdách po dobrodružství, ale i kupcům samým v jejich obchodu a živnosti. Neštěstí Čechův viselo zde opět od obmezeného jejich počtu; kdyby byli bývali národem 40millionovým, byloby aspoň osamocení jejich nepodařilo se.

Jakož vůbec literatura každého věku a národu bývá nejvěrnějším zrcadlem duchovní jeho činnosti, tak i z pozůstatkův písemnictví českého doby této (míníme celý věk Jiřího Poděbrada od r. 1420 do 1471) dá se nejlépe souditi, jaké předčily pomysly v tehdejších životě krajanův našich. Arciže všecky literární památky české věku toho potkaly se s osudem nad míru žalostným. Potomstvo nejen nešetřilo a nechránilo jich, ale přišla doba, a to více než stoletá, kdežto knihy české všecky, rukopisné i tištěné, co jed nějaký nebezpečný, z nařízení a z úmysla vyhledávány, páleny a ničeny veřejně, tak že co jich ještě zbývá, zniklo všeobecně záhuby jen jako zázrakem, a to nejvíce jen v ciziuě. Tím se stalo, že rozdíl, v historii literatury starořecké

i starořímské obyčejný, mezi spisovateli, jichžto díla zachovala se potomstvu, a mezi jinými, ježto ve proudu věkův utonula naprosto, nyní také v české literatuře činiti se musí. Ale když o zbytky oněch, obsahem i formou arci výtečnější, staral se již ode dávna učený svět, je sbíraje a přebíraje všestranně, přibýlo nám i té neřesti, že literní 5 naše památky ponechány až podnes téměř ve všeobecném zapomenutí a nevšímání, tak že nikdež netoliko sebrány a rozjímány, ale ani spočítány nejsou. Protož pokusíme-li se nakresliti obraz sebe stručnější snažení národu našeho za věku Poděbradova, budeť nám zápasiti s neznázemi mnohotvárnými, aniž se podaří více, nežli první toliko a 10 chudé k němu základy: a však i ty postačí bohda poněkud k označení pomyslův a ideí, ježto vládly a hýbaly duchem českým v památné té době.

Známo jest, že učenost veškera ve středověkosti stala se byla jméním téměř výhradným stavu duchovního, any školy všecky byly z 15 původu svého ústavy klerikální, a nejen filosofie celá, zaškoudlá nad míru v ošumělém rouše scholastickém, ale i právnictví a lékařství vzdělávány a provozovány od bývalých „žákův,“ t. j. kandidátův učení theologického. Laikům, k duchovní jejich péči a zábavě, nepozůstaveny nežli básnictví, dějepis a právní řízení, ač i do těch, ne beze chvály, 20 vkládali se kněží, kollegiati a mnichové dosti valně. Co do právnictví, to mezi všemi náukami té doby tuším v Čechách nejvíce bylo zachovalo rázu národního; do práv zemských ještě se byl nevloudil živel římský; práva městská, původem svým německá, trátila tuto povahu více a více i znárodnila se konečně; sloh jednací, v záležitostech 25 zemských i obecných již naskrze český, byl dosti vytřelým, jasným a ovšem jadrnějším, nežli ve stoletích pozdějších; mnohá psaní věku onoho, jichžto Archiv český, od nás uveřejněný, naskytuje hojnost, mohou i podnes sloužiti za vzor mužné výmluvnosti a nelíčené lepoty. Mnohem méně utěšený byl pohled na pole náuk dějinných, kterak ne vzdě- 30 láváno, ale zanedbáno bylo po celý ten věk. M. Vavřince z Březové dílo nematné zůstalo pohříchu kusé a nedokonané; kronikáři chudí, jakoví byli Bartošek z Drahonie a staří letopisci vůbec, poučili nás příkladem svým, že k dějepisu nestačila sama poctivost ani pravdomluvnost, nebyla-li podporována, ať neřku vyšším ducha vzletem, alespoň hojnější 35 známostí skutkův a širší zkušeností věcí lidských. Kdyby Matěj Lauda ze Chlumčan, muž od nás často chválený, skutečně byl sepsal historii věku svého, jakož Balbin tvrdí, mohli bychom u něho bezpochyby doptati se hojného světla o nejednom příběhu neméně temném nežli památném, an Lauda účastnil se byl osobně všeho, co důležitějšího ve 40 vlasti r. 1408—1452 se dalo: ale vidouce my, že Balbin sám ze spisu, ježž Laudovi přičítal, nedověděl se ničeho platného, coby od jinud nebylo známo, musíme domnělé Laudovo spisovatelství odmístiti mezi ostatní poklesky paměti jeho. Nemámeť bohužel nikoho, jehož bychom v bok postaviti mohli dějepiscům souvěkým, výtečnému Po- 45 láku Janovi Dlugošovi, bystroduchému Němci Petrovi Eschenloerovi, ba ani mnohotvárně fintěnému Janovi Thurócovi Uhru. Příklad M. Pavla Židka i několika spisovatelův jest důkazem, že i král Jiří, jako někdy císař Karel IV., ochoten byl podporovati v národu svém studia literní vůbec a historická zvláště: ale poučuje nás spolu, že i jeho snažení, 50

jako někdy Karlovo, zmařeno bylo pohříchu nedostatkem lidí ochotných a schopných. Několik cestopisů, které z doby této známe, mohou poněkud zajímati jen obsahem svým, nikoli také formou a slohem. Z oboru ostatních náuk zasluhují aspoň běžnou zmínku spisky astronomické M. Křišťana z Prachatic, a M. Pavla Židka veliké dílo encyklopaedické, kteréžto, chováno a obdivováno jsouc ode dávna v Krakově, od lidu polského připisováno bývalo pověstnému jejich čaroději Tvardovskému. Pozoru hodné jest, že král Jiří takového díla dožádati se nemohl, leč od úda církve římské; podobojí byli by tuším neměli k němu ani času ani rozumu.

Není se čemu diviti, že i básnické umění zakrsalo a zahynulo dokonce v nekonečných těch hádkách o víru; opravdu není v celé historii literatury české doby jalovější v ohledu tomto, nežli o které nám zde jednatí jest. Jediné několik prstonárodních písní, náhodou zachovaných, vede důkaz, že ani tehdá žila básnická nevysechla naprosto v národě našem. Arciže kdyby verše a rýmy činily básníky, našloby se jich vždy několik, protože strany, proti sobě rozvášněné, potýkaly se netoliko mečem a střelivem, ale i slovy, a to často také rýmovanými; písní ne tak mravokárných, jako raději hanlivých a úsměšných dalaby se vždy sebrati zásoba dosti hojná, a však v nich tak málo šetřeno zákonův krasocitu, jako i v písních nábožných, kterýchž naskládáno drahně pro potřeby církví všelikých; ano do rýmu odívána tytéž netoliko dějeprava ve způsobě někdy Dalimilově, ale i sama polemika církevní. Vše to nezasluhuje ani snese kritického uvažování. Jediný, kdo se pokoušel o plod básnický větší a vyšší, ačkoli nešťastně, byl pan Ctibor Tovačovský z Cimburka, za krále Jiřího dvorský sudí, později hejtman zemský markrabství moravského († 1494). Znamenitý muž tento za mládí složiv knihu „Hádání pravdy a lži o kněžské zboží a panování jich,“ připsal ji králi Jiřímu. Allegorická tato báseň, ačkoli ve proze psaná, jest co do formy své nápodobením Tkadlečka a Solfernusa pospolu. Pravda, požívajíc rady a přímlyvy všech ctností, žaluje u Boha, že Lež zmocnila se panství nad celým světem; ku prosbě její složil jí Bůh rok do Antiochie k vedení pře proti Lži a všem jiným nepravostem, sestřám jejím; duch svatý předsedá soudu, na němž sedí apoštolé, a sv. Jan evangelista odhývá za kancléře. Jest to vlastně pře mezi křesťanstvím, jakž je pojímali z jedné strany husité, z druhé církve římské; rozumí se, že rozsudek se stal ve smyslu paní „Pravdy.“ Idea však celého díla jest až příliš prozaická i nechtuně provedená, bez jednání a pokroku, nic než řečí nekonečné a jednotvárné, jichž nudnost ani vtroušenými tu i tam bájkami dosti vtipnými, ani jednotlivými blesky slohu a slov odvrácena býti nemohla. — Příklad tento pana Ctibora, jakož i souvěkého pana Václava Valečovského z Kněžmosta, podkomoří zemského († 1472), kterýž složil také spis důtklivý proti panování kněžskému, poučují nás, že ani laikové šlechtického stavu neuměli se vybaviti z kruhu náboženského a církevního, jak mile oetli se na dráze spisovatelské. Nicméně o potřebě zábavného čtení, že i tehdáž cítěna byla, svědčí mezi jinými spisy aspoň překlad, tak řečeného Solfernusa, králi Jiřímu připsaný, a známí Letopisové trojanští, ježto co první plod typografie české léta 1468 v Plzni tištěni byli.

Pozoru při tom hodno jest, že také umění knihtiskařské v Čechách

poprvé ne v podobojím, ale v katolickém městě zjevilo se. Nesmíme-li vykládati to v ten smysl, že duchovní pokrok již odvrátil se byl od většiny národu, leda ve věcech náboženství a víry se týkajících? Proto také první a jediný tohoto věku Čech, který duchem humanismu a staroklassické lepoty, v Evropě právě té doby znova se křisivším, nachnouti se dal a jej ve spisech svých napodobiti snažil se, byl chovanec římský, pan Jan mladší z Rabšteina, paně Prokopův bratr; kterýžto, ztráviv několik let u dvora papežova, r. 1457 jmenován byl proboštem vyšehradským a umřel r. 1473; jeho „Dialog o věcech r. 1467“ jest toho důležitou i milou památkou. Kéžby jen více plodů 10 podobných bylo se zachovalo!

XXVII.

František Ladislav Čelakovský.

Čelakovský dobyl si nehynoucí slávy co básník předního řádu, co výtečný znatel života a jmenovitě básnictví národního, nejen českého, ale i jinოსlovanského. Básně jeho vynikají dokonalostí formy téměř nevyrovnanou, lepotou řeči a jadrností myšlének. Proza jeho hodna jest zlatého věku.

Literárně vystoupil nejprvé l. 1822, vydav sbírku svých básní a prvý svazek slovanských písní národních. Druhý a třetí těchto svazek vyšly l. 1825 a 1827. K nim přidružil (1823) překlad národních písní litevských. Takto naznačil Č. rázně směr svůj poetický, založený na hlubokém vniknutí v nepřebrané poklady národního básnictví slovanského. „Ohlas písní ruských“ (1829) a „písní českých“ (1840) jsou skvělé důkazy, že Č. nejen se ponořil, alebrž vžil v mysl národů těch; tak národní jsou ohlasy jeho. „Růže stolistá“ (1840) jest báseň vznešeného vzletu, nejkrásnější to plod vážnější u nás poesie. Sbíрка přísloví slovanských, již Čelakovský l. 1852 pod názvem „Mudrosloví národu slovanského“ vydal, jest první a přední dílo toho způsobu. Mimo to přeložil Č. Herderovy listy z dávnověkosti (1823), Göthovu Marinku (1827), Waltera Scottovu Pannu jezerní (1828) a sv. Augustina knihy o městě božím (1829—34). Posléze jmenovati sluší čítanky jeho české a jinოსlovanské a pohrobné dílo: „Čtení o srovnací mluvnici slovanské“ (1853). L. 1864—5 vydány sebrané listy jeho, ježto pro dějepis novější literatury naší velikou mají důležitost.

Čelakovský, syn nezámožného měšťana, rodem byl ze Strakonice (nar. 7. března 1799). Studia svá konal v Písku, v Budějovicích, v Linci a v Praze. Dověřiv filosofii, umínil si věnovati se

cele spisovatelskému povolání. L. 1834 svěřena mu redakcí Pražských Novin a Č. Včely, kteréž oba časopisy velice zdokonalil; po roce však opustiti je musil, a zastával pak bibliotekářství u knížete Kinského. L. 1842 povolán byl od pruské vlády za profesora filologie slovanské na universitu v Bratislavě, odkudž se l. 1849 k témuž úřadu navrátil do Prahy. Zemřel dne 5. srpna 1852.

Z růže stolisté.

Zemi v roucho smaragdové Oděl časů rozměrc: Pojďme, drahá, zirat nové Luk a zahrad koberce.	Již ve víšce mezi bory Svatvečer se odzvonil, A přes obrůžené hory Letní den se překlónil.	40
5 Tam v oblouky slávy pnou se Hvozdy, háje, křoviny; Zde v oltáře vonné dmou se Něžné dítky Flořiny.	Jak zlatý štít bohatýra Luna plá ve blankytu: Vlij, ó duše všehomíra, Lad i mého do citu.	40
Kdo se béřeš v tyto chrámy, 10 Zbožně patř na divy s námi Čistým okem človehčím, A ne smyslem zvířecím.	Ztiš ty vlny v pláni hladkou, 45 Dej, by přítomnost tvou sladkou Srdce moje poznalo, V souzvučku tvém vzplésalo.	45

Stoje, vděčný smyslólude! Nad tvé krásy plamenem, 15 Myslí: Růže! jakž to bude S ovocem a semenem? Tvé nesmírné rozvinutí Jím přineslo úbytek; Svět nad tvými kouzly šutí, 20 Ceně hmotný užitek.	Ať si jak chce moře zmítá Člunek mého života, Ať ho stihá bouře lita, Živlů vztek a mrákota: Směle Bohem ulozenou Podnikaje výpravu, Spěchám duší nezhrozenou 55 K blaženému přístavu.	50
„V sobě chovám zisk a chloubu, Má jak máti; v každém roubu Sazeném, kdy káže čas, Žiji dál a kvetu zas.“	Zjasňující černé noci, Ve tříhvězdí tajné moci Nade mnou se vznášejí 60 Víra, láska s nadějí.	60
-----		
25 Kdy tichá vlašička šustí Mezi listí zmlazené; Klasové kdy vedou hustí Šepty váním zbuzené; Vlna za vlnou kdy šplouná 30 Dmoucí se po jezeru; Ve stromech kdy vítr šoumá O podzimním večeru: V hod tu srdci milovnému Plésati ke taktu tvému, 35 Plná ladu, neshody, Divná hudbo přírody!	S námi štěstí nech zahrálo Na pány neb posluhy, K činům přec každému přálo Dosti volné okruhy. Nepaměti do propasti 65 Klesne pustý darmochleb: Blah, kdo pěstoval své vlasti Jednu růži, jeden štěp! Komu los však méně skvoucí Padl, aspoň pro budoucí 70 Poutníky a poutnice Urovnávej silnice.	65

- „Jakéž kouzlo tě vodívá
 Drsnou cestou života,
 75 Tvou že mysl nepokrývá
 Nikdy smutku mrákota?“
 Střídmost, bratře, která sladce
 S mým se bytem přátelí;
 Pak nekvapná, stálá práce —
 80 Ty mou duši veselí.
 Těma chráněn, pod nos luskám
 Všem padouchům, klada k truskám
 Nádhernost palácovou
 I radost bublinkovou.
- Tvorčí jiskra až se vznítí
 Sama, nikdy nečekej;
 Ni po rajském zrak tvůj kvítí
 Bez účelu netěkej. 100
 Více ohni, nežli ledu
 V útlých nádrech místo přej,
 A co dobré, z toho středu
 Zúrodněné dál podej.
 105 Za ctnost odplaty nežádej,
 Za kořist celou pokládej,
 Tvůj-li šlechtí zemský byt
 Mravní shoda, krasocit.
- Um svůj těmi bav caparty,
 Měr kdo vyšších netuší;
 Hříčka v koule, šachy, karty,
 Nejměň muži přísluší.
 Vtipnou hru nehra-liž dosti
 90 Čas s tebou — ten mocný pán?
 Čacký pán! jemuž k radosti
 Bývá, byl-li obehrán.
 Ale vyhráv sám, jak smeti
 Vyklízí ty staré děti
 95 Nevědoucí, proč zde jsou,
 Ani proč se světa jdou.
- Bujný oř jest mluva naše
 Ušlechtilé úrody, 110
 Bezmezím se toulá plaše,
 Jak syn drahé svobody.
 Hlavu pyšně na vzduch sází,
 Z očí slehá blesk a blesk,
 115 Z nozder dým a jiskry hází,
 Pleť po něm — hedbávný lesk.
 A kdy letí jeho hříva
 S proudem větrův hravě splývá;
 Kdy však zvolna harcuje
 120 Řeckým taktem tancuje.

Sází-liž kdo hned ze země
 V zlato drahé kameny?
 Jistě teprv, až sou jemně
 Zbroušeny a zhlazeny!
 125 Klenotníče! tak ty předně
 Sličně stav je do řady:
 Mistře! vylož nám úhledně
 Umu svého poklady.
 Jazyk tak cti jako vědu,
 130 Přidej z něho soli, medu,
 Chceš-li, by nám chutnala,
 Užitek stý vydala.

Z epigrammův (1829, 1832, 1837, 1850, 1852).

K v í t í.

Pomněnka a konvalinka.

Hned mi padá na rozum, že maličkých říše nebeská,
 Konvalium kdykoli neb nezabudku zočím.

N a r c i s e k.

Byl sem druhdy jinoch sličný; marnou ale vášní
 Mou nenadále osud útrobu rozplamenil;

5 Vadnul sem touhou, bohové sami tak že nade mnou
 Pohnutí byvše želem v kvítko mě proměnili.
 Výrok sudby trvá: s vesnou ač ročně jeví se,
 Vezdy předc krátký v touze mi projde život.

Tulipány.

10 Ó blažený, nehynoucí rod měňavých tulipánkův!
 V zahradě hned z jara vás, jindy na městě vidět.

Kaktus.

Nestihlým když umem Bělboh kdysi růži vymyslíl,
 Černoboh utkal též rostlinu zpupně po něm —
 Kaktus ohyzdně divý, veletvárný, z bodlinatého
 Květ těla tisknoucí přímo sobecky na den.

Dobrá mysl.

15 Ne v městských sadech úpravných tebe kvěsti viděl sem,
 Dobrá myslí, abrz leckde při více malé.

Mák.

Slyš, mládenče, co mák ti volá květo- i plodonesný:
 Krásou věnčí mladost, vyspěje úrodu dej!

Šalomounek.

20 Tvar tebe zevnitřní, synu můj, rostlin nenesličných
 Těchto nemyšl; zhoubnýť jich nese útroba jed.
 Více však se varuj v lidu mudráčkův šalomounkův;
 Řeč k uchu libě jejich zní, ale otravuje.

Granadilla (passiflora).

25 Rozmařilých anemonky Řekův s hyacinty varujte,
 Lotus i Hindův, pryč Peršanu růže milá!
 Sláva ti, kvítku siný, grannadillo! na němžto tajemství
 Spásy naší tušivým příroda vytkla umem.

Hořec.

Jméno hořec moje: černošatá rozsívala noc mě;
 Leč v korunách barvou skvím hlubokých se nebes.

Jahodník (Do památníku).

30 K paměti kvítko jakéž položím v Tvoji knížku? — Jahodník!
 Příbuzen on růžím: nad ně Ty sobě ho važ!

Hle, zkrášlen nevinou směle jak vznášíš k nebi líce!
 Hle, s nebe jak zase naň krůpěje padla zlatá!
 A své dobroty plod sladký jak snažně ukryvá
 Pod listím! Leč i ten lidstva neujde očí.

R ů ž e m ě s í ě n á .

Skrovná jsouc proti růži plné, přede tím se mi líbiš,
 Lépeji dostáti všem počasím že umíš.
 Nech tedy duch se těší, kolikrátkoli kvěsti tě vídá,
 Mírného štěstí z proměny lehkochodé.

35

A s t r y .

Krása ta tam jarních, již zmizly i rozkoše letních
 Kvítkův; již chladné podzimek astry rodí.
 Tak vzejdou nad náklonkem brzo astry našich dnův,
 K stálejším onu pouť naznačující jarům.

40

D e v a t e r n í k .

V slunci jenom kvete zasvěcený Muzám devaterník:
 Tak se při jasné jen mysli i písně daří.

A b e c e d n í k .

Zlá bylino, kdesi rostoucí za zemí třídeváton,
 Cos po Slovanstvu posud ty psoty natropila!

45

V á l e č n é k v ě t i n y (K. Vinařickému).

Za tvé „Zbroj a muže —“ zde chudý básník ti posílá
 Z válečných kvítkův ten věnec upletený.
 Máš tu mečík ostrý, královské máš tu kopíčko,
 (Braň se vlkům!) i šišák máš se dračí tu hlavou.

50

N á p i s o v é .

Čeho k epigrammě třeba.

Pouhý *nápad* k epigrammě nestačí,
 Jemu-li *nadání* cestu neznačí.
 Leč nadání opět není dosti,
 Pak-li *nenadání* k němu nepřihostí.
 Posléz i to žádám, at jest cele
 Chuti *navinulé* nebo *zaostřelé*.

55

J a z y k .

Tento ve výparu povětrném stíhá jeho původ,
 V křišťálcích ledových zas zpytují ho jiní;

10 On však, krásu břehův odrážeje svém po zrcadle,
Před nimi beztvárná jak vlna šumně letí.

Památní lístek.

Neuč své krajany nenávisti neplodné,
Neohlušuj, nezaslepuj,
A raděj v srdce jim štěpuj
15 Cit lásky dělné, nezávodné.
Buď jist, až v milování jen se uzdraví,
Že moudrá sama se nenávist dostaví.

Sudimír k Šavlovi.

Díš, že jako konopásek zpívám?
Děkuji ti za tu pochvalu, Šavle.
20 Aj, tyť jako slavík pjeješ —
Po svatém Havle.

L i d é.

Zvuk prázdný si lidé sami jsou a kvítky po různu:
S lidmi lidé jemný souzvuk a kytka vonná.

Jungmannův slovník.

Všecky naše potoky i řeky —
Věčné buďte jemu za to díky! —
25 V moře jedno snahou svedl ohromnou.
Směle prozopisci již se potápějte,
Perly a korály z něho vynášejte;
A vy, zpěvní Argonautové,
Štastným větrem po něm dále plujte,
30 Vlasti zlaté rouno vybojujte!

U t ě c h a .

Až i to, co Shakespeare psal i Göthe,
V sebe přijme hostitelská Lethe,
Koj se, Baviuse, nadějí tou nevinnou!
Potom zase z ní tvé spisy vyplynou.

Zástupnictví.

35 Žes odkázal, houževný panici!
Sto tisíc veselému dědici,
Z kamene aspoň socha se ti dostala,
By za něj na tvém hrobě plakala.

Na hrobkách královských.

Hic ossa regia tegit lapis:
40 V paměti lidské hledej nápis.

Nový Diogenes.

Diogonem zovou vším právem Rozhdu:
Ten v sudu prožil věk, a tento — u sudu.

Pod obraz letopisce Nestora.

Postihnuv v mladosti pozemskou nepovděčnost,
Mnich tento život svůj o samotě rozjímal,
A radostným okem objímal
I minulost i věčnost.

45

'Ασὶ τῶ' Ἰλλῶ κακῆ.

Ó hrozný čin a černá zrada!
Homera přeložil nechutný Fanfaron!
Tam koněm za své vzal nešťastný Ilion,
Zde oslem padla Iliada.

50

Kdo více k politování.

Matěj. Dnes mi jakýs šelma vzal —
Já. Ubohý Matěji!
Matěj. Co sem drahně časův psal.
Já. Ubohý zloději!

Z ohlasu písní ruských (1829).

Veliký trh ptačí.

Lítala sýkorka, mladá modřinka,
po zemích po dalekých cáře ruského,
od Volhy ona matičky do Bucharska,
do Tybetu, Kytaje, do Sibirska,
Tobolsk a Irkuck mimoletem vzala;
a devět moří modřinka přeletěla,
Německo a Polsko k tomu proletěla.
Čemuž ona sýkorka, mladá modřinka,
daleké krajiny proletovala?
Proto ona sýkorka, mladá modřinka,
daleké krajiny proletovala:
radostnou zprávu ona zvěstovala
všemu ptactvu podnebeskému,
podnebeskému i pozemskému;
všechněch ona ptáků přizývala
tož na veliký trh k moři sinému,
se vším towarem, drahým zbožím
i se všemi penězi hotovými.

5

10

15

A bylo divu na siném moři,
na jeho teplých na zátokách;

20

hejnem se ptáci sletovali,
 na bohatých korábech přijížděli,
 se vším towarem, drahým zbožím,
 a byli stavu slavného, kupeckého.
 25 Datel v dlouhých řadech krámy stavěl,
 boudy sbíjel, stany rozbíjel,
 a vše to za jednu za denezku.

I počali ptáci vykládati
 svoje tovary, drahé zboží,
 30 a kupovači kupovati.

Sobol s krahujcem kožešiny,
 liščíny, vlčíny, soboliny,
 ne dýmem propouštěné prodávali,
 a jasné dobré srsti vydávali.
 35 Čáp s jeřábem sukno prodával,
 a sukno všech barev, pevné dobře;
 on na aršínu neodměřoval,
 odměřoval na svém čapím zobanu,
 a čapí zoban — dobrá míra.

Měl tu též dedek veliké sklady
 vzácných koží, tož safiánu,
 40 juchtoviny, kordovánu;
 proto on dedek kožemi zapáchá.

Vedle něho kupcová mladá
 se svými sestrami konopkami
 plachty a provazy lodní prodává
 i se vším lodním příslušenstvím.

Dále na kamky, na šat kysejný
 a na plátenko drahé indické
 50 labuť s husami, se služkami,
 z daleka kupce přivolává.

Potom z Polska klenotníci,
 tož pávi, sojky, žluvy — hosté bohatí,
 drahé kamení různého květu,
 55 prsteny zlaté i jiné klenoty
 za neveliký peníz prodávali.

A chtěl-li by kdo na tom trhu hlučném
 všech prodavačů a kupovačů
 ze jména a řadem vypovídati,
 60 nestačilo by z matičky Moskvy,
 z matičky kamené Moskvy do Šmolenska,
 a ze Šmolenska do Vitebska.

I byl trh veliký, v polovic trhu
 přijela sova — bohatá vdova
 se svými strýci — všemi kulichy,
 65 se svými kmotry — všemi výry,
 statnými bojary, dvořany hladkými.
 Ona sovička — pyšná vdovička
 mezi boudami se prochází
 70 a za ní milé příbuzenstvo,

výrovské a kuliší urozenstvo.
 Ona do všech krámů nakukuje,
 vysoké obočí nahmužuje!
 tož i výři a kuliši přikukují,
 vysoké panské obočí přihmužují. 75
 A ona sova bohatá vdova
 se svým tím milým příbuzenstvem
 všecky tovary i drahé zboží,
 soboliny i pěkné liščíny,
 dobrého sukna všelikých barev, 80
 i juchtoviny i safiánu,
 bílých plachet i provazů lodních,
 i drahé kamky, šat kysejný,
 drahých kamenů různého květu,
 i prstenů zlatých nakoupila, 85
 a mnoho jiného pokoupila;
 bylo všeho všudy pět tisíc rublů —
 na hotově pět tisíc vyplatila.
 Z toho všem kupcům radost se stala,
 radost se stala, veselí nemalé; 90
 počali kupci se veseliti,
 sovičku vdovičku velebiti,
 i počali z trhu se ubírat
 zas do svých zemí, dalekých krajin.
 Ach ty neštěstí, ty nehoda zlá! 95
 Čáp — slavný kupec suken dobrých —
 on jediný na moři pohromu vzal;
 dohnala bouře koráb jeho,
 koráb s bohatstvím na příkré skály,
 u korábu se boky rozbily, 100
 peníze jeho se v moře zatopily,
 jedva že on sám život zachránil.
 Od těch časův on čáp slavný kupec
 po břehu smuten sem tam pochází,
 chytaje žabky, plazy vodní, 105
 potřásá je a vyklepává,
 ku penízku penízek shledává.
 Dejžiž mu štěstí peníze najíti
 a zpěváku té písně s ním se rozdělití. *)

Z ohlasu písní českých (1840).

Toman a lesní panna. **)

Večer před svatým Janem
 Mluví sestra s Tomanem:
 „Kam pojeděš, bratře milý,

V této pozdní na noc chvíli
 Na koníčku sedlaném,
 Čistě vyšperkovaném?“ 5

*) Aršíň, loket ruský. Kamka, damašek. Šat kysejný, mušelin.

**) Starodávní jméno Vily, u jižných Slovanův po tu dobu běžné, přišlo

„Do podhájí k myslivci
Musím ke své děvčici;
Z nenadání nemám stání,
10 Zas mě čekej o svítání.
Dej sestřičko, dej novou
Košiličku kmentovou,
Kamizolku růžovou.“

Jiskra padla pod koníčkem,
15 Sestra volá za bratříčkem:
„Slyš, Tománku, radu mou,
Nedávej se doubravou:
Objeď dolem k Svaté Hoře,
Ať nemám po tobě hoře;
20 Dej se raděj v zápolí,
Ať mne srdce nebolí.“

Nejel Toman doubravou,
Dal se cestičkou pravou;
A v podhájí u myslivce
25 Nový domek jedna svíce,
Hostí mnoho pospolu
Jizba plna hovorů.

Smutkem Toman obklopen,
Patří s koně do oken:
30 Děvče láskou jen rozplývá,
Na ženicha se usmívá;
Otec jedná námluvy,
Matka hledí obsluhy.
Jedli, pili, rozprávěli,
35 Dobrou vůli spolu měli,
Žádný na to nic nedbal,
Kůň že venku zařehťal,
A mládenec zavzdychal.

Panna jenom snoubená
40 Najednou se zarděla;
Svědomy jí předce tlačí,
Šeptá cosi sestře mladší.
Sestřička od večere

Vyšla rychle za dvéře:
„Na věky se, Tomane,
Milá s tebou rozstane,
45 Jinému se dostane.
Najezdil si se k nám dosti,
Dnes tu máme bližší hosti,
50 Hledej sobě jinde štěstí.“

Toman koněm zatočil,
V širé pole poskočil,
Zafal zuby, smračil čelo,
Kolem všecko neveselo.
Půlnoc byla, měsíc zašel,
55 Sotva jezdec cestu našel;
Prudce hned, pak loudavě
Ubíral se k doubravě.
„Všecky krásné hvězdičky
Ze tmy sou se prosypaly:
60 Proč vy, moje mladé dni,
Ve tmách ste se zasypaly?“

Jede, jede doubravou,
Les šumí mu nad hlavou,
Větrík chladný z noci fouká,
65 Nad úvalem sova houká;
Koník blýská očima,
Koník stříhá ušima.

Cupy dupy z houštiny
Letí jelen v mýtiny.
70 Na jelínku podkasaná
Sedí sobě Lesní panna;
Šaty má půl zelené,
Půl kadeřmi černěné,
A ze svatojanských broučeků
75 Svítí pásek na kloboučku.

Tříkrát kolem jak střela
V běhu koně objela,
Pak Tomanovi po boku
80 Vyrovnává v plavném skoku:

dávno v zapomenutí u našeho národu, ačkoliv podstatou svou Víla po některých krajích posaváde jest známa i našemu sprostému lidu, přijavši u něho nazvání lesní panny. Kroj a podoba lesních panen v prstonárodních báchorkách a pohádkách rozdílně se ličí. Mně ze všech obrazův přijatý v této básni nejlépe se libil. Vypravuje se též o lesních pannách, že tu noc před svatým Janem křtitelem největší mají moc nad člověkem, a protož není radno vydávati se té doby do polí, nerci-li do lesa.

- „Švarný hochu, nezoufej,
Bujným větrům žalost dej;
Jedna-li tě opustila,
Nahradí to stokrát jiná.
85 Švarný hochu, nezoufej,
Bujným větrům žalost dej!“
To když sladce zpívala,
V oči se mu dívala
Lesní panna na jelenu,
90 Toman cítí v srdci změnu.
- Jedou, jedou dál a dál 105
Podle řeky, podle skal,
Panna Tomanu po boku
Vyrovnává v plavném skoku:
„Švarný hochu, můj jsi, můj!
110 K mému bytu se mnou pluj!
Světla denního v mém domě
Věčně nezachce se tobě.
Švarný hochu, můj jsi, můj —
K mému bytu se mnou pluj!“
- To když panna zpívala, 115
V ústa jezdce líbala,
V náručí ho objala.
Tomanovi srdce plesá,
Uzdu pouští, s koně klesá
120 Pod skalami prostřed lesa.
- Slunce vyšlo na horu,
Skáče koník do dvoru,
Smutně hrabe podkovou,
Řehce zprávu nedobrou.
125 Sestra k oknu přiskočila
A rukama zalomila:
„Bratře můj, bratříčku můj!
Kde skonal si život svůj!“
- Jedou, jedou pospolu
Měkkým mechem do dolu,
Panna Tomanu po boku
Vyrovnává v plavném skoku:
95 „Švarný hochu, skloň se, skloň,
Jenom dále se mnou hoň!
Líbí-li se ti mé líce,
Dám radostí na tisíce.
Švarný hochu, skloň se, skloň,
100 Jenom dále se mnou hoň!“
To když panna zpívala,
Za ruku ho ujala;
Tomanovi rozkoš proudem
Prolila se každým oudem.

Z porůznu vydaných básní.

Bůh, Čest, Vlast.

(*Heslo v erbu knížat Kinských.*)

Leskem skvělejším, než diamantové
Ve vínku císařském, ozdobují slova
Tři obraz erbu knížecího;
Sladčeji hudba jejich zaznívá

Nad stříbrný tok tam zpěvavých zdrojů 5
V říších čarovných, nad zvuky ohnivé
I harf i varhan, vznášejících
Srdce do sídla duchů nebeských.

Tak rázně nikdy heslovaný nebyl 10
Dávných na kolbách štít pochycen rukou,
Nikdy za krásnějším se mužný
Pluk znamením nehrnul do bitvy.

Jest v těchto vážných zaznamenán slovech
Bytnosti základ, jest života pramen,
I podněty k činům šlechtěným, 15
Národové při jehožto blesku

Do desk pověčných svá vpisují jména.
 Ó myslí čacká! vdechnula ten která's
 Výrok památný v znak dědů svých
 Odchovaný stoletými proudy

20

V sličné dědictví: *Bůh* tedy tvým hradem,
 — Upevnělejší netřebat ochrany —
 Tvou nádejí a též i vůdcem
 Tobě budiž i potomstvu tvému;

25

A *Čest*, na rod tvůj záři vylévajíc
 Jasnou pochodní, buď geniem jeho
 Strážným, naši pak *Vlasti* české
 On potrvěj okrasou nevadlou!

0 příslovích.

Říkávají Rusové: „Bez pritič věk ne izživeš,“ t. j. těžko bez přísloví život prožiti — a v těch několika slovech, bedlivě-li je rozvážíme, v tomto rázném přísloví o příslovích, jako v jádérku jest uzavřena podstata a účel věci, o níž právě v krátkosti promluvíti hodláme.

5 Bez přísloví věk neprožiješ! Rozprávky tvé, řeči tvé vedené po celý čas života musely by příliš sprosté, suché a jalové býti, nemělo-li by příhodnou dobou opět a opět kořeniti je přísloví; v jednání, chování svém mezi lidmi často by's octnul se na bezcestí, nevěda kam a kudy, často ke škodě obrazil by's nohu o kámen bez těchto strážných
 10 průvodčích, jenž, sta a sta let proživše, hned radu v ucho tí šepčí, hned k opatrnosti přidržují, hned v rozličných toho světa losích stálost a útěchu vnukají.

Co jest přísloví? — Ač každý smysl slova toho cítí a pochopuje, přede nesnadné jest obecný a určitý dáti výměr jeho, a protož i my
 15 s jinými toliko na vysvětlení chceme prozatím přestatí. Dle povahy své vnitřní dělí se, ne-li všechna přísloví, jistě daleko větší část jich, ve dvě hlavní třídy. Jsou totiž přísloví krátké, v obecné užívání vešle průpovědi: a) hodící se za pravidlo, podle něhož k vyzískání tělesného neb duševního prospěchu chovati se náleží ve shodné s ním
 20 případnosti života; anebo b) podávající prostě skoumáním neb pozorováním nabytý úsudek o předmětu některém nadsmyslném neb smyslu tělesnému podléhajícím. Ale dvojí tato stránka sama sebou nikoliv ještě nepostačuje k utvoření přísloví; siceť by každá imperativní sada, anebo každý úsudek takový za přísloví jmn býti musel, čemu ovšem zkušenost
 25 jest na odporu. Myslím, že hlavně a přede vším jiným to se vyhledává, aby vyrčení, vážené z toku praktické moudrosti, má-li se státi příslovím, všeobecnost svou jako potrativši, na zvláštní případ převedeno bylo, totiž aby v přísloví zjednotlivělo, a sice tak, by všeobecnost ona jako skrze teničkou roušku na první pohled bystřejším rozumem byla
 30 postihnuta a v té způsobě ke všem stejnorodým případům opět přiléhala. Příslovím tedy bytující v duševním oboru pravdy zosobňují se

a berou takměř tělo na se, aby člověku smyslnému představití se a na něj mocněji působiti mohly, ať nic nedím o tom, že každá pravda, ve všeobecných výrazech a odtaženě daná, nedobře se chová v paměti, a kdy toho třeba, méně pohodlně z ní se vyvodí. Službu podobnou prokazuje pravdě i bájka, s tím toliko rozdílem, že vyvinuje se v ní z představovaného nám před oči děje, ale přísloví nejvíce v případě jednotlivém neb v obraze názornou ji činí. Odtud v příslovích hojnost ta přirovnání, podobenství, vtipných obrátův, odtud okrouhlost a stručnost, ano i skoupost slov, („Jest přísloví kratší, než zobáček ptačí“) často zvučný a rozměrový pád jejich, druhdy i rýmy, a co více k tomu slouží, by je i duchu i sluchu příjemnými činilo. — Zkrátka, jest to z krušce drahého kovu bitý peníz, okrouhlý, opatřený nápisem, obrazem, vydávající dobré znění a z ruky do ruky přecházející.

Původ některých přísloví zakládá se též v událostech národních neb v příhodách jednotlivých osob, a i když památka děje samého z rozprávek lidu obecného již dávno zmizela, dochovala se na dlouhý čas a dochovává se posud v přísloví, ač nejednou počátku jeho se domakati těžko jest, ano naskrze nemožno. Zase jiných celým živlem jest rázný šprým, vtipná hra ve slovech atd.

Nebylo a není pod sluncem národu, který jen na polo ze stavu divokosti vykročil, v jehož jazyku by nenalezala se přísloví, přecházející co dědičná moudrost s rodu na rod, s pokolení na pokolení. Jak vzácné poklady z nejdávnější doby člověčenstva naše Písma svatá v sobě chovají! V jaké vážnosti byla a jsou posud přísloví u východních národův vůbec, kohož jest tajno, kdo přivede sobě na mysl jména Lokman (souvěký Šalomounovi, jak někteří za to mají), Sadis a j., která tam za polosvatá se považují? V tom též sadě vykvetlo u Řekův sedmero mudrcův, a o národu tom víme, že příslovími, moudrými průpovídkami, gnomami na tabulkách psanými chrámy své obohacovati a ozdobovati míval obyčej. Spisovatelé dřevní, v užších svazcích stojíce s národem, neopomíjeli též proudem tím svažovati plody své, ano sami jej hojnili ze svého důmyslu a zkušenosti, tak že průpovědi jejich na vzájem v život vešly v podobě přísloví. (Řečtí tragikové, gnomologové, Theognis, Plutarch, — Plautus, Terentius, Syrus, Horatius a j. v.). A podobně i za našich dnův, jakož není národku, při němž by žádných přísloví v užívání nebylo, tak také všude, kdekoliv započato psáti v jazyku kterém, byla sou přísloví mezi předními věcmi, obracujícími na se pozornost, což patrně jest z tolikých více méně hojných sbírek jejich. Onať obsypují všecky haluze národního stromu, a jen na suchých větvích tuposti a zdivočilosti, anebo na výstřelcích a vlcích rozmařilé přebroušenosti ovoce toho nenalezneš. Zdaž mohli i Slované tu pozadu zůstatí? Slované, kteří, vynikající zpěvem a písněmi národními, nade všecky evropejské národy, vysokou vládu citu a obraznosti své osvědčili, neméně i v příslovích svých dávají na jevo tak ostrý vtip a hlubokou rozjímavost, že i s této strany směle o přednost pustiti se mohou v závod s jinými.

Porekadla, ačkoli ze vnitř cosi podobného mají s příslovími, valně nicméně se liší od nich svou vnitřní povahou, a nejsou nic jiného, leč zjednotlivění některého slova (poněti), znamenajícího vůbec děj, neb předmět, neb vlastnost jeho. Ona leží právě u prostřed mezi pří-

slovími a úslovími (idiotismy), i nepřítme, že mezi těchto vždy co nejvlastněji šetřiti, nesnadná jest práce. Jeden neb druhý příklad poslouží k vysvětlení toho. Úsloví je průpovídka: „Zavaditi o něco řeči.“ Pořekadlo: „Zavaditi o svůj krajic“ t. j. začíti hospodařiti pro sebe.

5 Příslví: „Lepší za svým krajicem, nežli za cizím pecnem.“ Tak pořekadla: na obě strany broušený; — dva jazyky v hubě nosí; — pouští studený a teplý dech z jedněch ust; — na dvě straně bije; — na dvou stoličkách sedá; — dvou dvorů pes; — slouží psí službou; — nosí na dvou ramenou atd. nic jiného nepraví a neznamenaají, než co jediné

10 slovo: „obojetník.“ Slovo „umřítí, umírati“ množství má pořekadel: Hudci mu v hrdlo hudou; — zvoní mu na poslední; — již je jednou nohou v hrobě; — jako pára nad hrncem; — smrtka s ním zahrává; — již ho hlava nebolí a j. Příslví mohou pohodlně z jednoho nářečí téhož kmene do druhého se převáděti a k celku uspůsobiti, ano často

15 i z cizích jazykův se přibírati, netratíce své barvy, jakož množství jest příslví přes polovici země naší rozšřených; ale nikoliv pořekadla a úsloví, jenž, z většího dílu výhradním jsouc jméním jednoho a téhož jazyka neb nářečí, zvuk svůj nacele zrácejí, jak mile cizí ruka jich by se dotknula.

XXVIII.

Josef Krasoslav Chmelenský.

Chmelenský byl rodem z Bavorova v Prachensku (nar. 7. srpna 1800). Vyvoliv si dráhu právnickou, dosáhl stupně doktorského i stal se l. 1835 místosudím dvorským a úředníkem králové české. Zemřel na souchotiny dne 2. ledna 1839. Co básník se zvláštním zdarem pěstoval píseň českou. Poprvé l. 1823 vystoupil se svazkem básní. V l. 1836—8 vydal pod názvem Kytka tři svazky písní, buď vlastních buď od jiných skladatelů pochodících. Na tom však nepřestává, pečoval o to, aby i vhodné nápěvy byly skládány a písně tudíž opravdu se staly zpěvnými. Již l. 1835 vyšel prvý svazek Věnce, účelu tomu věnovaného, jehož řízení po dvou letech přešlo do rukou Fr. Škroupa. Neméně starostliv byl Chmelenský o zpěvohru českou, sepsav a přeloživ sám několik textův operních.

O t ě i n a.

Kde v kráse nejskvělejší

Vychází slunce z hor?

V jasnosti nejjemnější

Měsíc šeřivá v bor?

Zda v cizině?

Ne, ne!

Jen v otčině.

Kde hustolistá růže

Se krásněj zardívá?

Kde nádra šíř a úže

Slaviček prochvívá?

Zda v cizině?

Ne, ne!

Jen v otčině.

15	Kde něžné kvítko lásky Vzniká nejvábněji? Kde jisté ctností krásky Zří vzhůru pyšněji? Zda v cizině? Ne, ne! Jen v otčině.	Kde dobré všecko roste Vlastenci šíř a víc? Ve velebnosti prosté Vlast má ladnější líc? Zda v cizině? Ne, ne! Jen v otčině.	30 35
25	Kde k rodičům se dítky Vinou vždy směleji? Kde jako v máji kvítky Se v spěch rozvíjejí? Zda v cizině? Ne, ne! Jen v otčině.	Kde života kolíbá Člunek se plesavě? Kde anděl hrobu zlobá Ústa jen laskavě? Zda v cizině? Ne, ne! Jen v otčině.	40

Planá růže.

5	Kdo tě, planá růže! Ve dne pěstuje? Kdo ti v noci lůže Poopravuje? Na sta bujných poupat Jeví síly tvé, Ó bych se směl koupat Vždy ve vůni té.	Zem — ta ji odívá Šatem zeleným; Noc — ta ji zdobívá Vínkem zperleným; Jitro jí na líce Červeň maluje; Ostří k branné dýce Trn jí půjčuje.	20
10	Otec plané růže Ve dne nehledí, U jejího lůže Matka nesedí; Ona zná jen Víly, S těmi ráda hrá;	Růže, planá růže, Všem vrahům se směj, Tvá je moc přemůže, Děj se již, co děj. Můž sic vzítí tobě Bouře mnohý list:	25 30
15	Tak moc její síly Denně přibývá.	Směj se její zlobě — Kmen tvůj — ten je jist.	

Sírotek.

Slunce východ z hory skalné Obdivuje zářivý, Slyším náhle hlasy žalné: Hran to zvuk je truchlivý.	Všecko pláče, jen synáček Dvouletý se usmívá; Netušíť ach! ten chudáček Bol, jenž kosti prorývá.	10
5 A v to hudba zní žalostná: „Odpočívej v pokoji; Tě čeká tam choť blahostná, Světa's ušel rozbroji!“	I já jednou tak sem kráček K hrobu otce dobrého, Ni slzou sem ho nesmáček, Neznal žele hořkého.	15

Teď jej znám, i ty jej seznáš,
 A zbrozíš se ztráty své!
 Blaze ti, že ještě neznáš
 20 To, co sirobou se zve.

Až to zviš — tu pláče bolné
 Co krev srdcem vyplynou;
 Přej však průchody jim volné,
 Jimiť hoře vyhynou.

25 Pak hled k nebi blankytnému,
 By vyrostla vůle v čin;
 Směle k Otci všech dobrému!
 Jsit, co já, též jeho syn.

Z kvítí polních z Moravy a Slezska.

L i p n í k.

U Zduchovic Vltavy chválí se tam ozvěna hlučná,
 Ku Praze plavci jedouc, rádi ji pozdravují.
 Nad tu slavnější, ba snad nad mediolanskou
 Jest lipnická: žel, zní že mi ze hřbitova.
 5 Žel? Nikoliv; nesmrtelnost zde se již směje na mne,
 Stokrát rozmnožené všecko, až usnu, tuším.

V e l e h r a d.

Svat Velehrad! S Moravou zde ty Čechie klekni k modlitbě!
 Z tvých oblak Slovanům slunce vyblesklo nové.
 Dvě hvězd největších na obzoru vzešlo křesťanstvu:
 10 Mám-li je pojmenovat? Náš to Cyrill a Method.

Z n o j m o.

Znojmo romantické, svížím ověnčeno révím!
 Břeh Dyjin, ač žulový, tvé vnady k sobě víne.
 Sláva cizí ti není; že tu knížata trůnila slavná,
 Tamto na skále hrad ještě potomku jeví.

B a v o r o v.

15 Aj Bavorov pruský! Nejmenší nejsi ty město
 A větší než můj nad Blanicí Bavorov.
 Předc bych byl tě minul, jméno však tvé mi posvátné;
 Obsahujet vše, co mé někdy bohatstvo bylo.

XXIX.

Jan Jindřich Marek.

J. J. Marek rodem byl z Liblína (nar. 4. listopadu 1801). Vstoupiv do stavu kněžského, v několika osadách pracoval na vinici Páně, až se dostal na faru v Kralovicích, kdež dne 3. listopadu 1853 život svůj dokonal. V literatuře známější jest co Jan z Hvězdy, kterého jména na spisech svých užíval. Nejprve vystoupil s básněmi l. 1823, načež l. 1824 a 1826 následovala sbírka původních romantických povídek, „Konvalinky“ nadepsaná. Zábavné spisy jeho u větší sbírce vyšly v 10 svazcích od l. 1843—7.

Píseň Dalibora vězně.

5	Ach jak jest tu pusto, temno, Kde ni svit se nekmitá! Ach jak jest tam venku jemno, Tam kde růže rozkvítá! — Tam za mříží Svit se mňhá — Ó jak ho mé oko stíhá! Ale tělo pouta tíží.	Ha, kdy opět od vězení Těžké vrznou veřeje? Vedete mne k usmrcení, Či mne klame naděje? Smrti chladná, Dcero míru! Ó vyveď mne z toho víru Tam, ach, poroba kde žádná!	20
10	Slyš! není to tiché lkání, Zhora co zachvívá sem? — Toť mých dítek bědování, Toužících po otci svém! Zněte písně Trudu mého,	Aj slyš! klíče z venku chřestí A hřmot kroků se schodů. — Rci, co mi tvá ústa věstí? Neseš-li mi svobodu? Ach proč zraky Tvé mne šálí?	25
15	Ze srdce ať sevřeného Bolem vypudíte tísně!	Smrt se blíží z temné dáli, Černé z mysli plaší mraky. —	30
	Dobrou noc, ty zrádný světe! Milé dívky, dobrou noc! Od mřeží již odejděte, Zpomoziž vám vyšší moc! Tamo vládne Smilování, Kde se cherub Bohu sklání, Poroby kde není žádné!		35
			40

Spokojenost myslí.

Dcero božská! — sílo smrtelníků,
Blahá myslí spokojenosti!
Tobě víří tisícero diků
Z povděčného srdce hlubokosti.

5 Šťastný ten, kdo s sebou spokojený,
V tichém klidu žije na zemi!
Jeho život jesti přebílený,
On zde kráčí mezi růžemi.

10 Co mu do světa i jeho tĕku?
On si vlastním v srdci stvořil svět;
Čisté vědomí podá mu léku,
Oprchá-li žití jeho květ.

15 Cena pravá založena v ctuosti,
Zlato, sláva před ní mizí v nic;
Ctnostný s plamenou pne toužebností
Věčné sláve ruce vstříc.

20 Jemu na pozemské pouti kynou
Rozmanité čisté radosti;
Chvilé jeho jako snové plynou,
Bez zármutku, v tiché blahosti.

Neb jaký cíl žití pozemského
Pán vykázal milostivě nám? —
„Bažte po ctnosti — jsou slova jeho —
A tam blaho věčné bude vám!“

25 Necht se tedy srotí osudové
Nade mnou co mračna brozící:
Nedbám — ty-li rámě liliové
Mně podáš ve zkáze bouřící.

30 Ó přispějž mi v hrúzonosném boji,
Buď mým štítem, blahotvorkyně!
A pak uveď ducha k světla zdroji,
Když se zprostí v smrti hodině.

Útěcha v nesmrtnosti.

Když nade mnou mračna táhnou
Neštěstím obtěžkaná,
Prsa bolem proknaná
Darmo po úlevě prahnou:
5 Tu obrátím zrak do výše,
A v tom moři blankytném
Tato slova čtu si tiše:
Vždyt jiná jest ještě zem!

Když na svět se z blízka dívám,
Vždy jarý mne pojme hněv, 10
K srdci vstupuje mi krev,
A tu smutné chvíle mívám.
I proklínám šalbu klamnou,
Vida ctnost ve spolku zlém;
Však tu hlas se ozve za mnou: 15
Vždyt jiná jest ještě zem!

V noci chladné když slzívám Nad mé lásky mohylou, Tvář od žele unylou	Když lichá se moudrost směje Přepjatému šlení, Že zde v marném kvlení	25
20 Darma před měsícem skrývám: Zdá se mi, že vrby černé To si praví v šeptu svém: Zas se sejdou duše věrné, Neb jiná jim kvete zem!	Nad domnělou vinou vzeje: Mne nezvrátí slova mylná, Jinak psáno v srdci mém; Neb v něm víra žive silná, Že jiná jest ještě zem!	30

Nuže světe, svodný světe! Všech tvých nebojím se zlob; Schvat mé tělo v časný hrob, Duše pro budoucnost kvete! Kde nezajde slunce jasné, Věčný máj se zelená, Vyjeví se mé sny krásné: Tam uerím tě, vlasti má!	35 40
--	----------

Sylvestrova noc.

Ticho! — Dvanáctá bije, Umírá zvonu hlas; Na věži sýček vyje, S časem se snoubí čas.	A na rově se směje Děťátko spanilé, A vůkol kvítí seje Na kosti uhnílé.	15
5 Starý rok v hrob se sklání, A bouřných větrů vání Jemu vyzvání.	I vítej, hosti, vítej! Ty trud a strast zamítej, Věnce uplítej!	20
Syrou zem snh pokrývá Co bílým pokrovem, Pláč větrův se ozývá Nad velikým rovem: Jedenť zas rok v tichosti Složil své choré kosti Ve klín věčnosti.	Sem sklenice! — Nalejte! Ať krev se rozbřeje, A vy, bratři, zpívejte, Ať duch též okřeje; A péče šírající Ochotně ve pěníci Ztopte sklenici!	25

Rozveselenou tváří Pozdravme rok nový! Ať nám všem v jeho září Vzkvete čas růžový! Ať trudné prchnou strasti, A rozhostí se slasti Po české vlasti.	30 35
---	----------

XXX.

Karel Vinařický.

K. Vinařický rodem byl ze Slaného (nar. 24. ledna 1803). Studovav v Praze a ve Vídni, vyvolil si stav duchovenský, i byl l. 1825 za kněze vysvěcen. Arcibiskup Chlumčanský přijal jej hned po vysvěcení za svého ceremoníaře a od l. 1829 za tajemníka, v kteréžto službě zůstal též u arcibiskupa hr. z Kolovrat. L. 1833 dostal se za faráře na Kovář, l. 1849 za děkana do Teyna nad Vltavou. L. 1859 vyvolen za kanovníka kapitoly vyšehradské. Zemřel dne 3. února 1869.

První spis Vinařickým vydáný jest překlad eklog Virgiliových (1828). Později přeložil všechna díla tohoto knížete básníkův římských (1851). Kromě toho převedl první zpěvy Iliady a Odyssey epickým rozměrem slovanským, velikou část ód Horatiových a Tacitovu Germanii. L. 1836 vydal „Věk a spisy sebrané Bohuslava Hasišteinského z Lobkovic,“ 1840 Pyrkerovy „Perly posvátné.“ Aby ukázal libozvučnost češtiny, sepsal několik básní, kde se vždy samohláska se souhláskou střídá („Varyto a lyra,“ l. 1843). Ve „Sněmeh zvířat“ podal (1841, 1863) báseň jinotajitelnou. I v básnění dramatickém se pokusiv, sepsal činohru „Jan Lucemburský“ (1850). Rozsáhlá byla Vinařického spisovatelská činnost v oboru vychovatelstva. Čítanky v obecných školách užívané, jsou dílo jeho. Od l. 1860 do 1869 vedl správu Časopisu katolického duchovenstva.

Elegie nad úmrtím císaře Františka I.

Již ta, které sme se často obávali, nastala chvíle;
 Národy své dobrý již již opustil otec.
 Národy své již opustil otec! Tak zazněla zpráva
 Od Podunajska; hořem zalkala země Čechův:
 5 František usnul otec! Bleskem té zprávy velebný
 Hrad svatováclavský zastonal ohromený.
 Památným hradem odražený se po chrámech ozývá
 Hlas: Náš nábožný František usnul otec!
 S říše radou vysokou každá lká vláda krajinská:
 10 Pán nikoliv, však nám František usnul otec!
 Obtažené smutkem soudné svědčí tribunály:
 Soudce pozákonný, František usnul otec!
 Černě palác oděný touží ve tichosti bolestné:
 Práv našich ochrančí, František usnul otec!
 15 Trůnu i vlasti stráž, si udatné vojsko nařká:
 Sláva a heslo naše, František usnul otec!

Zasvěcená uměním úpi těmi nářeky mládež:
 Světlo a slunce naše, František usnul otec!
 Průmyslný měšťan ve své rukodílně zpomíná:
 Obchodu obživitel, František usnul otec! 20
 Poklidné rolník, ve chaloupce obýváje kvílí:
 Míru milovný ach! František usnul otec!
 Po městech, dědinách, po celého to národu srdcích
 Zní žalu téhož ohlas: František umřel otec!
 Posvátný nehledíc na trůn, diadému ni na blesk, 25
 Poslední jemu též ustlala lůžko nemoc.
 Ránu tuto, mnohokrát nám hřádra probůstí hrozící,
 Sám od nás posavad Hospodin odvracoval,
 Vidaje proň tolikých miliónův srdce planouti,
 A s pokorou k nebesům prosby vysílati zaň. 30
 Líbezná byla Pánu nebes lidu láska ku králi,
 Láska, jakou jedině dítky se k otci vinou.
 Po třikráte pročež povolal smrti anděla nazpět,
 Když pohasínati již královu svíci se jal.
 Tuť že, nové zase síly nabyv, své národy ještě 35
 Jedním navštivením král-otec obradoval;
 Sám se také potěšil, vida, jak jeho vůle si váží,
 A jakovou k němu lid důvěru stále chová.
 Až se zatím přidaná mu dokončila lhůta poslední:
 Ještě jeden rok a den k šesteru sedmiletí 40
 Od doby té, co ujal zděděného se žezla a trůnu;
 Král králův tehdáž svého miláčka volal.
 Tak posléz ani lék hledaný ve tvorstva celého
 Říši, ni oslavených výzpyty léčitelův,
 Péče ni tvá, choti nejlepší, Karolíno, a matko, 45
 Ačkoliv otce si nám snažně ošetřovala,
 Prosby ni lidstva vřelé odvrátit vůli nemohly
 Neskonalého, věkův od věku ustavenou.
 Cítě to sám, loučil se svými se národy dobrý
 Král, tyto otcovské odkazy jim poručil: 50
 „Do hrobu беру s sebou, ve slasti a strasti do konce
 Mého žití chovanou lásku a víru vaši.
 Nezrušená je také synu mému milému chovejte:
 Žehnám Vás, děti mé! zdraví a buďte blazi!
 Na věčnosti za vás přede trůnem Neskonalého 55
 Já se pokorně budu modliti — buďte blazi!
 Ty však, můj dědici přemilý, lidu svému buď otcem;
 Tak tobě lid pevnou lásku za lásku podá.“
 To praviv otcovský král náš, tiše v Pánu pozesnul;
 Páně posel se čela sňal jemu břímě korun, 60
 I vzav bohomilou duši, odnesl tam za tu výši
 Hvězdovitou, v jasné sídlo blahoslavených.
 Již jemu tam jdou vstříc Václav, Jan, Vojtěch a Ivan,
 I před trůn ho vedou neskonalého Boha.
 Krásnější tam, nad zemskou, korunou neuvadlé 65
 Ctností se zaskvívá František ozdobený.

V a r y t o m é.

Zavzni, mé varyto, zavzni plnozvukým
 Vlasti mé hlaholem, v ústa nemluvněte
 Kým dobrá mi rodička
 Své sladké jméno vlíbala.

5 Hle skřivan, vyletěv k oblaze modravé,
 Volně prozpěvuje; stínolibý slavík,
 Jak pudí ho srdéčko,
 Touhu svou či radost pěje:

10 Proč by má jediné ústa nemá byla,
 An česká mne medem máti kojivala,
 A zpěvem dušejemným
 Ve zlaté sny kolébala?

15 Tvou, dokad Mořana ústa nezamkne mi,
 Matky své hlaholem, vlasti drahá, budu
 Krásu věčně mladou a
 Bratrům svým slavu hlásati.

P l a v b a v P o d o l í.

Vzduj mi, věterku libý, bílá vzduj ložky mi plátna,
 Včil na řečiště podál od břehu ložky mi nes.
 Přivětivá řeko, nes mi ji dále a lehce kolíbej;
 Veslem já ti za to tvé toky rozkadeřím.
 5 Což, řeko, prodléváš? co svůj tuto zastavuješ běh?
 Co zde tě vábí, že plouti podál nevolíš?
 U břehu-liž zelené se ti líbí roucho paloukův?
 Či skalinou tě děsí slávohrdý Vyšehrad?
 „Hle, kde nyní brod línokový tvé veslo pohání,
 10 Tam ploul druhdy Lumír; já mu kolébala člun.
 Pěvcova ústa, s zlatým varytem zasnoubena tehdáž,
 Přivětivou slavila dárkyni slasti, Ladu.
 Na břehu slýchali jej mládenci a dívky vltavské:
 Háj mlčel, i skalina půvaby písňě čila.
 15 Žel, že mi déle jeho zpěvu poslechnouti nedáno!
 Závistí rodné zahnalý sestry mě přeč.
 Toužebná po tisícileté sem bloudila pouti,
 Až zase pod slavný doplynu hrad Libušin,
 Slastiplná kdež druhdy Lumírova znívala písň;
 20 Než v Podolí zpěvném nepěje více Lumír.“
 Nepěje více Lumír! ze hloubi zašumělo hlučně:
 Vilin utichne hovor; klidna mlčí hladina.
 Rozbolelo mne tu srdce želem, slza máčela líce!
 Rozzelen opětuji: Nepěje více Lumír!
 25 Nepěje více Lumír, varytem jenž druhdy pohýbal
 Slunce Čechův, Vyšehrad! nepěje víc v Podolí!

Zpět chutě plyň Vltavou, čarokrásná Vílo, a vetčým
 Pod Zvěkovem po vodách dej se tiché Votavy :
 Dál poplynouci Lumíra uzříš; ode srdce ke srdci,
 Jak pěl druhdy Lumír, tam pjeje náš Ladislav.

30

Č a s y r o k u.

J ě a r o.

Ej ledu kůra litá běhuté vody více nepoutá,
 Pádící dolinou pěnivý se potůček ozývá,
 Fijala, záliba má, libovůně potajmo vydává.
 Jívu odívá roucho nové; sady, louky osívá
 Máj oko vábíci lepotou. Veselou si počíná
 Píseň oráč a malý na palouky pasáček uvádí
 Housata. Tóny milé echo rádo ve háji opáčí.
 Máj sady, háje na ráje mění. Jaro páše ty čáry.

5

L é t o.

Louka kosou sečená voňavé tady zápachy dýše;
 Žito bělá se; lehou lakomá rosa růži napájí,
 Úpaly záhubivými nový tamo sádek umírá,
 Nápoje žádoucí. Košatou sedají pode lípu
 Vazačové a hoví si, by síly nabývaly údy.
 Žito žaté ze polí již oráči vozí. Nenadále
 Bouře divá rachotí; i valí se palouky hubící
 Lijavec údolnou. Luh i háj zotaví se po bouři.

10

15

J e s e ň.

Lány holé v okolí! ze sadů jeseň úrodu dává;
 Víno rodící révě ubírá tíži opojnou.
 Roucho lesů měňavé, jako douha, nyní malováno.
 Líha novou nadějí se zasívá; sej se ujímá.
 Káně po háji volá; jelenů říčení se ozývá;
 Úhory málo zajíce tají a ve záloze rána
 Záhubivá ho čeká; ach, ubíhati dále nemůže!

20

Z i m a.

Bouře hučí; ryšavé hájův odění opadává.
 Lítí Aeolovi synové sypají led a jíní.
 Bílé roucho šatí luhy, louky, rolí; tu se září
 Líha rubíny setá. Bujnou řeku zima opíná
 Pouty tuhými ledův: i to mílo jarému jonáku.
 Ó veselí! tu sedá do saní; jako létaje línou
 Půdu tepá ledovou a jinému o závod ubíhá.
 Aj jaro, léto mizí, uletí jeseň, ujde i zima.

25

30

České veršovství.

Základ a míru pravou českého vylíčiti verše
 Obmýšlím: komu jsou verše milé, pozoruj!
 Verše vidíš tady v lehkonohém se zatáčeti tanci:
 Tak si je slož; tuto Řek vazbu si oblíboval.
 5 Řek vyučil Latiníka: jak on slova čítal a vázal,
 Stroj jazyka tvého stejně to míti velí.
 Dávno to již Čechové sami cítili, jen že dokonce
 Nestihli vrozených své řeči líbhohlasův.
 Neb lahoda mluvy jim posaváde se mátlá ve verších:
 10 Než, chce-li, sám u sebe Čech tomu najde pomoc.
 Jen nález cizozemstva lichý, za pravdu byv uznán,
 Stáلت v cestě Čechům, pravdy že nehleděli.
 Poznávej, Čechu sám, jazyka všelikého že bytnost
 Zvláště se vážití má; z tvého si vezmi, co dá.
 15 Jdi kroky svými, a jíti musíš: Řek jen tě prováže;
 Bezpečnějšíhoť vůdce pro verše není.
 Řek jediný veršův zpytatel byl, a uměle sám je
 Slíčil a dal hojně příklady ke cvičení.
 S nim básník volným citu svého i verše je pánem;
 20 Básníkům toliko skládati verše sluší.
 Sám to velí jazyk osvobozen, jenž dlouho jak otrok
 Spoután byl jalovou grammatikův regulí.
 Onť ode tance držeť se nedá řeckého dle taktu;
 Tancuje, jak pouhým sám naučil se citem.
 25 Myslíti Němce nechá, co svou by počínali mírou:
 Svou sám poskakuje, kam jemu líbo, nohou.
 Vězte, jinam se nedá obrátit; tak jeho žádá
 Národní povaha: ta zjinačit se nedá.
 30 Má českou — tu neustupnou — hlavu, má nohy pevné,
 Bystrého vtipu jest, i zmužilosti živé.
 Jen se neboj obtížností, jichž tobě namítá
 Zvuk řeči rozličný: dobře se vazba složí.
 Průtažná linou se vláčí syllaba chůzí,
 Kam slovo rychlonohé ve mžiku doskakuje.
 35 Vážnou délku čiješ, křepká hbitě hláskau bíhá:
 Sluch pouhý všelikou míru ti ustanoví.
 Této dle míry složíš zponenáhla si šestinohý verš:
 Chceš-li, i zasnoubíš mu *pětinožku* milou.
 Jen pozoruj, kde se zastaví, kde ti kráčetí volno,
 40 Jak ti pravidlo velí verše, po vůli budiž.
 Dřív pak hled hojný si vyzískati češtiny poklad;
 V něm, co se tobě hodí, dá se nalézti slovo.
 Zvučné verše ty jsou, kdež jasné tvé ucho slýchá
 Zvučky, a ve hláskách proměnu rozmanitou.
 45 Všecko-li tak položíš, by se vyřklo i jemně i jasně,
 Máš, co ucho slýchá rádo, a čím se kochá.
 Drsnatu často zovou naši řeč samy sestry slovanské,
 Zvučky že prý hromadí. Jak vady té zbudeme?

- Bystrým šetříž uchem je, by nikde se nepřely tobě;
Neb takovým sejitím krok nohy zastavují. 50
- Snadno a jasně jazyk vynese dvě zvučky po sobě,
Přes tři hrubé pachtí již strojové se jeho.
- Ač by i víc jemných se s družkami sloučilo hlásek
Příbuznými, dovol spolku si zaštěbetat.
- Kdež se zatím protiví hromada zpurných spoluhlásek, 55
Rychle vyhoď syrové *křtaltu* divého slovo:
Byť i zlatých za časův je Adam nebo Amos užíval,
Nestvůrou takovou hyzditi řeč si nedej.
- Chuf jemná a tvých medová družek ústa slovanských
Věrně poví ti, co jest líbo a mílo uším. 60
- Neb kde tvá lopotí se drzé zvuky vyslati ústa,
Tamť onyno zvučnou již samohlásku kladou.
A však i dívka naše vplítá do věnce si *charpu*,
An se *chrpou* honosí chraptiví klassikové.
- Styď se, a již pomni spanilejší své řeči dáti 65
Líce, pokud jazyka stroj toho jen dovolí.
Zpurné vlož mezi jemnější, by splývala řeč tvá,
Nikde nezastavená: cit do uší ti to dá.
- V tom jsi ty volnější, že si tónem k délce pomůžeš
Ve kratší slabice, kde hlasu pozdvihuje. 70
- Však takové svobody v čas nouze a mírně užívej,
Neb plnitel přísný zákona lépe činí.
- Řek má svou, Latiník má svou, jako Čech pravidelnost,
Rovněž i má vlastní k verši pravidla Němec.
- Svou od nich se dělíš povahou, se snášeje vůbec, 75
An, co Řekům, to i nám káže rozum, cit a chuť.
- Jedno nebuď ke činu studeným: podaří se to dílo;
A vždy s citem se porad: verše plynouti budou.
- Neb český v tuto vazbu jazyk samovolně se dává,
Ač to dlouho slabým neznamenáno zrakem. 80
- Verš tu vidíš a slyšíš, jak ze rtův lehce vybíhá,
Bez nucení, v každém způsobu, jež si volím.
- Kdož takové jazyku schopy dal? Sama příroda, cit náš.
Útlý cit naučil skládati verše Řeka.
- Snaž se dosíci Řeka v libezném půvabu tónův; 85
Na zvuky rozmanité čeština dost bohatá.
- Ačkoli vyznávám, zvučnější bývala ondy,
Než jí ozdoby té odňala grammatika.
- Tón jasný, zvonový, jenž libeznosti dodával
Ondy děvám českým, ztemnila grammatika. 90
- A chtěla chuť by nová své zpět si požádati právo,
Vím, že zdvihne povyk poznovu grammatika.
- Kdož jsi koliv, vyjevíš-li se někdy, smělče budoucí,
Pakli duchem velikým jímati srdce budeš:
- Nedbej nic povykův takových, i neboj se, neváhej; 95
Věř, pomine hluk ten, zač ta ti báje ručí.
- Ondy labuť čacká slavnou započínala píseň,
An krkavec opodál, krmě se, zahledl ji.

Ledva zočil peruti sněhobílě, ledva že zaslech'
 100 Po stišeném se její proudu ozývati hlas:
 Zdvihna se roztřepený povolával ptactvo nečisté,
 Jež by tu důstojnou ve zpěvu překřičelo.
 Káně, luňák, jestřáb, straka, vrána a kavka a čejka
 Slítli se ke hlučné akademiji jeho.
 105 Aj tu se krákání vůkol rozléhalo v rýmech
 Kostrbatých, až pak chraptivi ustanuli.
 Než co labuť činila? — Hlučivé nevšimla si chatry:
 Líbezným slavné zkončila písně hlasem.
 Tam ti, zlobou soptíce, neřád svůj snesli, a hejnem
 110 Pokřikujíce, po ní mrštili nestydatě.
 Kal ten jí nechytíl se: po čistém nesla se proudu,
 Zlehka se pak potopíc, vyšla a zapěla zas.
 Hejno tupé s hanbou odtáhlo na krčmy necudné,
 An se labuť slavila svým zpěvem obnoveným. —
 115 Spadlo-li již vám bělmo s očí? čili ještě ta krása
 Zakryta vám? — Bohužel, slunce slepý nevidí!
 Krtkovi ondy křeček vykládal, jak velekrásný
 Svět náš jest, kdy se naň zasměje slunce milé.
 Chtěl to vidět ten podzemčan: za pravého poledne
 120 Z díry vyhlédna zřel vůkol, a tak se divil:
 „Já věru nic nevidím, co si líčil: zdálo se tobě,
 Co však opravdu není; tvé oko tě klamalo.“
 Jestliže je mnoho těch krtkův mezi námi, zajisté
 Já tady vykládal barvy nadarmo slepým.

Z „věku a spisův Bohuslava z Lobkovic.“

Život na Hasištejně.

Pozůstalé zbytky hradu Hasištejna jsou patrně ještě důkazy pro-
 strannosti a pevnosti bývalého sídla Bohuslavova. Mezi několika zname-
 nitě vysokými a vesele zelenajícími se chlupy pnou se tyto šedé zří-
 ceniny na velmi příkrém pahoru, jehožto skalnaté stěny příroda nedo-
 5 stupným bradištěm učinila. Úbočí pokryto jest houštinou buků a lísek.
 V údolí teď leží hutě železné; podle nich vede nyní dosti pohodlná
 cesta vzhůru k vsuté bráně do předhradí. V pravo zde vyniká z lesa
 50 stěviců vysoká a někdy stavbami obklíčená věž. Zbořeniny v levo
 bývaly, jak se podobá, hospodářská stavení. Podále přichází se k
 10 jihozápadnímu kraji obdélného hřebenu horního, a přes dva ze skal
 vyhloubené příkopy vchází se do parkánu. Ještě nyní 40 stěviců vy-
 soké hradby, založené na kolmo utesaných žulových skalách, obrubují
 znamenitou prostoru bývalého zámku, do něhož přístup hájivalo pa-
 tero bran. Kromě zachovalé ještě 60 stěviců vysoké strážnice, a jedné
 15 nižší zakulacené a dvou čtverohraných bašt, a části kaply, všechny jiné
 stavby rozkotány a rumem zasuty jsou. Vysoké buky a jedle metají
 stín na hroby hlučných někdy síní a chodeb. Vyhlídka s výše té spa-
 nilá jest a k jihovýchodu nesmírná. V rozmanité směsici leží tady před

okem pozorovatelovým dědiny, háje, luka, pole a luhy křivolakou Ohří protékané.

Toto pěkné a veselé okolí pokládal Bohuslav za své Tempe. Vítal on vychovatele svých synovcův, učeného Sturna, na Hasištejn těmito živými slovy :

Vítejž, hoste milý, chladivého-li Tempe si žádáš,
 A stinných hájův i pramenů studených.
 Pohled, jak zeleným se šatí tady půda kobercem ;
 Zde stromoví klene krov obroseným lučinám.
 Slyš, jak tu ztraceném hrdlička po soudruhu kvílí ;
 Daulická tady teď vlašovice šveholí.
 Onde i onde lesů se pnou k nebes obloze houště ;
 Tam vysoký s větrem dub hovoří těkavým.
 Po straně této žíví jezero všeliké druhy rybstva,
 Šupinaté plynutém plémě po proudu plová.
 I kdyby přívalná měla bouřiti hvězda a ledný
 Hrád by ty báně šlehal: bezpeč u nás pobudeš.
 Lev tady africký neplení příbytky dědinné,
 Ni zkřiveným divoký klem se nesápe kanec.
 Vzdálena jest odtud válečná hrůza ; hadími
 Zde vlasy nikde krutá netřese Tisiphone.
 Za zvuky trub polních, za bitevných třeskoty bubnův
 Zní jen písně u nás a struny libohlasé.

Bohuslav byl posud a zůstal až do konce svého svobodným. Dříve jej povolání k duchovnímu stavu, a později jeho takořka výhradná od-
 danost literárním zábavám od zasnoubení zdržovaly. Zdálo se mu,
 že péče a starosti, se stavem manželským spojené, duchu nedopouštějí
 svobodně se oddati mudrému zpytování. Nemaje však svých, vychová-
 val Bohuslav syny příbuzných, a sice Sigismunda a Mikuláše z Lobkovic.
 S nimi spolu učiti dal Fridricha Knoblocha a Wolfganga z Kadaně, i
 Jana Schmidla z Chebu.

Dům pánův podobal se malé akademii. Nescházelo na Hasištejně
 potřeb k vycvičení. V mathematickém kabinetu nacházely se mapy, astro-
 labia, koule zemská i nebeská a všeliké jiné nářadí hvězdářské. Pán
 opatřiti si hleděl každý nový umělecký vynálezek. Ani přírodovna zde
 nechyběla. K jejímu rozmnožení pan od Adelmanna nově oznámený druh
 štírů sobě vyžádal.

Největší však ozdoba Hasišteina byla bibliotheka. Bohuslav ne-
 litoval nákladu, kdekoli se čeho vzácného dopítiti mohl. Jediný starý
 manuskript spisů Platonových koupil v Medioláně za 1000 dukátů. Práva
 země české s jinými pamětnostmi od Václava Baština z Libouše, místo-
 sudí dvorského, za jakkolkoli cenu opatřiti sobě žádal. Jan v Hofu,
 pání Fuggerové, v Augsburgu, Cherubini z řehole menších bratrů
 v Benátkách a Řek Aristobolos v Krétě byli v zakupování a opatřo-
 vání kněh stáli páně Bohuslavovi jednatelé. Rovněž učení přátelé jeho
 Šlechta a Ademann ledva mu dosti kněh opatřiti postačili. Když se
 jednou Ademann ostýchavě omlouval, že mu snad někdy podruhé tytéž
 knihy zasílá, odpověděl mu Bohuslav, aby proto v zakupování kněh
 nebyl tesklivý. „Mám přátele,“ jsou jeho vlastní slova, „kterým takové

knihy (duplikáty) darem dáti mohu.“ Více kněh než klenotů máti za užitečnější a šlechtnější soudil. Dle svědectví Jiřika Fabricia bibliotheka hasišteinská v celé německé říši tehdáž za nejvzácnější a nejbohatší jmína byla. V poslední vůli ustanovil Bohuslav, aby vždy

- 5 nejučenějšímu z Lobkoviců k ochraně svěřena byla, i odkázal ještě znamenitou sumu peněz, z jejichžto úroků vždy nové knihy kupovati se měly. Příklad Bohuslavův působil i na jeho vychovance; i tito počítali slávu učenosti k ozdobe muže urozeného. Mikuláš z Lobkovic, první dědic bibliotheky hasišteinské, byl veliký příznivec učených. Sigismund, 10 dožádán byv od akademie wittenberské, neváhal přijíti na se správu její; i odvezl tam ku potřebě učených 700 kněh z bibliotheky hasišteinské, které však později nazpět přivezené dílem v zámku chomútovském shořely, dílem kolleji jesuitské darované od zbouřených protestantů r. 1593 rozsápány byly. — Bohuslav Felix Hasišteinský, pán na 15 Chomútově a Líčkově, slovnítný radda tří císařův († 1583), aby synu svému, Bohuslavovi II., příklad staršího jmenovce před oči postavil, daroval mu prsten, po Bohuslavu I. zděděný, aby kolikrátkoli naň se podívá, pomněl na ctnosti a slávu předka svého. Těž pak Bohuslav II., navštívil akademii wittenberskou také za rektora jejího zvolen byl; 20 později do Vlach a do Francouz se odebral, odkudž více se nevrátil. S ním a bratrem jeho Waldemarem vymřela větev Hasišteinská pánů z Lobkovic.

I samo komonstvo pánovo podobným duchem nadšeno bylo. Panož Bohuslavův, rytíř Jindřich Hrušovský, od pacholectví na Hasišteině vychovaný, velikou sobě získal povědomost pěkné literatury i uměl 25 z paměti mnoho básní Bohuslavových. — Nevšední vycvičenost svého pilného a poctivého písaře Lukáše († 1505) vychvaloval sám pán, a vysílal jej často k důvěrnému vyřízení všelikých záležitostí k učeným přátelům svým. — Ve službě pánově byl také František Tachovský, baka- 30 lář svobodných umění, ježž později na faru dosazeného velmi ochotně administratorovi arcibiskupství pražského, M. Ambroži Chrtovi z Plzně, a kanovníkům pražským poroučel. Neméně přimlouval se pán za své ostatní domácí známé a poddané, kdekoli toho potřeba žádala.

Časem se Bohuslav vyrážel honbou aneb čížbou; ale nic mu nešlo 35 nad zábavy učené: studování, básnění a dopisování svým učeným přátelům. Posláno-li mu odněkud nových kněh, všeho jiného se zprostit, několik dní po sobě, dychtivě je prohlížeje, ztrávil. Jedenkráte přišli sluhové do bibliotheky za ním zvěstovat mu, že jelen blízko hradu větrí, tak žeby jej z okna zastřeliti mohl, ale pán všecek zamyšlený: „Nechte mne na po- 40 koji, já jiných nevyrovnaných rozkoší teď okušuji!“ horlivě odpověděl.

Vlídna jeho povaha právala také lidu kratochvil a radovánek, i díval se někdy na taneční kolo jejich; ano vytknul nám takovýto sedlský ples několika verši, a sice, jak se podobá, průvod svatebný 45 padesátiletých manželů, ježž jakožto příspěvek k národním starým obyčejům zde klademe:

Ondyno ples veselý sedlské viděli sme čeládky.
Zkvetlou u dvora pod lípou s útlými jonáci
důčaty tancovali. Vlasy učešané maje a v cop
zapletené, první nalitou nesl nádobu vínem

vůdce plesu; stareček letitý důstojně za ním se bral, manželkou doprovázen. Za starci mladistvá ostatní po dvou chasa následující podupává často nohou; veyská, že se téměř otrásaly hvězdy.

XXXI.

František Sušil.

Starosta spisovatelstva moravského rodem byl z Nového Rousinova blíže Slavkova (nar. 10. června 1804). Odbýv přípravná studia v Kroměžíři a v Brně, oddal se stavu duchovenskému, i posvěcen byl l. 1827 na kněžství. Postaven jsa co kaplan ve správu duchovní v Olbramicích, všemožně se snažil, aby vědomosti své v oboru bohosloví, filosofie a jazykovědy rozšířil a zdokonalil. Po desetiletém kaplanování povolán byl k professuře Nov. Zákona na theolog. ústavě brněnském. V uznání zásluh dostalo se mu císařským udělením l. 1864 čestného kanovnictví při kapitole brněnské. Zemřel v Bystřici pod Hostejnem dne 31. máje 1868.

Prvotinné práce Sušilovy jsou překlady některé z básníkův římských. L. 1835 vydal první sbírku národních písní moravských, za kterouž l. 1840 následovala druhá. Obsah obou velice rozmnožený vydán pod názvem: „Moravské národní písně“ s nápěvy l. 1853—60. L. 1837 uveřejnil překlad spisův sv. otců apoštolských (po druhé 1849), l. 1846 překlad hymnův církevních (po druhé 1859). První sbírka básní Sušilových vyšla l. 1847, druhá („Trní a růže“) l. 1851, třetí („Sebrané básně“) l. 1862, čtvrtá („Zpěvy a hněvy“) l. 1869, pátá („Smíšené básně“) l. 1870. L. 1864—70 vydán obšírný jeho výklad na většinu knih Nového Zákona.

Z básní od l. 1847, 1862.

Příroda.

Příroda jest sličná roucha, V níž se Tvorce odívá; Po ní větších krásot toucha Pruhami se rozlívá.	Slunko — to jest drahý kámen V koruně té přeskvončí; Blankyt — závoj s božích ramen V řásách jemných kanoucí.	10
5 Hvězdy jasné — to jsou perly, Zdobíc boží korunu, A stín mocné Páně berly Obráží se o lunu.	Cesta bílá — to jest páseň, Jenž tu rouchu opolí; Světla na ní — to jest báseň, Jenž čest boží hlaholí.	15

Zvědavé když tvoje oko
 Patří na ten boží šat,
 Nebývá-li přehluboko
 20 Podivením duch tvůj jat ?

Ó tu skloň se nice tváří
 A znej svoji nicotu;
 Kdo muž patřit v boží záři,
 Ostáváje v životu?

25

Všechno, synu, to jen řása
 Božího jest oděvu:
 Leč ta vnitřní Páně krása
 V jakém skví se výjevu?

Zraky anděl na nebesku
 Skrývá v křidel oponu,
 Aby mocnost Páně blesku
 Nezděla mu úhonu.

30

S e n.

Sen je krásný anděl milostného vzhledu,
 Usměvavých lící a ust plných medu.
 Za dne beseduje tamto na blankytě,
 Za noci pak lidi navštěvuje skrytě.
 5 Z nadhvězdových zahrad snáší dary blahé,
 Dary nade zlato, nad kameny drahé.
 Ku pobožným dušem nejraději chodí,
 Po rozkošných sadech, po rájech je vodí.
 Věnce jim tam plete, o Bohu jim zpívá,
 10 Nebeské jim slasti do útrobí vlívá.
 Člověka však zlého příšerami straší,
 A zlou pomstou Páně ze spánku ho plaší.
 Leč i tyto hrozby řinou se mu s láskou,
 A pni duha míru nad čela mu vráskou.
 15 Anděle ty strážný, prosím lásky tvojí,
 Čerpávej sny pro mne v nebeském tam zdroji.
 S milostivou rukou v mysl mou je vlívej,
 O nebeských věcech duši ve snách zpívej.

S k ř í v á n e k.

„Skřivánku ty milý, převysoko lítáš,
 Paprsky-li slunka na hoře tam čítáš?“
 Nečítám já tamto slunečných paprsků;
 K jakému by mohlo to mně býti zisku?
 5 Ale lítávám já do blankytné výše,
 Že tam blíže bývám té nebeské říše.
 „Skřivánku můj milý, co tvé písně pějí,
 Že se neustavně z ústa tvého lejí?“
 To je ta má radost nad předobrym Bohem,
 10 Co se tak vylévá ve zpěvu tom mnohém.
 Radost moje nedá ve hrudi se tajit,
 Musí její valnost průchodu si najít.
 „Skřivánku můj milý, co tak vstáváš z rána,
 An se ještě dnová neotvirá brána?“

To mně milý Pán Bůh na výsosti velí, 15
 Aby moje písně lidi probouzely.
 To já věrně konám, budím lidi k Bohu,
 By své vděky slali k Němu nad oblohu.
 „Skřivánku můj milý, koho pak se bojiš,
 Na nízké že zemi hnízdo své si strojiš?“ 20
 Nepomyšlím já v tom někoho se báti,
 To mi Pán nebeský ráčil v srdce dáti.
 Do ústupu toho já se uzavírám,
 Tamto k písněm svatým mysl nejlíp sbírám.

Stromové zimní.

Stromy, milé stromy, jak vám v zimě smutno;
 Bez květu vám státi, bez lupení nutno!
 Kam se vaše krása děla v této době?
 Či ste pochovaly ve tmavém ji hrobě?
 Stojíte zde němo, a kdy vítr duje, 5
 Tož se klest vám žalným stonem pohybuje.
 Vystíráte větve jako svadlé ruky,
 Vidět nezakrytě vnitřní vaše muky.
 Vidět vaše muky, jest jich slyšet zněti,
 Že vám nelze Bohu oběť přinášeti. 10
 Pánu Bohu oběť, lidem radost milou,
 Proto vám hrud teskní strastí ušlechtilou.
 Proto vystíráte větve ke blankytu,
 Aby vás Bůh vzkřísil k novému zas bytu.
 Vzkřísí vás on, vzkřísí, rozzelenáte se, 15
 Bude na vás oko opět zírat v plese.
 Bude na vás slavík ve hnízdě se skrývat,
 O boží vám bude o milosti zpívat.
 Ó tož zaplesejte, šumte Bohu k chvále,
 Přejde již to jaro, již vám přijde v mále. 20

Kvílí.

Obor toho světa slavil den již třetí,
 An se s vodou země jala rozcházeti.
 Splynuly vše vody do hluboké tůně,
 Země zarodila býlím ve svém lůně.
 Drahně bylin země vyvodila k světu, 5
 Neměly však ještě nižádného květu.
 Bujně vznášely se k nebi ve svém zrostu,
 Korunu však měly každé krásy prostu.
 Tož se čtvrtého dne ráno rozšerilo,
 Pán Bůh ráčil velet: „Světlo buď!“ a bylo. 10
 Tu šla světem radost, vše se rozplesalo,

S nebeštany Tvorci chválu zvěstovalo.
 A ty děvy země, ono smutné kvítí,
 Započalo láskou v útrobě se chvítí.
 Láskou vzplápolalo k slunci na blankytě,
 Otevřelo jemu hrud' svou na úsvitě.
 A ta láska něžná slunko k sobě stáhla,
 Všemu kvítí zkvetla krása neobsáhlá.
 Jenom láska pravá s pravým světlem zmůže,
 Že se zaskívají v divné kráse růže.

S v. Martin.

15	Hučí vítr od púlnoci, Sype sníh se hojnou mocí. Země křehne v tuhém mrazu, Jak by život již bral zkázu.	Náhle sáhne po svém meči, Plášť rozetne jednou sečí: „Vezmi plášť toho půli, Odevzdej se boží vůli!“	20
5	Jede vojin velkým spěchem, Kůň mu sotva stačí dechem. Což zem zmrzlá pod ním zvoní, An tam cválá na svém broní!	Chodec v plášť se přiodívá, Teplo milé naň se vlívá: „Již mne více nepozebe; Požehnej vám Pán Bůh s nebe.“	
10	Aj tu chodec polonahý Smutně sedí podle dráhy, Pro zimu se ledva mane: „Smilujte se, dobrý pane!“	Taká prosba k nebes Otci Za almužnu z ust jde chodci; Bytnější však mnohem vděka U Krista na dárce čeká.	25
15	Slyše hlas ten pronikavý, Hned svou cestu jezdec stavi: „Což mám dáti, chodče, tobě? Nemám peněz v této době.“	Doprovázen duchův zpěvy Kristus se mu ve snách jeví, Vzhledá na něj jasnou tváří, Na ramenou plášť mu září:	30
35	„Pláštěm tím mne Martin odíl, Dám mu nebe proto v podíl; Nebo co kdo chudým skýtá, Jako mně by dal, se čítá.“		

Sv. Jan křestitel.

5	Tři hvězdy svítí září jasnou, Že bleskem jich vše světla hasnou. To nejsou hvězdy na blankytě, Tři andělé to letí hbitě.	A proto spějeme v zemské zvůry.“ A koruny ty komu budou, Ta zelená a bílá s rudou? „Pro největšího z porozenců Jest uchystáno to tré věnců.“	10
5	Co andělové, co to máte, Kam letem rychlým pospícháte? „Tři koruny neseme s hůry,	Já palmu nesu k jeho zdobě, Že zmáhal vraha v každé době.“	

15 „Já s korunou jdu liliovou;	I letí s věnci andělové	
Skvělť čistotou se opravdovou.“	A zpívají mu písně nové.	20
„Já růžový mu věnec nesu,	Tři na hlavu mu věci dali	
Že pro Boha krev vylil v plesu.“	A duši jeho vzůru vzali.	

Z „Trní a Růží.“

Přišla k církvi svatě děva lepá, Poezií na zemi ji zovou, Zdobila se zdobou vavřínovou, Avšak okem pravým byla slepá.	
„Pomoz, máti! Hluza přesveřepá, Na pozemsku věštcí tuším slovou, Zbavila mne oka zlostí lvovou, A teď v posměch hlavou za mnou třepá.“	5
„Pojď sem, dcero, odvol svojí tužbě, Odejmu ti s oka tvého mrak, Ale proměň posavadní znak.	10
Byla's posud v liché světa službě: Ale nyní protřil ducha zrak A jdi sloužit nebeskému družbě.“	
Dějepisče, sbírej i ty drobky, Pozůstalé z slávy našich předků, Domáhej se věady dějin středku, Byť i bylo vjíti v otvor sopky.	15
Prošetřiv pak pilně otcův hrobky, Ujmi směle krasocitnou štětku, Postavu jich opiš bez přimětků, By zřel každý zřejmě v dávné kolbky.	20
A však v rudné dějů starých báně Sstupuj opřen o genia pravdy; Lidskáť mysl sama klesá zavdy.	25
Běda tomu, jimž lká pravda Páně! Na prahu zlých sudeb hrozné hydy Vstanou na něj s bičí Eumenidy.	
Příroda je převýborná kniha, Jízto Hospodin všem poskytlá, V níž on známost sebe namítá Tomu, jenž v ní po uku se zbláhá.	30
Blažen, kdo v ní Páně stopu stihá, A k ní duši zbožnou zavítá! Pásmo pochyb se mu rozplítá, S tváře pravdy se mu závoj zdvihá.	35
Kterak tedy předce mysl mnohá, Šetříc pilně v knize té všech znaků, Nenalezá pravého v ní Boha?	

40 Od krhavých ducha jde to zraků.
 Bádá on v ní — ale s myslí podlou,
 Proto se v ní potkává jen s modlou.

S celou duší pěstuj krasoumu!
 Onať činí naši ozdoby,
 45 Světa látku jímá v porobu,
 Palác slávy vytvořuje z rumu.
 Staví ona meze nerozumu,
 Obohacuje zlou chudobu,
 Dává světu nebes spůsobu,
 50 Život lidský vede k bláhy chlumu.
 Zním pak umu, všech um jesti hlavou,
 Umám jiným cenu dává pravou,
 Od boží má původ od podstaty.
 Palác staví sobě na nebi
 55 Podle trůnu boží veleby:
 A ta uma jesti — život svatý.

Kdož jest ten, jenž věčným židem sluje?
 Jenž se pořád světem plahočí,
 Nezbytnému bolu otročí,
 60 Sám vždy nová pouta sobě kuje?
 Ve sních hlavy vzduch mu žaly duje,
 Obličej mu hrůza divočí,
 Smrt mu zírá z dumných obočí,
 Zoufalost se ze všech údů suje.
 65 To jsi ty, ty světe Krista prázný,
 Jenž se vzpírá pořád proti Bohu;
 Toť tvůj duch a osud neorázný.
 Zastav, bludče, zastav matnou nohu!
 Zda stín prutu slunce rozplápolá?
 70 Či běh světa stéblo zvrátit zdolá?

Nechtěj láti slzám u člověka,
 Neměj z něho pro ně posměchu!
 Jsoutě hoři v milou potěchu,
 Bez nich duše zoufala by měkká.
 75 I když radost jako proudná řeka
 Pod duše se vkradla pod střechu,
 I tu, v tísní slasti, oddechu
 Útroba vždy z toku slzí čeká.
 80 Ó vy slzy! Vy jste rosa svíží
 Pro popluží suché života,
 Vy jste perly, v nichž se nebe zhlíží.
 Otavte mne při poslední době,
 Zasvit mně z vás nebes blyskota,
 A pak plačte někdy na mém hrobě.

- V čem se, synu, duše tvoje kochá? 85
 Jat-li's láskou Páně zákona?
 Bohu-li's se oddal dokona?
 Či v tvé hrudi bouře světa hrochá?
 Není-liž ti známa ona socha
 Proslulého krále Memnona, 90
 Jenž vždy sladkým zpěvem zastoná,
 Když se oskví slunkem její plocha?
 Duše tvá jest socha Memnonova,
 Ona sladký souzvuk v nitru chová,
 Jenž jen mhlou a tmou je těžkou stlumen. 95
 A tvé slunce? Pán to, spásy strumen;
 Vezdy planou záře jeho rudé:
 Proč hruď tvá v čest jeho nezahude?

- Lilije, vy děvy miloskvoucí!
 Cože se to v tváři vaší bělá? 100
 Zda zář luny ve vás stan si zděla?
 Čili jste sněh nebes k zemi lnoucí?
 Duše čisté vidět pro vás tlouci:
 Panicům a pannám od anděla
 Poskytuje z vás se roždka skvělá, 105
 Když je k sobě volá Všemohoucí.
 Vy jste slzy vyplakané z lásky,
 A jste perly pro halže a pásky
 Zemi siré matce na ozdabu.
 Nakloňte se s láskou k mému hrobu. 110
 Aby duši ozdobenou vámi
 Pojal anděl v nadhvězdové chrámy.

- Říme! ó ty město veleslavné,
 Církve svaté věčná nádhero!
 Sličně hor tě svatých sedmero 115
 Ověňuje k stráži neustavné.
 Ty jsi žídlo spásy, ty jsi bravnné,
 K němuž anděl chodí, jezero,
 K tobě se mé srdce veškero
 Přivínuje v lásce nevypravné. 120
 Sláva tobě, věčná církve skálo!
 K prachům tvojim, k chrámům, k svatým, k prahům
 Jakové by srdce nezaplálo?
 Hradbo víry, nepodvratná vrahům!
 Spíš se věčně pro mne zavři nebe, 125
 Nežby duše zapomněla tebe.

- Stojí palác na posvátné skále,
 Nepotká se nikdy s rozpadem;
 Nezvratným jest Pán mu základem.
 Jenžto se v něm jeví dokonále. 130

Věkové ho ověnčují stále
 Bohatějším jenom omladem,
 Děje světa jsou mu obradem,
 Vesmír schází se v něm k boží chvále.
 135 Hřímá bouře, do skály se blýská,
 Ječí moře, příboj k skále tříská,
 Země sirá tetelí se v hrůze:
 A ta skála? Směje se té hluze;
 140 Rozpadne se vesmír v hrstku rumu,
 Církev stane věčně na svém chlumu.

Člověče, ty krásný malosvětě,
 Všehomíra sličný obraze!
 Dvojí svět se v tobě přelaze
 V klubko jedno přemilostně plec.
 145 Tvory všechny touha tajná hněte;
 V míjelivých podob úkaze
 Po věčité dychtí povaze:
 V tobě jim všem vesna spásy kvete
 150 Hora's na dvou světův na pomezí,
 Jejíž patu ten svět nižší vězí,
 Jenž však ztápí v nebesích své témě.
 Chrám jsi míru pro všech tvorů plémě,
 Přístav na dvou světův na okřídli:
 Zda i stan jsi, v němž Bůh s láskou bydlí?

Ó beránku, Kriste, pasče, chotí,
 Světlo, slunce, zdroji, potoku,
 Cesto, pravdo, ústo proroků,
 Hvězdo mořská, jenž zlé bouře krotí!
 160 Která hruď se s Tebou nejednotí,
 Ta se hrouzí v bídy hluboku;
 Bez Tebe jak stádo otroků
 Lidstvo bídné ve propast se kotí.
 Kromě Tebe jenom poušť je pouhá,
 Bez Tebe mře duše ubohá,
 165 Bez Tebe hvězd nemá obloha.
 Ty jsi rozkoš lidstva, lidstva touha,
 Lidstva život, plesot, ráj a nebe;
 Kdož by, Pane, nemiloval Tebe!

Hvězdy na sporu.

Kvítko útlá, milované sestry,
 Sestoupily spolu ve sbor pestrý;
 Rokovati měly pospolu
 O předůležitém úkolu.

- Nedávno je máti jejich vesna
Ze dlouhého probudila ze sna,
Proto ještě růže spanilá
S nimi na tom sněmu nebyla. 5
- Prostomilé pozemské ty hvězdy
Hádaly se mezi sebou vezdy, 10
Která by z nich měla předčítí,
Jíž by jiné měly vděčiti?
- Pro tuto pak pro zavlou hádku
Nemohly se srovnat do pořádku,
A ač mluvíc z rána k večeru, 15
Nedosáhly svého záměru.
- Aj tu jako přemilostné bůže
V celém vděku vzešla krásná růže!
Ihned ji co kněžnu vítaly,
A hned spory všechny přestaly. 20
- Kvítko nebes, hvězdy, druhdy v noci
Přistoupily k veškerenstva Otci:
Urovnej nás, Otče, v rozporu
Která z nás má předčít v oboru? 25
- Jděte, dcery, jděte nyní domů,
Učiním já konec sporu tomu;
V středním noci dnešní hluboku
Nadějte se mého výroku. 30
- Došla noc ta, došla v tmavém rouchu,
O níž dávnost měla jasnou touchu,
V níž ctná panna jako z růže květ
Měla Krista zrodit na ten svět. 35
- O půlnoci vzešla k tomu hodu
Přemilostná hvězda na východu,
V Betlémě se září přerudou 40
Nad jeskyní skvěla nad chudou.
- Umlknuly hvězdy nad tím divem,
Zarděly se ve svém sporu křivém,
Ve sporu se křivém zarděly,
Hvězdě té se nice klaněly. 45

Trojí rod Páně.

Zdali víš, ty duše rozmilá,
 Kolik porodů Pán Kristus má?
 To ti církev na vánoce dí,
 Velic knězi sloužiti tré mší.
 5 Když ta první mše se počíná,
 Krajina jest v půlnoc odína.
 Tím se značí pro vše člověky,
 Jak se zrodil z Otce před věky.
 Přeopodivný jest ten Páně rod,
 10 Nevystihlý jak hloub mořských vod.
 Jako půlnoc zastírá se tmou,
 Tak rod ten jest zastřen věčnou mhlou,
 Nelze dále o něm hovořit,
 Sluší se jen nice pokorit.
 15 K druhé mši se tehdy zazvoní,
 Když se noc již ke dni nakloní.
 Druhá mše ta, z rána sloužená,
 Druhý porod Kristův znamená:
 20 Jak se zrodil z Panny Marie,
 Z panny čisté jako lilie.
 Když on přišel v těle, prchla noc,
 A den světlý ujal věčnou moc.
 I rod ten jest divné osnovy,
 25 Žádná řeč dost o něm nepoví,
 Hloub ta vši se myslí zamyká,
 Ani anděl do ní nevníká.
 Zázrak jest to všechněch zázraků,
 Duch náš stojí tu jak v omraku.
 Nevystihlá jest to lásky hloub,
 30 Pokory to boží věčný sloup.
 Pro tu lásku nechť se, člověče,
 Duše tvoje v díky rozteče.
 Třetí svatá mše se sloužívá,
 Když den v jasnotu se odívá.
 35 Tím se tobě ten rod naskýtá,
 Když Pán do duše ti zavítá.
 V duši lidské hodlá bytovat,
 Tam mu chrám má člověk budovat.
 Tam se tobě zas chce narodit,
 40 Duši tvé chce věčně vévodit.
 Ó měj Mariinu útrobu,
 Pojmi v sebe Páně podobu.
 Jak den víc a víc se rozžehá,
 Tak nechť v tobě láska vyšlehá.
 45 Proměň docela se v jeho tvar;
 Oddej se mu napověky v dar.
 Běda, když Pán tluče na dvéře,
 A se k němu člověk nebere!

Ale blažen, kdo mu otvírá,
 A své srdce po něm vystírá.
 Tomu andělů sněm libě hrá,
 A on v sobě celé nebe má.

50

XXXII.

Jan Erazim Wocel.

J. E. Wocel, rodem z Kutné Hory (nar. 24. srpna 1803), studoval v Praze a ve Vídni. Dokončil práva, od l. 1824 do 1842 byl vychovatelem v několika domech šlechtických, načež se osadil v Praze. Zde přešel redakci časopisu musejního, kterou vedl až do l. 1849. L. 1850 stal se professorem archaeologie, l. 1862 i také dějepisu literatury české na vysokých školách pražských. Zemřel dne 16. září 1871 v Praze.

Proslulé tři cykly básní Wocelových jsou: Přemyslovci (1838, 1863), Meč a Kalich (1843) i Labyrint slávy (1846). Mimo to psal prosou několik novel a řadu rozprav starožitnických a literaturních. Přední Wocelova v oboru starovědy díla jsou: spis o „staročeském dědickém právu“ l. (1861), „Pravěk země české“ (1866—8) a popis bible Velislavovy ze XIII. věku (1871).

Z Přemyslovců.

L i s t.

Již půlnoc rozložila se po táboře českém,
 V královském stanu lampa se kmitá temným leskem;
 Tam král u stolku sedí, a trudobledou tvář
 Do dlaně tiskna zírá v plaménku tichou zář.

Na stole se před králem popsáný lístek bělí;
 Král kdykoli naň hledne, tu nevýslovné žely
 Se v oku mu zajiskří, a duše leknutí
 Vyráží z prsou těžké bolestné vzdechnutí.

5

Teď opona vyzdvihne se Přemyslova stanu,
 A hle, sem vážně kráčí sbor ozbrojených pánů,
 A vůkol krále řadí se vůdců statných pluk;
 Než Otakar neslyší železných kroků zvuk.

10

A opět ticho v stanu — po teskné jenom chvíli
 Z útroby Otakara bolestný vzdech zakvílí.
 Tu Milota pán z Dědic se blíže k stolu hne
 A krále z rozjímání tím slovem vytrhne:

15

20 „Náš králi nejjasnější, rač oznámiti mile,
Proč povolal si k sobě nás této noční chvíle?
My vojínové tvoji, jimž rozkaz jest byl dán,
Čekáme, co povelí přeslavný král a pán!“

Tu Otakar se zvihne a okem velebnosti
Pohlíží kolem přísně na zástup nočních hostí;
„Čti!“ zvolav, listek pánu přednímu podává,
A ruce křížem klade na trudná prsa svá.

25 A Milota se chvěje, v list zírá s hrůzou v tváři,
Na níž se střídá bledost s krvavou prudkou září.
„Čti hlasitě!“ král velí, „by známo bylo vám,
Před kým a kdo výstrahu osudnou poslal nám.“

30 Pán z Dědic čte: „Věz králi, že ve tvém vlastním voji
Se úklady a zrada k zejtřejší bitvě strojí;
Již bídník vyvolen, by hrot do srdce ti vklál;
Tu zprávu dává tobě — Rudolfus římský král.“

35 List přečten; Otakarův teď hlas se bolně chvěje:
„Hle, přátelé jsou zrádci, a nepřítel nám přeje!
Tak jest-li tomu, nuže — s dýkami, páni, ven!
Proč podlý vrah tu čeká na slunce jasný den?“

40 Úkladně mám-li klesnout v ohavném zrádném boji,
Tu jsem — tu prsa nažím, tu obět vaše stojí!
Uspořte ran a krve oddaným druhům mým,
Ať za všechny sám jeden již nyní krvácím!“

Tak krále nezdobila posvátná slávy zoře
Ni tenkrát, když podmanil severních končin moře,
Jak teď, an s prsem nahým u prostřed pánů stál
Co obět bohatýrská, velebný Čechův král.

45 Před králem na kolena teď vojínové klesli,
A k svému pánu ruce i hlasy vroucně vznesli:
„O pane! K slávě vedl nás vítězný tvůj lev,
Věrnosti důkaz jemu dá srdcí našich krev!““

50 A páni znaku hvězdy, trojříčí, orlice,
Lva, ostrve a lekna pozdvihli pravice;
I Milota pán z Dědic teď věrnost přísahal,
By nejen vlast a krále, — i nebe oklamal!

Z „Meče a Kalicha.“

Strom na pomezí.*

- Strmí na rozcestí dvojích zemí
 Dub velebný; obrázek Marie,
 Nebes královny, tam pod větvemi
 V stínu lupenův se mile kryje.
 Kolem dubu černé sosny stojí; 5
 Bor ukrývá údolí to bodré,
 Přioděv pak horu dvakrát dvojí,
 Bledne, mizí v dalekosti modré.
- Před obrazem svatým tam se kloní
 Paní bledá oka milostného, 10
 Jak andílky klečí okolo ní
 Dvě děvčátka vzhledu růžového;
 Podál služka na skalině sedí,
 Koně travou bloudí volným krokem;
 Otvorem tam lesa zbrojnoš hledí 15
 Do dalekých krajin vlnkým okem.
- Slovan to; neb takým leskem zírá
 Slovanské jen oko v české luhy.
 Hledí tam, slovanskou zem kde svírá
 Němcův říše černých lesův kruhy. 20
 Vytržen teď bolným vzdechem paní,
 Panoš statný kvapně zhůru vstane,
 K ní pak vzhledna — tváři kryje dlaní,
 Dmou se prsa — slza s líce kane.
- Děvinky teď matku objímají, 25
 Ruce jí a tváři políbivše,
 Pak dětinskou slzou zaplakají,
 K nebes královně se pomodlivše.
 Matka oko mutné pozdvihuje
 K milostnému světa Spasiteli — 30
 Modlitba rtem bledým pohybuje,
 Zvuky modlitby však nezachvěly.
- „Stíny rostou, slunce již na skloně!“
 Zvolá zbrojnoš, a za uzdu vede,
 Za stříbrnou osedlané koně. 35
 Zachvěje se tělo ženy bledé,

*) Alžběta, králová česká, manželem Janem králem zanedbaná, s dceruškami svými Čechy opouští a k zeti svému do Bavor se běře, kdež dlouhý čas v žalostné soukromnosti živa byla; posléz do vlasti se navrátivši umřela r. 1330, oplakávána jsouc od národu českého.

Vstane a do milé české vlasti
 Hledí, až jí slza hled zaleje ;
 Tvář pozdvihne v děsné duše strasti:
 40 „Vůle tvá se staň!“ jí z ust se chvěje.

Z vlasti milé do cizinců země
 Česká králová se tak ubírá ;
 Klusot komoňův již zvučí temně —
 45 Poslěz ve tmách Šumavy umírá.
 O samotě posvátný strom stojí,
 Jako srdce v cizích živlův moři,
 Které obraz v svatyni své kojí,
 Před nímž lampa večné slávy hoř

Písně králové Alžběty.

1.

Svatá světla! odkud putujete,
 Odkud vede ruka boží vás?
 „Lásky zdrojem záře naše kvete,
 5 Od východu vyslal Tvůrce nás,
 Bychom v oči vlhké potopily
 Jiskry naše, nebes svatou zář,
 Duše posvětily, potěšily,
 Vyjasnily trudobledou tvář!“ —

Díky vám za svaté pozdravení,
 10 Hvězdy jasné! mluvejte k duši mé.
 By jí blesk váš v jasném objevení
 Věštil zprávy z vlasti milené!
 „V strast a hrůzu hvězdy nezírají,
 Putující drahou nebeskou:
 15 Hvězdy, bolestnou co zprávu dají,
 Národu českého slzy jsou!“

2.

Větry, k vlasti milé spěchající,
 Pozdravujte hroby otcův mých,
 20 Doneste tam hlasy stonající,
 Chvění slz na harfu roněných.

Lette, lette hradu ke tvrdému,
 Celujte tam drahá očička,
 Zaseptejte miláčkoví mému,
 Za něj že se modlí matička.*)

*) Toho času král Jan synáčka svého Václava (Karla) na Křivoklátě stříci kázal, obávaje se, by snad odporná strana sobě jeho za krále ne zvolila.

Tam, ach, tam mé duše touha spěchá,
K ostatkům těch hrdoslavných dob,
Tam kde dcery královské útěcha,
Synům žalář, ach, a otcům hrob! 25

Mezi vězením a hrobu slasti
Jedna růže jenom vykvítá — 30
Růže lásky národu a vlasti,
Růže horkou slzou zalitá.

Ó ty krásná, krvavá ty růže,
Sklade slz a blahých dychtění!
Tvé jen kouzlo zažehnati může 35
Hrůzu hrobu — hrůzu vězení!

3.

Tiše, tiše sláva kráčí Z vlasti Libušiny ven, Na otcův jen hroby v pláči 40 Oko žalostné otáčí, A pak zmizí jako sen.	Ach, v té bouři kruté zloby Hrob nám útěchou se stal: Běda! národ tmavé hroby Jediný co poklad z doby 45 Slavných předkův zachoval!
---	---

Ano, jasnější se líce
Nad popelem dávných dob!
Jména, velebně se rdíce,
Jako svaté chrámu svíce 50
Osloňují slávy hrob!

4.

Světa naděje! tot koule pěny, V níž se nebe jasně zardělo. Poblesk lunny v mračnu objevený, 55 Oblouk duhy rájem rozevřený: Jeden mžik — a vše to zmizelo!	Dědička tak Přemyslova trůnu Nadějí se světa kochala; A teď o samotě v strasti lůnu Slzou kropí harfy věrnou strunu, 60 Útěchou jen ta jí zůstala.
--	--

Hudbu milou tobě, česká země,
Dědictví co svaté posílám,
Aby v žalu tvoje drahé plémě
Kouzlem rajským potěšila jemně, 65
Oslavila národnosti chrám!

Modlitba v lese.

V háji zeleném se větve Buků rozkládaly, Kapli Václava svatého Mile objímaly.	Ptáčkové tam kolem chrámku 5 Sladce švitořili, Jakby vévodu svatého, Písní velebili.
--	---

Slyš! tu zdaleka zazvučí
 10 Komoňů klusání,
 Ptactvo zděšené na větvích
 Utají zpívání.

Teď to vesele zatroubí
 Do těch černých lesů,
 15 Tak že buky i ty skály
 Ozvaly se v plesu.

Ejhle tamo mezi listím
 Již se hlavy třpytí,
 Přílby, prápory a kyty
 20 Mžikem tam se svítí.

A již houfec ozbrojenců
 Blíže chládkem jede;
 Vilém Zajíc houfec pod svým
 Práporom to vede.

25 Jak pan Vilém chrámek boží
 Mezi buky zočil,
 Tažení zastavě, hbitě
 S komoně tu skočil.

Na zem kleknul — vedle něho
 30 Ctibor jednoruký;
 Tiše kolem žehnajíc se
 Křížem svatým pluky.

„Díky, Pane,“ Vilém šepce —
 „Že sme zvítězili,
 Odporníky krále šťastně
 Z kraje vyrazili.“

„Díky, Pane, že za krále
 Krev se naše lila,
 A že s králem česká zem se
 Opět spřátelila.“

„Králi krev a duši Bohu,
 Srdce drahé vlasti!
 Rač jí, Pane, vystříhati
 Od veškeré strasti!“

„Amen!“ ozvaly se sbory
 Spolu se modlice;
 Ctibor svatý kříž též dělá
 Ostatkem pravice.

Zmizel již pan Vilém Zajíc
 S korouhví svou v lese —
 Větrík jenom temný dupot
 Ku kapliče nese.

Opět ptactvo po větvíčkách
 Hlásky pozdvihuje —
 Píseň Václavu svatému
 Dále zpěvuje.

Česká archaeologie křesťanského středověku.

Řeč akademická.

O b s a h. Rozsáhlost a rozvětvení archaeologie vůbec. Účel archaeologie české křesťanského středověku. Poměr archaeologie předkřesťanské i středověké k dějepisu. Rozmanitost zdrojů archaeologických. Umělecká archaeologie středního věku a poměr její k archaeologii klassické. Historický přehled vyvíjení archaeologie klassické i národní. Příčiny dosavadního zanedbání archaeologie české. Velká důležitost a spolu i nesnadnost zpytování našich starožitností. Stopování rázu národního v ostatcích starobylého umění českého. Potřeba kritického srovnávání domácích starožitností s cizími. Význam živlu náboženského ve středním věku. Křesťanské umění. Působení věků a národností na zevnější ráz křesťanského umění. Zvláštní význam národní doby českého umění. Pilná potřeba zpytování národních starobylostí, zvláště v nynější době, pro Čechoslovany a rakouské Slovany vůbec.

Řekové nazývali náuku o nejstarších dějinách národův *archaeologii* (*ἀρχαῖος* starobyly a *λόγος* věda). Tak nazval Dionys Halikarnas-
ský dílo své, nejstarší děje Římanův obsahující, *archaeologii římskou*.
*Archaeologie však dle novějšího pojmu jest náuka, která pomocí staro-
bylých památek osvětluje život národů*. Náuka tato jedná o starobylym 5
umění, taktéž o mincích, nápisech, obrazech historických, obsahuje
známost obřadů náboženských, starodávních zákonů, obyčejů a způsobů
domácího i veřejného života. Již z toho na jevě jest, jak nesmírné
pole zpytování náuka tato otvírá. Ještě znamenitěji však šíří se pole
toto, když povážíme, že každý národ, který za minulých věků nějakého 10
stupně vzdělanosti dosáhl, svou zvláštní archaeologii má, která opět na
mnohé větve rozdělena jest.

Nejvíce ovšem o starožitnostech Řekův a Římanův jednáno a psáno
bylo, poněvadž tito národové nejvýše mezi všemi starými národy se
povznegli jak v politickém životě, tak též v oboru umění a vzdělanosti. 15
Vedle starožitností těchto klassických národův nejhojněji zpytovány byly
starožitné památky Egyptanů, Židů, Indů, Peršanů a národův asiatských
vůbec.

Známost dávnověkosti cizích národův jest ovšem vážným předmě-
tem; než však každému vzdělanci zpytování dávnověkosti onoho národu, 20
k němuž on svazkem jazyka a pokrevnosti poután jest, předmětem mno-
hem bližším a důležitějším býti musí.

Náuka o dávném životě národův nynějších slove *archaeologii ná-
rodní*, kdežto nauka o starobylostech dávně zahynulých klassických ná-
rodův *archaeologii klassickou* se nazývá. 25

Poněvadž každý vzdělaný národ svou vlastní archaeologii má,
k nížto se pozornost a vroucí jeho náklonnost zvláště obrací, protož i
my zavázáni sme citem vděčnosti a lásky k předkům svým, abychom
zřetel k ostatkům jich vzdělanosti a duševního života obraceli.

O starožitnostech českých předkřesťanské doby jednal sem již; 30
předmětem naším nyní jest *archaeologie česká křesťanského středověku*.

*Účel české archaeologie křesťanského středověku jest, pomocí
starobylych památek utvořiti pravdivý obraz života Čechův ve střed-
ním věku*.

Úloha tato jest veliká, důstojná, avšak nesnadná; neboť ke zdár- 35
nému provedení úkolu tohoto netoliko potřebí zevrubné známosti zdrojů,
které poskytují světla a barev k vytvoření věrného obrazu onoho věku,
nýbrž i třeba, aby se rozdílů času a dob šetřilo, ku kterým se pra-
meny tyto a vážená z nich svědectví vztahují. Zdroje pak, z nichžto
známosti starověkosti vážití lze, jsou tak rozmanitého druhu a způsobu, 40
že jedinému zpytateli možno není, aby ke všem rovnou měrou péči a
pili přiložil. Neboť vyskytují se tyto zdroje jednak v pradávných zá-
konech, z nichžto státní a obecné poměry vysvítají, jednak v ústrojí
církevním a názoru náboženském, a taktéž v památkách, z nichžto po-
znatí lze uměleckou vzdělanost, způsob a mrav středního věku. A tato 45
rozmanitá svědectví na mnoze mlhou časů tak zahalena sou, že zpy-
tující rozum se jich často jen domakává, aniž pak v úplnou jich pod-
statu nahlédnouti může; a kdežto zase některý z těchto dávnověkých
pramenův hojněji se prýští, kmitá se jiný v mlhách nejistoty a právě
tam se tratí, kdeby jeho plný proud zpytateli dávnověkosti nejvítaněj- 50

ším byl. Než však porovnáním jednoho pramene domácího s druhým, a pak přirovnáním těchto zdrojů k cizím toho druhu svědectvím, t. j. kritikou *archaeologickou*, docíliti lze žádoucích výsledků a prodrati se k jádru pravdy.

- 5 Čím vzdálenější doba, o nížto dějepis jedná, tím důležitější, tím vážnější jest zpytování *archaeologické*. Ano tvrditi můžeme, že v nejdávnější předkřesťanské době vlasti naší *archaeologické* zpytování zaujímá přední místo, kdežto dějepis do zadu ustupuje. Neboť zdroje historické věku celtického, markomanského a pohansko-slovanského tak sporé jsou
- 10 a nevydatné, že se v krátkém čase mohou sčísti a během několika hodin úplně přehlednouti, kdežto svědectví *archaeologická*, pomocí srovnávací metody z dávných dob vážená, tak hojná jsou, žeby ne hodin několik, nýbrž celých let k úplnému s nimi se seznámení potřebí bylo. A medle jak živé, jak plastické a významu plné obrazy minulých časů
- 15 sestavují se před zraky naším pomocí *archaeologického* zpytování! To, co dějepis jako v mlhách rysy všeobecnými naznačuje, nabývá těla, podstaty, individualnosti. Zde pokolení dávno zhaslá a zapomenutá mluví k zraku, k citu našemu prostředkem památek ze země, z rumu, z mohyl dobytých. Tu zbraň, tam mince, zde obraza, tu nádoba, tam
- 20 žaroviště poskytuje zřejmého svědectví o vzdělanosti, řemeslnické zručnosti, domácím životě a obřadu náboženském i pohřebním; jména míst, vrchů a potoků zvučí až posud starodávným původním hlaholem k sluchu našemu, a starobylá báseň a pověst zbuzuje v duchu a srdci ozvěnu myšlének, citů a toužení oněch pokolení, o nichžto dějepis buďto žádne,
- 25 buďto zběžné a nejisté zprávy podává.

- Avšak ve středním věku popouští *archaeologie* znenáhla přední místo vědě té, která pravdivé, pamětihodné události a děje, z pramenů písemných a z ústního podání vážené, popisuje, t. j. *dějepis*. Na počátku doby křesťanské probírá se záře historického světla šerou mlhou
- 30 *dařnověkosti*, tu a onde osvčující ústroj, mrav a způsob národu; avšak velmi spoře, nedostatečně probleskují *paprskové* tito, neboť světlo historické oněch dob snáší se téměř výhradně nad politickými a válečnými událostmi, tak že v nížinách společnosti lidské nad duševním a hmotným životem národu samého nejvíce hustá tma se prostírá. Tem-
- 35 notu takovou jedině proniknouti lze světlem, ježto věda *archaeologická* rozsvěcuje. Pokrokem však věku kloní se znenáhla záře historická též k nížinám života společenského; v XI. a XII. věku plane světlo, z *dějepisných* zdrojů se prýstící, již častěji nad soukromným životem lidu; než však i v těchto dobách přemnohá tmavá mezera se naskytuje,
- 40 která tudíž světla nauky *archaeologické* žádá. Totéž i v XIII., XIV., ba i v XV. století znamenáme, byť i v pozdějších těchto dobách tmavé mezery víc a více mizejí, až pak na konci XVI. a začátkem XVII. věku říci se může, že *dějepis* úplně osvčeuje život národů netoliko vojenský a politický, nýbrž i mravní a hmotnou jeho stranu.

- 45 *Historie a archaeologie tudíž i ve středověku úzce spojeny býti musejí, aby úplného všestranného pohledu na minulou dobu národu našeho poskytnouti mohly.* Obě vzájemně se doplňují; jedna bez druhé nemůž býti, teprva z obou tvoří se onen velebný pramen, z něhožto národ známost dávných života svého věků, vědomí síly a slávy své, avšak
- 50 i výstrahu významu plnou váží. Vědomím takovým požívá národ ovoce

vlastního osení svého. Takovéto živoucí vědomí jest spolu nezkaleným zřídlem občanských ctností; neboť každé pokolení, poznavši cenu minulosti své, založenou na skutcích vykonaných drahou obětí krve a života předkův, nebude život svůj vléci v lenivém dřepění, v kalu lhobejnosti a sobecké ziskuchtivosti, nýbrž povznese ducha svého k obětovnosti šlechetné, k vyšší občanské ctnosti, aby se stalo hodným předkův svých a spolu i hodným, aby budoucí potomkové s vděčnou úctou o něm vzpomínali!

Podotknul sem, pánové, že zdroje, z nichžto národní archaeologie svědectví a důkazy své váží, velmi četné jsou i rozdílné, a tudíž že 10 obor archaeologie národní nad míru rozsáhlý jest. Věc sama tomu chce, abychom sobě jedno z odvětví jeho za předmět zpytování vytknuli. Hodlám tedy pozornost vaši obratiti k *středověkým památkám českého umění*, při čem však potřebě vyhnouti se nelze, *spolu zřetel míti ke vzdělanosti a způsobu života předkův našich*.

Nalezáme sice ve starších i novějších spisech vlasteneckých zprávy o starožitných chrámech a jiných českého umění památkách, ano i dosti obšírné popisy jich; avšak jsou to nejvíce zprávy a popisy historické, nikoli však úvahy z hlubšího názoru vědy a umění vážené, jimiž by se na *vyšší význam a cenu* památek takových ukazovalo. Směr 20 takovýchto spisů můžeme poněkud přirovnati ke směru spisů starších, jednajících o archaeologie klassické. Ano pozorujeme, že se týž způsob vyvinování v naší umělecké archaeologii, jakož v archaeologii klassických národů, zjevuje. V XIV. století začala se v Itálii, zvláště působením Petrarchovým, pěstovati římská a řecká antika. Lorenzo Medicejský byl 25 vroucím její ctitelem a pěstounem. Ve Florencii, v Římě, Neapoli, Miláně a později i v Paříži sestaveny byly sbírky skvělých ostatků klassického umění. Tyto památky vyobrazeny a podrobně popisovány byly učenými zpytateli během mnoha věků až do polovice XVIII. století. Přednější z těchto spisovatelů byli: Alberti, Piranesi, Serlio, Palladio, 30 Philibert de Lorme, a později Spon, Wheler, Ernesti, Montfaucon, Groevius, Gronovius, G. Poleni a t. d. Do řady těchto popisujících archaeologů ovšem i ne jeden pozdějšího věku spisovatel o starobylostech klassických jednající, na př. Seroux d'Agincourt, náleží.

Avšak v polovici XVIII. století nastala nová doba klassické 35 archaeologii. Kdež totiž dříve předměty antické popisovány bývaly za příčinou starověké památnosti, krásy a ušlechtilosti jich, obrátil se tenkrát duch vědecký ke zpytování *vyššího jich významu*, a ony upotřebovány sou ke stopování *duševního života* národů klassických a člověčenstva vůbec. V nové této době vynikají spisy svými Caylus, Winkel- 40 mann, Lessing, Heyne, Visconti, Millin, Barthelemy, Sulzer, Quatremère, Welker, Böttiger, Champollion, Zoega, Raoul Rochette, Letronne, Kugler, Hirt, Schnase, Meyer, Thiersch, Müller, Batissier, a jiní archaeologové našeho věku.

K minulosti naší vlasti zpytující zrakem kdo hledí, tomu zjevuje 45 se *podobný směr* u vyvinování a pěstování památek *národních*, kdekoli totiž směru tomuto běh a nával politických událostí nepřekážel. Karel IV., jsa v přátelském spojení s Petrarchou, nejkrásnějším to duchem krásné Italie, byl horlivým přítelem a sběratelem památek starobyložného umění; onť přirovnati se může proslavenému pěstounu antiky, Loren- 50

zovi Medicejskému. Bouře husitská zmařila však, co péčí Karlovou bylo počato a vykonáno. Na konci XVI. věku nastala císařem Rudolfem nová radostná doba umění českému a památkám jeho. Rudolf založil v Praze sbírku jak klassických tak i domácích uměleckých památek; než však

5 skvělý, pro dějiny české vzdělanosti důležitý poklad tento ve třicetileté válce dílem zmařen byl, dílem do vzdálených zemí zavezer.

Literatura, o národních starožitnostech uměleckých jednající, nemůže se u žádného národu vyrovnati literatuře klassické antiky; avšak

10 jest totiž pouze popisující, historická, a tak tomu jest i u nás v Čechách. V dějepisech starších vlasti naší vyskytují se po různu zprávy o církevních budovách a obrazech; v XVI., XVII. a XVIII. století znějí již zprávy tyto jasněji a obšírněji, na př. ve spisech Paprockého, Pešiny z Čechorodu, Beckovského, Balbina, Kořínka, Dobnera, Hammer-

15 schmida, Švendy, Zieglera, Schallera, Bienenberga, Meissnera, Hebera a jiných.*) Než však všechny v těchto spisech obsažené zprávy o starobyklých památkách českých jsou, jak praveno, pouze historického obsahu; nikde ke kritickému jich rozboru zřetel nebyl obrácen, tím méně k vyššímu významu jich, ke zpytování života národu našeho.

20 A kdežto skrze celé století klassická archaeologie na vyšším vědeckém stupni stojí, nalezá se národní archaeologie naše až posud v první pouze popisující době. A nám, pánové, úloha připadá, abychom skoumajícím rozumem a srůvnavací kritikou archaeologii naší národní k tomuto vznešenějšímu stupni cestu klestili.

25 Příčiny toho, že se česká archaeologie zdařileji vyvinouti a k vyššímu ponětí úkolu svého povznést nemohla, byly dílem politické pohromy na Čechy uvalené, dílem i duch časů minulých vůbec, a zvláště duch vědy, který s přílišnou přízní k památkám klassických národů se klonil. Ano s podivu hodnou dychtivostí pátrali naši učenci po

30 stopách nápisů, po nádobách, ano i cihlách římských, avšak nevěřili sobě ostatků stavitelského a obraznického umění, z dávných věků vlasti naší zachovaných. Kostely slohu byzantinského a gothického, jichžto se bouře válečných dob byla nedotkla, bouraly se z příčin sobeckých, na mnoze velmi mrzkých. Náhrobné kameny s významnými

35 obrazy a nápisy kladeny byly do základů všedních budov, aneb sloužily za dlažbu továrnám, ano i kravinům. Domníval se tenkrátě učený svět, žeby úvahy o starožitnostech národů, kteří nežili v oboru klassické vzdělanosti, věcí marnou byly, nepřinášející žádného prospěchu vědě a učenosti. Jakoby památky otcův našich, poněvadž se neskvěly

40 leskem klassické výtečnosti, nezasluhovaly podobné šetrnosti, jaká se památkám cizích národů, ano i nejnižším plodům přírody, hmyzům a nerostům, věnovala a až posud věnuje! V novější tepva době, když valná částka památek těchto již byla zmizela z půdy vlasti naší, obrátila se k nim pozornost některých vzdělanců. Jiná neméně vážná toho

45 příčina byla nesnáze, s vědeckým zpytováním starobylostí spojená. Snadněji totiž dějepis nalezl přístup k pramenům písemným, nežli

*) Jediná větev archaeologie české, totiž *numismatika česká*, s vědeckou důkladností u nás pěstována byla. Připomínám zde pouze Adaukta Voigtovo proslulé dílo: *Beschreibung der bisher bekannten böhm. Münzen*.

archaeolog k předmětům úvahy své, totiž starobylým budovám, malbám, slitinám a jiným zdrojům, z nichžto látku k vypočtení domácího života a obyčejů lidu vážit lze. Dějepisec musí ovšem míti rozsáhlé znalosti písemných pramenů; vtip jeho, diplomatickou i filosofickou kritikou zostřený, musí pronikati mlhami času. Avšak i archaeologovi potřebí 5 netoliko bedlivého studium dějepisu vůbec, nýbrž i historie umění; onf musí taktéž zřetel míti k pravidlům kritiky, která však nejvíce vlastní zkušeností s nemalou často obtíží a s velikým nákladem získána býti může. Tudíž pochází, že dějepis politický ode dávna mnohem hojněji pěstován byl nežli archaeologie národní. 10

A předce, ať ničeho nedím o ostatních oddílech archaeologie, již ta jediná větev, která o ostatečích umění jedná, v úzkém spojení jest s osudem člověčenstva; nebo dokázati lze, že se uměleckými výtvary vysvětluje historie národů, podobně jako válečnými skutky a politickými příběhy panovníkův. Na jevě jest, že tou měrou, kterou vzdělanost 15 národů postupuje, se mění a přetvořuje, taktéž umělecký ráz, mrav a způsob společenský se mění a jinačí. Můžeme říci, že ostatky starodávného umění jsou takměř zlomky duševní činnosti dávných věků, k našim dobám dochované.

My však, mimo tyto všeobecné, ještě zvláštní příčiny a důvody máme, k našim národním památkám zřetel svůj obracet. Ovšem dolo- 20 žiti třeba, že zpytování našich národních památek zvláštní obezřetnosti a kritiky požaduje.

Nikdo totiž nepochybuje o tom, že Čechové z původní vlasti své zvláštní, celému slovanskému pokolení obecné a přirozené mravy, obyčejy a obřady do nové vlasti, totiž do země české, přinesli. Avšak 25 země tato, v prostřed Evropy položená a z velké částky obstoupená národy cizího původu a mravu, stala se ve středověku bojištěm, kde slovanský život s cizími živly tuhý zápas vésti musel. Chtějíce tedy věrný obraz života a umění Čechův středního věku nakresliti, nemůžeme se vyhnouti povinnosti a úloze, *stopovati sledy původních živlů slovanských, tajících se v duševních i hmotných památkách předkův*; 30 tak též věc sama tomu chce, abychom nenáhlé působení cizího, zvláště německého živlu zpytovali a ukázali, kdy a kterak ráz slovanský přetvořen byl, ukázali konečně, v čem neporušen zůstal a jaké výsledky z obapolného stýkání-se obou těchto živlů v životě pospolitém i umě- 35 leckém národa našeho se vyskytovaly. Tudíž třeba, abychom předně znáti se naučili původní nezkalený ráz a způsob slovanský, a pak i způsob a ráz národů cizích, se Slovany se stýkajících. Důkladný badatel starožitností našich tudíž úlohu na se bere, zpytovati mravy, umění a vzdělanost jak národů slovanských, tak též německých, a v hlavních 40 rysech alespoň i národů romanských. Neb jinak, obracejíce pozornost pouze k památkám starověkým, v české zemi se naskytujícím, a nehledíce k starobylostem jak slovanským vůbec, tak též k německým a romanským, minuli bychom se s prospěchem žádoucím. Ovšem zdá se, jakoby cesta tato nesnadná byla a dlouhými oklikami k naznačenému 45 cíli vedla. Avšak komu na skutečnosti a pravdě záleženo, tomu se nevyhnutelná potřeba obcházký takové před oči a rozum stává. Což na př. platno, pokládati jistý způsob stavby, malby nebo kroje za původní způsob český, když srovnávání s cizonárodními tohoto druhu předměty naprosto tomu odporuje? Nemuseli-li bychom, postiženi jsouce v bludu 50

takovém, za to se hanbiti? Naproti tomu podává nám tatáž srovnávací metoda zjevných důkazů, že Čechové ve středním věku povznesli se původní duševní silou svou na znamenitý stupeň mravní vzdělanosti, která zdrojem byla netoliko velkých historických skutků, nýbrž i prací v oboru umění vykonaných. Avšak nesmíme k památkám tento měřítko nynějšího umění přikládati. Nebo podobně jako na obraze temném barva nějaká, vedle tmavějších položena jsou, dosti světle a jasně vyniká, kdežto táž barva na jiném skvělých i jasných barev obraze stínu se podobá: tak výsledky snažení člověka jiné a jiné ceny nabývají dle okolností, v nichžto vznikly a položeny byly. Dílo umělecké, ze stanoviska nynějšího umění budouc posuzováno, za nepatrné i nedospělé lehce může býti prohlášeno; avšak zpytatel, který vniknul do okolností a poměrů dávného věku, jehož plodem dílo toto jest, docela jiný úsudek o něm pronáší. Nevědomost nesmí býti měřítkem snažení a skutkův člověka a národů!

Naskytuje se však ještě jeden živel, jenž za středního věku valně, ano nejmocněji ze všech v život národa našeho působil, totiž *živel náboženský*.

Svědectvím souvěkých spisovatelů dokázáno, že vzdělanost pohanských Slovanův, a tudíž i Čechův, dosti vyvinuta byla a ovšem znamenitější, nežli se domnívají ti, kteří až do novějších dob historii českou spisovali. Než však tato pohanská vzdělanost musela ustoupiti a pokoriti se mocnějšímu živlu osvěty, který se národům v duchu víry Kristovy zjevil.

Do vlasti našich, do Čech, na Moravu a na Slovensko, zavedena byla víra Kristova mírným, blahoplovným způsobem. Byliť to zbožní apoštolové slovanští, kteří nikoli násilím, mečem a ohněm, nýbrž dojmavým mateřským hlaholem slovo Páně hlásající, víru spásy do vlasti našich uváděli. Ovšem zákon nové víry přísně a neodolatelně žádal, aby pohanské názory, obřady a modly zmizely s půdy naší; avšak kněží i apoštolové slovanští nestavili se na odpor řeči, ani působům a obyčejům národním. Náboženstvím Kristovým ušlechťeny byly mravy a způsoby lidu slovanského, ale přitom šetřen byl a ve své podstatě zachován původní duch, mrav a způsob.

Náboženství křesťanské chovalo v lůně svém zárodek nové vyšší vzdělanosti, zárodek věd a umění. Křesťanská vzdělanost, z jižních řeckých a italských krajů do vlasti naší zavítavši, přinesla s sebou též i významné odlesky vzdělanosti dávných Řeků, Římanů, a zvláště tehdejších Byzantincův. Tím tedy byl základ položen novému vzdělanosti věku, kterýžto, proniknut jsa duchem víry a oživen paprskem vzdělanosti jižních národů, na půdě této zvláštní slovanský ráz obdržel, a ráz ten v první polovici středního věku skvěle a velebně zachoval.

Hledíce však k výtvorům křesťanského umění ve středním věku, známe, že, byť i zevnější formy jich u rozličných národů a tudíž i u Slovanů rozmanitý ráz obdržely, předce hlavní způsob jich u všech národů jeden a týž byl. U pohanských národů bylo to docela jinak. Každý z nich stál sám o sobě s náboženským názorem svým. A podobně jako mythus pohanský rozestoupil se na mnohé, rozdílné, ano sobě odporující strany, tak též různily se pojmy a plody umělecké národů pohanských podstatně jeden od druhého. Řek a Říman, ve smy-

slné kráse náboženství svého se kochající, pohřešoval milostné ideály své v ohromných přísného rázu chrámech Egyptanů, kdežto Egyptan ve skvělém, smyslnou krásou ozdobeném chrámě Řekův nenalezal ukončení víry své. Naproti tomu umění křesťanského věku proniknuto bylo jedním národy veškeré spojujícím duchem. Víra Kristova, jsouc ovšem 5 schopna, aby se stala náboženstvím všech národů světa, postavila ideu pohanskému světu neznámou, ideu *oblažení veškerého člověčenstva*, za ideál, kterému každé ušlechtilé srdce kořiti se musí. Víra Kristova stala se spojídlem národů a společným zřídlem, z něhož duch umělecký názory své vážil. Pročež umění všechných jak romanských, tak 10 germanských a slovanských národův, byť i sídla jich nesmírnou země prostorou od sebe vzdálena byla, má jeden a týž základ, jedinou podstatu.

Směr umění takového byl všeobecný, nesmírný; plody jeho nebyly výtvořiny libovolné obraznosti jednotlivcův, zhotovené dle libosti a k utěšení zámožných, nýbrž byly to plody ducha náboženského vů- 15 bec, mluvící k srdci a duchu veškerého obecnstva. Umění křesťanské mělo tudíž tvar duševní; neboť nezakládalo se v pouhém následování přírody a hmotných předmětů. Hmota stala se nádobou myšlenky, k tomu cíli, aby tato přístupů nalezla zrakem a citem k rozumu, k obraznosti, k duchu. Umění toto představuje tvůrce světa, velebnost a moc 20 jeho, hrůzu smrti a radosti ráje; vypodobňuje moc, slávu i marnost světskou, ctnost a hřích i osud na věčnosti. Náboženství křesťanské zásad a názorů svých nepsalo pouze na desky a na pergamen, nýbrž tesalo a rylo významné obrazy v kámen a kov, tvořilo je ve dřevě i na stěnách, v síních kostelních, aby takto myšlenky náboženské, oděné 25 hmotou, mluvily ke smyslům zástupů věřících. Můžeme říci, že děje církevní nastíněny se nalezají i v částkách budov chrámových. Řezby, malby, hlavy sloupů, ano i drobné sošky a ozdoby mají zvláštní do sebe náboženský význam. Protož díla taková tvořila takměř knihu nevědomému lidu, uvádějící jemu v paměť tajemství víry a dějiny církve. Nicméně 30 křesťanské umění, byť i *jednoho původu* a ducha bylo, dle *věků a národnosti* k rozmanitému způsobu vývinu svého dospělo a tím v zevnějších formách svých se lišilo.

Byť i dle náhledu filosofie všecka krásná umění jediný se doplňující celek tvořila, předce u žádného národu v žádné době všecky větve 35 umění rovnou měrou nekvetly. Tak i netřeba dokazovati, že všecka umění, t. j. básnictví, hudba, stavitelství a obraznictví, vůbec nemají stejného působení v národnost, a tudíž nepřijímají na sebe rovným způsobem tvar národnosti. Básnictví a hudba jsou každému národu vštípeny spolu s duchem a jazykem mateřským; protož se básnictví, 40 provázené zpěvem, nejprve vyvinuje v národě mladistvém, který v oboru ostatních umění ještě patrných pokroků neučinil. Za to se všecka síla obraznosti národu takového soustřeďuje v plodech básnických, Duch lidu pojímá tím živěji a vyjadřuje tím rázněji vše, co přival časů a osudu k němu přináší, čím méně obraznost jeho k jiným způsobům 45 plazení jest obrácena.

Přirozen jest tedy každému národu dar básnictví, kterýžto v junáckém jeho věku nejpůvodnější a nejbodřejší květy vydává. V *básnictví* tudíž *zjevuje se nejpůvodněji nezkalený život národní*. Avšak výtvořná umění nejsou rovně člověku a národu přirozena. Byť i ovšem 50

duch tvořící přední příčinou plodů těchto byl, předce ke zdařilému jich provozování potřebí důkladného cvičení a technické obratnosti. Protož umění výtvarná nejsou tak jako básnictví a hudba veškerému národu přístupna, aniž mohou tak hluboce v duchu národním se vko-

5 řeniti. K rozkvětu těchto umění musí přispívati duch pospolitý všech národů: skvělé vzory, ideály, ano i podrobné zkušenosti v oboru výtvarných umění stávají se časem majetností všech u vzdělanosti dospělých národů, nechť by i, jak svrchu řečeno, každý z nich charakteristický ráz svůj v plodech uměleckých zachoval.

10 Jsou tudíž rozmanité doby a stupně duševního a uměleckého vývinu národa, počínajíc od té doby, kde svěží pramen původního národního básnění se proudí, až k té době, kde myšlenka umělcova zdobí a zvelebuje se názorem, váženým z pozorování a zpytování plodů Praxitela, Rafaela, Michel-Angela, Canovy a předních souvěkých umělců.

15 Kmen slovanský za našich dnů podivuhodným jest úkazem v říši umění, jelikož se až dosud v lůně jeho národy nalezájí, které ještě v první junácké době národního básnictví žijí, poněvadž až posud neblahým osudem jim zabráněno, podíl míti ve snažení národů, duchem času osvětlených, a protož hledati jim jest útěchu v říši národního bás-

20 nictví. Než však jiné kmeny slovanské, k nimž i my vším právem se čítáme, takových pokroků v oboru umění učinili, že se vzdělanými našeho věku národy mohou zápasiti. My však i tím se můžeme honositi, že národ náš ve středním věku slavně vynikal uměleckým snažením svým, čehož bezprostředné důkazy i písemná svědectví až k našim

25 dnům se dochovaly. Ano dokázati lze, že národní Čechův doba básnická stýkala se téměř bezprostředně s dobou skvělého vývinu výtvarných umění, čehož příčinu netoliko v politických okolnostech onoho věku, nýbrž i v pružnosti a bohatém nadání ducha českého hledati lze. A důkazy toho v životě národa našeho stopovati a poznati, a z nich o

30 vzdělanosti a duševních poměrech jeho úsudky vážiti, jest úlohou naší. Každý o věci této hlouběji rozjímající nalezne, že tímto zpytováním se netoliko říše minulosti otvírá, nýbrž i nahlédne spolu, kterak vůli věčnou ústroj života národův i člověčenstva spořádán jest, kterak se v životě veškerém vyskytuje věk dětinský, věk bujného mládectví a věk

35 dozralosti, a že takto ovšem nestejným časem a krokem postupují národové k vyšším stupňům a ke svrchovanému účelu člověčenstva.

XXXIII.

Jan Pravoslav Koubek.

Koubek byl rodem z Blatné (nar. 4. června 1805). Nižší studia konal v Písku, v Praze pod Jungmannem a v Plzni pod Sedláčkem. Práv, jež v Praze studovati začal, necítě k nim opravdového povolání, zanechal a odebral se l. 1831 za vychovatele do Haliče, odkudž se po šesti letech domů navrátil. L. 1839 stal se professorem řeči a literatury české a od l. 1849 i polské na vyso-

kých školách pražských. Poslední doby života ztrpčovala mu choroba. Doufaje na rodinném povětrí naléztí úlevu, zajel do Blatné, kdež jej dne 28. prosince 1854 zachvátila smrt.

Koubek spisovným způsobem svým zastává u nás zvláštní samostatný směr, a vyniká rázem rovně bodromyslným jako jadrným. Větší jeho básně jsou „Básníková cesta do pekla“ a „Hroby básníkův slovanských.“ Sebrané spisy Koubkovy vyšly ve čtyřech svazcích nákladem Bellmannovým v Praze (1857—9).

Elegie nad úmrtím Čelakovského.

(Epilog k druhému dílu „Hrobův básníkův slovanských.“)

Jedna rána po druhé nás stihá,
 Jedna hvězda za druhou se ztrácí;
 Sotva jedno srdce dokrvácí,
 Na jiné již nová střela číhá
 Ukrutného smrti anděla, 5
 By nám duši, jedva pookřálou,
 Bolestí a tužbou nenadálou
 Do samého vnitřku projela!
 Tato žalost celé naší vlasti,
 Jejížto má bolest jen je částí, 10
 Dvoji ranou moje srdce stírá!
 Velká žalost nad velikou strastí,
 Která dlužných slov nám odepírá,
 Malomluvná bývá nejraději,
 Kdyžto naděje se za naději 15
 Do hlubekých hrobů odebírá.

Jako onen malíř ostýchavý
 Zakryl závojem tvář krále-otce,
 Jemuž bolesti šíp pronikavý
 Srdce outlé prohnal přehlucoce, 20
 Kdyžto hrozným bohům za ofěru
 Musil vydat na smrt svoji dceru:
 Takto naše Muza ostražitá,
 Rouškou smutečnou teď polokrytá,
 V době zármutku tak podstatného 25
 Více znakův ducha neposkytá
 K obrazu nám pěvce mileného,
 Teprvé jen včera pohřbeného;
 K tomuž obrazu jest třeba mnoha
 Vzácných barev, štětky přemělé, 30
 Třebat přízně věštího je boha.
 Dárce zdravé mysli v zdravém těle,
 Má-li díka býti básnířovi,
 Jenž by chtěl se rouhat malířovi!

35 Těžko, aby pěvcova hned cena
 Naším zpěvem byla oslavena
 Podle zásluby a podle práva;
 Nesnadno je z cizích věnců skvělých,
 40 Které vděčná uvila jest sláva,
 Sbírat listy laurů osiřelých
 Ke svým věncům stejné slávy chtivým.
 Nechať domáhá se toho díla
 Mladá smutkem nezkrúšená síla,
 Srdcem ozbrojená odvážlivým.
 45 Já chci věncem jenom cypřišovým
 Kvílicí svou lyru ovinouti,
 Pak jej nad hrobem chci básníkovým
 Do mladičké trávy přivinouti.
 Ať si zelený ten věnec zhyne
 50 Pod nehodou listopadní doby:
 Jméno dobrých pěvců nepomine,
 Byť i hrob jich zůstal bez ozdoby.
 Ejhle tato víra svatosvatá,
 S láskou k vlasti nerozdvojně spjatá,
 55 Básníka vždy povznáší a sílí,
 Aby k vysokému pnul se cíli,
 Ježto dobrý Bůh mu uložil,
 Aby věstec v rozniceném zpěvu,
 Velebě ctnost jako krásnou děvu,
 60 Slávu její krásy rozmnožil.
 Toť hle učenosti závistivé
 Slušného jest hněvu příčinou,
 Že jí ve štěpnici zimomřivé
 Květy Pravdy v oné kráse živé
 65 Po písčitých cestách nekynou,
 Jako v básníkových sadech krásných,
 Kdežto nad každinkou pěšinou
 Kvítí Pravdy, v šatě barev jasných,
 S družnou spolčuje se květinou,
 70 Kteráž jako vlnadná odaliska
 Pod výsluním teplejšího pásu
 Vábí hosti z daleka i z blízka,
 Aby chtěli *Pravdě*, chtějí *Krásu*.
 Ač nám básnická ta svatá víra
 75 Kojí srdce, želem trnouce,
 Že se slavným věstcům naše lyra
 V době zavděčí snad budoucí:
 Předce ta nová rána srdce svírá,
 Pod břemenem smutku chřadnoucí,
 80 Že se jazyku slov nedostává,
 Bychom tobě, mladý nebožtíku,
 Aspoň částku zasloužených díků
 Mohli zapraviti podle práva.
 Ba ten týže lačný červ, jenž tebe

Odňal přátelům tvým, druhu milý, 85
 Srdce moje zžírám, krev mi střebe;
 Já pak tuším, že se v brzké chvíli
 Do hrobu má bujná hlava schýlí.

R o k o k o.

Jak osmdesátiletý pan polesný Doupnák vypravuje na štědrý večer svým vnukům
 a pravnučkám, vnučkám a pravnučkám o svých bývalých časech.

(U vynátcích.)

Vy mne pobízíte, milé dítky,
 Abych z bání časů bývalých
 Zlatou rudu sbíral do povídky
 Podle zpomínek mně ostalých.

Ač v té šachtě věku minulého 5
 Hasne paměti mé kahanec,
 Předce pozdvihnu rád hlasu svého
 Jako duchův strážný vyslanec.

Nalejte mi ještě mělničiny,
 Aby mi se jazyk nezpražil, 10
 Abych vánočku a lichotiny
 Svatvečerní česky zavlažil.

Jasně světlo zostří oči moje,
 Jimžto blízká hrozí slepota,
 Že snad mravy dávné, staré kroje 15
 Předěšlého poznám života.

Jindy bývaly jiné časy,
 Dokud více přátel měla ctnost,
 Dokud méně u světácké chasy
 Platil vtip a zlástná učenost. 20

Bez kapslí a bez bavlny střelní
 Šlo se na srnce a zajíce,
 Dřív než oukladníci potutelní
 Lebedovy znali ručnice.

Teď si každý hulvát zapytlačí, 25
 Když ho panská choutka napadne,
 Křídlo jelení a paroh ptačí
 Získá brokem pušky oukladné.

Kam se velkopanské honby děly
 A ty staroslavné štvance, 30
 Kdyžto na koních sme tryskem spěli,
 Paroháče na smrt honíce!

35 Kde jsou dávní hoši kopinníci,
Kteří v kančí tlamu zpěněnou
Tesáky své ztekle blýskající
Potápěli rukou přepevnou!

40 Amen, amen, dítky, pravím já vám,
Smutná hrozí střelcům budoucnost;
Již již s frajkuňstem se rozžehnavám,
Neb se k hrobu blíží lovčí ctnost.

Nuže, zpěváci a písničkáři,
Rozplačte mi lesní ozvěnu,
Pějte píseň lesův hospodáři
O posledním štvaném jelenu!

45 A ty staročeské lesy husté
Hroznou na nás svítí lysinou,
Doubravy a bučiny již pusté
Snad pod ostrím seker zahynou!

50 Rybníky též byly rybnatější,
Že, když štědrý den sme slavili,
Hajní jikrnáče nejtučnější
Na svůj deputát si lovili.

Kdo chtěl lososa mít u hostiny
Podle postních práv a návyků,
55 Dostal hojnost slavné lososiny
Za několik sedmnáčníků!

Dokud u lesů i u rybníků
Bedlivou stráž měla šetrnost,
60 Více českých bylo hodovníků,
Kteří českou ctili hostinnost.

Tehdáž bylo arci na pekáči
Dostí pečiva i smaživa,
Plamen jasnější plál pod koláči
U hojnosti všeho paliva.

65 Pražský ležák místo bavorštiny
Ostřil hostům na zvěřinu chuť,
A po sklence pravé mělničiny
Žíly probíhala vřelá rtuť.

70 Ano bývaly to časy panské,
Dokud česká réva, chmel a slad
Více než ty bryndy qua-šampaňské
Měly cti a více měly vnad.

- Méně chorob bylo na mou věru,
Zdravý člověk líkům vzdoroval,
A kdo ondy stonal na cholera,
Jindy na červenku choroval. 75
- Koho rheumatismus nyní souží,
Ten měl jindy suché loupání;
Komu aneurisma průdch ouží
Míval druhdy srdce klepání. 80
- Kdo se zhojiti chce kalomelem,
A kdo snídá zrnko arniky:
Ten se sladem vyhojil a chmelem,
Užil česneku a papriky.
- Když pak nepomohla moc těch líků,
Zavolal se mistr Krákora,
Ozdoba všech moudrých lazebníků,
Slouha Excellencí doktora. 85
- Tehdá Krákora hned pouštěl žilou,
A když s jarem přišly zimnice,
Album graecum prodával vši silou,
Které ke své střídal praktice. 90
- Polámané napravoval kříže,
Z křenu hnětinky klad' do týlu.
Člověk zdravější byl nežli kníže,
Jenžto z receptů měl postillu. 95
- Kníry hajducké a brada kozí
Nehydily tváří jinošských,
Jichžto vážný člověk teď se hrozí
Jako kommunistů lotrovských. 100
- Když tu čeleď spatřím kozobradskou,
Na turecké brady vzpomenu,
Jak sme pevnost vzali bělehradskou
Tomu vousatému plemenu.
- My sme ovšem také měli kníry
Podle vojenského měřítka;
Kdo však nedbal určené jich míry,
Hrozila mu pět a dvacítká. 105
- Nemalá sme měli, Bůh mi svědkem,
S těmi janičary pračata,
Ale tehdáž já sem nebyl dědkem,
Vy pak nebyli ste vnučata. 110

115 Mladá krev mi v žilách bujně hrála,
 A ta láska k vůdci moudrému,
 Která vojáků všech srdce hrála,
 K vítězství nás vedla jistému.

120 Nikdo nebyl ve svém živobyčí
 Svědkem lomozu tak hrozného,
 Jaký způsobilo hromobití
 Dělostřelců z vojska našeho,

Když sme do hradeb těch velikánských
 Tři dni neustále bouchali,
 Až sme z boží vůle do křesťanských
 Rukou Bělehrádek dostali.

125 A ti smělci, švární dělostřelci
 Byli naší vlasti synové,
 A ti velcí z Turek neumělci
 Zkusili to, co jsou Čechové.

130 Laudon mezi válečnými blesky
 K naší batterii přivčálal,
 „Bravo, děti české!“ řekl česky,
 Slovem českým oheň do nás vál.

135 Mně pak zaklepal tu na ramena,
 Svoji špaňbelkou mi pokynul,
 Já hned radostí se zapomena,
 Byl bych ve slzách se rozplynul.

140 „Hoši, císař bude míti radost,“
 Zvolal vůdce slovem podstatným,
 „Že činíme povinnosti zadost,
 Jak přísluší mužům udatným.“

A což v jeskyni té veteránské
 Slávou písecký se okryl pluk,
 Tam hle proti síle musulmanské
 Jedna ruka byla na šest ruk.

145 Tehdáž byli jiné rejdováky
 Na tureckém onom rejdišti,
 V poli jiné polky pro jonáky
 Na bodnatém hřměly strništi.

150 Já sem šťastně vyšel z toho boje
 A jen tři sem dostal plezury,
 Jichžto nebálo se zdraví moje,
 Bylť sem chlapík tuhé nátury.

- Na svých prsou obrázek sem nosil
Svatohorské boží Rodičky,
Jeho ochrany sem v bitvách prosil,
Bylť mi od vaší dán babičky. 155
- Ona každodenně na klekátku
Růženec se za mne modlila,
Tříkrát za týden se od počátku
Až do konce vojny postila. 160
- V zimní noci u krbu len předla,
A když ráno pěli kohouti,
Ona první z postele se zvedla,
By svou práci mohla stihnouti.
- Každý týden dvacet pecňů chleba 165
Časně ráno pekla v sobotu,
Dala pokrm, kde ho bylo třeba,
Šatila též chudou nahotu.
- Celé okolí ji milovalo,
A na místě jména Doroty 170
Dceru pana polesného zvalo
Pěkným názvem panny Dobroty.
- Když pak sme se navrátili z boje,
Jaký to byl v celé vlasti ples !
Plesalo též potěšení moje, 175
Kdyžto sem jí do náručí kles'.
- Když pak otec mojí dobré ženy
Na věčnost se od nás stěhoval,
Nebožtík náš kníže osvícený
Polesným mne po něm jmenoval. 180
- Ouřad můj byl oddán za dědictví
Synu mému, dědu vašemu,
Jak by lenním právem polesnictví
Rodu náleželo našemu.
- Po Abramů Izák následoval, 185
Po něm nastoupil syn Izákův:
Tak se v doupěti tom uhnizďoval
Po Doupnáku synek Doupnákův.
- Dobře nám se děje v tomto stánku,
Milostivý chléb nám dopřán jest, 190
A když smrt nás zdrtí na řezanku,
Nerozdrtí předce naši čest.

195 Až pak já se vedle vůle Páně
Na křesovský hřbitov uměším,
Tož vám hladší cestu v svatém stáně
U svatého Petra proklostím.

200 Jen mne, milé dítky, pochovejte
Hezky blízko vedle kostela,
Mému popelu pak místa přejte
Vedle nebožtíka konšela.

Že sem na selský lid laskav býval,
Byl jsem lásky lidu oučasten;
Rád bych mezi ním též odpočíval,
Až mne věčný ukonejší sen.

205 Ctěte rolníka, jenž rukou pilnou
O vezdejší váš chléb pečuje,
Jehožto syn v bitvě pěstí silnou
Slávu svou svým vůdcům věnuje!

210 Já sem skončil povídky své látku,
A hle! již ta doba půlnoční
Zvonů hlaholem nás volá k svátku
A k té krásné písni vánoční.

XXXIV.

František Jaroslav Vacek.

Rodem z Kamenice, odkudž se Kamenickým psával (nar. 24. června 1806). Knězem stal se l. 1831. Delší čas byl zámeckým kaplanem v Březnici, potom děkanem v Blovicích. L. 1833 vydal „Písně v národním českém duchu,“ l. 1846 sbírku znělek „Lilie a růže,“ opěvujících dějiny české až po smrt knížete Břetislava v Chrudimi. Mimo to jsou od něho dojmavé elegie nad hrobem matčiným, vytištěné v Musejníku l. 1839. Vacek zemřel dne 23. března 1869.

Z „písní v národním českém duchu.“

Stará lípa.

Kdo tu starou lípu sázel
Na našem dvorečku,
Ten již dlouho odpočívá
V studeném hrobečku.
5 Aby nám tam v létě stlala
Líbezný chládeček,

Vsadbilťe ji tam před časy
Náš dávný dědeček,
Až já budu na hřbitově
Prachnivět v hrobečku,
Bude ještě stát ta lípa
U prostřed dvorečku.

Rozdílný účinek.

Mám v naší zahrádce růži,
Mám ji tam již dvě léta;
Jak mile se jaro vrátí,
Ona pěkně vykvétá.
5 Ó ta milá růže moje,
Ta by nevykvétala,

Kdybych já jí den jako den
Pilně nezalévala.
Ale růže na mých lícech
Lépe by vykvétaly,
10 Kdyby jich tak často moje
Oči nezalévaly.

Osiřelá.

Pod Hosínem dubina,
U dubiny rolí:
Dívčina tam pleje len,
Srdéčko ji bolí.

Měsíc v tmavou dubinu
Bledé světlo seje, —
Děvče ještě na poli
Pláčem líce meje. 20

5 Jak by ji nebolelo,
Když matička v hrobě;
Bratr, sestra zemřeli,
Ona siré robě!

Vůkol ticho, v dubině
Lesní holub huká,
Osiřalé v žalosti
Srdéčko se puká.

10 Slunéčko již zapadá,
Soumrak doly kreje;
Děvče samo na poli
Ještě lniček pleje.

Na obloze dennice
V tiché doubí svítí —
Děvče hořem zemřelo,
Nebude víc plíti. 25

15 Chladný větřík v dubině
Hustým listím věje,
V nářku děvče ubohé
Ještě lniček pleje.

Pod Hosínem dubina,
U dubiny rolí —
Děvče, jenž tam plelo len,
Srdce nezabolí. 30

Příčina šedin.

Vy náš předobry tatičku!
Ta vaše hlavička pečlivá,
Jakby na ni snh napadal,
Tak je ona šedivá.

5 „Jest, mé děti, je ta moje
Hlava již tak tuze šedivá;
A to proto, že bývala
A jest o vás pečlivá.“

Skřivánek.

Co tě, skřivánku, ze sna budí,
Co tě tak záhy z lůžka pudí?
Ještě slunéčko v komnatě dlí,
Ještě hoví si dobrý i zlý.

5 Čí to zpěvem svým jméno slavíš?
Kam se ubíráš? kde se staviš?
Ach, ty tratiš mému se zraku,
Již tě vidím jen jak ve mraku.

	Ptáčku milý! jen zhůru se nes,	Pěj — a duch můj i ve mně hne se,
10	Nad sady, stráně, město i ves,	A se s tebou od země vznese
	Výše a výše k obloze spěj,	Tam ku prasu větu nezhaslému,
	Tvůrci chvalozpěv k oběti pěj.	K sídlu věčnosti, k Tvůrci mému.

	Pěj — by s tebou má ústa pěla,
	K oběti píseň má zavzněla:
20	„Bože, tys láska — Pane!
	Šrdce mé láskou k tobě plane!“

Hrob dráteníkův.

	Údolím se podle mlýna	K jednomu hrobu nekráčí
	Vine řeka Skalice,	Nikdo však, aniž tu dlí;
	Nad ní téměř hrad vypíná,	Nikdo ho slzou nesmáčí,
	Pod ním vlídná Břežnice.	Ač se mnohý pomodlí.
5	A za městem na hřbitově	Mé tu srdce rádo dlívá,
	Tam na té svaté roli	Příchozí tu pochován!
	Každý spí ve svém tu rově,	Pláč tichý mi zrak zalívá —
	Žádného nic nebolí.	Tuť leží chudý Slovan!
10	Neplatí rozdíl tu žádný:	Kříž železný ční ze země
	Vedle chudých bohatí	Nad hrobem tu s nápísem:
	Pochování hrob ve chladný,	„Ač jsem z dálné vlasti plémě,
	Pláč živých je nezbudí!	Předc zde mezi bratry jsem.“
15	Sem na dušiček památku	Ano, zde's mezi bratřími
	Svůj vždy svého navštíví,	Sourodnými pochován,
	Otce syn a dcera matku,	Odpočívej lehce s nimi,
	Sestra zde o bratru ví.	Až nás všechny svolá Pán!

Z „Lilii a růží.“

K r o k.

	Svatém na Vyšehradě Krok vládne
	Dobrodějně k země české blahu;
	Nebe jeho podporuje snahu,
	A mu vlády břemě činí snadné.
5	Bezpraví se nepromíjí žádné,
	Spravedlnost u jeho dlí prahu,
	V jedné ruce meč a v druhé váhu;
	Běda, kdo jí v přísné ruce padne!
	Ač se neskví vítězstvím co rek,
10	Čelo jeho jiná věncí sláva:
	Mstitel křivdy, hajitel jest práva.

S ním začíná nový Čechům věk;
Pěstě umění při země klidu,
Zoroastrem českého je lidu.

Libín.

Rozkošné a tiché ve krajině 15
Vystavěvši Libuše hrad nový,
Se svými tam pannami si hoví
V utěšeném sídla toho klíně.
Zlatem skví se komnaty a síně,
A chrám k počtě bohu Perunovi; 20
Skvostnost všecku jazyk nevysloví,
Na niž patří oko na Libíně.
Kolem hradu posvátné jsou háje;
Všecko, nač tu oko pozírá,
Upomíná na blaženost ráje. 25
A zde kněžna Čechů blaze žije;
Libín jesti její Palmyra,
Ona sama krásná Zenobie!

Anděl strážný.

Blaze, komu strážný anděl stojí 30
Se štítem a mečem po boku!
Ten při nepřátelském útoku
Zvítězí ve každém světa boji.
Nepřítel, byť v ocelové zbroji
Lestných používal úskoků,
Neučiní k předu pokroku, 35
A ve púťce tuhé neobstojí.
Ach! my všickni jsme jen bojovníci
Na velikém světa zápasišti;
Vázně — ty jsou naši protivníci!
Ten jen nezahyne na bojišti, 40
Koho andělé v tom boji lítém
Mečem brání a přikryjí štítem.

Vděčnost potomstva.

Tak podivně časové se mění!
Nevděčný čím zhrzí nyní svět,
To věk lepší požaduje zpět, 45
A co drahý odkaz si to cení.
Žije, umře mnohý v zapomnění,
Až po dlouhém často běhu let
Teprv jeho přijdou na pamět
Zásluhy jinému pokolení. 50

Coby uznalejší dalo za to
 Potomstvo, by mohlo mnohý prach
 Mít a ctít jej nad stříbro a zlato!
 S pečlivostí mnohý hrob se hledá;
 Kde jest? kdo ví o něm? Nikdo, ach!
 Nežli sama minulost jen šedá.

U hrobu matčina.

Darmo vaneš, větríku tichý, sem z hájiny ke mně,
 Darmo radost šepceš, darmo mi líce chladíš!
 Ach, trudnost panujef v mém srdci neukrotitelná;
 Uplakané oči mé jsou v zdroje proměněny,
 Tak žeť dnem i nocí prýští z nich pláč se žalostí,
 A vzdechy místo slov jen moje ústa mají! —
 Tak ten svět se mění, veselost se ve mále obrátí
 V zasmušilost černou, žert ke žalosti vodí.
 Rychle radosti minou, od smíchu je blízko do pláče,
 Jedva že srdce zplesá, již slza zas se roní.
 Ráno se nad horami v šat různý den přiodívá,
 Slunce se usmívá, hájiny prozpěvují;
 Než brzo vystupují ode všech stran mračna těhotná,
 Ptactvo mlčí, trne les, slunci se líce kalí.
 Den blaha čerstvě mine, s ním čerstvě i rozkoše zajdou,
 Nastane noc temná, jenž podobá se rovům!
 Až příliš podobá se rovům vůkol tu mlčícím,
 Z nichžto nepovstane víc, tam kdo ve lůžku leží.
 Dlouho si odpočinou, v takové kdož ložnici usnou;
 Ach, by procítili zas, darmo je slunce budí!
 Všecko mlčí a spí tu kolem, jen já se ozývám,
 Sám tu živý kráčím ke hrobu matky milé.

Roňte se, ó slzy mé! přes líce na vás již uvyklé,
 Plyňte na líce bledé, s líce na rov zelený!
 Ach, zde v hrobě leží studeném nad všecko milejší
 Matka, a já sirotek na světě byl zanechán!
 Ach, v tom hrobě leží tu její hlava, jenž se tak o mne
 Dnem i nocí staralať — vznikněte, nářky moje!
 Na rtech vznikněte mých, vznášejte se vůkol a vůkol,
 Jsouce i tak veliké, má jako jesti bolest.
 Ach kam přivětivá děla ústa se, jenž u kolébky
 Rty líbávala mé při zpěvu prostomilém?
 Kam oči lásky plné, jenž sou patřivaly na mne
 S potěšením, když sem matky na klíně seděl?
 Kam ruce tak pilné, tak štědré, rádu milovné?
 Kam nohy, jenž pro mne sou se trmácely jen?
 Ach, veta jest po všem! závistná smrt toho vinna;
 Matky tak příkladné déle nepřála dětem!

Ach, veta jest po všem, veta po blaženosti pozemské,
 Nic mi nezůstává nežli památka její! 40
 Mé blaho rov pohltil, z něho nikdy víc mi nevyjde;
 Nikdy — matku milou jižž toto lůno chová. —
 Darmo se ohlíží syn tvůj, ó matko, po tobě;
 Darmo na hrobě volám, darmo kanou slzy mé!
 Mé oko jak vztržené z okolí se vrací zase nazpět 45
 Ke hrobu, an nikdež matky mu nelze najít.
 Žal můj odletuje větrem dál přes hroby temné:
 Nikdo neozve se víc — ozvěna jen mne klamá!
 Ozvěna ta mne klamá, odsíláť nářky mi nazpět,
 Chtíc mi dokázati tak, marně že já tu želím! 50
 Ach, což prospěje pláč? Skropená jim tráva se bujní,
 Jenž, aby zakryla jej, roste na rově jarem!
 Roste — a otláčená kolena předc jsou, u modlitbě
 Vroucí když tu kleším; v chrám toto místo tiché
 Proměňujít, hrob pak nábožné matky ve oltář; 55
 K oběti zápalné v srdci mi láska hoří!
 Již se bolem rozskoč, ó citelné srdce synovské!
 Teskno-tě na světě tom — žíti a matky nemít!

Zvuk slavný zvonu jest, u večer když zní na klekání;
 Slavný, když ránem člověka ze sna budí; 60
 Neb když k chrámu volá, a duši zbožných sbory pílí
 Tam, kde si duch pohoví, kde s něho břemě padá.
 Však mé srdce jinak pronikal hlas, když uměraček
 Matce zněl, leje žal v mou duši ustrašenou.
 A když pak zvoněna hrana: což přehrůzně dorážel 65
 Zvuk s věže ve sluch můj! — ty zvony ještě slyším!
 Jak hvězda zkalená, hořelat jest smutně u rakve
 Svíce bledým plamenem; — světlo to ještě vidím!
 A zpěvy pohřebné se ozývaly různě po domě
 O smrti, soudném dni; — písně ty ještě slyším! 70
 Tehdá ještě však doma, matko, byla's mezi námi;
 Ačkoli již mrtvou, tvé děti líbaly tě!
 V černý pak jsi rubáš oděná byla, kříž do rukou ti,
 Ač ztuhlých, byl dán; toť tvoje heslo bylo!
 Tak ležela's na marách, a sirotci u rakve klečíce 75
 Nářek vedli, žeby skály se rozplakaly.
 Když tebe dítě čilé hladilo, mníc, matka že jen spí —
 Rty tvoje, již studené, nic neucitily víc.
 Ó kéž bych já byl nevěděl též o smrti ještě!
 Kéž bych byl myslil, matka že usnula jen! 80
 Velký bol by minul duši mou byl tímto klamáním,
 Nehrozilat mysl mou tak by památka tato.

XXXV.

Josef František Smetana.

Josef František Smetana narozen ve Svinišťanech v Kralohradecku (dne 11. března 1801). Studoval v Kr. Hradci a v Praze, l. 1823 vstoupil do řádu praemonstrátského v kanonii tepelské a l. 1826 na kněžství vysvěcen byl. L. 1831 stal se professorem fysiky a přírodopisu na filosofickém ústavě v Plzni a l. 1834 doktorem filosofie. Následkem nešťastného pádu pozbyv zraku, po několika teprv letech opět ho nabyl, a zastával pak zase učitelství na gymnasium plzeňském až do své smrti, dne 18. února 1861. Smetana činným byl co dějepisec a spisovatel přírodnický. V prvním oboru sepsal historii všeobecnou ve třech dílech (1846), jejíž jeden díl, o dějinách starověkých jednající, vyšel předtím již l. 1834 pod názvem „Obraz starého světa.“ V druhém oboru vydal l. 1837 „Základy hvězdosloví čili astronomie“ a l. 1842 „Silozpyt čili fysiku.“

Ze „Všeobecného dějepisu občanského.“

Fridrich Barbarossa.

Císař Konrád I., z domu Hohenstaufův, za nástupce poručil synovce svého Fridricha, duchem i srdcem výtečného mladého vévodu švábského, jehož jednomyslně za krále vyvolili knížata říšská na sněmě frankfurtském dne 15. března l. P. 1152. Vyhlášený byl to Fridrich⁵ Barbarossa, první rek svého času. Karla Velikého, oblíbeného vzoru svého, jsa větší, naplnil nejen Germanii a Itálii velikými činy svými, i v širé Asii daleko se rozléhala hrdinská sláva jeho. Duch starých císařův římských oživil v prsou Fridrichových. Říši německou nade všechny státy povýšiti, koruně císařské zjednati první lesk ve světě,¹⁰ byl vznešený záměr jeho, úkol celého života, plného výtečných činův, jež zajisté slavně vyplnil.

První snaha jeho směřovala ke sjednocení Germanie, rozbrojem s Welfy rozporné, jež ovšem on nejsnáze mohl skončiti, poněvadž oba tyto nejmocnější rody, hohenstaufský neb wiblinský otcem, welfský¹⁵ matkou, dcerou Jindřicha Černého, v něm byly spojeny. Urozeností a myslí hrdinskou nade všecku šlechtu německou vynikající Jindřich Lev žádal příbuzného krále o navrácení svého dědictví. I za hodného jej toho uznal Fridrich, nadívaje se tím větší podpory, když jej sobě zaváže vděčností. Pročež vyjednal to s Jindřichem Rakouským, že²⁰ Jindřichovi Lvovi postoupil vévodství bavorského, obdržev za odplatu horní Rakousy a vévodské důstojenství neodvisle pro sebe a všechny své dědice.

Když upokojil Germanii, nastoupil Fridrich tažení římské (1154) pro císařskou korunu, nenadáv se, jak velice Italie za 17 let nepřítomností králův německých se změnila, jaké práce a nesnáze naň zde očekávaly. Duch neodvislosti zavanul po vší Italii a zvyvracel závory staré vlády. V Římě podněcoval Arnold Brescianský, žák Abaelardův, 5 plamen zpoury proti vládě duchovní. Vláda světská papežům odňata a jen výsost duchovní jim zanechána. Podobně se zdvihla města lombardská, obrátivše se v malé republiky pode správou volených přednostů (podestà) s větší i menší radou. Obchodem i uměním množila se lidnost i mohovitost, dodávajíc důvěry ve vlastní sílu. Již dávno vynikali Benátky nade všechny obce italské obchodem a plavbou; loďstva jejich vládla středomořím a pokrývala břehy adriatické; pomorí dalmatské s rozkošnými, pro obchod důležitými ostrovy podnoženo bylo bohatým Benátkám, kdežto panoval dože, vznešený přednosta republiky, jako král nad vodami. Na druhé straně vynikaly Genua a Pisa plavectvím, 15 závodíce s Benátky o rozšíření obchodu a mezi sebou o rozmnožení vlády své na ostrovech Sardinii a Korsice. Z měst však vnitřních lombardských nejvýtečnější bylo Milán, hlava jednoty lombardské proti císařům německým. Tak vyhlížely věci italské, když Fridrich I. nastoupil tažení římské. V říjnu r. 1154 shromáždila se knížata říšská s many a vojsky svými u Augsburga, a táhli přes Trident do Vlach. Na rovinách roncalských u Piacencie německé vojsko se rozložilo; štít královský v prostřed tábora dle starého obyčeje na vysokém sloupě zavěšen a manové říšští hlásnými zváni, aby u krále stáli na stráž, jak toho žádá obyčej a právo. Kdo na dvojí vyzvání takové nedostavil se, trestán jest ztracením léna. Sem přišli vyslancové měst Lodi, 25 Coma, Pavie, a markrabí monferratského, žalující na Milánské, že je násilně utlačují, práva královská ruší, a jestli se jim brzo v tom neúčíní přítrž, že snadno celou Lombardii sobě podmaní.

Darmo se vymlouvali Miláňané, darmo hleděli penězy uplatiti spravedlivého krále; rozhorlen jsa takovou drzostí, táhl k hrdému městu, zbořil Tortonu, spolky jeho, a dav se v Pavii, staré hlavě Lombardie, korunovati na království lombardské (17. dubna 1155), táhl přes Cremonu, Modenu, Bononii i přes hory apenninské k Římu.

Zde seděl Hadrian IV. na stolici sv. Petra, rodem Angličan. Dokonav studia v Paříži, byl se stal mnichem, pak opatem v klášteře sv. Rufa v Avignonu. Rozšafností a ušlechtilostí mravů jsa vyznačen, učiněn byl od Eugenia IV. kardinálem a vyslancem do Norska, kdež založil arcibiskupství drontheimské, o rozšíření křesťanstva velice zasloužil. Byv vyvolen na důstojenství papežské, zasazoval se všemožně 40 o to, aby ztracenou vážnost, slávu a plnost moci v Římě opět vymohl apoštolské stolici. Král německý byl mu vítán z tohoto ohledu. Pročež vypraviv se do Fridrichova tábora, korunu císařskou mu podával, jestliže Arnolda Brescianského mu vydá a vzpurné Římány podrobí. Král svolil, v odpůrcích moci duchovní uznávaje také nepřátely vlády 45 císařské; Arnold byl co kacíř upálen a Fridrich korunován na císařství (18. července 1155). Dosáh takto prvního účelu a poraziv Římány, kteří vojsko německé nenadále byli přepadli, táhl nazpět, vzal a potrestal město Spoleto, jenž obyčejnou daň císaři nechtělo platiti, a ze záloh zrádných Veronánů šťastně byv vychvácen, navrátil se do Germanie. 50

V Němcích den ode dne vzrůstala moc a sláva císařova. Záští domáci přestávala, ustupujice spravedlivým rozsudkům a výrokům sněmův říšských, jimž vážnost císařova navrátila původní moc. I do krajin cizích dosahovala vážnost tato: králové dánští vznášeli své pře na Fridricha; poplatnost Polsky byla obnovena; Vladislav kníže české povýšen na království; království burgundské úzeji spojeno s říší sňatkem císaře s Blaženou (Beatrix), dcerou Ramolda III., dědičkou tohoto vzácného trůnu. Vše se šťastně vedlo před Alpami, ale za nimi nepopřádek, vzdor měst lombardských nové podávaly podněty činnosti císařově. Jednotu celé říše římské upevniti, zákonům císařským všeobecnou platnost opatřiti, pokládal Fridrich za nejsvětější povinnost svou; pročež nařídil druhé tažení do Itálie (1158).

Zde se nejvíce přičil rozkazům císařským Milán, háje neodvislost svou, a sflu svou upevňuje podrobením měst menších, zvláště protivného sobě Lodi. Naň se tedy nyní vši mocí Fridrich obořil. V červenci r. 1158 vtrhla vojska říšská ze všech stran do Itálie. První bylo vojsko české pod Vladislavem králem svým, osobně je vedoucím; druhé pod vévodou Fridrichem, synovcem císařovým; třetí pod vévodou Bertoldem z Zähringu; v čele čtvrtého oddělení přes Trident táhl sám císař. S ním byli arcibiskupové mohučský, trierský a kolínský, biskupové eichstädtský, pražský, werdenský, würzburgský a všecka téměř knížata německá. Na 100.000 mužův pěších a 15.000 jezdcův četlo vojsko císařské s pomocnými věrnými městy italskými, a srazivši se v jedno, obklíčilo Milán.

Hladem a nemocemi jsouc zkroceno, vzdalo se město, prosilo o milost, a velikodušný císař ochotně mu ji udělil. Sotva však bylo prsto nebezpečenství, zprotivilo se opět zákonům císařským, na sněmu roncalském s dotazem právníkův italských ustanoveným, dle kterých ve všech městech přirčeno bylo dozorství vrchnostem císařským. I bylo opět dáno do achtu, obleženo, dobyto a zbořeno (1162). S Milánem padla podpora jednoty lombardské; všecka města potud odporpá, Brescia, Piacenza, Imola, Bononia a j. vzdala se na milost císařskou.

Italie zdála se nyní upokojena, velemocnost císařská upevněna: v tom nová, hroznější bouře vznikla v Římě, a rozvalila se zhoubně po vši říši římskoněmecké. Hadrian IV. zemřel (1158). Sedm kardinálův vyvolilo přítele Fridrichova, mírného Oktaviána, co Viktora III., ale větší jich část podnikavého Rolanda, jenž se nazval Alexandrem III. Císař podporoval Viktora, a dal právo jeho potvrditi sněmem církevním, svolaným v Pavii; Alexander pak, získav zastánce v králích francském, anglickém a uherském, císaře a Viktora nemeškal ohromiti klatbou. Klatba tato dala heslo k novým válkám a litym bojům. Po osmnácte let rozléhal se v Italii lomoz vojenský. I v Germanii záhubný žár války občanské vypuknul, mnohé krajiny strašně popleniv; jeden z nejvznešenějších rodův německých přiveden jím na mizinu.

Lombardové, zdvihše prápor bojovný poznovu, a zarazivše jednotu předešlých mocnější, všecky vládaře a úředníky císařské vypudili. Nejčilejším a nejmocnějším jejich spojencem byl papež Alexander. Jemu ke cti vystavěli Lombardové novou pevnost Alexandrii, co skálu proti útokům germanským. Hrdinský Fridrich ji porazil, a kdyby mu byli přední manové zůstali státi, jistě by byl Italii poznovu pokořil. Ale

opuštěn jsa v největším nebezpečení od nejmocnějšího z nich, Jindřicha Lva, ztratil bitvu u Legnana (29. máje 1176). Císař uzavřel pokoj. U vchodu hlavního chrámu benátského přivítal papež pokoreného mocnáře, od něhož po zavržení Paschala III., Viktorova nástupce, uznán jest za pravého papeže, začež jej na vzájem vyprostil z klatby. Měštům 5 lombardským práva, výsady a obyčeje nejprvé na šest let, později na věčnost potvrzeny; jen přednost císařská zachována.

Zjednav mír v Itálii, pospěšil Fridrich do Němec, kdež jej rmoutilo odpadnutí příbuzného a nad míru potud milného Jindřicha Lva. Dlouho shovíval srdci svému, dlouho výrok sněmu říšského, kterým 10 Jindřich odsouzen byl do achtu, vyplniti se zdráhal, až přinucen byl k tomu hrdého knížete urputností (1183). Vévodství saské a bavorské mu vzal, zanechav mu toliko allodia Brunšvik a Lüneburk. Jindřich Lev sám, na tři léta byv vypověděn, odebral se k švakrovi svému Jindřichu II. králi anglickému. Sasy připadly Bernardovi z Askanie, synovi 15 Albrechta Medvěda, Bavorsy obdržel falckrabí Otto z Wittelsbachu, slavný předek nynějších králův bavorských.

Novým leskem zaskvěla se opět velebnost císařská; pyšná jsouc z velikého mocnáře svého, shromáždila se Germanie okolo Fridricha, když po tolika přestálých nesnázích, tolika těžkých válkách poodpočinuv, 20 na sněmu mohučském (1184) také radostné jednou hody strojil lidu svému.

Asi 40.000 rytířův a nesčíslné množství lidu ze všech krajin germánských a cizích sešlo se k letnicím u Mohuče; jako čarovné město šířil se tábor po rozkošné pláni okolo něho; všechna knížata, ba celé 25 množství lidu hostinsky častováno od přívětivého císaře; králové, vévodové a knížata přísluhovali jemu co číšníci, komorníci a maršalkové. Velebnost císařova, vlídnost císařové, sličnost paní, nádhernost rytířův, kolby, hry, zpěvy — všechno bylo zde spojeno ke vzbuzování radosti nade slávou císařskou a vznešeností říše. A v pravdě, zdaž mohl se 30 tehdá který mocnář ve světě vyrovnati mocí a slávou vznešenému Fridrichovi? zdaž který stát říší německé? K hrdinám vojenským družili se umělcové a básníci, jejichž mistrná díla podnes podivení zasluhují, jejichž písně podnes rozněcují touhu nevyslovnou po zmizelých časech, plných mužné samovolné činnosti. Mocna a slavná byla Germanie veli- 35 kým svým Fridrichem, ale šťastnější mohla býti, kdyby myšlenky na Itálii byla mimo sebe pustila. Fridrich však, vlády italské a rozmnožení domu svého nad míru jsa žádostiv, zasnoubil syna svého Jindřicha, již krále německého, s Konstancí, dědičkou království sicilského (1186), čímž uražen jsa Urban III. připravoval se k odporu. 40

Již se opět tasily meče, již nastávalo nové krveprolití, tu zavzněla žalostná pověst o Saladinově dobytí Jerusalema. Hlásalo se, že to trest boží za ustavičné rozbroje mezi křesťany, zvláště mezi císařem a papežem. Nářek a bědování rozléhalo se Evropou. Ženy úpěly nad ztrátou svatého města, muži shlukovali se k novému obecnému tažení do 45 svaté země. Na velikém sněmě v Mohuči l. P. 1188 pozdvihl se Fridrich co hlava křesťanstva. Ač u velikém již stáří, počítaje sedm a šedesáté let věku svého, nedal se veliký Barbarossa zdržeti, pravě, že má dosti ještě síly, aby se dle povolání svého postavil v čelo křesťanstva. Příklad jeho následovali Fridrich, vévoda švábský, syn jeho, vé- 50

voda štyrský, falckrabí durinský, markrabí badenský, biskupové würrburský, pasovský, osnabrucký, a veliké množství hrabat, pánův a rytířův ze všech zemí německých s nesčíslnými zástupy lidu. Přípravy konali opatrně, aby se uchránili vad, kterýmiž předešlé výpravy křižácké tolik byly utrpěly. K Belovi králi uherskému, k řeckému císaři Isákovi, ke Kiliči Arslanovi II. sultánu ikonskému vypravena poselství žádat o svobodný průchod a odchod, a Saladinovi vyhlášena válka. Bela ochotně svolil; Isák sliboval přátelství; i sultán přízní svou císaře ujišťoval; Saladin pak odpověděl, že Fridricha ctí, že si žádá pokoje, pro jehož zachování že Tyrus, Tripolis i Antiochii v moci křesťanův zanechá, zajaté propustí na svobodu, statky zádušní vydá, a volný přístup ke hrobu božímú i ustanovení několika kněží při něm dovolí. Horlivosti křižáků však mírnost tato nepostačovala. Na začátku máje r. 1189 shromáždili se ze všech stran říše, i množství Čechův pod vůdcem Děpoltém II., u Rýna, a táhli odtud po Dunaji k Vídni a do Uher. Bela císaře slavně přijal, a svornost stvrzena zasnoubením Fridricha Švábského s jednou dcerou krále uherského a přijetím šlechty uherské mezi křižáky. Sotva však poutníci překročili hranice východního císařství, jevila se stará zpronevěřilost obojetných Řekův. Smlouvy nedbaje popouzel Isák Bulhary proti křižákům, cesty dal pokaziti, soutěsky a průchody zazditi, potravu odkliditi, vyslance Fridrichovy do vězení uvrhnul, křižáky všemožně obtěžoval, vypínaje se s nestydatou hrdostí a žádaje posly svými, aby svatému císaři Isákovi Angelovi Fridrich, strážce Říma, složil poslušensství. Fridrich takovou ničemností pohrdaje, klestil si cestu dále, jako lev hejna sův rozháněje zástupy řecké, a psal Jindřichovi synu svému do Němec, aby na příští jaro lodě objednal v Benátkách, Pise a Genue, chtěje po suchu i po moři Konstantinopol oblehnouti a jeho dobytí. Isák však, vida blížící se nebezpečensství, a na Turky, jakož byl doufal, nemoha se spoléhati, žádal znovu o mír, zavázal se obstarati potravu a převoz do Asie, dav čtyřmécitma rukojmí a zasnoubiv dceru svou císařovicí Filippovi. Fridrich rád k míru svolil, maje na zřeteli jen účel výpravy. Přezimovav mezi Filippopolem a Konstantinopolem, chvátal do Asie. Od 23. do 29. března r. 1190 trvalo převážení u Gallipolu, kdež počítáno přes 100.000, dle jiných 300.000 poutníkův.

Spořádav vojsko, zaměřil Fridrich k Ikonium. Ubezpečen jsa o dobré vůli sultánově vyslanstvím jeho, tím méně tužil zrádu, když v Laodicee vliďně byl uvítán a hojně opatřen potravou. Ale brzy důvěra byla zklamána. Táhnouce mimo Nikopol vedeno vojsko krajem neúrodným do těsného údolí. Na konci úvalu byl kopec, jehož Fridrich vévoda s předními šiky spěchal dojíti. Císař v zadním šiku a se zavazadly zůstal opodál za ním, čímž se ve prostředku stala mezera. V tom nenadále vrazili do ní ze záloh Turci, a celé vojsko obklopili. Záhuba jeho byla jista, kdyby se mu bylo dostalo vůdcův méně zkušených, méně hrdinských. Nepřátelé statečně odrazení. Ale nyní počali křižáci trpěti nedostatkem potravu, a dostavše se konečně do krajín úrodných, trprv spatřili vojsko sultánovo před sebou rozložené, silné dle nejmenšího udání 300.000 mužův. Melech, sultánův zeť, byl vůdcem jeho; jist jsa vítězstvím, počal boj; ale křesťané tak náramným rázem udeřili na střed turecký, že roztržštěn byv na všecky strany, 20.000 mužů zanechal

na bojišti. Křížákům nicméně trudno bylo, když, bojem jsouce unavení, neměli, čím by se občerstvili. Prahnuouce žízni ssáli krev zabí-
 tých koní, a z hladu trávník hloedali. Věda o nesnázi té, přistoupil
 Melech k císaři, řka: „Jestliže zaplatíte 300 centův zlata, neboli za
 každého křížáka položíte jeden zlatý, obdržíte pokoj a potravu.“ Ale 5
 neohroženě odpověděl mu Fridrich: „Není způsob bojovníkův sva-
 tého kříže, aby sobě cestu klestili zlatem; mečem si ji otevřeme
 s pomocí pána našeho Ježíše Krista. Jestliže však za výplatu všech kře-
 stanův jednoho dosti byzantinů, poručím, aby ti byl vyplacen.“ Turek,
 rozzloben jsa, odešel. Rozednilo se a křesťané spatřili, že obehnáni sou 10
 polokruhem tureckého vojska. „Mužně ku předu,“ zvolal hrdinský cí-
 sař, „Bůh nám dopřeje vítězství; brzy v zahradách sultánových na-
 lezneme občerstvení.“ I taženo dále, a Turci, bojíce se předešlé rány,
 nedověřovali si udeřiti na vojsko křesťanské; jen opodál je nepokojili,
 až pak k večeru dosáhlo vlnadného okolí města Ikonium. Zde občerst- 15
 vivše se, udeřili na Turky z jedné, na město z druhé strany, a dobu-
 douce slavného vítězství, zmocnili se sídla sultánova, an zatím na
 jiný hrad podál od města byl uprchnul. Nouze obrácena v bohatství,
 bázeň v radostné plesy. Sultán svolil ke všemu, čehokoliv císař žádal;
 zaručil pokoj, dal skvostné dary, a křížáci, hojně všim jsouce opatření, táhli 20
 dále k jihu. Nepřátelé byli přemoženi, cesta do Syrie otevřena, a Sa-
 ladin vítězstvím křížákův tak zastrašen, že pokorně nabízel mír, žádaje,
 aby císař a knížata sami rozhodli, co mu právem náleží a coby měl
 postoupiti křesťanům. Sláva Barbarossova skvěla se nyní nejjasněji;
 všecko, co kdy znamenitého dokázal, převyšeno bylo v očích tehdej- 25
 šího věku tímto vítězstvím; celé křesťanstvo velebilo jej co prvního
 hrdinu svého, co osvoboditele země svaté. — Ale jak vrtkavé je ště-
 stí, jak nejistá naděje, jak ničemná mocnost lidská v ruce Toho, jenž
 dle záměrů nevyzpytatelných osnuje vlákna osudu! Ovoce pracných
 věkův trávívá okamžení. Dne 10. června 1190 vojsko křížácké dalo 30
 se v pochod; vévoda Fridrich vedl předek jeho přes řeku Kalykadnos;
 císař vedl zadní voj. Že však most přes řeku byl úzký, byla přeprava
 zdlouhavá, a císař, maje co mluvíti se synem svým, umínil si řeku
 přebřístí na koni. Daro mu komonstvo zrázelo; mladistvou citě krev
 ve sešlém těle, vrhnul se hrdinský kmet v rozčeřeně vlny. Ale pro- 35
 bůh! síla jej opouští, proud jej uchvacuje, vlny jej hltí; mrtvého
 vynesou na břeh. Úžas, nářek, zoufání strhlo se neslýchané: „Císař,
 vůdce, otec ztracen!“ bědovalo vojsko; „po všem veta!“ A bylo v
 pravdě tak. Vojsko z většího dílu se rozptýlilo, mnozí se vrátili domů
 a jen část bojovníků sledovala Fridricha vévodu do Tyru, kde tělo cí- 40
 sařovo slavně pochováno.

Z Hvězdoslaví.

Cesta nebeská.

Když v noci hvězdojasné k obloze oko povzneseme, baví nás
 kouzelnou jakous dojmavostí ona bledosvětlá prouha, která se mezi
 hvězdami po celém nebi táhne, brzo jsouc širší brzo užší, brzo více brzo

méně lesknavě na rozličných místech se okazují. Známa jest to ona cesta do Říma, mléčná neboliž cesta nebeská, po které dle bájesloví Řekův bohové ke trůnu všemocného Jupitera putovali. Pruhou touto, ode dvou až za sedmácte stupňův širokou, celé nebe opásáno
 5 jest jako kruhem velikým, sestávajícím ze dvou vlastně pásův, kteří se až na dvanáct stupňův od sebe vzdalují, u souhvězdí labutě opět dohromady splývajíce. Čím víc se oko kruhu tomuto přibližuje, tím více spatřuje hvězd, tím více se naplňuje pole dalekohledu leskem hustě poseté, kdežto v částech nebes odtud nejvzdálenějších panuje prázdnota
 10 a řídkost.

Obrovskému dalekohledu Heršelovu ponejprv se cesta nebeská v opravdové své postavě, ve svém dlaždění okázala; on byl první, jenž patrně seznal, že sestává ze samých hvězd, tak hustě u sebe stojících, že paprsky jejich, dohromady splývajíce, z nesmírné dálky toliko
 15 bledý pablesk oku nášemu zasvitají. Z toho, že cestu nebeskou v podobě téměř kruhu největšího spatřujeme, souditi sluší, že se skoro ve prostřed kruhu tohoto nacházíme, ješto bychom ji sice jen co kruh menší nebo podlouhlý viděti museli. Stojí tedy soustava naše skoro v prostřed pásu tohoto a snad toliko částičkou jednotlivou jeho jest, ješto
 20 on sám zase soustavu hvězdovou pro sebe činí. Kdyby soustava tato podobu koule měla, museli bychom hvězdy po celém nebi rovně rozdělené spatřovati, z prostřed koule této je pozorující; že však tomu tak není, a že toliko na blízkou pásu nebeského nejvíce, v krajinách pak o 90° od něho vzdálených, neboli na točnách, cesty nebeské nej-
 25 méně hvězd spatřujeme: nutno jest, že má podobu čočky neboli schodníčka velmi sploštělého, na němž, díváme-li se na ostří, mnoho hvězd za sebou jsoucích viděti musíme: pakli na plosko, málo a toliko nám bližších i nejvíce od sebe vzdálených se nám okáže, ano jich jen málo za sebou stojí. Tak jako soustava planetní v úzkém toliko
 30 pásu zvířetníka sevřena jest, tak i tato soustava hvězdná omezena se býti zdá prostorou sploštětou. Myriády sluncí, k našemu podobných, činí jeden veliký spolek, upoutány jsouce k sobě vespolek zákonem přitažlivosti, jimžto samy opět nesčíslné množství rozličných planet a komet okolo sebe obvádějí, život a činnost po neskončené prostoře
 35 rozsévajíce.

Mlhaviny.

Není však jedinou soustavou hvězdnou tato cesta nebeská, nébrž jednu toliko z nesčíslných jiných, jimiž říše nebeská naplněna jest, a které nám z hloubi nebes ne jako hvězdy, ani jako pásové bledoskvělí svítiti mohou, leč jen co mráčky mhlavé na tmavém dně nebeském
 5 bystrému oku se objevují. Tak jako průměr celé dráhy zemní proti dálece i té nejbližší stálice v jedinký matematický bod se tratí: tak snad opět dálka jedné soustavy hvězdné ode druhé, jedné cesty nebeské ode druhé, tak veliká jest, že celý průměr soustavy jedné proti vzdálenosti druhé soustavy v jedinký bod se ztrácí. Cestu nebeskou
 10 spatřujeme co kruh největší, 180° nad obzorníkem zaujímající, proto že se blíže prostředku jejího nacházíme; kdybychom však o celý průměr její oko své od kruhu tohoto vzdáliti mohli, uzřeli bychom ji to-

lko co kotouč 60°, t. j. tak as velikou jako souhvězdí medvěda většího. Což tedy souditi jiného o mhlavinách takových na nebi, než že podobné soustavy hvězdné jsou jako cesta nebeská, z millionův soustav slunečných záležející? Takových mráčekův mblavých Heršel již přes 3.000 na obloze vyskoumal, z nichž onen v pásku Andromedině a mezi Orionově jsou nejvýtečnější. Jen některé zdařilo se jemu na jednotlivé hvězdičky rozdrobiti světlomocným velikánem svým; největší počet okazuje i jemu toliko světlé vnitřní tečky mhlou obklopené, ježto v takových dálkách oku smrtelnému více postižitelný nejsou.

Koule hvězdné.

Na některých oblohy místech jsou hvězdy v husté jednotlivé tlupy sestaveny a u velikém počtu na prostore malé stěsnány. Tak u př. známé plejadky neb kuřátka v souhvězdí býka, kštice Bereničina, jesličky v raku a j. Ještě znamenitější však jsou tak nazvané tlupy hvězdné, ostrými-li dalekohledy pozorovány. Jsou to větším dílem pravidelné, kulaté, světlé hmoty, dalekohledy těmito na tisíce hvězdiček se rozdrobující, kterým hustoty ku předu hmoty neb koule takové přibývá. Jsou to tedy koule nebes jednotlivé, osoblivé, z nesčíslných, okolo sebe se hemžících sluncí sestávající, které, odděleny jsouce od světa druhého, jako nějaké ostrovy v oceánu nebes plynou. Marné bylo vynasnažení, vypočísti hvězdy jednotlivé, z nichž koule tyto sestávají; na první již pohled patrno, že na sta a tisíce počítány býti nemohou, a dle cenění Heršelova musí vždy 30 až 50 tisíc sluncí směstnáno býti ve prostore takové koule, jejíž průměr sotva desátým dílem tak veliký jest, jako se nám měsíc býti zdá. A předce, jaké to musejí býti koule, jestli každá hvězdička, jichž se tam na tisíce hemží, v pravdě slunci našemu velikostí se rovná, a jestli jedna od druhé také tak vzdálena jest, jako slunce naše od stálice nejbližší! V jakých dálkách nacházejí se koule tyto, ano tisíc sluncí jejich sotva tolik světla dosílá oku našemu, jako nejmenší hvězdička, kterou okem pouhým spatřujeme! Než, což jest vlastně velikého, což malého? Není-liž obé míra toliko obmezeného představení našeho, a zdaž to není opovážlivost klásti míru tuto na věci, které všechen rozum náš, ano i nejobnivější obraznost vznešeností svou převyšují? Není-liž krůpěje vody, v níž se tisíce nálevníkův hemží, živočichům těmto světem tak velikým, jako nám celá země naše, a zdaž více to stálo práce Stvořitele, utvořiti ony koule hvězdné, nežli krůpěji tuto?

Dalekohledy méně ostrými spatřují se koule tyto jako malé, kulaté, slabě osvícené kotoučky, podobné kometám bezvlasým, za které z počátku kladeny byly, až nedostatek všeho pohybování vlastního přesvědčil hvězdoslovce, že ne k soustavě naší, nébrž k nesmírné říši stálic náležejí. Jedna z nejvýtečnějších, již obyčejnými dalekohledy zřetelných, nachází se v Perseovi, jiná v raku, jiné sem tam po nebi roztroušeny jsou.

Tvoření hvězd.

Celé nebe podobá se veliké zahradě, v níž byliny jedny teprv ze semena vyrůstají, druhé již ve květu se skvějí, třetí vadnou a pocházejí. Trojí tento života věk i na hvězdách pozorovati jest, any se jedny teprv ze směsice k životu samostatnému vyvinují, druhé leskem síly mladistvé se honosí, a třetí stářím zponenáhla chladnou a hasnou. K první třídě náležejí ony mhlaviny, v nichž žádných ještě teček světlejších pozorovati není; světla hmoty to rozsáhlé, nezdobné směsice, z nichž za milliony snad teprv let nové světy se zroditi mají. Na druhém výtvoru stupni stojí mhlaviny ty, v nichž se jádra světlejší objevují. Zde se již tvoří prostředkové hmotnější, kteří rostoucí dostředivostí látku mhlavou na sebe přitahují, hustnou a k životu slunečnému se připravují. Často dvě, tři a více jader takových, společně vyvinující se, mezi sebou zápasí přitažlivostí; od jednoho k druhému pak sahají proužky světlejší jako štětky, ješto se obory světlé oběma jadrama přitahují. Na třetím stupni zrůstu svého svítí jádra tato již leskem jednotlivým, ostře určeným, hvězdným; neboť látka mhlavá, pohlcena jsouc od nich, do konce zmizela, a nová těla nebeská nyní co dvojhvězdy nebo celé tlupy hvězd se třpytí, z jednoho bývalého mráčku mhlavého pošlé. Tak objevuje nebe samo periody tvoření svého oku pozorného zpytatele. Známo jemu sice, že nic slepou se neděje náhodou, že tvorcem všelikých světův jest duch všemocný a přemoudrý, jehož pokynutím myriády sluncí se rodí a zacházejí; on však tím více velebí neskončenou moudrost všemohoucího Stvořitele, poznáváje, jak veliké mocnosti v lůno přírody ukryl, a kterak, dle jediného věčného zákona jim uloženého, z látek na pohled nejnepatrnějších, nejvýtečnější díla tvořiti se musejí dle záměru svrchovaného. A zákon tento, jimž všecky světy stvořeny, jest zákon lásky, všeobecné náchylnosti, přitažlivosti neb tíže. Z něcho povstaly vůli božskou látky budoucích světův; co spousty mhlavé naplňovaly prostoru, nemajíce podoby ni života. Tu jim vdechnul Pán zákon přitažlivosti, řka: „milujte se ve spolek!“ a ony obživly pohyblivostí, i počaly se z nich tvořiti světy. Jedna částéčka, millionkrát menší než zrnko mákové, spojila se s nejbližší částéčkou podobnou, a stanouc se větší, hmotnější okolních, přitáhla je k sobě a zvětšovala se. Po tisících let snad již byla tak veliká jako kapka vody; nyní pak, vždy rychleji látku okolní na sebe přitahující, po mnoha millionech let v kouli zrostla velikou, nesmírným mhlaviny světlé obklopena jsouc oborem, jež rychlostí kolotací okolo sebe obhláněla. Byla to již hvězda mhlavá, nebo mhlavina s jádrem jasným, jakých mnoho na obloze se spatřuje. Obor mhlavý tratil se neustále, jádrem jsa vždy silněji přitahován, čím více toto zrůstalo, víc a více látky jeho na sebe přijímající, až snad opět po millionech let mhlav oboru, docela byvši vssáta, se ztratila a hvězda jasná dokonána jest. Rychlostí odstředivou však se často látky mhlavé části některé odtrhovaly, tvořice po stranách jádra jiná, z nichž podobně nové hvězdy povstávaly, které, buď menší jsouce předešlých, okolo nich co sputníci otáčeti se musely, anebo, jestli rovné jim byly hmotnosti, svazkem přitažlivostí, spojeny co dvoj- neb trojhvězdy okolo společného těžika se pohybovaly. Někdy se pak ze světlého mráčku takového na tisíce, ba na milliony hvězd utvořilo, celé

cesty nebeské, veliké soustavy hvězdné, myriády sluncí, jako nesčíslný počet listů na jednom velikém stromě, vyrostlém z jednoho jádra. Jedny se teprv vyvinovají počínají ze směsice své, kdežto jiné v kráse dokonalosti, věku mladosti a mužnosti se lesknou, jiné zase stárnouce, světlo trátí a k skončení života svého slunečného se blíží.

5

XXXVI.

Karel Jaromír Erben.

K. J. Erben, rodem z Miletína (nar. 7. listopadu 1811), studoval v Kr. Hradci a Praze. Ačkoliv si byl vyvolil povolání právnické, nicméně záhy jal se zanášeti skoumáním historickým. L. 1844 vzložen naň úkol, aby archivy v Čechách propátral a z nich pro diplomatůf musejní těžil. L. 1848 stal se archivářem, l. 1864 ředitelem pomocných úřadů při městské správě pražské. Kromě prací dějezpytných, kterým vděčíme jmenovitě registář českomoravský z doby Přemyslovcův a některá jiná vážná díla, obral sobě Erben za hlavní předmět studií svých život národní. V tom směru vydal v l. 1842—5 první a l. 1864 druhou sbírku písní národních českých („Prostonárodní české písně a říkadla“). Ke sbírce druhé připojeny „Nápěvy.“ V „Čítance slovanské“ (1863—5) sestavil výbor z prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních, sbírku, která sobě rovné nemá, sloužíc k poznání jednak ducha národního, an se ve výtvorech těchto nejneličeněji jeví, jednak rozličných tvarův jazyka slovanského. Pověsti české ve sbírce této vypravovány podle způsobu prostonárodního způsobem posud nepřevýšeným od Erbena samého. Kromě toho vzdělal jich několik řečí vázanou, ježto pod názvem „Kytice“ vydány l. 1853 a 1861. Nemenší činnost objevil Erben u vydávání spisův staročeských; péčí jeho vyšel první velký spis Štítného (Knihy o obecných věcech křesťanských), Bartošova kronika, legenda o sv. Kateřině, druhý díl Výboru z literatury české, sebrané spisy M. Jana Husi. Posléze nesluší mlčením pominouti zásluhy jeho o českou mluvu právnickou, rozpravy mythologické atd. Erben zemřel dne 21. listopadu 1870.

Z „Kytice pověstí národních.“

Svatební košile.

Již jedenáctá odbila,
A lampa ještě svítila,
A lampa ještě hořela,
Co nad klekadlem visela.

Na stěně nízké světůičky
Byl obraz boží rodičky,
Rodičky boží s dětátkem,
Tak jako růže s poupátkem.

5

10   A před tou mocnou světicí
                   Viděti pannu klečící:
                   Klečela, líce skloněné,
                   Ruce na prsa složené:
                   Slzy jí z očí padaly,
                   Želem se nádra zdvihaly.
 15   A když slzička upadla,
                   V ty bílé nádra zapadla.

                  „Žel Bohu! kde můj tatíček?
                   Již na něm roste trávníček!
                   Žel Bohu! kde má matička?
 20   Tam leží — podle tatíčka!
                   Sestra do roka nežila,
                   Bratra mi koule zabila.“

                  „Měla sem smutná milého,
                   Život bych dala pro něho!
 25   Do ciziny se obrátil,
                   Potud se ještě nevrátil.“

                  „Do ciziny se ubíral,
                   Těšil mne, slzy utíral:
 30   „Zasej, má milá, zasej len,
                   Zpomínej na mne každý den.
                   První rok přádlá hledívej,
                   Druhý rok plátno polívej,
                   Třetí košile vyšívej:
 35   Až ty košile došiješ,
                   Věneček z routy poviješ.“

                  „Již sem košile ušila,
                   Již sem je v truhle složila,
                   Již moje routa v odkvětě:
 40   A milý ještě ve světě,
                   Ve světě širém, širokém,
                   Co kámen v moři hlubokém.
                   Tři léta o něm ani sluch,
                   Živ-li a zdráv — zná milý Bůh!“

                  „Maria, panno přemocná!
 45   Ach budiž ty mi pomocna;
                   Vrať mi milého z ciziny,
                   Květ blaha mého jediný;
                   Milého z ciziny mi vrať —
                   Aneb život můj náhle zkrať:
 50   U něho život jarý květ —
                   Bez něho však mne mrzí svět.
                   Maria, matko milostí!
                   Buď pomocnicí v žalosti!“

Pohnul se obraz na stěně —
 I zkríkla panna zděšeně: 55
 Lampa, co temně hořela,
 Prskla a zhasla docela.
 Možná, žeť větru tažení,
 Možná i — zlé že znamení!

A slyš! na zaspí kroků zvuk, 60
 A na okénko: tuk, tuk, tuk!
 „Spíš, má panenke, nebo bdíš?
 Hoj, má panenke, tu jsem již!
 Hoj, má panenke, co děláš?
 A zdali pak mne ještě znáš, 65
 Aneb jiného v srdci máš?“

„Ach můj milý! ach pro nebe!
 Tu dobu myslím na tebe;
 Na tě sem vždycky myslila,
 Za tě se právě modlila!“ 70

„Ho, nech modlení — skoč a pojd,
 Skoč a pojd a mne doprovod;
 Měsíček svítí na cestu:
 Já přišel pro svou nevěstu.“

„Ach pro Boha! ach co pravíš?
 Kamž bychom šli — tak pozdě již? 75
 Vítr burácí, pustá noc,
 Počkej jen do dne — není moc.“

„Ho, den je noc, a noc je den —
 Ve dne mé oči tlačí sen! 80
 Dřív než se zbudí kohouti,
 Musím tě za svou pojmuti.
 Jen neprodlévej, skoč a pojd,
 Dnes ještě budeš moje choť!“

Byla noc, byla hluboká, 85
 Měsíček svítil s vysoka,
 A ticho, pusto v dědině,
 Vítr burácel jediné.

A on tu napřed — skok a skok,
 A ona za ním, co jí krok, 90
 Psi houfem ve vsi zavylí,
 Když ty pocestné zvěřili;
 A vyli, vyli divnou věc:
 Že-tě na blízku umrlec!

„Pěkná noc, jasná — v tu dobu 95
 Vstávají mrtví ze hrobů,

A nežli zvíš, jsou tobě blíž —
Má milá, nic se nebojíš?

100 „Což bych se bála? tys se mnou,
A oko boží nade mnou. —
Pověz, můj milý, řekni přec,
Živ-li a zdráv je tvůj otec?
Tvůj otec a tvá milá máť,
A ráda-li mne bude znát?“

105 „Moc, má panenka, moc se ptáš!
Jen honem pojď — však uhlídáš.
Jen honem pojď — čas nečeká,
A cesta naše daleká. —
Co máš, má milá, v pravici?“

110 „Nesu si knížky modlicí.“

„Zahod je pryč! to modlení
Je těžší nežli kamení!
Zahod je pryč! at lehce jdeš,
Jest-li mi postačiti chceš.“

115 Knížky jí vzal a zahodil,
A byli skokem deset mil. —

120 A byla cesta výšinou,
Skalami, lesní pustinou;
A v rokytí a v úskali
Divoké feny štekaly;
A kulich hlásal pověsti,
Že-tě na blízku neštěstí. —

125 A on vždy napřed — skok a skok,
A ona za ním, co jí krok.
Po šípkoví a po skalí
Ty bílé nohy šlapaly;
A na hloží a křemení
Zůstalo krve znamení.

130 „Pěkná noc, jasná — v tento čas
Mrtví s živými chodí zas;
A nežli zvíš, jsou tobě blíž —
Má milá, nic se nebojíš?“

135 „Což bych se bála? tys se mnou,
A) ruka Páně nade mnou. —
Pověz můj milý, řekni jen,
Jak je tvůj domek upraven?
Čistá světnička? veselá?
A zdali blízko kostela?“

„Moc, má panenka, moc se ptáš!
 Však ještě dnes to uhlídáš. 140
 Jen honem pojď — čas utíká,
 A dálka ještě veliká. —
 Co máš, má milá za pasem?“

„Růženec s sebou vzala sem.“

„Ho, ten růženec z klokočí 145
 Jako had tebe otočí!
 Zúží tě, stáhne tobě dech:
 Zahod ho pryč — neb máme spěch!“

Růženec popad, zahodil,
 A byli skokem dvacet mil. — 150

A byla cesta nížinou,
 Přes vody, luka, bažinou;
 A po bažině, po sluji
 Modrá světélka laškují:
 Dvě řady, devět za sebou, 155
 Jako když s tělem k hrobu jdou;
 A žabí havěď v potoce
 Pohřební píseň skřehoce. —

A on vždy náhled — skok a skok
 A jí za ním již slábne krok. 160
 Ostřice dívku ubohou
 Břitvami řeže do nohou;
 A to kapradí zelené
 Je krví její zbarvené.

„Pěkná noc, jasná — v tu dobu 165
 Spěchají živí ke hrobu;
 A nežli zviš, jsi hrobu blíž —
 Má milá, nic se nebojíš?“

„Ach nebojím, vždyť tys se mnou,
 A vůle Páně nade mnou! 170
 Jen ustaň málo v pospěchu,
 Jen popřej málo oddechu.
 Duch slábne, nohy klesají,
 A k srdci nože bodají!“

„Jen pojď a pospěš, děvče mé!
 Však brzo již tam budeme. 175
 Hosté čekají, čeká kvas,
 A jako střela letí čas. —
 Co to máš na té tkaničce,
 Na krku na té tkaničce?“ 180

„To křížek po mé matičce.“

185 „„Hoho! to zlato proklaté
Má hrany ostře špičaté!
Bodá tě — a mne nejinak,
Zahod ho, budeš jako pták!““

Křížek utrh a zahodil,
A byli skokem třicet mil. —

190 Tu na planině široké
Stavení stojí vysoké;
Úzká a dlouhá okna jsou,
A věž se zvonkem nad střechou.

„Hoj, má panenko, tu jsme již!
Nic, má panenko, nevidíš?“

195 „Ach, pro Boha! ten kostel snad?“

„To není kostel, to můj hrad!“

„Ten hřbitov — a těch křížů řad?“

200 „To nejsou kříže, to můj sad!
Hoj, má panenko, na mne hled,
A skoč vesele přes tu zeď!“

„Ó nech mne již! ó nech mne tak!
Divý a hrozný je tvůj zrak;
Tvůj dech otravný jako jed,
A tvoje srdce tvrdý led!“

205 „Nic se, má milá, nic neboj!
Veseloť u mne, všeho hoj:
Masa dost — ale bez krve,
Dnes bude jinak poprvé! —
Co máš v uzlíku, má milá?“

„Košíle, co sem ušila.“

210 „Netřeba jich víc nežli dvě:
Ta jedna tobě, druhá mně.“

Uzlík jí vzal a s chechtotem
Přehodil na hrob za plotem.

215 „Nic ty se neboj, na mne hled,
A skoč za uzlem přes tu zeď.“

Však si ty byl vždy přede mnou,
A já za tebou cestou zlou;
Však si byl ná před po ten čas;
Skoč a ukaž mi cestu zas!“

Skokem přeskočil ohradu, 220
Nic nepomyslíl na zradu.
Skočil do výšky sáhů pět —
Jí však již venku nevidět:
Jenom po bílém obleku
Zablesklo se jest v útěku, 225
A schrána její blízko dost —
Nenadál se zlý její host!

Stojíš tu, stojí komora,
V komoře klapla závora;
Stavení skrovné, bez oken, 230
Měsíc lištami šel jen;
Stavení pevné jako klec,
A v něm na prkně — umrlec.

Hoj! jak se venku zmahá hluk.
Hrobových oblud mocný pluk;
Šumí kolem a klapají, 235
A takto píseň skuhrají:

„Tělu do hrobu přísluší,
Běda, kdo's nedbal o duši!“

A tu na dvéře: buch, buch, buch!
Buráci z venčí její druh: 240

„Vstávej, umrlče, nahoru,
Odstrč mi tam tu závora!“

A mrtvý oči otvírá,
A mrtvý oči protírá, 245
Sbírá se, hlavu pozvedá,
A půlkolem se ohlédá.

„Bože svatý! rač pomoci,
Nedejž mne ďáblu do moci! —
Ty mrtvý lež a nevstávej,
Pán Bůh ti pokoj věčný dej!“ 250

A mrtvý hlavu položiv,
Zamhouřil oči jako dřív. —

A tu poznovu: buch, buch, buch!
Silněji tluče její druh: 255

„Vstávej, umrlče, nahoru,
Otevři mi svou komoru!“

260 A na ten hřmot, a na ten hlas
Mrtvý se zdvíhá s prkna zas,
A rámě ztuhlé naměří,
Tam kde závora u dveří.

265 „Spas duši, Kriste Ježíši!
Smiluj se v bídě nejvyšší!
Ty mrtvý, nevstávej a lež;
Pán Bůh tě potěš — a mne též!“

A mrtvý, zas se položiv,
Natáhnul údy jako dřív. —

270 A znovu venku: buch, buch, buch!
Až panně mizí zrak i sluch!
„Vstávej, umrlče! hola, hou!
A podej mi sem tu živou!“

275 Ach běda, běda děvčeti!
Umrlý vstává po třetí,
A velké, kalné své oči
Na polomrtvou otočí.

280 „Maria panno! při mně stůj,
U syna svého oroduj!
Nehodně sem tě prosila:
Ach odpusť, co sem zhřešila!
Maria, matko milosti!
Z té moci zlé mne vyproští.“

285 A slyš! tu právě na blízce
Kokrhá kohout ve vísce;
A za ním, co ta dědina,
Všechna kohoutí družina.

290 Tu mrtvý, jak se postavil,
Pádem se na zem povalil.
A venku ticho — ani ruch:
Zmizel dav, i zlý její druh. —

295 Ráno když lidé na mši jdou,
V úžasu státi zůstanou:
Hrob jeden dutý nahoře,
Panna v umrlčí komoře,
A na každyčké mobyle
Útržek z nové košile. —

* * *

Dobře se's, panno, radila,
Na Boha že si myslila,

A druha zlého odbyla!
 Bys byla jinak jednala,
 Zle bysi byla skonala:
 Tvé tělo bílé, spanilé,
 Bylo by co ty košile!

300

Žalm 140.

Zbavil si mne, Pane! od člověka zlého,
 Od těch, kteříž lstivě záhubu mi strojí,
 Jed ukrývajíce v hloubi srdce svého,
 A na každé ráno sbírají se k boji.

Vysvobodil si mne, Bože Hospodine!
 Od rukou ukrutných muže bezbožníka,
 Od hada lítého, jenž se v trávě vine,
 Sprostiti's mne ráčil — budiž tobě díka!

5

Polékli sou pyšní svá osidla na mne,
 O mé bezživotí uložili roky;
 Roztáhli mi v cestu léčky svoje klamné,
 Umýslivše moje podraziti kroky.

10

Já však řekl Pánu: Bůh můj silný jsi ty!
 Ty štítem přikrýváš hlavu mou v čas boje;
 Ty jsi moje spása, hrad můj nedobytý —
 Vzezři, Hospodine! na modlitby moje:

15

Nedopouštěj, Pane, králi nebes kúrů!
 By své předsevzetí provedl zlý škůdce;
 Nedávej bezbožným vztyčiti se vzhůru:
 Poražení buďtež, i zlý jejich vůdce!

20

Račiz učiniti, Hospodine Bože!
 Aby jich zločinství na jich hlavu spadlo:
 Ve hlubokých jamách budiž jejich lože,
 A řeřavé uhlí jejich pokryvadlo!

V ě š t b a .

(Příčinou sňatku J. V. cis. Frant. Josefa s Alžbétou bavorskou.)

Praha spala v husté páře raní,
 Jasnou září zplanul Vyšehrad,
 A v té září bílá, krásná paní,
 Stolec Krokův zlatoskvoucí za ní,
 V pravo v levo panen tichý řad.

5

Na výstupci stála nad Vltavou,
 Zraky její ztrácely se v čas;
 Modrotemné nebe nade hlavou,
 Vážně zvedla ruku svoji pravou
 10 A z ust věštích slavný vanul hlas :

„Slunce vidím na jihu té chvfle,
 Otcův slavných syna jasného;
 Slunce vidím v mladé jara síle,
 Ana jemu toužebná je pŕle
 15 K družce rodu rovně vzácného.“

„Lunu vidím světlonosnou v šeru,
 Jemná zář se od ní pramení;
 Lunu vidím vzházet nad Izeru,
 Bavarie družné jasnou dceru,
 20 Ano k slunci její toužení.“

„Zasnoubí se s lunou slunce jasné,
 Nový nevidaný vzejde den;
 Zkveté mír a sláva neuhasne,
 Bude říši blahobyti spasné,
 25 A týž sňatek věčně veleben.“

Slovo o písni národní.

Praví se, že píseň národní jest kvítko, na luzích vlastenských vyrostlé, ježto příroda sama vychovala. Dobré to šice podobenství, ale věc sama při něm zůstává temná. Jakož snadno jest k věci známé najíti podobenství, tak zase velmi těžko nezkušenému z podobenství i sebe
 5 zdražilejšího neznámou věc určití. Co jest píseň národní? Všickni znatelé básnictví druhu toho v tom za jednoho se srovnávají, že každá píseň, kterou lid obecný zpívá, proto ještě národní není, a byť i celé století se zpívala; a naopak že pravá píseň národní této ctnosti své nikdy neztratí, byť byla již přede sty léty v ústech i v paměti lidské
 10 zahynula. I také to nic na váhu nepřipadá; jestli píseň více nebo méně v národu rozšířena; ano kdyby se i jen na jednom místě zpívala, může vždy předce pravou národní písni býti. Znamky, po kterých píseň národní od jiných rozeznati lze jest, musejí tedy v něčem jiném záležeti. Pravda, že otázka, co jest píseň národní? na otázce jiné a to hlavní tak
 15 visí, jako list na kmenu svém, totiž na té: co jest národ? kterak se zjevuje bytost jeho vůbec a co do písni zvláště? Odpověď na tyto důležité otázky zanechána fyziologům a filosofům; já však pokusil sem se nyní jen o to, abych v krátkosti ustanovil rozdíl mezi písni *národní* a jinou tak nazvanou *umělou* písni, a to jen podle osobního mého citu a
 20 přesvědčení, doufaje, že toto mé slovo vždy býti může stupněm k velké

té vědě poznání národa, a byť i jiný tuto mou práci zvrátil, jen když na místo ní sám něco důkladnějšího vystaví, vždy těšiti se budu tím, že sem snad jemu dal k tomu podnět.

Každý národ, kterýž sobě sám ještě odcizen není, má svůj vlastní národní cit i své zvláštní smýšlení, svůj individuální ráz, na přirozených zvláštnostech těla i ducha jeho se zakládající, jímžto se od jiných cizích národů znamenitě a patrně liší. Tento však přirozený, všeobecný, stálý národa ráz nabývá zevnějšími okolnostmi, s nimiž se národ celý, aneb jistá jeho část, během času setkává, svého zvláštního směru, své zvláštní zevnější postavy; a jakož okolnosti ty samy podrobeny sou proměnám, tak i také onen přirozený národní ráz anebo povaha podle nich bez přestání zevnější podobu svou mění a řídí: tak jako vosk pokaždé formě své se podává, avšak vždy předce voskem býti nepřestává. Toto položení vlastního toho citu a smýšlení národa podle jeho zevních okolností nazýváme *národním duchem*. Má-li píseň býti národní, musí v ní vanouti tento národní duch. Pakli to, co píseň buď hlavního smyslu, buď zvolených obrazů, buď spojení, přechodů neb obrátů myšlének v sobě zavírá, tomuto položení citu aneb smýšlení národa se protíví, již není písní národní.

Myšlenka vtěluje se a jistou formu na sebe bere slovem, i stává se takto průpovědí, z těchto pak tvoří se v písni řádky (versus) a slohy (*στροφή*). Každá sloha musí nejméně dva řádky v sobě zavírat. Avšak forma čili podoba slohy v každé písni, každého řádku ve sloze, ano i pořádek slov v každém řádku obsažených, jakož i způsob, jímž poslední slovo řádku jednoho do téhož slova jiného řádku padá a s ním podobně doznívá, což rým aneb dosloví nazváno, vše to spočívá na jistých pravidlech národního krasocitu, ježto jazyk podle národní hudby vytvořil, duch národní ušlechtil a dlouhé, ano staleté užívání posvětilo. Nikdo z básníků národních není sobě těch pravidel svědom, nikdo jich neumí nazpamět, ale každý, kdo v národní škole vychován, je cítí a také věrně zachovává; neboť jsou to pravidla národu přirozená, z jeho bytosti vyšlá. Tato forma písně tak určitá a neústupná jest, že společnost písní mezi rozličnými větvemi téhož národa slovanského jediné na ní záleží: čím bližší forma, tím snadnější společnost písní. Proto jsou mnohé písně společné Čechům, Moravanům i Slovákům, málo jich společných Čechům a Polákům, nejméně pak společnosti se nalezá mezi českými a ruskými neb ilirskými písněmi; neboť zde forma nejrozdílnější jest, a proto nejvíce společnosti vadí.

Konečně, má-li píseň slouiti národní, třeba jest, aby žádnému jistému skladateli nenáležela, nébrž aby národ vůbec za skladatele držán býti musil. Pakli se kdo k písni co k plodu a jmění svému hlásí, můžeť sice píseň i ducha i formu národní míti, však již náleží té jisté osobě. Hlavní účel básníka národního jest jenom zpěv; on zpívá, buď že ho srdce k tomu pudí, buď že se chce před jinými novou písní okamžitě zablesknouti: více zásluhy sobě nepřičítá, a protož o píseň již také více se nestará. Zalíbila-li se jiným, pamatují si ji, a zpívajíce ji opět, buďto s proměnami buď bez proměny, tak dobře ji za svou pokládají, jako básník sám. A když již píseň na jednom místě každému jest povědoma, ztratí půvabnost a zmizí ze života aneb odstěhuje se jinam, kdež opět novinkou jest a se líbí. Nepravím, že by básník národní vždy sprostým, 50

- jinak necvičeným člověkem býti musil, ale že těžko jest prohlédnouti srdce národa a přeměřiti rozum jeho, i porozuměti pravidlům jeho krasocitu, ano téměř nemožno člověku, který s národem mysliti i cítiti nepřivykl, a takofka v životě národním neuzrál; proto také, kdo z jádra národa není, aneb jemu školami neb jinak se odcizil, nesnadno se stane básníkem národním. Mezi umělými básníky českými Čelakovský nejlépe ducha i formu písně národní pochopil; mnohé písně z *Ohlasu* jeho skutečně by byly pravými národními, kdyby se jim této třetí vlastnosti, totiž národního jmění, dostávalo.
- 10 Až potud praveno jen o *slovu* písně, t. j. o řečném jejím obsahu. Podle slova, a v jistém ohledu i nad ním, stojí *hlas* písně, kterýž se vůbec *nota*, v Domažlicku *výslov*, v písemní pak řeči *nápěv* nazývá. Slovo spolu s hlasem písně u vykonávání slove *zpěv*. Co nahoře o slovu písně národní řečeno, totéž o její hlasu čili nápěvu platí. Má-li hlas ten 15 býti národní, musí v sobě míti národního ducha, na sobě národní formu, a musí z národa vůbec vycházeti. Známa jest obzvláštní náklonnost národa slovanského k hudbě. Celý národ slovanský zpívá, avšak písně ty u rozličných větví téhož jednoho kmene jsou velmi rozdílné. Podle rozličných okolností, s nimiž každá větev daleko rozšířeného národa slovanského během času se potkala, i v nich žije, a kterýmiž duch její 20 rozličně přibarven jest, působí na ducha i na formu písní národních slovanských nejvíce i nejpatrněji zvuk hudebního nástroje, kterýž právě té které větví národa jest oblíben. Zkušeno jest, že každý hudební nástroj svou zvláštní moc nad duchem lidským projevuje: jeden mile, 25 druhý nemile naň působí; jeden k veselosti zbuzuje, jiný zádušným činí a t. d. Jaký hudební nástroj, taková hudba, takový zpěv i takový v písni duch. Čím více rozličných citů hudební nástroj, národu oblíbený, v člověku může zbuditi, t. j. čím dokonalejší jest, tím větší rozmanitosti, co do ducha, nabývají národní písně. Totéž o jich formě 30 platí. Nebude od místa, položím-li tuto jeden příklad o vyjití národní písně z hudby. Dívka uslyší v hospodě housti jednu notu. Jemně bolestné zvuky vtisknou se dívce do paměti, celá její duše jimi se naplní a barvu jejich na se vezme, ve dne i v noci jí ta nota na myslí leží, kudy chodí, pozvukuje si ji, hledajíc toliko slov, jimiž by 35 to, čímž duše i srdce její oplývá, ústy mohla vyhlásiti. Tu náhodou padnou oči její na rozpuklé červené poupě růžového kře v zahrádce pod oknem. Toť jiskra do duše její; v poupěti tom vidí skutečný obraz citu toho, jež hudba v duši její způsobila. I hned se příležitosti té uchopíc, počátek písně své učiní porozvitou růží; nota ustanoví pořádek 40 slov, formu řádků i vede rým, a děvče spustí:

Červená růžičko, proč se nerozvíjíš?

Proč k nám, můj holečku, proč k nám už nechodíš?

Kdybich k vám chodíval, ty by si plakala,

Červeným šátečkem oči utírala.

- 45 Slovem se podává slovo, myšlénkou myšlénka, a život národní přivádí obrazy. Tak i podobným způsobem vznikly národní písně, i podnes ještě vznikají. Sotva že se některá hudba k tanci stane oblíbenou, již ihned najdou se k ní náležitá slova. Slova pravé národní písně

jsou jen smysl a výklad hudebního její hlasu. Nepravím, žeby slova písně národní vždy teprv podle již hotové melodie utvořena býti musila, můžeť také dobře básník oboje najednou z duše své vyníti: nikdy však se nepřihází, aby byl básník národní nejprvé slova své písně zhotovil, a potom teprv aby k nim hledal nápěvu. V tomť se také liší píseň národní od jiných písní uměleckých, že v písní národní slovo z hudby anebo spolu s hudbou vzniká, v uměleckých pak obyčejně hudba ze slova vychází. Vždy také nápěv národní ráz hudby nástroje toho na sobě nese, jemuž ucho básníkovo bylo přivyklo. Čím národ k hudbě čilejší a čím ohebnější formy jazyka jeho, aby slovo krok za krokem mohlo hudbu následovati, brzo váhati, brzo pospíšiti, s ní se vraceti, zahýbati i na stejno vycházeti: tím působilejší jest k národnímu básnictví. Tyto přednosti národu slovanskému i jazyku jeho ovšem upříti se nedají, a tím vysvětluje se také to veliké množství národních písní slovanských. V duchu národním, t. j. v tom vlastním zalíbení Slovanů v hudbě, i v ohebnosti jazyka slovanského leží jistota, dokud Slované Slovaný budou, že písně jich národní nikdy nevyhynou.

Znameníť jest také poměra slova písně k jeho hlasu: čím skvělejší hlas, tím ničemnější, zvláště v plodech novějších, bývá obsah slova, kdež naproti tomu staré písně dobrého slova, jakož i nejpěknější zpěvy epické jiných Slovanů hlas velmi jednotvárný mívají. Zdá se, jakoby byl duch národní do písní slovanských vespolek jakousi rovnováhu vložiti chtěl, tak aby čeho písní na jedné straně se nedostává, na druhé jí bylo nahrazeno.

Z toho, co tuto nyní o slovu i o hlasu písní národních řečeno, vychází za pravidlo, že píseň národní jest *zpěv, z národa vůbec vyšlý, i v jeho duchu, co do obsahu i do formy, složený.*

XXXVII.

Karel Eugen Tupý.

K. Tupý, známější básnickým svým jménem co Boleslav Jablonský, narodil se v Kardašově Řečici dne 14. ledna 1813. Dokonav studia, vstoupil l. 1834 do řádu praemonstrátského na Strahově v Praze, kde však teprvé l. 1838 řeholní sliby složil. Byv vysvěcen za kněze, dostal se l. 1843 za kaplana do Radonic a 1847 za probošta na Zvěřinec v Krakově, kdež posud žije. Básně jeho lyrické a didaktické vyšly sebrány l. 1841, 1846, 1856 a nejúplněji l. 1864.

Z didaktické básně „Moudrost otcovská.“

I.

Synu! mnoho již v tom světě Ode všech zavrženo, Co kdys od mudrců slavných Za pravdu jest drženo.	Sláva této moudré knihy I odpůrce přesvědčí; Kdo v ní dobře čísti umí, Ten jest mudřec největší.	15
⁵ Mnoho v knihách temných věků Za ctnost bylo vydáno, Co ve světle jasných časů Hříchem býti shledáno.	Jestif jedna velká kniha Bez omylu, bez vady, A ta velká, svatá kniha Slove — kniha přírody.	20
¹⁰ Jest však jedna stará kniha, Ježto ještě nelhala, Kniha, v níž neznámá ruka Věčné pravdy napsala.	Čítej pilně v knize této, Máš-li srdce citelné; Písmo její jesti těžké, Ale předce čitelné.	

II.

²⁵ Mnohé knihy, synu milý, Zavedly již národy. Když se drze oddálily Od praknihy přírody.	Nevěř vše, co z péra vyjde, K přírody rtům nakloň sluch: V knihách mluví jenom lidé, V přírodě však mluví <i>Bůh</i>.	30

III.

³⁵ Krásná, slavná, věčně nová Jestí mluva světa báně, Ne však každý slyší slova, Jež v ní mluví ústa Páně.	Jasně-li chceš slyšet zníti Slova ta v jich libém zvuku, Musíš, synu, vzdálen býti Od marného světa hluku.	40

IV.

Synu můj! vše živobyti Láska moje zasnětila, By jen mohla docílití, <i>Ctnost by se ti zalíbila,</i>	Vůle vůli podrobená Nehodna jest šlechty ctnosti; Vůle s ctností spřátelená — Tato nezná <i>povinnosti</i>.	50
⁴⁵ Zákonů ti nechci dáti, Nad ně mohu tebe vznéstí, Možno-li jen ukázati, Šlechtnost <i>jak krásná</i> jestí.	Kdo jen proto k ctnosti čelí, Že k tomu kdosi ponabízí, Aneb že to kdosi velí, <i>Otrokem</i> jest vůle cizí.	55

Kdo však to, co rozum *chodí*,
Z *lásky*, ne však z povinnosti
Chce, a od zlého se *dálí*,
60 *Milencem* ten sluje ctnosti.

Ctnost jest *anděl*, jehož krásě
Nic nemůž se vyrovnati;
Kdo ji poznal v její *spáse*,
Ten ji musí *milovati!*

Ctnost jest krásy *tak* mohoucí,
Že ji musí rozum *ctíti*,
Že jí musí srdce *tlouci*,
Že ji musí vůle — *chtíti!*

65

V.

Viz tu převelebnou duhu,
70 Jak se zpíná k výšinám!
Tolik krásných polokruhů
Tvoří blesky slunce nám!

Já však pro tvou bránu k ráji
Sedmero paprsků znám,
Ježto *zde* již otvírají
Sedmerého nebe chrám.

80

Není-liž to slavná brána,
Jižto stavěl Tvůrce sám,
75 Již nám cesta ukázána
K jeho rajským končinám!

Jest to láska k *světa Pánu*,
K *lidem*, k *vlasti*, ke *vědám*,
Moudrá láska k *sobě samu*,
K *přírodě* a k *uměním*.

VI.

85 Pohled, synu, jak se země
Ve své krásě zjevuje!
K slunci hledí květin plémě,
Obět svou mu věnuje.

Větérkové obletují,
Berouce vše na křídlo,
Ochotně pak obětují
Ambrovonné kadidlo.

100

Sličná růže k němu dýše
90 Lásku svoji májovou,
Lilie pak v svém kališe
Zdvíhá k němu duši svou.

A hle! slunce usmívá se,
Zalíbení zjevuje,
Že mu země v také krásě
Obět svoji věnuje.

Slunečnice vzhůru stojí,
Zlato své mu podává;
95 Violinka myrhou svoji
Pokoru svou vyznává.

Synu! bys se *Bohu kořil*,
Netřeba, bys *hrozným* byl;
Nechceš *On*, jenž krásu *stvořil*,
By ji člověk — *zohavil!*

105

VII.

Nenaříkej v své chudosti,
110 Jakbys jen své vady zřel,
Že ti Tvůrce v nemilosti
Statkův zemských odepřel.

Z tohoto vonného kvítí,
Zdobícího lučinu,
Nejen boháč radost cítí,
Ale také *ty*, synu.

115

Ono sladkozvuké ptáče
V středu lesa temného
Nezpívá jen pro boháče,
120 Ale i pro chudého.

Ono oko Tvůrce tvého
V blankytovém oblace
Usmívá se na chudého
Jako na tvář bohatce.

A ty krásné hvězdy zlaté,
Ježto nasil na sebe,
Svítil nejen pro bohaté,
Ale také pro tebe.

Však i tobě, synu, dala
Ruka boží *země část*,
Neboť tobě darovala
Tvoji krásnou, slavnou *vlast!*

VIII.

Synu! čiň, co slunce činí,
Nad zemí když putuje;
135 Trojit ono dobrodiní
Světlu proukazuje.

Ono svým paprskem denním
Světlo seje, zahřívá,
A svým blahým působením
140 Všecky tvory blaživá.

Ty pak světlem své moudrosti
Osvěcuj v temnostech lid:
Rozpaluj mu srdce k ctnosti,
Blaž, jak možno, jeho cit.

Ten jen právem sluncem sluje,
145 Koho trojit zdobí ctnost,
Kdo svým světlem rozšiřuje
Pravdu, ctnost, a blaženost.

IX.

Synu! ke všemu, co ctného —
150 Aby růže krásy zkvetla,
Aneb zrostlo, co dobrého —
Ke všemu je třeba *světla*.

Dříve nežli pustá země
Od moře se oddělila.
155 Nežli ze skal pro vše plémě
Síleci se voda lila!

Dříve nežli na jabloni
Jablko se červenalo,
Nežli sem tam okolo ní
Na sta zlatých klasů vlálo;

Dřív než v obor oblakový
160 Křídlatý se orel vznesl:
Nežli člověk člověkoví,
Láskou plana, v náruč klesl;

Dřív než na zeleném luhu
Stobarevné kvítí zkvetlo;
Nežli stál svět ve svém kruhu,
Zvolal Tvůrce: „*Budiž světlo!*“

Duchu světa.

Tajen jsi ty oku smrtelnému,
Duchu světa! srdce přírody!
Zjevuješ se však předc tvorů mdlému,
Skoumá-li jen tvoje výplody.

- Tebe vidím, když se na východě
Purpurová brána otvírá;
Když tvé oko v křišťálové vodě
Na obraz tvé tváři pozírá. 5
- Tebe vidím, když tu v lidském těle
Velebná se duše zjevuje;
Když sok líbá svého nepřítele —
I když láska lásku celuje. 10
- Tebe slyším, v oblačném když moři
Hrůzoploďný hlahol hrochotá,
Když se skály, hory, země boří —
I když slavík hájem klokotá. 15
- Tebe slyším, když tu moudrost hlásá,
Ctnosti hlas když se tu ozývá;
Slyším tě, když rozkoš lásky jása,
I když svobody zpěv zaznívá. 20
- Tebe cítím, když se srdce mého
Nadpozemský plápol zmocňuje;
Když tě vidím, slyším přítomného,
Cítím tě — a cit mne zbožňuje!

Pražský dóm.

- Hle! zde ční a králí nad Prahou
Věkem, výší, krásou, cenou svou;
Stojí zde co skvostů vlasti sklad,
Šedostěný boží vyšehrad.
- Slávy české vzácný pomníku!
Jak tě pojmut slušno smrtníku?
Budovo, jenž krásliší krásný hrad,
K čemu tě má pěvec přirovnat? 5
- Zkamenělý minulosti duch
Stojíš tu, a v tobě mocný Bůh;
A ten nebetyčný velikán
Za věrného strážce tobě dán. 10
- Jako město boží tuto čníš,
A o svatých tajemnostech sníš;
A ten věžní velikán tvůj sám
Nádherný jest města toho chrám. 15
- Jako Bohu zasvěcený les
Strmíš tu, a věž tvá jeho kněz;
A tvých zvonů slavné souznění
Velebné jest jeho modlení. 20

Co chlum svatý čníš tu, hrdý dóm,
A tvá věž co cedrověký strom;
A ty zvony slavně zvučíci
Obrovští jsou tvoji slavíci.

25 Jako hřbitov svatých se tu tmiš,
A tvá věž jest velký jeho kříž;
A tvé pyramidy s oblouky
Posvátné jsou jeho pomníky.

30 Jako tábor se tu rozkládáš,
V němž spočívá Karel, otec náš;
A tvá věž jest svatá korouhev,
Na nížto se k nebi vznáší lev.

35 Ty's to velké zbožné srdce Čech,
V němž se vlní city srdcí všech;
Ve tvé hloubi tajemnotnavé
Jak zní slavně: *Svatý Václave!* . . . .

40 Nuže! čni tu, chráme, Bohu služ!
Dávej důkaz, co vše člověk můž';
Uč potomstvo, co můž' umění,
Jarý duch a síly spojení.

Rozčil syny české hlasem svým,
Povzbuzuj je k činům velikým;
Dej jim ty, jež chováš, za příklad,
Uč je *vlast* a *Boha* milovat.

Hrobní kvítí.

Neděs tě hrobu pustota,
Jíž nevěra se bojí;
Hrob jest jen změnou života,
Druhou kolébkou tvojí!

Nezarmucuj se u hrobu,
Onť koná službu dvojí:
Co rozloučil jen na dobu,
To na věky zas spojí.

XXXVIII.

František Jaromír Rubeš.

Rubeš i v žertech i v teskném rozjímání pravým jest tlumočnickem povahy české. Toť jest příčinu, proč vše, cokoli psal, tak obecné obliby došlo u lidu českého, že není snad u nás bá-

sníka, který by mu v tom byl roven. Nejznámější jeho plody jsou „Deklamovánky“ (1837—47) a novella „Pan amanuensis na venku (1842).“

Rubeš narodil se dne 19. ledna 1814 v Čížkově v Tábořsku. Studovav v Ném. Brodě a v Praze, odhodlal se k právníctví. Úřadoval od l. 1845 v Karlíně, v Načeradci, v Kutné Hoře a posléze ve Skutči. Již l. 1849 začal churavěti na neduh plicní, kterému konečně podlehl, zemřev dne 10. srpna 1853 ve Skutči.

Nad hrobem

Josefa VI. Kamarýta v Klokotech v srpnu 1843.

Ztratili sme Čecha věrného.

V. Nejedlý.

Tiše, větéřkové, tady vějte,
Ať klid v říši mrtvých nezhyne!
Polehounku, skřivánkové, pějte,
Kdy se z mrákot jitro vyvine;
Aneb rozbí, bouře, chladný stánek,
Rozži, blesku, znova muži den,
Jehož ukryl nekonečný spánek
Po skončené pouti v rajský sen!

Ještě jednou sni ten život krásný,
Jaký's, milovaný, světu žil,
O němž kroků tvojich strážce jasný
V skálu věčnou šípem svatým vryl:
„Nehledaje v světě světské slasti,
V sadě Páně pilně pracoval;
Církví svaté, bližnímu a vlasti
Vše, co měl, i sebe věnoval.“

Zhasla hvězda česká! — „Otce není!“
Z chýše k chýši šlo to v údolí;
„Bolest naše není k vyléčení —
Otce jenom nic již nebolí.“
Tenkrát hrany temně hlaholily,
Hrobník slze kopal chladný hrob!
Naší slasti hrany hlaholily,
Naší slasti hrobník kopal hrob.

A když temně hrany odzvonily,
Truchlé blížilo se loučení;
Slzami mu lůžko vykropili
Osadníci, jím tu cvičení.

30 Přetěžké naň prsti nahrnula
Chladná ruka losu tvrdého,
V lůno věčně opět přivinula
Máti vlast miláčka bledého.

35 Nemožno již déle schránce slabé
Bytem býti ducha mocného;
Prach si opět v prachu lůžko hrabe,
Duch jen letí z rmutu zemského;
Letí k říši třikrát požehnané,
40 Kdežto v rajském světle plyne čas;
A tam bydle, Čechy milované
Žehná aneb ulituje nás!

Věčně doba ustupuje době,
Mařic památníka rytinu,
I ty zvěsty, kdo zde dřímá v hrobě;
45 Mramor pyšný sklesne v rovinu.
Ale v srdcích našich jméno jeho
Neuchvátí časů proudové;
Žehnat budou otce laskavého
Ještě vnuků českých vnukové.

50 Kdo, jak on, vždy věren stavu svému,
Za nejsladší v světě mívá slast,
Věnovat své blaho obecnému,
V srdci nosit církev, krále, vlast:
Ten si k věnci slávy neskončené
55 Nevadnoucích kvítků připravil;
Jménoť jeho na věk oslavené,
V srdcích sobě pomník postavil.

Pomněnky tu kveťte s fialkami,
Ctnosti jeho útlí kvítkové!
60 Svět se vděčí jenom pomněnkami,
Palmu dají rajští hájové.
A když tady v soumrak bude jemně
Rolník lkáti: „On nás miloval!“
Opětujte, české hory, temně,
Požalujte: „On nás miloval!“

Vrabc a kůň.

Nad ouvozem na roštině
Švitořivý vrabčik seděl,
Vůkol sebe po krajině
Potutelným očkem hleděl:

Vrtěl sebou, poskakoval,
Na pocestné pokřikoval
Pronikavým hláskem svým:
„Čimčarara čim čim čim.“

10 Uvozem tu kůň jde starý,
 Přijde k vrabci, mluví k němu:
 „Ulet, vrabče, chutě vary!
 Kocouři se ženou k sněmu;
 Již se blíží tuhle dolem,
 Co nevidět půjdou kolem;
 15 Prehni, sic tě sklídí —
 Víš, co kocour nevyslídí?“
 Vrabčik se naň podívá,
 Usmívá se, usmívá,
 Pak mu pyšně odsekne:
 20 „Dobře, dobře — vyřídíme,
 My se u nás nebojíme,
 Našinec se nelekne.
 Ať se každý o svou kůži stará.
 Čim čim čim čim čimčarara,
 25 Čimčarara čim čim čim,

Co mám dělat, to já vím.“
 Kůň jde volným krokem dále,
 Vrabec svou však vede stále,
 „Hlehle pána rozumného
 30 Z kraje trochu loudavého,
 S hlavou k zemi sklopenou,
 Jak mi s tváří učenou
 Moudré dává naučení!
 Vždyť má uši,
 Které oslu jenom sluší — 35
 Ať mě luňák — když to osel není!
 Nebojím se sedláků,
 Jiných předce jonáků,
 Nehrozím se —“ však hle! šust —
 40 Kocour divě z roští vyletí,
 Vrabce lapí — chňap a chrust —
 Naučí ho věčně mlčeti.

XXXIX.

Václav Stule.

Narozen dne 20. prosince 1814 v Kladně. Vysvěcen byv na kněžství l. 1835, stal se kaplanem v Kvílicích, později domácím duchovním v ústavu pro nevidomé v Praze, l. 1848 katechetou na akademickém gymnasium, l. 1860 kanovníkem a l. 1871 proboštem kapituly vyšehradské. Jeho pobudkou přiložena ruka ke vzdělání chrámu sv. apoštolů slovanských v Karlíně u Prahy.

Spisové jeho básničtí jsou: překlad Mickěvičova Wallenroda (1837), Pomněnky na cestách života (1845), Perly nebeské (1865) a České dumy (1867), kromě básní po různu vydaných. Prozou sepsal život sv. Vincencia de Paula (1844), život sv. Cyrilla a Methodia (1857), a mnoho jiných menších spisů obsahu náboženského. Pod jeho redakcí vycházel 1847—61 církevní časopis Blahověst.

Z „Pomněnek na cestách života.“

Ctnost a pravda.

Ctnosti, svatá boží dcero,
 Nebes matko spanilá!
 Jak tu smutno, jak tu šero,
 Tvá kde tvář se zakryla.

Pravdo, lampo v nebes dvoře,
 Perlo božské koruny!
 Kde ty nejsi — žel a hoře
 Usadí se na trůny.

10 Ctnosti svatá, pravdo drahá!
 Vy jste živá žídla blaha:
 Jaký čin a či to hlas
 S nebe k nám přivábí vás?

Víra.

„Co má víra?“ — Světlo jasné,
 Svět vedoucí k nebesům,
 15 Rajské zřídlo pravdy spasné
 Lející se duchu v um.

„Co má víra?“ — Pramen síly,
 Lásky, těšných nadějí;
 Byť i mraky ducha kryly,
 Jak se zjeví, zmizejí.

„Co má víra?“ — Ó to perla,
 Kterou já za králů berla,
 Co moc, krásu její znám,
 Věčně věkův již nedám.

Vítězství křesťanstva.

25 To-li sen či pravda čistá
 A ne smyslův mámení,
 Blahodárný zákon Krista
 Že tvář země promění?

To-li pravda, co zřím duší
 V svaté dáli před sebou,
 Že Pán slzí zdroj vysuší,
 A saň potře stolebou?

35 Snem to není ani klamem,
 Co v ohnisku pravdy samém
 Nebe nebi zvěstuje
 A Bůh lidstvu slibuje.

Chotouň.

Zkadto ty dvě hvězdy září
 Leskem slunce božského? —
 Jsou to lampy na oltáři
 40 Blankytu nebeského.

Zkadto vyšly? Aj z Chotáně
 Nad zemí tou vyvstaly,
 A ve chýších i na trůně
 Duše k nebi vyzvaly.

45 Věky hynou — dní a tmí se,
 Hvězdy ty však stále skví se:
 Skví se nám nad národem
 S slavným Arnošt Prokopem.

Hostýn.

Kýž mám křídla, kýž jsem ptákem;
 50 Zaletěl bych k Hostýnu,
 I zlíbal bych skrytou mrakem
 Svatou srdci výšinu.

Aj tu zrubán Tatar lýtý,
 Jaroslav tu chána zbil,
 Bratří tady bratry štítý,
 Matku prsy syn tu kryl.

Kýž mám křídla, kýž jsem ptákem! —
 Ať, pronikna temným mrakem,
 Na posvátném Hostýnu
 Bratry k srdci přivinu!

60

Nesmrtelnost.

Já neumru! — kosti mé se	Já neumru! — v světa říši	65
V prach a popel rozdrobí;	Nový na mne čeká stan,	
Duch můj, ten se k nebi vznes	A kde ráje slastí dýší,	
Z křehké těla nádoby.	V díla nová zve mne Pán!	

Já neumru! — z rumu světa	70
Vymknu se k blahému květu,	
Hledě v před i patře zpět	
Na zdar lidstva, vlasti vzkvět.	

XL.

Ludevít Štúr.

L. Štúr narodil se v Uhrovci v Nitransku dne 28. října 1815. Dokonav přípravná studia, odebral se l. 1839 na universitu do Hally, kde se hlavně zanášel náukami historickými a jazykozpytnými. Když se po dvou letech vrátil domů, zastupoval Jiřího Pal-koviče v professuře československé na lyceum přešpurském. L. 1845 založil v témž městě politické noviny slovenské, které v nepokojích l. 1848 zanikly. Poslední doby své trávil Štúr v životě soukromém, přebýváje v Modré a vychovávaje sirotky po bratru svém Karlovi. Tehdá sepsal krásné své dílo o národních písních a pověstech plemen slovanských, jež l. 1853 Matice česká vydala. Zemřel dne 12. ledna 1856.

O pověstech slovanských.

Pověsti slovanské vplynuly z téhož zřídla jako i písně naše, hlavní však jich názor jest mnohem ryzejší, starší, zachovalejší, nežli v písních. Názor tento jest zbožňování přírody, které v národních pověstech slovanských má ještě panství neobmezené. Hledí ono na nás ze všech stran pověstí, z divadla, na kterém pověstí se snují, z dějin v nich vyložených. Patříť v nich přírodě moc hlavní, samočinná, božská, proti které jest člověk nízký a podřízený. V prvotním stavu národů, hlubším duchem obdařených, jináče ani býti nemůže. Ta ohromná příroda, zvláště v Asii a Indii, kde i náš národ původ svůj vzal, její vznešenost,

5

její působení ohromné, ty úkazy, v kterých se čas po čase nad zemí vznáší, jako v blesku a hromu, větrech a orkánech, porážejí mysl člověka, ještě jí nevyskoumavšího a neuměřícího udati příčiny a účinky těch úkazů. Jemu na zem postavenému dělá to vše příroda sama, ze své vůle a moci, a proto i vidí v ní moc nejvyšší, které se koří. A když ona jedenkrát touto mocí nejvyšší v jeho očích vládne, nic není jí potom nemožného u člověka. On jí přiřítá i úkazy, kterých ani se díti v ní nevidí, namyslí do ní tvorů, kterých v přírodě nikdy nespátřuje a vyobrazuje si hmoty a útvary, jakových v skutečném světě nikde nestává.

10 Toto vyvýšení a zbožnění přírody, věčné proměňování v jejích tvárnostech a podobách, ale při tom vždy úplná jednota jeví se, jak pravíme, všude v pověstech našich. Přírodní tvorové a moci, hned ve svých podobách, hned jako osoby, panují zde a dělí se o panství mezi sebou. Člověk tu přichází k slunci, k měsíci, k větrům, k skalám atd.,

15 prosí je a radí se s nimi, coby dále dělal, kamby dále jíti měl po záměrech svých, a ony mu rozkazují, radí aneb jej odstrkují. Slunce si chodí jako mládenec po nebi, anebo letí koňmo, a večer, umdleno jsouc, zpátkem matce do náručí padá, a takto je člověk na daleké poušti, ano v lůně matčině odpočívá, nachází; noc, dlouhým tmavým závojem oděná,

20 vystupuje pod večer z dalekých pustých hor a potahuje svět rouškou svou; větrové probíhají daleké končiny a když se dost navály, navracují se do svých příbytků a odpočívají si; hory s horami, stromy se stromy a s lidmi se smlouvají, a ptáci, nejvíc havrani aneb krkavci, ptáci zvláště vědoucí, vypravují si mezi sebou rady vyšší; zvěř rozličná, lvové, myši a podobná, přidružuje se k člověku a pomáhá mu ze své vůle v jeho záměrech atd. Častým padáním do zakletí drží příroda také mocné panství nad člověkem. V zakletí stává se člověk stromem, kamenem, zvěří atd., a jest v ten čas úplně přírodě podmaněn, nevládna sám sebou, nedělaje nic ze své vůle, ale pohybuje se jen

30 jako ztracený na rozkazy mocí přírodních. Upadá do toho stavu buď vinou vlastní anebo cizí, a trvá v něm začasť léta přemnohá. Ale i bez viny a ze své dobré vůle přetvořuje se člověk v přirozené tvory, stává se ptákem, květem, skalou, loukou atd., jakož naopak předměty neživotné stávají se životnými. Z těchto přetvorů, které se v písničích

35 více jen jako hra obrazotvornosti jeví, ale v pověstí za skutečné berou, zřejmě prosvítá zbožňování přírody. Přetvořujet se člověk ve smyslu tomto obyčejně před stihající ho zlou mocí, která mu jest již v zápětí, aby ho nepoznala, než, zavadena jsouc přetvorem, jej pominula. Běda mu však, jest-li stihající zlá moc něčím se na přetvor takový

40 upozorní; neboť potom stihaného obyčejně do těch přetvorů zakleje. Jináče, jest-li přetvory stihající moci nijak do očí nepadnou a ona je mine, ony se zase mění na lidi a jdou dále svou cestou. Přetvory takovéto obyčejně ukazují se v obrazech krásných a umných. Stihání, nejvíce milovník a milenka, mění se: on v šípek a ona v růži, on

45 v rybník a ona v kachnu, on v louku a ona v růžový keř, ona v kapličku a on v pocestného při ní se modlíceho, aneb jako v české pověsti, v které matka s dcerou i s jejím milencem před hrozným otcem utíkají, mění se milenec v sněhobílou břízu, milenka v stříbropěnou volavku, a matka v šumivě rákosí atd. Mysli, spatřující v přírodě tolikou

50 moc, jako sme uvedli, a ještě jen hlavně v obrazotvornosti se pohy-

bující, nelze nevkładati do ní tvorů a předmětů, jakových nikde není, nepřivlastňovati jí sil, jakových nemá, a netvořiti tak událostí ne-
skutečných. Neptá se mysl na tomto stupni ještě po možnosti a sku-
tečnosti svých útvorů ve světě; jí jsou možné a skutečné, jak mile
je obrazotvornost, snad jen malčkovostí k tomu jsouc pohnuta, utvořila. 5
Rozpomínejme se v tomto ohledu na dětinské své časy, když nám chůvy
a pěstounky pověsti tyto za dlouhých zimních večerů vypravovaly: jaká
byla při tom naše pozornost a jakou sme jim přikládali víru! To, co
dětinské naší mysli bylo možným a skutečným, bylo tím ještě více
národu našemu, v tom věku, v kterém se pověsti tvořily, o mnoho dě- 10
tinštějším nad nás děti, uvedené již od samého počátku k známostem
všelijakým a ku poznávání pravého Boha. Tak potkáváme se v pově-
stech našich s horami ze samé mědi, stříbra, zlata, s vrchy ze samého
skla; s koňmi, které se ohněm chovají a za malou chvíli několik set
mil uletí (sluneční kůň, slunce); s tvory podivnými, které do povětří 15
75centový buzogán jako pérko vyhazují; se železnými mnichy; potká-
váme se v nich s cestovateli, k slunci, ke měsíci, k větrům atd. pu-
tujícími; ukazují se nám v nich meče, které samy sekají, citrony,
z kterých panny vyskakují, hrady, které se na slepičí noze krotí
anebo na topolech stojí; lesknou se v nich na vysokých horách zámky 20
skleněné, pískají píšťaly, na jichžto hlas kopy ptáků se sletují k sly-
šení rozkazu, aneb hadi ze všech se končin slézají, a v okamžení
vyrůstají stromy, tvoří se hrady a za chvíli zase se tratí a mizejí.
Přidružuje se tam k poutníkům zvěř ze své vůle, pomáhají jim i stromy,
i skály, i lávky; vcházejí panny v manželství s mládenci zakletými 25
v mědvědy, v orly neb ryby, a lidé od více let mrtví, potřeni byvše
zvláštními kapkami aneb mastmi, ožívují zas a žijí mnohá ještě léta.
Coby bylo nemožného obrazotvornosti, v ten čas ještě u člověka žá-
dnými úvahami suchého rozumu v uzdu nepojaté?

Právě proto, že v pověstech našich obrazotvornost v úplné jest 30
svobodě, že nám představuje ne svět ten každodenní, nejvíc sucho-
párny, sty a sty strastmi překřížovaný, než beze všech rozumových
úvah utvořený a malebný, baví i tyto pověsti mysl jemnou, úvahami
rozličnými neobtěženou a náruživostí prostou, nějak kouzelně, a to tím
víc, ano i jeviště, na němž se provozují, ta ohromně do kola prostí- 35
rající se příroda, její hluku a strastí lidských prázdná samota, veli-
kou má přitažlivost, a též děje, které na tomto divadle se představují,
nejsou bez významu mravního. Jevištěm pověstí jsou obyčejně širé,
daleké, pusté hory — jakovými v ten čas, když se pověsti tvořily,
zajisté byla země z velké části pokryta — strmé vrchy, šumivé háje, 40
květisté louky a zahrady, čarovná údolí a doliny zelené, a v nich
nebo v zahradách tiše se kolébající jezera, samotné v horách jeskyně,
a jak sme již podotkli, měděné, stříbrné, zlaté hory, skleněné a jiné
divotvorné hrady atd.

Děje pověstí mají svůj obsah mravní; pohnutky jich jsou tytyž, 45
které vidíme v písních našich, jen že v pověstech v okrese mnohem
užším. Hlavní pohnutka dějů jest láska rodinná, obyčejně láska sestry
k bratrům, bratří a hlavně nejmladšího k starším, dítek k rodičům a
těchto, hlavně matky, k dítkám. Avšak i odpor lásky rodinné, nenávisť
macešina k dětem svého manžela, dává pohnutku trýzněným a pro- 50

následovaným k hledání štěstí a zkoušení se v širokém světě. Kromě toho i sama chuť poznání a zkoušení světa z dobré vůle, odvaha a zkušující se síla, obyčejně nejmladšího opovrženého syna králova, v pověstech popelválem, že se jen v popeli a kdekoli povaloval, zvaného, vyhání do světa a na pole dějů. A konečně i přirozené nešťastné události, jako v jedné slovenské pověsti ztracení-se slunečního koně, načež celou krajinu tma zachvátila, a podobné věci, bývají pohnutkami dějů v pověstech našich. Lidé, kteří se dopustili skutku, přirozeně mravním citem zatraceného, jenž zapřeli cit rodinné lásky a vydali své rodné v nešťěstí, jako na př. v jedné české pověsti chudí rodičové, nemohouce pro chudobu vyživiti dítky své, zůstavili je v horách pustých, odkud ubohé, nemohouce domů trefiti, vydány tam byly zahynuti; aneb lidé, jenž na okamžení zapomenouce se, slovo přirozeně mravním citům odporné vyslovili, jako v české pověsti „Kvítko pěti bratrů“ otec nad syny z nešťastného honu domů se vracejícími, aneb jako v slovenské pověsti „Traja zhavranělí bratia“ matka nad syny prostopášnými, propadají, v první případnosti sami trestu, v druhé pak slovem nešťastným zastihnuté uvalují do nešťestí. Trest takový aneb nešťestí jest obyčejně zakletí, t. proměnění člověka v bytost čistě přirozenou, v kterém nešťastníci takoví, zbaveni jsouce své vůle, vykonávají musejí rozkazy přirozených mocí, cítí bolestně odloučení od svých, trápí se na všelijaký způsob a přehrozně trpí. Do zakletí ostatně přichází člověk i jinými způsoby: zlostí přirozených, na člověka rozhněvaných mocností, aneb kouzelníky, jako v slovenské pověsti „Tri zakliaté kniežata“ padají do něho pomstou kouzelníkovou. Toto zakletí stává se slovem anebo kouzelným k tomu určeným nástrojem, jako na př. prutem Ježibabiným, a jest rozličné. Některé se vztahuje na celý čas trvání na zemi, jiné jen na několik let, a též v průběhu svém může býti trvalé a nepřestávající, anebo polovičné a čas po čase přestávající. V této případnosti obyčejně trvá půl dne, jako v slovenských pověstech o třech zakletých knížatech a třech zhavranělých bratrích, řídí se vůbec v průběhu svém vedle slov, při zakletí vyslovených, z čehož také viděti, jaká se slovu moc i v prvotinách našeho národa přivlastňuje. Od takovéhoho nešťestí pokrevní zakletých, obyčejně sestry aneb bratří, i dítky, rodiče, kteří k nim mají lásku vřelou, jdou jich vysvobozovat, což však spojeno bývá s největšími, téměř nepřemožitelnými překážkami a odpory, a láska osvoboditelů podrobuje se tuhé zkoušce. Osvoboditelé musejí konati daleké cesty a přemnoho na nich vystáti, musejí v největších nebezpečnostech vyhledávati rady i pomoci rozličných přirozených mocností k odkletí svých, často mnohá léta ve zkoušení trávití, největší trpělivost snášením hrůzy a strachu, hladu a žízně, konáním všelijaké těžké práce, ale hlavně mlčením dokazovati, v uložený čas na nejvíc pozorlivými býti a t. d., což když vše šťastně vykonají, obyčejně pomáhají svým milým ze zakletí a navracují se s nimi domů k nevyslovné všech radosti. Podobné práce a nebezpečnosti podstoupiti, rovnou pokoru při odvaze dokázati musejí i všickni jiní podnikatelé v pověstech našich národních, nebo jináče nedojdou v podnikách svých žádného štěstí. Obzvláště však zvelebují se v národních pověstech slovanských nezištnost, jevíci se vykonáváním dobrých skutků beze všech nároků a bez přijímání odměny.

Ind, aby se s božstvem ztotožnil, pohružuje se do hluboké zá-
 dumčivosti beze všeho myšlení, chtěje udusiti všeliký svůj cit, zničiti
 všelikou vůli; anebo se připravuje o život, metaje se do řek anebo pod
 kola obrovského vozu boha Višnu; anebo podstupuje krušné a k tomu
 zbytečné práce a zkoušky, čelící ke zničení všeliké osobní živosti i
 jeho života. U Slovanů naproti tomu v samých jejich prvotínách, ještě
 ve věku pověstí, člověk, vykonávající práci bohumilou, skutek dobrý,
 aby nešťastným pomohl, ztracené domovu jejich navrátil, musí ovšem
 podstoupiti práce, zkoušky a nebezpečnosti rozličné, potřebuje se
 však jen při vykonávání dobrého skutku v svých žádostech a náklon-
 nostech zapřítí, ale nikoliv jako Ind přirozeně zničiti. Anebo, když
 města neb celé krajiny v zármutek ponořené od zhoubných potvor,
 hadů a draků vysvobozuje, musí ukázati odvahu a sílu, aby zničil zlou
 moc. A takto se i vykonávají všechny skutky dobré i šlechetné prací,
 odvahou, zapřením sebe ve svých žádostech a náklonnostech, a jejich
 nejkrásnější korunou jest nepřijímání za to odměny. Takto cítil již
 Slovan v prvních dobách svého bytenství. Pochází on sice původem
 svým z Indie, i jeho pověsti osnují se na názorech tam čerpaných:
 než jaký jest rozdíl již v tom prvním cítění a smýšlení mezi Indem a
 Slovanem!

Samo zakletí, jsouc bez pochyby jen pozdější výtvar, ukazuje již
 na povyšování člověka nad přirozené mocnosti.

Pověsti, osnované na nejstarších názorech Slovanů, na jejich před-
 stavování si božstva a světa, i z jiného ohledu nejsou bez důležitosti.
 Kdyby se byly všechny věrně k nám dostaly, znali bychom bohovědu
 i kosmogonii (světorodství) nejdávnějších svých předků. Než i s tak-
 ových, jakové jsou, dají se bráti zrna k tomu poznání. Vypravuje se
 v nich o třech nad jiné vyvýšených kráľích: o kráľi ohně, kráľi větrů
 a kráľi moře (srovnej Triglava a indickou trojici, již tvoří Brama,
 Višnu a Siva); dovidáme se z nich o dvanácti mužích, kteří na vyso-
 kém vrchu stojí a věčný, nehasnoucí oheň střehou (dvanácte znamená,
 jimiž slunce prochází, dvanáct měsíců); poznáváme z nich příbuznost
 mocí vyšších, že Belena (Berena) byla dcera Ježibabina; a svrchu již
 zmínili sme se, jak v pověstech představeno bývá slunce, jak větry
 atd. Události nějakové historické v nich hledati byla by lichá a k žád-
 ným výsledkem nevedoucí práce.

Řeč pověstí jako útvarů prastarých, dozajista kromě jazyka nej-
 starších to památníků po otcích našich, jest nevázaná, vypravovací a ve
 vypravování svém krátká i odměřená. Krátké průpovědi následují jedna
 za druhou, proto vyhýbá se řeč přičestím, průpovědi svazujícím, i
 šetří při tom malebnosti a názornosti. Opakování slov zvučných, zvě-
 davost budících, názorných, zvláště z počátku pověstí, ráda má, a
 v průběhu zaokrouhlenosti se přidržuje.

XLI.

Václav Vladivoj Tomek.

V. V. Tomek, rodem z Králové Hradce (nar. 31. máje 1818), studoval dílem v rodišti svém dílem v Praze. Odbyl studia právnická, oddal se historickému badání. L. 1842 vybídnut byl od university pražské, aby k pětistileté památce založení ústavu toho napsal dějepis jeho. Dílo to stručněji vyšlo celé v jazyku německém (1848); českého obšírného vypracování posud jen první díl vydán (1849). Koncem l. 1845 stal se Tomek sekretářem sboru musejního pro řeč a literaturu českou, l. 1847 pomocníkem zemského historiografa Fr. Palackého. L. 1850 ustanoven za mimořádného a l. 1860 povýšen za řádného profesora rakouského dějepisu na universitě pražské. L. 1871 vyznamenán titulem vládního rady.

Hlavní díla Tomkova kromě jmenovaných již dějin universitních jsou Dějepis města Prahy (I. 1855, II. 1871) a Příruční kniha dějepisu rakouského (I. 1858). Kromě toho sepsal Tomek menší dějepis rakouský ve dvojím a český ve trojím vzdělání, pak krátký všeobecný dějepis. Historické rozpravy jeho tištěny sou dílem v Musejníku, dílem v Památkách a v aktách kr. společnosti náuk v Praze.

Z dějepisu města Prahy.

Zbraslav.

Více než jiná místa v okolí pražském obrací na sebe koncem XIII. st. pozornost naši *krajina zbraslavská*. Příjemností její pohnut jsa, koupil za času krále Otakara II. biskup pražský Jan III. (z Dražic) Zbraslav se vším příslušenstvím od benediktinů kladrubských, jimž za ni postoupil 5 jiných statků ze svého biskupství (po r. 1258). Okolí toto, nad míru bohaté na zvěř všelikého druhu, vábilo odtud krále Otakara k vy-
 10 jíždkám na lovy, tak že spolu s biskupem, oblíbeným důvěrníkem svým, a s dvorskou čeledí často přenocoval na Zbraslavi. Poněvadž pak mnohým přebýváním krále a dvoru jeho v rozkošném tomto místě biskupství mnoho trpělo, zavřel Otakar s biskupem Janem směnu roku
 15 1268, kterouž jemu za Zbraslav a blízkou tamnější ves Záběhlíce i obojí Chuchel postoupil jiných statků královských. V krajině této bylo od té doby tím hlučněji. Král Otakar vystavěl ve Zbraslavi krásný lovecký zámek s věžemi a zdmi silnými, na němž přebýval s dvorem svým,
 když chtěl užiti odpočinku a kratochvíle. Mnoho jiných stavení přibýlo
 během času, hospodářské dvory byly zakládány, role pilně vzdělávány, okolní vrchy posázeny vinicemi, k čemuž Otakar dal přiveztí révy z Rakous. I král Václav II. měl velké zalíbení v této krajině, tak blízké hlavního sídla království, a dojížděl tam s panstvem na honby.

Nicméně však ještě za panování jeho stala se úplná proměna. Král Václav v čas zajmutí Záviše z Falkenšteina založiti slíbil klášter k učinění díků za osvobození od něho. Po projítí několika let po onom příběhu uzavřel král splniti tento slib založením kláštera pro řád cistercienský, který měl tehdy již klášter svůj v Sedlci blíž Kutnéhory. Opat sedlecký Heidenrich náležel mezi nejmilejší kaplany královny. Roku 1291 uložil Václav jemu a Dětrichovi, opatu kláštera cistercienského ve Waldsasích, kterýž byl visitatorem nad Sedleckými, vyhledati místo pro nový klášter, kterýž měl dle úmyslu jeho býti někde na blízku Prahy. K tomu cíli vydal se sám s nimi a s Konrádem, převorem sedleckým, i jinými některými osobami na plavbu po Vltavě nahoru nejprvé až ku klášteru benediktinskému v Ostrově, který by se dle zdání jeho byl mohl obrátiti v cistercienský vykázaním jiného místa předešlým majetníkům. Odtud pluli zpátky dolů až k lovímu hradu zbraslavskému, kdež opat Dětrich, jak vystoupili z lodí, vyslovil náklonnost svou k tomu místu hlasitým zpíváním ze žalmu: „Tuť odpočinutí mé na věky věkův; zde přebývati budu atd.“ Po bedlivém prohlednutí místa plavili se však ještě po řece Mži až ku královskému hospodářství v Radotíně, aby uvážili i tohoto místa výhody.

Po třídenní lůtě, ustanovené k rozmyšlení, které z těchto tří míst by se nejlépe hodilo, usnesli se opatové žádati za Zbraslav, a otevřeli toto mínění své nejprvé oblíbenému radovi královu Bernhartovi, proboštu mišenskému, potom králi samému, jehož právě našli na mši v kostele sv. Víta. Jakkoli veliké zalíbení měl Václav v místě onom, odpověděl bez váhání dle přání opatů, a daroval tudíž oustně dvůr svůj zbraslavský nejsvětější Panně Marii a řádu jejich. Teprv když po rozhlášení této věci někteří dvořané domlouvali králi, aby se nezbavoval nejutěšenějšího místa pro svou zábavu, žeť na mnichy sluší přebývati v pouštích lesů, že jim tedy může vykázati místo jiné: hnulo to mladým králem poněkud, tak že prodléval se skutečným odevzdáním Zbraslavi, k čemuž se mu za příčinu hodila cesta, kterou brzy potom předsevzal do Moravy.

Po navrácení však z této cesty, když jej opatové upomínali na jeho slovo, litoval tohoto svého rozpakování, a uzavřel znovu, slib svůj naplniti rychle. Po krátkém čase odebral se do Kolína nad Labem, aby tu promluvil, co potřebí, s biskupem Tobiášem o obmyšleném novém založení. Nazejtří po rozmluvě s ním odebral se král z Kolína do kláštera sedleckého, provoděn jsa ode čtyř opatů cistercienských, totiž waldsaského, sedleckého, žďárského a kameneckého. Na žádost královu držána jest kapitula, ve které opat sedlecký jmenoval bratry svého konventu, kteří ustanoveni byli za první osadu nového kláštera. Tito, sestoupivše se v nový sbor, vyvolili téhož dne z prostředku svého opata Konráda, prvě převora sedleckého. Na ně přenesl král tudíž darování dvoru zbraslavského, a udělil jim 400 hřiven stříbra ročních příjmů, polností na 24 popluží a lesa dostatek. Nový konvent ještě některý čas v Sedlci; opatové však odebrali se hned po vykonání těchto věcí na Zbraslav, aby posavadní loví dvůr královský přejali a jej přispůsobili co stavení klášterské.

Sotva že přijeli do Zbraslavi, přišli k nim poslové biskupa pražského s oznámením, že toto místo dle starých privilegií jest jmění

biskupské, protože aby se všeho vládnutí jím zdrželi, pokud by se od krále nestala biskupovi náležitá nábrada. Smlouvou mezi Otakarem a biskupem Janem, kterou se nábrada za postoupení Zbraslavi byla již stala, nechtěl se biskup Tobiáš nejspíš proto spokojiti, že kromě míst, 5 tehdáž králi postoupených, bylo později ještě více jiných od biskupství odděleno a přivtěleno ku koruně, za něž nábrada slíbená až posavad nebyla učiněna. Na prosbu opatů cistercienských odhodlal se král Václav učiniti konečně požadavkům biskupovým za dost smluvou novou, úplnější. Teprv nyní dali se opatové docela volně v přestavování rozličných částí královského zámku, aby se z něho stalo stavení přiměřené účelům kláštera. Po vykonání těchto staveb jest konečně nový konvent ze Sedlice povolán, aby se přestěhoval do vlastního svého sídla. Uvedení jeho stalo se dne 20. dubna 1292 s velkou slavností, při které přítomen byl král Václav i manželka jeho Guta, a mnoho panstva světského i důstojníků duchovních. Dvanáct mnichů, ustanovených pro nový klášter, uvedeno jest ve processí tak, že každý z nich šel prostřed 15 mezi dvěma opaty, opat pak mezi králem a biskupem. Při velké mši, která zavírala slavnost, byl nový opat od biskupa potvrzen a usazen. Král Václav jmenoval odtud nové založení své klášterem dvoru královského (Aula regia, od čehož nynější německý název „Königsaal“).

I po založení kláštera byla Zbraslav nejzalíbenějším místem krále Václava. Jak jindy na lovy a pro světskou kratochvíli, tak navštěvoval nyní toto místo, kdykoli starosti královské toho dopouštěly, pro duchovní potěchu, při čemž také pohled na rozkošnou krajinu z budovy klášterské mívával pro něj vnađu povznášející ducha. Odevzdáním 25 lovčího zámku královského řeholníkům nebylo ostatně všecko dokonáno, co ke zvelebení místa tohoto obmyslel. Již před rokem 1296 byl nejspíš opatřením královským přistavěn nový dům opatský. Krom toho však mínil Václav vůbec vystavěti kostel i klášter docela nový ve mnohem větší prostrannosti. K vyvedení tohoto úmyslu učinil začátek 30 při nejslavnější příležitosti svého korunování roku 1297. Hned totiž nazejtří po korunování (dne 3. červ.) bylo slaveno vložení základního kamene k nové této budově. Král Václav odebral se k tomu hned časné ráno sotva po východu slunce s celým dvorem svým a všemi knížaty 35 i četným panstvem a rytířstvem, kteří ozdobili korunování jeho svou přítomností, do Zbraslavi. Zde král, oděn jsa všemi znaky královského důstojenství, společně s arcibiskupem Heřmanem magdeburským a opatem zbraslavským Konrádem, vložili kámen s nápisem: „Jesus Christus“ do jámy k tomu vykopané. Zpěv řeholníků kolem stojících provázal 40 tento skutek, načež arcibiskup magdeburský na místě určeném pro hlavní oltář Panny Marie četl velkou mši, provodín jsa od sedmi biskupů: pražského, olomouckého, krakovského, mišenského, bazilejského, konstanského, lübeckého a frisinského. S korunou na hlavě a žezlem v ruce udělil pak král pás rytířský 240 pánům a šlechticům českým i z 45 jiných zemí, stojícím v kole okolo místa určeného k vystavění kostela.

Nový klášter zbraslavský, v němž Václav dal sobě vystavěti zvláštní komnatu pro sebe, zanášeje prý se přáním, aby v něm někdy mohl se dáti na odpočínutí a postoupiti panství svému synovi, měl dle úmyslu jeho býti pohřebním místem králů a královského rodu českého. 50 Již před založením jeho byla do Zbraslavi odvezena těla dvou nemluv-

ných dítek Václavových, Jana a Guty (1294). Též srdce sestry jeho Anežky, vdovy Rudolfovy, která pohřbena byla v kostele sv. Františka, pochováno jest roku 1296 ve Zbraslavi. Sem mnil Václav dát převézt také tělo otce svého krále Otakara i manželky své Guty, zemřelé brzy po korunování (1297), odkládaje s tím toliko až do zkončení stavby nového velkolepého chrámu. Kostel tento nebyl však dostavěn za jeho živobytí; i byl tedy král Václav sám první, jenž nalezl v něm odpočinití po smrti (1305). Ode dne pohřbení jeho začaly se v kostele ještě nedokonaném teprv vykonávati každodenní služby boží.

Školy v Čechách za XIII. století.

K doplnění obrazu o životě duchovenstva z věku XIII. náleží promluvit o školách, jak dalece možno jest na základě chudých zříděl tehdejších; poněvadž péče o školy vycházela hlavně jen od představených církevních.

Dle listiny krále Přemysla Otakara II., dané roku 1265 měšťanům Nového města u sv. Havla, dá se souditi, že již tehdaž obyčejně při každém farním kostele nacházela se škola. Král dovoluje totiž měšťanům, aby směli při kostele sv. Havla založiti školy týmž způsobem a s touž svobodou, jak bylo obyčejně ve všech jiných městech královských. O zřízení těchto *farních škol*, určených pro děti, nemáme však z této doby naskrze žádných pamětí. Mnohem důležitější byly na každý způsob školy v *klášterích* a při kostelích *kollegiatních*, ve kterých se evičilo odrostlejší žákovstvo pro kněžský stav, vykonávajíc přitom již i přiměřené služby v kostele. Z této třídy školáků pocházeli na př. bonifanti při kostele pražském neb vyšehradském ve XIII. století. Za služby své mívali na mnoze výživu při kostele; pamatovalo se na ně časem i v nadáních výročních mší a k tomu podobných vysazením peněžitých darů; též jednotliví praeláti kostelů podporovali je dáváním obědův neb jiným způsobem, jak píše se ku př. o děkanu Vítovi, že každodenně míval při svém stole tři chudé školáky sloužící kostelu pražskému.

Ke zvelebení takovýchto škol čelnějších působili mnoho papežové XII. a XIII. století všeobecnými rozkazy. Tak nařídil ku př. papež Innocentius III. na obecném koncilii lateranském roku 1215, aby při každém metropolitanském kostele byl zřízen učitel čili doktor theologie, při každém pak kostele katedralním aspoň jeden učitel čili mistr tak nazvaných svobodných umění, kterýžby byl povinen vyučovati žákovstvo kostelu sloužící i jiné chudé školáky zadarmo; začož měl míti jistý obrok čili beneficium z důchodů kostela. Školy, v nichž se vyučovalo tímto způsobem předmětům tak nazvaně fakulty artistské čili svobodným uměním, nazývaly se odtud studii, ač toliko *studiemi částečnými* (studia particularia), s rozdílem od učení čili studií obecných (studia generalia), na nichž vyučovalo se předmětům všech čtyř fakult a udělovala se důstojenství mistrů neb doktorů s plnou platností pro všechny země křesťanské.

Dotčené koncilium lateranské bylo totéž, na kterém slavný biskup pražský Ondřej za panování Přemysla I. obdržel svěcení na biskupství; i může se považovati za jisté, že horlivý tento představený církve ne-

meškal zachovati se dle rozkazu tam vydaného, kterýž se vztahoval i na jeho kostel, ač nebylo-li nějaké částečné studium při kostele sv. Víta založeno již o něco dříve následkem podobných nařízených papežských ze druhé polovice XII. století. Určitá zmínka o tomto učení pražském děje se ponejprv roku 1248, kdež vypravuje souvěký letopisec o tehdejší bouři v zemi mezi králem Václavem I. a Otakarem, že v ní učení pomínulo, to jest ovšem na čas zaniklo, rozptýlením žáků i učitelů. Za panování Otakara II. došlo nového lesku, předtím nebývalého, tak že i z německých jeho zemí, z Rakous a Štýrska, též z Bavor přijížděli žáci do Prahy na učení. Za posledních let jeho vlády (okolo r. 1271) mívali v něm čtení dva mistři svobodných umění, mistr Očko o grammatice a mistr Bohumil o logice, rodilí Čechové, jak viděti z těchto jmen; mimo to pak scholastikus kapitulní, jemuž nepochybně náležel vrchní dohled nad učením, tehdá Řehoř z rodu pánů Zajců z Waldeka, rovněž mistr, potomní biskup pražský, měl čtení o knihách Aristotelových o přirozených věcech. Podruhé rozptýlilo se učení pražské při nastávání války mezi Otakarem a Rudolfem I. již asi roku 1274, když žáci z Rakous a Štýrska, z vyšších rozkazů neboli z obávání nebezpečenství pro sebe, museli se z Čech navrátiti do svých vlastí. Za krále Václava II. jmenuje se mistr Matěj, kněz a kanovník kostela sv. Jiří s praebendou ve Statenicích, správcem škol na hradě pražském (*rector scholarum in castro Pragensi*), čímž míní se nepochybně ředitel tohoto částečného studia, snad asi po časech Otty z Brandenburka zase obnoveného. Jaké beneficium z důchodů kostela pražského bylo spojeno s jeho důstojenstvím, není nám ovšem povědomo; co do důstojenství, počítal se mezi služebné kněží kostela (*ministri ecclesiae*).

Podobná vyšší škola, jako při kostele sv. Víta, nacházela se také na Vyšehradě při kostele kapitulním, jejíž mistr čili ředitel (*magister scholae, rector scholae*) byl rovněž jeden ze služebných kněží kostelních. Co beneficium byl k úřadu jeho vykázán dvůr kapitule náležející v Komořanech na Vltavě blíž Zbraslavi, jehož důchody, obnáševše prvé toliko půl čtvrté kopy grošů ročně, zvýšeny sou na pět kop prodáním dvoru toho právem zákupným z usnešení kapituly roku 1332. Stalo se to nepochybně za školmistrovství potomního kanovníka pražského Františka, známého co letopisce, který úřad ten zastával až do roku 1333.

Za výtečností školy při kapitulním kostele vyšehradském zůstávaly sotva pozadu klášterské školy *Benediktinů* ve Břevnově neb *Pramonstrátů* na Strahově, poněvadž oba řádové od starodávna byli pilní duchovního vzdělání, ačkoli se nám právě určitých zmínek o školách těchto nedostává. Z novějších řádů prosluli školami svými nejvíce *Dominikani* a *Augustiniani*, jejichž *lektorové* byli právě učители, a sice netoliko ve svobodných uměních, nýbrž zvláště také v theologiích. Z lektorů kláštera dominikanského u sv. Klimenta byl toho času na slovo vzat zvláště bratr Kolda z Koldic, známý nám mezi jiným co skladatel několika nábožensko-krasopisných spisků, které věnoval kněžně Kunhutě, abatyši u sv. Jiří.

K nabytí vyšších vědomostí, jichž domácí tyto školy ještě neposkytovaly, putovalo se z Čech posavad mnoho do vzdálených zemí na obecná učení vlášská a francouzská, zvláště k studiím theologickým, ve

kterémž ohledu největší slávu mělo učení pařížské, a k studiím právnickým, jimiž vynikala Bononie i jiné university vláské. V Bononii byl počet studujících Čechů ve XIII. století tak znamenitý, že činili pro sebe jeden z 18 národů, na které se dělila tamější universita ultramontanská, to jest z ostatních národů krom Vlachů složená. Také však 5 nachází se zmínka z času krále Václava II. o navštěvování právnické školy v Orleanu. Z těchto universit pocházeli *doktorové práv*, ježto se objevují v Čechách od druhé polovice třináctého a během první polovice čtrnáctého století, to jest nejvíce doktorové práva kanonického (*doctores decretorum*), jehož známosti bylo zapotřebí při soudě biskupském. Též mnozí lékaři, jako snad asi Jan Štěpánův z Prahy, který se nazývá slavnějším jménem *artis medicinalis professor* (1320), musili míti umění své z cizích universit, dílem snad z nejpověstnější lékařské fakulty montpelliérské. 10

Na studia v cizině odbírali se velmi zhusta duchovní osoby, mající již svá beneficia, ku př. fary neb kanovníká místa, jakž ukazují příklady vyžádaného dovolení od biskupů, jehož bylo zapotřebí k opuštění kostela a spravování jeho na čas vikářem. Ve klášteřích řádu benediktinského bylo posílání mladších spoluodů k učení na cizí university stálým pravidlem, tak že mělo i býti ustanoveno, kolik by se 20 na to ročně mělo vynakládati z důchodů každého kláštera.

Aby obtížného a útratného tohoto cestování do vzdálených zemí obyvatelům království svého z většího dílu ušetřil, zanašel se nejprve král Václav II. okolo roku 1294 s myšlenkou o založení *obecného učení* všechněch známých fakult v Praze samé, doufaje tím samým 25 způsobiti vědám nové středisko, ku kterému by napotcm putovali také obyvatelé všechněch zemí okolních. Jaké kroky král Václav již skutečně předsevzal, aby tento úmysl svůj vyvedl, není nám povědomo. S věci sešlo, jak nám vypravuje souvěký opat zbraslavský, pro nechuf mnohých mocných rádeů králových, ježto záviděli duchovenstvu příliš 30 velkou přízeň, požívanou u tohoto krále, poněvadž zřízení takovéhoho ústavu ve způsobu tehdež obyčejném, jakožto mocné, mnohými svobodami nadané korporací, bylo by musilo přispěti k rozmnožení moci duchovenstva v zemi vůbec. Rádci tito, mezi nimiž opat zbraslavský hlavní vinu dává zvláště jednomu mocnému muži, všechněm prý vůbec 35 známému, jehož jména však nedokládá, nevymlouvali králi úmyslu svého, jakožto dle uznání jejich chvalitebného, ale vymýšleli příčiny k odkladům pro zevnější okolnosti, jmenovitě pro nedostatečnou posavad bezpečnost cest pro cizí studenty. Zkalené poměry k cizím mocnostem za posledních let krále Václava přispěly po průtazích, neochotnými 40 radami oněmi způsobených, snad nejvíce k tomu, že i při smrti slavného tohoto krále zůstal úmysl jeho nezplněn.

Korunování a pohřby prvních dědičných králův českých.

Největší nádhera dvoru a celé země vystavovala se na odív při *slavnosti korunování krále*, která nastoupila na místo někdejšího posazování na knížecí stoličce, co se totiž důstojenství knížecí proměnilo v královské. Ponejprv byla slavnost nastoleuí vlastně opominuta při

nastoupení krále Václava I., poněvadž předešli králové, Vratislav, Vladislav a Přemysl, před dosažením koruny královské byli již knížaty. Tehdáž asi snad byla opovržena starožitná kamená stolice na hradě pražském a mošna i střevice Přemysla orače v komoře královské na Vyšehradě, jichž se více nepotřebovalo. Zdá se aspoň, že zavržení starého obyčeje při nastupování knížat způsobilo jakýsi zlý dojem na lid, který se dlouho pamatoval.

Nový obřad korunování byl vlastně církevní. Význam jeho byl obdržení milosti božské pro nového panovníka ku posile v pracích královských; pročež se ve středním věku často nazýval i svátostí. Králové čeští přijímali pomazání svatým olejem a vsazení koruny na hlavu svou od arcibiskupa mohučského, jakožto metropolitů Čech a Moravy, který za to dostával ustanovené počty 100 hřiven čistého zlata. Slavnosti pak, s obřadem tímto spojené, sloužily za posledních Přemyslovců ne tak ke smyslnému představení jednoty mezi národem a králem co hlavou jeho, jako k roznešení slávy mocnářovy po všech zemích okolních. Jejichž knížat i vznešenějšího obyvatelstva hleděno proto co nejčtetněji shromáždit k oslavení tohoto skutku.

Širší vypsaní máme z XIII. století toliko o korunování krále Václava II. od opata zbraslavského, jakožto očitého svědka. Byla to zajisté slavnost, již se v tom způsobu nerovnal velikolepostí žádná jiná předtím ani potom, kromě snad korunování předka a otce jeho Přemysla Otakara.

K vůli náležitému připravení vším potřebným byl čas slavnosti velmi záhy nápřed ustanoven, aby se nic důležitého neopozdilo. Především vypraveni sou slavní poslové ke dvoru papežskému, aby vyžádali ku předsevzetí královi zvláštního apoštolského požehnání od nejvyšší hlavy církve, tehdáž papeže Bonifacia VIII. Poslové navrátili se s žádoucím pořizením a s listem apoštolským, jímž opatové Heidenrich Sedlecký a Konrad Zbraslavský, řádu cistercienského, dostali moc, aby na místě svatého otce udělili všeobecné rozřešení králi Václavovi i manželce jeho Gutě, aby, prosti jsouce všeho hříchu a církevních trestů, v něž by snad byli upadli, mohli hodně přijmouti královské pomazání. Druhého poselství do Říma bylo však zapotřebí z příčiny arcibiskupa mohučského Gerharda, který se tehdáž nacházel v suspensí a interdiktu, pročež nemohl tak důležitého církevního skutku, jako korunování krále, předsevzítí. Na snažnou žádost krále Václava dal se však papež Bonifacius pohnouti, že sňal s arcibiskupa tresty církevní na jeden den, ve který by právě mělo býti korunování, tak aby jen toho dne směl konati služby boží. Nyní vyjeli teprv četní a hbití poslové na všechny strany s pozváním od krále Václava ku knížatům okolním a ku panstvu jejich, ano i k obyvatelům měst, aby se všickni co milí hosté dali najíti k veliké jeho slavnosti. Kupci a jiní jednatelé královi měli zatím poručeno nakoupiti zásob všelikých potřebných věcí pro očekávané množství lidí v největší hojnosti, což dilem musilo se státi ze vzdálených zemí.

Pozvání krále českého mělo nejskvělejší účinek. Ze sousedních knížat přijeli s velkým a slavným průvodem vévoda rakouský Albrecht, bratr manželky královny, Boleslav vévoda svidnický, Jindřich hlohovský a vévodové opolští ze Slezska, Heřman a Otto „se šípem“ mar-

krabí brandenburští, Fridrich markrabí mišenský, arcibiskup Burkart magdeburský, biskupové, kromě pražského Řehoře, Dětrich olomoucký, Albrecht mišenský, Jindřich kostnický, Petr basilejský, frisinský, Jan krakovský a lübecký. Počet hrabat, pánů, rytířů a jinak nazvané 5
šlechty světské z rozličných zemí, též opatů rozličných řádů řeholních, probostů, převorů, děkanů, kanovníků a jiného kněžstva z Čech a odjinud byl nesmírný. Písař pícní při dvoře královském, který teh-
dáž zapisoval vydání píce pro všechny tyto hosty královny, vypočetl, že 10
jich přijelo o 191.000 koních. Město pražské, jakkolí se souvěkým zdálo býti veliké, neobsáhlo tohoto množství lidí; ulice zoužily a ztěs-
nily se přicházejícími zástupy; pole vůkol byla plna stanů přebývajících 10
v nich čeledi rytířské.

Korunování samo stalo se v neděli svatodušní, která připadala na druhý den měsíce června (1297). Král i královna Guta přijali oba zároveň nejprv svěcení a pomazání, potom korunu, žezlo a jiné ozdoby krá- 15
lovské před hlavním oltářem sv. Víta v kostele pražském při slavných službách božích, které konal arcibiskup mohučský, provoděn jsa ode všeho sboru ostatních biskupů přítomných a jiného duchovenstva. Zvučné chvalozpěvy kněžstva zavzněly přitom, a ples shromážděného lidu, vznešených i sprostých, rozšířil se vůkol voláním: Zdráv buď král Vác- 20
lav! prozpěvováním, výskáním a poskakováním i jinými nezřízenými zjevy radosti.

Po korunování byla velká tabule královská. K tomu byl na lukách při řece Vltavě, v místech nynějšího Smichova, pro vznešenější hosty 25
zbudován veliký palác, ačkoli jen k té potřebě, nicméně důkladně stavěný z klád tesaných a se skobami železnými, něco vyvýšený nad zem, tak že vchod do něho byl po stupních. Vnitř i zevnitř bylo celé toto stavení potaženo drahými sukny rozličných druhů a barev, která byla 30
prokládána rozmanitými ozdobami ze zlata, ze stříbra a z drahých kamenů. Načíní tabule královské skvělo se jak nádherou tak umělou přípravou. Okolo paláce stolovali nejspíš pod nebem ostatní nesčíslní hosté. O velkém nákladu těchto hlučných a skvostných hodů dává nám opat zbraslavský za příklad, že jen za vejce vydáno 800 těžkých 35
hřiven stříbra, a za led potřebný k ochlazení vína 24 hřiven. Krom nápojů, nalévaných při tabuli samé, byly také pro obecný lid ve městě na prostranném Novém tržišti udělány studně, z nichž teklo víno, tak 40
že každý sobě natočiti mohl dle libosti.

Město bylo v čas slavnosti okrášleno rovněž pěknými látkami rozvěšenými po domích, jakož i v noci osvětleno mnohými světly. Všecko lidstvo bavilo se po celý den korunování všemi možnými spůsoby 40
radováněk v pestré směsici po všech ulicích a jiných prostranstvích, tak že na každém místě objevovalo se jinačí divadlo. Páni a rytíři provozovali kolby, obecný lid tance, onde prý způsobem českým, onde německým, někde také zápas pěstmi neb běhy o závod s obnaženým 45
tělem. Bubny a trouby i píšťaly, dudy, housle a jinačí rozličné nástroje hudební ozývaly se. Též provozovači všelijakých umělostí a kejklů vyráželi diváky, jeden zpívaje, druhý odřikávaje báseň, třetí provozuje skoky umělé, čtvrtý chodě po rukou. I tehdáž ostatně bylo v tlačenici a shonu lidstva potřebí pilně hleděti na měsíc, poněvadž i zloději hledali své příležitosti. 50

Jak při korunování obecná veselost, tak se zračil smutek národu při *pohřbích královských*. Vypsán jest nám poněkud šíře právě také jen pohřeb krále Václava II., zemřelého roku 1305 dne 21. června. Hned po smrti králově začalo se čtení mši za duši jeho od duchovních osob, od něho samého k tomu dožádaných. Mezitím bylo tělo královské s libáním a objímáním od jeho věrných zmyto teplou vodou, do níž mísily se slzy z očí jejich, pak oděno v nejslavnější šaty královské, tytéž, ve kterých byl někdy korunován; na hlavu vsazena koruna; žezlo a zlaté jablko vloženo do rukou, prsten navleknut. Pak položen byl král na máry v sni, jejíž podlaha byla pokryta skvostnými čalouny a sukny, načež kněžstvo, jeden zástup s druhým se střídajíce, vykonávali při něm vigilie a služby za zemřelé.

Nazejtří po smrti králově (22. čv.) konán byl průvod úmrtní, jejíž opat zbraslavský, tehdáž co prostý mnich, pozoroval, jak se zdá, někde blízko kláštera dominikanského u sv. Klimenta nedaleko mostu; pročež nám jej teprv od tohoto místa vlastně vypisuje. Zde, před domem tehdáž mistra Konráda zlatníka, stálo velké množství lidu lkajícího a očekávajícího, aby viděli nésti ostatky svého pána milovaného. Tu mezi dlouhými zástupy kněžstva zpívajícího, avšak přitom pro slzy se zamlčujícího, nesený sou máry od předních a nejvzácnějších pánů zemských. Při pohledu tom žalost všeho lidu hlasitě se rozléhala pláčem a kvílením bez máry. Jedni prý jako zmateni běhali, jiní drali obličje neb trhali sobě vlasy; i dítky po ulicích běhaly hořce plačíce. Tak nosilo se tělo královské od kostela ku kostelu, a všude vykonávaly se služby za zemřelého; konečně, poněvadž sobě za poslední odpočinutí byl zvolil zalíbený klášter zbraslavský, vsazeno jest na loď asi v devátou, to jest nynější třetí, hodinu odpoledne. Nesčíslné množství lidu, s mladým králem Václavem III. a dvorem jeho, provodilo i tam královskou rakev, kdež přijata jest od sboru klášterského a vnešena do kostela. Přes noc střídali se mniši ve hlídkách a zpívání žalmů u mar. Ráno pak dle žádosti nebožtíkovy četl Konrád opat zbraslavský slavnou mši černou a držel exequie dle obyčeje řádu cistercienského; načež vloženo jest tělo do krypty stojící uprostřed svatyně. Kamená socha ležící nad hrobem sloužila dle obyčeje za pomník.

XLII.

Antonín Rybička.

A. Rybička, rodic skutečský, narodil se dne 30. října 1812. Na nižším učení byl v Mor. Třebové a v Litomyšli, práva studoval v Praze. Do veřejné služby vstoupil u magistrátu chrudimského, odkudž se l. 1846 dostal do Vídně ke spojené dvorské kanceláři. Od l. 1851 jest dvorským sekretářem u nejvyššího soudu ve Vídni.

Četnými a důkladnými rozpravami o dějích domácích, zvláště o mravech a obyčejích, o rodopisu a místopisu, posléze o novověké literatuře naší (životopisy Krameriusa, Zieglera, Kamarýta a. j.) získal sobě čestné jméno ve všech oborech těchto.

Povaha V. M. Krameriusa.

Kramerius byl postavy vysoké, štíhlé, ve všech částech těla souměrné; plné jeho tváře zdobily černé vousy, které však obyčejně holiával; vlasy měl hnědé, na temeni však řidší, čehož příčinou bylo obyčejné tehdáž užívání vlásenek (toupet), které byly vzrůstu vlasů na ujmu. Jeho mužný, avšak příjemný obličej krášlily veliké modré oči, z nichžto zářila přívětivost a srdečnost; nos a rty měl k ostatním částem obličejje přiměřené. Celé jeho zevnější chování a spůsoby byly lahodné, přitom prosté všeho malicherného pitvoření a poklonkářství. 5

Již v útlé mladosti své dával Kramerius na jevo velikou lásku k učení a nevšední bystrost ducha i výbornou paměť, jsa při tom v řeči a celém chování příjemný, ku každému přívětivý a úslužný, nad to vždy veselý myslí a proto i zpěvu milovný. Pročež býval miláčkem bratří a sester i spolužáků svých; když pak za příčinou vyšších studií odešel do Prahy, těšivali se všickni domácí na jeho příchod o prázdninách do domu otcovského. Neboť rozmilý jejich Augustin přinašával vždy s sebou mysl jasnou a mnohé knihy kratochvilné, i uměl pokaždé povídati nové zajímavé příběhy. Přitom byl již co jinoch povahy pevné, srdnatý, v předsevzetích svých vytrvalý a v úmyslech svých neoblomitelný. Charakteristický zdá se nám býti tento příběh z jeho mladosti. V Klatovech měl býti prodán dům v sousedství rodičů jeho ležící. I hlásilo se již několik měšťanů, kteří jej chtěli koupiti; avšak tu se roznesla pověst, že v domě tom straší, načež ihned ubylo kupců, čím cena domu toho valně klesla a držitelům jeho bylo se obávati, že utrpí znamenité škody. Kramerius, jenž byl právě z Prahy přišel domů na prázdniny, vyrozuměv, že tu vězí nějaké šibalství, umínil sobě přijíti věci té na stopu. Ukryl se tedy v chodbě domu toho, v němž byl dobře znám, a očekával odhodlaně té hodiny, kdež strašidlo obyčejně rejdy své provádělo. I čekal dlouho; konečně přišlo strašidlo se silným rachotem a přiblížilo se k místu, kde Kramerius schován byl, jsouc v dlouhé bílé roucho zakukleno a majíc obličej dlouhými vousy šedivými téměř zakrytý. Tu nerozpakoval se Kramerius dlouho, alebrž popadl odhodlaně zakuklence za prsa, mrštil jím o zem, učinil pokřik, a když se na to okolní sousedé sběhli a strašidlo v rukou Krameriusových na zemi ležící odhalili, spatřili na místě domnělého ducha jednoho z tamějších obyvatelů, kterýž, boje se trestu většího, ihned skroušeně vyznal, že chtěl způsobem tím všeliké jiné kupce odstrašiti a tak dům ten za levnou cenu obdržeti. 20 25 30 35

Tím, že Kramerius — nedostáváje za příčinou nemajetnosti rodičů svých dostačitelne k výživě své pomoci peněžitě — záhy již vyučováním mladších studujících a pracemi literárními výživu sobě zjednávatí musel, nabyla pevná a odhodlaná povaha jeho ještě větší pružnosti a vytrvalosti, což na veškerý jeho budoucí život a směr všelikých předsevzetí jeho mělo dobrý účinek. 40

Obrátiv již v mladosti ducha svého k užitečným vědomostem a jsa pln čitelností, jakož i náklonností ke všemu, co vzdělává rozum a ošlechťuje mravy, stal se brzy mužem důkladně vzdělaným, opatrným a vytrvalým. Ovšem vynikali mnozí z tehdejších učených, ku př. Dobrovský, Procházka, Pelzel, důvtipností, bystrotou ducha, původností my-

šlének a rozsáhlostí svých vědomostí nad Krameriusa; avšak čeho se mu ve způsobu tomto nedostávalo, doplňoval neunavnou pilností, podivuhodnou vytrvalostí a praktičností. Neboť k čemu se odhodlal, od toho nedal se tak lehce odvésti, leč se přesvědčil, žeby další setrvání přitom bylo buď bez prospěchu aneb dobré věci na ujmu.

Činnost jeho s věkem vzrůstala. I pracoval neunavně od rána až do noci, sedě neustále při psacím stolku svém, nepřeje často duchu i tělu oddechu a občerstvení, tak že tato pilnost bohužel zdraví jeho příliš časně záhubnou byla. I v nemoci své pracoval nepřetrženě, pokud síly jeho stačily, ano leže téměř již na smrtedlném lůžku neustal ve spisovatelském povolání svém, říká tu „Noviny vlastenské“ nejstaršímu synu svému do péra.

Byltě i muž spravedlivý; nezačal ničeho ve svém obchodě, aniž se pouštěl do jakéhokoliv jednání, o němž věděl, žeby při něm jméno a svědomí jeho mohlo utrpěti. Kráčeti cestami křivými k vyměřenému cíli, úskokem, osočováním a jiným nechvalitebným způsobem chtět zvíťaziti nad sokem svým, vymstívati se za utrpené bezpráví a zpláceti zlé zlým: vše to mu bylo mrzkostí, již nenáviděl z hlubokosti srdce svého. Taktéž byl prázden oné, ať tak díme, cechovské závisti, kteráž, zakládaje se na nesmírné dychtivosti po výdělku, vše jenom chce sobě získati a nerada by bližnímu svému nějakého prospěchu neb štěstí dopřála. Přitom byl vždy skromný, nevychloubal se zásluhami svými, nýbrž hleděl vždy spíše šlechetná předsevzetí a dobré skutky jiných vychvalovati. Také nedal se lehce k hněvu aneb nějakým surovostem popuditi; sebe hrubší urážky nezplácel ničím, leč krátkou, trefnou, nezřídka i humoristickou odpovědí. Vůbec byly přímost, přívětivá ochotnost, svědomitost a pravá staročeská poctivost hlavními známkami povahy Krameriusovy, k nimž se připojovala nelíbená nábožnost a uctivost k vyšším. „*Vůbec prospívati, vždy a všude krajanům svým posloužiti a vše dobré mezi nimi rozšiřovati,*“ bylo heslo jeho, kterémuž nejen slovy ale i skutky průchod zjednati neopomíjel.

Chovaje se vůbec tak, jakž křesťanu a lidumilu sluší, vedl i ve své domácnosti život příkladný, jsa choti své laskavým manželem, dobrým rádcem a věrným pomocníkem ve všech záležitostech domácích, dětem svým pečlivým otcem, příbuzným vždy ku pomoci ochotným přítelem a dobrodincem, čeládece a ostatním domácím starostlivým hospodářem a příkladným pánem, jenž je vždy k dobré kázi, mravnosti, nábožnosti a pořádku napomínal. Jak velice mu záleželo na dobrém vychování a vzdělání synů jeho, lze z toho poznati, že je svěřoval vždy mužům, uměním, mravností a láskou vlasteneckou se vyznačujícím, z nichž tu k. p. přivádíme horlivého vlastimila Josefa Zieglera. — Laskavá péče Krameriusova vztahovala se též na mladší jeho bratry a sestry i dívky jejich, jimžto při každé příležitosti ochotně býval raden a pomocen, dávaje jim dlouhý čas v domě svém výživu, obydlí a vychování.

U veřejném, totiž literárním počínání svém hleděl Kramerius vždy k straně praktické; četné spisy jeho jsou k tehdejší potřebám lidu našeho veskrz přiměřené; co se v nich vypravuje, jest pravdivé a nezavadné, způsob vypravování toho jest srdečný, prostý a srozumitelný. Což divu, že tehdejší čtenářstvo v knihách těch velice sobě libovalo

a je valně kupovalo; že každou českou knihu za dobrou a čtení hodnou pokládalo, když měla na čele svém nápis: „*Práci a nákladem Krameriusovým,*“ ano že tehdáž i dlouho potom „psátí a mluvití po Krameriusovsku,“ znamenalo tolik jako mluvití a psátí vůbec *dobře* 5
česky. I mámé za to, že v tomto způsobu psaní prstonárodního až podnes žádný ze spisovatelů našich nad Krameriusa nevynikl, anobrž, 5
vyjímajíc snad Palkoviče, Sychru, Tyla a Kodyma, jej ani nedostihl, a že učencům, kteří ku vzdělávání národu našeho knihy spisují, práce Krameriusovy vždy ještě za příklad býti mohou, jakby čistě, srozumitelné a právě k potěšení i poučení svých krajanů po česku psátí 10
mohli a měli.

Kramerius vydával knihy své obyčejně dvojím způsobem, totiž na pěknějším klišeném papíře a často i s čistě rytými obrázky pro zámožnější čtenáře, a na sprostém papíře pro chudší čtenářstvo. „Expedicí“ 15
svou vedl velmi obezřele; maje ve všech větších městech českých své jednatele a jsa ve spojení obchodním s kněhkupci moravskými, jakož i se všemi spisovateli na Moravě a Slovensku, pořádal prostředkem jich rozesílání kněh českých v Praze vyšlých tak, že každé žádosti, co nejrychleji možné, bývalo vyhověno, ačkoli všeliké dovážení a zasilání bylo tehdáž nesnadnější a nejistější nežli nyní. 20

Jazyk mateřský považoval za největší poklad každého národu, o jehož zachování a vzdělání mu náleží dle vši možnosti pečovati, ač nemá-li 20
duch a mravy jeho utrpěti. Mluvil a psával o tom přátelům svým často, vřele, trefně a důtklivě.

Kramerius nesrovnával se sice s Dobrovským v tom, žeby další 25
vzdělávání jazyka českého, jako již odumřelého, nemožné a všeliká snaha v způsobu tom marná byla; nicméně nevidělo se mu přece, žeby žádoucí zvelebení jazyka mohlo se novotami v pravopisu, formováním nových písmen, tvořením s brusů nových, dosavad neslýchaných slov a podobnými zkouškami k místu přivéstí, jakož tehdá někteří spisovatelé 30
(prof. F. V. Pohl, kněz Max. Šimek, J. Prokop a j.) na nemalou škodu věci samé obmyšleli a v skutek uváděli. Věděl Kramerius velmi dobře, že u věci, o níž se jedná, nedá se váhati, a že neradno marniti hříčkami drahý čas a nehojné síly, i nablížel, dle příkladu výtečného F. Procházky, že zděděný od otců jazyk k věci toho času nejpotřebnější 35
a nejpilnější postačí, pokud se jen od něho bude všeliká drsnost a zpotvořenost odlučovati. Z té příčiny vystříhal spoluvlastence v Čechách, na Moravě i Slovensku před takovým nevčasným novotářstvím a škodlivým různěním, i napomínal je důtklivě *k staročeské jednotě* u věci 40
té, povzbuzuje jich, aby nejprve hleděli jazyk mateřský, živly cizími znesvařený, k jeho prvotní čistotě a ráznosti opět povznéstí, pročez aby se všeliká nová, proti ústrojí jeho utvořená nebo cizí, bez potřeby do něho přimíšená slova vyloučila, naproti tomu pak aby se dobré staré, avšak poněkud již v zapomenutí přišlé způsoby mluvení obnovily; přitom ukazoval vždy k vysoce důležitým slovům, kteráž byl tehdy 45
Dobrovský ve svém spise „*Böhm. und mähr. Literatur 1780*“ o věci té pronesl. Neustále připomínal, že „spisové zlatého věku jazyka našeho jedinkým jsou a mají býti pravidlem, dle kterého my Čechoslované, úsilně pracujíce, jazyk svůj časem k té dokonalosti, jakou se před dvěma 50
stoletími skvěl, přivéstí, anobrž i dle potřeby nemálo rozšířiti můžeme;“

sice však, jestliže ze stezky té se vyšineme a starých znamenitých spisů českých následovati nebudeme, že všeliká práce a úsilí naše nadarmo bude a jazyk náš bohatý, jadrný a ohebný, již jazykem českým býti přestane a v jazyk docela jiný se přemění.“ — A dle toho zachovával se věrně i sám při veškerých spisech, prací a nákladem svým vydaných.

V horlivém snažení svém nedal se Kramerius ničímž úsměšky neb osočováním mýliti, ničímž překážkami odstrašiti, aniž hmotnou škodou odvrátiti, nébrž setrval i tehdá, když sebe horlivější mužové již ochabovali a o konečném zdaření vlastenského svého usilování pochybovati počínali.

Pročež mu také nebylo většího potěšení, jakož když mohl oznamovati skutky, jimiž se národnosti naší platnějšího dostávalo průchodu. Žádosti, od stavů českých r. 1790 v příčině vyzdvižení a zvelebení jazyka národního k nejvyššímu trůnu podané; zřízení na to české stolice učitelské na vysokých školách pražských, dosazení na ni mužů vzdělaných a horlivých, jakož byli F. Pelzel a J. Nejedlý, a jiná k tomu podobná od vysoké vlády učiněná opatření a vydaná nařízení; zaražení stálého divadla českého v Praze; uvítání císaře Leopolda II., ku korunování na království české do Prahy příštího, skrze tehdejšího nejv. purkrabí hraběte z Rotenhanu jadrnou řečí českou, a odpověď, od nejv. panovníka v témž jazyku k tomu daná; snažení J. Palkoviče, B. Tablice, M. Hamaljara a jiných horlivých Slovákův o vzdělávání jazyka mateřského mezi svými krajany, zřízení „institutu literatury slovenské“ tamtéž — tyto a jiné k tomu podobné události, z nichž vycházelo, že dosavad opovrhovaný jazyk národní se zdvíhá a ve školách i v životě veřejném platnosti nabývá, naplňovaly srdce Krameriusovo radostí velikou a bývaly mu hojnou odměnou za jeho lidu a vlastimilovná snažení, a nezřídka jedinou náhradou za nemalé oběti, jež přinášíval na oltář vlasti své, za útržky, osočování a kaceřování, s nimiž se mu v šlechtetných předsevzetích jeho často potkávati bylo. Naopak nebylo mu většího zármutku, jako když ho došla zpráva, že nějaká nehoda potkala toho neb onoho z horlivých literátů, aneb že dokonce smrti sešel některý z nich; neboť věděl dobře, že „žeň velická, ale dělníků málo!“

Kramerius, miluje vřele vlast, národ a jazyk svůj, oddán byl také z celé duše své vznešenému panujícímu domu rakouskému, jakož i vždy byl poslušen svých vrchností a ochoten i pilen u vykonávání všelikých povinností občanských. O jeho upřímné a věrné oddanosti k zeměpánu a jeho naskrze zákonném a bezúhonném smýšlení politickém a jednání vlasteneckém svědčí veškeré jeho spisy prstonárodní, zvláště pak jeho „Noviny vlastenské.“ Téměř v každém čísle ukazoval k tomu, jaké škody vzházejí z toho, když národ, nedbaje na Boha a rozum zdravý, a vzdav se všelikého citu mravního a náboženského, pustí uzdu náruživostem svým a stane se neposlušným svých, od Boha mu nařízených vrchností světských i správců duchovních. Při každé příležitosti dával výstrahu krajanům svým před takovými výstřednostmi a pošetilostmi, i napomínal je k lásce k Bohu a k bližnímu, k poslušnosti svých představených a k oddanosti a věrnosti k nejvyššímu rodu panujícímu, tak že jeho noviny obsahem i názvem svým byly *novinami*

vlastenskými; a poněvadž Kramerius požíval u svých krajanů všelikého stavu a vyznání veliké důvěry, nezůstávala taková povzbuzování hlasem volajícího na poušti, alebrž působila v tehdejších nebezpečných časech válečných velmi dobře na mysl čtenářů, utvrzující je v lásce vlastenecké a věrnosti k vznešenému panovníku svému.

Připomeneme-li sobě tuto ještě jedenkrátě všeliká lidumilovná vynasazení a práce vlastenecké, od Krameriusa vykonané, i platné jich účinky, nelze nám jinak nežli přisvědčiti, že, co tak často synům a přátelům svým říkával: „Šlechtného člověka činí šlechtné smýšlení a vznešení skutkové, nikoliv pak narození, kteréž není zásluha naše; — svět jest pole, na kterémž se jeme; hledmež tedy dobrá semeno zaseti, abychom i my i potomci naši hojnější úžitky těžiti mohli!“ — sám ukázal a tomu skutky svými průchod zjednati se snažil.

Byliť ovšem někteří ducha sprostého a malicherného lidé, kteří, vznešenějších citů jsouce neschopni a k nezištným skutkům nespůsobilni, osočovali leckteré snažení a předsevzetí Krameriusovo. Nic však méně větší část souvěkých krajanů jeho, mezi nimiž mužové, nábožností, šlechtností a vzdělaností svou na slovo brání, měli jej u veliké poctivosti a vděčně uznávali zásluhy jeho, nazývajíce jej „češtiny důkladným znatelem a znamenitým rozmnožitelem, opravdovým Čechem, učným a výborným vlastencem, krajanů svých pravým Mentorem a českým Salcmanem, upřímným ctitelem vlasti, národu a jazyka svého, anobř i českým Ciceronem času svého.“

XLIII.

Překladové Iliady.

Zvláštním v nové literatuře naší jest úkazem, že se tolikero a to neposledních spisovatelů pokusilo o zčeštění Iliady. J. Palkovič a J. Nejedlý učinili v tom jedním rokem (1801) počátek, onen v „Muze ze slovenských hor“, tento ve zvláštním vydání; po nich následovali A. J. Puchmajer (1814 v „Nových básních,“ podruhé 1833 ve „Fialkách“), Jan Holý (1824, v Sebr. spisech 1842 sv. IV.), Karel Kuzmány (ve Hronce 1838), Jan Vlček („Homérova Iliada“ 1842) a K. Vinařický (1843 v Č. Č. M.). Všickni však, kromě Vlčka, přestali na prvním zpěvu; Vinařický přeložil jej dvakrát, jednou rozměrem původním, podruhé prostonárodně verši pěti-stopými.

Překladové tito v nejednom ohledu všelijak jsou zajímaví. Především zobrazuje se jimi pokrok jazyka během celého půlstoletí. Jiná jich stránka jest, že v nich naznačen postoupný vývoj prozodie české. Palkovič i Nejedlý drží se dosti přísně nauky Dobrovského o přízvuku, kdežto Holý, Kuzmány, Vlček a Vinařický časomíry užívají; mezi obojíma takořka na prostředku stojí Puchmajer.

Překlad Jiřího Palkoviče z l. 1801.

O hněvě zpívej, bohyně, Peleida Achilla
 Přezáhubném, jenž na tisíce bíd zplodil Achajským,
 Na tisíce hrdinských duší v smutný byt smrti
 Soslal, nežli těla jich v loupež dal psům a ptactvu
 5 Všemú vůkol; i splnila jest se Zevsova vůle:
 Od té doby, co nejprv se v zuřivé potkali svádě
 Atreův syn, král národů, a božský Achillevs.
 Kdož pak z bohův tyto k zpurnému popudil sváru?
 Zevsův a Létin syn. Neb ten, jsa rozlícen naproti králi,
 10 Strašlivou v ležení pustil nemoc; i padala lidstva;
 Proto, že Atreides Chryésesa kněze urazil jeho.
 Tento zajisté přišel ku hbitým lodím achajským
 Vykoupiti svou dceru, nesmírnou za ni mzdu nesa,
 V ruce okrasu maje Apolla, dalekostřelce,
 15 Bobkovou, na zlaté holi, a prosil všechněch Achajských,
 Nejvíce však Atreidů dvou, vývod vojenských houfů.

Překlad Jana Nejedlého z l. 1801.

Achylla Peleovic hněv zpívej, bohyně, zhoubný,
 Kterýž převelikou Achajským způsobil žalost,
 Množství přeudatných i k Aidu zprovodiv duší
 Hrdinových, i pozanechav jich mrtviny pastvě
 5 Ptákům všechněm a psům. Tak se Zevsova konala vůle:
 Od toho dne, co, prvníkrát se potkavše vádou,
 Rozhňeval Atreovec, král národů, s Achillem božským.
 Kdož pak z bohů ty dva k té záhubné popudil vádě?
 Létin a Zevsův syn; neb tenť se hněvaje králi,
 10 Soslal mor ve vojsko zlý; i hynuli lidé;
 Protože pohanění byl Chryésesu učinil knězi
 Atreovec. Onť k rychlým lodím přišed achajským,
 Dceru by vyplatil svou, nesa výplatu velikou velmi,
 V rukou pak svých maje vínek Apollina dalekostřelce
 15 O zlatou berlu otočený, všech žádal Achajských,
 Nejvíceť ale Atreovcův dvou, národů vůdcův.

Překlad A. Jar. Puchmajera z l. 1814.

Zpívej o zhoubném, ó bohyně, hněvu Achille
 Pelejevic, an natropil bíd na tisíce Achejským;
 Přemnoho nazprovodiv i duší z světa, k Orku je zaslal,
 Hrdin znamenitých, jichž podal mrtviny v kořist
 5 Ptactvu vůkol a psům; tak Zevsova stala se vůle:
 Od té chvíle, co ztropili svár a se svadili nejprv
 Atřejevic slavný, král vojsk, a Pelevic božský.
 Kdož z bohů těch dvou k tak zhoubné popudil vádě?

Létin a Zevsův syn, Ten, zlobě se velmi ná krále,
 Pustil záhubivý mor v vojsko; i hynuly lidstva;
 Proto že v pohanění veliké dal Chřízeše kněze 10
 Atřevic; tenť k rychlým to lodím se zabral achejským,
 Roztomilou chtěje vyhostit dceř, nesa výplatu valnou,
 V svých i rukou maje vínek Apollina dalekostřelce,
 O žezl zlatý otočený, všech prosil Achejských,
 Předně a zvlášť ale Atřeviců dvou, národů vůdcí. 15

Překlad Jana Holého z l. 1824.

Hněv, bohyňo, zpívaj syna Péleoveho Achilla
 Záhubný, velké čo priniesol bídy Achajským;
 Velké též hrdinův silných ke stínom oděslal
 Množstvo duší; i všem zanechal jich mrtviny ptákóm
 Vólkol a psóm lúpež. Tak vól'a se stávala Zevsá: 5
 Od tej chvíle, prvý jak ráz ve sváre sa potkav
 Atreovič, l'udu král', s božským sa požúril Achillem.
 Kdo však z božstva takých zavdal jim příčiny różnic?
 Zevsá a Léty synek. Ten, hněv na krále mající,
 Prehrozný zeslal mor vojsku; i zhýnalo l'udstvo; 10
 Sám poněvác vel'kú učinil knazu Chryzovi něctu
 Atreovič. K rychlým sa lodím on pribral Achajských,
 Dceru by vyslobodil, vel'kú nad míru nésúcí
 Výplatu, vínky majíc v ruce dalekomírca Apolla
 Berlě na pozlátněj; a prosíc všech žádal Achajských, 15
 Dvoch však najvácej synův Atrea, národu vůdcův.

Překlad Karla Kuzmányho z l. 1838.

O hněvě, ó bohyně, zpívej Pelevce Achilla
 Záhubném, jenž drahně Achajcům bídy nachystal,
 Množství též zmužilých i duší k Aídu předeseslal
 Hrdin, než je samé na žrádla připravil on psům
 A ptákům všelikým. Zeysat vykonána to vůle. 5
 Od doby, v níž se byli svárem rozterhli vadící
 Atreovič, jsa kníže mužů, božský i Achilleys.
 Kdož k tomu než ze bohů svédol je, vadou by se másli?
 Létin a Zeysův syn; nebo ten, na krále maje žluč,
 Mor v ležení seslal zlobivý; bylo lidstvu hynouti. 10
 Proč? Protože Chrysa zponeuctil byl kněze jednouc
 Atreovič, kdy dojel ten v strojné lodstvo Achajců,
 By dceru on vyměnil sobě, nesmírný nesa jim dar,
 Měl ve rukou vínek dalekostřelčího Apolla
 Na zlaté berle, prose vůbec všecky Achajské, 15
 Atreovců na obou ale obzlášť, vojvody lidstva.

Překlad Jana Vlčka z l. 1842.

Ó bohyně! zpívejž o zhoubném hněvě Achilla
 Pélejevce, kterýž uvalil na tisícero strastí
 Na Danay, strhl ve květu let tolik a přeudatných
 K Hádu duší rekových, psům rozmetav a všemu ptactvu
 5 Trúpy jejich v pochvatky. Volí Jova takto se dalo
 Hned z té chvíle, jakoť se prvě s bohatýrem Achillem
 Král lidu Atreovec v úporném sváru porůznil.
 Ký je bůh popudil, vádou že se potkli přelítou?
 10 Létin a Zevsův syn; nebť on na krále zanevřev,
 Hlízu lidozhoubnou mezi vojsko v táboře pustil,
 Když synem Atreovým kněz Chrýzes byl mu porouhán.
 Bylť přišel on kněz tu, kde ručí stane loďstvo achajské,
 A spasiti chtěje dcerku, darů nesl hojně na výkup,
 15 V hrsti své dalekostřelčého Apollína vínek
 Na zlatité maje berli, prosil všech snažně Achajských,
 Obzvlášť Atrejevce, ana sta vládla u vojště.

Překlady K. Vinařického z l. 1843.

I.

O hněvu záhubivém Pelejevského Achilla
 Pěj, bohyně, co tisícero působil úhon Achajským,
 A mnoho velmi duší statných odeslal do propastí
 5 Pekla hrdin, těla rozmetaná ponecháváje k pastvě
 Psům a dravému ptactvu. Boží tak dála se vůle:
 Od té chvíle, co prvníkřát se ve vádě rozloučil
 Atreovec, vznešený lidu král, s bohatýrem Achillem.
 Než ký bůh popudil jich k této rozepři a vádě?
 10 Létin a Zevsův syn; onť rozhorliv se na krále,
 Hlízu na vojsko vypustil zlou; i vymíralo lidstvo,
 Protože Atreovec těžkým kněze Chrysa urouhal
 Pohaněním, příšlého k achajským spěšně korábům,
 By dceru vysvobodil; i přinášel výplatu hojnou,
 15 Maje svatý vínek dalekostřelného Apolla,
 A v ruce berlu zlatou; i požádal všechněch Achajských,
 Atrejevců zvlášť obou, lidu vévod a správců.

II.

Zazpívám o hněvu Achillovu,
 Jaké strasti působil Achajským,
 A koliko duší hrdin statných
 20 V peklo zprovodil a těla metal
 Ku kořisti psům a dravým ptákům,
 Od té doby, co se s ním pohádal
 Lidu král Atrevec Agamemnon.

A kdo popudil jich k té rozepři?
 Zevsův syn a Létin, králi hněviv,
 Hubivý na vojsko mor vypustil,
 Že pohrdal on Chrysenkým knězem,
 Jenž byl přišel k achajským korábům,
 Slušnou nesa výplatu za dceru,
 Maje vínek svatý s berlou zlatou,
 I prosil pak všechněch Achajanů,
 A zvlášť obou vojevod Atrevcův.

25

30

XLIV.

Písně národní.

Čelakovský byl první, jenž ve „Slovanských písních národních“ (1822, 1825 a 1827) vydal malý výbor písní českých, moravských a slovenských.

Slovenských první sbírku vydali Kollár se Šafaříkem „Písně světské lidu slovenského v Uhrách“ (1823 a 1827). Druhou velkou sbírku spůsobil J. Kollár; vyšla pod názvem: „Národné zpievanky čili písně světské Slovákův v Uhrách“ (1834 a 1835 ve dvou dílech).

Písně české vydal Erben nejprve 1842—45, potom pak ve sbírce úplnější a vzorně zpořádané spolu s nápěvy l. 1864.

Týmiž vlastnostmi vyniká sbírka písní moravských, vydaná l. 1860 od Fr. Sušila, kterou též předcházela sebrání menší, l. 1835 a 1840 vyšlá.

V nynějších národních písních našich převládá živel lyrický, kdežto epický jen skrovně zastoupen jest.

Zpěvanky (sl.).

Zpěvanky, zpěvanky, kde stě sa vy vzaly?
 Či stě z něba padly, či stě rastly v háji?
 Z něba sme něpadly, v háji sme něrastly,
 Alě nás mládenci i děvčence našly.

Milý v poli (sl.).

Já som sa nazdala, že sa polě mračí,
 A to sa milému začerněly oči.
 Já som sa nazdala, že polě horelo,
 A to sa milému líčko červenělo.
 Já som sa nazdala, že sa polě blýská,
 A to si muoj milý na píšťalce píská.
 Já som sa nazdala, že húska létěla,

5

10 A to sa milému košelka belěla.
 Já som sa nazdala, že sa polô trasie,
 A to lén muoj milý sivé volky pasie.

Pastýři na jaro (sl.).

5 Z oravského zámku chlapeci pozerajú,
 Či sa pod Tatrami búčky rozvíjajú.
 Rozvíjaj sa, búčku, zhusta polěbúčku,
 Keď sa ty rozvíješ, valachóv prikryješ.
 Háje, lěsy, hory, to naše komory,
 Zelěné jedličky, to naše izbičky.

Křepelka na podzim (m.).

5 Křepelka křepelela, A mandely odvozili.
 Drobné děti zvolávala: Ešče jeden mandel stojí
 „Křepelátka dobré děti, A na ten sa sedlák strojí.
 Kam sa s váma mám poděti? Za Dunajem krásné pole,
 Ludé lúky pokosili Tam půjdeme děti moje.“ 10

Večer (sl.).

Sluníčko zachodí za háj kalinový,
 Zimná rosa padá na list javorový.

Děvče v háji (sl.).

5 Viděu som děvčátko po háji zelěnom,
 Co mu těkly slzy po líčku červenom.
 Žalostno plakala i lomila ruce,
 Němohla ukrotit svoje smutné srdce:
 „Ztratila som poklad od srdečka mého,
 Ako ta hrdlička, čo ztratí milého.
 Keď sa jěj chce píti, lěti na studničku,
 Strepoce krídlama, zamúti vodičku.“

Suchy topol (sl.).

5 Pozri, milá, pozri na ten suchý topol,
 Keď sa ten rozvíje, vtedy já budem tvój.
 Pozerala včera, pozerala i dněs:
 „Preněšťastný topol, kedy sa rozvíješ!
 Keby som veděla, že se máš rozviti,
 Išla by drahého oleja kúpiti.

Keby som veděla, v ktorú hodiněčku,
 Pomazala by som každú haluzečku.
 Keby som veděla, v ktorý mesiac a deň,
 Pomazala by som i celý jeho peň.“

10

Sirotek (m.).

Ach Bože, můj Bože, kaj su můj tatiček!
 Už mi na nich rostě zeleny travniček!
 Travniček zeleny, karafiat modry,
 Kaj stě se poděli, můj tatičku dobry?
 Ach Bože Rozbože, kaj su ma matička?
 Už mi na nich rostě zelena travička!
 Travička zelena, fialenka modra,
 Kaj stě se poděli, ma mamičko dobra?
 Dobře mi pravili můj stary tatiček,
 Že budu polivať slzami chodniček.
 Dobře mi pravili ma stara matička,
 Že budu spominat na jejich slovečka.
 Ty přiborske zvony, ony pěkně hraju,
 Mojemu srdečku velky žal dělaju.
 A půjdu ja, půjdu na zeleny krchov
 A tam ja oplachu svojich rodiči hrob.
 Tatičku stavajtě, požehnani dajtě
 Bo stě ho nědali, dy stě umirali.
 Matičko stavajtě, požehnani dajtě,
 Bo stě ho nědali, jak stě umírali.

5

10

15

20

Anděl a dítě (m.).

Byla jedna, byla stará žena,
 Měla ona jediného syna.
 A ten leží v smrtelnej nemoci,
 Chtělo se mu studnej vody pítí.
 5 Neměl mu kdo pro voděnku jítí,

Šla mu pro ňu stará jeho máti.
 Potkalo ju mladé pacholátko,
 A to bylo od Boha poslátko:
 „Už já nesu jeho milú duši
 Do radosti, do nebeskej vlasti.“

10

Bratr (sl.).

Hory, hory, čierné hory,
 Však nad vámi smutno stojí:
 Sestra bratu hlávku myje,
 Do vojny ho vypravuje.
 „Ach muoj bračok premilěný,
 Kedy že mi prijděš z vojny?“
 „Sestra moja premilěná,
 Vyjdě že ty von po tri rána.“
 První ráno von vyzrela,

5

- 10 *Bielé zore* uviděla:
 „Ach Bože muoj premilěný,
 Už je brat muoj oblěčeny!“
Druho ráno von vyzrela,
 15 *Čiervené zore* viděla:
 „Ach Bože muoj premilěný,
 Už je brat muoj v prudkom ohni!“
Tretie ráno von vyzrela,
 20 *Čierné zore* uviděla:
 „Ach Bože muoj premilěný,
 Už je brat muoj posekaný!“
 „Všecci páni z vojny idú.
 Muojho brata koňa vedú:
 Páni, páni, radní páni,
 25 Kdě stě muojho brata děli?“
 „Veť sme ti ho něprepili,
 Ani v kartách něprehrali:
 Tam ti lěží pri Dunaji,
 V čiernej zemi zakopaný.“

Posekaný voják (m.).

Na tej lúce na zelenej Při voděnce při studenej Stojí tam koníček vraný, Na něm Janko porúbaný. 5 Přišla k němu jeho máti, Počala ho litovati. „Di, matičko, di ode mně, Rozpučí sa srdce ve mně,	Rozpučí sa na dva kusy, Že ta vojna býti musí; Že ta vojna býti musí, Že sa Janko sekať musí. Jide šavla za šavlama, Krév sa leje potokama. Jedú voze s vojákama, Krév sa leje kolajama.“	10 15

Sv. Jiří (m.).

- Svatý Juří po horach chodival,
 Po horach chodival, po cestach jezdival.
 Přijel un tam k jednomu jazeru,
 Nadešel tam klečeť tisařovu dceru.
 5 „Co krasna panno, co ty tady sediš,
 A tak truchle smutně do jazera hlediš?“
 „Ach jak němam, ach přěsmutna byti,
 Dy ja už dněs musím smrti podstupiti.“
 „Chceš-li, krasna panno, v Boha uvěřiti,
 10 Chcu tě tej sanuti smrti obhajiti.“
 „Ó ja by rada v Boha uvěřila,
 A kdýž by to jenom možna věc to byla.“
 Svaty Juří na koničku jedě,
 A ta zla sanuti už z jazera leze.
 15 Svaty Juří vytahnul kopiju,

A prohnal ji hlavu ež na druhu stranu.
 ,Krasna panno, daj zlateho pasu,
 Poveděmy my tu sanuti k městečku!
 Seděla kralovna v vrchnim okenečku,
 Přirovnavala se jasnému slunečku. 20
 „„Aj lude, lude, něviditě divu?
 Už ta naša dcera vedě sanuť živu.“
 Ó jak ta sanuti, jak ona ryčela,
 Městečko se třaslo, zeď se osypala.
 A jak dojiždžali palacu panskeho, 25
 Přebod svaty Juři draka pekelného.
 Zapřahli tě tři tisíce volův,
 Tři tisíce volův a dvě sta koni,
 A ešče sanuti z mista hnuť němohli.
 ,Chcetě-li, lude, v Boha uvěřiti? 30
 A ja vam chcu tu saň z města vysmyčiti.
 „„A my bysmy radi v Boha uvěřili,
 A když by to, ach, možné věci byly.““
 Svaty Juři zapřahnul konička,
 A vyvez un sanuti z městečka. 35

Sestra travička (č.).

<p>Stojí hruška v širém poli, Pod tou hruškou kámen bílý, Pod kamenem zlatý prsten, Skrz ten prsten tráva roste. 5 Kdo tu trávu žiti bude, Zlatý prsten nosit bude. Žala ji tam jedna milá, Prsten přece nenosila. Jeli tudy čtyři páni: 10 „Pojed, děvče, pojed s námi!“ „Já bych s vámi ráda jela, Kdybych bratra jen neměla.“ ,Bratra můžeš otrávití, S námi můžeš přece jíti. 15 „Kterak bych ho otrávila? Ját se tomu neučila.“ ,Jdi do háje zeleného, Najdeš hada jedového. Uvař mu ho v teplém mlíce, 20 A uvadne jeho srdce.“ Šla do háje zeleného, Našla hada jedového. Bratr z lesa domů jede, Javorové dřevo veze. 25 „Pod, bratříčku, k snídaníčku, Přichystala sem rybičku.“ „„Jaká, sestro, to rybička,</p>	<p>Beze hlavy, bez ploutvíčka?““ „Hlavičku sem posnídala, A ploutvíčka kočka vzala.“ 30 A když bylo po snídání, Bratr se má k umírání. „„Ouvej, sestro, hlava bolí! Poď, sestřičko, zavaž mi ji.““ „Kdybych chtěla hlavy vázat, 35 Nedala bych hada jítat.“ „„Jdi, sestřičko, pro vínečko, Ať okřeje mé srdéčko.““ Nabrala mu vody z louže: „Pí, bratříčku, to zpomůže.“ 40 „„Podej, sestro, poduštičku, Ať položím svou hlavičku!““ Podala mu tvrdý kámen: „Zemři, bratře, s Pánem Bohem!“ 45 Jeden den ho pochovala, A druhý den psaní psala: „Pojed, milý, bez prodlení, Už je bratr otrávený.“ ,Když si bratra otrávila, Ani mne bys nešetřila!“ 50 „„Ouvej, Bože, jaké hoře! Nemám bratra ani muže. Bratra sem si otrávila, A muže sem nenabyla.“</p>
---	--

Katarina (sl.).

Ten turecký mýtník sedí vo vezení,
Za ruce, za nohy tuho ukovaný.

„Mýtníku, mýtníku, máš ty doma dceru,
Krásnú Katarinu;

5 Ako nám ju sl'úbiš, sám sa vyslobodíš.“

„Veru vám ju sl'úbim, ak sa vyslobodím.“
Keď on prišol domov, sadol si za stolík,
Hlávku si zalomí.

10 „Tatík muoj premilý, čože vás tak bolí:
Či hlava, či ruce, a či život biely?“

„Hlava mňa něbolí, ani život biely;
Ale som ta oddal Turkóm do vezení.“

15 „Tatík muoj premilý, nič sa něstarajťe,
Máme služobkyňu, ménom Katarinu;
Pekně pripravíme, ta ju vypravíme.“

„Katuško dcerko má, tam by ju poznali,
Tam by ju poznali, mňa by sviazať dali.
Katuško, dcero má, vyjdi na pavlačku,
A pozeraj odtál dolú na Sabatku:

20 Či sú to mrákavy, či sú to čiernavy,
Či sa to už hrnú ti Turci s hintovy?“

„Ach tatičku milý!

Nie sú to mrákavy, nie sú to čiernavy,
Ale sa už hrnú ti Turci pohani.“

25 „Brány otvárajťe, stoly zakrývajte!
Katuško, dcerko má, idi do svetličky:
Sberaj že si, sberaj, té tvoje šatočky;
Angliju zobliekaj a šarlát obliekaj.“

30 Keď si ich sberala, horce zaplakala,
Tak sa ona ťažko Turkóm oddávala.

„Katuško, dcerko má! sadni si na stolčok,
Učeš že si, učeš tvoje dlhie vlasy.“

Pekná Katarinka v okeněčku stála,
Svoje žlté vlasy hrebenom česala:

35 „Vlasy moje, vlasy, kde že vy puojdětě?
Za turecké hory: mňa hlavička bolí.

Škoda vás, škoda vás, moje milé vlasy,
Škoda vás, škoda vás, škoda vašej krásy,
Že stě sa vydaly Turkóm do vezení.“

40 Keď na koč sedala, žalostně plakala,
Tým svojim rodičóm pekně ďakovala:

„Tatík muoj premilý, dobre sa tu majťe,
O malý krátky čas chýry počúvajte.“

45 „Turecká družička požič mi nožička:
Mám já dve jablečka od muojho tatička;

Chcem si ich rozkrojiť, s vámi sa podělit.“
Turecká družička němala, nědala,

Čo Katka pýtala.

- „Turecký furajtar, počkaj že na malé,
Pila bych já vodu z tohoto Dunaje.“
Jednou ručkou pila, druhou sa topila; 50
Tak velikú haňbu Turkóm urobila!
Takie vlasy mala — Dunaj obrútila,
Takú sukniu mala — Dunaj zahatala.
Mladý pán nemeškal, dolú brehom bežal:
,Rybári, rybári! zakládajte siete. 55
Moja mladá paní dolú vodou lěťí!
Jeden ráz zatiahli, rybečku vytiahli:
,Nenie je to ryba, mojmu srdcu ľubá.
Druhý ráz zatiahli, rybečku vytiahli:
,Ach nie je to ryba, mojmu srdcu ľubá.‘ 60
Tretí ráz zatiahli, rybečku vytiahli:
,Tato je tá ryba, mojmu srdcu ľubá!
Kebys byla prišla do tureckej zemi,
Bola bys umrela v hodvabnej postěli;
Ale si nepřišla ani do Šajtlavy, 65
Veru ťa rozvláča ptáci straky, vrány.‘
Tá stará Turkyňa do dveri si stala,
Syna a nevestu s radosťou čakala:
„Synu muoj přemilý, kdě tvá mladá paní?
Či ti ju nědali, či ťa lěn zklamali?““ 70
,Dali, nězklamali — ti preklatí gjauri,
Bodaj si ju boli radšej zadržali!
„Moja dievka drahá, čoho si sa bála?
Či sedem majerov, či děvet kaštielov?
Veť by si němala dach šindlom pobitý, 75
Ale diamantmi a perlami krytý.
Veť by si něišla po blatě, po deškách,
Ale bys chodila po mekkých kobercách.
Veť by si ty bola tvrdo něrobila,
Lěn v čipkách seděla, zlatom, striebrom šila. 80
Veť by si tu bola hladu netrpěla,
Z findží krištálových kávu popíjala.““
Keď to hovorila tá stará Turkyňa,
Katarina mrtvú hlavičku pozdvihla, 85
A těmnými elovy toto povedala:
„Lěpší je ten Dunaj něž harem turecký,
Lěpšia smrt krestanská něž život pohanský.““

hintov, koč — kočár. anglija — oblek ze sukna anglického. chýr — zpráva.
furajtar — Vorreiter. kaštiel — zámek. findzia — šálek.

XIV.

Pohádky národní.

Později, nežli k písňm, obrácen u nás zřetel k povídkám, pověstem, pohádkám, rozprávčkám a báchorkám národním. První jich sbírku vydal J. Franta-Šumavský spolu s J. Sl. Tomíčkem („Slovanka“) l. 1833.

Sbírky českých zvláště máme od Jakuba Malého, Boženy Němcové a J. Košína z Radostova, moravských od M. Mikšíčka, B. M. Kuldy a J. Menšíka, slovenských od Janka Rimavského (Francisci), Boženy Němcové, A. H. Škultetyho a Pavla Dobšinského.

Velkou sbírku pohádek všech národů slovanských vydal K. J. Erben l. 1865.

Zlatovláska.

(Vypravována od K. J. Erbena.)

Byl jeden král a byl tak rozumný, že i všem živočichům rozuměl, co si povídali. A poslouvejte, jak se tomu naučil. Přišla k němu nějaká stará babička, přinesla mu v košíku hada a povídá, aby si ho dal ustrojít: když ho sní, že bude všemu rozumět, co které zvíře
5 v povětrí, na zemi i ve vodě mluví. Tomu králi se to líbilo, že bude umět, co nikdo neumí, dobře babičce zaplatil a hned poručil sloužícímu, aby mu tu rybu k obědu připravil. „Ale,“ prý, „at jí ani na jazyk nevezmeš, sic mi to svou hlavou zaplatíš!“

Jiříkovi, tomu sloužícímu, bylo divné, proč mu to král tak tuze
10 zapověděl. „Jak živ sem takové ryby neviděl,“ povídá sobě sám; „vypadá zrovna jako had! A jaký by to byl kuchař, aby ani neokusil, co strojí?“ Když to bylo upečeno, vzal kouštíček na jazyk a pochutnával. V tom slyší kolem uší něco bzučet: „Nám taky něco! Nám taky něco!“ Jiřík se ohlíží, co to? a nevidí než několik much, co v kuchyni lítaly.
15 Tu zas venku na ulici někdo siplavě volá: „Kam pak? kam pak?“ A tenčí hlasy odpovídají: „Do mlynářova ječmene, do mlynářova ječmene!“ Jiřík koukne oknem a vidí housera s hejnem hus. „Aha!“ povídá, „taková to ryba? Už věděl, co je. Čerstvě vstrčil ještě jeden drobet do ust, a pak hada donesl králi, jako by nic nebylo.“

20 Po obědě poručil král Jiříkovi, aby mu osedlal koně, že se chce projet, a on aby ho doprovázel. Král jel nářed a Jiřík za ním. Když jeli po zelené louce, poskočil Jiříkův kůň a zarehtal: „Hohoho, bratře! mě je tak lehký, že bych chtěl přes hory skákat!“ — „Což je o to,“ povídá druhý; „já bych taky rád skákal; ale na mně sedí starý: skočím-li, svalí se na zem jako mých a srazí vaz.“ — „At si srazí, co z toho?“ řekl Jiříkův kůň; „místo starého budeš nosit mladého.“ Jiřík se té rozmluvě zasmál, ale jen tak potichu, aby král nevěděl.

Ale král taky dobře rozuměl, co si koníci povídali, ohlídl se, a vida, že se Jiřík směje, ptá se: „Čemu se směješ?“ — „Ničemu, královská Jasnosti! jen mi tak něco připadlo,“ vmlouval se Jiřík. Starý král však nž ho měl v podezření, a koňům už taky nedověřoval; obrátil a zas domů.

Když přijeli do zámku, poručil král Jiříkovi, aby mu nalil do sklenice vína. „Ale tvá hlava za to“, povídá, „jestliže nedoleješ anebo přeřeješ!“ Jiřík vzal konvici s vínem a leje. V tom přiletěli oknem dva ptáčkové; jeden druhého honil, a ten, co utíkal, měl tři zlaté vlasy v zobáčku. „Dej mi je“, povídá ten jeden, „však jsou moje!“

„Nedám, moje jsou! já si je zdvihl.“

„Ale já je viděl, jak upadly, když se zlatovlasá panna česala. Dej mi aspoň dva.“ — „Ani jednoho!“ — Tu ten druhý ptáček za ním, a ty zlaté vlasy pochytil. Když se tak o ně letmo tahali, zůstal každému v zobáčku jeden, a třetí zlatý vlas upadl na zem, jen to zazvonilo. V tom se Jiřík po něm ohlídl a přelil. „Propadl si život!“ vykřikl král; „ale chci s tebou milostivě naložit, když té zlatovlasé panny do- budeš a přivedeš mi ji za manželku.“

Co měl Jiřík dělat? Chtěl-li svůj život zachovat, musil pro pannu, ačkoli ani nevěděl, kde jí hledat. Osedlal si koně a jel kudy tudy. Přijel k černému lesem, a tu pod lesem u cesty hořel keř; zapálili jej pasáci. Pod keřem byl mravenčí kopec, jiskry na něj padaly, a mravenci se svými bílými vajíčky sem tam utíkali. „Och pomoz, Jiříku, pomoz!“ volali žalostně, „uhoříme, a naši mladí ve vajíčkách.“ — On tu hned s koně dolů, keř uťal a oheň uhasil. „Až budeš toho potře- bovat, zpomeň si na nás, a taky ti pomůžeme.“

Potom jel tím lesem a přijel k vysoké jedli. Na vrchu na jedli bylo krkavčí hnízdo a dole na zemi píštěly dvě krkavčata a nařikaly: „Otec i matka nám uletěli; máme si samy potravu hledat, a my ubohá pisklata ještě lítat neumíme. Och pomoz, Jiříku, pomoz! nasýt nás, a sic umřeme hladem.“ — Jiřík se dlouho nerozmýšlel, skočil s koně a vrazil mu do boku meč, aby krkavčata měla co žrát. „Až budeš toho potřebovat,“ krákoraly vesele, „zpomeň si na nás, a taky ti pomůžem!“

Potom dál už musil Jiřík pěšky. Šel dlouho, dlouho lesem, a když konečně z lesa vycházel, viděl před sebou daleké široké moře. Na břehu kraj moře dva rybáři spolu se hádali. Chytili velkou zlatou rybu do sítí, a každý chtěl ji mít sobě sám. „Má je síť, má ryba!“ — A druhý na to: „Málo by ti tvoje síť byla platna, kdyby mé lodi a mé pomoci nebylo.“ — „Až podruhé zas takovou chytíme, buď tvá.“ — „Ne tak! ty na druhou počkej, a tuhle mi dej.“ — „Já vás porovnuám,“ povídá Jiřík; „prodejte mi tu rybu, dobře vám ji zaplatím, a peníze rozdělíte mezi sebou na polovic.“ I dal jim za ni všechny peníze, co měl od krále na cestu, nic si nenechal. Rybáři byli rádi, že tak dobře prodali, a Jiřík pustil rybu zas do moře. Vesele zašpláchala vodou, pohroužila se a pak nedaleko břehu ještě jednou vystrčila hlavu: „Až mne, Jiříku, budeš potřebovat, zpomeň si na mne, odsloužím se ti.“ A po té se ztratila. „Kam jdeš?“ ptali se rybáři Jiříka. — „Jdu svému pánu, starému králi, pro nevěstu, pro zlatovlasou pannu, a nevím ani, kde jí hledat.“ — „Och, o té ti dobře můžem povědít,“ řekli

rybáři; „je to Zlatovláska, dcera králova z křišťálového zámku tamhle na tom ostrově. Každý den ráno, když se rozednívá, rozčesává své zlaté vlasy; jde záře od nich po nebi i po moři. Chceš-li, sami tě tam na ten ostrov dovezem, proto že's nás tak dobře porovnal. Měj se však na pozoru, abys pravou pannu vybral: dvanáct je panen, dcer královských, ale jen jedna má zlaté vlasy.“

Když byl Jiřík na tom ostrově, šel do křišťálového zámku prosit krále, aby svou zlatovlasou dceru jeho pánu králi dal za manželku. — „Dám,“ řekl král, „ale musíš ji vysloužit: musíš za tři dni tři práce udělat, co ti uložím, každý den jednu. Zatím si do zejtrka můžeš odpočinout.“ — Druhý den ráno povídá mu král: „Má Zlatovláska měla tkanici drahých perel; tkanice se přetrhla a perly vysypaly se do vysoké trávy na zelené louce. Ty perly musíš sebrat, aby ani jedna nechybovala.“ — Jiřík šel na tu louku, byla daleká široká, ale ani perličky neviděl. „Och, kdyby tu byli moji mravenci, ti by mi mohli pomoci!“ — „Však tu jsme, abychom ti pomohli,“ řekli mravenci; kde se vzali, tu se vzali, ale kolem něho se jen hemžili. „Co potřebuješ?“ — „Mám perly sebrat na té louce, a nevidím ani jedné!“ —

„Malíčko jen počkej, my je za tebe seberem.“ A netrvalo dlouho, snesli mu z trávy hromádku perel; nepotřeboval než na tkanici navlíkat. A potom, když už chtěl tu tkanici zavázat, přikulhal ještě jeden mravenček, byl chromý, noha mu tehdáž uhořela, když u nich hořelo, a křičel: „Počkej, Jiříku! nezavazuj, nesu ještě jednu perličku!“

Když Jiřík ty perly králi přinesl a král je přepočítal, ani jedna nechybovala. „Dobře's udělal svou věc,“ povídá; „zejtra ti dám jinou práci!“ — Ráno Jiřík přišel a král jemu řekl: „Má Zlatovláska koupala se v moři a ztratila tam zlatý prsten: ten mi musíš najít a přinést.“ — Jiřík šel k moři a chodil smutně po břehu; moře bylo čisté, ale tak hluboké, že nemohl ani dna dohlednout, a což teprva na dně vyhledat prsten! — „Och, kdyby tu byla má zlatá ryba, ta by mi mohla pomoci.“ — V tom se něco v moři zablesklo a z hlubiny na vrch vody vyplynula zlatá ryba: „Však tu jsem, abych ti pomohla; co potřebuješ?“ — „Mám v moři najít zlatý prsten, a nevidím ani dna.“ —

„Teď právě potkala sem štiky rybu, nesla zlatý prsten na ploutvi. Malíčko jen počkej, já ti ho přinesu.“ A netrvalo dlouho, vrátila se z hlubiny a přinesla mu štiky i s prstenem.

Král Jiříka zas pochválil, že dobře svou věc udělal; a potom ráno mu třetí práci uložil: „Chceš-li, abych svou Zlatovlásku tvému králi dal za manželku, musíš jí přinést mrtvé a živé vody; budeš jí potřeba.“ — Jiřík nevěda, kam se pro tu vodu obrátit, šel na zdař Bůh kudy tudy, kam ho nohy nesly, až přišel do černého lesa. „Och, kdyby tu byli moji krkavci, snad by mi pomohli.“ — Tu mu nad hlavou cosi šustlo, a kde se vzali, tu se vzali dva krkavci: „Však tu jsme, abychom ti pomohli. Co chceš?“ — „Mám přinést mrtvé a živé vody, a nevím kde jí hledat.“ — „O té my dobře víme. Malíčko jen počkej, my ti ji přinesem.“ A za malou chvíli přinesli Jiříkovi každý jednu tykvici plnou vody: v jedné tykvici byla živá voda, v druhé mrtvá. Jiřík byl rád, že se mu tak dobře poštěstilo, a pospíchal k zámku.

Kraj lesa viděl od jedle k jedli rozpatou pavučinu, prostřed pavučiny

seděl veliký pavouk, cucal mouchu. Jiřík vzal tykvici s mrtvou vodou, postříkal pavouka a pavouk svalil se na zem jako zralá višně, byl mrtev. Potom postříkl mouchu z druhé tykvice živou vodou, a moucha začala sebou házet, vyškřábala se z pavučiny ven a fuk do povětří. „Tvé štěstí, Jiříku! že's mne vzkřísil,“ bzučela mu kolem uší; „však 5
beze mne sotva bys uhořel, která z dvanácti je Zlatovláska.“

Když král viděl, že Jiřík tu třetí věc taky dokázal, řekl, že mu zlatovlasou dceru dá. „Ale,“ prý, „musíš si ji sám vybrat.“ — Potom ho vedl do jedné veliké síně, tam uprostřed byl kulatý stůl, a kolem 10
stolu sedělo dvanácte krásných panen, jedna jako druhá; ale každá měla na hlavě loktušku dlouhou až na zem, bílou jako sníh, tak že nic nebylo vidět, jaké má která vlasy. — „Tuhle jsou mé dcery,“ povídá král; „nehodněš-li, která z nich je Zlatovláska, získal si ji a můžeš ji hned sebou odvést; pakli neuhodneš, není ti souzena, musíš odejít bez ní.“ — Jiřík byl v největší ouzkosti, nevěděl co si počít. 15
V tom zašeptalo mu cosi do ucha: „Bz — bz! jdi okolo stolu, já ti povím, která to je.“ Byla to moucha, co jí vzkřísil Jiřík živou vodou. „Tahle panna to není — ta taky ne — ta taky ne — tahle je Zlatovláska!“ — „Tu dceru mi dej!“ vykřikl Jiřík; „tu sem vysloužil svému pánu.“ — „Uhořel's!“ řekl král, a ta panna hned taky vstala od stolu, 20
odhrnula loktušku, a zlaté vlasy plynuly jí hustými prameny s hlavy až na zem, a bylo od nich tak jasno, jako když ráno slunéčko vyjde, až Jiříkovi oči zacházely.

Potom dal král na cestu své dceři, jak sluší a patří, výpravu, a Jiřík odvezl ji svému pánu za nevěstu. Starému králi se oči jiskřily 25
a poskakoval radostí, když Zlatovlásku viděl, a hned poručil, aby se přípravy dělaly k svadbě. „Chtěl sem tě sice dát oběsit pro tvou neposlušnost, aby tě krkavci snědli,“ povídá Jiříkovi; „ale že's mi tak dobře posloužil, dám ti jen sekyrou hlavou srazit a pak tě dám počestně pochovat.“ — Když Jiříka odpravili, prosila Zlatovláska starého krále, 30
aby jí toho mrtvého služebníka daroval, a král nemohl toho své zlatovlasé nevěstě nijak odepřít. Potom ona srovnala hlava Jiříkovu k tělu, pokropila ho mrtvou vodou a tělo srostlo s hlavou tak, že po ráně ani památka nezůstala; pak ho pokropila živou vodou, a Jiřík zase vstal, jakoby se byl znovu narodil, čerstvý jako jelen, a mladost jense 35
se mu z tváře svítila. „Och, jak sem to tvrdě spal!“ povídá Jiřík a mnul si oči. — „Ba věru tvrdě si spal,“ řekla Zlatovláska, „a kdyby mne nebyvalo, na věky věků bys byl se neprobudil!“

Když starý král viděl, že Jiřík zas ožil, a že mladší i krásnější než prvý byl, rádby byl taky tak ještě zas omladl. Hned poručil, 40
aby ho taky stali a pak tou vodou pokropili. Stali ho a kropili živou vodou pořád, pořád, až jí všecku vykropili: ale hlava nijak nechtěla k tělu přirůst; potom teprv začali mrtvou vodou kropit, a v tom okamžení přirostla: ale král byl zase mrtev, proto že už neměli živé vody, aby ho vzkřísili. A poněvadž království bez krále nemohlo být, a ni- 45
koho tak rozumného neměli, aby všem živočichům rozuměl jako Jiřík, udělali Jiříka králem a Zlatovlásku královnou.

Kráľ času.

(Vypravovaná od Janka Rimavského.)

Boli ráz dvaja bratia, jedného otca, jednej matere deti. Alë trebars boli svoja krv, vyzeralo pri nich ako medzi najcudzejšími, a to všetko pre staršieho brata, lebo to bol človek lakomý a skúpy. Mladší zas bol veľmi chudobný, alë na statočnosť nëmal sebe rovného v celej

5 dëdinë. Tento nëborák nëráz sa šol prosit' k bohatému bratovi; lebo ho núdza tak priprela, že hockedy nëmal čo do ust položit. Nëpýtal od brata veľa, leu ho pre Boha prosil, aby mu dač dal na zedenie; Ale boháč, ako by mu ani brat nëbol, eštë sa hodnë na nëho vyvadil. „Tu já.“ povedá, „budem oplana chovať?“ a vystrel ho von.

10 Ráz ho tiež takto nëmilosrdnë odbyl, a on eštë nikdy nëbol v takej biedë, ako práve vtedy. Tu si už nëmohol inak poradiť: šol do hory, že si aspoň daké korienky pohladá. Ako sa pri tej hore motal, prišol k jednej jabloni, a pod tou bolo pl'no napadalých plánok. Nëdbal, že boly kyslé a zuby mu od nich trply; bol rad, že aspoň čo

15 mohol dostať. Keď se tých plánok do chuti naobhryzal, prevalil se na zem, a po chvíli — ani sám nevedël, ako — zaspal, i ako spal, snívalo sa mu, že ho ľavá dlaň svrbí a že vo svojej chalupe vidí oheň. Alë nëborákovi od tých plánok nëbolo veľmi tëplo; lebo kým tam spal, na celom tëlë premrzol, a keď sa prebudil, triasol sa ako osyka, a večer bol už tu.

20 Ach, kdëže sa já teraz hriešný človek zohrejem, hovoril sám k sebe; brat, ma do domu nëpripustí a moja chalupa dávno ohňa nëvidëla. Stojí, myslí si za chvíľku, čo má urobiť? Tu zrazu mu svitlo v hlave. „Sprobujem,“ povedá, ísť na sklënný vrch; ľudia hovoria, že tam na veky oheň horieva. Poručené Bohu! Keď se ľudob nëchcú smiovať,

25 azda sa tam dakdo smiluje nado mnou. S tým sa pobral a šol.

Už z dálëka vidël na sklënnom vrchu veľký oheň blëat a okolo nëho dvanásť divných ľudí sedët. Ako tých ľudí zazrel, strpnul od strachu, a všakovak si myslël. „Alë,“ povedá, „čo sa máš bát? Aj tam Pán Bóh budë s tëbou,“ a stúpал rovno dálëj. Ako sa na tri kroky

30 sblížil, poviedal dobrý večer a začal sa prosit': „Aeh, dobrí ľudia! smilujtë sa nado mnou; človek som chudobný, nikdo sa na mňa nëohlíadnë; nëmám ohňa a premrzol som strašnë: dovol'të sa mi trochu pri tomto vašom ohni zohriať.“

Všetci dvanásti sa na nëho poobzerali a vážnym hlasom preho-

35 vorili: „Synok! zohrej sa od daktorého z nás a sadni si medzi nás!“ Sadol si dolú medzi nich, a keď všetci mlčali, bál sa i on slovo prerieť; ale medzitým vidël, ako si dvanásti rad radom miesta premieňajú. Obišli oheň do kola, a keď už každý bol na svojom miestë: tu sa vyzdvihol z plameňa starý človek so šedivou bradou a plešivou

40 hlavou a takto k nëmu prehovoril: „Človek! nëkráť tu takto svoj život, ale choď domov, usiluj sa a statočnë spravuj! Naber si trebars z tohoto uhlia, veď by sme ho my bez toho všetko stovili!“

Tu hneď dvanásti postávali, nasypali uhlia do jedného hodného vreca a zodvihli mu ho na plece. On sa im peknë poďakoval a stúpa-

45 júc za chodníkom ľahšie si vykračoval s plným vrecem, ako ta idúci na prázdno; lebo sa mu vidëlo, ako by lën samý páper niesol. Tak

prišiel domov. Tu naradovaný, že už aspoň oheň mať budē, počal to uhliu na prosried izby vysypať. Ale čudo nad čudo! Každá iskrička, sotva že na zem dolētēla, premenila sa na zlatý peňaz! Možetē si myslēť, ako mu pritom okolo srdca bolo, a že nēprestal sypať, kým sa vrece docela nēvyprázdniło.

Stála tu hromada peňaztva a to všetko bolo jeho; z počiatku ani vlastním očom nēchcel verif; lēn keď za hrst dukátov zahrnul, spa-maetal sa, že je preca lēn pravda. Tu spial ruky k nēbi a ďakoval Bohu, že mu tak ľahkým sposobom zo všetkej biedy pomohol.

Keď sa tak za chvíľu natēšil, prišla mu vól'a tu hromadu pre-10
merat; aľ nēmal, čím. Šol ku svojmu bratovi a prosil ho, aby mu mericu požičal. „Mericu požičať?“ rozosmial sa na to boháč; „čo že ty budeš s mericou robiť?“ A on celky pokornē odpoviedal: „Súsed mi bol za súdek žita dlžen; teraz mi ho vrátil, chcel by som si ho premerať.“ Brat tomu sice nēveril, aľ mu lēn dal tu mericu, skuor 15
jej aľ spodok pomazal smolou, aby mohol zvedet, čo meral.

Mladší brat lēn meral milé peňaze a mnoho ich nameral. Keď bol hotový, nēpomerkoval, že sa na dnē dakol'ko dukátov prilēpilo, vzal mericu a odniesol bratovi. Tento zbadal hneď, čo je vo veci, a s hro-20
ným krikom na brata naskočil: „Ty oplan, bol by si ma chcel okla-mať, ale ti nēvypáľilo. Nazdal si sa, hladoš, že sa ti na tvoje peňaze zlakomím? Či by boly hodné! Aľ mi na skutku povedz, kde si tie peňaze vzal? ľebo ak nie, ak ma tu vidíš, stajme bežím a obžal'ujem ťa, že si jich ukradol.“ A tento, ako statočný človek, vyrozprával mu všetko, ako k tým paňazóm prišol.

Týmto činom mal už aj mladší brat požehnánia dost; kúpil s zeme aj statok, a hospodáril si z pomoci bozej, ako vedel najlepšie Vypáčil si driečno dievča za ženu a žil s ňou statočne a v pokoji.

Aľ starší brat nēprestál závidet štēstie mladšiemu bratovi, a tre-bars všetkého mal dost, lēn ešť vždy viacej žiadal. Čo nēurobil? Vy-30
bral sa na sklenný vrch, že veď aj jemu sa muože tak dobre zviest ako jeho bratovi.

Prišol k ohňu a počal sa ku dvanástim prihovárať: „Dobrí ľudia, dovol'tē mi chudobnému pri tom vašom ohni trochu se obhriať, ľebo ma nočnia zima celkom zdrobila; už vonkoncom ďalej nēvládzem.“ 35
Nato sa jeden z dvanástich ohlásil: „Synok, ty si sa v šťastnú hodinu narodil máš bohactva dost, aľ si zlý a skúpý človek. Pred námi ly-hať nēsmieš, a že si lyhal, zato ťa trest nēminē!“ Ohromený a bl'ady ako stēna sedel tu boháč medzi dvanástimi a bál sa ďalej aj lēn škrknúť.

Dvanásti si zase miesta premieňali, a keď už každý na svoje skor-40
šie miesto prišol, vyzdvihol sa z plameňa starý človek so šedivou bradou a plešivou hlavou a takto prehovoril: „Zle sa vodí ľudóm zlým; tvouj brat je človek statočný, preto je požehnaný: aľ ty si zlý, zato ťa trest muoj nēminē!“ A v tom hneď jeden z dvanástich zlostníka schytil a trhal nēmilosrdně, a tak ho podal druhému; druhý ešť horšie, a po-45
dal tretiemu, tretí čtvrtému a čtvrtý piatému až do konca, a ostatní ho podal šedivému starcovi. Tento ho schytil, maso z něho driapal a jedol, a bezbožný boháč kričal: „Nēšťastný je počet trinástý, aľ nēšťastnejší som já!“ Dvanásti jedli uhliu, a keď kohút v dēdiuē zazpieval, všetko zmizlo.

5

25

40

45

50

Na druhý deň volali, hl'adali boháča všadě, alě sa nikdě němohl dozveděť o ňom. Jeho brat sice badal, čo sa mohlo stáť, alě ml'čal akoby oněmel.

XLVI.

Přísloví a pořekadla.

Kdežto sbírání písni a pohádek národních zůstalo úkolem doby nové, přísloví a pořekadla nalezala pilné sběratele i za doby staré a střední. V čele jejich stojí pán český, Smil Flaška z Pardubic; po něm následují Br. M. Červenka a Br. Jan Blahoslav, Jakub Srnec (1582), Br. Jan Komenský, Fr. O. Horný (1705). Za doby nové zanašeli se shledáváním a vydáváním přísloví a pořekadel česko-slovenských Jos. Dobrovský, A. Pišeli († 1806), A. Bernolák († 1813), Jiří Rybay († 1813), Frant. Trnka († 1837), J. V. Rozum († 1858), J. Sl. Liblinský a j. Samostatný spis o příslovnictví vůbec sepsal I. J. Hanuš († 1869).

Dílo pak, všecka posavadní i hojností i rozsahem převyšující, jest Fr. L. Čelakovského: „Mudrosloví národu slovanského“ (1852), v němž přísloví a pořekadla česká způsobem soustavným a porovnavacím spořádána se nalezají s jinoo-slovanskými.

Přísloví.

- Komu slunce svítí, co mu do měsíce?
 Slunce jasno za všechny hvězdy stojí.
 5 Špatná shoda s ohněm voda.
 Kdyby řeč byla mostem, nechtěl bych po ní choditi.
 Les má uši, pole oči.
 Co velmi v slámu roste, neplíné bývá.
 Hrnec kotla tresce: oba jsta práva.
 10 Chudoba cti netratí.
 Dobro mílo, odkudkoli.
 Nevšecko zvídej, budeš dlouho mlád.
 Čím kámen děl na místě leží, tím víc mechom obroste. — Kámen
 často hýbaný neobroste mechom.
 15 Čím dále v les, tím více dřev.
 Ptáka po peří, vlka po srsti, člověka po řeči.
 Kavka je černá, i když se v bílém sněhu válí.
 Když se vrána zjestřabí, hleďte se ptáci.
 Běda té slepici, na které se jestřáb učí.
 20 Hlava živá kloboučku dobývá.
 Čeho oči nevidí, toho srdce neželí.
 Jedno minout, druhé svinout, třetímu mlčet — cesta ku pokoji.

- Bezpečněji krokem nežli skokem.
 Lépe státi za svým snopem, nežli ležeti za cizím mandelem.
 Lépe za svým krajcem, nežli za cizím pecnem.
 Proto kovář kleště má, aby se nespálil.
 Chléb se solí, s dobrou volí. 5
 Na mou střechu hází, a na jeho padá.
 Společné utrpení, společné potěšení.
 A ty nevíš, kam pěnkava nosem sedá? Snadný rozum: Aby se
 peří hladilo, proti větru.
 Kyj palici málo kdy zadrží. 10
 Vrána vráně oka nevykline.
 Kostel krásí oltář, člověka milosrdenství.
 Štědrý groš na střechu uvrže, dva mu spadnou.
 Ohně nelze upáliti, vody utopiti, větru udusiti a pravdě zabynouti. 15
 Slepice kdačíc zrna v ústech nezdrží.
 Nezabolí jazyk od dobrého slova.
 Na rohatou otázku kulovatá odpověď.
 Oheň ohněm neuhasiš, ani olejem.
 Jaká příze, takové plátno.
 Peníz pán, chmel hrdina, oves komoň. 20
 Opadne jeden květ, nastane jiných pět.
 Raděj rozumem než sochorem.
 I starý tkadlec někdy přízi zmate. I mistr tesař se utne.
 Ještě vlka nezabili a už mu na kůži pili.
 Když jablka uzrají, samy sprší. 25
 Dokudž mízha, jíti na lýka i s dětmi.
 Vtedy róže trhají, keď kvitnú.
 Bezděčnými chrty řídko zajíce uštveš.
 Jeden strom nedělá háj.
 Plíce krm větrem, žaludek zemí, kůži vodou, srdce ohněm — a 30
 dobřef bude.
 Po bouři bývá jasno, po jasnu mračno.
 Vlk i čtené beře.
 Koupej se, drže se břehu.
 Kam vítr, tam plášť. 35
 Voda, kam jí dolů, tam teče. Ale teč voda, kam pán káže, tře-
 bas na makovici.
 Pozdě závory dělati, když koně vyvedli.
 Malý oheň veliký les spálí.
 Vlk, sněda komára, řekl: Vždyť jest lépe než nic. 40
 Neteče-liš, ale vždy ukane.
 Stulkvik jest dobré koření (mlčelivost).
 Hodmo bodmo — vše bije.
 Rád kocour ryby jídá, ale nerad po ně do vody břede.
 Vlk leže netyje. 45
 Minulé věci nepykej, nepodobné nevěř, a čeho míti nemůžeš, ne-
 žádej.
 V naději hrachu nevař.
 Nemudruj přes kopyto.
 Cedí komáry a velbloudy požírá. 50

- Propovíš-li slovo plaše, tisíci koňmi neutáhneš ho zase.
 Dva jednomu pán, tři vojsko.
 Nechval dne na východu slunce. Nechval hodův, až z nich pojeděš.
 Čím hrnek za novu navře, tím potom i střepina páchne.
- 5 Když ruka ruku myje, obě bývají bílé.
 Sytý lačnému nevěří.
 Lepší proso nežli bér.
 Když se Krkonoš kuklí, bývá déšť.
- 10 Rybníky chybníky, dědiny šediny, jisté platy hotové šaty, ptáček
 mrháček, rybka chybka, zahrada zlá rada, co na roli utěženo, vše
 utraceno.
 Sám sobě hude, sám vesel bude.
 Ne vše zlato, co se svítí.
 Čije kosa kámen.
- 15 Není tak dlouhá píseň, aby neměla amen.
 Vadí se jako vrabci o cizí proso.
 Rukojmě jako jistec, oba jsta pevná.
 Vděk nebo nevděk, přijmi mne bezděk.
 Neštěstí ne po horách, ale po lidech se tluče.
- 20 Dozralého zloděje dohoní kulhavý biřic.
 Kdo neprohlédá očima, prohledne měšcem. Kdo si nepřezre oči,
 prezre měšček.
 Kolik krajův, tolik krojův.
 Proti Mořeně není kořeně.
- 25 Báňa je báňa a predca sa prebere.
 Zpívej co umíš, dělej co můžeš, jez co máš, nesahej výše sebe:
 ostojíš — poznáš.
 Kdo vysoko lazí, často se urazí.
 Každému svoje Poděbrady.

P o ř e k a d l a .

- Z mravence horu děláš.
 Dříví do lesa voziti.
 Nerad by, aby po něm tráva rostla.
 Zadusil se v konopích.
- 5 Zdání své na topolovém listě zavěšuje.
 Usedlý co havran na topole.
 Zimní slaviček (vlk).
 V strništi ryby loviti.
 Jak naše níva rodí.
- 10 Věčtem díru zahradil.
 Sedí nadrchaný co umoklá káně, co sysel nad děrou.
 Co by se po něm země slehla.
 Nasadil jej na své topořiště.
 Trefil's Hošťkou v Mělník, až se Roudnice zatřásla.
- 15 Jakož psáno v starých okfínech (selhal). Umí peřiti.
 Lačen co mlynářova slepice.
 Však to učinil jen jednou naposledy.

- Podzimní kvítek. Labutí zpěv.
 Setřel sobě laskominy. Povychladil se na něm.
 Vyštlapal ho jako motýl žábu.
 Svědomí co formanská plachta.
 Zkrotl co vlk v jámě. 5
 Pláče, a slze jsou u panského mlýna.
 Šlechtí se co řemen v ohni.
 Shřeješ se jako had na ledě.
 Již jest věru na ořech doložil. (Ořech, který na kuši držival
 napiatou tětivu.) 10
 Má řeči co vody.
 Zdráhá se co medvěd k medu.
 Zpeř mi kožich, a nemáčeť.
 Dal mu ostrou kapitolu.
 Jeden dychánek dýchají. 15
 Žvavý jest, div mu paty nemluví.
 Dát on dosti řeči, ale skutek v háji.
 Po ocase koně uzdí.
 Kyj má dva konce.
 Klín klínem vyrážeti. 20
 Trefil jonák na jonáka.
 Straka ze kře, a tři v keř.
 Stín lapá a vítr honí.
 Šije kouty v hromadu (o zahálčivém).
 Hněvají se na bílo. 25
 Kůru hloze s kozami. S vlky vyje.
 Chlubné plíce.
 Robotou všeho odbývá.
 Spadlo mu na slup.
 Číhá ubohý co vrána na úhoře. 30
 Jest co studený sníh. Stálý jako letní sníh.
 Dovedeš vody na Tábor.
 Zkus brodu.
 Čistě se vybralo, co rybí oko.
 Sokolem honí (živí se jak moha). 35
 Dali mu propudy (vyhnali ho).
 Půjdeš na morán (umřeš). Mořena na něj sáhla.
 U nich se Plívník zahníždil.
 Chytrý ako Pikulík.
 Pravý Skřítek. 40
 Vleče se co mūra.
 Bojí se ho co slaměného střelce.
 Dala mu vendušky (t. j. otráвила ho).
 Sváříte se co vrabci o cizí proso.
 Upletl ho co pavouk mouchu. 45

O b s a h.

	Strana
Úvod	III—XVIII
§. 1. Povaha nové doby literatury české.	
§. 2. Působení Dobrovského.	
§. 3. Obnovené rozšíření literatury střednodobé.	
§. 4. Nová proza.	
§. 5. Poezie nová.	
§. 6. Obrat příznivější.	
§. 7. Spor staromilcův a novovědcův.	
§. 8. Vědecké vzdělávání jazyka.	
§. 9. Rozvoj literatury.	
§. 10. Jazyk.	
Abecední přehled spisův a spisovatelův ve všech třech dílech Anthologie.	XIX
I. František Faustín Procházka	1
Předmluva ku knize Jana z Lobkovic „o dobrém a křesťanském hotovení se k smrti.“	
II. Václav Matěj Kramerius	8
Napravený kalif.	
III. František Martin Pelzel (Kožíšek)	6
Marobud.	
IV. Václav Stach	10
Na smrt Marie Terezie. Karlův pluk. Hrobní nápis sobě samému.	
V. Antonín Jaroslav Puchmajer	12
Žalm CIII. Tesař a Merkur. Satyr a pocestný. Hora k porodu pracující. Z Chrámu gnidského.	
VI. Buhuslav Tablic	18
Zlatý věk. Oda na dub. Z Pope-ovy rozpravy o člověku.	
VII. Jiří Palkovič	21
Chvála moudrosti (Z předmluvy k Týdenníku 1812).	
VIII. Šebestian Hněvkovský	23
Vojtěchovi Nejedlému o pracovitosti.	
IX. Vojtěch Nejedlý	26
Rozjímání o mocnosti boží. Mír.	
X. Jan Nejedlý	28
O lásce k vlasti.	
XI. Josef Jungmann	33
Ke dni čtyřicetiletého panování JM. císaře a krále Františka I. Rybářská píseň. Jeseň. Grayova elegie na hrobkách veských. Messiáš (Z Pope-a). Svržení padlých andělů (Z překladu Miltonova ztraceného ráje.) O klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české. Obohacování jazyka českého. O prekladech.	
XII. Josef Rautenkranz	55
Zpěv plesajících Čechův o slavnosti pokoje 1814.	
XIII. Karel Sudimír Schneider	56
Jan za črta dán. Labuť.	

XIV.	Jan Holý	61
	Původ Slovanů, z epické básně „Svatopluk“ (d'le vzdělání K. Vinařického). Z ód: Všecko pomíjí, jediná ctnost nehyne (Biskupovi Janu Derčíkovi). Na hlavy. Na Mlúč. Na dub. Jaroslav, selánka.	
XV.	Antonín Marek	73
	K jmeninám Josefa Hurdálka, biskupa litoměřického, dne 19. března 1816. — U hrobu Fortunata Durycha. Prosba k Bohu v nouzi obecné r. 1816.	
XVI.	Jan Ev. rytíř Purkyně	76
	Člověk, přírody vládce a pán.	
XVII.	M. Milota Zdirad Polák	87
	Popis bouřky (ze Vznešenosti přírody). Z cestopisu do Italie 1815—1818: Na Petrarku. Údolí Muřice (Mürz) ve Stýrsku. Italie.	
XVIII.	Jan Svatopluk Presl	92
	O proměnách rostlinstva.	
XIX.	Vincenc Zahradník	97
	O bájkách. Liška a veveřice. Slunečné hodiny. Včela a čmel. Vrabci ve pšenici. Dvě řečníkův. Koně na bojišti. Zajíc a ovce. Dva koně.	
XX.	Václav Hanka	101
	Marnost světa. Moje blaho. Sestry z ráje. Laštovička. Pohřeb skřivánkův.	
XXI.	Václav Kliment Klicpera	103
	Ze Soběslava (1826).	
XXII.	Jan Kollár	108
	Ze Slávy dcery. Z nápisův. Z cestopisu do horní Italie.	
XXIII.	Pavel Jos. Safarik	117
	Úhrnek zpráv o nejstarších dějích národův slovanských. O povaze Staroslovanův. Aristofanes a komedie stará.	
XXIV.	František Turinský	132
	Jedna toliko vlast. Dithyramba.	
XXV.	Josef Vlastimil Kamarýt	134
	Velebná prozřetelnost boží. Bůh jest láska.	
XXVI.	František Palacký	136
	Život sv. Vojtěcha, druhého biskupa pražského. Tataři a Mongolové. Stav literatury české v polovici XV. století.	
XXVII.	František Ladislav Čelakovský	151
	Z růže stolisté. Z epigrammův (1829, 1832, 1837, 1850, 1852). Nápisové. Veliký trh ptačí. Toman a lesní panna. Bůh, Cest, Vlast (heslo v erbů knížat Kinských). O příslovích.	
XXVIII.	Josef Krasoslav Chmelenský	164
	Otčina. Planá růže. Sirotek. Z kvítí polních z Moravy a Slezsku.	
XXIX.	Jan Jindřich Marek	167
	Piseň Dalibora vězně. Spokojenost myslí. Utěcha v nesmrtednosti. Sylvestrova noc.	
XXX.	Karel Vinařický	170
	Elegie nad úmrtím císaře Františka I. Varyto mé. Plavba v Podolí. Casy roku. České veršovství. Život na Hasištejně.	
XXXI.	František Sušil	179
	Příroda. Sen. Skřivánek. Stromové zimní. Kvítí. Sv. Martin. Sv. Jan křestitel. Z „Trní a Růží.“ Hvězdy na sporu. Trojí rod Páně.	
XXXII.	Jan Erazim Wocel	189
	List. Strom na pomezí. Písně králové Alžběty. Modlitba v lese. Česká archaeologie křesťanského středověku.	
XXXIII.	Jan Pravoslav Koubek	202
	Elegie nad úmrtím Čelakovského. Rokoko.	
XXXIV.	František Jaroslav Vacek	210
	Z Písní v národním českém duchu. Skřivánek. Hrob dráteníkův. Z Lilii a růží. U hrobu matčina.	

	Strana
XXXV. Josef František Smetana	216
Fridrich Barbarossa. Z Hvězdoslaví.	
XXXVI. Karel Jaromír Erben	225
Svatební košile. Žalm 140. Věštba. Slovo o písni národní.	
XXXVII. Karel Eugen Tupý	237
Z didaktické básně „Moudrost otcovská.“ Duchu světa. Pražský dóm. Hrobní kvítí.	
XXXVIII. František Jaromír Rubes	242
Na hrobě Josefa VI. Kamarýta v Klokotech v srpnu 1834. Vrabec a kůň.	
XXXIX. Václav Štulc	245
Z Pomněnek na cestách života.	
XL. Ludevít Štúr	247
O pověstech slovanských.	
XLI. Václav Vladivoj Tomek	252
Zbraslav. Školy v Čechách za XIII. století. Korunování a po- hřby prvních dědičných králův českých.	
XLII. Antonín Rybička	260
Povaha M. V. Krameriusa.	
XLIII. Překladové Iliady	265
Překlad Jiřího Palkoviče z l. 1801.	
" Jana Nejedlého z l. 1801.	
" A. Jar. Puchmajera z l. 1814.	
" Jana Holého z l. 1824.	
" Karla Kuzmányho z l. 1838.	
" Jana Vlčka z l. 1842.	
" K. Vinařického z l. 1848.	
XLIV. Písně národní	269
Zpěvanky (sl.). Milý v poli (sl.). Pastýři na jaro (sl.). Křepelka na podzim (m.). Večer (sl.). Děvče v háji (sl.). Suchý topol (sl.). Sirotek (m.). Anděl a dítě (m.). Bratr (sl.). Posekaný vo- ják (m.). Sv. Jiří (m.). Sestra travička (č.). Katarina (sl.).	
XLV. Pohádky národní	276
Zlatovláska. Král času.	
XLVI. Přísloví a pořekadla	282

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG
4117
J43
1869

Jirecek, Josef
Anthologie z literatury
ceské

